TROPORVM, SCHEMATVM, IDIOMATVMQVE COMMVNIVM LIBER, EX OMNIBVS ORthodoxis Ecclesiæ patribus singulari industria tam collectus, quàm in ordinem conueniẽtissimum, hoc est Alphabeticum, dispositus: ut sine omni scrupulo studiosus rerum diuinarum, ueteris & noui Testamẽti scripta, quæ phrasim peculiarem & loquendi Modos hebraico more proprios habere, & nodos prius etiam Theologis summis incognitos, dissoluere queat.

BARTOLEMÆO VVESTHEMERO PHORZENSI collectore.

Adiecta est Troporum nomenclatura alphabetica, unà cum Indice Sententiarum tropicarum extra alphabetum hincinde positarum.

Ioannes Sapidus Lectori Theologo.

Hoc Lector libro, nolis Studiose carere,
Si tangit sacræ te pia cura rei,
Hic disces nucleum fracta discludere testa
Et legere è siliquis abdita grana cauis.
Vt qui se profert alieno tectus amictu
Non subito cuiuis cognitus esse potest:
Sic & sacra sub improprijs mysteria uerbis
Elicere, ingenij non mediocris erit.
In tenebras non intellecta uocabula ducunt:
Hæc eadem lucem, sunt ubi nota, ferunt.
Hinc uideas magnos persæpe errare magistros,
Dum dubitant triuij quod capiatur iter.
Quapropter nunc hac duce cognitione Troporum,
Absque omni nodo, mystica sacra leges.
Fac eme: sed quid stas? æs profer, & accipe librum
Qui tibi, paruo emptus, commoda magna dabit.

BASILEÆ,
ANNO M. D. LI.

NICOLAVS GERBELIVS
Sacrarum literarum amatoribus
Εὐπροσδέκτως.

Sed quis tam ſtupidus, uel duro pectore, quem non
Detineat ſummi regia magna Dei?
Tot lucent illic ſtellæ, tot ſydera fulgent,
Haud ſecus ac ſi ſit gemmea tota domus.
Hic ſol ingreditur puro pulcherrimus ore,
Hic aliena ferens lumina Luna nitet.
Non cœlo abſimilis genitrix rerum optima tellus
Fert uarios flores, lilia cana, roſas.
Quinetiam teretes profert, ſua ſydera, gemmas,
Quà ſol Eoos impiger urget equos,
Ergo iubar cœli, ſeu terræ munera ſpectes,
Omnia ſuccinctus continet iſte Liber.
Scripturæ ſenſus ſol eſt, ſtellæq; figuræ,
Ad ſolem uerſi cætera ſigna Tropi.
At tibi ſint baccæ, totoq; uolumine gemmæ
Authorum ſumma uerba citata fide.
His ducibus fretus tenebris loca ſqualida cæcis,
Scripturæ ſanctæ tutus adire potes.

INVICTISSIMO AC POTENTISSIMO ANGLIÆ ET FRANCIÆ REGI, HYBERNIÆ DOMINO Vualliæ & Cornubiæ principi, catholicæ fidei defensori EDVARDO Sexto, Barptolemæus Vuesthemerus Phorzensis, gratiam & pacem per Dominum nostrum IESVM CHRISTVM optat.

VETVS mos eorum est, qui Libros aut proprio Marte ac ingenij acumine excogitatos scribunt, aut ex aliorum operibus, apicularum more, summam rei colligunt, Sereniſſime, potentiſſime ac clemẽtiſſime Rex, suos labores seu fœtus ingenij Regibus, populorum gubernacula tenentibus, præcipuisq; monarchis inscribere & nuncupare, ut minore inuidia, quicquid in publicum exit, à maleuolis, qui existimationem nominis hac in re sibi quærunt, degraeuetur: quiq; nihil norunt, nec cogitant, quàm aliorum uigilias, multo (ut dicitur) oleo conquisitas, reprehendere, calumniari, proscribere, fastire, conspuere prius quàm legerint. Meritò autem hic Liber Schematum tuæ Maiestati regiæ offerri debet, quum iam in regno ipsius palàm & Euangelium IESV CHRISTI unici seruatoris nostri, quod CHRISTI est potentia ad salutem omni credenti, profligato Antichristo suis cum seductionibus, annuncietur, absque omni humanæ saliuæ admixtione. Editus ante multos annos fuit à me Troporum opus, sed sine dedicatione aliqua, rude adhuc exiguum & mancum. Iam tale tantumq; damus, ut cum illo altero collatum, non illud ipsum, sed planè alterum iudicari possit. Nam quicquid per humanam industriam fieri potuit, à me factum est, ut plenum atq; perfectũ sub tui felicissimi nominis auspicio in uulgus prodiret. Per multos enim annos undiq; ea omnia conquisiui, & notaui, quæ ad id exornandum & amplificandum quouis modo facere uiderẽtur. Arbitrabar enim hac ratione non solùm opus ipsum, sed etiam operis utilitatem augeri. Vsui erit hic Troporum liber omnibus modis, Theologiæ candidatis, & Hebrææ literaturæ in Regno tuo operam nauantibus, quum Hebræis ante alios consuetudo sit creberrimis uti Tropis. Est enim lingua eorum ut angusta, ita Troporum Hebraismorumq; densitate augusta, uelut enim cogit linguæ parsimonia ad Schematum usum lumenq; conuerti. Adeò magno sudore & multis ad lucernas uigilijs ex probatissimis & orthodoxis & classicis Scriptoribus, non triuialibus & monasticæ factionis hominibus, quos nec Romana quantumuis sæuiat sedes, improbare potest, bona fide excerptus est. Vsui, inquam, erit omnibut Ecclesiasticis uiris, ut obscuritas omnis sacrosanctæ Scripturæ profligetur, difficultas explicetur, quæ hactenus per sexcentos annos nostra socordia è nobis profecta: deinde ex Schematismorum & modorum neglectu diuinorum enata est. Nam quàm fœdissimè hallucinati sint recentiores Theologi, quis non uidet? Et si quis adhuc non obseruare studuerit Modos loquendi, is infeliciter in Autoribus cùm profanis, tum maximè sacris, uersabitur, quum Scriptura sacra suos ubique habere Tropos & loquutiones figuratas, metaphoras, periphrases inueniatur. Et

Hebraica magnas habent emphaſes, & plus energiæ, quàm ſi ſermo ſine figura & ſimpliciter proponeretur, quæ apud inexercitatos non modicam pariunt obſcuritatem, immo non rarò peruerſam Scripturæ interpretationem adferunt. Et quod maius eſt, uniuerſos ſacroſanctæ Scripturæ libros huius generis loquutionibus omnino ſcatere & abũdare uidemus, adeò ut præcipua atque potiſſima Chriſtianæ fidei capita ſalutiſq; noſtræ, translatis loquendi modis formulisq; plerunq; explicentur. Adeò ſummæ res Tropis inuolutæ, diuinis etiam oraculis produntur. Nam ut Fabius & Cicero monuerunt, ſingulis rebus, maior quædam uenuſtas adeoq; maieſtas accedit, ſi non nudæ, ſed figuris huiuſmodi inuolutæ proponantur. Vnde Deus Opt. Max. in ijs quæ quoque precioſiſſima nobis propoſiturus erat, his uti conſueuit. Poſteaquàm enim humanum os cœpit modis, figuris ac loquutionibus orationem uelut ſtellulis, floribus aut pigmentis condire, & uariegare, Diuinam quoq; benignitatem (quæ ubique parentum inſtar nobiſcum balbutit, lingua noſtra loquitur) huc ſeſe demiſiſſe, ut ipſa nobiſcum loquens, idiotiſmis ac ſchematiſmis noſtris uteretur. Ad hæc, Hebræam linguam illud ferè proprium ac ſingulare habere conſtat, ut Tropos, id eſt, modos uerborum, & quaſi mutuationes translatasq; dicendi formulas crebrius admiſceat. Vnde factum eſt, ut CHRISTVS quoque ijs ubique ferè uſus ſit. Ex quibus iſtud indubitatum diſcimus Troporum, idiotiſmorũq; cognitionem (ut & D. Auguſtinus fatetur) quibus utuntur Hebræi ante omnia ſummopere neceſſariam eſſe omnibus ijs, qui in ſacris uerſari literis conſtituerũt. Poſtremò nullam eſſe in ſacroſanctis literis, rem tam arduam, quæ non ſit Schematum, quaſi coloribus ornata & expreſſa. His cognitis & perſpectis, ſic tua Regia Maieſtas conſtanti & inconcuſſo animo & timorem Dei & uerbum Euangelij ſacratiſſimum iam renaſcens atq; reuiuiſcens colat, atq; reuereatur, omnia uerbo Dei (quod conſolatio unica eſt languentis animæ) poſt habeat. Sola nanque fide ex uerbo Dei concepta uiuaq;, colitur Deus; & hanc tantùm inſpirat, & ex auditu uerbi ſui prodidit ipſe nobis Scripturis ſanctis: hæc excutienda, hinc (ut Conſtantinus in magna Niceæ ſynodo piè cõcionabatur Epiſcopis) petenda ſunt, quæ nos in CHRISTI religione ſequi oporteat. Habes Ezechiam, Ioſiam, Theodoſium Imperatorem laudatiſſimũ, quos tibi proponas imitandos. Nam Theodoſius, ut de eo potiſſimùm dicam, iamiam moriturus ad ſe filios Arcadium & Honoriũ (inter quos quum Imperia eſſet partitus) aduocatos, poſtremò hortatur ut pietatem & diuinam doctrinam tueri & propagare ſtudeant. Neq; enim fas eſſe arbitrabatur pius & ſanctus Imperator, Regi pietatem profitenti, quicquam aduerſus res diuinas ſtatuere, ſed potius inuiolatas conſeruare. Hac enim pietate pax, inquit, conſeruatur, & bella conficiuntur, & hoſtes uertuntur in fugam, & trophæa ſtatuuntur, & paratur uictoria. Hunc tu Sereniſſime Rex, & alios Reges imitando abſque ullo reſpectu cuiuſuis perſonæ, Regum regem CHRISTVM Dominum illuſtrabis, eiq; hac laudis

& gloriæ

gloriæ uictima ſacrificabis, qua nihil gratius ei, nihil utilius tuis, nihil glorioſius tibi facere poteris. Debent enim Reges, ut Eſaias dixit, Eccleſiæ Chriſti eſſe nutritij. Quod tu quum cœperis, optime Rex, ſpero hos labores, qualeſcunque ſint, ob tenuitatem ingenij mei à tua Maieſtate minimè reiectum aut eliminatum iri: quin potius uoluntatem, quam pro republica Chriſtiana propenſam gero, te ſpectaturum eſſe confido. Pergat igitur Maieſtas tua, in emendanda Chriſti eccleſia & purganda, euerſis menſis numulariorum uendentium columbas: hoc eſt, quicquid inuenerit uerbo Dei manifeſtè aduerſum, hoc eijciat: ac ſumma moderatione citraq; tumultum in priſtinum nitorem ſplendoremq; reſtituat: à Deo Opt. Max. mercedem ampliſſimam in extremo iudicij die acceprura, quum reprobi, atq; officiorum ſuorum contemptores in ignem æternum conijcientur. Deum patrem Domini noſtri IESV CHRISTI precor, ut tuam Maieſtatem Eccleſiæ adflictæ incolumem diu conſeruet, Spiritu ſancto ſuo augeat, ut ſub Rege uerè Chriſtiano indies magis ac magis uigeat floreatq; ueritas Euangelica, quæ iam cœpit ſanctis initijs pullulaſcere.

Baſileæ, menſe Martio, Anno ſeſquimilleſimo quinquageſimo primo.

PRÆFATIO IN LIBRVM SEQVENTEM, QVA QVIS TROPORVM sit usus, atq; adeò necessitas, paucis indicatur.

QVandoquidem nemo hodie ueritatis uel mediocris indagator est, Lector candidissime, qui non sponte sua fateatur, sacrarum literarũ haud postremam intelligentiæ partem, positam esse in ipsis Tropis & formulis loquendi cuiq; linguæ familiaribus, adeò, ut his ignoratis, non possint non nebulæ, eæq; densissimæ, mentibus circumfundi imprudentium: uoluimus & nos hac nostra qualicunq; opera Theologiæ candidatos uel aliqua ex parte iuuare, quo deinde in offensius in scripturarum abditis uersantes, fructum, ut speramus, non pœnitendum, minimoq; cum tædio ferant. Scimus enim non omnium fortunas tam esse splendidas, ut sibi omnes & priscorum & recentium Theologorum lucubrationes, quibus sua studia iuuent, emere possint. Quare istis ut consuleremus, laborem hunc iterum atq; iterum subire uoluimus, idq; hoc libentius, quò magis in studia pietatis promouenda totis animis propendemus. Tu, quisquis es Lector, hanc nostram operam boni consulas quæso, fauoreq; digno nos persequi ne cesses.

Sed ut ad institutum nos accingamus, scias quod Hebræi ipsi, præ cunctis gentibus quæ sub cœlo sunt, morem hunc tantum non perpetuum habent, ut in sua lingua creberrimis, isdemq; admodum significantibus figuris & Tropis, haud ita commode in alienam linguam transfundendis, elegantissimè utuntur. Habent enim linguam ut uocabulis angustam, ita densitate Troporum & Schematum cum primis augustã: id quod fatebuntur quotquot huic addiscendæ uel pusillum operæ impenderunt. Ea autem istis suæ linguæ curta supellex est, ut non mirum sit, si ad crebriorem usum Troporum, non conuertantur dico, sed ueluti cogantur. Quia autem sic se res habet, nõ luserit operam, quisquis uel ipsi linguæ addiscendæ se dedat, uel ex aliorum ceu manuductione sapiat, & ad sanum Troporum usum paulatim ipse se adsuefaciat & communiat. Iam quid Tropus sit dicendũ erat: sed quia hoc ab initio libelli nostri de Tropis rectius nos facturos credebamus, in præsentia relinquimus.

Cæterum Tropi & figuræ peculiarem quãdam in se naturam habent ut nemo non saltem mediocriter eruditus, illos sub uerbis latere facile per se deprehendat & intelligat, adeò se minime occultant. Verum in nullo scripturæ loco admittendus est Tropus, nisi id urgeat circunstantia uerborum euidens, & absurditas rei, manifestè in aliquem fidei articulum peccans. Nam ubiq; inhærendum est simplici, puræq; & genuinæ significationi uerborum, quam Grammatica & usus loquendi docet, atq; intellectui offert. Non autem cuiuis licet, pro sua libidine, Tropos in scripturis fingere. Alioqui quid erit scriptura tota, nisi arundo uentis agitata, aut Vertumnus aliquis? Imò nihil certi neq; statueretur, neq; probaretur in ullo fidei articulo, quod non posset aliquo Tropi commento cauillari: sicq; uniuersa sacra scriptura, hac licentia simul & semel inuerteretur. Vitari ergo debet omnis Tropus tanquam præsentissimum uenenum, quem non ipsissima scripturæ sententia euincit.

Porrò mysticas intelligentias, quia mirum in modum periculosæ sunt, magnopere fugiendas suadebit syncerissimus quisq; Theologus, qualis Allegoria, aut huic similes sunt, (nimirum ne simplicitate genuini sensus amissa, in mortuis somnijs nostris uagemur) nisi alijs scripturæ locis apertis euincatur Allegoria esse utendum. Id quod fiet, uel euidenti circunstantia dictorum, uel manifesto aliquo scripturæ testimonio & autoritate urgente. Cæterum ad quid sana Troporum consideratio conferat. Augustinus de doctrina Christiana in hæc uerba scriptum reliquit.

D. Augu-

D. AVGVSTINVS DE VSV Troporum.

TRoporum cognitio propterea ſcripturarum ambiguitatibus diſſoluendis eſt neceſſaria, quia cum ſenſus ad proprietatem uerborum ſi accipiatur, abſurdus eſt, quærendum eſt utiq; ne forte illo uel illo Tropo dictum ſit, quod non intelligimus: & ſic pleraq; inuenta ſunt quæ latebant.

Nam loquutiones Tropicæ, ut idem de Ciuitate Dei adſerit, proprijs prophetico more miſcentur, ut ad intellectum ſpiritualem intentio ſobria, cum quodam utili & ſalubri labore perueniat. Pigritia uerò carnalis, uel ineruditæ, uel inexercitatæ, tarditas mentis, contenta literæ ſuperficie, nihil putat interius requirendum. Hæc ille.

Idem de doctrina Chriſtiana ſcribit: Tichonius quidã fecit librum, quem Regularum uocauit, quia in eo quaſdam ſeptem regulas exequutus eſt, quibus quaſi clauibus diuinarum ſcripturarum aperirentur occulta: Quarum primam ponit de Domino, & eius corpore: Secundam de Domini corpore bipartito: Tertiam de promiſſis & lege: Quartam de ſpecie & genere: Quintam de temporibus: Sextam de recapitulatione: Septimam de diabolo, & de eius corpore. Quæ quidem conſiderata, ſicut ab illo aperiuntur, non parum adiuuant ad penetranda, quæ tecta ſunt, diuinorum eloquiorũ. Quod ideò dicendum putaui, ut liber ipſe legatur à ſtudioſis, quia plurimum adiuuat ad ſcripturas intelligendas. Hactenus ille.

Sed quia, eodem teſte, non omnia quæ ita ſcripta ſunt, ut non facile intelligantur, poſſunt his regulis inueniri, ſed alijs modis pluribus, quos hoc numero ſeptenario uſque adeò non eſt complexus, ut idem ipſe multa exponat obſcura, in quibus harum regularum adhibet nullam: operæprecium erit hiſce generalibus & communioribus aliquot magis ſpeciales, ut ita dicam, addere, quibus mediocriter docti non paruum profectum ſe facturos ſciant, maxime ubi trilinguis eruditionis ſtudioſi fuerint. Neq; enim ſatis curioſi in ſeruanda uotum ſinceritate poſſumus eſſe. Quod ſimul atq; ille à ſignificatione ſpiritus detortæ fuerint, in peregrina etiam ſenſa prolabamur neceſſe eſt. Quod autem Hebræa omnium prima & communis fuerit lingua, teſtatur Auguſtinus de Ciuitate Dei, libro decimoſexto, capite undecimo. Nam huic ſi credimus, & Latinæ quidem linguæ homines, duabus alijs ad ſcripturarum cognitionem opus habent, Hebræa ſcilicet & Græca, quod ad exemplaria præcedentia recurratur, ſi quam dubitationem attulerit Latinorum interpretum infinita uarietas. Id quod & Rabanus ille, de uniuerſo ſcribens, atteſtatur in hæc uerba: Propter obſcuritatem ſanctarum ſcripturarum, trium linguarum cognitio neceſſaria eſt, ut ad alteram recurratur, ſi aliquam dubitationem nominis uel interpretationis ſermo unius linguæ attulerit. Hæc ille. Cæterum ne nimium his immoremur, præfationis loco iſta ſufficiant.

QVID LINGVARVM NOTITIA, ET NOMINVM Hebræorum interpretationes conferant.

QVid autem linguarum notitia, & nominum Hebræorum interpretationes conferant, diuus Auguſtinus libro de doctrina Chriſtiana 2. cap. 16. hoc modo ediſſerit. In translatis uerò ſignis (ait) ſi qua fortè ignota cogũt hærere lectorem, partim linguarum notitia, partim rerum inueſtiganda ſunt. Aliquid enim ad ſimilitudinem ualet, & proculdubio ſecretum quiddam inſinuat. Siloa piſcina, ubi lauare faciem iuſſus eſt, cui oculos dominus, luto de ſputo facto, inunxerat. Quod tamẽ nomẽ linguæ incognitæ niſi Euangeliſta interpretatus eſſet, tam magnus intellectus lateret. Sic etiam multa, quæ ab autoribus eorundem librorum interpretata non ſunt nomina Hebræa, non eſt dubitandum habere non paruam uim, atq; adiutorium ad ſoluenda ænigmata ſcripturarum, ſi quis poſſit ea interpretari quod nonnulli eiuſdẽ linguæ uiri periti non ſanè paruum beneficium poſteris contulerunt, qui ſeparata de ſcripturis eadem uerba omnia interpretati ſunt, & quid ſit Adam, quid Eua, quid Abraham, quid Moſes, ſiue etiam locorum nomina, quid ſit Hieruſalem, uel Syon, uel Hiericho, uel Sina, uel Libanus, uel Iordanis, uel quæq; alia in illa lingua.

INDEX
SCHEMATVM SEV FIGVRARVM
NOMENCLATVRA ALPHABETICA.

A Busio, Pagina 29
A Acclamatio, pag. 13
A Adagium 25
Adflictio 8
Adiectio syllabarum 19
Adiunctio 6
Adsimile 8
Ænigma 25
Ætiologia 12
Agnominatio 8
Allegoria 24
Allæosis 28
Amarulentus iocus 26
Amphibologia 16
Amplificatio 9
Anaclisis 11
Anadiplosis 7
Anagoge 29
Anaphora 7
Anatacliſis 15
Apostrophe 14
Aposiopesis 15
Appositum 24
Articulus 9
Ascensus 29
Astiſmus 26
Asyndeton 9
Anteoccupatio 11
Antipophora 11
Anticipatio 12
Antimætabile 11
Antiphrasis 26
Antiposis 29
Antistasis 15.19
Antithesis 11
Antistathmisis 30
Antonomasia 22.24
Antonomasia tribus modis fit 23
Anthropopathia 16
Anersio 14
Augmentum 18
Auxesis 18

C
C Atantilepsis 30
C Catachresis 29
Catagoge 29
Catastrophe 17
Causæ redditio 12.18
Charcentiſmus 25
Chria 18
Circumitio 24
Circumloquutio 24
Climax 10
Coassumptio 12
Collatio 26.30
Combinatio 8
Comparatio 26.28.30
Comprehensio 23
Commutatio 11
Conceptio 6
Concessio 14.30
Conduplicatio 7
Confessio 19
Confictio nominis 24
Congeminatio dictionis 7
Congeries 10
Congeries uerborum 13
Coniugatio 8
Coniunctio 6
Contentio 11
Contrarium 11.16
Conuenientia 9
Conuersio 17.20
Copulario 19
Correctio 17.29

D
D Efectio 15
D Demonstratio 28
Denominatio 8
Denotatio 28
Derisio hostilis 26
Descensus 29
Diacope 27
Dialogiſmus 13
Dialyton 9
Dialysis 27
Diaphoresis 29
Diatyposis 29
Diastole 20
Dicæologia 12.20
Differentia 29
Diminutio 13.16
Disiectio 27
Disiunctio 6
Dissolutum 9
Distributio 10
Diuisio 10

E
E Latio 17
E Ellipsis 17
Emphasis 28
Enallage 19
Enantiosis 16
Epanodos 11
Epanalepsis 17
Epanorthosis 12
Energia 18
Epenthesis 7
Epexergasia 29
Epexegesis 20
Epiclisis 17
Epicherema 29
Epidiorthosis 29
Epimone 29
Epiphonema 13
Epistrophe 17
Epitasis 17
Epitheton 23
Epitrochmos 29
Epizeuxis 8
Ethopæia 9
Erotema 10.19
Eterosis 19
Euidentia 18
Excessus 28
Exclamatio 14.30
Exetasmos 29
Expositio 20
Expressio 9.28

G
G Radatio 10
G Gnome 17

H
H Abitus uocum 8
H Homœosis 26
Homœoteleuton 8
Homœoptoton 9
Hypallage 16
Hyperbole 28
Hyperbaton 26.27
Hyperoche 17
Hypodigma 30
Hyporyposis 19.
Hypozeugma 6
Hypozeuxis 6
Hysterologia 27
Hysteron proteron 27

I
I Con 26
I Illusio 25
Imago 26
Iuramentum 13
Inopinatum 14.
Intellectio 23
Interpositio 7

Inter

Interpretatio 20
Interrogatio 20
Inuersio 24.30.10.27
Iocus amarulentus 26
Irmos 9
Ironia 25

L

Licentia 14
Liptote 16
Liptologia 30

M

Macrologia 16
Metamorphosis 20
Metanæa 12
Metaphora 21
Metaphora uariè fit 21
Metathesis 20
Metastasis 10
Merismus 10
Mesozeugma 6
Metriasmos 30
Metonomia 22
Mimesis 20
Miosis 13
Modus 21
Mycterismus 26

N

Nominum habitus 8
Notatio 9

O

Obiectio 11
Obticentia 15
Occupatio 21
Onomatopœia 24
Oppositio 18
Ordinis dissolutio 16

P

Parabole 26
Paradigma 27
Paradoxon 14
Paragmenon 17
Paragoge 19
Paralepsis 10
Paramologia 19
Parœmia 25
Parœmion 8
Parrhusia 14
Parenthesis 27
Parison 30
Paronomasia 8
Periphrasis 24
Permissio 14
Permutatio 24
Personarum fictio 12
Peruersio 27
Pensis 30
Pleonasmos 18
Polyptoton 9
Polysyndeton 9
Præceptio 12
Præoccupatio 5
Præcunctio 6
Præteritio 10
Præsumptio 5.12
Procatalepsis 12
Prolepsis 5
Pronominatio 22
Prophonesis 30
Prosapodosis 18
Prosopopœia 13
Proteron hysteron 27
Prozeugma 6

R

Ratio 29
Reditus 11
Redditio causæ 18
Reduplicatio 7
Regressio 10.11
Relatio 7
Repetitio 7.11.15.19
Resumptio 7
Reticentia 15
Retributio 30
Reuersio 27

S

Sarcasmos 26
Schema seu figura 5
Schesis onomaton 8
Sermocinatio 13
Sententia 17
Separatio 27.28
Significatio 9
Simulatus risus 26
Simulatio 25
Somatopœia 30
Subiectio 14
Subnexio 6
Submutatio 6
Superabundantia 18
Superiectio 28
Superlatio 29
Superpositio 29
Sustentatio 14
Syndicasmus 30
Synchoresis 30
Syncrisis 30
Synecdoche 23
Synecdoche fit multis modis ibid.
Synthroesmos 10
Synonymia 13

T

Tapinosis 13
Tautologia 15
Terminatio 8
Tmesis 27
Traductio 15
Transformatio 20
Translatio 10.11.20.21
Transpositio 20.11
Tropus 21

V

Vinculum 9
Vrbanitas orationis 6

Z

Zeugma 6

INDEX TROPORVM EXTRA ALPHABETICVM ORDINEM POSITORVM.

Abire in uentũ. pagina 489
abire ad inferorum portas pag. 247
abiicere oculum 343.184
abolere nomen 330
abominationes idola appellat ſcriptura 345
abluere pedes 368
abrahæ ſinus 448
abbreuiatum uerbum 490
non Abbreuiari manum dei 301
abſcondere faciem 196
abſcondere ſanguinem in terra 425
abſcondere faciem 337
abſcondere oculos 341
abſynthium, pro ſupplicio 77
abyſſus pro inferis 247
accipere ſeu recipere perſonas 350
accipere mundi ſpiritum 454
accipere animam in uano 71
accipere ſpiritum adoptionis 455
accipere ſpiritum ſanctum 455
acquieſcere, pro obedire 406
acquieſcere ueritati 406
actuale peccatum 367
accumbere menſa eadem 310
adfligere animam 70
adfligere cor ſuum 136
adhærere uel applaudere pueris alienis pag. 344
addi populo ſuo, pro mori 125
adipem uocare ſolet ſcriptura optima 375
adiungi populo, eſt mori 130
admonere, quo ſignificatu accipiatur 170
adoleſcentiæ nomine uirgo intelligitur pag. 505
adonai nomen 331
adoptionis ſpiritus 455
adorare, quale uerbum 251
adorare deum & hominem differunt 352
adſcribi in cœlo 115
adulterij nomine, omnis obſcœnitas uenit pag. 318
ædificare in petra 374
ædificare ſuper harenam 80
ænea terra, cœlum ferreum 475
ænigmata & parabolæ, fermè idem ſunt pag. 359
de Ænigmate & tropicis locutionibus 2
æquitas 262
in Aerem puluerem ſpargere 451
æs & lapis corda inſenſibilia ſignant 273
æs & ferrum calciamentum tuum 200
æthiopiæ nomine regna opulenta capiũtur 59. & 60
in Æternum uiuere 511
agere cenſum 116
agere ſabbatum 414
agger, pro refugio 61
agitare manum eſt minitari 301
agni uocabulo, pij & iuſti ueniunt 132
agnoſcere & cognoſcere differunt 124
aggrauare manum 314
alienum dicitur quod à deo inſtitutũ non eſt 159
alienus iguis 157
aliena mulier 159
alieni dij qui 159
alienum facere à ſynagogis 465
altum ſapere 425
ambulare ante faciem domini 196
ambulare humiliter coram deo 237
ambulare in umbra mortis 512
ambulare poſt peccata 366
ambulare, ſedere, aut cõuerſari, idem ſunt pag. 435
ancillæ nomen pro ſodalibus & domeſticis 442
animam leuare, eſt multum capere 277
anima pro anhelitu & ſpiritu 278
animam ſuam ſaluare 905
animam accipere in uano 61
animam in manum ponere 71
animam amare 71
animæ nomen quomodo capiatur 140
animam exterminari 192
in animam ſuam loqui 290
animam ponere in manibus 380
animam perdere 348
anima hominis 133
animam exire 190
in Animam ſuam peccare 367
anima laborauit, hoc eſt, anxia fuit uehementer 270
animam ſuam odire 343
animam inquirere 254
animam ponere 70
animam remittere 70
aniam quærere pro interficere 391
animale corpus 140
anima & ſanguis 424
animarum uotum 518
annorum in medio, qualis locutio 307
annuere oculo, eſt hypocritam agere 343
apparere ante faciem dei 157
apparere & reſpondere ex turbine 409
aperire regnum dei ſeu cœlorum 116
aperire lacum, eſt innocentem perdere 272

apertio cœlorum 116
aperire humerum 236
apertio oris 353
aperire os, eſt docere 353
item pro ludibrio habere 353
aperire oſtium fidei, pro recipere in fidem pag. 354
aperire feneſtras cœli 199
applicari ad deos, eſt in ius uocare 159
applicare mendacia 309
apprehendere manum 300
apprehendere peccatum aliquem 367
aqua felle infecta potare 383
aquæ potus continetur 357
aquarum uis, aceruum malorũ ſignat 274
aquæ appellatione potus inſinuatur 89
aquæ nomine gratia ſpiritus denotat 69
aquarum ligna 286
aquarum inũdatione, infortunia adſimulantur 52.76
ara & thuribulum, orationes & deſideria ſanctorum ſignificantur 477
araneæ telas texere 446
ſuper Arenam ædificare 80
arenæ ſemina mandare 58
in Arena ædificare 58
arare dorſum 174
arra, pro ſpiritu ſancto 456
arcus mendax 309
arbores dei, pro altis & magnis 158
arborum nomine humana fragilitas uenit 199
argenti dictione gratia ſignificatur 224
argentum & aurum, pro ſermone & ſenſu accipiuntur 87
argentea uaſa quæ dicantur 87
argento & auro regno inſinuantur 88
arguere, pro in lucem trahere 81
aridum lignum, pro ſterili arbore 286
aries repletionis, ſeu impletionis 247
arma lucis quæ ſint 349
aſtare, pro miniſtrare 458
aſcendere ad portam: hoc eſt, ire in forum pag. 382
aſinarum pullus 296
aſpicere oculos, eſt inſidiari 342
aſpicere iniquitatem in aliquo 250
aſpicere faciem 51
aſpicere poſt cor ſuum 138
aſſyria & Babylonia, pro toto orbe poni certum eſt 89
attollere oculos 342
auertere faciem 51
aues cœli: hoc eſt, aeris 115
auferre ſanguinem noxium 425
anguſtiare, pro adfligere & triſtari 108
in Aurem loqui 290.489
aures obturare 339
aurem inclinare 249
auertere faciem 51
audire uocem domini 517
in Auribus domini loqui 290
auris pro homine 340.341
in Auribus loqui aliquorum 289
auriga & currus Iſraelis, pro gloria & ornamento populi 145
aurum puriſſimum fidei uerbum 87.224
azyma ſinceritatem adumbrat 200
azymorum dies pro paſchate 361

B

Babylonia & Aſſyria pro toto orbe ponuntur 89
baculus & uirga Hebræis robur ac potentiam ſignat 430
baculus, æquitatis & iuſtitiæ ſymbolum. pag. 430
baptizare & baptizari, quid ſit 90
baptizari in nomine Domini 90
baptizari in Chriſtũ aut mortem eius 223
baptizari ſpiritu 456
barbari uocantur Romanis omnes gentes 224
barbarus & Græcus, pro qualibet gente. pag. 224
baſiliſcus, pro diabolo intelligitur 81
baſiliſcus in bonam partem interdum accipitur 441
baſiliſci oua incubare, prouerbium 81
belial quid proprie ſignificet 205
belus primus Aſſyriorum rex 88
benedictio Dei & iuſtitia, interdum idem ſunt 265
in Benedictionibus ſeminare 436
benefacere, pro beneficio afficere 95
beneficentia, pro miſericordia & eleemoſyna 16
beneficentia dei redundans 96
benignitas animi, qualis uirtus 99
ben, uox hebraica, filium ſignificat aut natum Hebræis 227
bibere 383
bibere, pro credere 178
bibere ſanguinem Chriſti 298
bibere poculum 378
bilis pro æmulatione & inuidia 198
blandè alicui loqui 289
bonitas & fides interdum idem ſunt 339
boni corde, pro alacri corde 136
brachium domini, pro auxilio 301
brachium, pro potentia 167
breuiati dies, pro paucis 48
buxus 449

C

CAlcaneum,ſeu calcem leuare,eſt contemnere 277
calciamentum ſoluere 449
caliginis ſeu noctis appellatione,calamitas & ærumnæ ueniunt 319
caligo pro calamitate & miſeria 470
calicem bibere 97
caluitium pœnitentiæ ſignum 91
campus pro regione 61
camelum glutire 144
campi pecora 368
candace commune nomẽ omnibus Æthyopum reginis 59
caprinæ pelles,pro laceris & reiectisq; ueſtibus 354
caput nudare 335
capitis raſura,miſeriæ ſignum 61
caput leuare pro reſtituere in integrũ 278
à Capitis uitta ad calcei corrigiam 47
carbones igniti 103
carbo uerbi diuini ſymbolum 102
carbunculus uerbum diuinum præfigurat pag. 103
carbo uaſtatorius 103
carbones ignis 239
carmeli appellatione quid ſcriptura intelligat 144
carmeli dictione regio intelligitur opulenta 91
carmelum 289
carere corde 138
caro mea & os meum 353
carnis iuſticiæ,pro externa iuſticia 266
in carne manere 298
in carnem uenire 487
in carne uiuere 511
carnem ferrè dentibus 200
carnis uocabulum,pro ipſa lege & meritis humanis 454
carnem brachij deuorare 100
in carne uiuere,pro in humanis uiuere 511
ſecundum carnem uiuere 511
cataractæ cœli apertæ,qualis locutio 116
in Cathedra ſedere 434
cedrorum, malorum potentia oſtenditur. pag. 78
cœlorum uirtutes 506
cœli & nubes interdum idem ſunt 334
ceremonia lex quæ 282
ceremoniæ quæ 262
cernere deum 156
ceruicem indurare 246
ciuitas mortis,pro ingreſſu inferorum 382
ceruix dura,pro contumacia 246
ceruicum catenas confringere 113
cete pro magnus regibus 278
charitatem ſentire 437
charitas,ſpes,fides,idem ſunt interdũ 202
cherubim quaſi alatæ aues dicti 62
Chriſti ſacrificium 416
in Chriſto manere 298
in Chriſto offendi 344
ad Chriſtum uenire 488
Chriſtum cognoſcere 118
Chriſtum ſequi 439
cingere mente,eſt fortiter perſiſtere 309
cinere caput conſpergere 335
in cineris medio ſedere 484
ciuerem in caput ſpargere 451
cinis uiliorem ſeſſionem ſignificat 414
cinerem paſcere 362
cinere conſpergi lugentium & pœnitentium eſt 415
ciuitatum nomine non tam gens,populus,quàm præſides ueniunt 303
clamare terram 475
claritas,clarificatio & gloria,idem ſignificant 221
claudere regnum cœlorum 122
claudicare utroq; pede 368
claudi & confirmari peccatum,eſt implere menſuram peccatorum 338
concutere cœlum & terram 116.129
cognoſcere nomen dei 331
cognoſcere,pro concumbere 49
collectæ ſeu collectio pro eleemoſyna 94
colles cultos eſſe 319
colere idola 236
colere terram,eſt inhabitare 472
collidere manus ſupra caput 301
collium uocabulo interdum potentes exprimuntur,item & ſubditi 319.& 320
colligi ad patres,ſeu ad populum 75
colloqui facie ad faciem 195
columnæ cœli quæ dicantur 116
columnæ terræ 472
comedere peccata populi 365
comedere panem impietatis 358
comederunt patres uuam acerbam 363
comedere librum quid ſit 285
comedere terram 475
comedere pollutum panem 350
comeſſari,eſt ſupra modum corporis neceſſarium uel bibere uel edere 274
commotio capitis,contemptus ſignum 108
communicare,pro inquinare 437
comparationis gradibus carẽt Hebræi 127
complere ſermones 440
compungi cor,eſt mortificare iram 138
compunctionis ſpiritus,pro inflexibili & duro 454

conatus, pro consilio 349
concludi in manu, est uenire in deditionem 55
confirmari huic seculo 263
confractum alligari 368
conflare gladios in uomeres, est ponere fastum 219
confidere & credere idem sunt 142
confortare lumbos 291
confortari temporibus 469
coniunctiuis carent Hebræi 464
confundere faciem 197
conscientiæ diffinitio 282
consensus irrisorum 484
in conspectu dei uiuere 510
in conspectu dei stare 458
conspuere faciem, est deludi 24
consuere saccum super cutem 415
contegere pedes, pro uentrem exonerare pag. 130
contemptores qui dicantur 242
contristari spiritum quid Paulo 451
conuerti in caput 108
cooperire pedes 368
coram Deo iustum esse 495
coram domino respondere 408
coram deo uiuere 510
coram me, pro in conspectu meo 131
coram rege stare est esse aulicum 458
coram domino, seu deo, hoc est, in negotio domini 295
coram domino stare pro ministrare & fungi officio ecclesiastico 458
cor incircumcisum, pro improbo 244
cor maris 306
super cor ponere 380
in corde & corde loqui 170
iuxta cor alicuius loqui 389
cor elatum, pro superbo 340
cordis & renum nomine adfectus & cogitationes intimæ ueniunt 406
ad cor loqui 289
in cordibus uestris loquimini super cubilia uestra 290
corripi & argui differunt 81
corporis uocabulo tota humana natura significatur 110
corpus humanum, tugurium & testaceum uas uocatur 465
corporale & spirituale sabbatum, differunt 413
corpus nomen quomodo capiatur 133
coruorum pulli 395
credere pro experiri 142
in crucifixum Christum credere 143
cultor, pro quocunq; instrumento 273
currere pedibus 369
custodire manus 304
curru secundo uehi 433
currere cum deo, est deum timere & sincere colere 65
curuus seu peruersus quis dicatur 337

D

DAbar & Amirah, interdum pro iussis & dictis accipiuntur, quandoq; uero pro promissis 280
dare, pro impetrare 509
dare uitam, pro impetrare 509
dare signa pro facere 445
dare præcepta alicui est docere 384
dare gloriam deo 221
dari dorsum 174
dare latitudinem cordis 136
dare, pro ponere 380
dare uiam in caput 498
dari scortum puero 394
declinare ad dexteram 499
declinare ad sinistram 499
deducere in lutum, idem est quod abolere 293
deducere in puteum 395
deduci ad inferos & reduci, est humiliare 247
deducere gloriam in puluerem 221
dei nomina mystica 156
deleri ex libro uiuentium quid sit 385
delictum à delinquendo 365
delicta quæ dicantur 366
denarius numerus uniuersitatis symbolon 437
denarius numerus multitudinem signat. pag. 475
dentium stridor, damnatorum cruciatus maximos designat 470
denudare brachia 100
deo seruire, regnare est 441
deorsum deorsum, qualis locutio 464
deponere cornu in puluerem 139
deponere in uallem Iosaphat 154
deponere ueterem hominem 497
deprecatio, quum petitio per aliquid urgetur 350
non derelinquere dominum 397
descendere in foueam est mori 322.208
descendere in infernum 153.247
descendere lecto, est conualescere 82
descendere in caput 108.488
desiderabile oculorum, uxor est 342.480
despicere super inimicos 500
desidium 154
destruere, pro euertere 58
destructores qui dicantur 58

detraher,

detrahere uerbo 54
deum non habere in notitia 225
deum nosse,est credere 333
deum uidere 501
deum dormire 174
deum contemnere 396
deum sustinere 464
deum seu dominum sanctificare 421
in Deum peccare 367
deum nostri obliuisci 337
deum inuenire,est adesse & fauere 257
deus unde nominetur 156
deuorare brachij carnem 100
deuotio idem quod conseruatio 155
deuorare carnes gladio 219
ad Dexteram sedere 434
ad Dexteram dei sedere 435
dextera domini,pro robore & fortitudine pag. 301
per Dexteram & sinistram manum 304
dextera dei,filius dei dicitur 100
dextera dei 447
dextera felicitatis & dignitatis est 447
à Dextris & sinistris 447
à Dextris stare,est interdum aduersari 428
à Dextris stare 457
diaconia ministerium à paulo appellatur pag. 316
dicere in aure & tenebris 87
dicere dei,idem quod facere 93.245
diem sanctificare 421
diem sabbati sanctificare 421
ad Diem occisionis sanctificare 421
diem præuenire 385
dies nouissimi qui 409
in Dies antiquos uenire,consenescere 488
dies pro annus 383
dies,gratiæ tempus & uita sincerior 329
dierum plenus,pro ultima senectute 377
diem mactationis idem 416
digitus dei,pro spiritu sancto 456
dilatare os,est facere copiam loquendi 353
dilatari cor,est lætari 138
dilatatio gressuum 168
diligere deum tota anima 70
dimidium temporis ablationem & euersionem denotat 468
dimidiata hebdomada abbreuiati temporis symbolum 208
dimittere reliquias paruuli 361
diminuere responsionem, est pro concubitu mercedem non dare 409
diruere,abrogare est 294
distendere os 353
dogma & decretum 149
dolosa labia 270
doloris panis,pro conscientiæ adflictione 358
domicilium terrenum pro corpore humano 475
domos in latrinas ponere 379
domus,pro affinibus & tribus 57
dominus dominorum qualis locutio 157
dominum nosse ad faciem 331
donum liberalis delictorum condonatio 223
donum dei notatur spiritus sanctus 456
dormire,pro naturali morte sæpe sumitur 407 58
dormire inter medios cleros 123
dormire ossa in puluere 353
dormitionis nomen frequens in sacris 173
dormitionis nomine mors uenit 450
dormire pro rem habere 49
dormire ossa in pulucre 353
dormientes mortui dicuntur 173
dorek latine uia 280
dorsum incuruari 291
draconum significatu malicioforum hominum uita exprimitur 460
dualis numerus frequens in scriptura 27
ducere iugum cum incredulis 263
dyacustia magistratum Ægyptiorum denotat 59
dynastæ præfecti Ægyptiorum sunt 59

E

EBrietatis dictio ad omnes affectus & uitiorum furorem pertinet 448
ebrietatis uocabulum,pro seculari sapientia 246
ecce homo,locutio contemptibilis 133
ecclesia & synagoga,idem 463
ecclesiam uelatam ingredi,quid sit 486
edere,pro credere 111
edere carnem 111
edere carnem Christi 298
edere carnem 112
edere panem uitæ 358
educere nomen super aliquem,est traducere 330
eduth, Latine testimonium & oraculum pag. 279
effodere lacum, est innocentem perdere. pag. 74
effodere lacum 272
elongari iudicium 262
effodere puteum seu foueam 395
effundi iecur,pro examinari 239
effundere animam 70
egredi bellum 92
egredi oculos præ pinguedine dicitur Hebræis 343

egredi &

egredi & ſurgendi, eſt conuerſari in hominibus 249
egredi, uerbum militare 190
egredi iudicium, uerbum, ſermonem, cauſam 388
exhortari & doceri differunt 170
elementa mundi 324
eleuare caput 107
eleuare manum in cœlum 303
eleuatio manuum interdum iurãtium, interdum uerò orantium eſt 303
elohim diuerſimode capitur 155
ſecundum Eloquium tuum 490
enos dicitur ab adflictione 131
epulari 294
epulari, pro feſtum ãgere 164
equi, pro humana potentia 396
equitare nubibus 334
equitare ſuper leuem nubem 81
ericius, pro malicioſo 272
eruditus ſermo 440
eruere oculos 343
eſſe ſub lege 283
eſſe in nationes, qualis idiotiſmus 327
eſſe ſine lege 284
eſſe in ore 353
euangelij & legis diſcrimen 280
euigilare 450
euigilare quomodo dicatur deus 408
eiulatus, miſeriæ indicium 91
euergetes, Ægyptiorum reges dicti 95
exacerbare deum 15
exactum tẽpus, idem quod impletũ 469
exaltare caput 107
exaltare manum, ſignificat præualere, potentem eſſe 277
exaltare animam ex inferno 71
exaſperare os Domini 352
excelſa inhabitare 208
excidi de populo 381
excidere, pro obliuiſci 118
exciſionis libellus 406
excubiæ, pro breui momento 145
excuſſio pulueris 395
excutere ueſtimentum 497
execratio, pro ſterilitate 94
exire & intrare ante populum, eſt præeſſe populo 190
exire Chriſti quid ſit 118
exire à patre 405
exire & ingredi coram populo 249
exire & intrare, uel educere ante populum 381
exire de medio 308
exire nomen alicuius, eſt diuulgare 330
exitus uiarum 499
explere omnem iuſtitiam, qualis idiotiſmus 266
expandere pallium, eſt defendere ab iniuria 191
expandere ueſtimentum 497
exterminij, ſiue ſucciſionis libellus 406
expandere alas 62
extendere funiculum 192
extendere alas 62
extendere, ſeu mittere manus 30.304
extendere perpendiculum 142
extendere menſuram 101
extendere calciamentum 102
extendere manum in aliquem 304
extollere pro interficere 188
extollere caput 107
extrema tempora 468
extruere muros, eſt munire urbiũ ciues. 325
exuere hominem ueterem 497
exurgere, effectum ſalutis oſtendere 408
exurgere & dormire differunt 174
exutio calciamentorum quid ſignet 102

F

Facies dei reſpicere 408
à Facie manus 302
faciem ponere 379
faciem illuſtrare 240
faciem dei ſeu domini quærere 346
faciem adſumere aut ſuſcipere 464
faciem ſtatuere, eſt inuertere faciem 458
faciem patris uidere 501
faciem regis uidere 501
facere in gentem 217
facere & creare differunt 141
facere iudicium 261
facere redemptionem 506
facere cum aliquo miſericordiam & ueritatem 317
facere uiam 499
facere riſum, eſt ridere 412
facere alienum à ſynagoga 465
facere iuſtitiam & iudicium 266
facere conſummationem, eſt totum perdere 133
facere iuſtificationes 269
facere legem irritam 283
facere peccatum 367
facere pomum 197
facere tranſire, idem quod capite diminui pag. 481
facere domum, eſt familiam augere 171
facere paſtum cum oculis 345
facere bonas lucernas 99
facere opem aut ſalutem 405
in Fœdere ſtare, eſt acquieſcere 457
fellis dictione maledicta ueniunt 53

felle aqua infecta potare 383
fellis aqua pro ſupplicio 77
fœmur, principium ſeminandi & gignendi 475
fœmur totam genitalem partem complectitur 264
fœmori manus infligere 301
fœnum tectorum quid denotet 199
ferrea uox 239
ferrea terra 475
ferrea uirga 505
ferre crucem 479
ferre & tollere crucem differunt 143
ferre teſtimonium, pro annunciare 476
ferri & æris nominibus regna inſinuantur 80
feſta & nouilunia quid ſignent 414
fidei ſacrificium 417
fidei nomen, pro experientia capitur 142
fideliter agere 203
fideles morbi, pro incurabilibus & durabilibus 202
fidelis ſermo, pro ueraci 440
figere clauem, qualis hebraiſmus 122
figurata locutio ubi ſubſit, & ubi non 3
filius olei pro pingui loco 346.139
filius Adam: hoc eſt, miſer 133
filij deorum 158
filius homicidæ 67
filius Belial qui 67
filius hominis uel hominum ſignificat uiliſſimum in homine 134
filium dei nominari 331
filius hominis miſeriam humanæ naturæ exprimit 234
filij Belial, pro perditis hominibus 92
filij alieni, qui dicantur 63
filium oſculari 251
filiarum nomine uici, ſuburbana, uillæ exprimuntur 323
filius hominis Chriſtus dicitur 234
finire pro perdere 86
finitum tempus, idem eſt quod impletum pag. 469
finitus numerus pro infinito 336
firmare faciem 197
flamma & Ignis adflictionum magnitudinem denotant 76
flumina, tribulationum magnitudinem exprimunt 76
forma libelli repudij 406
formare, creare, fingere differunt 206
fornax ferrea, pro miſera ſeruitute 239
foueam fodere, pro necem ſtruere 238
foueam uidere 501
frangi ſomnum ſuper eum 450
fraudulenti qui 435
fremitus idem quod tumultus 212
frigoris nomine mala opa denotatur 329
fructus incircumciſus, uocatur immundus 244
fugam perire 212
fumare nares, iratorum eſt 326
fumigantes titiones 479
fundamenta montium abſolute poſita, fiduciam poteſtatis innuit 320
fundamenta terræ 319
fundamenta denudare, eſt reges deponere 107
fundere ſanguinem innoxium 414
funes, funiculi, pars, calix, ſors, pro eodem pag. 192
funiculum extendere 192
furari cor 138
furore operiri 348
furti appellatione rapina, fœnus uenit 318
futura mixta cum præteritis 214

G

Gaudere ſpe, qualis modus dicēdi 451
gemmarum nomine, res precioſæ ueniunt 207
gentes non ſolum infideles, ſed & populum dei Iudaicū aliquādo ſignant 386
gentium principes, pro principibus nationum 386
geſtare animam in manibus 71
genua lubrica corroborare, eſt confortare manus 301
ſuper Genibus nati 327
gigni quid Hebræis dicatur 230
gladius, pro graui dei uindicta poni 433
gladium imbui, eſt iuſtitiam exerceri 220
in Gladio uincere 511
gloriæ plenum, quid Hebræi uocent 250
gloriæ & Honoris nomine, quid Paulus intelligat 234
gradi regia & media uia 499
gradi ſuper uentrem 475
grandinis nomine, malicia humano oſtenditur 329
græcus ac Barbarus, pro qualibet gente 92
gratiæ uocabulum, pro fauore Dei erga nos gratuito 173
gratiarum actio eſt, quum dei beneficia recenſentur 350
grauari in oculis ſuis 343
guſtare mortem 320

H

Habendi uerbo carent Hebræi 98
habere deum in notitia 156
habere rationem & inuiſere, idē ſunt 258
habere fœdus cum lapidibus 356

habitare in ſepulchris 439
habitare, pro quieſcere 434
habitare & ſedere, pro regnare 433
hæc præcepit, qualis idiotiſmus 162
hæc locutus eſt dominus 62
hæc dicit dominus 162
hæreditas & Merces pro libero dei dono accipiuntur 312
hebdomada abbreuiati temporis ſymbolum eſt 468
hebræi cognominis loco uti uocabulo filius & patris nomine 205
hœdi dictione iniuſti & impij denotatur. pag. 61
hirci terræ, principes 836
hermonim terra, pro Iudæa 472
hodie genui te, qualis idiotiſmus 230
holocauſta 417
holocauſtum totum erat domini 416
homo in tres partes diuiditur 133
hominis actiones quatuor 252
ſecundum Hominem, quod eſt humanum 234
ſecundum Hominem dico 234
hominem induere 246
ſecundum Hominem uiuere 511
horreum, regnum dei ſignat 80
hora & dies, pro tempore 167
hora nouiſſima 167
hoſtiæ ſalutares unde dictæ 355
hoſtia fidei & conuerſatio Chriſtianorum pag. 417
hukim, alij Statuta & Ceremonias reddunt 279
hukim, quare dicantur 279
humanitatis nomine omnes carnalium ſectatores ueniunt 132
humiliare animam 71
humiliatio qualis uox 190
humilitatis nomine unde ueniat 299
humanus dies, eſt approbatio humana pag. 164

I

IActare puluerem in aera, prouerbium pag. 395
iacere deus dicitur 463
idola moleſtiæ dicuntur 88
idem ſentire 437
iecur pro amore 436
in Infernum deſcendere 153
infirmare legem, eſt non implere 283
infirmitas pro peccato 272
ignis quomodo interdum capiatur 446
ignis perſequutionum ſymbolum 418
ignis dicitur ſpiritus ſanctus 455
ignitæ ſagittæ 417
igne ſalire 418
igniti carbones 103
ignorare Chriſtum 118
inhabitare excelſa 208
illuminari uultum 51
illuſores qui 297
imbuere gladium 219
imperatiua pro futuris & contrà 215
implere legem 283
implere, pro conſecrare Hebræis 377
impleri faciem ignominia 242
implere dies, pro facere diuturnos 469
impleri faciem ignominia 124
implere numerum dierum 163
implere manus ſacerdotis 303
imponere onus humeris 348
imponere nomina Hebræis familiare 330
impoſitio manuum 303
impoſitio nominum 331
imponere manum fœmori 199
improperij ſimilitudo 446
imputari iuſticiam 266
in præpoſitionem Hebræi Ablatiuis apponunt 228
incedere pede non recto 399
incendere lucerna 290
inæquitare Cherubim 183
inclamare 455
inclinare iudicium 261.262
increpari renibus per diem 406
incuruari dorſum 174
indicatiuis præſentis temporis carent Hebræi 464
inducere peccatum ſuper aliquem 266
iuderare ceruice, eſt recuſare domino obſequi 117
indumentum calceorum quid adumbret pag. 102
induere Chriſtum 118
induere ſaccum 414
inebriari 274
infinitus pro finito 336
infirmari, pro crucifigi 398
ingredi & ſedere cum malis 434
ingredi, pro conuerſari 64
ingredi pro rem habere 49
ingredi nubibus 334
ingredi & Egredi coram populo, eſt digne præeſſe ſubditis 190
ingredi & ire uiam, idem ſunt 253
ingredi uelaram eccleſiam quid ſit 486
ingredi ante populum 179
ingredi & Egredi non poſſum 19
ingredi regnum dei 500
ingredi ſacrarium dei 415
ingredi in eccleſia eſt magiſtratu fungi 177

iniquitatis,pro pœna 381
iniquitatem & iniustitiam parturire 360
iniquitatis operarij 348
inniti super manum regis 301
iniquitatem inuenire 256
inordinati 510
inordinate uiuere 511
inquieti qui dicantur 298
inquirere animam 71
ire in uia dei 498
inscribi libro uitæ 285
insidiari sanguine 425
insidere Cherubim 183
insipientes qui 296
inspicere mutuum 500
inspectio dei 248
intelligentia differt à sapientia 426.427
interstitium,pro simultate 294
intrare in ecclesia est publico officio fungi 177
intrare uel Ingredi ecclesiam quid sit 177
intrare seu Introire,est rem habere cum aliqua 255
intrare & Exire ante populum,est præesse populo 190
intrare in ecclesiam,est administrare 255
introitus & ingressus pro prædicatione pag. 249.256.299.256
introire secundo pede 433
introire regnum dei 500
inuenire in manu 256
inuenire manum 302
inuenire gratiam in oculis alicuius,est fauorem 224
inuenire cor 136
inuenire cor suum 135
inuocare nomen dei super aliquem 331
inuenire gratiam in conspectu 224
inuocari nomen alicuius super aliquo 330
inuertere uias domini 499
ioseph,pro tribu Israel 299
ire ad patrem,qualis idiotismus 405
ire ad patres,est mori 98
iudicialis lex quæ 382
iudicium inclinare 244
in Iudicium non uenire 405
iudicare pro docere 474
in Iudicio stare 457
iuge sacrificium 417
iurandi uerbum in bonam fere partem utitur 150
iusticia & iudicium differunt 262
iustitiæ sacrificium 416
iustitia & pax 356
iusta quæ dicantur 262
ad iustitiam seminare 436
iustitiæ nomen 407
iustitiæ portæ 382
iustitiam operari 348
iustitiæ hominum labor & dolor 271

L

LAbia mouere 108
labijs incircumcisus,pro infacundo sumitur 244
laboris uocabulum pro calamitate & malicia 270
lachrymarum panis pro fletu 358
lactis nomine externæ institutiones ueniunt 181
lances dolosæ 171
lapideæ tabulæ pro duro & obstinato corde 137
lapides precioſi pro diuinis eloquijs usurpatur 88
lapidis nomen multoties sumitur 329
lapidis dictionem cor uenit 60
lætari & contristari in populo suo 156
laudare uirginem,est nuptui tradere 505
laudis sacrificium 416
legis opera quæ Paulo dicantur 348
legem obsignare 338
legis & tempora mutare 468
legis nomen uarie apud iudæos accipitur pag. 281
legis nomen diuiditur in tres partes 282
legem scribere,pro uaticinari 431
legem irritam facere 248
legem tolli aut legem abrogare idem sunt pag. 248
legem stabilire uel statuere,est implere 248
legis diffinitio 187
legis gloria,potentia occidendi 220
legem ponere,est docere 380
leo quinq; nominibus illustratur in Hebræo 462
leuare caput 107
leuare oculis 343
leuare onus contra aliquem gentem 348
leuiathan qualis uox in sacris 176
leuare pedes,est proficisci 369
leuare peccatum 367
libanus regionem uberem designat 91
liberari à lege mortis 283
libyæ nomine regna opulenta declarantur 39
librum obsignare 338
librarij Iudæis,qui dicti 431
linguis loqui 290
lignum humidum, pro fructifera arbore pag. 286
lingua difficilis 167
lingua loqui 310

literæ lex 282
literæ minister 282
locutionis genus ante omnia considerandum 4
loqui mendacium 309
loqui à bono ad malum nihil 99
loqui super uel ad Cor 136
loqui in conspectu dei 134
loqui in aurem 489
loqui collo duro 125
loqui in faucibus 248
loqui in aurem, pro palam, Hebræis 87
loqui alicui in pacem 355
loqui in animam suam 70
loqui uisionem cordis 508
loqui mente, est interpretari 287
loqui in cor, pro, amice compellare & consolari 136
loqui lingua, est recensere 287
loqui mundo seu in mundum 225
loqui de Turbine 483
loqui ueritatem ex corde 494
lotum esse, est credere 50
lucis arma uirtutẽ appellat Paulus 349
lucerna uerbum dei signat 105
lucernam parere 360
luctui apud Iudæos seruierunt ieiunium, cilicium, saccus 335
luctus, pro ieiunio 291
luctus unigeniti 513
lugere terra 472
lugentium panis 358
lumbos aperire 74
lumbos nutare, trepidare est fluctuare falsis opinionibus 174
lumbos aperire inimicorum, est infirmos facere 90
lumbos dissoluere 53
lumbos accingere 74
lumen, consolationem præsignat 470
lunam obnubilari, mœroris indiciũ 449
lunam non splendere 449
lunæ obscuratio ultionis tempestatem significat 292
lupi nomine mali, Onus dictione boni ueniunt 354
lunam incedere & uidere 292
lybanus, Cyparissus 49

M

MA, qualis uox hebraica 294
macies, pro plaga usurpatur 375
mactari pinguia est sectari meliora commoda 376
magnum sabbatum 414
maledictio pro calamitate & miseria 94
maledicere dei 243
manducare terram, est terrenis pasci 475
manducare panem, quale schema 337
manducare iniquitatem 250
manducare Christum 118
manducare carnem 112
manducare corpus 208
manere pacem super aliquem 356
manere in Christo 159
manere in sermone 440
manu osculari, est sua laudare 251
manus dolosa seu subdola 171
manibus opera uitam externam omnem tribuimus 375
manum leuare, curantium est 277
manus symbolum ad missi criminis 256
manus, pro uirtute & potentia 167
manum extendere 192
manum ponere 379
manus leuare in aliquem, est uiolentas manus inferre 277
manum leuare, potentiam exercere 277
manum exaltare, est ostendere uirtutem 277
manum ponere, pro promittere 380
manuum impletio, initiationis & consecrationis symbolum 242
manuum impositio presbyterorum uocatio 243
manus lauare 275
manus puras leuare, orantium est 277
manum imponere, est aliquem ecclesiæ præficere 243
mansuetus & Pauper parum inter se distant 263
mare mundum demonstrat 376
matutina pluuia 378
matutinus imber 241
matutinum tempus 299
matutinum tempus, pro prosperitate 469
matrum nomine opulentæ ciuitates ueniunt 323
meditari & loqui, pro eodem interdum accipiuntur 288
media uia gradi 499
medium omnis terræ, pro Hierusalem 136
mel è petra 55
mel & lac rerum abundantiã denotat 271
mensa amicitiæ symbolon 120
merces domini & Hęreditas domini idem sunt 299
mereri testimonium pro placere & probari deo 476
metere turbine 490
metus, timor, religio, ferme idem sunt 405
mentiri & Diuidere pro eodem accipit scriptura 170

millenarius numerus 336
minari gladium 220
minha dei & ſacerdotum fuit 416
miſerationes 507
miſericordiam facere, eſt ſingulari beneficio afficere 95
miſericordia qualis dictio 180
miſmereth, latine obſeruantia ſeu Cuſtodia 280
miſpat, Iudicium ſeu Edictum latine 279
mittere in manum 304
mittere manum in rem proximi 303
mittere lignum in panem, eſt uitam cruce interrumpere 285
modicum tempus, pro breuitate uitæ humanæ 468
moloch, quale idolum 482
mordere quid in ſacris ſonet 126
montium nomine potentes ueniunt 124
montium fumigatio 475
moralis lex, quæ dicatur 282
mori in peccato 367
mortale peccatum 367
mouere caput & labia 108
mortuorum ſacrificia 417
mortui qui dicantur 174
mortuus à corde 138
mulier unde uocata 135
multum eſſe, pro ſatis eſſe 517
in mundum uenire 325
mundo loqui 325
de mundo non eſſe 325
in mundum uenire 405
mundum relinquere 405
in mundum loqui 325
munus pro ſacrificio 496
munerum uir 504
muri allegorice ſignificant duces, maiores in populis 483
mutatio numeri familiare prophetis 336

N

NAturæ lex quæ dicatur 282
natum, pro conceptũ eſſe ponitur 327
negatiua uehemẽtior eſt adfirmatiua 206
neum, latine eloquium, uerbum 280
nilus lingua maris dicitur 286
niſan Hebræis primus menſis, nobis Martius 311
noctis uocabulum pro omne tribulatione & aduerſitate 162
noctis nomini præſens uita 349
nomen uidere ſoliti Hebræi 330
nouare nouale 333
nouũ cor : hoc eſt, obediens uerbo dei 137
nouiſſimum tempus 468
nouum nomen 331
nouiſſimus dies, pro uniuerſali die capitur 165
nox in quatuor partes diuiſa apud ueteres 145

O

OBdormiſcere, pro altius contemplari pag. 174
obfirmare faciem 198
oblatio ſeu holocauſtum ferme idem 318
obliquus ſeu peruerſus quis 377
obliuiſcitur deus noſtri quando dicatur 399
obliuiſci parietem 58
obliuionis terra 475
obſignaculum quid Paulo dicatur 444
obſignatio nomen ſpiritus ſancti 455
obturare oculos 339
oculos ſubleuare 342
oculos eruere 343
oculos egredi præ pinguedine 343
oculos leuare 347
oculo annuere, eſt hypocritam agere 343
oculorum deſiderabile, eſt uxor 342
oculorum uiſio, eſt ſecundum faciem iudicare 508
oculorum lumen non mecum 292
oculos obturare 339
oculus hebræis, quod ſupercilium romanis 340
in oculis grauari 343
oculis pro homine 86
os in puluerem ponere 380
oculum excindere 342
oculi filia & pupilla idem 345
in oculis malum eſſe 296
offendi in medio tui 343
offendi in Chriſto 344
olam, uox qualis 229
olei appellatione rerum copia demonſtratur 292
oleum lætitiæ & exultationis 456
olei filius, pro pingui loco 139
oliuæ, morum ſuauitas notatur 78
omnis terra 475
onus leuare, eſt triſtia prædicere 278
operiri ſanguinem à terra 425
operire faciem, eſt erubeſcere 98
operari iniquitatem eſt impie agere 250
in opprobrium ponere 379
optatiuis carent Hebræi 464
oraculum, hebraice Eduth 279
orare ſpiritu, pro halitu 454
orare ſpiritu 309
ordinate uiuere 511
in ore canticum ponere 379
originale peccatum 367

oris apertio & linguæ in gutture 248
orphani 501
oſtendere faciem 51.196
os tuum,qualis idiotiſmus 517
ouium ueſtitus 497

P

PAcis uocabulum latiſſime patet 223
pacificoru mſacrificia 417
pacis uia quæ 498
pactum idem quod teſtamentum 474
pacto ſtare 457
ſub Pædagogo eſſe,idem eſt quod ſub lege eſſe 283
pallium ſcindere 430
pallium expandere,defendere eſt ab iniuria 101
palmæ, imagine ſanctorum,fertilitas exprimitur 346.78
panis nomine 119
panis perfectioris iuſtitiæ, doctrinam ſignificat 271
panis uocabulo, omnem commeatum & annonam Hebræi intelligunt 89
panis pro uictu uniuerſo 178
panem & Cibum, pro uita accipi, conſtat pag. 286
parare uiam domino 499
parare puteum,eſt exitium ſtruere 395
parabolæ & ænigmata ferme idem ſunt pag. 359
paracletus 456
parietes dealbati 360
patris nomen Hebræis ponitur cognominis loco 205
patris nomen,eſt eius maieſtas 331
patris uoluntatem facere 516
pro patribus ſurgere 463
pauere quomodo capiatur 479
pauor,timor & reuerentia idem ſunt 479
paruulorum ſagittæ 418
paruus pro iuniore 295
peccato mori 320
peccatoris oleum,aſſentatio eſt 345
peccatorum faciem ſumere 196
peccare uoluntarie 98
peccare in ſpiritum ſanctum 399
in Peccatis mori,eſt Chriſtum non recipere 320
peccata conſummari & ſignari 443
peccare in manu excelſa 302
peccatum & blaſphemia differunt 47
peccato ſeruire,& peccare differunt 266
peccare ſub lege 283
peccatorum uia 498
peccata uoluntaria 516
ſub Peccatum uenundari 490
pecus integrũ,quod omni uitio caret 254
pectus,ſedes amoris 368
pedem figere 457
pedes contegere,pro aluum deijcere 130
ad Pedes eſſe,eſt diſcipulum eſſe 107
pede ſecundo introire 433
pedes abijcere,quid ſit 50
pedes leuare,eſt eſſe uelocem in uia 277
pedes laſſi 152
pede recto incedere 399
per Pedes cõiunctiſſima & fidiſſima mẽbra 340
pedes reuelare 411
prophanare ſabbatum 414
pedem tingere in oleo, qualis modus loquendi 346
pellices quæ Hebræis dicantur 129
pendere in ligno 285
pœnitudo & reſipiſcentia differunt 407
percutere animam 71
percutere lingua,ſeu ferire,eſt accuſari 287
percutere maxillam,eſt contumelioſe tractare 307
percutere cor ſuum, pro conſcientia tangi pag. 136
percutere femur 501
perfodere aures,pro mancipare in ſeruitutem 86
pergere ad populum ſuum,eſt mori 130
periurare quomodo capiatur 150
perire gentes de terra 117
perpendiculum extendere 142
perpendiculo conſtituere, metiri, idem ſunt 314
perſonam ſuſcipere 464
peruertere iudicium 373
peſtilentia orbis terrarum,impij 373
peſtilentiæ cathedra 113
petitio dicitur, quũ nominamus id quod deſideratur 350
petræ uocabulum multoties accipitur 273
pinguedo,pro rerum abundantia 55
pius elegans uocabulum 241
pinus 49
placet, hoc uerbum Hebræi non habent. pag. 98
plenitudo,pro durioribus fructibus 247
plenitudo terræ 475
plenus gloriæ 221
pleonexia,ſtudium corradendi 84
plenus dierum,pro ſatur dierum 103
plerophoria,qualis dictio Paulo 373
plurali numero utuntur Hebræi,dum augere rem uolunt & magnificare 336
pluralis numerus,pro plurali 378
poculum bibere,paſſionis ſymbolum 96

polluere ſanctuarium dei 133
polluere nomen dei 331
pollutum labin 269
pikud, Mandatum latine 2
poniria, pro malitia & uerſutia 296
ponere ſcabellum, eſt impedire 429
ponere ſcabellum ſub pedes 429
ponere dorſum 174
ponere ſigna 147
ponere cor ad ſermonem 138
ponere ſignum in manum, eſt recordari 445
ponere ſanguinem domui ſuæ 424
ponere ſignum cum aliquo 445
ponere circulum in naribus 326
ponere legem, eſt docere 283
ponere manus ſuper oculos alicuius 303
ponere reliquias 405
ponere in aurem 86
ponere peccatum ſuper aliquem 266
ponere manum ſuper os 301
ponere cor ſuper uia 138
ponere manum ſuam ſuper aliquem, pro lapidare 302.303
ponere manus ſuper oculos 343
ponere ſigna, pro facere 379
ponere librum in humero, qualis modus loquendi 285
ponere nomen, pro celebris fieri 346
ponere animam 70
ponere uncinum in naribus 326
ponere in cor 138
ponere manus ſub fœmore 303
ponere in ore canticum 352
ponere uerba in corde 490
ponere faciem 197
ponitros, pro diabolo 296
populi dei nomina 216
porneia Græcis omnem illicitam uenerẽ ſignificat, & interdum pro inceſtum ponitur 209
portare peccatum ſuum 367
portentum pro miraculo 445
porta inferi ſeu mortis, introitus eſt mortis 247
in porta loqui 289
portionis appellatio quomodo capiatur. pag. 360
portæ inferorum Hebræis foueæ 207
portare iniquitatem delicti 250
poti appellatione, cupita ſignificantur. pag. 120
præcingere lumbos 53
præcepta quæ dicantur 262
prædicare in tectis, in uulgus ſpargere. pag. 469
prædeſtinatio, & Propoſitum differunt. pag. 384
præterita mixta futuris 214
prætoria uia, pro imperatoria & regia uia pag. 434
præputij nomen, probroſum 120
præputiatum cor 137
præputium, pro gentili populo 120
præputium cordis, durities & cæcitas eſt. pag. 137
præteritum ſecunda perſona, pro imperatiuis interdum ponitur 373
premere carnem 111
primitiæ, & primogenitus, differunt inter ſe 387
primitiæ, ſeparationes appellantur 437
primogenitus quis dicatur 514
probroſum eſt præputij nomen Hebræis. pag. 120
profunditatis uocabulo quid ſcriptura intelligat 52
promiſſio & teſtamentũ pro eodem uſurpat ſcriptura 474
prophanare, & perdere templum 446
prophanare uineam 502
prophanatores 446
prophetare, qui abdita ſcripturæ norunt. pag. 415
prophetæ & ſacerdotes differunt 415
prudentes qui dicantur 426
prudentia & ſapientia 427
prouerbia 359
pſeudochriſti & pſeudoprophetæ differunt 73
ptolemæus nomen commune Ægyptiorum regibus 350
puellæ nomine uirgo intelligitur 505
puellæ appellatione nubes deſignantur. pag. 323
puellæ appellatione uirgo uenit 55
puluis, pro terra 380
puluerem paſcere 362
puluerem lingere 286
puluerem è pedibus excutere 189
ſuper puluerem ſtare 462
è puluere exaltari 49
pupilli nomine deſolatus & pauper uenit 133
pupillæ dictione fides inſinuatur 341
puteus & lacus Hebræis 395

Q

QVàm, qualis uox & eius uſus in ſacris pag. 294
quàm male faciet 399
à quatuor uentis dicitur, pro à quatuor plagis 489

quærere

quærere animam 71
quærere faciem domini 396
quærere faciem dei 396
quid mihi & uobis? qualis modus dicendi pag. 399
quieſcere, pro caſtrametari 298
quieſcere deus dicitur 238.463
quieſcere ſpiritum ſuper Chriſtum 456
quieſcere peccatum in foribus 266
quomodo uos? 399

R

RAchel, pro tota Iſrael 399
rationale lac 271
rationabile obſequium, pro cultu rationali 337
rationalem cultum afferre 345
recta terra, pro uia recta 475
recordari, quale uerbum 107
rectus quis dicatur 373
rectus corde 137
rectitudo uera quæ 469
rectus qui 338
redire ad cor 137
redire ad cor & conuerti ad cor, idem ſunt pag. 135
reducere brachio extento 100
regnare peccatum 266
regem uiuere 511
regia uia gradi 499
regnum dei uidere 500
reducere ad cor 138
regulam extendere 142
regnum ſtare 457
relinqui à corde 136
relinquere mundum 118
remittere alas 62
renes ſedes cupiditatum 135
renes pro intimis affectibus & cogitationibus & oblectamentis 55.135
reprobum eſſe 480
repudij libelli forma 406
requirere ſanguinem à manibus noſtris pag. 424
reſcha, impius ſeu impietas 241
reſipiſcere, eſt redire in uiam 348
reſpicere eſt alicuius miſereri 195
reſpicere faciem dei 408
reſpondere & apparere ex turbine 74
reſurgere 463
reſuſcitare mortuos 464
reſuſcitare 409
reſurrectio mortuorũ, quõ capiatur 643
rete euangelium ſignat 376
reuelare aurem 411
reuelare gloriam dei 220
reuelatio domini, pro nouiſſimo tempore ſumitur 334
reuelatio & uiſio idem interdum ſunt 507
rigare pro docere, conſolari 376
roborare uirtutem 291
robuſtus in bonam partem & malam accipit ſcriptura 209
ros uoluntarium 379
roſarum & liliorum, doctrina ſalutifera, & odor famæ nominibus ueniunt pag. 78

S

SAbbato in ſabbatum uenire 311
ſaccus, miſeriæ indicium 91
ſaccus & cinis, pœnitẽtiæ ſymbolum 346
in Sacci ore, pro in ſummitate ſacci 350
ſacrificia pacifica, quæ 356
ſacrificium magnum, pro cæde 476
ſagitta paruulorum 361
ſalutem ponere 380
ſalus, pro auxilio 194
ſalus quomodo capiatur 405
ſanctificati 422
ſanctuarium dei polluere 133
ſanctificare templum 446
ſandaliꝰ calciari 306
ſanguinis uoce, rancor & inuidia uenit pag. 234
ſanguinarij, inuidi & iracundi appellantur 234
ſanguis Chriſti loquitur melius quàm Abelis 290
ſanguis effuſus, mortis ſignificationem habet 424
ſanguinarij nomine iracũdus uenit 413
ſanguinem uenire ſuper aliquem 424
ſanguinem hominis requirere de manu hominis 407
ſanguinem Chriſti bibere 298
ſanguis innocens, pro interfectore innocentis 86
ſanitas orbis, ſapientes dicuntur 373
ſapere, interdum eſt efficaci animo 236
ſapientes corde, pro ingenioſi artifices pag. 158
ſapere idem 238
ſatanæ tradere 428
in Stuporem, prouerbium 193.480
ſcandalorum tria genera 429
ſceptrum, ſymbolum æquitatatis & iuſtitiæ 430
ſchema: hoc eſt, figura 5
ſcientia & ſapientia inter ſe nonnunquam differunt 426
ſcindere ueſtimenta 335
ſcribi in terram 115
ſculptile, pro gloria 240

ſcuta terræ, principes 386
ſcuta terræ 320
ſeculorum ſemita, pro ſuperbia 436
in ſeculum ſeculi 246
in ſeculum 433
ſeculare ſanctum 421
ſedere ad pedes Chriſti 369
ſedere ad pedes, eſt diſcipulum agere 369
ſedere cum malis, eſt ſceleratorum inire ſocietatem 249
ſedere in cathedra Moſis 113
ſedere coram deo 495
ſedes uerſutorum 496
ſedere pro tribunali 482
ſedentes pro auditoribus 484
ſedes & ſolium, pro imperio 449
ſedere ad dexteram, ſeu à dextris 159
ſedere ad dexteram patris 119
ſedere 119
ſedere in cathedra Moſis 113
ſedere in umbra mortis 512
ſemen ſuſcitare 464
ſemen uiuificare, pro excitare poſteritatem pag. 511
ſeminari ſemine 436
ſeminare in benedictionibus 95
ſeminare ſalem 418
ſeminare in uentum 436
ſemita uitæ 498
ſentire idem 238
ſepe, angelorum cuſtodia exprimitur 294
ſemper 437
in Sempiternum 246
ſemper ſignat tempus incertæ & indefinitæ durationis 246
ſeptenarius numerus, pro maximo numero 146
ſeptimo die requieſcere 407
ſeptuagenarij abbreuiati 48
ſeptenarius numerus multiplicitatis 275
ſepulchri funes, laquei mortis, torrentes Belial, pericula nõ leuia adũbrant 439
ſepulchrum unde dictum 443
ſerere ſuper ſpinas 333
ſermonem dei teſtificari 475
ſermonem recedere, eſt obliuiſci 440
ſerotinus imber 241
ſerotina pluuia 378
ſerpens prudentiæ ſymbolum 141
ſerpentum & ſcorpionum nominibus intelliguntur omnes dæmonis artes & conatus 101
ſerpentis nomen in bono & in malo 276
ſeruare ſermonem 44
ſerui appellatione domeſtici, & ſodales ueniunt 67
ſeruilis ſpiritus, pro mala mente 455
ſeruire peccato 266
ſignare legem, eſt diligenter legem obſeruare 285
ſigna leuare, eſt ſignum miiltare proponere 277
ſigna ponere 379
ſignari peccatum 338
ſimilitudo pro gloria 240
ſimulachrum, pro omni cultu externo. pag. 238
ſimulachra, labores, dolores, adflictio, infelicitas dicuntur 238
ſingularis numerus pro plurali 335
ſingulare uerbum plurale addi Hebræis non infrequens 335
ſiniſtra ſeu læua, reproborũ locus. 159.160
à ſiniſtris & Dextris eſſe 159
ſinus quid Hebræis denotet 217
in ſinum immitti manus 302
ad Sobrietatem ſapere 425
ſolem fulgere, quid ſit 292
ſolis, luminis, diei, lunæ nominibus in genere, omnes tentationes & pericula ueniunt 292
ſoluere calciamentum 102
ſoluere, eſt peccata remittere 285
ſoluere legem, eſt tranſgredi 283
ſolium & Sedes, pro imperio 433
ſuper Solium ſedere, eſt iudicem eſſe. 434
ſolium ponere, pro exercere potentiam. pag. 380.434
ſomnus, mors appellatnr 321
ſomni dictio, pro morte 173
ſoporis ſpiritus 433
ſors, pars, calix, facies, funiculi, pro eodem. pag. 229
ſortem mittere, pro tradere in poſſeſſionem 112
ſororis uocabulo uicinos, cognatos intelligunt 210
ſpecies domus, eſt uxor 171
ſpeculationis dies, tempus eſt punitionis. pag. 457
ſuper ſpeculam mentis ſtare 458
ſpumarum uocabulo, ſterilitas exprimitur 78
ſpinas ſeminare 436
ſpumarum malicia ſtudiumq; nocendi nomine declaratur 78
ſpiritus eſt, quod uiuit in corde 287
ſpiritus hominis quis dicatur 72
ſpirituale corpus 140
ſpiritus nomen, pro reuelatione ſeu dogmate 454
ſpiritus hominis qui 133

ſpiritualis lex 282
ſpiritus miniſter 282
ſpiritus uocabulum commune 327
ſpiritu orare 309
ſponſus ſanguinum 425
ſponſus ſanguinis 425
ſcandalorum tria genera 429
ſponſus uir uocatur 504
ſpuere in faciem, eſt contemnere 196
ſtabilire legem, eſt implere 283
ſtare & ire, uitæ coniunctionem & morum conſpirationem denotat 257
ſtare contra ſanguinem alicuius 425
ſtatuere faciem 197
ſtatuere legem, eſt implere 248.249.283
ſtatutum & legitimum idem eſt in Moſe 284
ſtellarum obſcuratio uindictam ſummam adumbrat 292
ſtillare montes dnlcedinem 319
ſtertere in cubilibus, eſt corporis uoluptati ſtudere 274
ſtridor dentium, inferni pœnas ſignificat 410
ſtruere nidum, ſed oua non excludere 328
ſtruthio, pro ſimulatore 175
ſubleuare oculos 342
ſublimes oculi, hoc eſt, ſuperbi 340
ſuccingere lumbos 53
ſuffodere domum 349
ſuperbus oculus, pro ſublimi 340
ſuſcitare ſpiritum, eſt confortare & animare 456
non ſuſcipere faciem 196
ſumere uultum 196
ſumere faciem peccatorum 196
ſurgere, pro permanere, ſubſiſtere, ſtare 409
ſurgere mane, eſt admonere ſedulo 298
ſuſcipere faciem 51
non ſuſcipere faciem ibid.
ſuſcitare nomen fratris 330
ſurſum ſurſum, qualis locutio 152

T

TAbulæ lapideæ, pro peruicaci corde pag. 137
tacere, pro quieſcere & ſilere, hoc eſt, quietum eſſe 448
tangere montes 320
in tectis prædicare, pro palam 469.464
tegere pedes 368
tempeſtiua pluuia 378
tempus contractum, nouiſſimi dies, & nouiſſima hora idem ſunt 334
tempus modicum 468
tempus & tempora & dimidium tẽporis pag 468
tondere comam capitis 430
in tenebris dicere, qualis locutio 87
tenebrarum appellatione aduerſarius adumbratur 329
tenebræ, pro multitudine adflictionũ 292
tenebrarum opera, mala opera ſunt 349
tenere mentem Chriſti 309
tenere regulam 404
tenerum pro delicato & pingui 98
tentorij nomine, pro terrena habitatione hac ponitur 465
termini ætatum 46
terræ nomine omne terrenum & corporeum intelligitur ſcriptura 115
terram lugere 286.292
terræ inferiora 248
terram habitare 207
terræ & Cœli nomine mundus uniuerſus intelligitur 116
terra obſcurati, qui dicantur 339
in Teſtamentum manum ad fœmur ponere 475
teſtamentum & promiſſio, pro eodem accipit 474
teſtamentum ſeu pactum, interdum idem pag. 356
teſtimonium pro arca teſtimonij 79
texere telas araneæ 446
tigribus, leonibus, lupis, leopardis, impij comparantur 462
thorah quomodo apud Hebræos capiatur 281
thymiana, adumbrat orationem 477
ſeruire cum timore 478
timor apprehendit uos, qualis idiotiſmus pag. 296
timere deum cœli 156
timoris nomen, pro deſperatione 117
tinnitus aurium, pro minis 686
tinnire aures, pro conſternari, & obſtupeſieri 686
tolerantia & longanimitas Paulo differunt 288
tollere molam 318
tollere malum è medio 86
tollere clauem ſcientiæ 122
tollere de capite, eſt magiſterio deſtituere pag. 108
tollere de medio 308
tollere uirgam 464
tonitruum ratio 479
tonitruo, prædicatio comparatur 112
tradere ſatanæ 428
tradere in manus alicuius 303
tranſire ex mundo 325

tranſire pro mori 325
tranſire fecerunt uocem 517
tranſire ſub uirga 506
tranſire in baculo 89
tranſire facere filium idolo 205
tranſire nubem, eſt uelociter aliquid fieri 335
tranſire nouaculum ſuper caput 333
tranſmutare nomina, mos fuit ueteribus 330
tremor terræ 475
tribulorum ſimilitudine malorum nocendi ſtudium exprimit 452
tribulorum ſterilitas ſignificatur nomine 78
tradi in manus domini 300
tribus diebus nemo mouit ſe de loco ſuo in quo erat 167
pro tribunali ſedere, eſt reprobos punire 482
triſtari cœlum 116
tritici nomine electi 80
troporum cognitione eſſe neceſſariam 1
tropos non eſſe mendacia,& cur figuris obteguntur ſcripturæ 1
turbine metere 490

V

VBera, pro ſumma dilectione 502
uanum uidere 501
uanum nomen qua ſignificatione accipiatur 186
uehi nubibus, repentina iudiciorum dei ultio denotatur 334
uenire in nomine domini 17.331
uenire in nomine patris 331
uenire ad aliquam 240
uenire in eccleſia 177
uenire in mundum 405
uenire ſanguinem ſuper aliquem 424
ueni poſt me, qualis hebraiſmus 385
ueni poſt me 439
uenire ad patrem 363
non uenire in iudicium 405
uenire in dies 164
uenire ad Chriſtum 118
uenire in carnem 112
uenire in manum 302
uentilabri dictione iudicium & ſermo dei ſignificatur 80
uentus & flumina, pericula deſignant. pag. 241
ſuper uentrem gradi 475
in uentum ſeminare 436
uentum paſcere 362
uerba in os ponere 380
uerbum iniquum, pro re triſti 440
uerbum ſuſcitare 464
ſecundum uerbum tuum 490
uerriculum, pro prædicatione euangelica pag. 417
uerriculum euangelium 376
ueritatem in corde loqui 289
ueritas pro fide capitur 202
ueritas & Miſericordia te non deſerent 317
ueritatem & gloriam ſcriptura coniungit 220
ueritatis ſpiritus 450
uerſari ſecundum carnem 65
ueſtem ſcindere 430
ueſpera & nox, pro infelici tempore & aduerſo 329
ueſpera, nox illa ſæpe pro aduerſo tempore accipitur 469
ueſtimentum in aera iactare 396
ueſtiri ſacco 413
uertere iudicium in amaritudinem, & iuſticiam in abſynthium 262
uertiginis ſpiritus 454
uerti menſam in laqueum 310
uerti in caput 108
uerti ſuper caput 488
uia quale nomen in ſcripturis 64
uiam domino parare 360
uictima Domini, dies feſtus idem 416
uidere regnum dei, pro ingredi 247
uidere foueam 247
uidere foueam, pro ingredi infernum 208
uidere & Credere, interdum idem ſunt. pag. 142
uidere in lumine lumen 292
uidere faciem patris 197
uidere faciem domini 197
uidere te faciam, pro oſtendere tibi 85
uidere diem filij hominis 163
uidere in inimico, uel inimicum 155
uidere deum & uocem eius 156
uiduæ nomine pauper uenit 133
uigilare, eſt uiuere 174
uini dictione, abundantiam rerum exprimitur 212
uino aquam admiſcere, eſt deprauare cœleſte uerbum & adulterare 80
uir, ſponſus appellatur 504
uiri Belial, pro ſceleratis 92
uiri ſanguinum 425
uiſitationis uocabulum, pro tempore iræ ſeu dignæ uindictæ 154
uiſionem cordis loqui 290
uiſio, uerbum Domini dicitur 348
uiſionem obſignare 339
uitæ lignum 286
à Vitta capitis ad calcei corrigiam 47

uitis,credentium fœcunditas exprimitur. pag. 78
uiuificare Hebrçis,pro incolumen esse 510
uiuificari,pro resurgere 456
uiuat & regnet rex in æternum 403
uiuentium terra 472
uiuere in uerbo dei 473
uiuere in carne 112
uiuere coram deo 134
uiuere in æternum,nihil aliud est quàm uitam æternam habere 358
uiuere ordinate ibi.
uiuere inordinate 251
uiuere legi 283. & 284
secundum deum Viuere 511
umbræ significatione,fides intelligitur 62
umbra noctis,pro nocentissima nocte usurpatur 329
umbra mortis,extrema intelliguntur 469
umbra mortis,pro seruitute gentium 513
unctionis oleum 346
unctionis nomine omne officium charitatis intelligit scriptura 343
unctionis nomen,pro spiritusancto 456
ungulæ, pro prædicatione uerbi capiuntur 193
unicus,quale uocabulum 513
unum cor:hoc est,sincerum 137
uocari nomen alicuius super aliquem,Hebræis familiare 258
uoluntatem patris facere 193
uoluntas,pro amore 96
uoluntarie peccare 98.266.516
uorare pro insatiabili & inexplebili auaritia 518
uterus Hebræis,pro fratribus uterinis 306
uuam acerbam comederunt patres 363
uuæ sanguis:hoc est,sani 4
uuluam aperire 74
uuluæ apertura,est primogenitum esse 7
uultus gratia,fauorem significat 195
uultum sumere 196
uultum accipere 464
uultum ponere,pro firmiter statuere 379
uultum firmare in malam partem uuntur Hebræi 206.207
uultum ponere,pro firmiter statuere 318
uultum accipere 464
uultum operire 348

Z

ZEdeck,latine Iustitia 280
Zelus in bonam partem accipit scriptura 59
zion mons,fidem significat 319
zizania,praui homines sunt 436

FINIS.

TROPORVM CO-
GNITIONEM ESSE
NECESSARIAM.

D. *Auguſtin. de Doctrina Chriſtiana, libro 3. capite 29.*

TRoporum cognitionem eſſe neceſſariam ſcribit D. Auguſt. lib. 3. de doct. Chriſtiana, cap. 29. Sciant (inquit) literati modis omnibus locutionis, quos Grammatici Græco nomine Tropos uocãt, autores noſtros uſos fuiſſe & multiplicatius atq; copioſius quàm poſſunt exiſtimare, uel credere, qui neſciunt eos, & in alijs iſta didicerunt. Quos tamen Tropos qui nouerunt, agnoſcunt in literis ſanctis, eorumq; ſcientia ad eas intelligendas aliquantũ adiuuantur. Sed hic eos ignaris tradere non decet, ne artem Grammaticam docere uideamur. Extra ſanè, ut diſcantur admoneo, quamuis iam ſuperius id admonuerim, id eſt, in ſecundo libro, ubi de Linguarum neceſſaria cognitione diſſerui. Nam literæ, à quibus ipſa Grãmatica nomen accepit (grãmata enim Græci literas uocant) ſigna utiq; ſonorum ſunt ad articulatam uocẽ, qua loquimur, pertinentium. Iſtorum autem Troporum, non ſolum exempla ſicut omnium, ſed quorundam etiam nomina in diuinis libris leguntur, ſicut allegoria, ænigma, parabola. Quamuis penè omnes Tropi, qui liberali dicuntur arte cognoſci, etiam in eorum reperiantur loquelis, qui nullos grammaticos audierunt, & eo quo uulgus utitur ſermone, contenti ſunt. Quis enim non dicit, Sic floreas? Qui tropus metaphora uocatur. Quis non dicit piſcinam etiam, quæ nõ habet piſces: nec facta eſt propter piſces, & tamen à piſcibus nomen accepit? Qui tropus, catachreſis dicitur. Longum eſt iſto modo cæteros proſequi. Nam uſq; ad illos peruenit uulgi locutio, qui propterea mirabiliores ſunt, quia contra quàm dicitur ſignificant: ſicuti eſt, quæ appellatur Ironia, uel Antiphraſis: ſed Ironia pronunciatione indicat quid uelit intelligi: ut quum dicimus homini mala facienti, Res bonas facis. Antiphraſis uerò, ut contraria ſignificet, non uoce pronunciantis efficitur, ſed aut uerba habet ſua, quorum origo cõtraria eſt, ſicut appellatur lucus, quod minimè luceat. Aut conſueuit aliquid ita dici, quamuis dicatur etiam non è contrario, ueluti quum quærimus accipere, quod ibi nõ eſt, & reſpondetur nobis, Abundat. Aut adiunctis uerbis facimus ut à contrario intelligatur quod loquimur, ueluti ſi dicamus: Caue illum, quia bonus homo eſt. Et quis talia non dicit indoctus, nec omnino ſciens qui ſint, uel quid uocentur hi tropi. Quorum cognitio propterea ſcripturarum ambiguitatibus diſſoluendis eſt neceſſaria, quia quum ſenſus ad proprietatem uerborum, ſi accipiatur abſurdus eſt, quærendum eſt utiq; ne fortè illo, uel illo tropo dictum ſit, quod non intelligimus, & ſic pleraq; inuenta ſunt, quæ latebant.

Tropos non eſſe mendacia, & cur figuris obtegantur Scripturæ.

TRopos autem non eſſe mendacia, idem Auguſtinus libro unico, contra mendacium, hoc pacto ſcribit: Quæ (inquit) ſi mendacia dixerimus, omnes etiam parabolæ, ac figuræ ſignificandarum quarumq; rerum, quæ non ad proprietatem accipiendæ ſunt, ſed in eis aliud ex alio eſt intelligendum, dicentur eſſe mendacia. quod abſit omnino. Nam qui hoc putat tropicis etiam tam multis locutionibus, omnibus poteſt hanc importare calumniam, ita ut hæc ipſa quæ appellatur metaphora, hoc eſt, de re propria, ad rem nõ propriam uerbi alicuius uſurpata translatio, poſſit iſta ratione mendacium nuncupari. Quum enim dicimus fluctuare ſegetes, gemmare uites, floridam iuuentutem, niueam caniciem: proculdubio fluctus, gemmas, florem, niuem, quia in his rebus non inuenimus, in quas hæc uerba aliunde trãſtulimus, ab iſtis mendacia putabuntur. Et petra Chriſtus, & cor lapideum Iudæorum: item leo Chriſtus, & leo diabolus, & innumerabilia talia dicentur eſſe mendacia. Quid quod hæc tropica locutio uſq; adeam peruenit, quæ appellatur Antiphraſis, ut dicatur abundare quod non eſt,

dicatur dulce, quod acidum est lucus, quod non luceat, Parcæ, quod non parcant. Vnde illud est in scripturis sanctis : Si non in faciem benedixerit tibi : quod diabolus ait domino de sancto Iob, & intelligitur, maledixerit. Quo uerbo & Nabuthæi fictum crimẽ à calumniantibus nominatum est. Dictum est enim, quod benedixerit regi, hoc est, maledixerit. Hi omnes modi locutionum mendacia putabuntur, si locutio, uel actio figurata, in mendacio deputabitur. Si autem non est mendacium, quando ad intelligentiam ueritatis aliud ex alio significantia referuntur, profectò non solum id quod fecit, aut dixit Iacob patri, ut benediceretur, sed neq; illud quod Ioseph uelut illudendis locutus est fratribus, nec quod Dauid simulauit insaniam, nec cætera huiusmodi mendacia iudicanda sunt, sed locutiones actionesq; propheticæ ad ea quæ uere sunt intelligenda, referendæ. Quæ propterea figuratis uelut amictibus obteguntur, ut sensum piè quærentis exerceant, & ne nuda, ac prompta uilescant, quamuis alijs locis apertè, ac manifestè dicta didicimus : quum ea ipsa de abditis eruuntur, in nostra quodammodo cognitione renouantur, & renouata dulcescunt. Nec uidentur discentibus quod his modis obscurantur, sed commendantur magis, ut quasi subtracta, desiderentur ardentius, & inueniantur desiderata iucundius : tamen uera non falsa dicuntur, quoniam uera non falsa significantur, seu uerbo, seu facto.

De ænigmate, & tropicis locutionibus.

DE ænigmate autem & Tropicis locutionibus rursus Augustinus libro de Trinitate 15. capite 9. hoc pacto scribit, enarrans illud Apostolicum : Videmus nũc per speculum in ænigmate. Quia uerò, inquit, addit, in ænigmate, multis hoc incognitum est, qui eas literas nesciunt, in quibus est doctrina quædam de locutionum modis, quos Græci Tropos uocant, eoq; Græco uocabulo etiam nos utimur pro Latino. Sicut enim Schemata usitatius dicimus, quàm figuras, ita usitatius dicimus tropos, quàm modos. Singulorum autem modorum siue Troporum nomina, ut singula singulis referantur, difficillimum est & insolentissimum Latinè enunciare. Vnde quidam interpretes nostri, quod ait Apostolus, quæ sunt in allegoria, nolentes Græcum uocabulum ponere, circumloquendo interpretati sunt, dicentes, quæ sunt aliud ex alio significantia. Huius autẽ Tropi, id est, allegoriæ, plures sunt species, in quibus est etiam quod dicitur ænigma. Diffinitio autem ipsius nominis generalis, omnes etiam species complectatur, necesse est : ac per hoc sicut omnis equus animal est, non omne animal equus est : ita omne ænigma allegoria est, non omnis allegoria ænigma est. Quid ergo est allegoria, nisi tropus, ubi ex alio aliud intelligitur? Quale illud est ad Thessalonicenses : Itaque non dormiamus sicut & cæteri, sed uigilemus, &c. usque sobrij simus. Sed hæc allegoria non est ænigma. Nam nisi multum tardis iste sensus in promptu est. Ænigma autem est (ut breuiter explicem) obscura allegoria sicut est : Sanguisugæ erant duæ filiæ, & quæcunq; similia. Nomine igitur ænigmatis similitudo obscura, & ad perspiciendũ difficilis intelligitur. Hieronymus autem enarrans illud Apostolicum, Quæ sunt per allegoriam dicta, hoc modo scribit : allegoria propriè de arte Grammatica est & quo à metaphora, uel cæteris tropis differat, in scholis paruuli discimus. Aliud prætendit in uerbis, aliud significat in sensu. Pleni sunt oratorum & poetarum libri. Scriptura quoq; diuina per hanc non modica ex parte contexta est. Quod intelligens Paulus Apostolus ipso uerbo figuræ usus est, ut allegoriã, sicut apud suos dicitur, appellaret, quo scilicet sensu magis loci huius Græci sermonis abusionem monstraret.

Figuratum sermonem si intelligatur, illustrare scripturam, & non esse accipiendum ad literam.

VErborum translatorum (ut idem ait August. lib. 3. de doctr. Christ. cap. 5.) ambiguitates, non mediocrem curam industriamq; desiderãt. Nam in principio cauẽdum est, ne figuratam locutionem ad literam accipias. Ad hoc enim pertinet quod ait Apostolus, Litera occidit, spiritus autem uiuificat. Quum enim figuratè dictũ sic accipitur, tanquam propriè dictum, carnaliter sapitur. Neque ulla mors animæ congruentius appellatur, quàm quũ id etiam quod in ea bestias antecellit, hoc est, intelligentia carni subijcitur sequendo literam. Qui enim sequitur literam, translata uerba, sicut propria tenet : neque illud, quod proprio uerbo significatur, refert ad aliam significationem :

nem: sed si sabbatum audierit, uerbi gratia, nõ intelligit nisi unum diem de septem, qui continuo uolumine repetuntur. Et quum audierit sacrificium, non excedit cogitatione illud, quod fieri de uictimis pecorum, terrenisq; fructibus solet. Ea demum est miserabilis animæ seruitus, signa pro rebus accipere, & supra creaturam corpoream oculum mentis ad hauriendum æternum lumen leuare non posse. Et capite 10. Huic autem (inquit) obseruationi, qua cauemus figuratã locutionem, id est, translatã quasi propriam sequi, adiungenda etiam illa est, ne propriam, quasi figuratam uelimus accipere. Demonstrandus est igitur prius modus inueniendæ locutionis, propria ne an figurata sit. Et iste omnino modus est, ut quicquid in sermone diuino, neq; ad morum honestatem, id est, ad diligendum Deum, & proximum, neq; ad fidei ueritatem, id est, ad cognoscendum Deum & proximum, propriè referri potest, figuratum esse cognoscas. Et cap. 11. Quicquid ergo asperũ, & quasi sæuum factu dictuq; in sanctis scripturis legitur ex persona Dei, uel sanctorum eius, ad cupiditatis regnum destruendum ualet. Quòd si perspicuè sonat, non est ad aliud referendum, quasi figuratè dictum sit, sicut est illud Apostoli: Thesaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua, &c. Illud autem: Qui autem Iesu Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum uitijs, & concupiscentijs. quanquam in eo quædam uerba translata tractantur, sicuti est, ira Dei, & crucifixerunt. Non tamen tam multa sunt, uel ita posita, ut obtegant sensum, & allegoriam, uel ænigma faciant, quam propriè figuratam locutionem uoco. Quod autem Hieremiæ dicitur, Ecce constitui te hodiè super gentes, & regna, &c. non dubium quin figurata locutio tota sit. Et cap. 12. Quæ autem quasi flagitiosa imperitis uidentur, siue tantum dicta, siue etiam facta sunt, uel ex Dei persona, uel ex hominum, quorum nobis sanctitas commendatur, tota figurata sunt, quorum ad charitatis pastũ, enucleanda secreta sunt. Alia quippe in perditis moribus, alia in Oseæ prophetæ uaticinatione coniunctio meretricis, quæ magnæ cuiusdam rei, signum est.

Vbi figurata subsit locutio, & ubi non.

ET cap. 15. & 16. eiusdem libri: Seruabitur (inquit) in locutionibus figuratis regula huiusmodi, ut tam diu uersetur diligenti consideratione quod legitur, donec ad regnum charitatis interpretatio perducatur. Si autem hoc iam propriè sonat, nulla putetur figurata locutio. Si præceptiua locutio est, aut flagitium, aut facinus uetans, aut utilitatem, aut beneficentiam iubens, non est figurata. Si autem flagitium aut facinus uidetur iubere, aut utilitatẽ aut beneficentiam uetare, figurata est: Nisi manducaueritis (inquit) carnem filij hominis, &c. facinus, uel flagitium uidetur iubere. Figura est ergo præcipiens passioni domini esse communicandum, & suauiter atque utiliter recondendum in memoria, quòd pro nobis caro eius crucifixa, & uulnerata sit. Ait scriptura: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi. Hic nullo dubitante beneficentiam præcipit: sed quod sequitur, Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius, malæuolentiæ facinus putes iuberi. Ne igitur dubitaueris figuratè dictũ. Et quum possit dupliciter interpretari, uno modo ad nocẽdum, altero ad præstandum, ad beneficentiam te potius charitas reuocet, ut intelligas carbones ignis esse urentes pœnitentiæ gemitus, quibus superbia sanatur eius qui dolet se inimicum fuisse hominis, à quo eius miseriæ subuenitur. Item quum ait dominus: Qui amat animam suam, perdet eam: non utilitatem uetare putandus est, qua debet quisque conseruare animam suam: sed figuratè dictum, perdet animam, id est, perimet atq; amittet usum eius, quem nunc habet peruersum scilicet, atq; præposterum, quo inclinatur temporalibus, ut æterna non quærat. Scriptum est: Da misericordiam, & ne suscipias peccatorem. Posterior pars huius sententiæ uidetur uetare beneficentiam. Ait enim: Ne suscipias peccatorem. Intelligas enim figuratè positum pro peccato peccatorem, ut peccatum eius non suscipias. Sæpe autem accidit, ut quisquis in meliori gradu spiritalis uitę, uel est, uel esse se putat, figuratè dicta esse arbitretur, quæ inferioribus gradibus præcipiuntur, ut uerbi gratia: Si cœlibem amplexus est uitam, & se castrauit propter regnum cœlorum, quicquid de uxore diligenda, & regenda sancti libri præcipiunt: non propriè, sed translatè accipi oportere contendat. Et quisquis statuit seruare innuptam uirginem suam, tanquam figuratam locutionem conetur interpretari, qua dictum est: Trade filiam & grande opus

perfeceris. Erit igitur etiam hoc in obſeruationibus intelligendarum ſcripturarum, ut ſciamus alia omnibus, communiter præcipi, alia ſingulis quibuſq; generibus perſonarum, ut non ſolum ad uniuerſum ſtatum ualetudinis, ſed etiam ad ſuam cuiuſq; membri propriam infirmitatẽ medicina pertineat. In ſuo quippe genere curandum eſt, quod ad melius genus non poteſt erigi. Et cap. 22. Ergo quanquam omnia uel penè omnia, quæ in ueteris teſtamenti libris geſta continentur, non ſolum propriè, ſed etiam figuratè accipienda ſint: tamen etiam illa, quæ propriè lector acceperit, ſi laudati ſunt illi, qui ea fecerunt, ſed ea tamen abhorrent à conſuetudine bonorum, qui poſt aduentum domini diuina prȩcepta cuſtodiunt, figurã ad intelligentiã referat factum, quũ uerò ipſum ad mores non transferat. Multa enim ſunt, quæ illo tempore officioſè facta ſunt, quæ modo, niſi libidinoſè fieri non poſſunt. Si qua uerò peccata magnorum uirorum legerit, tametſi aliquam in eis figuram rerum futurarum animaduertere atque indagare potuerit, rei tamen geſtę proprietatem ad hunc uſum aſſumat, ut ſe nequaquam rectè ſuis factis iactare audeat, & præ ſua iuſtitia cæteros tanquam peccatores contemnat: quum uideat tantorum uirorum & cauendas tempeſtates, & flenda naufragia. Ad hoc enim etiam peccata illorum hominũ ſcripta ſunt, ut Apoſtolica illa ſententia, ubiq; tremenda ſit, quæ ait: Quapropter qui uidetur ſtare, uideat ne cadat. Nulla enim ferè pagina eſt ſanctorum librorum, in qua non ſonet, quod Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.

Ante omnia genus locutionis conſiderandum, & idem uerbum non idem ubique ſignificare.

MAximè (inquit) inueſtigandum eſt, utrũ propria ſit, an figurata locutio, quam intelligere conamur. Nam comperto, quod figurata ſit, adhibitis regulis rerum, quas in primo libro digeſſimus, facilè eſt eam uerſare omnibus modis, donec perueniamus ad ſententiam ueritatis, præſertim cum uſus acceſſerit pietatis exercitatione roboratus. Inuenimus autem utrum propria ſit, aut figurata locutio illa intuentes, quæ ſupradicta ſunt. Quod quum apparuerit, uerba quibus continetur, aut à ſimilibus rebus ducta inuenientur, aut ab aliqua uicinitate attingentibus. Sed quoniã multis modis res ſimiles rebus apparent, non putemus eſſe præſcriptum, id quod in aliquo loco res aliqua per ſimilitudinem ſignificauerit, hoc eam ſemper ſignificare credamus. Nam & in uituperatione fermentum poſuit dominus, quum diceret: Cauete à fermento phariſæorum. & in laude, quum diceret: Simile eſt regnum cœlorum mulieri, quæ abſcondit fermentum in tribus menſuris farinæ, donec fermentaretur totum. Huius igitur uarietatis obſeruatio duas habet formas. Sic enim aliud, atq; aliud res quæque ſignificant, ut aut contraria, aut tantummodo diuerſa ſignificat. Contraria ſcilicet, quum alias in bono, alias in malo, res eadem per ſimilitudinem ponitur, ſicut hoc eſt, quod de fermento ſuprà diximus. Tale eſt etiam quod leo ſignificat Chriſtum, ubi dicitur, Vicit leo de tribu Iuda. Significat & diabolum, ubi ſcriptum eſt, Aduerſarius ueſter diabolus tanquam leo rugiens circumit, quærẽs quem deuoret. Ita ſerpens in bono eſt, Aſtuti, ut ſerpentes: in malo autem, ſerpens Euam ſeduxit aſtutia ſua. In bono, panis, Ego ſum panis uiuus, qui de cœlo deſcendi. In malo autem, panis, Panes occultos libenter edite. Sic & alia plurima. Et hæc quidem, quæ commemoraui minimè dubiam ſignificationem gerunt, quia exempli gratia, commemorari non niſi manifeſtiſſima debuerunt. Sunt autem quæ incertum ſit in quam partem accipi debeant, ſicut Calix in manu domini uini meri plenus mixto. Incertum eſt enim, utrum iram Dei ſignificet, non uſq; ad nouiſſimam pœnam, id eſt, uſq; ad fecem, an potius gratiam ſcripturarum, à Iudæis ad gentes tranſeunt: Quia inclinauit ex hoc in hoc, remanentibus apud Iudæos obſeruationibus, quas carnaliter ſapiunt, quia fex eius nõ eſt exinanita: Quum uerò res eadem non in cõtraria, ſed tantum in diuerſa ſignificatione ponitur, illud eſt in exemplo, quod aqua, & populum ſignificat ſicut in Apocalypſi legimus, Et ſpiritum ſanctum, unde eſt illud. Flumina aquæ uiuæ fluent de uentre eius. Et ſi quid aliud, atq; aliud pro locis in quibus ponitur, aqua ſignificare intelligitur. Sic & aliæ res, non ſingulæ, ſed unaquæq; earum, non ſolum duo aliqua diuerſa, ſed etiam nonnunquam multa ſignificat pro loco ſententiæ, ſicut poſita reperitur.

Obſcura locis apertioribus explicanda, & eundem locum uarie intelligi poſſe, & humanis rationibus non eſſe fidendum.

VBi autem (inquit cap.26.) apertius ponuntur, ibi diſcendum eſt quomodo in locis intelligantur obſcuris. Neq; enim melius poteſt intelligi quod dictũ eſt Deo: Apprehende arma, & ſcutum, & exurge in adiutorium mihi: quàm ex illo loco, ubi legitur, Domine ut ſcuto bonæ uoluntatis tuæ coronaſti nos. Hęc tamen ita, ut iam ubicunq; ſcutum pro aliquo munimento legerimus poſitum, non accipiamus niſi bonam uoluntatem Dei. Dictum eſt enim, Et ſcutum fidei, in quo poſitis (inquit) omnes ſagittas maligni ignitas extinguere: Nec rurſum ideo debemus in armis huiuſcemodi ſpiritalibus ſcuto tantummodo fidem tribuere, quum alio loco etiam lorica dicta ſit fidei. Induti, inquit, loricam fidei. Quando autem ex eiuſdem ſcripturæ uerbis, nõ unum aliquid, ſed duo, uel plura ſentiuntur, etiam ſi latet quid ſenſerit ille qui ſcripſerit, nihil periculi eſt, ſi quodlibet eorum congruere ueritati ex aliįs locis ſanctarum ſcripturarum doceri poteſt: id tamen eo conante qui diuina ſcrutatur eloquia, ut ad uoluntatem perueniatur autoris, per quem ſcripturam illam ſanctus operatus eſt ſpiritus, ſiue hoc aſſequatur, ſiue aliam ſententiam de illis uerbis, quæ fidei rectæ non refragatur, exculpat, teſtimonium habens à quocunq; alio loco diuinorum eloquiorum. Ille quippe autor in eiſdem uerbis, quæ intelligere uolumus, & ipſam ſententiam forſitan uidit, & certè Dei ſpiritus, qui per eum hæc operatus eſt, etiam ipſam occurſuram lectori, uel auditori, ſine dubitatione præuidit: imò ut occurreret, quia & ipſa è ueritate ſubnixa, prouidit. Nam quid in diuinis eloquiįs largius, & uberius potuit diuinitus prouideri, quàm ut eadem uerba pluribus intelligantur modis, quos alia non minus diuina conteſtantia faciant, approbari? Vbi autem talis ſenſus eruitur, cuius incertum, certis ſanctarum ſcripturarum teſtimoniįs non poſſit aperiri: reſtat, ut ratione reddita manifeſtus appareat, etiamſi ille, cuius uerba intelligere quærimus, eum fortè non ſenſit. Sed hæc conſuetudo periculoſa eſt. Per ſcripturas enim diuinas multo tutius ambulatur, quas uerbis translatis occupatas, quum ſcrutari uolumus: aut hoc inde exeat, quod non habeat controuerſiam: aut ſi habet, ex eadem ſcriptura ubicunque inuentis, atq; adhibitis eius teſtibus, terminetur.

DE SCHEMATIBVS ET FIGVRIS

EX OPTIMIS QVIBVSQVE AVTORIBVS

Liber, per Bartolemæum Vueſthemerum collectus.

Chema, quod nos habitum, uel formam, uel figuram non ineptè appellamus, eſt cõfirmatio quædam uel dictionis, uel orationis, uel ſententiæ, uulgaris ſermonis conſuetudinem excedens. Inuenimus nanque in diuinis literis, præcipuè in lingua ſancta, omnes uocum adfectiones: quomodo apud Græcos, puta Protheſes, Epentheſes, Paragogas, Aphæreſes, Synæreſes, Apocopas, Craſes. Hoc eſt, præfixiones, interpoſitiones, adpoſitiones, ablationes, ſublationes, cõtractiones, reſectiones, & his ſimilia. Cæterùm nos hic principaliores tantum figuras & tropos indicare inſtituimus: exactiorẽ ordinem Lector è Cicerone, Fabio, Rutilio Lupo, Iulio Ruffiniano, Sulpitio Victore, aut aliunde petere ſi uelit, poteſt. Schematum autem & Troporum ſpecies principaliores ſunt, quæ ordine ſequuntur.

¶ Prolepſis, Latinè præſumptio, anticipatio, ſeu præoccupatio rerum ſummaria, quę deinceps particulatius enarrantur. Vel quando ea quæ ſequi debẽt, anteponuntur. Vel cum ante numerus redditur uerbis, quàm res perſonæ afficiantur: ut Eclo.6. Nec tantum Rhodope miratur & Iſmarus Orphæa. Et, Interea reges, ingenti mole Latinus. Æneid.12. Quadrijugo uehitur curru. Et: Bigis it Turnus in albis. Et iuxta Aſcanius magnæ ſpes altera Romæ, Procedunt caſtris. Reges dimicant, hic pro gloria, ille pro ſalute. Terent.in Heau. Nam ſi ſemel tuum animum intellexerit, prius te perditurum te tuam uitam, & prius pecuniam omnem, quàm abs te amittas filium, &c. In ſacris literis ſimile eſt illud Pſal.86. Fundamenta eius in montibus ſanctis, diligit Dominus portas Zion. Antè poſuit eius, & poſtea cuius, id eſt, Domini. Et alibi Pſal.21. Di-

uiserunt sibi uestimenta mea, & super uestem meam miserunt sortem, pro diuident & mittent. Sed placet hanc figuram fusius tractare. Hanc figuram Hebræi admodum familiarem habent, qua subiectum illud de quo aliquid prædicaturi sunt, in nominatiuo præponunt: deinde nouam orationem attexunt, in qua pro eodem subiecto relatiuum ponunt, ut: Filij hominum dentes eorum arma & sagittæ. En tibi subiectum, filios hominum. De hoc subiecto prædicaturus est propheta, quòd dentes eorum magis sint noxij quàm arma & sagittæ. Quam sententiam Latinis sic efferret. Dentes filiorum hominum arma sunt & sagittæ. At Hebr. subiectum in nominatiuo præponit: ac mox quod de illo dicturus est, cum relatiuo in obliquo adijcit. Quem modum, siue idiotismum, Prolepsim, hoc est, præsumptionem uocamus Hebraicam. Qualis apud Esaiam 7. est. Totum enim hoc: Et omnes montes qui sarculo sarriebantur: præsumptũ subiectum est. Porrò quod de eis montibus dicturus est, subiungit: Non uenies illò, Vbi illò aduerbium uice obliqui est. Quum ergo in Latinam linguam hæc sentẽtia traducenda est, non aliter dicere licebit, quàm, Ad montes autẽ, &c. non uenies. Huiusmodi uerò prolepses multas, præsertim in Psalmis inuenias, ubi uox altera ante prępositionem ponitur, quæ tamen ei perinde seruit, atq; ei quæ sequitur. Quo modo Cicero creberrime loquitur, Qua de re: pro, De qua re: Et, Re qua de agitur. Vbi præpositio post utranque uocem, relatiui & antecedentis, ponitur.

¶ Zeugma, Latinè cõiunctio, disiunctio, ligatio, adnexio, figura quando multa pendentia, aut uno uerbo, una sententia concluduntur. Vel cum diuersæ clausulæ uni uerbo tribuuntur. Vel cum unum uerbum communiter multis sententijs iungitur ad omnes pari significatione pertinens & adnexum. Vno uerbo, ut Æneid. 3. Æneas iube & socijs & classe relicta. &, Troiugena interpres diuum, qui numina Phœbi, Qui tripodas, Clarij, lauros, qui sydera sentis, Et uolucrũ linguas & præpetis omnia pennæ. Huic simile est illud in Paulo Ephes. 4. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur à uobis. Et Psal. 21. uersu 8. ad uerbum בטח, id est, confidit uel nititur, refertur. Sententia autem, ut Psal. 14. præmittit enim, Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam, Qui loquitur ueritatem in corde suo, Qui non egit dolum in lingua sua, &c. Ad ultimum ita concludit: Qui facit hæc, non commouebitur in æternum. Hæc figura familiarior est, quàm ut opus pluribus exemplis sit. Et triplex est, uidelicet, Prozeugma, Mesozeugma, & Hypozeugma.

¶ Prozeugma, Latinè præiunctio, quoties uerbum clausulis præponitur, ut Cicero: Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Exempla passim in sacris literis obuia sunt.

¶ Mesozeugma, Latinè coniunctio, quum in clausularũ medio uerbum collocatur. Cuius speciosum exemplum extat apud Maronem Æneid. 3. ut in priori figura patuit.

¶ Hypozeugma, Latinè subiunctio, adiunctio, quum uerbum subiungitur in fine. Cic. in Cat. Nil ne te nocturnum præsidium palatij, nihil urbis uigiliæ, nihil timor populi, nihil cõcursus bonorum omnium, nihil hic munitissimus senatus habendi locus, nihil horum ora uultusq; mouerunt? Haud illud Esaiæ dissimile est 3. cap. Quoniam cadet Ierusalem, & Iudah corruet, &c. nihil aliud intelligit quàm regnum Iudah.

¶ Hypozeuxis, Latinè subiunctio, subnexio, figura superiori contraria, ubi singula uerba uel sententiæ, singulis quibusq; clausulis subiunguntur. Vel est cum singulis rebus sententijsq; singula debita uerba iunguntur, ut Vergil. 10. Æn. Procumbunt piceæ, sonat icta securibus ilex, Fraxineæq; trabes cuneis, & fissile robur, Scinditur, aduoluunt ingentes montibus ornos. Et: Regem adit, & regi memorat nomenq; genusq;. Quid'ue petat, quid'ue ipse ferat, Mezentius arma: Quæ sibi conciliat, uiolentaq; pectora Turn. Edocet, humanisq; quæ sit fiducia rebus Admonet, immiscetq; preces, haud fit mora Tarchon, Iungit opes, fœdusq; ferit. Tale est & illud in uerbo: ut in Psal. 144. Virtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narrabunt: Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt, & iustitiã tuam exultabunt. Et Apost. 1. Cor. 15. Siue prophetiæ, inquit, euacuabuntur, siue linguæ cessabunt, siue sciẽtia destruitur. Sententiæ, ut Psal. 26. Si cõsistant aduersum me castra, nõ timebit cor meũ. Si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo. Et Psal. 1. Beatus uir, qui non ambulauit in consilio impiorum, & in uia peccatorum non stetit, & in cathedra derisorum non sedit.

¶ Syllepsis. Latinè conglutinata cõceptio, correptio, quoties diuersi numeri clausulę

uno

uno clauduntur uerbo. Vel Syllepſis fit, quũ uerbũ duobus ſubiectis quidẽ ſeruit, ut cũ altero tantũ legitimè cõuenit. Vel cum duabus diuerſisq; ſententijs & rebus unũ datur uerbũ, minimè utriſq; conueniens, ut Æn. 2. Incluſos utero Danaos & pinea furtim. Laxat clauſtra Sinon. Laxat enim & ad Danaos referri nõ poteſt, ſicut ad clauſtra, ut Verg. in 1. Hic illius arma, hic currus fuit. Adſtipulatur illud Eſa. 22. cap. Iſthic morieris, iſthic quoq; pompa quadrigarũ tuarũ, ſupple morieẽ, hoc eſt, pro, finietur. Hoc Schema latè patet, & fieri ſolet, non ſolũ per partes orationis, ſed & per accidentia partiũ orationũ. Item Syllepſis eſt, cum ſingularis dictio plurali uerbo adiungitur: Eclog. 2. Sunt nobis mitia poma, Caſtaneæ molles, & preſſi copia lactis. Et Terent. in Andr. Quàm pridem pater mihi & mater mortui eſſent, &c. Simile eſt illud: Quũ caſus diſcrepantes in unam significationẽ congregamus, ut Pſal. 77. Attendite populus meus legẽ meam. Et Pſal. 149. Ad faciendã uindictam in nationibus, increpationes in populis. Quod enim ait, ad faciendã, numeri ſingularis eſt. Quod addidit increpationes, pluralis eſt. Etiã Syllepſis in ſenſu, id eſt, ubi pro multis unus, uel pro uno multi ponũtur. Pro multis unus, ut Pſal. 77. Immiſit in eis muſcã caninã, & comedit os rana, & exterminauit eos. Quum non unã ad exterminandos Ægyptios muſcã uel ranã, ſed innumeras immitteret. Item pro uno multi, ut Pſal. 2. Adſtiterũt reges terræ, & principes cõuenerunt in unũ aduerſus Dominũ, & aduerſus Chriſtum eius. Reges enim pro Herode: Principes pro Pilato poſitos Apoſtoli intellexerunt, quemadmodum continetur in Actibus Apoſtolicis.

¶ Epentheſis, Latinè interpoſitio, quũ inter primã & ultimã dictionis ſyllabã adijcit litera, ut relligio, pro religio, apud Verg. Syllaba, ut induperator pro imperator, Iuuen. Schemate epentheſi Pſal. 5. uerſ. 2. uſus eſt uates, quum ait הגיגי, id eſt, meditationem meam, media litera ג duplicata, quo uim intentionemq; affectus uoluit exprimere. Et Pſal. 10. uerſ. 8. Oculi eius in pauperem intenti ſunt. Illud יצפנו A. Ezra idem eſſe putat, quod יצפן, נ per Epentheſin interiecta: nam alioqui יצפנו abſcondent, uel latebunt, non uidebunt ſignificat, צפה ſiquidẽ conſiderare, & צפן abſcondi, & latere eſt.

¶ Anadiploſis, Latinè reduplicatio, conduplicatio, ſeu congeminatio dictionis, quæ in ultima parte præcedentis uerſus, & in prima ſequentis iteratur. Vel eſt eiuſdem uerbi continuatim repetitio, ut Eclog. 2. Longum formoſè uale, uale inquit, Iola. Et: O Corydon Corydon, quæ te dementia cœpit. Sequitur pulcherrimus Aſtur. Æneid. 10. Aſtur equo fidens, & uerſicoloribus armis. Simile eſt illud Pſalm. 149. Stantes erant pedes noſtri in atrijs tuis Hieruſalem, Hieruſalem quæ ædificatur ut ciuitas. Et Hier. 2. Me dereliquerunt fontem aquæ uiuæ, & foderunt ſibi ciſternas, ciſternas diſſipatas, quæ continere, &c. Hæc figura interdum & Latinis & Hebræis uehementiam & certitudinem adfert, Eſa. 2. Tunc tunc abijciet homo idola. Hier. 12. Poſuit eam in uaſtitatem, deſtruxit contra me uaſtitatem, Deuaſtata eſt omnis terra, quia non eſt ponens ſuper cor. Item alibi 48. eiuſdem prophetæ, Ego ſolus prædixi, ego ſolus quoq; uocabo, & adducam eum, proſperamq; faciam profectionem eius. Vim excludendi habet Eſa. 28. Interdictum ad interdictum.

¶ Anaphora, Latinè repetitio, eſt relatio eiuſdem uerbi aut ſimilis, uidelicet per principia plurimorum uerſuum. Aut, eſt eiuſdem partis orationis per diuerſa membra, ut Hor. Ode. 16. lib. 2. Ocium diues rogat in patenti, Ocium bello furioſa Thrace, Ocium Medi pharetra decori, &c. Et Ver. 1. Nate meæ uires, mea magna potentia ſolus, Nate patris ſummi qui te Tiphea temnis. Simile eſt illud Pſalm. 26. & 18. Dominus illuminatio mea & ſalus mea quem timebo. Dominus protector uitæ meæ, à quo trepidabo. Et, ſi conſiſtant aduerſum me caſtra, non timebit cor meum. Si exurgat aduerſum me prælitũ in hoc ego ſperabo. Pſalm. 17. Dicant nunc domus Aaron quoniam in ſeculum miſericordia eius. Dicant nunc qui timent dominum, &c. Et paulò inferius, Melius eſt ſperare in domino, quàm ſperare in homine. Melius eſt ſperare in Domino, quàm ſperare in principibus.

¶ Fit autem Anaphora & in eodem uerſu per principia ſenſuum, ut: Vox Domini in magnificentia, uox Domini confringentis cedros? Quæ figura Pſalmis uſitatiſſima eſt, hanc nonnulli Epanaphoram adpellant.

¶ Epanalepſis, Latinè reſumptio, repetitio, autore Donato: nam Diomedes reclamat, cum eadem dictio uerſum & incipit, & claudit. Vel: Eſt uerbi in principio uerſus poſiti in eiuſdem fine repetitio. Interdum autem fit uno uerbo, interdum plurium uer-

borum coniunctione. Verbum ſic iteratur Pythiæ, Quid contra tot res tam'que euidentes dicere potes Demoſthenes? Cognitum enim eſt rempublicam uenalem habuiſſe, cognitum eſt. ut Vergil.12. Multa ſuper Priamo rogitans, ſuper Hectore multa. Ante etiam ſceptrum Dictæi regis,& ante. Simile eſt illud Phil.4. Gaudete in Domino ſemper, iterum dico gaudete. Et in Pſal.82. Deus quis ſimilis erit tibi? ne taceas, neq; compeſcaris Deus. Et Eſa.78.& 64. Deſcendas inquam, cum admirandis & inexpectatis. Sic & principium cap.2. Eſaiç, quod ſermonis titulus eſt, ſiue reſumptio, uerbū quod reuelatum eſt, Eſa.28. In uidendo errant,&c.

¶ Epizeuxis, Latinè ſubiunctio, combinatio uel coniugatio, eiuſdem ſcilicet uerbi ſine aliqua interſtitione, maioris uehementiæ gratia. Qua ratione fermè & ſuperiores fiunt replicationes. Vel breuius. Eſt eiuſdem uerbi in eodem uerſu ſine aliqua dilatione congeminatio, ut Vergil.9. Me me, adſum qui feci, in me conuertite ferrum. O' Rutuli, mea fraus omnis. Huic ſimile eſt illud Eſaiæ 40.& 55. Conſolamini conſolamini populeus, dicit Dominus ueſter. Et iterum: Eleuare eleuare, conſurge Hieruſalem. Et iterum: Viuens uiuens ipſe confitebitur tibi. Et in Pſalm. Dies diei eructat uerbum,& nox nocti indicat ſcientiam. Pſal.108. Et tu Domine domine fac mecum. & 139. Domine uirtus ſalutis meæ.

¶ Paronomaſia, Latinè agnominatio, adfictio, denominatio dicitur, cum iucunda quædam uocum fit colluſio, ſignificatu tamen diuerſo. Vel: Quoties dictio penè ſimilis ponitur ſignificatione diuerſa, mutata uidelicet litera uel ſyllaba, ut Terentius in Andr. Nam incœptio eſt amentium, haud amantium. Et tibi parta uerba huic homini uerbera. Et Cicero: Qui fuit locus fœliciſſimus, nunc erit locus deſertiſſimus. Et, Cuſtodia ſacrorum non honoris, ſed oneris eſſe exiſtimabitur. Tale quoque illud, ut in Pſalmo 21. iuxta Hebraicam ueritatem. In te cõfiſi ſunt,& non ſunt confuſi. Et Apoſtolus Philipp.3. Videte malos operarios, uidete conciſionem, nos autem ſumus circumciſio, qui ſpiritu Deo ſeruimus. Pſalm.144. Miſerator & miſericors Dominus.& 118. Bonus es tu. Quam Eſaia propheta figuram elegantiſſimè in ſua lingua confecit, ubi ait capite 5. Expectaui ut faceret iudicium, & ecce iniquitas, & iuſtitiam, & ecce clamor. Hebraicè enim iudicium למשט, iniquitas מישפח, iuſtitia לציקרח, clamor appellatur יעעקח. Pulchrè itaque una uel addita, uel mutata litera ſic uerborum ſimilitudinem temperauit, ut pro למשפט, diceret מישפח, & pro לצרקח, poneret יעשקח. Similiter & iucunda quædam Hebraicarũ uocum colluſio, Geneſis 30. זבר & זבל. Sic mox ſequentibus אטח & יטח. Quam cæteræ linguæ adſequi non poſſunt. Eſaiæ quinto: Æquitatem ecce querimoniam, iudicium & ecce caluitium, Geneſis uigeſimoſeptimo. Dotauit me Dominus dote bona. Et Eſaiæ 12. Fiducialiter agam aut fidam eo,& non firmabo.

¶ Scheſis onomaton, Latinè nominum habitus quidam, quoties uerborum multitudo eodem copulandi habitu coaceruatur. Vel eſt multitudo coniunctorum diuerſo ſono, unam rem ſignificantium, ut hoc apud Poetam: Marſa manus, Peligna cohors, feſtina uirum uis. Simile illud quoq; Eſa.1. Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, ſemini nequam, filijs ſceleratis. Et in Pſalm.105. Peccauimus cum patribus noſtris, iniuſtè egimus, iniquitatem fecimus.

¶ Paræmion, Latinè aſſimile, quoties multa uerba ab eodem incipientia elemento ex ordine collocantur. Breuius, Cum ab eiſdem literis diuerſa uerba ſumuntur. O' Ti te tute tanti tanta tyranne tulifti. Ennius, citante Priſciano libro duodecimo. Sic Hier.1. cap. habent Hebræi iucundum paræmion, ut: לנתנש & לנטוע extirpes moliaris. Quæ nimirum figura, quia ad poſitionem literarum pertinet, melius in ea lingua, quæ ſcripta eſt æditaq; requiretur. Habemus tamen & in noſtra translatione, unde demus exemplum, dictum eſt enim in Pſalm. 126. & 57. Benediximus uobis de domo Domini, Deus Dominus & illuxit nobis. Et in alio: Ira illius ſecundum ſimilitudinem ſerpentis, ſicut aſpidis ſurdæ,& obdurantis aures ſuas.

¶ Homœoteleuton, Latinè ſimilis terminatio, ſeu ſimiliter deſinẽs dicitur, cum ſimiliter uel dictiones, uel ſententiæ finiunt. Vel, Quoties medica & poſtrema uerſus ſiue ſentẽtiæ ſimili ſyllaba finiunt, id eſt, huiuſmodi. Nam reſpub. noſtra ad hũc ſtatũ gloriq; peruenit, nõ multitudine hominũ, ſed ſqueritate legũ. Ennius citante Diomede, Eos reduci q̃ relinqui, reuehi q̃ deſeri malui. Qua figura apud Græcos inſignis eſt Iſocrates.

Simile

Simile est in Ecclesiaste: Melius est uidere quod cupias, quàm desiderare quod nescias. Et iterum: Melius est à sapiente corripi, quàm stultorum adulatione decipi. Psalm. 84. Benedixisti domine ter. tu. Remisisti iniquitatem, &c. Mitigasti, &c. Hac figura Poetæ & Oratores sæpe utuntur. Poetæ hoc modo: Peruia diuisi patuerũt cœrula ponti. Oratores uerò ita. Beatus Hiob: Deo soli agnitus in tranquillitate, ad maiorem notitiam perducendus, tactus est uerbere, ut odorem suarum uirium tanto latius spargeret, quanto maiore aromatum incensione flagraret: Quo schemate ipse qui hæc dixit, sæpissimè usus fuisse reperitur, & huiusmodi orationes esse earum, quas Hieron. cachinnas rhetorum declamationes appellat.

¶ Homœoptoton, Quum eodem casuum tenore clausula terminatur. Vel: Quum in similes sonos exeunt dicta plurima, uel similium casuum aut similiter cadens, ut: Ennius, Mœrentes, flentes, lachrymantes, commiserantes. Et Sal. Maximis ducibus, fortibus strenuisq; ministris. Tale est etiam illud Psal. 97. Cantate, exultate & psallite. Et Ezech. 1. Quod si genuerit filium latronem, effundentem sanguinem. & paulo post, In montibus comedentem, & uxorem proximi sui polluentem, egenum & pauperem contristantem, rapientem, pignus non reddentem, et ad idola leuantem oculos suos, abominationem facientem, ad usuram dantem, nunquid uita uiuet?

¶ Polyptoton, Est cum diuersis casibus uariatur oratio. Vel, Multitudo (iuxta Petrum Mosellanum) casuum uarietate distincta, ut Æneid. 4. Littora littoribus, cõtraria fluctibus undas. Imprecor, arma armis, pugnent ipsi q; nepotes. Vsus est & Apostolus hac figura, Rom. 11. Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi honor & gloria, in secula seculorum. Et in Psal. 97. Niue dealbabuntur in Selmon, mons Dei, mons coagulatus, mons pinguis: ut quid suspicamini montes coagulatos, Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo.

¶ Irmos, Latinè conuenientia, uinculum dicitur. Series est orationis eodem filo ad clausulam usq; protensa. Vel, est series orationis quę tenorẽ suum usq; ad ultimũ seruat, nulla uidelicet alia uel causa, uel persona mutata, ut Vergil. 7. Æneid. Principio cœlum ac terram, camposq; liquentes, Lucentemq; globum lunæ, titaniaq; astra Spiritus intus alit. Simile est illud, ut in Psal. 53. Deus in nomine tuo saluum me fac, &c. usque dum ait, Non proposuerunt Deum ante conspectum suum. Orat enim propheta, ut auxilio Domini saluatoris ab hostium insectatione liberetur. Psalm. 53. Deus in nomine tuo, &c. Et 132. Ecce quàm bonum.

¶ Polysindeton, Oratio & structura multis nexa coniunctionibus. Vel cum sententiæ multorum articulorum conuenienti copia continentur, ut Æneid. 2. Athamasq; Thoasq;, Pelidesq;, Neoptolemus, primusq; Machaon. Simile est illud in Psal. 40. Dominus conseruet eum, & uiuificet eum, & beatum faciet eum, & emundet in terra animam eius, & non tradat eum in manus inimicorum eius.

¶ Asyndeton, uel dialyton, Articulus dissolutum Latinè dicitur. Est autem figura superiori contraria, carens coniunctionibus. Vel quum multa sine coniunctione cohærent, ut: Veni, uidi, uici. Æneid. 4. Ite, ferte, citi flammas, date tela, impellite remos. Abiit, excessit, euasit, erupit. Terent. in Phorm. Persuasit homini, factum est, uentum est, uincimur, duxit. Qui color, nitor, uestitus, quæ habitudo est corporis, Terent. in Eunuch. Tale est illud in Psal. 63. Iubilate Deo omnis terra, psalmum dicite nomini eius, date gloriam laudi eius, dicite Deo, quàm terribilia sunt opera tua Domine. Et hac figura uix alia crebrius occurrit, ut Rom. 1. Vt faceret quæ non conueniebant, repleti omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, &c.

¶ Ethopœia, Notatio, interprete Tullio, est, cũ alicuius natura certis describitur signis, quæ sicuti notæ quædam, naturæ sunt attributa. Vel, teste Iulio Rufiniano, est alienorum affectuũ quarũlibet dictorũq; mutatio, non sine reprehensione. Vel fit quoties introducimus aliquẽ ad loquendũ, ut Psal. 80. In tribulatione inuocasti me. Latinè dicitur significatio uel expressio. Cic. pro Quint. Quod Sext. Næu. ridet nostrã amentiã, scilicet cum ab eo officia boni uiri desideramus, & quemadmodũ natus, inquit, & quemadmodum educatus sum, memini. Vetus est, de scurra diuitẽ facilius, quàm patrẽfamilias fieri posse, &c. Et Psal. 5. uers. 3. Ethopœia est. Quem enim quis aliquid, anxius orat, in eum intentos perpetuò oculos habet. Hũc habitũ, uehementiore cũ affectu expressit Psal. 69. Defecerunt oculi mei, præ expectatione ad Deũ meum, hoc est, præ nimia suspectione.

¶ Ampli-

¶ Amplificatio eſt, quum uerbis aut ſententijs plus dicimus, quàm res ipſa uideatur poſcere. Verbis amplificamus, cum grauior ſignificantia & minor emphaſis eligitur, ut plus eſt raptor quàm fur. Cicero in Verrem: Non enim furem, ſed raptorem: non ſacrilegum, &c. Verba incremento, interpretatione, correctione, denominatione, definitione, translatione augemus. Minuimus ijſdem formulis, ut Paulus transferri dicit Galatas, ab eo qui uocarit, &c. Deinde alio ait loco: Quis uos faſcinauit non obedire ueritati? In minore uerbo minor eſt emphaſis, quàm in poſteriore, cæterùm res eſt eadem. 1. Ioan. 4. In hoc eſt charitas, non quod nos dilexerimus Deum, &c.

¶ Metaſtaſis, Translatio uel tranſmutatio Latinè: quum alicuius rei cauſa confertur in locum digniorem, aut magis profuturum dicenti. Vel dum culpam noſtrā in alium trāsferre conamur, ut Pſal. 140. Non declines cor meum in uerba ma. ad excu. in pecca. ut: Cicero pro Marcello hortatur Cæſarem, ut tueatur uitam: non tantum ſua cauſa, ſed reipub. cauſa, quia maximè expediat reipub. ipſum uiuere. Et eſt apud Paulum trāſlatio cap. 7. ad Rom. Quum dixiſſet lege augeri peccatum. Poſtea confertur cauſa in naturam peccatricem, non in legem, quia lex bona eſt.

¶ Paralepſis, Latinè præteritio, regreſſio, quum ſimulamus nos aliquid relinquere aut omittere, quod maximè obijcimus. Vel eſt ubi quaſi prætermittentes (Romano Aquila definitore) quædam nihilominus dicimus. ut: Non dicam pro quantis beneficijs talem mihi gratiam reddideris. Sic 1. Ioan. 2. cap. Quodq; omne mendacium ex ueritate non eſt, &c.

¶ Meriſmus, Latinè diſtributio, quum totum in partes aut membra partimur, ut: Tota reſpub. periclitatur. Principum autoritas labefactatur. Optimatū conſilia repudiantur. Sine ſcientia literarum non poſſunt teneri reſpublicæ. Facilè eſt infinita huius formæ exempla in ſacris reperire.

¶ Erotema, id eſt, interrogatio, eſt per quam nos ipſi à nobis rationē poſcimus, quare quidq; dicamus, & crebro noſmet à nobis petimus uniuſcuiuſq; propoſitionis explanationem, Vt Cic. pro Lig. Apud quem igitur hæc dico, nempe, apud eum qui cum hæc ſciret antequam me uidit, reipub. reddidit, &c. Pſal. 2. Vt quicquid congregauerūt ſi gentes? Et 3. Domine quid multiplicati ſunt. Sic & illud in Dauide Pſalm. 3. amplificationis ſpecies uidetur eſſe. Si etiam me innumera millia planè obſiderēt, ac iam undiq; cinxiſſent, non timerem tamen, Dei nimirum præſenti nixus præſidio: quanto magis nunc ſecurum eſſe me putatis, quem nondum ita obuallatum concluſiſtis?

¶ Climax, interprete Tullio, gradatio. Quoties ab eo uerbo quo ſenſus ſuperior claudebatur, inferior incipit, ac deinceps hoc modo quaſi per gradus aſcendit. Vel quum per gradus itur ab aliis ad alia, ita ut ſemper proximum uerbum repetatur, ut: Cicero, Secundę res pariunt negligentiam, negligentia temeritatem, temeritas euertit homines. Item aptiſſimum exemplum extat apud Homer. Iliad. 2. de ſceptro ab Ioue in Agamemnonem uſq; deducto. Sed & Vergil. in Bucol. Torua leæna lupum ſequitur, lupus ipſe capellam. Cicero: Quæ reliqua ſpes eſt libertatis, ſi illis & quod libet licet, & quod licet poſſunt, quod poſſunt audent. Nam forma quædam augendi eſt, qua præcedens uerbū repetitur in hunc modum: Tribulatio efficit patientiam, patientia uerò probationem, probatio autem ſpem. Pſal. 105. Et effuderunt ſanguinem innocentem, ſanguinem filiorum ſuorum, & filiarum ſuarum. Et 134. Non eſt diuiſio, neq; egrediens, neq; clamor in plateis eorum.

¶ Synathrœſmos, & epitrochaſmos, congeries, frequentatio Latinis, figura propemodum ſuperiori affinis. Eſt autem quando coaceruantur diuerſæ res, aut plures ſpecies. Vel, eſt quæ ſingulis uerbis & plurium uerborum coniunctione fieri poteſt, autore Rutilo Lupo, ut Terentius Eunucho, Cætarij, lanij, coqui, fartores, piſcatores, aucupes, cupediarij, concurrunt læti mihi obuiam. Et in Heau. Mea eſt potens, procax, magnifica, ſumptuoſa, nobilis. Tum quod dem ei, rectè eſt: nam nihil eſſe mihi, religio eſt dicere. id eſt, metus. Saluſt. de Catil. Animus audax, ſubdolus, uarius, cuiuslibet rei ſimulator ac diſſimulator, alieni appetens.

¶ Tale eſt illud Rom. 1. Repleti omni iuſtitia, ſcortatione, uerſutia, auaritia, malitia, pleni inuidia, cæde, contentione, dolo, &c. Alij Incrementum uocant, ut infrà patebit. Sic 2. Timoth. 3. Erunt homines ſui amantes, auari, faſtuoſi, ſuperbi, maledici, &c. Nam moles diuerſæ uitiorum formæ congeruntur.

Anthi-

¶ Antitheſis, Contentio ſeu contrarium Latinè. Quum per contraria amplificamus. Fit autem ſingulis uerbis, ut: ſeruaui, non extinxi, aut integris orationibus, ut: Si ſecundum carnẽ uixeritis, moriemini: ſi ſpiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Item: Adfectus carnis, mors eſt: adfectus ſpiritus, uita & pax. Item litera occidit, ſpiritus uiuificat, Rom. 8. Qui ſecundum carnem ſunt, quæ carnis ſunt, curãt, & qui ſecundum ſpiritum, quæ ſpiritus ſunt, &c. Et Ioan. 1. Non qui ex carne, ſed qui ex ſpiritu, &c. Cicero: In pace bellum quæritas, in bello pacem deſideras. Huc pertinet illa in Corinthijs collatio ſapientię carnis & ſpiritus. Item ſpiritualis hominis & animalis. Ita & Eſa. 43. Tu uerò oppreſſiſti in peccatis tuis, &c. Venuſta Antitheſi. Non obruiſti me muneribus, ſed ſceleribus. Reges & principes uidebunt & conſurgent ad adorandum, qui contempſerant, oppreſſerunt, admirabuntur & colent. Obſeruabis hoc ſchema accurate, qua uix alia in uarieganda locupletandaq; oratione crebrius utimur.

¶ Antimetabole, Latinè Commutatio, Fabio autore, & inuerſio. Sulpitio Victori metatheſis, Latinè uerò translatio. Eſt cum inuertitur aliqua ſententia per contrariam, ut: Eſſe oportet, ut uiuas, non uiuere ut edas. Cuiuſmodi poemata uolebã, facere non poſſum, cuiuſmodi poſſum, nolo. Si poema loquens picturæ eſt, pictura tacitũ poema debet eſſe. Vel fit contrarijs tranſpoſitis, ut: inimicis te placabilem, amicis exorabilem præbes. Labor eſt etiam ipſa uoluptas. Alijs Anacliſis dicitur. Simile eſt illud Rom. 2. Non ij qui legem faciunt iuſti ſunt, ſed qui iuſti ſunt legem faciunt. Et Hier. 28. Ecce ego mittam te, ſed è terra. Prius dixerat propheta, Dominus non miſit me. Nunc eodem uerbo utitur, ſed in malo. Non es miſſus ad prophetandũ, ſed mitteris ad pereundum. Rom. 2. Si circumciſio præuaricatoris præputium fit, conſequitur, ut præputium obſeruans legis fiat circumciſio. Ariſtot. Beati quorum fortunæ ſapientia: & quorum ſapientiæ fortuna ſuppeditat. Pſal. 5. Verba mea auribus percipe domine, intellige clamorem meum. Intende uoci, &c. Quod totum ad unam reſpicit petitionem. Ac ſi dicat: Exaudi orationem meam. Et 68. Non me demergat.

¶ Epanodos, Latinè regreſſio, reditus, id eſt, repetitio rerum quę iunctim dictæ ſunt, ut Pſalm. 113. Quid eſt tibi mare, quod fugiſti. A' Græcis autoribus dicitur per prolepſin diuerſum quiddã in partibus ſignificare. ut: Vicerunt Romani, mari Carthaginenſes, terra Gallos. Eſt aptiſſima hæc in Paulo epanodos, Chriſti bonus odor ſumus deo, alijs quidem odor mortis in mortem, alijs autem uitæ in uitam. Et 1. Corinth. 2. Porrò ſapientiam loquimur inter perfectos: ſapientiam autẽ non ſeculi huius, &c. Fabius multas Epanodi formas recẽſet, quæ ad repetitionem ſchema lexeos pertinent, ut Magnus eſt labor dicendi, magna res eſt. Vel traductio, teſte Cicerone, quæ facit, ut quum idem uerbum crebrius ponatur, non modo offendat animum, ſed etiam communiorem orationem reddat. hoc pacto: Qui nihil habet in uita, iucundius uita, is cum uirtute uitam non poteſt colere.

¶ Anthypophora, Latinè obiectio, anteoccupatio, oppoſitio, qua uelut concedimus quiddam ab aduerſario propoſitum, ſed ſubijcimus aliud, quod ad nos detorquemus aduerſarij obiectionem. ut: Incredibile eſt, quod dico, ſed uerũ. Vergilius: Sed perijſſe ſemel ſatis eſt, peccare fuiſſe ante ſatis. Difficilis eſt labor docendi linguas, ſed neceſſarius. Nam alterum eſt uelut ab aduerſario oppoſitũ, in altero opponimus rurſus quiddam aduerſario. Fit item quũ quæſtio quæſtioni opponitur. Sic 1. Ioan. 4. tacitæ quæſtioni occurrit. Per hoc cognoſcite ſpiritũ Dei, omnis qui confiteẽ Ieſum Chriſtũ in carne uenijſſe, ex deo eſt, &c. Talem anthypophorã reperis apud Ezech. cap. 2. uer. 5. Sic Eſa. 6. Vę mihi, quia tacui, quod uir pollutus labijs ego ſum. Reputabat enim Eſaia ſuam ſecum infirmitatem. Quumq; iam occurreret cogitatio quæ diceret: Populi cauſa, nõ propter te, oſtenditur tibi ſacramentum. Reſpondet: At populus non minus pollutus eſt quàm ego. Quod occupationis genus Vlpianus in Demoſthene Antipipton, id eſt, obiter occurrens uocat. Neque aliter differt ab Antypophoras quam Fabius anteoccupationem interpretatus, quàm quod hæc eſt apertior & dignior: illud autem obſcurius, & nõ tam neceſſarium. Item Eſaiæ 42. Dicit Dominũ quidem propenſum eſſe ad ignoſcendum, id autem natura Iuſtus, æquus ac mitis ſit, quo lex eius quàm latiſſimè propagetur. At populum iſtum perditum eſſe, hinc ultima experturum. Et eſt anteoccupatio, ne quis quærat, quur abdicat populum ſuum? 1. Corinth. 4. Sic nos exiſtimet homo, Mihi pro minimo, &c. Simile eſt illud in Romanis: Si iniquitas noſtra iuſtitiam Dei commendat,

quid

quid diceremus? Nunquid iniquus est Deus? abſit. Alioqui quomodo iudicabit Deus hunc mundum? Porrò hanc figuram, tum anthypophoran, tum antiſagogen uocarunt Hæ formæ reſpondendi maximè augent orationem. Sic Paul. Corinth. 11. reſpondit eis dicens: Omnes quidem ſcientiam habemus. Ego non de ciborum genere loquor, ſed idolorum epulas cum infirmorum offenſione edere, quod uos liberum facitis, hoc demum damno. Et 2. Corinth. 1. Non quod dominemur.

¶ Procatalepſis, Latinè præſumptio, anticipatio, coaſſumptio, occupatio, præceptio. Quum id quod obijci poteſt cogitationi uel iudicis, uel aduerſarij, priuſquam obijcia tur, occupamus. Vel quum reſpondemus tacitè obiectioni, ut uulgo dici ſolet, hoc eſt, quum ipſi animaduertentes quod obſit nobis, prius id diluimus, quàm obijci poſſit. Neceſſaria figura omnibus ſcriptoribus: nempe qua admonentur, ut conſilia, cogitationesq; hominum apud ſeſe diſpiciant. Sunt autem creberrimæ. In Miloniana cauſa, cum uideret Cic. arma diſpoſita eſſe in foro aduerſus uim, cum poſſet nouũ illud exemplum eſſe terrori populo, callidè ac tacitè pro Milone detorquet, quod aduerſari uideba tur. Sic pro Archia: Quæret quiſpiam, quid illi ipſi ſummi uiri, quorum uirtutes literis proditæ ſunt, iſta ne doctrina, quàm tu laudibus effers, eruditi fuerunt? Vergil. Nec uos arguerim Teucri, nec fœderi, nec quas Iunximus hoſpitio dextras, ſors iſta ſenectę Debi ta erat noſtræ. Dan. 3. Non'ne proiecimus in ignem tres uiros, aiebat rex. ut affirmantes, poſtea miraculum calumniari non poſſint. Sic & Dominus prius quærit à Moſe: Quid hoc eſt in manu tua, &c. Sic illud ad Rom. Quid igitur intereſt in Iudæos & gentes? Pſal. 50. Quoniam iniquitatem meam ego agnoſco, &c. Quaſi enim in uenturo iudicio conſtitutus delictorũ ſuorum aſpectu teterrimos pertimeſcit. Nam ſuprà tum gentes, tum Iudæos accuſauerat pariter peccati. Fit cũ emendamus, mitigamus, &c. ut: Non imputo hæc tibi, ſed ijs à quibus tibi impoſitum eſt. Sic Paulus in Galatis: Niſi ſunt aliqui, qui uos conturbant, &c.

¶ Metanœa, Latinè correctio, appellatur quoq; Epanorthoſis, tollit quod dictũ eſt, ſupponens aliud idoneum, ut: Theologus, imò nugator. Crudelis homo, imò ne homo quidem. Ruffinianus elegantiſſimam ſermonis figuram quandam uocat aphoriſmon, quæ corrigit uim ſententiæ. ut ſi dicam: Punitus eſt, quanquam illa nõ pœna, ſed prohibitio ſceleris fuit. Quanquam ſi rectè æſtimes, philoſophari non eſt ſapere, ſed deſipere. Cicero pro Milone: Quas illas leges, ſi modò leges nominandæ ſunt, ac non faces urbis & peſtes reipublicæ. Et alibi: O' uirtutis communis inuidia, quæ bonos inſequeris plerunq; atque adeò inſectaris. Hac figura uſi ſunt & prophetæ. ut Eſa. 4. promiſerat futurum, ut ciuitas iuſtitiæ & urbs fidelis uocaretur Zion, ſed per metanœan, id eſt, correctionem addit: Modò æquitati & iuſtitiæ poſtliminio ſtudeat. Nam ſcelerati et impij, qui non redeunt ad bonam mentẽ, à Domino perduntur. Item et 2. cap. Sed quid te inuito ò domus Iacob, uenite, uel adeſte quæſo, & ambulemus, &c. Correctio, uelut emendat ſeipſum, quaſi circumſpectè uocet ad huius lucis communionem eum qui uanis mundi rebus, tum idolorum cultu ſit addictus. 1. Corinth. 6. Corpus nõ ſtupro, &c. Quum enim dixiſſet ſe non magnopere laborare, ſi quis uictum pro Euangelio prædicato acciperet, neq; rurſus uehementer extollere parſimoniam ſuam, quod à Corinthijs non recepiſſet, nõ enim digladiandum eſſe adeò acriter pro rebus friuolis, quæ in diem perirent. 1. Ioan. 2. Quoniam omne quod eſt in mundo, &c. Probatio eſt eius quod dixerat. Et 1 Pet. 3. In quo etiam abijt, & ſpiritibus qui erant, &c.

¶ Ætiologia, Latinè cauſa. Cauſę redditio, cũ propoſiti alicuius ſtatim cauſam ſubijcimus uel recitamus, ut Cicero pro Archia, Si quid eſt in me ingenij, &c. uendicabit iure Archia, ætiologia. Fuit enim mihi princeps ad ſuſcipiendam rationem horum ſtudiorum, &c. Terent. in Eunuch. Sed ipſa egreditur noſtri fundi calamitas. Nam quod nos capere, oportet, hæc intercipit, &c. Conſentaneum eſt huic illud Roman. 8. Caro non implet legem. Nam qui ſecundum carnem ſunt, quæ carnis ſunt, affectant. Nota figura eſt, uel hoc nomine quod familiaris Pſal. 15. Propter hoc lætatum eſt cor meum, &c. quoniam non derelinques animam meam in ſepulchro, uel in inferno.

¶ Huc & Dicæologia, quum aliquam officij rationem exponimus, aut excuſationẽ, quòd uidelicet, honeſte faciamus, ut: Quanquam eſt amicus, tamen decet amicitiæ ueritatem anteferre.

¶ Proſopopœia, Latinè perſonarum fictio: nimirũ cum rebus mutis ſermo tribuitur.

tur. Latissimè patet, ut famis, pacis, stultitiæ. Gratiosæ sunt, cum adhibentur in loco.

¶ Dialogismus huc pertinet, Cic. uocat sermocinationẽ, cum aptè personã aliquam loquentem fingimus. In qua figura quanquam Poetæ multum sibi permittunt, tamen & Oratores usurpant, ut Cicero in Catil. patriç sermonem accommodat. Terent. Quod ego per hanc te dextrã oro, & genium tuum. Sic Esa. 41. Abominationi electionem tribuit, ac si de seipso loqueretur, cuius libera est rerum omnium electio et constitutio. Abominatio elegit uos. Gen. 3. Quid fecisti? uox sanguinis, &c. Noui quid feceris, noui innocentiam fratris tui. Esa. 1. Filia Zion derelinquetur sicut umbraculum in uinea, &c. Esa. 51. Omnia ligna agri manibus plaudent. Prosopopœia est, quum inanimis tribuitur, quod est animatorum. Item 60. cap. eiusdem prophetæ, Et adorabũt plantas pedum tuorum. Ecclesia non habet plantas. Plena autem est hac figura scriptura, præsertim Psalmi. Et Esa. 47. Quum uiduitas & orbitas properantes ac Babylonem petentes, fiunt. Psal. 92. Eleuauerunt flumina uocem suam.

¶ Epiphonema, Latinè acclamatio, est amplificatio præpositi cuiusuis adposita ad finem, fitq; per particulas tantum. Vel: Hæc sententia, teste Iuliano Rufino, in fine expositæ rei cum adfectu enunciatur. Cicero in Verr. Non uitam liberam, sed mortis celeritatem precabantur. Vel est amplificatio honestatis, seu dignitatis, utilitatis, facultatis, difficultatis, in fine addita ad augendam admirationem. Fiunt autem Epiphonemata per particulas comparatiuas & demonstratiuas, ut: Hoc est uerè regem esse, consulere utilitatibus populi. Adeò nihil est satis tutum aduersus calumnias. Adeò à teneris consuescere multum est. Et per exclamationes unde nomen uidentur initio accepisse, ut pro Ligario. O' clementiam admirabilem atq; omnium laude, prædicatione, literis, monumentisq; decorandam. Æneid. 1. Tantæ molis erat Romanã condere gentem. Plinius: Adeò interesse debuit inter eum Imperatorem quem dij dedissent, & qui per fortunam contigisset. Et Ouid. Tanta est discordia fratrum. Et Terent. Paulùm interesse censes ex animo omnia, ut fert natura, an de industria? Psalm. 22. Dominus regit me, &c. in quo breuiter dixit, quod in subsequentibus latius enumerauit. Et 69. Deus in adiutorium meum, &c. in quo uersu quæ latius sentienda sunt, breuiter explicantur. Esa. 33. Populus ille qui habitat in ea, auferetur ab eo iniquitas, &c. Psalm. 3. Beati quicunq; illò confidunt. Et alibi, Domini est seruare, & populi tui, ut beneficentia tua iuuetur.

¶ Synonymia, interpretatio Latinè. Fabius uocat uerborũ congeriem. Est cum multa uerba eiusdem penè significationis eidem tribuuntur. Hoc modo, Rempublicam radicitus euertisti, ciuitatem funditus deiecisti. Idem dicitur ad Corinth. In timore & tremore multo uersatus sum apud uos. Vides orationis augmentum esse illam uerborum congeriem. Satis enim erat dixisse: Versatus sum apud uos cum magna formidine. Et Esa. Iacob serue mi, & Israel electe mi, cum tamen eundem populum uelit intelligi.

¶ Incrementum, est cum non eiusdem significationis uerba congerimus, sed per gradus ab infimis ad summa ascendimus, ut percussit, sauciauit, occidit. Scipio apud Liuiũ: Fudi, fugaui, Hispania expuli. Terent. in Adelph. Quem neq; fides, neq; iusiurandum, neq; illum misericordia, &c. Sic & illud Psal. Incrementi siue amplificationis species est. Non ire in uia peccatorum, non stare in uia impiorum, non sedere in sede derisorũ propè idem significant: consensum scilicet & consuetudinem cum improbis. Nam stare plus est quàm ire, & sedere plus quàm stare, &c.

¶ Tapinosis, id est, humiliatio, per hanc figuram extenuamus, est uitium quo rei dignitas uerbi humilitate deprimitur, ut quod Cato (autore Gellio) uerrucam montis pro cacumine dixit, perstringere pro uulnerare. Aut si pro effœminato rege dicas Sardanapalum, pro uoluptuario, animal uentris: qua Tapinosi Paulus usus est. Ita Psalmographus Psalm. 5. uidetur eos guttur appellare. Sepulchrum patens est guttur eorum, quasi dicat, Vos toti guttur estis & nihil aliud, idq; uelut sepulchrum patens in aliud non incumbatis, quàm ut uoretis hominum substantias. Germanicè, Es ist nur fressen vnd sauffen mit dir. Eodem tropo dicimus non malus, sed malitia, Sic guttur, pro gutturis studioso. Psal. 21. Ego autem sum uermis & non homo.

¶ Miosis, Latinè diminutio, figura est quum minus dicimus, quàm uelimus intelligi. Sic dicimus: Non temerè expugnari mœnia: quum uolumus inexpugnabilia esse demonstrare. Aut cum dicimus: læsisse, qui uulnerauit. Simile est illud Esa. 28. Vt qui eo fidat, non labatur temerè. Nam hic lapis Christus est, de qua re passim in scripturis

utriuſq; teſtamenti. Hic enim in lucem protraxit hypocriſim, & ſeſe fidentibus firmum eſt refugium.

¶ Exclamatio, familiariſſima eſt, tum Poetis tum Oratoribus: Quale illud eſt, O tempora, ò mores, ò capita. Vergil. Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo Hectore, Qui redit exuuias indutus Achillei. Ita & apud Paulum, Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Iob. 18. O diſcerpens animam ſuam, quid concipit tecum cor tuum? &c. Sic & illas Poeticas exclamationes in prophetis frequentius inuenire licet, quàm pro opinione, Eſa. 49. Lętemini cœli, exulta terra, &c. Exo. 15. Quis ſimilis tui in fortibus? uidelicet in magnificentia & ſanctitate, Rom. 11. O altitudo diuitiarum, &c. Huc pertinent imprecationes, ut: Væ uobis ſcribæ & phariſæi, &c. Gręci uocant areian. Huc interim refer deiſin, obteſtationem: Per ego has lachrymas dexteramq; tuam te, etc. Item ominationes. Turno tempus erit, magno cum optauerit emptum, Intactum Pallanta. His etiam cognata eſt adhortatio.

¶ Subiectio, figura eſt cum ipſi reſpondemus noſtræ interrogationi, ut quũ dicit Paulus ad Rom. 7. Quid igitur? peccabimus, quia non ſumus ſub lege? Non, &c. Item Roman. 8. Quid dicam? Lex peccatum? Abſit, ſed peccatum non, &c. Ergo quod bonum erat mihi, factum eſt mors? Abſit. Quid igitur dicam ad hoc? Et Rom. 9. Num iniuſtitia eſt apud Deum? Abſit.

¶ Paradoxum, Latinè ſuſtentatio, inopinatum, affine dubitationi eſt, cum negamus nos putaſſe uel opinari. Hoc ſchema ſuſpendit ſenſum, deinde ſubiicit aliquid eo contra expectationem auditoris ſiue magnum, ſiue minus, & ideo ſuſtentatio uel inopinatum dicitur. Cicero pro Ligario, Hinc prohibitus nos ad Cæſarem ne iratus, non ad domum ne iners, nõ aliquam in regionem non concauill. &c. Et: Nunquam credidi fore iudices, ut reo Scauro, ne quid in eius iudicio gratia ualeret, precarer. Eiuſmodi ſunt in quibus mirandi uerbis utimur. Libenter autem, ut à reliquis adfectum uerbis, ita à paradoxo ſeu dubitatione ordimur. Terẽt. in Heau. In illum nil poteſt, nam exuperat eius ſtultitia hæc omnia. Simile eſt illud Pauli ad Galat. Miror quod ſic tam cito transferemini ab eo qui uos uocauit in gratiam Chriſti. Pſal. 17. Deus meus impolluta uia eius. Aggreſſus dicere quid exoratiuum, ſubiunxit ei exitum inopinatum. Impolluta uia eius. Pſal. 83. Domine Deus uirtutum beatus homo qui ſperat in te.

¶ Parrhiſia, Latinè licentia. Huius multæ formæ ſunt. Significat autem orationem, in qua uelut abutentes libertate, nobis autoritatem & fidem conciliamus. Quale eſt illud pro Ligario: Suſcepto bello Cæſar, geſto etiam ex parte magna, nulla ui coactus, conſilio ac uoluntate mea ad ea arma profectus ſum, quæ erant contra te ſumpta, &c. Item Lycurgi, Sed uos iudices, uos hæc facere debetis. Nam cum in ſententijs ferundis nocentibus remiſſe paratis, uos in forum ſtudium ad ſpectandum excitatis. Tale Roman. 15. Audacius ſcripſi uobis fratres ex parte, tanquã in memoriam uos reducens, &c. Gal. 4. Ergo inimicus uobis factus ſum, uerũ dicens uobis? Æmulantur nõ bene, &c.

¶ Apoſtrophe, Latinè auerſio, ſeu auerſatio. Cum ad aliquem conuertimus ſermonem, præter reliquam narrationis compoſitionem. Vt Scipiadas duros bello, & te maxime Cæſar. Nam ſine figura dixiſſet, & Cæſarem. Auertimur & ad Proſopopœias, ut: O leges Portiæ, Vel, cum interrupta oratione ſermonem ad aliam perſonam cõuertimus, ut cum iudici dico, & relicto iudice inuado aduerſarium, ut: Quid enim tuus ille Tubero gladius, &c. pro Ligario Cicero, Nultiplex eſt & maximam uim habet, quum perſonam imitatur in oratione, ueluti compellandi alicuius cauſa, ut: Vos enim iam ego Albani tumuli atq; luci, &c.

¶ Eſaias quoq; uſus eſt hoc ſchemate. Nam Apoſtrophis Hebræi familiarius utuntur quàm alij, ut Eſa. 1. cap. liquet: Dixerat enim propheta, Deſeruerũt Dominum, ſanctũ Iſraelis irritauerunt, poſt tergum aufugerunt. Et iam ſubito mutat perſonam, & pręſentes arguit, epiphonematę mirè deſperabili. Cuius cauſa uos ultra corrigerem, ne quicquam omnia facturus? Quum ſubitò aliquod nouum crimen deſignaretis. Et eodem cap. Audite ergo principes Sodomorum uerba Domini. Pſal. 19. Tribuat tibi, &c. Lætabimur in ſalutari tuo, &c. Impleat Dominus, &c. Nunc cognoui, &c. Apoſtropha ſæpe cum proſopopœia coniungitur, ut Pſal. 4. Flij uiri quouſq; gloriam meam ad ignominiam, diligitis inane, inquiretis mendacium?

¶ Permiſſio uel conceſſio, Cum aliqua iudicibus æſtimanda relinquimus, aliqua nonnun-

nonnunquam aduersarijs. Esto ægram nulli quondam flexere mariti, &c. Placito ne etiam pugnabis amori? Item perfrica frontem & dic te digniorem qui fieres prætor, quàm Catonē. Tale est: Vobis iudices cogitandum relinquo, quid hinc respublica detrimenti acceperit. Est autem affinis communicationi. De qua figura suprà. Tali concessione amara in opere contrario, Abac. 1. usus est. Sanè, inquit, tu Domine iustus es, ita de te communis fama pronunciat. At ubi nunc iustitia tua? uti nos de quodam boni nominis, licet id factis parum testetur, dicere possemus. Assentior agis? Hoc ne boni uiri officium est?

¶ Tautologia, Iteratio, traductio, siue repetitio Latinè. Eiusdem uerbi aut sermonis iteratio. Vel, Cum idem uerbum aliquoties repetitur diuerso casu, cui uitio etiam Ciceronem obnoxium notat Fabius. quod dixit, Non solum igitur illud iudicium iudicij simile iudices non fuit, quamuis casu diuerso. Item, Qui nihil habet in uita, iucundius uita, is cum uirtute uitam non potest colere. Sunt qui plocen uocent. Ezech. 7. Nunc è proximo effundam iram meam super te, & consumabo iram meam in te, & iudicabo te secundum uias tuas, & dabo super te abominationes, Battologiæ genus est. Hæc inquam figura, quam Græci tautologian adpellant, in sacris literis frequens est firmitatis indicium, autore sancto patriarcha Ioseph. Gen. 41. ubi uisiones Pharaonis interpretatus, dixit, Quod autem uidisti secundò, ad eandem rem pertinens somnium, firmitatis indicium est, eo quòd sermo Dei fiat, & uelocius impleatur. Sic Psalm. 2. Qui habitat in cœlis irridebit eos, & Dominus subsannabit eos. Psalm. Non sic impij, non sic. Benedicendo benedicam. Multiplicando multiplicabo semen tuum. Scriptura tautologias suas, et eas quidem crebras habet. Quamuis plura huiuscemodi, aliter in Hebraicis, aliter in græcis leguntur. Sic sententiæ sæpius repetitæ in Psalmis non sunt superuacaneæ, sed eiusdem rei repetitæ orationes, ad quam satis hortari & impelli non possumus: continuò nanq; timor carnis recursat, ideo toties hortamenta spiritus ingeminari necesse est.

¶ Antanaclasis, uel Antistasis, eiusdem uerbi contraria significatio. Aut est orationis genus, quum scilicet idem uerbum in contrarium sensum rapitur. Quemadmodum Plauti Euclio, Araneas, inquit, mihi ego illas seruari uolo. Loquuta erat anus de inani prorsus, præter araneas, domo. At senex, araneas intelligit thesaurum, qui anum latebat. Sic rex Ezechias Esaiæ 58. Scio, inquit, omnem uitam unam esse amaritudinem. Tu autem non ingratam rem mihi feceris, si amarissimam donaueris amaritudinem, id est, uitam, ut iam amaritudinem pro uita ponat. Item, Amari iucundum est, si curetur ne quid insit amari. Esaiæ illud simile cap. 59. est: Vnde à uobis defecit æquitas, &c. Quasi dicat. Nos defecimus à Deo nostro, iure igitur deserit nos æquitas. Fit & in talibus. Oppugnari pecunia potest uir bonus, expugnari non potest, Paulus ad Corinth. 4. ἀπορούμενοι ἀλλ' οὐκ ἐξαπορούμενοι. Talia sunt, ex oratore arator, ex theologo mataeologus. Sed rarior istius figuræ usus est.

¶ Ellipsis, Latinè defectio, cum deest casus aliquis sermoni quò minus plenus sit, ut Vergil. 1. Italiam fato profugus, deest ad. Terentius in Eunuch. Ego ne illam, quæ illam, quæ me, quæ non? Et alibi. Tu gnatum non, deest, obiurgasti? Græci uocāt anan parodota, hoc est, non reddita. Vel cum non redditur uerbum, ut Galat. 3. Libertatem ne in occasionem carni, scilicet detis. Vel quum non redditur sententia sententiæ, quale hoc ad Roman. 8. Quod si Deus uolens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, pertulit multa animi lenitate uasa iræ adparata in interitum, & ut notas faceret diuitias gloriæ suæ erga uasa misericordiæ, quæ præparat in gloriam. Deest enim, quid tu diuini consilij causam quæris? quasi diceret, Siquidem ita uoluit glorificari, &c. quid ad te, quid ex aduerso respondes Deo? Nisi quis particulam ἐάν in eo loco apud Paulum malit enantiomaticos, quàm synapticos exponere. Item Exo. 14. Mitte, quem missurus es. Quasi diceret Moses, quandoquidem (quod scio) missurus es, quem promisisti (benedictum scilicet semen) iam eundem mitte, in illius manu rem perfice, is idoneus & satis potens erit. Hæc figura Hebraica nanq; frequens est, ut in Psalmis uidere licet. Et Iob 21. Nunquid Deum docebit: deficit enim homo, uel aliquis. Et Dan. 5. Tu rex audi. audi non est in textu: intelligitur autem uel audi, uel scias.

¶ Aposiopesis, Latinè reticentia, obticentia, cum per iram uel indignationem orationis partē reticemus. Aut cum intra nos supprimimus ea, quæ dicturi uidemur: quod aut turpia, aut inuidiosa, aut alioquin nobis grauia dicturi sint, ut Vergilius primo,

Quos ego, ſed motos præſtat componere fluctus: tacet enim, puniam. Hanc figuram ſæpenumero in ſacris literis uidemus Pſal. 88. Si Dauid mentiar, ſemen eius in æternum manebit. Quaſi dicat uideatur ſi Dauid mentiar, uel non cõmittam ut Dauidi unquã mentitus uidear. Ita & alibi, Quibus iuraui in ira mea ſi introibunt in requiem meam. Et Eſa. 5. Niſi domus multæ deſertæ fuerint, &c. Hier. 21. Sed niſi in deſertum redegero. Et hunc colorem uides in Hoſea 21. & ad grauitatẽ reprehenſionis facere. Si Gilead moleſtiam, &c. hoc eſt, indubitato ſentiunt res aduerſas. Item Gen. 15. Et Dominus ait ad eum, Suſpice cœlum, numera ſi potes. Pulchra eſt hæc Apoſiopeſis, Sequi enim mox deberet. Et numerauit Abraham ſtellas cœli, dixitq; ad Dominum: Non poſſum numerare. Hæc omnia reticet hiſtoriæ ſcriptor, & reſponſum Domini ſubijcit 24. cap. eiuſdem libri. Et alibi, Quid ſi mecum ire noluerit? Et Pſal. 4. Quouſq; gloriam meam ad ignominiam? reticuit enim perducere conamini, aut quid ſimile.

¶ Hypallage, id eſt, ſubmutatio, Eſt quoties oratio ordine rerũ conuerſo effertur, Poetis familiaris, ut apud Vergil. Dare claſſibus auſtros, pro dare claſſes auſtris. Et Cicero: Non uidimus in urbe gladium uagina uacuum. Simile eſt illud Eſaiæ 53. Pollutus non trãſibit per eam: pro, Qui in hac uita incedit, non polluetur, Hypallage & Allegoria eſt. Similiter & illud Eſa. 24. Lugebit uindemia uel muſtum. Non enim luget muſtum, ſed homines qui illo gaudent, quum perit, lugẽt. Et alibi, Anguſtior enim erit lectus, quàm ut ſe ei quiſquam aptare poſſit: pro, Non dabitur, ut quiſquam ſeſe quieti, aut ocio impendat. Item 60. eiuſdem prophetæ: Lac gentiũ ſuges, pro, Ex gentibus adoleſces. Item cap. 16. Rigebam lachrymis meis Iazer & uineta Sabinæ, Poeticè rigauiſſe lachrymis ſe dicat, quæ deflebat. Per hypallagẽ uites fletu rigat, qui ſe lachrymis humectabat. Pſal. 83. uerſ. 15. Et Pſal. 21. Pones eos ſicut ignem qui comburit ſyluam, ſicut flammam quæ incendit montes. Intelligendum tantum, ignem ponam, uel mittam in eos. Et alibi, Sol ponit pro umbra quæ ſole fiebat. Eſa. 38. Nulla enim fieri poteſt Hypallage ſine Synecdocha, quæ eſt Troporum fermè omnium fons.

¶ Amphibologia, Quando ſtructuræ uitio, utro uerbum ſit referendum dubitatur, quemadmodum Pyrrho oraculum reſpondit, ut Vergil. Aio te Æacida Romanos uincere poſſe. Hic utri uictoria promittatur, incertum. Hęc figura ſæpenumero reperitur in ſacris literis. Vt Eſa. 57. Amphibolus eſt ſermo Hebr. Quoniam uentus, aut ſpiritus à me prouolat & flatum ego facio. Eſa. 57. Sed abeſt à me ſtomachus.

¶ Enantioſis, Contrarium Latinè dici poteſt, eſt figura, qua membra ſententiæ inter ſe diſſident, ut Eſa. 9. Hic proferendi imperij, ſeruandę tamen pacis finem nõ faciet. Diſparata enim ſunt proferre imperium, et ſeruare pacem. Terent. in Phorm. Quod dictũ, indictum eſt. Cic. Nam qui ſuis rationibus inimicus fuerit ſemper, eum quomodo alienis rebus amicum fore ſperes.

¶ Liptote, Latini diminutionem uocant, cum plus ſiquidem intelligendum offertur, quàm dicatur, ut Pſal. 22. uerſ. 25. Dicitur tantum Deum Chriſti ſui afflictionem nõ contempſiſſe, &c. ſed intelligendum quàm glorioſè, quàm magnificè, ab ea ipſum adſeruit, ac in quantam dignitatem ea liberatum ſuſtulit. Et Pſal. 139. Non eſt (inquit) celatum te os meum. Plus enim Vates ſignificat quàm dicit. Significare nanq; uult, non poſſe non omnia in nobis ſummè Deo nota eſſe, ut cuius uirtute ſunt omnia formata. Os dicit, ſed uirtutem intelligit, quæ maxima in oſſibus eſt.

¶ Anthropopathia, eſt figura, qua ueteres humanos affectus Deo, dum propria eius nobis incomprehenſibilia ſunt, tribuerunt. Non quod ille habeat in ſe, ſed quia noſtro hoc more loquitur ſcriptura: neq; aliter nos capere poſſumus, niſi ſignis & imaginibus noſtro more utamur. Sic propheta Dauid, Deum ſedentem, uidentem, animam ſubſantem, in ira hoſtibus loquentem facit: quæ fictio perſonæ dici poteſt, quo humaniter dicta penitus ſenſibus inſiderent. Talis uerò proſopopœiæ habetur Pſalm. 28. Ridebit eum, quoniam uidet quod aduenerit tempus ultionis. Eo ſenſu dicit alibi: Iurauit Dominus in dextera ſua. Iratus eſt Dominus in populum ſuum, Et excitatus eſt, tanquam dormiens Dominus, tanquam potens crapulatus à uino. Ita dum Deus permittit perditos pro libidine ſua ferri, & bonos diuexare, dicitur ſtare procul, auertiſſe ſe, dormire, & ſimilia. Et huiuſmodi ſexcenta reperire licet. Nuſquam enim ſimiles locutiones non ſunt obuiæ. Sic ueteres hanc figuram uocarunt, perſonæ fictionem.

¶ Vitanda Macrologia, id eſt, longior (ut ait Fabius) quàm oporteat ſermo, ut

apud

apud Liuium: Legati non impetrata pace retro domum, unde uenerant, abierunt. Proprium autem & peculiare est Hebræis eadem sæpe repetere, sed eleganter, neq; superuacaneè, neque absq; causa: sed ideo, ne aliò referatur sententia, ut Gen. 13. Sed & ipsi Lot fuerunt greges ouium, & armenta & tabernacula, nec poterat eos capere terra, ut habitarent simul. Causam iam subnectit. Erat quippe substantia eorum multa. Iam iterum repetit, quæ superius dixerat. Et nequibant habitare simul. Macrologia, nõ tautologia. Ita uiuere, pro seruare et tueri. Esa. 1. E conspectu oculorum meorum: propriè est macrologia Hebr. quum Latinus tantummodo diceret: E conspectu meo. Item pro refici & bonæ ualetudini restitui. Gen. 42. Vt uiuamus & nõ moriamur. Esa. 8. Et scribe in eam stilo. Est sermone iste Macrologiæ aut Pleonasmi generis. Satis enim erat dixisse: Audiui. Sed quũ per Macrologiam dicimus, Audiui hisce auribus: aut, Oculis meis uidi, iam crescit Macrologia & epidexei, id est est, commonstratione oratio.

¶ Epiclisis, quum duo membra sic comparata sunt, ut prius uerbum habeat à fronte, posterius autem à tergo, ut: Perdam sapientiã sapientium, & intellectum prudentium reprobabo, Esa. 13. Et impiorum scelera uisitabo, &c.

¶ Paragmenon, quum in eadem dictione, sed affectu non significatione, immutata luditur, ut: liber libere agit, seruitutem seruit seruus, vvas das, vvat dat. Esa. 14. Qua seruitum est in te dicit Hebr. Diuus Hieron. uertit, Qua ante seruiuisti. Sic enim pollent Hebr. quasi tu dicas: Qua seruituti coactus es subiacere.

¶ Catastrophe, Latinè conuersio. Est post contentionem conuersio ad propositum, Esa. 48. Qui cognomento uocamini Israel, & de aquis Iuda existis, qui iuratus in nomine Domini. Id erat omnipotentiam & prouidentiam diuinam adserere, idola ludibrio exponere, quo cõmodius ab eis auelleretur gens Israelitica, & Deo suo redderetur. Item Esa. 1. Post hac dabitur tibi nomen ciuitati iustitiæ, urbi fideli. Propheta illorum animos iterum ad spem erigit, quos ui increpationis deiecerat. Iste enim spei cardo est, ut si mores pessimos mutauerimus in aliquantulum tolerabiles, mutetur ira iudicis in gratiã: sin uerò pergamus esse sceleratissimi, nihil quàm ultimum excidium nos maneat.

¶ Epistrophe, Latinè dicitur reuersio, est figura quum duæ orationes idem uerbo ultimo loco repetunt, ut Esaiæ 38. Neque admirantur fidem tuam, & ilico: O rem admirandam, &c. Esaiæ 60. Proh filios degeneres. Item alibi 37. cap. Tu uerò ò rex: epistropha est ad Assyrium regem. Esaiæ 58. Tu ergo quisquis es uerus propheta, ex omni gutture clama. Prophetas alloquitur, quos singulari numero compellat, Esaiæ 54. Exalta igitur sterilis, quæ non paris. Totum caput Epistropha est ad nascituram aliquando ex gentibus ecclesiam. Vel quum in eadem uerba plures sententiæ desinunt. Tunc quoq; fas nobis Teucros armare fuisset, & Impius ante aras atque auri, cæcus amore. Hæc Iulius Ruffinianus.

¶ Hyperoche, Latinè elatio sermonis, est uehementia, aut summa sermonis ac stili elatio, aut exaltatio, quæ modum excedis, Esa. 34. Nam omnis cœlorum exercitus tabescet. Vult enim uates, iram Dei incensam tanta esse efficacia, ut ne superi quidem nõ tabescant. Item Esaiæ 22. Quicunq; adperiet, nemo claudit. Secundum post regem imperium κατ' ὑπεροχὴν describit. Vel typum Christi fuisse permittimus. Esa. 5. Caliginem, tristitiam, ac desperationem iuxta Hebr. uel Caligo cum desperatione sua.

¶ Epitasis, Figura est, quum uerbum uehementius pro minus uehementi positũ est, ut Gen. 29. Videns autem Dominus quòd Iacob despiceret Liam. Verbum, despiciendi, hic nimis uehemens est: nam non odiuit nec despexit Liam Iacob, sed dilexit eam, sed neglexit, Er hat ir nit so vil acht, als der andern. Gen. 27. Malach. 1. Esau odio habui. Odire, pro negligere. Nam nihil odit Deus eorum quæ fecit. Sic in Euangelio: Qui odit animam suam, id est, qui negligit, qui contemnit seipsum propter Deum. Et Psalm. 89. uersu 30. Epitasis est in eo, quod dicit, Vncti tui.

¶ Gnome, Sententia Latinè, dictum ad mores communes pertinens, estq; ueluti orationis ætiologia, quale est illud apud Terentium, Obsequium amicos, ueritas odium parit. Vel continens præceptum de moribus, aut dictum aliquo uitæ casu, ut apud Ciceronẽ, Vultu sæpe læditur pietas. Item, Posteriores cogitationes sapientiores. Huic simile est Gen. 3. Non'ne si bene egeris, recipies: sin autem male, statim in foribus peccatum tuum aderit. Est generalis sententia, & apud omnes confessa, sed uehementior dum per interrogationem profertur. Esaiæ 3. Alienatio uultus eorum prodit eos: Propheta non

tam proſpicientem calamitatẽ uidetur demonſtrare,quàm Chria,hoc eſt,uſitata,& uulgari ſententia, uti: Omnes enim uultu prodi prædicant, id quod Poeta quæritur,Heu quàm difficile eſt crimen nõ prodere uultu.Et ſimilia multa.Huc pertinent apophthegmata, & qualiacunq; ueterũ dicta,quæ uocant criſeis, quale eſt dictum Catonis: Radices uirtutum amaras eſſe,fructus dulces.

¶ Auxeſis,id eſt augmentum, eſt quum uerbo utimur,quod rei magnitudinem ſuperare uidetur: ut pro conuiuari, debacchari.pro errato,ſcelus. Terentius: Seni fidelis dum ſum, ſcapulas perdidi. Et Adel. Contriui in quærendo uitam atq; ætatem meam. Nunc exacta ætate,&c.Sic 1.Ioan.3.Et ſcitis,quòd omnis homicida non habet uitam æternam.Nam hoc ſchemate dicimus occiſum,qui ſit læſus:exanimatus,qui ſit dolore affectus,& reuixiſſe,qui ſpem receperit. Item Pſalm.23.uerſ.6.Inſignis auxeſis eſt in uerbo proſequentur.1.Cor.8.Si eſca offendit fratrem meum,&c.Senſus eſt: Si idolothytorum eſus fratrum quoquo modo offenderet,aut ad cultum idolorum pelliceret,non ſolum non edere uellem idolothyta, ſed omnino nullas carnes,&c. Vel eſt catachreſis. Et Eſa.9.Ipſo ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium, id eſt,halitu,uirtute.Pſal.3.Tu domine clypeus pro me gloria mea,exaltans caput meum. Et 18.Iudicia Domini ueritas,iuſtificata ſunt pariter,& deſiderabiliora auro,&c.

¶ Pleonaſmos,id eſt,ſuperabundantia, fit quoties (inquit Fabius) ſuperuacuis uerbis oneratur oratio,ut: uidi meis oculis: ſatis eſt enim uidi.Sic ore locuta eſt. Æneid.Terent.in Adelph. Hiſce oculis egomet uidi.Pſal.3. Voce mea inuocabo,uel clamabo,cum ſatis uideri poſſit inuocabo.Scripturæ admodum familiaris eſt, ſed nequaquam ſi ſanctorum affectum conſideres,uitium ei,quia minimè ocioſus.Ioan.1.Omnia per ipſum facta ſunt,& ſine ipſo factum eſt nihil.Pſal.73. Incenderunt igni ſanctuarium tuum & 141.Voce mea ad Dominum clamaui.

¶ Energia, id eſt euidentia, manifeſtatio ab agendo (inquit Fabius) ducta, & cuius propria ſit uirtus non eſſe quæ dicantur ocioſa. Hanc uirtutem Græci qui lucem quam rebus addit, ſpectant, energeian: qui uerò mouendi efficaciam, ab opere energian appellare conſueuerũt. Figura eſt quum res ita deſcribitur,ut cerni uideatur,ut: Pſalm.33. Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipſum. Et 36. Vidi impium ſuperexaltatum, ut Geneſ.15. Mihi autem non dediſti ſemen, & ecce uernaculus meus erit hæres meus. Et Eſaias, Carnem tuam non auerſeris. Interna uis orationis. Quaſi dicat,eum qui unum ex membris corporis tui eſt. Sic Syntomia quoq; nihil differt à ſuperiori.

¶ Comparatio,nec alia eſt qua crebrius aut cõmodius utimur in amplificando.Nam quid non creſcit aut minuitur cum alio collatum? Fit comparatio uel ſimilium,uel diſſimilium,ubi maiora minoribus,uel minora maioribus conferuntur, ut: Cic. An uerò uir ampliſſimus Publicus Scipio pontifex maximus,Tyberium Gracchum mediocriter labefactantem ſtatum reipublicæ priuatus interficit. Catilinam orbem terræ cæde atque incendio uaſtare cupientem, nos conſules perferemus? Ad ſimilia pertinent Apologi, parabolæ,quales ſunt Euangelicæ eicones.

¶ Proſapodoſis, Latinè cauſæ redditio,oppoſitio. Hæc figura fit quando ſententijs duabus,aut pluribus propoſitis, ſua cuiq; ratio,uel poſterius reddet, uel ſtatim ſub una quaq; ſententia ſubiungetur,quibus poſterior ratio ſubinfertur. Vide Rutilũ Lupum de figuris. Cicero, Quæro igitur,unde iſte tam pecunioſus factus ſit? amplum patrimonium relictum eſt? At patris bona uenierunt. Hæreditas aliqua obuenit? non poteſt dici,ſed etiam neceſſarijs omnibus exhæreditatus eſt,&c. Cicero in lib.4.Rhetor.de Subiectione.Eſa.37.Tum enim feciſti cœlum & terram,&c. Elegans Proſapodoſis, cur ſolus ſit Deus cœli & terræ:nempe quod ſolus ea condiderit.Et 26.Mortui ergo tui uiuũt. Quaſi dicat qui fiat, ut qui moriuntur in Domino uiuant: quia inquit, tu irroras rorẽ uitæ. Ponitur enim lux pro uita, quomodo & Latinis, quum dicunt, Tu mihi hac luce charior es. Item Eſa.1. Nullus exaudiam. Quia manus enim ueſtræ ſanguine madent. Cauſæ redditio eſt quur nõ ſit aſpectu & exauditio dignaturus.Manus ueſtræ,&c.Hoc eſt, Obruti eſtis omni flagitio. Sanguinem enim Hebræ.capiunt pro crimine. Rapinæ ergo,circumuentioni,prædæ oppreſſioni,homicidio,ac omni uiolentiæ generi ſtudere, adſerit propheta.Item Eſaiæ 51.cap.Hinc eſt ut omni tempore metuas,Proſapodoſis eſt ualde elegans.Mortales reuereris,qui aliquando homines fuerunt: hinc eſt ut mortalia

metuas

metuas omnia. Item Gen.cap.6. Reddit rationem quur perditurus ſit mundum. Quia corruperat omnis caro uiam ſuam.

¶ Hypotypoſis, Eſt propoſita quædam forma rerum ita expreſſa uerbis, ut cerni potius uideatur quàm audiri, Vel fit quum diligenter perſequimur, circumſtantias, &c. Cicero pro Milone: Si uideretis hæc picta, &c. Pingit enim Milonem in rheda penulatum, cum uxore & paruis liberis. Clodium uerò armatum, ſedentem in equo, pugnantem ex loco ſuperiore, &c. Ipſe inflammatus ſcelere ac furore in forum uenit, ardebant oculi, toto ex ore crudelitas emicabat, &c. Mirè tractat hæc Cicero pro Milone, quæ facturus fuerit Clodius, ſi præturam inuaſiſſet. Vide Fabium. Huic ſimile eſt Ezech. cap. 37. Et ponã ſuper uos neruos, & aſcendere faciam ſuper uos carnem, & obducam ſuper uos cutem, & ponam in uobis ſpiritum, &c. Eſa. 54. Diduc q̃ longiſſimè funes tuos & clauis, &c. & eodem cap. eiuſdem prophetæ, Ecce ego condo fabrum iſtum. His uerbis non uidetur aliud uelle, quantumuis diuturna armorum fabrica, quàm & uiolentos & arma eorum à ſe eſſe. Poeticè uerò, armorum hypotypoſim, quomodo ſcilicet fabrefiant pro armis ponit. Quibus probat in ſua eſſe poteſtate, ut uim uel arceat, uel aſciſcat. Et 33. Vos enim concipietis paleam, &c. mirabili quadam hypotypoſi adumbrat incendiũ Iudah, Concipietis paleam, & ſtipulam parturietis, ait, pro, Similes eritis ſtipulæ. Siue per allegoriam, Eritis ſtipula, ſpiritus ueſter, &c. elatus ille & contumax ignis uice eſt. Deuorat enim uox ac perdit ſuperbiam, 2. Cor. 5. Quoniam Deus eſt, & iuſſit è tenebris lucem eluceſcere. Species eſt Hypotypoſis. Et Dauid multis Pſalm. more ſuo per hanc figuram canit, Pſalmo octauo.

¶ Enallage ſiue eteroſis, quum uoce eadem modice deflexa uarietatis nonnihil conciliatur. Enallage numeri eſt Pſalm. 8. Inimicum & ultorem, idem ualet quod inimicos & ultores. Item Pſal. 87. uerſ. 3. dictum pro dicta, et, in te, idem eſt atq; de te. Eſa. 22. Parietes clypeis nudari, &c. Periphraſis & Enallage eſt. Parietis nudari, pro, clypeos de pariete auferri, Enallage eſt: Clypeos autem de pariete auferri, Periphraſis eſt, pro Clypeos ſumi. Et alibi, Erit in combuſtionem & cibum ignis, pro, incendetur aut comburetur. Et 1. Ioan. 3. cap. Mendacium pro mendace, res pro perſona.

¶ Paragoge, adiectio eſt ſyllabarum. Illa quoq; frequens in ſcripturis. Vt in nomine ſalutis apud Hebr. nam cum ישרעם ſalutẽ ſignificat, ponitur. Pſal. 3. ישרעתה adiecta una ſyllaba, & Dauid Kimhi ſignificationem intendi putat, & huius aliquot exempla adducit. Sic & Pſalm. 110. Tu es ſacerdos in æternum. In רבותי redundat, ſicut & in מלבי iſtæ Paragogæ non infrequentes ſunt in ſcripturis. Inuenimus enim omnes uocum adfectiones apud Hebræos quomodo & apud Græcos, ut in initio Libelli huius admonuimus.

¶ Paromologia, Latinè confeſſio, tum multa aduerſario permiſimus, unum tandem accuſantes factum. Vſurpatur in cõiecturalibus, & potius argumentum quàm ſchema eſt. Nam congeſtis coniecturis docemus non effici ab aduerſario quod uolebat, ut: Eſto ſanè fueris aliquando amicus, unà militaueris, ſint aliqua tua in eum beneficia, quid tum? An non potuit diſſilire gratia? Vel hoc fit, inquit Rutilius, quum aliquot res aduerſario concedimus: deinde aliquid inferimus, quod aut maius ſit quàm ſuperiora, aut etiam omnia quæ poſſumus infirmet. Huic ſimile illud Eſaiæ 17. eſſe uidetur. Eſto enim populi (iuxta linguam ſanctam) æquè ac multæ & enormes aquæ inundent: attamen protinus ut eos Dominus increpat, qui longiſſimè aufugiunt, &c. Alij Epidodoſin, hoc eſt, conceſſionem adpellant.

¶ Hanc Græci uocant Erotema, notior autem eſt, quàm quæ prolixè deſcribi debeat. Vergil. Quis nouus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes? Hic per ſe quiſq; obſeruabit, quàm multiplicem uim admirationis, inſtandi, indignationis & ſimilium adfectuum habet interrogatio, uocant Græci Pyſma, quoties multa rogant: ſcriptura plena eſt huiuſmodi interrogationibus.

¶ Copulatio. Repetendi forma, Vbi cum quadam ſignificantia repetitur uerbum hoc modo, Sed tandem ad illum diem Memmius erat Memmius. Poſterius enim notat eius iam ante cognitos mores, ut ſi dicam. In ſumma, Paulus erat apud Ananiam pontificem Paulus, quaſi dicerem, erat ſui ſimilis, Græci uocant Plocen. Similis eſt Antiſtaſis. De qua figura ſuprà, Vna ſalus uictis nullam ſperare ſalutem. Sed de Ploce multa Fabius.

¶ Dicæologia est,cum causamur æquitatem,ut: Lapsus sum, sed adolescẽs, & inter tales uersatus,inter quos non potuit non corrumpi. Tale est,Furor arma ministrat. Vocant alij Dianian; hoc schema. Et tale est ἀναγκαῖον apud Rutilium, ut: Amicum deserui,sed coactus legibus,cõseruaui amicitiæ fidem, dum per leges licuit,nunc ab illo alienauit me, non uoluntas,sed legum uis. Huic figuræ astipulari Paulus uidetur.1.Tim.1. Qui prius blasphemus fui,& persecutor & contumelios us,sed misericordiam Dei consecutus sum,quia ignorans feci in incredulitate,&c.

¶ Metamorphosis,Latinè transformatio dicit,quando fit transformatio rei,usi sunt hac creberrima prophetæ, Esa.1.Et erubescetis super hortis quos elegeratis, cum fueritis ueluti hortus absq; aqua. Et erit fortitudo uestra ut fauilla stuppæ,& opes uestræ quasi scintilla: & succendentur utrunq; simul: nõ erit qui extinguat.Perpende autem quàm eleganti metamorphosi utatur,quum lucos, hortos & delubra,stuppam facit: & autores atq; cultores eorum,scintillam. Quæ ubi coniuncta erunt,quid aliud quàm ingens incendium dabunt? Item 34. eiusdem prophetæ, Et conuertentur torrentes tui in picẽ. Quàm elegans autem est Vatis metamorphosis.Flumina in picem mutat: Humum autem in sulphur: quo inextinguibile urbis ac populi incendium maius faciat.

¶ Mimisis,Latinè imitatio,Est quum alterius gestum repręsentamus,aut reciramus uerba. Et ferè in eludendo posita est uersatur q; & in factis & in dictis.In factis sicq; est hypotyposeti admodum uicina.In dictis,quale apud Terent. At ego nesciebam quorsum tu ires,paruula. Hinc est abrepta,eduxit mater pro sua. Soror dicta est,cupio abducere ut reddam. Et alibi.Quis tu es? quid mihi es? cur meam tibi? heus proximus sum egomet mihi.Huic simile est illud Dauidis Psalm.3.Multi qui dicunt animæ meæ: non est salus ipsi in Deo eius.Et Exo.5.Ne fortè nobis pestis aut gladius: est ad morem Ægyptiorum sermo. Et apud Paulum, Ne attingite ne gustate,ne contrectate.Hier.51. uocat Dominus Babylonem,montem, non quasi humana quicquam firmi habeat,sed quod ipsa se Babylon tutam ac firmam instar montis propter opes existimaret.Esaia eadem ratione ipsam,montem editum adpellauit,à fastu scilicet & opulentia.Et Psalm.12. Labia nostra à nobis,quis noster Dominus.

¶ Metathesis,Latinè trãspositio uel transmutatio quædam literarum, uel translatio (ut inquit Fabius) temporum, ut quod timbre dixit Poeta in decimo, pro timber, in quo metaplasmo mirum quomodo sint audaces Poetæ Græci.Ira & Esaiæ 46.Simul atque iussi induco,adduco,&c.Vide ut hæc tria את metastaticos lepide posuit,Vt iussi,ut adduco. sicut,Vt uidi,ut perij: pro,Vt uidi protinus perij: uel,Protinus ut uidi perij.

¶ Antistrophe,Latinè conuersio. Quoties argumentum uel orationem in aduersarium retorquemus.Vsus est Moses hac figura, Gen.39.Cumq; audisset me clamare,reliquit pallium penes me,& fugit,antistrophon in Ioseph retorquet uersutissima mulier. Nam quæ pro defensione sua adducere potuit Ioseph,uertit ipsa ei in accusationem.Simili antistrophonte ferit Ioseph fratres suos eiusdem libri cap.42.Hoc est quod dixi,exploratores uos esse: Quasi diceret,Hoc idem quo uos suspicionem repellitis,mihi maximè suspicionem auget,uos esse exploratores: nam hoc dolo usi estis,ut simul tot fratres ueniretis,ne quis suspicaretur uos esse exploratores.

¶ Ephexegesis,Latinè interpretatio, expositio prioris dicti. Est repetitio probationis eiusdem,& cumulus ex abundanti,ut Psal.7.Domine Deus mi,si feci istud,si est iniquitas in manibus meis.& 20.Magna est gloria eius in salutari.Et 29.Dominus factus est adiutor meus.36.1.Cor.4.Ne supra quàm scriptũ est sentiatis, hoc est, ne plus quàm par est sentiatis de uobis ipsis,&c.Vsus est autem scribendi uerbo Paulus, pro, exaltandi,aut inflandi. Id quod sequens ephexegesis docet, qua se ad hũc modum declarat, Ne alius aduersus & supra alium infletur.Vide Fabium.

¶ Antiprosopon est, quando pro homine ingrato persona ponitur gratissima, ut Psalm.78. Quia comederunt Iacob, & locum eius desolauerunt: pro gente enim quæ peccauerat,reuerendissimi patriarchæ nomen obiectum est. Compositum nomen ex anti contra, & prosopon persona.

DE

DE TROPIS.

TRopus, Est uerbi uel sermonis à propria significatione in aliam cum uirtute mutatio. Vel est dictio translata à propria significatione ad non propriam similitudinem, ornatus, necessitatis ue causa. Clarissimi Latinorum modum appellarunt. Vnde tropi Latinè, modi, uel mores nominari possunt. In tropo mutatur significatio, ut: progenies uiperarum: nam hic uiperæ non significant propriè (quod solent) serpentes, sed per tropum transumuntur. Sic cum Apostoli piscatores uocantur. Iam cognatum quiddam piscatores significant, non id quod antea propriè solebant. Tale est hoc apud Esaiam prophet. capite 32. Beati qui seminatis super omnes aquas, mittentes pedem bouis & asini. Quod si de propria significatione, seminandi, aquarum, bouis, asini, loquaris, quid erit absurdius? Nam per tropum loquitur de Apostolis Euangelium docentibus.

¶ Metaphora, est rerum uerborumq; translatio. In primis illustris & longè pulcherrimus tropus est, & uel Cicerone teste, uelut stella in oratione lucens. Transfertur uerò nomen aut uerbum ex eo loco in quo proprium est, in eum, in quo aut propriũ deest, aut translatum proprio melius est. Crux pro mortificatione. Item cribrare: Satanas expetiuit uos, ut cribraret. Psalm. Verumtamen in diluuio aquarum multarum, ad eum non appropinquabunt. Et 146. Qui alligat contritiones eorum, &c. Metaphora ab artificibus medendi. Et Psalm. 2. Qui exarserit. Hæc autem multis modis tractatur. Primùm deflexione, quoties uox è propinquo ad rem proximam deflectitur, ut uideo pro intelligo, Audire pro obtemperare, Sentire pro intelligere, Concoquere pro perferre, Despicere pro contemnere. Vide Erasmum in Copia Verborum. Idem quoq; in sacris fit literis, ut: Ioan. 6. Iesus autem uidit cogitationes eorum, id est, intellexit aut sensit. Et alibi, Videns autem Iesus. Item sentire pro cognoscere, Gen. 29. Sic etiam uidere pro cogitare. Quid uidisti, id est, cogitasti: est enim uidere oculorum, Gen. 20. & audire pro uidere, Deut. 6. & intelligere, Gen. 11. & 22.

Ab animali ad inanimale.

Athlantis cinctum assiduè cum nubibus atris, Vergil. Pinniferumq; caput uento quassatur & imbri, Nix humeros infusa tegit, tum flumina mento. Præcipitant iemis, & glaciè riget horrida barba. Nam ut hæc animalis sunt, ita mons animam non habet, cui membra hominis adscribuntur. Huic simile est illud Amos 1. Exiccatus est uertex Carmelis. Homines enim non montes uerticem habent. Et Psal. 77. Aquæ parturierunt, commotæ sunt abyssi.

Ab animali ad animale.

Secunda species est, quoties à bruto animante ad animal ratione præditũ, fit trãslatio, ut: Typhin aurigam celeres fecere carinæ. Nam & auriga, & gubernator animam habent. Simile est Psal. 2. Quare fremuerunt gentes. Et: Dominus qui eripuit me, &c. Et Psal. 138. Si sumpsero pennas ante lucem. Nam & homines, & bestiæ, & uolucres animam habent.

Ab inanimali ad inanimale.

Pelagus tenuere rates, nec iam amplius ulla. Nam & pelagus & rates animam non habent. Aut si quis syluam scatere dicat, quod est fontium. Aut odium suppullulascere, quod est fruticum. Si quis orationem fluere dicat, ut fluctus & undas negotiorum. Eiusdem generis est, si quis collem uerrucã dicat, quemadmodum Cato. Vide Gellium lib. 3. cap. 7. Nam inanimato ad inanimatum transfertur. Simile est illud Zacha. 11. Aperi Libane portas tuas. Et: Qui perambulat semitas maris. Translatio est enim à ciuitate ad montem, & à terra ad mare, quorum nullum animam habet.

Ab inanimali ad animale.

Aut si fama mouet, si tantum pectore robur Concipis. Nam ut robur animam non habet, ita Turnus, cui hæc dicuntur, animã habet. Huic simile est illud: Auferã à uobis cor lapideum: non enim lapis, sed populus animã habet. Metaphora autem, aut

partis

partis unius est, quas anacoluthas appellant, ut: Fluctuare segetes, non potest enim dici segetare fluctus. Et ut uerticem rectè transfers ab homine ad montem, ita non rectè cacumen ad hominem traduxeris. Aut antistrophe, uel quas etiam acoluthas uocãt, id est reciprocæ, siue communes, ut: pro gubernatore aurigam, ita pro auriga gubernatorẽ rectè dixeris, & remigium alarum. Nam & alæ auium, & alarum remigia dicuntur. Hic tropus & ad Deum fit multiplicitèr: A uolucribus, ut: Sub umbra alarum tuarũ protege me. Psalm. 16. A feris, ut: Dominus de Zion rugiet. A membris humanis, ut: Quis mensus est pugillo aquas, & cœlos ponderauit? Ab homine interiore, ut: Inueni Dauid filium Iesse uirum secundum cor meum. A motibus mentis humanæ, ut Psal. 2. Tũc loquetur ad eos in ira sua. Et Genes. 6. Pœnitet me feciſſe. Et Zach. 8. Zelatus sum illud. Draco iste quem formasti ad illudendum ei: per draconẽ diabolus, per diabolum bonus angelus intelligendus est, qualis à Deo formatus est. Item Exo. 5. cap. Fœtere fecistis odorem nostrum coram Pharaone & seruis eius, id est, uiles reddidistis & abominabiles, hoc est Pharao abominatur nos, & irascitur nobis. Paulus in Epistola ad Corinthios, hac Metalepsi in contrario sensu usus est, quum dixit nos Christi bonum odorem esse: odorem autem pro fama posuisse uidetur, &c.

¶ Metonomia, Latinè denominatio, transnominatio, Quæ est nominis pro nomine positio, cuius uis est, pro eo quod dicitur, causam per quam dicitur, ponere. Vel est quædam ueluti trãsnominatio, ab alia significatione ad aliam proximitatẽ translata. Psal. 2. Qui habitat in cœlis irridebit eos, &c. Et Gen. 19. Nunc cognoui, id est cognoscere feci te, quod timeas dominũ. Huius multæ sunt species: Per id quod continet, id quod continetur, ut: Nunc pateras libate Ioui. Et: Theatra plaudunt, prata mugiunt: dum illic homines plaudunt: hic boues mugiunt. Aut contra, per id quod cõtinetur, id quod continet, ut: Crateras læti statuunt, & uina coronant, pro poculis. Et Vergilius: Iam proximus ardet Vcalegon. Dum nõ ille, sed domus eius arderet. Psal. 46. Et uocauit terram, id est, homines terræ. Et 65. Iubilate Deo omnis terra & 104. Lætata est Ægyptus. Aut per inuentorem, id quod inuentum est, ut: Terent. Sine Cerere & Libero friget Venus. Et, Commixtam Vulcanus mittit ad astra fauillam. Vult enim per Cererem, frumenti inuentricem, intelligere panem: per Liberum, Inuentorem uitis, uinum: per Venerem, libidinem: per Vulcanum, ignem. Aut contrà, per inuentum inuentorem demonstrat, ut: Vinum precamur, pro Libero, qui uinum apud Græcos inuenit. Item per efficientem id quod efficitur: sicut pigrum frigus, quod pigros homines faciat, Et timor pallidus, eo quòd pallidos homines reddat, ut: Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas, Regumq; turres, &c. Aut contra id quod efficitur efficiens, ut: Iungit equos auri genitor, spumantiaq; addit, Frena feris. Et spumantia frena dixit, cum utique non ipsa faciant spumas, sed equus, qui ea gerit spumus conspergat infusis. His similia sunt illa sacræ scripturæ, ut: Per inuentorem id quod inuentum est, ut si quis in sacris literis pro lege ponat Mosen 2. Corinth. 2. Quamdiu legit Moses, uelamen positum est super cor eorum, id est, lex quæ per Mosen data est, &c. Vel cum effectum pro efficiente ponimus: aut contrà, ut cruenta lex, lętum Euangelium. Item cum contentum continente significamus, ut: cados epotos, litera pro lege. 2. Corinth. 3. Litera occidit. Aut per id quod continet, id quod continetur, ostendit ut: Genes. 24. Effundens hydriam in canalibus. Aut contrà, ut: Accipe literas tuas. Neq; enim hydria effundebatur, sed quod in ea continetur: nec literæ in manus, sed charta quæ literis continetur, adsumitur. Et iterum, Et dimitte eam, & uadat, & aspicientes. Non enim arca, sed plaustrum qui continebatur, uel boues qui ducebat plaustrum ire poterant. Hæc & per efficentem id quod fit, & contrà per hoc quod fit, efficientem designat. Frequens est in literis sacris hæc figura. Genesis 42. Et uos ite & adducite fractionem famis domum. Per Metonymiam, fames uocatur frumentum, quo fami succurritur. Abducite uobiscum in patriam uestram annonam quam emistis. Et apud Hier. Omnis ciuitas exit obuiam.

¶ Antonomasia, Latinè pronominatio, Ea est nominis permutatio. Vel, quum definitionem, aut etymologiam, aut descriptionẽ pro aliquo nomine ponimus, ut pro Iunone, Saturnia: pro Homero, Poeta: pro Christo, Saluator aut Dominus: pro Paulo, Apostolus: pro Satana, princeps mundi: pro ira, bilem efferuescentem: pro ambitione dixit Ouid. Nec leuis ambitio perfusaq; gloria fuco. Pro auaritia: Magnarũue fames solicitant opum, Diuum pater atq; hominum rex. Et ex factis quibus persona signatur.

Thalamo

Thalamo quæ fixa reliquit Impius. His ſimilia ſunt hæc, Gen. 23. Et ſepeliam mortuum meum. Et Luc. 2. Annuncio uobis gaudium magnum, id eſt, Euangeliũ. Ioan. 12. Iam princeps huius mundi eiectus eſt foras, id eſt, Satan. 1. Pet. 3. Aduerſarius ueſter diabolus circumit, ſicut leo rugiens. Ioan. 21. Dixit diſcipulus ille quem diligebat Ieſus, Dominus eſt, id eſt, Ieſus. Dicit eis Ieſus: Pueri, num quid obſonij habetis. Et flumen areſcet. Flumen ponitur pro Nilo, & Nilus areſcet. Quum Hebræi flumen nominãt, Euphratem intelligunt, Eſa. Aqua fluuij. Hier. 2. Pro Euphrate. Item, Domum pro æde & templo, Eſa. 44. Vt in domo mea ſedeat. Sic Mar. 15. Rex Iſrael, Chriſtum ſignificat. Solet nanq; lingua ſacra ſubinde hac figura uti, ut epitheta ſola ponat, ſuppreſſis nominibus: fortitudinem pro uiris fortitudine præditis, quos ſuo more Dauid uiros fortitudinis uocat. Iniquitatem pro iniquis, ut ſcriptura loquitur pro uiris iniquitatis Pſal. 189. Pro eo quòd diligebam eos illi odio me proſequebantur: ego autem oratio eram, id eſt, uir orationis, hoc eſt, orabam. Tropum hunc Beda in hunc modum diffinit, quod Antonomaſiæ ſignificatio in uice nominis poſita ſit, & accidentibus uidelicet, propriam ſignificat perſonam, quæ tribus fit modis, Ab animo, à corpore, extrinſecus. Ab animo, ut: Magnanimusq; Anchiſiades. A corpore, ut. Ipſe arduus, altaq; pulſat ſidera. Verg. 3. Extrinſecus, ut. Infelix puer, atq; impar congreſſus Achilli. His ſimile eſt illud Eſa. 51. Ab animo, ut: Nunquid non tu percuſſiſti ſuperbum? A corpore, ut 1. Reg. 17. Vir ſpurius altitudinis ſex cubitorum & palmo. Ab elatione enim animi diabolus hic intelligitur ſuperbus. A quantitate corporis Goliat gigas ſignificatur. Extrinſecus quæ ſumuntur, in plures ſpecies diuiduntur. Deſcendunt enim à genere, ut: Nunquid omnib. uobis dabit filius Iſai agrum? A loco, ut Matth. 26. Autorem ſeditionis ſectæ Nazaræorum. Ab actu Ioan. 19. Qui autem tradidit eum, dedit eis ſignum dicens. Ab euentu, Matth. 21. Diſcipulus ille quem diligebat Ieſus. Per hunc tropum aliquoties & Dominus ipſe demonſtratur. A genere, ut: Os anna filio Dauid. A loco, ut: Qui ſedes ſuper Cherubin appare. Ab actu, ut Iob. 5. Peccaui, quid faciam ò cuſtos hominum? Hæc ille.

¶ Synecdoche, Latinè comprehenſio, intellectio dicitur, quoties ex uno plura intelligimus, Romanus prælians. Aut à parte totũ oſtendimus, Vt cum pro gladij uoce, utor mucronis adpellatione. pro belli nomine, gladij. Animam pro animante ſeu homine. Vergilius. Haud aliter puppesq; tuæ, puppesq; tuorum. Tale eſt illud, Si quis percuſſerit te in dexteram maxillam, porrige ei & ſiniſtram. Quo utiq; monet Dominus, ut toti ſimus parati ad ſuſtinendum. Mortui peccato, qui cœperunt mori. Sic dicimus exercitum eſſe cæſum, quia plurimi interfecti ſunt. Et populum ſanctum eſſe, quia aliqui ſancti ſunt. Aut contrà, ut: Et ingens à uertice pontus. In puppim ferit, excutitur pronusq; magiſter. Et, Gramineas, alij fontemq; magiſter ignemq; ferebant. Similiter in ſacra ſcriptura. Aut contrà, ut: Tulerunt Dominum dixit, cum Domini corpus quæreret, &c. Aut enim totum à parte oſtendit, ut: Verbum caro factum eſt. Et in Actis, Eramus uerò in naue uniuerſæ animæ ducentæ ſexaginta ſex. Aut contrà, ut ibi: Ergo propter paraſceuen Iudæorum quia iuxta erat, monumentum ubi poſuerunt Ieſum, Ioann. 19. uel quum continens pro contento ſumitur: Epotos cados, pro uino epoto: uel prius, aut poſterius ex quo cæteri intelligi poſſunt: ut concutere muros, pro oppugnatione. Oculi Domini ſuper iuſtos. Vultus Domini ſuper facientes mala. Sic Gen. 27. Curre ad boues, & accipe inde mihi duos hædos, ſimul paſcebantur oues & hædi, ſed quia potiores ſunt oues & hædi, etiam caprinum pecus complexus. Item 35. Hi ſunt filij Iacob, qui nati ſunt ei, in Meſopotamia. Manifeſtum enim eſt, longè poſtea natũ Beniamin, cum tranſiſſet Bethel & appropinquaret Bethlehem. Sed quia potior erat numerus undecim filiorum Iacob, qui nati fuerant ei in Meſopotamia, ipſorum commemorationem ſcriptura complexa eſt etiam Beniamin, qui non erat ibi natus. Dani. 7. Rotæ eius ut ignis ardens, id eſt, in curru igneo. pars pro toto. Sic unum pro multis dicere, omnis ſcriptura frequens uſurpat. Promiſcue numero plurali & ſingulari utitur, Pſalmo decimo, uerſu tertio & quarto. Similiter Hebræi in numerum non recenſent mulieres & filias: quum tamen inter eos & mulieres & filiæ ſint. Sic eſt Synecdoche, quum Paulus primæ Corinthiorum decimo, patres mare tranſiſſe dicit, utique mulieres & pueri quoq; tranſierunt, ſed in potiore parte intelliguntur. Matthæi tertio: Omnes uenerunt ad Ioannem, ut baptizarentur ab eo. Synecdoche eſt, harum autem locutionum plena eſt ſcriptura.

Epithe-

¶ Epitheton, Latinè appositum, quoties proprium nomen adiecto aliquo quasi uestitur. Vel est proposita dictio proprio nomini. Nam Antonomasia uicem nominis sustinet. Epitheton nunquam est sine nomine. ut: Turpis egestas, & Tristis senectus. O scelus abominandum, O deformem libidinem, ut, Pius Æneas, sæuus Hector, formosus Alexis. Apud Poetam, Dira Cæleno, Diua Camilla, Et, Alma Ceres. Et, Obscœnique canes importunæque uolucres. Tale est in Bibliis, ut Eccles. 45. Dilectus Deo & hominibus Moses. Et: Misericors & miserator Dominus. Et: Iustum Lot oppressum. Fit etiam Epitheton modis tribus, Ab animo, A corpore, Extrinsecus. His duobus tropis aut uituperamus aliquem, uel ostendimus, uel ornamus.

¶ Onomatopœia, Latinè nominis confictio soni imitatione. Clangorque tubarum. Vergil. Tinnire, balare, mugire, Tarantara, pro cantu tubæ, & reliqua quæ significandi gratia pro tempore fingimus, ut stridor ualuarum, rugitus leonũ, latratus canum. Inueniuntur hæ & in scripturis, ut 1. Cor. 13. Cymbalum tinniens. Et Esa. 41. & 56. Quasi tuba exalta uocem tuam. Et: Canite tuba. Et Hier. Nunquid circũdabis collum equi hinnitum? Et: Rugitus leouis. Et Iob 4. Vox leenæ. Esa. 56. Canes muti non ualentes latrare. Ad hunc tropum pertinere quidam existimant sibilos serpentum, porcorum grunnitus, cæterorumque uocem confusam animantium, quæ & ipsa in scripturis sanctis sæpius reperitur.

¶ Periphrasis, Circumloquutionem siue circuitionem nominãt autores. Quæ fit aut ornandæ rei causa quę pulchra est, aut uitandæ quæ turpis est, ut Verg. 2. Æneid. Et iam prima spargebat lumine terras. Tithoni croceum linquens Aurora cubile. Et: Nimio ne luxu obtusior usus. Sic genitali aruo sulcos oblimet inertes, Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris Incipit, & nox diuum gratissima serpit. Aut tegendæ rei turpis, ut: Placidumque petiuit: Coniugis effusus gremio per membra soporem. Aut si quis euersorem Carthaginis & Numantiæ pro Scipione dicat, ut Troiani belli scriptorem dixit Horatius pro Homero. Item si Mantuanus uates ponatur pro Vergilio, Venusinus poeta pro Horatio. Peripateticæ scholæ princeps, pro Aristotele: Stoicæ familiæ pater pro Zenone, Voluptatis assertor, pro Epicuro. Hæc figura & in sacris literis nõ est rara. Sic Iudic. 5. Qui ascendetis super nitẽtes asinas, id est, patricij & optimates estis. Itẽ, Qui sedetis in iudicio, id est, uos iudices. Et qui ambulatis in uia, id est, proletarij, uulgus et plebei, Gen. 49. Inuiderunt ei habentes iacula, id est, balistarij. Sic etiam Psalm. 20. Posuisti in capite eius coronam de lapide precioso, id est, constituisti eum regem & dominum dominantium. Esaiæ 22. & 27. Vallis uisionis est periphrasis urbis Hierusalem. Omnis uallis uisionis, uallis opima, Esa. 28. Ephraim, Tribunali præsidere, pacis est. Hostem uerò à muro arcere, belli. Item, Væ Ariel Ariel, id est, Hierosolyma. Puluerẽ pedum tuorum lingent. periphrasis est summæ humiliationis ac deditionis. Hostes tuos cibabo tuis carnibus: circumloquutio crudelissimæ ultionis. Item Paulus ueritatem splendide producit, cum ait: Scimus quontã si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem habemus ex Deo, domum non manufactam æternam in cœlis. Fœditatem euitans, ut: Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalem usum qui est contra naturam, Rom. 1. cap.

¶ Allegoria, Latinè permutatio. Tropus orationis est, quam inuersionem interpretantur, cum aliud uerbis, aliud sensu ostenditur, ac etiam nonnunquam contrarium. Prius, ut: O nauis referent in mare te noui. Fluctus, ò quid agis fortiter occupa portum. Totusque etiam ille Horatij locus, quo nauim pro republica: fluctuum tempestates pro bellis ciuilibus: portum pro pace atq; concordia dicit. Tale Lucretius, Inuia Pieridum peragro loca. Vergil. Sed nos immensum spacijs confecimus æquor. Et, iam tempus æquum spumantia soluere colla. Hoc est carmen finiri. Sine translatione uerò Vergil. in Buco. Certè equidem audieram, qua se subducere colles, Incipiunt mollique iugum demittere cliuo, Vsque ad aquam & ueteris confracta cacumina fagi. Hoc enim loco præter nomen cætera propriis decisa sunt uerbis. Verum non pastor Menalcas, sed Vergilius est intelligendus. Huic simile est illud Matth. 3. Ventilabrum eius in manu erit, & purgabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum: paleas autem comburet igni inextinguibili. Hic totus locus est Allegoria quædam: nam aliud intelligi debet, quàm quod propria uerborum significatio poscit: nempe Christum iudicaturum esse, & sanctos seruaturum, perditurumque sontes. Item Ioan. 4. Leuate oculos uestros, & uidete

dete regiones, quia albæ ſunt iam ad meſsẽ. Hoc eſt, intelligite, quia populi ſunt iam parati ad credendum. Eſa. 2. Parabitur mons domus Domini, pro, inſtaurabitur & ſublimabitur, populus Iſraeliticus in Chriſto. Non ut ipſe populus magnus ſit futurus, ſed is qui de illo populo ſecundum carnem eſt. Item & dicatur Zion, populus meus es tu: Zion hic eccleſia eſt, quod in Pſalmis paſſim obuiam fit. Item Eſaias Allegoriam à torculari & uindemia tractat, quòd humiliationis, crucis & mortis Chriſti gloriam denotat. Talium in ſacris libris ſunt innumera. Species eius nominantur hæ, Ænigma, Parœmia, Ironia, Sarcaſmus, Aſtyſmus, Myſteriſmus, Antiphraſis, Charientiſmus.

¶ Ænigma, Obſcura quædam allegoria uel quæſtio magis uitium Fabio, quàm uirtus, cum dilucide dicere uirtutis nomine commendetur. Hinc, opinor, motus Diomedes, & uitijs & uirtutibus connumerat. Cuius exemplum aptiſſimum extulit Heſiodus Georg. 3. πλέον ἥμισυ παντός. Dimidium plus toto. Quod Plato libro de Leg. 3. exponit multis uerbis. Quæ omnia huc tendunt. Satius eſt ἀδικεῖσθαι, quàm ἀδικεῖν. Hoc eſt, Iniuriam pati, quàm inferre. Eſt enim eiuſmodi oratio, è qua propter obſcuritatem nihil certi eſt colligere. Vel eſt obſcura ſententia per occultam ſimilitudinem. Vergil. Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo, Tris pateat cœli ſpacium non amplius ulnas. Mater me genuit, eadem mox gignitur ex me. Cum ſignificat aquam in glaciem conuerti, & ex eadem rurſus effluere. Tale eſt illud in ſacris literis, ut: Pennæ columbæ deargentatæ, & poſteriora dorſi eius in ſpecie auri. Cum ſignificet eloquia ſcripturę ſpiritalis diuino lumine plena, ſenſum uerò eius interiorem maiori cœleſtis ſapientiæ gratia refulgentem. Vel certè uitam ſanctæ eccleſiæ præſentem, uirtutum pennis gaudentem: futuram autem, quæ in cœlis eſt æterna cum Domino claritate futurã. In libris Iudicum ænigma Samſonis eſt de ſubacto leone. De comedente exiuit cibus, & de forti egreſſa eſt dulcedo. Et in Euangelijs: Vbicunq; fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilæ: ſignificans aduolaturos ad ſe electos Chriſtus, tempore aduentus ſui. Ezech. 17. Item fili hominis pone ænigma, & narra parabolam. Aquila grandis, magnarum alarum, &c. Et Iudic. 9. Venerunt ligna ſyluarum. Et in eodem lib. De comedente exiuit cibus, &c. pertinet ad allegoriam, quia aliud dicit, aliud ſignificat. Item Ezech. 23. Duæ mulieres filiæ matris ſuæ fuerunt, quæ fornicata ſunt in Ægypto, &c. 4. Reg. 14. Carduus Libani miſit, &c. Hoc genus ſimilia in ſcripturis obſerua.

¶ Parœmia. Latinè adagium, dictum eſt celebrè aliqua nouitate inſignè. Vel accõmodatum rebus, temporibuſq; prouerbium, ut: Lupus eſt in fabula. Terent. quum ſilentium moneat. De cuius ratione quid attinet dicere cum in omnium manibus ſint Eraſmicæ Chiliades, obſerua in ſacris libris, ſi qua occurrerint. Qualia ſunt 1. Regum 10. Num Saul inter prophetas? Modicum fermentum totam maſſam inficit. 2. Pet. 2. Canis ad uomitum rediens. Cecinimus uobis, & nõ ſaltaſtis. Item unde exit prouerb. Gen. 10. Quaſi Nimrod robuſtus uenator coram Domino. Idcirco dicitur in prouerbio: Venite in Eſebon, ædificetur & cõſtruatur ciuitas Seon, &c. 1. Reg. 27. Ab impijs egredietur impietas. Sermo dicebatur in ueteri prouerbio 2. Reg. 20. Qui interrogant, interrogent in Abela. Ezech. 16. Ecce omnis, qui dicit uulgò prouerbium in te aſſumet illud, dicens: Sicut ita & filia eius. Et cap. 12. Fili hominis, quod eſt hoc prouerbium in terra Iſrael dicentium: In longum differentur dies, ideo peribit omnis uiſio. A quibus exit prouerbium maledictionis. Hier. 21. Ponat te Dominus ſicut Acham & Sedechiam: quos rex Babylonis frixit in igne. Pſalm. 115. Omnis homo mendax. Acto. 9. Durum eſt tibi contra ſtimulum, &c. His parœmijs ſcriptura refertiſſima eſt, nonnulla in Tropis communibus latius explicauimus.

¶ Ironia, Illuſionem, ſimulationem, irriſionem uocant, quæ non ex uerbis, ſed uel pronunciatione, uel perſona, uel rei natura intelligitur. Vel eſt tropus per contrarium quod conatur, oſtendens: ut Vergil. Æneid. 4. Egregiam uerò laudem, & ſpolia ampla refertis, Tuq; puerq; tuus, magnum & memorabile nomẽ. Vna dolo diuum, ſi fœmina uicta duorũ eſt. Terent. Heus tu bone uir, curaſti probè. Huic ſimile eſt illud. 3. Reg. 18. Clamate uoce maiore. Deus eſt enim Baal, & forſitan loquitur, aut in diuerſorio eſt, aut in itinere, aut dormit, ut excitetur. Et Amos 4. Venite in Bethel, impiè agite ad Galgalã, & multiplicate præuaricationem. Matth. 11. Et iuſtificata eſt ſapientia à filijs hominum. Mat. 9. Dormite iam & requieſcite. Et Hier. 46. Quia ſacrificium erit Domino, &c. Intelligit magnam cædem fore iuxta Euphratem: lepidiſſ. ironia Hebr. quòd eadem uox quę

ſacrificium, ſignificat etiam mactationẽ. Ecce duo gladij hic. Et reſpondit: Satis eſt. Ioan. 10. Si illos dixit Deos, ad quos ſermo Dei factus eſt, uos dicitis me blaſphemare, quia dixi filius Dei ſum. Ioan. 6. Ecce rex ueſter. Actor. 25. Neſciebam fratres, quod pontifex eſſet. Gen. 3. Ecce Adam quaſi unus ex nobis. Eſa. 57. Quin iuſtitiam tuam, & opera prodam. Pſal. 91. Sperauit in Domino, eripiat eum.

¶ Sarcaſmus, iocus amarulentus, atq; hoſtilis deriſio, & plena odio: aut quũ victor victum irridet. ut Vergil. 10. En agros, & quàm bello Troiane petiſti, Heſperiam metire iacens, hæc præmia qui me. Et in ſacris Matth. 27. Alios ſaluos fecit, ſeipſum non poteſt ſaluum facere: Si filius Dei eſt, deſcendat nunc de cruce, & credamus ei. Et: Aue rex Iudæorũ. Pſal. 21. Sperauit in Domino, eripiat eum, ſaluum faciat eum, quoniã uult eum. Hier. 23. Ecce ego reputabo uos onus eſſe: quaſi diceret Dominus: Onus eſtis ideo, & abijciam uos, quia planè onus mihi & moleſtiã adfertis. Et alibi: Vbi ſunt dij tui: uſq; ſurgant & liberent te in die afflictionis. Et: Quis ex omnibus dijs regionum, qui eripuerit de manu mea terram ſuam? Et ſcilicet Dominus, liberabit de manu mea Hieruſalem? Forma nanq; eſt Ironiæ. Geneſ. 43. Ecce magiſter ille ſomniorum uenit: cum acerbitate. Et ille, emphaſim habet, ille peruerſus ſcilicet.

¶ Aſtyſmus, Vrbanitas orationis, quaſi feſtiuitas. Vel longè petitus iocus eſt, adeoq; inexpectatus, de re aliqua abſurda, ut: Vergil. Eclog. 3. Qui Bauium non odit, amet tua carmina Meui, Atq; idem iungat uulpes & mulgeat hircos. Tale eſt, & illud Gal. 5. Vtinam & abſcindantur qui uos conturbant. Nec abeſt ab Aſtyſmo, id quod apud Ioannẽ eſt: Si cæci eſſetis, peccatum non haberetis. Poſitus eſt in ſcommate hic Tropus.

¶ Mycteriſmus, Simulatus riſus, ſed tamen non latens, quòd Perſius naſo ſuſpendere uocat, in geſtu magis eſt quàm in uerbis. Nam mycter ſignificat naſum, fitq; cum naſum ſuſpendit, qui faſtidit aliquid. Tale eſt illud Exo. 14. Forſitan nõ erant ſepulchra in Ægypto. Subſannatio ualde amara & acerba, cum indignatione in Deũ iaciunt. Eſa. 10. Viſitabo ſuper fructũ magnifici cordis regis, uel iſtum magnificum dicit Hebr. Exo. 10. Sic fiet, Dominus ſit uobiſcum, eſt ſermo cum naſo & ſanna: ſic fiat, Dominus uobiſcum, quemadmodum dimiſſurus ſum uos cum paruulis ueſtris. Et 1. cap. In hoc cognoſces, quòd ego ſum Dominus, eſt ſermo minax & ſeuerus.

¶ Antiphraſis, eſt unius uerbi ironia, ut quum ſtolidum ac pinguem, acutum dicimus, & bellum dicitur, hoc eſt minimè bellũ: Lucus, quod minimè luceat: Parca, quod minimè parcant. Item in ſacra ſcriptura, ut: Amicè ad quid ueniſti? Et Gen. 38. Vbi eſt ſancta? meretricem per Antiphraſim ſanctã uocat. Sic benedicere, pro maledicere. Iob 2. & 3. Inter Ironiam & Antiphraſim hoc diſtat, quod Ironia pronunciatione ſola indicat, quod intelligi uult. Antiphraſis uerò, non uoce pronunciantis ſignificat contrariũ, ſed ſuis tamen uerbis, quorum origo contraria.

¶ Charientiſmus eſt tropus, quo dura reipſa, gratioſis uerbis molliũtur. Terent. Bona uerba quæſo, quum piſtrinum deprecaretur Dauus. Quod Plato de Repub. primo, euphemin dicit. Non admodũ abſimilis eſt antiphraſi, nempe cum dura molliorib. uerbis per iocũ notantur. Vt cũ interrogantibus nobis: num uos quæſierit aliquis? Reſpondetur, Bona fortuna. Exinde intelligitur, neminẽ nos quæſiſſe. Simile eſt illud Gen. 29. Non'ne pro Rachel ſeruiui tibi, quare impoſuiſti mihi. Vno enim uerbo iniuriã quòd patiebatur grauiſſimam temperantius loquens ſignificauit.

¶ Homœoſis, id eſt ſimilitudo. Eſt minus notæ rei, per ſimilitudinem eius, quæ magis nota eſt, demonſtratio, ut Pſal. 122. Ecce ſicut oculi ſeruorum, &c. Et ſicut oculi ancillæ. Huius ſpecies ſunt tres, Icon, Parabole, Paradigma.

¶ Icon, Imago uel comparatio, cum quippiam ad imaginẽ alterius rei quaſi deſcribimus. Vel perſonarum inter ſe, uel eorum quæ perſonis accidunt, comparatio: ut Vergil. 1. Æneid. Os humerosq; Deo ſimilis. Hic enim ad Dei imaginem, Æneam comparauit poeta. Simile eſt illud in ſacra ſcriptura Ioan. 1. Vidimus gloriam eius, gloriam quaſi unigeniti à patre. Et Matth. 22. Neq; nubent, neq; ducent uxores, neq; enim ultrà mori poterunt, æquales enim angelis erunt.

¶ Parabole, quam Cicero collationem interpretatur. Ea eſt (inquit Beda presbyter) rerum genere diſſimilium cõparatio, ut: Qualis mugitus fugit cum ſaucius aram Taurus, & incertam excuſſit ceruice ſecurim. Simile eſt illud Matth. 13. Simile eſt regnum cœlorum grano ſynapis. Pſal. 1. Et erit ſicut arbor plantata, &c. Et 16. Sub umbra alarum

tuarum.

tuarum. Et Ioan.3. Sicut Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis. Sicut paterfamilias ſinit zizaniam creſcere ad meſſem uſq;, ita in eccleſia Chriſtus: nam id propriè dicitur parabola, cum in hunc modum alicuius uulgaris rei comparatione, noſtrum inſtitutum illuſtramus, ut Cicero pro L. Murena, Quod ſi portum ſoluentibus hi, &c.

¶ Paradigma, exemplum. Eſt propoſitio, ſiue enarratio exempli hortantis aut deterrentis. Horatius, ut Antenor potuit medius elapſus Achiuis Illyricos penetrare ſinus, atq; intima tutus? Deterrentis, ut, At non ſic Phrygius penetrat Lacedæmona paſtor. Lædeamq; Helenam Troianas uexit ad urbes. Simile eſt illud. Exhortantis, ut Iacobi 5. Helias homo erat ſimilis nobis, paſſibilis, & orationem orauit, ut non plueret ſuper terram, & non pluit annis tribus, & menſibus ſex. Et Matth.6. Reſpice uolatilia cœli, quoniam non ſerunt, neq; metunt, neque congregant in horrea, & pater ueſter cœleſtis paſcit illa. Et Pſalm.1. Et erit ſicut arbor plantata, &c. Deterrentis, ut: In illa hora qui fuerit in tecto, & uaſa eius in domo, non deſcendet tollere illa, & qui in agro ſimiliter non redeat retro. Memores eſtote uxoris Lot. Eſa. 19. Lege quæſo iſtum, &c. ut, Non ſic impij, ſed tanquam.

¶ Hyperbaton, Tranſgreſſio uel tranſcenſio quædam uerborum, ordinem communem perturbans, ut Vergil. Tres naues abreptas Nothus torquet in ſaxa, quæ ſaxa, in mediis fluctibus latentia, Itali uocant aras. Hæc Hyperbata in Paulo multa reperiuntur, ut interim per digreſſionem alteram ſententiam immiſceat, priuſquam unam cœptam abſoluat, & id ex affectu inſigni & uberi frequenter ſolet fieri ab Apoſtolo, ut Roman.3. oſtendit Iudæos nihil meliores eſſe gentibus, cum per diuina eloquia, Legem, ſcilicet et prophetas nihilo ſint gentibus incontaminatiores, quamuis in ſpeciem legem ſimulauerint. Et Eſaias. Et iſta ratione aufert omnem fructum peccati eius. Vel, Iſte omnis fructus, aut auferatur peccatum eius. Vides ut aufert interpoſita ſic ornatus gratia? pro aufert germen. Pſal.36. Ne æmuleris in eo qui proſperatur in uia ſua, &c. Et adhuc puſillũ, &c. Et filiæ Tyri, &c. Alij ſynchyſis dicitur Pſal.67. Si dormiatis inter cleros, &c. Cuius ſpecies ſunt: Diaclyſis, Synchyſis, Hyſteron, Proteron.

¶ Dialyſis, ſiue Parentheſis, Ordinis diſſolutio per interpoſitam ſententiam, ut: Æneas (quanquã & ſocij dare tempus humandi Præcipitant curæ, turbabatq; funere mẽs eſt) Vota Deum primo uictor ſoluebat Eoo. Æneas (neq; enim patriam conſiſtere mentem paſſus amor) rapidum ad naues præmittit Achatem. Iob 16. Etiam (ſi liceret) diſputare uiro cum Deo, & filio hominis cum proximo ſuo, per Parentheſin occurrit tacitę obiectioni. Et Eſa. 20. Qui mortui ſunt uiolenti homines, non uiuunt, &c. Mortuos & uiolentos iunxit Eſaias, uelut ſubiectum & adiectum, &c. Non uiuunt, ornatus gratia per Parentheſim interpoſuit. Tale eſt illud Apoſtoli ad Gal.2. Qui enim operatus eſt Petro in Apoſtolatum circũciſionis, operatus eſt mihi inter gentes. Et cum cognouiſſent gratiam quæ mihi data eſt. Iacobus & Cephas & Ioannes, dexteras dederunt mihi & Barnabæ ſocietatis. Sic ad Rom.1. promiſerat. Quæ incipit hoc loco & finit, ubi dicitur omnipotentia.

¶ Anaſtrophe, reuerſionem, inuerſionem aut peruerſionem rectè dixeris. Eſt uerborum tantum ordo præpoſterus. Vel eſt quando promimus ordine conuerſo ſententiã: ut mecum, ſecum: pro cum me, & cum te. Italiam contra, Pro contra Italiam, apud Vergil. in 1. apud Oratores & Hiſtoricos, quibus te uerbis: pro quibus uerbis. Tale eſt illud Iob 5. Quamobrem ego deprecor Dominum: pro, ob quam rem. Pſalm.23. Hic accipiet benedictionem à Domino & miſericordiam à Deo ſalutari ſua ſcriptura in uſu habet primò miſericordiam ponere, deinde benedictionem. Pſal.66. Deus miſereatur nobis, & benedicat nos.

¶ Diacope, Diaſtole, ſiue Tmeſis, Latinè ſeparatio, diſiectio: cum inter duo eadem uerba diuerſum ponitur aliquod medium, ut: Culpatus ne Paris diuum inclementi diuum. Et duc age, duc ad nos. &: Scis Proteus, ſcis ipſe. Vel, Cum ſcilicet dictionis compoſitæ iunctura ſoluitur aliquo interpoſito, ut: Talis hyperboreo ſeptem ſubiecta trioni, Cum ſeptentrioni dicendum fuiſſet. Et multum nebulæ circum dea fudit amictu. Hæc ſpecies licet in ſacra ſcriptura facilè non inueniatur, tamen habetur in Chriſtiano poeta, ut eſt: Hiero, quem genuit Solymis, Dauidica proles. hoc eſt Hieruſalem.

¶ Hyſterologia, uel Hiſteron proteron, eſt ſententia cum ordo uerbis mutatur. Vel,

quum id,quod(Petro Moſellano definitore) ſecundo loco fit,priorẽ in orationis ordine poſſidet.Torrere parant flammis, & frangere ſaxo. Et Vergil.primo :Poſt altos tetigit fluctus, & ad æquora uenit. Prius enim franguntur fruges, & poſtea coquuntur, & antè ad æquora uenit,& ſic tetigit fluctus. Tale eſt illud Eſa.30.Tulerunt iumẽta per uiã auſtralem.Quũ propheta antea prodidiſſet ſe ſcire quomodo uſq; Zoanã & Haneſam penetrauerint, iam rediit ad itineris deſcriptionem, id quod Hebræis familiare. Et Pſal.23.Hic accipiet benedictionẽ à Domino,& miſericordiam à Deo ſalutari ſuo:prius enim Dominus miſerando iuſtificat impiũ,& ſic benedicendo coronat iuſtum.Exo.14. Iunxit ergo currum ſuum, & omnem populum ſuum ſumpſit ſecum. Eſt Protyſteron, prius pro poſteriore,לקח pro, נחג ſumpſit pro duxit,er nam, hoc eſt, er furt. Item 8. Fecerunt ſic incantatores incantationib. ſuis,&c.Quomodo dicuntur feciſſe quod non potuerunt? Facere capitur pro conari & ordiri rem,ut facerent,poſterius pro priori Hyſteron Proteron eſt.Eſa.39.Sic & populus fœnum eſt.

¶ Hyperbole,Latinè ſuperiectio uel exceſſus, autore Fabio, Dementiens eſt ſuperiectio,ut quæ fidem non mereatur augendi,minuendi'ue cauſa.Vel eſt dictio fidem excedens augendi minnuendi'ue cauſa. Augendi, ut Fulminis ocyor alis. Niue candidior. Ocyor Euro uita noſtra: apud Horatium dicitur,In cœlum ſcopuli.Minuendi,ut Tardior teſtudine,Vix oſſibus hærent. Augendi.Hier.31. Ad cœlum uſq; peruenit,id eſt,ad excelſum, altum. Simile eſt illud Gen.15.Faciamq; ſemen tuum ſicut puluerem terræ. Terram lacte & melle manantem, qua fertilitas & abundantia terræ illius demonſtratur. Item illud Pſalm.6. Lauabo per ſingulas noctes lectum meum,&c. Et 106.Aſcendunt uſq; ad cœlos & deſcendunt uſq; ad abyſſos. Sunt autem alia multa quæ fecit Ieſus, quæ ſi ſcribantur per ſingula, nec ipſum arbitror mundũ capere poſſe eos qui ſcribendi ſunt libros.2.Reg.1. Aquilis cœli uelociores,leonibus ferociores.Minuendi,ut Leuit.20.Terrebit te ſonitus folij uolantis.Et Hier.Tren.4.Nigrata ſuper carbonem facies eorum. Item,Regio Sodomorum ſicut hortus Domini prædicatur. Gen.13.Ita æneum cœlum & terra ferrea: an non ſunt Hyperbolæ? Sic in Eſa.7.Relictis in terra promittit butyrum & mel omnes comeſturos.Et terram undiq; plenam fore ſpinis & tribulis: certè utrunq; Hyperbole eſt. Etenim lingua ſancta,more ueterum ſapientum,parabolis,allegorijs,metaphoris,alijsq; tropis quò Dei iuſſu & monita penitus in animis rudium figat,licentioſiſſimè utitur. Iudic.7.Camelorũ eorum non erat numerus.Abac.2. Lapis de pariete clamabit. Iudic.6. Inſtar locuſtarum uniuerſa complebant. Faciamus nobis turrim, cuius culmen pertingat uſq; ad cœlum.Iob 16. Facies mea denigrata & facies conturbata,& aduſtione lachrymarum fœdata.Miram obnubilationem ac ſeueritatem, ſiue maximum fletum & iuſtitiam præ ſe ferre oſtendit.

¶ Emphaſis,Latinè denotatio,ſignificatio,demonſtratio, expreſſio, Siue cum latens aliquid unà ſignificatur, ſiue expreſſior denotatio. Vel altiorem præbens (inquit Fabius) intellectum,quàm quæ uerba per ſeipſa declarant. Hæc cum multis fiat modis, hunc habet præcipuum, quoties fixum pro mobili ponitur, ut ſcelus pro ſceleſto, &c. Exod.8.Nec hoc ad cor poſuit Pharao: Emphaſim habet,quaſi dicat. Nec eum mouebat etiam tantum periculum.Et Gen.30.Pertranſibo per omnem gregem tuum hodie. Hodie,emphaſim habet.Sed plena eſt paſſim ſcriptura,quamobrem duximus omittenda eſſe exempla.Pſal.23.Delicta iuuentutis & ignorantias meas ne memineris. Secundum miſericordiam tuam memento mei tu propter bonitatem tuam Domine, in quo fecit intelligi non propter meritum meum.

¶ Allœoſis, Latinè diuiſio, ſeparatio. Tropus eſt (Plutarcho autore) quo conſuetus ordo ſiue ratio commutatur: cum ſcilicet propter affinitatem aliquam paſſionũ Grammaticarum fit de una ad aliam ſaltus aut permutatio: paulò antè Theologi proprietatum communicationem uocabant. Eſt ergo allœoſis deſultus ſiue permutatio, qua de altera in eo natura loquentes,alterius uocibus utimur.Vt quũ Chriſtus perhibet filium familias à colonis trucidandum,cum filius familias diuinitatis eius nomen ſit,pro humana tamẽ natura accipit: ſecundũ enim iſtam mori potuit,ſecundum diuinã minimè. Quumq; inquam de altera natura prædicatur quod alterius, id eadem eſt allœoſis, aut idiomatum cõmunicatio,aut commutatio.Sic Ioan.1.Verbum caro factum eſt,& Deus homo factus eſt,per Allœoſim dicunt.Et Ioan.3.Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo,filius hominis qui eſt in cœlo.Et ibid.Sicut Moſes exaltauit ſerpentem,

ita

ira exaltari oportet filium hominis, ut omnis qui credit in eum, habeat uitam, &c. Bis habemus hic filium hominis, sed non eiusdem naturæ significationis. Exaltatur & crucifigatur filius hominis, & est in cœlo filius hominis, qui nondum ascenderat.

¶ Anagoge, Ascensus est à uisibili ad inuisibilem. 2. Cor. 3. Nos autem retecta facie. A speculo ad Dei claritatem ascendens. Et 2. Corinth. 1. A sponsalijs ad animæ cum Deo desponsationem ascendit. Sic Esa. 38. subducitur propheta à Cyro ad Christum. Sic facit Ioannes anagogam ab aqua ad spiritum. 1. Corinth. 5. Expurgate uetus fermẽtum, ut sitis noua consperſio. Familiaris est scripturis tropus ille.

¶ Catagoge, Descensus à generali ad singularem. Et Catagogæ sumptæ sunt à diuinis hominibus: ut si quando aduersus fastuosissimum esset inuehendum, iam per Catagogen, id est, descensum ei tribuerent, quod Luciferi esset, ut Esa. 14. Adparet uulgarem fuisse apud Hebræos sententiam de casu Luciferi, etiamsi sacris de eo literis nihil aliud apertè significatum sit, quàm cecidisse eum æternis rudentibus alligatum, serpentis persona indutum, seduxisse primos parentes: at nunc insidiari non aliter, quàm ab exordio, &c. Sic in adducto cap. Esa. omnia Babylonio regi tribuuntur, quæ Lucifero competunt.

¶ Antiptosis est, quando casus pro casu ponitur, ut quum Lamed quod est signum dandi casus, ponitur pro Eth quod est signum accusandi, ut Exo. cap. 27. & Psalm. 115. Nam illud Lamed redundat, aut ponitur uice Eth, quod est dictu, datiuus ponitur pro accusatiuo. Et in Euangelio, Sermo quem audistis, non est meus.

¶ Catachresis, id est abusio, est quotiens aliena rerum nomina non habentibus commodantur, ut Psalmo 74. Omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabuntur cornua iusti.

¶ Diaphoresis, id est, differentia, figura est per quam fit personarum differentia ut inter iustum & impium. Psalm. Mutuatur peccator & non soluet, iustus autem miseretur & commodat. Et rursus: Quoniam benedicentes possidebunt terram: maledicentes autem ei desperibunt.

¶ Diatyposis, id est, formatio, dispositio, expressio, figura est ubi rebus personis'ue subiectis, & formæ ipsæ, & habitus exprimuntur, ut habetur in Psalm. 30. Saluam fecisti de necessitatibus animam meam. Hæc conclusisti me in manus inimici. Statuisti in loco spacioso pedes meos. Miserere mei Domine quoniam tribulor. Conturbatus est in ira oculus meus, &c.

¶ Epexergasia, id est, diligentis figura, quæ fit quoties uni causæ duas probationes apponimus. ut Psal. 36. In diebus famis saturabuntur, quia peccatores peribunt, & inimici Domini mox ut honorificati sunt, deficient, &c.

¶ Epicherema, id est, conamen, ratio, approbatio, quæ fit quoties rem de qua agitur per exemplum aliquid probare contendimus. Psal. 26. Dominus illuminatio mea, &c. dum appropiant super me noc. &c.

¶ Epidiorthosis, id est, correctio, superioris rei cognitio, ut Psalmo 61. Salus mea, refugiũ meũ, non mouebor amplius, uel multũ: in quo significat se aliquando motũ.

¶ Epimone, id est, perseuerantia, assiduitas, quæ figura fit quando similia dicta crebra repetitione geminantur, ut Psalm. 12. Vsq; quò Domine obliuiscēris me in seculum, usq; quò exaltabitur inimicus, &c. Et Psal. 28. Afferte Domino filij Dei, afferte Domino gloriam, &c. Psal. 1. Qui habitabit in cœlis irridebit eos, & Dominus subsannabit eos. Psal. 18. Cœli enarrant, &c.

¶ Epitrochasmos, id est, supereffusio, figura quæ succinctè ea quæ sunt effusius dicenda perstringit, ut Psal. 22. Dominus regit me, &c. in quo breuiter dixit quod in subsequentibus latius enumerauit. Et 69. Deus in adiutorium meum, &c. in quo uersu quę latius sentienda sunt, breuiter explicantur.

¶ Exetasmos, id est, exquisitio, quæstio, figura quum res plures diuisas cum interrogatione exquirentes singulis quæ conueniunt applicamus, ut Psal. 23. Quis ascendet in montem Domini, &c. Innocens manibus. &c. Et 14. Domine quis habitabit, &c. Qui ambulat sine macula.

¶ Hyperthesis, id est, Superpositio, superlatio, figura est, quum aliquam rem opinione omnium notam sententia nostra superare contendimus, ut Psal. 17. Et ascendit, & uolauit, uolauit super pennas uentorũ. Et 50. Lauabis me & super niuem dealbabor.

¶ Leptologia,id eſt, ſubtilis locutio,quando res ſingulę minutatim & ſubtiliter indicantur,ut Pſal.51.Dilexiſti malitiam ſuper benignitatem,iniquitatem magis quàm loqui æquitatem.Dilexiſti omnia uerba,&c.

¶ Metriaſmos,id eſt,mediocritas,quæ fit quoties rem magnam mediocri relatione proferimus,ut Pſal.30.Factus ſum tanquam uas perditum.& 34.Ego autem quũ mihi moleſti eſſent,induebam cilicio.Humiliabam,&c.68.Ego ſum pauper,& dolens.

¶ Pariſon,id eſt, æquale,quãdo duæ res ediuerſo ponuntur,ſed una magis eligitur, ut Pſalm.83.Melior eſt dies,una,&c. Et,Elegi abiectus eſſe,&c. Pſalm.91.Vir inſipiens.

¶ Peuſis,id eſt,interrogatio,ubi interrogatio fit,& reſponſio ſubſequitur,ut Pſal.4. Multi dicunt,Quis oſtendit nobis bona? ſignatum eſt ſuper nos lumen,&c.

¶ Prophoneſis,id eſt,exclamatio,quæ fit quoties inter alia quæ loquimur ad Deum ſubitò, uel ad quempiam uerba conuertimus, ut Pſal.54. Veniat mors ſuper illos,&c. Ego autem ad Deum clamaui.

¶ Hypodigma,ſiue exemplum,Eſa.1.cap.Cognouit bos poſſeſſorem,& aſinus præſepe Domini ſui,Luc.10.Homo deſcendit ab Hieruſalem in Iericho,&c.Matth.20.Homo erat paterfamilias,qui plantauit uineam.

¶ Antiſtathmiſis eſt retributio, Pſal.125.Qui ſeminant in lachrymis, inexultatione metent. Euntes ibant & flebant,mittentes ſemina ſua.Venientes autẽ uenient cum exultatione portantes manipulos ſuos.

¶ Somatopœia,id eſt,corporis factitio ſeu attributio, quãdo rebus incorporeis corpora tribuuntur, ut Pſal.84.Miſericordia & ueritas obuiauerunt ſibi, iuſtitia & pax oſculatæ ſunt.Num cum miſericordia,& ueritas, & pax & iuſtitia incorporea ſint,duabus greſſum,duabus dedit amplexum,quod neq; conſtat eſſe corporeum.

¶ Syncriſis, eſt comparatio rerum atq; perſonarum inter ſe contrariarum, Pſal.19. Hi in curribus,& hi in equis,nos autem in nomine Domini Dei noſtri magnificabuntur.Pſal.25. Ne ſimul perdas cum impijs animã meam, & cum uiris ſanguinum uitam meam.In quorum manibus iniquitates ſunt, dextera eorum repleta eſt muneribus.Ego autem in innocentia mea ingreſſus ſum,redime me,& miſerere mei.Paulus ad Galatas Allegoriam appellat.

¶ Syndicaſmus, eſt collatio, quando ſibi aut perſonæ, aut cauſæ,ſiue ex contrario, ſiue ex ſimili comparantur,Pſal.11.Eloquia Domini,eloquia caſta. Hic enim eloquia diuina laudantur,ſuperius uerò ſermo humanus arguitur, Pſalm.76. Deus in ſancto uia tua,quis Deus magnus ſicut Deus noſter?

¶ Synchoreſis,eſt conceſſio,quoties aliqua importunè deſiderantibus cõceduntur, quæ ad utilitatem illorum pertinere non poſſunt,ut Pſal.77.Et manducauerunt,& ſaturati ſunt,& deſiderium eorum attulit eis,&c.

¶ Cat'antilexis,Latinè ad uerbum dicatur,Pſal.16.Exurge Domine,præueni eos, & ſupplanta eos,eripe animam meam,ab impio frameam meam.Vno enim uerbo diffiniuit quid ſit anima Chriſti,id eſt,framea patris, Luc.7.cap.Fides tua te ſaluum fecit.

PRÆ-

PRÆFATIO AD LECTOREM.

SI cui animus est, sacras perdiscere literas, minimè ignorare debet, illas tribus contineri generibus, præceptiuo scilicet, historico, & propheticco. In præceptiuo, formas iudiciorum ciuilium præscribunt, in quibus discenda æquitas. Item purificationes ut decentissimè cum proximis uersemur, & à purificatione corporali, ad purgationem animorum transeamus, & sacrificijs nos & nostra offeramus, & multis sacrificijs ad unicum Christi sacrificium, & à multis sacerdotibus ad unum summum sacerdotem, etiam à tabernaculo manu facto ad cœlestia transeamus, ad Hebr. 8. 9. 10. In prophetico quædam apertè sine typo, ita ut se offerunt contemplanda. Sed sunt plura quæ de Christo & ecclesia dicuntur, sed mediantibus ijs, qui typum Christi & ecclesiæ gesserunt. Attamen libro 2. Samuelis capite 7. quædam augustiora sunt, quàm ut Solomoni quadrent, & ea Christo appositè tribuuntur. In his etiam atq; etiam obseruandum quod in historia gestorum, quæ Christo & ecclesiæ conueniant, simul obseruandum quæ propria illis typis, quæ'ue excedant typos, ut de perpetuitate regni non in Solomone & eius posteris, sed in Christo impletum. In historico, à minoribus ad maiora procedendum, & à corporalibus ad spiritualia. Rom. 1. Vt Ægyptus mundum, Terra Chenaaz, regnum cœlorum: Mosche, Aharon, Dauid, Iosuæ, Adam, Noha, æneus serpens, Christum exprimant. Isaac, Gal. 4. electos: & Ismael, reprobos designet. Tria quoq; tempora unumquodq; habere. Prçsens nempe, præteritum, & futurum. Præsens, ut illud Helissei ad Giezi de acceptione muneris, & cætera. Futurum uerò fieri uerbo, uisione & opere. Ecce dies ueniunt (inquit propheta) dicit Dominus, & ponam domui Isael, & domui Iuda testamentum nouum. Ezechiel quoq; ita uaticinatur: Et facta est super me manus Domini, & cætera. Prophetiza super ossa ista, & dices eis, Ossa arida audite uerbum &c. Gen. 22. cap. dicitur Abrahamo, ut unigenitum filium suum quem amore cõplectetur accipiat, uadatq; in terram uisionis, & sacrificet super unum montium qui demonstratus ei fuerit. Præteritum quidem uti illud Mosche Gen. 1. de omnium rerum commendatione, quomodo omnia facta sunt, quæ antea doctissimis etiã philosophis erant ignota, ipse cognouerit. Hoc quoq; scire eum oportet, sacram scripturam. Primò secundum literam intelligendam. Secundò iuxta Allegoriam, hoc est, intelligentiam spiritualem. Tertiò secundum futurorum beatitudinem. Etiam id summè obseruandum quod Augustinus in Genesi ad literam admonet, quod in libris omnibus sanctis intueri oporteat, quæ illi æterna intimentur, quæ facta narrentur, quæ futura prænuncientur, quæ agenda præcipiantur, uel moneantur.

CANONES CENTVM QVINQVAGINTA ET VNVS.

CANON PRIMVS.

ANthropopathos, id est, humano affectu, seu anthropicos nullibi nõ loquitur Deus, sacra in scriptura, multifariamq; id facit, uel à membro, uel à sensu, uel à motu animali, &c. Rebus enim quæ in creatura inueniuntur, solet scriptura diuina uelut infantilia oblectamenta formare, quibus infirmorũ ad quærenda superiora, & inferiora deserenda pro suo modulo, tanquam passibus moueretur affectus. Quæ uerò propriè de Deo dicuntur, quæque in nulla creatura inueniuntur perrarò ponit, sicut illud quod est ad Mosche Exodi tertio: Ego sum qui sum (uel ero qui ero) & qui est misit me ad uos.

2 *A membro.*

Psal. 10. Palpebræ eius scrutantur filios hominum. Et Psal. 33. Oculi Domini ad iustos & aures eius ad clamores eorum. Deut. 8. Vt ostenderet tibi quòd non in solo pane uiuit homo, sed in omni uerbo quod egreditur de ore Dei. Esa. 45. Apud memetipsum iuraui dicit Dominus. Si egredietur ex ore meo iustitia. Psal. 33. Vultus Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum. Ezech. 1. Facta est super eum manus Domini. Lucæ 1. Et manus Domini erat cum illo. Psal. 17. Inclinauit cœlos & descendit & caligo sub pedibus eius. Psalm. 117. Dextera Domini excelsa, dextera Domini fecit fortitudinem.

3 *A sensu.*

Psalm. 32. De cœlo respexit Dominus, uidit omnes filios hominum. Item Psal. 3. Voce mea ad Dominũ clamaui & exaudiuit de mõte sancto suo. Psal. 21. Nec auertit faciem suã à me, & cum clamarẽ ad eum exaudiuit me. Gen. 8. Odoratus est Dominus odorẽ suauitatis. Iob 1. Sed extende paululum manum tuam, & tange cuncta quæ possidet, nisi in faciem benedixerit tibi. Psal. 143. Tange montes & fumigabunt. Et 49. Nunquid comedam carnem taurorum aut sanguinem hircorum potabo. Ioan. 4. Meus cibus est, ut faciam uoluntatẽ patris mei qui in cœlis est. Item eodem capite: Ego cibum habeo manducare quem uos nescitis. Gen. 3. Audiuit Adam Deum deambulantem in paradiso post meridiem & abscondit se.

4 *A motu animali.*

Esa. 63. Conculcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in ira mea, & aspersus est sanguis eorum super uestimenta mea, & omnia indumenta pollui. Psal. 6. Domine ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripias me.

5 *A motu corporali.*

Sophon. 3. Propter hoc expecta dicit Dominus in die resurrectionis meæ, Psalmo 64. Exurgat Dominus & dissipentur inimici tui. Psal. 7. Exurge Domine Deus in præcepto quod mandesti.

6 *A passionibus animæ.*

Genes. 6. Pœnitet enim me fecisse hominem. Item 22. Tentauit Deus Abraham. Item eodem capite: Nunc cognoui quòd timeas tu Deum. Oseæ 4. Oblita es legis Dei tui, & obliuiscar filiorum tuorum. Sophon. 1. Scrutabor Hierusalem cum lucerna. Epheſ. 4. Ne contristeris spiritũ sanctũ Dei, in quo obsignati estis in diem resurrectionis.

7 *A passionibus corporis.*

Psal. 43. Consurge quare dormitas Domine, euigila quare proijcis nos in sempiternum. Psal. 77. Et excitatus est, tanquã dormiens Dominus, tanquam potens post crapulam uini. Item Psal. 120. Non dormiet neq; dormitabit, qui custodit Israel.

8 *Ab affectu.*

Mal. 1. Nunquid frater erat Esau ipsius Iacob dicit Dominus, & dilexi Iacob, Esau autem odio habui. Psal. 86. Dilexit Dominus portas Zion super omnia tabernacula Iacob. Zach. 8. Zelatus sum Hierusalem & Zion zelo magno.

A com-

9 *A communi gloria.*

Oseæ 2. Et desponsabo te mihi in æternum, & desponsabo te in iustitia & misericordia & miserationibus. Et desponsabo te mihi in fide, & scies quia ego Dominus. Rursusq; apud eundem prophetam eodem cap. Quoniam ipsa non uxor, & ego non uir eius, Hier. 31. Et dedi ei libellum repudij in manus eius. Item: Quoniam ego factus sum Israeli pater, & Ephraim primogenitus meus.

10 *A dignitate*

Psal. 96. Dominus regnauit, exultet terra. Psalm. 79. Qui sedes super Cherubim manifestare. Item Psal. 9. Sedisti super thronum qui iudicas iustitiam.

11 *Ab exercitio.*

Psal. 103. Qui tegis in aquis superiora eius. Amos 9. Qui ædificat in cœlum ascensum eius. Gen. 1. Et creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam, ad imaginem Dei creauit illum, masculum & fœminam creauit eos. Naum 2. Consummatū est ascendit insufflans in faciem tuam, Esa. 49. Ecce in manu mea depinxit muros tuos. A Domino enim hoc dicitur ad Israel. Item 5. cap. Et sepsit eam & lapides elegit ex illa, & plantauit uineam Soreck, & ædificauit turrim in medio eius, & torcular extruxit in ea.

12 *A loco.*

Esa. 90. Ecce Dominus ascendet super nubē leuem, & ingredietur Ægyptū. Illudq; Mich. 1. Ecce Dñs egrediet de loco suo (ac si diceret) de Hierusalē. Et descendet in furore & in ira magna, & calcabit super excelsa terræ. Dicit aūt Samariæ principes & potentes.

13 *A uestitu.*

Psal. 92. Indutus est Dominus fortitudinem & præcinxit. Item Psal. 44. Accingere gladio tuo, super femur tuum potentissimè. Item Psal. 103. Amictus lumine sicut uestimentum. Esa. 63. Quis est iste qui uenit de Edom, fuluis uestibus de Bosra? Sic, Formosus in stola sua gradiens in multitudine fortitudinis suæ. Item 11. cap. Et erit iustitia cingulum lumborum eius, & ueritas cinctorium renum eius.

14 *A moribus.*

Psalm. 29. Auertisti faciem tuam & factus sum conturbatus. Item Psal. 30. Ego autem dixi in stupore, proiectus sum à facie oculorum tuorum. Psalm. 73. Vt quid Domine repulisti animam meam.

15 *Ab habitu.*

Psal. & in Deuteronom. Cum firmum esse iuramentum quod iurauit, & perquàm uerissima quæ locutus sit, huiuscemodi locutione usus est. Quia eleuabo in cœlum manum meam & iurabo dextera mea.

16 *Interdum à tota uita.*

Et hoc bifariè, aliquando enim ab anima, & aliquando à corpore.

Ab anima quidem

Vt illud Esa. 1. Nouilunia uestra, & statuta tempora uestra, odit anima mea.

A corpore

Vt Oseas testatur. Caro mea (inquit) ex ipsis.

Canon 2.

¶ Odire aut proijcere & odorari quum dicitur, humana loquitur similitudine, ut nos adfectum Dei cognoscamus nostris sermonibus. Amos 5. Odi & proieci festiuitates uestras, & non capiam odorem cœtuum uestrorum.

Canon 3

¶ Dum uindictā Deus differt silere & dormitare & dormire dicit, Psal. 43. Consurge quare dormitas Dñe, euigila quare proijcis nos in sempiternum. Item Psal. 120. Non dormiet, neq; dormitabit, qui custodit Israel. Psal. 49. Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris, & aduersus filium matris tuæ ponebas scandalum hæc fecisti & silui.

Canon 4.

¶ Iurat etiam quod non obliuiscar in finem operum eorum, Gen. 22. Per memetipsum iuraui dicit Dominus, quia fecisti hoc uerbum, & non pepercisti filio tuo charissimo. Quod quicunq; est ille qui ad Hebræos scripsit epistolam differens ait: Quoniam neminem habuit, per quem iuraret maiorem, iurauit per semetipsum.

Canon 5.

¶ Haud equidem putandum Deum diuinitatis mutare naturam, quum pro nobis,

nobis, aut angelus, aut ignis, aut borith nominatur.

Canon 6.

¶ Vbi decora & honeſta ſunt, ac pro meritò eorum qui ea ſuſtinent, ſeipſum Deus facere profitetur. Vbi autem triſtia & non digna Deo, dicit quidem fieri, ſed non à ſe. Ezech. 5. Ideo patres comedent filios in medio tui, & filij comedẽt patres ſuos. Non enim dixit: Ego faciam, ut patres comedant filios in medio tui, & filij comedant patres ſuos. Quod autem decorum eorum, nec Dei maieſtate uidebatur indignum, ſeipſum dicit facere. Sequitur enim: Et faciam in te iudicia, & uentilabo uniuerſas reliquias tuas in omnem uentum, tale quid & in maledictis Deuteronomij inuenire poteris, præcipueq; capite 20. Glorificantes me glorificabo, qui autem me deſpiciunt, ad nihilum deducentur. Eos enim qui ſe glorificant, ipſe glorificat. Qui autem eum deſpiciunt, non à Domino deſpicientur, uel deducentur ad nihilum: hoc enim ſequebatur ut diceret, ſed abſolutè, Deducentur ad nihilum, non à Deo, ſed pro meritis ſuis atq; peccatis.

Canon 7.

¶ De ore Dei quoq; procedere dicitur, & de utero & uulua, nõ quod Deus hæc membra habeat, ſed quod nos naturam Domini per noſtra uerba diſcamus. Eſa. 55. Sicut erit uerbum meum, quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me uacuum, ſed faciet quæcunq; uolui, & proſperabitur in his ad quæ miſi illud.

Canon 8.

¶ Surgere etiam Dominus dicitur & euigilare de ſomno, quando conſurgit in uindictam populi ſui. Iuxta illud Zach. 2. Sileat omnis caro à facie Domini, quia conſurrexit de habitaculo ſancto ſuo.

Canon 9.

¶ Furorem, iram, obliuionem, & pœnitudinem ita in Deo debemus accipere, quomodo pedes, manus, oculos, aures, & cætera membra, quæ habere dicitur incorporalis & inuiſibilis Deus. Non quo his patiatur perturbationibus, qui eas dono gratię ſuę extinguit in nobis, ſed quo per noſtra uerba Dei erga nos intelligamus adfectum. Neque enim ira quę eſt ultionis libido, ita definitur in Deo ut in hominibus. Eſa. 65. Iſti fumus erunt in furore meo, ignis ardens tota die.

Canon 10.

¶ Mala quæ Deus fieri permittit, opera eius eſſe dicuntur, quia prohibere poteſt, idq; tamen minimè facit, Oſe. 2. Ecce ego ſeducam eam & ponam illam quaſi deſertum. Eſa. 63. Quare errare nos feciſti à uia tua, induraſti, &c. Roman. 1. Et tradidit eos Deus in reprobum ſenſum.

Canon 11.

¶ Sæpe id quod Deus poteſt, pro ipſo opere ſolent accipere, Pſalm. 103. Qui reſpicit terram, & facit eam tremere, qui tangit montes & fumigabunt. Naum 1. Increpans mare & exiccans illud, & omnia flumina ad deſertum perducens. Iob 9. Qui dicit ſoli ne oriatur, & non oritur.

Canon 12.

¶ Nonnunquam nomen Domini pro ipſo Domino ponunt, Pſalm. Sciant quia nomen tibi Dominus, ac ſi diceret: Tu es Dominus. Eſa. Ecce nomen Domini uenit de longinquo, hoc eſt, Dominus.

Canon 13.

¶ Conſueuit etiam Deus aliquando tanquam ad unum loqui, quæ ad populum loquitur. Ioſ. 8. Ecce dedi in manus tuas regem Hai & terram ipſius, & facies Hai, ſicut feciſti Iericho & regi, & prædam pecoris prædaberis tibi.

Canon 14.

¶ Comparare iram Dei, igni, gladio, aliſq; huiuſcemodi ſacris literis perquàm familiare eſt, Pſalmo decimoquarto, Sagittæ tuæ acutæ potentiſſime. Item Pſalmo 43. Accingere gladio. Abacuc tertio: Iaculorum tuorum ibunt in ſplendore fulgurantis haſtæ tuæ.

Canon 51.

¶ Inuenimus quoque propriè locutionis eſſe genus, quod quidem humaniores literæ non poſſunt habere. Dicit enim Deus: Si eſuriero non dicam tibi. Paulo; poſt non

non mutata perſona idem ipſe dicit: Immola Deo ſacrificium laudis. Nos diceremus: Si eſuriero, &c. Immola mihi ſacrificium laudis, unde fit ut unus atque idem de ſe loquens, uelut alterius perſona uideatur innectere, quod inter propria ſcripturæ diuinæ numeratur.

Canon 16.

¶ Euangeliſtæ interdum præoccupant rei geſtæ tempus, paucis uno loco perſtringunt, idipſum ſuo in loco latius aperiunt, ut Mar. 3. cap. inter cæteros Apoſtolos nominans Iudam Iſcarioth, mox ſubiungit, Qui & tradidit eum, cum tamen Iudas tunc nõ tradiderat Ieſum. At quomodo eum tradiderit 14. cap. demonſtrat.

Canon 17.

¶ Quoties Euangeliſtæ narrant hiſtoriam & de eiectis dæmonijs loquuntur, uolunt illorum uerba ad literam intelligi debere, de uera & ſecundum rem ipſam facta dæmoniorum expulſione.

Canon 18.

¶ Paulus ille Giſcalenſis haud immeritò ab omnibus tum ſuſcipitur, tum etiam honoratur. Nam quæ utilia & monitu ſuaſuq; ſunt. nam Demoſthenico ſtilo adornare nixus eſt, ſed in inſipientia, quicquid ſaluti hominibus eſſe poteſt, breuibus & ſimplicibus uerbis complexus. Id conſuetudinis in nonnullis ſuis epiſtolis ſeruauit. Quod quum plures & ad plures in præfatione ponit, poſtea per totum corpus epiſtolæ unum diſputantẽ inducit, ut illud quòd ad Gal. 3. In Chriſti fide nihil referre gentilis ſit aliquis, an Iudæus, uir an mulier, ſeruus an liber. Idem ad Philemonem: Philemoni dilecto & cooperatori noſtro & Aphiæ ſorori, & Archippo cõmilitoni noſtro. Sequitur enim, Gratias ago Deo meo, ſemper memoriam tui faciens in orationibus meis. Hæc iam non ut Paulus & Timotheus Philemoni, &c. ſed ut ſolus Paulus ad ſolum Philemonem loquitur: Gratias (inquit) ago.

Canon 19.

¶ Perſonas quas commendat, triplici modo laudi proſequi ſolet. Ob famulatum nempe & Chriſtum & ſanctitatem. Rom. ult. Commendo uobis Phœben. Maxima uerò illa laus, cooperatos eſſe in doctrina & in tentationibus & periculis.

Canon 20.

¶ Furorem Paulinum ad Gal. 1. perpende, non dixit ut conſueuit: Dilectis aut ſanctificatis, & neq; eccleſijs Dei, ſed Galatiæ.

Canon 21.

¶ Illud quoque in Paulinis epiſtolis obſeruatu dignum. Loqui eum nanque aliquando quaſi perfectis, quandoq; quaſi perfecturis, hoc eſt, aliquando laudat, aliquando uituperat.

Canon 22.

¶ Animaduertendæ ſunt etiam ellipſes, maximè tamen in exordijs. Roman. 1. Ego Paulus ſeruus Ieſu Chriſti, &c. quod quę ſequuntur, poſtremò ſubinferatur, precor uel opto multiplicetur gratia uobis, &c.

Canon 23.

¶ Apoſtolus orationem incœptam aliquando nõ abſoluit, eò quòd interloqui quędam conſueuit, mox mutata ſermonis forma redit ad id quod inſtituerat Gal. 2.

Canon 24.

¶ Hic mos ubiq; perquàm familiaris ei eſt, precationem cum admonitione & exhortatione ponere. Deus (inquit) autem pacis cum omnibus uobis, Amen.

Canon 25.

¶ Ad Philippenſes quum ſcribit, non poſuit nomen Apoſtoli, eo quòd ad eos ſcribat, qui ſunt eiuſdẽ honoris. Paulus (inquit) & Timotheus ſerui Ieſu Chriſti. Ad Theſſal. uerò tum nomen Apoſtoli, tum ſerui omiſit. Paulus (inquit) & Syluanus & Timotheus eccleſiæ Theſſalonicenſium, etiam in ſecunda facit.

Canon 26.

¶ Conduplicat nonnunquam comparatiuum ad maiorem emphaſim, ut plurimũ exceſſum ſignificet, idq; iuxta Idioma ſermonis Hebraici, Philip. 1. Multomagis melius.

Canon 27.

¶ Citra delectũ in omnib. epiſtolis, et ſeruũ Chriſti et apoſtolũ dei, ac è regione apoſto

lum

lum Christi et seruũ Dei sese appellat. Tit.1. Paulus seruꝰ Dei, apostolus aũt Iesu Christi.

Canon 28.

¶ Vbiq; ferè scriptura diuina patrem adpellat Iehouah Deum, ut illud: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis. Et è contrario filium Adonai Dominum, ut: Propterea unxit te Deus tuus.

Canon 29.

¶ Varijs ex locis consarcinare de ueteri instrumento testimonia consueuit, uti illud est Rom.3. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolosè agebant. Psal.5. Venenum aspidum sub labijs eorum. Psal.139. Quorum os maledictione & amaritudine plenum est. Psal.9. Veloces pedes ad effundendum sanguinem, contritio & infœlicitas in uijs eorum. Et uiam pacis non cognouerunt. Esa.59.

Canon 30.

¶ Consueuit etiam diuus Paulus cum aliqua de re sibi tractanti, alia oportunè differenda incideret, & hanc ipsam transigere. Quemadmodum 1. Cor.11. quum de mensa Domini cœptus sit sermo, de mysticis tum incidente sermone etiam mystica disputat.

Canon 31.

¶ Ambiguitates colligit multas, nec tamen soluit, ut auditorẽ magis urgeat, & suadeat hæc ab homine comprehendi non posse, nec planè ulla cognitione teneri. Rom.9. Dices ergo mihi, Quid adhuc conqueritur, &c.

Canon 32.

¶ In multis locis diuinæ scripturæ & Apostolicis dictis sæpe comperies dictiones esse ociosas. Rom.5. & 7. Itaq; lex quidem sancta, &c.

Canon 33.

¶ Hanc quoq; diuina scriptura consuetudinem habet, ut unumquemq; uaticinationis suæ & sermonis prophetam nuncupet, sicut prophetę adpellantur Baal, & prophetæ idolorum, & prophetæ confusionis. Vnde & Apostolus Paulus, Poetam Græcũ prophetam uocat. Tit.1. Dixit quidam proprius eorum propheta, Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, uentres pigri, Hose.9. Sicut propheta insaniens, homo portans spiritũ, synonymos & malus & bonus propheta dicitur. 3. Reg.22.

Canon 34.

¶ Prophetæ diuersis uerbis eundẽ sensum explicare solent, Hose.11. Sicut mare transijt, pertransijt rex Israel, &c. Suprà enim dixit, transire fecit Samaria regem suum, quasi spumam super faciem aquæ, Ezech.19. Quare mater tua leena, &c.

Canon 35.

¶ Prophetæ etiam singulis uerbis atq; sententijs, quibus Israeli prospera & pro rerũ magnitudine, penè incredibilia promittunt, statim adscribunt. Hæc dicit Dominus omnipotens. Ac si dicerent, Ne putetis nostra esse, quæ spondemus & quasi hominibus minimè credatis, Dei sunt promissa quæ diximus.

Canon 36.

¶ Sub persona mulieris fornicantis idololatriã & fornicationem describere solent, Ezech.16. Ad omne caput uiæ ædificasti signum prostitutionis tuæ.

Canon 37.

¶ Hoc consuetudinis etiam eis est hysteroprota multa ponere. Inuenimus enim uisiones quasdam primò factas, ultimoq; completas: ac è regione, ultimò factas & primò completas, id spiritui sancto haud infrequens.

Canon 38.

¶ Consuetudo prophęarũ est quando loquuntur contra Babylonem, Ammonitas, Moabitas, Philistijm, & cæteras nationes multis sermonibus linguæ eorum abuti, & seruare idiomata prouinciarum.

Canon 39.

¶ Vsus prophetarum est frequenter per humanas consuetudines Dominum supplicare. Hierem. in oratione sua: Recordare Domine quid acciderit nobis. Nam recordare dicitur illi, qui nullius aliquando potuit obliuisci. At ita recordari postulatur, ut citò auxilium indigentibus conferat, & palàm faciat quod antea fuit occultum. Has enim Tropologias passim in scripturis diuinis inuenies, ut est illud Geneseos nono: Recordabor fœderis mei. Exodi quoque sexto: Recordatus Dominus pacti quod pepigerat

cum

cum Abraham, Isaac & Iacob, siue illud quod Mosche ad deum dicitur eodẽ libro, cap. 32. Recordare Abraham, Isaac & Iacob.

Canon 40.

¶ Quod nequaquam regum & temporum ordo seruetur, haud ignorandum in Prophetis, maximeq; in Ezechiele & Ieremia: Nam quod iuxta historiã postea factum est, prius refertur: & quod prius gestum est, postea. Aliud enim est historiam scribere, aliud prophetiam.

Canon 41.

¶ Ea quæ facta sunt, tanquam adhuc sint futura, ac è regione, futura tanquã completa appellare. Ezech. 16. Et conuertam restituens eas conuersione Sodomorum.

Canon 42.

¶ Inuenitur quoq; nonnunquam ordo contrarius. In Genesi enim capite primo: Primum fiunt animantia, & extremus homo. Ierem. uerò capite 27. dicitur: Ego feci terram & hominem & iumenta, hoc loci prius hominem appellat, & postea quæ subiecta sunt homini. Esaiæ 64. Ecce tu iratus es & peccauimus.

Canon 43.

¶ Nonnunquam utũtur ambiguis uocabulis, sicut illud Hesaiæ septimo: Almah, id est, iuuencula, puella, uirgo.

Canon 44.

¶ Id frequens est apud Prophetas, ut impijs celent mysteria Dei, & pijs salutares dent consolationes. Vide Hesaiam capite septimo.

Canon 45.

¶ Aliqua in Prophetis ad amplificationem prophetiæ faciunt, quæ prophetia non sunt. Hos. 9. Da eis Domine. Quid dabis eis? Da eis uuluam sterilem & ubera sicca.

Canon 46.

¶ Omnes Prophetæ in saluatoris typum pleraq; gesserunt. Ierem. 11. Tu autem demonstrasti mihi &c.

Canon 47.

¶ Vsus Prophetarum est, ut prius personam, tempus, locumq; describant, & post modum dicere mysteria prophetiæ incipiant. Ezech. 1. Et factum est in tricesimo anno, in quarto mense, in quinta meusis.

Canon 48.

¶ Dum perquàm maximam tribulationem ostendere uolunt. Solem obtenebrescere, ac stellas de cœlo cadere dicunt. Christus quoq; hoc canone usus est.

Canon. 49.

¶ Temporum enallage nullibi non utuntur, ut futuro pro præterito, Psal. Lauabo per singulas noctes lectũ meum: hoc est, Laui. Psal. In flumine pertrãsibũt pede. Hesa. Tanquam hirũdo clamabo, & ut columba sic meditabor. Præterito pro futuro, Psal. Ego ad deum clamaui, & Dominus exaudiuit me: hoc est, exaudiet me. Sequitur enim: Inclina aurem tuam & exaudi uerba mea. Futuro pro præsenti, Psal. Loquentur & dicent iustitiam.

Canon 50.

¶ Hanc etiam habent consuetudinem, ut per Tropologiam & Metaphoram historiæ exprimant ueritatem. Hos. 10. Ephraim uitula docta, diligere triturã, & ego transiui super pulchritudinẽ colli eius. Ascendet super Ephraim, Arabit Iudas, Confringet sibi sulcos Iacob.

Canon 51.

¶ Regula scripturarum est ubi manifestissima prophetia de futuris texitur, per incerta allegoriæ non extenuare quæ scripta sunt. Malach. 1. Non est mihi uoluntas, &c.

Canon 52.

¶ Prophetæ sic futurorum texunt uaticinia, ut præsens tempus ab eis minime deseratur. Malach. 1. Ab ortu solis usque ad occasum.

Canon 53.

¶ Mos prophetarum & iustorum omnium est, non solum pro ijs dolere qui sibi proximi sunt, sed etiam pro reliquis omnibus. Ierem. 9. Quis dabit capiti meo aquam & oculis meis fontẽ lachrymarũ., Rom. 9. Optabã ego ipse anathema esse à Christo.

Canon 54.

¶ Mos prophetarum est prophetias suis temporibus primum proponere,& ita ad ampliora credenda lectoris fidem alere & prouehere.Præmittunt enim rudia quædam delineamẽta in quibus exerceatur.Quum enim de terrena Hierusalem quippiam uaticinantur,aliam nempe cœlestem expectare iubentur.De qua Paulus ad Gal.4.& Heb. 12.dilucidè disputat.

Canon 55.

¶ Magnitudinem gaudiorum iubilis testari solent prophetæ,Zach.2.Lauda & exulta filia Zion,quia ecce uenio & habitabo in medio tui dixit Dominus.

Canon 56.

¶ Non infrequenter solent impatientiam humanam in sua persona exprimere, Habac.1.Quare non respicis super iniqua agentes, & taces deuorante impio iustiorem, & facis homines quasi pisces maris,& quasi reptile,non habens principem. Ita quoque sæpe legimus Apostolum uarias hominum in se recipere sentẽtias. Rom.7.Video autem aliam legem in membris meis,repugnantem legi mentis meæ,& captiuantem me in lege peccati,quæ est in membris meis.Et quasi insipiens sit,Philip.3.Fratres ego non arbitror me cõprehendisse,& ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus. Ac rursus quasi perfectus sit.Quotquot ergo perfecti hoc sapiamus. Cum utiq; non sit unius atq; eiusdem dicere,se ex parte cognoscere & esse perfectũ. Ac ne putes forsitã non esse Apostolicæ consuetudinis.sed nostræ, hoc est argumentũ quod ipse loquitur.1.Cor. 4. Hæc autem fratres transfiguraui in me, & Apollo propter uos, ut in nobis discatis.

Canon 57.

¶ Mos est eis semper aduersis læta subiungere,& postquàm tristia deus fuerit comminatus,ad pœnitentiam eos quos terruit prouocat.Iuxta illud quod in Hesaia capite primo legimus: Væ gens peccatrix,populus plenus delictis,semen pessimum, filij iniqui:quumq; dixisset,Terra uestra deserta &c. Loquitur ad eos meliora promittens:Lauamini,mundi estote.Quomodo ergo in Esaia, quos seuera uoce terruerat,blanda oratione sustentat, ita quoq; in Amos fecit capite quinto,Summum in prophetis continetur,enunciatio futurorum,castigatio & consolatio.

Canon 58.

¶ Christus aliquando diuinitatis suæ gloriæ,aliquando nostræ naturæ quam suscipere dignatus est,loquitur affectibus,Ioan.8.Quid me persequimini hominem,qui ueritatem loquor uobis.

Canon 59.

¶ Locutio diuina distinguitur, cum aut per semetipsum loquitur, aut per angelicam creaturã ad nos uerba promunt. Quum per semetipsum loquitur de uerbis eius, sine uerbis & syllabis cor docetur.Quum uerò per angelum,aliquãdo uerbis sine imaginibus.Aliquando imaginibus & rebus sine uerbis.

Canon 60.

¶ Sermo diuinus aliquando de terrestribus ad cœlestia mentem eleuare. Aliquando de cœlestibus ad terrestria descendere solet,ut currus Heliæ de cœlo emissus & in cœlum iterum cum gloria eleuatus est.

Canon 61.

¶ Consueuit quoq; ex imitatione uel similitudine filios appellare,Ezech.16. Pater tuus Amorrhæus & mater tua Cethæa. Quia enim Iudæi imitati fuerant impietates Amorrhçorum & Cethæorum,inde parentes eos habuisse dicuntur,de quibus,per scelerum progaginem nascerentur, & cum quibus pro simili scelere damnarentur. Item pij,iusti,impij,diabolici,Chananæi,Amorrhæi,Gentes,idola,Sodoma,& Amorrha.

Canon 62.

¶ Mos scripturæ sacræ etiam est, ut ipsi qui scribunt, sic de se in illa quasi de alijs loquantur. Numeri 12. Erat Mosche uir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra.Ioan.19. Hic est discipulus ille quem diligebat Iesus. Hinc Lucas capite uicesimo quarto ait,quòd ambularent duo ex discipulis in uia,Cleophas & alius.

Canon 63.

¶ Plerunque de uirtutibus & uitijs agit,ut dum loquẽdo aliud exprimat, aliud tacendo innotescat.

Canon

Canon 64.

¶ Res aliqua fieri dicitur ſecundum alicuius diſpoſitionis accidentalis acquiſitionem. Teſte Rabbi Solomone. Deuter. enim cap. 21. de muliere gentili captura apud Hebræum uirum dicitur. Si uoluerit eam uxorem habere, radet cæſariem ſuam & faciet ungues ſuos. Ex quo liquidè patet, quòd fieri unguium, ibi accipitur pro diſpoſitione accidentali eorum. Item Dan. 4.

Canon 65.

¶ Sæpe multa nonnullos dicuntur, quæ de ſucceſſoribus eorum ad quos ipſe ſermo dirigitur, capiuntur. Gen. 49. Item Deut. 33.

Canon 66.

¶ Aliquando ex tempore, & aliquando ex loco cauſas deſignat, quas aperto ſermone non iudicat. Ex tempore, Ioan. 30. Hyems erat. Quid cauſæ fuit nomen hyemis adſcribere, niſi ut per qualitatem temporis, oſtenderet frigus cordis? Ex loco. Sicut carnali Iſraelitico populo deſcendente Moſche de monte, lex in campreſtribus data eſt, Exod. 19. Item Matth. 5.

Canon 67.

¶ Conſueuit aliqua tacere, quæ tamen neceſſariò ſubintelliguntur. 2. Reg. 5. Et dixit Dauid in die illa, qui percuſſerit Iebuſæum. Non fit hic mentio de præmio, & tamen ſubintelligitur, quod præmium eius foret, ut eſſet princeps militiæ. 1. Paral. 11. & 2. Regum 9. Et Miphiboſeth comedet ſuper menſam meam, quaſi unus de filijs regis.

Canon 68.

¶ Id moris quoq; ei eſt, ut cum aliquid narrat, interpoſita alterius cauſæ ſententia, ad ſuperiora ilicò redeat. Iob 5. Morientur & non in ſapientia. Suprà reproborum perditionem protulit, dicens: Quia nullus intelligit. Et de electis confeſtim adſcripſit: Qui reliqui fuerint, &c. Et hoc protinus quod eiſdem electis non conueniat, addit, Morientur, &c.

Canon 69.

¶ Hic quoq; ſcripturæ ſacræ mos eſt, ut in carne carnales actus interire, in ſpiritu uerò ſpiritualis conuerſatio ſalua fieri demonſtretur. 1. Corinth. 5. Tradere huiuſcemodi Satanæ.

Canon 70.

¶ Maximè in tranſgreſſione præceptorum per commiſſionem intelligitur omiſſio, ac è regione per omiſſionem commiſſio. Leuit. 4. Anima quæ peccauerit per ignorantiam. Et de uniuerſis mandatis Domini, quæ præcepit, ut non fierent, quidpiam fecerit.

Canon 71.

¶ Secundum ſtimulantes paſſiones plerunque ferarum nomina imponit hominibus, interdum canes eos adpellans, cauſa procacitatis. Equos ob luxum, Aſinos propter dementiam, Leones & Pardos cauſa rapacitatis & petulantiæ, Aſpides cauſa doli, Serpentes & Viperas cauſa ueneni & caliditatis. unde Luc. 3. Ioannes Iudæos audacter genimina uiperarum uocat.

Canon 72.

¶ Cognationis leges conſueuit ſcriptura uocare non eas, quæ ſecundum naturam conſiſtunt, ſed quæ deriuantur à uirtute uel uitio. Quibus nanq; ſe quiſq; conformem ſtatuit, horum filius uel frater adpellatur. Lucæ 3. Et ne cœperitis dicere, Patrem habemus Abraham.

Canon 73.

¶ Solenne quoq; eis eſt familiarium autores, nonnunquam promiſcuè omnes appellare duobus aut tribus nominibus. Vt Solomonem Idida, Oziam Azariam, Matthęũ Leui, Raguel Ietro, Obab Cyneus.

Canon 74.

¶ Id moris ei eſt quoq;, non ut ubique particulatim enarret, ſed cum generaliſſima, & ea quæ plurima complectuntur dicere cœperit, relinquat ſequentia ſtudioſis auribus perpendenda. Gen. 2. Iſte eſt liber generationis cœli & terræ. Vide quomodo totum ſermonem ad cœlum & terram conuertit, in illis omnia nobis contuenda relinquit.

Canon 75.

¶ A rebus contingentibus nomina locis imponere, ſicubi res contingant, cõſueuit.

Gen.3.Propterea lignum hoc,uocatum est lignum scientiç boni et mali,quia circa illud obseruatio et transgressio mandati.Non enim quod homini scientiam dederit,sic uocatum est,sed quia per illud facta est transgressio mandati.Et ex illo postea intrauit scientia & erubescentia,ea propter sic adpellatum est.

Canon 76.

¶ Sunt multa recondita,quæ non facilè proferri ad uulgus possunt. Sicut apud Ezech.10.De Cherubim, de Deo, de illa magnifica uisione cap.1. Hæc enim & huiusmodi: Si non allegoricos interpretantur,uulgus percipere non potest.

Canon 77.

¶ Per arcum,gladium,scutum,currum,equum,aurum & argentum,& his quæ armis bellicis,ac terrenæ prouidentiæ conueniunt,solet omne auxilium humanum capere.Psal.43.Neç enim in arcu meo sperabo,& gladius meus non saluabit me. Item Psalmo 19.Hi in curribus & hi in equis.

Canon 78.

¶ Nusquam scriptura sacra catalogum mulierum facit, neç omnes uiros commemorat,succinctius nobis narrat,dicens quod generauerint filios & filias, & fato functi sint. Vnde Geneſis quarto legitur: Cain cognouisse uxorem,at nullibi dicitur Heuam peperisse filiam.

Canon 79.

¶ Aliquandò in eadem figura uel gesta, uel dicta, etiam duæ res aliquid unum significant,sicut fideles significauerunt ligna quæ in arcæ fabrica coaptata sunt.Quomodo etiam in illa Euangelica similitudine de ouili idem ipse Christus est & pastor, & ianua,Ioan.6.Comedere,bibere,credere.

Canon 80.

¶ Perpetuus scripturæ mos est per carnem uocare carnales,sicut & uirtute præstantes carnis expertes nominat,ut Paulus dicit: Vos autem non estis in carne.Eo quòd despectui carnalia habebant.Gen.6.Eo quòd ipse carnes sint.

Canon 81.

¶ Neç hoc prætereundum,nonnunquam secundum præscientiam scripturam loqui,ut Rom.9.Non solum autem hoc,sed etiam Rebecca ex uno conceperat.Sępissimè autem usu uenire solet,ut hi qui secundum præscientiam sunt in numero malorum,secundum iustitiam præsentem dicantur in numero bonorum, ut patet de Saule & Iuda Iscariothe.

Canon 82.

¶ Consuetudo Dei est,ut puniturus prius iudicet quã magna sint peccata, & quasi expostulans,etiam ipse satisfaciat nobis,& tunc tandem corripere incipiat, Gen.10.Ecce genus unum & labium unum.

Canon 83.

¶ Sæpe ex inæqualibus comparationes facit, ut magis desides & peccatores cõdemnet.Matth.12.Viri Niniuitæ resurgent,&c.

Canon 84.

¶ Solenne eis est uniuersalem perfectam,quo magis animis insideat,bifariã, nempe affirmatiuè & negatiuè ponere, Ioan.3. Qui credit in eum non cõdemnabitur. Item Mar.ult. Qui crediderit & baptizatus fuerit.Rom.1.Iustitia enim Dei reuelatur,&c.

Canon 85.

¶ Populus Israel typum gerit electorum,Rom.9.Quæ illi populo contigerunt,figura erant futurorum in Christo & ecclesia.

Canon 86.

¶ Solent etiam nonnunq̃ Dauidem, Solomonẽ, cæterosq; pios homines pro Christo accipere,Esa.55.Et feriam uobiscũ fœdus sempiternum,misericordias Dauid fideles.

Canon 87.

¶ Nulla diuersitas est in sexu, nam in Christo Iesu non est uir aut mulier, sed in eo omnes unum sumus,Esa.56.Beatus uir qui facit hoc.

Canon 88.

¶ Quemadmodum Romani numerant tempus secundum Olympiada, ita Iudæi secundum Iubileum.

Canon

Canon 89.

¶ Nonnunquam compoſitio uerborum fit, ita non ut res poſtulat, ut illud Danielis ſecundo: Tunc Arioth feſtinus introduxit Danielem ad regem & dixit ei: Inueni hominem de filijs tranſmigrationis Iudæ qui ſolutionem regi annunciet. Non enim ſtatim introduxiſſe uidetur Danielem, ac deinde dixiſſe ſe inueniſſe uirum qui tale myſterium poſſit explicare, ſed poſtquam nunciaſſet, rege præcipiente, adduxiſſe.

Canon 90.

¶ Non inuenimus quenquam ſanctorũ quod Deum cadens adorauerit. Sed quicunq; idola & dæmones resq; illicitas adorauerit, cadens dicitur adorare, uti apud Danielem capite 1. Si quis autem non cadens adorauerit, eadem hora mittetur in fornacem ignis ardentis. Et in Euangelio Matth. 4. Diabolus loquitur ad Dominum: Hæc omnia tibi dabo, ſi cadens adoraueris me.

Canon 91.

¶ Vnum idolum pluraliter ſolet appellare, ut eſt illud in Exo. 32. de uitulo: Iſti ſunt dij tui Iſrael, qui eduxerunt te de terra Ægypti. Et in Regum uolumine. 3. Reg. 12. Ieroboam ponens aureũ uitulum in Bethel, idola feciſſe narratur. Et è contrario, multa dæmonia numero appellantur. Eſaiæ 44. Inclinat ſe & adorat illud & uotum faciens dicit Deus meus es tu.

Canon 92.

¶ Aliquando angelos Deos & Dei filios, & deorum ſolet dicere. Dan. 3. Ecce ego uideo uiros quatuor ſolutos & ambulantes in medio ignis, et nihil corruptionis in eis eſt, & ſpecies quarti ſimilitudo filij Dei. Nam mox ſubiungit: Benedictus Deus, Sedrach, Miſach, & Abdenago, qui miſit angelum ſuum & eruit ſeruos qui crediderunt in eum.

Canon 93.

¶ Vbicunq; tum apud Septuaginta, tum apud Latinos ſecundò ponitur, Dominus, Dominus. Primum nomen Tetragrammaton eſt, quod propriè ad Deum pertinet & ineffabile dicitur. Secundum commune, quod ſæpe in hominibus inuenitur.

Canon 94.

¶ Notandum etiam in ſcripturis diuinis, quod ſemper mouentur pedes peccatorũ, Hier. 14. Quia dilexit mouere pedes ſuos. Et ſanctis dicitur cum Moſche, Deut. 5. Tu uerò hic ſta mecum. Pſalm. 134. Laudate ſerui Dominum, qui ſtatis in domo Domini in atrijs domus Dei noſtri.

Canon 95.

¶ Et hoc in omnibus ſcripturis ſanctis obſeruare debemus, ubi uidetur aliqua ſimilitudo eſſe ſententiæ, non in omnibus eadem dici, ſed uel ſubtrahi uel addi, pleraq;, & ſingulorum inter ſe uerborum diſcrepantiam habere rationem. Ezech. 2. & 18. & 33. Nunquid uolens cupio mortem iniqui dicit Dominus, niſi conuerti eum à uia ſua mala & uiuere. Et in fine eiuſdem capitis: Conuertimini & redite ab uniuerſis impietatibus ueſtris, & non erunt uobis in tormentum iniquitates. Et 33. Iniquitates noſtræ & peccata uoſtra ſuper nos ſunt, ibi enim ad eos ſermo fit, qui uolunt agere pœnitentiam, & iuſtitia peccata delere, ut cum fiducia conuertantur, & pleno animo agãt pœnitentiam. Hic autẽ ad eos loquitur, qui magnitudine peccatorum, imò impietatum ſuarum deſperant ſalutem, & dicunt iniquitates noſtræ, &c.

Canon 96.

¶ Nonnunquam duplicare ſolent dictionem ad maiorem emphaſim, Leuit. 7. Et caro quæ tetigerit quamcunque immundiciam non comedetur, ſed igne comburetur, & carne iſta omnis qui mundus ueſcetur carne.

Canon 97.

¶ Talis elocutio etiam reperitur, non inducta perſona loquentium, ſcriptorem uerba interpoſuiſſe, Gen. 34. Et filij Iacob uenerunt de campo, & cum audiſſent compuncti ſunt uiri & triſte erat illis ualde. Non enim ait, Et dixerunt: ſed hoc tacito uerba eorum dixit.

Canon 98.

¶ Valde hæc elocutio notanda eſt, ubi aliqua ſignificantia earum rerum quas ſignificant nomẽ adpellantur, Gen. 40. Tres fundi, tres dies ſunt. Non dixit tres dies ſignifi-

cant. Inde est quod ait Apostolus 1. Corinth. 10. Petra autem erat Christus. Non ait: Petra significabat Christum. Item Ioannes est Helias.

Canon 99.

¶ Notandum etiam est, quod maximè necessarium uidetur, propter Euangelistarum narrationes, quomodo quum ea quæ dicta sunt, dicta esse narrantur, non eodem modo repetuntur, cum nihil sententiæ in diuersitate uerborum depereat ueritatis, Genes. 35. Duodecim fratres filij patris nostri, unus non est, pusillus autem cum patre nostro hodie in terra Chenaan. Nam quod dixerunt, dictum sibi esse à Ioseph & in terram mercamini, non inuenitur ab illo dictum. Sine mendacio autem dixerunt, quod ex uerbis, quæ dixerat, in eius uoluntate esse cognouerant. Neq; enim uerba sunt necessaria, nisi ad exprimendam & in audientium notitiam perferendam quantum possumus uoluntatem.

Canon 100.

¶ Fruitionem ipsius operis, ipsum opus dicunt, Psal. Audi in me exultationem & lætitiam. Hoc est fac mihi, Psal. Vt uideam in bonitate electos tuos. Item, Notum mihi fac uias uitæ, hoc est, fruere me fac uita.

Canon 101.

¶ Colloquentem populum facere inter se inuicem solet, tanquam ad ipsum alius diceret, Psalm. O Domine saluum me fac, ò Domine, bene prosperare, benedictus qui uenit in nomine Domini, tanquam unusquisq; ex populo ad omnem diceret populum.

Canon 102.

¶ Sæpe parabolis Metaphoricos utitur ad maiorem emphasim his quæ dicuntur, Psal. Ab excelso die non timebo, hoc est, à principio, seu ἄνωθεν, id est, desuper. Psal. Congregatio taurorum, &c. Hoc est, per quàm maxima.

Canon 103.

¶ Parabolas absq; similitudine proferunt, Psal. Deduxit me ex lacu miseriæ, hoc est, tanquam, uel sicut. Psal. Qui facit angelos suos spiritus: hoc est, tanquam spiritus. Item Gen. ult. Dan coluber in uia.

Canon 104.

¶ A membro opus demonstrant, Psalm. Iniquitas calcanei circumdedit me: hoc est, operis mei. Gen. Venite descendamus & confundimus linguas eorum.

Canon 105.

¶ Sæpius ex uerbis adfectum tentant abscondere, ut magis morum improbitas confirmetur, Psalm. 73. Dixerunt in corde suo cognationes eorum simul, Venite quiescere faciamus omnes dies. Illudq; Malachiæ primo in persona Domini ad sacerdotes: Vos sacerdotes qui despicitis nomen meum, & dixistis in quo despeximus nomen tuũ. Dominus quoq; hoc idiomate usus Matthæi 5. Qui dixerit (ait) fratri suo racha aut fatue, reus erit iudicio.

Canon 106.

¶ A communicatione actum demonstrant, Psal. 1. Beatus uir qui non abijt in consilio impiorum. Psal. Cum inique agentibus non ingrediar, hoc est, non inique agam. Hier. 15. Non sedi in consilio ludentium, hoc est, non lusi. Gen. ult. In consilium eorum ne ueniat anima mea.

Canon 107.

¶ Verba sensus, sacra in scriptura inter se confundi solent, Exodi 20. Et omnis populus uidebat uocem & lampades, & uocem tubæ, & montẽ fumantem, Gen. 42. Quum uidisset Iacob quia sunt frumenta in Ægypto, unde utiq; absens erat. Quum uerò hic breuiter dicendum esset, quod populus uidebat uocem, & lampades & uocem tubæ ac montem fumantem. Attamen maior oritur quæstio, quum audiebat lampades & montem fumantem, quod pertinet ad sensum uidendi. Nisi quis dicat, nec tam breuiter dicendum fuisse, sed ut totum diceretur: Audiebat uocem & uidebat lampades & audiebat uocem tubæ & uidebat montem fumantem. Duo quippe genera uocis erant, & de nubibus sicut tonitrua & tuba, at per hoc melius in his quæ ad sensum audiendi pertinebant generalis sensus est positus, hoc est, uidendi. Quum breuiter totum uellet scriptura complecti, quàm ut in his, quæ pertinent ad uidendi sensum, subintelligeretur audi tus. Quo more nos loqui solemus, uide quid sonet, non autem audi quid luceat.

Canon

Canon 108.

¶ Quum ſermo fit ad populum ſingulariter loquitur, quemadmodum plerunq; & ad ipſos Deus uel ductor ipſorum, Ioſue 9. Iſraelitæ reſpondentes Gabaonitis dixerunt uide ne,&c.

Canon 109.

¶ Aliquando ſingularem numerum pro plurali & è contrario, pluralem pro ſingulari ponunt, quemadmodum de Herode mortuo legitur dictum, Matt.22. Mortui ſunt qui quærebant animam pueri. Et ut Moſche de Pharaone pronunciatum eſt, quia mortui ſunt qui quærebant animam pueri.

Canon 110.

¶ Tropicos etiam ad hunc modum loquuntur, Gen.22. Nunc cognoui quoniam tu diligis Dominum Deum tuum, hoc eſt, cognoſcere feci. Pſalm.48. Exurge in occaſum meum & uide, hoc eſt, fac uidere.

Canon 111.

¶ Mos eſt ſcripturæ ſic ad partem loqui, ita ut nec reliquos prætermittere uideatur, Pſal.61. Sperate in eum omnis conuentus plebis. Nam hic non prætermittit potentes.

Canon 112.

¶ Etiam hoc obſeruauimus ut quos Dominus liberare uult, poſt ſe ire præcipiat, Mar.8. Redi retro me ſatanas, Pſal.63. Adhæſit anima mea poſt te.

Canon 113.

¶ Ad maiorem emphaſim etiam ita loquuntur, Pſal.104. Miſit Moſche ſeruũ ſuum & Aharon quem elegit ipſum. Suffecerat enim dici, Quem elegit: ſed adſcripſit, ipſum, ut hoc quoq; euidentius explanaret. Hæc elocutio perquàm crebro reperitur. Sicut eſt & illud: In quo habitauit in ipſo.

Canon 114.

¶ Huiuſmodi elocutio frequenter in ſcripturis ſanctis inuenitur, maximè uerò in Pſalmographis, Pſal.118. Fiat manus tua ut ſaluum me facias. Item Pſalm.129. Fiant aures tuæ intendentes in orationem ſerui tui.

Canon 115.

¶ Et hoc idioma eis perquàm familiare eſt, Pſal.126. Magnificauit Dominus facere nobiſcum, hoc eſt, decreuit magnos nos facere.

Canon 116.

¶ A Membro actum ſeu officium conſpicuum ſolent facere, Pſalm.48. Iniquitas calcanei mei circumdedit me, hoc eſt, officij mei. Gen.27. Supplantauit me en altera uice.

Canon 117.

¶ Mos iſte etiam eſt ſcripturarum, ut interdum futura præterito tempore declinent, Pſal.21. Foderunt manus meas & pedes meos. Eſa.53. Quaſi ouis ad uictimam ductus eſt. Ibidem: Liuore eius nos ſanati ſumus. Idem cap.70. Ab iniquitatibus mei populi ductus eſt in mortem.

Canon 118.

¶ Scriptura ſacra ſub uno uitio omnia comprehendere ſolet, & omnia charitatis opera ſub una ſpecie bonorum operum.

Canon 119.

¶ Sæpe plus uideri ſolet quod ſingulariter, quàm quòd pluraliter dicitur. Nam plus accipitur quàm dicitur. Eſt illic miles, quàm ſunt illic milites. Exodi 8. Et extendit Aharon manum ſuam ſuper aquam Ægypti, & eduxit ranas, & educta eſt rana & operuit terram. Item Exodi 10. Ecce ego induco hac hora craſtino die locuſtam multam. Manifeſtum eſt enim plus ſonare. Locuſtam multam, quàm ſi diceret, Locuſtas multas.

Canon 120.

¶ Et hoc obſeruandum eſt Apoſtolos & Apoſtolicos uiros, in ponendis teſtimonijs de ueteri teſtamento, non uerba conſiderare, ſed ſenſum, nec eadem ſermonum calcare ueſtigia, dummodo à ſententijs non recedant.

Canon 121.

¶ Innoxia tanquã noxia ſæpe ſolet dicere, Pſal. Tibi ſoli peccaui, & malũ in cõſpectu

tuo feci. Ego in iudicium ueni in mundum, ut qui nõ uident, uideant, & qui uident, cæci fiant. Apoſtolus, Lex ſubintrauit ut abundaret delictum.

Canon 122.

¶ Solet quoq; aperire quod prius ſub ænigmate dixit, Amos 9. Vidi Dominũ ſtantem ſuper altare & dixit, &c. uſq; ad medium.

Canon 123.

¶ Notanda breuitas eſt quam admirari in Vergilio ſolemus, Ionæ 1. Et dixerunt ad eum, &c. Interrogatur perſona, regio, iter, ciuitas, ut ex his cognoſcatur cauſa diſcriminis. Vergilius: Iuuenes quæ cauſa ſubegit ignotas tentare uias. Quò tenditis, inquit, qui genus, unde domo pacem ne huc fertis an arma.

Canon 124.

¶ Conſueuit etiam huiuſcemodi habere elocutionem, Gen. 37. Occiderunt hœdum caprarum. Pſal. 113. Sicut agni ouium. Quaſi poſſet eſſe hœdus, niſi caprarũ, aut agnus niſi ouium. Hoc Idioma latius declarauimus.

Canon 125.

¶ Nonnunquam duo ſubſtantiua ſe habent, ut alterum uim ſuam ubiq; conſeruet. Alterum quaſi quendam obtineat adiectiui locum & eius fungatur officio. Exo. 14. Et facta eſt nubes tenebroſa. Vergil. Molemq; et montes inſuper altos impoſuit: ac ſi dicat, Moleſtos montes.

Canon 126.

¶ Vbicunq; fœmina legitur & ſexus fragilior, ad materiæ intelligentiam transferre oportet, unde & Pharao non uult maſculos uiuificari, ſed tantum fœminas, quæ materiæ ſunt uicinæ. Et è regione, nullus ſanctorum niſi per raro fœminas genuiſſe narratur. Solusq; Saphaat qui in peccatis mortuus eſt omnes filias genuit. Iacob inter duodecim Patriarchas, unius filiæ pater eſt, & ob ipſam periclitatur.

Canon 127.

¶ Quod nos ſolemus abſolutè & neutraliter appellare, id eſt, hoc quæſiui, illud uolui inuenire. Hebræi fœminino genere pronunciant, ſicut in Pſal. 26. Vnam petij à Domino hanc requiram, pro eo quòd eſt unum.

Canon 128.

¶ Quædam uerba ſunt apud Hebræos quæ & præteritum & futurum tempus deſignãt, ut illud ישן Septuaginta tranſpoſuerunt ὑπνωσάτω, id eſt, dormiuit & requieuit, & requieſcet, & præteritum & futurum tempus ſignificat. Vnde etiam Aquila & Theodotio (Hieronymo teſte) quaſi de futuro dicunt.

Canon 129

¶ Euangeliſtæ ſolent uerba referre loquentis, quemadmodum Latini per inquit. Matthæi 1. Sicut dictum eſt per prophetam dicentem, hoc eſt, ſicut inquit propheta.

Canon 130.

¶ Opus ipſum rei alicui adſimilare conſueuit, Pſalm. Adſimilabor deſcendentibus in lacum, hoc eſt, deſcendam. Pſalm. Homo uanitati adſimilatus eſt, hoc eſt, uanus eſt.

Canon 131.

¶ Solet etiam rem pro perſona accipere. Eſa. 38. Neq; enim aut inferi te canunt. Cauete ne iuſtitiam ueſtram faciatis coram hominibus.

Canon 132.

¶ Speciem quoq; pro toto genere accipiunt, ut ebrietatem pro omni luxu, Eſaiæ 28. Et præ ſicera ſtupent.

Canon 133.

¶ Hebræi non tantum rationales, ſed fermè omnes notas, tam aduerbiorum quàm coniunctionum in loco omittunt. Hier. 3. Audietur ergo undiq; uox, &c.

Canon 134.

¶ Habent etiam hoc familiare ut indefinitas, & præſertim impersonales orationes per uoces fœmininas efferant, Eſa. 27. Quam quęq; menſuram miſerit, pro quam quiſque menſuram dederit.

Canon

Canon 135.

¶ Id consuetudinis eis quoq; est, maximeq; Apostolo, ut res per signa adpellant, ut præputium pro gentili, Circumcisionem pro Iudæo.

Canon 136.

¶ Nomen plurale cum pronominibus sæpe capitur pro singulari, Gen. 24. Et posuit manum suam sub femore Abraham dominorum suorum, id est, Domini sui. Genesis 40. Dominis suis, id est, regi.

Canon 137.

¶ A tertia persona ad primam transire mos scripturæ pluribus in locis est, Amos 9. Concidet eos in capite uniuersos ipsos & nouissimum eorum occidam.

Canon 138.

¶ Vbicunq; in prophetis uisio ponitur, non infertur quid uiderint, sed tantummodo quę dicta sint narrantur, Esa. 1. Vidi Dominum sedentem super thronum excelsum, & eleuatũ, & Seraphim in circuitu eius. Audi cœlum & auribus percipe terra. Abdiæ 1. Auditum audiui à Domino, & legatum ad gentes misit.

Canon 139.

¶ Mos etiam linguæ sanctæ est patrem patris, id est, auum uocare patrem, sicut & nepotem filium, Exo. 18. Et uenerunt ad Rachuel patrem suum, id est, auum suum.

Canon 140.

¶ Quibus à prima ætate debebat uirtus claresc ere, ex tunc nomina susceperunt, ut Noah, Seth, &c. Quibus autem postea debebat augeri, postea nuncupatio posita est, ut Paulo, Abraham, &c.

Canon 141.

¶ Solet scriptura plerunq; ita nominari in trinitate unamquamq; personam, ut etiam aliæ illic intelligantur. Ioan. 16. Ipse pater amat uos.

Canon 142.

¶ Pronomen in prima & secunda persona æquantur, Hier. 2. Qui dicitis ligno, pater meus es tu, & lapidi tu peperisti me.

Canon 143.

¶ Mos sacræ scripturæ admodum frequens est, ea quæ per euentum contigerunt, & ad aliud consecuta sunt exprimere, modo quodam causalitatis, tametsi nulla ibidem causæ ratio subsit, Ioan. 12. Cum autem tanta signa fecisset coram eis non credebant in eum, ut sermo Esaiæ impleretur quem dixit: Domine quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui reuelatum est?

Canon 144.

¶ Perpetuus canon scripturæ est quoties permutatim nunc plurali, nunc singulari numero utitur, congregationis personam adsumit, id quod in Psalmis frequentissimè fieri solet.

Canon 145.

¶ Hoc summè obseruandum quasdam esse uirtutes, quæ Christum diligunt, cum in alijs ipsarum uirtutum substantiam Christum soleamus accipere. Quod & frequenter inuenies in scripturis diuinis pro locis & oportunitatibus aptari. Inuenimus nanq; ipsum & iustitiam dici, & pacem, & uirtutem. Et rursum scriptum est in Psalm. Iustitia & pax osculatæ sunt. Et ueritas de terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit. Quæ utiq; omnia & ipse est, & rursum ipsum dicuntur amplecti, sed & sponsus & sponsa nominatur, ut in prophetia scriptum est: Sicut sponso imposuit mihi mitram, & sicut sponsam ornauit me ornamento.

Canon 146.

¶ Diuinis in scripturis nihil interest, Vtrum charitas dicatur, an amor, uel dilectio, nisi quod in tantum nomen charitatis extollitur, ut etiam Deus charitas adpelletur, Ioanne teste: Deus charitas est (inquit) & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.

Canon 147.

¶ Palàm est multa uel ab Apostolis uel ab Euangelistis exempla esse prolata, & no uo testamento inserta, quę in his scripturis quas canonicas habemus nunquã legimus, in Apocryphis tamen inueniuntur & euidenter ex ipsis ostenduntur assumpta.

Canon

Canon 148.

¶ Moris est sacris literis Comœdiarum actos nonnunquam imitari quo magis textus narrationis expleatur. Singula etenim suo ordine scriptura complectitur, mysticis etiam adumbrat eloquijs.

Canon 149.

¶ Gen. 2. legimus hominem ad imaginem & similitudinem Dei factum, nimirum duos factos homines inferri uoluit. Primum, ut diximus. Secundum, à limo terræ factum. Diuo Paulo teste suis in epistolis, binos esse apertè & euidenter scripsit: Nam si is (inquit) qui foris est homo noster corrumpitur, sed ille qui intus est renouatur de die in diem. Item condelector enim legi Dei, &c.

Canon 150.

¶ Mos diuinæ scripturæ est, ex fine uerborum facere eorum principia intelligere, ut patet de exploratoribus quos misit Iosue, qui dixerunt: Quia dedit Dominus in manu nostra omnem terram, & etiam quia dissoluti sunt omnes habitatores terræ à facie nostra. Prouerb. 28. Dux deficiens intelligentijs multiplicabit rapinas, & odio habens auaritiam multiplicabit dies. Deficit hic, morietur. Vnde sic exponendus est uersus: Dux (carens) intelligentijs, & multiplicans rapinas, morietur (nempe in dimidio dierum suorum) & odio habens auaritiã, prolongabit dies. Hæc Dauid Kimhi in Radicibus.

Canon 151.

¶ Cum nomen aliquod ad quem pertinet non ponitur, necesse est, ut hoc dictum de summitate aliqua sentiatur. Ioan. 8. Si uos filius liberauerit, tunc uerè liberi eritis. Non enim ibi scriptum est Dei, sed tantum uocabulum purum sine aliqua adiectione sufficit.

DIVINÆ

DIVINÆ SCRIPTVRÆ PHRASES, PER BAR. PTOLEMÆVM VVESTHMERVM PHORZENSEM EX SANCTIS ET ORTHODOXIS SCRIPTORIBVS IN ORDINEM ALPHABETICVM CONGESTAE.

A

, *Ab*, *Mem*. Hebræis mos est præpositionem Mem, quæ significat Ab, Positiuis adiunctam facere Comparatiuos: neque alia Comparatiuorum forma apud eos reperitur. Non enim dicerent, Melior sum te: sed, Bonus præ te. Minor te: sed, Paruus præ te. Ex quo genere sunt & illa, Quia multæ filiæ desertæ: hoc est, plures. Et illud: Bonum est confidere: hoc est, melius est. Et alia innumera passim Sacra legenti obuia. Sic Mem enim Hebraica Præpositio ita significat De, ut quum dicimus, Deintus, deforis: pro intus, & foris. Itaque usus literæ Mem, seu præpositionis A uel Ab, Coniunctioni quoq; rationali æquiualere, apparet ex Psalmo 4. A tempore frumenti & uini sui multiplicati sunt. Et Psalmo 68. A templo tuo, quod est in Hierusalē tibi offerent reges munera: hoc est, propter templum.

Ad hæc inter alia significata, quæ quàmplurima habet hæc præpositio Mem, nō semper De, sed aliquando Ad, significat: ut Genesis 13. cap. Et profectus est ab oriente (Mikedem tantum potest ergo, quantum si diceres) ad eam regionem, quæ illi unde soluebat, orientalis erat. ut sit sensus: Profectus est Lot à Bethel Sodomam, uersus orientem. Et Esaiæ 24. Et punientur ad infinitos dies. Et cap. 42. Resonet laus eius ad fines terræ. Hic iterum Mem pro Ad, sumitur: id est, De finibus terræ: quū scilicet cognitio Dei usque ad terræ fines peruenerit: iam de finibus laus eius auditur.

A, Me. A Domino, pro cœlitus accipitur, ut Genesis 19. Et pluit dominus super Sodomam sulphur & ignem à Domino, id est, cœlitus. Hic figura orationis considerāda est: Pluit Dominus à Domino. Sic ueteres locuti sunt, Ad Consulis, scilicet domum. Ad Iunonis, scilicet templum. Eamus ad me, id est, ad domum meam. Et contrà, Venimus à Consule, à me, prò à domo, uel Consulis, uel mea. Sic, A Domino, hoc est, cœlitus pluit Dominus. Similes locutiones Numeri 11. cap. Ventus egrediens à Domino, hoc est, de cœlo: ut exponit Asaph Psal. 77. Transtulit austrum de cœlo. Et, Numer. 20. Non transibis per me. Exodi 16. Sub luto maneat unusquisq; apud semetipsum. Item 2. Regum 2. Nunquid nosti quòd hodie Dominus tollet dominum tuum à capite tuo? pro à te, uel à præsentia tua. Et Genesis 31. Caue ne loquaris cum Iacob à bono ad malum: pro, Caue ne aliud quippiam loquaris cum eo, nisi quod bonum est.

A Domino, id est nomine Domini, Luc. 1. cap. Quæ dicta sunt tibi à Domino, quēadmodum dicimus: Dic illi ex me salutem.

A uitta capitis ad calcei corrigiam, &c. Hebræi hoc schemate intelligunt quicquid est à capite ad pedes usque, totum scilicet à maximo ad minimum. Exemplum est, ubi Abraham regi Sodomorum dicit Genesis 14. A filo subtegminis usq; ad corrigiam caligæ non accipiam ex omnibus quæ tua sunt. Quasi diceret: Nihil omnino capiam, siue magnum sit, siue paruum, &c. Germanicè, Nit ein faden, noch ein schuoch riemen.

¶ *Abalienari*, Iurisperiti uocant res, quando ex proprio in alterius transferūtur dominium. Sic & Apostolus Colossenses ex Dei dominio in diaboli potestatem per errores & ignorantiarum tenebras translatos intelligit. Et uos, inquit, cum quondam eratis abalienati, & inimici cogitatione, seu mente in operibus malis, &c. à Deo scilicet, eratis inimici, nunc recepti estis in amorem: ac si dixisset penitus & toto mentis sensu abalienatos fuisse à Deo. Item Ephes. 2. Alienati à re publica Israelis. Abalienati à uulua peccato-

peccatores,hoc eſt,à conceptione & ab utero matris,Pſál.57. Vide in Alienigena, infrà.

¶ *Abba, pater.* Ob maiorem emphaſim nonnunquam diuus ille Paulus Chaldaicum nomen Græco conſueuit adſcribere,Rom.8.cap.ἐν ᾧ κράζομεν,ἀββᾶ ὁ πατήρ,Id eſt,in quo clamamus Abba pater. Abba Chaldaico uocabulo & Græco nominat identidem πατρία. Quo uocabulo, ut D.Eraſmus ait, peculiare quiddam eſſe in ipſo,quod & patres libenter audiunt,& pueri primum ſonare diſcunt,Etty. Significat ergo conduplicatione iſta,Pater pater,ardorem pectoris Chriſtiani.Item 1. Corinth.16. Quum plebem arguit,Syriaco.& Græco utitur.Si quis non diligit Dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum, ſit anathema,maranatha,hoc eſt condemnatus,donec Dominus redeat.

¶ *Abbreuiare* pro ceſſare, Iudicum 10.cap.Et ſeruierunt Domino cuius anima abbreuiata eſt in labore Iſrael. Abbreuiatos dies dicit Chryſoſtomus eſſe,quos dies intelligimus non menſura, ſed numero.Sicut enim longitudinem dierum(de qua dicit propheta: Domum tuam decet ſanctitas in longitudine dierum) non per longos dies intelligimus,ſed multos:Sic & Breuiati dies,non breues dies ſunt intelligendi, ſed pauci, definiti,Matth.24.cap. Abbreuiabuntur dies,ut atrocitas tribulationum breuiata compendio tẽperetur.Hæc Chryſoſtomus in cap.Matth.24.Homil.49.Hinc Abbreuiati ſeptenarij ſeptuaginta apud Marcũ 13.cap.dicũtur definiti,deſtinati,certi. Sye ſind ſchon geſchnitten.Tametſi enim futurum erat,tamen ut facta recenſentur, quia apud deum hæc iam facta erant.Sic Abbreuiati dies, hoc eſt pauci,ut ſuprà patuit.

¶ *Abbreuiatum uerbum,ſeu breue* Apud D.Paulũ Rom.9.cap.Verbum eñ conſumans & abbreuians in iuſtitia:quoniam uerbum abbreuiatum faciet dominus ſuper terram, hoc eſt,certam & firmam rem,id eſt,certiſſime faciet. Et iſtis per metaphoram uſus eſt Paulus de Chriſto,quòd Deus breuem quidem,ſed conſumatum ſermonem,id eſt negocium ſalutis,uel iuſtificationis in terram mittet:quod tale eſt, Dum per nos iuſtificari non potuimus,miſit deus filium ſuum, ut omnis qui credit in eum habeat uitam æternam,Ioan.3.& 6. Quemadmodum Deus abbreuiatum uerbum faciet de perdendo Iſraele,ita ad ſaluandũ breui uerbo uetur.Ita de Iudæis hoc loco loquitur Paulus,quaſi diceret:ſtatuit enim Dominus,qui iuſtitia eſt,impietatẽ ueſtrã (ut & apud Danielem eſt) excindere & conſummare. Germani diceremus de indubitato excidio, kurtzumb man vvirt kurtz endtſchafft mit euch machen.

¶ *Abbreuiatus animus* Denique reperitur,ut Num.cap.2.Et tædere cœpit populum itineris ac laboris.Hebræus autem dicit,Et abbreuiatus autem fuit animus populi labore itineris,fatigatus cœpit deſtitui animo,uel deſpondere animum.

¶ *Abib* Apud Hebræos menſis matureſcentis frugis, ſiue tempus,quum fruges propendent ad maturitatem:etiam pro ſpicis aut frugibus accipitur:aliquando prouer no tempore.Nam uox Abib Hebræa,ſignificat culmum, quando ſcilicet è culmo primum prodit ſpica:quod fieri ſolet menſe Martio apud Palæſtinos,Exod.34.Menſis nouorum. pro maturitate frugum, apud Hebæos Iulius eſt.

¶ *Abiycere,* Hoc uerbum idem apud Hebræos quod exponere, Geneſis 21.cap.Et abiecit ipſum puerum ſubter unam arborem. Ita enim Latinius potuiſſet tranſcribere, Et expoſuit puerum. Vnde infantes expoſititij,qui ut pereant abijciuntur à parẽtibus. Deinde Abijcere eſt relinquere,uendere omnia.Hyperbolicæ locutiones ſunt, quibus utitur Dominus,ut nos à terrenis auocet,& ad cœleſtia ſubleuet. Ne putemus neminẽ eſſe Chriſtianum,neminem poſſe ſeruari, niſi uendat omnia: alioqui propheta non dixiſſet,Egenum uagumq; induc in domum tuam. Hic autem ſermo eſt cum ſequenti: Qui non odit animam ſuam: Qui non ſe abnegauit & crucẽ ſuam tulerit &c. Videre,Vendere,Abnegare ſemetipſum. Præterea Abijcere in terram, eſt inaniter loqui.ut 1.Samuelis 3.cap.Creuit autem Samuel & Dominus fuit cum eo, nec abiecit ullum ex omnibus uerbis eius in terram.Poſtremò,Abijcere oculum,ut eſt apud Matth.5.capite, non eſt oculos cultro externo effodere, ſed cordis cõcupiſcentiam per fidem mortificare, quo mortificata erutus eſt oculus corporalis, ne aſpectum mulierũ non ſcãdalizet. Prouer.4.Et uerbum Abijciendi,apud Mat. cum quadã emphaſi poſitum eſt. Non dicit ſepone,uel reconde:ſed, Abijce,ſicuti res noxiæ prorſus abijci ſolẽt. Quale eſt quod Eſaiæ 2.cap.de idolorum cultoribus prædictum eſt, quòd ſint idola argentea & aurea in die tribulationis Domini proiecturi,abiecturi. Denique Abijcere aliquem poſt tergum,eſt ſpernere aliquem,ut 3.Regum 14.cap.Poſt tergum me abieciſti,id eſt, ſpreuiſti me.

me. Quæ loquendi formulæ prouerbiales ſunt. Sic è puluere exaltari. 3. Regum 16. cap. Eſt è humili ſtatu & conditione, in præſtantiorem euehere.

¶ *Abies, Buxus, Pinus, Lybanus, Cypariſſus.* Hæ metaphoræ atq; ſignificationes omnino principes primatesq; ſignificant, qui rebus publicis bene præſunt, quod non uno loco in ſcripturis habet. Quomodo in Eſaia 60. cap. Gloria Lybani ad te ueniet: Abies & buxus & pinus ſimul ad adorandum locum ſanctificationis meæ. Item 1. & 2. cap. Nonnũquam & impij potentes huiuſmodi metaphoris notantur, ſterilibus arboribus & infructiferis quercubus & abietibus, tribulis & ſpinis aſſimilãtur, ut ſæpenumero uidere licet in ſacra ſcriptura, præcipue in Pſalmis: ut Pſalmo 37. & infrà in tropo Arboris, audiemus. Item Abies eſt pernicies gentium. Eſa. 14. cap. Abietes quoque lætati ſunt ſuper te.

¶ *Abimelech*, Palæſtinorum reges uocabantur, uti reges Ægyptiorum Pharaones, Romanorum Auguſti & Cæſares: regum ſunt appellationes generales. Sic Abimelech erat apud Iudæos nomen generale regum illic alienigenarum. Nam & ſub Abraham erat Abimelech, & ſub Iſaac, & ſub Dauide, digniſſimum ſcilicet nomen illorum qui bene præſunt. Nam Abimelech interpretatur, Pater meus rex. Accõmodatum autem regibus nomen, quos patrum loco eſſe decet populo. Sed ferè fit, ut res non adſit, ubi egregia ſunt nomina & tituli inſigniores, ut Pſalm. 34. & 1. Regum 21. ubi rex, coram quo mutauit Dauid rationẽ ſuam & os ſuum & ſimulauit ſe furere, dicitur Achis: hoc erat regis nomen proprium. illud uerò generale regum illic alienigenarum. Sunt, ut dixi, apud Ægyptios. Nam ſub Ioſeph enim Pharao fuit, & quarta generatione ſub Moſe alius, & ſub Salomone alius &c.

¶ *Abire*, Hebræi pro furto uenereo utuntur. Geneſis 57. cap. Abiiſti, & ampliaſti lectum. Hoc uerbum Latinis in uſu non eſt. Germanis autem, Er gieng vnd lag bey ir. Abire, Ingredi, Cognoſcere, Dormire, ſunt Hebraiſmi, ſignificantq; apud illos rem habere. Nam uerbo Ingrediendi, ferè ubiq; pro concubandi utuntur Hebræi, honeſtum actum coniugalem circumloquentes, Geneſis 16. cap. Ingreſſus eſt ad eam, & concepit. Simili tropo utuntur Hebræi, Cognoſcere mulierem, pro rem honeſte habere. Gen. 14. cap. Adam cognouit eam. Gen. 19. cap. Habeo duas filias, quæ nondum cognouerunt uirum. Dormire, Geneſis 19. 30. 39. cap.

Abire autem ad animam ſuam, locutio Hebræa eſt. noſter interpres, Quæcunque eum ferebat uoluntas. Septuaginta, Iuxta animam ſuam. 3. Regum 19. cap.

Abire deinde ad inferorum portas, ſiue domicilia, periphraſis eſt moriendi. Eſa. 38. cap. de Ezechia rege ægrotante: Ego dixi in dimidio dierum meorum, uado ad portas Inferorum.

Abire iumenta & uolucres. Prouerbialis ac ſymbolicus ſermo eſt: nam ſignum extremæ uaſtitatis, ſeu deuaſtationis ſic inſinuatur. Hiere. 12. cap. Abeunt iumenta & uolucres, in prædam ſcilicet abiguntur iumenta: quin & uolucres abeunt, quod ſignum eſt extremæ deuaſtationis.

¶ *Ablactare*, Pro roborare, confirmare. 1. Samuelis 1. cap. Donec ablactetur puer. Pſal. 103. Sicut ablactatus ſuper matre ſua. Ablactio hinc confirmationem per tropum ſignificat. Sic Abraham ablactato filio Iſaac, conuiuium inſtruit, cauſæ teſtificandæ lætitiæ, quòd ſibi modo benedictionem ſeminis & poſteritatis ſtabilitam uideret. Gen. 21. cap. Sic & Oſeæ: Filiam ablacta: quæ adumbrat malum fore confirmatũ & diuturnum. Simile quid Eſa. 65. quoque uidere licet.

Ablactari uerò à matre, elegans admodum homioſis, ſiue ſimilitudo eſt, quam uſurpat Pſaltes in Pſal. 130. Sunt Ablactati à matre ſua, &c. Vbi uates ſibi exitium quale ablactato puello, & materna iam educatione deſtituto, quàm certiſſimũ imminet, imprecatur, ſi diuina ope ſpreta arrogantius de ſe ſentiat, immodiceq; ſibi placeat. Quare & alios ab hac peſte dehortaturus ſtatim adijcit: Speret Iſrael in Domino nunc & uſque in ſeculum.

Ablactati ſunt ergo ſimplices & adflicti, quibus ſubiunxit Deus aliquantiſper conſolationem. Eſa. 28. cap. Quem docebit ſcientiam, & quem faciet intelligere auditũ uerbum prophericum: ſunt enim ignari, ut ablactati à lacte, & qui auulſi ſunt ab uberibus. Sic Chriſtus dicit: Pauperes euangelizantur. Euangelion non diſcitur, niſi ab adflictis & egentibus, quibus lac eſt ſubtractum, ut qui ſtimulis conſcientiæ mordentur. Cæteri

ebrij ſunt: hoc eſt diſtenti alienis opinionibus, ut non poſſint Dei uerbum accipere.

¶ *Abluere pedes*, Eſt confiteri peccata, & quotidiana delicta, coram Deo gemendo & deteſtando agnoſcere & confiteri, & ſubinde poſt lapſum ad deum accurrere per pœnitentiam. Ioan. 13. Nam lotum eſſe, eſt credere. Ablutio aliàs fit aqua, ſpiritu iudicij, ſpiritu ardoris, ſpiritu ſancto, ſpiritu dei.

¶ *Abnegare ſemetipſum*, Aliud non eſt, quàm regenerari, ſui exiſtimationẽ nimiam deponere, ſibijpſi renuntiare, humiliari in conſpectu Dei, corruptionem agnoſcere genuinam & congenitam, mortificare Adamum ueterem, carnem nequam cum concupiſcentijs obliuiſci: mundum, & omnia quæ ſunt in mundo: hoc eſt, ſua bona ita deſpicere, ut & ſi auferantur, non tamen uocationem tuam & confeſſionem Chriſti negligas. De hac Abnegatione loquitur Matth. 16. cap. & Luc. 9. cap.

Abnegare Chriſtum autem, eſt ſuis proprijs operibus, & non Chriſti miſericordiæ & ſanguini ſalutem ſuàm tribuere, ut Ioannes ait, & abhorrere.

Abnegare denique alium, fratrem puta, aut ſeruum, aut alium quendam, eſt ipſum ex animo ita abijcere, ut prorſus non requiras, aut tua negotia negligas, etiamſi uideas ipſum uel cædi, uel uinciri, uel conculcari, uel etiam trucidari.

¶ *Abolere*, Pro relinquere. ut 1. Corinth. 13. At ubi factus ſum uir, aboleui pueritia. poſuit Paulus pro relinqui. Obliuiſcimur ſenes rerum puerilium, imò quod in iuuentute uolupe & iucundum erat, id uel moleſtia uel ſtultitia uidetur ſenibus.

¶ *Abominari*, Eſt deteſtari. Hinc abominatio Dei, ut Deuter. 27. cap. Abominationem Domini, opus manuũ artificum: id eſt, quod deteſtatur Dominus. Et cap. 7. Abominatio eſt Domini Dei tui: id eſt, ab hoc enim maxime abhorret Dominus deus tuus. Item Abominatio Dei dicitur etiam in ſcripturis ira Dei, & peccata ad mortem, reatus damnationis. Prouerb. 11. cap. Abominabile Domino cor prauum.

Abominationes, ſeu offenſiones atqui gẽtium. Exo. cap. 8. uocat ſcriptura Deos gentium. Et Ezech. 5. cap. Et in omnibus offenſionibus tuis, & in omnibus abominationibus tuis. Colebant autem Ægyptij arietem, Apin, ſeu taurum, à quo abhorrebant Iudæi. Et Abominationes, ſeu offenſiones & moleſtias, ſæpius per contemptum ſcriptura idola, ſeu deos gentiũ appellat, ut nil offendat niſi calamitatem, dolorẽ, laborem moleſtiamq; ab illis referri, quum ſtulti homines ſalutem ſibi ab eis ſperent, ut Pſal. 106.

Abominatio hinc oritur: id eſt, homo abominabilis, is autẽ dicitur in ſcriptura, qui relicto uero Deo ad idola confugit, & contempta ueritate, prophanas doctrinas amplexatur. Eſaiæ 14. Ecce uos eſtis è nihilo, & opus ueſtrum ex clamore, abominatio eſt. get uos: id eſt, homo abominabilis.

Abominatio deſolationis denique apud Matth. cap. 24. iuxta idioma ſermonis Hebraici ſignificat, Et intellexit dominus abominabilem & ſtupendã, tam ipſius dei iram deſolationemq; , qua populum ſuum reliquit, quàm horribilem terræ uaſtationem, urbisq; obſidionem grauiſſimam.

¶ *Abortiuus*, Electus quiſq; dicitur, ut inquit Gregorius. Vnde exponens illud Iob Aut ſicut Abortiuum abſconditum non ſubſiſterem, hoc modo ſcribit: Abortiui qui ante tempus plenum exoritur, extinctus protinus occultatur, &c. Item, Abortiuum fœtum ſe appellat Apoſtolus 1. Cor. 15. Poſtremò uerò omnium uelut abortiuo uiſus eſt & mihi: id eſt, hominem proiectitium, contemptum, & nullius propemodum uel frugis uel dignitatis. Germani pari ſchemate homines ignobiliores uocamus, vſz vvurffling, vſz ſchindling. Alij expoſuerunt præ maturo partu ac infelici ſidere natũ. Quemadmodum & Germani de infelicioribus dicere ſolemus, Der iſt zu frue geboren. Vera enim uita ante conuerſionem carens, à conuerſione demum ſe infeliciſſimum fuiſſe ſenſit. Vide D. Ambroſium ſuper hunc locum.

¶ *Abſcondere* Variè ſumitur, Hebræis nanq; eſt ſeruare & cuſtodire, quemadmodum & Germani uſurpamus, verſtoſſen oder verbergen, fuer halten. Sic Paulus Coloſ. 3. cap. Emortui eſtis, & uita ueſtra abſcondita eſt in Chriſto in Deo. id eſt, ſeruata & cuſtodita. Nam quæ abſcõdimus, in hoc abſcondimus, ut ea ſeruemus. Abſcondere interdum pro diſcedere. Gen. 31. cap. Quum abſcondetur uir à proximo ſuo. Septuaginta, Quum alter ab altero diſceſſerit. Interim pro cuſtodire, ut ſuprà auditum. Pal. 30. Abſcondes eos in abſconſione uultus tui. Pro protegere. 1. Reg. 18. Et abſcõdi de prophetis Domini centum uiros. Pſal. 17. De abſconditis tuis adimpletus eſt uenter eorum. Saturatos

ratos Iudæos dicit de immundicijs, quæ à Domino abſcondita: id eſt, noſcũtur eſſe prohibita. Vel de abſcõditis tuis: id eſt, de lege ueteris teſtamẽti, & de miraculis, quæ dominus Chriſtus in eis erat glorioſa diſpenſatione facturus. Abſcondita autẽ dei, & in malo & in bono uſurpantur. Pſal. 30. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abſcondiſti timentibus te. Similiter hoc ſchemate utuntur Hebræi, ſicut Latini & Græci de rebus inanimatis, pro auferre & auelli. Auferri in inſulam aut regionem, pro recedi ab ea. Abſcondere, nonnnunquã pro abolere. 1. Eſd. 5. iuxta Hebræum. Item, Abſcõdere ſe, pro diſſimulare ſe uidere. Deu. 22. cap. Et præteribis, Hebræus dicit, Et abſcondes te: id eſt, diſſimulabis te eos uidere: hoc eſt, ſi uideris eos errantes à uia, non diſſimulabis te eos uidere. Abſcondere ſe ad fugiendum. Gen. 31. cap. Abſcondiſti te ad fugiendum, & furatus es me. Quaſi dicat, Cur clàm aufugiſti me neſciente, nec indicaſti. Atqui Abſcondendo abſcondere oculos ab aliquo. Leuit. 20. cap. Quod ſi abſcondendo abſcõderit populus terræ óculos ſuos à uiro illo qui dederit de ſemine ſuo Moloch, ut non interficiat eum, ponam &c. id eſt, Si populus terræ conuixerit & neglexerit occidere hominem illum, qui &c. Hebraiſmus eſt. Nam abſcondere oculos tuos ab ijs, qui male agunt, eſt diſſimulare & conniuere ad flagitia populi. Abſconditum ab aliquo, Leuit. quinto capite, eſt neſcire, ſiue quod occiſum, &c. & abſconditum fuerit ab ea, pro neſcierit eſſe immundum.

Abſcondere manum in ſinum, eſt captare ocioſum & iucundum genus uitæ. Prouerb. 19. Abſcondit piger manum ſuam in ſinu, nec ad os ſuum applicat eam.

Abſcondere faciem ſuam deus, legitur, cum hominibus quibuſdam, eorum exigentibus culpis cognitionem ſuam abſcondit, ſicut in populo Iudæorum nunc impletum uidemus, quia negantes filium dei, dei ſcientiam ita Iudæi perdiderunt. Ideo Abſcondere faciem, pro iraſci & non exaudire, & auferre iudicia beneuolentiæ: hoc eſt, quum deus non exaudit nos, uel etiam orationes noſtras, nec ullum beneuolentiæ ſignum exhibet, ſed meras adflictiones & mortes ob oculos ponit. Hiob 13. cap. Quare faciem tuam abſcondis? Micheæ 3. cap. Et abſcondet faciem ab eis tẽpore illo. Auertere faciem, idem ſicut econtrà, Oſtendere faciem. Illuminari uultum, eſt clementer aſpicere, fauere & bene uelle. Item Audire & Aſpicere faciem quoque, idem ſunt (Pſalm. 3. Aſpice in faciem Chriſti tui, & Numer. 6.) Sic ſuſcipere & non ſuſcipere faciem, pro exaudire, aut negare. Germanicè dicimus, Er hett mich nit angeſehen. Hebræi dicunt, Tuli faciem. Gen. 19. Et iàm in hoc ſuſcepi preces tuas. Hinc in ſacris, illa uultus ſui illuminatio, qua conſolamur ubi remiſſæ iræ ſentimus refrigerium, crucis ſentimus exonerationem.

Abſcondi uerò denique à facie dei. Hebraiſmus eſt, Qui à deo proteguntur, à facie dei abſcondi dicuntur. Gen. 4. cap. Et à facie tua abſcondar. Pſal. alibi, Abſcondes eos à facie tua. à conturbatione hominum.

¶ *Abſit*, Vox eſt prohibitionis. Geneſis 18. cap. Prohibitio ſit tibi: hoc eſt, ne ſit, aut ne cõtingat, ſiue deus auertat, aut prohibeat. Eſt autem abominationis ſermo, frequenter obuius apud diuum Paulum. Rom. 3. cap. μὴ γένοιτο: id eſt, ne ſit: ac ſi diceret, non eſt fas, non eſt iuſtum.

¶ *Abſoluta*, Idiotiſmus Hebraicorum uerborum eſt, ut ſæpius abſolutè ponantur, & ſui nominis accuſatiuum abſtractum includant, uel in nomen ſuum uerbale reſoluantur, ut Pſal. 4. In tribulatione dilataſti mihi: id eſt, latitudinẽ feciſti mihi. Fuiſti dilatator meus: hoc eſt, conſolationem mihi feciſti, quoties inuocaui in tribulationibus meis.

¶ *Abſtractum, pro Concreto.* Tropus eſt in ſacris, quo malitia pro malo, & ſcelus pro ſcelerato, ita etiam uenter pro uentri dedito, guttur pro gutturis ſtudioſo, uorantes pro uorare, accipitur. Sic Paulus ad Titum, Impios doctores, uentres pigri appellat, cap. primo. Ita ſcelera, uocantur ſcelerati homines. Gen. 19. cap. Ne & tu pariter pereas in ſcelere ciuitatis. Sic abominatio eſt, homo abominabilis. Eſaiæ quadrageſimo primo capite: Abominatio eliget uos.

¶ *Abſque præcepto.* Hunc in mod ũloqui conſueuerunt, dum infinitum atque inuſitatum aliquid eſſe exprimere uolunt. Eſaiæ quinto capite: Ea propter dilatauit infernus animam ſuem & aperuit os ſuum abſque peccato. Septuaginta: ullo relicto ſpacio: hoc eſt, immaniter, ſupra modum. Infernus autem dicitur habere animam, non quòd animal, iuxta errorem quorundam, ſed quòd uerbis humanæ conſuetudinis, rerum

inſenſibiliũ exprimamus adfectum, quod inſatiabilis, & nunquam mortuorum multitudine compleatur.

¶ *Abſque ſcientia,* Is modus loquendi Deuteronomij 4. cap. Ad fugiendum illuc interfectorem, qui interfecerit proximum ſuum abſque ſcientia: id eſt, inſcio. Septuaginta, ἀλ ἀσ́ως, inſcius, imprudenti homicidio, cæde non ſponte perpetrata.

¶ *Abſynthium,* Doctrinam prauam & Phariſaicam denotat, qua purus fidei ſenſus turbatur & dulcor amareſcit. Apocalypſis 8. cap.

Abſynthio uerò inebriari, eſt omni dulcedine cibi & potus gulæq; ſolatio deſtitui, ratione & ſenſu. Threnorum 3. cap. Inebriabunt me abſynthio.

¶ *Abyſſi* Et profunditatis nomine, non ſolum maria, ſed etiam alta flumina, atq; latius intelligit ſcriptura, & non raro pro uaſtitate aliqua immenſa ſumi ſolet, ut Pſal. 36. & Pſal. 71. dicuntur Abyſſi terræ profunditates. Et de abyſſis terræ iterum reduxiſti me: id eſt, de uinculo ac tetra miſeriarum uaſtitate, Vnde Ionas clamat: Abyſſus uallauit me. Et Pſal. 148. Dracones & omnes abyſſi: hoc eſt, omnia monſtra marina: & omnes abyſſi: hoc eſt, cuncta aquarum receptacula. Et Pſalmo 135. Et in omnibus abyſſis. Gen. 7. cap. Fontes autẽ abyſſi, ſunt abyſſi ſcaturigines. Ideo Abyſſus, pro fundis & alueis accipitur. Eſt autem fundus terræ, qui ſuſtinet aquam. Et aluei, qui teguntur aquis profundiſſimis. Pſal. 105. Deduxit eos per abyſſos, id eſt terram, tanquam per deſertum. Baſilius Magnus contra Manichæos: Vaſtiſſima aqua abyſſus. & quæ tranſmitti non poſſit. Geneſis 7. cap. Abyſſi magnæ: id eſt, copioſæ aquæ. Vide Auguſtinũ contra Fauſtum Manichæum lib. 22. cap. 10. & in Pſal. 41.

Abyſſus abyſſum uerò inuocat. Pſalmo quadrageſimo ſecundo, locutio eſt. Abyſſum uocat animæ calamitatem & infortunium: hoc eſt, calamitatem tanquam annulus annulum nectit ac inuitat, & alia tentatio aliam trahit adduntq;, Germanicè, Kein vnglick kompt nit allein. Aquarum inundationi paſſim in ſcripturis infortunia aſſimulantur. Hinc Dauid Pſalmo decimo octauo memorat ſe torrentibus Belial fuiſſe examinatum & poſtea ereptum ex aquis ualidis. Et Pſal. quadrageſimo, eductum ex puteo, aquis perſtrepente. Hinc Abyſſi nomine Hebræis grauis tentatio uenit, ut ſuprà in adducto Pſalmo ſeptuageſimo primo: De abyſſis terræ reſtituiſti, reuocaſti me. Vbi mala ipſa adflictiones multas & difficiles, abyſſos terræ: id eſt, altiſſimas profunditates uocat, quia emergere ab illis humanis uiribus nunquã potuiſſet. Similes metaphoræ ſunt, Pſalmo centeſimo trigeſimo: De profundis clamaui. Et Pſal. 68. Intrauerunt aquæ uſque ad animam, Infixus ſum in limo profundi. Eadem fermè & Ionas dixit, per totum caput ſecundum.

Ayſſus præterea & in bonam & in malam partem, nonnunquam adiaphoros uſurpatur. In bonam, Pſalmo trigeſimo quinto: Iudicia tua, abyſſus multa. In malam. Pſalmo ſeptuageſimo ſexto: Etiam commotæ ſunt abyſſi, adiaphoros autem ponitur. Geneſis ſeptimo: Sciſſi ſunt omnes fontes Abyſſi, Geneſis primo. Eſt autem indigeſta moles, quæ ibidem tum terra, tum aqua dicitur, & immenſam uaſtitatem, teſte Hilario Tomo ſecundo, ſignificat. Item pro Inferis poni ſolet, ut Romanorum decimo capite, & Ionæ ſecundo capite legis. Et Pſalmo decimo ſeptimo. Nonnunquam pro Inferno, ſiue tartaro & loco perditionis quo diabolum relegendum, & Apocalypſis teſtatur cap. 20. Et uidere eſt Origenem in cap. 1. Exodi, Homilia prima, & in cap. 1. Gen. Homil. 1.

Abyſſus accipit pro ſacramẽtis, ac profundiſſimis ſenſibus & iudicijs dei, teſte Hier. ut Pſal. 35. Iudicia domini abyſſus multa: id eſt inſcrutabilia. Et Rom. 11. cap. Abyſſos iudiciorum dei inconprehenſibiles exclamat Apoſtolus.

Abyſſus eſt etiam myſticus ſacræ ſcripturæ ſenſus, quod Ezech. inſinuat cap. 47. Menſus eſt mille cubitos &c.

Abyſſus quoque cor hominis eſt, unde Hier. 17. cap. Prauum eſt cor hominis & inſcrutabile. Et Eſa. 29. cap. Væ qui profundi eſtis corde. Paulus item uocat cor hominis, abyſſum tenebrarum. 1. Corinth. 4. Adſtipulatur D. Auguſtinus in Pſal. 41. Si profunditas eſt abyſſus, putamus quod &c.

Abyſſus ad hæc malitiæ eſt. Prouer. 18. Impius cum uenerit in profundũ malorum contemnit. Abyſſus poſtremò inexhauſtam felicitatem & rerum affluentiam ſignificat, ut Ezechielis 31. Aquæ nutrierunt eam, & abyſſus exaltauit eam. Hæc copioſa adfluentia Aſſyrio euenit.

Accedere

¶ *Accedere*, Significat credere, & ſeſe deo dedicare. Sic enim Paulus per metaphoram utitur accedendi modo ad Hebræos undecimo capite, Oportet accedentẽ ad deum credere. Neque enim pedibus ad deum, ſed animo. Similiter primæ Petri ſecundo capite, Ad quem accedẽtes qui lapis eſt uiuus &c. Iubet credẽtes ad Chriſtum accedant: hoc eſt, Chriſto fidant, ſeſe per fidem ſanctificẽt, ut templum ac ſacerdotes dei eſſe poſſint. Hinc Acceſſus & aditus. Epheſ. ſecundo capite, Quoniam autem per illum habemus acceſſum utrique in uno ſpiritu ad patrem: hoc eſt, reconciliationem habemus. Accedimus ad deum puritate & ſanctimonia. Hebræorum decimo capite, Accedimus cum uero corde in plenitudine fidei &c. Accedimus denique ad deum per ſolum Chriſtum. Ioannis decimo quarto capite: Ego ſum uia, ueritas. & capite decimo: Ego ſum oſtium. Vide D. Cyprianum ad Quirinum lib. 2. cap. 26.

¶ *Accelerare*, Hoc uerbum reperitur apud Dauidem, Pſalmo uigeſimo quinto: Multiplicatæ ſunt infirmitates, poſtea accelerauerunt. Dum homines perditæ & extremæ impietatis, nihil cũctari ait, aut deliberare ſecum in turpi ꝓpoſito: ſed uelis remiſq; (quod aiunt) ruere in malefacta. Nam hoc eſt quod indicare uoluit his uerbis.

¶ *Accendere*, Pro deficere. Hoſ. 13. cap. Immolantes homines uituli accenſi ſunt. Alij, Oſculamini in uitulos tranſpoſuerunt. Septuaginta, defecerunt.

¶ *Accingere*, Pro circundare Pſalmo uigeſimo nono: Aperuiſti ſaccum meum, & accinxiſti me lætitia. Septuaginta, Circundediſti, &c.

Accingere lumbos, eſt agere omnia ſtrenuè, & uirili animo aſſiduè eſſe in negotijs, domi & foris agendis. Accinge lumbos tuos: id eſt ſodes, ad opus accingere, paratus ac promptus eſto, quod iuſſi ut expedias. quarti Regum nono, & ſecundi Regum uigeſimo ſecundo capite. Et Hieremiæ primo capite: Tu ergo accinge lumbos tuos, quod eſt fortiter & audacter impijs reſiſtere. Et Chriſtus Lucæ duodecimo capite: Sint lumbi ueſtri præcincti. Hebraiſmus eſt, ſignificat accinctum & paratum eſſe, maxime ad iter, uel profectionem. Periphraſis ergo eſt uigilantiæ & ſtrenuitatis. Gegurtet ſyn, ſymbolum eſt, Geruſtet ſyn, vveg fertig. Item præcingere, ſuccingere lumbos, eſt mortificare uoluptates, corpus deo offerre. Quid eſt lumbos accingere? Libidines coercere, quod eſt continentiæ. E contrà lumbos diſſoluere regum, eſt eneruare, ut nihil dextrè agatur. Sic corporaliter ſuccingere lumbos, aliud non eſt quàm caſtitas. Sicut Eſa. 11. Iuſtitia, cingulum, lumborum eius & fides cinctorum lumborum eius. De hac ſpirituali cinctura Petrus loquitur in prima epiſt. cap. 1. Succincti lumbis mentis ueſtræ. Vide Tertullianum *lib.* 4. aduerſus Marcionem.

¶ *Acetum & fel*, Significant in ſacris literis maledicta, iniurias & traditiones humanas. Et Pſalmo ſexageſimo octauo: Et dederunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto.

¶ *Accipere*, Frequens uerbum apud Hebræos, utuntur enim hoc uerbo ſæpiuſculè pro adferre, adducere. Gen. 15. 23. cap. Mittet angelum ſuum ante te, ut accipias filio meo uxorem illinc: pro adferas, adducas. Iudicum 14. cap. Accipite mihi eam in uxorem: hoc eſt, adducite eam ad me, ut uxor mea ſit. In eum modum habes ſecundi Paralipo. 24. cap. Accepit illi duas uxores. illi, id eſt, alteri dedit duas uxores. ſic Nehemiæ 10 & 13. cap. Num. 11. cap. Et accipies eos ad tabernaculum teſtimonij. Septuaginta ἀξεις, Adduces.

Accipere, nonnunquam idem quod leuare, iactare, exaltare, magnificare, dilatare malum nomen, opprobrium, conuicium, blaſphemiam contra proximum ſuum, id quod ſolent inimici mutuò facere, maxime illi qui perſonati zelo dei & amore ueritatis, ut Pſal. 15. Et non opprobrium accepit. Et 23. Pſal. Qui non accepit (non iactauit, leuauit) in uano animam ſuam. Pro eligere. Deuteronomij primo capite, Et accepi capita tribuum ueſtrorum. Romanorum primo capite: Per quem accepimus gratiam & functionem muneris Apoſtolici: hoc eſt, adepti ſumus. Pro rapere. 1. Cor. 11. cap. Suſtinetis enim, ſi quis deuorat, ſi quis accipit. Pro adferre. Exod. 20. Et accipiant ad te oleum. Pro emere. 2i. Samuelis. 4. Venerunt uſque ad medium domus acceptores frumentorum. Eſt etiam contrahere nuptias & ducere, & in matrimonium conuenire, Leuitici 21. cap. Deut. 52. cap. Et accipere rem dicimus, pro obire rem, eamq; ſibi ſumere. Ioan. 3. cap. Non poteſt homo accipere quicquam. Mihi uero conceſſum non eſt cœlitus, ut aſſumam uires & honores Meſſiæ. Accipere aliquem, eſt dolo capere. 2. Cor. 11.

Accipere atqui iniquitatem, est ignoscere, Geneſis quinquagesimo: Obsecro accipe nunc iniquitatem fratrum tuorum. Septuaginta, Dimitte eis iniquitatem. Accipere misericordiam coram rege, pro accepit, legit interpres Latinus inuenit. Mox ibidem Accepit, seu retulit gratiam coram omnibus. Ester cap. 2. & 5.

Accipere spiritum sanctum, non eodē semper modo in scripturis usurpatur. Nam spiritum sanctum accipiunt aliquoties qui docentur, ita accipere spiritum sanctum significat doceri. Aliquoties accipiūt spiritum sanctū, quorum corda sensu cœlestium bonorum tanguntur: ita Accipere spiritum sanctum, est credere. Aliquoties accipiunt spiritum sanctum, quorum mentes confirmantur pacanturq; . Ita accipere spiritum sanctum significat tranquilla esse conscientia, ut in Galat. 3. cap. Scire cupio an ex operibus legis spiritum acceperitis, an ex prædicatione fidei. Rursus Accipiunt spiritū sanctū qui dona linguarum, sanationum ac uirtutum suscipiūt. 1. Cor. 12. cap. ta Actor. 8. cap. Vt acciperent spiritum sanctum &c. non significat iam primum credere, aut conscientiam assequi tranquillam, aut erudiri, sed augeri spiritum, & dono linguarū præcellere & uirtutes facere.

Accipere autem uultum, pro honorare accipit noster Interpres. 1. Reg. 25. cap. & 4. Reg. 4. cap. Acceptabili uultu, ubi noster Interpres, Honoratus.

Accipere, siue recipere personas & munera, est mirari, suspicere, ut eorum gratiam aliquid facias. 2. Par. 19.

¶ De *actione alicuius rei capita* tantum apud Hebræos commemorantur.

Hebræis ferè hunc esse morem, ut quum de actione alicuius rei mentionem faciūt, capita tantum & præcipua, quæ in actione dicta sunt, commemorent. Vt quum de diuo Baptista Euangelistæ scripserunt, quod prædicarit: O uipetarum proles, quis uobis uiam ostendet, qua uenturam effugiatis iram? Contenti fuerunt in signe istud prophetiæ acerbitatis memorasse, quo reliqua quàm acria & constantia fuerint, facile uideatur. Prædicauit multa multis D. Baptista: nimirum antequàm tantus ad eum fieret populi concursus. Sed priores Euangelistæ pauca in monimenta retulerunt. Ioannes autem paulò pòst uniuersam Euangelij summam ab eo ptædicatam esse tradidit. Cicero uehementius, ac solidius scripsit orationem pro Milone, quàm egit. Vnde nobilis iste Milonis in Massiliam deportati uox, quam edidit, cum orationem potentius scriptam quàm dictam legeret, extat: Si sic egisses ò Tulli, non mãducaret barbaros Massiliæ pisces Milo.

¶ *Actiuis uerbis*, Hebræi non infrequenter, pro impersonalibus utuntur, ut Esaiæ 3. Non obligant, absolute impersonaliter ponatur, pro, non obligatur. Hoc est, tam deploratum est uulnus, ut non sit obligandum. Obligare, pro alligari. Alligari enim Latinis dicuntur uulnera, quum etiam consuuntur. Hic autem negat propheta medelam mitem (nisi fruſtra) apponi posse.

¶ *Acuere*, Est assiduè inculcare. Deut. 6. cap. Et acues ea filijs tuis. Vbi enim quis leuiter lapsus, succedunt statim impiæ opiniones, quæ uel desperationem, uel contemptum dei adferant. hanc ob causam Apostolus, Vigilare & sobrios esse fideles iubet. Septuaginta, Et suadebis.

¶ *Acus foramen*, Angustias & adflictiones Euangelista Lucas appellat, Luc. 18. Facilius est enim camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare regnū cœlorū.

¶ Ad, Hebræi accusatiuis locorum creberrimè, non apponunt præpositiones, ut uidere licet in prophetis, præsertim in Esa. 26. cap. Nunquid glorificatus es? Elongasti omnes terminos terræ: id est, ad omnes terminos terræ. Romani autem in proprijs & appellatiuis paucis tantum modo seruant. Romam peruenit illius fama quidem dicunt, sed non dicent Omnes fines terræ peruenit fama eius, sed ad omnes peruenit. Deinde Ad, illa præpositio, pro supra, uel ultra. Leuit. 27. cap. Quòd si omnino uelit redimere ipsum, adijciat quintam eius partem ad æstimationem: id est, supra, uel ultra.

Ad, illa præpositio habet & illum Hebraismum. Ad cœlum: id est, in altum. Gen. 11. cap. Venite faciamus nobis ciuitatem & turrim, cuius culmen pertingat ad cœlum. Item ad, ualet pro De, ut Esaiæ quinto capite: Ad terram longinquam: id est, de terra longinqua.

¶ *Addere uerbo dei uel detrahere* sermonibus eius, est aliter sentire de dei uoluntate quam ipse tradidit in uerbo. Detrahunt igitur, qui non timent quantum debent, seu

qui

qui non credunt, quantum debent. Deut. 4. & 12. cap. Nec addas quicquam, nec minuas: hoc est, ne immutes sensum scripturæ. Et cap. 12. Omne uerbum quod ego præcipio uobis, illud obseruabitis, ut faciatis: non, addes super illud nec minues ab eo. Non quod tibi bonum uidetur facias, sed quod mihi. Traditiones hominum extra uerbum dei prorsus declarantur inutiles, ut tollatur præsumptio meliorum, quàm quæ Dominus iubet & statuit. Vnde & nostræ conscientiæ absoluuntur & libertati donantur, ut solo uerbo dei copulatis animabus nostris, hominum commenta negligamus, & quicquid à domino non perficitur, ut nothum & inutile repudiemus.

¶ *Adeps*, Vocabulum elegans Mosi & Dauidi, in Psalmis non infrequens, & quicquid est optimum in qualibet re, adeps dicitur. Ideo adipe & pinguedine, pro rerum abundantia, luxurie, copia sumitur. Deut. 32. Cum adipe granorum frumenti. Gen. 4. De apibus eorum: id est, de pinguioribus ouibus. Et Num. 18. cap. Medullam olei & uini: hoc est, adipem uini. Per adipem Moses intelligit quod optimum. Similiter Dauid per pinguia & adipea uocare, quæ intelligit optima, felicia, bonis omnibus referta, ut Psal. 63. Sicut adipe & pinguedine satiabitur anima mea. Adipem & pinguedinem, pro summis, sed spiritualibus delicijs dixit Psalmista. Psal. 17. Adipem suum concluserunt: hoc est, opes, facultates q̃ copiosas suis cõmodis reposuerunt. Et Psal. 73. Prodijt quasi ex adipe iniquitas eorum. Sic enim pro opimis bonis q̃ omnibus fortunæ abunde refertis accipi uidemus. Pro lætitia quoque & gaudio, quemadmodum iecur pro amore, & renes, pro intimis animæ cogitationibus atque obiectamentis, sumi solent. Et Psalm. 147. Et adipe frumenti satiat te: pro similagine, pro candidissima & delectabili, & tritici medulla posuit. Voluit canere, tantam eius fore frumẽti abundantiam, ut tantum selectissima farinæ medulla uescerentur. Similiter Psal. 81. Et cibaret eum adipe frumenti, & à rupe satiarem eos melle. Per adipem enim fructus, id est medullam, & delicatissimi frumenti, atque mel è petra, omnis rerum delicatarum abundantia significatur. Magnam siquidem oportet eius soli felicitatẽ esse, ubi apes in petris mellificant. Simile autem est, Deuteron 32. Suggeret mel de petra, & oleum de scopulo rupis. Hyperbole est incomparabilis fœcunditatis, adeò ut in saxis proueniant, quæ aliàs uix in miti solo prouenire solent.

Adeps, postremò pro malitia & fastu. Psal. Adipem suum conduserunt. Vnde Moses Deut. 32. canit, Incrassatus est dilectus meus, & recalcitrauit: quasi dicat, Inde superbiunt & fastuosa contra deum & homines loquuntur. Et Psalmo 73. Præ adipe, inquit, egressi sunt oculi eorũ, id est, præ nimia pinguedine uix possunt uidere, obtegente faciei crassitudine oculos. A quo habitu præpinguis hoïs felicitatis successum describit.

¶ *Adiectiuum* & substantiuum disconueniunt in genere, numero & casu, apud Hebræos nonnunquam. Esa. 61. Vt uocentur dij innocentiæ, seu iustitiæ. Dij innocentes respõdet Hebraismo: quo adiectiuum, siue epitheton in genitiuo addunt subiecto, sine substantiuo, & dicunt: Innocentiæ dij, pro innocentes dij.

¶ *Adhærere*, Hebraico tropo, est amare, diligere, ut Psal. 62. Adhæsit anima mea post te. Et Paulus ad Romanos 12 scribens, odiẽtes malum, adhærentes bono: id est diligentes. Item Psal. 72. Mihi adhærere deo, bonum est.

¶ *Admirari*, In scripturis sacris nonnunquam pro laudare ponitur. Scriptum enim est de domino. Lucæ 7. cap. quòd miratus sit Centurionis fidem. Neque enim eum rei nullius ratio potuit latere, sed admiratio, pro laude posita est, eius cuius par in populo Hebræo non adparuerat, unde ipsa admiratio satis exposita est, quum dominus ait: Dico uobis nec in Israel tantã fidem inueni. Psal. 47. Ipsi uiderunt, sic obstupuerunt, conturbati sunt, seu admirati sunt: hoc est, laudauerunt.

¶ *Adnumerare*, Pro satisfacere: Ita quidam uertit. 1. Regum cap. decimooctauo. Adnumerauit: hoc est, satisfecit. Concludetur in manu mea: pro eo quod est, in deditionem ueniet, tradetur mihi.

¶ *Adolescentiæ*, uel puellæ nomine, uirginem scriptura appellare consueuit. Idq̃ non solum in fœminis, uerum etiam in uiris sæpe signatum est, Iuuenes, inquit scriptura, & uirgines, senes cum iunioribus. Psal. 148. Ac rursus de puella loquẽs Moses, Deut. 22. quæ uirginitatem corporis uiolenter oppressa perdiderat: Si inquit, proclamauerit adolescentia, id est, uirgo. Deinde Adolescentia, pro anima usurpatur. Cant. 1. cap. Ideò adolescentiæ dilexerunt.

¶ *Adonai*, uerbum Hebræum est,& interpretatur Dominus,eo modo.quo solus deus dicitur:sicut latria,quod uerbum Græcum est,& interpretatur seruitus,non quæcunque,sed illa qua tantummodo deo seruitur.Sicut Amen,interpretatur uerum,non ubicunque, & quomodocunque, sed mystica religione. Hæc Augustinus contra Faustum Manichæum.

¶ *Adorandi* uocabulum frequenter in Bibliis sacris,idem est quod prostrato corpore uenerari & reuerentiam exhibere prostratione corporis.Sic Mat.1. Et prostrati adorauerũt illum,ut sit hæc adoratio,seu inclinatio,prostratione corporis exhibita reuerentia,uti regibus & summis principibus,in orientalibus regionibus solet fieri.Nostris enim tantũ genua flectũtur.Exigit nam deus in principe autem,uel rege,aut aliàs ex suo dono eximio hoīe coli.Quare in scriptura reges & præstãtes uiros adoratos:hoc est, exhibentes reuerentiam prostratione corporis sæpe legimus. Sic Iacob fratrẽ suum Esau septies adorabat in terram:hoc est,septies prosternebat se coram illo in terram. Ergo adorare quicquam pro deo: hoc est, uenerari tanquam autorem uitæ, impietas est.Sic Exod.20.Et Deut.5.cap.legitur uetitum,alienos deos,& statuas atq; imagines adorare: hoc est,se illis prosternere & inclinare,caput flectere. Non enim uult se in illis deus coli,sed in iis rebus,quas ipse in hoc cõmendauit,eaq; ratione,quam ipse præscripsit.

Adorare autem in potestate constitutos,uel aliàs nobis à Domino singulari dignitate commendatos,debito honore prosequi, uel flectendo genua,uel prosternendo corpus uenerari, laudata officiositas est. Sic Geneſis 18. capite, de Abrahamo. Et incuruatus est coram eis.Dicitur enim adorare,incuruor aut inclinor. Nam & Lot angelos adorauit:hoc est,incuruauit se ante illos,demisit se in terram.Sic & in nouo Testamento. Matthæi octauo capite habet προσεκυνει αυτῳ:id est,adorabat eum. Marci capite primo habet,γονυπετῶν αὐτὸν:hoc est,accidens ad genua.Lucas uerò 5.cap.πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον: id est,cadens,siue prostratus in faciem.Hinc namque aperte colligitur, accidere ad genua,aut in faciem cadere,seu procidere,est se incuruare,manum osculari,inclinare reuerentiæ exhibendæ,supplicandiq; causa, uti regibus & primatibus fit, Quod Hebræis schaha,uel schahah dicitur,cum adorare Latinis plus significet,ut patebit, imò aliud ferè quod animi potius sit,quàm corporis.

Adorare,hinc quoque pro gratias agere. Genes. 22.cap. gratias agere significat, sed cum geniculatione,aut gestu decoro corporis,ut in Samuele crebrò inuenitur, cum gratiarumactione,aut deprecatione.Et Gen.23.cap.Adorare populum terræ,& adorare coram populo terræ,sunt Hebraismi:id est, gratias egit cum geniculatiõe & gestu capitis, & genib⁹ flexis honorẽ impendere.Et Ioan.9.Et adorauit eum.Et Act.10.& in multis locis.Similiter pro honorare,quod fermè idem est.Gen.37.Et adorabãt manipulũ meũ.

¶ *Adorationis* nomen sæpenumerò inuenies usurpatum pro cultu & tenore integraq; religione dei,id quod circunstantiæ facillime declarabunt. Sic sanè non nisi unus deus adorari debet.Ita.1.Sam.1.de Elcana:Et ascẽdebat uir ille de ciuitate sua, statutis diebus,ut adoraret & sanctificaret domino exercituum in Silo: hoc est,ut solennem deo cultum exhiberet, pietatemq; suam testaretur. Sic Sycharites illa muliercula dicebat domino Ioan.4.Patres nostri in monte hoc adorauerunt, quo nihil aliud uoluit dicere,quàm in monte hoc patres nostri deum solẽniter coluerunt. Vnde illi Christus respondebat: Venit hora,cum ueri adoratores:id est cultores, patrem in spiritu & ueritate adorabunt:hoc est,colent.Eodem significatu scribit Lucas,uenisse Eunuchum illum Æthiopem Hierusalem,adoraturum.

Hic adorationis nomine cultum dei scriptura intelligit. Nam schaha Ebræum & Græcum προσκυνέω,quod significat incuruatione & inclinatione (ut suprà auditũ est) corporis reuerentiam pietatemq; animi testari.Id quoniã fieri solet in publicis precationib⁹ & supplicijs,totus & omnis ille cultus externus & intern⁹ dei,Adorare dici cœpit.

Animaduertendum hic quoque est,rarissimam esse apud Hebræos illam differentiam, ut alia Adorari dicuntur secundum Latriam,alia secundum Hyperduliam. Licet Latriam etiam Augustini tempore acceperint nonnulli pro cultu dei proprio, ut legis de Ciuitate dei lib.10.cap.1.& alibi.Addiderunt alij Duleiam cultum esse,qui excellẽtibus creaturis exhibetur,sed neutra diffinitio in sacris literis usurpari uidetur. Vide insuper D.Augustinum lib,uno,cap.contra sermonem Arrianorum.Quid adorare & honorare.Et Chrysostomum in cap.Ioan.4.Homil.32.

Adorare,

¶ *Adorare* postremò in spiritu & ueritate,&c.Io .4.cap.Spiritus opponit carni & rebus externis: comprehendit fidem,obediẽtiam,dona spiritus, animum regeneratum & timentem amantemq; deum. Itaq; religio nulli loco temporiue erit affixa: cultus dei non uersabitur in tẽplis extruendis,in cibo aut uestitu ullo . Verus dei cultor erit quisquis per spiritum dei renatus,fide uera & spe firma deo inhæret,spiritu suo : id est conscientia syncera deo supplicat,& indiuulsè adhæret. Veritas autem opponitur umbræ & hypocrisi,comprehẽdit ipsam rem,ipsam integritatem, innocentiam, cæterasq; animi uirtutes sanas. Ideo religio non erit in typis, figuris,usuue cæremoniarum , quæ significationem habuerunt rerum futurarum,non erit in externa,quantumuis spectabili specie sanctimoniæ. Vere enim religiosus est, qui ipsis rebus cœlestibus affixus inhæret,qui integer est,innocens,se totum deo consecrat & offert.

Et hanc Adorationem accepit Ioan.pro ipsa fidei & pietatis in deum cura custodiaq;,quum inquit: Venit hora & nunc est,quum ueri adoratores,&c.

¶ *Adserere*, Hebræi hoc uerbo ferè utuntur pro possidere, comparare, acquirere. Eo enim ferè utuntur,quum loquuntur de restitutione in libertatem, quum statum & caput defendunt Iurisperiti.Esa.11.cap. Adserere populi sui.

¶ *Adducere* Dicitur deus,quod locutus est,quando implet. Gen.18.cap. Vt adducat dominus ꝓpter Abraham omnia,quæ locutus est ad eum: id est,ut impleat dominus. De se loquitur,in tertia persona: hoc est,ut impleam quæ promisi illi.

¶ *Aduena*, aptissima metaphora est,quæ competat in credentes uerbi,aduena. Nam quum cuncta deo committunt,animæ salutem, uitam,alimoniam,amictum,& omnia quibus necessariò indigent: nihil est cur de patria se uelit magnopere iactitare,sed magis exaltare se fatent à regno cœlesti,cuius ciues sibi esse uidẽtur, & domestici dei,ut ait Apostolus Ephes. De hoc tropo habes Gen.47.1.Par.29.Psal.118.& 38.1.Pet.2.

¶ *Adulterij* nomine,quemlibet illicitum usum ueneris significandum intelligit scriptura.Matth.5. hoc est, & quicquid extra matrimonij legem admittitur . Colos.3.cap. Et Exodi 20. Autor est Aben Ezra. Similiter Paulus,pro omni corruptela uti cõsueuit, quemadmodum adulteratum, quicquid corruptum est,dicunt. Hinc etiam adulterij & fornicationis,siue scortatiõis nomine solet creberrime sacra lectio,pro ingenti & turpi à deo defectione, proque magna perfidia poni,ut est uidere in omnibus prophetis,uidelicet idololatriam,siue cultum idolorum significatũ,ut Ezech.16.& 23.Et Esa.57.Dilatasti cubile tuum. Nam Hier.cultum quem diis impendebant in montibus,syluis,ualibus, agris, speluncis & ad quercus Adulterium uocat. Sic cap.3 . Per scortationẽ nihil quàm idololatriam intelligi uult , Adulterari & scortari,cui sunt similiora, quàm idolorum cultui luxuiq; ? Deserto marito , nouos concubitus quærit adultera. Relicto uero deo,noui quæruntur perfidis. Conculcatis honestate ac pudore omni cum omnibus libidinis genus peruadit scortum. Qui iustitiam prodiderunt per omne luxuriæ genus grassantur . Hinc pro omni scelere scriptura , utitur ab Apostolo auaritia & transgressimpudenter sio appellatur.

¶ *Aduocare*, Hebræi hoc uerbo utuntur interdum,pro consulere,iuuare,& defendere, quemadmodum & Latini Aduocãdi uerbum,in foro,pro defendendi, consulendi,iuuandi.Esa. 19.cap.Non est qui aduocet iustitiam.

¶ *Ædificare*, Pro instaurare & cõseruare,locupletare,dilatare accipiunt Hebræi. Metaphora sumpta ab extructione domorum. Domus est familia,quæ non nisi liberis ædificatur & instauratur, ut Gen.16. Ingredere obsecro ad ancillam meam,si fortè ex ea ædificer.Septuaginta, Vt filios gignam.& Gen.30.cap.Ecce ancilla mea Biltha ingredere ad eam,ut pariat super genua mea,& ædificer.Sic Dauid 5. Psal. Vt ædificentur muri Hierusalem,inquit,proseruentur ac sustineantur,reædificentur: prius enim ædificata Hierusalem erat. Hinc Ædificare domum est,sexum augere & familiam. Exodi 1.Et fecit eis domos.Non enim obstetrices fecerant sibi domos , uti consuetum est , quemadmodum Septuaginta transtulerunt. Sed deus fecit eis domos,non manu factas,sed quales Dauid describit: Domus Israel benedicite dominum,domus Aharon benedicite dominum. Sic & Nathan dicebat Dauidi: Annunciat tibi Dominus, quòd sit tibi facturus domum,id est, stabilem & perpetuã familiã. Esaias etiam dicit ad Achas: Audite domus Dauid, Affines & cognatos prophetam uniuscuiusq; sexus domos appellans. Familiare enim est sacræ scripturæ,tribus & affines domos nominare.

Ædificare

Ædificare, deinde pro instruere & docere. Nam D. Paulus, ubi de pietatis instauratione & profectu loquitur, non illubens usurpat, ut Thessalon. 5 capite: Quapropter adhortamini uos inuicem, & ædificetis singulos, sicut etiam facitis. Et 1. Corinth. 3. pro docere & prodesse. Opus quod ædificatur, est ecclesia. Et Galat. secundo capite, Nam si quæ destruxi rursum ædifico. Et Romanorum decimo quarto capite: Et quemadmodum non infrequens est in scripturis Ædificare, pro docere, poni: ita Destruere, pro euertere, confutare & argumentis dissoluere, in usu habet scriptura. Pro exaltare Ædificare capitur, Malachiæ 3. cap. Etiam ædificari, facientem iniquitatem. primæ Corinth. 3. Vnusquisq; autem uideat quomodo super ædificet. Ædificationem hoc loci, opera singulorum appellat.

Ædificare, postea pro creare. Gen. secundo capite: Et ædificauit dominus deus, &c. Pro munire, secundi Paral. decimo sexto: Et ædificauit Rama: id est, munitiones faciũt. Germanicè, Die stett buovven. Ædificare montem: id est, urbem ædificare in monte. 3. Regum decimo sexto: Ædificansq; montem, quam uocauit Schæmer. Paulus Ephes. quarto, Ædificationem posuit pro profectu: unde scilicet meliores reddimur: id autem fit cum in tempore & loco quid dicimus, sed si quis est bonus seruus ad ædificationem: id est, ad profectum.

Ædificare atqui super harenam, est in falsis spebus conniti. Matthæi septimo capite. Et Ezechielis 13. cap. Ad insulsum quod cadet, ad parietem ruinosum. Vtrobique enim spectat spei uanitas, siue in arenam ædificas, siue struis parietem sibi male cohærentem ac futilem. Obliniri parietem, est paries infirmus & nihili, qui sua mole in se subsidet. Etiam legibus uerboq; euangelij conscientias hominum extruere, siue erigere, ut Matthæi septimo, de ædificanda domo supra petram. Prouerbialis sermo est, In harena ædificans, quod in eos dicitur, qui negotium aggrediuntur inutile futurum. Similis parœmia est, Harenæ mandas semina. Significatur autem his omnibus, non tantum inanis opera, sed quæ simul cum detrimento aliquo fit coniuncta.

Ædificare autem supra petram, est qui per fidem Christo nituntur, uniũtur, & coniunguntur, ut eius uirtute crescant in omni iustitia. Atque ita Ædificandi uerbum exponunt Apostoli. 1. Pet. 2. Ephes. 2. cap.

Ædificare præterea Hierusalẽ in iniquitate, ut est apud Mich. 3. Significat magnificè ædificare, sed ex sudore & sanguine pauperum. Significatq; insuper contẽptum legis & euangelij, ex quo fit ut Hierusalem, id est populus dei, uiolentia, cædibus, & tyrannide administretur. Quomodo autem Sion in sanguine ædificata fuerit, habes regem Achas. 4. Regum 19. cap. & 2. Paralip. 28. cap. Et Michæam consule cap. 3. Ædificare in Zion sanguinibus.

Ædificare, & non destruere, interdum est in tam absolutam dignitatem prouehere, feliciterq; iuuare oneratos, ne pœnitudo ulla laboris unquam incidere queat, quemadmodũ fit in his, quæ infeliciter cõtingunt, ubi quæ ædificata sunt, displicẽt, & rursus destruuntur. Hier. 42. Et ædificabo uos, & non destruam, & plãtabo uos, & non euellam.

Ædificantes hinc dicunt, hi qui bona & salutari doctrina populũ informãt, instruũt, docent ædificantq;, ut 1. Cor. 3. & 14. Sic Psal. 117. Lapidem reprobauerunt ædificantes, plebis doctores, qui iudicabãt hunc lapidem, scilicet Christum, ad ædificium inutilẽ &c. Et Psalm. 10. Quoniam quæ perfeciſti, ipsi destruxerunt. Hinc Destructores, qui prauis doctrinis & opinionibus homines corrũpunt. Esa. 49. Venerunt destructores tui, destruentes te, & dissipãtes à te exibũt. Nam destruere, est contrà docere. Gal. 1. ut suprà.

Ædificari super Christum hunc lapidem, aliud non est, quàm ut omnes pariter fiduciam ac spem nostram inter nos mutuò connexam in Christũ ponamus. Sic 1. Pet. 2. Ad quem uiuum lapidem, scilicet Christum &c. Hinc Christiani, uiui lapides dicuntur. Item Ædificium spirituale, quod scilicet fide & charitate constat, dicitur.

Fuit Ædificans: Genesis quarto capite, pro ædificauit ciuitatem. Germanicè dicimus, Er vvasz ein hausz bauvver. Sic etiam diligere, Er vvas inn lieb. Et sic de alijs consimilibus.

Ædes populi, pro domo uulgi, ut translatio uulgaris habet, Hierem. 39. Et domum regis & domum populi combusserunt Chaldæi in igne. Nos publicas appellamus. Quasi dicat propheta, ut omnis redeundi spes abscindatur, iuxta prophetias, domus, palatia, mœnia, publica & priuata euertuntur.

¶ Ægyptus

¶ *Ægyptus*, mundum in ſcripturis ſacris ſignificari, nemo negare poteſt. Prophetarum mos eſt, ut regna mundi opulenta per Ægyptum, Æthiopiam & Libyam, quæ uel meridiem & occidentem Hieroſolymis ſunt, deſignent. Porrò Ægyptij ſoliti ſunt ſuum magiſtratum Dyaniſtiam, præfectos autem uocare Dynaſtas: ſic Candace commune nomen omnibus Æthiopum reginis, & Ptolemæus regibus. Id ita habere teſtatur Plinius libro uigeſimo, capite decimotertio, & Strabo Geographiæ libro decimoſeptimo.

In Ægyptum uerò redire, generali ſententia, eſt redire ad ea, è quibus nos per gratiam ſuam Deus eripuit. Hierem. 42 capite. Item Ægyptij dracones & Leuiathan uocantur, Pſalmo 74. Confringebas capita draconum, ſiue cœtorum in aquis. hoc eſt, Ægyptiorum, qui mordebunt populum Dei. Et capita draconis: hoc eſt, Principes Pharaonis. Et Eſa. cap. 27. Pharaonem & Leuiathan & draconem appellat.

¶ *Æmulari* uerbum, quanquam frequenter idem ſit, quòd imitari. Apoſtolus tamen familiarem eius habet uſum, pro Inuidere, ambire, laborare zelotypia, cum amore, ſeu alicuius amore contendere & conniti. Et eſt duplex. Æmulatio Dei, ideſt odium in re amata, ſeu amor boni, & odium mali, in re amata ſecundum ueritatem. Altera hominum eſt, odium mali, in re amata, ſeu amor boni, & odium mali, in re amata, ſed ſecundum ſpeciem, ut Galat. 4 cap. Æmulantur uos non bene, ideſt excludere uos uolunt, ſcilicet à Chriſto & fiducia eius, in fiduciam legis incamerandos, ut ipſos æmulemini. Sic 2 Corinthior. 11. capite, Æmulor enim uos, Dei æmulatione. Et 8 capite, Zelus ſiue æmulatio, in bonam partem accipitur. Et ad Romanos capite 13. appellatur æmulatio, zelus amarus, ubi quis odium concipit contra eum, à quo propter ſcelera ſua corripitur.

Æmulari porrò pro ultione capitur: ulciſcitur enim, qui æmulatur. Numer. Deus æmulator & ulciſcens Dominus. Nolens enim ſuos offendi æmulatur. & offendentes ulciſcitur: ultus autem eſt uincendo mundum. Sic Eſa. 42. Sicut uir belli excitabit æmulationem, Deut. 4. cap. Ignis conſumens eſt, deus æmulator: id eſt perdet te, non aliter quàm magnus ignis, qui omnia uorat: eſt & zelotes qui non patitur riualem, uult ſolus ſumme coli. Et cap. 5. Æmulator, &c. zelotes. id eſt, qui in amore ſocium non fero, nec patior conſortem amoris, ſed ſolus uerbo amari & coli.

Ad Æmulationem deum prouocare: ut Deute. 30. cap. Ad æmulationem prouocauerunt eum in dijs alienis: id eſt, dederunt operam ut inuideret Deus dijs alienis: nam ſummo ſtudio coluerunt eos: uel, non ſtetit per eos quin iraſceretur dijs alienis dominus, qui immutabilis eſt.

Æmulatio, pro ira. Pſalm. 78. In æmulatione concitauerunt, ut Hebræus habet: hoc eſt, ad iram.

¶ *Ænigma*, Hebraicè חִידָה Prouerbiorum primo capite, Verba ſapientum & ænigmata (ut Septuaginta uerterunt) Hebraicè uocatur obſcurè dictum, quale fuit illud Samſonis: De comedente exiuit cibus, & de forti egreſſa eſt dulcedo. Iudicum decimoquarto capite.

Ænigmata, ſcripturis & prophetis admodum familiaria ſunt, eò quod arcana, & nulli ſatis perueſtigata rerum ſcientia in his lateat. Sic Pſalmo 78. cantaturus Aſaph beneficia & miracula, quæ Deus Iſraeli exhibuit, dicit ſe aperturum os ſuum parabolis, & eloquuturum ænigmata temporis priſci. Vocauit idem & Maſcal, ideſt parabola, quod contineat graues & ſapientiæ fœcundas ſententias, quæ Miſcle uocari ſoleat, ideo quod ferè collationibus conſtent. Vocat item Dauid Pſalmo 49. parabolam & ænigma, eo quòd cum collationibus, quæ Hebræis propriè dicuntur Meſcalim, tum terſioribus, præſertim hominibus huic ſeculo deditos, ſententijs utatur. Sic & Prouerbiorū primo cap. Parabolæ, enarrationes, uerba ſapientum, & ænigmata, pro eodem accipiuntur, grauioribus ſcilicet ſententijs, quæ ferè & reconditi, & collationis aliquid habent, atque ideo enarrationem apud imperitiores requirunt. Eſa. 14. cap. carmen de caſu regis Babel, eo quòd audentiores translationes & hyperbolas poematum more, habet maſcal, ideſt parabola à uate nuncupatum eſt.

Ænigmata intelligere, apud ipſum prophetam Danielem reperitur hæc loquutio capite octauo, Et intelligens ænigmata. Hoc loco Daniel, non parabolarum inuolucra & argutias diſertè aperire, ſed acutè peruidere qua parte, quibus ue modis at

dis ac uijs incommodare alium possis. Videturq; prouerbialiter dictum de acutis & uafris. Illis enim temporibus mos erat cum depositione aliqua proponere ænigmata & parabolas: qui autem soluebat, præmium depositum recipiebat: deinde quidam enim patiebatur à sapiente, audiebat à uicinis, En intelligẽtem ænigmata. Vnde in adagium abijt, de his qui ingenij acrimonia alios circumueniunt, quod ænigmata intelligant.

¶ *Aer*, Cœlorũ nomine usurpatur. Nam racia Hebraicè, expansum illud est quod Gen. 1. cap. legimus Deum condidisse die secundo, cœlos uocatum, & posuisse interstitium inter aquas supernas & infernas: id est, raras illas & subtiliores, eoq; in sublimi pendentes, & crassas graues q;, quæ infrà uel stagnant uel fluunt. Psal. 148. Sic uolucres cœli, uidelicet quæ in aere uolitant. Nam res sæpe uicinitatis nomina sortiuntur, ut suprà Gen. 1. & 4. Regum 2. de Helia. Et Ephes. 2. cap. Iuxta principẽ cui potestas est aeris. Sumitur hoc loco quoque pro infima illa regione, ut idem hoc loco polleat quod alibi mundus.

Aerem uerò uerberare, siue ferire, prouerbiali schemate dictum est à Paulo, pro frustrà & inaniter laborare: ueluti pugil nihil agit, nisi corpus attingat. Verum hæc eò tendit parabola, ut intelligamus non esse satis, quomodocunque nostro fungi officio, nisi demus operam, ut insigniter ac præter cæteros gessisse nos uideamur. 1. Cor. 9. Aerem uerberans, est operam ludere.

¶ *Æs, Lapis*. Per hæc insensibilia, corda signantur. 1. Cor. 13. Si linguis hominum loquar, & angelorum, charitatem autem non habeam factus sum uelut æs aut cymbalum tinniens. Ezech. 11. cap. Tollam à uobis cor lapideum, & dabo uobis cor carneum. In sacris literis in bonam & malam partem accipitur lapis. Pro homine, Esa. 44. cap. Et portas tuas in lapides sculptos. 1. Pet. 2. cap.

Æs & ferrum calciamentum tuum, Hebraismus. Deut. 33. pro, In regione tua erunt metalla ferri & æris, quasi dicat quicquid calcaueris calciamentis tuis, erit ferrum & æs.

¶ *Æternum*, Propriè est quod nunquam incœpit esse: attamen semper fuit & erit, & est solus benedictus Deus. Perpetuum, propriè est quod esse cœpit, sed nunquam desinet esse: quales sunt angeli & animi. Item olam Hebraicè, æternum Latinè: ut transfertur, Tempus longum, continuum & indefinitum, usque ad naturalem rei præscriptæ terminum, secundum Hebræorum phrasim ponere consueuerunt. Exodi ca. 21. Et seruiet ei in æternum: hoc est, absque interuallo: & citra spem libertatis usque ad Iubilæum. Nam ultrà proferri seruitus nullo pacto potuit. Psal. 89. Quia dixi in æternum beneficia tua cum Dauide parata, stabilisq; futura sit in æternum, & quod fides mea cum illo, ut cœli sit in æternum constatura. Ibi absque fine significat, nemine refragante, ut ad alterum omnino seculum referatur: nam stante cœlo, ex hac uita migrauit. Fides igitur beneficentiæ in aliud seculum translata, defuncto supereſt. Adstipulatur & Rabbi Moses: ille scribit, dictionem hanc Æternum, non perpetuò Æternitatem, in sacris literis significare, sed durationem aliquam: quæ tamen aliquando rumpatur: per multa enim in Scripturis æterna promittuntur, quæ tamen breuissima temporum spacia obierunt. Sic promittitur Abrahæ, terram quam tum peregrinaretur, æternam possessionem semini suo futuram: promittitur Dauidi regni sceptrum perenne, in domo sua futurum, quod tamen celeriter receptum est, nisi fortè mysticè hæc interpretari uelis. Eodem modo Genes. 6. minatur se genus humanum in sempiternum aboliturum: quod per Noah reparatum est, qui eiusmodi minis non erit obnoxius. Hinc Ab æterno, Hebraicè meolam, reddit noster Interpres interdum antiquitus. 1. Reg. 27. cap. sic pro finito tempore, ut 3. Reg. 2. cap. Iosue 14. cap. Matth. 24. cap. In uitam æternam. Item Ioan. 5. Qui credit in me, habet uitam æternam. Hic enim Æternum, non pro annorum numero, aut longo tempore (ut aliàs sæpe olam) capitur, sed pro Perpetuò & æterno, quod finem nunquam habiturum est.

Æternus, pro uero prædicatore. Psal. 75. Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. Æterni montes quoq; uel antiqui. Deuteron. 33. cap. qui ab initio mundi fuerunt, dicuntur.

¶ *Æthiopes* nomine pertinacia uenit, ut apud Hier. 18. cap. licet cernere: Si mutare, inquit, potest Æthiops pellem suam, aut pardus uarietates suas: & uos poteritis benefacere, quum didiceritis malum. Iudaicum populum pertinacem esse, & peruersitatem mutare nescientem, intelligit. Deinde Æthiopiæ nomine, regna opulenta designantur,

ut supra

ut ſuprà Ægypti nomine patent. Æthiopia etiam allegorice prẽſentẽ mundum & gentilitatem deſignat, Pſal. 57. & Abac. 2. Tabernacula Æthiopum expaueſcent. Sic Æthiops adpellatur, qui penitus in uitijs eſt demerſus ac ſuffocatus.

¶ *Affligere*, pro abſtinere ſumitur: & afflictio, pœnitentia, quæ maximè fit per ieiunium, Gen. 30. cap. Per ieiunium affligat animam, Leuit. 16. cap. Affligetis, pro ieiunabitis. Et 23. Affligetisq; animas. Et Numer. 29. capite, pro ieiunare uſurpatur. Pro humiliare, Pſal. 115. Ego adflictus ſum ualde. Septuaginta humiliatus ſum, Pſal. 115. Ego adflictus ſum ualde. Septuaginta: Ego humiliatus ſum. Pertinet hoc uerbum Hebraicũ ad omnem humiliationem mentisq; ſuperbiæ depreſſionem: et nitidæ ueſtes deponantur & de eſcis dematur, ut omnes prælatæ ac ſuperbæ actiones deprimantur. Item affligere cor ſuum, 2. Reg. 13. cap. eſt ſemetipſum excruciare, contriſtari, pectus ſuum ardere, breuiter ad ſummum turbari. Idem ferè cum illo quod eſt apud Eſaiam cap. 58. uidelicet affligere animam ſuam, &c. Item adflictiones frequenter uocari morbos & plagas, &c.

¶ *Afferre conſilium.* Eſt inire conſilium & conſultare ſuper negotio aliquo. 2. Regum 16. cap. Dixit autem Abſalom ad Achitophel: Afferte cõſilium, ut habet Hebræus Latinus: Inite conſilium, quid agere debeamus.

¶ *Affluere diuitias*, uel opes dicuntur, dum præter noſtram ſolicitudinem obueniunt, id quod fermè fit hæreditatem acceſſione, & munificentia amicorum. Nam ad ſummas diuitias citra malas artes euehi quempiam, hoc non uidetur ueriſimile. D Hieron. ait: Omnis diues iniquus eſt, aut hæres iniqui. Pſal. 62. & Pſal. 143. non reprobat opes, ſed oris uanitatem damnat, & dextram iniquitatis, quia qui hæc poſſident, beatos ſe prædicant, & abſtinent à malis artibus, quæ alibi prohibentur, Pſal. 33.

¶ *Agere* inique contra Dominum, eſt mutare cultum, & idololatriam inſtituere, Oſeæ 7. cap. Deuaſtabuntur, quoniam inique agunt contra me.

¶ *Agnoſcere* (Hebraico ſchemate) aliquẽ, eſt eius rationẽ habere, operiq; mercedem rependere, quæ locutio & Germanis uſitatiſſima eſt. Dicimus enim, Er hats nit erkeñt, pro eo quod eſt ingratus fuit, & de debita mercede fraudauit. Vſus eſt D. Paulus 1. Theſſal. 5. cap. Rogamus uos fratres, ut agnoſcatis eos qui laborant inter uos. Et 1. Cor. 16. cap. Agnoſcite huiuſmodi: id eſt, in honore eos habete. Sic non raro legimus in ſcripturis Deum ſuos agnoſcere, quod idem eſt, atque Deum illos, & ſuos habere, eosq; curare & tueri, ut Pſalmo 50. Cognoui ſeu agnoui omnia uolatilia cœli, hoc eſt, in mea poteſtate ſunt.

¶ *Agri* nomine intelligit ſcriptura familiam, ſeruos, ancillas, & omne patrimonium & fructus agrorum omnis generis, ut 2. Reg. 9. Et reſtituã tibi omnes agros Saulis patris tui, & tu comedes panes in menſa mea ſemper. Id eſt, reſtituam omne patrimonium aui (nam Saul auus Mephiboſeth fuit) tui Saulis. Item, Ager, Campus pro regione, Gen. 32. Terra Seyr in agrum Ædom. Septuaginta in regionem. Deinde Ager quoque pro hoc mundo uſurpatur, Matth. 13. cap. Agrum deniq; exterminare, Leuit. 25. dicitur, quando penitus à poſſeſſore abdicatur: id quod apud Hebræos fieri non potuit, ſed prędia uendebantur uſq; ad annum Iubilei, ſiue is propè, ſiue longè abeſſet. Agger uerò pro refugio. Pſal. 17. Domine petra, area et agger meus. Item agrum contriſtari, eſt agrum lapidibus obrui. 2. Reg. 3. Et omnem agrum bonum, dolore afficietis lapidibus.

¶ *Agni* nomine, manſuetudo in ſacris literis deſignatur, cui animalculo Chriſtus ipſe omnium paſtor princeps, innumeris ſcripturæ locis aſſimilatur. Hinc & prouerbia in ſcriptura naſcuntur, Agnus & Lupus paſcẽt ſimul, apud Eſa. 65. cap. dicto nihil aliud quàm ſummam tranquillitatem pollicetur propheta: qua fruituri ſunt, qui Deo fidũt: quum hic dum conturbari aduerſitate nulla poſſunt, quò minus in Domino ſint hilares: tum iſtis quò neq; æſtus aut labor accedunt. Lupos efferas gentes eſſe, agnos autẽ fide cicuratos. Vide Eſaiam 65. cap.

Agni autem paſcentes iuxta ordinem ſuum. Apparet prouerbialem fuiſſe ſermonẽ apud Hebræos, quo ius atq; ordinem cuiuſq; ſeruandum fore ſignificent, Eſaiæ 5. cap. Agni paſcentur iuxta ordinem uel demenſum ſuum.

Agnus ſingulariter de Chriſto tantum dicitur, Ioan. 1. cap. Ecce agnus Dei. Alias etiam diſcipuli oues dicti ſunt & lex mundi, Matthæi 10. cap. Tanquam oues in medio luporum. Matth. 5. cap. Vos eſtis lux mundi.

Agnus, Hœdus, ut eſt apud Matth. 25. cap. Agnos, iuſtos: hœdos uerò, iniuſtos ap-

pellat Christus. Et statuet, inquit, oues seu agnos quidē à dextris, hoc est iustos, credentes: hœdos autem à siniſtris, hoc est iniustos, incredulos, impios. Agnus denique perfectus, ut est Leuit. 23. cap. dicitur, qui absolutus est, nulla sui parte initiatus, sed integer, immaculatus mactandus.

¶ *Agon, Agonia* Græcis certamē, siue periculum, aut labor & sollicitudo, Col. 2. cap. Nam uos scire quantam sollicitudinem (agona) habeam de uobis. Agoniam appellat Euangelista horrorem illum & adfectionem, qua corripi solent homines iam instante atq; urgente graui discrimine, Lu. 22. ca. Et factus in agonia, id est, & correptus angore.

¶ *Aha seu Ah*, uox pauentium & lugentium siue uerbum angustiæ, qualis affectus fermè omnium sanctorum est, qui nihil de suis proprijs uiribus confidunt, Ioel. 1. cap. Aha quia propè est dies Domini. Et Hier. 1. cap. Ah Domine Deus, & non noui loqui.

¶ *Ait*, Hanc orationem plerunq; ad finē alicuius sermonis uel sententiæ prophetæ adponunt & ad fastidium inculcant, sed sedulitas est nō oscitantia. Ait Dominus uel dixit, ut præcedentibus fidem ab autoritate Domini mittentis & mandantis concilient. Congruet igitur, & huiusmodi epilogulos ita exponamus uel intelligamus, ut pateat propter superiorum fidem positos. Sic inquam loquutus est Dominus. Hæc mandauit Dominus. Hæc præcepit, aut consimili auctario.

¶ *Alarum* nomine interdum uel eas quæ sub humeris latēt, accipit scriptura: uel pro defensione, aut propugnatione. sic Hier. 2. cap. Et sub alis tuis inuentus est sanguis animarum pauperum innocentum, Psal. 16. In umbra alarum tuarum absconde me. Hinc alas extendere, siue alam expandere super aliquem, metaphora est sumpta à uolucribus seu à gallina, quæ pullos suos sub alis suis fouet tueturq;. Est etiam aliquem in tutelam suscipere, defendere & protegere, Ruth 2. cap. Expande alam tuam super ancillam tuam. Similiter Psal. 16. Pro diuina protectione & tutela, ut Psal. citato. Sub umbra alarum tuarum protege me. Sic & Christus, Mat. 13. Quoties uolui congregare filios tuos, quemadmodum congregat gallina pullos suos, sub alis suis. Alarum umbra uerò Dei sedere, est in misericordia, iustitia, spe & fiducia Dei sedere. Hinc spiritus ebrietas, hinc ubertas, hinc profluuia emanant gratiarum. Ab umbra alarum Dei seiungi & amoueri, certissimum damnationis signum est. Alarum similitudo in scripturis immensam Dei erga nos bonitatem demonstrat.

¶ Alas deinde extendere, apud Ezech. cap. 1. est Dei beneficia plausibiliter agnoscere & laudare. Alas remittere apud eundem, est impotentiam suam fateri, & humiliari sub potenti manus Dei. Alarum extensio nonnunquam populum & exercitum ipsum significat, ut Esa. 8. cap. Et erit extensio alarum eius implēs latitudinem terræ, id est, exercitus regis totam terram occupabit. Ita & Ezech. 17. cap. describitur rex per aquilam alis grandibus. Dan. 7. cap. describitur leo cum duabus alis, quæ significant populū & duas præcipuas gentes, quæ per uices regnauerunt Chaldæos & Assyrios, pardo quatuor alæ attribuuntur, celeritatē & uelocitatem in Alexandro Magno denotant. Alarum strepitus apud Ezech. 3. cap. Pœnam accelerandum significant. Alarum uolatus, discursus signatur celerrimus ad iussa Dei perficienda, Esa. 6. cap.

Alæ duæ præterea in Cherubim super propitiatorio sese respicientibus aduerso uultu: uel duo Cherubim sese superne contingentibus tum alis suis, & propitiatorium operientibus, in propitiatorium mutuis uultibus prospicientes: duo sunt testamenta uel uerba utriusq; testamenti. Quorum alterum est uerbum legis, alterum uerbum gratiæ, quæ inter sese etiam aduersa uidentur, dum lex peccatum auget, gratiam tollit, tamen in Christo conueniunt. Quia quod erat impossibile legi, Deus mittens filium suum, damnauit peccatum de peccato, ut iustitia legis impleretur in nobis. Vmbra uerò fides ipsa uerbi Dei, caligo spiritualis anima in qua tuto latet, à facie uulturum & rapientium luporum. Cherubim dicti sunt quasi alatæ aues. Num ita Hebraicè dicuntur aues, uel uenti: ut cognoscamus ex ipso nomine diligentiam angelici ministerij, Psal. 17. Heb. 1. cap.

Alæ adhæc terræ, pro cardine, extremitate & terminis terræ seu orbis, Esa. 24. Ab ala terræ cantica audiuimus. Et Iob 38. cap. Vt apprehendas alas terræ, id est, extrema orbis, Ezech. 7. cap. Finis super quatuor alas, id est, terminos terræ, hoc est, super omnem terram. Præter hæc & in malam partem accipitur, ut Hier. 49. Expandet alas suas. Item sub alas confugere, est sub tutelam & defensionem Dei confugere, Ruth 2. cap. Vt sub alas eius confugeres. Et ideo alas Deus dicitur habere, pro eo quod more auis electos

suos

ſuos tanquam pullos ſub ſe colligit, fouet, & ab inſidijs diaboli, & malorum hominum protegit.

¶ *Albus* hoc nomen Leuit.cap.13.pro colore uſurpatur.Ipſa, inquit Moſes,mutauit capilli albedinem.Translatio uulgaris,Et capillorum mutauerit aſpectum.

¶ *Alienus, Alienigena.* ſcripturæ ſacræ conſuetudo eſt, impios ac peruerſos Iſraelitas interim alienos,interim gentes appellare,ut Eſa.1.& Pſal.10.Alienati ſunt improbi,errauerunt ab utero: hoc eſt, ſimul atq; nati ſunt, à uerò Iſraelis ſemine degenerauerunt. Hinc de Hieruſalem Dominus per Ezech.16. cap. dixit: Origo & generatio tua è terra Cenaan, pater tuus Amorræus, & mater tua Cethea. Ad hunc ergo modũ arbitror per conuitium uocatos gentes,qui carne Iſraelitæ erãt, gentium autem impietatem & inamantes Deum, crudelitatem animo & moribus referebant, ab Dauide in Pſalmis iure alieni,alienati,alienigenæ nominantur. Hinc filij alieni ſiue alienati ſunt in ſcripturis, qui de ſorte & familia Dei eſſe debeant, uerum potius mundani homines,& ex operibus iuſtitiam quærentes, qui tamen ſe filios & populum Dei gloriantur: de quibus Eſa.2.cap.Filios enutriui & exaltaui,ipſi autem ſpreuerunt me,&c.Et Pſal.143.Et ex manu filiorum alienorum,quorum os loquutum eſt uanitatẽ. Pſal.17.Alieni mentiti ſunt mihi, filij alieni inueterati ſunt.Eſa.85.Sicut eſtas in ſiti tumultum alienorum humiliabis. Aliquando pro impio, Eſa.25.Palatium alienorum ut non ſit ciuitas. Septuaginta ἀσεβῶν, id eſt,impiorum.Significat etiam eum qui non eſt ex ſacerdotium genere,licet ſit ex Iudæis.Num.18.cap. Alienigena,id eſt,qui non fuerit de tribu ueſtra.Et Leuit.22.ca. Alienigenam uocat, qui non fuerit de genere ſacerdotali. Iterum cap.eod.Numer.Intelligit alienigenam ſiue alienum aut externum,nempe eum qui non ſit de ſemine Aaron.Item Hebræi,interdum Alienigenam commixtionem uocant,uidelicet quicquid ex gentibus ſe Iſraelitis immiſcuerat & cum eis è captiuitate aſcenderat,ut Eſdræ cap.13.habetur. Adhæc alieni pro hoſtibus,ut Eſa.Eam ipſam inquam alieni deuorãt.& cap.24. per alienos hoſtes populi Dei intelligit,alienos ab inſtitutis Dei,moribus & uita,& omnes qui à Dei timore & reuerentia ſunt,Pſal.54.Alieni inſurrexerunt aduerſum me.

¶ *Alienum* non rarò dicitur quod non eſt inſtitutũ à Deo, ſic Alienus ignis, dicitur illatus eſſe tabernaculo, diuerſus nimirũ ab eo quem accendere iuſſerat Dominus. Aliena dicitur mulier in Prouerbijs,quam non conceſſit Dominus.

Alienos deos poſtremò uocat,quæcunq; alia ſibi colenda,ſtulta hominum ſuperſtitio fingit. Hinc primo Decalogi cap. Non ſint tibi dij alieni iuxta uel præter me. Alieni ergo dij ſunt quos nos ipſi fingimus, quos Deus nobis non conſtituit tutelares, à quibus pendentes auxilia poſcamus.Alienus Deus erit, quod propriè & naturaliter nõ eſt Deus cui confidimus,à quo dependemus in proſperis & aduerſis.

¶ *Alius* hoc uocabulum pro nouo ſubinde reperitur, Eſa.65.cap. Et ſeruos ſuos uocabit nomine alio,id eſt nouo.Septuaginta καινόν, Act.17.Regem dicentes alium eſſe Ieſum,hoc eſt,nouum.Pro proximo,Rom.2.cap.In hoc quod iudicas alium.

¶ *Alma* Hebræis non quamlibet adoleſcentulam, ſed Virginem, quæ iam matura eſt uiro & partui apta,ſed innuptam adhuc ac uelut domi abſconditam, ut uirgines ſolent,antequam nuptum elocentur, ſignificat: qualis Rebecca erat,quum Iſaac ſponſa peteretur.Ea tum alma dicebatur, ut legimus Geneſ.24.& ea quæ uiolata eſt in campo. Ita uocatam & Mariam ſororem Moſis legimus, cum à filia Pharaonis iuberetur, nutricem recepto infantulo Moſi adducere, quando certè admodum puella fuit. Sic & Eſa.7.cap.Ecce uirgo concipiet & pariet filium,Hebræus almam uocat.Similiter & Matthæus hac uoce uſus eſt cap.1. Hebræi in uno loco de corrupta exponunt. Prou.30.cap. Vbi legitur de uia uiri in adoleſcentula,ſed his nihil obſtat.

¶ *Alpha & ω.* Apocal.ult.cap.Ego ſum alpha & ω,hoc eſt,ego ſum rerum omnium ſumma.Omnia proficiſcuntur à me,uelut à fonte,& ad eundẽ omnia referuntur,tanquam ad fœlicitatis portum.Nam alpha α Græcis prima litera eſt,ω magnum poſtrema. Non diſſonat ab iſto adagio: Prora & puppis, ſummam conſilij noſtri ſignificamus: propterea quod à prora & puppi,tanquam à capite et calce pendeat tota nauis.Et illud Theocriti in Encomio Ptolemæi: Primus & ultimus, ac medius. Item Vergilij illud: A te principium tibi deſinet. Quaſi dicat Ioannes,omnia proficiſcuntur à me tanquam à fonte,&c. Sic pietas, ſtudiorũ noſtrorũ prora & puppis & foſſa & uallum eſſe debeat.

¶ *Altare* pro Deo ſæpe accipitur,Iudicum 2.cap.Altaria eorum ſubuertetis.Interim

altare pro mensa Domini ponitur. Denique pro corde hominis, Matt. 23. cap. Altare ergo (inquit Origenes in Matth. Tract. 25.) quod uotum sanctificat, est hominis cor, quod principale habetur in homine. Hæc ille.

¶ *Altera contra alteram*, pro eo quod est, Mutuo, uel uicissim mulierem ad mulierem, Amos 4. cap. Et per apturas exibitis altera contra alteram. Septuaginta contra inuicem.

¶ *Altum sapere*, Roman. 11. cap. Noli altum sapere: Altum sapere dictum est superbire. Quod alio loco è contrario satis ostendit, Rom. 12. cap. ubi ait: Non alta sapientes, sed humilibus consentientes. aperuit utique nihil aliud se dixisse alta sapientes, quàm superbientes.

Altum esse, est cruce tectum esse, Prouerb. 24. cap. Altior est sapientia quàm ut stultus assequatur. Thesauri enim Dei cruce sunt absconditi. Stultus non amat crucem, sed fugit, ideo non assequitur sapientiam.

Altum denique Paulus Rom. 8. usurpat. Neque altitudo, neque inquit, profunditas. Profunditatem, gehennam. Altitudinem uerò, regnum cœlorũ uocat. In Altum reuerti, regredi, Psal. 7. Et propterea ad Altum regredere, est conscendere tribunal, est suum iudicium, suam potestatem, suum officium, suum ministerium resuscitari, hoc est, in altitudinem reponere, reuertere apud Dauidem.

¶ *Amarum facere os*, pro non credere, Iosuæ 1. cap. Omnis uir qui amarum fecerit os tuum, hoc est, qui nõ crediderit tibi. Septuaginta, Qui tibi inobediens fuerit, seu potius incredulus, Numer. 20. cap. Non intrabit (scilicet Pharao) in terram, quam dedi filijs Israel, eo quod amarum fecerit os ad aquas contradictionis, Deuter. 1. Et amarum feciſtis os Domini Dei uestri. Item 9. Et amarum feciſtis os Domini Dei uestri. Ad hæc Amarum mihi ualde de uobis. Hebraismus, ubi noster interpres, uestra angustia magis me premit. Septuaginta uerò ita legunt, Adflictio est mihi ualde super uos. Sensus is fuerit: Vestro magis quàm meo exilio crucior, Ruth 1. cap. Vide Exodi 1. cap. Amaricare uitam populi.

¶ *Ambulare* penitiore significatu apud Hebræos est, qui à uia recta discedit, in calles que labitur tortuosos, Psal. 1. Beatus uir qui non ambulauit in consilio impiorũ, Matthæi 10. cap. In uiam gentium ne abieceritis, 4. Reg. 16. cap. Et ambulauit in uia regum Israel, 2. Paralip. 2. cap. Et non ambulauit desiderabilis, Gen. 17. Fac teipsum ambulare coram me, septuaginta cum Iesu Syrach, & D. Paulo transposuerunt. Optimè ages coram me, hilariter enim affectus sum, & ita ut oportet egregiè fungi officio rectoque gerere significat. Quasi ad hunc modum diceret, Conuersatio tua sit ad uoluntatem meam, operam da, ut mihi placeas: uult enim Abraham ad nutum suum ac uoluntatem suam facere, Psal. 104. Deambulabo in conspectu Domini in terris uiuentium. Hinc Ambulare sicut & ingredi notum est more scripturæ metaphoricos, idem esse quod uiuere seu conuersari, ut Psalm. 14. Qui ingreditur sine macula, id est, qui conuersatur absque omni dolo, siue innocenter & iuste uiuit. Psal. 83. Sic apud Esaiam 6. cap. conuersationem & opere Ambulare significat, Qui ambulant innocenter. Et Psal. 100. Rom. 8. Nihil damnationis his, qui non secundum carnem ambulant, id est, non carnaliter secundum concupiscentiam, & iuxta præscriptum carnis uiuunt. Hinc est quod uia in scripturis dicitur, quicquid legimus, quicquid uiuimus, & quoquo conuersamur. Denique omnia quibus studemus, siue bona, siue mala, ut Psal. 1. Quoniam nouit Dominus uiam iustorũ, & impiorum iter peribit. Ambulare pro colere, Deut. 4. cap. Qui ambulauit post Baalpeor, Gen. 48. cap. Ambulauerunt patres mei, id est, uacauerunt cultui Dei. Pro custodire, Ezech. 5. cap. Et in præceptis mes non ambulastis. Pro, proficere, Philipp. cap. 3. Obseruate eos qui ita ambulant.

Ambulare in mirabilibus super se, hoc est, quod uulgo dicunt nimis alte uolare, tractare rem supra uires, & sic periculum incurrere, Psalm. 131. Domine non est exaltatum cor meum.

Ambulare uerò in uijs Domini, nihil aliud esse scribunt patres, quàm in cunctis nostris & cogitationibus, & actionibus seruare iustitiam, quàm perfectam mandatorum Dei obseruantiam, & cultum esse diffiniunt.

Ambulare post Dominum, est abijcere fiduciam omnium operum humanorum, & sola Dei gratia ac bonitate niti & fidere. Nam qui credit filium Dei, factum uictimam pro peccatis suis, hic nullo suo opere nitetur.

Ambu-

Ambulare Dominum in medio populi ſui, eſt omnium ac ſingulorũ neceſſitatibus conſulere, adeſſe prudentia, dirigere in agendis, gratiam largiri uiciſſim fidelibus ſuis, & eam agnoſci à gratis ſibi credentibus, Leuit. 26. cap.

Ambulare, agere, conſeruari coram ſiue cum Deo, uel in conſpectu eius, eſt uelle placere ei, innocenter uiuere, ad nutum & uoluntatẽ Dei agere. Et ut certo Dei fauore gaudere, ita uiciſſim flagranti eius ſtudio teneri, Quemadmodum Enoch & Abraham ambulauerunt. Id quod ſolum petit Deus à nobis Gen. 48. Deus in cuius conſpectu ambulauerunt patres mei. Eſt enim elegans Hebraiſmus, ſignificans ſeſe diuinæ uoluntati attemperare. Sic Gen. 17. Ambula coram me, & eſto perfectus, id eſt, integer eſto. Conuerſatio tua ſit uoluntati meæ conſona, ſtude ut mihi placeas. Ita uiuito in hoc mundo, ut quæcunque egeris, mihi grata ſint, daq; operam ut uiuas inculpate, Germanicè, du vvirſt dich vvol tragen vnd halten vor mir. Et cap. 5. Ambulauit Enoch cum Deo: pro, rectè, inculpateq; uixit & diuinam uitam egit, ſtuduit ueræ pietati atq; innocentiæ: nam ſic homo rectè coram Deo aut cum Deo ambulat.

Ambulare cum Deo ex aduerſo, eſt iactare titulum populi Dei, corde autem & animis longè à Deo ſeparatis, Leuit. 26. ca. Si ambulaueritis mecum ex aduerſo, ambulabo & ego uobiſcum ex aduerſo. Currere cum Deo idem eſt, eſt eum timere ac ſincere colere, ut infrà patebit.

Ambulare ſecundum ſpiritum, ut Paulus Rom. 8. cap. adhortatur, eſt monitis fidei obtemperare. & carni ferocienti frenum imponere, hoc eſt, uim carnis & rationis humanæ abnegare & mortificare, & à ſolo ſpiritu pendere.

Ambulare ſecundum carnem ſeu uerſari eſt totum carnis imperio ſubditum, & à ſpiritu Dei alienum eſſe, hoc eſt, omnino carnis cupiditates ſequi, cõtempto ſpiritus imperio, Gal. 5. cap. quod eſt iuxta rationem & præſcriptum humanum uiuere & uerſari.

Ambulare adhæc toto & perfecto corde cum Domino, hoc eſt, uerè & rectè & ſinceriter uitam ſuam ad uoluntatem Dei inſtituiſſe, alios autem corde duplici & imperfecto, 4. Reg. 20. orat Ezechias ad Dominum. Obſecro Domine, &c. Ita 4. Reg. 10. cap. Iehu ad Ionadab, ait: Nunquid eſt cor tuum rectum in corde meo ſicut cor meum cum corde tuo?

Ambulare in luce, Ioan. 3. cap. eſt credere: Contrà, in tenebris ambulare, eſt in Chriſtum non credere, Ioan. 12. cap. Qui ergo in Chriſtum credunt, in luce ambulãt. In Chriſtum credunt, qui opera tenebrarum abiiciunt, Rom. 13. cap.

Ambulare cum patribus ſuis, eſt in aliud ſeculum ſequi præceſſores, quod fit, cum uitam morte commutauerimus, 1. Par. 17. cap.

Ambulare ante faciem, eſt ſibiipſi abſentem non eſſe, Eze. 1. cap. Et unumquodq; eorum coram facie ſua ambulabat.

Ambulare per uiam uenti, eſt inania annunciare & mẽtiri, Mich. 2. cap. Si fuerit quiſpiam, qui ambulat per uiam uenti. Septuaginta: ſpiritus ſtatuit mendacium.

Ambulare in anima, hoc eſt, ut Ezech cap. 1. Qui ambulant in uoluntate cordis ſui, Eccleſ. 6. Melior eſt aſpectus oculorum ambulante in anima. Elegantius uerò Symmachus (teſte Hieronymo) tranſtulit, Melius eſt prouidere quàm ambulare ut libet, hoc eſt, Melius eſt iuxta ſenſum cuncta agere, qui animæ eſt oculus, quàm uoluntatem cordis ſequi.

Ambulare ſicut gentes, eſt quemadmodum Apoſtolus Rom. 1. cap. dicit, cognoſcere Deum, attamen non ſicut Deum glorificare aut gratias agere, Epheſ. 4. cap. Non uos amplius ambulare ſicut & reliquæ gentes.

Ambulare in uetuſtate literæ: de quibus loquitur Paulus Roman. 7. cap. quorum corda ſpiritus ſanctus non animauit amore legis: ſunt autem duplices, qui in uetuſtate literæ uerſantur, Alij hypocritæ nondum onus conſcientiæ ſentientes, qualis ille, Lucæ 18. cap. Alij ſentientes onus conſcientiæ, & ignorantes fidei, qui operibus & ſatisfactionibus ſe iuſtificare conantur. Proinde literæ ſunt primũ fictæ pœnitentiæ: deinde etiam dolor conſcientiæ ſine fine miſericordiæ Dei.

Ambulare poſt deſideria carnis, eſt perinde atq; ſolent beſtiæ, ſecundum proprium ſenſum ac libidinem uiuere. Sic enim ait Petrus, Maximè uerò ambulantes poſt impura carnis deſideria, & in Epiſt. Iudæ.

Ambulare in latitudine, eſt conuerſari ſpiritus libertate & conſcientiæ tranquillitate,

& ſancta quadam uoluptate cordis,& mente ſine diſceptatione: iſtuc Dauid uocat Ambulare in latitudine, Pſal.118.Hebraiſmus & ille obſeruandus,Ambulabant ſecundum quod ambulabant,pro quo noſter legit, Huc atq; illuc uagabantur incerti. Septuaginta,Ibant quocunq; ibant. Item,Non ambulauerunt in uia eius,hoc eſt,haudquaquam uixerunt,quemadmodum pater eorum,1.Reg.8.cap.Item Ambulare poſt peccata, pro peccare,der bieberey nach gehn,4.Reg.13.cap.

Ambulatio, poſtremo pro fluxu & abundantia,1.Sam.14.Et uenit populus in ſyluã & ecce ambulatio mellis,& nemo reducebat manum ſuam ad os ſuum. Hoc loci etiam reducere pro admouere uſurpatur.

Ambulare in portis inferni,eſt uerſari in latibulis ſepulchri cum mortuis,Eſa.38.

¶ *Amen* uox Hebraica eſt, quæ apud Hebræos eum habet uſum, ut per eam confirmemus,quæ antea dicta ſunt. Amen nanq; nomen deductum à uerbo Aman quod firmum eſſe ac ſolidum ſignificat: unde & Emeth, id eſt, ueritas, & Emunah,id eſt, fides deducitur. Approbantes & confirmantes auditum ſermonem, ea uoce apud Hebræos utebantur,& accinebatur Amen,amen : quod ſignificat,firmum ſit firmum : uel fiat & fiat.Septuaginta γένοιτο, γένοιτο uerterunt. Sic cum imprecatio eſſet lecta in mulierẽ adulterij infamatam,lex cogebat ipſam reſpondere, Amen. Num.5.cap. Item quum recitabantur deuotiones contra tranſgreſſores legis Dei,reſpondebat item populus, Amen, Deut.27.& 1.Par.16.Nehem.8.& Pſal.72. & Pſal.89.ferè eiſdem uerbis,quibus Pſal.39, finit,ſic enim habet,Laudetur Dominus in ſeculum Amẽ & amen, id eſt,fiat & ita fiat. Geminatio hæc confirmationem intendit. Ergo Amen uox Hebræis peculiaris particula eſt formula iurantis,confirmantis,concedentis,optantis conteſtantisq; ueritatẽ.Hinc toties legitur repetita à Domino, & qua libenter uſus eſt, ut eſt uidere apud omnes Euangeliſtas. Et ideo ut maximè uoluit hac uoce ſignificare id fore certum ac eſſe indubitatum,quod dixerit.D.Hieronymus in Matthæum, Amen inquit, ſignaculum eſt orationis dominicæ: quod Aquila interpretatur fideliter,nos uerè,poſſumus dicere.Et ſanè uidetur Emeth Amen adiici, quo ſpes noſtra confirmet,uotaq; illa noſtra omnia certo iam impetrata eſſe quando Deus pater cœleſtis ſe nos exauditurũ ſanctè recepit, qui cum ſit ueritas æterna, fallere poteſt neminem. Vulgarem uerò quoq; fuiſſe uoculã confirmandi & obſignandi preces publicas, imprecationes fauſtas & infauſtas,ut Deut.28. cap. Nehem.8. Hier.11.cap. & eum fuiſſe morem, ut ad prælegentis uerba tota eccleſia reſponderit Amen.Et Paulus aſſerit non poſſe aliquem reſpondere Amen,id eſt,confirmare quæ prædicata ſunt,niſi intellexerit prædicationem.

Tres uoces in ſumma ſunt Hebræis familiares,quibus precantur rebus ſuis fœlicitatem,incolumitatem,tranquillitatem,ſalutem,pacemq; ac ſucceſſum. Sælah,id eſt,ſemper,Et ſcholem,hoc eſt pax:& Amen,id eſt fiat. Atq; hæ frequenter in ſacris literis inueniuntur,præſertim in Pſalmis,in quorum fine aliquando eſt Amen,quod eſt apud Latinos Etiam.plerunq; affirmantis ſiue approbantis eſt, Apocal.cap.1. Sælah,id eſt, ſemper: quo dicto optatur ſucceſſus ac omnium rerum perfectio, & adimpletio antedictarum rerum.

¶ *Amicus* Hebraicè Ahab, pro deceptore, Thren.1.cap. Verus enim amicus & fidelis (ut ſcriptura teſtatur) protectio eſt fortis,medicamentũ uitæ et immortalitatis.Vnde patet quod hoc loco per Antiphraſim iſte Amicus dicatur, qui deceptor eſſe probetur. Vocaui amicos meos,ipſi deceperunt me.Pro ſocio & altero,Exodi 21.cap.Et percuſſerit quis amicum ſuum.

¶ *Amor* hoc uocabulum reperitur apud prophetam Hieremiam pro gratia & fauore,Hier.2.cap.Quid bonam oſtendere uiam tuam ad quærendum amorem.

¶ *Anathema* D.Hieronymus ait Iudæis hanc peculiarem uocem eſſe,& extremã deteſtationem ſignificare, Et apud Hebræos ab exterminio & internitione nomen habet Herem,quaſi dicas excidium & panoletria,aut ſi malis internitio,noſtri excõmunicationem,maledictionẽ & execrationẽ dixere.Sic in Leuit.27.legitur:Omne quod Domino conſecratur,uel omne anathema quod cõſecrabit quis Domino ex omnib. quæ habet. Vox Hebrça Herem,pro qua Anathema tranſtulimus,locũ habet quum ex pacto internitionis hoſtiũ, aut ex cõditione euerſionis alicuius urbis,homines,aut ſpolia deuouebantur Deo,Num.11.Iudic.11.Ioſ.6 Deut.Herem deducitur ab Haram, id eſt, occidit.euertit,deſtruxit.Hoc enim uotũ ferè cõcipiebatur ab Iſraelitis,ſub internitionis uel euerſionis

ſionis conditione, ut: Si Ammonitas deuicero, eum qui mihi primus occurrerit tibi offeram in holocauſtũ. Herem idem ualet, quod omnis res, quæ deuota eſt Domino Deo uel ad uſum ſacrum uel ad internitionem, ut patet Leuit. ult. & Deut. 7. Anathema eſſe. Id eſt, ne ſis Deo abominationi, ſicut & ille populus à quo idola cœperis.

Huius uerbi uſus frequens eſt in Moſe. Inuenies nanq; quod dicitur cõtra Hiericho: Et anathematizabis totam ciuitatẽ Chriſto Deo tuo. Vocantur enim eo nomine apud Hebræos, quæ ex aliqua maxima cauſa Deo deuouentur, neq; licebat unquam ea contingere, Num. 18. Et inualuit apud nos omnis conſuetudo, quæ in hodiernum diem durat, ut Anathema dicatur, quod certo loco ſuſpenſum, & hoc plerunq; in bonum ſonat, & eſt interdum oblatum Deo. Sic interdum qui oblatus eſt diabolo, nec ultra regionẽ ſalutis inhabitat, ſed alienus à Chriſto, &c.

D. Paulus hac uoce uſus, Rom. 6. Optarim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, hoc eſt, optarim abdicari à Chriſto, relegari, reiici, uel alienũ eſſe. Etenim homines ſacri, quorũ capita diis inferis deuota erant, dicti ſunt Anathemata. Nos dicimus Germanicè, verbandt, verſchickt, verſtoſſen, enterbt, verflůcht. In Galatis poſuit eandẽ uocem pro deuoto & execrabili deteſtandoq;. Illud (inquit cap. 1.) deuotum ſit, execrabile, deteſtandum abominandumq;. Docet eſſe Anathema quicquid non in Euangelio, atq; ſermonibus Apoſtolorum contineatur. Et 1. Cor. ult. Qui non diligit Dominũ Ieſum ſit Anathema, maranatha. execrationis ultimæ nomen. Vide & conſule Lector Budæum in Comment. linguæ Græcæ, multa nanq; & ea lecta & iucunda & digna de hac uice Anathematis ſcripſit uir ille doctiſſimus.

¶ *Ancillæ* nomine minores urbes, uiculi & caſtella apud Hebræos ueniunt, Naum 2. cap. Et ancillæ eius minabantur. Vel intellige captiuas mulierculas iuxta D. Hieronymum. Et quidam Hebræorum per Ancillas intelligunt principum & nobiliorum uirorum uxores, in ſeruitutis coactas conditionem, atq; in exilium abductas, quæ prius molliſſimè uixerunt. Item Ancillæ & Serui nominibus, ſodales & domeſtici intelliguntur, Eſa. 14. Et poſſidebit domus Iſrael ſuper terram Domini in ſeruos & Ancillas.

¶ *Angelus* commune uocabulum omnibus qui mandata Dei perfecerunt, & à Deo mittuntur, ſiue ſpiritus illi cœleſtes ſint, ſiue prophetæ aut Apoſtoli. Et ſi etymon ſpectes, ſignificat legatum & nuncium: quo nomine & prophetæ angeli Domini exercituum appellantur. Sunt enim miſſi à Deo oratores qui mundo Dei uoluntatem exponant, ad Hebr. 1. Et Malach. 2. de officio ſacerdotis ſcribitur. Et Haggæi 1. Dixit Haggæus, angelus domini populo dixit: Ecce ego uobiſcum, &c. Et Lucæ 9. Ieſus mittebat angelos ante faciem ſuam in uicos Samaritanorum. Ita quicunq; mandata Domini perferunt, & uerbum eius annunciantes Angeli eius ſunt, legati, miniſtri publici ſiue nuncij Dei, ut patet 1. Cor. 11. Iubet mulierem uelamen habere ſuper caput, propter angelos: Vel angelum dixit Apoſtolus pro iuſto.

Angeli deinde nomẽ generaliter pro ſpiritu capitur, Matth. 8. Dico enim uobis, &c. Et Paulus ad Hebræos cap. 1. Nuſpiam enim angelos aſſumit. Intellexit omnem inuiſibilem, ſubtilem aut ſpiritualem ſubſtantiam. Porrò quoties pij aliquẽ magnopere laudant, uocant eum Angelum Domini 2. Reg. 19. & 14. Vnde idem ad Gal. cap. 4. Mal. 2. Contra quando quis ad extremum uituperantur, audit filius Belial. Heliſeus appellat regem Iſrael filium homicidæ, 4. Reg. 8. Item pro ſpiritu hominis bono uideas ſæpiſſimè uſurpari hoc nomen Angeli, pro hominis deuotione, pro ſpiritu hominis ſancto.

Angeli ſimiliter pro dæmonibus dicuntur, 1. Cor. 6. Angelos, dæmones intelligit in malam duntaxat partem per Synecdochem. Præterea per Angelũ Satanę, 2. Cor. 12. (perſona pro re uſurpata) intelligit Paulus omnes aduerſitates, & omnia mala quę nobis accidunt: cõmune nimirũ modum ſequutus, quicquid aduerſitatũ & periculorũ accidit, aut diabolũ uocant, aut ex diabolo eſſe exiſtimant. Sic & 1. Cor. 6. nomine Angeli diabolum intelligit. Et Matt. 25. Rom. 8. In bonam partem uerò uocatus eſt filius Dei per Eſaiam angelus. Et Pſal. 33. Circũdat angelus Domini in circuitu timẽtes eũ, & eruet eos.

Angeli etiã dicunt filij Dei, iuxta Bernardũ, ut diuinæ gloriæ participes, & expreſſiorem imaginis Dei ſimilitudinẽ in ſe habentes, Iob 1. Et erat dies ueniebantq; filij Dei. Alij reddunt, miniſtri Dei, ſunt etiam prophetarũ miniſtri. Sicq; & uigiles apud Danielem 9. dicuntur ad ſignificandum, quod ſingula facta explorent ac cognoſcant.

Angelis poſtremo tribuuntur facies, alæ ac pedes, quamuis reipſa incorporei ſunt. Ar-

que faciei & oculis ulm cognitiuam. Pedibus, opera eorum quibus coram Deo ambulant & conuerſantur, ac ſedulum miniſterium & alacrem obedientiam. Alis, in cuncta diſcurſum uelociſſimum capimus, quomodo & poetæ ſuo Mercurio tribuunt. Vide Eſaiam cap. 6.

D. Ioannes Capnion, qui fuit conterraneus meus, fœliciſſimæ memoriæ incomparabilis eruditionis uir, talem diffinitionem adfert. Angelus eſt ſuppoſitum uiuum, rationale, hymniſonum, immortale. Hæc ille.

Angeli, inquam, creaturæ ſunt, ſpirituales ſubſtantiç, miniſtri, & ut propheta Dauid ait, flamma ignis. Nam Angeli reuera non ſunt flammæ corporeæ & uiſibiles, ſed diaphonia, pulchritudine, puritate, ui, agilitate & celeritate flammam referunt. Hinc & Seraphin nomen, proculdubio ab ardore indepti ſunt.

¶ *Anguli* nomine, principem ſeu primorē populi intelligit Hebræa lingua, ut 1. Samuelis 14. cap. Accedite huc omnes anguli populi.

¶ *Animæ* uocabulo, multa in ſacra lectione ſignificat. Capitur enim ſæpenumero pro ipſa uita ſeu corpore animato & anima ipſa quæ in ſanguine eſt, & in quantū corpus uiuificat atq; negetat, ut Leuitici legimus, Anima, inquit, omnis carnis in ſanguine eſt. Et Hiob 1. Animam eius non tangas, id eſt, uitam. Gen. 37. Non interficiamus animam eius, Matth. 10. cap. Et illud: Qui amat animam ſuam, pro amore uitæ capi debet, Deut. 12. Num. 35. 1. Ioan. 3. Gen. 19. Salua animam tuam, Germanicè, fryſte oder errette dein leben. Ideo Animæ nomine, etſi uim illam ſcriptura ſolent ſignificare, qua uegetamur & ſentimus, nonnunquam tamen & pro uentre illud uſurpat, ut Eſa. 5. cap. Propterea dilatatur infernus animam ſuam, hoc eſt, uentrem & diſtendit os ſuum, abſq; modo. Et capite 19. In ſimili ſomniantis ſe edere, cuius cum euigilarit anima, id eſt, uenter, uacuus eſt.

Anima inſuper pro cadauere ſiue mortuo, Leuit. 21. cap. Super anima nullus ueſtrū contaminet ſeſe in populo ſuo. Pro uictu, Deut. 24. cap. Qui animam ſuam appoſuit tibi, quia animam ſuam caperet in pignus, id eſt, uictum ſuum. Quaſi dicat, caperet id unde ſibi quæritat uictum.

Anima uiuens pro anima uiua ſiue homine uiuo, qui morte interit, 1. Cor. 15. cap. Factus eſt primus homo in animam uiuentē. Nam ſic Geneſis habetur, Omnem animam uiuentem, Hebraiſmus, pro omnia animantia uiuentia Et Gen. 1. Anima uiuentis repti le, pro reptilia uiuentia. Sicq; legis, ut non ſemper pro humano ſpiritu accipiatur, ſed etiam brutis attribuantur, quæ uegetantur & enutriuntur. De anima iumenti legis Leuit. 24. Qui percuſſerit animal, reddet uicarium, id eſt, animam pro anima, hoc eſt, iumentum eiuſdem preciį reſtituat.

Anima ita in ſacris frequenter dicitur homo uiuens, edens, bibens, dormiens, faciens aliquid. Hinc Animalis homo ψυχικός, naturalis uel carnalis ab anima. Nam homo, quatenus dei ſpiritu renatus nō eſt, non ſolū corpore caro eſt, ſed anima quoq;. Caro enim per ſe nihil cogitat. Et affectus carnis in anima ſunt, nō in carne. Et ut Paul. 1. Cor. 3. hominē uocauit animalē, id eſt, naturalē ſiue carnalem. Hinc quoq; Animale corpus & ſpirituale corpus. Animale corpus, uiuū illud eſt quod Adamo protoplaſto dedit Deus, & q̄d operante Deo nobis cōfertur per natiuitatē carnalem: ſcriptum eſt enim, Factus eſt Adam in animam uiuentem. Spirituale autem corpus illud eſt quod ipſe Dominus Ieſus primitiæ dormientium à morte excitatus, geſſit, ſpirituq; ſuo omnium fidelium corpora uiuificabit, ut & ipſa ſint ſpiritualia futura & conformia corpori dominico, uiuentia iam perpetuò in gloria, potentia, ac omnium rerum perfectionem habita.

Animæ & uitæ adhæc in hoc mundo, comprehenduntur omnia deſideria carnis, ut ſunt gloria, uoluptas, quies, & id genus alia. Item, Secundum Animam ſuam, Deut. 23. Quantum, inquit tibi placuerit, Hebræus legit, ſecundum animam tuam ſaluando te. Id eſt, pro deſiderio tuo, ad ſaturitatē uſq;. Pro tota humanæ perſonæ ſubſtātia. Hier. 38. Viuit Dominus qui fecit nobis anima. Seu perſona uiuente, Gen. 12. Et animas quas fecerant in Haran, uel perſonas quas acquiſiuerāt, ut de ſeruis in domo natis, aut pecunia emptis intelligatur, Et Gen. 14. ca. Da mihi animas, id eſt, homines captiuos. Et Gen. 36. Omnes animas domus ſuæ. Id eſt, omnes homines domus ſuę, oēs domeſticos, Leuit. 5. Pro mente religioſa & illuminata à Deo, 1. Pet. 2. Abſtinete à carnalibus concupiſcentiįs quæ pugnant aduerſus animam. Item, Anima de populo terræ, Leuit. 4. Si peccauerit

anima

anima per ignorantiam, de populo terræ, ut faciat quicquam, &c. Hebraiſmus eſt, pro, ſi quis è plebe per ignorantiam peccauerit faciendo quicquam.

Animæ præterea percuſſione percutere, Deuter. 19. Percutiat cum percuſſione animæ, &c. Id eſt, lethali uulnere. Animam pro anima, Deut. 19. cap. Sed animã pro anima. Id eſt, eam pœnam ab eo exiges, qua affectus fuiſſet is, in quem dixit falſum teſtimoniũ ſi conuictus fuiſſet. Pro corpore humano, haud raro in ſcripturis, ut Eſa. 49. Ad cõtemptibilem animam. Homo pollutus anima, id eſt, polluto corpore. Anima mortua, ideſt, homo mortuus. Anima quoq; pro pecoribus & iumentis, Gen. 12. cap. Hinc Anima uiua, pro animalibus uiuis accipitur. Et generaliter tam ad beſtias quàm ad feras atq; iumenta refertur, Gen. 1. Producat terra animam uiuam, quod uiuit in ſenſibus, & etiam animantia, Germanicè, Ein lebendiger leyb, quod corporaliter uiuit cum tota ſubſtantia. Anima pro ſanguine, Gen. 9. cap. Verumtamen carnem cum anima ſua, ſuo ſanguine non comederit. Hic uocat animam ſanguinem, quia ſanguis eſt ſedes ipſius animæ. ſignificat enim ſæpe apud Hebræos animarum uitam quæ ſanguine & halitu continetur. Anima eius ligata eſt ad animam iſtius. Et adhæſit anima eius cum Dina, Geneſis 34. Cui affine eſt, quod Gen. 44. ut iam citaui, ſcribitur. Vtrunq; pro eo, quod nos dicimus. Habet illum longè chariſſimum. Er hat ſyne ſinn gar vff ſy gevvorffen. Eodem pertinet, 1. Reg. 18. Conglutinata eſt anima Ionathan cum anima Dauid, id eſt, ipſe Ionathan dilexit eum ut animam ſuam, id eſt, ut ſe ipſum.

Animas autem facere, eſt gignendis liberis operam dare. Et dicitur de utroque ſexu ſcire animas aliorum, hoc eſt, quid alijs in animo ſedeat noſſe, Exodi 23. Anima mea coram te honorabilis, 4. Regum cap. 1. Pro quo noſter interpres ponit, Noli deſpicere animam meam, &c. Honoratior tibi uidear quàm cui, quod peto, deneges. Animam non tollet, noſter interpres. Non uult perire animam, id eſt, uitam 2. Reg. 14. Tollere animam pro neci dedere, uulgatiſſimum eſt. Anima prectoſa coram te, id eſt, quod parſi ſti uitæ meæ, 1. Reg. 26. & 4. Regũ 1. cap. Sit prectoſa anima mea coram te, &, noli deſpicere animam, &c. Septuaginta legunt: Honoretur anima mea, &c. Anima mea magnificata eſt in oculis tuis, 1. Reg. 26. Id eſt, Magni me fecifti: Anima mea omnis adhuc in me, hoc eſt, uiuo adhuc, nondum expiraui, 2. Reg. 1. cap. Anima tua erit cuſtodita in cuſtodia uiuorum. Cuius Idiotiſmi ſententia hæc eſt: Perire non poteris, cuſtodiente Domino uitam tuam cap. 25. Mox occurrit contrarium, Anima hoſtium proijcietur in manu fundæ, hoc eſt, peribit. Anima mea cõturbata eſt, hoc eſt, omnis illa, qua uiuo, & ſentio, ex mortis memoria, pœnarumq; horrore ſummè deiecta, & conſternata, quemadmodum & illud de Chriſto intelligi oportet, Triſtis eſt ſeu mœſta eſt anima mea uſq; ad mortem. Quo loquutionis genere extremam ſignificauit animi mœſtitiam, qua nõ poteſt alia excogitari maior aut etiam æqualis: perinde ut cum nos in noſtrate lingua dicimus. Ich bin vff den todt vervvundt. Et animi mentis'ue dolores tanto ſuperant cruciatus corporis, quanto mens carne præſtantior eſt.

Anima pro uoluntate Gen. 23. uel animo capitur. Si eſt inquit, in animabus ueſtris. ac ſi diceret, ſi placet uobis, ſi uobis cordi eſt, ſi uobis eſt in animo. Pſal. 105. Vt erudiret principes ſuos in anima ſua, id eſt, pro uolũtate ſua. Et Pſal. 11. Odit anima eius, pro animi adfecti Gen. 27. cap. Et benedicat mihi anima tua, id eſt, ut tibi ex animo benedicam, quemadmodum tibi ex animo bene uolo ac cupio, ita tibi benefaciam Gen. 32. Salua facta eſt anima mea. Anima Hebræus pro animo legit, hoc eſt, iam quieto & parato ſum animo, iam omnibus curis, omnium metu liberatus eſt animus meus, Germanicè, Ietzund iſt myn hertz alles vnmuts loſs. Sic Animam egredi, uel cor exire, ſchema eſt Hebraicum, pro concidere, examinari, Gen. 24. Et exijt cor eorũ, et obſtupuerunt, Germanicè, Im empfiel hertz vnd mũt. Hinc eſt quod in ſacra ſcriptura tribuitur animæ appetitus & nauſea, iuxta illud, Num. 21. Anima noſtra nauſeat ſuper cibo iſto leuiſſimo. Et Leuit. 26. cap. Abominabitur uos anima mea.

Anima, uita, & ſpiritus differũt in hoc: Nam Anima ſignificat ipſam ſubſtantialem uitã, qua corpus ſubſiſtit in rerũ natura. Vita uerò conuerſationẽ, ſeu res geſtas in corpore per animã. Quemadmodũ & in noſtra uernacula, licet eodẽ uocabulo, leben, tamen multum diſcreto ſenſu utimur, quando de naturali uita & operibus eius loquimur: ut Pſal. 7. perſequatur inimicus animã meã, id eſt, occidat Abſalom & Achitophel animã meã, hoc eſt, me totum hominẽ, nec ſit qui me ſaluet à perſequente. Sequitur, Et cõprehendit

hendat & conculcet me in terra uitam meam, id eſt, uniuerſa quæ uixi, ſeu uiuendo, aut uita geſſi, conculcet in terram, id eſt, deſtruat & deiciat, conturbet, deſpectui habeat, ut non ſim ultro aliquid in oculis & auribus, ac memoria hominum.

Spiritus uerò hominis eſt, qui poteſt ſeparari, & à corpore, & à ſanguine, ut illic: In manus tuas commendo ſpiritum meum. Item animæ ſunt, quæ ad naturam pertinent. Spiritus uerò ea quæ ſupra naturam, Eſa.26. Anima mea deſiderat te in nocte, &c. Sed & in ſpiritu meo in præcordijs meis, &c. Et quia anima hanc uitã ſignificat, fit ut nonnunquam pro uita ſpiritus accipiatur, ſed metaphorice, ut uidere eſt in Pſalmis.

Anima interdum pro flatu, Hiob 41. Anima eius carbones inflammabit. Item corpus, penis, iumentum denotat Eſaiæ tertio. Et pectoralia animæ, id eſt, deſiderij quod eſſent deſiderabilia. Pro uiro ac quolibet homine, Geneſis decimoquarto: Et dixit rex Sedom ad Abraham da mihi animas, & ſuppellectilem tu capito. Septuaginta, uiros. Anima mea, anima tua, locutio Hebræa eſt, ſolent Hebræi dicere: Anima mea, pro ego ipſe: Anima tua, pro tu ipſe, Pſal.41. Sic, Anima mea præparata ad te Deus. Hier.21. Et erit ei anima ſua in ſpolium.

In animum ſuam loqui, id eſt, ſic loqui, ut uerba per iugulum redire cogantur. Aut, certo capitis diſcrimine loqui, 3. Regum 2. cap. Ad animam ſuam fugere, noſter interpres, fugere animas tantum ſuas ſaluare cupientes, hoc eſt, uitæ fuga conſulere, 4. Regum 6. In animalibus ſuis euntes. Item, Euntes in animas ſuas, hoc eſt, animæ prodigi magna uitæ pericula ſubeunt. 2. Regum 13. & 1. Paral. 11. Anima mea moriatur, hoc eſt, ipſe, quantus ſum mori cupiam, &c. Num. 16. cap. Anima amari, Interpres noſter, animo concitati. Secus uerò 1. Reg. 22. cap. ubi pro triſtibus accipitur. Item 4. Regũ 4. cap. Pro iracundis 1. Reg. 30. cap. Anima amara, von hertzẽ betriebt, Grauis ſpiritu, ſchvver mietig, pro quo poſteriore Hieron. reddit, infelix nimis 1. Reg. 1. cap.

Anima eius abbreuiabatur, noſter interpres reddidit, doluit. Legũt ſeptuaginta quoque doluit. Senſus legitimus eſt, ægrè tulit populum ſuum tanta laborare calamitate, Iudic. 10. cap. Deo attribuitur non raro tam humanus affectus, quàm humanorũ membrorum uſus, tametſi neutrum horum in ipſam diuinitatem cadit. Porrò eadem ac totidem uerba habes, Iudic. 16. cap. Quo loco noſter uertit: Defecit anima eius, nimirum Samſonis. Septuaginta legunt illic, animo defecit.

In tota anima diligere Deum, Deut. 30. cap. In totò corde tuo, & in tota anima tua: id eſt, ex animo, & ex toto affectu, integro & ſincero. Anima patris ligata eſt cum anima filij, Geneſis 44. Ex huius anima dependeat. Hebræus, legata ſit ad animam eius. Id eſt, quum unice eum diligit. Chaldęus paraphraſtes uertit. Anima eius tam dilecta eſt illi ſicut anima ſua. Anima interim pro deſiderio, cupiditate & libidine accipi ſolet ſcriptura, Pſalm. 27. Ne tradas animas tribulantium me. Et Pſalm. 78. Vt peterent eſcas animabus ſuis.

Animam atqui adfligere, eſt ieiunare, humiliare, caſtigare corpus & in ſeruitutem redigere, Leuit. 16. Vide ſuprà Adfligere.

Super Animam ligare, eſt ſe aliquid obſtringere, idq; ſeueriter, ut uoto aut iuramento. Num. 30. cap.

Animum aduertere, eſt delectari aliqua re, Prouerb. 29. Princeps qui animã aduertit.

Animam ponere & reſumere, Ioan. 10. cap. Locutio eſt. Quaſi dicat Chriſtus nõ moriar inuitus ut cæteri mortales, qui quum moriuntur, non poſſunt ſua uirtute reſurgere aut reuiuiſcere. Ego non moriar, niſi uolens, & dum mortuus fuero, mea uirtute reſurgam. Solus Chriſtus hanc poteſtatem habet, & ſeſe & alios iterum excitet ad uitam. Quicunq; excitantur mortui, per ipſum excitantur, Mar. ult. cap. Quod ultimo die omnes reſurgemus, eius potentia fiet, ipſe enim eſt primitiæ dormientium.

Animus rectus in ſacris dicitur, cui undecunq; coeunt partes, ac in obtemperando diuinis iuſſionibus conſentiunt. Pſal. 33. Nam rectos decet collaudatio.

Animam effundere, eſt laxatis dolori habenis omnes ſimul affectus, & omnem animi æſtum, & quaſi ipſum cor quærẽdo effundere. Sic animã ſuam effundebat Hannah mater Samuelis, quando oppreſſa ægritudine ob ſterilitatem & æmulæ inſultationem, cum lachrymis ſuam miſeriã Domino queritur, eamq; leuari oraret. 1. Sam. 1. & Pſal. 6. Hæc recordatus ſum & effudi in animam meã, quod eſt dilatare intus cor, anguſtiam animi depellere, capere cõſolationem, &c. Et Pſal. 62. Effundite coram illo cor ueſtrum,

hoc

hoc eſt, omnem animi ueſtri æſtū Ipſi laxatis dolori habenis quærimini, unde certa conſolatio petitur.

Animam ſuam in uano accipere, eſt apud ſemetipſum gloriari, & ſua iuſtitia fidere, ſeq; putare aliquid eſſe, quum nihil ſit, unde Pſalmo 13. Qui non accepit in uano animam ſuam.

Animam ampliare, eſt corpus amplum habere, & abſq; termino capax eſſe, Eſaiæ 5. cap. Ampliauit infernus animam & aperuit os ſuum abſq; legę. Quo tropo multitudinem indicat morientium.

Animus humiliare, eſt caſtigare corpus, Eſa. 59. cap. Humiliauimus animas noſtras, & non aſpexiſti. Vide ſuprà adfligere.

Animam in limum deprimere, eſt morti proximam eſſe, ſimilitudine mutuata ab homine in terram proſtrato, cuius uenter terræ iam hæret. Sic Pſal. 44. Depreſſa eſt anima noſtra humi, id eſt, mors in proxima, terræ affixus eſt uenter noſter.

Animum in manum habere, ponere: Aut in manu animam ferre aut portare, Hebraiſmus eſt ſignificans uitam in diſcrimen adducere, uaria diſcrimina ſubire, tentare multa, in periculis uerſari, & omnem mouere (ut aiunt) lapidem, Iob 13. cap. Quare animam meam, &c.

Animam ſemper in manibus geſtare aut habere, eundem ſenſum cum ſuperiori habet, hoc eſt, pro continuo illam uitæ periculis eſſe expoſitam. 1. Samuel. 28. cap. Dixit Phitoniſſa ad Saul: Poſui animam meam in manu, id eſt, propter te ſubij uitæ periculum. Et Pſal. 118. Anima mea in manibus meis ſemper, id eſt, ſemper periclitor, & uitam periculis expono.

Animam ex inferno exaltare, et in foueam deſcendere, uulgati admodum himodi loquendi ſunt in Pſalmis, ut 18. 22. 28. & 29. canit Dauid exaltationem ſui, ſubductionē ab inferis, & uiuificationem ab inferis, ſeu à deſcendentibus in foueam, uocat: indicans ſe morti fuiſſe uicinum, & iam inter ſepeliendos, quos adpellat, deſcendentes in foueam, numeratum.

Animæ meæ dicere, idem autem eſt apud Dauidem quod de anima mea. Sic Gen. 12. cap. dicebat Sara uxor Abrahā. Dic mihi, frater meus eſt. id eſt, de me ita dicis. Et eodem lib. cap. 16. Interrogauerunt uiri uxori eius, id eſt, de uxore eius.

Animam mori, non ſemper intelligit ſcriptura mortalem, ſed adflictioni ferè obnoxiam, Ezech. 18. cap. Animam ſuam in ſinum matrum effundere, id eſt, uotum & deſiderium, Hierem. Thren. cap. 2.

Animam attollere, ſeu eleuare ad aliquam rem, eſt eam deſiderare, & inhiare auide, Deut. 24. cap. Attollit animum ſuum, &c. Item, Animam tollere, fermè eodem ſignificatu reperitur, eſt alicuius rei deſiderio teneri, ſibi aliquid certo polliceri, & deſiderare aliquid. Hier. 30. cap. Ne efferatis animas ueſtras.

Animam percutere, eſt letale uulnus infligere, ut moriatur, hoc eſt, hominem occidere, Gen. 27. cap. Deut. 19. cap.

Animam quærere, eſt inſidiari uitæ hominis ſiue inſectari uitam ad perdendum, Hieremiæ uidere licet cap. 11. Et Matthæi 2. Qui quærebant animam pueri. Synem leben nach ſtellen.

Animam ſeruare an occidere, dixit iuxta ſanctæ linguæ proprietatem Mar. 2. cap. pro eo quod eſt, hominem ſeruare uel occidere. Animam perdere, Mat. 16. eſt uitam huius ſeculi deſpicere, & eam calcare, in quibus hic mundus uitam & ueram beatitudinē collocat. Id certè non aliud eſt quàm ſemetipſum abnegare, ſibi renunciare, & patienter ferre miſſas calamitates, quo facilius conatus carnis noſtræ confringamus. Alibi uocat animam odire.

Animam amare, eſt ſua quærere, gloriam, honorem, diuitias, cordis deſiderio acquieſcentes, crucem fugientes, ea quæ in mundo ſunt ſectantes.

Animam inquirere, interdum eſt animam ſeruare. Pſalm. 142. Alioqui inquirere animam, ut ſuprà pro uenari ad mortem uſurpatur.

Animam Dei aſſumere, id eſſe aiunt Hebręi, atq; iurare per animam Dei, Pſal. 24. Et in illo Decalogi, quod uerti ſoler, Ne aſſumes nomen Iehouæ Dei tui in uanum. Idem autem eſt, quod, nihil falſi per nomen Iehouæ adfirmes. Exo. 20. Hier. 51. & Amos 6. Et iurauit Iehouah per animam ſuam; id eſt, per ſeipſum.

¶ *Animalium* nomine designantur principes & potentiores., qui & præ fœlicitate huius seculi, incrassati dicuntur, ut Psal. 21. Circumdederunt me uituli multi, tauri pingues obsederunt me. Et alibi Dan. 8. cap. Imperatores & magistratus, arietibus & hircis adsimilantur. Decet enim ductores gregis, & multum refert qui nam in acie sint. Terribilius enim est agmẽ ceruorum præeunte leone, quàm agmen leonum si ceruus antecedat, ut Lacedęmoniorum rex dicebat. Facile populi, sicut arietem oues suum ducem sequuntur. At si illi per petras abeunt, non raro & gregem præcipitant. Item animalium nomine homines censere patet. Vide Cyrillum lib. 3. Thesauri, fol. 56. iuxta Heruagij æditionem. Et Dauid, Nolite fieri sicut mulus.

¶ *Annus* pro die & tempore, sed certo ac destinato frequenter apud Hebræos accipitur, quo Deus uisitat nos aut per gratiam, aut per pœnam. Luc. 4. & Hier. 23. cap. Annus uisitationis, istud tempus constitutum significat, quo illos ultio diuina adfligere statuerat. Et Ioan. 17. Qui erat summus sacerdos anni illius, hoc est, tunc temporis. Hinc & Lucas sumpsit capite 4. Annũ Domini uocat tempus et diem, quo Deus uisitat nos aut per gratiam, aut per pœnam. Quasi dicat, Iam tempus adest quo per me homines apud Deum gratiam inueniunt. Annus in quo per gratiam suam fecit Deus mortales.

Annus ideo Domini acceptabilis aut placabilis, gratiæ tempus seu nouum testamentum est, iuxta Esaię uaticinium. uocat autem annum cap. 61. non diem, ut significet duraturam gratiam in perpetuum. Annus placabilis ille, ad adflictas & pauidas conscientias pertinet, in quo anno iubileo uocantur ab eo hi, qui credunt ei, & acceptabiles fiunt Deo, hoc est, omne ab aduentu primo eius tempus usq; ad consummationem, in quo ut fructus, eos qui saluantur acquirit. Vide Origenem in Num. cap. 16. 17. Homil. 9. Et Irænæum aduersus hæreses Valent. & similium lib. 2. cap. 28.

Anni adhæc nomine, breue tempus quoq; significatur & comparatur, assimilaturq; annis mercenarij. Nam annus mercenarij, est breue tempus spacium. Annus enim mercenarij prolongationem non admittit, sed mox finito anno, ejicitur mercenarius. Item Anno in anno, pro quo Latinus interpres, per singulos annos sæpe in Bibliis reperitur. Anni dierum Genes. 41. Post duos annos Hebraicè legitur, post duos annos dierum. Id est, post duos annos in regros & perfectos. Hebraismus annum ad annum colligere aut addere, est obseruare certos annos, Esaiæ 29 cap. Væ qui additis annum ad annum. Hebræus dicit colligitis, quasi dicat, obseruatis adhuc certos dies.

¶ *Annunciare*, Resipit hoc uerbum Hebraicum ingenium. Hebræi enim annuncian di uerbo creberrimè utuntur, pro deprędicare, collaudare, gratias agere, profiteri, agnoscere, confiteri atq; celebrare, Deuter. 26. cap. Profiteor hodie coram Domino Deo tuo, quod ingressus sum in terram, quam iurauit Dominus daturam patribus. Professio ergo est gratiarũ actio, agnitio & collaudatio pro datis beneficijs. Græci habent ἀναγγέλλω quod est, Annuncio: in utraque lingua. Sic Paulus 1. Corinth. 11. cap. Mortem Domini καταγγέλλετε (est enim translatitium, Hebræis imperatiuis uti pro futuris, & contrà) hoc est recoletis, agnoscetis, gratias & hymnos referetis. Sic & 1. Petri 2. Vt uirtutes eius annuncietis, qui ex tenebris, &c.

¶ *Antecedens pro relatiuo pronomine* usurpare, hoc frequens est Hebræis, ut Gen. 1. cap. Ad imaginem Dei creauit illum. Est repetitio cum eleganti Hebraismo, pro, ad similitudinem sui creauit illos. Et cap. 5. Gen. Ad similitudinem Dei, pro ad similitudinẽ suam. Gen. 8. Vicesimoseptimo die mensis. Et decimoseptimo die mensis. Hebraismus, Antecedens loco relatiui, pro, decimoseptimo die eiusdem. Sic paulò pòst, Decimo mense prima die eiusdem, apparuerunt. Et Exodi 24. cap. Ascende ad Dominum, pro, Ascende ad me. Antecedens est pro relatiuo. Et Leuit. 1. cap. Offeratis oblationem uestram, pro, offerat eam. est enim personæ & numeri mutatio, & antecedens pro relatiuo.

¶ *Antichristi* nomine, non hominem quendam singularem in nouissimis temporibus, appetente die iudicij proditurum intelligit sacra scriptura: sed totam illam congregationem malè docentium ac contra uerbum Dei, sub prætextu Christi plebem, gregẽ exercitumq; Dei seducentium. Denicq; quisquis sapientiæ, iustitię, sanctificationi, doctrinæ & uerbo Christi resistit uerbo uel opere, uelut ipse Dominus, Matth. 12. Et Lucæ 11. exposuit. Nihil enim aliud est Antichristus quàm aduersarius Christi. Christus omnia ad gloriam patris facit, & ueritatẽ amplexatur. Antichristus sua quærit contempta gloria Dei, mendacijsq; suum imperium statuit, pollicetur sanè spiritualia, sed tantum externa

terna docet,& ad hypocrisim facientia. Character Antichristi uerissimus est, quærere libertatem carnis & sectari commoda propria sub Christi & Euangelij prætextu.

Aliud est esse Pseudochristum,& aliud Antichristum. Antichristi multi ab initio regni Christi,usq; in hunc diem fuere:nempe quotquot unquam docuerunt,quo abduci homines ab eo potuerint.Pseudochristi autem proprie fuerunt,qui seipsos pro Christo uenditarunt,ut ex Iudæis aliquot uenerunt,cæteri qui fuerunt errorum autores, rectius Pseudoprophetæ,quàm Pseudochristi uocantur.

¶ *Antichristi nomenclatura.* Antichristum scriptura diuina, multis nominibus diffamat,Iam enim abominationem desolationis appellat, ut Matth.24. Iam dicitur Aper de sylua.Psal.79. Alienus.Ioan.10.Amãs somnia.Esa.16.Aduersarius. 2.Thes.2.Bestia. Apocalyp.13.16.17.cap.Pseudo propheta. Apoc.19.cap.Behemoth,Hiob 40.Beel.Hier. 5.Belial.2. Corinth.6.Coluber.Hiob 26.Cauda.Esa.9.Cetus in mari.Esaiæ 27.Clibanus.Oseæ 7.Culmus.Oseæ 8.Cedrus.Ezech.27.31.Canis nescіens saturiratem.Esa.56. Canis mutus,ibid.Contemptibilis.Abdiæ 1.cap.Canis.Psal.21. Draco.Apoc.12.Eze.26. Decore perfectus.Ezech.28.Dux & notus ,pditor.Psal.54.Diabol⁹incarnatus,excelsus. Esa.2.Exactor.Hiob 39.Exprobrãs & obloquens.Psal.43.Fur,Ioan.10. Filius perditionis.2.Thes.2.Iniquus.Homo peccati,ib.Fera singularis.Psal.79.Filius sapientũ.Esa.9. Pastor stultus,& Idolũ,Zach.11.Fraudulẽtus, Homo dolosus.Psal.42.Herodes. Act.8. Impudens facie.Dan.8.Insipiẽs.Psal.13.Inimic⁹,manus dei.Psal.18.Iniustus.Psal.35.Inimic⁹ & psequens,Psal.43.Inimicus in sancto,Psal.73.Incircũcisus,immũdus.Es.57.Lupus.Ioan.10.Matth.7.Ezech.22.Item exercitus Antichristi describitur.Ezech.39. sub nominibus Gog & Magog,& Apocalyp.20. cap. quoque sub hoc nomine Esa. 53 dicuntur & plurimi.Et 54.Faber flans in igne prunam.& Apoc.20 cap. dicitur sedere super quatuor angulos terræ,& numerus eius esse sicut arena maris , & quod circumeat castra sanctorum & ciuitatem dilectam. Act. 20. cap. Latro. Ioan.10. Hier.2. Leuiathan, Serpens tortuosus.Esa.27.Lucifer.Esa.19.Leo rugiens .1. Petri 5. Meretrix Babylonica. Apocal.17.19.Hier. 3.Ezech.16. Mercenarius, Mendax.Ioan.8. & 10.Miser. Esa.16.Nesciens & indoctus, nesciens saturitatem, nesciens latrare. Esa.57. cap. Perdens multos in mendacio.Esa.32.Percussor.Esa.14.Pastor dispergens.Hier.2. Puluis.Esa. 16. Rex filiorum superbiæ,ibid.Superbus & impius. Psalmo 9.Speculator, cæcus.Esa.56. Semen pessimum,Esa.22.Simon.Actorum 12.Virga dominantium uidens uana. Quanquam optime Lector,nonnulla nomina allegorica sint & translatitia aliqua etiam quæ Antichristo,cum capite suo diabolo & membris eius,omnibus impijs & iniquis cõmunia.

¶ *Aperire,* Geneseos 3.cap,non de sensibilibus oculis dicit,sed de sensu mentis.Quia postquam mandata transgressi sunt,deus ea sentire fecit,quæ antè,ob singularem illius *in se* beneuolentiam,non sentiebant:igitur quum audieris, quòd aperti sunt oculi eorum,hoc est cogita,quòd fecit nos postea nuditatẽ sentire,& auferri gloriam illam, qua ante eum fruebantur.Quod autem hæc sit scripturæ consuetudo,audi eam dicentem, Nam quum ancilla sanè dominã fugiens,erraret,& posito iuxta abietem puero,à longe consideraret illius mortem, inquit: Aperuit deus oculos Agar, non quòd antehac non uiderit,sed quòd mentem eius excitarit.

Aperire autem os,est libere agere,& uelut autoritatem habere,& docilem se exhibere ad audiendum uerbum domini,quod deinde alijs persuadeat, ut prior ipsius calescat spiritus,qui posset inflammare alios. Ezech.2.Iubetur propheta Aperire os:hoc est, obedire. Aperi os tuum,inquit,& comede,quæ ego do tibi.

Aperire os,deinde pro petere & accipere.Psal.81.Sic nanq; dicit:Dilata(Hebræus dicit Aperi)os tuum, quod idem est,ac pete quiduis & accipies,& implebo illud:nulla nanq; bonorum possunt inopia laborare dediti deo.

Aperire os & linguam in gutture,atqui locutio meditatam & non tumultuariam,in labijsq; natam orationem significat. Sapientum enim est Aperire os, stultorum & imprudentium os,semper patulum habere: nam sine iudicio omnia nugantur & effutiunt.Iob est usus hac locutione,cap.33.

Apertio oris, est disertè quod sentias dicere,nihil obticere.Est quoque extrema pericula minitari,ut apud Hiob 16.& Psal.21.Aperuerunt os super me.Hinc apud Iob 16. Aperire os super adflictũ , quod extrema mala,seu pericula minitari. Et, Exatiari eodẽ cap.est uoluptate propter proximi incommodum affici. Hinc Exatiãtur mali,si pij ad-

fligantur:exaturabuntur rursus omnes creaturæ in iudicio domini,propter impiorum perditionem,ut Esais ait:Erunt ad satietatem uisionis omni carni.

Aperire lacum & effodere,est innocentem perdere,sanguinem effundere proximi, ut Iudæi Christo fecerunt, de his impijs, Psal.7. & Prouerb.1. Aperire ad hæc uuluam membra genitalia,ita Rumpere rupturã,Hebraismi sunt. est facere mulierem fœcũdam & parere,Sic Geneſis 29.Videns autem dominus quòd despiceret Liam, aperuit uuluam eius:id est fecit eam grauidam,dedit ei liberos. Hinc Apertura uuluæ,seu matricis, est primogeniũ esse.Exodi 13.& Num.3.cap.Qui aperit uuluam, pro primum nasci.Et Numer.18.Quicquid primum erumpet è uulua.Hebræus legit, Quicquid aperit uuluam:id est,omne primogenitum nasci.

Aperiendo aperire manum pauperi. Deut.15. nec contrahes manum tuam à fratre tuo paupere,sed aperiendo aperies manum tuam ei:sed accepto mutuo, dabis ei sufficientiam inopiæ eius,quo indiguerit. Aperire denique lumbos,est symbolicus sermo,& pro infirmare robur, exarmare, ut nihil supersit uirium:hoc est infirmum & imbellem reddere.Esa.45.Et lumbos regum aperiam Septuaginta,Fortitudinem regum cõfringam. In contraria significatione lumbos accingere, robur & agilitatem dare in agendis rebus, ut suprà audiuimus in uerbo Accingere.

¶ *Apis* nomine,omnes qui lingua blandiuntur,& latenter ex malitia feriunt,intelliguntur.Psal.117.Circumdederunt me sicut apes,& exarserunt sicut ignis in spinis. Apium præterea labor & opus: hoc est, mel & fauus, pro quacunq; re,quæ uoluptatẽ nobis, siue in escuẽtis delicatioribus, siue in quauis re alia delectabili afferre solet,ponitur,Psal.19.Et dulciora super mel & fauum.

¶ *Appetendi* uerbo honestè utimur,quemadmodum eius usus in scripturis non infrequens est:nempe,non pro ambiendi impudentia,sed pro illo animi ardore, quo ecclesiæ dei cupimus prodesse,ut 1.Tim.3.cap. Item pro sedula in rebus sacris diligentia, qua fit ut ecclesia dei nos qui eruditioni,innocentiæ & pietati ueræ inuigilamus ultrò ad ecclesiastica uocet ad officia:quæ sanè Apostolus & in 1.ad Corinth. 12.capite, & ad Ephes.recensuit omnia.

¶ *Apprehendere disciplinam*, Aliud non est quàm subdere se regẽti,acquiescere meliora monenti,Sic Psal.2.Apprehendite disciplinam,est se subijcere regi Christo, & eius disciplinam atq; castigationem recipere.

Apprehendit triturator uindemiatorem. Leu.26. cap.sensus est: Tãta erit agrorum ubertas,ut homines uix sufficiant metendis frugibus & legendis uuis. Similiter legimus Numer.cap.32.Peccatum apprehendet uos:id est,dabitis pœnas pro eo.

Apprehensio manus, est admirabilis & terribilis prophetiæ illustratio. Esa.8. cap. Sic dixit dominus ad me,sicut apprehensio manus & erudiuit me,ne irem in uia populi huius.D. Hieron.transposuit,forti manu, Septuaginta secutus qui, *ἰσχυρὰ χειρὶ* reddiderunt,Ezech.1.cap.Facta est super me manus Domini.

¶ *Apparere*, hoc uerbum specialiter aut de angelis aut de Deo scriptura tenere consueuit, ut quod non potest uideri, apparere dicatur. Sic enim habes, Apparuit Deus Abrahæ ad ilicen Mambræ.Nam qui ante non præsentatur sed repenturo uidetur aspectu,apparere memoratur.Hæc Augustinus Paulinæ de uidendo Deo.

Apparere in conspectu dei, Talibus loquendi modis infirmitate nostræ consulitur, qui difficulter admodum cœlestia capimus,Hebr.9. cap.

Apparere denicq; & respondere(apud Iob cap.40)ex turbidine quid sit.uariant Theologi.Alij turbidinem,magnam uocem dicunt,ut uocem aquarum multarum,quæ ex turbidine processerit:& turbinem,tempestatem dicũt, sicut tonitruum factum est Christo,Ioan.12. ita & Iob uocem audiuit, cap.39.

Apparere ante faciem domini autem,est totum conuenire, dicitur etiam uidere faciem domini, Exod. 23.Ter in anno apparebit omne masculinum tuum ante faciem Domini Dei tui.

Apparatio gloriæ dei postremo,pro glorioso aduentu iudicis Christi,uulgari idiotismo posuit Paulus ad Titum cap.2.quem magnũ deum & seruatorẽ mundi appellat.

¶ *Appellatiua,pro propriis* ponere per Synechdochen frequens est Hebræis,ut Exodi 19. uoces pro tonitruis ponunt. Speciale pro generali. Cuncta herbam agri percussit grando, pro omni eo ponitur quod crescit. Sic eodem cap. Lignum pro arboribus frugiferis,

frugiferis. Der hagel hatt alles holtz im feld vbel zerſchlagen. Sic Gen. 45. Os Ioſeph, pro ipſo Ioſeph, & ſæpe alàs.

¶ *Applicare manum ad os*, Eſt laborare. Prouer. 19. Abſcondit piger manum ſuam in ſinu, ad os ſuum non applicat eam. Applicare fœtorem ad nares: id eſt, odorem malum iuxta Rabbi Dauid Kimhi Ezech. 8. cap. Et ecce ipſi applicarent fœtorem ad nares, eſt nihil aliud quàm idola adorare. Septuaginta, Et ecce ipſi extendunt & ramum quaſi ſubſannantes. fœtorem malum, ſuffitum idolothytum intelligit, quin graue olet piis naribus, & pudorem & ignominiam incutit, non aliter atq; crepitus uentris. Vide D. Hier. Deniq; & Hiob cap. 31. inter cęteras uirtutes & hoc habuiſſe ſe dicit, quod nunquã aſpiciens cœlum & ſolem, & lunam, & aſtra fulgentia, oſculatus ſit manum ſuam: hoc eſt, adorauerit creaturas.

¶ *Apponi, ire, colligi ad populum uel ad patres*, Hebraiſmus eſt perpetuus, hoc enim ſchemate frequenter utuntur Hebræi, non ſemper pro morte corporis, aut ſepultura: Nam hoc per Mah ſignificant. Neq; credentium, ſeu ſanctorum corpora in unum locum ſemper cõportari potuerunt: ſed Apponi ad patres uel populum, ipſis ſignificat potiſsimũ in fide, & religione parentũ decedere, moriq; ut plurimũ in ea fiducia, quam patres & maiores ipſi habuerũt. De fide ergo & religione patrũ loquuntur hoc ſchemate, in qua animæ piorum requieſcũt & gaudent in ſinu Abrahæ collectæ, quemadmodum Chriſtus uocat hunc locum. Lucæ 16. cap. De hac appoſitione Hebræorum, paſsim in libris Moſaicis, & Regum libris, ut Gen. 25. 35. Appoſitus eſt ad populũ ſuum: hoc eſt, in fide cultu & religione ſuorum parentum, fato functus, ſiue mortuus eſt. Septuaginta, Et appoſitus eſt ad genus ſuum. Populus enim aliquando pro genere uſurpatur. Sed ſepeliri in ſepultura maiorũ, non idem eſſe Apponi ad patres. Dauid enim 2. Sam. 2 cap. non ſepultus eſt cum Iſai patre, ſed in noua ſepultura, & tamen dormiuit cum patribus ſuis iuſtis & ſanctis quò ad animam immortalem.

Appoſuerunt ad malefaciendum, idioti ſmus eſt, pro perrexerunt malefacere.

¶ *Apoſtoli* nomine ſcriptura illum intelligit, qui ore negociũ agit, quod in mandatis accepit, & ore aliquid nũciat. Nõ tabellionẽ ſed legatũ Græci intelligunt. & qui rem uerbis proponat & agat, Latinè oratores uocamus. Quare rectè Germani interpretantur, Ein zvvelffbott, unum de duobus illis apoſtolis, ſiue legatis intelligẽtes. Idcirco Petrus in ſua Canonica 1. epiſt. ait, Apoſtolus ſum Ieſu Chriſti: id eſt, in mandatis habeo à Ieſu Chriſto, ut de hoc eodem Chriſto prædicem Apoſtolus Ieſu Chriſti. Tale mihi uidetur, quale ſi dixiſſet præfectus prætorio Auguſti Cæſaris, Magiſter exercitus Tiberij Imperatoris. Hæc D. Hieron.

¶ *Apoſtolorum nomina* uaria ſunt. Aliquando enim dicũtur Eccleſiæ principes. Pſal. 44. Iudices. Matth. 9. Eſa. 1. cap. Architecti & ædificantes 1. Cor. 3. & 14. cap. Nubes. Eſa. 19. cap. Piſcatores hominum, Matth. 4. cap. Hier. 16. Boues, 1. Cor. 9. Prouer. 14. Sal terrę, Matth. 5. Lux mundi ibid. Philip. 2. Arietes gregis dominici, quorum diſcipuli filij arietum uocantur, Pſal. 28. 46. Cuſtodes, ut Eſa. 42. Agricolæ. unde parabolam, de homine plantante uineam ſuam. Docti non ad mundum, ſed ad regnum cœlorum, Matth. 17. Vox dei, ut Ioannes de ſe teſtatur, Columbæ, Eſa. 96. Columnæ eccleſiæ, Gal. 2. cap. Seminantes. Eſa. 32. Speculatores, Ezech. 3. Prophetæ 1. Cor. 14. Diſpenſatores myſteriorum dei. Et miniſtri. 2. Cor. 4. Dilecti multum. Adiutores in Chriſto 1. Cor. 3. & 1. Theſ. 5. Laborãtes in domino 1. Tim. 5. Inſignes inter Apoſtolos. Probati in Chriſto 1. Theſ. 1. Nuncij, Clangor tubæ, Eſa. Vinitores 1. Cor. 9. Deuoratores, Eſa. 30. Legati: id eſt, miſſi dei, Pſal. 5. Exodi 22. 1 Cor. 8. Pedes & Euangelizantes apud Eſaiam & Paulum, Dauidẽq; Reges, principes populorum, Pſal. 67. Muſtum, Eſa. 63. Victores, Anguli, Claui, Arcus belli, Exactores, Concordes & Gigantes, Tauri, Calcantes in torculari, Eſa. 5. Montes & Colles, Eccleſiaſtes id eſt, concionator, Eccle. 1. Apoſtoli, Rom. 10 & 2 Cor. 2 Presbyter, id eſt, ſenior. 1. Timothe. 5. Epiſcopus ad Titũ 1. cap. Acto. 20. Angeli, Malach. 2. Haggę. 1. Eſa. 33. Matth. 11. Marci 11. Vide Auguſtinum de Ciuit. dei lib. 2. cap. 21.

¶ *Appropinquare* pro ire. Ionæ cap. 1. Et appropinquat ad eum gubernator, Septuag. ἤγγιζε. Item pro Coire, Gene. 20. Appropinquant ad eam. ſeptuaginta, Nõ tetigerat: latine, non fuerat congreſſus cum ea. Appropinquans deus dicitur, Deut. 4. Appropinquantes ſibi, hoc eſt, fauorabiles.

¶ *Apud*, hæc præpoſitio ualet interdũ quod ſub. 1 Cor. 6. cap. Iudicari apud iniuſtos,

& non apud ſanctos, id eſt, Chriſtianos. Latinus dicit: Sub iniuſtis & ſub ſanctis. Horatius, Et adhuc ſub iudice lis eſt. Itẽ ualet etiã & uſurpatur pro cũ, ut Ioan. cap. 1. Et uerbũ erat apud Deũ, Mar. 6. Nõne & ſorores eius, hoc eſt, nobiſcũ ſunt, & nobiſcũ cõuerſant.

¶ *Aquæ* uocabulum multis aliis & diuerſis ſenſibus quàm pro materiali uel elementali aqua in ſcripturis uſurpatur. Interdum uerbum, uirtus, efficacia, conſolatio, gratia Dei, cœleſtis illuminatio & infuſio ſeu afflatus ſpiritus ſancti, Hoc nomine Aquę denotatur, ut Eſa. 12. Haurietis aquas &c. Sicut Ioan. 5. Qui credit in me, dicit ſcriptura, flumina aquæ uiuæ de uentre eius fluent. Euangeliſta interpretatur, hoc autem dixit de ſpiritu quem accepturi erant credentes in eum. Et Ioan. 3. Ezech. 36. Ioan. 4. Et 1 Ioan. 5. cap. Per Aquam intelligimus cœleſtem doctrinam & ſapientiam, idq; ob puritatẽ, & quod reficiat ac fluat. Eſa. 55. ſic clamat, Omnes ſitientes uenite ad aquas. Et Zach. 14. In dieb. illis exibunt de Hieruſalem aquæ uiuæ: doctrinam euangelicam ſignificans. Aquæ interim pro ſacra ſcientia, Eccleſiaſt. 1. Aqua ſapientiæ ſalutaris potabis eos. Quandoq; in ſcripturis perſequutiones, mala, anguſtias mortis, deniq; negocia ſecularia ſignificant, ut Pſal. 17. Et aſſumpſit me ex aquis multis. Et illic, Saluũ me fac Deus, quoniam intrauerunt aquę uſq; ad animam meam. Et Pſal. 63. Tranſiuimus per ignem & aquam, hoc eſt, per uaria pericula mortis & peccatorum. Hinc oriuntur duplices Aquæ, ſcilicet ſuffocationis, de quibus Pſal. 23. In diluuio aquarum multarum, id eſt, tribulationum, tentationum. Et Pſal. 17. & 143. Alteræ refectionis, unde ſitim leues ne pereas, quarum meminit, Pſal. 22. & Eſa. 8. Et ſunt Aquæ ſalutares, nimirum uerbum Dei, doctrina euangelica & promiſsiones Chriſti, quibus animæ æſtuantes adflictæq; cõſcientiæ multo deſiderio refrigerantur. Eſt enim doctrina eiuſmodi quo cor hominis ſimul à cupiditatibus ſeculi refrigerat, & amore Dei inflammant. Aquæ ſalutares dictæ, quia unæ ipſæ ſalutem pręſtare poſſunt. Vnde Petrus apoſtolus aiebat: Domine ad quem ibimus, uerba uitæ æternæ habes: de quibus Eſaias 12. cap.

Et quemadmodum ſunt quædam Aquæ euangelicæ quas dat ſpiritus ſanctus, unde & ſpiritus uel ſpirituales uocentur. Ita ſunt & Aquæ turbidæ Ægypti, hoc eſt, ſeculariũ diſciplinarum & humanæ traditionis, quarũ mentionem facit Eſa. cap. 19. Et deficient aquæ. Prædicit enim aquarum carnis uel carnales ceſſaturas, imò perituras hominum doctrinas impias, ubi auditum fuerit uerbum Dei.

Aquæ nõnunquam etiam populos ſignificant. Vnde Eſa. 2. cap. Fluent ad eum omnes gentes. Vbi imaginari licet populum quaſi flumen accedere. Sic Eſa. 8. cap. Adducet Aquas multas, regem Aſſur, & omnem gloriam eius intelligit. Et Apocalypſis 17. cap. Aquæ quas uidiſti, populi ſunt & gentes. Cæterum non ſolum fluxus decurrentiũ populorum, uerumetiam bonorum mentes fidei prædicamenta ſequentium exprimuntur, Eſa. 3. Beati qui ſeminatis ſuper omnes aquas, Pſal. 78. Vox Domini ſuper aquas. Item, Aquę pro luctu & ſemine. Eſa. Audite me domus Iacob, qui de aquis Iuda exiſtis, id eſt, de ſemine uel ſtirpe Iudæ. Aqua item ſignificat copiam & copiæ ſymbolon eſt, ut alibi, Scientia domum opplebit terram ſicut Aquæ &c. Etiam opera furtiua & abſcondita Aquæ dicuntur, Prouerb. 32. Aquæ futuræ meliores ſunt.

Eſt etiam Aqua baptiſmi munda, Ezech. 36. Aſpergam uel effundam ſuper uos Aquam mundum, & mundamini ab omnibus ſordibus ueſtris. Aquas Siloah autem Eſa. 8. cap. regem Dauidis, ſecundum quod regnum Chriſti ſpirituale ac æternum adumbrant. Nam iſtiuſmodi Aquæ lento curſu fluentes, optime quadrant Chriſto, qui mitis ac humilis apparuit, Matth. 11. cap. Et manſuetus uenit in carnem. Zach. 9.

Per Aquam & Flumina, ignem & flammam, omnia tentationum genera, omniumq; tribulationum ſeu adflictionum magnitudinem accipimus, Eſa. 43. locus clariſſimus eſt & Pſal. 65.

Aquarum inundationi, ſeu Aquis inundantibus, paſsim ſcripturis ſacris infortunia & prementia pericula aſsimilantur, quæ mortem & metum homini intentant, quũ uideat ſe non poſſe illas euadere, iam ingruentes examinant. Graphice uerò admodũ ea ſimilitudo deſcripta legitur ab initio Pſal. 69. & Pſal. 18. Vim hoſtium Dauid, quam alibi per torrentes Belial ſignificat, & pericula quæ intentabant, Aquis ampliſsime inundantibus, & ſuam ab illis liberationem aquarum depulſioni ſimilem facit, Pſal. 18. Memorat ſe torrentibus Belial fuiſſe examinatum, & poſtea ereptum ex aquis ualidis. Et Pſal. 40. eductum ex puteo aquis perſtrepente. Et uide Acto. 2. Pſal. 69.

Similiter

Similiter Aquæ effusio & decursus, quæ nihil aliud est nisi inundatio in sacris literis adnihilationem, interitum & rei uilitatem sonat, ut patet Iosue 27.1. Samuelis 14. Psal. 21. & 57. Ad nihilum deueniet tanquam aqua decurrens. Germanice zu nichts vverden Item hostes per infestam Aquarum uim significari, ut supra patuit, Psal. 17. Item Aquarum inundationes et flumina rapidissima pro uitiorũ profluuijs accipiuntur, Psal. 124.

Aquę adhæc appellatione aerẽ, & alia tenuia elemẽta quoq; cõtineri, Gen. 1. cap. Congregentur aquæ. Item Aquæ cœnacula Dei. Psal. 104. Dicit Deum cœnacula sua posuisse in aquis, intelligẽs nubes. Sic Psal. 18. pro densis & atris nubibus dixit obscuras aquas. Nam ea omnia, ex quibus pręcipue diuina potentia mortalibus demonstrantur, è nubibus ueniſſe. Inde Psaltes illas, Dei cœnacula, Psal. 18. uocat eas latibulum dei, Psal. 104. etiam uehiculum. Sic alibi ferri eum alis uentorum, nempe indicibili pernicitate.

Aquæ præterea infideles, sicut deficientes, ubi enim solatio hominibus esse deberent æstu solis pressis deficiunt, Hiere. 16. cap. Aqua mendax, ut est apud Hiere. 15. homines mendaces signat. Facta est mihi ut aqua mendax. Vide D. Augustinum.

Aquam turbare, est omnia inquietare insanis bellis, Ezech. 32. cap. Et conturbabas aquas pedibus &c. Hæc turbatio Aquarum bellorum motus. Aquæ abscondi, in scripturis dicuntur, quando in glaciem indurescunt, & aquæ amittunt liquiditatem, Iob 48.

Aqua frigida Iordanis, quia Ioannes baptizare solitus est, & legem & doctrinam legis significat, quę legis doctrina hominum non inflammat, nec amorem cordis operatur, sed ut illa corpus, ita lex animũ facit horrere, ita planè dilectionem ac uoluptatem Dei, & eorum quæ præcipit, extinguit, facitq; manifestum nobis, quàm pugnet cor nostrum, cum omni iure bono & honesto. Sic Ioannes baptizauit aqua, & populo indicauit cor frigidum, ut ad mandata Dei instrueret.

Aqua fellis uerò, tribulationem & amaritudinem significat, Hiere. 8. cap. Et potauit nos aqua fellis, quia peccauimus Domino, Omnes potantur aqua fellis, quibus euangelij gratia non innotuit. Hinc Aqua fellis & Absynthium Hiere. 9. cap. suppliciũ significant, quę amaritudo in circuitu conscientiæ cognoscitur, aliàs dicitur uermis & ignis, atteſtante Esaia cap. 66.

Aquas fundere super manus alicuius, periphrasis est ministri 4. Regum 3 cap. Qui aquas fudit super manus Eliæ, hoc est qui minister fuit Eliæ familiarissimus.

Aquæ peccati, Numer. 8. sunt expiatoriæ & lustrales, quia immissus fuit cinis rufæ uaccæ, quæ pro peccato sacrificabatur, ut Numer. 18. cap.

Aquam dimittere, est linguam in fluxum eloquij relaxare, Prouerb. 17. cap. Qui dimittit aquas caput est iurgiorum.

¶ *Aquilarum* nomine insidiatores spiritus exprimuntur, Hiere. 4. Velociores sunt persecutores nostri Aquilis cœli. Aliquando terrena potestas figuratur, Ezech. 17. Aquila grandis magnarum alarum. Interdum subtilis sanctorum intelligentia & contemplatio, uel uolatus dominicæ ascensionis exprimitur, Apocalypsis 4. Animal primum simile leoni. Secundum, simile uento. Tertium, animal hábens faciẽ quasi hominis. Quartum, animal simile Aquilæ uolanti. Item in similitudinem Aquilæ uolantis cum impetu. Deut. 28. cap. Id est citissime & celerrime. Habent sacræ literæ uarias similitudines ab Aquilarum natura sumptas.

Aquilæ alas accipere, pro indefatigabili quadam & propemodũ cœlesti uirtute, iuxta illud, Qui sperant in Domino mutabũt fortitudinem, assument pennas ut Aquilæ, uolabunt & non deficiunt. Et alibi in Psal. Renouabitur ut aquilæ &c. Aquilis iustorũ animæ comparantur, teste Ambrosio, Lucæ 17. cap. Et D. Hieron. in Matth. cap. 24. Ibi aquilæ, id est, sancti, ubi corpus Christi. Aquilæ etiam uocabulo potestas terrena signatur, iuxta illud Ezech. 17. cap. Aquila grandis magnarum alarum, id est, Nabuchodonosor rex Babyloniæ. Et Hoseæ 8. Item, Nabuchodonosor dictus aquila, ob uelocitatem. Quasi aquila ait propheta, super domum Domini.

¶ *Aquilonem* frigidum uentum & siccum & impetu quodam ac strepitu insolentẽ, ac frugibus infestum, perspicuum est malum significare. Ideò quum spiritus initia Ecclesiæ Christianæ turbulentos quosdam hostes habitura indicat, qui orientem curent opprimere, Hierosolymam & montem Sion ait esse latera Aquilonis, in quæ uidelicet ille potenter impingat, leguntur hæc Psal. 47. Hiere. cap. 1. Ab Aquilone nubes magna. Propheta indicat se terribile iudicium Domini aduersus Hierusalem cognouisse.

Aquilo diabolus est, qui ut torporis frigore gentiũ corda constringeret, dixit Esa. 14. Sedebo in monte testamenti in lateribus Aquilonis.

Aquilonares uenti cœlum serenare frigensq; asperius inuehere, solent. Prophetico more dicit: Ecce quàm turbulenta tempora aderunt. Per Aquilonem captiuitatem. Hiere. 3. cap. Et ibũt simul de terra Aquilonis, id est, à captiuitate. Aquilonares enim sunt gentium typus generalis. Ab Aquilone fere semper, & non ab ortu uel occasu solis aduersa aduehi legimus, Zacha. 6. cap. Requiescere fecerũt spiritũ meũ in terra Aquilonis.

¶ *Araneæ opus* admodum frequens in sacris literis: scita enim allegoria est, quum spiritus sanctus in Araneæ tela, opere nimirum laborioso, parumq; frugifero, spectandũ in multis locis scripturæ proponit. Atque adeo, si quis impiorum sudores, quos in cõgerendis opibus, & infinita uanitate alia profundunt, rectè secum contempletur: inueniet impium ueluti araneum, labore inani diffluere, & in ipso suo conatu totum perire. Sic legis in Esaia cap. 59. Psal. 38. 89. Iob 8. cap. Aranearum tela fiducia eius. Araneæ hic hypocritas designant.

Araneæ telam texere, est in re friuola, nulli usq; frugis infinitum, atq; mixtum capere laborem. Hoc prouerbio usus est Esa. cap. 50. Araneæ telam texunt. Notum fuit hoc adagium & Hebræis, quum scilicet magnifici isti sibi blandiuntur, quasi rem arduam inuenerint ac perfecturi sint, deinde in spongiam exeunt omnia siue dum friuola strenue sectantur &c. In Aranearum telas erit uitulus Samariæ, Oseæ 8. cap. hoc est, fragmenta & sarmenta propediem erit uitulus ille uester Deus Samariæ. Vel secundum Hieronymum, ut Aranearum fila dissoluuntur, ita is uitulus redigetur in nihilum.

¶ *Arabes* multis nominibus describũtur in sacris scripturis pro latissima regione sua, ut uarijs locis dicatur Arabia felix, petrea, deserta, Ismaelitæ, Agareni, Cedareni, Sarraceni, Traconitidis portio urbs Aser; Nomades quoq; & pascua sectantes, latrocinia quoq; Cedar Aquilonaris, Thema australis & Gebalitica.

¶ *Arare* in scripturis sumit pro crucẽ & tribulationes, molestias ferre & pati, ut Psal. 129. Super dorsum meum arauerunt peccatores. Eo tempore prouerbialis sermo erat, sicut nunc dicitur, Fabam cudi in dorso, longo uulnere macerari. Et Esaias usus hac metaphora cap. 28. Nunquid tota die arabit: intelligit crucem & afflictiones per quas homo uerbo Dei, hoc est, semini uerbi. sicut ager per arationem semini suo parabitur. Arare atqui interdũ, est admonere (iuxta Hoseæ 10. cap.) populum Confringere sulcos, est cor aptare, Hoseæ 10. cap. Arabit Iudas, confringet sibi sulcos Iacob.

¶ *Arboris* parabola in nouo ac ueteri Testamento admodum frequens. Nam uix alia re natura & ingenium, siue bonorum, siue malorum, æque luculenter atq; perspicue exprimitur. Boni siquidem omnibus fructuosi sunt, fructiferis igitur arboribus persimilis. Mali sibi tantum uiuunt, & sua ferè commoda, non nisi aliorum parant incommodis: interim tamen plus alijs in hoc seculo ualere putantur, eoq; nõ modo sterilibus uerum etiam pungentibus spinis: sæpe autem grandioribus quoq;, sed in frugiferis arboribus, at quercubus atq; abietibus assimilantur. Malorum fugacem, & inanem felicitatem, quæ in speciem multo maximá atq; diuturna uidetur. Psal. 37. exprimit imagine arboris altæ radicatæ atq; frondosæ, sed quę ilico euanuerit. Potentiam malorum scriptura passim similitudine Cedrorum exprimit, maliciam uero & nocendi studium. Spinarum atq; tribulorum: sterilitatẽ uerò, uineæ post diligentẽ cultum ferenti labrusças.

Contrà, uitis, oliuæ, & paluræ imaginibus, sanctorum fertilitatem, hoc est, bene merendi de omnibus studium & successum, morumq; summam suauitatem. Cedrorum altitudine, certã eorum felicitatem & gloriam. Rosarũ & Liliorum, doctrinã et saluificã famæ odorem, adpellat. De hac parabola Arboris habes, Numer. 24. Psalm. 92. Hierem. 17. Ezech. 47. cap.

In Genesi autem legimus Deum creasse lignum non arborem, et Hebræorum consuetudo est lignum pro ipsa arbore ponere, Gene. 1. & 2. cap. Et in eadẽ lingua pro fructa ponitur. Arbor uitæ, pro uitalis, Gene. 2. cap,

¶ *Arca* est ecclesia Dei, quæ audit uerbum Dei, in qua sunt animantia masculi & fœminæ, & insuper Noha cum suis. Sunt enim illic credentes, & non credentes, mundi & immundi, Gene. 6. cap. Areę nomine fortitudo, robur, uirtus, magnificentia comprehẽditur, & gloria Dei dicebatur: propterea quod ex ea per suam caliginẽ nonnunquã & per responsa, uirtutem & magnificentiam præsenter exhibebat, ideò fuit symbolũ potentiæ

tentiæ,& bonitatis ac prçsentiç diuinæ,Psal.78.de quo Psal.3.& 24.& alibi.Arca inquã sacramentum fuit præsentiæ Dei,typus ecclesiæ Dei,quæ etsi lignea sit,nihilominus deaurata est.Ecclesia enim nunquam à peccatis,quoad uiuit,libera,ab ijsdem tamen purgata,Hebr.9.cap.

Arca fœderis Dei nomine appellata.3.Regum 9.cap.Ingredietur rex ille glorioſus. sic Arcam uocauit eo quod Dominus promisisset se inter Cherubim habitare,hoc est, preces orantium audire & optata respondere.Hinc & Esa.3.cap.eadem uocatur Dominus uniuersæ terræ.Et 2.Regum 16.de ea scribitur.Cuius nomẽ uocatur,nomen domini Zebaoth habitat inter Cherubim super eam,Numer.1.Cum Arca proficiscebatur dicebat Moses:Exurge Domine,& deijciantur hostes tui,fugentur abs te osores tui.Et quum reponeretur,dicebat:Reuertere Domine ad myriades millium Israel.Vt hic ergo Moses Dominum uelut Arcæ infidentem,cum illa exurgeret,& rursus resideret,allocutus fuit,ita Dauid Psal.24.quum inferendam templo Arcam dicere uellet,ut plenius Dei beneficium exprimeret,dixit ipsum Dominum illud ingressurum.Erat siquidem Dominus pollicitus populo dignationis suæ præsentiam peculiariter super illa se exhibiturum.

Arca Noe autem designat fœdus bonæ conscientiæ cum deo:etenim olim Deus per Arcam cum Noe fœdus percusit,se illi placatum Deum fore,Genesis 6.& 1.Petri 1.3. Quando expectabant Dei patientiam in diebus Noe,quum fabricaretur Arca,&c.Arcam testimonij uocat Moses Exodi 30.cap.in qua testimonium diuinæ uoluntatis duabus tabulis comprehensum ponebatur.Præterea testimonium posuit pro arca testimonij.Et Exodi 38.Arca fœderis.Deut.31.Qui portabãt arcam fœderis Domini,id est quorum munus erat portare humeris suis arcam in qua erant illæ tabulæ continentes conditiones fœderis Domini.Arca fortitudinis,Psal.132.Tu & Arca fortitudinis tuæ,hoc est diuinæ uirtutis & regni.sicut Psal.110.Sceptrum uirtutis ubi Deus potenter regit,auxiliatur,defendit & exercet diuinam uirtutem suam pro salute hominum exaudiendo eos,remittendo peccata,consolando mundo contra hostes.

¶ *Arcanum* pro consilio,Psal.88.Deus inclytus in arcano sanctorum nimio.Septuaginta *ἐν βουλῇ*,id est,in consilio.Pro templo,Ezech.7.cap.Violabunt arcanum meum.Septuaginta,Violabunt uisitationem meam.Arcana uerba more Hebraico significant in effabiles & sublimes res,uidelicet uisiones & reuelationes,2.Cor.12.cap.Et scio huiusmodi hominem siue in corpore siue extra corpus,nescio.Quoniam raptus est in paradisum,& audiuit Arcana uerba,quæ non licet homini loqui.

¶ *Arcus*, pro fortitudine,robore,intztione,uiribusq; sæpe usurpatur,ut apud Hoseã cap.1.Arcum conteram,hoc est fortitudinem confringam & robur.Et Psal.44.Non enim in arcu meo sperabo.Arcus Israel & Ionathas robur uirorum belli arcum nominant.Adstipulat Hieremias his uerbis cap.51.Apprehensi sunt fortes eius,elanguit eorũ arcus,Psal.10.Posuisti ut arcũ æreum brachia mea.Et 43.45.Pro potẽtia usus est Ezech. 34.Et percutiam uel confringam arcum tuum.Porrò eos qui languent,& degenerant à uiribus maioribus,Arcum prauum appellat scriptura,ceu infirmiorem quàm ut possit sagittas excutere,ut Psal.dicitur de Iudæis,& Hiere.51.cap.Pro celeritate pœnarum, Psal.7 Nisi conuersi fueritis,gladium suum uibrabit:Arcum suum tetendit,& parauit illum.Per gladium enim,pœnarum acerbitatem:per arcum uerò,celeritatẽ intelligi uult Eutymius.

Arcus nonnunquam insidias,fraudes,astutiasq; malorum exprimit denotatq;,Psal. 36.Et extenderunt arcum suum,id est,aperto marte,et insidijs impetunt pauperem.Gladius autem apertam inuasionem ac persecutionem signat.Etsi imuero gladio pugnat, ui manifesta inuadit.Secundo iudicij dies,Psal.59.Vt fugerent à facie arcus.Nam Arcus idem est quod gladius,framea,id est,æterni iudicij & æternæ mortis,& seueritatis diuinæ uerbum & sententia:ut suprà Psalmo 7.adducto patet.Tertio,sacra scriptura,Psal. 7.Quarto promissio seu res promissa,Abacuc 3.cap.Suscitans suscitabis arcum tuum. Item Arcus populum significat:sumus enim Arcus Domini,quando incedimus pura fide & uerbum habemus.Quando ergo per nos pugnat contra impios uel infideles, tunc sumus ei arcus & sagitta,Hoseæ 7.Facti sunt quasi arcus dolosus,hoc est,prorsus abalienauit se à me populus,ut non possim eis uti contra impios.sed ipsi iam impij ex pijs facti,adeò ut opus esset alijs,quibus pro arcu uterer.Arcus ergo dolosus est,

qui nihil ualet,est quasi arcus qui non ferit,& frustra intenditur,Esa.49.Hoc est minantem iaculum,sed non torquentem,ut & Prouerb.13.& Hoseæ 7.cap.Et apud Dauidem Psal.78.Versi sunt ut arcus iaculantis.Alij legunt Arcum eiaculantem sagittas: alij,dolosum.Et hic putant dolosum & fallentē Arcum dici,qui iltco uertatur, ut aliud feriat quàm expectatum sit.sic filios Israel alios quàm promiserint,quàm ab eis expectatum sit,sese exhibuisse.

Arcum tenere & legem,ut Amos 2.Tenens arcum non stabit,pro sagittario ponitur. Tenens uerò legem,pro legis perito usurpant,Hiere.2.cap.Et tenentes legem meam ne scierunt me.Apostolus hoc idiomate usus est Tit.1.Tenacem eius qui secundum doctrinam est fidelis sermonis.Arcus Iridis,misericordiæ symbolum.

¶ *Ardentes* spiritus sanctus Psal.7.uocat insipientes & impios ardentes:nimirum quia odio,liuore,& maleuolentia in bonorum perniciem perpetuo flagrant.Sagittas suas,inquit,ardentibus effecit.& Psal.94.Intelligite ardentes in populo.Ezech.21.cap. Et dabo te in manu uirorum ardentium.

¶ *Area* ecclesiam Dei significat,Matth.3.Vbi D.Chrysostomus Homilia 3.in Matthæum,Area,inquit,est ecclesia,horreum autem regnū cœleste,ager uerò hic mundus. Per Aream intelligit populum Israelis:per Horreum,regnum Dei:per uentilabrum,sermonem regni:per triticum,electos ac ueros Israelitas:per paleas,reprobos & incredulos:per ignem qui extingui nequeat,supplicium impiorum,& incredulorum. Item Area apud Matth.non unus aliquis angulus religionis,sed totus terrarum orbis denotatur.

¶ *Arenæ* uocabulum non inuenustum est,& Hebræis familiarissimum,quo quum rei alicuius copiam maximam,numerositatem & multitudinem ostendere ac significare uolunt,plerunque Arenæ assimilant comparantq;,ut Gen.22.cap.patet.Benedicam, inquit, tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli,& uelut Arenam quæ est in littore maris.Et Esa.10.Iudic.7.cap.Cameli autem innumerabiles erant,sicut Arena quæ iacet in littore masis.Et cap.5.Tot erant Midianitæ in terra,ut Arenæ maris essent similes.Et Abacuc.1.cap.Captiuos ceu arenam colliget,id est,immensam copiam.

Arena interdum pro inconstantia & idololatria,Matth.16.Ædificantes super arenā: nam petra constantia fidei,rectè & inconstantia infidelitatis Arena uocatur,id est idololatria,quæ per uarias idolorum culturas semper dispersa est.Aut certè super arenam ædificare,id est,carnales homines ac infideles,Arenosæ terrę cōparantur increduli.Item Arena Matth.7.cap.est hypocrisis illa,qua ex nomine Christiani dicti,Christū ore quidem dominum uocamus,factis autem negamus.Arena maris,in scripturis quoque grauitate celebris. Arena denique est, quocunque extra deum nituntur mortales, Matth.7.cap.

¶ *Argentum* pro pecunia & possessione, Exodi 21.cap.Quia argentū eius est,Hiob 31.Si fructum eius comedi absque Argento.Esa.55.Omnes sitientes uenite ad aquas,est emite absq; Argento.Hinc Hebræi dicūt,plenum Argentum,pro digno Argento,pro precij pondere ac mensura Gen.23.cap.Pecunia digna,uel Plenum argentum tradunt mihi coram uobis in possessionem sepulturæ,das es vverd ist,oder vverschafft ist.

Argento passim in scripturis quoque utuntur diuini homines,pro uerbo & nitore eloquiorum Dei,fidei,doctrinæ sinceritate & puriore uita.Nam sicut Argentum purissimum,quod & ueteres purum putum nominarunt,defecatum,probatū & septies purificatum est.Ita uerbum Domini omnis uanitatis expers,purissima imò ipsissima ueritas corda credentium probat,purificat,consolidat,sibiq; confimilia reddit,ut non nisi purissima quæq; & quæ sunt in cœlis sapiant ac desiderent,ut Psal.11.Eloquia Domini casta,argentum igne examinatum,probatum terræ,purgatum septuplum.

Aurum & Argentum,& Æs & ferrum regna insinuantur,ut Danielis 7.cap.Num hæc metalla in magna hominum æstimatione sunt,eò scripturam potentiam regnorū lubentius huiusmodi materijs comparat & adsimilat.Item sub Argento interdum omnia aurea & argentea uasa intelligimus,& res cæteras,Exodi 22.cap.

Argento aliquando significatur gratia,Prouerb.10.cap.Argentum electum lingua iusta.

Argentum in scoriam uertere,& uino aquam admiscere,est deprauare cœleste uerbum,atq; eos impostores significat,qui iudicij puritatem auaritiæ adfectu adulterant,

Esa.

Esa.1.cap. Argentum tuum est scoria factum, caupones tui miscent uino aquam, id est, adulterant uerbum Dei. Et quemadmodum Argenti uocabulo pij cum eorum operibus constantibus significantur. Econtra etiam impij de quibus Argentum reprobū uocare eos, dicitur. Vide Rabanum de sermonum proprietate.

¶ *Arguere* est disertè edicere, ostendere, probare, conuincere argumentis, protrahere in lucem, & ob oculos sic deniq; statuere peccatum, & citra figuram palàm explanare, ut intelligat quo cum agis quàm egerit turpiter. Matth. 18. Vade & argue eum inter te, & ipsum. Et Ioan. 16. Arguet mundum, id est, palàm conuincet mundum atq; protrahet in lucem. Paulus 2. Timoth. 4. Argue, id est, protrahe in lucem, tenebriones. Idem ad Hebr. 11. cap. Argumentum eorum quæ non uidentur. Nam ἐλέγχειν, est conuincere & causam aliquam sic protrahere, ut reo nihil supersit, quo se terreatur, sic Ioan. 8. cap. Christus de semetipso, Quis ex uobis arguet uel conuincet me peccati erroris ue. Et Paulus ad Titum 1. cap. Oportet, inquit, episcopum ita eruditum esse, ut possit contradicentes conuincere. Rectissimè ergo Chrysostomi interpres. quod nos argumentum, ipse conuictionem uertit.

Argui ad hæc & Corripi, hæc duo uerba in sacris sæpe differunt, simulq; componuntur, ut Apocalypsis 3. cap. Ego quem amo, arguo & corripio, siue castigo, ut corripi sit castigare, siue disciplinare. Et quod Argui, sit reprehēdi: Corripi, sit reprehensum percuti, patet Psal. 6. Domine ne in furore tuo arguas me, &c.

Argui in furore Dei, nihil aliud est quàm erubescere, cōfundi, & ream inueniri coram æterno iudicio Dei conscientiam hominis, Psal. 6.

Corripi in ira quoq; nihil aliud est, quàm conturbari, intentari scilicet mortem & infernum, Psal. 2. Tunc loquetur ad eos in ira sua, id est, arguet & reprehendet & in furore suo conturbabit eos, id est corripiet. Et 1. Regum 2. cap. Dominum formidabunt. Et multa similia in scripturis habemus, quibus istā uehemens confusio & conturbatio cordis, tam in sanctis describitur, quàm super impios prædicitur, ut illi humiliati adfligantur & deprimantur. Et sic uult Deus ut omnes homines salui fiant.

¶ *Argumentum* scriptura interdum pro signo aliquo sumit, per quod fides fit rei alio qui dubiæ, ut uidere licet ex Actis Apostolorum cap. 1. Quibus & præbuit (ait Lucas) seipsum uiuum post suam passionem in multis argumentis. id est signis: Hebraico more dixit, pro per multa argumenta. Item Argumentum ad Hebræos cap. 11. non est tale quale finiuit Fabius. Argumentum esse rem quæ alterius probationi adhibentur: sed Argumentum, certum indicium est, experimentum & cognitio certa, & adeò certa, ut de cogniti natura nihil prorsus dubitemus, quippe ipsa ueritate sic conuicti, ut nihil supersit quod impediat, ein eigentliche vvussen vnd gruntlichs ergriffen, ἔλεγχος enim est conuincere, & causam aliquam sic protrahere, ut reo nihil superfit quo se tueatur, sic enim *ipse* Christus hoc uerbo usus est, de spiritu sancto in Euangelio loquens, Arguet mundum, hoc est, protrahet in lucem & euincet, ut suprà auditum est.

¶ *Aridus* pro terra. Ionæ cap. 1. Qui fecit mare & aridam, hoc est terram. Gen. 1. Et uocauit Deus aridam terram, Lucæ 23. Quod si humido ligno hæc faciunt, in arido quid fiet, hoc est, si frugifero hæc faciunt, infructuoso quid facient? Exodi 15. cap. Et erit aqua quam sumes de flumine sanguinis sui per aridam, uel potius super aridam, id est, super id quod aridum.

¶ *Ariel* Hierusalem dicitur propter altare templi, quod Ezech. 43. sicut uocatum. Est autem apud Hebræos Ariel, idem quod leo dei. Nam sicut leoni mane & uesperi datur uitulus uel agnus, ita & in altari Hierosolymitano mane & uesperi offerebatur agnus anniculus, sicut præcipitur Exodi 29. cap.

¶ *Aries* pro duce & principe, & Arietes pro principibus, magistratibus & doctoribus sumi solent, qui populorum duces sunt, quemadmodum illi ouium. 2 Regū 11. cap. Et tulit centuriones in arietes, Ezech. 21. Ad ponendū Arietes super portas. Et Dauid 8. cap. adsimilat regem Persarum ac Medorum arieti. Aries unus stabat ante flumen. Et dico, uidi Arietem petentem cornu. Et uersu 20. Aries quem uidisti habentem duo cornua, reges Medorum & Persarum sunt imperatores ac magistratus, in Ariete & hirco figurantur, ut & suprà etiam auditum.

Aries impletionum appellat Moses Exodi 29. cap. qui immolabatur in consecratione summi sacerdotis. Arietes filij Basan. Deut. 30. id est, educati in regione Basanitide, come

dit

dit, ſubaudi Aries quoq; Chriſtum ſignat, quem Abraham immolauit.

¶ *Arma* more Hebraico uocat Moſes Gen.27.cap.inſtrumenta: quod declarat, quum dicit, pharetram. ſic ait Moſes: Sume arma tua & pharetram. Per Arma cœleſtia adiutoria: per ſcutum uerò protectio demonſtratur, Pſal.34. Apprehende arma & ſcutum, & exurge in adiutoriũ mihi. Eſt etiam humana repugnatio, Pſal.65. Ibi confregit cornua, arcum, ſcutum, gladium, & bellum.

¶ *Aromata*, odorem uirtutum et orationum ſuauitatem fragrantiamq; deſignant, teſte Ioanne Apocalyp. Quæ ſunt orationes ſanctorum.

¶ *Arundinis* nomine, leuium & inconſtantium hominum ad quamlibet occaſionẽ uacillatio, rerum item quarumlibet reciprocatio & inconſtantia denotatur, ideo inconſtantiæ ſymbolum eſt, Matth.11.cap. Num.3. lib. Regum 14.cap. de regno Iſraelis loquens propheta, percutiet, ait, Dominus Iſraelem, ſicut cum Arundo mouet in aqua. id eſt, ipſum regnum nihil habebit firmitatis ſtabilitatis ue, ſed continuis bellorum motibus concutietur. ſic & Baculus Ægypti, 4. Regum 18. Eſa.35.cap. Notatum & nomẽ Arundinis, hoc eſt, inconſtantiæ & prouerbijs & Germanis uſitatum uocabulum. Hinc ſignificat doctrinam humanam, omni uento opinionum agitatam. At Ioannes uox clamantis in deſerto, ut non eſt ueſtita mollibus, ita nec Arundo uacua et uento agitabilis, ſed plena & ſolida ac ferrea, Matth.11.

Arundo deinde ſplendorem gloriæ temporalis. Et Arundinetum, uitam ſeculariũ denotat, Sapientiæ 3. Fulgebunt iuſti & tanquam ſcintillæ in arundineto.

Arundinis feras deniq; malos principes & antiſtites, nempe crudeles & diros impioſque ſcriptura appellat: nimirum qui in umbra calami, ut inquit Iob, in locis humentibus dormientes, ad omnem uentum doctrinæ mouentur, & ſordibus ſuis gaudent, errantes in ſolitudine: poſtremo ſummo ſtudio conantur, tauris & uaccis coniunctæ, id eſt, potentibus huius mundi, opprimere Dei eccleſiam & prorſus extinguere. ſic enim Pſaltes ait: Increpa feras Arundinis, cõgregatio taurorum cum uaccis populorum, ut excludant eos, qui probati ſunt argento. Arundinem non conterendã & confringendam, Matth.12.cap. Quaſi dicat, Compatietur noſtris infirmitatibus, infirmam fidem non extinguet, ſed fouebit: non premet nos potentia ſua, ſed humaniter nos ſuſcipiet.

¶ *Aſcendendi* uerbo uarie utuntur Hebræi, pro creſcendi, augeſcendi, adoleſcendi. Hiere.46. Qui tanquam flumen aſcendit. Aſcendere item pro euaneſcere, & perire, abſumi & confici, & per metalepſim. Nam quę euaneſcunt plerunque Aſcendendo in aerem uertuntur: ut fumus, cum in altum aſcendit, uidetur euaneſcere, & in nihilum recidere. idẽ Aſcendere, ſolet pro euaneſcere & abſumi, et non tantum gradatim in altum aſcendere iuxta phraſim Hebræam. Eſa.5.cap. Aſcendet, more Germanico, das gadt im feiir vff, hoc eſt, euaneſcit & perit igne. Iudi.20. Aſcendit tota ciuitas in cœlum, hoc eſt, oppidum incendij flammis uſq; ad nubes ferebat, in cinerẽ ſoluebat. Et Hiere.48. Ciuitates aſcendũt, per ſyntheſim, hoc eſt, exuſtę ſunt. Sy giengẽd im feiir vff. Et Gen.19. Cum aſcẽdiſſet aurora, urgebãt angeli Loth, hoc eſt, cũ aurora iã abſumpta eſſet, ac abijſſet. Et Num.16. Vt aſcendant à tabernaculis Coræ, hoc eſt, ut ſeparentur & abeant, & Leuit.1.cap.

Aſcendere pro abire, deſinere, ceſſare interdum, ut 1.Samuelis 14, Aſcendit Saul, nec perſecutus eſt Philiſtijm: deſiit enim perſequi Philiſtęos. Item ſurge, Aſcende obuiã nunciorum regis Somron. Septuaginta. Vnde Gen.35. Surge aſcende Bethel, & habita ibi.

Aſcendere atqui lectum, eſt ægrotare. Deſcendere è lecto, eſt conualeſcere 4.Reg.1. De lecto quem aſcendiſti nõ deſcendes. Aſcendere pugna. 3.Reg.22.cap. Et aſcendit pugna, id eſt, deſiit pugna, Sic utuntur Germani, Es gadt vff, hoc eſt, nihil ſupereſt.

Aſcendere cogitationes ſuper cor, apud Ezech.cap.38. in deteriorẽ partẽ ſonat. Aſcendent, inquit, uerba ſuper cor tuum, & cogitabis cogitationẽ malam, id eſt, ad adfligendũ pios occupatã. Hinc Aſcenſiones ſpiritus ueſtri, Ezech 11.cap. Noſter uertit, cogitationes cordis ueſtri. Eiuſmodi aſcẽſiones in corde notat Pſalmus quoq; 85. Et in Euangelio dicit Dominus, cogitationes aſcendũt in cordibus ueſtris, Eſa.65. & Hiere.3. legis, Aſcendere ſuper cor. Et Ezech.36. Aſcendere ſuper labiũ linguę. Eodem reſpicit quod ait Apoſtolus ex propheta: Nec in cor hominis aſcendit. 1.Cor.2. pro cogitauit.

Aſcendere in cœlum, Ioan.3.cap. ſignificat eleuata mente ſcrutari & indagare res cœleſtes. Aſcendere ſuper collum robuſtum apud Hoſeam cap.10. eſt premere & cogere, nõ permittere liberum, ut Ephraim inuitus ibit in Aſſyriam, ſed cogetur ui.

Aſcende-

Aſcendere uel Equitare ſuper leuem nubem, eſt uiſitare uelociter ſicut in cœlo nubes de regione in regionem tranſit, Eſa. 19. Ecce Dominus equitat: & alibi inuenies Pſal. 67 Qui aſcendit ſuper occaſum dominus nomen illi. Idem eſt quod aſcendere ſuper leuem nubem.

Aſcendere dominum in excelſum, ut Pſal. 7. eſt immiſſam ultionẽ amouere. Aſcendere autem in ruinam aut fractionem, eſt reſiſtere prophetantibus ex corde ſuo, Ezechielis 13 cap Non aſcendiſtis in irrupta res &c. Aſcendere, pro ſurgere, Gene. 35. ſurge aſcende Bethel & habita ibi: Aſcende obuiam nunciorum Somron.

¶ *Aſinorum* nomine aliquando ſtultorum pigritia, Deut. 22. Aliquando immoderata petulãtium luxuria, ut propheta Ezech. 23. teſtatur. Quorum carnes ſunt, ut carnes aſinorum: Aliquando gentilium ſimplicitas deſignatur, Matth. 21 cap. dicitur Dominũ ſuper Aſinam ſediſſe, Moſes ait Deut. 22 ut ſuprà: Non iunges bouem & aſinum, quaſi diceret: Fatuos ſapientibus non ſocies. Item aſini, gentiles credentes.

¶ *Aſpergere*, eſt prædicare, annũciare Eſa. 53. cap. Verum ſic multas gentes aſperget. Et 1. Petri, 2 cap. quoq; aliud non eſt, quàm prædicare Chriſtum, in hoc ſanguinem ſuũ fudiſſe, ut pro nobis apud patrem intercedat.

Aſpergi uero ſanguine Chriſti & obedire uerbo dei, Chriſto quoq; eſſe ſubiectum: perinde eſt atq; credere. Paulus utitur alia forma loquendi. Saluos nos fecit, inquit, per fidem in Chriſtum, quoniam fides eſt, quæ efficit, ut Chriſto eiusq; uerbo ſimus obedientes atq; ſubiecti. Aſpergere hyſſopo, eſt ſanguine Chriſti mundare & lauare, euangelioq; conſolari, Pſal. 51. Aſperges me domine hyſſopo.

Aſpicere uerbum eſt, quo declaramus gratiam, fauorem aut beneficium quaſi indignis nobis contigiſſe, Græcis eſt ἐπιδεῖν, Aſpicere, inſpicere, ut Lucæ 1. cap. Sic fecit mihi Dominus in his diebus, quando uir aſpexit: &c Pſal. 137. Humiles aſpiciet, excelſum à longe cognoſcet, id eſt, pauperum miſerebit, ſuperborum non item. Exprimit geſtum miſerentis, neq; multum differt à uocabulo miſericordiæ. Sic etiam promiſit Dominus ſe uultum ſuum conuerſurum ad Iſraelitas, ſi legis, ſiue obſeruantes fuiſſent, Leuit. 26. In uultu uoluntatis indicium eſt. Vnde & Latini beneuolo aſpicere uultu, pro ſauere & approbare dicunt. Verg. Olli ſubridens hominum ſator atq; deorũ. Vultu quo cœlum tempeſtates q; ſerenat. Sic & Pſal. 11. Vultus eius aſpiciunt, id eſt, fauent. Cuius contrarium eſt, Auerſari, auertere oculos, faciem.

Aſpicere deinde pro frui, Eſa. 38. cap. Non ultrà aſpiciam hominẽ, hoc eſt, non fruar. Et 19 cap. Vltra non aſpiciam homines, hoc eſt, non fruar aut conuerſabor. Pro attendere, Pſal. 14. Dominus de cœlo aſpexit.

Aſpicere iniquitatem in aliquo. Deut. Numer. 23. Non aſpexit iniquitatem in Iacob, neq; uidit calumniam in Iſrael Dominus &c. Id eſt, Deus peccatum Iſraeli non imputauit, propter fidem: peccat quidem fidelis, ſed ſtatim condonatur ei peccatum. Aſpice redeniq; poſt cor ſuum, & poſt oculos ſuos, eſt ſequi cogitationes cordis ſui, & cõcupiſcentiam oculorum ſuorum. Numer. 15. cap.

¶ *Aſpis, Baſiliſcus*, diabolus dicitur, quia & acta, & aperto Marte, ſi permittitur, eos inuadet: propter illud dicitur Aſpis, Baſiliſcus, ut Pſal. 91. Super Aſpidem & Baſiliſcũ ambulabis & conculcabis leonem & draconem. Nam Draco & Catulus leonis quoq; dicitur, ut alibi audiemus infra.

Aſpis ſerpens aut anguis in Aphrica gignitur, cuius quidem ictui nullum extat remedium, uocatur ab autoribus Aſpis ſomniculoſa, quod ſomnum lætiferum percuſsis immittat, Rancori ac oblocutioni comparari in Pſal. 14. & Rom. 3. cap. uidemus: Venenum Aſpidum ſub labijs eorum. Nam rancor in uaſe, ſicut id totum inficitur & putrefacit, ita in animo aliquo miſerrimo poſitus, cor ipſum totum, in quo ſedes eſt animæ, corrumpens, ad os tandem peruenit: ubi linguam aggreſſus, eam contaminat: unde neceſſariò uomitus quidam ater obtrectationis erumpit, à quo quidem illi, qui audiunt, facile inficiuntur.

Aſpidum ſiue Baſiliſci deniq; oua incubare, ſunt prouerbiales orationes. Coruum incubare ſiue excludere, pro rem inſigniter malam parare, Eſa. 59. Oua aſpidum reperunt. Eſt figuratus morſus in ſtudia hypocritarum ſicut Matth. 3. progenies uiperarum uocantur. Quaſi dicat propheta: Quid facitis, inquit, cum ueſtra doctrina facit amatulentiſsimos homines, qui nihil ſciunt, quàm alios iudicare, calumniari & perſequi.

Aſtutia

¶ *Astutia*, In bono scriptura ponit sæpiusculè, unde illud Matth. 10. Estote astuti ut serpentes. Et illud Prouer. 1. cap. Vt & innocentibus det Astutiam: quanquã & apud illos, Romanæ linguæ disertissimus dixerit, neq; illi tamen ad cauendũ dolus aut astutia deerant. Astutiam in bono: sed apud illos rarissimum, apud nostros frequentissimum est. Et in malo, quod in paradiso erat serpens prudẽtissimus omnium bestiarum. Sic & 1. Cor. 3. Qui comprehendit sapientes in astutia ipsorum. Et Ephes. 4. de Astutia seductorum, improbam astutiam designat: tamen sæpenumero bonam & salutarem Astutiam, ac solertiam significat, ut Prouerb. 1. cap. auditum est. Ad dandum paruulis & simplicibus astutiam. Qua pueri possunt insidias Satanæ, & sophistarum eius intellige re. Matthæi 10. Vide Basilij Magni concionem in initium Prouerb. Salomonis.

¶ *Assumere aliquem*, Est consolari, docere, fouere, sustinere, ut Rom. 14. Si quis inter uos nondum solidus & firmus fide fuerit: hoc est, nondum intelligat se quocunq; tempore quibuslibet uesci posse, aut qui adhuc diem præ die eligeret obseruandum, eum Assumite: hoc est, hunc alite, donec proficiat. Et ad Roman. cap. 15. Assumite uos inuicem in eadem significatione. Idq; exemplo Christi, qui nos hostes & peccatores assumpsit. Assumptio nostra, gloria dei est.

Assumere laudem, est exauditionis beneficium celebrare & gratias agere, uel prisco rum beneficiorum memoriam allegare coram domino inter orandum. Hierem. 11. cap. Et ne assumes pro eis laudem.

¶ *At*, Antithẽseos nota est, quam Hebræi plerunq; omittunt, ut Esa. 1. cap. Israel nihil sentit. Neq; solum istam, uerum etiam similitudinis etiam & relationis, quemadmodum in prophetis patet. Quem morem, ut fermè omnes alios Paulus tenuit.

¶ *Atramentum* uocat Paulus 2. Corinth. 3. literam, non humanas tantum traditiones, sed legem diuinam planeq; omnem doctrinam, quatenus audit, cognoscitur, tentatur à ratione siue spiritu uiuificante. Sic enim dicit Paulus: Non atramento, sed spiritu dei uiuentis 2. Cor. 3. Tabulæ saxeæ sunt humanæ uires, sine spiritu dei uiuificante. Atramentũ enim est, quod illinitur saxo, cogitatio uel simulatio boni operis. Tabulæ cordis carneæ, sunt receptacula uiua spiritus sancti, omnes uires cordis, & uegetantis, omnes uires humanas. Estq; accepta hæc collatio ex Ezech. 10. cap. De hoc tropo fusius suo loco dicemus.

¶ *Auaritiæ* nomine, omnes furti & impostura spécies ueniunt, & in se habet, continetq; usuram, rapinam, uiolentiam, iniuriam: nam hæc ferè simul sunt in his qui pecuniæ student. Rom. 1. cap. Quippe qui impleti sint omni iniustitia, uersutia, auaritia. pleonexia enim dicta est, à πλέον ἔχειν: hoc est, à plus habendo, cum quis fraudatis cæteris, plus occupat, quàm iure sibi decidat. Vide Budæum in Cõment. Græcæ linguæ. Et Lucam 12. cap. Philargyria Auaritia, proprie dicitur studiũ pecuniæ. Pleonexia amplius quiddã, est studium plus corradẽdi (quàm par sit) esse alienos mores nostros uult Christus. Auaritiam D. Paulus Ephes. 5. cap. idololatriam appellauit, & adulterium Iacobus uocauit cap. 4. quòd quemadmodum omnes idololatræ praue de deo sentiunt, & uanitate mentis suæ decepti, simulachra deo suo, uergunt in cultum & monimentum, sic omnis auarus impietate sua abdictus, pecuniam ueluti idolum complectitur.

¶ *Atrij* nomine adũbrauit spiritus sanctus uniuersitatẽ ecclesiæ. Sic enim ipse expo nit, Psal. 64. Beatus quem elegisti, & assumpsisti, inhabitabit in atrijs tuis: hoc est membrum erit ecclesiæ tuæ, seu omnis illi felicitas est, quem selegit, sibiq; adiunxit deus, ut in atrijs suis habitet. hoc est, fide integra inter sanctos cœli ciues uitam degat.

¶ *Audire*, Verbum est Hebræis familiare, pro credere, & corda suscipere, usus est Ioannes cap. 9. pro credere. Et non audistis: idem pollet ac si dixisset, & non credidistis, Quid igitur uultis id iterum audire? Ecce posterius audire accepit simpliciter, prius pro credere. Deut. 6. Vt audiamus & opere impleamus. Audi Israel: id est, corde suscipe, & crede omni uerbo dei, eiusq; promissioni fide. Lucæ 11. cap. Maria audiebat uerbum illius: hoc est, credebat Christi uerbis, & diuinæ eius promissioni fidẽ habebat, conferens nimirum uerba ipsius in corde suo. Hinc & Audire à deo, proprie est credere uera esse eius uerba.

Audire, nonnunquam pro intelligere, agnoscere capit scriptura. Genesis 42. Et ipsi nescierunt quia audit Ioseph. Esa. 36. Populus iste, qui in muris est audiat: id est intelligat. Exod. 14. cap. Audierunt quòd dominus uisitasset filios Israel. Aliquando pro ob

temperare

temperare,obſequi,obedire,morem gerere,acquieſcere,exaudire uſurpant Hebræi ſicut & Latini,ut Geneſis 22.cap.& 34.Audiſti uoci meæ,pro eo quod Latinus legit,Obediſti uoci meæ.Sic alibi ſcriptura Marci 4.cap.Et,Oculi uiderunt,id eſt,intellexerunt,& aures audierunt,id eſt,obtemperauerunt.Et,uos uidiſtis & audiuiſtis quæ Dominus fecit in terra Ægypti.Ioſue 1.cap.In omnibus quæ audiuimus ad Moſen ſic audiemus te.Septuaginta,Auſcultemus tibi.Hiere.34.pro conſentire accipit.

Audire autem uocem,plerunq; idem eſt,quod diſcere,id quod in Moſe & prophetis uſitatiſsimum eſt.Vnde uocem Domini audire,ſignificat eius uoluntatem diſcere.Audire uerba Dei,eſſe ex Deo,credere in deum,& ſi qua ſunt ſimilia.

Audire afflictionem alicuius,Hebraiſmus eſt,ut Gen.16.cap.Eò quod audierit Dominus afflictionem ſuam,id eſt,propterea quod exaudiuit orationem tuam quam feciſti quum affligereris.

Audire te faciam,idiotiſmus eſt,pro eo quod eſt,dicam tibi 1.Regum 9.Eiuſdem formæ eſt Videre te faciam,id eſt,oſtendam tibi.Item,Exire te faciam,id eſt,educam te. ſunt id genus innumera.Audire Deum nos.1.Ioannis cap.5.eſt ſeſe nobis & promptũ & benignum impendere,& prorſus talem qualem ſe nobis fœdere aſtrinxit.

Audiri iudicium è cœlo,uſus eſt Dauid Pſal.77.Deum iudicium è cœlo audiri feciſſe,hoc eſt,plane cœleſtem et diuinam referens uirtutẽ,exhibuiſſe,quale utiq; illud erat, quod in Sennacherib & ſuos exercuerat,ut & quo Ammonitarum exercitum ſtrauit regnante Ioſaphat.2.Paralip.20.ſic Dauid ait:E cœlo feciſti audire iudiciũ,terra tremuit & timuit.

Audire eruditionem aut diſciplinam,eſt audire increpationem,quod quum fit,confitemur nos iuſto dei iudicio adfligi,Prouerb.4.Audi fili paternam auditionem ſiue caſtigationem.Et ſæpius in ſententijs Salomonis eſt uidere.

Audiendo atqui audietis,ſciendo ſcietis,caſtigans caſtigauit,morte morieris,& id genus ἀναδιπλωσεις, id eſt,conduplicationes,Hebræis ſunt familiares.Sed uariam uirtutem habent:nonnunquam uerò diligentiam,uehementiam,ceu certitudinem deſignant,ut Eſaias ait:Diſertè audietis.Sic & Gen.2.Morte morieris,id eſt,certe certiſsimeq; morieris.Et Geneſis 15.cap.Cognoſcendo cognoſces,quaſi dicat Dominus.Certe ſcias,certiſsime ſcias,id futurum ut ſemen tuum peregrinum ſit in terra,& hic certitudo ſignificatur.Audiẽdo audire,eſt clare audire & intelligere,Eſa.6.cap.Audite audiendo,& ne intelligatis:& uidete uiſionem,& non cognoſcite.Conſueuit autem ſcriptura hoc ſchemate idiomatis,aures obturatas & incircunciſas,audireq; dedignantes,ad audiendum excitare,Iob 13.cap.Audite audiendo uerbum meum,& narrationem auribus ueſtris.Matth.Qui habet aures audiendi audiat,Hiere.5.cap.Audi populeſtulte.Eſaiæ 1.cap.Audire facere.Eſaiæ 30.Audire faciet,id eſt,celebrem reddet.

¶ *Auditus* hinc apud Hebræos ſignificat omnem rumorem,famam,doctrinam,prædicationem,& quamlibet auditionem paſsiuam,hoc eſt,quum tu quid audis,pro eo ẽnim quod Latinus diceret:Ego audiui,dicit Hebræus,Ego auditionem audiui,Eſa.11. Neq; ad auditionem ſiue famam,&c.& cap.28.Auditio & auſcultatio,pro eo quod ipſi audiebant,ſed nõ credebant credentibus.Sic Ebræi pro re audita aut fama utũtur.Fitq; inſuper ut Auditus ſiue Auditio,Tropo linguæ proprie utatur ſpiritus pro ipſo uerbo uocis,Eſa.53.Domine quis credidit auditui noſtro?id eſt,uerbo quod nos prædicamus audiendũ.Sic Abacuc 1.cap.Domine audiui auditionem,id eſt,uerbum tuum audibile & timui.Sic etiam Eſaiæ 28.Quem docebit ſcientiam,& quem intelligere faciet auditũ? SicPaulus ad Galatas 3.cap.dicit.Hoc ſolum à uobis uolo diſcere,an ex operibus legis ſpiritum accediſtis,an ex auditu fidei?Pro ipſo ſermone qui auditur,ut ſit auditus fidei,id quod uerbum fidei auditum.Et Paulus Rom.10.cap.Quis auditui noſtro.lucidius eſt,Quis credidit uerbis noſtris,uel,Quis credidit auditis nobis.Acto.10.Abdiæ quoq; cap.1.Auditum audiuimus à Domino.Breuiter,Auditus capitur Ebræis pro eo quod quis prædicat,& quod auribus hauritur,ſeu Auditus pro ea re quam audiuerunt prophetæ & apoſtoli reuelante ſpiritu Dei quam deinde ipſi prædicant,Ioan.1.cap.Hieremias quum euerſionem Babylonis pulchris & per quàm elegantiſsimis uerbis depingit,hoc ſchemate uſus eſt pro multitudine.Et uenietin anno auditus,& poſt hunc annum auditus,& iniquitas in terra,& dominator ſuper dominatorem.

Auditus Dei dicitur in ſacris,quod uel aſpirat in corde uniuſcuiuſq; ſanctorum,uel

ſonum uocis peruenire ad Aures eius facit,loquutus homini deus dicitur:ſic & quum nota ſibi eſſe iudicat,quæ unuſquiſq; uel loquitur,uel agit,Audiſſe ſe dicit.

¶ *Auertere*, ſeducere eſt,& uelut perdere cor,ut cum quis amentia fertur.Sic auerſatrix Iſrael ſubinde uocatur,quod labefactato,profligatoq; corde ſit.Et Eſa.17.Et iuit auerſus à uia cordis ſui,Ezech.38.cap.Id uerbum ad cor attinet. Auertere aurem,eſt cõtemnere obedientiã,uelle ignorare quæ dei ſunt,ueritatem non credere,uerbum dei abijcere,Prouerb.28.Qui auertit ſiue declinat aures ſuas ne audiat legem,&c. Auertere faciem,idem eſt quaſi abſcondere ſiue conturbare.Nam ſicut non poteſt non lætificare facies Domini,dum reſpicit nos,Pſal.4.Signatum eſt lumẽ uultus tui ſuper nos,&c.Et alibi:Illuminet uultum ſuum ſuper nos,ita rurſum non poteſt non conturbare auerſa à nobis,ut Pſal.29.Auertiſti faciem tuam à me,& factus ſum conturbatus. Auertere atqui uultum,et firmare aut intendere in loco,idem pollent,quum utrunq; ſit per indignationẽ,Hiere.3.Non enim auertã uultũ tuũ.Auertere oculos deniq;,eſt nõ exaudire,Eſa.1.Auertã oculos meos à uobis.Auertere inimicũ,requietũ facere ſuper humũ.&c.

¶ *Auferre ſeu finire* pro perdere,Pſal.25.Ne auferas cum peccatoribus animam meã. Septuaginta,ne perdas.Zephoniæ 1.cap.Hieronym.ad hunc modum reddidit,Congregans congregabo omnia à facie terræ.Melius tamen finiendo finiam.Septuaginta,defectione deficiat. Auferendi adhæc,ſiue Tollendi uerbum,Hebræi nonnunquam,ut in Eſaia cap.4.idem eſt quod colligere,addere,& cõſarcinare,potiusq; id ſignificat,quàm è medio tollere:adeò Hebræi propẽſi ſunt ad metalepſes,quamuis eruditè eis utantur. Quum hi,qui ſoluturi ſunt à loco aliquo,aut aliquò quid abiecturi,ſarcinas primùm colligũt,aut ea quæ abiecturi ſunt:fit ut priore utantur pro poſteriore,puta uerbo Colligendi,pro uerbo Auferendi.Plutarchus hunc tropum inter ſynecdochas numerat.

Auferre malum è medio,ſiue tollere.1.Cor.5.cap.dixit Paulus pro eo quod eſt excludere,aut euitare conſortium,ſocietatemq; illius declinare. Auferre innoxium ſanguinem,Deut.19.Et auferes de Iſrael noxium ſanguinẽ ut bene ſit tibi.id eſt,expiabis peccatum ſanguinis innocentis:tolles de Iſrael effundentem ſanguinem innocentem.Sanguinem innocentem,pro interfectore innocentis poſuit.

¶ *Auſter* ferè in bonam accipitur partem,Abacuc3.cap.Deus ab Auſtro ueniet,& ſanctus de monte Pharan.Canticorum 4.Exurge Aquilo & ueni Auſter,hoc eſt,recede & abi & ueni Auſter.Pro Ægypto,Dan.11.cap.Et confortabitur rex Auſtri.

Per Auſtrum interdum ſpiritus ſanctus exprimitur,Canticorum 4.cap.Surge Aquilo,& ueni Auſter,perfla hortũ meum,& fluent aromata illius.Et Iob.Et interiora Auſtri hic feruor ſpiritus ſancti deſignatur.

¶ *Aui* nomine apud Hebræos pater uenit,propter rectam lineam,ut patet Gen.29. Vocat Laban filium Nachor,quum eſſet filius nõ Nachor ſed Bathuelis,& Nachor auus erat Laban,non pater.Et apud Danielem cap.5.uocatur Nabuchodonoſor pater, quamuis auus fuerit.Sic namq; ait Daniel,Et in diebus patris tui.Et mox,Et rex Nabuchodonoſor pater tuus.&c.Neq; id rarum in ſcriptura.

¶ *Auris* pro homine ſicut & Oculus 1.Cor.2.Quæ oculus non uidit,nec Auris audiuit.Pro intellectu,Lucæ 8.cap.Qui habet aures audiendi audiat.Pro dementia,Pſal.9. Præparationem cordis eorum audiuit auris tua.Pro iudicio.Zachar. 5. cap.Hic oculus eorum in omni terra,ſumpta metaphora à ſagittarijs,qui uno oculo ferire ſolent,ut certius ſcopum attingant. Aures tinnire,prouerbialiter dicitur pro conſternari & obſtupefieri in graui & horrenda,1.Samuelis 3.cap.Vt quicunq; audiuerint,ambę eius aures tinniant.Aurium tinnitum experiri idem eſt,pro minis terreri aut conſternari,Hiere. 19.cap.Aurium tinnitũ experietur,pro minis terrebitur. Aurem autem ad correptionem reuelare,eſt cognoſcere ex flagellis peccata,ut ſciant peccata ſua,& pro illis ſe corruptos.Iob 36.Et reuelat aurem ipſorũ ad correptionẽ:& dicit,ut redeant ab iniquitate.

Aurem perfodere.Pſal.40.Omnium Hebræorum ſententia idem eſſe atq; Aures alicui aperire,& ad auſcultandum alicui adaptare.Id quum fit,totum ſe homo Deo addicit,& omne corpus alioqui uoluntati Dei rebelle,ad obſequium eius formatur atq; inſtituitur. Fortaſſe Dauid alluſit ad illud quod præceptum legimus de ſeruo Hebræo, qui in anno remiſſionis ſeruitutem libertati prætuliſſet.Eius enim Aurem iuſsit Dominus per herum oſtio uel poſti affigi,in ſignũ ſeruitutis ſempiternæ,Exodi 21.cap.Hinc Aures perfodere,ſymbolica oratione eſt in ſeruitutem mancipare & addicere,Pſalm.

40.Per-

40.Perfodiſti mihi aurem,id eſt,addixiſti me in ſeruum ſempiternum.

In Aurem & Tenebris dicere,ſignificat,ut ubique terrarum narrent Apoſtoli.Quod audiſtis in Aurem,prædicate ſuper tecta:& quod audiſtis in tenebris,dicite in luce.Nõ intelligit,quaſi præcipiat relictis foris & triuijs,eos ſuper tecta debere prædicare: ſed cum dicit,Super tecta,& in luce fiduciam & libertatem publicè prædicandi inſinuat.

In Aurem ponere,eſt inculcare & ſignificare,ut Exodi 17.cap.Ponite in auribus Iehoſua,Lucæ 9.Ponite uos in aures ueſtras.Symbolica loquutio & Pleonaſmus eſt Hebraicus.Aures enim carnales ſunt,per quos doctrina & diſciplina in animum influit. Aures ergo pro corde,& memoria ponuntur.Quaſi diceret:Ponite in cor ueſtrum,recondite hæc in memoriam, nolite obliuiſci,ne ſinatis uobis hæc excidere.

Aures uſurpat ſcriptura ut fidei & obedientiæ inſtrumenta ſunt,adeoq; & per Metalepſim Aures pro ipſa poſuit obedientia Exodi 21.cap.Pſal.40.Hebr.10.Sic Auricula dextera ſymbolum habet obedientiæ,fidei,audiẽdi uidelicet uerbi Dei,Ioan.18.& Matthæi 26 cap.

Præterea,Qui habet Aures ad audiendum,audiat.Epiphonema uulgare admodum in hiſtoria Euangelica,quo perpetuo auditorum animos attentionem diligentem excitat,Matth.11.cap.

In Aurem loqui,Hebræis,palam,Latinis clam uerò dicere,Geneſis 23.cap.Et reſpondit Ephron ipſi Abraham,& cunctis(dicit Latinus)audientibus, qui ingrediebantur portam ciuitatis,&c.

In Auribus aliquorum loqui:Modus loquendi Hebraicus:Latinè, Narrauit illis hæc omnia quæ illi dixerat Deus,Geneſis 20.& 50.In Auribus Pharaonis,Hebraiſmus, pro Pharaoni loquutus,& narrauit illi omnia.Aures ad audiendum,Deut.29.Oculos uidentes,uel Oculos ad uidendum.Id eſt,Oculos uidentes.Sic ut ſuprà auditum eſt in Euangelio,Qui habet aures ad audiendum.Id eſt,aures audientes.

In Auribus ueſtris,pro uobis audientib⁹,Deut.5.Quæ ego loquor in auribus ueſtris.

Similiter,In Auribus eorum,quoq; pro illis audientibus,Deut.31.cap. Audientibus illis,ſiue in Auribus eorum.Id eſt,audientibus eis,quaſi dicat,clara uoce,non ſubimiſſa.

In Auribus populi,Gene.23.id eſt,audiente populo terræ.Et Exodi 11.cap.Dic nunc in Auribus populi:id eſt,dic itaq; audiẽte populo.Vel:Dic igitur populo Hebraiſmus. Sic Auribus tradere alicuius,Exodi.17.cap.Et trade Auribus Ioſue,id eſt,Inculca ipſi Ioſue quod,&c.Item,In Auribus domini diſplicere,Numer.11.cap.hoc eſt,grauate dominus audiuit,tulitq; ægrè.

¶ *Auroræ* nomine doctrina euangelij uenit,Eſa.8.cap.Nõ erit eis matutina lux quę illuminat,ſerenat & conſolatur mentes.Aurora deinde eccleſia dicitur,quæ à peccatorum ſuorum tenebris ad lucem iuſtitiæ permutatur.Vnde et hanc ſponſus,Cant.6.miratur dicens:Quæ eſt iſta quæ progreditur quaſi aurora conſurgens.

Aurora præterea mens eſt,quæ peccati ſui tenebras deſerens,ad lucem iam erumpit æternitatis.Iob.Si ſubitò apparuerit aurora,arbitrantur umbram mortis.

¶ *Aurum* pro fide & charitate Pſal.12.Aurum deinde pro oleo.Zach.4.Quæ euacuant à ſe aurum,oleum purum inſtar auri.Item pro uino dilucido & mundo,Hiere. 51.cap.Calix auri puri Babel in manu Domini.Item pro ſapientia,Apocalyp.2.cap.ſuadeo tibi emere à me aurum ignitum.Et Pſal.71.Et dabunt de auro Arabiæ.Item Aurũ & Argentum ſimul ſumpta,pro ſermone & ſenſu accipiuntur,quæ quum à deo hominibus data ſint,ut uel loquantur uel ſentiant Deum,& laudent creatorem ſuum,illi abutuntur hoc munere in idolorum ſimulationem,iuxta illud Hoſeæ 2.cap.Et Argentũ multiplicaui eis,& aurum fecerunt Baal.

Aurum adhæc iuſtos ipſos & fidei opera durantia,ut ita dicam.Aurum atq; etiam diuinæ ſapientiæ præſtantiam & æternitatem denotat.Item aurum citra fidei noſtræ diſcrimen,& nõ ineptè quidem,charitatem fraternam depingit:ipſa enim,teſte Paulo in Corinthijs,omnia ſuffert,quemadmodũ et Aurum pluribus incõmodis diſpar eſt,multo magis quàm cætera metalla,de quo Pſal.67.Et ſcapulę eius in pallore auri.Illic enim portat hæc colũba ſpiritualis onera fratrũ,peccata, miſerias,ignominiã, infirmitates, & quæcunq; non ſunt in ſpiritum ſanctum,ut ſic adimpleat legem Chriſti,Gal.6.cap. Auro quoq; purioris fidei homines & conſtantes notantur,ut 1.Cor.3.Item,Aurea & Argentea uaſa apud Paulum 2.Timoth.2,ſignificant uiros bonos & pietati conſecra-

ros:at lignea et teſtacea ſignificant peruerſos homines. Aurũ ab Aquilone uenire, Hiob 37.cap. Ab aquilone aurum neniet, hoc eſt, aer mundus & purus, Rabi Abraham: ſereni tas cœli, inſtar coloris auri quæ incipit ab aquilone.

Aurum & Lapides precioſos pro diuinis eloquijs uſurpari conſtat, Pſal. 19. Deſidera bilia ſuper Aurum, & Lapidem precioſum multum, hoc eſt, id omne quod appetere ſolent homines quod principale ſit ad obtinendas diuitias atq; inter cæteros principatum ſignificat. Auri deniq; typus regiæ dignitatis & adminiſtrationis, Matth. 1. cap. Obtulerunt Aurum, thus & myrrham, Nam per Aurum & Argentum regna inſinuabãtur & adumbrant.

¶ *Azyma*, puritas & ſimplicitas doctrinæ, & uerbum euangelij eſt, quo ſic reficiuntur credentium corda, ut uires accipiant, calceati in præparationem euangelij pacis. Sic Paulus adhortatur credentes ad agni eſum 1. Cor. 5. cap. Epulemur itaq; in azymis, id eſt, lætemur propter diem domini reuelationemq; euangelij pacis. In Azymis ſinceritatis & ueritatis. Quaſi diceret. Ideo gaudendum eſt nobis, quoniam expulſo ueteri fermento, doctrina Phariſæorum. Et mortificata carne, cõtigit noua lux quædam nobis, quæ hoc efficit ut nunc ſynceriter ex animo, ſeduloq; gaudeamus, non ſimulate, ſed uerè, ſed ex corde & ex animo. Azymorũ panum eſus itaq; admonet nos, ut ſemper abſtineamus à fermento impiæ doctrinæ, & impuræ uitæ.

Azymi panes, Chriſti redemptoris noſtri puriſſimam humanitatem intelligunt omnes orthodoxæ fidei patres, quod eam ſcilicet puram & caſtã ex ſancta & ſemper uirgine Maria ſine omni fermento humanorum adfectuum aſſumpſerit. Item Azymorum dies, ponuntur pro paſchate, ut Lucæ 22. & apud alios Euangeliſtas.

B

BAal & *Baalim* in Hebræo plerunq; dij uani atque ſimulachra gentium, eò quod ſint domini eorum qui colũt eos. Eſt enim Baal dominus, magiſter & maritus, & ut quibuſdam uidetur Hebræis, commune nomen deorum gentilium. Nam Hebræi uidentur iſta uoce indifferenter uti pro omnibus Gentium idolis, Ad hunc modum ſeruierũt Baalim, hoc eſt, omnigenis idolis Gentium. Hinc ponitur pro omni idolo, ut nomine Baal in genere omnem idololatriam ſignificari rarum in ſacris ſcripturis non eſt. Non enim uocabulum Baal tantum dominum ſignificat, ſed ferè accipitur pro adamato, ſicut in germanico uocabulo uocemus, Ein bulen, cum ſignificamus inhoneſtum amorem, ut eſt apud Hoſeam uidere. Vide & Hieremiam cap. 9. & D. Hieronymum in Hoſeam cap. 2. Et hoc quoque potiſsimum nomine, quod Bel ſiue Baal, ſiue malis Latinè loqui, Belus, primus apud Aſsyrios fuerit rex, cui ſtatua eſt conſecrata, à quo ritu deinceps in uulgus idololatria irrepſit: ut nunc à capite totum idololatriæ denominetur corpus, Pſal. 105. Rom. 1 cap. Baalim maſculinum eſt, Aſtaroth fœmininum: & uidentur his uocibus, ut dixi, ſignificari, dij deæq; gentiũ. 1. Samuelis 7. Scriptura paſsim fœdis nominibus nominare conſueuit, quo magis ab illorum cultu auocet. Moleſtias uocant Hebræi idola, per contemptum ſcilicet, ut oſtendant nihil niſi calamitatem ab illis referri, quum ſtulti homines ſalutem ſibi ab eis ſperent, Pſalmo 106. Plura de Tropo idoli.

¶ *Baalzebub ſiue Beelzebub*. D. Hieronymus iudicat idem eſſe Beel, & Baal, & ſonare Hebræis idolum & Zebub muſcam, quaſi dicas, idolum muſcæ. Vel Baalzebub, hoc eſt, magiſter uel dominus muſcæ. Fuit autem idolum ſpurciſsimum Accaron urbis Philiſtinorum, quemadmodum ſcriptum eſt in 4. Regum capite 1. Et hoc idolum fuiſſe Accaronitis, qui ſunt quidem in regione Iudeæ, ſed impij, ut patet 4. Regum cap. 1. Ite conſulite Beelzebub deum Accaron. Et quod ſignificat magiſtrum ſeu principem muſcarum, aut præcipuam muſcam. Iudæi hinc uocauerunt principem dæmoniorum, & malum dæmonem Beelzebub, hoc eſt, dominum muſcarum: uel quod Hebræi ſeu Iudæi iudicauerint idolum in Accaron fuiſſe, maximè omnium abominabile: uel quod dæmones ſint ueluti muſcæ. Sicut enim harum examina circumuolitare ſolent capita noſtra in æſtate, & moleſtiam inferre, ita illorũ exercitus ſemper nos circũdant, quærentes quem perdant ac deuorent. Item certum eſt Iudæos per conuitium Beelzebub intelleXiſſe hominem diabolicum, magum, & ex diaboli conſortio ſcientem quidem, ſed eundem

eundem Deo & hominibus abominabilem.

¶ *Babylon* Hebræis confusionem significat. Babylonem Assyriorum urbem, ad ripas Euphratis sitam fuisse perhibent historiographi. Perspicuum est autem colluuiem hominum perditissimorum allegoria scripturæ iudicare, & omnino qualem Philippus ille Macedo instituit Poneropolim, in quam perfidos omnes, perituros, & quicquid est fecis huiusmodi, relegauit. Item Babylonia & Assyria pro toto orbe et uicinis nationibus ponuntur in sacris.

¶ *Babylonis nomina sunt hæc.* Desertum maris, Esa. 21 cap. Onus deserti maris. Mons pestifer, Hiere. 51. Ecce ego ad te mons pestifer, ait dominus. Orbis, Esa. 13. Et uisitabo super Orbis mala, & contra impios iniquitatem eorum. Vrbs maxima à Plinio & Pomponio Mela uocatur, & Chaldaicarum gentium caput. Nam ita obtinuit principatum, ut propter eam reliqua pars Assyriæ et Mesopotannæ Babylonia sit dicta. Mons exaltatus dicitur, Terra Aquilonis, Plena auro, Profundum.

¶ *Baculi* nomine potentiam, potestatem, tyrannidem, regnũ, imperiumq; Baculo significare scripturis per quàm familiare est. Sic rex Ægypti baculus arundineus appellatur, Esa. 39 & 14. 10. Contriuit dominus baculum impiorum. Baculus autem panis capitur pro sustentatione corporis. Sine pane corruit mortalium genus, non aliter ac claudus ablato scipione, Ezech. 4. Contero baculum panis in Hierusalem. Septuaginta firmamentum. Nam hoc est Baculum panis conterere, nempe, inediam ciborum & annonam, penuriam aquæ immittere. Similiter Virgam & Baculum pro uirtute & sustentaculo ponunt Hebræi, ut dicant: Omnis baculus panis contritus est. pro, nullus panis supereſt, Leuitici 16. & 26. Cum confregero apud uos baculum panis. Vbi Chaldæus habet sustentationem cibi, Hiere. 48. Baculus fortis, uirga præclara, Psal. 105. Omnem baculum panis fregit, id est, omnem famem, annonam compressit. Ita quum uolũt Hebræi dicere, Omnis commeatus, annona, omne frumentum, omnis copia panis, dicant: Omnis substantia, robur, imò omnis baculus (ut suprà) aut uirga panis: Oseæ 11. cap. Consumptus erat baculꝰ eius. Vel, Consumetur uirga eius, pro, absumetur omnis uis panis eius. Per Antonomasiam enim Baculum pro ui & copia panis Esaias accipit, propterea quod aliàs Baculum panis uocare solet uim annonæ. Deinde peculiare est Hebræis ut Panis uocabulo omnem commeatum & annonam intelligant, Aquæ uerò potum. Id autem fermè quoties coniuncta sunt Panis & aqua. Aliàs non itidem, sed in loco. Baculus interdum pro diuinatione, Hoseæ 4. cap.

In Baculo transire atqui tropus est qui habetur Geneſis 32. In Baculo meo transiui Iordanem: Quo tropo intelligunt Hebræi nudum, pauperem & inermem eum transisse Iordanem. Metaphora sumpta ab eis, qui bello capti, nudi & inermes, post se relictis omnibus armis et machinis amandantur, Germanicè uocant Am stab uffgeben, oder mit blosem stecken dauon ghon. Tenuis enim & pauper in Mesopotamiam uenerat, diues & locuples in patriam reuertitur. Et is locus facit ad intelligentiã huius quod in Marco capite 6. dicit Christus, Ne uidelicet Apostoli quid præter uirgam tantum in uia gestarent, quum tamen in Matthæo, eis baculo interdixisset. Vult enim Christus utrobique ut nudi, & inermes expediti legationem & prouinciam hanc obeant. Symbolum ergo paupertatis est baculus, etiamsi quis non gestet baculum. Sic etiam Germanicè dicimus, Der ist am bettelstab kommen. Sich an stab uffgeben, hoc est, ad extremã paupertatem uenit & pauper euasit.

Baculus porrò arũdineus, & Aranearum tela comparantur fragilitati humanę: nam fortia quæque in mundo, quid aliud sunt, quàm Baculus arundineus? cui qui innixus fuerit, intrabit in manum eius, Esa. 36. Similiter pro fiducia humana capitur illud apud Hiob 8. cap. Domus araneæ fiducia eius.

Baculus roboris rex est in regno, Ezechielis 19. cap. Nam Nabuchodonosor populũ contriuit, et in nihilum redegit, ablato rege Sedechia, qui per baculũ roboris intelligitur.

Baculus uigilis apud Hieremiam cap. 1. est symbolũ pœnæ, der vvechter kolb. Hebræi cum Septuag. exponũt Baculus amygdalinꝰ, eò quod acceleratura sit ultro ficut amygdalus nomen accepit: ab accelerando dicitur, eò quod præ aliis floribus floreat.

¶ *Balthei* appellatione seu uocabulo, regni administratio & gubernatio uenit. Esa. 45. Ponam Baltheum in lumbis tuis, et tradam tibi administrationẽ regni, ante quàm cognoscas me. Baltheus auro ornatus, militare insigne est, quo significari solet strenui-

tas in obeundo ſuo munere, ut nihil frigide & ſegniter agat, Apocalyp. 1. cap. Sic et Chriſtus multis ſcripturæ locis, ſtrenuus antagoniſta in uindicando è manibus aduerſariæ poteſtatis ſuo populo prædicatur, Pſal. 45. 93. Eſa. 11. Baltheum uerò militibus adimere, timidos illos & fugitiuos oſtẽdit. Lumbos aperire inimicorũ Eſa. 45. eſt infirmos & imbelles facere, ita ut repugnare nequeant, & ſint effœminati. Proinde in ſcripturis Euangelicis, accingi lumbos, ſtrenuitatis ſymbolum eſt. Et quemadmodũ Baltheum uel zonam non aperire, ſtrenuitatis ac roboris ſignum eſt. ſic Baltheum uel zonam militi, ignominioſum eſt. Vnde et Scipioni Africano (quamuis falſo delato) fraudi uertebant aduerſarij, quod ſolutus & fluxus ſectaretur balnea: quod militem, & eò magis ducẽ ſemper inſtructum eſſe oporteat & accinctum. Hinc & nobis mandat dominus, ut lumbis ſimus ſemper accinctis, ad opus euangelij expediti: Eſa. 5. Neq; ſoluetur uel aperit baltheum lumborum eius. Vide in tropo zona.

¶ *Baptiſmus* uox petita à Græcis, Latinis eſt tinctio, & Baptizare tingere, quo uerbo libenter utitur Tertullianus, Nam βάπτω ſignificat intingo, & βαπτίζω immergo, & per Tropum abluo ac lauo. Eſt autem Baptiſmus actio ſacra diuinitus inſtituta, qua dei populus aqua in nomen domini tingitur, qua tinctione in gregem Chriſti, & ordinem in nouandorum ſpiritu, recipiuntur, qui tinguntur, & habetur ſignum Chriſtianorum. Adpellatur hæc tinctio, ſignum pœnitentiæ & mortificationis carnis atq; regenerationis, Ioan. 3. cap. Niſi quis renatꝰ fuerit ex aqua. Marci 3. cap. & Rom. 6. Col. 2. cap. 1. Cor. 15. Quum baptizamur, & Ioannis et Chriſti baptiſmo baptizamur, id eſt, mortificamur: & mortificatis remittuntur peccata. Cæterum Ioannis officiũ propriè eſt prædicare pœnitentiã, Chriſti propriè eſt remittere peccata, Marci 2. cap. Baptizari ergo, eſt in nomẽ Domini cõſignari & inſeri in auxiliũ, potentiam & gratiam dei, nomine dei nominari, id eſt, de familia eius cenſeri. Et Baptizari in nomine domini, eſt ex cõmiſsione & iuſſu domini tingi. Et quum Baptizari aliud non eſt quàm perfundi, aut tingi aqua, ergo Baptizari baptiſmate (ut habetur Matth. 20.) eſt adfligi, pati, cruciari, nam adflictiones in ſacris etiam per aquas & aquarum inundationes ſignificantur, ut ſuprà habuimus. Vſurpatur ſimilis loquutio apud nos in noſtrate lingua. Dicimus enim, Dem iſt ein bad uber thon, der muſz baden, oder das bad uſztragen. Hoc eſt, paratum eſt illi malum, quod in ipſum effundetur. Hinc Baptiſmus crucem ſiue calicem paſsionis dominicæ & mortem eiuſdem ſignat, Marci 10. capite. Poteſtis baptiſmo, quo ego baptizor, baptizari? id eſt, ſupplicium mortis ſufferre. Et Lucæ 11. capite, Baptiſmo habeo baptizari, & quo modo coactor uſque dum perficiam, id eſt, patiendum mihi eſt pro ſalute generis humani, id quod ſummè deſidero. Per Baptiſmum ſymbolicos intelligit paſsionem & mortem. Hoc autem nouum nõ eſt, quod paſsionem ſuam Chriſtus poculum, calicem denique & baptiſmum appellet. Frequens enim mentio eſt Babylonici calicis in prophetis, quo ſignificarunt adflictionem, calamitates, clades ſtrages; inferendas per Babylonios.

Baptiſmi uocabulum non ſemper pro aqua uel ſupplicio tantum capitur, ſed pro doctrina & baptiſmo ſimul, pars pro toto: ſic ſæpius Baptiſmus pro tota religione accipitur. 1. Petri 3. capite. ſic Marci 16. Hinc & Matth. 21. cap. Per Baptizari, totum catechizari et eccleſiæ incorporari eſt. Sic Actorum 19. capite. In quid ergo Baptizati eſtis? vvie ſeind ir dan bericht vvoryn? At illi dixerunt: In Ioannis baptiſma, &c. Non inquit, in quo baptizati eſtis, ſed in quod doctrinæ genus imbuti eſtis? Sic Actorum 18. capite, Apollon duntaxat ſciuiſſe baptiſmum Ioannis, id eſt in doctrina Ioannis fuiſſe inſtitutum. Hi ergo ad doctoris mortem, & ipſi Ioannis baptiſmum, id eſt, doctrinam iactant, Ioannes inquit, baptizauit baptiſmum pœnitentiæ: exponit qualis fuerit doctrina Ioannis. Hinc apparet Baptizare ſæpiuſculè pro docere accipi, ut Marci capite 1 Baptizantur omnes, hoc eſt erudiebantur, docebantur in Euangelio, quod & apud rebaptizantes conuincitur. Et Marci 11. capite pro toto negotio doctrinæ & baptiſmi quod gerebat Ioannes. Et cap. 1. Baptizabat omnes, pro toto negocio quoq; euãgelio ſumitur, quemadmodum & D. Petrus in epiſt. ubi dicit baptiſma nos ſaluos fieri. Ideo & pro fide accipitur 1. Petri 3. Cuius ſignum referens baptiſmus, nos quoq; nunc ſaluos reddit, non depoſitio ſordium carnis. Nam ſola fides nos ſaluos reddit. Nec mirum hoc eſt, aut inuſitatum Apoſtolis, ut ſcilicet ſignum pro ſignato accipiant, Paulus enim cum crebro id faciat, apertè tamen in Romanorum epiſtola.

Ergo

Ergo hæc ſuprà enumerata non de Baptiſmo aquæ, ſed baptiſmo doctrinæ ſunt intelligenda. Sic illi duodecim Actorum 19. cap. reſpondent Paulo ſe Ioannis baptiſmo tinctos eſſe, id eſt Ioannis doctrina imbutos. Sumitur pro omni functione & actione inſtitutioneq; Ioannis. 1 Cor. 10. cap. Omnes baptizati in mari rubro, hoc eſt, docti, inſtituti, informatiq;. Ioan. 3. cap. Chriſtus baptizauit, hoc eſt docuit. & cap. 4. Chriſtus nõ perfudit & intinxit aqua.

Baptiſmi nomen præterea accipitur pro emundatione, per Metalepſim, Hebræorum cap. 6. Nam in nono capite palàm eſt Apoſtolum baptiſmata prorſus in hanc accepiſſe partem, dixiſſeq; iſta uelut iuſtificationis carnis, uſq; ad tempus correctionis impoſita. Item lotio externorum, Marci 7. cap. Baptiſma calicum & urceorum. Item Baptiſmus pro communicatione 1. Cor. 10. cap. poteſt accipi. Et omnes, inquit, in Moſem baptizati ſunt. Nam baptiſmus participes nos morti Chriſti facit. Theodoretus ἡ κοινωνίαν, id eſt, ſocietas, communicatio.

Baptizari in Chriſtum uel in mortem eius, nihil aliud eſt quàm initiari, aſtringi, ad id quod priſtinæ uitæ mori atq; nouam in fide uitam per Chriſtum debeamus uiuere, Rom. 5. cap.

Baptizare in nouo Teſtamento ferè pro initiare & inaugurari accipitur, ut Marci 16. cap. Baptizate eos, id eſt, initiate eos Chriſto, atque inſerite in nomen patris, filij & ſpiritus ſancti, id eſt, in cognitionem, potentiam & uirtutem patris, filij, & ſpiritus ſancti, eos aqua & doctrina inducite.

Baptizari ſpiritu ſancto & igni, Matth. 3. Intelligit autem per ſpiritum ſanctum omnes cœleſtes theſauros, omnia Dei excellentia ac ſalutaria dona, quę in nos transfundit dominus, ſicut transfudit in Apoſtolos Actorum 1 & 2. cap. Nam Baptizare eſt transfundere & conferre. Ignis ſymbolum eſt purgationis & amoris. Nam in lege Numer. 31. dicitur, Omnem rem quæ uenit per ignem, traducetis per ignem & purgabitur. Et Pſalmo 66. Porrò tritiſsimum eſt in ſacris & prophanis literis ignem uſurpari pro amore. Baptizat ergo Dominus igni, id eſt purgat nos, confert nobis remiſsionem peccatorum & amorem Dei & inter nos mutuam. Hic eſt qui corda noſtra ſpiritu ſuo transformat, igni rapit ad cœleſtia.

Baptiſmus, in ſumma, in ſcripturis quadrifariàm ſumitur. Primò actionem iſtam externam, qua in aquam immergimur, ſignificat. Matthæi 3. Ioannes baptizabat in Enon prope Salem, ibi enim erant multæ aquæ &c. Secundo pro illuſtratione hominis interna, qua ſpiritus ueritate attracti Deum agnoſcimus, & illi firma fidei conſtantia adhæremus, accipitur, ut Actorum capite primo colligere poteſt. Ioannes baptizauit aqua, uos autem baptizabimini ſpiritu ſancto, poſt hos dies non multos. Nam ignis baptiſmus nihil aliud eſt, quàm donum ſpiritus ſancti. Igne enim ſolus Chriſtus baptizat, Solus enim confert ſpiritum ſanctum. Tertio Baptiſmi uocabulo externam humanæ ſalutis doctrinam, & externam illam, quæ per aquam fit, corporis ablationem, ſcriptores ſacri intelligunt, quod ipſum Ioannis Baptiſtæ uerbis demonſtrari poteſt, qui inquit, Ego baptizo aqua &c. Conſtat non ſolum baptiſmum illis, qui nondum fidem edocti erant, collatum fuiſſe, uerumetiam doctorem egiſſe & uerbum Domini annunciaſſe. Quarto Baptiſmi uocabulum pro externo tinctionis ſigno ſimul & fide hominis interna, pro baptiſmo, inquam, ignis & ſpiritus, id eſt pro toto Chriſto uel uniuerſa Chriſtianæ religionis & ſalutis adminiſtratione accipitur: quod ipſum ex Petri uerbis patet 1 Petri 3.

¶ *Baſan, Carmelus, Libanus*, regionem uberem & montibus conſitam deſignant, Nahum primo capite, Infirmatus eſt Baſam, & Carmelus, & filios Libani elanguit. Et crebro templum quod erat inclitum atque ſublime Libanus adpellatur. Zach. 11. Aperi Libane portas tuas & concedat ignis cedros, Ezech. 17 cap. Venit ad libanum, & tulit medullam cedri.

¶ *Barba, Eiulatus, Lachryma, Caluitium, Saccus*. Hæc non pœnitentiæ ſed miſeriæ Iudicia. Nam Barbæ & Capitis raſura ſignum fuit apud Iudæos adflictionis & calamitatis, Eſaiæ 15. cap. Et ſuper Medeba Moab eiulabit, & in omnib. capitibus eius caluitiũ, omnis barba detõſa. In triuijs ſuis accinxerũt ſaccũ. Vnde quũ Paulus uoti ſe reũ ſimularet, tonſus eſt. Ex hoc conſtat patriũ illis morem fuiſſe in luctu caput radi, barbam tonderi.

Barba enim ornamentum erat uiri, hodie apud nos lugentes fouent barbam, & comã negligunt, apud Iudæos uero luctus signa erant.

¶ *Barbari* nomine intelligunt Hebræi omnem linguam, quæ non est Hebræa. Sicut Germani omnes extraneas linguas uocant vvelsch. Psal. 114. De populo barbaro: intelligit populum Ægyptum. Hinc omnem sermonem ignotum pro tempore ecclesiæ Pauli Barbarum uocabant, ut uidere licet. 1. Cor. 14. Si ego nesciero uirtutem uocis, ero ei cui loquar barbarus, id est, ignorus & qui mecum loquitur barbarus. Nam ueteres Barbarum appellabant quicquid erat peregrinum: Deinde uox deflexa est ad uocis & sermonis absurditatem. Offendit enim sermo peregrinus imperitos, etiamsi concinnior sit nostrate. Postremo cœpit accommodari, & ad mores feros atq; asperos. Olim Græci illi primum Hellenes dicti, cæteros omnes barbaros appellabant. Homerus Cares, ob peregrinum & absurdum linguæ sonum βαρβαροφώνους appellat. Et Ouidius apud Getas agens, sic inquit Barbarus: hic ego sum, quia non intelligor illi. Et Plautus ait se uertisse barbare Græcam fabulam, quam in Latinum sermonem transtulerat. Item Græcus & Barbarus pro qualibet gente. Rom. cap. 1. Græcis & Barbaris, ac mox Iudæo primum & Græco.

¶ *Battologia* est, quum sine mente & spiritu ore tantum innumera uerba euomimus, hanc Battologiam reiecit ac damnat Christus. Matth. 6. quia oratio uera nihil aliud est, quàm eleuatio in Deum, ut Exodi 14. cap. de Mose & de Anna 1 Regum 1. cap. Quæ oratio partim fidei est signum, partim mendicitas quædam pro nostra necessitate.

¶ *Behemoth* significat omnes ingentes & immanes bestias, sicut Leuiathan omnes immanes beluas piscium, sed sub illis describit scriptura & præsertim Iob. 40 cap. potestatem & potentiam diaboli & familiæ eius, turbam scilicet impiorum & Antichristi. Est autem Behemoth Hebræum nomen pluralis numeri, cuius singulare est behemah Latine animal aut bestiam significans, Behemoth uero multitudinem animalium terrestrium, aut si mauis ingentes bestiarum moles, Græcus uertit θηρία, id est, feras.

¶ *Belial*, dictio in scripturis frequens Hebræis, dicitur significare maliciam, scelus, rem prauam, licet ferè ubiq; iniquitas transferatur, idq; impropriè. Vnde filij Belial, id est, malicæ, nihili & perditi homines, uiri Belial dicuntur, Deut. 15. & Iudicum 14. Germanice, Bœse bubend die keyn nutz sind. Dicuntur filij Belial, qui semper ex aduerso nituntur, quicquid omnibus placet, hoc displicet illis. Sic & Hebræi per Belial hominũ peruicacem, & qui est perfricta fronte, quasi absque utilitate, uel absque iugo legis diuinæ uox Hebræis componitur. Etymologiam habet à Bli, id est, non, & Iaal, id est, proficit, ut qui ad nocendum alijs tantummodo uiuunt. Inde impositum est, & diabolo nomen Bli Iaal, quem Belial dicimus. Sic alibi pro Belial, homo apostata legitur, ut Prouerb. 6. cap. Videtur quoque Paulus uocem Belial posuisse 2 Corin. 6. pro ipsa Satanæ siue diaboli uoce. Certe Hebræis dicitur de rebus nihili, uel iniquis, ut Psal. 101. Non ponam in conspectu oculorum meorum uerbum Belial. Item de hominibus inutilibus nequam (ut suprà citatum est) & diabolicis, sensu, timore Dei rationeq; carentibus, lose leichfertige menner vnd leutte. Sic & Semeius Dauidem regem in exilio uersantem legis uocatum Belial filium, hoc est, hominem impiũ, bonis legibus aduersum, hostem publicæ honestatis, uiolentũ, & iniquitatis assertorem constantissimũ. Plura uide apud D. Hieron. in Epist. Pauli ad Eph. Postremo de torrentibus iniquitatis, & fluminibus Belial, unde Psal. 18. sunt enim persequutiones, impetus & exercitus dæmoniorum, & quotquot iugum Christi detractant.

¶ *Bellum deum fluere*, est iniqui uitam districtis sententijs desuper ad interitum urgere, Hiob 20. Est etiam superbientia contra se corda percutere.

Bellum ex aduerso, & post tergum contra se. Septuaginta à fronte & à tergo. 1. Paralip. 19. Eodem capite accipitur saluare, pro eo quod est in prælio laboranti suppetias ferre. Belli facies est ad me, ante & retro. Vbi noster Hieronymus Bellum ex aduerso. Ad Bellum egredi, Numer. 1. cap. Id est, quotquot obire possunt militiam.

¶ *Benedicere*, Hebræis est Barach, & uarie utuntur, quod Latinus dicit Benedicere. Tropus satis elegans, Hebraicæq; linguæ familiarissimus. Aliquando autem idem est, quod beatum, felicem, prosperum ac fortunatum reddere: ut Genesis 12 cap. Faciam te in gentem magnam, & benedicam te, id est, beatum & fortunatũ te reddam: ich vvil dich gluckhafftig machen, bescheren, berathen, reich begaben. Et 28. Det quoq; tibi

Bene-

Benedictionem Abraliæ, id est, feliciter & saluum faciat te. Nonnunquam scripturæ Benedicere, idem est quod commendare, laudare, dona oprare, bene loqui, & precari, Genesis 14. Et bene dixit, id est, laudauit et ueritatem eius commendauit. Et Genesis 26. Et benedicat anima mea, id est, ut tibi ex animo benedicam quemadmodum tibi ex animo bene uolo ac cupio, ita tibi benefaciam. Et 24 cap. Et imprecantes prospera sorori suæ. Hebræus dicit. Et benedixerunt eam, Sie hand sie segnet vnd begnadet. Benedicere interdum est idem quod locupletare, fœcundare seu fœcundum reddere, multiplicare, augmentare uim gignendi. Nam cum Dicere sit Deo, idem quod facere, sicut scriptum est: Ipse dixit, & facta sunt, sequitur Benedicere, esse benefacere: sic Genesis 1 & 9. Benedixit Deus Noah & filios eius, & dixit ad eos: Crescite & multiplicamini &c. Benedixit inquam, id est, fœcundos reddidit. Erat enim Noah seminarium & noui & futuri seculi, Gene. 28. Benedixit ei dominis & creuit uir: Latinus dicit. Et locupletatus est. Et Psal. 131. Venationi seu annonæ benedicam, & pauperes eius saturabo panibus. Et Numer. 6. cap. Benedicat tibi Dominus. Vnde usitata est scripturæ hæc forma sermonis, Da mihi benedictionem &c. Id est, da mihi boni aliquid, cibum, uictum, uestes. Quomodo & Paulus piorum eleemosynas datas ecclesiis difficili tempore uocat Benedictionem. 2. Corinth. 9. Benedictio, hoc est, dei fauentis Domini, quod ab ipso benedicente & largiente accipimus.

Benedicere præterea pro magnificare, donare, efferre positum reperimus, ut Genesis 2. cap. Benedixit diei septimo, id est, magnificauit, donauit, celebrauit, hunc septimũ diem singulari laude extulit. Pro benefacere ac honorare, Genesis 12. Benedicam benedicentibus te uel tibi: Germanice, der dir gutz thut. Pro mandare, quod solemus abeuntibus & eis quos amandamus, hoc est, extremum ualedicere, simul'que fausta omnia imprecari, Germanice, Ein abscheid machen, genaden oder gesegnen. Optare aut precari bona, prospera abeuntibus, Actorum cap. 1. Nec plura loquutus, benedixit, id est, ualedixit suis, & cœlos ascendit. Gene. 28. Et Rebecca uocauit Isaac. Pro laudare deũ, et gratias ipsi agere. Vnde pluribus locis scripturæ utrunq; pro eo cẽ usurpatur, id quod claret ex Matth. 14. 26. Mar. 4. Lucæ 14. cap. Græci Benedicendi uerbum, pro lætandi atque gratulandi interim accipiunt, ut Iudicum 8. Si ergo recte & absq; uitio egistis cum Hieroboam & domo eius, hodie lætamini, Hebræi Barach, Græci uero εὐλογηθείητε. Pro amice compellare, & magnifica polliceri. Gene. 48 cap. Deus benedixit mihi, id est, magnifica recepit, & præstitit quoq;. Pro salutare, Genesis 47 cap. Benedixit Iacob Pharaonẽ, pro salutauit enim, salutemq; imprecatus est ei. Pro prophetare, Gene. 9. Benedictio enim Noah nihil aliud est quàm prophetia, Gene. 32. Non dimittam te nisi benedixeris mihi, hoc est, agnoscas me uictorem, uictumq; te fatearis. Latinus herbam dare & manus dare dicit. Cicero: Ad extremum det manus, unicuiq; se patiatur.

Benedicere atqui pro laudare, gratulari, collaudare & gratias agere, Genesis 14. Melchisedech collaudauit Abraham (solebant enim non modo Romani, sed & reliqui populi loco gratiarum actionis eum pro publica concione laudare, qui se pro publica salute obiecisset discrimini) & dixit, Benedictus Abraham de excelso, Et Genesis 47. Introduxit Ioseph patrem suum, & statuit eum coram Pharaone. Iacob enim benedixit Pharaonem, id est, salutauit, collaudauit regem, ac gratias pro tot beneficijs egit. Et Genesis 27 cap. Benedicens illi, dixit, Tu es filius meus Esau. Similiter Psal. 104 pro prædicare, quod idem est quod laudare, Benedic, inquit, anima mea Domino, hoc est, prædica, seu lauda si quid boni in te est, adscribe. Sic & Psal. 49. Benedici positum est, pro rerum copia affici, pro gratias agere & laudare. Quia, inquit, anima eius in ipsius benedicetur. Hinc 1. Corin. 10. Benedictionis poculum siue calix, hoc est liberalitatis & munificentiæ, quo benedicimus & laudamus beneficentiam, quo gratulamur de morte Christi saluberrima, quo & gratias agimus Deo patri per Christum: ut Benedictionis calix siue poculum, idem quod gratiarum actionis. Græci habent εὐλογίαν, Hebræi Barach.

Contrà, Benedicere per Antiphrasim, idem est quod maledicere. Talis enim mos apud ueteres fuit: tam inuisæ illis enim erant blasphemiæ, ut eas suo uocabula nominare abhorrerent, idq; per contrarium uerbum nonnunquam exprimerent. Sic Iob 1. cap. Ne benedixerint filij mei, hoc est, maledixerint, uel impudenter ingrati fuerint, & ad iracundiam prouocauerint, ut Chaldæus habet. Et 4 Regum 21. hanc contrariam

significa-

ſignificationem habet. Sic & nos Germani morbos, quos maxime abhorremus, honeſtis nominibus appellamus, ut leproſos, die guten leute, tactos paralyſi uel apoplexia tactos bono. die das guot hat troffen. Laborantes chryſipila, habentes pulchritudinem, ſie hand die ſchœn.

Benedicere deum autem, eſt eius magnalia confiteri, Pſal. 105. Benedic anima mea domino, domine deus meus magnificatus es uehementer. Benedicere Deum cœli, eſt gratias agere, Danielis 2 cap. Et benedixit Deum cœli: Benedicere nomen Domini, eſt illi per pſalmodiæ gratiam ſupplicare, Pſal. 144. Exaltabo te Deus rex meus, & benedicam nomen tuum in ſeculo & in ſeculum ſeculi. Benedicere Deo excelſo Gene. 14. pro gratias illi agere de uictoria data Abræ. Et 24. cap. Benedicens domino deo, id eſt, gratias agens domino deo. Benedicere in opera manuum tuarum, Deut. 1. cap. Hebraiſmus fauit tibi in omnibus quæ geſsiſti conſilio ſuo, non tuo. Benedicat tibi deus, Hebraiſmus elegans, Numer. 6. Id eſt, det tibi Dominus copiam omnium bonorum temporalium & ſpiritualium. Hoc enim ſignificat Benedictio apud Hebræos.

Benedicere ad hæc benedictionibus cœli, deſuper, benedictionibus abyſsi iacentis deorſum, benedictionibus uberũ & uuluæ, Gene. 49. Id eſt, habitabit in terra fertiliſsima ob frequentes pluuias & rores de cœlo, agros irriguos, & copioſos frugum prouentus. Fœlix erit præterea gregum & liberorum copia. Abyſſum uocat mare. Quaſi dicat, Dabit tibi tempeſtiuam & opportunam pluuiam. Alludit ad nubes quæ excitantur ſurſum è mari. Benedicere alicui quomodo dicatur deus, Exodi 12 cap. Benedicite mihi. Chaldæus paraphraſtes, Orate pro me, Ne ſcilicet moriar. Et Deut. 24. Benedicat tibi. Id eſt, bene precetur tibi. Benedixit deus animalibus, Gene. 1. Hoc eſt, dedit illis fœcunditatem uerbo ſuo. Benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi. Gene. 12. cap. hoc eſt, fauebo amicis tuis: at de inimicis tuis ſumam uindictam.

Benedicere panibus, Exodi 23. Vt bene dicam panibus & aquis tuis. Id eſt, dabo tibi cibum & potum cum magna abundantia. Benedicere fructui, uentris tui Deus, Deut. 7. Id eſt, fauebit liberis tuis, tuebitur liberos tuos, magna copia prouenire faciet frumentum tuum, uinum, oleum &c. Benedicere poſtremò in nomine domini, Deut. 10. cap. Id eſt, ut bene precaretur populo, inuocato nomine domini.

¶ *Benedictionis* nomen frequens in ſacris literis, pro eleemoſyna, Rom. 15. cap. uſurpatur. ſcio enim quod quum uenero ad uos in plenitudine benedictionis euangelij Chriſti uenturus ſum. Aliquando λογίαν, hoc eſt, collectionem appellat. 1. Cor. 16. cap. De collectis autem erga ſanctos. Conuentum autem adpellat collectionem. Nam apud Hebræos gratuitum aliquod beneficium etiam benedictio dici, 2 Cor. 9. ut ſupra commemoratum eſt. Et ſtudium inquit, ueſtrum prouocauit complures, græce benedictionem hoc loco, ait, uult intelligi beneficentiam, non manum motam. Nam ante λογίας, id eſt, collectiones eleemoſynas uocauit, hic eaſdem εὐλογίας uocat à λέγω, colligo, uelut à bona benignaq; collectione, dictam. Poterat ergo εὐλογία uerti munificentia, largitas, collatio liberalis.

Benedictionis nomen ſæpenumero pro munere & dono. 4 Regum 5. Et nunc accipe obſecro Benedictionẽ à ſeruo tuo. 1. Samuelis 30. cap. Ecce uobis benedictio de præda inimicorum domini. Et 1 Samuelis 25. cap. Ait Abigail: accipe benedictionẽ, hoc eſt, munus oblatum. Geneſis 33. cap. Sume benedictionem quam tibi attuli. Et Paulus ad Corinth. εὐλογίαν, pro dono, ut dictum eſt, alicubi uſurpat.

Benedictionem Malachias propheta cap. 2. ſacerdotium adpellat. Et maledicam, inquit, benedictionibus ueſtris. Per diuinam gratiam enim acceperunt. Pro ſubiectione, ut Eſa. 36. cap. Facite mecum benedictionem, id eſt, ſubijcite uos mihi. Item Benedictionem dei in ſcripturis frequentiſsime legimus eſſe beneficentiam ac liberalitatem. Nam in Dicere (ut ſupra enumeratum eſt) in deo ſit quod facere, conſentaneum item erit Benedicere, benefacere intelligi. Vnde illud, Benedicens benedicã tibi, & multiplicabo te. Hinc & illæ tam crebræ cœlitus patribus factæ in lege antiqua Benedictiones Abrahæ, Iſaac & Iacob, Ioſeph item. Hinc rurſus translatũ putant quid ad homines, ut ſuperioris Benedictio pro bona imprecatione, felicique omine accipiatur, Pſal. 3. Domini ſalus, et ſuper populum tuum benedictio tua.

Benedictionis uocabulũ interim, p multiplicatione, Gene. 1. cap. uſurpat et alibi. Pſal. 106. 144. profectũ et multiplicationẽ ſonat, ut: Imple omne animal benedictione, ut ſit

quaſi

quasi eleemosyna, & beneficium Dei. Est enim beneficium Dei, beneficentia eius. Sic legimus quoq; de Ioseph, quod Deus benedixerit illi in omnibus, id est, rem suam augmentauerit, multiplicauerit, beneficia præstiterit. Hinc Hebræi Benedictionem pro copia & opibus accipiunt, Gene. 3. & Deut. 12. cap. Benedictionem, id est secundum opes tuas. Et Genesis quoq; pro abundantia cap. 1. Et benedixit animalibus. Id est, dedit fœcunditatem illis uerbo suo. Hinc Benedictionis nomine filiorum procreatio & generatio uenit. Dei enim donum est, non munus humanæ naturæ ut Gene. patet. Et Benedicam ei uel eum. Est præterea reperire quod Benedictionis nomen in multis scripturæ locis passiue accipitur, Genesis 12 cap. Eritq; benedictio. Sic enim Hebræus habet. Quod noster dicit, Erisq; benedictus. Sic Esaiæ 19 cap. Israel in medio terræ benedictio, cui benedixit Dominus. Et 65. cap. Quomodo si inueniatur gratiam in botro, & dicetur, ne dissipes illud, quia benedictio sit.

Benedictio & misericordia, Psal. 24. Accipiet benedictionem à Domino, & misericordiam à Deo salutari suo, sicut sæpe aliàs, in Deo idem sunt atq; idem significant: cumulum donorum, quibus gratis cœlitus dicamur. Item pro gratia & beneficentia, Esa. 36. Facite mecum benedictionem, id est, hanc apud me gratiam ineatis. Benedictio insuper pro omni felicitate & prosperitate ponitur in corde, animo & fortunis. Execratio siue Maledictio, pro omni sterilitate, calamitate & miseria siue infelicitate, ut Deut. 28. & 11. cap. En propono in conspectu uestro hodie benedictionem & maledictionem. Id est, felicitatem & infelicitatem &c. Hinc Benedictionis uocem omnia felicia & bona à Deo nobis concessa ueniunt, ut Psalmo 3. Super populum tuum benedictio tua, hoc est, Tu Deus populum tuum tibi fidentes, seruare soles bonisq; cumulare.

Benedictionis nomen reperitur quoque etiam in malum positum, ut pro uerborum suauitate noxia, & blandiloquentia ipsa, quibus corda simplicium seducuntur à uia ueritatis. Sic paulus Rom. 16. cap. adhortatur eos obseruandos, qui per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentium.

Iam ex superioribus luce clarius est, quid sit in Benedictionibus seminare, nempe simpliciter, generaliter & large benefacere, eleemosynas abundanter erogare, & bona nostra ubertim fratribus nostris communicare, ut & ipsi de Benedictionibus metemus, opima præmia fidei nostræ reportantes. Sic enim in contextu Pauli præmittitur: Qui parce seminat, parce & metet. Est & benedictio spiritualis, quæ æterna ac cœlestis dicitur, qua Deus pater Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos omni benedictione, Psal. 22. Quoniam dabis eum in benedictionem in seculum seculi. Suntq; bona & dona cœlestia, ipsaq; spiritus sancti uaria charismata, quibus in Deo & erga proximum indies magis atque magis proficimus atque crescimus: nimirum fide per dilectionem sese exercente.

¶ *Benedictus deus*, familiaris & communis Tropus scripturæ est, idem est quod laus & gratiarũ actio sit domino: nam sic benedictus deus, sic sanctus, qua benedicit & sanctificat. Et Paulus exorditur epistolam ad Ephesios, Benedictus deus, id est, sit laus deo, gratias ago deo, Psal. 33. Benedicam &c.

¶ *Benefici*, Celebre fuit Hebræis, duces & principes suos Benefícos, siue seruatores uocare, ut in Euangelistis uidere licet, præsertim Lucæ 22 cap. reperies, ubi Christus ipse dicit, eos qui in potestate sunt, beneficiorum nomina sortiri. Et Esa. 13. cap. Ingredientur portas beneficorum. Quales etiam Romani Patres patriæ adpellabant, dum id uirtute meruissent. Nam duces siue principes adhoc præsunt, ut beate ac feliciter iuuat populus. Vsurparunt id uocabuli sibi Reges quidem Æyptij, Euergetes dicti. Gaudebant enim salutari Benefactores. Sic habet Lucas cap. 22. Et qui potestatem habent in gentes & subiectos, εὐεργέται uocantur, nimirum munifici ac benefactores. Aliàs liberales sunt Prouerb. 11. cap. Beneficus animam suum ablactat. Hinc etiam Misericordes, & est apud Lucam, & apud Matth. 5. Eritis igitur uos perfecti: perinde est ac si dixisset, eritis Benigni, uel beneuoli, Et quod Hebræi Hasidim, id est, benefici quod significat accumulare benefaciendum esse propensos, singularíq; studio copiose demerendum. Nam qui raro ac egregio beneficio se affectũ à domino uel homine uoluit significare, eũ memorat scriptura dicere solitũ, Fecit mecũ misericordiã, quod tamen perinde est, atq; effecit me singulari beneficio, magnifice suã erga me beneuolentiã declarauit, iuuit egregie. Hinc quoque Benefacere, pro beneficio afficere, Mar. 3. Et Beneficentia idẽ quod misericordia. Beneficentia

neficentiã & Eleemoſynam nouo ueluti more χάριν appellat Paulus 2. Cor. 8. cap. Ex gratia enim emergit beneficium, ſed & ipſa miſericordia gratia quædam eſt. Nam Beneficentia bonorum operum nomine ſæpiuſcule in ſcripturis intelligitur. Eſt & proprie Beneficentia Dei redundans, et ut Apoſtolus dicere ſolet, Diuitiæ diuinæ bonitatis. Et Oſeæ 2. & ut infra patebit. Benefacere greſſum, id eſt, bene ingredi. Idiotiſmus Hebraicę linguæ. Alibi Beneficium, miſericordia, pietas, probitas & ſanctitas appellatur.

¶ *Beſtiarum* nomine regna, imperia, reges, potentes, ut Aſſyriorum & Perſarũ adumbrantur, Eſa. 56. Omnes beſtiæ agri uenite. Et 43. cap. principes, in genere mundi denotant, ut patet quoq; Danielis cap. 6. & 8. Et omnes beſtiæ non ſtabant coram ipſo, id eſt, nulla regna obſtare regibus Perſarum poterant. Beſtiæ uero agri, ſalutem interdum in literis ſacris ſignificant, ut Eſa. cap. 43. Glorificant me, inquit, beſtię agri. Interdum uerò Beſtijs agri adſimilantur tyranni & milites, Iob 5. cap. Beſtiæ terræ Geneſis 4. cap. intelliguntur feræ, ut animalia quæ carnibus neſcuntur, ut lupi, leones. Et uocem Beſtiarum (inquit Auguſtinus de Geneſi adliterã) omne irrationabile animal generaliter ſignificare. Vide ipſum Auguſtinum.

Beſtiæ feræ, dictæ gentes ſunt, quia ſemper meditabantur bella, ſanguinem effundebant, Eſa. 11. cap. Et habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo ambulauit. Beſtiæ autem cicuratæ, gentes efferas in Bibliis ſignificant, in manſuetudine uerbum fidei ſuſcipientes, aggregantes ſe unitati eccleſiæ. Beſtijs obijci habebatur tempore Pauli maximum ſuppliciorum, ut etiam patet ex Daniele. Et 1. Corinth. 15. Si ſecundum hominem cum beſtijs depugnaui, hoc eſt in capitis diſcrimen conijcere. Olim ſolebãt damnati beſtijs obijci, ut liquet ex hiſtoria Danielis. Fortaſis per ſupplicium iſtud præſentiſimũ intellexit maximum capitis diſcrimen, quale fermè illud fuiſſe conijcimus, cuius mentio fit in Actis cap. 19.

¶ *Beneplacitum* ſeu uoluntas pro amore uſurpari uides, Pſal. 147. Beneplacitum ſeu uoluntas eſt Domino ſuper timentes eum, & in eis qui ſperant in eo. Neq; in tibijs uiri beneplacitum erit ei. hoc eſt, Non illius inquit amor in his tranſitorijs.

¶ *Beth* In ſignificat Hebræis, quod & Ablatiuo & accuſatiuo iungi poteſt, ut Lucæ cap. 1. In prudentia uel in ſenſu iuſtorum, Hebraiſmus eſt, pro in prudentiã iuſtorũ, ἐν pro ἐις. Et Beth idem quod per, Pſal. 31. In iuſtitia tua libera, id eſt, per. Pſal. 38.

¶ *Bibere*, hoc uerbum apud Hebræos tantum nonnunquã ſignificat, quantum alijs rapere, ſpoliare, ad ſe trahere. Sicut Abacuc cap. 1. de Nebucadnezar ingentẽ bibulũ arguit & culpat, ut qui omnes terras, ebibat, ſpoliet, expilet. Ecõtrario Abacuc 3. cap. & alibi Bibere idem ſignificat quod aduerſa pati, & infundere, aut propinare tantum quantum punire, torquere, adfligere, ac nullis non plagis adficere. Hinc Pſalterij commune uerbum profluit. Calix domini, & Calix eorum plenus ſulphure, Eſa. 51. cap. Feces bibere et exugere, eſt exantlata eſſe omnia mala. Similiter Bibere poculum, eſt perferre malũ, adfligi & cruciari. Nam & in Euangelio legitur: Pater ſi non poteſt hoc poculum tranſire à me, niſi bibam illud, fiat uoluntas tua. Hic enim ſenſus eſt, Quando ita comparatum eſt, ut non poſsim liberari à malis, & morte impendente, adeoq; patiendum ſit omnino: age, fiat quid fieri debet. Ergo bibere poculum, ſymbolum eſt paſsionis: ſicut Baptizari, ut patet in Luca 12 cap. ſuperius de hoc diſſeruimus.

Bibere itaq; de eodem poculo, poni uidetur, pro eo quod eſt mali eſſe participem, malisq; communibus eſſe obnoxium, Matth. 20 cap. Translata uidetur loquutio uel à bibendi certaminibus, uel à confœderatione quam poculis prælibutis & mutuo porrectis cõfirmabant, uel alijs quò metuant uenena. Meminit huius prouerbij Eraſ. in Chiliad. 1. Cent. 8. adag. 81. Bibere quoq;, idem eſt quod credere, quemadmodum Edere hoc ſignificatu quoq; uſurpatur, Geneſis 4. Ioan. 6. & 7. Si quis ſitit, ueniat ad me & bibat. & 4. cap. Omnis qui biberit. Hic aperte aqua gratiam ſpiritus ſancti ſignificat. Hæc aqua uerè reficit & conſolatur, hæc ſitim carnis extinguit, ariditatem cordis humectat & fœcundat. Hic Bibere nihil aliud eſt quàm credere, accipere teſtimonium Chriſti.

Bibere autem ſummam deſtillationem, eſt conſumare paſsionem, quam nihil relinquitur. Sicut autem Chriſtus propter nos paſſus, crucifixus, quicquid prædictum de eo, conſummauit, & ſatis pro peccatis noſtris fecit, ita Deus populum ſuum cruce hic purgat & calicem adflictionum epotandum propinat, ut innouetur de die in diem & poſt hac in perpetuum gaudeat. Cæterum quamdiu nondum fuerimus mortui mundo,

ſemper

ſemper bibimus calicem iræ, inter filios iræ reputati. Et quãdo magis nos premit Babylonis tyrannus poſtquam ſubditi ſumus, tanto plus bibimus. Epotamus autem quãdo mortui ſumus mundo, & tunc ſequitur conſolatio & reſurrectio.

Bibere atqui calicem, furoris domini idem eſt, pro ultionem diuinam ferre. Hinc orum adagiũ apud Hebræos Eſa. 51. cap. Eleuare &c. Adhæc Bibere ſanguinem hoſtilem plenam & ad animi ſententiam perfectam victoriam ſcriptura ſolet ſignificare, ut Numer. 23. cap. ubi Balaã de Iſraele ſic uaticinatur: En populus ſicut leo attollet ſe, nõ nocebit, donec uorarit prædam, & ſanguinem cæſorum biberit. Et Pſal. 110.

Bibere poſtremò uinum iniuriæ, nihil aliud ſonat, quàm humanum uerbum, & huius uerbi fructus, eſt facere rem aliorum damno, Prouerb. 4. cap. Et uinum iniuriarum biberunt, hoc eſt delectari humanis & impudicis uerbis.

¶ *Bilingues* dicuntur Paulo 1. Timoth. 3. cap. incõſtantes, uani, futiles, leues et mendaces, adulatores & palpones. Miniſtros itidem compoſitos, non bilingues, &c. hoc eſt, aliud ſtans, aliud ſedens loqui. Duos parietes de eadem dealbare fidelia. Ex eodem ore calidum & frigidum efflare.

¶ *Blandus* nonnunquam idem quod doloſus, Pſal. 11. Fruſtra loquuntur unuſquiſque proximo ſuo labijs blandis. Septuag. labia doloſa.

¶ *Blaſphemare*, eſt uituperare & execrare aliquid, ut quum Chriſtianum quis inſtitutum uituperet & execretur, tanquam malam hæreſim et errorem. Sic ea quæ Chriſtus dixit, quum ipſi inuertunt. Sic Blaſphemia, eſt rationibus diuina uelle diſcutere, ita nihil commune habet humana ratio collata diuinis. Blaſphemia eſt, ſi homo ſuæ autoritati & dignitati uſurpet, quod ſolus Dei eſt: aut ſi quis temeraria conuicia & maledicta congerat in Deum, in uerbum & in legem Dei, & autoritari diuinæ legis reſiſtat. Nam Blaſphemia græca uox eſt, idem ualens atq; maledictum, & conuitiũ, qua ſcilicet de aliquo dicuntur, quę flagitioſa ſunt & probroſa, qua fama proximi læditur & nigratur, qua aliquid execramur ac deteſtamur.

Blaſphemia autem eſt non ſimplex peccatũ. Necq; enim quoduis peccatum Blaſphemia eſt: quæuis uerò blaſphemia peccatum eſt. Peccatum eſt quicquid delinquitur contra iuſtitiæ rectitudinẽ. Peccatũ eſt quicquid cõtra doctrinam ueritatis delinquitur. Blaſphemia uerò eſt, quando non ſolum contra quod rectum & æquum eſt delinquitur, ſed etiam uituperatur illud, contra quod delinquitur. ut, filius qui patri non in omnibus obedit, peccat, nondum tamen illum blaſphemat, niſi & conuicijs eum proſcindat. Adulterium, peccatum eſt contra iuſtitiam matrimonij. Non tamen mox Blaſphemus eſt in matrimonium Dauid Adulter, quia licet in matrimonium Vriæ deliquerit, nõ tamen matrimonium execratus eſt. Atq; hoc eſt quod Chriſtus cum dixiſſet, Omne peccatum, &c. Matth. 12. cap.

Blaſphemia in filium, de qua Matth. 12. cap. ſcribit, eſt quæ in illum per ignorantiam committitur, & conuicijs ueritatem inſectantur per errorem & ignorantiam, ut qua à Phariſæis dicebatur Samaritanus, homo peccator, filius Ioſeph, Galileus, ſeductor propter humilitatis formam. Nam iſtis nõ petebatur factum aliquod apertum ſpiritus ſancti, ſed Chriſti humilitas, qua tegebatur filius Dei. Sic Paulus in Chriſtum & eccleſiam Dei blaſphemus ueniam inuenit propter ignorantiam. 1. Timoth. 1. cap. Et Chriſtus in cruce: Pater ignoſce illis, quia neſciunt quid faciunt. Blaſphemabant Chriſtum ut ſeductorem ac ſeditioſum, uerum per ignorantiam hoc faciebant, tantum pertinebat ad perſonam hominis Chriſti, atq; ideo remiſsibile erat. Iſtis adhuc aditus eſt ad reſipiſcentiam & ſpem ueniæ, & pro illis orandum eſt. Non enim peccant ad mortem. ita & Actorum 3. cap. Itaq; Blaſphemia in filiũ hominis remiſsibilis, eſt quæ in humilem Chriſti perſonam, per ignorantiam & errorem committitur. Blaſphemia in ſpiritum ſanctum, de qua Marci cap. 3. legimus, non taxari quoduis peccatum in ſpiritum ſanctum. Nam alioqui in ſpiritum ſanctum peccant, quotquot prædicationi gratiæ Dei reſiſtunt, etiam ignoranter, quibus tamen non denegatur pœnitentiæ locus, ut apertè uidere eſt Actorum 7. cap. Vbi Stephanus perſecutoribus ſuis hoc obijcit: quod ſint duri ceruice & incircunciſis cordibus, & quod ſemper ſpiritui ſancto reſiſtant, & tamen poſtea cum lapidaretur, pro eis orat. Sed hoc eſt peccatum ad mortem, ut Ioannes uocat, & in ſpiritum ſanctum, conuitium in agnitam ueritatem, & cognitã ſcienter & prudenter contra conſcientiam, propter inuidiam obſtinatamq; malitiam blaſphemare, ita ut iuſtus ſis apud

temetipsum in tuo corde & conscientia, quod res ita habet, & aliter esse nequit: attamen impiè audes dicere, & contrà cõtendere: hoc uerum nõ esse, nõ esse à Deo, esse peruersum, esse à diabolo, & blasphemias nõ solum agnouisti penes temetipsum, sed & illum apud alios, nimirũ ueritatis alũnos professus es, ut erant Iulianus, Porphyrius, Alexander Ærarius, & alij multi, de quibus sunt duo loci in epistola ad Hebræos cap. 6. et 10. pro illis non est orandum, quia peccant peccatum ad mortem. 1. Ioannis 5. cap. Quasi etiam impunè liceat ueritatem oppugnare. Hoc est uoluntariè peccare post ueritatẽ confessam. D. Augustinus finalem impœnitentiam & obstinatã gratiæ Dei impugnationẽ peccatum in spiritum sanctum uocat, & quod sit irremissibile.

¶ *Bonus* pro honesto, Gen. 15. cap. Et tu ibis ad patres tuos in pace, sepelieris in senectute bona, id est, prouecta. Et Gen. 17. cap. In ætate, uel senectute bona, id est, honesta & prouecta ætate. Vtuntur enim hoc loco Hebræi, quemadmodum Latini, bona pars, pro magna pars, Germanicè, Er vvas ietz guts alters. Also ein guten hauffen gelts, gross und uil gelts. Sic Gen. 25. cap. Mortuus est in senectute bona, prouectæq; ætatis, & plenus dierum. Vel tu ibis ad patres, &c. Ire hoc loci ad patres, pro mori usurpatur. Pro pulchro, Exodi 2. cap. Et uidit eum quia bonus ipse. Septuaginta, elegantẽ. Bona Apostolus Gal. 6. Victum & uestitũ quæ homines inter bona numerãt, adpellauit. Communicet aũt qui catechizat sermone ei qui se catechizat omnibus bonis. Pro gloria, Exo. 33. cap. Ego transfire faciam omne bonũ meum. Pro iucũdo, Hester, Quum bonũ esset cor regis. Pro pingui usurpant Iudæi, Gen. 18. Vitulum tenerũ, & bonũ. Tenerũ pro delicato & pingui ponit Moses, sic etiam bonum. Mos certe scripturæ est, etiam speciosos corpore bonos uocare, Gen. 6. Videntes filias hominũ, quia bonæ sunt. D. Augustinꝰ de Ciuitate dei, lib. 15. cap. 23. Pro magnifico & pretioso, Gen. 24. Et omne bonũ domini sui in manu eius, id est, quicquid erat pretiosum & magnificum in domo domini.

Bonus adhæc Hebraicè Hasid, hæc uox bonũ, & animo præditũ demerendi quoslibet, etiã inimicos. Sic mater Samuelis, cap. 1. Custodit hæc pedes bonorũ suorũ. Et Psal. 37. Tales boni deo curæ sunt, hoc est, uiri boni propẽsi animo, bene mereri de omnibus etiam hostibus. Testatur etiam Psal. 4. Interpres ubiq; ferè ἐλέους misericordiã uertit. Interdum etiã ipsum beneficiũ significat. Hos etiam Bonos dei uocat Dauid Psal. 3. id est, ex deo natos: quo significat neminẽ nerè bonũ esse, qui non sit Dei, hoc est, ex spiritu Dei renatus, eoq; quantus est deo deditus: & rursus, neminem dei esse, neminem populo eius iustè accenseri, nisi qui honestati studeat omnium usibus sese consecrans.

Bonum pro cõmodo, laudabili, placito, optato, quieto, non aũt pro bono siue honesto quod opponit uitio siue malo. 1. Cor. 7. cap. Ein fein ding, ein herlich hubsch ding. Bonum est homini mulierẽ non tangere, Gen. 1. Non est bonũ hominẽ esse solum, hoc est, Non est cõmodum, non decet, Germanicè, Es taugt nit, sthet nit vvol, es schickt sich nit. Et Gen. 19. cap. Hebraicè, Facite eis quod bonũ est in oculis uestris, vvie es euch am aller bequemsten und geschicksten dunckt, id est, quæ uobis placent. Ea forma Hebræi utuntur, quum probare alicui rem & significare uolũt. Item, Hoc est bonũ, illud malum in oculis meis, vvie es sich euch am aller bequemsten und geschicksten dunckt, quæ uobis placent. Bonum pro melius, Matth. 18. cap. Bonum est tibi, &c. Bonum opus, id est, beneficium aut officium. Ein dienst. Bonum pro optimo & præstantissimo, Marci 9. cap. Bona res est sal. Et Ioan. 12. cap. Bonum opus, pro beneficio more scripturæ accepit Christus, Germanicè, sie hatt mir guts gethun.

Bonum atqui idem quod precioſum. Bonus dies idem est, quod dies solennis. 1. Samuelis cap. 25. Quia in die bona uenimus. Bonas facere uias suas, id est, absq; crimine uiuere, innocenter cõuersari, &c. hoc scripturæ rarum nõ est. Bonum eius loquebantur, pro quo noster interpres laudabãt eum, Germani, Redten sein bestes. scripturæ idiotismus est. Item, Hoc est bonũ, illud malum in oculis meis, pro placet, illud displicet mihi, Psal. 4. Is Hebraismus frequẽs est, Gen. 16. cap. Hebræi enim nõ habẽt uerbũ Placet, sed eius loco utunt, bonũ est, etc. Carent quoq; uerbo Habendi, pro quo utunt Est mihi, est tibi, &c.. Bonus oculus denicq; Prouer. 22. cap. Latinus interpres facit hunc pronũ ad misericordiã, &c. Græcus hilarẽ datorẽ, &c. Contrà, malus oculus, Prouerb. 23. cap. hic ponit noster inuidus oculus, nimirũ idem quod Grœcus, βάσκανος. Atq; hinc Matth. 20. cap. Oculus nequã. 1. Reg. 18. cap. legit, Factus est oculus Saulis (in) Dauidem. Vbi nos, Nõ rectis oculis Saul aspiciebat Dauidẽ. Germani respõdemus huic hebraismo, quoties de

iracundo

iracundo dicimus, Er hatt ein auge vff im. A bono ad malum nihil loqui, Geneſ. 31. cap. Venit aũt Deus ad Laban Syrum in ſomno, nocte illa, & dixit illi, caue ne loquaris cum Iacob à bono ad malũ, hoc eſt, Caue ne quicquã aſpere loquaris contra Iacob. Bonas facere lucernas, eſt bene cõponere, hoc eſt, quicquid immũditiarum oleũ ellychniũ contractũ, remouere & repurgare, Exod. 30. cap. Quod bonum eſt in oculis noſtris facere, Gen. 16. cap. Fac illi quod bonũ eſt in oculis tuis, pro, fac illi quod tibi libet, uel utere ea ut libet. Item, Bonum uiſum in oculis eius, Gen. 45. cap. id eſt gratiſsimum fuit Pharaoni et ſeruis eius. Bonum Ægypti ueſtrum erit, Gen. 45. id eſt, feraciſsima pars uniuerſæ regionis Ægypti, ueſtra erit. Bonum domini ſui erat in manu eius, Hebraiſmus, Gen. 24. ſingulare pro plurali, id eſt, pretioſa quæq; domini ſui in poteſtate illius: præerat omnib⁹ rebus domini. Aut, ſecum deferebat de pretioſiſsimis quibuſq; domini ſui.

Bonis Dei populum dei ſaturari, eſt ſpiritualibus ſpiritualia cõparari, mentẽ uirtutibus & zelo pietatis impleri, ut nihil dulcius ſapiat beneplacito dei, & eloquijs legis diuinæ. Item poſtremo A bonis, pro à malis. Soler enim ſcriptura diuina quando de deo aliquid dicitur melioribus uti uerbis, Pſal. 30. Os meum cuſtodiam, obmutui & ſilentio tacui à bono, Septuaginta à bonis.

¶ *Bonitas*, iuſticiæ & uirtutis uel fidei nomine ſignificatur, qua iuſtè & fideliter, nẽpe ut ſi decet, et è re eſt proximorum, agit. Solet uerò in Pſalmis præcipuè, quanquam et in alijs diuinæ ſcripturæ libris ueritas uel fides, cum benignitate & cõmoditate cõiungi. Et enim qui Chriſtianũ ſe profiteẽ, ſimul benigne agere cum quibuſuis, quos poſsit, iuuare pollicetur. Si igitur uerus ſit, & fidem colat, hinc ſuæ profeſsioni, et aliorum de ſe expectationi ſtudebit ſatisfacere, eoq; fide optima & quàm benigniſsimè agere cum quibuſliber, dabit operam. Hinc ergo quod nemo uir bonus habetur, cui non ſit ante omnia cordi fides, & bonitas in deum, ita non niſi ab homine mutatis nominibus exprimi poteſt, transferunt. Proinde ſiue iuſticia, ſiue fides, ſine qua alia uirtus dei dicitur, nihil aliud ea eſt quàm ipſius bonitas, qua & iuſtè & fide optima & benigniſsimè cum omnibus rebus, uti & dei nomenclatura pollicẽ, maximè aũt in credentibus agit. Hinc Bonitas ſiue Benignitas animi, propenſio ad benemerendũ de quopiam, quam (ut Eraſmus ait) nõ ineptè uerteris Indulgentiam, Rom. 11. cap. Hinc Bonitas pro benignitate & humanitate in ſacris literis. Item Diuitiẽ bonitatis. Ita Diuitiæ ſapientiæ, id eſt, Abundans ſapientia, ſunt Hebraiſmi. Bonitas & Veritas obuiabũt, &c. Pſal. 83. Nihil niſi ueritatis, bonitatis, iuſticiæ & pacis frequentiam & abundantiam, hac proſopopeia ſacri uates canere uoluerunt.

¶ *Boum* nomine & hebetudo fatuorũ, & uira bene operantiũ exprimitur, Prouer. 7. cap. Quaſi bos ductus ad uictimã, Deut. 25. Non obligabis os boui trituranti. Et bos nõ infrenãdus. Eſt gnome prouerbialis, quam 1. Cor. 9. cap. copioſe explicat. Nam boui trituranti os obligare uel infrenare, eſt mercedem mercenario & uictum abnegare. Habebant enim Iudæi nonnunquam cõductitios boues. Salomon quoq; præcipit, ut noſtri gregis curam habeamus. Sic Paulus 1. Timoth. 5. cap. dicit Legem nõ propter boues, ſed propter nos ſcriptam, ut non negemus mercenario, operario & in primis uictum uerbi miniſtro de ſuo miniſterio. Nam Boues triturantes dicuntur ac nominãtur à Paulo. Etiam allegoricè poteſt ſignificari, ne prohibeatur doctori uerbum liberè prædicare, quo deuorent ſtipulas & paleas, id eſt, conuertant impios homines, & Chriſto incorporent.

Boues denicq; uendere & columbas, eſt dona ſpiritus ſancti uendere pecunia & ſua quærere in eccleſia, & nõ quæ Ieſu Chriſti, ſed omnia faciũt ut ſubiectos populos deuorent, Ioan. 2. Vide D. Auguſtinũ et D. Hieronym. Quid ſit columbas & boues uendere.

¶ *Brabeum* comprehendere apud D. Paulum cap. 9. 1. Corin. eſt omnia gnauiter & ſtrenuè fieri. Iubet enim Paulus ſedulos nos eſſe.

¶ *Brachij* uocabulũ in ſacris literis potentiã, uim, uirtutẽ, opes, robur et maieſtatẽ deſignat, ut Iob 40. cap. Si habes Brachiũ ut deus, ſi tam potẽs es atq; deus ipſe omnipotẽs, & in cuius manu & poteſtate ſunt omnia, Hiere. 48. cap. Cornu cõfringetur, & brachiũ cõteretur, quo tamen idem ſignificatur, Eſa. 51. cap. Et brachiũ, id eſt, potẽtia Domini cui reuelata eſt? Neq; enim cognoſci poteſt diuina potẽtia, iudiciũ & miſericordia, niſi reuelauerit pater. Plura Pſalmo 78. Generaliter pro omni re cui innitimur, Pſal. 43. Brachiũ eorum nõ ſaluabit, id eſt potentia carnalis, ſed dextera tua, hoc eſt, tua fortitudo, auxiliũ tuum, Pſal. 59. 17. & 37. & Pſal. 36. Brachia eorum conterentur, Prouerb. 31.

Brachium pro principe, Deut. 33. cap. Quasi leo requieuit, repitq; brachiũ & uerticem: Similis leoni habitabit, rapiet brachium & caput. Hoc est, in terra sua nõ erit aliter atq; leo, quem reliqua animalia timent: erit omnib⁹ formidolosus. Præterea interficiet principes reges q; qui ei resistẽt. Brachia, potẽtes et duces designare sacris scripturis clarũ est.

Brachium uerò & dexteram, dei filium uocare, scripturç sacræ rarum non est. Saluauit, inquit Propheta, dextera eius, & brachium sanctum eius. Et rursus: Domine, sublime est brachium tuum, & nesciuerunt. Vide Cyrillum lib. Thesau. 13. cap. 2.

Brachium Domini uel auxilium eius, Christus dicitur, Esa. 51. cap. Excitare, induere brachium, fortitudinẽ Domini. Et cap. 44. Ecce Dominus in fortitudine ueniet, & brachium eius dominabitur, Lucæ 1. cap.

Brachium dei extentum, Deut. 11. cap. quasi dicat, paratum ad feriendum, Brachio extento uel excelso redimere, de quo Psal. 77. Et Moses Exodi 6. cap. significat summã & insignem illam potentiam & potestatẽ dei, qua filios suos ex fornace ferrea, hoc est, Ægypto eduxit. Sic ait Moses: In Brachio excelso & extento, id est, magna ui & ad percutiendum. Brachia sempiterna, Deut. 33. cap. Habitaculum eius sursum, & subter brachia sempiterna, id est, infatigabilia. Quasi dicat, Deus ætern⁹ protegit populũ suũ, uelut tugurium protegit habitatores suos, ab iniuria cœli sub populo Israelitico sunt brachia infatigabilia. A uertice ad calcẽ custodit Israelẽ, dominus totũ Israelẽ diligenter custodit.

Brachia præterea denudare, significat expeditum esse, Ezech. 4. cap. Et brachiũ tuum denudabis, prophetabis contra. Iubetur denudare brachia, qui mos erat rem manu gerentium. Denudato brachio dextro pugnabant milites.

Brachij carnem deuorare, est proximi res inuadere. Sumus enim omnes unũ corpus, &c. Quin & ingrati carnem Brachij comedunt, Esa. 9. cap. Vnusquisq; brachij carnem comedet. Nam Brachium uirtute et robore suo toti corpori seruit, et ori cibum porrigit, à quo nunc per ingratitudinem consumi dicitur.

Brachijs inniti regem, Hebraica phrasi dictum est, quia nõ significatur regem super brachia aut manũ, quasi brachijs alterius in oratione sustineatur, sed regem habere ad manum, Germanicè, Er ist mir zur hand, hoc est in prõptu est ad manus mihi est, ut omnia interim circa regem curet, prouideat, agat, & expediat negotia cõmissa: uulgo, und ich mich uff in verlasse. 4. Regum 5. cap. Hoc autem solum, &c.

C

Cacare pro offendere proximum apud Mosen Deut. 23. cap. allegorice sumitur. Licet Cacare non sit malum, tamen offendit proximum. Idcirco tantam mundiciem requirit deus: quod nam contra proximum est, sine dubio est & cõtra deum. Cacant ergo in castra, qui ut maximè nõ faciant alioqui mala, tamen scandalo sunt infirmis, & faciunt ut nomen dei, & Euangelium blasphemetur.

¶ *Cadendi* uerbo cum Græcis & Latinis utuntur Hebræi pro perire, desiderare, interficere, perdere & infirmari, Esa. 10. cap. Et cum interfectis cadatis, id est, uinci, Esa. 16. Celeusina cecidisset desidere, id est, periisset. Exodi 19. cap. Ne cadant ex eis multi. Hoseæ 5. cap. Et Israel & Ephraim cadent in iniquitate sua, cecidit etiam Iehuda cum eis. Septuaginta, Infirmabuntur. Cadere deinde pro transire, Hiere. 21. cap. Qui egressus fuerit & ceciderit ad Chaldæos. Hebræi accipiunt pro ad hostem uel transire, uel deficere. Pro interficere, Hoseæ 7. cap. Cadent in gladio principes eorum. 2 Samuelis 4. Nonne scietis quod princeps magnus cecidit, id est, mortuus est.

Cadere, forense uerbũ fuit apud Iudæos, ut cadere dicti sunt, qui iudicio superarentur, aut damnarentur, Hiere. 18. cap. Cadere in terram, est inane & irritum fieri, ut 1. Samuelis 3. cap. Et nõ decidit ex omnibus uerbis eius in terram, hoc est nihil unquam uerborũ illius in terrã cecidit, id est, irritũ fuit, & inane, nunquã mentitus est in sermone domini, sed omnia uerba suscepta sunt ab Israele ueluti sacrosancta oracula. Non cecidit uerbum. Vbi nostra translatio: Non irritum fuit. Iosue 21 cap. 1. Reg. 3. Item cecidit Israel 1. Samuelis 3. id est, in fugam lapsi, frequẽs est illa locutio. Cadat oratio, Ebraismus est, pro eo quod Latinus diceret: Sine ut impetrem quæ peto, siue te exorem. At Hiere. 37. cap. Cadat quæso precatio mea in conspectu tuo. At in actiua uoce prosternere orationem uel facere orationem, est humiliter cadere, supplicare, ut sequenti capite Hieremias

mias indicat, Ego cadere feci orationem. Cadere in oculis loquutio est pro timere aut consilio esse destitutum. 2. Esdræ 6. cap. Cadebant ualde in oculis suis. Alij exponunt humiliatum, &c. Nehemiæ 6. cap. Cadere in oculis suis, pro humiliari. Ceciderunt ualde in oculis suis. Noster, Intra semetipsos. Græcus sic, Et cecidit timor magnus ualde in oculis eorũ, das hertz fiel inen vff die knie herab, Nehemiæ 6. cap. Cadere uerbũ, Ruth. 3. cap. Vt cognoscamus, quo modo cadat uerbũ: quem locũ Latinus uertit in hunc modũ: quem res exitum habeat. Cadere capillus eius de capite 1. Regũ 14. cap. Matth. 10. id est, homo ille aliquid patitur. Sic quoq; 2. Regum 14. Non cadet, &c. locutio est Hebræa. Cadere in gladio, est in bello pessum ire. Numer. 14. cap. Et quare dominus duxit nos ad terram hanc cadere in gladio. Septuaginta, Cadere in prælio. Cadere uerò in lectum, est decumbere, Exodi 21. cap. Et percusserit uir proximum cum lapide, aut cum pugno, & ceciderit in lectum. Translatio uulgaris, Et iacuerit in lecto.

Cadere atqui faciem, est indignari. Gene. 4. Iratusq; est Cain uehementer & concidit uultus eius. Cadere autem in faciem, ut Lucas habet cap. 9. Cadens in faciem, est accidere ad genua, incuruare, caput flectere & prosternere, reuerentiæ exhibendæ supplicandiq; gratia & causa. Similiter & Abram Gen. 17. cap. Cecidit in faciem suam. Hoc est ex magnitudine promissionis obstupescere, atq; sic ex stupore & reuerentia Abram cadit in terram. sic Petrus cum tantam multitudinem piscium domino præsente caperent: Exi à me Domine, homo enim peccator sum, Lucæ 5. cap.

Cadite super nos montes, & ò uos collles cooperite nos, Lucæ 23. cap. significare uoluit incredibili horribiliq; pauore consternatos homines præ malorum acerbitate et magnitudine, & quò se uertant ignorare. Et Esa. 22. cap. Quo tropo extrema designatur ac effertur desperatio & miseria.

Cadere sub rege, est sese regi ob potentiam & rerum successum subijcere, Psal. 45. Populi sub te cadent, nisi malis de cursu mortis intelligere. Cadentes sunt, Psal. 145. Sustentat Iehouah, omnes cadentes, id est, omnes qui periclitantur: & casui, hoc est, morti proximi sunt. Cadere dicitur prophera, Numer. 24. Qui cadit, & sic aperiuntur oculi eius, id est, qui dormitat, & tamen habet oculos mentis reuelatos.

Cadere deniq; à latere sinistro dicuntur, qui impetũt in corporalibus rebus, sed multo fortius instant à dextro in spiritualibus rebus: & in utrisq; per prospera & aduersa, siue hoc uideatur esse contra Deum, siue per hypocrisim & per stultũ zelum pro deo, hoc solum agentes, ut deijciant fidem, & amittamus fiduciam, & dei protectionem, ut Psal. 90. patet, Cadent à latere tuo mille, & decem mille à dextris eius.

¶ *Calamitatis* nomen interdũ in bonam partem ponitur, ut mandatis domini castigati semper in cœlesti gratia perseuerent. Psal. 34. Veniat ei calamitas quam ignorat, & retesuum quod abscondit comprehendat eum, in calamitatem cadat in ipso. Aliàs Calamitas opprobrium dicitur, Gen. 44. Calamitas opprimit te, hoc est, malè habebis, dabis pœnam cõmeritam. Idem Exodi 18. cap. Quo tropo dicitur, timor apprehendit eos.

¶ *Calcandi* uerbo apud Lucã cap. 10. significatur uictoria & oppressio, ut claret Iosue cap. 10. Qui cum appropinquassent, & subiectorũ colla pedibus calcarent. Per serpentes uerò & scorpiones intellexit omnes dæmonis artes, conatus & quælibet mala. Sic inquit Lucas, Ecce do uobis potestatem Calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem uirtutẽ inimici. Calcare uerò super excelsa, Micheæ cap. 1. Hoc est, quicquid excelsum est in terra illustre & forte, Samaria et Hierusalem. Et Deut. 33. cap. Et tu super excelsa calcabis, idem est inquit R. Salomon atq; si dixisset, Super colla eorũ pones pedem tuum, id quod est penitus subijci.

¶ *Calcaneus*, dolum & insidias, atq; adeò semper malũ significat. Sumpta metaphora à pugilibus, qui pedes suos colluctantiũ pedibus subijciunt, quo illos præcipitent, id quod Latinè dicitur supplantare, Græcè πτοιῆσαι, quanquã idem quoq; uerbũ calce ferire significat. Vnde in procliui est, scripturas promiscue de Calcaneo loquẽtes intelligere. Gen. 3. cap. Tu insidiaberis calcaneo eius. perinde est ac si diceret: Tu curabis ut illum deijcias & uincas. Et quasi dicat, Tu diabole, cuius caput per semẽ fœminæ conteretur, cõteres Calcaneũ illius. Significat autem humanitatẽ Christi (quæ per Calcaneũ pedis intelligitur: nam pedes infima pars corporis sunt, & omnes sordes & pulueres terunt, sic Christus iuxta carnẽ nostras infirmitates tulit) à satana adfligendam ac tentandam, imò iuxta mundi opinionem perdendã, Matth. 4. cap. Et Ioan. 13. Psal. 40. 99. Psal. 15.

ſic inquit, Ipſi Calcaneum meum obſeruabũt, ſignificat. Inſidias mihi tendent, & conabuntur me ſuperare ac prorſus deijcere, Gen. 3. Hebræus legit: Et tu franges Calcaneum eius. Vbi per Calcaneũ intelligimus carnem & humanitatẽ Chriſti, aut ut Paulus loquitur, formam ſerui. Ideo Calcaneus Chriſti eſt inferior pars Chriſti, id eſt, humanitas Chriſti, ſeu infima membra corporis Chriſti.

Calcaneus deniq; pro uitæ exitu in ſcripturis ſumitur, Pſal. 49. Iniquitas Calcanei mei circundabit me. Nam quemadmodum enim Calcaneus extrema eſt totius corporis humani portio, ita mors ultimus eſt uitæ, tanquam peractæ ſcenæ, actus, in quo qualis futurus ſit animarum ſtatus, uelut ſpeculo coniectura fieri poteſt.

¶ *Calciamentum* pro re uiliſsima uſurpatur, Amos 2. cap. Et pauperem propter calciamẽta. Et cap. 7. Ad poſſidendũ in argento pauperes, & egenũ propter duos calceos. Calceos pro re minima, quæ eis neceſſaria eſt, hic accipe. Et cap. 2. intelligit iuſtos & inopes apud filios huius ſeculi eſſe contemptos, & etiam minimo precio uendi ac proſcribi.

Calciamentum eſt quoq; munimen prædicationis, & prædicationem Euangelij denotat. Epheſ. 6. cap. Calciati pedes in præparationem Euangelij pacis.

Calciamentũ extẽdere, allegoria minime obſcura, ſignificat terminos & fines imperij protendere: eò quod calceos pedibus noſtris ſubijcimus: ad eum modum quo de ſcabello dicitur, Pſal. 109. In Pſal. igitur 59. uolens deus indicare potentiã ſuam longè lateq; diffuſam. In Idumæam, inquit, extendam Calciamentũ meum, hoc eſt, terminos regni, & fines imperij mei, ſiue mei iuris & poſſeſsionis. Nam poſſeſsio agrorum poteſt intelligi. Huc accedit quod per calciamenti ſolutionem pro ueteri apud Iudæos more, ſignificabatur ceſsio & reſignatio iuris ſui, quod quis in agro aliquo poſsidebat, quemadmodum ſcribitur Ruth 4. cap. Non igitur alienum eſt, ſi calciamenta pro poſſeſsionum quoq; apud Amos 2. cap. finibus acceperis. D. Hieronymo placet pro utiliſsimis rebus, quibus auari precioſam animam hominis pauperis uendiderunt.

Calciamenti ſolutio quoq; ad reuerentiam pertinet in ueteri lege. Hinc calciamentũ ſoluere humilitatis indiciũ, ut Matth. 3. cap. Cuius ego inquit Ioannes, nõ ſum idoneus, ut Calciamẽta ſiue ſoleas portem. Alius Euangeliſta habet, Cuius ego nõ ſum dignus, ut ſoluam corrigiã Calciamenti. Quaſi dicat: Non ſum dignus ſeruus eius eſſe. Eſt aũt hyperbole prouerbialis de uehemẽter inæqualibus, ac ne ulla quidẽ ex parte conferendis. Nam ſordidiſsimũ obſequiũ eſt, ut ſoleas alicui portare, uel corrigiã Calciamẽti ſoluere. Extat & hodie uulgo tritiſsimꝰ ſermo etiam apud ſcriptores uſurpatus, indignus qui illi matellã porrigat. Id quod et ipſum de ijs dicitur, qui nulla parte cõferendi ſunt.

De Calceis exuendis apud Moſen Exodi 3. cap. quid propriè, &, ut uocant, ſecundũ literam ſibi hoc præceptũ uelit, uidetur petendũ eſſe è cap. 12. huius libri. Ibi enim mandat Dominus, ut ueſcentes agno paſchali habeant Calciamenta in pedibus, quibus admonentur, ſibi abeundum, & in aliam regionem proficiſcendum eſſe, & ut poſtea in celebratione agni paſchalis, reuocent ſibi hac calciamentorum cęremonia, in memoriam, profectionem & liberationem ex Ægypto. Quod ſi indumentum Calceorum ſignificat profectionem ex loco, certè exutio calciamentorũ ſignificabit manſionem in loco. Dominus igitur iubet Moſen Calciamẽta exuere, ut hac cæremonia admoneat ipſum, ne ultrà pergat, ſed ſiſtat gradum, & attendat quid ipſi mandetur.

¶ *Calcitrare contra ſtimulum*, prouerbialis ſermo eſt, & paroœmia elegans. Monet enim Eraſmus in Chiliad. Chil. 1. Cent. 3. Adag. 46. paroœmiam ſignificare fruſtra repugnari ijs quos uincere nequeas, aut periculo coniunctũ eſſe, ſi eos prouocemus qui laceſsiti nobis noceant. Metaphora ducta à bobus, quos agricolæ lignis præacutis à tergo fodiunt, quibus ſi recalcitrent, tantũ abeſſe ut ſtimulo noceant, ut grauius etiam lædantur. Quod ſi quis cõſultis hiſtorijs ſacris locum Actor. 9. Durum eſt tibi cõtra ſtimulos calcitrare diligentius exploret, cõperiet neminem ex mortalibus feliciter repugnaſſe numini. Deus enim ueluti petra firmiſsima & murus aheneus, cõfractis cõtuſiſq; aduerſarijs omnibus, in æternũ ſtabit immobilis. Ideo conatus impiorũ nõ eſt niſi calcitratio aduerſus ſtimulos. Beſtiæ quæ cõtra ſtimulos calcitrant, nõ ſtimulos, ſed ſeipſos lædũt, & tanto magis lædũt, quanto fortius recalcitrant. Sic & impij non lædunt deum, ſed furore ſuo ſeipſos tanto magis lædunt, quanto plus deum & uerbum eius perſequuntur.

¶ *Calculus*, *Carbo*, *Carbũculus*, ſymbolũ eſt uerbi dei, quod Eſa. 6. cap. Seraph habet in manu, hoc eſt poteſtate ſua. Vnde idem eſt, quod illic dixit in ore. Ille nimirũ Calculus

eſt, de

eſt,de quo Apocalyp.2.cap.candidus,in quo nomen nouum ſcriptum,quod nemo ſcit niſi qui accipit,adeo mira operatur in homine.Eſt et Carbo uaſtatorius,exurens totum ueterem hominem,Pſal. 119. Chriſtus autem altarium eſt,ſuper quod ſacrificia precum noſtrarum offerimus, ut commendet nos patri. In quo & Carbones igniti, quia in eo omnes theſauri ſapientiæ & ſcientię dei reconditi.Igniti Carbones ſunt uerba eius,quę duorum diſcipulorum cor in itinere accendebant,Apocal.6.

¶ *Caliginoſus*, pro abſcondito,Exodi 9 cap. Quia caliginoſa erant, id eſt,abſcondita.

¶ *Calicis* metaphora in ſcripturis frequentiſsima eſt in utramq; partem. Nam unicuiq; aduerſa & proſpera deus certe admenſus eſt,bibetq; quiſq; ſuam portionem, uelit,nolit:hoc eſt,certam malorum & bonorumq; portionem, quam deus deſtinarit cuilibet.In malam partem,Pſal.11.ſpiritus tempeſtatis pars calicis eorum,id eſt, decreta ipſis ultio & diuinitus ordinata impietatis ipſorum retributio.In bonam partem. Pſal.16. Dominus pars hæreditatis ſeu ſortis meæ, & calicis mei, id eſt, ipſe portio & ordinata mihi hæreditas eſt.Sic Pſal.23. Et calix meus ſuperabundans ſeu inebrians,quàm præclarus eſt,id eſt,bona quæ mihi deus tanquam meam ſortem contulit, redundant. Calix iſte ebrietas ſpiritus eſt, qua mens extra ſe poſita, attonita efficitur, oblitaq; penitus ſui,tota in amatum fertur.

Hinc Calicis nomine intelligunt Hebræi adflictionem & flagellum. Nam frequens eſt mentio Babylonici calicis in prophetis, quo ſignificarunt calamitates, clades, ſtrages q; inferendas per Babylonios.Item quicquid nobis obuenit,& uoluntate dei offertur,eò quod ſicut uini ſtatus mentis euertitur, ita ut pedes & omnia membra ſuum negent officium,ſic & adflictiones quæ bibuntur,id eſt,inferuntur, ita concitabant homi nem,ut omnibus uiribus deſtituatur. Hincq; paſsionis & mortis ſymbolum. Et Chriſtus calicem,id eſt,mortem crucis deprecatur. Et Calix Chriſti, eſt ira dei,& paſsio eius in lege & prophetis prædicta & denunciata, Mich. 1. cap. Iram domini portabo, quia peccaui ei.Sic Pſal. 11.23.75.116. Hiere. 25. huius metaphoræ uſus legitur. Et hæc metaphora à ritu antiquo mutuata, quo per conuiuij modiperatores ſua cuiq; uini portio, quam hauriret, ſtatuebatur. Ita ea ſimilitudine quicquid nobis à deo uel obuenit, uel ſtatuitur,amarum ſit uel dulce,calix noſter eſt, ac portio: quam uelimus, nolimus,bibere neceſſe eſt.

Ex quibus omnibus eſt,Calicem non eſſe aliud,quàm pœnarũ iræ diuinæ prędictionem,denunciationemq;.Hinc ortũ eſt Adagium,Calicem furoris bibere:quæ loquutio prouerbialis apud Hebræos,pro ultionẽ diuinam ferre, Eſa. 51. cap. Eleuare, conſurge Hieruſalem &c.Idem habetur Pſal.74. Iamq; duo Calicis genera naſcuntur:alterũ impiorũ,de quo dictum eſt ſupra:Alterum piorũ,& iſte Calix ſalutaris dicitur,Pſal.115.Calicẽ ſalutaris accipiam,et nomẽ domini inuocabo.Salutaris inquã, id eſt, ſalutis uel ſaluationũ:quaſi diceret,Quicquid mihi dominus propinauerit accipiã,totum me ipſi permittam,eumq; inuocabo. Vocat autẽ Calicem ſaluationũ,quę per Crucem itur ad gloriam &c.Deinde quoq; uſitatiſsimo ſcripturæ tropo,uaſa doctrinæ,id eſt,uerba ſeu eloquentiam indicat Calix,ut quibus ſenſus in animã, ſicut uaſe in corpus uinũ funditur. Hinc poculũ aureũ in manu meretricis magnę,plenũ abominatione et uino proſtitutionis Apocal. 17.Hiere.25.Calicẽ is propinat, qui dicẽdo ſeu ſcribendo pœnas denunciat.

Calix inſuper ſodalitatem & ſocietatẽ miſeriarum ſignificat, Hiere. 25. Sume inquit calicem uini furoris huius de manu mea. Calix autem furoris, uel indignationis, eſt humanarum doctrinarum inſania, quibus dum inebriamur, nulla eſt ſanitas, donec ad uerum medicum Chriſtum ueniamus,Eſaiæ primo capite.Hinc prouerbium natum Hebræis,Calicem turbido uino plenum bibere,Pſal.75.eſt paratam, grauem, certamq; ultionem ferre & ebibere ſugereq; ad fines uſq;.

Calix ſoporis dicitur Eſa.51.cap.Expergiſcere &c.Significat eccleſiã ſtertere profundo ſomno præ malis,quibus exercetur.Pſal.29.Vinum compunctionis.Item,uinum quod cum bibitur facit nutare.Sicut etiã in Pſal.106. Moti ſunt pedes mei ſicut ebrij. Hoc eſt, quod ita nonnunquam deſerimur, & immergimur tentationibus,ut nullũ conſiliũ, & euaſio nulla appareat, ut deſperabundi gemamus & ſuſpiremus auxiliũ.Hæc enim eſt ebrietas,de qua Eſaias dicit,quæ complectitur ſpiritualia & corporalia mala omnia.

¶ *Caluitij* nomine,luctus inſignis uenit:nam Caluitium habitus eſt lugendi populis orientalibus, & dolorem teſtandi,ut nobis pellis indui ueſtibus et nutrire barbã,ua-

rius ſecundum loca & tempora, Ezech. 7 cap. Et in uniuerſis capitibus eorũ caluitium. Hiere. 47. pro lucti. Veniet, inquit, caluitium in Gazam.

Caluitium facere ſuper mortuum, Deut. 14. cap. Id eſt, quum quis ex amicis ueſtris uita functus fuerit, non tondebitis partem anteriorem capitis, quæ eſt inter oculos ueſtros, ſicut Gentes faciunt, quæ ſpem non habent.

¶ *Callidus uel Cautus* Hebraicæ Aruin. frequenter in libro Prouerbiorum pro canto & ſolerti accipitur, ut Prouerb. 14. cap. Sapientia cauti eſt intelligere uiam ſuam &c. Aliàs in malam partem pro callido & aſtuto.

¶ *Cameli* nomine ipſe dominus & populus gentilis exprimitur, Matth. 23. Excolantes culicem, camelum autem glutientes, Gen. 24. Gentilis populus deſignatur. Rebecca enim ad Iſaac ueniens, dorſo cameli deducitur, quia ad Chriſtum ex gentilitate eccleſia properans intortis uitioſiſq; uitę ueteris cõuerſationibus inuenit. Itẽ Cameli, peccatores graui, depreſsi, peccatorũ ſarcina dicũtur. Cameli nomine ſe (inquit Auguſtinus Quæſt. Euang. lib. 2. cap. 47) intelligi uidelicet, et Chriſtũ uoluit, quia humiliatus onera ſuſtulit.

¶ *Caminum* dixit ſcriptura linguam adulatoris. Certe enim de perſequutione loquitur ſcriptura, dixit, Tanquã aurum in camino ſeu fornace probauit illos. de martyribus interfectis, & ſicut holocauſti hoſtiam accepit illos &c. Auguſtinus in Pſal. 79. Et in eodẽ Pſalmo Aruit ſicut teſta uirtus mea. Paſsio quippe & Caminus tribulationis fecerat fortiorẽ. In Camino paupertatis loquutio eſt, pro, in ſumma rerũ anguſtia, Eſa. 48. Ecce excoxi te, ſed non quaſi argentum elegi te in Camino paupertatis. Ad hunc modum adflictionẽ, clibanum ignem, æſtuantem ſiue uſtionem & probationem quę igne fit ſub inde ſcriptura ſolet uocare, ut 1 Petri 4. Dilecti ne offendat çſtus ille. Et Pſal. 16. & 65 &c.

¶ *Campus, ager* pro regione, Geneſis 32 Terra. Seir in agrum Edom. Septuaginta, εἰς χώραν, id eſt, in regionem.

¶ *Canaan* pro mercatore uel inſtitore in ſcriptura ſignificare, ex multis locis manifeſtum eſt, ut Eſa. 23. & Oſeæ 2 cap. Prouerb. ult. cap. Et cingulum uendidit Cananęo, id eſt, inſtitori. Sopho. 2. Populus Canaan, pro populo mercatorũ accipit. Auguſtinus in lib. 6. cap. 15. Quæſt. ſuper Ioſue. Conſtat quod & Cananæi tanquam una gens in illis ſeptem commemorantur, & tamen uniuerſa illa terra, originaliter terra Canaan dicitur. Et Sopho. 1. Hoſeæ 12.

¶ *Canes* in ſcripturis notã habent infamiamq; ſuſtinent uiliſsimorum hominũ: quẽ admodum uidere licet Eccleſ. 9 & 2. Regũ 5 cap. Canũ quoq; ignominia in lege multis locis notata eſt, unde Deut. 23. Vbi deus uetat preciũ ſcorti ſibi afferri, ſimul adiungit precium Canis: quia uiliſsimũ animal in ſcripturis habetur, ut etiã prouerbijs ſeruiat, ſicut ait Abner, Sum ne ego caput canis? Scilicet nihil uilius potuit allegare. Canem ergo pro extremo homine uel pecore accipiunt paſsim Hebręi 2 Samuelis 3. & 16. Hinc quoq; eſt, quod non ſine ignominia ueluti contemptu digna proijciuntur, aute canes proijciũtur, ut quæ digna non ſint, quæ uel tantillo honore condantur. Sic legimus ſubinde in ſcripturis, impiorum opera iudicio domini canibus eſſe proiecta, ut de Hieroboç domo legimus 1 Regũ 14. prædictũ, & de Achab & Iezabel 1. Regũ 21. Et Hiere. 15 minatus ultionẽ dei gladiũ, inquit, ad occiſionẽ, et canes ad lacerandũ. Et Chriſtus Matth. 7 et 15 cap.

Pro extremo homine, ut dixi, uel priore, habes Exodi 11. cap. Apud omnes autẽ filios Iſrael, non mutiet canis ab homine uſq; ad pecus. Canes quoq; priſcis & etiam noſtræ ætatis hominibus dici cœperunt alienigenæ & cultu alieniſsimi, Matth. 15. Quale ſe mulier Cananæa ingenue profitetur, nimirum alienam à republica Iſraelis & ethnicã. Sic ſcriptura uſurpat progentili prophanoq;, hoc eſt immundo populo, quem Iſraelitæ ſiue Iudæi Canes, id eſt polluto, ſpurcoſq; ob idololatriæ, hoc eſt falſi cultus deorum ſpurcitiem & immundiciem cognominant.

Canis uocula hoſtes uerbi denotantur, Matth. 7. cap. nempe iracundos uocat contra ueritatem dei, oblatrantes, ac ſeruos dei morſibus impetentes. Nolite, inquit, ſanctum dare canibus, id eſt, obtrectatoribus, & ueritatis euangelicæ inimicis: ſunt præcipue autem hi, qui non modo ſua probant, ſed & meliora monentes lacerant, id eſt, qui ſumme perſequuntur, prudentia uel iuſticia propria adducti. Vide D. Auguſtinum.

Canes ſunt quoq; qui toto pectore dediti prophanis rebus, abhorrent ab ijs quæ ſapiunt ſanctimoniam, de quibus & Matth. 7. cap. mentio eſt.

Canes ac ſues, in uoluptatẽ cœno pſeuerãtes, elatos, immũdos, tumidos, ambitioſos.

liuidos

uiuidos denotant, qui tanquam canes ſpurciſsimè cuiq; oblatrant, Pſal.59. Et famem patientur ut canes. Ideò canis, ſymbolum obtrectatorum & calumniatorum.

Canum adhæc in ſcripturis magna utilitas eſt & animal immundum coram deo, eò quod ſeipſum ſanguine oblectet, Eſa.66. Qui mactat pecus, quaſi qui excerebret canẽ. Ipſorumq; in Chriſtum tyrannidem fortiſsimamq; crudelitatem Canum nomine denotat Dauid Pſal. 20. Circumdederunt me canes multi, hoc eſt perſequutores et tyranni.

Canes mortui dicuntur uiri probi & boni, ſe ipſos humiliantes. Ita enim Dauid cor Saule, & Miphiboſeth filius Ionathan corã Dauide. Abner uocat ſe caput Canis. 2 Regum 4. Azahel uocat ſe canem. 4. Regum 8. Homerica Helena ſe quoq; coram Hectore catellam uocitat, Iliad. 6.

Canis mingens ad parietem, Idiotiſmus hebraicus ſignificans omnimodam internetionem & exterminium familiæ, ut 3 Regum 14. habetur. Idcirco ego inducam mala ſuper domum Hieroboam et percutiam de Hieroboã, mingentem ad parietẽ, et clauſum & derelictũ in Iſrael. Hoc eſt exterminiũ familiæ regis Hieroboam, unde ne canis quoq; euaſurus ſit. Et ſi quis illorũ recludendus ſit, et abſcondẽdus, diligentiſsimè nõ tamẽ euadet mortẽ, non parcet uel infimæ ſortis hominib. de illius ſtirpe naſcituris, quia occidẽdi ſunt et extirpãdi ad unũ uſq;. Similiter 3 Regũ 21 de Achab, et aliàs ſæpe legimus.

Canis reuerſus ad uomitum 2 Petri 2. prouerbium eſt & citatur ab Solomone cap. 28 Prouerbiorum. Canes reſorbent quod euomuerunt, Sues ab amne protinus recurrunt ad cœnum. Quadrat in eos qui relabuntur in eadem flagitia, à quibus aliquando ſunt expiati. Hoc eſt, qui poſt ſanctam euangelij doctrinam redeunt ad porcinam uitam, id eſt, poſt innocentiam arreptam, denuo in ueterem uitam retrolabuntur. Præſtiterat illis, omnino non nouiſſe, ait Petrus, doctrinam euangelij, quam poſt agnitam ueritatem, quæ docet deũ fide delectari & ſanctimonia, in impuritate per omnia libidinis & intẽperantiæ genera graſſari. Hoc quoq; eſt Canibus ſanctũ dare, quod eſt Theologię myſteria impijs ꝓdere. Antiquitas enim res ſacras paradigmatis et ænigmatis et parabolis pãdit.

Canes, hæreticorũ ſchiſmata, ut in Paulo ad Philippẽſes cap. 3. Videte canes, uidete malos operarios, uidete concisionẽ. Canes, Lupi, Vrſi, Leones et Vnicornes, nocẽtes et pernicioſi homines dicunt, beſtię dentibus formidabiles, Pſal. 58. Deus cõminue dẽtes eorũ.

Canes poſtremo non ſemper in malam partem accipiendi ſunt, alioquin non reprehenderentur apud prophetam, Eſa. 56. Canes neſcientes latrare. Et certe illi trecenti uiri non eligerentur ad uictoriam faciendam qui tanquam canes lamberent aquam, niſi aliquid magnum notarent. Deniq; quum regius propheta Pſal. 67. laudes Eccleſiæ enumerat, ſic ait, Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipſo, id eſt, qui erant inimici tui, fierent canes tui & latrarent pro te, qui ſæuiebant in te.

¶ *Cantare* uſitatiſsimum uerbum & familiare Dauidi in ſuis Pſalmis, idem eſt quod laudare, gratias agere, & prædicare ueritatem & gloriam dei, Pſal. 23. Vt cantet tibi gloria mea, & non compungar, id eſt, gratias agat, & prædicet ueritatem tuam &c.

Canticum apud prophetas parabolam intelligimus, Eſa. 26. cap. In die illa, cantabitur canticum iſtud in terra luda. Et Pſal. 68. Olim enim res maximæ carminibus complectebãtur, ut perpetua illarũ ſeruaretur memoria. Hinc prouerbium euangelicũ apud Matth. Cantauimus uobis, & non ſaltaſtis, lamentauimus, & non planxiſtis. Senſus eſt: Diuerſis rationibus tentauimus uos excitare, nec ullo pacto potuiſtis commoueri.

Cantare domino canticum nouum, eſt ueterem hominem exuere & induere nouũ, Pſal. 95. Cantate domino canticum nouum, Euangelium eſt, de quo dominus, Mandatum, inquit nouum do uobis: quodq; à ſenioribus illis antiquis inter phialas aureas ac citharas decantatum legimus. Item, Canticum nouum, eſt ſanctæ incarnationis arcanum, ſalutaris, non ſpei noſtræ certiſsimũ documentum, ſeſsio ad dextram patris, uirtutẽ ſignificans et potentiã ſingularẽ. Pſal. 149. Cantate domino canticũ nouũ, laus etc.

Cantare domino canticũ nouum, eſt ueterẽ hominẽ exuere & induere nouũ, Pſal. 95. Cantate domino canticũ nouũ, cantate domino omnis terra. Cantus deniq; ꝓ oblectatione. Cant. 2. cap. Tempus cantus aduenit, Hieronymus tranſpoſuit. Tẽpus putationis.

¶ *Candelabrum* eccleſiam (teſte Maximo) adpellat, ſupra quam uerbum diuinũ effulgens, quaſi quandam domũ illuminat radijs ueritatis. Similiter lucernæ uocabulo Lucæ 8 cap. uerbum deſignatur. Nunquid lucerna incenditur, ut ſubter modium ponatur, aut ſubter lectum? Non'ne & ſuper candelabrum ponatur. Lucerna eſt uerbum Dei:

quod

quod & Dauid teſtatus eſt Pſal. 119. Lucernæ autem confertur, ob puritatem cœleſtem, deinde ob illuminationem & effectum, deniq; ob elegantiam & ſerenitatem conſcientiarum. Porrò Candelabrum ipſe eſt uerbi Euangelij ſeu Domini uerbum, propagatio uel prædicatio. Annunciatur enim euangelium in domo Dei & regno Chriſti, eccleſia, ut omnes uideant quid agant. Atq; huius quidem rei typum olim geſsit aureum illud in tabernaculo Candelabrum, Exodi 25. Et Hebr. 9. cap. Epiſtola mentionem facit. Conſtabat autem Candelabrum ex auro mundiſsimo, quia pura & mera debet eſſe ueritatis doctrina. Lucere etiam, ut omnes errorum diſcutiat tenebras.

¶ *Capilli capitis* copia, alicuius rei immodica, Capilli uerbo denotatur, ut in Pſal. 39 & 68. Impios ait, ſuper Capillos capitis multiplicatos, id eſt, incredibili multitudine auctos. Eſt quando cogitationes ſignificent, autore Hyſichio, in Leuit. lib. 6. cap. 19. propterea quod dixit dominus, Capilli ueſtri capitis omnes numerati ſunt. Capilli uero capitis Dei, eius angeli et uniuerſi electi, Danielis cap. 7. Et capilli eius, quaſi luna munda.

¶ *Canos deducere ad inferos*, Locutio eſt apud Moſen, Gene. 42 & 38. Deducetis canitiem meam cum mœrore in ſepulchrum, hoc eſt, deducetis ſenium meum cum mœſtitia in foueam, hoc efficietis ut ego ſenex mœrore moriar. Die ſach vvert myn rodt ſyn, ich vvert es mueſſen ſterben, Bringt mich ins grab. Et Geneſis 44. Deducentq; famuli tui canos eius cum dolore ad inferos.

¶ *Captare* pro inſidijs & blanditijs uenari atq; decipi, aſſumpta & induta perſona iuſticiæ, ut capiant animam iuſti atq; innocentis, eiusq; ſanguinem ſiue uitam condemnent, Pſal. 93. Captabant animam iuſti.

¶ *Captiuitas*, idiotiſmus eſt in ſcriptura non infrequens, & idem quod peccatum cui captiuitas debetur, Oſeæ 6 cap. Etiam ò Iuda panis tibi ſegetem, in eo quod conuertor captiuitatem populi mei, Conuertere captiuitatem populi eſt ſanare, & in cultum uerũ reuocare, Hoſeæ 7. Captiuitas pro captiuis, Deut. 30. cap. Reducet te Dominus Deus tuus de captiuitate tua, id eſt, Reducet captiuos tuos in patriam tuã. Et Numer. 31. Captiuam duxeris captiuitatẽ, Idiotiſmus eſt. Deut. 21. cap. Id eſt, ex eis captiuos aliquot abduxeris. Et Paulus ex Dauidis Pſalmo 68. addunt Ephe. 4 cap. Captiuam duxit captiuitatem. Pulchre Apoſtolus hæc uerba aptauit Chriſto, qui deuictis hoſtibus, peccato uidelicet, morte et diabolo, ab his opima abſtulit ſpolia, totum uidelicet cœtum credentiũ, hunc enim ab iſtorũ liberauit tyrannide, ipſis quidẽ hoſtibus ſuperatis atq; conculcatis.

Captiuus gladio, Hebraiſmus eſt, pro, captas in bello, Geneſis 31 cap. Captiuas gladio. Captiuum deniq; ducere, nihil aliud eſt quàm ueritate ereptum ex mendacio in officio retinere, 2 Cor. 10 cap. Et captiuã dicimus omnẽ cogitationẽ ad obediendũ Chriſto.

¶ *Caput*, pro cauſa & origine, Col. 2. Qui eſt caput omnis principatus & poteſtatis. Nam Roſch, omne initium inchoationem apud Hebræos ſignificat ſiue temporis, ſiue loci, ſiue operis, aliarumq; rerum principia, Geneſ. 1. cap. temporis inchoationem ſignificat, patet id ex Chaldaica æditione, quæ loco Breſcith habet Cadmin. Quæ uox Chaldeis, temporis exordium ſonat, ideoq; Hebræi maiores ueteresq; ſuos appellant Cadmonin: quanquã eadem uox inueniatur pro mundi anteriore parte poſita, id eſt, ſolis ortu.

Caput apud latinos quoq; ſcriptores ſummam principiumq; rei ſignificat, & negocium arduum, ac tum tanto periculo coniunctum, ut uita non ſit in tuto. Exempla ſunt paſsim obuia, Dicam per capita, Aductus ſum in capitis diſcrimen, Damnatus eſt capitis. ſic Pſal. 39. In capite libri ſcriptum eſt de me, id eſt, in ſumma, ſiue argumento. Et Hebræorum cap. 10. Caput libri poſitum eſt, pro ſumma & ſcopo legis. Sic & Bibliorum capita, argumenta & ſcopi ſunt, Pſal. Caput circumitionis eorum, labor labiorũ ipſorũ operiet eos. Id eſt, epitome omnis belli. Caput deinde pro magiſtratu & principatu ſiue principe, præſide regeq;, Oſeæ 1 cap. Et ponent ſibijpſis caput unum. 1 Samuelis 15. cap. Nomen cum paruulus eſſes, inquit, in oculis tuis, caput factus es in tribubus Iſrael. Et Dauid in Pſalmis canit, Cuſtodies me in caput Gentiũ. 1. Cor. 11. cap. Volo aũt uos ſcire quod omnis uiri caput Chriſtus eſt, caput mulieris uir, caput uerò Chriſti deus, Deut. 33. cap. Pſal. 17. Conſtituit me in caput gentiũ, id eſt principẽ. Et Deut. 28. In caput et nõ in Caudã: pro, eris primus omnium populorũ, et non abiectiſsimus. Item, In Capite populi, Deuter. 20. Hebraiſmus, pro, ſuper populum. Et Geneſis 47. pro rei ſummitate capitur, Adorant ſuper lectuli caput. Item pro mente, aliquoties uſurpatur in

rur in diuina ſcriptura, pro eo quod mens principatũ tenet in homine. Vnde & Dauid deo dicebat: Tu cõtriuiſti capita draconũ ſubter aquas. Hęc Iſychius in Leuit. lib. cap. 5.

Caput interdum pro uertice, 4 Regũ 1. cap. Et ecce habitabat in capite montis. Septuaginta, in uertice ipſius montis. Pro turma Hiob cap. 1. Chaldęi poſuerunt tria capita: ſeptuaginta, acies tres. Pro imaginatione & cogitatione & mente Daniel. 2. cap. Somniũ tuum & uiſiones capitis tui. Pſal. 22. Impinguaſti in oleo caput meum. Numer. cap. 5. pro debito uſurpatur. Sic cap. 1. Numer. pro cenſu & numero, Tollite caput uel ſummã utomni ſcilicet ciuium capita cenſerentur. Pro potentia et tyrannide. Nam diabolus eſt princeps huius mundi, ſub cuius tyrannide & poteſtate omnes tenebamur captiui, donec illud benedictum ſemen ex muliere naſceretur, Chriſtus, Gene. 3. Ipſe conteret caput ſerpentis: regnum peccati ac mortis dominum, ut ex Rom. epiſtola conſtat. Pro homine, ut Gene. 40. Et ut eſt etiam apud Terent. O lepidum caput, id eſt, lepidum hominem, pro perſona, ſicut Græcis κεφαλὴ. Pro ſene autoritate prędito accipi ſolet ſcriptura, unde etiam pro rege & principibus & primoribus in populo non infrequenter inuenimus, ut Eſa. 7. cap. & ſuprà annotatum eſt. Capita dicuntur etiam primores, & quaſi inſignani in eccleſia Chriſti, quales ſunt Apoſtoli & doctores euangelici. Pro ſapientia præſtante, Cauda uerò pro adulante, aut poſtremo propheta capitur ab Eſaia 9 cap.

Caput & Cauda, ſiue Iuncus & Ramus ponuntur prouerbialiter apud Eſaiam cap. 9. quod nimirum huius ætatis fuit prouerbium: ſeptuaginta μέγαν καὶ μίκρον uerterunt, id eſt, magnum & humilem ſiue paruum. Fortaſſe à uitium ſtatuminibus, & iuncis & culmis, quibus uites ad eas maritantur, tractum eſſe prouerbium, Eſa. 9. cap. Ramus & Iuncus die una, uel caput & caudam diſperdet Iſrael. Per caput nobiles & potentes intelligit, per caudã uerò uiles et uulgares: ſic per Iuncũ uiles, ſicut algã: per ramũ, ualidos & firmos. Caput & Caudã ignorare, eſt prouerbialis ſermo, pro deſtitutũ eſſe conſilio quomodo ordiaris aliquid, quomodoq; finias Eſa. 19. cap. In Caput cõſtituere, Deuter. 28. In Caput & nõ in Caudã, pro eris primus omniũ populorum, & nõ abiectiſsimus.

Caput autem diſcooperire, eſt abſtruere à cæremonijs lugentium, qui apertione capitis & ueſtimentorum diſciſsione teſtabantur luctum ſuum, Leuit. 21. cap. Caput ſuũ non diſcooperiet. Ad Caput eſſe. 4 Regum 2 cap. eſt magiſtrũ eſſe, ut ad Pedes eſſe, diſcipulum. A capite tuo, id eſt à te. Caput contundere, eſt idem quod regnũ ita occupare, ut capite ſubditi careant, nec ultra proprios habeant reges. Item fundamenta denudare, eſt reges & principes exautorare, deponere, à gubernatione reijcere. Rex enim & caput & fundamentum ſui regni eſt, id eſt, populus & terra, trunci & corpora, Habacuc 4. Contundebas caput in domo impiorum, denudabas fundamenta, uſq; ad collum.

Caput eleuare ſeu exaltare, iuxtà uſitatũ tropum ſcripturæ, eſt ipſum hominem totũ exaltare, in gloriam ac regnum collocare, magno honore afficere, ut 4 Regum ultimo cap. 25. de Ioachim rege Iuda &c. Pſal. 3. Exaltans caput meũ. Et 109. De torrente in uia bibet, propterea exaltabit caput, id eſt, ſuper omnes rex conſtituetur. Similiter Eleuare caput, eſt ſuperbire, Iudicum 8 cap.

Caput quoq; leuare, aliquando idẽ eſt quod reminiſci & recordari, recenſere, numerare aut mentionẽ facere. Gene. 40. ad intellectũ ſeptuaginta interpretum: Poſt tres dies leuauit uel accipiet Pharao caput tuũ. Quod & ſic intelligi poteſt, ꝑ reſtituet in regnũ, inq; priorẽ ſtatum. Habent enim & Hebræi forenſia ſua, quemadmodũ & Iureconſultis triplex Capitis diminutio eſt: Infima, qua aliquis defungitur magiſtratu. Media, qua repellitur ac deijcitur, citra tamen ciuitatis amiſsionẽ. Summa, quũ & ſtatum & ciuitatẽ amittit. Porrò Recordari aũt poſitum eſt Geneſeos cap. eodẽ, ad Hebraicam ueritatẽ in hæc uerba: Fecit Pharao conuiuium ſeruis ſuis, & leuauit Caput pocillatoris, & caput principis piſtorũ in medio ſeruorũ ſuorũ: Quod Latinis reddidit: Recordatus eſt inter epulas magiſtri piſtorum & pincernarum principis. Recordari enim hic pro mentionẽ facere uſurpatur. Item Caput tenere in manibus, eſt ſignũ magnæ triſtitiæ & uehemẽtis doloris, ut legis 2 Regũ 13 de Thamar. Impoſitis manibus ſuper caput, ibat ingrediẽs & clamãs. Sic Hiere. 2 cap. Manibus tuis ſuper caput tuũ cõuincitis, id eſt, triſtis et dolẽs.

In caput eſſe, pro tenere primas, Deut. 28. Ipſe erit in caput. Id eſt, euadet primus, tenebit primas, tu autem eris infimus, & ſortis poſtremæ. Caput extollere, fermè eadem ſignificatione accipitur, ut & ſuprà auditum eſt, priſtinæ dignitati reſtituere eſt, Pſal. 27. Et nunc extollet caput meum ſuper hoſtes meos. eſt ſuperiorem reddere.

& Hiere.

& Hiere.52.cap. Adhęc De capite tollere 4 Regum 2. Nunquid nosti quia hodie Dominus tollet Dominum tuum de capite tuo? De capite tuo auferet, aiunt filij prophetarũ, Deum illum. Hoc est magisterio destituet, ut post hac illi ad pedes non fis sessurus magistro discipulis. Capitis custos, pro eo quod uulgo dicunt, auff synẽ leib vvartem. 1. Regum 28 cap. In caput, in uerticem uerti, conuerti, Cadere seu descendere, tropus scripturæ familiaris est, Psal. 7. Conuertetur dolor eius in caput eius, Et in uerticem ipsius, iniquitas eius descendet. Eccle. 27. Qui in altum mittit lapidem, super caput eius cadet. Eodem tropo & 2 Regum cap. 1. sanguis tuus sit super caput tuum. Omniaq; ferè, cum mala, cum bona imprecari solent in caput, Deut. 33. cap. Quod caput scilicet sit primum & dignius membrum totius corporis. Capitis autem corona usurpatur pro diuitiarum splendore & magnificentia, Iob 19. cap. Gloriam capitis mei. Capitis uelamen seruitutis insigne, Corinth. 11. cap. Quia enim subdita & in ipsius adiutoriũ condita est, signũ eius rei uelum quod hoc loco potestatem per tropum adpellauit, capiti inducere debet. Vt autem rasus uertex libertatem arguit, ita capitis uelamen seruitutis insigne. sumpta sunt hæc ex prima conditione hominis & uiri dignitate. Capita & labia mouere consolantium & amicorum est, per malignam autem imitationem, & ludibrium & contẽptum, etiam insultantium ac irridentium, Iob. 16. Et mouerem super uos caput meum. Roborarem ore meo, & consolatio labiorum meorum retraheret. Annuimus enim & animi assensum capitis mutatione testamur. Hac sanè causa Iudæi capita mouebant crucifixo seruatore, de qua Psal. 22. & 43, dicit per prophetam Dominus: Posuisti mecõ motionẽ capitis in populis, id est, passus es mihi capitis motatione illudi. lactatũ quoque sub Antiocho de Iudæis extremæ calamitatis prouerbium, uel certè parabolam, ut eorum sortem pro summe misera & calamitosa, homines usurparint. Et Psal. 44 motionis capitis meminit. Ergo commotio capitis, derisionis, liuoris & contemptus signum Psal. 109. Et factus sum opprobrium illis, uiderent me, & mouerunt capita sua. Et Euangelista ait: Mouentes capita sua.

Caput commouere denicq; pro dolore affici & dolere, Naum 3. cap. Quis non commouebit super te caput? hoc est, quis dolebit super te? quis iam esse poterit consolator.

In caput dare iuramentum, Loquutio istæc apud Ezech. 17 uersu 19 reperitur. Sic ait propheta: Viuo ego, si non iuramentum meum quod spreuit et fœdus meum quod fregit, & dabo ipsum in caput eius. Iurat Dominus perfidiam in homines ulturum se, tanquam in se peccatum sit. Dicit enim suum iuramentum, quo fidem Babylonio obstrinxit: quia nomen suum in uanum per illud assumptum, ita ut ueniat super caput periuri imprecatio, אלה dicitur & solennibus fœderis adiungebatur. Qui non steterit conditionibus illis, sic aut fic eueniat, scindat in frusta &c. Hiere. 31. cap. Inde Prouerbium etiã in alijs rebus, Redũdare in caput, recidere mala in caput autoris. Sic in caput cadere.

¶ *Characterem in dextera manu,* & fronte habere, est uerbo & opere cultũ impietatis palàm profiteri & approbare. Apocal. 15. cap.

¶ *Carbones,* iuxta phrasim scripturæ, increpationes & eximiam iram, uindictam, indignationemq; significat, ut Psal. 17. Carbones succensi sub eo. Et 118. 139. Cadunt super eos carbones ignis, pro ignitis carbonibus. Nonnunquam benefacta signant, accendunt enim cor dilectone, quantumlibet frigeat. Vocat propheta etiam carbones uerba legis, uelut uirentes animum angustia & confusione & similibus affectibus. Id autem sæpius in Psalmis.

Carbones ignis etiam beneficia siue benefacta inimicis collata, quibus prouocantur & accenduntur, siue inflammantur erga datorem uel collatorem beneficiorum adamandum. De his ignitis Carbonibus loquitur Paulus ad Rom. 13. citat uerò hunc locũ ex Prouerb. Salomonis lib. cap. 3. Si igitur esurit inimicus tuus pasce illum: si sitierit, pota eum aqua. Tropus est nõ absimilis Germanico quum dicimus, der tricht im selbs ein glut vff die fuss. Sensus est, Ei qui tibi malefacit, tu benefac, ut eũ beneficijs demerearis: ex quibus si nõ melior redditur, coaceruabit sibi Carbones ignis in suum Caput, id est, accerset sibi magnam uindictam, prouocabit iram Domini in se. Carbones ideo ignitos in caput inimici cumulare seu coaceruare, nihil aliud est, quàm ipsum beneficijs obruere, & benefactis ipsum emolire, ut tandem igne beneficentiæ accensus, sibijpsi indignetur, nostriq; tanto reddetur amantior. Vide Chrysostomum in cap. Matth. 5. Homil. 12. & Augustinum uide.

Carbones

Carbones in thuribulo, beneficia Dei significabant, quorum in oratione meminisse id decet, quo plenius & potentius ipsa precatio sursum fumiget, cœlum'que penetret, Dei gratiam eblandiens. In lege autem uetitum erat, alios quàm de altari Domini Carbones thuribulo imponere: quod significat in oratione nequaquam nostra benefacta memoranda: ut Pharisæus ille Lucæ 15. cap. sed sola Dei in Christo nobis collata beneficia. Prunæ, quibus imponitur, gratiarum actio est, & enumeratio beneficiorum in oratione, quod deprecando solemus.

¶ *Carcer*, Psal. 141. Educ de carcere animam meam, ut confiteatur nomini tuo, quæ alibi Vmbra mortis & lacus appellatur. Pro ignorantiæ tenebris, quibus anima uelut carcere clauditur. Hæc Augustinus.

¶ *Carmeli* uocabulo, regio pinguis & fertilis & mõtibus consita uenit, Nahum cap. 1. Infirmatus est Basam, & Carmel, & flos Libani elanguit. Hinc Carmel Hebræis dicitur omnis locus arboribus uel seminibus consitus & incultus in montanis.

¶ *Carmem* humaniores literæ & in bonam & in malam partem accipiunt. Sacra autem scriptura tantum in bonam, Exodi 15, cap. Tunc cecinit Mose & filij Israel carmen Domino. 2. Regum 22. Locutus est Dauid Domino uerba carminis huius, Iob. 35. cap. Qui dedit carmina in nocte.

¶ *Carnis* uocabulo, aliquando ueritas humanæ naturæ, ut, Hæc iam de carne mea est. Et Rom. 1. & 9. cap. Filius Dauid secundum carnem. Et, Ex quibus Christus secundum carnem. Et, Sumus membra corporis eius, caro de carne eius, os de ossibus eius. Ephe. 5. Et Ioan. 1. Verbum caro factũ est. Et Apostolus ad Hebræos ait: In diebus carnis suæ. Per Antonomasiã, pro ipsa humanitate Christi usus est. Caro interdum cognationem & affinitatem 2. Samuelis 5. Ecce nos os tuum, & caro tua nos, Leuit. 18. Caro est patris tui. id est, cognatio est patris tui. Gen. 37. Frater enim & caro nostra est. Carnem tuam ne despexeris. Os & caro tua sumus. Caro interdum promiscuitatem hominum, & uniuersam rationalem creaturam, Psal. 63. Ad te omnis caro ueniet. Esaiæ 40. Omnis caro uidebit pariter salutem Domini. Ioelis 2. cap. Effundam spiritum meum super omnem carnem. Interim imbecillitatem humanæ naturæ, Psal. 36. Non timebo quid mihi faciat caro. Psal. 78. Recordatus est quod essent caro, spiritus uadẽs & non rediens. Hieremiæ 17. Maledictus qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum. Accipit hominem totum nunc animæ, nunc carnis appellatione notatum.

Aliquando corporalem & sensibilem conuersationem ac uitam, Galat. 3. Sic stulti estis, cum spiritu cœperitis, & carne consummamini, id est, cum spiritualem uiuendi rationem amplexi sitis audito Euangelio, nunc perfici uelitis carnali obseruatione externarum rerum legis: Quicunq; uolunt secundum faciem placere in carne, hi cogunt nos circuncidi. si quisquam alius uidetur fiduciam habere in carne, ego magis habeo, Circuncisus octauo die, Galat. 6. cap. Aliquando uerò significatur hac uoce etiam uitiositas humanæ naturæ, & quidem totius, Geneseos 6. Non disceptabit spiritus meus in homine, quia caro est. In hoc significatu, usus est isto nomine Apostolus Rom. 8. Cum scripsit legis doctrinam impediri in nobis, ac obseruatu impossibilem fieri per carnem. Et qui secundum carnem sunt, ad ea etiam ferri quæ carnis sunt. Item, sensum carnis mortem esse, & inimicitiam aduersus Deum. Debitores sumus non carni, ut secundum carnem uiuamus: nam si secundum carnem uixeritis, moriemini: quod si spiritu facta corporis mortificetis, uiuetis. Spiritu ambulate, & concupiscentias carnis non perficietis. Nam caro concupiscit aduersus spiritum, &c. Item, Porrò manifesta sunt operà carnis, quæ sunt, adulterium, scortatio, immundicia, lasciuia, simulachrorum cultus. Galat. 5. et 6. cap. Qui seminat in carnem suam, ex carne metet corruptionem. Has uerò omnes significationes esse Metonymias, uel Synecdochas, à propria uocis huius significatione deductas, partim eò quod caro pars hominis est patentior, partim quod pars imbecillior, & quæ morbis ac morti præcipuè obnoxia est.

Carnis ergo nomine non crassa hominis pars intelligitur, sed affectus carnis occultissimus & astutissimus: nimirum caput serpentis antiqui, à quo nemo sibi satis cauere potest, iuxta Psal. 19. Delicta quis intelligit, ab occultis meis munda me. De huius carnis prudentia Paulus ad Rom. & Galatas multa.

Carnis nomen in Apostolicis scriptis, quicquid humanorum affectuum secundum naturam est, non modo esurire & sitire, sed & amare opes, gloriam, & huiusmodi alia,

hoc est, non modo partes hominis exteriores, sed etiam hominis naturales uires siue humanas, naturæ humanæ motiones, citra spiritus sancti auxiliũ, significat, Gen. 10. cap. Nam Hebræis Carnis uox Basthar omne externum et uisibile, imò ipsum opus adeoq; non solum carnem, sed & corpus & hominem aliquando, ut suprà dixi, significat, ut Marci 10. cap. sed una caro, id est, unum corpus. Vide D. August. in Enchirid. ad Laurentium cap. 34.

Carnis fructus sunt, aut externa, qualia sunt manifesta flagitia, ut cõtumeliæ, cædes, libidines: aut interna, qualia sunt opera in speciem bona, quæ fiunt gloriæ cupidine, aut quadam praua animi uoluptate, qua sibi in uirtute placet & blanditur: qualis fuit illa speciosa Socratis aut Catonis uirtus. Ideo Caro, seu ratio humana, exterior homo, uetus homo, terrrenus Adam, corpus peccati, idem sunt in sacris literis. Nam sub Carnis & Corporis uocabulo, tota humana natura tam anima quàm corpus significatur: neque enim ulla functio est corporis citra animam, neq; cõcupiscit corpus citra animam. Hunc hominem Paulus ψυχικὸν uocat, hoc est, eum qui naturalibus affectibus & motibus obnoxius est, Rom. 7. Noui enim quod in me, id est in carne mea, non habitat bonum. Caro hic pro anima & corpore accipitur, ex quibus constitutus est homo, id est, pro toto homine. Noui me nil nisi carnem esse, si mihi permittat, nihil statuo, nihil meditor, quàm quod malum est. Et significantius in Corinthijs, Animalis non percipit ea quæ sunt spiritus dei. Hebraico more posuit pro toto homine, qui sanè non constat cruda carne tantum, sed carne simul & anima. Animalem autem ab anima dixit. Nam græcè scripsit. ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος. Anima igitur & ipsa caro est, quod scilicet affectus, non ipsam substantiam attinet. Aliàs enim spiritus. Significat ergo Caro hoc loco totum hominem. sic Genesis 6. & 8. ut suprà. sic sæpe Caro pro genere humano ponitur, ut & suprà indicatum, ponitur. Quomodo dicitur: Videbit omnis caro salutare dei: quum caro quocunq; uertas nõ recipiat salutarẽ Christũ in hac uita, sed caro pro hominib⁹ accipit.

Carnales sunt qui rationẽ & motũ carnis sequunt. Spiritus doctrinã & cõsilium nõ audiunt, uerbum dei nihil curant, nihil credunt quod sensibus carnis non percipiunt, Rom. 8. spirituales contrà, qui unctione spiritus imbuti ueterem hominẽ abijciunt, nouo facti in Christo: (uetus homo ratio est & sapientia carnalis, concupiscentia, affectus) & induunt nouum hominem, qui secundum deum creatus est, Ephe. 4. cap. Qui quæ sursum sunt, Col. 3. Rom. 12. cap.

Carnis uocabulũ pro re externa usurpat Paulus Hebr. 9. cap. Ac iustificationibus carnis. Et ad Rom. 4. cap. Quid ergo dicemus Abraham patrem nostrũ meruisse (ἀνευρηκέναι enim nõ modo inuenisse est, sed & impetrasse & meruisse) secundũ carnem, id est mentis & opere siue iustitia externa? Caro Christi uelamentũ dicitur, Hebr. cap. 10. Per uelamentum, hoc est, per carnem suam, merito uocauit uelamentũ. Suscepta enim in cœlos carne Christi, mox apparuerunt cœlestia. Vnde ipse etiam in Euangelio dixerat, Expedit uobis ut ego uadam. Et Paulus, Etiamsi cognouimus Christum secundum carnem, nunc tamen non amplius nouimus. Carnales uerò cõcupiscentiæ 1. Petri 2. cap. sunt tota scelerum & peccatorum uniuersitas, quæ ex concupiscentia animi, malorum omniũ & fonte & fomite existit. De ea re ad Rom. 7. Paulus disputat.

Carnis præterea interitus apud Paulũ ad Corinthios est, quod talis reputat iniustus et damnatus apud homines, qui faciem & conuersationẽ externam duntaxat attendunt, & secundum hanc iudicant, sic tamen, ut spiritus saluus fiat, hoc est, ut sic rubore suffusus & coram hominibus, cõtemptus, pœniteat & resipiscat. Graue etenim est & horrendum facinus ecclesiam, corpus Christi, contemnere & labefactare, & ea committere ac designare, quæ exclusionem à populo dei mereantur.

Caro & homo, malè audiũt hæc duo uocabula in sacris literis, ut Psal. 150. Omnis homo mendax, & 55. Non timebo quid faciat mihi homo. Homo inquam peruersus, malus, gratia, fauoreq; dei orbatus, destitutus. Sic Paulus Rom. 8. Per carnem etiam tam intelligit externũ, quàm internũ, id est corpus & animã, ex quibus cõstitutus est homo, & quicquid non à spiritu sancto proficiscitur Rom. 7. cap. Caro interdũ pro animante, proq; uiuo & quouis spirante accipi, Gen. 8. cap. Cuncta animantia quæ sunt apud te ex omni carne, id est, animãte quod fuit in arca. Et Leuit. 17. cap. Anima enim omnis carnis in sanguine est. Carnem pro animali irrationabili accipit. Psal. 77. Ioan. 17. cap. Esa. 49. Videbit omnis caro salutare tuum, id est, omnis creatura, Hiere. 12. cap. Vlli carni.

Caro

Caro etiam pro corpore, Numer. 6. cap. Et nō facient transire nouaculam super omnem carnem. Caro turpitudinis uel pudendis & membro uirili. Leuit. 15. cap. Qui tetigerit carnem eius, hoc est, pudendis. Et Ezech. 23. Caro asinorū, caro eorum, id est, & quorum pudenda sunt sicut asinorum pudenda.

Præterea id obseruabis in phrasi scripturæ, ubicunq; de Carne agitur per Antithesim ad spiritum, ibi ferè per Carnem intelligas omnia contraria spiritui, ut Rom. 8. Prudentia carnis mors est, ut Gen. 8. Vbi Caro absolutè tractatur, ibi conditionem naturamq; significare scias, ut, Erunt duo in carne. Caro mea uerè est cibus, Ioan. 1. & 6.

Caro insuper pro fœmina posuit Ioannes cap. 1. Neq; ex uoluntate carnis: quia de costa quum facta esset, Adam dixit Genesis 2. Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Apostolus quoq; Ephes. 5. cap. Homo enim nunquam carnem suam odio prosequitur. Ponitur ergo Caro pro uxore, quemadmodum spiritus pro marito. Quare quia ille regit, hæc regitur: ille imperare debet, ista seruire: nam ubi caro imperat & spiritus seruit, peruersa domus est. Caro omnia externa, quæ ad corpus spectant, adpellantur, Gen. 2. cap. Erunt una caro, id est, una erit possessio, una domus, una familia, ut sint nempe integrum corpus in eadem mente, & in eadem sententia, ut Apostolus 1. Corinth. 1. differit. Hebraismus est. Duo in carnē unam, pro, Erunt una caro. Pro mortali, Esa. 40. Omnis caro fœnum, Hebr. 5. Qui in diebus carnis suæ. Caro pro morte, quæ in carne facta est, ut Rom. 8. Per carnem factum est hoc, id est, per mortem, quam in carne, & iuxta humanam naturam passus est. Sic & Ioan. 6. capite. Caro & corpus pro morte & passione Christi accipi uidemus, quod hæc in carne facta sit, & hæc nostra peccata expiata. Panis quem ego dabo, caro mea est, quam dabo pro mundi uita, & hic animam cibabit, quemadmodum panis corpus. Et ad Hebræos cap. 10. Velamentum uocat carnem: nam carne occultabatur deitas.

Pro domesticis Paulus usus est, Rom. 11. cap. Si quo modo ad æmulandum prouocem carnem meam, & saluos reddam nonnullos ex eis. Superius equidem fratres ipsos atq; cognatos adpellauit, nunc uerò carnem.

Caro & sanguis in sacris uariè accipiuntur periphrasticos hominis & omnium uirium humanarū notatio. Hoc est pro ingenio & natura hominis. Item pro adfectibus & operibus carnis & cōcupiscentijs, & maximè pro ipsa φιλαυτίᾳ usurpari, 1. Cor. 15. cap. Caro & sanguis regnū dei non possidebunt, id est, qui adfectus & cōcupiscentias suas sequuti fuerint, à regno dei excludentur. Interdum pro humana doctrina, uel pro hominibus seu cognatione, Leuit. 18. Caro est patris tui. Gal. 1. & 2. Non acquieui carni & sanguini, id est, hominibus, uel humanæ eruditioni nō obtēperaui. Nam homines nobis sanguine iunctos, cognatos, parentes, cæterosq; necessarios Caro & sanguis quandoq; significant. Sic Matth. 16. cap. Christus ad Petrū super confessione ueræ fidei, Caro & sanguis non reuelauit tibi. Perinde ac si dixisset, Ex uiribus tuæ naturæ non intellexisti, uel ab hominibus aut à parentibus, consanguineis, affinibus nequaquam accepisti.

Caro tropicè pro substantia, Ezech. 10. cap. Et omnis caro eorum & terga eorum. Caro peccati, pro carne peccato obnoxio, Rom. 8. Caro infirmitatem denotat, ut Esa. 40. Omnis caro fœnum. Et Hebr. 6. cap. Ad hoc spiritus in scriptura proximos nostros, nō amicos, interim neq; fratres, uocat carnem nostram, ut suprà annotatum est. Carnes sanctæ apud Hiere. 11. cap. pro uiris pijs & à contagio scelerum alienis licet accipere.

Carnem premere, & Animam in manibus gestare. Prouerbialiter utrunque dictum est, de his qui uitam suam periculis obijciunt, & sibijpsis non parcunt, hoc est, seipsos affligunt, ingemiscunt, & corde anguntur, idem est cum sequenti tropo.

Carnes lacerare dentibus, est seipsum affligere, dolore ingemiscere & immenso affectum esse, & in modum excruciari cordeq; angi. Iob 13. cap.

Carnem hominis edere allegoricos in bonū, est amare, bene sentire, & inde ad prædicationem eius erumpere, Ioan. 6. dum anima reficitur mundicie & dignitate carnis. Ita in malum est, cum direptione & pecuino modo discerpere, id quod in esu contigit corporali. Quando igitur in bonum transfertur esus carnis, refectionem ac saturationē cum uegetatione animæ insinuat ac commendat: quando autem in malum, immisericordiam, ut Iob 19. obtrectatoribus loquitur. Ne inquit, imitemini crudeles illos, qui nō satianitur carnibus meis.

Carnem item edere, crudelitatis est apud Iob 13. cap. auiditatemq; uindictæ sona-

re dicitur. An non dixerũt, inquit, uiri tabernaculi mei, quis dabit de carne eius ut saturemur. Hic nõ legitur, Et de Carne eius satiemur, sed Et de carne eius, intellige edamus, & nõ satiemur. Et apud eundem cap. 19. Et in cute et carne, &c. macilentiam et cutis uulnerationem illis hyperbolicis uerbis intelligit spiritus sacer.

Carnem brachij deuorare, est rem proximi inuadere, Esaiæ. 9. Et uir carnem brachi sui comedet. Etiam ingrati carnem brachij comedere dicuntur. Nam brachium totis uiribus corpori seruit, & ori cibum porrigit, à quo per ingratitudinem consumitur.

Carnem cõcedere populi, idem est quod Psal. 13. scriptum est, Deuorare plebem sicut cibum panis, est populum ad uiuum arrodere & expilare. Vide Micheam. 3 & 6. cap. Pari ratione ista loquutio apud Ezech. 5. cap. est accipienda. Propterea patres comedent filios in medio tui. Quæ loquutio crudelitatem, ut suprà, deuotat: nempe dure agere patres in filijs, quasi deuoraturi essent, dum eos uel tradunt puniendos uel iudicibus offerunt accusatos. Ad literam hæc contigisse non legimus.

Carnis gloria, uel In Carne gloriari, est fidere omni quod non est deus. De cuius Antithesi in Ioanne & Esaia sæpius. Est enim gloria & honor Dei patris in Christo. Atq; hæc est gloria, quæ Deum debet agnoscere, quod sit ipse solus iustus, fortis, sapiens, misericors, &c.

Carnem crucifigere, est mortificare ueterem hominem cum concupiscentijs, abnegare semetipsum, exuere corpus peccati, &c.

Per Carnem Satanæ Paulus exteriorem hominem intelligit, quemadmodum ad Hebræos Iustitiam carnis, exteriorem iustitiam uocat. 1. Corinth. 5. cap.

In Carne esse, est esse in operibus Carnis et iuxta Carnem uel affectus carnis uiuere, uiuere est ad præscriptum ueteris hominis, Rom. 6 & 7. cap. Vos autem non estis in carne. Quasi diceret non numero uos inter Carnales illos, sed spirituales. Carnales sunt enim qui rationem & motum carnis sequuntur, spiritus doctrinam non audiunt, uerbum Dei nihil curant, nihil credunt quod sensibus carnis non percipiũt, Rom. 8. Alibi Paulus uocat Animalẽ. Nam homo (quatenus dei spiritu renatus nõ est) non solum corpore caro est, sed & anima. Caro enim per se nihil cogitat. Et adfectus carnis in anima sunt, non in carne. Totus ergo homo qui adfectibus ducitur, caro est, quem ψυχικὸν appellat, ut & suprà auditũ est 1. Cor. 2. qui homo nequaquã percipit ea quæ dei sunt, imó sunt ei stultitia. Qui enim spiritu dei caret, quę spiritualia sunt, non spiritus, sed ratione & carnis iudicio metitur. Ideo Carnis nomẽ pro adfectibus 1. Cor. 2. dicitur et intelligit.

In carne uiuere honestius & melius ad Galatas 2. cap. usurpauit Paulus quàm in epistola ad Rom. 8. & 7. cap. Significat enim in Carne uiuere quoq; in humanis agere, Et ad Philip. eodem significatu cap. 1. accipit Apostolus: Quòd si cõtingat uiuere in carne, ea res mihi fructus est operis.

Secundum Carnem ambulare, est omnino carnis improbitates sequi, cõtempto spiritus imperio. Et spiritu ambulare est ita instituere uitam nostram, ut spiritus dei sanctus ipsa inquam fides dictat. Secundum Carnem, inquit D. August. uiuere, est uiuere secundum seipsum: quia ipse homo est & uiuit, & secundum seipsum uiuit, id est, pergit quò uult: dormit quando uult, &c. Ne simus carnales, id est, in hoc seculo carnaliter uiuẽtes, &c. Caro pro corruptione, mortalitateq; carnis. Hæc ille.

In carnem uenire. 1. Ioan. 4. Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne uenisse, ex deo est. Dixit suo more & schemate, pro eo quod est hominem induere, & in humanis agere. Nam idem in historia dixit, In sua uenit, & sui eum non receperunt, id est, semen Abrahæ induit, & inter fratres suos conuersatus.

Carnem edere seu manducare & bibere Christi, est credere, Ioan. 6. cap. Vide D. Augustinum lib. de doctrina Christ. 3 cap. & 16. cap.

Caro denicq; solidũ significat cibũ, perfectamq; doctrinã. In sacra scriptura triplex animæ cibus inuenit, lactis scilicet, olerũ & carnis. Lactis, 1. Cor. 3. Lacte uos potaui non esca. Olerum, Rom. 14. Alius quidem credit manducare omnia, qui autem infirmus est olera manducet. Carnis, Hebr. 5. Perfectorum autem est cibus solidus. Hinc carnes, Leuit. 7. cap. In quibus solidus est cibus & perfecta scientia sacerdotibus deputatur, quia debent in omnibus esse perfecti, in doctrina, in uirtute, & in moribus. Carnis infirmitas pro adflictione, uilitate, & infima sorte conditionis ponitur.

¶ *Catechizare*, est rradere mysteria religionis Christianæ, idq; uoce uiua, hoc est prędi-

catione instruere. Vocabulum istud ecclesiasticis notissimũ est. Ab hoc enim est uox Catechumenus & Catechesis.

¶ *Cathedra.* Liquet ex octauo cap. Nehemiæ & alijs quibusdã sacræ historiæ locis, in templo Cathedram fuisse extructam, unde sacerdotes legem Mosis populo in cœtum congregato prælegebant ac interpretabantur: perinde ut solent in nostris templis conspici Cathedrę sacrę, predigstuel vnd kantzelen, quas uulgo corrupte appellat Lettner, cum à prælegendo priscis nominati sunt Lectner. In Cathedra pestilentiæ aut irrisorum sedere, sicut Psalmo 1. dicitur, hoc est blasphemantium, in derisum habentium uerba, opem, salutemq; dei, &c. significat indicare atq; docere ritu & more pestilentium hominum, eorum inquam qui omnia diuina & honesta contemnunt & irrident. Cathedra pestilentiæ est, ubi cœperis consilium impiorum, id est, quicquid illis bonum uidetur & sanctum, docere & defendere, & nolueris uiam peccatorum damnari, id est, audire legem, siue uerbum dei, quod omnia nostra damnat. Sic Dauid audiuit à Nathan Propheta, sicut gentes audierunt ab Apostolis.

In Cathedra Mosis sedere autem, est docere & profiteri siue prælegere legem Mosis. Nam sedere pro tribunali Cæsareo, est iudicare iuxta legem Cæsaris, ut infrà audiemus.

¶ *Catenas ceruicum confringere*, est asserere se ex seruitute in libertatẽ. Metaphora à iumentis ferentibus iuga, Leuit. 26. Catenas ceruicum uestrarum, lora iugi uestri.

¶ *Catuli leonum* sunt ministri regni tenebrarum, quorum caput est satan leo ille rugiens, quærens quem deuoret, sub quo sunt leones, & capita illorum qui seducuntur, ut sæuiant eodem furore in ueritatis professores, ut Psal. Eripe animam meam à catulis leonum.

¶ *Caudæ* dicuntur falsi prophetæ, ob caninam adulationẽ, dum propter munuscula bene placentia principibus et plebi loquuntur: qui et alibi dicuntur canes muti, ut infrà audiemus non ualentes latrare. Dicuntur etiam Caudæ propter uilitatem, eò quod parasiti illi plerunq; è uilissima hominum fece sunt, Esa. 9. cap.

Cauda uerò blandiri prouerbialiter dicuntur, qui spe commodi impium adulãtur, à canibus translatũ. Inde est illud Esa. 9. de propheta assentatore: Propheta docens mendacium, ipse est cauda.

¶ *Cauponari*, καπηλεύειν est ad quæstum abuti re quapiam, quemadmodum ubi quis pecunia uendit, quod gratis donari oportuit, quod Petrus 2. epistol. 2. cap. ea accommodauit ad ipsos etiam homines, Cauponantes uos. Quo quidem uerbo usus est Ennius in officijs Ciceronis, Non cauponãtes bellum, sed belligerantes. Vide Chrysostomum in epist. ad Corinth. 1. capite. 2. Homil. 3. Et 2. Corin. 2. capite, Cauponantes, id est, adulterantes, & pro corrumpentes. Si quidem ueteres, quicquid esset insyncerum, ac dolo fraudeq; uitiatum id κάπηλον appellabant, uelut Æschilus ait, κάπηλα προφερὼν τεχνήματα, id est, cauponius proferens artes, propterea quod hoc hominum genus plerunque insyncerum est, utpote quæstu metiens omnia. Hodie aquam uino, paleas tritico miscent, & pani dominico stercus inducunt humanum, qui Euangelij prædicatores uideri uolunt, qui humana tradunt dogmata. Item qui ueritatem adulterant, peruertunt atq; obtenebrant. Fidelis dei minister uerbum sibi à Deo commissum purè tradit, nequaquam suis inseruit commodis.

¶ *Cæsaris* nomine omnis magistratus cui imperium est, uel hæreditario uel electionis iure consuetudineq; uel permissum uel traditum, intelligitur: Matth. 22. Date Cæsari quæ Cæsaris sunt. Quasi dicat Dominus, Date Deo quod debetis deo, creaturæ uerò quod creaturæ debetis. Sub nomine Cæsaris intelligitur Christus omnem creaturã seu magistratum ac hominem, quem deus ut præsit, ordinauit, sicut D. Petrus dicit, Omni humanæ creaturæ, id est, Aller geschepfft die gott verordnet hatt zu furvveseren. Sub dei ergo & Cæsaris nomine omnia intelligit ac comprehendit, quemadmodũ Paulus iubet omnibus reddere quæ debentur.

¶ *Causare ad manum*, est occasionem præbere, Exodi 21. cap. Et Deus causauit ad manum eius. Septuaginta: Sed deus tradidit in manus eius.

Causam suscipere, Latinis id potest quod Hebræis litem contendere, tueri, defendere, auxiliari, Esa. 1. capite, Causam uiduæ non suscipiunt, id est, non defendunt. Causam suscipite, id est, auxilium forte. Et sæpenumero Cicero Causam suscipere accipit pro

patrocinando clienti adesse. Nam apud Græcos αἰτία significat accusationẽ seu crimen Matth. 27. cap.

¶ *Cedar* filius Ismaelis, ut legimus Genesis 25. cap. Impios significat. Sic Psal. 120. Habitam, inquit, cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea. Intelligit Dauid homines perfidos, uiolentos, populum barbarum, ferocem, crudelem, & sine omni humanitate. Et per Metonymiam hostes ecclesiæ, inhumanos Ismaelitis pares moribus seu Arabibus: quorum omnẽ consilium eò tendit, ut opprimant & extinguant credentes. Esaias autem credentes consolatur cap. 21. post Babylonis, id est, totius impietatis ruinam, Cedar itidem comminatus exitium. Auferetur, inquit, omnis gloria Cedar, & reliquiꝫ numeri sagittariorum fortium de filijs Cedar minuentur.

¶ *Cedri* nomine superba potentia impiorũ exprimit, ut Psal. 78. Vox domini confringentis Cedros, hoc est, sublimes, excelsos, potẽtes, Esa. 2. Reges illos. Triginta unũ intelligit, qui citra Libanum montem Syriæ habitabant, quos Iosua percussit trans Iordanem, ut legis Iosue 12. capite, Cedri, Cypariſsi designant regnum Assyriorum, Ezech. 31. capite. Cedrus interdum in bonam partem usurpatur, ut Psalmo 92. Iustus uelut palma florebit, & tanquam Cedrus in Libano crescet. Iustos & credentes intelligit. Interim in malam partem sumitur. Nam malorum potentiam scriptura passim similitudine Cedrorum exprimit, ut suprà citatum est. Cedri aliæ arbores sunt, sed in Libano altissimæ. Vnde Eccle. 24. Sicut Cedrus exaltata sum in Libano: Cedrus Dei, pro magnifica & prouera.

Cedrus denique cœlestis gloriæ celsitudo est Psal. 89. Iustus ut palma florebit, ut Cedrus Libani multiplicabitur.

¶ *Celeusma* græcè, Latinè clamor & adhortatio nautarum, est inuicem sese ad operas admonentium. transsumitur autem ad quamlibet exhortationẽ alacrem, ut 1. Thessal. 4. capite. Hortatus ille apud Paulum nil aliud est, quàm uox Archangeli, aliud nihil est, quàm tuba dei: ut hæc quid aliud est quàm uox Dei? de qua apud Ioannem 5. capite legere est. De hac uoce apud Hieremiam 25. 48. 54. cap. Vox nautarum & prœliantiũ est. Ein uermanlich geschrey, oder lermen geschrey. Sic ait Hieremias 51. cap. Et super te Celeusma cantabitur, ut uindemiatores suum canere consueuerunt celeusma torcularia quoq; calcantes. Sic triumphale contra te carmen concinent pro adepta uictoria, pro tantæ urbis & monarchiæ usurpatione.

¶ Cœlum, Hebraicè Schamaijm apud Hebræos plurale est, nunquam singulare, hanc ob causam sæpe plurale pro singulari ponitur. Quemadmodum apud Latinos ciuitatum nomina, ut Thebæ, Athenæ. Esaiæ primo, Audi Cœlum: id enim consuetudinis habent, ut quum nomen plurale eis sit, et singulariter intelligi uelint, uerbum singulare ei ascribunt, Geneſis primo capite, In principio creauit Deus cœlum & terram. Apostolus etiam hoc idiomate usus, Philippensium tertio capite: Nostra enim conuersatio in cœlis est, ex quo & saluatorem expectamus Dominum Iesum Christum. Item Aer Racia Hebraicè, expensum illud est quod Geneſis 1. capite legimus, Deum condidisse die secundo, Cœlos uocatum: & posuisse interstitium inter aquas supernas & infernas, id est, raras illas & subtiliores, eoq; in sublimi pendentes & crassos graues q;, quæ infrà uel stagnant uel fluunt. Vide Diuum Augustinum de Genesi ad literam libro secundo, capite 4.

Notum quoq; est etiam in scripturis cœlos non secundum sphæras, ut Mathematici solent, sed iuxta portiones terræ, quemadmodum & ipsam terram, distribui. Et mos Hebreæ linguæ est, ut sic de cœlo loquatur, ut multos cœlos faciat. Nam cuiq; terræ suũ cœlum tribuit, id est, eam partem, quam quæuis terra conspicit, & quantum oculis prospici potest, hoc Hebræi Cœlum dicunt, Mathematici uerò & nos Horizontẽ dicimus. Vnde in Dominica precatione dicimus, Qui es in cœlis, hoc est in omnibus omnium terrarum cœlis seu Horizontibus. Sic lucis Dei in cœlis, qui supra eiusmodi regiones erant, sonabat. Et in quo cœlo præconium eius erat, in eius cœli terra & gloria eius fulgebat. Sic Deuteronomij 19. capite, En domini Dei tui Cœlum est, & Cœlum cœlorum. Et alibi, Dabit Cœlum, quod supra te est ferreum, scilicet ut aliud Cœlum huius, & aliud Cœlum alterius populus significet: uerum hoc Deus omnium Cœlorum, hoc est super omnes Cœlos, omnia terræ climata, in omni Horizonte regnans. Et non Iudæorum deus tantum, sed omnium quoque gentium: Psal. 113. Cœlum cœlorum dedit domino, terram

terram autem filijs hominum, ſimiliter Fines Cœlorum appellat ſcriptura quos Horizontes noſtri uocant. Sic Pſal. 18. Egreſſus eius & occurſus eius à ſummo cœlo uſq; ad ſummum eius. uel in Hebræo: A fine cœlorum exitus eius & ambitus ad finem eorum, ut ſummum Cœlorum & ſummum eorum, hoc Pſalmo dicatur eodem Tropo, quo Chriſtus Matth. 24 cap. diſſerit.

Cœlum ergo principio pro firmamento & extenſione illa, cui inſunt aſtra, quæ appellantur exercitus & ornatus Cœlorum. Teſtimonia ſunt 8. 19. Gene. & paſsim in ſacris Biblijs. Hinc extenſio pro firmamento, Gene. 1. & paſsim alias. Sit extenſio in medio aquarum. Septuaginta στέρωμα. Ex quo tam uaſto & magnifico opificio opificis dei maieſtatem & potentiam identidem ſcriptura cõmendat, ut Iob 19 cap. Pſal. 102 & paſſim ſane in Pſalmis & prophetis, Vnde & firmamentum ipſum cœli cœlorum uocatur, Pſal. 148. quod maximè omnium conſpiciatur, ſenſuiq; noſtro expoſitum ſit, ut Laudate eum cœli cœlorum. Videtur uoluiſſe Dauid ſic uaſtam illam amplitudinem aeris, terram & mare ambientis, ingentiq; altitudine eminentis, exprimere, Vide D. Auguſt. lib. 2. de Geneſi ad literam. Item Cœlum cryſtallinum & firmamentum idem, Cœli illius extenſio ſiue porrectio, ſiue effuſio, Hebraice appellatur Rachia, ſeu Ractia, ut ſuprà meminimus: aut id quod extenditur ac diffunditur, ut uela & Cortinæ, ut Exodi capite 39. Extendent laminas aureas. Sciendum itaque eſt, diuinas ſcripturas ita loqui ſolitas, ut quum elementa diffuſa ſint, ac longiſsime porrecta, dicant Deum ea effudiſſe, atq; porrexiſſe. ideo Eſa. 42. Quis extendit terram & germina porrexit terram præter me.

Secundo uſurpatur Cœlum et pro media illa regione aeris & ipſo aere qui ſupra nos eſt. Hæc eſt ubi uenti & nubes & procellæ & turbines fiunt. Et hoc non ſolum ſcripturarum conſuetudine, uerumetiam nos ſermone communi hunc aerem Cœlũ appellamus. Nam quũ de ſereno uel nubilo quærimus, aliquando dicimus: Qualis eſt aer? aliquando: Quale eſt cœlũ? Pſal. 148. Qui operit Cœlũ nubibus & parat terræ pluuiã. Inde aues dicuntur aues Cœli, quaſi tu dicas aericolæ. Aues cœli, & uolatilia cœli: quum manifeſtũ ſit aues in aere uolare. Et alibi Dominus quũ de nubibus loqueretur: Faciem inquit, cœli poteſtis probare. Et Dauid, Et intonuit de cœlo dominus, Cœlorum & Ætheris nomina Pſaltes pro eodem uſus eſt. Et Geneſis 1. cap. Æthera uocauit Cœlos.

Tertio, Cœlum item ſupremum ponitur pro throno & habitatione ſiue habitaculo dei, loco preſentiæ dei, clariore ſcilicet diuinæ lucis reuelatione metaphoricos ſignificat, citra hoc tamen quod certo ſenſibus loco, uel deus, uel diuina includuntur, Pſal. 103. Dominus in cœlis parauit ſolium ſuum. Et Matth. 5. cap. Ne iuretis per Cœlum, quia thronus dei eſt. Et quanquam deus infinitus nullo circumſcribatur loco, dicente ſapientiſſ. mortalium Solomone. 3 Reg. 8. cap. Si Cœlum & cœli cœlorum te non poſſunt capere, quanto minus domus hæc? attamen ſcriptura appellat Cœlũ, quod ſupra nos eſt habitationẽ dei, eamq; habitationẽ beatis deſignat, ac Cœlũ uocat, atteſtante Paulo ac dicente. Scimus quod ſi terrenũ noſtrũ domicilium huius tabernaculi deſtructũ fuerit, ædificationem ex deo habemus, domicilium non manu factum, æternum in cœlis. Cœlum atque hac ſignificatione appellatur regnum dei, regnũ patris, gloria dei inuiſibilis, & lux inacceſſa, quam deus inhabitat, hoc eſt, ſpirituale firmamentũ uocatur, ubi habitat ſempiterna iuſticia. Gaudium quoq; dicitur, uita perpetua, Æterna pax atq; tranquillitas. Hoc Cœlum ſedes inquam beatorum, certus eſt locus, in quem receptus eſt dominus Ieſus aſcendens in cœlum. Et Paulus de hac inuiſibili gloria dei. 1 Timoth. 6. cap. reuelatum diuinæ maieſtatis ſplendorem, hactam nemo potuit aſcendere præter unigenitũ dei, quàm nemo præter eum, patrem agnoſcere, Ioan. 1. cap.

Huic in Cœlo adſcribi, eſt in beatorũ Cœlum receptum eſſe: quum ſit iam in Terrã ſcribi, eſt ex beatorũ numero repelli, Hiere. 17 cap. Cœlũ item accipitur pro rebus cœleſtibus & diuinis, uel ſpiritualibus & ſummis, & omnia quæ ſurſum ſunt, aerem, ignes, corpora cœleſtia omnia cum ſpecialibus creaturis, quæ ſunt in Cœlis, & ſenſibus noſtris capi non poſſunt: ut ſunt ſpiritales atque inuiſibiles ſubſtantiæ. Econtra, Per Terram uerò omne id quod eſt terrenum, corporeum ac uiſibile intelligitur, Gene. 1. cap. Scriptura frequenter in hyperbolicis locutionibus, quibus uniuerſitatem oſtendere ſolet, Cœlum terræ coniungit. Sic Moſes dixit, Deut. 32 capite, Audite Cœli quæ loquar, audiat terra uerba oris mei. Et Eſaiæ. 1. capite, Audite Cœli, & auribus percipe

terra. Matth. ultimo capite, Data est mihi potestas in cœlo & in terra. Hoc est omnium etiam inferorum. Col. 1. Siue quæ in cœlo, siue quæ in terra. Id est, uniuersa, quæcunque hanc pacem consequi possunt. Et Ephe. 1. cap.

Cœlum & Terram concutere, est omnia posse & omnia habere in potestate, Haggæi 2. cap. Ego concutio cœlum & terram.

Cœlum adhæc pro noua ac cœlesti uita, ad quam per Christi spiritũ renati sunt credentes, accipitur, Apocalypsis 4. cap. Rom. 6. Ephe. 2. Et Philip. 3 cap. Cœlum mærere, est obtenebrescere & tempestatibus terrere, Hiere. 4 cap. Et cœli mærebant desuper. Item Cœlorum nomine aliquando accipiuntur apud sanctos scriptores pij in hoc seculo degẽtes. Itẽ, In cœlos, id est, in altũ, Deuteronom. Ciuitates magnas & munitas in cœlos.

Cœli columnæ dicuntur terra ac montes, quibus iuxta puerilem opinionem incumbere uidentur, Iob 26. cap. Columnæ cœli contremiscunt. Item Cœlorum apertio, de qua Marcus scribit 2 cap. Visio fuit aperientis se, & coram exhibentis maiestatis diuinę. Sicut & Ezechiel sibi apertos fuisse Cœlos commemorat, quum uidit uisiones dei. Ita Stephanus Actorum 7. cap. Quid hoc aliud fuit quàm apertior aliqua diuinæ maiestatis reuelatio, & manifestior Christi apparitio et cognitio? Sic cœlũ de quo Christus ait, Ioan. 3. quid aliud est quàm apertio dei præsentia, & plenior diuinitatis persecutio? Nec aliud est tertium illud cœlum, de quo Paulus arcana uerba audiuit. Vt enim Cœli cunctis creaturas corporalibus modis omnibus præstant: ita cœperant spiritualia per ea significari, & deo ipsi sedes haberi, quæcunq; denicq; præter communem naturæ ordinem diuinitus donantur, cœlitus dimissa dicuntur. Sicq; Cœli fenestræ aperiuntur, quando ira dei manifeste & copiose effunditur, sicut quodam impetu defluunt imbres et tempore diluuij, Genesis 7 cap. Cataractas cœli dicere apertus esse possumus, et hoc dictum in prouerbium trahere, & uti eo quoties grauior super nos ira dei inducitur, Apocalyp. 16. cap. Effunduntur phialæ iræ dei. Numer. 1. cap. Effusæ est indignatio iræ. Dicuntur à διαῤῥαύγνυμαι, id est, disrumpo, discindo, uel deorsum ruo: quo nomine significantur cœli quædam fenestræ, ut à quibusdam asseritur, qui ad Hebræum respiciunt, sed aquarum quoque est loco eminentissimo atque præcipiti descensus, de quibus apud historicos creberrima mentio.

Cœli pro deo, Danielis 4 cap. Vbi agnoueris quod dominetur Cœli. Cœlum quoq; tristari dicitur, quando nullum è superius expectatur auxilium. Hiere. 4 cap. Cœlorum nomine Apostoli Christi significati sunt, quod in eis deus præsideret, ut euangelium annunciarent. Iam ergo Cœli enarrauerunt gloriam dei &c. Cœli cœlorum qui dicantur Augustino. Vide ipsum de Genesi ad literam lib. 3. cap. 1. Idem de Sermone Domini in monte, lib. 1. Et in Psal. 49. & 113. & in lib. Confess. cap. 12.

Cœli & Terræ præterea nomine mundus uniuersus intelligitur. ut: Et qui fecisti cœlum & terram, hoc est mundum. Augustinus de moribus ecclesiæ. Vide insuper Athanasium in Quæst. ad Antioch.

Cœlum soliũ meum, & terra scabellum pedum, Esa. 66. Hoc modo periphrasticos diuinã substantiã et potentiã designant, quasi diceret, is sum qui ubicq; est, & à quo omnia moderantur. Cœli deliciæ dicitur ros, ut Deut. 33. Benedicta erit terra eius ob rorem delicatissimum quo superne irrigabitur, tempore id exigente. Hebræus Delicias Cœli uocat rorẽ. Cœlum æneum, Deut. 21. cap. uocat ideo quod non pluat & Terrã ferream et æneam, quæ nõ arari potest. Et Leuit. 26. Cœlũ desuper sicut ferrũ, & terrã æneã, id est, aer ipse nõ uertetur posthac in pluuiam: & terra uestra nõ dabit fructũ solitum. Cœlũ testẽ inuocare, Deut. 32. Et inuocabo contra eos cœlũ & terram. Quasi dicat: uolo creaturas permanente, citare testes cõtra uos etc. In Cœlo esse, Ioan. 3. est cœlos inhabitare, et omnium rerum cœlestium adeoq; omnium arcanorum dei consilium esse. Cœlorum uirtutes denicq;, est omnis cœli exercitus, omnis militia, omnes planetæ, Matthæi 24. Et uirtutes cœlorum cõmouebuntur.

¶ *Censere*, per Metalepsin pro desiderare solent, uti Hebręi creberrimè, quod in libris Mosaicis passim obuiũ est, Esa. 38. cap. Et residuũ annorum meorũ etc. Fit enim, ut quũ recensentur post cladẽ aliquã copię, plurimi desiderent. Censum aũt agere, est recensere hominũ facultates, Lucæ 2 cap. Vt exiret decretũ à Cęs. Augusto, ut censeret totus orbis.

¶ *Ceremoniæ* sunt externæ obseruationes & ritus sacrificorũ, de dierũ discrimine, de uestibus &c. Et erant hæ obseruationes circumscriptæ locis, temporibus, personis, & mandatæ

mandatæ à Domino in ueteri teſtamento, ad tempus. Erant autem umbrę futurorum, corpus autẽ Chriſti. Has ceremonias uocat Paulus Elemẽta huius mundi. Ceremoniæ pro iuſtitia, Pſal. 88. Si ceremonias prophanauerint meas. Septuaginta, Iuſtificationes, Ceremonias, idem Dauid, iudicium & teſtimonium pro eodem accipit Pſal. 81 uerſu. 5.

¶ *Cinis* nomine pœnitentia & humiliatio animi cordisq; demonſtrat, ſicut ſacri nomine, ut infrà litera S. audiemus, Hiob. 16. ſaccum conſui ſuper cutem meam, & operui Cinere carnem meam.

¶ *Cernere deum*, eſt cognoſcere eius miſericordiam & iram, ſentire eum iudicantem nos, & rurſus ſentire erigentem & uiuificantem nos.

¶ *Cera liqueſcens*, In Pſal. 21. Dominus in cruce pendens, Factum eſt, ait, cor meum tãquam Cera liqueſcens in medio uentris mei. Atq; huiuſmodi uerbis deſtitutum ſe teſtatur uitali uirtute: diffluxit enim cor, in quo reſidet uita ad modũ Ceræ, dum igni admouetur, Neq; ab hac ſententia abhorrent ſacræ literæ Euangelicæ, Ioanne perhibente latus dominicum ferro fuiſſe transfixum.

¶ *Ceruus* frequenter hoc animal in bono uſurpatur Pſal. 41. ſicut ceruus deſiderat ad fontes aquarũ, Pſal. 17. Qui perfecit pedes meos tanquam Cerui, & ſuper excelſa ſtatuit me. Ceruus chariſsima et Hinnulus gratiſsima: ſiue Cerua amorũ et Hinnulus gratię, id eſt, gratioſus proprietate linguę pro amantiſsima & gratioſiſsima ſponſa, Prouer. 5. cap.

¶ *Cerux* idem eſt quod ſuperbia, Hiob 13. Et redigentur in lutum ceruices ueſtræ: Quemadmodum in malis ſuperbiam, ſic in bonis libertatis erectionem ſignat. Ceruix dura pro contumacia, Deut. 32. Ceruicem tuam duriſsimam. Id eſt, tuam contumaciam quam impatiens ſis imperij & iugi.

Ceruicem indurare, eſt recuſare Domino obſequi, Deut. 10. cap. Ceruicem ueſtram ne induretis amplius, hoc eſt ne poſt hac recuſatis domino obtemperare.

¶ *Ceßare*, Hebræi cum Latinis non tam pro deſinere, quàm pro comperendinare, negare, detrectare accipiunt, Eſa. 32. Quũ ceſſaturi uindemia, & collectio non ueniet, id eſt, negatur. Pro nolle, Pſal. 35. Ceſſauit intelligere benefacere. Septuaginta, id eſt, uoluit.

¶ *Charitatis* uocabulum, quod Septuaginta ἀγαπὴν ſolẽt uertere, accipitur à Ioanne 2 cap. 1. pro amicitia, religione & cõiunctione. Sicq; ponitur pro ipſo deo diligente, ſicut Herculis robur & Cæſaris maieſtas pro ipſo Hercule & Cæſare uſurpamus. Et Paulus 2 Cor. 2. cap. Efficite ut in illum uideat charitas, pro condonatione ponit. Begnadend in vvider, verzyhends im, ſchenckens im. Pro dono & beneficentia, ut 2. Corinth. 2 cap. Geminam inirem gratiam. & in priori Epiſtola ſæpe ponitur. Et 1 Ioan. 4. Timor non eſt in charitate, ſed perfecta charitas foras eijcit timorem. Timorem accipi pro deſperatione, charitatem uerò pro fide certaq; fiducia dei, ex contextus circumſtantijs manifeſte liquet. Pro Eleemoſyna, Hebr. 6. Non eſt enim iniuſtus dominus ut obliuiſcatur operis ueſtri, & charitatis quam oſtendiſtis in nomine ipſius, quia miniſtraſtis ſanctis & miniſtratis. Charitas, fides & ſpes idem ſunt, diuerſis tamen rationibus. Si tota ſpes tua deo nititur, ſi ei certa fide niteris, ſi deus ſolus theſaurus eſt cordis tui, in aurum diligis eum. Sola charitas cunctas perficit uirtutes, glutinat, colligit, nectit. Si uerum fateri uoluimus de fide & ſpe, imò & Charitate, eadem prorſus ſunt, niſi quod incrementa unæ rei alia atq; alia induunt nomina. Hinc ad Corinth. 1. cap. 13. Nunc autem, ait, manet fides, ſpes & Charitas, tria hæc, ſed maxima in his Charitas. Nam tria hæc complectitur, imò pietas & religio uera, neq; aliud ſunt quàm ardens in domino cor. Verum natura prœcedit fides per quam cognoſcimus cui inuitamur. Sequitur autem ſpes, qua iam in cognita re duramus, idq; in ipſa expectamus quod fide expectandum didicimus. At Charitas, id eſt amor dei, colophon eſt, & extendit ſe, & omnium latiſsime ſeſe diffundit in opera erga deum & proximum. Nam impletio legis eſt. Itaq; uides unam atq; eandem rem eſſe, quæ ex affectu & incremento uaria indipiſcitur nomina. Eadem enim fides, iam ſpes, mox uero Charitas appellatur, quæ tamen eſt una pietas. Tradiderunt enim Gentilium uates tres eſſe Gratias, ſed ita connexas, ut una uideatur, alteraq; trahit alteram. Vnde hoc prouerbium, Gratia gratiam parit.

Charitatem dare dixit Ioannes in 1. Canon. 3. cap. pro eo quod eſt beneficium exhibere & dilectionem aliquo præclaro facinore commendare. Videte, inquit, qualẽ Charitatem dedit nobis pater, &c.

Charitas non excidet, 1. Corinth. 13. id eſt, ubi charitas eſt, illic non peccatur, man felt

nit,

nit,nuſquam ocioſa eſt charitas.Non debet exponi,non ceſſabit. Charitas non fallit, uel charitas officij aut operationis ſuæ non obliuiſcitur.Sic enim Latinis quoq;,Excidere,pro obliuiſci aut deſerere crebro accipitur 1.Corinth.13.capite,uox illa Græca ἐκπίπτει, qua Paulus uſus eſt,nequaquã per intercidendi aut pereundi uerbũ exponẽda.

¶ *Cherubim*, uehicula Dei ſunt,id eſt,miniſtri Dei,ſiue homines ſint,ſiue cœli,angeli,elementa,Ezech.10.cap.Cumq; ambularent Cherubim,ibant,&c.

¶ *Chriſtus* eſt dignitatis & officij uocabulum.Ieſus autem ſaluatoris noſtri propriũ fuit nomen.Verè enim Tertullianus aduerſus Praxeam dicit,Chriſtus non eſſe nomẽ, ſed appellationem:perinde ac ſi quis dicat ueſtitus,id quod ſit accidens nomini res,nõ nomẽ.Significat enim Chriſtus,unctus:nam uocabulum græcanicum eſt,à Latinis tamen & Germanis receptum.Græci dicunt χριστὸς,Latini & Germani Chriſtus,Hebræi Meſchiach ſiue Meſſias,quod ipſum quoq; ſignificat unctus.Chriſti uocabulum Meſſias ampliſsimum eſt,& latiſsime patet:unde in Actis apoſtolicis legimus,omnes omnium Apoſtolorum diſputationes & contentiones in hoc intenſas directasq; fuiſſe,ut euincerent Ieſum eſſe Chriſtum:nimirum ſaluatorẽ illum regem & ſacerdotem,quem in lege & prophetis promiſit Deus.Olim enim ungebantur oleo reges ac ſacerdotes,ac Chriſti,id eſt,iuſti Domini dicebantur haud dubiè in typum Chriſti ſaluatoris noſtri, qui tamen nullibi legitur externo delibutus eſſe chriſmate,eo quod longè maiora & anguſtiora ipſum manebant.

Chriſtus eſt pignus diuinæ promiſsionis,per quem & gratia,hoc eſt,fauor Dei,& ſpiritus ſanctus promiſſus eſt,qui corda illuminat,inuocat & legem implet.Chriſtum adpellat ſcriptura Dominum noſtrum,maieſtatis nomine,ne quis contemnendum putet eum.propterea quod homo propter nos,ad formam crucis ſe demiſerit,& eſt gratiæ commendatio,quod deus in quem peccauimus,eſt factus pater noſter,eris dominus noſter,qui propter peccata noſtra mortuus eſt.

Chriſti exire & relinquere mundum,eſt carnem aſſumere.Relinquere mundum,eſt carnem aſſumptam in cœlos ſubducere:nam iuxta diuinam naturam Chriſtus non relinquit mundum,ſine quo conſtare non poſſet.

Chriſtum induere,eſt idem cum ipſo fieri,adeoq; incorporari ipſi,Galat.3.cap.Chriſtum eſt Chriſto eſſe ſimilem,Chriſtum tota uita exprimere:ſic uiuere ſicut Chriſtus uiſtit,tota uita exprimere noua illum mortificare mẽbra quæ ſuper terram ſunt.Contrà, pellibus ferinis indui,ut eſt in Geneſi,eſt ſic uiuere quemadmodum beluæ uiuunt,ad fectibus traditum eſſe.Et induit eos,inquit Moſes Gen.3.pellibus ferinis.

Chriſtum noſſe ſiue cognoſcere,eſt Chriſto fidere,non quærere alibi ſalutẽ & uitã.

Chriſtum manducare,Ioan 6.cap.eſt credere in ipſum.Nam per manducationem & bibitionem corporis & ſanguinis ſui,nihil aliud intelligere,quàm ut credamus ipſum corpus & ſanguinem ſuum in mortem,pro nobis dediſſe,ut uiueremus ipſi.

In Chriſto eſſe,eſt ei fidere,& firma fide hærere,Ioan.6.Omnis qui credit illi,is iuſtus eſt,is legem impleuit,is peccatis caret. Ad Chriſtum uenire,edere Chriſtum & credere in Chriſtum,idem pollet,Ioan.6.Qui ad me uenit,id eſt,qui credit in me,der ſich an mich laſzt,Qui mihi confidit. In Chriſto manere,eſt per amorem quod ſe pro nobis expoſuit,Deo firmiter adhærere,ſed amor Deus ipſe eſt.1.Ioan.4.In Chriſtum uel in mortem eius baptizari,nihil aliud quàm initiari ac aſtringi,ad id quod priſtinæ uitæ mori atque nouam in fide per Chriſtum debeamus uiuere,Rom.5. cap. An ignoratis, &c. Chriſto inſiti ſunt,qui fidunt Deo per Chriſtum,qui non ſecundum carnem,ſed ſecundum ſpiritum ambulant,2.Corinth.5.cap.

Chriſtum lucrifacere,eſt illi per fidem coniungi & per eius iuſtitiam iuſtificari,ac abſolui,Philip.3.cap.Habeoq; pro ruderibus & Chriſtum lucrifaciam. Chriſtum habere,eſt habere ſeruatorem ac mediatorẽ,qui eò nos perduxit,ut deus iam noſter ſit,apud quem etiam omnẽ nobis gratiã impetrauit. Chriſtum ignorare, eſt ignorare quur nam crucifixus ſit:quæ ubi ignoramus,iam nihil nõ facinoris deſignamus:quippe qui quur piè,quur ſobriè uiuendũ ſit,neſcimus.1.Petri 1.Dum adhuc ignoratis Chriſtum.

Chriſto credere,obedire eſt Chriſto.Et uoluntatẽ Chriſti facere quoq;,eſt idem quod credere in Chriſtum.Hæc Chryſoſtomus.

Chriſtus peccato mortuus fuit,Rom.6.Id eſt propter peccatum:ut ſcilicet peccatũ occideretur,tolleret,mortuus eſt Chriſtus.Nos uerò peccato,id eſt,carni debemus mortui eſſe

esse,ut carni posthac, sed deo uiuamus per Christũ, ut simus noua creatura in Christo.

Christũ ad dexterã patris sedere,est esse in summa beatitudine,ubi iustitia et pax,& gaudium, sicut ad sinistram hœdi constituũtur, id est, in miseria propter iniquitates & labores atq; cruciatus.Sedere ergo quod dicitur deus, non membrorum positionem sed iudiciariam significat potestatẽ,qua illa maiestas nunquam caret, semper digna dignis tribuenda: quamuis in extremo iudicio multo manifestius inter homines unigeniti filij dei iudicis uirorum atq; mortuorum claritas indubitata falsura sit.

¶ *Christi nomina.* Messias Hebraice appellatur,quia totius propheticę sacerdotalis et regiæ dignitatis imminentia diuinitus insignitus.

Christus,uel pontificale uel regium nomen est,dei patris unigenitus filius æternus. Soter græcè saluator aut seruator Latinè, eò quod cunctis gentibus in salutem missus est.Verbũ,uirtus,sapiẽtia,Dextera,Brachium,Margarita,Thesaurus,Fons aquæ uiuæ, Gigas & Heros Psal.18. Pater futuri seculi. Lapis angularis, Homo, Petra,Retia, Aratrum. Vitulus. Aquila.Leo de tribu Iuda.Via,ueritas,uita.Emanuel.Verbum caro factũ est.Caro.Principium. Os dei. Manus. Antiquus dierum Danielis 7. Agnus ab origine mundi occisus.Deus Zebaoth, id est, exercituũ dicitur.Sanctus sanctorum,Danielis 9. Admirabilis.Esa.9.Consiliarius,Deus Dauid,Hiere.23.30.Hoseæ 3. Psal. 107. Dilectus 89.Dominus,Cant.12.Deus & præceptor gentium,Esa.56.Expeditus,Esa.8. Flos de radice Iesse,Esa.11. Thronus gratiæ. Hebr.4.Sanctus sanctorum iuxta Danielem. Fortis, Esa.9.Fundamentum siue princeps pacis,Esa.11. cap.Virga et surculus,Esa.4.Germen delectabile.28.Facies dei, Malach.2 Germen.Zacha.9. Germen domini, Esa. 4. Germẽ iusticiæ,Hiere.23.Hinnulus Ceruorũ,Gene.2.Iustus.Zach.9.Esa.51.Terræ fructus,Esa. 4.Verbum iusticiæ,Esa.45.& 62.cap.Lapis probatus Esa.28,Matth.23.Ioan.13. Oleum effusum,Lapis precios us,Lapis fundamẽti,Psal.118.Matth.23.Pulcher et decorus,Cant. 1.Pontifex,Heb.5.Prædator,Esa.9.Rex,Hiere.23.Rex gentium,Oseæ 14.Psal. 210. Esa. 45.Ros,Hoseæ 6.Radix Dauid,Apocal.5.Salomon,Cant.3.Schadai,Psal.19.Signũ populorum,Esa.11.Ezech.17.Tener,ibidem.Vir pugnæ,Exodi 15.Primogenitus inter multos fratres, imago & gloria dei atq; figura, Angelus magni consilij, Pastor magnus & eorum princeps.Ouis,Gallina,sol,Lux mundi,Lumen, Oriens ex alto, splẽdor patris, sponsus,propheta,mediator,propitiatorium,Sacerdos, Rex, Nazarenus, sanctus, Panis uitæ,Aries,Hœdus,Serpens,Vermis.Aliaq; innumera, à quibus omnibus Christus ipse in sacris literis uocari consueuit. Nimirum, quia ipse est plenitudo legis, ideò subinde inculcatur & memoratur,ut nihil aliud tam in lege,quàm prophetis,præter unum Christum quæramus,fideq; constanti obseruemus. Orationes hæ.Per nomen tuum, uel in nomine tuo,aut propter nomẽ tuum,& huiusmodi,eum sensum habent Hebræis,quem illæ nostræ:Oro tuam maiestatem,gloriam,bonitatem,omnipotentiã,magnificentiam &c. Præstantiæ tuæ placeat: ut enim his nihil plus dicitur, quàm si diceretur: Oro te, & tibi placeat, nisi quod hoc modo simul honorare uidemur eum, Cui, uel de quo ad hunc loquimur:ita quum Christus dicit patri, Manifestaui nomen tuum fratribus meis,perinde est ac si dixisset,manifestaui te.Sic quum identidem in scripturis dicitur. Libera nos propter nomen tuum, id est propter temetipsum. Quid sit deniq; Christo ministrare.Et Credere Christum & in Christum,Vide D. Augustinum.

¶ *Chirographum mortis*, ut est Colloss.cap. 2. Deleto Chirographo.Debitum Paulus intelligit, quasi manu nos scripsissemus,literis & syngraphum dedissemus,qua obnoxios fecissemus nos morti & debitores constituissemus. Similitudo à communi hominum usu sumpta.

¶ *Cibi et Panis* nomine, uita & diuinis & humanis literis consonum est, quum cõmeatus siue annona pro uictu capiatur, & uictus à uita dictus. Item Cibi nomine & potus continetur.Sic Ioannes pro salute capit,Meus cibus est,ut faciam uoluntatem patris. Cibus & lac.1 Cor 3. Lac imperfectam doctrinam, Cibum uerò perfectam adpellat:Lacte uos,inquit,potaui & non cibo. Pro abundantia, Malachiæ 3 cap.Inferte omnem decimam in domum thesauri, & sit cibus in domo cura. Scriptura sacra aliquando cibus,aliquando potus nobis esse dicitur. Cibus in locis obscurioribus, quia quasi exponendo,frangitur, & mandendo glutitur,Threnorum 4 cap.Paruuli petierunt panem & non erat qui frangeret eis.Potus uerò in locis apertioribus, Esa.55.cap. Omnes sitientes uenite ad aquas,Ioan.7.Si quis sitit,ueniat ad me & bibat.

Cibum

Cibum capere cum flagitiosis prohibet Paulus 1. Cor. 5. Cõuersationem enim & amicitiam prohibet, certe ne consuetudine uelut cõtagione paribus inficiamur morbis. Mensa enim, amicitiæ symbolum fuit apud ueteres.

Cibare uerò uerbum est, quo usus Paulus ad Rom. 12. si esurierit inimicus tuus, ciba illum. Per Cibare, intellige omnia necessaria ministrare, Ersetz im allen mangel vnd prsten. Cibo cupita intelliguntur, Psal. 103. Qui satiat te bono. Per Cibum & potum quęcunq; cupimus, significantur. Per satietatem oris, bona omnia expresit, quibus opus habet uita. Sicut alibi apud Dauidem, Dilata os tuum & implebo illud, cumulus bonorũ omnium designatus est. Cibus duplex, Exodi 16 cap. hebraismus ille legitur. Id est, panis duplex. Hoc est Cibus pro duobus diebus.

¶ *Cicatrix* pro peccato concupiscentiæ & infidelitatis usurpatur: quæ quum putamus abesse, & omnia sanata esse, suo tempore se produnt, & quàm maxime fœteat & putent: hoc licet cernere, Psal. 37. memorantur Cicatrices siue Liuores, ob neglectum et iniuriam languentis, maxime illius malo, oluisse simul & computruisse: quo doceamur morbos animi haudquaquam contemnere, sed medico illi qui sanat contritos corde, mox agnitos prodere ac opẽ exposcere. Putruerunt Cicatrices, ait Dauid, curæ. Pro concupiscentia Vates accipit.

¶ *Cilicium* habitus olim prophetarum etiam falsorum, ut quando populum ad pœnitentiam prouocabunt induerentur cilicio, Zachariæ 13 cap. Et erit in die illa, confundentur prophetæ unusquisq; ex uisione sua cum prophetauerint, nec operientur pallio saccino, ut mentiantur.

¶ *Circuitus* est laboris anxietas, Psal. 11. In circuitu impij ambulant. Interiora enim quum non petunt, in exterioribus laboribus fatigantur. Et Psal. 30. Audiui uituperationem multorum cõmorantium in circuitu. Sic Psal. 3. Angelus domini in circuitu timentium dominum. Idem significat in circuitu, quod prope in foribus & ante oculos.

¶ *Circumire* mare & aridam, Resipit Hebraicum loquendi genus, Germanice reddimus, vber vvasser vnd land, oder zu vvasser vnd land. Est in omnibus partibus orbis esse. Matth. 23. cap. Væ uobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, quia circumitis mare & aridam, ut facietis unũ proselytum. Et est Prouerbialis loquutio, pro quo nos dicimus, Omnem mouere lapidem, nullis parcere laboribus, ac anniti summa cura & diligentia, & nihil non tentare, ut quod instituisti perficias.

¶ *Circumcisionis* uocabulum uarie capitur in scriptura. Interdum pro capite totius religionis Iudaicæ, ut Paulus dicat de circumcisione. Qui circumcisionem recipit, debitorẽ se totius legis constituit. Vbi pro toto populo Circumciso, pro tota religione Iudaica, & pro omni religione legali, cuius signum duntaxat erat circumcisio. Gal. 5. cap. Et Philip. 3. cap. uidetur capi, pro omni religione Iudæorum, ut sunt sacrificia, oblationes, purificationes, & id genus alia. Qui hoc docebant Canes uocat, quod gregem Christi, discerperent & lacerarent, quos Christus lupos uocat. Et eodem capite, Nos sumus Circũcisio qui spiritu deum colimus. Circumcisionem accipit pro his qui uere circumcisi sunt spiritu, aut pro his qui circumcisionẽ carnalem docebant: rem scilicet pro persona, quod Hebræis frequens est. Et ad Romanos pro omnibus mandatis quæ in lege interdum comprehenduntur, accipitur. Euangelium præputij Gal. 2 uocat, quod gentibus annunciatur. Et Actorum 15 cap. Circumcisione intelliguntur cætera cuncta legalia. Circumcisionis in locum succedit fides & timor dei.

Circumcisionis præterea appellatio interdum honorifica, Præputij autem fuit probrosa, ut liquet 1 Samuelis 17. de Goliath Getheo, loquens Dauid cum contemptu maximo. Et quis, inquit, est ille Philistæus incircumcisus, qui contumelijs afficit acies Dei uiuentis? Itaq; circumcisum aut pręputiatum esse, probro reputabatur à sancto Dei populo. Nam & filij Iacob Genesis 34. Non possumus sororem &c. Et Ephe. 2. cap.

Circumcisio uocatur testamentum, fœdus, pactum. Gene. 17. Phil. 3. Circumcisio quoq; ponitur pro cœtu populi dei, quemadmodum Paul. 1. Cor. 10. cap.

Circumcisio; Preputium denicq; pro Iudæo & Gentili, Gal. 6. In Christo Iesu neque Circumcisio aliquid ualet, necq; præputiũ. More Pauli qui Gentes præputiũ nuncupat, Iudæos uerò per Circumcisionem denotat, eò quod Circumcisi essent: hocq; discrimine à reliquis populi segregati dinoscerentur. Morem hunc per signa res denominandi, & aliæ linguæ habent formam. Germani dicunt lingua sua, Der schleyer vnd die zœpff

richten

richten uil unglucks im. Hoc eſt, pepla & plicatura pilorũ multa comitant mala & infortunia, ſignificãtes (per ea quæ peculiaria ſunt mulieribus) ipſas mulieres. Et de monachis, uide quid non audeat cucula? De ſacrificulis, ut eſt auara raſura. Ita equites calcarium & ſtapedum nomine ſubinde ſignificant. Ad eundem modum et Paulus Rom. 15. Iudæos à ſigno Circunciſionem uocat. Miniſtrum Circunciſionis, pro Iudaica & Iſraelitica gente ponitur. hoc eſt Chriſtum factum eſſe doctorem, Apoſtolum, prædicatorẽ, miſſum à deo peculiariter ad gentem Iudæorum. Miniſtrum Chriſtum adpellat Paulus ſuo more, quo omnes Apoſtolos ſolet uocare 1. Cor. 15. ſic gentes præputium, Gal. 2. Videbant commiſſum mihi euangelion erga circunciſionem, id eſt, ad Iudæos. Et Ephe. 2. Scitote gentes quod præputium uocabimini à circunciſione.

¶ *Circumſpicere* pro differre, Gen. 42. Quare circunſpicitis, hoc eſt, differtis.

¶ *Circumuenire* more ſcripturæ, non ſolũ decipere, defraudare, ut Leuitici 25. Ne circũueniatis quiſq; fratrem ſuum: uerum in loco, pro occupari & uſurpari capitur. Hoc uerbo uſus eſt D. Paulus 1. Cor. 2. cap. Vt nõ circũueniamur à ſatana, id eſt, ne occupemur & uſurpemur, uelut ab iniuſto poſſeſſore ſatana. Nam πλεονεκτεῖν eſt occupare quod tuum non eſt, ut faciunt auidi & alienorum uſurpatores.

¶ *Cito* Hæc uox pro inopinato uſurpatur, dum nihil minus cogitas & te ſecurũ agere putas, Apocalyp. 2. cap. Sin minus, ueniam tibi cito, & mouebo candelabrum tuum de loco ſuo, niſi reſipueris.

¶ *Ciuitatis nomine* multitudo ſiue copia ædificiorum ſignatur, per quæ ædificia intelligimus principatus, regna, imperia, ducatus, dominationem, reſpublicas & quicquid communionis eſt. ſic ait Pſaltes 127. Niſi Dominus cuſtodierit Ciuitatem, id eſt, Communionem, principatum. Item pro Eccleſia, Cant. 3. Ciuitates ſignificant munitiones, auxilia, arma mundi, & uerſutam doctrinam & ſimulatã iuſticiam, & omnia in quibus cõfidunt homines contra dominũ, Pſal. 9. Et ciuitates eorũ deſtruxiſti, id eſt, eorum auxilia, munitiones, in quibus cõfidebant contra te domine: deſtrue has munitiones. Item Ciuitates prophetæ in ſcripturis appellantur. Ciuitates autem ſine muro dicuntur, quæ ſunt Gentiũ, exponit Iſychius hunc locum Leuit. Ecce ciuitates deſertas, lib. 7. cap. 25. Extra Ciuitatem Apocalyp. 14. cap. iuxta ſaluatorem pro tenebris extimis accipiendum uidetur.

¶ *Clamare* pro inuocare, Pſal. 16. Ego clamaui ad te, quia exaudies me. Clamare interdum pro prædicare, Ioelis 3. cap. Clamate hęc in gentibus. Septuaginta κηρύξατε, id eſt, prædicate. Clamare deinde amplius quiddã eſt quàm orare, & exprimit ardorem & deſiderium orantium, Lucæ 18. cap. Ad deum clamare, eſt totis animi deſideriis precari, & non uoce ſed corde. multi ſilentes labriis, corde clamauerũt, ait D. Auguſtinus. Reſpondere aũt & adeſſe eſt audire. Vnde Clamor in Pſalmis deſideria & uota cordiũ adflictorum ſunt, quæ ad deum clamant, eaq; exaudiũtur, ſicut alibi dicitur: Deſideriũ pauperũ exaudiuit Dominus, Pſal. 5. Intellige clamorem meum. Pauperũ, id eſt afflictorũ, qui neceſsitatem ſuam & tentationẽ ſentiũt. Qui ſic deſiderant, non ceſſant deſiderare, donec exaudiant. Hoc eſt, quod Chriſtus dicit: Oportet ſemper orare, & nõ deficere. Et Paulus dicit ſæpe, ſe ſine intermiſsione orare pro aliis: fides quippe nunquã deſinit orare, Exodi 2. Aſcenditq; Clamor eorũ ad deum, id eſt, exaudiuit eos deus. Clamare nõ ad dominum, eſt prophanare nomẽ dei per falſam inuocationẽ, Hoſeę 7. Ideo Clamãdi uerbum in ſcriptura ſatis diligenter obſeruandum, Ioan. 1. cap. Et clamat. Et Ioan. 12. Ieſus autem clamauit, & dixit. hoc eſt, non ſimpliciter, ſed magna libertate dixiſſe memorat: id quod uerbo clamandi ſignificatur.

¶ *Clamor*, præter quod meditationẽ & deſideria adflictorũ cordium clamantium ad deum ſignificet, accipit interdũ etiam pro rumore, fama, infamia & iniquitate, & ſcelere impudenti. Et ut D. Auguſtinus ait, pro tanta impudentia & libertate iniquitatis, ut nec uerecundia, nec timore abſcondat, ut Gen. 18. Clamor Sædom & Amoræ, quia multus & multiplicatus eſt, ut 19. cap. Quoniam increbuit clamor eorũ coram Domino. Ac ſi diceret: Ipſa ſcelera & peccata quodam modo clamãt, ſicut ſanguis Abelis clamabat, Hiere. 46. Et clamor tuus implebit terram. Capiunt ergo Hebræi magnitudinẽ clamoris, pro magnitudine ipſius ſceleris. Dum enim ſcelera ac flagitia augeſcũt, augeſcit ſimul & rumor & infamia. Et Iob ait, Et in arbores clamabat, pro manifeſtis peccatis ponit clamorem, ut uerbũ ſit quicquid corde cõcipitur, clamor cum procedit in factũ. Hæc

Auguſt. Quæſt. ſuper Exodum lib. 2. cap. 4. Clamor interdũ pro oratione ſecreta, & intentione mentis, nõ uocis exaltatione, Exodi 4. Quid clamas ad me? quum tamẽ externæ uocis nihil emiſiſſet. Et Thren. 2. & Exodi 2. Aſcenditq; clamor eorũ ad deum, id eſt, exaudiuit eos deus, ut & ſuprà. Neq; id rarum, ardentiores affectus dei clamores in ſcripturis uocari. Sic apud Eſaiam de uinea mala, Expectaui, inquit, ut faceret iudiciũ: fecit autem iniquitatem, & non iuſticiam, ſed clamorẽ, hoc eſt, impudentem iniquitatẽ. Et pleriſq; alijs locis pro manifeſtis peccatis quæ fiunt ſine tempore & uerecundia.

¶ *Claudere* pro capere, Hiere. 13. Ciuitates ad meridiem claudentur, id eſt, capientur. Claudere regnũ cœlorũ, eſt homines ab illius ingreſſu, id eſt, à fide Euangelij Chriſti cohibere. Apertum enim erat oſtium regni cœlorum per aduentum Euangelicæ prędicationis. Intelligit per illum textum Matth. 23. cap. gratiam Euangelij, per quod regnum cœlorum prædicabatur.

¶ *Claudicare* pro uacillare, & huc ac illuc fluctuare & in utramq; partem declinare. 3. Reg. 18. cap. Vſquequo claudicatis in duas partes? eſt deum uerum negare non poſſe, et illi ſoli ſe credere non audere: non tam illius legibus credere, quàm gentilium erroribus conſentire uelle, hoc erat claudicare in duas opiniones & ſectas, quod turpiſsimum & iniquiſsimum habebatur.

¶ *Clauium* metaphora, nõ ſolum in ſcriptura, ſed etiam ex cõſuetudine humana plenariam regni ſiue urbis, ſiue domus poteſtatem et adminiſtrationem ſignificat: qualem habebat Ioſeph in regno Pharaonis regis Ægypti, & Eliakim in domo Ezechię regis Iuda, ut apud Eſa. 22. Et dabo clauem, hoc eſt, autoritatem, domus Dauid ſuper humerum eius, id eſt, ut omnes eius mandatis pareant, & nemo ſit qui contradicat aut recuſet, Apocalyp. 3. cap. Qui habet clauem Dauid. Clauem ponere ſuper humerum, ut Eſaias loquitur, nihil aliud eſt, quàm ſolicitudinem fidelem totius domus.

Claues autem ſcriptura recenſet alibi, quibus regnum cœlorũ aperitur et claudit. Claues uerò illæ aliud non eſſe quàm miniſteriũ prædicationis euangelij cõmiſſum à deo miniſtris ſuis, quo aperiant ac claudant, quatenus ad cœlos, hoc eſt, per quod perueniatur ad uitam beatam, eant ad miſeriam perpetuam. Illas inquam claues, hoc eſt prædicationem Euangelij dedit Chriſtus Apoſtolis ſuis, quũ eos in orbem prædicaturos amandabat. Regnũ cœlorũ eccleſia Chriſti eſt. Claues igitur iſtæ id erunt, quo eccleſia Chriſti alijs clauditur, alijs aperitur. Id autem quid aliud eſt, quàm uerbum Dei.

Claues ſcientiæ autem, eſt poteſtas & uis quædam ſpiritus penetrãdi ad ſcripturarũ myſteria & ea aperiendi. Clauis ſcientiæ, eſt cognitio Dei & uoluntatis. Tales claues dedit Chriſtus diſcipulis ſuis, Matth. 16. Cognitionem Dei hominibus adferre, Clauis eſt per quem nobis Cœlum reſeratur: theſaurus eſt, qui nobis è cœlo claudatur. Lucæ 11.

Clauem ſcientiæ è medio tollere, ut eſt in allegato cap. Lucæ, eſt homines cognitione dei fraudare, nõ docere uerã uiam in regnum Dei, ut decet. Clauem auferre ergo ſcientiæ aut regni cœlorũ, eſt obſtare doctrinæ de regno dei, & opprimere hanc, aut cum intelligit, ueritatẽ detinere in mendacio, neq; ad utilitatẽ aliorũ proferre. Claues proferre regni dei, ſignificat proferre doctrinam de regno dei, quomodo eius ſumus participes. Proinde claudere regnũ cœlorũ, eſt doctrinã de regno dei, & quomodo ueniamus in regnum dei perſequi, opprimere, & ne doceat, ac à pluribus audiat obſiſtere. Aperire aũt regnũ cœlorũ, eſt docere promouereq; doctrinã de regno dei, quam qui recipiunt participes regni dei fiunt. Dicitur Clauis ſciẽtię & Clauis regni dei. Clauem ſcientiæ, inquit & diffinit Theophylactus, nominauit dominus doctrinã & legis manuductionẽ, quæ ualeat adducere ad Chriſtũ, &c. Ergo Clauis eſt eruditio & inſtitutio: imò Clauis ſcientiæ eſt enarratio ſcripturarũ, inſtitutio in religione. Nam ut claue recludũtur oſtia & aperitur ingreſſus in occluſa: ita interpretatione ſcripturarum & eruditione aut informatione docentium aperiũtur myſteria regni dei, & recluditur aditus in uitam æternam, illuminatur intellectus auditorũ. Hanc clauem tulerũt Legiſperiti, inquit Lucas.

¶ *Clauum figere* dicit apud Eſaiã 22. Et figam eum ueluti clauiũ in loco fideli. figurata locutio eſt, quod Eliakim ſolidũ poſsidebit dignitatis gradũ, de quo gloriabunt omnes poſteri eius, maiores & minores, cuiuſcunq; ſint ordinis & gradus. Vel quod de Eliakim rege, quod futurum ſit, ut omnes ab eo pendeant. Claui figendi tanta fuit apud Quirites religio, ut eius rei gerendæ gratia Dictator ſit aliquãdo dictus, ſicut T. Liuius teſtatur. Hic autem quacunq; ſuperſtitionis norma tandem figeretur, certe in hoc fixus eſſe

esse uidetur, ut deorum immortalium auxilio res dubiæ & tempora periculosa quum feliciter caderent, tum populi Romani animi firmiores manerent.

¶ *Cleri* nomine intelligitur D. Petrus. 1 Petri. 5. cap. sanctum & delectum dei populũ qui adeò ueluti sorte obuenit, allusione facta ad diuisionem terræ sanctæ. Petrus Cleros non uocat diaconos aut presbyteros, sed gregem qui cuique sorte contigit gubernãdus. Inter medios Cleros dormire, est omnẽ curam reiscere in deum, prudentiã in rebus terrenis relinquere hominibus huius seculi: hi uerò dormiũt inter medios cleros. κλῆρος enim sors est Græcis, & significatur hoc uerbo possessio uel quicquid fortuna attulerit.

¶ *Clibani* nomine adflictio, probatio uenit & denotatur. Nam hanc habet scriptura sacrosancta morem, ut adflictionẽ uocet Clibanum igneũ & æstuantem ac subinde ultionẽ & probationẽ, quæ igne fit. 1. Petri 4 cap. & Psal. 16. Et supra fusius est annotatũ.

¶ *Clypeum* pro fiducia, protectione & defensione per transnominationem accipit scriptura sæpe, ut Psal. 7. & Gene. 15 cap. Ne timeas Abram ego Clypeus tuus sum, id est, protector. Clypeus enim quum à iaculis tueatur, fidentem reddit & securum, id Dauid à deo expectat, Psal. 83. Clypeus noster inde deus. Septuaginta protector. Hoc enim nomine maiores populi qui illum protegunt adpellantur, Psal. 47. Quia deo scuta terræ.

¶ *Coadunare* pro eligere, Ioelis 2. cap, Congregate populum, disponite ecclesiam, coadunate senes. Septuaginta ἐκλέξασθε, eligite.

¶ *Cogitare* pro parare, Zach. 1. cap. Quemadmodum cogitauit dominus exercituũ facere nobis. Septuag. παρατέταχέν. Pro proponere, Geneseos 11. cap. Ab eis omne quod cogitarunt facere. Septuaginta ἐπιθῶνται posuerunt. Pro uertere, Geneseos 50. cap. Vos cogitastis aduersum me malum, sed deus cogitauit, id est uertit illud in bonum.

Cogitare malum contra dominum, ut est alibi in scriptura, est cogitare de impio cultu retinendo & propagando, ac includit persecutionem uerbi, item abusum pacis & reliquorum donorum, quæ impij conferunt ad idololatriæ defensionem.

Cogitatio hinc pro consilio sumitur, Prouerb. 1. cap. Vt detur puero scientia & cogitatio: septuaginta ἔννοιαν, id est, intelligentiam. Hinć cogitationes pro malitiosis cõsiliis, ut Esa. 1. cap. Auferte malum cogitationum uestrarum, id est malicioſa consilia.

Cogitationes dei dicũtur, sed eo locutionis modo, quo ibi & obliuio dei dicitur, quę utiq; ad proprietatẽ in deo nulla est. Vide D. August. de Trinitate lib. 15. & lib. 10. Confess. cap. 11. Cogitationes quoq; loquutiones cordis. Nam etsi (inquit D. Aug.) uerba non sonent, in corde suo dicit undiq; qui cogitat, unde illud est in lib. Sapientiæ cap. 2. Dixerunt apud se cogitantes non recte. Exposuit enim quid sit, dixerant apud se, cum addidit, cogitantes. Huic simile est in Euangelio, quod quidam scribæ cum audissent à domino dictum paralytico. Confide fili, remittuntur tibi peccata tua: dixerunt intra se, nisi cogitando. Deniq; sequitur, Et cum uidisset Iesus cogitationes eorũ, dixit: Vt quid Cogitatis mala in cordibus uestris.

Cogitatio in scripturis Conceptio dicitur: Partus uerò opus, Esa. 33. Cogitatio comparatur conceptui, uerba & opera partui & quales cogitationes, talia & opera, Esa. 39. Concipitur labor, & gignitur iniquitas. Hac metaphora & Dauid utitur Psal. 7. Cogitationem conceptui consiliorum anxiam dispositionem accontinuationem parturitioni factum partim assimilat: En parturit prauitatem, concepit molestiam, peperit fraudem: pro eodem accipit, pro iniuria scilicet dolosa & uiolenta. Cogitationum opus dicitur opus plenum arte, in quo opus est ingenio acri, Exodi 35 cap.

Cogitare malũ quoq; in deum, est successum rerũ illi non transcribere, hoc est, omni potentiã de eo, & quod unus gerat omnia pernegare, Oseę 7. In me cogitauerunt mala.

Cogitationem deniq; os transire, est aliter loqui, aliter facere, Psal. 16. Non inuenisti cogitationes non transire os meum. Septuag. Et non est inuenta in me iniquitas.

¶ *Cognatus* pro familiari, ut Rom. 9. Optarim enim ego anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei, hoc est, familiares mei secundum pietatẽ. Hinc Cognationes, populum, regna, capita regni apud Hierem. denotant.

¶ *Cognoscere*, uerbum familiare est Hebręis pro uerbo probare. ut Psal. 1. Nouit dominus uiam iustorum, id est probat. Et Psal. 36. Nouit dominus dies immaculatorum. Et Numer. 14. cap. Et probabunt terram quam uos spreuistis.

Cognoscere Rom. 11. cap. Non repulit deus populum suum quem ante cognouerat, γινώσκω græcis nõ semper scire seu cognoscere significat, sed aliquoties decernere, sancire,

ſiue iudicare. Vnde & γνῶμαι dictæ ſunt. Et apud Latinos legimus, populus ſciuit & Scita populi. Cicer. in officijs. Durius etiam Athenien. qui ſciuerunt ut Æginetis, qui claſſe ualebant pollices præciderent, Eccle. 8. Cuſtodiens mandatum non cognoſcet uerbũ malum. Pro eo quod eſt, Non patietur, aut non erit in eo. Siquidem & de ſaluatore ſic ſcriptum eſt, Qui non nouerat peccatum pro nobis peccatum fecit. Et Ioan. 17. cap. Et cognouerunt uerè quod à te extui, & crediderunt quod tu me miſiſti. Hoc dixit poſterius Crediderunt, quod prius dixerat cognouerunt, Rom. 7. cap. Quod enim ego nõ cognoſco. Pro credere, Ioan. 17. Hæc eſt autem uita æterna ut cognoſcant uerum deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtũ. Pro intelligere, Matthæi 1. cap. Ioſeph non cognouit ſponſam ſuam eſſe dei matrem. Id eſt, non intellexit. Et Ioan. 12. cap. Hæc non cognouerunt diſcipuli eius primum. Et Lucæ 20. cap. Cognoſcere intelligentis eſt. Agnoſcere grati eſt & memoris. Cognouerunt ergo Gentes deum, ſed non agnouerunt eum, id eſt, nõ coluerunt eum fideli & grata mente, Rom. 1. Pro rem habere & concumbere, Hebræis frequens, ut cognoſcere mulierem, eſt conſuetudinem cum ea habere: ut Geneſis 4 cap. Adam cognouit uxorem ſuam, id eſt, cum ea concubuit remq́; habuit: adeo uerecundam rem, uerecunde ſpiritus ſanctus deſcribit deliniatq́;, Gene. 19. Habeo dúas filias, quæ nondum cognouerunt uirum. Hinc cognitio Hebræis concubitus dicitur. De ſimilibus Tropis ſupra habuimus in uerbo Abeundi.

Cognitionis inſuper uocabulum, uerbum quoq́; fauoris eſt. Hiere. 1. priuſquàm formarem te in utero, cognoui te. Virginibus excluſis Matth. 25 dicitur: Non noui uos.

Cognoſcere adhæc idem eſt quod laudare, placere, approbare, ut apud Dauidem: Declinantem à me malignum non cognoſcebam. Et apud Paulum Gal. 4. cap. At nunc poſtquam cognouiſtis deũ, quin potius cogniti eſtis à deo. Nemo enim uenit ad Chriſtum & euangelicæ ueritatis cognitionem quàm qui didicit à patre.

Cognoſcere Chriſtum inſuper, eſt ei credere, eiusq́; doctrinam recipere, ei ſoli fidere, non quærere alibi ſalutem & uitam, Ioan. 1. cap. Et mundus eum nõ cognouit. Cognoſcere poſtremo deum, aut eum pro deo habere, eſt eum ſemper habere pro præſentiſſimo patre, conſolatore, opitulatore, Ioan. 8. cap.

¶ *Colaphum labijs infringi*, eſt contumelia adfici, deludi, & confundi, Prouerb. 10. Et ſtultus labijs cedetur. Non abſimilis huic locutioni, Conſpicere faciem. Et, Impleri faciem ignominia. eod. cap. Prouerb. ſtultus illudetur. Quaſi dicat Salomon: Stulti contumelia afficientur. In Hebræo, Colaphum labijs infringi, Der ein narren maul hatt.

¶ *Colere*, hoc uerbum latiſsime Latinis hominibus patet. Dicimus enim Colere amicitiam & uirtutem, colere diem natalem, bonas artes & ſtudia literarum: Rurſus colere ſenes, arua & urbes. Vſurpatur hinc pro uenerari numen, hoc eſt, diuinum cultum exhibere, ſeruire & adhærere deo, adorareq́;. Vide D. Auguſt. lib. Confeſſ. 13. cap. 1.

Hoc diſcriminis eſt inter uerbum Adorandi, & uerbum Colendi aut ſeruiendi. Verbum Adorandi, eſt incuruari ſuppliciter, ut ſupra auditũ eſt. Itaq́; hoc primum eſt, corde eſſe erga ſubiecto, incuruato, reuerenti, ac ſuſpicięti. Alterum uero nempe Colere, in omnibus ſeſe præbere morigeram & obedientem: perinde atq́; ſeruuli eſt, Domini ſui obedire uoluntati, & dicto eſſe obſequentem. Et poſterius, uidelicet ſeruire, hoc abſq́; ulla contradictione ex priori naſcitur.

Colere interdum pro ſacrificare ſumitur in ſcriptura. 1. Samuelis 15 cap. Cultum exhibebo. Hinc cultus uerus dei eſt, timere deum, ut patrem, non ut tyrannum eiusq́; bonitati fidere, omnemq́; ſolicitudinem uitæ huius miſerrimæ in eum reijcere, in quem ut noris te erraſſe, ita & non ignores, te omnia ex manu eius ſuſcipere, & te inæternum ſeruandum. Colere itaq́; ſæpe pro ſeruare & uenerari deum.

¶ *Colles* ſcripturæ ſacræ hoc uocabulum familiare eſt, ſubditos & plebeculam Colliculos ſeu Colles appellare. Sic Dauid populum Chriſtianum Colles nuncupat, ut Pſal. 17. Suſcipiant montes pacem populo & Colles iuſticiam: ac ſi uelit dicere: Priuatos & doctores uerbi (nam nomine Montium potentes ſummatesq́; intelliguntur) ſuſcipiunt Euangelium (quod uerbum pacis eſt) à domino, & populo iſtud proponant, ut populus per uerbum iuſtificetur, ſi tamen ſuſceperit uel audierit.

¶ *Colligere* uerbum pro abſumere paſsim accipitur, ſicut egredi à Domino dum res conduntur, ita dum intereunt, quaſi rurſus Colligi ad ipſum recte dicuntur. Sophoniæ tertio capite. Colligere regna, effundere ſuper eos indignationem etc. Pro reſtituere

aut

aut ſanare, pulchra metalepſi 4 Regum 5. De Naaman: nam qui à lepra curantur, iterum reſtituuntur ſanitati reliquorum hominum. Colligendo colligam, Hiere. 8. cap. Id uerbi ſignificat perdere & ad internitionem reducere.

Colligi uel Addi populis ſuis, pro mori, Deut. 19. Pergat, inquit, Aaron ad populos ſuos. Et 31 cap. Colligeris ad populũ. Id eſt morieris. Addet Aaron ad populos ſuos, uel congregabitur cũ populis ſuis, id eſt, morietur Aaron ſicut populares eius mortui ſunt. Addi enim aut adiungi, aut cõgregari ad populos ſuos, pro mori uſurpatũ eſt Hebrçis.

Colligere interdum pro adimere, tollere, ſeu auferre, tracta metalepſi, uel à uindemia & meſſe, ubi colligũt ut domum auferant: uel ab eo, quod dum quid abiicere uolumus, omnes ſimul appendices colligimus, Gene. 30 cap. Ita cũ abitũ alicuius ſignificari uolumus, dicimus Germanice, Er hatt ſin ding zeſamen geleſen. Is ſarcinas collegit. Et ademit deus opprobriũ meũ, et inuocauit nomẽ eius Ioſeph, dicens: Addat mihi dominus filium alterum. iuxta Hebræos ſignificauit, collegit. Gene. 30. cap. Collegit oppro brium meũ deus, id eſt, abſtulit. Hic prius pro poſteriore ponitur. Et Eſaiæ 4. Collige opprobrium noſtrum, id eſt, aufer. Et Matth. 13 cap. pro abiicere ſumitur. Nam colligi mus plerunq; ea quæ abiicere uolumus et perdere, & hoc uirtute Metalepſis.

Colligendi præterea uerbum, Hebrçi quoq; accipiunt pro includi uel recludi, aut introduci: ut, Collectus eſt ad patres ſuos. Colligetur leproſus ad domum. Collectu eſt Moſes in caſtra. Ne colligam te cum illo, hoc eſt, ne te quoq; in promiſcua cæde trucidẽ. 1 Regum 15. cap. de Collecto iuſto uide apud Eſaiam.

Colligere atqui rem diei in die ſuo, Exodi 16. cap. Hebraiſmus eſt, pro colligant quã tum ſuffecerit pro uno die, & die ſexto. Colligant quantum ſuffecerit pro duobus die bus, ne Sabbato exire cogantur.

Colligere omnia caſtra, Numer. 10 cap. Colligens omnia caſtra, Id eſt, nouiſsimum omnium filiorum Iſrael ſecum trahens reliquam partem caſtrorum.

¶ *Columbæ* uocabulo ſimplicitas atq; integritas ſynceritasq; uenit, Matth. 13. cap. Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. Qui ea quçrunt, quæ Chriſti ſunt, etiã columbæ dicuntur. Nam Columba ſimplicitatis ſymbolũ eſt, quemadmodũ ſerpens eſt ſymbolũ prudentiç. Columba innoxiũ animal eſt, imò ad ferendas iniurias ueluti natũ, ac cui totũ ſalutis preſidiũ in alarũ pernicitate ſitũ eſt, ſi quid Plinio credimus. Hunc uide lib. 10. cap. 34. Volo uos, inquit Chriſtus, ſapientes eſſe ad bonũ, ſynceros ad malũ. Vide quoq; D. Auguſt. Tract. 10. in Ioan. cap. 2. quid ſit Colũbas uendere. Colũba ſpiritũ ſanctũ deſignat. Itẽ deſignat Eccleſiã dei. Oculi tui columbarum &c.

¶ *Columna* & fundamentum ueritatis eccleſia dicitur. Columnæ eccleſiæ ſunt Apoſtoli, maximeq; Petrus, Iacobus & Ioannes, ex quibus duo cum domino aſcendere merentur in montem. Quorũ unus in Apocalypſi ſaluatorem introducit loquentem: Qui uicerit, faciã eum columnã in templo dei mei. Docens omnes credentes, qui aduerſariũ uicerint, poſſe columnas eccleſiæ fieri. 1. Tim. 3. cap. Apoſtolus ſcribens ait: Vt ſcias uti oporteat in domo dei uerſari, quæ eſt ecclaſia dei uiuentis, columna & baſis ueritatis. His & cæteris inſtruimur, tam Apoſtolos, omnes credentes, quàm ipſam quoq; eccleſiam Columnam in ſcripturis ſanctis appellari, nihilq; intereſſe de corpore quid dicatur an membris, quum & corpus diuidatur in membra, & membra ſint corporis. Hæc D. Hieron. Gal. 2. Qui uidebantur Columnæ, hoc eſt, teſtes & præcones Chriſti, non quod Eccleſia aut ſancti ſuſtentent uerbum ueritatis. Columnæ fulcra ſunt, quibus maximè innititur ædificium. Inde uerò homines in religione primarij, & qui duces uerbi ſunt, tam Columnæ quàm proceres dicuntur.

Columnas terræ concuti dicit ſcriptura, Iob 19 cap. more uulgi, fundamentum enim & Columnæ terræ nihil, Iob 26 cap. Qui appendit terram ſuper nihili.

¶ *Collo duro loqui*, uel forti collo loqui, eſt loqui præfracte & arroganter, Pſal. 75. Ne attollite in ſublime cornu ueſtrũ, loquimini in collo duro. Collũ ſuum autẽ adferre ad opus domini eorum, id eſt, grauiter ac totis uiribus extruendo, dominico tecto inſiſtere, noſter Interpres legit ſupponere colla ſua in opere &c. Pro opere, habent ſeptuagin ta ſeruitutem, Nehe. 3. cap.

¶ *Comburi ſufflatorium ab igne*, Hiere. 6. cap. Combuſtum eſt ſufflatorium ab igne, cõſumptum eſt plumbum, fruſtra conflauit conflando, id eſt, fruſtra uaticinatus eſt, Hoſeæ 6. dolare in Prophetis dicitur.

¶ *Comedere* iuxta proprietatē hebraici ſermonis, eſt interdū ſuauiter apprehendere, et in cordis ſtomachū tranſmittere, Ezech. 2. cap. Aperi os tuum, & comede quicquid ego dedero tibi. Pro comburere, Exodi 3. cap. Et rubus ipſe nō eſus, Pſal. 77. Iuuenes eorum comedit ignis. Pro uincere, Deut. 7. Et comedes omnes populos. Pro occidere, Eſa. 1. cap. Gladius comedet eos. Pro frui Gene. 3. In ſudore uultus tui comedes panem tuū. Sic nō ſolum frui, ſed & large quidē ſignificat, Gene. 31. Comedit argentū noſtrum uel pretiū noſtrū & pecuniam noſtram, id eſt, opus noſtrū in ſuum uertit commodum, fructus eſt noſtris. Et eodē cap. ait Iacob ad Laban: Arietes gregis tui nō comedit, id eſt, nihil in uſum meum uindicaui. Comedere panem cum aliquo, pro cibum cum eo ſumere, Exodi 2 cap. Vt comedat panem id eſt, ut apud uos cibum capiat. Et Gene. 43. Illicitū eſt enim comedere panem, cum Hebræis, id eſt cibum.

Comedere uero panē in regno dei, Luc. 14. cap. eſt participē eſſe gaudiorū uitę futurę, & frui omnib. delicijs cœleſtibus. Comedere & Edere, eſt credere, & amplecti pura fide quę dicuntur, & ſacris literis proponuntur, Ezech. 2 cap. Et comede, quęcunq; ego do tibi.

Comedere atqui in mōtibus, eſt omnes in genere ceremonias, idolatriā, et ad diuorū honorē, reliquias gentilitatis et infidelium conuentus amplecti et ſectari, Ezech. 18 cap.

Comedere pinguedinem terræ, Geneſis 45. Dabo uobis omnia bona Ægypti, ut comedatis medullam terræ. Hebręus pinguedinem terræ, id eſt, optimam partem Ægypti dabo uobis, & habitabit in parte regionis fertiliſsima.

Comedere quoq; eſt bonis operibus ſatiari, Hiob 31. Seram & alius comedet. At ſi liquide oſtendat, Quod os meum loquitur, non ego ſed alter operetur. Vnde Chriſtus dicit, Ioan. 4. Meus cibus eſt ut faciam uoluntatem eius qui miſit me.

Comedere uuam acerbam, Hiere. 3 cap. Patres comederunt uuam acerbam, & dentes filiorum obſtupeſcunt. Prouerbio iſto ſoliti ſunt uti, quoties per indignationem quererentur filios puniri, quum patres idem deſignantes, impuniti euaſerint. Puta, quum in captiuitatē præſentes abducerentur, nō tamen ſoli præſentes ſic domtnus irritauerant, ſed patres eorum, uitia uelut per manus illis tradiderant. Dicebant, eis tam abſurda cōtingere, ac ſi quis diceret filij dentes ſtupere & areſcere: quum non ipſe, ſed pater eius uuam immaturam manducaſſet.

Comedere preterea filios & filias apud Hiere. cap. 5. ita et in Leuitico dicuntur patres deuorare filios, comedes fructus uentris, hoc eſt, propter dolorem animo patrum, quando in oculis eorum filij immolantur, & paruuli moriuntur in peccatis patrum.

Comedere ſuper ſanguine apud Ezech. 33. ſuper ſanguine comeditis. Id putat R. Kimhi eſſe idem quod ſanguine ueſci. Quem ritum Satyris, quos Sadim uocāt Hebræi, et peracto ſacro, uictimæ ſanguine, participes illius ueſcerentur.

Comedere & Mordere, pulchra eſt allegoria, & frequens in ſacris ſcripturis, ut Prouerb. 30 cap. Generatio quæ habet pro dentibus gladios, & molaribus ſuis cōmandit, at comedat inopes de terra, & pauperes ex hominibus &c. Vſus eſt & Paulus hac allegoria, ad Gal. 5. Quod ſi inuicem uos mordetis & comedetis, uidete ne ab inuicem conſumamini. Alluſit ad immanium ferarum ritum, quo mutuis ſeſe conficiunt uulneribus.

Qui comederit de ouis &c. Prouerbium eſt apud Hebræos, qui in hunc modū loquūtur, Qui de ouis eorū comederit, morietur, quod ſi conculcauerit, excludetur uipera &c. Eſa. 59. cap. Et idē eſt quod Lupum auribus tenere: aut, Inter ſaxū ſtare & ſacrum. Aut, fruſtra occidi parentes liberis ſuperſtitibus, & quæ huiuſmodi ſunt, eandē uim cum præſentibus habent. Quibus ſumma ſignificatur ambiguitas. Sic enim ferè uſu uenit noſtro hoc ſeculo, ut præpotentes iſti audaciſsima cōſilia quum cœperint, deterreri uoluit. Iam ſi iſti qui ſunt æquitatis obſeruationes, declinare periculū uolent, in has anguſtias traduntur, ut ſi illis obſequantur, iam apertam tyrannidem fouerint: ſi eos eliminent, mancam ac mœſtam Rempublicam reddant: de quo Eſa. 5. cap. loquitur. Vel ut ſenſus Eſaiæ fiat planior, Si quis doctrinam eorum amplectitur, perit. Eſt enim impia et falſa. Sin eam accuſauerit aliquis, incipiunt furere & quærunt quomodo eum perdant. Hoc enim uult, cum dicit, Si conteratur, erumpet regulus.

Comedere panem iniquitatis, eſt delectari carnali ſenſu, Prouerb. 4. Quia comedūt panem iniquitatis, & fruuntur carnali ſenſu, qui approbat facta carnis. Comedere carnem populi ſiue deuorare populum uſq; ad oſſa, ut Pſal. 14. habet, eſt populum ad uiuum arrodere & expilare, & pellem & carnem de oſsibus eorū abripere, ut Mich. 3. cap.

Comedentes

Comedentes denique menſam, ſæpe legitur in libris Regum, pro eo quod eſt edentes de menſa. Non Comedere panem ducis, eſt non aulica quadra uiuere, Nehemiæ cap. 6.

¶ *Comam abradere*, ſignum eſt luctus, Eſa. 13. In omnibus capitibus caluitium, & omnis barba tonſa. Vnde quum Paulus non ſe reum ſimularet, tonſus eſt, ex hoc conſtat patrium illis morem fuiſſe in luctu caput radi, barba tonderi. Religioſius in quibuſdam Conciliis, cautum de Clericis ne barbam geſtent, id quod liberum eſſe conueniebat. Vide ſuprà Barbam tondere.

Coma attonſi dicuntur etiam qui ad labores apti ſunt, & ſine calamiſtraturæ lenocinijs, dicuntur familiari epitheto ſuo attonſi coma, Hier. 49. Qui ſunt attonſi in comã.

¶ *Commorientes*, Hebraiſmus apud Paulum 2. Cor. 7. Siquidem, ait, iam ante dixi uobis quod in cordibus noſtris eſtis ad cõmoriendũ & cõuiuendũ, hoc eſt, quod ſcilicet paratus ſit & cõmori illis & cõuiuere, hoc eſt, uitam illis impendere, amicitiã arctiſsimã ſignificat. Nam apud ueteres amicitiæ genus erat, ut amico fortè extincto, animus ultro ſibi mortẽ cõſciſceret: quod amicitiæ genus ſignificat Horatius ſibi fuiſſe cum Mecœnate. Vnde dicti συναποθνήσκοντες. Non quod Paulus huiuſmodi quippiam ſentiat, quale legimus olim fuiſſe apud Ethnicos, uerũ hoc modo arctiſsimã amicitiã uoluit indicare.

¶ *Commotio populorũ* apud Haggeum cap. 2. accurſus eſt populorũ ad uerbũ dei, dum uiolenti regnũ dei rapiũt, & cõmouent ad oſtenſiones ſignorũ, quæ ſub Chriſto cœperũt, & per apoſtolos ſunt impletę. Et alibi legim⁹ cõmotã eſſe terrã, hoc eſt, potẽtes huius mũdi et tyrannos, &c. Item Commouere caput, pro dolere, Nahum 3. Vaſtata eſt Niniue, quis cõmouebit caput ſuper eam? Aliàs deriſionis & ludibrij ſignũ. Vide Caput.

¶ *Commutatio* pro precio, Amos 5. Hoſtes iuſti accipientes commutationẽ, Matth. 16. Aut quid dabit homo cõmutationis pro anima ſua. Vide Eraſ. in nouũ Teſtam. annot.

¶ *Communicare* pro cõſentire, Epheſ. 5. Nolite cõmunicare operibus infructuoſis tenebrarum. Non communicare, eſt non conſentire. Hæc D. Auguſt. contra epiſt. Parmeniani, lib. 2. cap. 20. Communicare apud Marcum, pro inquinare uſurpatur. Communicatio apud D. Paulum non pro eſu accipi, pro quo hactenus acceperunt Theologi, ſed pro communicatione eccleſiæ, hoc eſt, quod quiſq; hoc pacto ſe eccleſiæ probat, & inſerit tanquam præſtito ſacramento.

¶ *Commune* Iudæi, quod ſanctum purumq; non eſt, quod Latini prophanum, quod omnibus ex æquo licet. Ex hoc ergo quod cæteris gentibus commune impurũ aut pollutum eſt, ipſis uerò uetitum, uocant Iudæi uetitos, cõtaminatos et inſolitos cibos communes, Marci 7. Communibus manibus, id eſt illotis. Commune ergo eſt immundũ, Rom. 14. Nihil eſt commune, &c. Actorum 10. Tu commune ne dixeris? Neq; enim omnibus indifferenter ueſcebantur, ut ſanctis ueſcebant. Ergo commune per Metalepſim prophanum, immundumq; dixere. Vide ipſum D. Auguſtinum.

¶ *Communio* ſiue cõmunicatio græcè κοινωνία, ſocietatẽ ſignificat, quã in eo Apoſtoli inſtituerant, ut quiſq; in commune cõferret, quod ſanctis Hieroſolymis mitteretur. Sic Rom. 15. & 2. Cor. 8. Placuit Macedoniæ & Achaiæ κοινωνίαν quandã facere in pauperes ſanctos, qui ſunt Hieroſolymis. Hic non quadrat legere diſtributionẽ. Conuenerant ſiquidem, ut in Commune conferrent, non ut diſtribuerent, Hieroſolymis ea diſtribuebantur, in Macedonia & Achaia colligebatur. Paulus Eleemoſynam ſplendido uocabulo uocat, quaſi quis noſtrũ dicat munus debitum quod ex cõmunibus donis datur, Philip. 1. Præcipuè cõmendat quod uenerint in cõmunionẽ, id eſt, ſocietatẽ fidei, ſiue in cœtum eccleſiamq; fideliũ. Ita enim uſurpat cõmunio, ut à Paulo ipſo in Corin. & à Ioanne 1. cap. aliud nihil eſt quàm Communio, familiaritas, amicitia & ſocietas. Et Act. 2. & Hebr. 13. pro rerũ diuiſione & mutua beneficẽtia. Communicatio ſecundũ locum obtinet è charitate Chriſtiana eſt, & officia Chriſtiana inſtituit, et opera miſericordiæ habet.

¶ *Comparare* Romanis ſiue Latinis idem eſt quod parare, quærere, aſſimilare & cõferre, ſic & Hebræi hoc uerbo utunt, ut Eſa. 45. Et uocaui te nomine tuo, cõparaui te & nõ cognouiſti me, id eſt, aſſimilaui. 1. Cor. 2. ſpiritualibus ſpiritualia cõparantes. Hoc loco pro cõferre uſurpat. Comparationis gradib⁹ carent Hebræi, ideo circunloquunt gradus. Proinde iuſtus ab illo aut præ illo, nihil aliud eſt quàm iuſtior illo, Lucæ 18. Dico uobis, inquit, deſcendit Publicanus iuſtificatus domum ſuam magis quàm ille, ſiue potius mille, aut præ illo, aut ab illo.

¶ *Compenſare* hoc uerbum Hæbræi ſæpe pro reſpondere, cõciliare, implere, aut abſol

uere accipiunt, Esa.60. Compensatione mea misertus sum tui, id est, reconciliatione.

¶ *Complacere domino*, est cum sanctis domini æternam gratiam per Christum promereri, Psal.25. Quoniam misericordia tua ante oculos meos est, & cõplacui in ueritate tua.

¶ *Complantatum* Rom.6. Apostolus hoc uocat, quod quum dominus sepultus fuit in terra produxit salutem mundo. Sic etiam nos quum sepulti fuerimus in baptismate, producemus nobis ipsis iustificationem. Apostoli uerba hæc sunt, Si enim complantati facti sumus illi per similitudinem mortis eius.

¶ *Compellere* apud Lucam 14.cap. est opportune & importune instare, ita tamen ut humanitate neq; excidas, neq; uioles amicitiam. Ita usurpamus hoc uocabulũ, Nœten, etiam in Germanica lingua, Nœt in zu mir zukommen, id est, omnibus modis conare illum ad me perducere, neq; segniter, neq; frigide rem gesseris. Scriptura ergo Gen.33 habet. Et coegit Iacob fratrem suum Esau & accepit munus. Esau enim ciuiliter renuebat. Iacob autem uehementius instabat ne munus aspernaretur. Sic enim ait Lucas: Exi in uias & sepes, & compelle intrare, &c. Non est externa, sed interna, spiritualisq; compulsio est. Quando lex prædicat, peccatũ ob oculos ponitur, ac declarat, ut homo in sui ipsius cognitionẽ perueniat: ut compellere, intrare: peccatũ in conscientiã adigere, rectè significet, quo cognoscat homo, quomodo nullus sit, omniaq; opera sua peccata, &c.

¶ *Complere sermones tuos*, Hebraismus 3.Reg.1. hoc est, ipse tuos sermones meis perfice re. Aliàs, ut compleretur sermo Domini, quod dicti spectat ad opus 3.Reg.2.cap.

Compleri præuaricationẽ, Daniel.8. Et Gen.15. de nondũ cõpletis Amorræorum iniquitatibus. Verum 1.Reg.20. legit de cõpleta malitia, quod ut mihi quidẽ uidetur, diuersam habet à priore sententiã. Et textus Hebræus habet: Consummata est malitia ab illo, quemadmodũ etiam Septuag. legunt, non eius. Complere autem sagittas suas in aliquem, Hebraismus Deut.32. Complebo; id est, mittam in eos omnes sagittas meas.

¶ *Compita* Hebræi interim capita, interim exitus uiarũ uocãt. Latinis à cõpetendo, hoc est, onueniendo dicta esse uidentur. Hiere. Thren.2. In compitis omniũ platearum.

¶ *Comprehendere* hoc uerbum pro cognoscere reperire licet, ut Ioan.1.cap. Et tenebræ eum non comprehenderunt siue apprehenderunt, id est, non cognouerunt et agnouerunt excæcatæ mentes Christum.

¶ *Comprimere manus*, est gaudere & plaudere manibus, Nahum 3. Audientes auditũ tuum compresserunt manus super te.

¶ *Concilium* in bonã & malam partẽ accipit. Nam Ede, conciliũ, cœtũ atq; cõcionẽ significat, & eam non semper (ut Psal.1. In concilio iustorum) ut quidam putarũt. Nam Psal.22. Eda, id est, cœtus noxiorum dicitur. Et Psal.64. Abscondes me à concilio noxiorum, id est à turba uel colluuie studentium prauitati.

¶ *Concilium dei*, apud Lucam 7. Pharisæi autem & Legisperiti cõsilium dei spreuerũt. Consiliũ Dei, propositũ dei est, à Paulo explicatũ, illud, Velle deum per Christũ in fide saluos facere peccatores. Hoc dei consiliũ spreuerũt Pharisæi & Legisperiti Iudæorum.

¶ *Concisio* Latinis & Hebræis idem est quod cõminutio aut etiam imminutio. Sic Esa. 28. Audiuimus enim cõcisionem uenturã esse super uniuersam gentem. Hinc & Paulus impostores & cauponatores uerbi quoq; concisionem appellat, Philip.3. Conciditur enim quod discerpitur & planè distrahit. Circunciditur quod superuacaneis resectis purgatur. Iucunda enim Prosonomasia in Græco textu.

¶ *Concretũ pro Abstracto* in sacris literis nõnunquã est inuenire, Sic Psal.7. Consumet nequitia peccatorũ, & diriges iustũ, ut iustũ in neutro genere. Contrà nequitiã impiorũ in Abstracto, pro iustitia, uel re iusta, seu causa iusti accipiat. Quomodo ad Rom.8. Apostol⁹ dicit, Pro iusto uix quis audeat mori. Aliàs Denominatio dicit: ut mons sanctitatis: pro mõs sanctus. Vir mortis, pro uir morte dign⁹. Propheta falsitatis, p propheta fals⁹.

¶ *Concubinæ* nomine Hebræis ancilla intelligitur, uiro in concubitum absque scripto & legitimis cæremonijs addita. Et proles ex tali nata coniugio non succedit patri in hæreditatem, sed muneribus dotari potest. Et sic Hagar fuit concubina, seu pellex Abraham. Ergo concubinæ & Pellices in scripturis non sunt meretrices seu scorta, sed uxores: uerum licet generent, procreentq; liberos, tamen sub dominio essent hæræ, & non dominæ domus, quibus omnia sunt commissa, claues & cætera, ut Genesis 35.cap. Sara domina legitur, Agar licet & uxor, Sarę dominio tamen subiecta fuit. Nam tales Concubinæ siue uxores parent dominæ, ut aliæ ancillæ. Sic Bala sub domino Rachel

chel fuit,ut Gen.30.Ingredere ad eam,&c.Et hoc diſcriminis apud Iudæos fuit inter Concubinas,pellices,ancillas & heras,ſeu matresfamiliàs ſiue dominas domus.Ita Salomon multas habuit reginas,quibus ſingulis uel aulas,uel caſtra dedit:Concubinæ illarũ famulę,et tamẽ uxores legitimę fuerũt.Vide D.Auguſt.de Concubina et uxore.

¶ *Conculcare* nõnunquã uidemꝰ ab Hebræis pro cõuerſari accipi.Et Errare de pecoribus,pro uerſari aut habitare uſurpaſ,Eſa.7.Pandes quoq; iſtic cõculcabunt,errabũt, &c.Interdum pro ſpernere,Pſal.43.In nomine tuo cõculcabimus qui inſurgũt nobis.

Conculcare terram in fremitu,Abacuc 3.cap.eſt iuſto & graui iudicio, uelut ira ſua dominus cõminuere omni uirtute reſiſtendi,exurere & ſubigere filijs Iſrael terrã Chaldæorum.Conculcare Chriſtũ is dicitur,qui non in delicijs & inter ſuprema bona,pretium redemptionis habent:qui ſanguinem Chriſti effuſum non ſecus æſtimant,quàm ſi prophanus ſit,hoc eſt,nullius priuatæ & ſingularis potentiæ ſit,nihilq; diſtet à communi uictimarum ſanguine,qui ſæpius effuſus ne tum quidem efficit quicquam.Aliud eſt enim ſacratiusq; de morte Chriſti ſentiendum,nempe quod ſemel facta,ſemper ſatis ſit ad diluenda omnia hominum peccata.

¶ *Concupiſcere* Gal.5.Et concupiſcentiam carnis ne perficietis.Quia facimus,eas concupiſcimus.Ipſum ergo Concupiſcere nihil aliud eſt quàm facere,1.Samuelis 2.Quia concupiuit Dominus occidere eos,id eſt,uoluit interficere eos.Septuag.Quia decernendo decernebat Dominus peſſundare eos.Pro amore,Geneſis 34.Quia concupiuit filiam Iacob.Concupiſcentia quoq; pro amore,D.Petrus 1.Petri 2.Per concupiſcentias carnales intellexit totum ſcelerum & peccatorũ uniuerſitatẽ,quæ ex concupiſcentia animi,malorũ omniũ & fonte & fomite exiſtit.De ea ad Rom.7.Et 1.Petri 4.Concupiſcentiam paulò poſt ethnicam uoluntatem uocat,& per partes ſiue officia ac fructus ſubiectos,quales ſit exponit.Et 1.Theſſ.4.Hæc ait,eſt uolũtas dei,&c.non cum affectu Concupiſcentię.Quemadmodũ impietas ignorantiã dei habet,ſuperſtitionẽ,idololatriã,amentiam,cæcitatẽ,& quæcunq; huius generis ſunt,Ephe.4.ita Cõcupiſcẽtia in ſe complectitur libidinem,luxum,auaritiam,omnes præterea affectus beluinos.Iſta uerò omnia docuit nos dominus abnegare.Et Tit.2.Vt abnegata impietate & mundanis concupiſcentijs.Et Paulus Rom.7.omnem prauam inclinationẽ & deprauationẽ omniũ appetitionũ.Nam initiũ hæret in noſtra deprauata omniũ hominũ natura & damnatur, & uocatur Concupiſcentia,quæ eſt perpetua quædã auerſio à deo,& contumacia repugnans legi dei. Concupiſcentiæ nomẽ quo ſæpe Apoſtolus uſus,Non cõcupiſces,nõ ſignificari tantum cibi & potus ac Veneris cõcupiſcentiam,cum tamẽ ipſum Decalogi præceptum habendi cupiditatẽ exprimat:uetat enim concupiſcere domũ,homines,iumenta,& res proximi.Sed ſpiritus ſanctus eſt hic more ſuo uſus ſynecdoche ac uult,ut ex hoc uno prauæ cupiditates genere,quod nominatim interdixit,nos interdictũ nobis intelligamus,cupiditates rerum quarumlibet,quæ ipſi gratæ non ſunt.Concupiſcentia denique pro auaritia,Abacuc 2.Væ concupiſcenti concupiſcentiam malam,hoc eſt,auariciam,Prouerb.15.cap.Conturbat domum ſuam concupiſcens concupiſcentiam.

¶ *Concatere cœlum & terram*, eſt omnia poſſe & omnia habere in poteſtate.Hagg.Ego concutio cœlum & terram.

¶ *Concludere* Rom.11.Apoſtolus de Iudæorũ abiectione & aſſumptione Gentiũ diſputans,& quod aliquando Gentes nõ crediderũt deo,tunc aũt miſericordia diuina ad fidem adductis & Iudæis reprobos factos,nihilominus tamẽ utroſq; puniri propter peccata qui increduli ſint.Concluſit enim(inquit)omnes in incredulitatem,ut omniũ miſereatur.Hoc eſt omnes incredulos arguit & puniuit,Gal.3.ſed cõcluſit ſcriptura omnia ſub peccatũ.Theodoretus,cõcluſit,id eſt,cõceſsit. Concludere mulierẽ dicitur Deus, pro ſterilem reddere,Gen.16.Concluſit me Dominus,Hebraiſmus,pro ſterilẽ reddidit. Et Gen.20.Concluſerat enim dominus omnem uuluam domus Abimelech,id eſt,ſteriles reddiderat mulieres totius familiæ Abimelech. Item,Concludetur in manu mea, Hebraiſmus,pro eo quod eſt,in deditionẽ ueniet,tradetur mihi.

¶ *Condicere* reperitur pro annuere.Nam & Græcis atq; adeò Demoſtheni ipſi ὁμολογῆσαι fateri,annuere,concedere ponitur,Eſa.8. Coniurationem nolite condicere,iuxta Hebræos,id eſt,nolite aſſentire,annuere.

¶ *Condemnare* pro iure conuenire accipitur,Rom.7. Quis intentabit accuſationem aduerſus electos Dei? Quis ille qui condẽnet? Anclagen vorden richtern. Vel ſententiã

contra

contra aliquẽ ferre: hoc nec deus faciet, nec Christus, quia ille filiũ pro nobis dedit, &c. quasi dicat Paulus, Nemo potest nos condemnare. Alias condemnare, est contra eos, quos ira iniquo animo iudicaris pronunciare, de quo iudicio Matth. 7. cap.

¶ *Conferre* pro communicare, usus est Paulus ad Gal. 2. Nihil contulerunt, id est, nihil communicarunt. Contulerat cum illis Paulus suum euangelium, illi non contulerunt uicissim suum, sed duntaxat probarunt euangelium Pauli. Itaque hoc loco Contulerunt, non significat idem quod addiderunt, ut quidam arbitrantur, sed illud hinc consequitur. Nam quod poterunt addere Paulo, qui ue communicarint quidem de suo Euangelio? Poterant aliquid à Paulo accipere, nihil poterant adiungere.

¶ *Confidentia* spem in malo nonnunquam significat, interdũ spem in bono. Interim securitatem & oscitantiam, Esa. 3. Filiæ confidentes percipite auribus. Et eodem capite, Obstupescite opulentæ, conturbamini confidentes. Et quæ est ista confidentia? Ezech. 30. Zopho. 2. Ciuitas glorioſa habitabit confidenter.

¶ *Configi spinam uel sagittas*. Deus, benignus ille pater beneficijs aliquando nos inuitat ad bonam frugem: nõnunquam pœnarum metu absterret à flagitijs, atq; hoc posterius si profuit, cõfixam iam spinam, aut sagittam corporiq; inhærentem intelligamus. Rectè igitur propheta Psalmo 31. Conuersus sum, inquit, in ærumnam, dum configitur mihi spina. Vana enim & inutilis fuisset spina infixa. Sic Psal. 57. Sagittę tuæ infixæ sunt mihi Et Psal. 118. prece sollicitat deum, ut configat: Confige, inquit, timore tuo carnes meas, à iudicijs enim tuis timui.

¶ *Confiteri* primum est laudare, agnoscere, gratias agere, consulere, ut Geneſis 29. capite, Confitebor Domino. Et Psalmo 117. Confitemini Domino, &c. Matthęi 11, capite. Confitebor tibi pater. Id est, laudes ago tibi, uel gratulor, uel agnosco, prædicoq;. Interdum pro testari, Matthæi 7. Ac tum confitebor illis, nunquam noui uos. Et quemadmodum Confiteri significat Deo dare gloriam & agnoscere fateriq; peccatum, quod tibi impingitur. Item laudare Deum & Domino gratias agere. Ita Confiteri Matthæi 10. capite, significat ingenuè profiteri ueritatem euangelicam, hoc est, disertè & constanter fateri Iesum Christum uerum Deum & hominem unicam esse orbis salutem, &c. Hæc enim enim omnia significant Hebræis quod interpretant uerbo Confitendi. Hinc Confiteri, est Domino fidere, eum confiteri, petram & refugium nostrum esse, ut Psalmo 104. & Ioannis 4. capite, Quisquis confessus fuerit, quod Christus est filius Dei. Hoc fit ex certa animi persuasione, imò ex perspectissima quadam prophetia rei certissimæ & indubitatæ fidere. Hinc uiuit Christianus sua fide, eamq; ut certissimam & uerissimam palàm intrepidè profiteri. Postremo, Confiteri est agnoscere quod tibi obijcitur, aut cuius accusaris. Sic qui prędicatione Ioannis compungebãtur, agnoscebant sic habere quemadmodũ ille dicebat. Sic hodie cõfitentur pecata sua, dum uerbum dei audiunt, cõpunguntur, ut sese agnoscant ac protinus se ad medicũ Christum recipiunt.

Confessionis nomen hinc quoq; pro laude ponitur. Sic alibi, Confessio & pulchritudo in conspectu eius. Quæ confessio nil aliud est, quàm laus et gratiarum actio & sanctificatio nominis Dei, ubique terrarum, ut omnia humana nihil sint, sed ut magnificetur & exaltetur solus Deus, unde ait Psal. 67. Confiteantur tibi populi Deus. Sic Pulchritudo est iusticia fidei, qua purificantur corda, Psal. 95. Confessionis uocabulum quoque ponitur pro fide expressa, Rom. 10. cap. Corde enim creditur ad iusticiã, ore autem confessio fit ad salutem. Et Hebr. 3. cap.

¶ *Confortare* pro exhortari, Deuteronomij cap. Ipsum conforta, quoniam ipse hæreditate finiet eam Israel.

¶ *Confundere* non significat pudefacere semper, sed commouere ac perturbare interdum, Act. 9. cap. Et confundebat Iudæos qui habitabant Damasci, affirmamus quod is esset Christus. Macht sie gar unrichtig, und das sie nit vvuſtend vvoran sie vvarend. Itẽ Confundi est propriè, cum nos fallit spes & fiducia auxilij, Hoseæ 10. Israel cõfundetur propter cõsilium suum. Igitur confusio premiũ est omniũ idololatrarũ. Deserunt enim in periculis, & experiuntur idololatriam esse fontem omniũ calamitatũ. Cum econtra qui ponũt fiduciam suam in Domino, & retinent ueros cultus, etsi periculis carere nõ possunt, tamen sentiunt certum auxilium, Psal. 25. 31. 37.

¶ *Congregari* ad populũ suũ, seu ad patres Hebræis mori est. Quæ phrasis frequentissima in diuinis libris est, Aggregari, Addi, Adiungi, uel Pergere ad populũ suũ dicunt,

pro

pro eo quod est, ad totam stirpẽ, suosq; maiores proficisci & ad eos coadunari, & cum eis cõnumerari, & inter defunctos censeri, Num. 20. Pergat Aaron ad populos suos. Et Septuag. permutarũt. Adiungat Aaron ad populũ suum. Iudicum 2. Etiamq; omnis generatio illa congregata est ad patres suos, hoc est, mortua est, fato functa est, Geneſis 25. Congregatusq; est ad populum suum, pro mortuus est, quemadmodum et maiores sui post alios. Item, Congregatio non totam multitudinem, sed seniores & summos iudices denotat. Num. 35. capite. Aliàs congregare est auferre rem à se collectam, Hiere. 16. Et Zacha. 14. Et congregabuntur diuitiæ. Congregari hoc loco est, congregari ad ablũtionem, ut omnia simul auferantur. sic Sophoniæ 1. cap. Congregans congregabo omnia à facie terræ, id est, auferam. Item Congregationes, fœminas, matres, sorores et filias uocat scriptura.

¶ *Congruentia* pro pompa & triumpho, Psal. 68. ponit. Edunt, inquit, uentos in congruentijs, hoc est, triumphis & pompis.

¶ *Coniunctionem* omitti frequens est in scriptura spiritus sancti, quam tamen uertendo poni oportet, ut Ioelis 2. cap. A facie eius contremuit terra, moti sunt, pro sol & luna. ita & Psal. 4. Singulariter in spe constituisti me, hoc est, confidenter & solitariè, uel confidenter & solus, uel singulariter & in spe. Ac si Dauid dicat: Verè hoc mihi præstitisti, singulariter & confidenter me habitare faciendo, quod in Mose promisisti, dicendo: Israel habitabit confidenter.

¶ *Coniunctiuum* modũ Hebræus non habet, sed Indicatiuo futuro pro eo utitur. Hoc modo Christus Ioan. 2. cap. dicit: Pater gratias tibi ago, quoniã audisti me, ego autẽ sciebam quia semper me audies, Psal. 16. Hieron. interprete. Ego inuocaui te, quia exaudies me deus meus. Sunt autẽ in sacris literis pro intelligẽdo uerba magis quàm nomina obseruanda, ut Psal. 9. Ciuitates eorũ destruxisti. Hic Ciuitates proprie & ad literam sunt accipiendæ. Sed destructio non carnalis, sed spiritualis intelligenda est, Psal. 77. Dominabitur à mari usq; ad mare. Hic non est aliud quàm corporale intelligendum. Aliàs autem scriptura sacra loquitur de rebus non uerbis.

¶ *Coniuratio* proprie hoc uerbo scriptura abutitur, quando non subito, fortuitoq; peccato, sed paratis insidijs & coniuratione tenditur ad delictum pariq; mente, unoq; studio id agunt, ut Dei mandata contemnant, Hiere. 11. Inuenta est coniuratio in uiris Iehuda.

¶ *Cooperire pedes*, seu contegere pedes, est reuelare humi, ac aluum deijcere, exonerare, & meiere. Verecunde enim. Hebraismus loquitur de exinanitione ueſicæ, renum & alui. 1 Regum 24. cap. Vt contegeret seu Cooperiret suos. Et Iudicum 3. cap. hic Hebraismus habetur. Forsitan cooperit pedes suos in conclaui æstiualis cœnaculi, pro cacare, utens pedum contectione. Siquidem qui uerecundi sunt, & huic operi indulgent, uestibus nudos pedes & crura tegunt. Contrà, Reuelare pedes, est se præparare ad sacra Veneris, Ruth. 3 cap. Et accedens reuelauit, uel retexit circa pedes eius, accubuitq;.

¶ *Conscientia*, facies spiritualis animæ, est conscientia eius, uel cor, sicut ostendit propheta dicens: Tibi dixit cor meum, dominum requirã, &c. Exquisiuit te facies mea. Non enim facies carnea Deum quærit, sed Conscientia. Item quoniam facies conscientia appellat, ostẽdit Iacob cum fuisset luctatus cum homine: Vidi Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Verè enim tunc facie ad faciẽ Deum nõ uidit, quia in. schemate hominis luctatus est contra eum Deus. Nam schema, corporale uelamentum est Dei, non proprietas Dei: sed mẽte uidit deum. Vnde & Israel uocatus est, id est, mens uidens deum. Si aũt facies eius deum uidisset, utiq; sic uocãdus fuerat, facies deum uidẽs. Quid ergo? facies animæ conscientia appellat. Hæc Auguſt. in cap. Matth. 10. Homil. 9.

Conscientia bona 1. Timoth. 1. cap. pro spe usurpatur: Finis præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona & fide non ficta.

Conscientiam, uitam dicere Paulo moris est, ut 2. ad Timoth. 1. cap. & alibi de uitæ mundicia dixisse intelligi potest.

Conscientia uero cauteriata, apostolo Paulo, ueluti cauterio siue cautere ambusta dicit 1. Timoth. 4. Et D. Ambrosius hunc locum exponens, Illorum, inquit, cauteriatam dicit cõscientiam, hoc est, simulatione corruptam, quia sicut cauteriũ corium corrumpit & notam infigit, ita & fallacia cõscientiam quę dolo maleuolentiæ aliud scit, & aliud profitetur, denotat ad perditionem. Hæc Ambrosius. Significauit ergo Apostolus falsos illos

illos doctores animum habituros sceleris conscientia & ardore ambustum, qui conquiescere nesciat, & perpetuis sese excruciet tormentis, utut foris sancte & hilariter componant & faciem & totum corporis habitum.

¶ *Conscientiæ* diuersa appellatiua in scriptura, lucerna mentis & incorruptus iudex, ac regula iudicanda de moribus nuncupatur. Conscientia tortoris loco est: unde in scripturis, Esa. 14. & ultimo cap. Vermis ac tinea dicitur. Item Ignis æternus, neq; alia grauior mentibus contingit erynnis. Conscientiæ erynnes ex contemptu uerbi Dei, Deut. 28 cap. Percutiet te Deus amentia. Esa. 24. Insinuent in peccatis.

Contrà Conscientia sana murus æneus siue aheneus est. Impenetrabilis est enim & qui maximè hominem tutatur, ex Horatio, Hic murus aheneus esto, Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa, Et Prouerb. 15. cap. Secura mens quasi iuge conuiuium. Hinc pro uerbia emanant, Conscientia mille testes. Conscientia reuerberat animum, &c.

Conscientia, cognitio est, iudicium & sensus hominis, quo apud semetipsum in animo suo sibi quisq; cuiuslibet rei peractæ uel non peractæ cõscius semetipsum uel damnat uel absoluit, Et hic sensus proficiscitur ex Deo, dictante inscribenteq; iudicia sua hominum cordibus & animis. Lex naturæ est dictamen conscientiæ adeoq; directio quædam ab ipso Deo hominum animis & cordibus insita, admonens quid uel faciant uel omittant. Natura uerò, est ingenium cuiusq; rei proprium. Porrò ingenium hominis plane corruptum per peccatum, ut cæcum, ita in omnibus est prauum.

¶ *Conquirere* scriptura nonnũquam pro disceptare, ut Mar. 9. Quid conquiritis siue disputatis aduersus illos? Conquirentes conquirite, apud Sophoniam, est anxie perquirere & studiose colligere, ut paleas filij Israel inquirebãt & colligebant urgẽtibus magistris operũ Pharaonis, Exodi. 1. cap. & 5. Et ut ille cõquirebat & colligebat ligna sabbato, Numer. 15 cap. Item, sicut & uidua illa ad quam missus fuit Helias 3. Regum. 17 cap. In his enim locis uerbi huius mentio fit.

¶ *Consilium* pro intellectu, Psal. Benedicam dominum, qui dedit mihi consilium. Pro senatu, Hiere. 19 cap. Et cedam consilium Iudæ. Pro uoluntate, Hoseæ 10. cap. Et confundetur Israel à consilio suo.

Consilium aũt inire, Hebræi cum latinis utũtur nonnunquã pro consilium capere, deliberare, & quod sequi uelis constituere. Ad consilium tamen exire alicubi Orationũ suarum dixit Cicero, pro ea deliberatione, qua litigãtes cum aduocatis & patronis per secessum à tribunali consultãt. Quod fere in rebus dubijs fieri solet. Vsus est hoc Tropo Esa. 16. cap. Hebræus dicit: Afferre consiliũ, pro inire consilium. 2 Regum. 16 cap.

¶ *Consolari* Paulus usus pro admonere & consilium dare, Actorum 27. cap. Consolabatur eos. Nam illis nihil acciderat, ut egerent cõsolatore. Nam Græcis est παῤῥύνει, id est hortabatur siue admonebat, ne longius irent, quanquam ipsa Pauli oratio, quæ mox subijcitur, satis arguit illum non consolari, sed dare cõsilium. Item Consolari, pro gaudio usus est Paulus ad Rom. 1. Vt simul consolari.

¶ *In Conspectu meo*, pro coram arca fœderis, Exodi 23. cap. Non apparebis, in conspectu meo uacuus. In conspectu meo, & Coram me, idem significant, Deut. 5. cap. Non habebis deos alienos in conspectu meo. Hoc est, nullum Deum prçter me adorabis, me spectante, quem nihil latet. In Conspectu eius, pro uiuente eo, Deut. 21. cap. In conspectu filij odiosæ, hoc est, uiuente filio odiosæ. In Conspectu domini positum, Exodi 29. cap. pro, quod oblatum est Deo. A conspectu mortui sui, Geneseos. 23. cap. Id est, Cadaueris uxoris suæ defunctæ. Quasi dicat, Cum autem Abraham satis superq; planxisset Saram, relicto corpore, profectus est ad filios Heth. A conspectu Moysi, Exodi 36. pro à Moyse. In cõspectu meo, Gen. 30. cap. Id est, pauca erunt tua pecora quæ tu cõmisisti. In conspectu tuo est terra, Gen. 20. id est, uides omnem regionem mihi subditam. Et Gen. 47. In cõspectu tuo est. Quasi dicat, Offero tibi totam Ægyptum, elige quam partem uoles pro patre tuo.

¶ *Consternari* pro contremiscere. Nam Rigzu hebraicè, hoc contremiscente omnes Ebræi uel expauescẽte reddunt, Psal. 4. In uniuersum autem significat hoc uerbũ conturbari, commonere metu: nonnunquam dolere: interdum etiam indignatione. Primi exempla multa sunt, Exodi 15. et Deut. 3. & 28. In his locis omnibus ubi Consternari potest uerti, scriptura habet בגר. Secundi exemplum, ubi hoc uerbo cõmotio mœroris significatur, habetur 1. Regum 19. cap. Tertij exemplum habetur, Gen. 45. Ibi commotio

nem

nem iræ quoq; alicubi trepidare & consternari significat, alicubi etiam festinare, Deut. 20. cap. aperte metum significat. Rursus Exodi 12. cap. ubi de agno paschali dicitur, significat festinationem, ita & Psal. 48.

¶ *Consumere*, est consumere, exterminare & occidere impios, Numer. 16. cap. Vt eos repente consumam. Hinc Consummationem facere. Hoc complexo frequẽter utuntur Ebræi, pro eo quod Latinus redderet totum perdere, excindere funditus, in uniuersum tollere, Hiere. 30. cap. Quia consummationem faciam in omnibus gentibus.

Consummare loqui, 2. Regum 11. cap. hoc est finem dicendi facere.

Consummare puluerem, pro conculcatione ac cõminutione, prouerbialiter ponitur. Id constat ex ipsa sententia, Esa. 16. Consummationem pulueris, &c. Tunc enim perfecte superatus est aduersarius, quum in puluerem & lutum cõculcatur, aut quum etiam conteritur & commolitur.

Consummari autem peccata quid sit, exponit Chrysostomus aduersus Iudæos, oratione 2. Multa, inquit, peccant, sed malorum finis tunc erit, quum dominum suum occiderint. Et hoc dixit Christus: Implete mensuram patrum uestrorũ, seruos occidistis, addite herilem sanguinem. Christus dixit: Implete, propheta ait, donec consummentur delicta, & signentur peccata. Item. Consummationem facere, est opere implere, Genesis 18. cap. Consummatio, pro cõsummatum est, Esa. 10. cap. Consummatio decreti, hoc est, absolutum est decretum, Latinus dicit, Stat sententia. Consummatio. seculorũ ad Hebr. 9. est plenitudo temporis. Alibi uero Dies nouissimi appellant. Consummatio ueniet apud Matth. 24. locutio est. Consummationẽ uidetur accipere pro ea ætate post quam alia nulla ueniet, ut Paulus dicit, in nos fines seculorum deueniisse. Non ergo loquitur de consummatione aut fine seculi. A Christo ad ultimum usq; diem sexta est ætas, à fine mundi septima, quæ requiem æternam nostris laboribus præbet.

Consummare ciuitates apud Matth. 10. pro obire ciuitates accipitur. Et est sensus: Filium hominis cito uenturum, & prius quàm illi possunt peragrare omnes ciuitates Israeliticas.

Consummare aũt oculos uiduæ apud Iob 31. hunc sensum habet, qui frustra diu orare sinũt pauperes, & qui oculos suos intẽtos habent in dominos, si fortè aliquid ab eis accipiant. Fatetur Iob aũt se hoc non feciisse. Et uidua hic in genere pro paupere & desolato ponitur, sicut & pupillus. Consummatum est, apud Matth. 27. Et Ioan. 19. idem est quod iam rite peractum sacrificiũ, iuxta patris uoluntatẽ. Hactenus rite litaui (pro quo nostri canere consueuerunt, Ite, Missa est) morte mea sic perfeci absolutũ sacrificiũ, & ita plenè absolui, expiaui & purgaui credẽtes, ut quemadmodũ ipsa hostia absolutissima, imperfectissimè quoq; absoluã ab omnibus peccatis suis omnes meos cultores. Quid sit τὰ ἱερὰ hoc est sacrificia eximia, sanctiora, iusta, largiora ac luculenta. Vide D. Guilielmum Budæum in Commẽtarijs Græcæ linguæ.

Consumere pro deficere, Psal. 101. Quia consumpti sunt in fumo dies mei. Septuag. defecerunt.

Consummationem loci alicuius facere, est uehementer punire, pœnas sumere, Nahum 1. Vt plagarum modus fiat secundum delictorum pondus.

¶ *Contaminare nomen Dei*, est Deo honorem non præstare qui illi debetur, siue alium colere deo spreto. Polluere sanctuariũ dei dicebatur, qui alio in loco immolabat quàm in ipso sanctuario: quod faciebat qui idolo Moloch sacrificabat, Leuit. 20. cap. Contaminare leprosum, est illum pronunciare immundum, Leuit. 13. cap.

¶ *Contendere*, est studium ingens habere, non sine labore & molestia: caro enim renitetur, Lucæ 13. Contendite intrare per angustam portam, hoc est certate, acriterq; anniti mini intrare, &c.

¶ *Contentiosi* sunt quotquot superbia elati & pertinacia impexi, à primo animi instituto ne latum quidem cultum discedunt, sed semper in promptu habent quod dicant, obiiciant, peruertant, conuicijs uelitent. Hic quoq; seditiosos & seditiones perstringi uidemus quæ plerunq; à contentiosis excitantur hominibus, Rom. 1. cap.

¶ *Contemptibilis* pro inhonorato, Abdiæ cap. 1. Contemptibilis tu ualde. Septuaginta, Inhonoratus.

¶ *Conterere* pro humiliare, Psal. 93. Populum tuũ Domine conterent. Septuaginta, Humiliauerũt. Conterere hydriam super fontem, est mortem oppetere, Eccle. 12. cap. Et

conteretur hydria ſuper fontem,& conteretur rota ſuper ciſternam.Dauid Kimhi,Et dixit ſuper fontem indicans ſepulchrum,ut dixit:Et conteretur rota ſuper ciſternam, quemadmodum ad fontem deferunt,qui eſt locus eius:ſic eſt locus hominis ſepulchrũ, & ibi ſcindetur uenter eius.

¶ *Contriſtare* pro corripere & prohibere 3.Regum 1.cap.Et non contriſtauit eum pater ſuus.Septuaginta,Prohibuit.

Contriſtare hominem,eſt alteri inferre quod non poſsis pati ab alio,uel opprimere per potentiam,uel non iuuare neceſsitatem habentes & oppreſſos conſilio,uerbo & opere cum poſsis,Ezech.18.cap.

¶ *Contra & ſuper*, his aduerbijs plurimum adiungere Faciem,ſolent Hebræi,dicentes:Contra faciem deſerti,Contra faciem firmamenti,& ſuper faciẽ terræ,Geneſis cap. 1.Super faciem abyſsi.ſuper firmamentum:namq; neq; aliud Hebraice ſignificat.

¶ *Contritionis* nomine magnum malum prædicitur,Hiere.14 cap. Quia cõtritione magna cõtrita eſt uirgo filia,hoc eſt populus Iuda,et plaga peſsima ualde.Item Contritionis uocabulo ſtrepitus,ſonitus,tumultus uenit.Alibi in malam partem uſurpatur:ut Contritio & infelicitas in uijs eorum.Et Prouerb.16.cap.

¶ *Conturbare* pro corripere & confundere Pſal.2.accipitur,Et in furore,inquit,ſuo conturbabit eos:hoc eſt,non ſolum deſtruet & diſperdet eos,ſed & conturbabit eos,qui foris pugna,intus pauore eos conſumet.

¶ *Conuertere* pro placare,Pſal.89.Conuertere domine uſq; quò,Hiere.Thren.3.cap. Conuertere malum in caput ſuum.Hebraiſmus eſt.Hoc ad eum modum intelligas licebit,pœnam ipſe luit,quam pararat alij.Aut,malum illi,quod commeruit,accidit.1.Regum 25.In Pſalmis ſæpiuſcule.Item,Conuerterunt ſe ad cor ſuum,Hebraiſmus,noſtet Interpres pœnitentiam egerunt in corde ſuo.3 Regum 8.cap.

Conuerti ad Deum,eſt per uerbum gratiæ illuminari corda ad cognitionem Dei,ut ſciant ſe ſola gratia ſaluandos,non noſtris operibus,Eſa.49.

¶ *Conuocare* populi multitudinem,Hebraico ſchemate dicitur appropinquare in faciem domini:qui mos fuit Conuocandi populum per ſacerdotes ad dominum,præſentẽq; populo loqui dominũ Moſi,Exodi 16.Et Leuit.23.Conuocatio ſancta erit uobis.

¶ *Conuiuium* pinguium deferatorum & medullatorum,Hebraiſmus eſt apud Eſaiam cap.25.ſignificat iram & indignationem dei,ſicut frequenter calicis uocem eandem indicat Zacha.12.cap.Nam ira dei & indignatio hiſce uerbis exprimit.Sicut enim qui calicem ebrietatis bibunt,inſanire incipiunt,& grauati potione ſe ipſos perdunt,dum alios offendere uolunt:ita quoq; qui bibũt in hoc monte potionem,id eſt,qui eccleſiam Dei offendere ſtudent ac Iſraelitas ſpirituales,ſibijpſis accerſunt interitum.

¶ *Coram* ſæpenumero in ſacris literis pro aduerſus & contra ponitur,Geneſis 1. cap.Et homines Sodomitæ peſsimi erant,& peccatores coram Domino,uel in conſpectu Domini.Quemadmodũ alibi de Nimrod,quod eſſet tyrannus,& ferox coram Domino,id eſt,non uerebatur Deum,& uidente Domino,auſus eſt exercere tyrannidem. ſic Dauid:Tibi ſoli peccaui,& malum coram te feci,aduerſus & contra.Ita in conſpectu Dei loqui,eſt coram loqui,& Deo arbitro.1 Cor.12.Idem ſunt in Conſpectu Dei,& Coram Domino.

Coram eſſe,ſæpius inuenies pro eo quod eſt in poteſtate,ſic Gen.24.Ecce Rebecca coram te eſt,accipe eam,id eſt,in poteſtate tua,ut ſit Coram eſſe,idem quod in poteſtate eſſe.Interdum Coram Deo,eſt in miniſterio & negotio Domini eſſe,Lucæ 1.cap.Magnus coram Domino.

Coram te autem,capitur nonnunquam pro,ante te,id eſt,ante tuam ætatem,ut ad tempus referatur. 1.Paralip.17.capite. Coram ſeipſo prudens, eſt non timere Dominum,non agnoſcere Dominum,non recedere à malo.Poſt Baal ire.Stare in peccatis, ſubter omne lignum frondoſum ire.

Coram Deo,inſuper iurantis ſermo eſt,apud Paulum 2. Corinth.7.cap.Et illos & Deum conſcium teſtantis.Et Geneſis 6.cap.Corrupta eſt autem terra Coram Deo,id eſt,uidente ac ſciente Deo.Coram atqui Deo uiuere Gene.17 cap.eſt Deo placere & obedire.Vtinam,inquit Iſrael uiuat coram te,Id eſt,ita uiuat ut tibi placeat,& obediat mandatis tuis.Coram Domino,interim pro arca teſtimonij,Exodi 16.cap.Coram Domino,pro,ante tabernaculum conuentus,ſiue fœderis,Leuitici 1.capite. Coram Domino

mino in atrio, Leuitici 6. capite. Coram Domino, pro Deo inſpirante, Numeri 32. capite. Coram Domino, pro in oſtio atrij, capite tertio Leuitici. Coram Domino, pro, in ea urbe in qua fuerit tabernaculum, Deuteronomij 16. capite. Coram Domino, pro, ſub cœlo, Geneſis 10. Coram Domino, id eſt, Dei iudicio, Geneſis 13. Peccatores coram domino. Coram me, pro, me inſpectante & uidente, Exodi capite 30. Coram te, pro ſub aduentum tuum, Deuteronomij 7. capite. Coram uobis erit terra, id eſt, in ueſtra poteſtate, Gen. 34. cap.

¶ *Corban* idem eſt Latinè quod appropinquatio & oblatio, qua nos Deo appropinquamus, aut quod nos deo appropinquare facimus, Leuitici 3. cap.

¶ *Cordis* appellatione uenit tam diſcernendi uis quàm agendi induſtria: quia domicilium eſt ſenſuum, & fons cogitationum, ex quo promuntur & bona & mala. Hinc ſignificat conſilia, ſtudia, affectus, mentem, iudicium, opinionem, cogitationes, æſtimationes, &c. Ideo Pſal. 7. prius cor dicit quàm renes, quod uoluptas & quæritur per opiniones & ſequitur: & quiſq; his delectatur, quæ ſibi bona iudicauerit, ſi obtinuerit. Hinc ſapientia Carnis inimica deo, ad Rom. 8. dicitur. Quod quærat uoluptates illas aduerſus his rapiatur, & his adficiatur, quæ deus ipſe prohibuit. Senſus ergo eſt, Scrutat⁹ corda & renes deus. Quod omnes cogitationes, delectationes, deſideria & uoluptates, Deus ſolus ſcrutatur, unus ipſe nouit & examinat ac probat. Quia ipſe eſt ſpirituum ponderator, Prouerb. 16. cap. Corde ergo & renibus uetus ille Adam ſua quærit, id eſt, lucra, gloriam, oblectamenta carnis & tranquillitatem uitæ. Hinc odia, inuidia, ira, homicidia, &c. Et alibi precatur Dauid: Vre renes meos & cor meum. Hinc Cor & Renes pro intimis cogitationibus atque affectibus poni non inſolens ſcripturæ eſt. Nam Cor affectuũ intellectus & uoluntatis ſedes eſt, Renes uerò cupiditatũ. Et Chriſtus Matth. 12. appellat Cor theſaurum bonorum & malorum, id eſt, locum & repoſitorium unde promuntur bona & mala. Et quum Cor, affectuũ ſedes & domicilium ſit, ponitur ſæpe pro ipſis affectibus. ut, 1. Ioannis cap. 3. In cordibus ueſtris. Et ad Hebræos cap. 13. Bonum, ait, eſt enim gratia cõſtabiliri cor. poſuit pro mente ſiue interiore homine, qui nõ purgatur uel ſaturatur, niſi ſpirituali manducatione, Ioan. 6. Cor ueſtrũ gaudebit, Ioannis 16. id eſt, ineffabiliter & ex animo gaudebitis. Eſt enim Idiotiſmus linguæ ſanctæ, maximam ſignificans gaudij affectionem.

Cordis præputium, eſt craſſities cordis & obduratio ad legem, Hieremiæ 4. & eſt auferenda & reſecanda à uere fidelibus.

Cor maternum prouerbio dicimus pro amiciſsimo & ſuauiſsimo corde, Eſa. 49. capite. Sexus enim muliebris natura eſt miſericors, quia ad miſericordiam & ad fouendũ natus. Vnde Hebræi etiam mulierem uocant à matrice ſeu utero, quod ad fouendum ſit facta, ſicut uir ad defendendum.

Ad Cor præterea, pro uſq; ad, Deut. 4 cap. Et mons ardebat in igne ad cor cœli Septuaginta, Vſq; ad cœlum.

Corde uerò cõtriti ſunt, quos piget & pudet uitæ contra deum & legem eius admiſſæ, qui in omni uita ſua nihil cui fidant inueniunt, ſed contrito ſpiritu Deum accedunt medicum, in huius ſperantes miſericordia, Lucæ 4. & Eſaiæ 61. cap.

Cor ſuum aggrauare, eſt aliquid grauatum ac reluctante animo facere, Exodi octauo capite. Et aggrauauit cor ſuum Pharao, etiam hac uice. id eſt, in infidelitate permiſit.

Cum corde meo fuit, hoc eſt, animus erat ædes extruere. Noſter legit: Erat uoluntatis meæ. Idem 1. Paralipomenon 22. & 2. Paralip. 1. 6. & 11. capitibus, Omne quod uenit ſuper Cor. Vbi interpres Latinus legit, omne quod diſpoſuit in corde ſuo, 2. Paralipom. cap. 7. Item Dederunt cor ſuum, ut quærerent, hoc eſt, animum appulerunt ad ſtudendũ domino. 2. Paralipo. 11. Et ſimile cap. 12. Non direxit cor ſuum, &c. Cor ſuum non præparauit domino, 1. Regum 7. cap. hoc eſt, non pœnituit. Item, Conuerſi ad cor ſuum, id eſt, reſipiſcunt. 2. Paralip. 6. Ab hoc non diuerſum eſt, Redire ad cor, Eſaiæ 45. & Pſalmo 84.

Deus tangit Corda, hoc eſt, quo uult mouet, 1. Regum 10. cap. Inuenire Cor ſuum, idem eſt quod Deum aliquid mittere in mentem homini ut faciat, 2. Regum 7. cap. Factum eſt Cor Iſrael poſt Abſalom, hoc eſt, animus uulgi hac propendebat, ut Abſalom principatum teneret patris loco, 2. Regum 15. cap.

Adfligere cor ſuum 2.Regum.13.cap.Idem ferè cum illo quod eſt apud Eſaiam cap. 58.uidelicet adfligere animam ſuam,id eſt,ad ſummum turbari.Cor tuum non eſt mecum.Hoc eſt,Non es eiuſdem mecum animi,Iud.16.cap.Cor tuum eleuauit te,Id eſt,uideris tibi magnus ac potens eſſe,Germanice,haſt ein ſtoltzen geiſt.4.Regum 14.cap. Cor ſuum percutere,pro eo quod eſt,conſcientia tangi,per conſcientiam argui ac admoueri.1.Regum 24.et 2.Regum 24.cap.Er ſchlag in ſich ſelbs.Obſerua,Cor ſuum,nominandi caſum eſſe,ut intelligas Dauidem à ſuo ipſius corde percuſſum.Nec ſecus legunt Septuaginta.

Feruet Cor eius,ubi noſter Interpretes habet,dolore ſtimulatus,qui & ipſe tropus Latinis non infrequens eſt:Feruescit ſanguis & ira,ſcintillant oculi,Deut.19.cap.Cor eorum exiuit,pro quo Interpres noſter,Obſtupefacti ſunt.Septuaginta,Obſtupefactũ eſt Cor eorum,Gene.42.Boni corde,noſter Interpres,alacri corde.3 Regum 21.2.Paralip.7.& Eſter 1.& 5.cap.Cordis latitudinem dedit ei,hoc eſt,ampliſsimum ingeniũ.Fecit illum regem doctiſsimum.3.Reg.4 cap.

Cor aliquando pro anima accipit ſcriptura,ut ibi:Omni cuſtodia ſerua cor tuum. Pro affectu ſiue uoluntate,atq; animo ipſo:ut Actorum 4.cap.Multitudinis credentiũ erat Cor unum,id eſt,ipſum omnes uolebant,quemadmodum amicorũ eſt,idem uelle atq; nolle:ut Lælius Ciceronis atteſtatur.

Cor ſemper Hebræis ſignificat per metaphoram medium.Sic dicunt in Corde terræ,In Corde maris,id eſt,in medio,& medio maris.Sicut etiam Chriſtus Matth.12.cap. Filius hominis erat in corde terræ.Sic in Moſe,uidiſti ignem uſq; in cor cœli,id eſt,in mediũ,Ita & Pſal.45.Sagittæ cadent in corde inimicorũ regis,id eſt,in medio.Et Exodi 19.In Cor tuum:Sic Cor maris:idem eſt quod medium maris.Cor terræ,pro eo quod dicimus in medio terræ,aut intimo,Pſalmo quadrageſimoquinto,Et montes transferuntur in corda marium.Et Ezechielis uigeſimoſeptimo capite,Cor medium uel intra. In Corde maris terminos tuos,hoc eſt,in medio maris.Eo enim quod terra mari ambitur,dicuntur montes mari ſiti.ut Pſalmo quadrageſimoſexto,pro medio dixit,& Ionæ ſecundo capite.Similiter ad hunc modum,Cor hominis medium in homine eſſe.Item rex in medio Cor populi.Item Cor maris Iudæa eſt,nimirum in medio mundi,ut:Vidi uirum aſcendentem de Corde maris.O Tyre quæ fita es in corde maris.Hinc medium omnis terræ Hieruſalem,Hebræi intelligunt.Septuaginta & Paulus 1. Corinht. 11.cap.dicit:Omnis terra.Item In Corde terræ,Marci 8.cap.tropus eſt,& ſignificat mortuum eſſe et ſepultũ in terra.Sic Germanice dicimus,ein kyel erdtrich vver dem gſundt, ſignificantes illis uerbis mortem & ſepulturam.

Cor inſuper pro anima & ſenſu & intellectu,& ſcientia,Hiere.4 cap.Laua à malicia cor tuum Hieruſalem,Rom.1.cap.Obtenebratum eſt inſciens cor eorum,Ephe.4 cap. διανοίαν,id eſt,intelligentiã nominat,obtenebrati intelligẽtia.Pro opinione,Geneſ.31. cap Et furatus eſt Iacob cor Laban.Exiſtimabat enim illũ eſſe cũ pecudibus ſuis & ipſe fugerat.Pro ſermone & cognitione,Pſal.23.Cor regis,pro ipſo rege,Hiere.4 cap.Peribit cor regis & cor principum.Cor hæſitare,Gene.45.Hæſitauit cor eius,hoc eſt,conſternatus ſeu attonitus & obſtupefactus eſt.Cor inuenire,relinqui à corde,eſt non peccare 2.Regũ 7.Eapropter inuenit ſeruus tuus cor ſuũ.Quem enim corde reliquit peccat,ut Pſaltes teſtatur Pſal.49.Et cor meum dereliquit me.Item,In cor loqui,eſt amice compellare & conſolari,Ruth 2.cap.Et loquutus es in cor ancillæ ſuæ.Item,Ad uel ſuper Cor loqui,idem eſt quod blanda,bona,dulcia loqui,et adflictum animum conſolari fauorabiliter & familiari colloquio metum adimere,quemadmodum Gen.34.Sichem loquutus eſt ad cor Dinæ,quam uiolauerat,triſtem detinuit blandicijs,hoc eſt,uerbis eam demulcebat.Et Eſaiæ 40.Conſolamini,cõſolamini populo meus,loquimini ad Cor Hieruſalem,& prædicat illi,id eſt,date operam,ut mœrorem ex cordibus hominum eximatis,blande nocentes illos,non imperioſe,non frigide,ſed feruenter,ut ad intimum cordis uerba penetrent.Et Oſeæ 2.& Gen.49.cap.

Cor eſſe alicubi,nihil aliud eſt,quàm cogitationem,gaudium,fiduciam,ſpem,amorem,metum,totum uidelicet animum alicubi eſſe.Matth.6.cap.Vbi theſaurus,ibi & cor tuum,id eſt affectus cordis.

Corde recti ſunt qui ſemper & ubique bene de Deo ſentiunt,non carni,nec huc, neque illuc,incertis opinionibus,inconſtantes,uacillantes & nutantes,Pſalmo 7.& 72

Quàm

Quàm bonus Deus Iſrael, ijs qui recto ſunt corde, id eſt, qui neque proſperitate impiorum, neque ſua ipſorum infelicitate ſeducti, male de Deo ſentiunt, ſed placet eis quicquid & quocunque modo Deus fecerit. Sola enim fiducia uerbi cœleſtis contenti, omnia Deo optimo patri luminum relinquunt, ſiue cõmittunt, ſimplicibusq; oculis in uoluntatem Dei intendunt.

Cor obliquum, nunc per iactantiam, arrogantiamq; elatum, nunc per calamitates & dolores detectum, huc atque illuc fluctuat: unde Eccleſiaſtes ait: Obliquum non dirigetur. Hæc Baſilius. Corde autem rectus eſt, qui animum retinet utrinque paratum, ut nec in rebus excedat, neque rurſus deficiat, ſed in medio uirtutis conſiſtit, & nominatur ille alibi iuſtus. Hæc Baſilius Magnus in Pſal. 7. Cor ergo rectum, eſt quod non quærit ſua, nec aliud in agendo aut patiẽdo ſpectat, quàm Dei gloriam, et proximi commodum. Vide Auguſt. in Pſal. 31.

Cor confortatum, Diuus Auguſtinus Quæſt. ſuper Deuteronom. 2. cap. ut tradetur in manus tuas, ſunt in hac die. Hæc dicens Moſes dum populum alloquitur, tale aliquid commemorat quale dicebatur in Exodo, Ego induraui Cor Pharaonis. Et in Pſalmo legitur, Conuertit cor eorum, ut odiſſent populum eius. Sanè notandum eſt, Confortatum cor, poſſe dici etiam in malo. Hæc ille.

Cor carneum, in bonam partem nonnunquam capitur, uidelicet pro obtemperanti, docili, ſequaci, molli, tractabili. Hierem. 31. 2. Cor. 3. cap. opponitur enim pulchra antitheſi Cordi lapideo, pro peruicaci & contumaci, eodem capite.

Cor lapideum quoq; habemus, hoc eſt, cuipiam ad uerbum Dei non commouebile, quod correptionem non admittit, ſicut lapis adamas non cedit percutienti. Et hoc deſignant lapideæ tabulæ, ut infrà audiemus, Ezechielis trigeſimoſexto capite, pro duro & obſtinato.

Corde inſatiabili eſſe, eſt donis dei præſentibus minus contentum curare tantum, ut multa habeamus, per phas & nephas: non quidem cum deo, id eſt, honeſto labore. Qui eiuſmodi eſt, proximum in negotio circunuenit, nulli ſubuenit, pecunias & res non ex fide, ſed contra conſcientiæ uermem ſine modo accipiẽs, id quod Salomon Prouerb. 21. capite, larum Cor uocat, eò quod iſtorum oculi inſatiabiles ſunt, nihil eſt eis ſatis, adeò ſitis auaritiæ nunquam explebitur.

Cordis præputium, durities ac cæcitas, qua cor impeditur ne uerum perſpiciat: ut enim apud nos per baptiſmum demonſtratur, ac ſit animi potius quàm corporis expiatio. ſic Hebr. 1. capite, Circunciſio docebat reſecandam eſſe Cordis duriciem ac cæcitatem. Hinc Cor præputiatum, quod obeſum, craſſum, affectibus terrenis oppreſſum. Et cum præputiata eſt, qui prauæ uoluntati obſecundat, malumq; animo deſtinatum opere perficit.

Cor unum dicitur, quod non claudicat in utranq; partem, Ezech. 11. cap. Et dabo eis cor unum. Cor nouum autem, quod uerbo domini obedit ad optima, deoq; grata perpendit, uetuſtatem carnis depoſuit, & nouitatem uitæ meditatur, quodq; aliter ſentit & ſecus afficitur, quàm antea.

Cor atqui in ore habere & econtrà, ita diſcernuntur. Alterum ſtultorum eſt, qui imprudenter & impræmeditato blaterant. Alterum autem ſapientum, qui prudenter & ad rem loquuntur, iuxta illud Eccle. 21. cap. In ore fatuorum cor illorum. Et in corde ſapientum os illorum. Pulchra ſanè & egregia ſententiæ conuerſio.

Corde & corde, et duplici corde loqui, idem eſt quod alibi ſcriptura duplices animo dicit, eſt inconſtanter & perfida intentione loqui, duplici animo fallere ſimplicem & innocentem. Sunt hi qui aliud loquunt, aliud ſentiunt, aut ea affirmant, quę non credũt, & de his dubitant, Pſal. 12. Labia doloſa in corde, & in corde loquuti ſunt mala.

Ad cor redire, dicunt Hebræi quomodo Latini Ad bonam mentem, aut ſibi reſtitui, Eſaiæ 48. Conſiderate iſtud & animum reſumite, redite ad cor, ò præuaricatores. Septuaginta μετανοήσατε, id eſt, reſipiſcite.

Cordis contritio & conquaſſatio ſumitur apud Eſaiam 65. cap. in malam partem.

Corde contriti aliàs ut & ſuprà annotatum, ſunt hi qui ab alijs oppreſſi atque inde grauiter adflicti, animoq; ſaucij & conſternati, Pſal. 34.

Corde mundi, hi dicuntur, qui ſeruant mundiciam Cordis, hoc eſt, ſimplicitatem & integritatem, neq; admittunt in animũ peruerſum conſilium aut affectum. Vel ne quid

aliud Corde uolutes, aliud foris præ te feras, ſed ex puro ſimplicíq; corde ad gloriam dei & ſalutem proximorum inſtituas omnia nuſquam tua quærens, Huiuſmodi certe deũ uidebunt, uti ſunt de germanis dei cultoribus, qui aſcendunt in montem domini.

Cor ponere ſuper uiam, eſt alacriter aggredi opus iniunctum, Haggei. 1. cap. Sic dixit dominus exercituũ, Ponite cor ueſtrũ ſuper uias ueſtras, hoc eſt, aggredimini opera.

Cor errare, dolorem ſignificat, & tantum, ut corde ſuo loco amoueatur: Hinc inde uagans deſtituaturq; omni ſolatio, ut membra omnia contremiſcant, Eſaias uſus eſt Corde carere, qui intellectu & prudentia deſtituti ſunt, & præcipites ſequuntur deſideria carnis, Eſa. 48. cap.

Cor furari, idem eſt quod celare, abſcondere conſilium, atque agere alio neſciente. Sic Iacob Geneſis. 31. cap. Clam inſcio ſocero, uidelicet Laban, uolebat agere profectionem, & clam inſtituere iter. Cor meum, inquit, furatus es. pro quo Onkelos, abſcondiſti à me, & cœlaſti à me.

Ad Cor uel in Cor ponere, uel Cor ſuum apponere ad aliquid, pro mente tractare, reputare, perpendere, ſic ait Eſa. 47. Non poſuiſti ſuper Cor tuum, neq; recordatus es nouiſsimi tui, Exodi. 7. cap. Et in libris Regum, Abſalom non poſuit rem in corde ſuo, quo ſcilicet Amnon ſororem ſuam uitiauerat. Similiter. 1. Regum. 25. dicebat Abigail uxor Nabal ebrij, ad Dauidem: Ne ponat oro dominus meus rex Cor ſuum ſuper uirum iſtum iniquum. In Corde conſeruare omnia, hoc eſt, conferre & perpendere, Lucę 2. Exemplo Mariæ. Ad Cor, hoc eſt, uſq; ad, Deut. 4. Et mons ardebat in igne ad Cor cœli. Septuaginta, Vſq; ad cœlum.

A corde mortuus, Pſal. 30. Dauid utitur hoc Ebraiſmo, Obliuioni fuit tanquam mortuus à Corde. id eſt, ſicut qui mortuus eſt obliuioni datur, & perijt à corde & memoria hominum.

Cor nouum Iſraelis, Ezech. 18. cap. eſt credere in eum, quem prius negauerant, gloriam Dei, non ſuam quærere, ſpiritualia præferre corporalibus, uerba legis & prophetarum amplecti, quàm humanas traditiones. Cor nouum gentium, eſt idola cuncta relinquere, mortuorum culturam contemnere, &c. eodem cap. Ezechielis.

Cor præterea dilatari, idem eſt quod lætari, animo gaudere, conſolationem accipere, ut, Cor & os dilatatur huic. Latius de hoc Tropo lege Eſaiam 60. capite, Tunc uidebis & affluues, obſtupeſces & dilatabit ſe cor tuum. Et 2. Corint. 6. capite. Pſalmo 34. Et hoc fit dum ablato malo, rurſum bona & iucunda conferuntur. Nam & in fronte & uultu toto uidemus, quàm contrahantur triſtibus, & dilatentur rebus iucundis. Ideo de impijs Pſalmo 7. dicitur: Et contrahentur in anguſtijs ſuis. Vnde & Apoſtolus Rom. 12. cap. duo illa componit: Tribulationem & anguſtiam, malum ſcilicet & fugam mali, ſic tamen ut fugi non poſsit.

Cor compungi, eſt mortificare iram, quam in corde qui concepit, iratus impingitur, quum redit ad cor, ſibiq; diſplicet, quod commotus ſit, atque ira ad ſilentium prædictum, per compunctionis uim proximè accedit: itaque dum loquitur cum Chriſto, in corde ſuo uider (præſertim in cubili ſuo, & ſeorſum poſitus) quàm ſtulta fuerit commotio & impatientia iræ ſuæ: quam ſi ſequutus, cecidiſſet, atque hac ſui compunctione imitatus, abſtinet à tumultu, ad quem motus fuerat: etiam tacet: uindictæ flamma non parum ſedata. De quo Pſalmo 4.

Corde ſapientes, pro ingenioſi artifices, Exodi 36. cap. Cordis ſapientia ergo eſt peritia artis, induſtria & ingenioſitas. Ideo corde ſapiens, idem eſt quod ingenioſus, induſtrius, & peritus artifex.

Cor eorum egreſſum, Gen. 42. id eſt, exanimati ſunt, ſiue obſtupuerunt. Cor incircunciſum, Leuit. 26. pro improbo ponit. Cor intelligens, pro mente intelligenti, Deut. 29. Et non dedit uobis cor intelligens. Cor malignum. Deut. 15. Nec malignum erit cor tuum dando illi. id eſt, ne grauatè, moleſtè ſiue ægrè iuues illum.

Cor ponere ad ſermonem, eſt negligere uel auſcultare, Exodi 9. cap. Qui autem neglexit ſermonem, &c. In cor ponere ad docendum, Exodi 35. cap. Id eſt, reddidit eum facilem & pronum ad docendum alios.

Poſt cor ſuum & oculos ſuos aſpicere, Numer. 15. cap. eſt ſequi cogitationes cordis ſui, & concupiſcentiam oculorum ſuorum. Ad Cor reducere, id eſt, in memoriam, Deut. 30. cap. Ex toto corde, Deut. 26. cap. id eſt, ſponte, libenter, & ex animo. In Corde & ore

& ore tuo uerbũ. Deut.30.Hoc eſt,propinqua tibi eſt lex,nam in ore tuo eſt:id eſt,tibi il la frequẽter recitatur,& uelut in os ingeritur à Leuitis.In Corde dicit,Quia legẽ cordibus Iudæorũ inſcripſerat dominus,priuſq̃ in tabulis illis lapideis Decalogũ inſculpſiſſet.Corde uoluntarius:id eſt liberali animo.Exod.35.cap.

¶ *Cornu*, uulgari phraſi ſcripturæ,pro uictoria,magnificentia,robore,imperio,uirtute,gloria, regno,amplitudine,potentia,maieſtate capitur,ut Hierem. 48.cap.Cornu Moab confringetur,& brachium conteretur, quo tamen idem ſignificatur. Metaphora ſumpta à quadrupedum animalium potentia,quorum robur Cornua ſunt.Illis quoq; beſtiæ pugnant & ſuperabunt.Vel hinc hæc translatio ſumpta,quòd reges oleo & Cornu ſumpto inungebãtur.1.Reg.16.cap.Imple cornu tuũ oleo.Sic Iob ait,ſe cornu ſuum in puluerem depoſuiſſe,hoc eſt abieciſſe regnum,honorem,& omnia quondam magnifica.cap.16.Et Pſal.17.Protector meus & cornu ſalutis meæ.Et Luc. 2.cap.Id eſt gloriam & uictoriam.Pſal.74.111.148.Et apud Danielem cap.7. Cornua quatuor, quatuor potentiſſima regna demonſtrant.Et decem Cornua in ultimo tempore regnatura Daniel teſtatur.Zachariæ 2.cap.pro regnis ſumitur. Eſa.5. Vinea facta eſt dilecto meo in Cornu filio olei. Voluit alioqui Cornu:id eſt, terram promiſſionis dici, quòd terris alijs ſit eminentior,ſed & Hebraicũ ſchema.Septuaginta bene indicarunt,uertẽtes In loco pingui.Idem eſt ergo filius olei,quod locus pinguis.Alluſit ad prouerbium Amalthias ceras,id eſt Amalthiæ cornu, uel copiæcornu. Nimirum in loco,è quo quaſi omnem pinguedinẽ queas deponere.Nota eſt enim fertilitas terræ promiſſionis, unde lacte & mel le fluere prædicatur,tametſi alicubi montoſa,pluuiam è cœlo deſideret.

Cornu ſalutis,abijt apud Hebræos in prouerbium, uſurpatur̃q; pro ſalute & inſigni uictoria.Hebræi hac uoce Cornu, pro radio, flamma,aut ſplendore. Metaphora à bouis Cornu ad ſolis radios ac iubar,& ad flammam tracta . Hinc per errorem Moſes ille ſupra omnes mortales lenis,iucundus,ſuauis,& patiens,cornutus nobis eſt factus: quum ſcriptura uoluerit nobis gratiam, ſplendorem & autoritatem, quæ ei colloquio Domini acceſſerant,ita ut per omnia anguſtior eſſe quàm prius,commendare. Exodi trigeſimo tertio capite: Cornua habebat.hoc eſt, ſplendores ſeu fulgura in uultu ſuo.Et Abacuc quarto capite:Splendor eius ueluti lumen,fulgores à manibus eius progrediebantur:id eſt,corruſcationes,fulgura.Opus fulgens ac ſplendens erat Iordanem pertranſire.Item quod percuteret Ægyptum. Nam hæres ſpargebãtur ac tanta uulgabantur,ut cœlum & terra gloria eius replerentur.

Cornu apud Eſaiam capite quinto,ponitur loco aprico:quemadmodum & in Germanica lingua Cornu uocamus Cherſoneſum in mare aut ſtagnum procurrẽtem : aut etiam colliculum oblongum in laram planiciem,quales loci fermè aprici ſunt, & ſerendæuiti accommodatiſſimi. Hinc Cornu,pro monte & pro loco edito & munito Hebræi accipiunt:& uel præcipua terra olei ferace quoq; accipitur,ut eſt terra Iſrael, fluens lacte & melle . Cornua ſeptem Apocalypſis quinto capite,eminentiam poteſtatis qua uniuerſis dominantur,accipimus.

Cornu & ungulæ capiuntur pro prædicatione uerbi,quæ fide fit, & ſpiritu fortitudinis Domini.Micheæ 4. Cornu autem uentilare, idem eſt quod frangere & ſuperare, Pſalm.43.In te inimicos noſtros uentilabimus cornu, & in nomine tuo contemnemus inſurgentes nobis.Sic Micheæ 4.cap.Ventilabunt eos cornibus. Quod à Cornibus animantium pugnantium deductum uidetur,quæ iactãt & feriant impetu ſuo, Ezech, 32.Zach.1.cap.

¶ *Corona*, ſchema eſt in ſcriptura non inelegans,pro ſummo honore & decore ſeu regia dignitate accipi, Eſaiæ capite 62. uidemus. Et corona gloriæ in manu domini:id eſt, in tutela domini.Hieremiæ decimotertio, Quia corona ueſtræ magnificentiæ.Similia ſunt quæ ſexageſimo ſecundo capite apud Eſaiam dicuntur iſtis, quæ Paulus de eccleſiæ mundicia & puritate uirginem eam faciendo,nunc matremfamiliàs diſſerit.Et Pſalm.45.pro potentia & gubernatione regni, ſicut ſceptrum,ius,leges, ſapientia,quæ moderatur regnum. Hinc corona regni, imperij ſymbolum & iudicium. Item Corona gloriæ,aliquoties uerbum dei eſt:hoc eſt,id quo gloriamur,& fidimus,& glorioſi reddimur aduerſus regnum mundi.Hinc coronare ſæpius accipitur pro circumdare & interficere quempiam.1. Reg.23. capite:In modum coronæ cinge Dauid, &c. Et Pſalmo quinto : Scuto bonæ uolũtatis tuæ coronaſti nos.Item Pſalm.18. Gloria &

honore coronasti eum.pro,circundedisti.Metaphora à corona sumpta,quæ undiq; perfecta est,& totum cingit.Corona dei,ecclesia est,ex uarijs gentibus congregatio:de qua Philip.4.in persona credentium ait,Gaudium & corona mea.

¶ *Corporis* uocabulo utitur scriptura nunc pro naturali corpore uegetatiuo,ut Esa. 50.Corpus meum dedi percutientibus.Luc.24.Non inuenerunt corpus Domini in sepulchro.Tres sunt ergo hominis partes.Corpus est uisibile illud uasculum,terrenum, corruptibile & mortale.Spiritus est in homine,id quod Græci uocant Igemonicon,id est Principale,rationem intelligentes,qua separamur à bestijs.Hanc etiam mentem uocamus.Hac parte iudicamus,& quæ bona uidẽtur expetimus.Anima est,qua uiuimus & corpori coniungimur.Spiritus,mox atq; per fidem & cognitionem Dei uirtute spiritus sancti regeneratus est,deo seruit & uolũtate illius delectatur,promptus & alacer ad cœlestia.Anima uerò (id est,animales illi sensus & affectus propter terreni corporis coniunctionem,terreni & carnales)non ita citò obtemperat spiritui,sicut spiritus deo.Retardatur enim carnis affectibus,ut imperio spiritus regenerati difficulter obediat,imò plerunq; reluctatur etiam.Sic Paulus dixit,se mente seruire legi dei,& carne legi peccati.Et carnem cõcupiscere aduersus spiritum,& spiritum aduersus carnem.Hinc ista carnis tergiuersatio Christus (Matth.28.cap.Spiritus quidem promptus,caro autem infirma)infirmitatem uocat,durat in sanctis,donec in hac uita sunt.

Corpus item,interdum pro corpore metaphorico,spirituali uel ecclesiæ.Eph.4.ca. Vnum corpus sumus.Coloss.1.cap.& Iac.3.cap.pro ipso homine,aut pro tota concione & ecclesia,quæ unum corpus est,aut pro tota actione & uita hominis accipit.Si lingua, ait Iacobus,constituitur in membris nostris,quæ maculat totum corpus,&c.

Corpus,aliquando totum hominem etiam internũ scriptura uocat,ut sit idem quod caro,id est,totum quod sumus secundum animam,ut corpus.Et corpus Paulus 1.Corinth.7.non usurpat pro carnali isto corpore nostro,quod per scortationem commaculatur,sed pro illo spirituali corpore & fœdere,de quo prius locutus est,nos uidelicet mẽbra,adeoq; etiam corpus esse Christi,& spiritum nostrum unum esse cum spiritu Christi.Dicit ergo,Nullo alio peccato perinde in corpus hoc,id est in fœdus hoc Dei peccatur atq; fornicatione.Nam & apud homines nullo delicto ius,immo corpus matrimonij magis uiolatur,quàm fornicatione,siue adulterio.

Corpus,item dupliciter.Animale uidelicet,quod naturaliter uegetatur,& quod naturalibus uiribus & adfectibus ducitur,uiuit,ut dormire,edere.In summa,Animale corpus uiuum,illud est quod Adamo protoplasto dedit Deus,& quod operante Deo nobis cõfertur per natiuitatem carnalem.Scriptum est enim,Factus est Adam in animam uiuentem,pro,anima uiua,seu homine uiuo,qui morte interit.De hoc D.Paulus 1.Corinth.15.Spirituale corpus uerò significat,quicquid spiritu Dei uegetatur,& spiritualibus motionibus & affectibus trahitur.Spirituale autem corpus.1.Corinth.15.illud est, quòd ipse Dominus Iesus primitiæ dormientium à morte excitatus,gessit,spirituq; suo omnium fidelium corpora uiuificabit,ut & ipsa sint spiritualia futura & cõformia corpori dominico,uiuentia iam perpetuò in gloria,potentia,ac omnium rerum perse.&c. Hinc extremũ Adam in spiritũ uiuificantẽ,non in spiritũ uiuentem,dixit Paul.factum.

Corpus animæ,uel spiritus instrumentum.Rom.6.Adhæc corporis nomen,per metaphoram,pro tota uita & actibus,inclusa similitudine oculi & corporis externi,accepit Christus,Mat.6.Lucerna corporis tui,est oculus tuus:si oculus tuus fuerit simplex,totũ corpus tuum lucidum erit:si autem oculus tuus fuerit nequam,totum corpus tenebrosum erit.Et Luc.11.ut,Oculus pro mente ponatur,idem Corpori initiatus est,quod totã uitæ mens praua. Corpus,insuper sæpissimè pro ipsa rei ueritate,pro ipsissimo significatu,ob suum contrarium & oppositum,quod est umbra,quæ aliquid tantum adumbrat,non rem ipsam exhibet.ueluti Paul.ad Col.2.ait,quòd in Christo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.i.uerè,& re uera,non imaginariè,nõ per umbram & figuram.Et ibid.Quæ sunt rerum futurarũ,corpus autem Christi. i. ipsum significatũ, & ipsam rerum substantiã,& ipsa rei ueritas est Christi.i.in Christum,siue Christi gratia:uelut cæremoniæ Iudaicæ,ad tempus datæ,repræsentarunt,& figura fuerunt.i.umbra tantum,non res ipsa.Veritatem autem per Christum habemus.Psal.39.Hebr.10.Sacrificium & oblationem noluisti,id est,cæremonias illas ueteris testamẽti,repudiasti:sed corpus aptasti mihi, id est,ueritatem:cuius illa sacrificia,tantum umbra erant,coaptasti

mihi

mihi,figuram amplius noluisti,ueniente tempore,in quo corpus:id est res ipsa & ueritas propalanda erat.Corporaliter. Colossensium secundo, posuit Paulus pro uerè ac proprie,siue naturaliter.Et corpus Christi: id est,Christus ille,qui corpus dat.der das vvesenlich stuck,die vvesenlich fromkeit und seligkeit gibt. Nam corpus hic non significat lyb,sed vvesen,uel vvesenlich,ut suprà Corpus & corporaliter.

Similiter Corpus peccati.Romanorum sexto capite:Vt euacuetur corpus peccati,ne posthac seruiamus peccato, Id est nosmetipsos,qui nihil sumus, nisi concupiscentia & peccatum merum. Das vvesen der synd, die synd selbs. Vt posthac non peccato:id est, morbo & corruptione obsequamur & seruiamus. Corpus peccati nos ipsi sumus. Sic ut suprà allegatum est.Colossensium secundo capite, Diuinitas corporaliter habitat in Christo,id eit Gott selbs.Schema id nobis quoque usitatum est.Dicimus enim der lyb hafftig teuffel:corpus diaboli,pro ipsomet diabolo, der teuffel selbs, Alioqui nec deus nec diabolus corpus habent,cum uterq; sit spiritus incorporeus.

Corpora uestra,pro personis,primæ Corinthiorum sexto capite: An nescitis quod corpora uestra,id est, uos,schema est Hebraicum,Corpus Christi pro morte eius accipi, ex Pauli uerbis plane cernitur primæ Corinthiorum undecimo capite, Is enim iubet mortem domini annunciare.Et Christus præcepit hoc, commemorationem suam facere.Nihil ergo aliud est commemoratio corporis,quàm mortis gratiarum actio.

Corpus spirituale dicitur,ut est apud Paulum primæ Corinthiorum decimo quinto capite,quod spiritui omnino subiectum est, & quod corporeis alimentis ultra non eget, sed solo spiritu uiuit,quod ab omni sorde repurgatum est. Exemplum cape in metallis,quæ per ignem ab omni scoria & sorde repurgantur,manente tamen eadẽ substantia.Ergo hoc loco corpus spirituale nõ intelligitur quod corpus uertatur in spiritũ.

¶ *Corroborare* aliquem,est iubere eum bono esse animo.Deut.ca.1. Hunc exhortare & corrobora,& ipse sorte diuidet terram Israeli.

¶ *Corrigere*, pro iustificare.Mich.6.Nũquid corrigã in stathera impietatẽ.septuagin ta,iustificabiẽ.Quid aũt sit corripi in ira,suprà satis diffuse in uerbo Argui,explicatũ est.

¶ *Corruptionis* uocabulum,pro malitia.1.Cor.15.Seminatur in corruptione,resurgit in incorruptibilitate.Ibidem: Neq; corruptio incorruptibilitatis hæreditatem accipit.

¶ *Corui pullorumq;* nomine peccatis nigra gentilitas exprimitur.Psalm.146.Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Ad hæc deo ex toto pectore fidere,ut in allegato Psalmo animaduertitur. Corui quoque qui sua quærunt dicuntur.Coruus omnia corrumpit. Qui tantummodo sua quærunt, non quæ Christi sunt, nec sincere uerbum eius ebuccinant, dicuntur perpulchre, Coruum omnia corrumpere.

¶ *Cras*, non infrequens uocabulum in Biblijs sacris, pro posthac. Genesis trigesimo capite,Respondebitq; mihi,cras iustitia mea:id est,iustitia mea testabitur posthac de me &c.Et pro breui & futuro quocunque tempore usurpari, ut Matthæi sexto capite: Nolite cogitare de Crastino.Non enim inquit Augustinus,dies crastinus,nisi in tempore ubi præterito succedit futurum.Deuteronomij sexto cap.Quum interrogauerit te filius tuus cras:Id est,in futuro.1.Corinth.15.capite:Edamus & bibamus,cras enim moriemur.Cras & Crastinus dies,ubi præterito succedit futurũ. Matthæi 6.cap. Omnium temporalium uocem,Crastinum.Et Matth.6.Panem nostrum cotidianum.In Euangelio quod appellatur Hebræorum,Crastinum esse scriptum affirmat D. Hieronymus. Et apud Græcos ἐπιοῦσα crastinus dicitur dies.Sic enim usus est & Lucas in Actis Apostorum cap.7. τῇ τε ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ:id est,postero die:ut sit sensus,Quemadmodum patres terreni prospiciunt liberis suis panem, quo corpus alatur,etiam in posterum diem.Vide Erasmi Annot.in Testam.

¶ *Creare* usu scripturæ est per uerbum dei ex nihilo condere,ita deus creauit:id est, ex nihilo sine aliqua præcedente aut præexistente materia condidit omnia.Gen.1.Creare etiam dicitur condere & ordinare:nam in plerisq; exemplaribus sic scriptum est: Facio bona & condo mala.Facere enim est, quod omnino non erat, ut melius magisq; sit.Ea namque condit deus:id est ordinat,quum dicit:Condo mala quæ deficiunt: id est,ad non esse tendunt,non ea quæ ad id quò tendant, peruenerunt. Hæc Augustinus de moribus Manich.lib.2.

¶ *Creaturæ* nomen (inquit quoque Augustinus Retract.3.lib.1.cap.13.) late patet

quippe

quippe uno nomine ſpiritalem corporalemq; creaturam complectitur. Creaturæ nomen, pro homine ipſo, omnium creaturarum principe accipitur. Rom. 8. cap. Etenim anxie expectat. Et Marci 16. cap. Prædicate euangelium omni creaturæ: id eſt, omnibus hominibus. Ergo, Creaturæ uocabulo utitur ſcriptura, quicquid fecit Deus, & condidit deus pater, per unigenitum filium in unitate ſpiritus ſancti. Ergo non ſolum corpora, ſed etiam animæ noſtræ & ſpiritus, creaturæ nomine continentur, &c.

Creaturam creauit dominus. Numeri 18. cap. Hebraiſmus quem reddidit Interpres: id eſt, ſi deus fecerit rem hactenus non uiſam, eſt inſolitum aliquid facere. Numeri decimoſexto capite: Etſi creationem creauerit dominus & aperuerit terra os ſuum, Septuaginta, ſed ſi in hiatu oſtenderit dominus.

¶ *Credere*, hoc uerbum proprie & abuſiue capitur, ut apud Matthæum de Thoma: Quoniam uidiſti, & credidiſti. non proprie capitur, ſed abuſiue. Nam quod uidet quis, idem non credit. Dicit enim Paulus, Fidem eſſe hypoſtaſim & certitudinem inuiſibilis rei. Fides ergo hæc pro experientia capitur, & credere, pro experiri. ſic & alibi nomen fidei, quod nō proprie capiatur, reperitur, ſed pro opinari. Fides enim de certis rebus eſt. ſed abutimur interdum hac uoce. Rom. 13. cap. Nunc propior noſtra ſalus quàm quum credebamus: ſenſus eſt, Putabam aliquando ſalutem eſſe in operibus legis, ſed iam certò ſcio, ſalutem mihi in Chriſto eſſe certam.

Credere, deinde & confidere Ebraica phraſi. promiſcue & pro eodem uſurpari dubium non eſt. Pſal. 2. Beati omnes qui confidunt in eo. Hic Ebræi legunt Hoſe. Et quod Paulus citat ex Eſaiæ cap. 28. Qui credit non cōfundetur: in Ebraica lectione eſt, Hamamin. Eodē uerbo quod ſignificat credere, ſæpiſſime, pro confidere utitur lingua Ebręa, ut Danielis ſexto: Quia crediderunt deo, & non confuſi ſunt in ſaluatore. Et Pſalmo ſeptuageſimooctauo. duo ſynonyma coniunguntur. Et Marci decimoſexto, pro confidere accipitur credere: Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluabitur. Eſt & certa animi fiducia inniti, ut Credo in deum unum, &c.

Credere, eſt aſpergi ſanguine Chriſti, obedire uerbo dei, ſubiectū eſſe Chriſto, illum audire, illuminari à deo, & cognoſcere deum, quod ſciamus quid deus uelit nobiſcum facere: id quod fit dum audis euangelium, Chriſtum eſſe ſaluatorem, tum credens illuminaris, habens lucem, ceu ſolem orientem.

Credere Chriſto, eſt uerbis eius, tanquam à deo miſſi, fidem habere. At hoc & de Moſe ſcriptum eſt, quod Iudæi illi crediderint. Miſſus erat & Ioannes à deo, hactenus uerbis eius credendum fuit. Debetur igitur hæc fides omnibus prophetis, Apoſtolis & alijs diuini uerbi miniſtris. Proinde qui nullā aliam fidem Chriſto tribuunt, quàm communem hanc, nondum hanc fidem cōſecuti ſunt, cui promiſſa uita eſt æterna. Et D. Auguſtinus inquit: Ipſum eſſe Chriſtum & dæmones crediderunt. Iac. 2. cap. Nec tamen in Chriſtum dæmones crediderunt.

Credere autem in Chriſtum, eſt non ſolum uerbis eius fidem dare, ſed & firmam in illum, tanquam unicum ſeruatorem, à patre miſſum, fiduciam collocare: hoc eſt, tota ſe fiducia & firma fide in eum conijcere, credere indubitatò, quòd talis ſit nobis futurus, qualem ſcripturæ eum prædicant. Ioan. 2. Multi crediderunt in nomē eius: id eſt, uirtutem eius. Sye glaubtend im, ſyn vvort gilt by inen. Et Io. 6. ut credatis in eum, quem miſit ille. Vide Auguſt. de Cognitione ueræ uitæ, libro uno, cap. 17.

Credere in Deum & Chriſtum, eſt omnibus dei & Chriſti uerbis certam ac indubitatam habere fidem, eoq; penitus à Deo & Chriſto Domino noſtro pendere. Id enim ſcripturæ, tam in Deum, quàm in ſeruos eius credere ſignificat. Exodi decimoquarto Et timuit populus Dominum, & in Moſen ſeruum eius. Quid hoc in Dominum, & in Moſen credere aliud fuit, quàm quòd perſuaſi fuere, Dominum Deum & Moſen ſeruum ipſius eſſe, uera q; quæ ille promiſerat, hic nunciauerat. Qua utique perſuaſione dducti, præceptis Dei, & Moſe auſcultabant. Sic & decimonono capite eiuſdem libri: Quò audiat populus uerba mea ad te & etiam in te credant perpetuò. Quod ſanè nihil aliud erat, quàm Moſi in omnibus fidem habere. Sic ergo & quod in apoſtolicis literis, in deum & in Chriſtum credere, legimus accipiendum, pro eo quod eſt, certò omnibus dei, & Chriſti uerbis credere.

Credere & uidere, interdum idem ſunt, ut Ioan. cap. 14. Philippe qui uidit me, uidet & patrem, &c. Non credis quod ego in patre ſum, & pater in me? Videmus hic credere

idem

idem esse in hac causa, quod uidere. Dixera t Philippus: Domine ostende nobis patrem: Regerit dominus: Philippe, qui uidit me, uid it patrem. Et quomodo tu dicis, Ostende nobis patrem? Non credis quod ego in patre sum, & pater in me? Ergo, pro eo quod dicendum erat, Non uides, quod ego in patre sum, & pater in me: dicit, Non credis quod ego in patre sum, & pater in me? Vt appareat, Videre filium, & in filio patrem esse, credere, quod filius sit in patre, & pater in filio.

Credere in nomẽ Christi, uel in nomine Christi, idiotismo Ebræo, idem significat atque credere in Christum, uel Christo, hoc est, certum de eo esse persuasumq; habere, quod is sit, quem prophetæ illum, & ipse quoque semet esse dixit, nimirum filiorũ dei caput & seruatorem. Ideo Ioannis cap. 1. In nomen Christi credere, est illum recipere tanquam filium dei, & saluatorem mundi, id quod fit quando ab illo syncera fide & fiducia toti pendemus, & illius nos magisterio subijcimus.

Credentes postremo dicuntur, qui uerbis & prædicationi Apostolorum credũt. Credere uerbo dei, est seruare sermonem dei, Custodire mandata dei. Credere deniq; se alicui, est bona erga eum esse fiducia, agnoscere eum pro amico, bene de illo sperare, & in amicitia illius ita conquiescere, ut omniũ secretorum cum illo fiat communicatio, Ioan. 2. cap. Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis.

¶ *Crescere*, pro magnificare & locupletare, Genesis 29. cap. Creuit uir, Latinus dicit, Locupletatus est. Crescere iuuenem, est crescendo fieri iuuenis, Genesis 25. cap. Creuerunt autem iuuenes. Latini etiam ita loquuntur, Et scuta latentia condunt, hoc est, condenda latentia faciunt.

Crescere in gentes, Gene. 48. Erit multitudo gentium. Id est, permultæ gentes ex eo uenturæ sunt. Crescere Christum, Ioan. 3. Illum oportet crescere, me autem minui, hoc est, illum oportet dare, me autem accipere: illum glorificari, me autem cõfiteri. Vide Augustinum.

¶ *Cremium*, Propheta regius uolens miserrimã impiorum cõditionem ex rebus corporalibus in Psal. 101. ostendere, inter cætera hominem quendam tabe prorsus consumptum & succo omni destitutum inducit. Ossa, inquit, mea sicut cremium aruerũt. id est, quum ossa intus medulla, & foris carnis humoribus deberent esse succulenta, utroq; decedente, ligno arido ad cremendum apto, similia euaserunt.

¶ *Crimen* est graue peccatũ, accusatione & damnatione dignissimũ. Hãc ob causam, quando elegit ordinandos tum presbyteros, tum diaconos, & quicunq; ordinãdus est ad præpositurã ecclesiæ, nõ ait, si quis sine peccato: hoc enim si diceret, omnis homo reprobaretur, nullus ordinaretur: sed ait ad Titum 1. Si quis est crimine uacãs, sicut est homicidium, adulterium, aliqua immundicia, fornicationes, furtum, fraus, sacrilegium.

¶ *Crocus*, *Nardus*, *Aloe*, *Myrrha*, per has diuersas aromatum species, sanctorũ uirtutum opera, & profectus qui in sanctis habetur, designatur.

¶ *Cucifigere* intelligit Paulus ad Galat. 5. cap. schemate quodam affectus & cupiditates, hoc est opera carnis gladio spiritus iugulare.

Crucifigere hominem ueterem, ut est apud Paul. Rom. 6. est nimirũ euacuare atq; exhaurire temperantia, uigilijs, ieiunijs, precibus atque uirtutum studio, constantia & patientia, &c. In Crucifixum Christum credere, est non solum credere quod sit filius dei, sed credere quod sit cruci nostræ salutis gratia affixus, & fiducia salutis ab eo, tanquam unico saluatore pendere. Perinde atq; si quis ægrotus dicatur credere in medicũ. In medicum credere, non est hoc tantum credere, quod sit medicus, sed simul fiduciam certam in illũ cõcipere, quod sit certo curaturus & à morbi periculo liberaturus. Videamus hic, quæ sit illa fides Christianorum, cui tota scriptura salutem et ueram iusticiam adscribat.

¶ *Crucis* nomine omnis calamitas, quęuis probra et aduersa, miseria & adflictio, quę diuinitus ueritatis gratia infliguntur, uenit. Sub crucis ergo titulum pertinent labores, curæ, anxietates, morbi, egestas siue inopia rerum, & paupertas, ignominia, bonorum amissio, persequutio, exilium, supplicia, & si quæ alia sunt malorum & infortunij genera. Sic Matth. 16. Tollat crucem suam. Per crucem hic intelligitur metaphorice pro quauis adflictione, maxime extrema.

Crucem ferre, & tollere Crucem, differunt. Crucem ferre, est simpliciter, etiamsi animo molesto, tolerare aliquid aduersi. Tollere crucem, est animo prompto et auido, non solum accipere, sed rapere etiam, et cõplecti Crucem à domino impositã. Qui grauatim

aliquid

aliquid admittunt, ita accipiunt, ut intelligas animum reluctantem. Qui uero cupide aliquid apprehendũt, illi quod accipiunt, ita corripiunt, ut agnoscas animum auidũ ac promptum: Ergo exigitur non solum, ut feramus quæ aduersa pro Christo, sed & cum gaudio & alacri mente feramus. Sic Matth. 5. Actorum 5 cap. Colos. 1. 1 Thess. 1. Ebræorum 10. cap. 1. Petri 4. Iacobi. 1. cap.

Crucis nomine quoq; mors, hostia & expiatio Christi domini totumq; redemptionis negotiũ intelligitur, Galat. 6. cap. Nisi in cruce domini nostri Iesu Christi. Et eodem cap. Tantum ne ob crucem Christi persequutionem patiantur.

Crux Christi, aut sermo crucis, prędicatio est de Christo crucifixo. Figurata loquutio est. 1 Cor. 1. cap. Vt nõ euacuetur crux Christi. Et ilico: Nam sermo crucis ijs quidem qui pereunt, id est, prędicatio, annunciatio de Christo crucifixo. Et ad Philippenses capite 3. Crucis nomine quoq; meritum redemptionis Christi intelligit. Ita & eodem cap. pseudo Apostolos inimicos appellat Crucis Christi, quod in contumeliam hostiæ Christi legales hostias circumcisionem & opera legis prædicarent.

¶ *Cubile* latebra cordis signat, ut Psal. 4. testatur. Et in uestris cubilibus compungimini, id est in latebris cordis uestri. Hinc sæpenumero in Bibliis solitudinem & locum secretum, ab omnibus tumultibus hominum separatum & semotum significat, sicut alias aliquis solet in cubiculum suum intrare, quò secum cogitet, & negocium tractet, cuius cæteros ignaros esse cupit. Christus 6. cap. & Psal. 35. Iniquitatem.

Cubiculum cordis, est cor uel intellectus interior, id est spiritualis, sicut scriptum est, quæ dicitis in cordibus uestris &c. Hæc Chrysostomus, Cubile nostrum est cor nostrũ, ibi tumultum patiuntur malæ conscientiæ, & ibi requiescimus quando bona conscientia est. Qui amat Cubile, ubi nos dominus Iesus Christus iubet orare. Intra in Cubiculum tuum & claude. Hæc Augustinus.

¶ *Culicis* nomine non absurde figuratur seditiosus homicida: quia hoc animal et stre pendo inquietat & sanguine delectatur. Et Cameli nomine propter humilitatem se ad subeunda onera submittentis, propter magnitudinem intelligitur, congruenter dicimus Christum.

Culicem excolare autem & Camelum glutire, est parua peccata obseruare & magna despicere, sermo uidetur petitus esse è uulgo, quemadmodũ & ille, Facilius est camelũ transire per foramen acus, quàm diuitem ingredi in regnum dei. Est enim sensus, In minutissimis rebus estis censores exactissimi, at in maximis negligentissimi: in rebus nihili, estis plus satis superstitiosi, at in ueræ pietatis capitibus prorsus stupidi & cessatores plane desides. Non dissonat etiam ab illo quod Lucæ 6. dicitur, Quid autem uides festucam in oculo fratris tui, trabem autem quæ in oculo proprio est non animaduertis. Meminit Prouerbij & Eras. Chiliad. 3 cent. 10. Adagio 91. Culicem colant. Sed & Germanis receptũ est uel hodie præpostere morosis obijcere, der sygt mucken, vnd verschlindt aber den hæher gar. In purgandis non admodum impuris cibis diligentissimus est, interim sordes plene immundas deuorat totas.

¶ *Culter* usurpatur pro omni & quocunq; instrumento, Exodi 20 cap. Si enim leuaueris cultrum super eum. Hebraice additur pronomen Tuum. Et Iosue 5 cap. pro quocunq; instrumento ferreo: Fac tibi inquit cultros lapideos. & alibi quoq; reperitur.

¶ *Currere*, tropus est tam prophetis quàm Apostolis familiaris, & pro persequi interdum solet uti, ut Ioelis 2 cap. Et sicut equites sic current. Septuaginta, Persequentur. Pro docere & uerbum domini annunciare. Currere enim, periphrasis est diligentiæ & festinantiæ, Esa. 55. cap. Galat. 2. Psal. 118. Hiere. 23. Currebant & non mittebam eos. Psal. 147. Velociter currit sermo eius. Sumptum à nuncijs, qui mittuntur. Quo tropo significatur oportere uerbi dei precones esse promptos, & fideles nuncios, ut magis currant quàm eant. ita Esaias 43 capite, Quàm speciosi pedes euangelizantium &c. Et Ezech 1. capite. Animalia sua cum pedibus suis describit. Hinc uerbi pręcones, pedes Christi uocantur, quod per illos ad hominum notitiam ambulant, hoc opus, inquam, prædicationis Euangelicæ uocari.

Cursus uulgare, est in Bibliis. Et Christi prędicationem & fidei progressum ipsaq; opera Cursus appellatur. Sic & Paulus ad Corinth. ait: Sic currite, inquit, ut comprehendatis, unde suum officium seu munus prædicandi Cursum quoq; uocitat, Gal. 1. capite.

Currere, uerbum nonnunquã pro conuersari, uiuere, ambulare, incedere utitur scriptura:

ptura:ut,Currere cum deo,est iuste uiuere,seu ambulare cũ deo,ut scriptũ est de Enoch, Gene.3 et Iob 34 cap.Nam uita credentium quid aliud est nisi cursus quidam,ut Paulus 1.Cor.9 cap.An nescitis quod qui in stadio currunt,omnes quidem currunt,sed unus accipit brauiũ?Et Psal. 58. Sine iniquitate cucurri & direxi,id est, conuersatus sum cũ eis, hoc est,uixi absq; omni dolo et malicia,& recte prædicaui,& nomen tuũ confessus sum: nõ sum mihi conscius, quod aliud inter nos tentarim, quàm quod habet tua ueritas.Et Ephe.4. 1. Petri 2.cap. Gal.1.cap.Currebatis bene,id est incedebatis,ducebatis olim bonam, id est Christianam uitam. Metaphoram uerò traxit à currentibus in stadio &c.

Currere prouerbiali quoq; figura dicuntur qui feliciter & inoffense in re aliqua progrediuntur.Nam & Currentem incitare, est adhortari quempiam ad id quod iam suapte sponte tendit ac propendit,Gal.5.cap.Currebatis bene &c.Et 2 Thessal.cap.3.Orate fratres pro nobis,ut sermo domini currat.Currat prouerbiali figura dixit,pro eo quod est propagetur & inoffense & prospero cum successu diuulgetur. Currere ideo est festinare,ardere,perfectum esse in fide & charitate.Cursus perfectorum.Rursum de his qui perfecti sunt & obstinati in malo,dicit Prouerb.1.Pedes eorum ad malum currunt,& festinant,ut effundant sanguinem:& idem repetit Esa.59 cap.

Concurrere cum peditibus,pro inferiori sorte esse,splendidiore,Hiere.12 cap.Quum concurreres cum peditibus deficiebas &c.Quomodo Plautus ab asinis ad boues ascendere dixit,pro sorte opulentiore ac honoratiore fieri. Currere interdum pro persequi usurpatur, Ioelis 2 cap.Et sicut equites sic current.Septuaginta,persequentur. Cursor pro satellite.1.Samuelis 22 cap.Dixitq; rex ad cursores suos.

¶ *Curruum* nomine exercitus et principum potentia,imò mundanorũ omnium cupiditas significatur.Nam Veteres, ut autor est Homerus,ex curribus pugnabant.Sic in Psal.20. Hi in curribus,et hi in equis, per equos superbi qui & ipsi sunt cupidi designãtur.Vbi cõtemnuntur,qui in militares copias magis quàm in deum fiduciam collocãt. Et Psal.67 instruitur exercitus & triumphus Christi,in quo uersantur decem milia Curruum,id est,legiones numero & uiribus incõparabiles. Currus, ait dei decem milibus multiplex,&c.

Curru autem secundo uehi,schema hebraicum, & significat alterum aut secundum à rege,principeq; esse,ut Gene.40 Et uexit eum curru secundo.

Currus & Auriga Helias Israelis fuit 4 Regum 2.cap. appellatus, hoc est pater patriæ,decus & sempiterna gloria:quia doctrina & miraculis promouere & saluare cupiebat. Et tamen patriæ perturbator ab Achab impio rege appellabatur, qui reuera erat Israelis Currus & auriga eius.Et eodẽ libro legitur quod Eliseus quoq; Auriga et Currus fuerit Israel,hoc est,columna,columen,ornamentum,splendor totius populi dei & magnificentia,gloria Israelis &c.

¶ *Curuatus*, Solent anxij & queruli, fortunã suam accusantes,lento quodã incensu terram cõtineri.Hinc Psal.37.in quo miseria peccatoris describitur,inducitur qui dicat: Miser factus sum & incuruatus in finem,tota die contristatus ingrediebar.Et de Achab impio rege.3 Regum 21 cap.legimus,quod discalciatus & Curuatus,hoc est,humilis incesserit & pœnitentiam egerit.

Curuari uerbum eodem significatu accipitur,nam quodã Psalmo gentium & incolarum deserti,summã canit subiectionem,quam per Curuari & limum lingere, quod prostratis oreq; terram cõtingentibus usu uenit,significat.De hac humiliatione aut subiectione in uerbo Lingere,audiemus.

¶ *Custodia* pro testimonio,Exodi 16.Imple Gomer ex eo ad custodiam. Custodiam noctis siue Excubias breuissimo momento contineri perspicuum est,ueteribus in quatuor partes noctem olim diuidentibus:Conticinium,intempestam noctem,Gallicinium,& Antelucanum uel maturinum.Itaq; spiritus sanctus uolens breuissimum humanæ uitæ spacium iudicare,excubijs eam metitur,Psal.89 his breuis:Mille autem ante oculos tuos,tanquam dies hesterna quæ præterijt.Et Custodia in nocte, quæ pro nihilo habẽtur,eorum anni erant.Et in Psal.129. quum Israeli totos dies iuberet in deum sperare.A custodia matutina,ait,usq; ad noctem speret Israel in dominum.

Custodiarum nox,Exodi 12 cap.est domino, id est hac nocte dominus custodiuit filios Israel,ne lædereẽtur à uastatore,ut educeret eos de terra Ægypti,& assereret in libertatem. Sic ait Moses:Nox ista est obseruabilis domini.

Cuſtodia dei, pro mandatis, præceptis & legibus. Geneſis uigeſimo ſexto capite. Leuitici 18.22.

Cuſtodire animam, pro cauere ſibi diligenter. Deu. 4. cap. Cuſtodite igitur ſolicite animas ueſtras: id eſt, Cauete uobis diligenter. Cuſtodire cuſtodiam. Deu. 11. Cuſtodi cuſtodiam eius, nempe ſtatuta: id eſt, cuſtodi ea quæ præcepit cuſtodiẽda, nempe ritus eius &c. Cuſtodire cuſtodiam ſanctuarij. Numeri 3. cap. id eſt, fungentes officio in cultu ſacro tabernaculi. Cuſtodire cuſtodias Domini. Leuit. 8. cap. id eſt cuſtodientes ea quæ iuſſit Dominus cuſtodiri: hoc eſt cæremonias & præcepta eius. Cuſtodire miſericordiam in milia. Exo. 34. hoc eſt, cuius miſericordia nunquam exhauritur.

Cuſtodi tibi, pro obſerua diligenter. Exod. 34. Cuſtodi tibi id quod ego præcipio tibi hodie. Cuſtodiẽdo cuſtodire, pro ſolicite cuſtodire. Deut. 11. ca. Cuſtodias habere, uel habere excubias: id eſt munus eorum erit cuſtodire tabernaculum. Num. 3. cap.

¶ *Cymbalum*, Propheta Dauid, quum in Pſalmo centeſimo quinquageſimo, nihil uacare uoluiſſet à laudando Deum, inter organa, muſica Cymbalorum etiam meminit, quæ ſint arguta: Et Cymbalorum iubilationis, per quæ non inepte plerique charitatem in fratrem intelligunt. Et uidetur huic ſententiæ ſubſcribere Paulus Corinthiorum decimotertio capite, ferè indicans, ut à charitate alienus, æs ſonans fiat, aut Cymbalum tinniens: id eſt, inconcinnum, & quo laudari non expetat Deus.

¶ *Cythara*, opera ſanctorum intelliguntur per cytharam. Pſal. 32. Confitemini domino in cythara, in Pſalterio decẽ chordarũ pſallite illi: hoc eſt, in decalogo mandatorũ.

D

Dæmonium, pro omni malo poteſt accipi quod nobis aduerſatur. Mat. 17. capite, Dæmonium die ſchwverdt buſz, die der arm menſch hatt. Ac ſi diceremus nos Germanicè, die tufflung, tametſi non pura actio, ſed perſonale partim. Quod dæmon torquet obſeſſum præſenti Chriſto, & uerbo eius prædicato, oſtendit quomodo dæmon cum ſuis turbatur, dum ueritas prædicatur, qua dæmon egredi cogitur. Irritatur dæmon prædicatione ueritatis, ſed ob id non eſt ceſſandũ prophetis. Hinc & dæmonia ſeptem. Lucæ octauo capite, omnia mala ſignant, & pro omni malo & omni corporali adflictione, Septenarius numerus in loco capitur, pro maximo numero, ut in Ruth, Plus proderit quàm ſeptem filij. Sic ſeptem dæmonia magnam nequitiam ſignificant. Et Lucæ undecimo capite, Et erat Ieſus eijciens dæmonium: Dæmonion ideò uariè uſurpatur, modo uocat ipſum dæmonem, modo obſeſſum à dæmone: ut, Idolum uocant aliquando dæmonem qui in idolo colitur, aut per idolum loquitur: aliquando ipſum ſimulachrum, confunduntur hæc autem. Lucæ undecimo capite, pro obſeſſo ponitur. Et Paulus 1. Corinthior. 10. cap. Nolim autem uos conſortes eſſe dæmoniorum &c. & ſequentia. Iuxta expoſitionem Ambroſij pro diabolo interpretatur, adducens illud Ioannis: Ad hoc uenit filius Dei, ut diſſoluat opera diaboli, ſed idololatria & idolothyrum eſt opus diaboli: proinde qui illis communicat, opera facit diaboli, Chriſto repugnat.

Dæmones, deorum filij quoque appellati ab Athenienſibus, quibus tribuebant quidem corpora, ſed immortalia. Vide Eraſmum Actor. 17. Alij uero dicebant, peregrinorum dæmonum uidetur annunciator eſſe. Plura de dæmonijs, eaq; lectu iucundiſſima & eruditiſsima ſcripſit Cælius libro Lection. antiqu. primo capite. 23. & 24. & ab aliis uſque 33. cap.

Dæmonium atqui meridianum pro nimia perſecutione. Auguſtinus in Pſalm. 98. Et non poſſunt euitare dæmonium meridianum: id eſt caſum feruentis caloris nimia perſecutione, & à peſte, quæ illam inuadere homines ſolet, & ab ea quæ de improuiſo exorta ſæuiet.

Dæmonium meridianum ad hæc, eſt ſubitus ſplendor fictæ ſanctitatis, qui uſq; adeò ſplendet, & in tantum oculos reuerberat, ut ei cõtradici non poſſit ab illis, qui uerbum dei ſiue ſcutum ueritatis non habent, quin pro ſanctitate & cultu habẽtur. Hic eſt Angelus ſatanæ, transfiguratus in angelũ lucis, ſpeciem pietatis prætendens, abſq; eius uirtute: hoc eſt, Dæmonium quidem, ſed eſt meridianum: id eſt, lucidiſſima ſpecie amictum, atq; contectum ne deprehendatur. ſcriptura appellat incurſum hunc Dæmonij meridia-

meridianum,ægritudinem deuaſtantem in meridie.Pſalmo 90.Ab incurſu & dæmono.Aliàs uocatur Ebrietas,laquei,angelus lucis, menſa in laqueum uerſa, ut Rom.1. Pſal.69.Et 2.Tim.2.

¶ Dare uerbum apud Hebræos elegans,uſurpatur enim pro intermittere,relinquere,omittere,reddere,facere,donare,deponere, uertere,ut Nume.21.cap.Neq; dedit Sion Iſraelem præterire per terminum ſuum:hoc eſt,non permiſiit.Et Gen.1.pro permitte capitur.Dedi uobis ait Moſes:hoc eſt,permiſi.Et interdum pro mutuo & accõmodato dare.Exo.22.cap.Pro impetrare nonnunquam.Nam id quod impetrauimus dediſſe uidemur.1.Ioan.5.Si quis uiderit fratrem ſuum peccare peccatum non ad mortem, petet & dabit ei uitam.

Dare,pro ponere, & rurſus uerbum ponere,pro dare:quod rectè Latinus interpres obſeruauit.Gen.17.ca.Ponamq; fœdus inter me & te,ut diceret ponã,non dabo:tamet ſi quædam exemplaria habent dabo.Nam dare fœdus Latinis, in uſu non eſt,ſed Hebræis frequens.Et 2.Reg.11.cap.Et dedit eum,pro poſuit.Etiam in loco Dare,pro deijcere ponunt.Eſa.41.Vt gladio ſuo det:id eſt,deijciat, proijciat.Suetonius quoq; ſignificatione hac uſus:Aquila ait,coruos ad terrã dedit:id eſt, proiecit ad terram. Et Hier.5. cap.Et dedit eum in neruum:id eſt, coniecit.Pro exiſtimare, aliquoties aut putare,accipit Hebræus.ut Gen.42.cap.Et dedit nos ſicut exploratores terræ.Vult ergo ſe explora tores terræ iudicatos & habitos.Pro nuptui dare.Gen.29.ad ueritatem Hebraicã. Non fit ſic apud nos,ut detur iunior ante primogenitã. Pro quo Latinus interpres,Non eſt in loco noſtro conſuetudinis,ut iuniores ante tradamus ad nuptias.Sic Gen.35.Dare & Accipere connubia & matrimonia coniungere ſignificat: Date quæſo,inquit,eam filio meo in uxorem.Dare uoces.Hier.51.pro eo quod eſt,excitauit tonitrua.Habetur Exo. 8.& 9.cap.& in Pſalmis ſæpe.1.Reg.12.& 2.Reg.22.

Dare ſigna,ſiue ponere ſigna,pro ſigna facere. paſſim occurrit in Exodo,Dare hoſtes tergum,hoc eſt in fugam conuertere,fundere,&c.Inimicos meos dediſti dorſum.2. Regum uigeſimo ſecundo cap.Dare ancillam in ſinum,pro eo quod eſt, conthoralem eam alicui adiungere.Geneſis 3.16. capite: Ancillam dedi in ſinum tuum. Dare uiam eius in caput eius:hoc eſt,ſecundum opera iudicare.tertij Regum octauo capite.Dare, Pro conſtituere.1.Paralip.16.Mox ibidem.Dedit ad confitendum : id eſt, conſtituit, ut laudaretur deus.

Dare manus,eſt ſe ſubdere,dedere.ſecundi Paralipom. 30. Dare manus ueſtras domino:hoc eſt,ſubdite uoſmet domino, illiq; ſeruite liberaliter. Et Eſdræ decimo capite: Nunc itaq; ne induretis ceruicem ueſtram,ſicut patres ueſtri,date manum domino.Eſt fateri uictum.

Dare uocem,ubi Interpres Latinus,prædicatum eſt,Alij diuulgatum eſt.Septuagin ta,Et prædicent in Iuda &c.2.Paralip.24. capite ſic,facere tranſire uocem,ſiue ut tranſeat uox.2.Paralipom.30.36.Et Eſdræ 1.& 10.capite.Nehemiæ 8.capite.Rurſus 2.Paralipo.31.Cum cœpiſſet uerbum,als es auſz brach.Noſter legit,cum percrebuiſſet.Dare uocem,ſæpe in Pſalmis accipitur,pro quo Germani,ſich heren laſſen. Dare confeſsionem, pro eo dicimus,ſyn beicht thun.Ruth 1.cap.

Dare ſuper alias cõgregationes,quod Interpres Latinus ſic,Cõgregare contra alios concionem magnam.Habent & ſeptuaginta Dare.Notum eſt,quam loquendi formulam,uerbum Dandi & Ponendi apud Hebræos gignet.Nehemiæ 3.cap.

Obſeruabit igitur diligẽs Interpres quæ cuilibet linguæ propria ac peculiaria ſunt, ne linguarum proprietates ac idiotiſmos coniungat. Sunt enim quædam locutiones Hebrçis tam familiares,ut in alienam linguam transferri nullo pacto poſſint,quin omnem gratiam,omnem uenuſtatem amittant.Quod dicitur,de qualibet lingua intelligendum eſt, Habet enim quæque ſic ſuos idiotiſmos, ſic ſua ſchemata, ut alterius eſſe non poſſint.

Dare uerba eloquentiæ. Geneſis 49. Nephthali ceruus emiſſus, & dans eloquia pulchritudinis,uel eloquentiæ:id eſt,erit elegantiſſima & formoſiſſima hæc tribus,qualis eſſe cerua ſolet, quæ ad aliquem principẽ mittitur:uel ualebit celeritate pedum, erit præterea facundiſſima.

Dare ad mẽſurã,eſt parce & mediocriter.Qui largitur & effuſe dat,nõ metitur quod dat aut numerat,ſed cumulatim profundit, Ioan.3. Non enim huic, uidelicet Chriſto,

ad mensuram dat deus spiritum. Ioanne Baptista ad mensurã accepit spiritum, sicut & reliqui sancti, unde nequaquam possint Christo comparari, tantum abest ut æquipara ri queant. De Christo cecinit uates Psal. 45. Et Paulus, In Christo, inquit, inhabitat omnis plenitudo deitatis corporaliter. Dare corruentes, percussos: id est, permittet ut cædas eos. Num. 18. Dono dati. Num. 3. ca. pro, dono dati illi sunt, pro redemptione enim primogenitorum dati fuerunt Leuitæ Aaroni, qui fungitur uice dei. Dare aliquem in animam hostis. Ezech. 16. cap. Dabo te in animam: hoc est, uoluntatem, ut uideant quod diu uidere desiderarunt. Dare aliquem sanguinem, est sumere de aliquo supplicium capitis. Ezech. 16. Dabo te sanguinem. Hebraismus est, hoc est, sumam de te supplicium capitis, uel rependam tibi sanguinem, ut & sanguis tuus fundatur.

Dare iuramentum in caput, suprà in tropo Caput, explicatum est. Dare, siue redigere in aceruos. locutio est prouerbialis, idem sonans quod destruere, demoliri, diruere ac dissipare, qua non in uno loco utũtur prophetæ. Dare manum, est percutere, seu aggredi. Exodi 7. cap. Et dabo manum meam in Ægyptios. Septuaginta, Et immittam manum meam. Dare gloriam est reuereri. Hier. 13. ca. Date de uestro gloriam: Dare gladium in manum, est occasionem dare. Exo. 5. Ad dandum gladium in manu eorum.

Dare maledictioni, Numer. 5. Det dominus teipsum in maledictionem & iuramentum in medio populi. Septuaginta ἐνόρκιον, id est, res iurata, seu per quod iuratur. Quo uerbo uidetur significare iuramentum per extenuationem, uelut si quisquam dicat: sic non mihi illud & illud contingat, si fecero uel non fecero, ita hoc dictum: Det te dominus in maledictum, tanquam diceretur, ut de te iurent, qui per execrationem iurabunt. Sic non eis contingat, aut hoc eis contingat, nisi hoc illud de te fecerint.

Dare maxillam ad peccandum, est conuitiari. Hiob 31. capite, Non enim dedi ad peccandum maxillam meam. Dare quoq; pro concedere & permittere usurpat Diuus Paulus Rom. 11. capite, Dedit eis deus spiritum compunctionis, Exodi 3. Et ego scio non dabit uos rex Ægypti. Septuaginta, Admittet. Pro relinquere, Hose. Non dederunt studia sua. Pro persuadere, Geneseos 3. Et dedit etiam uiro suo, hoc est, suasit uiro suo, ut etiam comederet. Dare, pro distribuere, frangere. Dare gloriam, est reuereri, Hier. 13. Date deo nostro gloriam.

¶ De, idiotismus est apud Hebræos, utuntur hac præpositione De, sæpiuscule, pro à uobis. ut Esaiæ primo capite, Quis quærit hoc de manibus uestris, pro à uobis. Pro iuxta, quum dicimus, De latere stipabo. pro, iuxta latus tuum protegam. Hierem. 48. De, particula accipitur interdum pro, propter, uel ob, ut in Euangelio Ioannis: Quis arguet me de peccato: hoc est, ob, uel propter peccatum. Et Rom. 8. cap. ut de peccato condemnauit peccatum, id est, propter peccatum.

¶ *Debitum*, dicitur D. Paulo coniugalis congressus. Hinc debitum reddere, omnino coitum siue coniugalem actum, apud Pau. 1. Cor. 7. cap. significat. Aut debitam beneuolentiam reddere, hoc est, complexum coniugalem, ut rem parum uerecundam uerecundè notaret. Aliàs Debitum, absolutè, est subuenire doctorum necessitatibus: ut habes 1. Corinth. 9. cap. & Galat. 6. & Mat. 10. & Rom. 15. cap. Et debitores sunt eorum. Pro peccato, Matth. 6. & 18. cap. Dimitte nobis debita nostra. Et, Omne debitum dimisi tibi: est esse culpabilem, & debitis pœnis obnoxium.

¶ *Decaluare*, est confundere, erubescere, tondere. Nam coma decorem uirginibus & mulieribus addit. Vnde Esa. 3. cap. Decaluabit Dominus uerticem filiarum Sion, & erit pro crispanti crine caluicium. Mich. 1. cap. Decaluare & tondere super filios decimarum tuarum. Dilatat caluicium tuum, &c. significatur autem comis sacerdotium Dei, cui festæ epulæ, dies celebres commissi sunt, ad publicam populi lætitiã & laudem Dei. Quid autem significet Caluitium, uide in litera C, suprà.

Decaluata est Hierusalem, Micheæ 1. cap. hoc est, amissa omni gratia, qua quondam apud Deum floruit. Vbi enim propheta? ubi doctor? &c.

¶ *Decenarius*, siue Denarius numerus sunt. Denarius, seu Septenarius numerus, usitatè in scripturis magnum numerum, multiplicem q̃, immo plenitudinem significat. ergo haud superstitiose is numerus obseruandus: ut in Iob 19. cap. En decies me confunditis. hoc est, sæpius & uariis modis, & plus quàm satis & sufficiẽter: nam Denarius numerus, confirmationis numerus est. Item in Euangelio Matt. 25. cap. Simile est regnum cœlorum decem uirginibus: multitudinem signat. Sic Dan. 7. cap.

Decem

Decem cornua, intelligit multa ampla regna, ac plures quàm ſuperiores habuerunt. Sic Num. 31. cap. pro tota multitudine Iſrael. Et Apocalyp. 2. cap. Et habebitis adflictionem dierum decem. Geneſis trigeſimo primo: Immutaſti, inquit, mercedem meam decem uicibus: hoc eſt, ſæpiſſime. Num. 14. cap. Tentauerunt me iam per decem uices. Decem uicibus, pro multis uicibus, &c.

Decem uerba, pro Decalogo. Deut. 4. Et decem uerba, nempe decalogum. Græci enim decem uerba, ſiue decem fœderis conditiones appellant, uoce cõpoſita decalogon.

Decem milia, Græcè myrios aliquoties ſignificat. Dicunt enim Decem milia: quod ingentem numerum, more Hebræo ſignat: pro quo Latini abutuntur Sexcentis. Et 1 Samuelis 18. cap. Et præcinebant mulieres laudantes atq; dicentes: Percuſſit Saul mille, & Dauid decem millia. Sic ſæpe Hebræi ſuos homines tanti faciunt, ut unum pro millibus habeant & numerent. Hinc & D. Paulus dixit Duodecim uel Decem milia pædagogorum, pro quamlibet multis. 1. Cor. 4. Et in Apocalypſi dicitur, Duodecim milia ſignati. Nam hiſtoria uictoriæ Dauid plura multa habet. ut diximus.

Decem tribus, appellantur in ſcriptura Samaria, Ephraim, Iſrael, Iacob, filij ſcelerati Ioſeph, Gens, Populus, Rectus, Vinea, Filij iniquitatis.

¶ *Declinare*, pro ducere. 1. Paralipo. 13. cap. Et declinauerunt ad domum Obed Gethei. Pro tranſgredi. Nume. 5. cap. Vir quia declinauerit uxor eius. Translatio uulgaris, errauerit. Declinare iudicium, eſt iudicium peruertere. Exo. 23. cap. Non declinas iudicium pauperis tui in lite. Declinare in dextram & ſiniſtram, quid ſit, conſule Salomonem Prouerb. 4. cap. Vias enim quæ à dextris ſunt, nouit Dominus. Peruerſæ uerò ſunt, quæ à ſiniſtris, Eccl. 7. cap. planius exponit, Ne ſis, inquit, iuſtus nimium. hoc enim dextræ accedit. Siniſtra uerò eſt, quum quis ſe luxuriæ & libidini tradidit, ſcandalizat multos in lege, &c.

Declinare ad auditum. 1. Regum 22. cap. ubi noſter interpres, Pergens ad imperium tuum. hoc eſt, dicto tuo paret.

Declinare cor regis. Eſd. 5. Dominus declinat cor regis ad Iſrael: hoc eſt, in ſua Deus efficit, ut rex Babylonius beneuolus redderetur populo Iudæorum.

Declinare à deo, eſt dicere in corde ſuo, non eſſe deum. Iam & eſſe deum negant, quales ſunt quacunque in re dubia impatientes diuini operis diffidunt deo, & ad humana præſidia confugiunt.

Declinare denique, Pſal. 14. Et omnes declinauerunt. eſt legem Dei reijcere, ac bene operandi ſtudium relaxare.

¶ *Decernere* uerbum Paulo notam. nam hoc uerbo nonnunquam oblectatur. Intelligit autem decretis & conſtitutionibus hominum duci, ueluti ſubiectos, & hoc uocat dogmatizeſtæ. Dogma enim Græcè decretum eſt, quod Paulus ferè in malam partem accipit, pro legibus quæ non dei, ſed hominũ arbitrio præſcribuntur, quemadmodum Coloſſenſium 2. cap. Per decreta quæque externa intelligit, ab hominibus decreta & tradita. Et Epheſ. 2. Dogmata & decreta, illas quoque externarum rerum conſtitutiones & obſeruationes intellexit.

¶ *Decimarum* nomine uocarunt ueteres, quæcunque honorifica dona, ut Gen. 14. patet. Et Abraham Melchiſedech altiſſimi dei ſacerdotis decimas dedit ex omnibus: id eſt, eximia & honorifica dona ſeu munera ex ſpolijs ei obtulit.

Decimã decimæ. Num. 28. cap. Decimã decimæ. Hebræus, Decimam decimam: id eſt, ſingulas decimas per ſingulos dies aut quælibet decima, cuilibet agno.

¶ *Decipere, ſeducere*, Eſt deceptio quædam bona. Hieremiæ uigeſimo capite, ubi dicit ſe prophera à Domino deceptum, uel ſeductum: Seduxiſti me domine, & ſeductus ſum, ſiue (ut habet D. Hieronymus) decepiſti me domine, & deceptus ſum. Item pro deprædari, aut in prædam abducere. Eſt deceptio quædam mala & inanis. Colloſſenſium ſecundo, contra ſophiſtas fallaces. Vide Chryſoſtomum in Colloſs. Epiſt. Et infrà de uerbo Seducere, diffuſius.

Decipere prophetã apud Ezech. 14. aliud non eſt, quàm ſeueritatem loquens quam dominus inſpirat, non intelligere conſilium inſpirantis, & quærenti non quod optat reſpõdere, ſed quod meretur impius, ut ſcilicet ueritatẽ non credẽs decipiatur ab illa, ſuo q; corde capiatur, quid deniq; iuſtius, quàm ut hoſtis pietatis opprimatur à pietate & qui dominũ non colit, à domino negligat, & induetur ſecundũ impatiens cor ſuum.

¶ *Decus*, pro gloria & magnificentia. Pſal. 28. Vox domini in uirtute, uox domini in decore. Septuaginta, In magnificentia.

¶ *Dedicare domum.* Deuteronomij uigeſimo: Quis uir qui ædificauit domum unam, & non dedicauit eam: hoc eſt, non fecit ſolenne conuiuium de ipſius inhabitatione, ſiue in ea nondum habitauit.

¶ *Deducere canos* alicuius cum ſanguine ad inferos: hoc eſt, decollare ſenem, ſeu tranſfigere. 3. Regum 2. Contra ibidem. Deducere canos in pace ad inferos: hoc eſt, ſicca morte expiare.

¶ *Defenſio*, pro tribulatione. Philip. 1. cap. Propterea quod habeam uos in corde, & in uinculis meis & defenſione & confirmatione euangelij.

¶ *Deficere*, in bonam partem apud Hebræos accipitur, Geneſis. 25. Et defecit & fato functus eſt Abraham in ſenectute bona. Quum uolunt demonſtrare mortem minime fuiſſe uiolẽtam, ſed naturalẽ, hunc in modũ loquuntur. Deficere, nonnunquam in malam partem à ſacris literis intelligitur, unde Defectio, quæ dicitur propriè, quum quis deficit à ſuo uel autore uel principe. Hinc per translationem uſurpatur, à fide declinare, à uera inquam religione & doctrina Apoſtolorum recedere deficereq; non ſeruare puritatem & ſimplicitatem pietatis ueræ, ſed obedire aut attendere ſpiritibus impoſtoribus: hoc eſt, doctrinis dæmoniorum. 1. Timoth. 4. & 2. Theſſal. 2. pro Antichriſto ſumi quoque poteſt: Niſi, inquit, uenerit prius defectio. Deficiunt quoque à Chriſto, qui gratiæ eius beneficium non agnoſcunt, aut non uni omnem gloriam tribuunt. Galat. 1. capite: Iudæi quum uolunt ſignificare mortem hominis non fuiſſe uiolentam ſed naturalem (ut dicimus) dicunt, Defecit: Germanice, hatt abgenomen, ſatur dierum, pertæſus eſt uitæ, mortem optauit. Hoc enim omnes pij faciunt: Cupiunt diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Sye ſind des lebens ſatt vnd myedt. Deficere à Chriſto, eſt retro abire, ad perditionem uidelicet, in regnum ac poteſtatẽ ſatanæ. Manere cum Chriſto, eſt progredi, Ioan. 6.

¶ *Deglutire & Abſorbere* pauperes uſque ad puluerem & caput, eſt opprimere in totum imbecilles, conterere, exhaurire totos, adfligere, calcare, non ſinere, ut aliquatenus conualeſcant. Amos 2. cap.

¶ *Deierare*, Latinus Iurandi uerbo in bonam partem ferè utitur: hoc eſt, pro ſacramento rogãdi, ſed deierandi uerbo utũtur, pro ea iuratione, quæ uel uero uel falſo fit extra ſacramẽti rogationẽ, quod Germanice noua uoce poſſemus (zu ſchvveren) uocare, Ad quam ſignificationẽ etymon Græci uerbi probè quadrat epiurkin. Habẽt itaq; Latini tres uoces: Iurare, Deierare, Peierare. Prima ſignificat ſacramento rogare. Secunda temerè ad quamuis rem, ſiue uero, ſiue falſo admirari. Tertia falſò Iurare. Chriſtus Mat. 5. non uetat quo minus iuremus, ſed ne unquam Deieremus. Dicit enim, Ne deieres (ſic enim ueteribus dictum eſt) ubi noſtra translatio habet, Non periurabis, non omnino peſſime. Nam peierandi uerbum, ut nunquam in bonam partem accipitur, ſic non ſemper accipitur pro iuſiurandum uiolare, tranſgredi, aut ſimulatè præſtare, ſed nonnunquam pro Deierare, quum ſcilicet Deierare in malam partem ſumitur. Nonnunquam enim in bonam partem Deierare accipi obſeruauimus. Quum ergo Chriſti uerba ſic habent, Non periurabis, dictum eſſe priſcis: nuſquã inuenies apud Hebræos hoc periurij interdictum, ſed neq; apud Græcos. At ſic inuenies Exo. 20. cap. Non ſumes nomen domini dei tui temerè: ubi noſter Interpres dixit, In uanum. Secundo habes Leuit. 19. cap. Non iurabitis in nomine meo ad mendacium. Vbi Græcus ſic eſt interpretatus: Non iurabitis in nomine meo ad iniquum aut falſum, quod Latinis ſic habet, Non periurabis in nomine meo. Sic D. Hieron. eleganter eſt periurandi uerbo uſus, pro falſo Deierandi, non pro Iuſiurandum uiolandum. Fuit ergo priſcis interdictum, ne temerè nomen dei adſumerent ad uerum, hoc eſt, quemadmodum Leuitici dicto loco exponitur, ne ad mendacium Deierarent.

¶ *Delectari* ſuper Dominum, ſpirituale eſt gaudium, non corporale, conſidera ipſius ſummam bonitatem, extra quod & ſupra illud nihil deſiderare &c. Eſa. 58. Tunc delectaberis ſuper domino.

¶ *Deleri* de populo ſuo, Geneſis 17 cap. Delebitur anima illa de populo ſuo, id eſt, homo ille non cenſebitur in populo meo, nec pertinebunt promiſsiones factæ à me populo meo. Non erit particeps eius rei, quæ deſignatur per hoc ſignum: hoc eſt, non

erit

erit particeps paſsionis Chriſti:nam per Circunciſionẽ ſignificatur paſsio Chriſti.Item quod ſpiritu circunciſi eſſe debemus.

Deleri autem de libro uiuentium,nihil aliud eſt quàm quod cum iuſtis non ſcribi, ſiue declarari cum electis non eſſe adſcriptos.Sic ait Dauid Pſal.69.Deleantur ex libro uiuentium,& in iſtis non ſcribantur,hoc eſt,extingue ex eorum numero,quos ad uitam delegiſti.Nam qui ſemel adſcriptus fuerit,hoc eſt,inter electos numeratus,expungi poteſt nunquã.Datus eſt filio ſeruandus,qui neminẽ eorũ quos pater donauit,abijcit,neq; rapere quiſquã illos poteſt de manu eius.Vnde & uir Dei Moſes,quũ expungi peteret,eſt ea petitio tanquã abſurda,à Deo reiecta.Similis imprecatio eſt in Pſal.109.

¶ *Delictum*,iuxta Canonem ſcripturæ interdum ſignificat totam anteactam uitam, quam in infidelitate uiximus,ignorantes ueritatis,dum non ſolum craſſa uitia admiſimus,ſed etiam in iniuſticijs noſtris ambulauimus.

Delictum(inquit Iſychius in Leuit.lib.1.capite 5.)in ſcripturis pro decumano aliquo crimine accipitur.Delictum,inquit,proprie à legislatore dicitur peccatũ quod in Deum cõmittitur.Ego dominus,&c.Oſtendens,quia delictũ,id eſt impietas in Deum, incomperens ſanctorum præceptio dicitur.

Delictum appellare,nunc quidem peccatum quod ad ſcientiam peruenit,& nequaquam iam ignotum eſt peccanti:nunc autem quod in deum ipſo commiſſum eſt,uelut iureiurando,aut etiam in ſanctis:non ſine cauſa hoc uocat Delictũ.Hæc ille.Sic D.Paulus Ephe.2.per Delicta & peccata intellexit omnis generis uitia ac flagitia.Et uos,inquit,cum eſſetis mortui delictis ac peccatis,&c.

Delictum uocari tale peccatũ,pro cuius expiatione lex non tantum hoſtiam,uerum etiam mulctaticiã pecuniam,aut aliam pœnam exigebat.Vnde & hoſtia pro peccato,& hoſtia pro delicto ceremonijs differunt.In ſacrificio enim pro peccato offerendus erat aut hircus,aut capra,aut ouis,aut alia.In ſacrificio autem pro delicto offerendus tantũ erat Aries.Delictorum uaria genera,Leuitici 5.cap.

¶ *Denominatio* pro Denominato,In ſacra lingua,hoc eſt,Hebraica,frequentiſsimum eſt,ut,Denominationes pro rebus denominatis ponantur.Eſt autẽ Denominatio,quę rem ſimpliciter complectiũ,& Denominatum,quod partem complectitur denominationis,quod Scholaſtici doctores uocant Abſtractum,& concretum.Itaq; non dicitur in ea lingua,id eſſe falſum ſed falſitatem:neq; uerum,ſed ueritatem,mons ſanctitatis,pro mons ſanctus:uir mortis,pro uir morte dignus.Atq; id genus innumera,& ſuprà quo quementionẽ fecimus.Qua loquutione & nos quoq; utimur,ut Comici eum ſceleratũ adpellant ſcelus.Eſt aũt idem & Denominatio & Denominatũ,ſicut Idæa,& id quod Ideæ particeps eſt.ſed in hoc differũt,quod Denominatio totam rem ſimplicẽ amplecti tur,ac Denominatũ tanquam pars eſt,ideo neſcio quid uehemẽtius eſt,aliquem ſcelus appellare,quàm ſceleratum:& bonitatẽ,quàm bonum,quaſi totam rem amplectaris.

¶ *Denſus*,pro multus,ſi ſic permitteret loqui latina lingua,Abacuc 2.cap.Et aggrauãs denſum lutum,pro multo auro aut ingentibus diuitijs.

Denſitas ſyluæ,eſt multitudo populi,quemadmodum enim multæ arbores ſyluam conſtituunt,ita multi homines populum faciunt,Eſa.9.cap.Et ſuccendet in condenſis ſyluam,& conuoluentur,ſicut ſuperbia fumi.

¶ *Dentes* & lingua,ſermonis inſtrumenta,noxias & peſtilentes aſſentatorum delationes atque conſilia ſignificant,ut Pſal.37.Dentes eorum lanceæ & ſagittæ,& lingua eorum gladius acutus.Nihil niſi pertinaciſsimum odium illorum,ſtudium,& conatus perdendi ſe atrociſsimos uoluit taxare.Et Pſal.58.Deus conmole Dentes eorum.Per Dentes uerba nocentia,& innocentes lacerantia intelligit Dauid,& ut exaggeraret eorum crudelitatem,leonum dentes eis tribuit.Hos uerò dentes illis dominus confregit, quando ademit nocendi ſermonibus facultatem.

Cæterum, frequens in ſcripturis dentium metaphora eſt, qua mordaces deſignantur calumniæ,uerba'que innoxiorum uitam lacerantia: uis quoque improborum,peruicacia,inſultus,rabies,et id genus alia,quibus inſtructi artibus in purã probo rum conuerſationem ac nomen, fortunas'que interdum ferocire ſolent impij obtrectatores atque inuidi:quorum ſanè crudelitatem, ut alacrius exprimat, dentes illos habere leoninos,nempe acutos ac mordaciſsimos,aſſerit.Pſal.58.Deus conteret dentes eorum in ore ipſorũ,molas leonum confringet dominus.Quare alio in loco præ-

uidens Dauid pernicioſorum hominum oblocutiones,& blaſphemias à Domino retundendas,ait Pſalmo 3. Dentes peccatorum cõtriuiſti,hoc eſt,fortiter comminuiſti blaſphemiam eorum,qui obtrectabant ueritati,qui clamabant contra me ut ſeductum & ſeductorem.Nata hæc translatio ab altera eſt,qua nocentes & pernicioſi homines,canes,lupi,urſi,leones & unicornes dicuntur,beſtiæ dentibus formidabiles.Nam ut aliàs per Dentes beluinam,quandam ferociam & truculentiam,à beſtijs immanioribus mutuata ſimilitudine,exprimere ſolet ſcriptura.

Eſt & aliud genus Dentium,quo Eccleſia mordere ſolet,atque arguere peccantes, imò ſuauiſsima ſpiritus maxilla ſeu mola adeò cõminuere,ut ad ſeſe penitus illos attrahens,in ſuam prorſus commutet naturam,atq; (ut ſic dicam) ſubſtantiam.Quocirca in Canticis illud à ſponſo audire meruit ſponſa Chriſti:Dentes tui ſicut greges tõſarum, quæ aſcendunt de lauacro,id eſt,increpationes,quibus uere eccleſia mordet & arguit peccatorem,morſusq; conuertit & ſibi unit atque incorporat.Sunt ſicut oues detonſæ, hoc eſt,arguentes & reprehendentes,abſq; ira ac furia,nec quærentes lucra & lanam ouium.neq; enim prædicare etiam Apoſtoli & ſimul ſeruire menſis uoluerunt,ut Actorum 7.cap. deſcribitur.Et de Chriſto Iacob patriarcha in benedictionibus dicebat.Pulchriores oculi eius uino,& Dentes lacte candidiores.Clari enim & aperti euangelici Chriſti ſermones ſunt ſuper lac regale,Iſychius in Leuiticum libro ſeptimo,capite 24. Hi Dentes figurati ſunt in maxilla quàm Samſon leuauit & percuſsit cum ea mille uiros,Iudicũ.5. Vnde & mitiore perſequutione percutit & conterit deus dentes peccatorũ miſericorditer,quando per gratiam conuerſiones ex maledicis facit beneuolos & excriminatoribus ac detrectatoribus iſtorum prædicatores & laudatores.Sic Diuus Paulus lupum uoraciſsimum robuſtiſsimis dentibus præualidum contriuit,& Apoſtolum fecit deuoratorem omnium gentium uſque in hodiernam lucem.Quo ſenſu & Eſaias ſecundo capite dicit:Conflabunt gladios ſuos in uomeres,& lanceas ſuas in falces,quaſi dicat, Mutabunt linguas noxias in ſalutares & ultrices terrenorum hominum, ut ſint uomeres corripiendo & falces colligendo populos ad Chriſtum unicum aduocatum noſtrum.

Deus,interdum pro petra 1.Samuelis.7.cap.Et poſuit eum inter Mizpa & inter ſcopulum petræ.Hebræus autem,inter dentem:ſic enim uocat lingua Hebræa,petram præruptam.Septuaginta,Luctam.

Dentes,ergo duplices reperiuntur in ſacris Candidi dentes ad officium docendi pertinent.Dentium namq; eſt mordere & obiurgare,non odio priuato,ſed ex charitate & pio zelo.Ideo ouiũ ſunt dentes,& in dentibus candor,ſicut nigredo in oculis commendatur.Id in doctore requiritur,ut ſit potens ad arguendũ & conuincendũ.Debet aũt ſic fieri,ut tamen dentes ſint candidi,hoc eſt,debet fieri ſine amarulentia,ſiue acerbitate & odio,ut emendatio,non uindicta quæratur.De his dentibus Salomon concionatur Cantic. 4.& 6.Dentium candor,diuinarũ literarum caſtam ruminationem ſignificat,Gen.49.

Dentes & putridi & pedes laſsi apud Salomonem leguntur.Quo ſchemate notat Salomon doctores eccleſiæ,qui non faciunt officium ſuum:& pedes laſsi,id eſt,non ingredientes,quo nihil periculoſius in prædicatoribus Euangelij eſt,Prouerb.23.cap.Dens putridus aut putidus & pes aut laſſus,id eſt,non uult cernere quæ ſunt fidei abſcondita, ſed cernit præſentia homines qui tueantur eum.

Dentium deniq; denudatio Pſal.35.intelligit effuſum riſum ſeu cachinnum Dauid, quo Dentes deteguntur.

¶ *Denudatio*, pudenda Hebræis uocatur,quam ſemper D.Hieron.turpitudinem appellat,cuius uocis creberrima in libris Moſaicis mentio fit.Gen.9.Verenda patris ſui.Septuaginta uertunt γύμνωσιν, hoc eſt,nuditatem.

Denudare brachium,ſignificat expeditum eſſe,Ezech.4.Vide in Tropo Brachium.

¶ *Deorſum deorſum*, ſurſum ſurſum,Deut.28.Aſcendet ſuper te ſurſum ſurſum:tu autem deſcendes deorſum deorſum.Hebraiſmus,pro,multis modis,aut longè erit ſuperior te:tu autem eris eo longè inferior.

¶ *Depauperare*, pro deſtruere,Malachiæ 1.cap.Quid ſi Edom dixerit,depauperati ſumus,reuertemur autem & ædificabimus deſerta,Septuaginta,deſtructi.

¶ *Depopulatio* pro miſeria,Eſaiæ 16.capite,Finitus enim eſt puluis,conſumata eſt depopulatio.

¶ *Deprecari* pro aliquo, Numer. 13. cap. Et deprecabitur pro ea sacerdos. Vox Hebræa Chipper, pro qua interpres uertit Deprecari & rogare, significat expiare siue purgare, oblata Deo hostia, id est, remouere iram Dei à peccatore, Deum peccatori placare, & ei ueniam ab eo impetrare sacrificijs (quæ Christum præfigurabant) ne ipse peccatori imputet peccata. Erat autem sacerdotis impetrare ueniam populo, quod Christi typum gereret ueri pacatoris.

¶ *Derelinquere*, pro negligere & parum curare, Prouerb. 1. Et ne derelinquas legem matris tuæ.

¶ *Derisor*, pro uoluptati dedito, Hiere. Non sedi in consilio derisorum. Septuaginta, ludentium. Similiter Dauid Psal. 1. per Derisores, intelligit homines malos, & Dei uacuos, hoc est, impios, flagitiosos, improbos, malitiosos.

¶ *Descendere deus* dicitur in mundum, quando aliquid nouum, quod ante non fecerat in creatura humana operatur, sicut Dei filius descendisse narratur, quando ueram carnem ex Maria uirgine suscepit propter redemptionem nostram. De cuius descensione, hoc est, incarnatione, Psal. 17. Inclinauit cœlos & descendit, &c. Vide Diuum Augustinum. Item, Descendere quoque deus dicitur, quando audit nos, Exodi tertio capite, Descendi ut, &c.,

Descendere ad Prophetarum manus, est sese subdere illorum sententiæ, Hieremiæ 5 capite, Et sacerdotes descendebant seu applaudebant, &c.

Descendere uel deponere in ualiem Iosaphat, aliud non est, quàm iudicio mortis sistere, quenquam & subdere ultioni stellæ, decreto iudicum ordinariorum, Ioelis cap. 3.

Descendere denique ad infernum, nihil aliud est, quàm perire, aut pessum ire, quod nos uernacula lingua proprie explicamus, zu grund ghen. Est enim fundus uniuscuiusque rei infimum aut infernum. Sic simpliciter admodum Iacob descendit ad infernum, hoc est, lugendo moritur, Geneſis 37. cap. Descendam, ait, ad filium meum lugens ad infernum. id est, lugens moriar. Similiter Numeri 16. Descenderunt uiui in infernum, hoc est, subitanea morte perierunt. Sic Ezechielis 32. Tyranni descendunt ad infernum, id est, pereunt. Psal. 54. Veniat mors super illos, & descendant in infernum uiuentes. Mors dicitur finis uitæ, & qui in meliorem partem conuertitur, occasum prioris conuersationis merito reperisse iudicatur. In infernum autem descendunt uiuentes, qui cogitationes suas pessimas expauescunt, & ad melioris institutionis tramitem diuina gratia transferuntur. Similiter Descendere in foueam, est quoq; in sepulchrum demittere. Si ueigitur perditionem, mortem, infernum, foueam adpellaueris, idem dixeris. Actorũ 2. cap. Infrà latius de nomine Inferni, dicemus.

¶ *Desertum*, Hebræi ciuitates desertas uocat destructas & depopulatas, Amos 9. capite, Ciuitates desertæ: Septuaginta, dissipatas. Interdum Deserti nomen, pro loco syluestri, Deuteronomij 1. capite. In Deserto campestri Midbar Desertum est, locus scilicet non habitatus ab hominibus, at non omnino sterilis, sed fœcundus & aptus pascuis. Locus pascuus & pecoribus idoneus, ut sunt Alpes Heluetiæ. Heluetia enim olim desertus est uocata. Et Gentiles quoque scriptores Heluetiam, nõ incultam tum quoque terram dixere Eremum Heluetiorum. Sic Iudæi montana & saltus desertum uocant. Solitudinis uocabulum aliud est Hebræis. Et tametsi enim Desertum in sacris ferè usurpetur pro loco inculto, syluis ac uepribus aspero, & feris magis quàm hominibus ad habitandum apto. sumitur tamen interdum non quod sint Deserta loca, ut nihil ibi sit rerum, uel hominum, quum in scripturis multæ urbes in Deserto sitæ scribantur. sed sunt loca syluestria, pascua seu campestria, ut dictum est: & sæpe in scripturis legere licet, ut sicut Moses abegit oues Iethri soceri sui in interius Desertum, Hieremiæ duodecimo capite, Super omnes colles in Deserto uenerunt uastatores. Et tertij Regum secundo capite scribitur, Et Ioab sepultus est in domo sua in deserto, id est, in rurali suo prædio. Sic apud Matthæum tertio capite, Euangelista Desertum uocat tribum Iuda, quæ in montanis habitabat, uidelicet pro illa parte Iudææ, quæ in montes & pascua excurrens exurgebat, non tamen absque urbibus, uicis & sine habitatoribus ferarum lustrum erat. Ad eundem modum dicitur & diua uirgo Maria abijsse in mõtana Iudææ, uenisseq; in domum Zachariæ ad cognatam suam Elizabeth. Appellatur item Idumæa 4. Regum 3 capite, quam tamen constat longè clarissimam fuisse regionem. Sic Matthæus scribit: In diebus illis accedit Ioannes Baptista, prædicans in Deserto Iudææ. Lucas habet: Et

uenit

uenit in omnem regionem finitimam Iordanis. Ergo Desertum illud non fuit omnino uastum, in quo nemo, sed in quo sparsim homines, & rari habitabant, sicut in Hercynia sylua, Vogeso & similibus incultis locis uidere licet. Vnde Iosue quintodecimo capite, Sorti tribus Iuda in deserto sex ciuitates, quæ & suas uillas habuerunt assignatas, legimus. Ex Hebræo uertunt Araba, quod proprie significat planiciem, ubi sine syluis & montibus late patent campi: sicut & quædam aspera & montosa, Exodi quintodecimo capite, Et egressi in desertum Hur. Quare non est intelligendum Ioannem secessisse ab omni hominum conuictu, more eorum, qui hodie Heremitę uideri uolunt, omnino solitariæ, in syluis obscurioribus habitantes. Sed cum in montanis Iudææ paterna domus esset, fortè paululum progressus in Desertum, id est, saltuosa loca, uersus Iordanem, & mare mortuum, egit in obscuriore loco aliquo: ut si quis hinc à regione Rheni incultiore, ad montana & saltus Vogesi, uel alia Lotharingiæ incultiora loca secederet.

Desertum nonnunquam Hebræi agros uocant, ut Psalmus, Pinguescent speciosa Deserti, & exultatione colles accingentur, &c. Hiere. 12. cap. Colles qui sunt in deserto, id est, extra urbes.

Desertum nonnunquam pro uia gentium, ut Psal. 67. Iter facite, quia pergit per deserta gentium, apud quas antea gratia non erat, Esaiæ 35. Lætabuntur Deserta, hoc est, gentes. Sunt quoq; Deserta mentes credentium, quorũ uita abscondita est in Deo cum Christo, in quibus mortificatis, graditur dei spiritus, & ducit quò uult, ut nesciant interim ipsi, quò uadant: scientes tamen, quod dum sequuntur, quemadmodum Abraham. Sic & olim deus per Desertum præcessit filijs Israel in columna ignis per noctem. Dominus, inquit, est nomen illi, ne quid dubitetis de eius protectione.

Desertum insuper pro plaga meridionali, sicut mare Iom pro occidentali: propterea quod mare Iudæis sit ab occidente. Psal. 75. Nec enim est exaltatio, nisi à solo deo. non ab ortu solis, non ab occasu, neq; à Deserto, hoc est, meridie, illa potest peti. Desertum magnum à meridie Iudæę est, ideo pro meridionali plaga ponitur. Item, Desertum pro toto mundo, Esa. 40. cap. Vox clamantis in Deserto. Desertum populorũ apud Ezech. 20. cap. est carnis uastitas, & eius mortificatio, Ezech. inquit, Et introducam uos in desertum populorum, &c. Nam per desertum Ægypti ducebantur ad promissam terram Canaan.

Desertum mare Babylonem denotat apud Esaiam cap. 21. Onus deserti maris, quod regnum illud uastauerit multos populos.

¶ *Desiderare* pro uelle, Ionæ 1. Quia tu domine sicut desiderasti fecisti. Ioelis 3. Et aurũ meum tulistis et desiderabilia mea. Septuaginta, electa, optima & precioſa. Pro diligere, Philip. 1. cap. Quàm desiderem uos. Hinc Desiderium, est earum rerum, quæ pertinent ad carnem, sicut cibus & cõcubitus, &c. Et Desiderium oculorum dicit omnem morositatem. Hæc Augustinus in epistolam Ioan. Tract. 2. Desiderium pauperum exaudiuit Dominus, ut sæpe in Psalmis, est clamor; inuocatioq; credentium ad deum, ut eis præstetur auxilium. Desiderium impiorum, sunt conatus & studium eorum impiũ, de quo Psal. 111. Desiderium impiorum peribit. Et Daniel uir desideriorum seu deliciarũ, cap. 9. adpellatur. Et Iudæa terra desiderabilis appellata.

¶ *Desponsare* pro familiarem reddere, Hoseæ 2. Et desponsabo te mihi in æternum, & desponsabo te in iustitia, & in iudicio, & in misericordia, & miserationibus.

¶ *Despicere* iuxta phrasim scripturæ interdum est magna animi uoluptate affici & delectari, quo modo loquendi & Videre uerbum usurpatur, ut suo loco audiemus. Quod legis Psalmo quinquagesimotertio. In inimicis meis Despexit, uel uidit oculus meus, significat se ultionem uidisse in inimicos. Et Psalmo 111. Donec Despiciat super inimicos suos. Et Psalmo 90. Veruntamen oculis tuis considerabis, & retributionem uidebis. Nam consimili formâ loquitur scriptura Videre in inimico, uel inimicum. Et, Oculi mei uiderunt, ut Psal. 4. Euge euge uiderunt oculi nostri, Micheæ 7. Oculi mei uiderunt in eam.

¶ *Destruere* pro euertere, confutare & argumentis dissoluere, non infrequens est in scripturis. Ædificare pro docere poni, Gal. 2. capite. Nam si quæ destruxi, ea rursum ædifico. Hinc Destructores, qui prauis doctrinis & opinionibus homines corrumpunt. Vide in uerbo Ædificare suprà.

Detestari

¶ *Deteſtari* pro negligere, deſpicere & poſthabere, Geneſis 47. Quia deteſtantur Ægyptij omnes paſtores ouium, id eſt, poſthabent & negligunt, nullius exiſtimationis ſunt apud eos. Septuag. Abominatio. Deteſtatio hinc Gal. 1. cap. idem eſt quod Execrabilis & abominabilis habeatur uobis. De uoce autem Anathema dictum eſt in litera A. ſi quis, ait Paulus, affert aliud Euangeliũ præter id quod prædicauimus, anathema ſit, quod Deteſtationem ſignificat.

¶ *Detrahere* pro aduerſari, Pſal. 109. Hoc opus eorũ qui detrahunt mihi apud Dominum, pro aduerſantur. Detrahere uerbo, eſt peruertere, Deut. 4. & 12. cap.

¶ *Deuouere* idem eſt Latinis quod conſecrare. Et eſt anceps uerbum, ut quod in bono & malo, ſed in loco ponatur, Eſaiæ quadrageſimotertio capite, Iacob deuoui uel conſecraui. Hinc & Deuotio, quod idem eſt quod Conſecratio, & quoque uox anceps eſt, & idem ferme eſt quod uotum, & non in uno loco ſcripturæ in bonam partem accipiunt Hebræi. Barbare uſurpant quidam pro pietate, quemadmodum inepte quoque dicũt Deuotus, pro eo quod eſt pius & religioſus. Deuouere, interdum in malam partem accipit ſcriptura, & idem eſt Deuouere quod execrari ſeſe, & libera malorum imprecatione animum ad certam rem peragendam addicere. Hoc uerbo uſus eſt Paulus in malam partem in Actis uigeſimotertio capite. Et deuouerunt, ſe, dicentes neque eſuros ſe, neque bibituros, donec occiderent Paulum. Deuouerunt ſe diris plus quàm quadraginta uiri. Deuotione deuouimus nos, conduplicatio eſt Hebraica amplificationem in ſe continens & auxeſim, hoc eſt, intentionem eius, quod dicitur.

¶ *Deus*, nomen eſt non perſonæ, ſed maieſtatis & magnificentiæ. Et Deus ſecundum Hebræos, miſericordiæ & beneficentiæ nomen eſt. Nam Dei nomine bonitas & munificentia ſummi boni proponitur. Quod Hebræi, Græci & Latini, Deum unũ pluralitatis numero nuncupant, magnificentiæ eſt & gloriæ. Nonnunquam nomen patris adijcitur, ne quis audita patris appellatione (quod & maieſtatis nomen) trepidet coram eius maieſtate, quemadmodum ad montem Sina: ſed quò potius prouocetur ad accedendum ad eum, quem nõ iam iudicem audit, ſed & patrem ſuum, hoc eſt credere debet illum per omnia nobis bene uelle, ſiue proſpera ſiue aduerſa mittat. Atque hęc uox patet, plurimum fiducię ad credendum Chriſtianis injjcit, ut 1. Petri 1. Laudandus Deus pater, &c.

Dei nomina & epitheta.

Diuini homines uarijs nominibus Deum appellarunt, ut paſsim uidere licet per utrunque inſtrumentum: nunc Dominum, nunc Deum, uitam, conſiſtentiam, patrem, fontem, lucem, omnipotentem, omni ſufficientem uocantes. Quę tamen omnia ononyma illi ex interna fide impoſuerũt, nempe quod ſic apud ſe de Deo ſentirent, imò quod reipſa intra ſe experti eſſent, Deum eorum robur eſſe, uitam, patrem, & reliqua. Iam ex fide, qua illi acceptum ferebant robur, uitam, reliqua, ſic illi poſtmodum nomen dederunt fortitudini, domino, uitæ, robori. Quum ergo Deum nominari audimus, nihil intelligimus quàm fontem omnis boni: liberalem uerò ac minimè ſordidum, aut inexorabilem, ſed ſic largum ac ſui prodigum in uſum ſe fruentium, ut ab omnibus auferri, teneri, poſsideri gaudeat. Ac ſecundum iſta ſic ſemper ad opitulandum, accinctum, ut ubiq; ſuccurrat, nuſquam cunctetur. Vnde θεὸν Græci eum uocarunt ἀπὸ θεῖν, hoc eſt, à merendo, quod ubiq; dum opus ſit adcurrat, adſit, opemq; ferat. Vnde antiquitas, nihil aliud exiſtimabat Deum, quàm prodeſſe mortalibus: Vnde frugum, uini, legum autores, & quicunq; ad uitæ commoda aliquid attuliſſent Dij uocati.

Dominus quoq; dicitur ob prærogatiuam diuinæ omnipotentiæ & maieſtatis. Exercituum appellatione uocatur, quia corpora ſuperna & ſpiritus angelicos in poteſtate habeat, Oſeæ 12. cap. Dominus deus exercituum. Iehouah nomen habet à uita & eſſentia, ita à præſentia dicitur Eloah, El, ſiue Elohim, uel à fortitudine, uel à ſummo & principe omnium bonorum nomine Elohim, quod apud Græcos τ' ἀγάθον καὶ πρῶτον ἄιτιον nuncupatur, elocutionum recenſionem incipere libitum eſt. Paulus primæ ad Corinthios octauo, pro Angelo uſurpat. Nam etiam ſi ſunt qui dicantur Dij, ſiue in cœlo, ſiue in terra, ſicuti ſunt Dij multi & Domini multi: Quemadmodum enim in epiſtola Coloſſenſibus inſcripta, capite primo, Thronos, dominationes, principatus, & poteſtates: ita hoc loci, angelos Deos appellat. Vſus eſt etiam Dauid hoc idiomate, Pſalmo nonageſimoſexto, Adorate eum omnes Elohim, dij. Septuaginta, angeli

angeli eius.ſummam quoque felicitatem hoc nomine Apoſtolus exprimere uoluit,ad Philip.3.cap.Nunc autem ac flens dico,inimici crucis Chriſti,quorũ finis perditio eſt, quorum deus uenter eſt:ac ſi diceret,Quorum ſumma felicitas gula eſt.Pro idolo,Exodi 22.Qui immolat dijs occidetur.Pro iudice nõnunquam accipitur,& ferè quando nomen Iehoua Tetragrammaton adſcribitur,Eſa.7.cap.Poſtula tibi ſignũ à domino Deo tuo.Obſerua autem quod quando ſic ponitur Dominus deus Elohim Iehoua,poteſtas Dei inſinuatur,qua ſuos ab affligentibus quaſi iudex innocentes à calumniantibus liberat.Exodi 7.cap.De te Elohim Deum Pharaonis.Item 4.Et tu eris ei Elohim Deus, quum aliquid magnificare uolunt Hebræi,nomen Elohim adſcribunt,Ionæ 3.Et Nini ue ciuitas magna Elohim Deo,hoc eſt,magnificentiſsima ciuitas.Hoc nomen Elohim deus ſemper patri in Paulinis epiſtolis,Dominus uerò Chriſto adſcribitur.Nonnunquam Chriſtus Dominus nominatur ex more regionis,ut Ioan.5.Reſpondit ei languidus,Domine.Sic Maria Chriſtum,quem hortulanum putabat,Dominum uocabat.

Nomina dei myſtica ad Marcellam ſcribẽs ſacer D.Hieron.decem enumerat cum ſua interpretatione,illum diffuſius conſule.Et Hebræi tredecim epitheta ſeu proprietates Deo adſcribunt.Prima eſt,ego dominus,& ſumma illa maieſtas. Secunda,Deus,& eſt El,idem quod fortis.Tertia,miſericors,præſeruans ſcilicet à lapſu.Quarta,clemens,erigens lapſum.Quinta,longanimis,non illico cõdemnans impium.Sexta,abundans pietate,uel multæ pietatis ſuper iuſtum & impium.Septima,multæ ueritatis,implens promiſſa.Octaua,cuſtodiens miſericordiam in mille.Nona,remittens peruerſitatem.Decima,remittens tranſgreſsionem.Vndecima,remittens peccatum.Duodecima,innocentẽ non condemnans.Decimatertia,uiſitans iniquitatem patrum.

Clypeus,Pſal.3.nominatur Cornu ſalutis,Lucæ 2.Perfugiũ ſiue exaltatio, fons, lux, omnipotens,uita,pater,ſepes,leo,rupes,ſcutum, refugium,longitudo dierũ, antiquus dierum,redemptor,petra,uepris,ſpina,urſus,gloria mea,exaltator capitis mei,Elohim uocabulũ πολύσημος habetur:quippe.quod utrouis numero ſingulari aut plurali,deum aut deos declaret.Deus deorum,Dominus dominorum,Deus ignis & zelotes,& ignis conſumens,propugnator meus,ſepes fidelium Iob 1.cap.murus igneus apud Zachariam.Flumen latiſsimum,robur ſuum Dauid uocat,munimẽtum,ereptor meus,Deus meus,&c.Hebræi Deum nominant à uita,à uirtute,à ſapientia,ab auxilio,ab opulentia ſeu ſufficientia.ſed his uolũt indicare eum ſolum deum eſſe,qui omnibus uitam præſtat & largitur:qui omnia poteſt,omnia nouit,omnia ſarcit & reficit.qui eſt theſaurus omnium bonorum,quicquid deeſt,abunde ſufficere poteſt.

¶ *Deum cœli timere*, Hebræo more dictum eſt.Cultum enim religionemq; dei,timorem illi nominant.Vt audiemus in uerbo Timere.Ex Eſaia autem liquet Hebraiſmus iſte,ubi inquit:Timent me mandatis hominum,hoc eſt,putãt ſe mihi(miſerrimi homines)gratum facere & inſeruire humanis ſuis traditionibus. Sic Ionas 1.Hebræus ego ſum,& Dominum cœli timeo,id eſt,colo,ueneror.

Deum uidere & uocem domini audire,uel cernere Deum,eſt cognoſcere ſpiritu,id eſt,percipere uocem in corde,& uiuificare per eam.In hanc ſententiã dicit Ioannes cap. 6.Neq; uocem eius unquam audiuiſtis Iudæos,nec audiſſe deum,nec ſpeciem uidiſſe, qui ſpiritu non perceperũt,quo ſolo cognoſcitur deus,& percipitur uox eius.Vidiſſe enim uel audiuiſſe corporaliter non iuſtificat.Litera enim occidit,ſpiritus autem uiuificat,teſtimonio Pauli 2.Cor.3.cap.

Deum lætari et cõtriſtari in populo ſuo,quando populus deum ſequitur,et propterea benefacit ei deus,dicit deum lætari in populo ſuo:non poteſt deo uel decedere,uel accedere gaudium.Quando autem populum adfligit peccantem,dicitur contriſtari,ut Eſaiæ 63,Gen.6.præcauens in futurum & tactus dolore cordis intrinſecus,Eſa.9.cap.Propterea ſuper electos ſuos non lætabitur dominus.

Deum in notitia non habere,dixit Dauid pro eo quod eſt,Deum præ oculis (ſicuti nos dicimus) non habere,uel illius cognitionem,ſiue maieſtatem ſuſcipere,uel nihil perpendere.

Deum exacerbare,eſt deo nõ credere,ueluti filij Iſrael faciebant,quum deus per Moſen exploratores in terram Chanaan miſiſſet:& ipſi reuerſi ad terram fertilem & populum fortem dixiſſent:filij Iſrael deo nõ credentes,in terram illam proficiſci noluerunt. Vnde dicit Dominus,Numeri quartodecimo capite,Quouſque mihi detrahet populus

lus iste? Et ad Hebræos tertio capite, Sicut in exacerbatione, et cætera.

Deus salutis & iusticiæ, Psal. 17. Deus salutis meæ, id est, qui saluum me facit. Et Psal. 4. Deus iusticiæ meæ, id est, qui saluum me facit. Ita quod iusticia & salus piorum non humanis uiribus aut meritis, sed soli deo & iusticiæ & salutis autori referantur accepta.

Ante Deum, Exodi 18. Et uenit Aharon & omnes seniores Israel comedere panem cum socero Mosis ante Deum. Nec enim tabernaculum fuit, nec arca testamenti, quæ postea sunt instituta. Ergo ante Deum, id accipere debemus factum, quod in honorem dei factum est. Vbi enim non deus?

Similis locutio est, Ante faciem domini apparere, est totum conuenire cœtum. Dicitur etiam uidere faciem, Exodi 23. Ter anno apparebit omne masculinum tuum ante faciem domini dei tui.

Ad Deum, pro aduersus deum, Apocalyp. cap. 13. Et aperuit os suum in blasphemiã ad deum. Græca sic habent πρὸς τὸν θεὸν.

Deum habitare inter homines, est uindicare iniurias hominum, bonos defendere, & impios præterire, Psal. 14.

Deus deorum, & Dominus dominorũ, nihil aliud uult his uerbis spiritus sanctus, quàm in illo solo confidendum esse non alia re, aut alia uel nostra iustitia. Deus deorum, est deus Christus. Ipse enim cum patre & spiritu sancto, uere dicitur Deus deorum, quod tamen nomen non omnino diuinitatis est proprium, sed humana lingua, summitatem eius ultra hoc non potest tu iudicare, Psal. 49. Deus deorum dominus locutus est, Daniel. 11. cap. Et magnificabitur aduersus Deus deorum, huic sententiæ similis est ista locutio.

Dominus dominorum. Nam & dominos sanctos, dicimus angelos, sed dominus dominorum ille solus est cui cuncta deseruiunt, ut præter eum nihil timeas: nam ipse facit mirabilia solus, ne tu cogites, ne tuam salutem tuis operibus consequi posse. Ipse etiã est sanctus sanctorum, ipse rex regum & omnium potestatem ineffabiliter culmen excelsum. De hoc tropo lege Psal. 135. & 143 & 49.

Dei nomen quid aliud est, quàm fama, laus, gloria, qua cognoscitur deus quod nomen iam innotuit, & glorificatum siue sanctificatum est in omni terra prædicatio Christi euangelio. Sic fidunt qui nouerunt nomen tuum, & Psal. 148. Exaltatum est nomen eius solius.

Deum consulere, est quærere uoluntatem & sententiam dei, Exodi 18. Quærens sententiam dei, id est, ut inquirat uel requirat sententiam dei. Chaldæus paraphrastes, Vt inquirat instructionem à deo.

Deum Pharaonis constituere te. Hebraismus Exodi 7. cap. Constitui te deum Pharaonis, id est, uice dei Pharaoni, hoc est, dices nomine meo & uerbis meis Pharaoni, quid ego uelim. Vel: Constitui te iudicem: uel ut Onkelos uertit, magistrum & dominum super Pharaonem. Chaldæus paraphrastes uertit, Posui te in principem Pharaoni.

Deum ad æmulationem prouocare, Deut. 30. cap. Prouocauerũt eum in dijs alienis. Vel: Ad ęmulationẽ prouocauerunt eum cũ extraneis dijs, colendo deos alienos. Id est, Dederunt operã ut inuideret deus dijs alienis: nam summo studio coluerũt eos. Vel: Nõ stetit per eos quin irasceretur dijs alienis dominus qui immutabilis est.

Deus dominus addat, formula bene precandi, Deut. 1. cap. Dominus deus addat, etiã apud nos in usu habent, idq; satis pie, ubi dicitur de pueris uel iumentis bene habentibus, Deus seruet, uel Deus benedicat. Scilicet ab antiquis traditum, uel ab hoc exemplo Mosi acceptum, ubi statim, ut populum sicut stellas cœli multiplicatum dixerat, addit, Deus addat, uelut fascinum metuens, ut nostræ solent mulierculæ suspicari, dum laudantur ab aliquo infantes in faciem.

Dei facies, Exodi 33. significat fauorem, gratiam, & amicitiam dei. Colloqui facie ad faciem, eodem cap. significat familiarissime & amicissime colloqui.

Deorum atqui nomine etiam sacra intelliguntur, seu cultum diuinum significare, testatur, id quod Exodi 20 cap. in primo præcepto præcipitur, Prohibetur illic ne usurpent alia sacra, alios'ue sacrificandi & colendi deum ritus, præterquàm eos, qui uerbo domini in lege præscripti sunt. Cum enim dicitur: Non sint tibi dij alieni, non tantum intelligendum est de dijs ipsis, quos gentes coluerunt, sed etiam de sacris & ritibus colendi uerũ deum, quæ tamen non sunt in lege præscripta. Testatur id quoq; 32 cap. Ex-

odi de uitulo aureo dicitur, Isti sunt dij tui Israel &c. hoc est, Ista sunt uere diuina sacra, quæ placent deo, & propter quæ meremur gratiam dei, qui nos eduxit de Ægypto. Vocat & Paulus cultum dei, Deum. 2 Thessal. 2. cap.

Deorum quoq; nomine magistratus intelligitur, Exodi 22. Dominus domus applicabitur ad deos. Et mox: Veniat causa utriusq; ad deos, Indicat legitimum magistratum esse ordinationem diuinam. Dij enim hoc loco sunt ciuiles magistratus diuina seu legitima ordinatione constituti.

Deus recens, Hebræis est, extraneus, Psal. 81. Israel si audieris me non erit in te deus recens, neq; adorabis deum alienum. Deus recens fuit uitulus ille aureus ab Aaron opere fabrefactus fusorio recens facto: atq; illi quoq; quos impijssimus erexit Hieroboã clamans: Ecce dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti.

¶ *Dei esse* Hebræi dicunt quæ sunt optima, magna & egregia, Psal. Iusticia tua sicut montes dei. Et alio Psal. sicut Cedros dei, Gene. 13. cap. Sicut paradisus domini, optimus situs illius terræ Chananææ, hortus dei dicitur. Gene. 1. Spiritus dei, id est, uentus magnus. Psal. 61. Mons pinguis. Ciuitas dei uel deo, Ionæ 3 capite. Nimirum de rebus inusitatę magnitudinis. Cum magnitudinem rei significare uolunt, adijciunt hoc nomen deus. Sic Arbores dei, hoc est, proceræ, altæ, magnæ. Viros dei. Mons dei, pro mons magnus, Geneseos primo capite. Tonitrua dei, magnis tonitribus, Exodi nono capite, ut alio loco Cœli dei, pro Cœlis altissimis. Sic Dominus castigat pios uirga & plaga humana, nõ quam scriptura dei, hoc est magna, ingens uocare solet, qua impio, exterminat, quæ uisitatio dei dicitur, id est, eximia.

¶ *Dij, seu Deorum filij* appellantur à scriptura, ad quos factum est uerbum dei, & qui deum imitantur, de quibus dictum est, Ego dixi Dij estis, & filij excelsi omnes, Psal. 81. qui huiuscemodi ornati sunt potestate, ut sunt reges, principes, iudices, magistratus'que cæteri diuino dignatur nomine, lex diuina Deo illos appellans: qui si boni sunt, Deus inter illos, tanquam dux & Dominus: si mali atque improbi, in medio illorum est tanquam iudex, atque ultor illorum acerrimus, Exodi 22 capite. Item Deorum filij seu dij cœlorum astra, quæ interdum, raro tamen appellantur, ut illud in primis uidere licet in Iob lib. ad celebrandam dei uirtutem prouocari. Rursum sicut absurdum haudquaquam erit super nos angelos pro filij dei intelligi, Psal. 29. Afferte domino filij dei, &c. Nam quæcunque hæ res sint, quæ expressius referant diuinitatem, deumq; ipsum excellentiori quodammodo repræsentent, ut sunt ipsi angeli copiosiori felicitate donati, quàm cæteræ res conditæ: homines deinde, ac tertio loco cœli ipsi, eorumq; signa & ornatus, Dij à scriptura appellari: ita & à allegato Psalmo suprà principes & magistratus potentia aliqua sublimi deum utcunque referentes inuitantur ad laudandum deum. Et Psal. 46. Principes populorum congregati sunt cum deo Abraham, quoniam Dij fortes terræ uehemente: eleuati sunt. Horum omnium deus summus & maximus est unus deus, Psal. 49.

¶ *Dij alieni* deniq; in scripturis uocantur, quæcunq; alia sibi colenda, stulta hominũ superstitio hominum fingit. Hinc primo Decalogi capite, Non sint tibi dij alieni iuxta uel præter me. Vel non habebis Deos alienos corã me. In qua lege pro Dijs alienis, non tantum intelligi debent Dij gentium factitij, uerum cultus & sacra ad honorem quidē Dei usurpata, non autem uerbo Domini præscripta aut instituta. Hinc & prophetæ toties accusant Israelitas idololatriæ quod colerent alienos deos, hoc est, quod usurparent ad colendum uerum deum, qui ipsos ex Ægypto eduxerat, aliena sacra quæ deus uerbo suo non præceperat, sed potius prohibuerat. Sic & ille locus intelligendus Exodi 32 cap. de uitulo aureo, Fac (inquiunt) nobis deos qui nos præcedant, hoc est, quia Moses cessat, & non est consultum nobis, ut sine publicis sacris per desertum ad terram nostram pergamus, tu igitur institue nobis publica sacra, quæ facientes, gratiam Domini dei nostri ita mereamur, ut præcedat nos in deserto, & tueatur nos, ac ducat incolumes in terram Canaan. Sic & illud intelligendum quod dicunt, Hi sunt dij tui Israel qui te eduxerunt, &c. Hoc est, Iste est uerè diuinus cultus, propter quem meremur gratiam dei nostri, et cætera.

Deus ergo alienus erit, quod proprie & naturaliter non est Deus, imò quicquid uobis præter deum hunc uerum, uiuum & æternũ confingimus, cui confidimus, in quod speramus, quod inuocamus, quod amamus & metuimus, in quod animum nostrum inten-

intendentes defigimus, à quo pendemus, quod pro theſauro, auxilio & præſidio noſtro in proſperis et aduerſis habemus agnoſcimusq; .Alienum namq; non raro dicitur quod non eſt inſtitutum à deo, Sic Alienus ignis dicitur illatus eſſe tabernaculo, diuerſus nimirum ab eo quem accendere iuſſerat Dominus. Aliena dicitur mulier in Prouerbijs, quam non conceſsit dominus.

Dij alieni ergo ſunt quos nobis ipſis fingimus, quos deus nobis non conſtituit tutelares, à quibus pendentes auxilia poſcamus. Proinde erunt Dij aliem, Diui ipſi, nũc quidem triumphantes cum rege Chriſto in cœlis, non ipſi quidem per ſe, ſed nobis erunt Dij alieni, qui perperàm de ipſis iudicamus & honorẽ deo debitum ipſis impendimus, colentes eos pro tutelaribus inuocandisq; . Erunt Dij alieni ipſi diaboli & homines diabolici, ſi ipſis timorem deo debitum ipſis impendimus, ita impendamus, ut hoc prçferamus deo, ut Actorum 12 cap. de Herode. Dij alieni erunt aſtra, planetæ ſignaq; cœleſtia, ſi à mathematicis decepti, ab ipſis pependerimus, &c,

Ad Deos applicari, eſt in ius uocare, Exodi 21 cap. Et applicabitur ad deos, id eſt, ad iudices. Et ad Dominum, Deut. 19. Id eſt, ante iudices & ſacerdotes.

¶ *Dextera & Brachio*, omnium ferè unanimis eſt ſententia, dei ſignificari potentia, maieſtatem & uirtutem dei. Sumpta ex hominibus allegoria, qui dextera pro membro organoq; corporis maxime operoſo & potenti ac ualido uruntur. Hinc Eſaiæ 53. cap. Chriſtum appellat Brachium domini. Et Pſal. 97. Saluabit ſibi dextera eius, & Brachiũ ſanctum eius, Dextera, robur & omnipotens uirtus, qua omnia efficaciter operatur, ſignificari ſolet, iuxta illud Pſal. Dextera domini fecit uirtutem.

Vnde à Dextris eſſe, aliquando idem eſt quod auxiliari, aſtare, adiuuare. Sic Pſalmo decimoſexto, Quoniam à Dextris meis eſt, ut non commouear, id eſt, auxiliator meus, ſiue auxilio eſt. Et Pſalmo 108. Qui aſtitit à dextris pauperis, ut ſaluam faceret à perſequentibus animam meam. Item, Diabolus ſtet à dextris eius, id eſt, aſtet ei ne ſit illic locus deo. Et Latinis perfrequentes ſunt loquutiones petitæ à dextera & ſiniſtra. Dicunt enim rem ſiniſtre ceſsiſſe: rurſus rem dextrè eſſe geſtam. Hinc & à Dextris & ſiniſtris pro omni genere armorum. 2 Corinthiorum ſexto capite, Sic et in Dextris uel in ſiniſtris Dei eſſe accipiendum eſt, quod Sancti à dextris eius ſint, peccatores uerò à ſiniſtris, Matthçi uigeſimoquinto capite, Dextera enim electorum, Siniſtra ſeu lçua, reproborum ſymbolum habet. Et Dextera locus eſt honoratior apud homines imperij & dignitatis: ut in conſeſſu principum. Dextera primus locus eſt, ſummus & digniſsimus. Et qui ad Dexteram ſiue ad latus ſedere dicuntur, ſummè rerum præeſſe intelliguntur. Sic ſcriptura per ſedere à Dextris, principibus intelligit proxima ab eos poteſtate fungi. Id certe intelligebant filij Zebedæi, quum peterent à Chriſto, alter à Dextris, alter uero à ſiniſtris ſedere. Et Epheſiorum primo capite, de Chriſto dicitur eum euexiſſe & collocaſſe ad Dexteram ſuam, ut uideas idem quod çqualem eſſe et eiuſdem poteſtatis, ut Chriſtus ad dexteram patris, hoc eſt, patri æqualis eſſe per omnia, ut ſit illud ad Dexteram dei ſedere, in eadem gloria maieſtatis diuinæ eſſe, & ſuper omnia regnare, tam late dominari quàm late pater dominatur. Quo modo Chriſtus iubetur ſedere à dextris Dei.

Dextera dei principio relationem habet, non ad deum, ſed ad homines qui ſunt in Dextera, ita ut Dextera dei prima ſignificatione ſit locus beatorum, & felicitas æterna. Sed Dextera patris, eſt beatitudo perpetua, quæ ſanctis datur. Sicut ſiniſtra eius rectiſſime dicitur miſeria perpetua, quæ impijs datur: ut non in ipſo deo, ſed creaturis, hoc modo diximus, intelligatur Dextera & ſiniſtra. Ad Dextram intelligendũ eſt, inquit, D. Auguſtinus dictum eſſe in ſumma beatitudine, ubi iuſtitia & pax & gaudium eſt. Sicut ad Siniſtram hœdi conſtituuntur, id eſt, in miſeria propter iniquitates & labores & cruciatus. Hæc Auguſt. de fide & Symbolo cap. 7. & de Agone Chriſti cap. 26. Et lib. 1. Locutionis de Geneſi. Et in Pſal. 120. Ita ſcribit, Dextera noſtra dicitur, quicquid nobis æternum & incommutabile dominus pollicetur. Siniſtra noſtra dicitur, quicquid temporale habemus. Ideo Dextera item felicitatis & dignitatis locus eſt. Siniſtra infelicitatis & miſeriæ, unde ueteres pro dextra repoſuere beatam uitam: pro ſiniſtra, perpetuam damnationem. Ita uero & Dextram dei dixerunt eſſe gloriam æternam, ſiniſtram opprobriũ ſuppliciumq; perpetuũ. Dextera dei, pro uirtute & potentia, Pſal. 17. A' reſiſtentibus dexteræ tuæ. Pro çterna uita, Pſal. 16. Delectationes in dextera tua uſque in finem.

A' Dextris ſedere de Chriſto dicitur Pſal.110.Sede à dextris meis, id eſt, eſto omnium rex,primaq́ fruere potẽtia,ut ſis ſuper omnia potens in cœlo & in terra. Matth. ultimo cap.Pſal. 8. & 71. Solent enim principes, qui ſuam ad dexteram quem piam ſedere faciunt,omni illum ornare autoritate atque dominio.Ita hic de Chriſto ad dexteram patris aſcito intelligendum erit. & eſt perinde atq́ Regna ut ego ſuper omnia. Ad Dexteram ſiue ad ſiniſtram, aliquoties certitudinem termini & locum præfixum ac conſtitutum exprimit. Sic enim loquuntur Hebræi Geneſis 24. Vt uadam ad Dexteram ſiue ſiniſtram.Quaſi dicat, ut ſciam quid mihi porrò ſit faciendum. Porrò ad Dexteram uel ſiniſtram ire,Id eſt,ut faciam prout dominus dirigit mentem meam.

Dextera ſocietatis,Gal. 2. idiomate Hebraico dixit Paulus,pro dextris ſocijs.Eſt autem Dextera fidei,concordiæ & ſocietatis ſymbolum, & conſertio manuum fœderum pactio confirmatioq́.Inde illud Æneæ apud Maronem Æneid. 8. Accipe daq́ fidem.Itaque & Dexteram Paulo(inquit Tertullianus in Præſcrip. hereticorum)dederunt ſignũ concordiæ & conuenientiæ.

Dextera ac ſiniſtra,pro una & altera, Matthæi quinto capite, Quemadmodum in alia quadam parabola, quinta talẽta poſuit pro plurimis dotibus,duo pro mediocribus, unum pro minimis.

Dextera Moſi, dicitur uirga, quam Moſes dextra manu tenebat, Exodi 3.capite.Dextram quoque in Salomonis ſententijs capite quarto. ut ibi, Ne declines ad dexteram, neque ad ſiniſtram. Significat impiam ſecuritatem & fiduciam tui ipſius. Et addere uerbis dei, id eſt, ea pro cultu dei habere, quæ deus non mandauit. Siniſtram uero, deſperationem, unde relinquitur uia media, regia & recta, quæ eſt uera cordis in deum fiducia.

Ad Dexteram declinare,aliquando eſt uerbis addere.Ad ſiniſtram flectere,eſt uerbis dei demere,aut ea abijcere,contemnendo quæ ſunt prohibita,Deut.4 & 12. cap. Porrò media & regia uia gradi,eſt ſolo & puro dei uerbo per animi ſententiam & cordis fiducia adhærere.

Deniq́ tentatio duplex eſt, A dextris & à Siniſtris. A Dextris tentamur quum abũdant carnis felicitates,ſanitas, diuitiæ,maieſtas,& gloria. Tentamur & à ſiniſtris,cruce, adflictione,& id genus malis,et cætera.

Ad hoc Matth.6.præſtare eleemoſynã in occulto, ut ſiniſtra neſciat quid Dextera faciat.Hyperbole cum metaphora eſt, nihil aliud ſignificans, quàm nolle ob beneficentiã hominibus eſſe admirationi & oſtentationi,ut ſpectemur, ſed uni deo uelle probari & reſpici.Dextera ſignificat intentionem implendi præcepta diuina.Siniſtra uidetur ſignificare ipſam delectationem laudis.

Dextera iniquitatis,eſt doctrina mendacij, infidelitatis, quæ uidetur recta ab eis facta, quæ eſt uanitatis, doctrina dæmoniorum, in hypocriſi loquentium mendacium. Nam doctrina eorum contra ueritatem,& dextera eorum falſitatis,id eſt,nihil boni faciunt,& quicquid boni facere uidentur, eſt uera hypocriſis, qui bonis huius temporis & ornati ſunt,& abundant beatitudine, Pſal. 14. Quoniam os loquutum eſt uanitatem,& Dextera eorum dextera iniquitatis.

Dextera eſt impia ſecuritas et fiducia operum. Siniſtra uerò eſt deſperatio, Prouerb. 4 capite,Nec declina ad dexteram aut ſiniſtram.Dextera patris Chriſtus eſt,Pſal,18.Et dextera tua ſuſcepit me.Et Eſa.53.Dextera ſua exaltauit nos. Vbi omnia proſpera promittuntur, Dextera ponitur, Prouerb.3 capite. Longitudo dierum & anni uitæ in dextera eius, quod eſt æterna felicitas. In ſiniſtra autem eius,diuitiæ & gloria. Quod ſeculi huius bona ſignificat. Ponitur autem Dextera in bono & malo, Pſalmo 143. Dextera eorum, dextera iniquitatis. In bono, Pſalmo decimoſexto,Prouidebam Dominũ in conſpectu meo ſemper,quoniam à Dextris eſt mihi.Quapropter his ſignificationibus totius uitæ noſtræ qualitas indicatur, Dextera item pro miſericordia, Et ſiniſtra pro ira dei,Pſal.7.

Dextera nonnunquam pro meridie Hebræis accipitur,ut Pſal.89 ait, Aquilonem & meridiem condidiſti, Thabor & Hermon nomine tuo ouabunt. Vocat Hebræus Dexteram,meridiem.Hæc enim plaga dextera mundi cenſetur, occidentem hic ad orientẽ ſitus ſit,præcipui montes in terra Iſrael.

¶ *Diabolus*, Hebraice pollet Satan, Græcis ſonat idem quod Latinis calumniator.

Signi-

Significat autem utrunque aduersarium, accusatorem. Ita Dauid dicebat 2 Regum 19. capite, Quid mihi & uobis filij Zerula, cur efficiamini mihi hodie in Satan, id est, pro aduersarijs? Suadebant enim occidere Semei, atq; ita funestum semen Dauidis redditum uolebant. Ita reuocanti à cruce Petro Christus dicebat: Vade retro Satanæ, Matthæi capite decimosexto. At quia ueterator ille spiritus nusquàm non aduersatur ac pessima ubiq; suadet, tum ad ultionem postulat, peculiariter cœpit Satan uocari. Vnde 2 Regum 21 cap. Consurrexit autem Satan contra Israelem, & incitauit Dauid ut numeraret Israel. Sed Iob 1 & 2. cap. studia eius plenius describũtur, qui totus inest, ut nobis aduersetur & noceat. Vnde Petrus ipsum ult. capite epistolæ suæ prioris, rugienti leoni obambulãti & quærenti quem deuoret, similem facit.

Diaboli nomen accipitur interdum pro omni malo, & omni corporali adflictione, Lucæ 8 cap. Dæmonia septem, magnam nequitiam significant, Dominus liberauit eam à multis & maximis peccatis. Et eodẽ capite, Venit diabolus. Intelligit per Diabolũ diuitias, gloriam, & quicquid obstaculo nobis esse potest, quo minus uerbũ domini dei nostri amplectentes, uia recta ingrediamur.

Diabolum Dominus Ioan. 6. ministrũ diaboli appellant, autore Cyrillo. Nam sunt qui domino coniungitur, unus cum eo spiritus est. Sic contrà quoq; fieri non est negandum. Theophylactus Iudam cap. 6. Ioannis propter calumniandi maliciam diabolum à domino dictum esse sentit. Certum est quod pro insigniter malicioso diabolum dixerit: Talem enim hominem, uel ex diabolo esse dicimus, ut Ioan. cap. 8. & 1. Ioan. 3. uel diabolum uocamus.

¶ *Diaboli appellationes.* Deus huius seculi Satan est. 2 Corinth. 4. Princeps potestatis, aeris. Ephe. 2. Potestas tenebrarum, Col. 1. Princeps huius mundi, Ioan. 17 cap. Nequissimus, Ephe. 6. cap. Malignus, Malus, Malum, Prauus, πονηρὸς, Leo rugiens, Catuli leonis, Tentator Matth. 4. Leuiathan, id est, additamentum propter augmentum potestatis suæ. Serpens magnus & antiquus, qui erat in paradiso, Geneſis 3. Serpens tortuosus, propter uarietatẽ fraudum, Apocalyp. 12 cap. Cœtus, quia regnat in mari huius mundi, agens impiorũ corda, quò uoluerit. de quo legis Iob 40. cap. Calumniator, Psal. 71. Et humiliabit calumniatorem, id est, mendacem accusatorem, qui nos accũsat, & conscientiã in his cõfundit quę recte gessimus, & deo placent: tum quæ male egimus, supra modum significat, utrobiq; onerosissimus & importunissimus, qui dicitur Diabolus.

Draco propter crudelitatem, Esa. 27. Aspis & Basiliscus nuncupatur, Psal. 90. Diabolum dominus Ioan. 6. ministrum Diaboli appellauit. Nam sicut qui domino coniungitur, unus cum eo spiritus est, sic contrà quoq; fieri non est negandum.

¶ *Diaconia* non semper significat ministerium, quo alteri seruimus, sed et beneficium quo afficimur: itaq; suppeditationem siue subministrationem dicere possimus, Acto. 6. & 2 Cor. 9. cap. Dicit enim non necesse esse ut quicquam de διακονία, id est, ministerio, hoc est, subministratione in sanctos dicat, cum tamen de ea maxime dicat. Hinc Diaconi, ministri sunt, qui in rebus ad uictũ pertinentibus Ecclesiæ ministrant, hoc est, pauperum uiduarumq; curatores, & eleemosynarum dispensatores. Talis Stephanus minister mensæ fuit, ut Actorum 4 & 6 cap. testatur,

¶ Dicere, Hebræis uerbum est familiarissimum, maxime uero Moses in Exod. 2 & 3 capite, & innumeris locis Dicendi uerbo utitur pro cogitare, deliberare & statuere, ut Dixit uadam, hoc est, intra se cogitauit. Et sæpius in Geneſi capite quarto. Sic dicens, id est cogitans. Dicere in corde, pro cogitare intra se, Deut. septimo capite, Si dixeris in corde tuo. Et in Matthæo: Dicebat enim intra se, id est, secum cogitabat, Geneſis 26 cap. Dixi enim, Ne forte moriar, pro cogitauit apud se. Pro constituere, Deut. 17. cap. Dixeris, id est, constitueris apud te, Geneſis octauo capite, Dominus in corde suo dixit, pro decreuit apud se in hunc modum. Sic Numer. 20 cap. Dicendo dixerunt, id est, ad hunc modum dixerunt. Pro consilium capere, Esa. 42. Facti sunt, nec est qui dicat, id est, cogitet, consilium capiat, Esa. 36 cap. Aut ne sic temere dicetis, id est, cogitetis. Esaias dicit, Audiui uocem dicentis, id est, deliberantis. Pro putare, Roman. primo capite, more Græcanico: Dicentes se esse sapientes, id est, putantes. Pro agnoscere, credere, fidere capitur, ut, 1 Cor. 12 capite, Nemo potest dicere dominum Iesum, id est, credere, fidere &c. Alioqui & impij nominant & inuocant Christum. Pro pronunciare, Esaiæ 41. cap. Et dicemus eum habere causam potiorem, id est, pronunciabimus eum iustam causam

habere. Pro quęrere aut deprecari apud Hierem.2. A' ſeculo confregiſti iugum meum, rupiſti uincula mea & dixiſti. Pro uulgo ſentire, ut Hiere.3 cap. Vulgo ſic dicitur, id eſt, ſentitur. Pro iubere, Rom. 12. Dico enim per gratiam, pro iubeo ſiue moneo, quemad modum & Latini iubet ſaluere, & Dicit ſalutem, uſurpant. Pro promittere, loqui, meditari, ſtatuere aut facere, Matth.12 cap. Quicunq; uerbum dixerit. Nam Hebræis latæ ſignificationis eſt Dabar. Item mandare, comedere, præcipere 2. Cor.4 cap. Quoniam deus qui dixit è tenebris lucem illuceſcere, Gene.1. Et Eſaias: Sic dixit Dominus, id eſt, promiſit, mandauit. Item in Ius dicere, periphraſticos ponitur pro imperare & primas tenere. Pro ordinare, Exodi. 1. Et non fecerunt quemadmodum dixit ad eos rex Ægypti, Eſaiæ ſecundo capite, Et dicent montibus, operite nos. Pro monſtrare, Geneſis 22 cap. Quem dixero tibi.

Dicere uerbum apud Matthæ. octauo capite, uulgari more ac per mioſin dixit, ubi ſic ait Centurio, Imò dic uerbum, &c. pro eo quod eſt: Si uel modicum exerueris uirtutem tuam, noui illam eſſe tantam, ut abunde ſatis eſſe queat reſtituendæ integritati puero meo.

Hæc dicit Dominus, Hebræis ac prophetis familiaris iſthæc particula, qua inferunt dei perſonam, Vnde & Moſes crebro ait, Hæc dicit Dominus: quo uidelicet & maior fides dicti haberetur, & prophetarum faſtus minus creſceret, ut ſuprà in litera A quoque declaratum eſt.

Dicere autem in cordibus ueſtris, ut Pſalmo quinto habet, eſt idem quod prudenter dicere quod dicere uultis. Nam hoc tropo uſus Chriſtus, ad Iudam dixit: Quod facis, fac ſcito: id eſt, quod uis facere, ſeu etiam propoſuiſti facere. Ita enim Pſalmo quinto, Quæ dicitis, id eſt, quæ uultis dicere, in cordibus ueſtris dicite, quæ impatientia iræ ſtulte uultis dicere, curate, ut meditatione cordis prudenter ſapienterq; dicitis. Similiter & hæc loquutio reperitur, Dicendo dixit, Numer. 20. Rixatusq; populus cum Moſe, dicendo dixerunt. Id eſt, ad hunc modum dixerunt. Dicere in auribus populi, pro eo quod communi lingua proferimus, dicere audiente populo. Eodem tropo, Geneſis 23. legitur, Facere in oculis omnium, hoc eſt, uidentibus omnibus.

Dicere denicq; dei, uelle dei eſt, operari eſt, Geneſis 1. cap. Et dixit deus, quaſi diceret Moſes, uoluntatem ſuam deus externa operatione prodidit. Atq; quæ dixit, ſtatim facta & dicta abſoluta ſunt. Nam mox ſequitur, Et factum eſt ita. Sic etiam de Chriſto legimus Matth.7. Dic tantum uerbum & ſanabitur, ut ſuprà citatum eſt quoq;: quibus uerbis Chriſtum dei filium & uirtutem ſolo uerbo mederi ualentem, ingenue confeſsi ſunt. Solet enim uulgus de maximæ autoritatis & potentiæ uiris huiuſmodi loquutiones contexere. Hic uel uerbulo omnes iſtorum laborioſos conatus infregerit, ſi tu uerbulum unum dixeris, non eſt quod nobis quicquam laborandum ſit amplius.

¶ Dies, dicitur non tantum morula ſolis ſuper terram, ſecundum quod aliud eſt dies, aliud nox, ſed etiam totus eius circuitus ab oriente uſq; ad occidentem ſecundū quod dicimus: Tot dies tranſierunt. Cum ſuis enim noctibus dicuntur tot dies, nec extra reputantur ſpatia noctium. Hæc Auguſt. lib. 11. Confeſſ. cap. 25. Item, Diei nomine omne tēpus ſignificari lib. 2. contra Manich. cap. 3. de primo cap. Geneſis ad literam: Et facta eſt ueſpera & factum eſt mane dies unus. Hic nomine Diei, noctes quoq; includimus.

Dies, deinde pro tempore adflictionis, in quo deus electis ſiue Chriſtianis ſiue Iudæis parſurus eſt, Matth.24 cap. Niſi dies abbreuiati fuerint, &c. Et eodem cap. Statim poſt tribulationem dierum. Vt dies hic ſignificet totum tempus quod eſt poſt excidium urbis uſq; ad finem mūdi. Item, Diei nomine, tempus præſentiæ ſiue uitam præſentem denotat, Ioan.9. Me oportet operari donec dies eſt. Aliquando fidem & cognitionem dei, ut 1 Theſſ. 5. cap. Omnes uos filij lucis & diei eſtis. Quandoq; proſperitatem deiq; benignitatem. In die mandauit dominus miſericordiam ſuam. Item: Deus meus clamabo per diem, nec exaudies. Sicut è contra per noctem, omnem tribulationem & aduerſitatem intelliges, Eſa.26. Anima mea deſiderauit te in nocte ſæpenumero uitæ probitatem ſpectatam, Rom.12. cap. Abijciamus ergo opera tenebrarum & induamur arma lucis, ſicut in die honeſte ambulemus.

Diei nomen præterea Hebræi familiariter uſurpant pro hora ipſa & articulo ipſo temporis, de quo fit ſermo Eſaiæ ſecundo capite, In die ultionis proijciet homo idola. Dies nouiſsimi, dicti etiam Dies Apoſtolorum. Dies numeri, Numeri 9. cap. Accidebat interdum

interdum ut nubes esset super tabernaculũ diebus numeri, id est, paucis. Dies antiqui, Deut. 32. cap. Dierum antiquorum uel dierum perpetuorum. Id est, reuoca in memoriã dies ex quo mundus esse cœpit: annos elapsos, prisca secula.

Dierum antiquus aut uetus, significat annosum, & qui uiuendo per multa tempora transiisse uidetur, Danielis 7. cap. Christum per Dierum antiquum intelligit.

Dies pro iudicio Paulus utitur. Et crebro in prophetis: Propè est Dies domini. Iob 24. cap. Qui autem nouerunt eum, ignorant dies illius. & capite 18. Super diem illius obstupescunt. Pro relatione & resumptione prisci temporis, Esaiæ 9. capite. In die Madian. tantum pollet, quantum si diceres: Quemadmodum olim à Madianitarum tyrannide suos asseruit Deus. Ad eundem igitur modum Diem pro tempore ipso & constituto innumeris locis legimus. Pro ipso tempore acceptum, ut Genesis 2. capite, In quacunque die comederis ex eo, id est, quandocunque, quocunque tempore ac momento. Pro anno, Genesis 24. Maneat puella saltem decem dies. Id est, ut Hebræi intelligunt, per annum, uel decem menses. Dies enim pro anno apud eos accipitur, quod annus est uelut orbis ac circulus dierum. Et primi Samuelis 27. capite, Fuit autem numerus Dierum quibus habitauit Dauid in regione Philistinorum dies, id est, annis & quatuor mensium.

Plenus dierum, pro satur dierum, Genesis 25. capite, Dies septem impleti, pro hebdomada una, Exodi 7. capite: id durauit hebdomadam unam sanguis ille. Dies uni, id est, pauci, Genesis 27. capite. Iuxta Dies cœli. Deut. 11. capite. Id est, quum cœli imminebunt terræ, hoc est, in æternum. Iuxta dies tuos, erit fortitudo tua, Deuteron. 33. cap. pro, Quàm diu uixeris, eris fortis. Secundũ hanc diem, pro eadem die, id est, simili huic dies, & ei respondente, qua scilicet cœperat, solicitare Ioseph. Gen. 39. capite. Dierum numerum implere, est senescere, Psal. 90. Longitudine dierum implebo eum, Exodi 23. capite. Id est, Faciam, inquit Ioseph, ut uos uiuatis usq; ad extremam senectutem sine ægritudine. In Die qua, pro ex quo tempore, Numeri 3. capite, Hæ sunt generationes Aaron & Moysi in Die qua locutus per dies, id est, per annum, Genesis 40. capite, Sic sæpissimè pro annis accipiunt Hebræi, ut Ezech. 4. capite. Et ergo dedi dies iniquitatis. Et uersu 6. cap. eiusdem capitis iubetur incubare super dextrum latus quadraginta diebus, pro annis quadraginta, ut & suprà mentio facta est.

A diebus in dies. Iud. 11. cap. Id est, ab anno in annum, uel quotannis ueniebant filiæ. Per Diem in Romanis intelligit Euangelion quod nimirum dies ille est, quo corda & animæ illustrantur. Contrà per Noctem intelligẽda est omnis doctrina, quæ non est Euangelion. Hinc per Diem & Noctem omne tempus intelligit Paulus. Per Vigilare et Dormire, uitam & mortẽ, Item per Diem hunc, uel per Hodie, in Esaia omne tempus à primo aduentu in secundum usq; Christi aduentum accipiendum est, Esaiæ 12. capite. In die illa, pro tempore redemptionis. Sic in scriptura: Hæc est dies quam fecit dominus hodie, &c. Et Esa. 24. cap. Propterea nostrum tempus post Christi resurrectionẽ in scriptura uocatur tempus acceptum, Dies salutis. 2. Cor. 6. Esa. 49. Diem filij hominis uidere, ut Lucæ 17. cap. & Ioan. 6. Est consolationem & refrigerium sentire. sicuti & Abrahã uidit diem Domini, & gauisus est. Dies postremi, pro proximis, Hebr. cap. 1. In postremis hisce diebus, hoc est proximis, loquutus est per filium. Dies mali, pro malis & periculis, quæ instant ex ira Dei ob peccata, Iudicum cap. 10. de die isto. Per dies in custodia, Genesis 40. capite, id est per annum integrum.

In Diebus illis, Matthæi tertio capite, loquutio est Hebraica, suo quodam tempore: quod Latinus diceret, Appetente tempore, uel dum tempus adesset. In illo die, id est, in articulo temporis, ubi iudex uenerit Christus. Nam uarie utuntur isto uocabulo Dies Hebræi, Matthæi septimo capite, Multi dicent in illo die. intelligit ultimum diem iudicij.

Dies carnis, schema est in epistola ad Hebræos cap. 5. Qui in diebus carnis suæ. Ne putes Christum carnem reliquisse unquam, eò quod hic sit: In diebus carnis, id est, quũ adhuc mortalis esset, ut humiliter uersaretur inter nos, &c. Dies iræ dicitur extremus ille, aut capitur pro quocunque die quo punit Deus peccantes, Rom. 2. Colligis tibi iram in die iræ, id est, uindictæ.

Dies inspectionis, speculationis, uel uisitationis, est cruciatus impiorum. Nam solo suo aspectu intolerabili, deus discruciat impios, sicut Abacuc 3. cap. Aspexit & dissoluit

gentes, & contriti ſunt montes ſeculi. Sic Exodi 3. capite. Reſpexiſſe legitur ſolum ſupra caſtra Ægyptiorum. Interdum Dies inſpectionis ſiue uiſitationis, apud D. Petrum 1. Petri 2. cap. in bonam partem uſurpatur, Glorificent deum in die uiſitationis ſiue inſpectionis. Sic dies ſpeculationis, eſt tempus dignæ uindictæ & punitionis, Micheæ 7. cap. Dies ſpeculationis tuæ, uiſitatio tua uenit.

Dies ſignificat interim tempus magnum, ut Matth. 24. cap. Poſt tribulationem dierum, id eſt, totius temporis, ut Dies hic ſignificet totum tempus, quod eſt poſt excidium urbis uſq; ad finem mundi.

Dies terribilis, ut Ioelis 2. excidium Iudæorum ſignificari certum eſt, & hoc apud omnes prophetas inuenimus, quo deus uindictam ſumpſit de peccatis eorum.

Dies mactationis, Iacobi capite quinto, pro die feſto intelligendum eſt: nam in feſtis pecudes mactabant propter publicas epulas. Hinc epulari, ueteres pro feſtum agere dixerunt, 1. Corinth. 5. capite. Quotidie ſplendidè, inquit Iacobus, uiuunt. Vult dicere Apoſtolus, & cõuiuantur (ut alij ſolent) feſtis diebus. Es iſt alle tag hochzeit, alle zytt faſznacht.

In Dies uenire, Geneſis 18. capite, accipitur pro ſeneſcere, quemadmodum ſuprà numerum Dierum implere. Hinc Germani dicunt, Er iſt zuo ſeinen tagen kommen. Eodem pertinet ſenex & ſatur, Gen. 25. ubi noſter interpres addit, Dierum, ut liqueat de prouecta ætate ſcripturam loqui. Item, Cum impleti erunt dies tui, hoc eſt, quum ſatis uixeris, & tempus abire tibi appetierit, 1. Paralip. 17. cap.

Dies Chriſti, mortis hora eſt, qua Chriſtus dominus fidelibus ſuis dexter & propitius apparet. Dies Chriſti ultima quoque, & extremum illud iudicium dicitur, Philp. 1. Opus bonum perficiet uſq; ad diem Chriſti. Dies quoq; pro perſpicua operis inſpectione uſurpatur, & tempus illud quo deus in lucem profert abſcõdita, 1. Cor. 3. Dies enim declarabit quod in igne reuelatur. Et 1. Cor. 4. cap. iudicium. Dies cœli, pro indefinito æuo Dauid Pſal. 89. Et thronum eius ſicut dies cœli. Dies quoq; pro ſecundis fortunatiſq; uitæ ſucceſsibus accipi ſolet, Pſal. 42. In die mandauit dominus miſericordiã ſuam. Nox uerò pro contrarijs, turbidis & ærumnoſis.

Dies namq; humanus in ſcriptura eſt magni eſſe apud homines, alijs præferri & celebrari inſigni aliquo nomine. Sic Hieremias de humano die loquitur cap. 17. Humanũ diem nunquam deſideraui, ſcis domine. Quaſi dicat, Impingunt quod noua prædicem nominis deſiderio & celebritatis apud homines, ſed tu ſcis ſecus ſe habere, et humanũ diem hunc, ut conſpicuus haberet, me nunquam quęſiſſe. Diem hominis ſeu Diem humanum uocat gloriam et fauorem humanũ. Senſu eodem idem dixit Chriſtus, Ioan. 5. Gloriam ab hominibus non accepi, id eſt, nõ quæro ut me homines magni habeant & celebrent. Et eodem capite de Ioanne dicebat, Ad horam uoluiſtis exaltare in lumine eius, id eſt, quæſiuiſtis Ioannis teſtimonio, illuſtrari & reddi nobiles, quo breui huius uitæ tempore, quæ horæ ſimilis eſt, apud homines alicuius nominis uel celebritatis fuiſſe tis habiti, id erat ſtudium ueſtrũ. Sententia Pauli idem eſt, quũ ait, Mihi uerò pro minimo eſt, ut à uobis dijudicer, aut ab humano die, imò nec me ipſum dijudico. Perinde eſt ac ſi dixiſſet. Nullius facio, neque tantillum me mouet iudicari à uobis, hoc eſt, ueſtro iudicio alijs præferri, & primus mihi dari uel haberi. Vocat autem hunc diem humanum, quod ab hominibus ueniat, & cum hominibus tranſeat, ac ſi dicat: Humana homines quærunt, nos Chriſti miniſtri ſumus, & diſpenſatores myſteriorum Dei. Quare item probari nos oportet à Deo & Domino noſtro Ieſu Chriſto. Huius diem & iudicium non moramur, à mundo nos prædicari & extolli, nobis pro nihilo eſt. Itaq; Dies humanus, nihil aliud eſt, niſi calculus & iudiciũ, imò approbatio ipſa & ſpectatio humana.

Dies Rom. 13. capite, gratiæ tempus eſt & uita ſynçerior. Sic enim clarius ſemetipſum explicat in prima Theſſ. 5. capite, ut ſuprà declaratum eſt. Nox autem eodem capite ad Rom. cap. 13. eſt uita impia & ſeculum impurum. In hac dormiũt qui impurè & in cæcitate cordis uiuunt.

Dies bona. Mos fuit ueterum, ut quum tonderent oues ſolenne inſtituerent conuiuium, & amicos quoſque ad illud inuitarent, uocabantq; diem illum, Diem bonam, id eſt, ſolennem, ut uidere eſt ſecundi Regum 13. capite. Abſalom uocabat omnes filios regis.

Dies

Dies Domini, interim pro fatali cuiuſqu e hominis hora: interim pro tempore uin dictę, quam de nobis quotidie Deus ſumit: interim autem pro uniuerſalis iudicij die capitur, ut Eſaiæ 24. capite, Iudicium ſiue diem Domini, & quotidianum & ultimum ſignificat. Quæ enim in eo capite dicuntur, temporibus & ſeculis, tum præſentibus, tum futuris, tum denicq ultimo dici conueniunt, Hebr. 10. cap. Et in omnibus ſacris ſcripturis generaliter omnem uindictam, ultionem Domini ſignificat, quomodocunq tandem fiat, ſiue ſingulatim, ſiue generaliter, ſiue ante ultimum illum diem, ſiue generali illo & ultimo die, 1. Corinth. 15. Is dies Domini & Chriſti dies omnino in literis ſanctis dicit, aliud non eſt quàm Dies reuelationis iuſti iudicij, in quo cuiuſq conſcientiæ peculiariter Chriſtus comprobat ſe eſſe deum iudicij.

Sed de Die domini uel Chriſti, quo plus lucis appareat uel affulgeat, obſcuriores ſcripturæ locos perſpiciemus. Quum Chriſtus Ioan. 6. ſic loquitur: Omnis qui cognoſcit aut uidet filium & credit in eum, habebit uitam æternam, & ego reſuſcitabo eum in nouiſsimo die. Hic ultimus etiam Dies pro fato cuiuſq accipitur. Promittit enim Chriſtus ſe in uita ſeruaturum eos qui ſe fidunt quacunque hora hinc migrent, quemadmodum Ioannis 5. capite dixit: Credentes citra omne iudicium tranſire à morte in uitam. Atque ſe iterum quum Martha fatetur ſe admittere, quod Lazarus frater eius reſurrecturus eſſet in nouiſsimo die. Hic nouiſsimus dies pro uniuerſali die capitur, non pro cuiuſque fatali.

Secundæ exceptionis exempla per omnem ſcripturam ſæpiuſcule in prophetis occurrunt. Sub qua iſtud quoq 1. Cor. 3. cap. comprehenditur: ipſa dies declaratur quidq quod igne reueletur. Nam hic quoq Dies pro afflictionis momento accipitur, non pro ultimo die, Eſa. 13. cap. Quoniam propè eſt dies domini. ſignificat aduentũ ultionis diuinæ, Eſa. 61. non ponitur pro momento, quum in nos animaduertit deus, ſed pro eo, quum de hoſtibus noſtris, & præſertim de aduerſario noſtro diabolo ultionẽ capit: Propheta, Diem ultionis dei noſtri. Et Hiere. 46. Dies autem illi domini dei exercituũ, dies ultionis.

Vltimæ uerò acceptionis tot ſunt exempla, ut eorum ui reliquæ duæ acceptiones abſorptæ. Et fermè per omnem ſcripturam Dies domini, pro uniuerſali iudicio acceptus. Quæ Chriſtus apud Euangeliſtas tres, Matthæum, Marcum, Lucam, de die Domini de quo percontabantur, diſſeruit: interim de urbis, interim de orbis excidio res ipſa cogit intelligere. Sic quum Dies domini omne tempus diuini aduentus (ut ſuprà patuit) ſignificet: ſiue ad uindicandum tum populos tum homines: ſiue ad uindicandum uniuerſum mundum ueniat: ſiue pro fatali cuiuſq hora. fit ut ſermonum & ſententiarum uarietate eadem loquutio aliter atq aliter accipiatur. Hinc In Die illa, Eſaiæ 27. quoq uarie hac loquutione Hebræi utuntur pro eo tempore referendo, de quo antea mentio facta eſt, ut ſuperius indicatũ eſt. Aliquando pro quodã tempore certe quidem iſto, ſed interminato, ut cum ponitur pro ultimo Die, certum quidem eſt eum fore, ſed poſt quot annorũ curriculum, id quidem cunctis ignotũ eſt, Eſa. 38. In Diebus illis, pro incerto definitoq tempore. Et erit in Die, &c. Quæ loquutio certum tempus, quamuis non definitum, Hebræis in loco ſignificat, ut Eſaiæ 14. In Diebus illius, idem eſt quod regnante illo, Eſa. 7. Et factum eſt in diebus Achas, nihil aliud, quàm regnante Achas. Ne forte nugeris cum Origeniſtis, qui bonis tantum uiris dies tribuunt. Ecce & Achas Dies habet, licet non crediderit.

In Diebus ueſtris, apud Abacuc cap. 1. idem eſt quod ſeculo ipſius. Niſi dicere liberet more prophetico de re futura, certitudinis gratia, tanquam de præſente loquutum. Vt ſit In Diebus ueſtris, idem quod ueſtræ poſteritatis ætate. Quod expoſitio locum alicubi habet, ut Malachię 3. capite, Accedam ad uos, &c. In perſona Dei iudicis dicuntur qui eſt Chriſtus.

In Dierum poſtremitate, iuxta linguæ phraſim, eſt idem quod in poſtremo uel nouiſsimo tempore dierum. In quibuſdam locis Scripturæ uocantur, in quibus naſci & pati debebat Chriſtus: nimirum plenitudo illa temporis ad Gal. 4. Eph. cap. 1. In Diebus nouiſsimis, quoties in ſcriptura legis, aduentus Chriſti docetur. Lex enim & prophetæ uſq ad Ioannẽ. Omnia enim impleta ſunt, et nihil reliquũ, quàm quod expectet Chriſtus in iudicium, Eſa. 1. cap. Erit in nouiſsimis diebus, uel in poſtremitate dierum.

Die ac nocte, loquutio eſt hebraica, pro aſsidue, ſine intermiſsione, uſurpatur, ut Lu

cæ

cæ ſecundo cap. De Anna prophetiſſa ieiunijs & deprecationibus ſeruijſſe Die ac nocte: ita intelligendum eſt, quod hæc præcipua fuerint quæ egerit, tota'que in his, ut dici ſolet, fuerit. Sicut iuſtus dicitur meditari in lege Dei die nocteq; Et eum qui frequentiſsimus in labore eſt, dicimus continuo ſine intermiſsione dies noctesq; laborare.

Tota Die, quoq; hæc locutio ad hunc modum intelligenda eſt, quod idem eſt quod perpetuò, iugiter, Pſal. 37. Tota die expandi manus meas.

Dies pro annalibus & diarijs, Deut. 4. Interroga de diebus. Quaſi dicat, Conſule annales ſeu diaria priſca, quæ cõtinent res geſtas ante tua tempora, ex quo creauit deus hominem.

Dies duos habes, Pſalmo nonageſimoquarto, Diem exacerbationis & irritationis diuinæ maieſtatis, & obdurationis humani cordis. Diem quoque, quando auditur uox Domini, & non obturantur corda. Illa dies legis eſt & iræ, in his qui errant corde, id eſt, non credunt. Quos duos Dies eleganter expreſsit Paulus ad Hebræos capite tertio & quarto.

Dies unus, mille anni ante oculos tuos tanquam una dies, Pſalmo 89. 2. Petri 3. ſcriptura Diem à ueſpera incipit, & mane finit, hoc eſt, ueſpera cum ſequente nocte una diei dimidietas eſt: altera, mane cum ſequente die. De naturali quoque die ſcriptura loqui ſolet.

Dies reuelationis, Rom. 2. capite, In die iræ & reuelationis iuſti iudicij. Iudicium extremum ſignificat.

Dies regis dicebatur, quo die rex inauguratus eſſet, is ſolennis habebatur, Hoſeæ 7. Dies regis noſtri, cœperunt principes incaleſcere uino.

Dies annorum, quoq; ſchema apud Hebræos eſt non inelegans. Nam hi qui tot malis adfliguntur, quemadmodum Iacob, Gen. 41. numerat diem ex die. Sæpe una dies annus eſſe uidetur: Dies annorũ uitæ meæ ſeu peregrinationis, inquit Iacob, triginta centum anni, pauci & mali fuerunt dies annorum uitæ meæ, Gen. 47. Dies annorum peregrinationis meæ, periphraſticos loquitur, pro anni peregrinationis.

Dies retributionis dictus eſt, in qua retribuet Dominus unicuiq; ſecundum opera ſua, id eſt, iudicium.

Diei malitia, uel dies mali, ſunt uitæ huius incommoda & crux quotidiana ob peccatum nobis impoſita, Matth. 5. & Pſal. 93. Et Ephe. 5. capite Paulus Dies malos uocat, non propter tempora, quæ à Deo creata ſunt bona, ſed propterea quæ in temporibus quibuſdam hominibus accidunt. Sic Paulus appellat Tempora periculoſa, 2. Timoth. 3. capite.

Dies mali, inquit Ambroſius de bono mortis, cap. 2. Non quia Dies mali, ſed quia nobis acceſſu dierum malicię incrementa cumulantur. Non enim dies ſine peccato præterit. Econtra Dies boni, uitę tranquillitas, ut Gen. 3. Prius dicebãt et habebãt dies bonos.

Dies antiqui, ſignificant in ſcriptura generationes ſeculorum, Eſa. 51. Conſurge ſicut in diebus antiquis, in generationibus ſeculorum. Item Dies pro ſanctarum ſcripturarũ intelligentia, ut in Petro: Donec dies eluceſcat.

Dies & dies tertius, pro tempore longiſsimo accipimus, Hoſeę 6. cap. Viuificabit nos poſt duos dies, in die tertia ſuſcitabit uos: quia Ternarius numerus repetitur. Indefinitã uitam continuatam aliàs quoq; ſignificat, Eſa. 6. cap.

Dies ſtati ac ſolennes, Hebræis dicuntur à conteſtatione atque admonitione: quarum dierum frequentiſsima eſt mentio in ſacris literis. Earum itaque ſol & luna indices ſunt: ad ſolis enim ac lunæ curſum, huiuſmodi dies celebrantur ac repetuntur, Geneſis primo capite.

Dies feſtus ac ſolennis Domino, tempus ultionis uocat ſcriptura, ut apud Hoſeam octauo, & nono capitibus. Dies cœtus. ſic namq; ait uates: Quid facietis in diebus cœtus in die feſto Domini: quo ſimiliter cædem populi intelligit, quod in eo maieſtas potentiaq; illius declaretur, quemadmodum à pio populo Diebus feſtis, ritibus & uſu ceremoniarum, officio ſe referri uoluit. Similiter Sacrificium magnum, hominum cædes ſignificat, Sophoniæ 1. Seu Victimam Siquidem præparauit dominus uictimam & ſanctificauit inuitatos ſuos. Et erit proinde in die uictimæ domini, & uiſitabo principes & filios regis. Hac metaphora uſa eſt ſcriptura, cum aliàs tum Eſaiæ 34. capite, Gladius Domini plenus ſanguine, &c. quoniam ſacrificiũ domini in Batzarach. Ad eundẽ

modum

modum legitur Hiere. 46.cap. Erunt enim mactatio dei & domini Zebaoth. Sic ſacrificij, hoſtiæ, uictimæ, mactationis, Diei feſti & ſolennis nomine, hominum cædes, ſtrages, ultiones, interfectiones ueniunt.

A Diebus illis, uel A diebus in dies. Idiotiſmus eſt Hebraicus, idem eſt quod quotannis, uel per ſingulos annos, incipiẽdo ſcilicet à diebus illis. Et reuoluto anno, rurſus in illis diebus celebrate Paſſah, Exodi 12.cap. Et Leuit. 23.cap. Rem in die ſuo, pro unumquodq; ſacrificium offeretis in die ſuo. Nam quum annus diebus cõſtat, utuntur nimirum Hebræi diebus in pluratiuo pro annis, ut ſuprà in adducto cap. Exodi 12. patet.

In illa Die, loquutio eſt, hoc eſt, pro iſta, Eſa. 4. In illa die erit germẽ domini in lucunditatem. Hæc eloquutio eis in uſu eſt, dum à priori tempore ad ſequens tranſeunt.

Tribus diebus nemo mouit ſe de hoc loco in quo erat. Hebraicè, Nemo ſurrexit de ſub ſe, Exodi 10. Omnia per hyperbolen dicuntur: neq; enim immoti ſtabant homines, ſed ad opera & negotia ſua nemo exire poterat. Sic Exodi 16.cap. Maneat quiſq; ſub ſe, id eſt, nemo exeat de habitatione, hoc eſt, de ciuitate aut habitationis loco.

Dies & Hora, pro tempore nonnunquã uſurpat Iſychius in Leuit. quoq; de tempore ſecundi aduentus: ſic D. Ioannes, Horam nouiſsimam appellat. Per Diem unũ, mille annos accipi. Vide D. Auguſt. ad eundem, de ſupremo mundi, Epiſtola 80.

Vt eſt dies hæc, locutio eſt hebraica, prout teſtatur Dies iſta: uel ut omnibus hodie notum eſt, & omnibus conſtat, patet Deut. 2.cap.

Diei maledicentes, dicuntur quibus grauis eſt uita ſua, ita ut in maledicentiam prorumpant: ut Iob 3. Fauebant autem hoc & lamentatrices & chremiſtæ in funeribus.

Dies ſeculi id temporis quod futurum eſt appellant Iudæi, uti è regione annos anti quos præteritum, Malach. 3. Sicut dies ſeculi, & ſicut dies antiqui.

Dies hæreditatis, eſt dies ægritudinis, Eſa. 17.cap. Aceruus meſsis in die hæreditatis et dolor adflicti.

Dies dies, Pſal. 60. Ad reddendum uota mea die die, hoc eſt, ſingulis diebus. Septuaginta, Diem ex die.

Dies dei, eſt ipſa eius æternitas, Hiob 24. Nonnunquam uerò pro ſua lõgitudine dierum multorum afflictorum ſignatur, Pſal. 101. In ſeculum ſeculi anni tui.

¶ *Difficile* in ſcripturis nonnunquam pro impoſsibile uſurpatur, ut ad Hebræos: Impoſsibile eſt, id eſt, difficile enim eos, qui ſemel illuminati, cap. 6. Et Iſychius in Leuit. cap. 5. Leuit. lib. 1.

Difficilis lingua, pro lingua aliena & externa, Ezech. 3.cap. Quia non ad populum profundi labij, & difficilis linguæ.

¶ *Diffluere*, interitum et extinctionẽ populi ſignificare ſcriptura ſolet, Pſal. 46. uerſu 5. Inde deſcribitur Ioſue 7.cap. de populo metu conſternato: Liquefactum eſt cor populi, & factum eſt ut aquæ. Sic Dauid canit: Diſſoluta eſt terra. Diffluxu ſiquidẽ interitum populi uoluit indicare.

¶ *Digitorum* nomine ſalutaria conſilia poſſumus intelligere quæ de corde noſtro uelut quidam radij proſiliunt, dum aliqua ſubtilitate cauſas neceſſarias obtinere contendunt. Eſt enim iſtud nomen multarum ſignificationum, ſed pro locorum diuerſitate accipiendum eſſe cognoſcitur, ut eſt illud Solomonis: Qui appẽdit tribus digitis molem terræ. Quod nonnulli ad ſanctam Trinitatem æſtimant eſſe referendum. Item, Digitus dei nihil aliud eſt quàm ſpiritus ſanctus, id declarat Matthæus cap. 12. Conſtat ſatis ex Euangelio Digitum dei uocare ſpiritum ſanctum. Quum enim Matth. dixiſſet, In digito dei eiicio dæmonia. alius hoc idem dixit: In ſpiritu dei eiicio dæmonia. Siue ipſe propter diuerſitatẽ donorũ (de quibus 1. Cor. 12.) pluraliter digiti, dicatur, ſiue ipſa dona, ni fi refert Cœli, ut Pſal. 8. habet, formãtur ſpiritu ſancto, formantur et donis ſpiritus ſancti. Opera, inquit Dauid, digitorum tuorum, ſumpta ex hominibus artificibus metaphora, qui opera ſua digitis efficiunt, præſertim electiora & teneriora. Magi quoq; ac ſapientes Pharaonis illo digito uicti dixerũt: Digitus dei eſt, Exodi 8.cap. Digito dei, pro digito ſuo, Hebraiſmus.

Digito non attingere apud Matth. 23.cap. hyperbolice dicitur, pro eo quod eſt intactum tranſire, & ne tentare aut deguſtare quidem. Item Manum, Brachiũ & Digitum dei, eodem ſenſu capiuntur, nempe pro potentia & uirtute dei accipi frequens eſt in ſacris literis, hoc eſt, hoc fit uirtute diuina. Elegans eſt Synecdocha, qua Hebræi uirtutem

Dei

Dei non eleuant, ſed amplificãt potẽs. Quaſi dicat ſpiritus ſanctus iam potẽs eſt deus, ut ſolo digito omnium potentia huius mundi potentiũ facile ſuperet. 3. Regum 22. cap.

¶ *Digne, Dignum*, Digne relatiuum eſt, Dignum enim eſt aliquo dignum. Vt Digne ambulare uocationi, Deo, &c. Epheſ. 4. capite. Philip. 1. Col. 1. eſt mores habere dignos uocatiõni cœleſti. Sic Dignè nos comparamus ad conuiuium ſpirituale. 1. Corinth. 11 capite, Vbi quis bene excutit fidem ſuam. Fide enim editur. Dignum ergo dicitur, quod recte atq; ut oportet fit, quemadmodum Matth. 3. Lucæ 3. cap. Facit, inquit Ioannes, dignos fructus pœnitentiæ, hoc eſt, qui pœnitentiam deceant. Sicut ediuerſo indignum dicitur, quod nõ rite fit. 1. Corinth. 11. cap. Qui indigne manducat. Et Matthæus capite 10. Dignum poſuit pro æquũ & cõueniens. Nam Dignus, inquit, eſt operarius mercede ſua. Et inquirite, &c. eodem capite, pro eo non accipitur, qui omnino & abſque peccato ſit, aut qui ſuis operibus hoc meruerit: nam talis nullus fuiſſet, ſed ſignificat aptum, idoneum & commodum. Geſchickt, fuglich, zuoſam gelegen huſs gefind. Sic & alibi dicit Chriſtus, Qui non baiulat crucem ſuam, &c. non eſt me dignus, hoc eſt, non conuenit mihi cum eo, der fug mir nit zum iunger.

¶ *Dilatandi* uerbum in Pſalmis ad conſolationis gaudium tranſumitur, Pſal. 4. In tribulatione dilataſti me, id eſt, gaudio conſolationis tui ſpiritus me adfeciſti. Et Geneſ. 26. Dilatauit nos Dominus, id eſt, poſt tot labores & anguſtias, deus nobis lætitiã & pacem dedit. Nam lætitia cor dilatat, triſticia uerò ac mœror conſtringit, & contrahit, Prouerbiorum 15. capite. Hinc Dilatari cor, idem eſt quod lætari, animo gaudere, conſolationem capere, ut Cor & os dilatatur huic. Vide Eſaiam 60. cap. & 2. Corin. 6. cap. Cor noſtrum dilatatum eſt, &c. Dilatemini uos, id eſt, eam uobis mentem ſumite, quam ego fide per ueritatẽ aſſequutus ſum, Pſal. 34. Et hoc fit dum ablato malo, rurſum bona etiucunda conferuntur. Nam & in fronte & uultu toto uidemus, quàm cõtrahantur triſtibus, & dilatentur rebus iucundis. Ideo de impijs Pſal. 17. dicitur. Et contrahentur in anguſtijs ſuis. Vnde & Apoſtolus Rom. 12. cap. duo illa componit, Tribulationem & Anguſtiam, malum ſcilicet & fugam mali, ſic tamen ut fugi nõ poſsit. Econtra Anguſtiari ſignificat triſtari, adfligi, ut omnes ſenſus hominis contrahantur. quod ab geſtibus adflictorum hominum accipitur. ſic triſticiam & adflictionem anguſtiam uocamus.

Dilatari quoq; cor apud Hebræos ſignificat interdum audacia, ſuperbia, contumelia efferri, ac arrogantem atq; tumidum effici, quæ omnia ex nimio rerum felici ſucceſſu oriri ſolent. Deut. 6. cap. Ne dilatetur cor tuum. Hinc dilatatio greſſuũ, rerum ſecundationem, ſiue proſperitatem ſignificat, & hoc frequens eſt in ſacris literis cernere, Pſal. 19. Per dilatationem greſſuum ſub ſe, hoc eſt, inoffenſum & expeditum.

Dilatare os, eſt ſoluere os ad petendum, hoc eſt, ampliter & largè petere, Pſal. 81. Dilata os tuum, & implebo illud, id eſt, pete quiduis, & accipies, quantum deſiderare potes, tantum ego dabo. Nulla namq; bonorum poſſunt inopia laborare, dediti deo. Dilatare quoq; eſt facere copiam loquendi ac canendi. 1. Samuelis 2. cap. Dilatatũ eſt os meũ ſuper inimicos meos.

Dilatari deniq; pro propagare, Geneſis 9. Dilateturq; deus Iapheth. Id eſt, longè lateq; pateat eius ditio.

¶ *Diluuium*, interdum apud ſcripturam, plaga, calamitas uniuerſalis intelligitur. Nahum 1. cap. In diluuio prætereuntis conſummationem faciet.

¶ *Dilectionis* uocabulum in ſacris, non in uno loco pro amore proximi accipitur. Et illa Dei admiratio & reuerentia ſtudiumq; uoluntatis eius, quam Latinè certe Charitatem erga Deum, non paulò honeſtius & plenius quàm amorem uel Dilectionem uocaueris in ſcripturis, non raro fidei nomine, ut Lucæ 7. cap. nõnunquam timoris in Apoſtolicis literis, etiam cultus ſeruitutis dei appellatione exprimuntur. Deniq; ſi Germanicum ſcripturæ uſum ſequi libet, haud multo aliud nobis ſignificabit, Diliges Deum ex toto corde, &c. quàm Credes in Deum ex toto corde, Paulus Chriſtum dilectionem ueritatis appellat 2. Theſſal. 2. pro eo quod dilectionem non receperunt. Dilectionis defunctionem, uide Ariſtotelem lib. 2. Rhetor. Hinc

¶ *Diligere* non eſt ſimpliciter affectu in deum ferri, ſed ſimul ſtudium quoddam ſignificat deo gratificandi & gloriam eius ampliandi. Deut. 6. Diliges deum tuum ex toto corde. Hinc & Diligentes, credentes ſunt. 1. Corinth. 2. Quæ præparauit Deus diligentibus ſe. Diligere proximum, eſt reficere lapſum, colere miſericordiam. Diligere non

non est idem atque pecuniam dare, sed bene uelle alicui, hoc æque præstare potest pauper atq; omnium ditissimus. Habet quidem & hoc dilectionis definitio, ut facias quoque proximo, quæ illi bona optas. Deinde non hoc solum habet, sed illud quoq;, quod bonis proximi congauder, & de tristibus dolet, &c.

¶ *Dimidiare dies*, est præmatura, inopinata, & inexpectata morte rapi. Impij etiam Nestoreos, iuxta Prouerbium, annos uiuentes, dimidiũ annorum non attingunt. Nam quando mortis prorsus sunt immemores, multa moliuntur, multa proponunt animo & machinantur, in bonorum uirorum perniciem. Itaq; mors inopinata, semper opprimit multa cogitantes, & nondum paratos: quippe multi technas etiamnum struũt, quæ aliquot annorum centurias desiderẽt, quo plenius absoluantur, Hoc est, quod spiritus sacer Psal. 54. his uerbis explicat uiri sanguinum, non dimidiabunt dies suos.

¶ *Dimittere* pro remittere accipit sacra scriptura, ut Lucæ 6. Dimittite & dimittetur uobis. Pro repudiare, Matth. 1. cap. Occulte uolebat Ioseph Mariam dimittere, hoc est, repudiare & diuortium cum ea facere. Id enim sensit Euangelista, idq; clam quod palam non posset citra periculum simul & infamiam uxoris. Apud Suetoniũ reperitur quoq;: Dimissa est, id est, repudiata, Græcis anceps est uerbum ἀπολύειν Dimittimus exercitũ instructũ, dimittitur senatus, quum unicuiq; potestas fit quo uelit abeundi. Dimittere interdum pro mori usurpatur, Lucæ. 2. cap. Nunc dimittis seruum tuũ Domine, Ezech. 13. cap. Et dimittam ipsas animas. Id est, emittã, hoc est, separabo ex uobis. Dimittere deniq; labium, est loqui labijs & murmurare, Psal. 21. Dimittunt in labio, mouẽt caput. Septuaginta, Locuti sunt labijs.

Dimittere postremo aliquem bona uia, id est, liberum dimittere. 1. Regum 24. cap. Hebræi utuntur Dimittendi uerbo, quemadmodum nos. Einen vveg gehn lassen, nimirum à transactione.

¶ *Dirigere* pro secundare, Deut. 21. cap. Et non dirigas uias tuas. Id est, non secunda bis uias tuas, hoc est, nõ poteris afficere ut prosperentur uiæ tuæ. Quasi dicat, omnia infeliciter tibi succedent. Hoc uerbum Dirigendi, in sacris literis celeberrimum est, in quo commendatur Rectitudo seu Directio cordis, Cant. 1. cap. Recti diligunt te. Adeo etiã ut absolute quandoq; ponatur Directio, Psal. 118. Tu parasti directiones, id est, tu solus fecisti, rectitudins quicquid usq; recti cordis est, tui muneris est. Est uero, ut ex dictis eui dens est, hæc Rectitudo sana opinio, & sensus de Deo, cui contraria est prauitas cordis: nimirum mens cordis, superborum consilium, sapientia carnis, & id genus similia.

¶ *Discere* hebraico tropo, est aliquando assuescere, ut Hiere. 23. cap. Si mutare potest Æthiops pellẽ, & Pardus maculas suas, poteritis & uos benefacere, quũ didiceritis malum, id est, assueti fitis malo, Esaiæ 1. cap. Discite benefacere, id est, assuescite. Quo uerbo Discendi, nõ solum mouemur ut audiamus et legam⁹ legem domini, sed assuescamus beneficentiam seruantes. Discere more scripturæ interim pro experiri, sese probare, usurpatur. Sic Christus, Hebr. cap. 5. dicitur ab his quæ passus est patientiam didicisse, hoc est, sese probasse, sese obedientem coram hominibus ostendisse, Philip. 2 cap.

¶ *Disciplina* est, quæ utiq; à discendo nomen accepit, unde & scientia dici potest. Ad hoc enim quæq; res discitur, ut sciatur. Quamuis alia notiore, in his quæ pro peccatis suis mala unusquisq; patitur ut corrigatur, dici soleat scriptura. Vnde est illud in epistola ad Hebræos, Quis est enim filius, cui non det disciplinam pater eius: Et illud euidentius in eadem, Omnis enim ad tempus disciplinæ non gaudij uidetur esse, sed tristitiæ. Disciplina Dei, pro castigatione seu correptione, Deut. 11. cap.

¶ *Discipuli* nomine Christianus intelligitur. Nam in exordio primitiuæ ecclesiæ Christiani fratres apppellati, ut claret ex multis locis scripturæ: postea Discipuli uocati, tandem Antiochiæ primitus nobile Christianorum nomen inuentum, illisq; inditum est, quibus hactenus Discipulorũ appellatio, indita fuerat, Act. 11. cap. 1. Corinth. 9. cap.

¶ *Dispergere* pro abire, Nahum 3. cap. Dispersus est populus tuus super montes. Septuaginta ἀπῆρεν.

¶ *Disputandi* uerbum, Latinis æquè Hebræis pro conferendi ac ratiocinãdi ponitur, ut Esaias inquit: Disputemus, inquit dominus. Vult enim deus rationem cum eis inire beneficiorum eius, & ingratitudinis populi sui.

¶ *Dissolui manus*, est uiribus destitui, Esa. 13. Omnes manus soluentur.

¶ *Diuitiarum* uocabulo delectatus est Paulus, uel hoc argumento, quod eo frequen-

tius utitur,quoties ingentem rei cuiuſpiam uim & copiam uult intelligi,ut,Diuitias bonitatis Rom.2.capite poſuit pro ui & ingenti copia benignitatis,ſeu abundanti.Sic Diuitiæ gratiæ,pro ampliſsima,prædiuite & inexhauſta gratia,Ephe.1.cap.Iuxta diuitias gratiæ ſuæ.Et 2.Corinth.8.cap.Diuitiæ dei ſunt,bonitas,lõganimitas,&c.Pro prudentia,Prouerb.14.cap.Corona ſapiẽtum diuitiæ eorum.Pro bonitate dei.Rom.11.cap. Apoſtolus uſurpat,O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ.

¶ *Diuites*,in ſcripturis ſignificãt feroces,potentes,aliena rapiẽtes,iniuſta lucra quęrentes,ex aliorum ſudore uiuentes:inde quod Diuites plerunq; ſunt impij.Præterea ſua merita iactantes & ſuis uiribus confidentes,ac ſe aliquid putantes,quum nihil ſint, quos ſcriptura Diuites,id eſt,ſaturos ſua Iuſtitia uocat,ut Pſalmo 71.Quia liberauit pauperẽ à potente,hoc eſt,diuite.Sicut & Maria canit:Eſurientes impleuit bonis & Diuites dimiſit inanes,Pſal.33.Diuites eguerunt & eſurierunt.Hebræus uidelicet textus habet:Catulus leonum,ſic Diuites adpellat.Similiter & Eſaias capite 53.accipit Diuitis nomen iuxta phraſim Hebraicam pro impio,licet ſatis obſcure,ut Diues pro impio accipiatur.Eadem forma Diuitias,hoc eſt,iniquum Mammon ſeu iniquitatis,Item alibi ait ſcriptura:Difficile intrabit regnum cœlorum diues.Quaſi diceret,Chriſtus ille Meſſias mortuus eſt,tanquam impius & ſeditioſus,& ſeductor.

Diues ſpiritu dicitur,qui corde opibus non adfixus eſt,ſiue horum copia ei uel inopia ſit.De hoc propheta Pſal.63.ſic ait,Diuitiæ ſi adfluunt,nolite cor adponere.

¶ *Diuidere*, pro dirigere.Hoſeæ 4.cap.Et fornicati ſunt,& diuiſerunt.Septuag..dirigentur.Pro irruere,Gen.14.Et diuiſit ſuper eos nocte.Choleth enim nõ unius ſignificationis eſt:diuidere,diſtribuere,tum etiam ſpoliare,& adulare ſignificat.Septuaginta, Irruit,Latinus dicit aggreſſus eſt.Pro poſsidere iure hæreditario,quod eo iure poſsidenda primum diuidantur,& dimetiantur,Pſal.60.cap.Diuiſi Scherem & uallem Succoth,Diuidere & metiri,pro eodem accipit.

¶ *Diuini*, ſunt doctores aliarum religionum,qui non iuſticiam fidei docent,ſed opera,Eſa.44.cap.Irrita faciens ſigna diuinorum.

¶ *Docere*, nonnũquam eſt in ſcriptura,& idẽ eſt quod ordinare,inſtituere.1.Cor.7. unicuiq; ſicut uocauit deus,ita ambulet:& ſicut in omnibus eccleſiis doceo.Item quũ fundamentum fidei ponitur & his prædicatur,qui nihil adhuc huius nouerunt. Exhortari autem uel admonere,ut.2.Petri.1.cap.Eſt prædicare his,qui ea antea audierunt & didicerũt,ut grauiter illis incumbant:& excitare eos ne ceſſent,ſed magis ut uiriliter pergant & proficiant.

Docere ſiue Erudire,pro caſtigare,punire.Iudicũ 8.cap.Et docuit illis ciues Succoth. Ebraicum ſchema ſimile Germanico,Er lert ſie.Item Docere,pro præbere,Pſal.142.Doce me facere uoluntatem tuam.Pro oſtendere,Deut.4.De cœlo te fecit audire uocem ſuam,ut doceret te.

Docere deniq; autoritate,Marci 1.cap.eſt potenter & cum uirtute quadam docere,ut Chriſtus docuit,ut cuius doctrina propria erat.

¶ *Doctrina ſana*, eſt nimirum quæ eſt ſecundum euangelium glorioſum beati Dei, hoc eſt, glorioſum ipſum euangelium.1.Timoth.Glorioſum appellat illud,quod gloriam Dei,& lucẽ puram prædicet,ut eſt 2.Corinth.3.4.Doctrina ſana eſt forma ſalutarium uerborum.Sic eodem cap.1 Timoth.1.Formam habens ſanorum uerborum,quæ à me audiuiſti in fide & dilectione,in Chriſto Ieſu.Ad Titum 1.cap.Epiſcopus ut potens ſit exhortari in doctrina ſana,&c.Et alibi:Erit tempus,quum ſanam doctrinam non ſuſtinebunt.Sana ergo Doctrina non eſt,quæcunq; non eſt ſecundum formam ſanorum uerborum,quæ nobis in ſacris literis prodita eſt.

Doctrina literæ,eſt purã legẽ,eiusq; opera docere,abſq; diuinę gratię cognitione.

¶ *Doli* nomine,mendacium & omnis generis artes hypocriticæ intellexit Paulus ad Rom.1.cap.Labeo Iuriſconſultus,Dolum,inquit malum dicimus eſſe omnem calliditatem,fallaciam & machinationem ad circumueniendũ.Hæc ille. Dolus,adulatio,fraus eſt & ſimulatio,quando aliquis aliquid in corde tegit,& aliud loquit,dolus eſt & adulatio,& tanquam duo corda habet.Et ut notum ſit hunc eſſe Dolum,dictũ eſt in Pſalmo 11.Labia doloſa in corde & corde locuti ſunt.In corde & corde,nihil aliud eſt quàm duplici.

Dolus,uerſutus,peruerſus,conſilium,fallacia,calumnia eſt,Pſal.10.uerſu 2.& Pſal.17.

uerſu

uerſu 3. Hinc ſepænumero inimicus Dei, dolus apud ſcripturã taxatur, Pſal. 11. Item Dolus in corde operantium mala. Omne namq; melius in pecoris commixtione Dolum contineri & adulterari dicitur, ut: Vinum dolum ſuſtinet, dum eo peius admiſcetur, ut ſi aqua illi addatur. Item, Aurum detrimentum patitur ac dolum, dum cum argento & ære coit. Sic & ueritas Dolum ſuſtinet ac damnũ facit, quando ſuis uerbis falſa & deteriora connexa ſentit. Hæc Baſilius Magnus in Pſal. 4.

Hinc propheta Dolum uocat ſpiritus, non rationis, mundi aut carnis, dicens: Pſal. 31. In cuius ſpiritu non eſt inuentus Dolus. Non enim per hunc, ſed ſpiritus per eum fallitur & decipitur, ut niſi fide queat percipi, nequaquam ſentiri, aut ratione cognoſci. Dolus in ſumma, eſt deceptio in rebus, deceptio in fraude et adulteratione in uerbo dei, quę eſt hypocriſis, et fermẽtum Phariſeorum, Pſal. 54. Et non defecit de plateis eis uſura, etc. Dolus in ſpiritu & ore, idem ſunt: eſt per hypocriſim, ſeu ſimulatam ſanctitatem ſe iuſtum putare, Pſal. 31. Beatus uir cui non imputauit dominus peccatum, nec eſt in ſpiritu eius dolus. Et Pſal. 14. Qui non egit dolum in lingua ſua, id eſt, neminem fictis uerbis decepit.

Doloſa manus dicitur, quæ malis artibus, technis doloſis ſeu impoſturis rem angere, & diteſcere ſtudet, ut Prouerb. 10. cap. Doloſa manus parat egeſtatem, ſed tantum abeſt ut illa ſequãtur, ut pereant etiam: & ſicut in Iacob & Laban cernitur, & alibi, egeſtatem opera eſt manus ſubdola.

Doloſæ lances, eſt ſine teſte occulte & ſine ullo conſcio fallere, ut apud Hoſeam 12. cap. Canaan in manu eius ſtatera doloſa, calumniam dilexit.

¶ *Domus* nomine, non ſolum manſionis locum, ſed ſtatum ſimul & familiam ac dignitatem, tribus & affines intelligit ſcriptura. In primis liberos & nepotes ac dignitatẽ patris familias, domumq; inhabitantis denotat hoc uocabulum, ut Exodi 1. cap. patet, Deum ædificaſſe obſtetricibus domos, id eſt, dedit eis maritos & filios, hoc eſt, prolem numeroſiſsimam. Domus patrum pro familia, Exodi 12. ut non cogites illic aliam ſtructuram, Et Rachel alibi dicit ad Iacob ut ædificet ex ancilla, hoc eſt, ut prolẽ ex illis accipiam, Gen. Et omnis domus tua. Et 6. cap. eiuſdẽ libri: Vt ædificer ex illa, more Hebræo, ut pueros habeam ex ea, ut creſcat & impleatur domus mea. Similiter Exodi 12. capite. Domus pro ipſa familia, non habitatione capitur. Decima die menſis huius, accipiat unuſquiſq; pecudem per domos patrias, ſingulis domibus ſingulas pecudes. Et Exodi 1. Singuli in domibus ſuis. Domus pro genere ſiue generatione, ut Domus Dauid, Domus Aaron, Pſal. 113. Pro patria & habitatione, ut Matth. 24. Sic apud Ezech. cap. 12. Domus omnem comprehendit ætatem & conditionem. Pro regno, 1. Reg. 2. fecit domum. pro populo, Hebr. 3. Sicut & Moſe in tota domo ſua.

Domum facere, eſt etiam familiam augere & poſteritatem, ſeu (ut alij uolunt) regno *inaugurari*, ut iam dixi. 3. Reg. 2. cap. Pro populo, Hebr. 3. Sicut & Moſes in tota domo *ſua*. Domus ſpecies, ædium ornamentũ planè uxor eſt, ut legis Prouerb. ult. cap. quæ reuera pulchritudo ſeu ſpecies domus ſiue familiæ eſt: dum prudẽter datur, à domino datur, à quo poſtulanda eſt, Prouerb. 19. Coniunx igitur Chriſti eccleſia, ex Apoſtolorum doctrina, ſpolia credentium opima in Pſal. 67. uariatur acceptura.

Domus ſeruorum, Exodi 13. uel, Domus ſeruitutis Ægyptus intelligitur. Et Exodi 20. cap. De domo ſeruitutis, id eſt, de loco ubi ſeruiebas ſeruitutem duram.

Domus æternitatis, Hebræi exponunt pro ſepulchro, & plangentes pro amicis portantibus funus ad ſepulturam.

Domus riſus, denotat templa idolorum: nam ea domum riſus Amos 7. cap. appellat. Et non ſtillabis ſuper domum riſus, inquit Amos.

Domus menſurarum, pro ampla, Hiere. 22. Qui dicit ædificabo mihi domum menſurarum. Septuaginta, οἶκον.

Domus iudicij pro angelo, ut alibi ſcriptura ait, Deus ſanctus, & domus iudicij eius.

Domus patris apud Ioannem 14. eſt ipſa cœlorum regia, in qua uiſendum exhibet beatis. De ea domo loquens Dauid canit: Beati qui habitant in domo tua domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te.

Domus dei, ad literam locus corporalis eſt, in quo ad colendum Deum conueniebatur. Qualis fuit ille in quo Cain & Abel obtulerunt, & uerbum dei audierunt, qualia fuerunt poſtea omnium patrum Abrahæ, Iſaac, Iacob, Noe, donec ad Moſi tabernacula

& templum Solomonis uentum est. Et nunc in plurimas eas denique magnificas Ecclesiarum fabricas atq; ædes sacras. Sic de domo Dei, uel templo eius, sæpius canit Dauid in Psal. 5. 121. 133. Et ita locus Domus dei uocatur, propter populum, qui uerè est templū domini, 1. Cor. 3. 2. Cor. 6. Ephes. 2. cap.

¶ *Dolores primum parturientis* frequens & familiaris locutio tum prophetis, tum apostolicis literis, & pro maximis doloribus accipiuntur, Hiere. 4. Vocem enim audio ut parturientis, angustiam ut primum parturientis. Quo significatur maximam populi angustiam futuram. Hoseæ 13. capite, Dolores parturientis uenient ei. Hoc est, ueniet tempus, cum grauissimè angor & grauiter angeris, nec ualet uia liberationis. Sicut mulieres grauissimè (quasi dicere uult Hoseas) laborant in partu, ita tuæ pœnæ grauissimè te punient. Et Esa. 37 capite de Ezechia: Venerunt filii usque ad portam & desunt uires, hoc est, sum in extremis angustijs, undique premor. Paulus 1. ad Thess. 5. capite, supplicium extremum interminans impijs, quod nequaquam subterfugere possint, similitudinem ducit à prægnante muliere quam subitus dolor partus occupat ante diem expectatum. Ea similitudo & metaphora frequentissimè occurrit in prophetis, ut uidere est Hieremiæ 6. 49. & 50. cap.

Dolorēs mortis scriptura, autore Chrysostomo, uocat pericula mortis, Act. 2. Quem deus suscitauit solutis doloribus mortis, hoc est, periculis mortis liberauit.

¶ *Domicilium*, pro incorruptibilitate usurpatur. 2. Corinth. 5. cap. Domicilium nostrum quod è cœlo est, superindui desiderantes. Theophilactus, per Domicilium, ait intelligi corpus incorruptibile.

¶ *Dominus dominorum*, & Deus deorū, Psal. 136. Confitemini deo deorum, Confitemini domino dominorum, &c. loquutio est, non ut deorum numerum esse opinemur, sed ob id, ut in ijs quos summa potestate pollere uidemus, aliquam potentiæ dei in summa bonitate coniunctæ imaginem concipiamus. Nam qui potentiores sunt in mundo, nescio quid diuinum præ se ferre uideantur. In ipsis enim ueneranda quædam potentiæ plus quàm humanæ lucet imago, atque id adeò, si potentiæ coniuncta sit probitas & clementia: alioqui furor est tyrannicus, si princeps exuta probitate quàm plurimum potest. Item, ut præter dominum nihil timeas, Lucæ 12.

Deum deorum illum appellat etiam, quo nulla re alia nixi, in ipso solo confidere perdiscamus, non tua iusticia confidus sed in illo solo, secundum præceptum.

Domini nomine uenire, est uenire animo & studio extollendi nominis Dei. Sic ueni entium caput Christus est, qui nihil unquàm aliud quàm patris gloriam quæsiuit et spectauit. Ad hoc Dauid Psal. 118. Bene sit illi, qui uenit in nomine domini. Ea uiderur primum uox fuisse Sacerdotum, qua exceperunt eum regem tum alios ad tabernaculum Domini uenientes, Vnde sequitur, Bene precabimur uobis de domo domini. De uoce Berech, Benedicere suprà diximus. Cum ea uox hominibus tribuitur, bene precari significat, nonnunquam & benefacere: cum autem deo tribuitur, semper significat eius fauorem & beneficentiam.

Dominus denique in hoc loco, loquutio est Gen. 28. cap. Profectò est dominus in loco isto, hoc est, hic demonstratio domini est, uel hic demonstratio dominus. Et quasi diceret Iacob, Putabā me solum esse in campo, & ecce dominus est in hoc loco, Dominus inhabitat hunc locum. Et domum Dei uocat, quod nimirum familiam dei illic uiderat. Neq; in loco templum ædificatum est, sed postea, dum ex Mesopotamia rediret Iacob, ut infrà 35. cap. patet.

¶ *Donec*, quod Græci ἕως dicunt, si proprie quidem sumatur, certum temporis terminum significat, quem alteratio quædam sequi cōsueuit: in scripturis uerò sacris positum non semper eandem significationem suam retinet, Psal. 101. & Matth. 22. cap. non eum sensum nobis refert, ut alterationem quandam secuturam esse putemus. In huiusmodi locutionis genere animaduertenda est sermonis hebraici proprietas, qui nonnunquam enim quod ad terminatum refertur tempus, ad interminatum referunt: ut in Donec uidere licet, quod Latinis definitum signat tempus, his indefinitum. Ideò non simpliciter exclusiuum, neque certum tempus definit, sed ultra euentum rei se etiam protendit. Quod apud Esa. 42. cernere licet, ubi dicit propheta: In ueritate educet iudiciū, Donec ponat in terra iudiciū, &c. Non tempus præscribit, sed ostendit Christum per iustitiam & iudicium regnaturum perpetuū. Sic Psal. 110. Donec ponā inimicos, &c. Non quod

post

poſt iudicium Chriſtus ad dexteram patris non ſedebit. Similiter 2. Petri 1. Donec dies illuceſcat, Donec infinitum & perpetuum tempus notat. Et Gene. 28. Donec cõpleuero uniuerſa quæ dixi, id eſt, perpetuo. Eſa. 6. Donec ponant ciuitates, ita ut ſint abſq; habitatore. Quomodo & Euangeliſtæ aliquãdo uſurpãt, ut ſit idem quod nunquam. Nam ſcriptura id quod perpetuo durare debet, huiuſmodi uerbis eloquitur. Sic Matth. 5. Nõ exibis illinc, Donec perſolueris extremum quadrantem, id eſt, nunquam exibis. Sic Matthæi 1. cap. de Ioſeph ſcribitur, quod non cognouerit Mariam donec peperiſſet filium ſuum primogenitũ, id eſt, nunquam cognouit, uel perpetuo non cognouit. Vides Lector ad quantam prolaberemur impietatem, ſi donec, ut ferè accipiunt Latini, interpretaremur: ut Hebio lapſus eſt. Eſt Ioan. 9. Donec uocarent parentes eius. Hoc loco uidemus ſignificationem illus aduerbij, Id eſt, Ne tum quidem credebãt, quod patet ex conſequentibus.

Dico amico, Vale donec rediero: non uolo tamen, ut me reuerſo, amicus non ualeat, cuiuſmodi exemplis, non ſcriptura ſolum, ſed quælibet etiam lingua plena eſt. Ad hunc modum de coruo ex arca emiſſo legimus: nunquam tamen reuerſus eſt, licet aquæ exaruerint è terra. Quid illud? De ipſo etiam loquens Deo, A ſeculo, inquit, & uſque in ſeculum tu es: ſed nullum hic profecto terminũ poſuit, non definitum aliquod tempus incluſit. Rurſus altitudinem pacis annuncians, Donec, inquit, auferatur luna: non tamen ut poſt illam pacem finem ſtatuat huius, quod ſpectamus elementi. Et de fratribus Ioſeph legimꝰ, Donec ceſſauerint, pro donec ſatis biberint. Ioan. 9. cap. Me oportet operari donec dies eſt. Donec hic capitur, pro Quandoquidem, uel Dum. Sitt mol, uel Dvvyl. Vide D. Auguſt. de hoc Tropo.

¶ *Donum* à D. Paulo pro eleemoſyna uſurpatur 2. Cor. 8. cap. Vt in hoc quoq; dono abundetis. Doni uocem generaliter dicitur quicquid boni nobis diuinitus datur, ſiue in corpore, ſiue in animo, Iacobi 1. cap. Omne donum bonum, &c. χαρίσμα donum, χαρὶς gratia, Quid aũt interſit inter χαρὶν & χάρισμα Paulus explicat Rom. 5. Multo magis gratia Dei, id eſt, Chriſtus, & donum, per gratiam quæ fuit unius hominis Ieſu, & cætera. Eſt autem Gratia, fauor Dei erga nos gratuitus beneuolentiaq; numinis gratuita. Donum uerò liberalis delictorum condonatio, quæ exiſtit ex diuina gratia, & cõfertur per Ieſum Chriſtum, qui & ipſe cum gratia tum Donum dei cognominatur. Nam Ioan. 4. & 5. Si noſces, inquit ad Samaritidem Chriſtus, donum dei: id eſt, illud munificum dei beneficium, quod orbi præſtitit me exhibito (ſequitur enim per expoſitionem, Et ſi quis ſit qui tecum loquitur, Quaſi dicat, Ipſe qui tecum loquor, ſum illud dei donum) equidem à me petiſſes aquam ac refrigerium.

Adhæc Spiritus ſanctus, donum dei in ſacris dicitur. quem deus in corda credentium effundit, Ioan. 20. capite. Rom. 8. cap. Porrò ſpiritus ſancti opera in ſanctorum cordibus ſunt fides, pax, &c. Sic Dona ſpiritus ſancti dicuntur: ut ſpiritus ſapientiæ, ſpiritus conſilij, id eſt, donum. Eſaiæ 11. capite. D. Paulus diſcriminat Donum à gratia, ut infrà patebit.

¶ *Dormire*, eſt uita decedere. Et dormiendi uocabulo pro moriendi utitur ſæpiuſcule ſcriptura 1. Corinth. 15. cap. Non omnes quidem dormiemus, omnes tamen immutabimur, 1. Theſſ. 4. cap. Nolo autem uos ignorare fratres de dormientibus, hoc eſt, de his qui mortui ſunt. Mors enim ſomnus: unde & Lazarus qui euigilaturus erat à domino, Ioan. 11. cap. Dormiens appellatur. Receptiſsimũ eſt ſcripturæ, Somnum appellare mortem, non tam ob id quod ſomnus mortis imago eſt, quàm quod reſurrectionis ſpes ita nobis adumbratur & ueluti ſpectanda proponitur. Nam nomine Somni & Dormitionis ſcriptura inſinuat facillimam deo reſurrectionem, Iob 14. Et uir dormit & non ſtabit, &c. Vbi reſurrectio uenuſtiſsimis comparationibus aſſeritur. Ita & Chriſtus Lazarũ Dormire ait, Ioan. 11. Si nulla eſt in ſcriptura diuina conſolatio, quæ hortetur non modò rerum iacturam ob Dei amorem leuem eſſe, ſed uitam hanc parui æſtimare, ea potiſsimum in hoc conſiſtit, quod finem & periodum noſtram, non mortem, ſed ſomnũ paſsim ſolent appellare. Hinc mortui Dormientes dicuntur. Vide D. Auguſt. ad Honoratum Epiſtola 120. propter futuram, inquit, reſurrectionem, uelut euigilationem.

Dormire, uocat Paulus 1. Theſſ. 5. cap. negligere & ignorare dominum, ſicut et in parabola euangelica, id quod ſequitur ex inebriatione, quam intelligere licet curas & ſollicitudines, &c. ut uides Lucæ 8. Siue uigilemus, inquit Paulus, ſiue Dormiamus, ſimul

cum deo uiuamus. Vigilare hic uiuere est. Dormire uero mori. Et suprà in eodem capite intelligit per Vigilare, uitę innocentiã. Per Dormire, torpere & secordem esse, dormiunt qui securi in suis stertunt uoluptatibus, nec dei uoluntatem inquirunt, neq; monitis eius obtemperant, sed animum suum à deo prorsus abalienarunt. Proinde ne Dormiamus, inquit Apostolus, sicut & cæteri, &c. sed iam transitus est in eisdẽ uerbis. Per Diem & Noctem omne tempus intelligit: per Vigilare & Dormire, uitam ac mortẽ. Dormientes operum studiosi, & fidei negligentes, qui hactenus dormiunt, quod non sentiunt quid ipsis desit. Mortui autem dicuntur, hi qui nullum sensum legis habent, ac libenter absq; timore malè uiuunt. Sic enim deum dormire & auertere faciem dicimus, dum adeò permittit suos impijs, ut Psalmi habent. Dormire Deum nobis uidetur, cum non fert opem inuocantis. Econtra Euigilare, Expergisci, Respicereq; dicitur, cum subuenit, & dum impijs prostratis suos seruat, Psal. 44. Euigila, quare obdormis Domine? Quare faciem tuam auertis? Dormit rursum, cum finit nos peccare: exurgit à somno, cum uim nostræ addit imbecillitati nos ipsos superandi, Psal. 102.

Dormire quoq; cubare, uel requiescere, rerumq; optata pax atq; tranquillitas & summa securitas hoc uerbo designatur, non uno in loco scripturæ usus est spiritus sanctus, ut Psal. 13. Dormiam & requiescam. Inter bona quæ populo Israeli, si legem seruasset, dominus promiserat, & hoc legimus: Dabo pacem, inquit, dominus, & ad quietem iacebitis, nec est qui exterreat, Ezech. 34. De ouibus sub pastore suo Dauide habitabunt in deserto securè, & dormient in saltibus. Et Hoseæ 2. cap. Arçum & gladium & bellũ conteram de terra, & dormire faciam fiducialiter.

Dormire, interdum pro coire & concumbere, Deut. 27. Maledictus qui dormit cum uxore patris sui, Leuit. 20. Si quis dormierit cum nuru, Gen. 39. Dormi mecum, Pro cessare seu manere, in Mose alicubi legitur, Et non dormiet in mane immolatio solennitatis Paschæ. Dormiet dixit; pro manebit. Nam caro pecudis occisæ & coctæ quomodo dormiet? Quod ergo dicitur, Quare obdormis Domine. Hoc genere loquutionis dicitur & intelligitur, quare cessas et non uindicas. Obdormiscere autem pro altius contemplari est. Augustinus contra Manich. lib. 2. cap. 12. In pignore eius Dormire, est manere pignus eius apud te dum dormis aut tecum pernoctare, Deut. 24. cap.

Dormire denicq; atq; Exurgere, per duo illa extrema omne tempus, omnemq; actionem Hebræi eloquuntur: nam quæ faciũt homines, aut interdiu faciunt aut noctu, quotidiana intelligit negocia.

¶ *Dorsum ponere, aut Dorsum dari*, fugare est, & ita propulsare hostem, ut tergum illius appareat, Psal. 17. Inimicos meos dedisti mihi in dorsum. Et Psal. 20. Pones eos dorsum. Dorsum arare, est reddere curuum, & adfligere, & pœnis adficere, Psal. 129. Supra dorsum meũ arauerũt arantes. Ac si dicat: Posuerunt me curuum ante se: Vel, Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores. id est, adflixerunt me, & pœnis adfecerunt.

Dorsum incuruari, est deprimi opinione uel conscientia. Nam qui carent uerbo spiritus illuminante, hi semper ex alio errore alium pariunt. Et qui carent uerbo consolatorio gratiæ, hi subinde aggrauantur alijs & alijs peccatis, Ephe. 4. sic gentes ambulãt in uanitate sensus, &c. Rom. 1. Et Dorsum eorum semper incurua. In Hebræo legitur, Lumbos eorum fac nutare, seu trepidare, quod nõ est aliud quàm quod etiam ad Eph. 4. dicit fluctuare falsis opinionibus. Et Psal. 68. Et Dorsum eorum semper incurua, id est, non solum ut premantur omnibus malis foris inter gentes, sed etiam ut nõ uideant sursum in cœlum, & inuocare possint ex fiducia cordis dominum, ut Psal. 16. ait, Oculos suos statuerunt declinare in terram.

¶ *Dracones*, quandoquidem in promptu habet uenenũ, quo noceant, sitq; istud animantis genus inuisum hominibus, rectè hoc uerbo conueniet impios intelligi, qui tum demum suo se functos uitæ officio arbitrantur, ubi læserint uiros bonos: ueluti Pharao ille populum Dei opprimens, tandem & ipse oppressus in mari diuina potentia, ut legis Psalmo 73. Tu confregisti capita Draconis, dedisti escam populis Æthiopum, id est, submersisti exercitum Ægyptiorum in sinu Arabico, ita ut Æthiopes uicini exuuias detraxerint, mirè ditati sunt. Sic Psalmo 90. Vbi auxilium Dei credenti contra impios promittitur: Super Aspidem & Basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & Draconem. Esaias quoque capite 27. Pharaonem & Leuiathan & Draconem appellat. Et Ægypti dicti sunt Dracones, Psalmo 73. Tu concidisti capita Draconum seu cetorum.

Confrin-

Confringebas capita cetorum siue draconũ in aquis. Solet hic scriptura nonnunquam dei potentia, & ex eo prædicari, quod ut condidit & alit, ita solus quoq; conficiat dracones, & alias beluas hominib. inuictas: Id copiose admodũ fecit Iob 38. 34. 40. & 41. Itẽ per draconem magnum uidelicet aquatilem apud Ezech. cap. 29. Rex Ægypti intelligitur, sicut per alios pisces signantur reliqui Ægypti principes.

Dracones præterea maris, pisces maximi & quasuis immaniores beluas intelligit scriptura. Psalm. 148. Laudate Iehouah è terra, Dracones & omnes abyssi. Per Abyssos non solum maria, sed simul quoslibet lacus ac flumina significante. Sicut & Psalm. 135. uersu 6. In quibus singulari miraculo dei potentia declaratur, intellexit. Eodem uerò nomine Dracones terrestres atq; marini uocantur. Neq; enim Cete & maximi pisces aliud in aquis sunt, quàm Dracones ac serpentes in terra. Quanquam igitur nomen Hebraicum Draconum sonet, tamen pisces qui eadem forma ac magnitudine sunt, significat, & omnia monstra marina, quæ & Leuiathan dicuntur intelligimus. Psal. 148.

Draconis uox apud Danielem cap. 7. impia sunt dogmata impiorum contra Christi doctrinam. Draconis nomine satan hostis ille antiquus & Christi aduersarius, in Genesi sub typo serpẽtis propter astum, quod blãdiendo uenenum simulat letale, subinde uerò Psal. 74. 140, & in Esaia, cum ipse tum impij tyranni hostes populi dei ab ipso agitati Draconis uocabulo notantur. Et Apocalysis 12. 13. 20. pro diabolo & Antichristi regno sumit.

Draconum locus, nonnunquam in scriptura seruitutem inter crudeles gentes, autore Kimhi, qui feritate Draconum similes sint, designat. De quibus Psalm. 144. canit. Eandem uocat umbram mortis: morte enim durius expositum esse per omnia libidini impiorum & audire continuò blasphemari nomen dei, damnare omnem pietatem & iustitiam, nihil non iniuriarum genus irrogari eius studiosis. Hanc sortem summe miseram, aliàs per profundum maris intelligit Dauid.

Draconum nomine quoq; hinc malicioſorum hominum uita exprimitur. Hier. 14. cap. Traxerunt uentum quasi Dracones. Hiob 30. Frater fui Draconũ & socius struthionum. Struthio, pro simulatore solet poni. Draconum & Struthionum luctus, seu serpentum planctus. celebris est in scriptura, in deserto horribiliter eiulãtium. Et ubicunq; in scriptura mentio est illorum, ibi uastatio, horror & luctuosa miseria significatur. Sicut Esa. 13. de uastatione Babylonis, cap. 34. de uastatione Edom, Thren. 4. cap. de uastatione Hierosolymorum. Mich. 1. Faciam planctum sicut Dracones, & luctum sicut filij Struthionum, uel filiæ Serenum. Nam hoc significatur Deum non ultra miseraturum, ut Hoseæ 1. cap. Non addam ultrà miserere domui Israel. Struthio enim statim indurat ergà pullos, ac si non sint sui. Iob. 34. Et Esa. 43. ubi rursum promittitur salus: Glorificabit me, inquit, bestia agri, Dracones & struthiones, quia dedi in deserto aquas.

¶ *Ducere*, pro allicere & prouocare. Rom. 2. Ignorans quod bonitas dei ad pœnitentiam te ducit.

¶ *Duricies*, *Duricia*, nihil quoq; aliud est, quàm dei obuiare mandatis. Vnde illud Stephanus dicebat ad populum, Act. 7. Dura ceruice, & non circumciso corde & auribus, uos semper spiritui sancto resistitis. Durus spiritus, pro tribulato & anxio, tristi & infelici animo. 1. Sam. 1. cap. Mulier duri spiritus ego. Septuaginta, In die dura.

¶ *Duodenarius*, in scripturis, & in operibus dei illustris & sacer, neq; caret mysterio hic numerus in sanctis scripturis. Celebres sunt duodecim illi Israelitici populi patres, ex quibus carnalis illius propagatio describit, sed multo celebrior est hic duodecim Apostolorum numerus, unde spiritualis ueri Israelis dilatatio in mũdum uniuersum progressa est. Sumpsit ex Israele duodecim apostolos dominus. Mat. 10. & Ioan. 6. cap. Præterea Duodenarius, numerus perfectionis simul & uniuersitatis est, Apocal. Et in capite eius corona stellarum duodecim.

E

Brietatis nomine potus quilibet uenit, qui inebriat, à quo est Siceron & Latinis Sicera, uinum aut naturale aut factitium Ebrietatis causa, in Deuteronomio & apud Lucam & Haggeũ cap. 1. Neq; hoc uocabulũ ubiq; temulentiam quæ uino fit uocat scriptura, sed 1 Thess. 5. Et qui inebriantur noctu sunt ebrij. Hoc loci quæ peccato fit, Ebrietatem uocat. Illud quoq; non prætereundũ quod in bono pleriscq; locis ponitur In literis autem humanioribus in bona parte penitus non inuenitur. Ebrietatis nomẽ teste D. Hieronymo, copiam & satietatẽ omnium rerum significat. Haggei cap. 1. Bibitis, & non ad ebrietatẽ. Et audi Dauidẽ loquentem: Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, hoc est, implebuntur, Psal. 35. Gene. 45. cap. Biberunt & inebriati sunt cum eo. Hoc uerbũ, inquit D. Augusst. & pro saturitate solere poni in scripturis, quam qui diligenter aduerterit, multis in locis inueniet. Vnde & illud est: Visitasti terram, & inebriasti eam, multiplicasti ditare eam, eò quod in laude benedictionis hoc est positum, & donum dei commemoratur. Apparet hanc ebrietatem, saturitatem significare. Hæc ille.

Ebrietas Sabbati nomine significata, iuxta, Ne grauentur corda uestra crapula & ebrietate. Quod malum Sabbati nomine propterea significatum: quia hæc erat sicuti & nunc est Iudæorum pessima consuetudo, illo die delicijs affluere dum spiritu Sabbatum ignorant.

Ebrietatem uocat Apostolus 1 Thess. 5. cap. non modo uinaticam illam, sed quæ ab quibusuis uitijs oritur temulentia, quæ ipsius naturæ limites excedit mentemq; obtenebrat, ut & suprà attigimus.

Ebrij in prophetis aliquoties sunt impij hypocritæ, cæci, & indurati, qui spiritu erroris aguntur, & proprio sensu innituntur, qui & nutant ac perplexi perpetuo sunt, non uino uel sicera. Esaiæ uigesimonono capite, Inebriamini, & non uino. Hoc est immersi uestris opinionibus & studijs. Quod Gregorius Nazianzenus per similitudinem exponit, hoc est, non sunt hi qui sicera uel uino inebriantur, quæ Ebrietas paruo tempore durat, illa autem sua æterna erit.

Ebrij etiam sunt mundi sapientes, ut qui proprio sensu innituntur imò infatuantur. Sic Esa. Ebrietatem uocat secularem sapientiam, et carnis prudentiam: nimirũ quod uelut ebria iudicio parum ualeat, sordida sit, ac ideo abominabilis, id quod propheta per uomitũ designat, Esa. 19. Sicut errat ebrius et uomens, etc. Id quod dominus miscuit, hoc est propinauit Ægyptijs, ut errent & seducantur in omnibus suis consilijs & factis præsertim in ipso paroxismo calamitatis. Sind eittel schwindelgeist, da einer hinausz feret der ander dort.

Ebriam uocat Esaias non à uino Hierusalẽ cap. 51. Ira aũt Ebrietas est animç, desipientem ipsam faciens uelut uinũ. Tristicia Ebrietas est, mentẽ demergens. Timor alta Ebrietas est, quũ fiat, ubi nõ oportet. Et in summa, singulæ affectiones mentem euomẽtes merito Ebrietatis nomine appellãtur. Hęc Basilius Magnus in sermone de Ieiunio.

Est etiam Ebrietas bona & sancta, Psal. 22. Calix siue (ut Ambrosius legit) poculum inebrians quàm præclarum. Et Apostolus Ephe. 5 cap. Nolite inebriari uino, sed implemini spiritu sancto. Vino enim qui inebriatur, uacillat & titubat, spiritu qui inebriatur, radicitus in Christo est. Et ideo præclara ebrietas, quæ sobrietatem mentis operatur, & ubi spiritus dei regnat. Hæc D. Ambrosius.

¶ Ecce, multũ semper momenti est in hoc aduerbio, et in pronominibus, Esa. 12. Ecce deus salutis meæ. Salutẽ enim suam tanquam miraculũ celebrat. Quasi dicat deum esse saluatorem non esse mirum, sed esse saluatorem meum, hoc omne miraculum superat.

Ecce, attentionis particula, de re subita, & improuisa, aut noua & seria, Esaiæ 7. Ecce uirgo concipiet, Lucæ 2 cap. Ecce pater tuus, &c. quasi dictura Maria de re seria, Iob 13. Ecce nunc paraui iudicium.

Ecce, aduerbiũ gaudentis & exhortantis, ac uelut rem diu & anxie expectatã demonstrantis, Matth. 21 cap. ex Zacharia: Ecce rex tuus uenit tibi mansuetus. Ecce uox, est obedientiæ, & eorum qui præsto sunt ac parati in obsequium domini: uox est seipsum dedentis atq; offerentis in plenum obsequium deo. Hebr. 10 cap. Ecce adsum.

Similiter. En me tibi, seipsum dedentis ac offerentis, apud Hebræos sunt: ut Ecce

ut Ecce ancilla domini, id est, en me totam domini obsequio offero ac dedo. Esa. 6. Ecce ego, mitte me. Item, Ecce pro sane uel utiq; apud Hebræos frequentissimum, Genesis primo capite, Ecce dedi uobis omnem herbam uirentem, et cætera. Et capite 16. Ecce conclusit me dominus.

Ecce ego, Hac uoce uti consueuerunt dum promptum ac uoluntariũ animum (quicquid eis iniunctum fuerit) exprimere uolunt. Mose proficiscente uidere quidnam rei esset, ut rubus non combureretur, ita respondit deo: Ecce ego, ac si diceret: Quid est quod iniungere mihi uis? Septuaginta, Quid est domine. Esaias, quo domino loquente in hunc modum, Quem nam mittam? ita expeditum in medium se profert: Ecce ego, mitte me. Septuaginta, Ecce ego sum. ac si diceret, ego talis sum, qui mitti à te possum.

¶ *Ecclesiæ* nomen Græcis à conuocando deriuatũ esse, nemo est quem fugiat. Vnde et Latinis receptum uocabulum nunc pro cœtu, nunc pro concione, pro certa multitudine, pro populo, tum secundum carnem, tum secundum spiritum in sacris literis promiscue accipitur. Nam uidere est in ueteri testamẽto, quod ubi Hebraica ueritas habet Kahal uel Edah, ibi septuaginta transtulerunt, συναγωγήν, aut ἐκκλησίαν. Latini uero cætum, congregationem, multitudinem, uniuersum populum Israel, aut ipsum ecclesiæ nomẽ posuerunt, Exodi 12. Leuit. 8 cap. Numeri 20. Hæc autem huc solum tendunt, quod ecclesiæ nomine totum populi Israelitici cœtum, cõgregationem, concionem, exercitum, multitudinem intelligi uideamus Ecclesia dupliciter dici posse, haud ignorandum erit (teste D. Hieron.) & eam quæ non habeat maculam, aut rugam, & uere corpus Christi sit. Et eam quæ in Christi nomine, abiq; plenis perfectisq; uirtutibus congregetur. Quo modo sapientes bifariã nuncupantur, tam hi qui sunt plenæ perfectæq; uirtutis, quam illi qui incipiunt & in profectu positi sunt. De perfectis dicitur, Prouerb. 9. Mittam in uos sapientes. De incipientibus, Argue sapientem & diliget te.

Ecclesia ergo prima significatione sua pro omnibus illis sumitur, qui firma spe et tota animorum fiducia uni Christo innituntur & penes hunc omnem salutem quærunt: iuxta Christi sententiam, apud Matth. 16. Secunda Ecclesia nonnunquam pro singulis parochijs sumitur. Hoc sensu enim Ecclesiam Corinthiorum dicimus, eam uniuersalis ecclesiæ partem, quæ Corinthi olim in fide Christi congregata sint.

Ecclesiæ magnæ in Psalmis meminit Dauid, Psal. 21. Ad te laus mea in ecclesia magna, confitebor tibi. Ecclesia gentium est per fidem in Christo collecta, id est, omnium timentium deum ex gentibus, per totum orbem secundum illud Ioelis 2. Et erit omnis quicunq; inuocauerit nomen domini, saluus erit. Siquidem parua erat ecclesia, quando uerbum dei deus ipse tantum erat inter Iudeos notum, Rom. 10. Actо. 9. Psal. 34. Confitebor tibi in ecclesia multa, id est magna, uidelicet gentium. Ecclesiæ ideo uocabulum non impie usurpari pro certa hominum sanctorum turba. Patrocinatur nobis Tertullianus in Apolog. aduersus gentes, capite 39. Et Moses uocauit omnes seniores filiorum Israel, Ecclesiam.

In Ecclesia quoque ingredi uel intrare, est aliquo officio aut publico magistratu fungi Deut. 23. Eunuchus non intret in ecclesia, Et manser, id est de scorto natus, non sit idoneus, qui gerat officium uel magistratum, ob despectum & ignominiam originis & natiuitatis.

In Ecclesiam autem uenire, intrare uel ingredi, est habere commercium cum populo dei, & uiuere in congregatione. Ideo differt in hoc capite Deut. 23. In Ecclesiam domini intrare uel uenire. Nam hoc de Ecclesiastico loco non loquitur, sed de ipsa congregatione loquitur, nemo ab auditu legis & cultu dei arcetur, qui impotentes ad generandum cum lex omnibus data sit, qui de semine sunt Israelis, & nec gentes à lege & cultu dei excludit, imò hos proselytos uocãt, &c. In Ecclesia autem intrare aliud est, ut suprà.

¶ *Ecclesiæ nomina* sunt hæc: Columba, Canticorum 5 & 6. Insula, Esaiæ 21. capite. Mons Zion, Esa. 11. cap. Species siue pulchritudo domus, ut Psal. 67. Rex uirtutum, dilecti speciei domus diuidere spolia. Specula, Mons domus domini, Esa. 2. Domus spiritualis, Sacerdotium sanctum, Genus electum, Gens sancta, Populus qui in lucrum accessit, Populus dei, Viui lapides, sancti 1. Petri 2. Cerua uel Caprea, Prouerb. 3. Generatio quã possedit deus ab initio, Psal. 73. Sion Psal. 47. Domestici dei superstructi super fundamentũ Apostolorũ, Ephe. 2. Corpus Christi, Cõciues Populus fortis, Ciuitas gentiũ robustarũ, Esa, 10 & 25. Vrbs fortitudinis Zion, Psal. 2. Esa. 26. Ablactata à lacte, Esa. 8.

Annisa

Auulsa ab ubere, Esa.28 cap. Deserta, Esa.35.cap. Docti à domino, eiusdem cap.54. Omne semen uerum, Vinea electa, Hiere.2. Formosa, Speciosa, Cant. 2. Sponsa, Amica, Soror, Hortus conclusus, Fons signatus, Cant. 4. Immaculata, Sine macula, Cant. 5. Sine ruga, Ephe. 2. cap. Suauis, Decora, Perfecta, Electa, Beatissima, Aurora, Luna, Sol. Cant. 6. Concilium iustorum, Psal. 110. Participatio timentium deum, Psal. 18. Hierusalem noua, Psal. 64. Esa. 32. Mons sanctitatis Esa. 56. Psal. 2. Ciuitas regis magni, Domus, Templũ dei, Esa. 2. Multitudo credentium, Actorum 4. cap. Semen Abrahæ, Actorum 3. Vinea domini Zehaoth, Psal. 79. Esa. 5. Regina, Vinea electa, Psal. 44. Vinea domini exercituum, Germen delectabile, Esa. 5. Filij dei nati ex deo, Ioan. 1. Filij lucis, Lucæ 16. Fideles terræ, Psal. 86. Ciuitas dei, Psal. 100. Lapides uiui. 1 Petri 2. Promissionis filij, Gal. 3. Ecclesia sanctorum, Psal. 88. Domus dei, Atrium dei, Psal. 133. Solium Dauid & regnum eius, Esa. 9. Populus habitator Zion, Esa. 10. Peculium ac hæreditas domini, Regnũ, Lex ipsa in domino. 1 Thess. 5. Ephe. 5. Templum spiritus sancti, Terra sanctuarij, Horreum, Candelabrum, Iuda & Hierusalem, Regnum dei, Regnũ Christi, Cœlum, ut Psal. 88. Et erit testis fidelis in cœlo, id est, in ecclesia sanctorum. His plura edocebit pius usus Bibliorum, quæ nobis ante omnia uel ad uerbum nota esse uult D. Augustinus de doctrina Christiana lib. 1.

¶ *Eden* pro regione certa, cuius mentionem facit Esaias 37 capite. Et Gene. 3. Hinc pro delicijs immortalibus & intelligibilibus ponitur, Ad orientem lucem sapientiæ in Eden, id est, in delicijs, &c. Eden enim deliciæ uel uoluptas uel epulum significari dicitur, si ex Hebræo in Latinum interpretetur.

¶ *Edere & Bibere* metaphoricos dicitur pro felicem & plena uoluptate degere uitã, Apocalyp. 7 cap. Item Edere & Bibere Ioan. 6. est credere, Panem & carnem edere nihil aliud est quàm credere, & fidere, ut anima fidat se morte Christi redemptum esse.

Edere panem cum aliquo, est mensæ esse participem, adeoq; symbolice familiarem esse & in amicitiam receptum penitiorem ut Iudas. uide Psal. 40.

Edere præterea panem in regno dei, idiotismo linguæ sanctæ, est participem esse gaudiorum, uitæ futuræ, & frui omnibus delicijs cœlestibus. Panis enim pro uictu uniuerso ponitur: et Edere panẽ significat uel prandere uel cœnare, imò participem esse mensæ. Et hoc quoq; est, Edere & bibere super mensam Christi, Lucæ. 22. Nam his uerbis explicatur summa felicitas & maiestas, Lucæ 22. cap.

¶ *Efficacia potentiarum* dicitur, quum aliquid fit potenter, & uiuificare & occidere, ut Petrus occidit Ananiam, Elymam excæcat Paulus. Breuiter huiusmodi est, quod ait: Si dixeritis montibus, hinc tollere, &c.

¶ *Effundere* bifariàm accipitur: aliquando pœnarum magnitudinem, abundantiam & plenitudinem indignationis & feruentis iræ dei ostendit, ut Psal. 106. Effusa est despectio super principes. Et Hiere. 6. Effundendo paruulum in platea. Sic Dauid ubi interdum omne genus malorum imprecatur, ut Psal. 78. Effunde irã tuam in gentes, quæ non nouerunt nomen tuum. Et Psal. 34. Effunde frameam. Et Ezechielis 9 cap. Effundens furorem tuum super Ierusalem. Effundere omnem iram, furorem, &c. est secundũ demerita iustè punire ingratos. Vide D. Hieron. in Ezech. 9. Effundere animam atqui, est deficere, omnibus uiribus destitui, Hiob 30 cap.

Effundendi uerbum interdum in bonam partem accipitur. Nam gratiæ & muneris largitatem significat, secundum illud Ioelis 2 cap. Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Et Psal. 44. Effusa est gratia in labijs tuis, teste D. Hieron. uel ad Principiã uirg. Et Lucas Actorum 2. usus est Effundendi uerbo, ad significandam muneris largitatem. Item Rom. 5. Charitas dei diffusa est in cordibus nostris.

Effundere uerò animum & Cor, quid sit uide suprà, explicatum est in Anima, litera A. Apud Dauidem Psal. 42. Effundite coram illo cor uestrum, hoc est, omnem animi uestri æstum ipsi laxatis habenis quærimini, unde certa scilicet consolatio petitur. Et Psal. 62. Effundite corda uestra coram illo, hoc est, si quid uos premit aut angit, laxatis dolori habenis, & quicquid est aperite, reserate & effundite.

Effusio gressim in Dauide Psalmo 73 reperitur. Lapsi sunt pedes mei, sicut non effusi sint gressus mei. Eò usque enim motum se felicitate impiorum fatetur, ut propè à fiducia in deum studio'que recti excidisset. Id enim per lapsum pedum & effusionem gressuum significat.

¶ *Egrediendi* uerbum hebræi utuntur pro habitandi & conuerſandi. Omnes, inquit Eſaias, qui ex ea urbe egrediuntur. pro omnes qui in ea urbe uiuunt, Eſaiæ 55. cap. Quia in lætitia egredimini. Egredi quoq; uocabulum militare eſt, quo prælium abſq; timore fortiter aggredi ſignificatur. Meticuloſi enim in domibus latitant, quemadmodum & Apoſtoli ante receptum ſpiritum ſanctum. Sic Pſal. 57. Non egredieris deus in uirtutibus. Et 2 Regum 25. Egredere egredere uir ſanguinum.

Egredi, eſt etiam deditionem facere. 1. Samuelis 10 cap. cum Emphaſi dicitur: Egrediemur ad te: relictis Iſraelitis concedere ad partes Ammon. Item, Egredi & Ingredi ante populum, ſignificat omnia populi negotia tranſigere & perpendere, ut 1. Samuelis 18. cap. Omnia negotia à Dauidi tranſacta eſſe & perpendiſſe.

Egredi de femore ſeu latere, utero, & ex lumbis, idem eſſe quod naſci aut gentes ab aliquo ducere, Exodi. 1. Egreſsi de femore Iacob ſeptuaginta animæ. Erant autē omnes animæ, hoc eſt, homines ex Iacob. Latini ita loquūtur: Prognatus ſeu ortus à Iacob. Vergilius: Quo ſanguine cretus. Femur pro uirili membro uſurpat. Nā de muliere, Num. 5. cap. dicitur: Cum fecerit dominus corruere femur tuū, intelligit cunnum eius. Vel Putreſcere faciat femur tuum, Geneſis 15. cap. Qui egreditur de utero tuo. Septuag. Alius egredit ex te, hoc eſt, alius naſcet tibi. Hebr. cap. 7. Et ipſi ex lumbis egreſsi ſunt Abrahæ.

Egredi de ore, eſt ſtatuere & eligere, Hiere. 44. Quoniam faciendo faciemus omne uerbum quod egredietur de ore noſtro.

Egredi oculos præ pinguedine (ut patet Pſal. 37. uerſu 7.) impiorum. Liquet allegoriam eſſe, & uoluiſſe uatem tumentis ob pinguedinem, ſimilitudine, faſtū & tumorem ob nimiam opulentiam & rerum ſucceſſum ſignificari. Egredi oculos quoq; uates, pro eo dixit, quod eſt euaneſcere, uti accidit iis quibus nimiū genæ intumeſcunt: eodē Pſal. Et Gene. 42. Egreſſum eſt cor illorum. Idiotiſmus eſt, pro deſtitui uiribus, ſicut & Germani dicunt: Elapſum eſt cor illi, quum qui in magno diſcrimine deſperato eſt corde.

Egredi, inſuper ſignificat ire ad operas, egredi ab opere ad quietem ire, Pſal. 121. Dominus cuſtodiat introitum tuum, & exitum tuum ex hoc nunc & uſq; in ſeculum. Egredi ergo et ingredi, idem eſt quod intrare & Exire, pro in loco aliquo uerſari, ut infrà patebit. Hinc Egreſſus & Ingreſſus, idem quod Introitus & Exitus. Vitæ namq; actiones ſcriptura Egreſſum & Ingreſſum uocat. Inde dicebat Salomon. 3. Regum 3. Ego puer paruus, nec ſcio Egreſſum meum aut Ingreſſum, hoc eſt, nec quid incipiam, nec quid perficiam, quid mittam, quid'ue inſtituam, quę fugiam, quę'ue ſequar ſcio. Item,

Egredi & Ingredi ad uerbum ſacerdotis, Numeri 27. Egredietur & ingredietur. Egredientur & ingredientur, Id eſt, ſecundum quod ipſe Pontifex à deo doctus dixerit, Ioſue & filius Iſrael, ſuſcipient aliquid agendum, aut deſiſtent.

Egredi ad bellum, eſt obire bellum ſeu militiam. Numeri cap. 1. Omnium uirorū fortium ex Iſrael et numerabitis eas. Siue quotquot egredi poſſunt ad bellum in Iſrael, numerabitis eos. Id eſt, quotquot obire poſſunt militiam. Egredi deniq; deum, ante populum ſuum, eſt ipſum pro illo ſuam exercere uirtutem, Pſal. 60. memoratur ſanctorum querela, Deum non Egredi in exercitibus ſuis.

Egredi & Ingredi non poſſum. Id eſt, non poſſum ultra fungi munere ducis, nō poſſum amplius ingredi ad militiam è caſtris, & è militia ad caſtra. Egredi deniq; à facie dei, quid ſit, infrà in uerbo Eijciendi patebit.

¶ *Ego ſum qui ſum*, Exodi 3 cap. Hebraice Eie, aſer eie. Id eſt, Ero, qui ero: pro Ero, is enim ſum qui ero. Vel: Ero, quia ero. pro Ero: ero enim. Hoc eſt, qui eſt, qui fuit, et erit. Futurum enim tria tempora comprehendit. Quaſi dicat: Deus æternus. Interpres uertit, Sum, qui ſum: uertendo futurum per præſens: quia æternitas nullis finibus comprehenditur, ideò nullo tempore deſcribi poteſt, quo fit ut recte uocetur. Qui eſt, qui fuit, qui erit. Nam omnia tempora quum de deo loquuntur, confunduntur. Nomen hoc dei Græcè expreſsit Ioan. Apocalyp. 1. cap. Ab eo qui eſt, qui erat, et qui erit. Ego dominus deus ueſter, Leuit. 18. cap. ſubaudi, ſi hęc obſeruaueritis. Vel: Ego qui ſum Dominus deus ueſter et liberator, hęc precipio uobis. Item, Ego cum corde meo: noſter interpres pro hoc idiomate legit, cogitaui. Septuaginta habent: Mihi fuit in corde. 1 Paralip. 24. 28.

Ego Domine, ſermo eſt ad proprietatem Hebrææ linguæ compoſitus, in qua ſeſe promptos ad omnia officia, imò ad quoduis facinus offerunt, dicunt, Ego domine: pro quo Latini dicunt, Eccum, ecce hic, præſtò ſum.

¶ *Eijcere è Synagoga*, eſt ſocietate & priuilegijs Eccleſiæ priuare, ſiue palam pronunciare, quod nihil communionis habeas cum deo & ſanctis eius. Nam idem pollere ſynagogam & eccleſiam ſcripturis conſtat Ioan. 9. cap. Iam enim conſpirauerant Iudæi, ut ſi quis confiteretur eum eſſe Chriſtum è Synagoga eijceretur.

Eijcere ſeu Eijci aut repelli à facie dei quid ſit, exponit Hiere. cap. 15. Eijce, inquit, uel emitte illos à facie mea & egrediantur. Quod ſi dixerint ad te &c. Vbi D. Hieronymus, Non loco recedunt à deo peccatores, ſed uoluntate: quanquã legamus & Adam et Cain eiecto eſſe à facie dei, Gene. 3 & 4.

Eijcere foras, eſt tradere iudicio, Ioan. 6. Et eum qui uenit ad me non eijcio foras. Foras enim hoc tale comperies ſignificare, ut in illa parabola Matth. 13 cap. Simile eſt regnum cœlorum ſagenæ.

Eijcere oſſa & cadauera, eſt inter ſummas ignominas ponere. Nam oſſa è tumulis eijci, ſcriptura inter extremam contumeliam & infamiam ſiue cõtemptum ponet. Quę locutio apud Hiere. 8. cap. tanquam ſupplicij pars prædicitur.

Eijci deniq; in extremas tenebras ſiue exteriores, ut apud Matth. 8. cap. ſignificat his & ſimilibus parabolis tormenta impiorum fore maxima.

¶ *Eiulatus*, Barba, Lachryma, Caluitium, Saccus. Hęc non pœnitentiæ ſed miſeriæ iudicia ſunt, Eſaiæ 15 cap. Et ſuper Medeba Moab eiulabit, & in omnibus capitibus eius caluitium, omnis barba tonſa. In triuijs ſuis accinxerunt ſaccum.

¶ *Eleemoſyna* dictio, latine nihil eſt aliud quàm miſericordia. Quemadmodum igitur conſueto more quod ex gratia datur, gratia uocatur, ita obtinuit uſus, ut quod ex miſericordia datur, eleemoſyna, id eſt, miſericordia uocetur. Præſtiterit autem Germanis non græcam dictionem corruptam illam Almuſen, id eſt, eleemoſynam, ſed germanicam, Barmhertzigkeyt, & Latinis miſericordiam in ore & conſuetudine eſſe, ut intelligatur cum quid pauper petat, eleemoſynã petens, et quid dare debeat, à quo illa petitur.

Eleemoſyna igitur eſt animi uirtus, qua alienis malis indoleſcimus, dum famem & miſeriam qua proximus torquetur in uiſceribus noſtris. Capitur tamen nonnunquam iuxta uocabuli rationem pro beneficentia ſeu beneficio, quod ex hac commiſeratione pauperibus & miſeris, hoc eſt egenis & adflictis datur aut exhibetur, quo neceſsitati illorũ ſubuenitur. Nam à uerbo ἐλεάω miſereri ſignificat, deducitur. Hinc eſt quod ſcriptura omne officium ſubleuando proximo impenſum, miſericordiam uocet & eleemoſynam, Hoſeæ 6 & Matth. 6 cap. ait: Eleemoſynam præſtandã proximo eſſe, id eſt, ei, quẽ dominus tibi obtulerit, beneficio tuo fouendũ. Monet ut quàm maxime fratribus proſimus, idq; ad gloriam dei, quod qui ſpectarit, eum facile docebit ſpiritus, quibus maxime ſit Eleemoſynam præſtare. Eleemoſyna igitur non ſolum opus eſt miſericordiæ, ſed & mititatis & benignitatis. ut: Quum damus pauperi ob id ſolum quod pauper eſt & eget, opus eſt miſericordiæ duntaxat. Eleemoſyna uero proprie illud opus eſt, quod ex benigno corde proficiſcitur, etiamſi non uſq; adeo egeat cui das. Bonus es ex bonitate ingenita accurris & iuuas, etiam nullo habito perſonæ reſpectu.

Eleemoſynam Paulus munificentiam, beneficentiam, benedictionem, gratiam & communionem uocat, eo quod Eleemoſyna cedat in utilitatem tam dantis quàm accipientis, Rom. 15 & 2 Cor. 8 cap. clare patet. Nam ἐλεημοσύνη græce in ſacris dicitur, quod Hebræis חסד id eſt, Benignitas & beneficentia in egenos.

Eleemoſynam præſtare in occulto, ut ſiniſtra neſciat, quid dextera faciat. Hyperbole cum metaphora eſt, qua nihil aliud docere uoluit, quàm ut uolumus ob beneficentiam hominibus eſſe admirationi. In occulto ergo præſtatur Eleemoſyna, cum animis gloriationi ambitionisq; affectu caret.

¶ *Elementa*, iuxta linguam apoſtolicam cui aſſueſcendum, non ſunt illa quatuor: terram, aquam, aerem, ignem intelligenda, quæ etiam nuſquàm in ſcriptura legis Elemẽta appellata. Ab Ethnicis hanc appellationem accepimus, quam ſi uelis inferre ſcripturis: nimirum quàm periculoſe ſis impacturus. Elementorum nomine, ut infrà quoque latius oſtendemus in uocabulo Mundi, literas ipſas & ſcriptam legem intelligas, quæ uelut præludia ſunt & prima ſanctæ eruditionis rudimenta, hoc eſt, primariam inſtitutionem, quæ rudes adhuc rerum diuinarum paulatim prouehat ad altiora, proniores uerò ad peregrinos cultus, ueluti camelis, ſepiat atq; conſtringat. Græci ſiquidem & Latini literas, Elementa uocant: ita Apoſtolus primordia religionis, nunc legem ipſam literis,

literis,id est,elementis cõprehensam uocat, Vnde Hebr.5.cap.Iuxta rationem temporis debeatis iam preceptores seu doctores esse:nunc habetis opus,rursus Elementa primor dij aut initij sermonum dei erudiri. Vide prima rudimenta cognitionis uerbi dei Elementa uocat. Allusit enim Paulus ad alphabetarios & elementarios infantulos,quibus traduntur τὰ στοιχεῖα. Porrò στοιχεῖωσαι est elementa tradere,& hominem rudimentis imbuere. Hinc στοιχεῖα rudimenta sunt & primordia,qualia sunt apud dialecticos & grammaticos Porphyrij Isagoge,& Donati rudimenta. Hoc consilio uocauit etiam Paulus alibi Iudaicas cæremonias,Elementa mundi,id est,externas quasdam institutiones & manuductiones. Item ad Colosſ.2.cap. Videte ne quis uobis imponat per philosophiã, & inanem deceptionem,per doctrinam hominum & Elementa huius mundi. Gal.4. cap. Quomodo conuertimini rursus ad infirma & egena elementa mundi,&c. Legem hic quasi per cõtemptum Elemẽta,id est, literis uocat: addit infirma & egena,cum quod nequeat quam exigit præstare iusticiam,tum quod homines uerè egenos & infirmos reddat. Vbi enim instat cor animumq; pietati deditum exigere,id uerò natura nequeat præstare,plane efficit,ut homo suam inopiam sentiat,at infirmitatem agnoscens,iure à se requiri,quod non solum non habeat,sed ne possit quidem habere.

Huc pertinet quod Paulus.2.Cor.3.cap.scriptum reliquit: Litera occidit,spiritus autẽ uiuificat, Has externas institutiones et pædagogias cęremonias & lac.1.Cor.3.appellat: Imò pro omni re externa,pro omni deniq; ritu & cæremonia,qua homo uel contingitur,uel consignatur.

Porrò uocat Paulus ideo ea Elementa mundi,quod externis gaudeat mundus,exter nis ducatur & moueatur,Insuper quod in rebus mundi,omnis illa legis obseruantia, quam nõdum spiritu renouati homines præstant,sit ita:nimirum in locis,temporibus, uestibus,personis,uasis,& id genus alijs. At fides nulla re mundi,sed sola dei gratia,uer bo ac misericordia nititur,neq; per rem aliquam,sed sola gratia dei inuisibili ac æterna, hominem iustum reddit,saluum felicemq;. Quare iuxta phrasim scripturæ per Elemen ta mundi intelligo externas res,siue cæremonias Iudæorum,siue ordinationes ciuiles, institutionesq;, manuductionesq; & humanas constitutiones,quæ non sunt in spiritu, hoc est,quæ simul cum carne pereunt,& usu consumuntur,non uiuificant, non iustificant,non conseruant,non tuentur aduersus iudicium Dei,ut ad Gal.4.Colosſ.2. Nec opera legis diuinæ secundum carnem,id est,exteriorem fucum,intellecta,ut aperte uides in allegatis locis suprà,&c. dogmata & decreta illas externarum rerum constitutiones & obseruationes,ad Ephe.2.cap.

¶ *Eleuare* pro sperare,Sophoniæ 1.cap. Excisi sunt omnes eleuati argento. Translatio uulgaris habet,in uoluti argento. Eleuare uocem,est lamentari & clamare uoce magna, Iudicum 2.capite,Et eleuauerunt populus uocem suam & fleuerunt. Eleuare faciem ad deum,est cor ad sublimia inuestiganda attollere, Hiob 21.capite. Eleuare manus ad sanctitatem,Psal.134. Sustollite manus uestras ad sanctitatẽ. Helias Leuites Germanus: Eleuate manus uestras sacerdotes super suggestum sanctum. Item,Eleuare ad uentum, est susq; deq; ferre. Iob 31. Eleuas me ad uentum.

Eleuare quoq; pro offerre,Num.8. Offeret Hebraicè est,Eleuare faciet,pro offeret.

Eleuare falcem super segetẽ proximi tui,Deut.32.cap. Id est,si quid efferre uelis,ma nu colliges,non falce.

Eleuare manum in cœlum,Deut.32. Cum eleuauero manum meam in cœlum. Mo re mirantis. Per seipsum iurare solet deus: ad Hebræos 6.cap. Non est qui de manu mea possit eruere,quum eleuauerim manum,&c. id est,quum iuraũero per me uiuum & ui cturum in secula. Eleuationes sanctificationum,Deut.18. Pro,omnes oblationes quæ mihi dantur,uel omnes oblationes sanctas,hoc est,mihi consecratas.

Eleuare animas suas,Hiere.37.ubi noster legit,decipere animas suas: nimirum inani persuasione. Alioquin Eleuare aut leuare animam suam,utpote ad deum,longè diuersum est in Psalmorum libro.

Eleuare caput,est magno aliquẽ honore afficere.4.Reg.25.cap. Eleuauit Euil Merodach rex Babel,caput Iehoiachin regis Iehudah de carcere. De hoc Tropo in nomine Caput,diffusius reperies tractatum.

Eleuare cor,est idem quod superbire & quod exaltare cor,de quo Psal.130. Non est exaltatum cor,&c. Germani tale quid exprimunt,quoties dicunt,Er erhebt sichs.

Eleuare, absolute pro exaltare, in sublimem constituere, ut Numer. 24. cap. Eleuabitur rex eius super Agag, hoc est, plus quàm Agag.

¶ E *lohim* hoc nomen deo seu domino à uirtute & robore, quod solus omnia potest, suosq; uindicare & tueri contra uim quamlibet solear, scriptura tribuit, ut Psalmo secundo, Non est ei salus Elohim, id est, in Deo. Et Psalmo tertio, Elohim iustitiæ suæ uocat. Propter potestatem siquidem & officium tuendi, et ab iniuria defendendi homines, magistratus & iudices in scriptura Elohim uocantur, Exodi uigesimosecundo capite, Psalmo 18. & alibi.

¶ E *mortuum* pro sterili & effœto, Rom. 4. capite. Non considerauit suum ipsius corpus emortuum.

¶ E *mptus argento*, ut in Genesi legitur, pro emptitio & alienigena, Septuaginta, Emptitius seu pecunia emptus.

¶ E *phod* pro sacerdotio, Hoseæ 3. capite. Et non altare, & non Ephod, & Theraphin. Est autem Ephod indumentum sacerdotale, quod in Exodo & Leuitico ἐπωμὶς, Septuaginta interpretati sunt, id est, super humerale, hoc autem loco ἱερατίας, id est, sacerdotum, & Theraphim autem adpellentur figuræ & simulachra quæ nos dicere possumus præsenti in loco Cherubim & Seraphim sine alia quæ in templi ornamenta fieri iussa sunt. Hæc D. Hieronymus.

¶ E *piscopi* nomen à Paulo usurpatur interdum pro presbyteris, ut Philippensium 1. capite. Cum episcopis & diaconis. Hoc loci episcopos presbyteros appellat. Quandam enim affinitatem nomina inter se habent. Nam Episcopi tum diaconi, tum presbyteri, ac è regione presbyteri episcopi adpellantur. Testis est Theodoretus episcopus Cyrensis.

¶ E *phraim*, licet terra unius tribus sit, Iosue tertiodecimo capite, tamen in prophetis ponitur pro decem tribubus, hoc est pro regno Israel, Hoseæ 5. capite. Eo quod Hieroboam primus rex post diuisum regnum decem tribubus imperitans, Ephraimita fuerit, Hoseæ 5. capite & deinceps notissimũ est. Vnde alibi in Psal. 77. per opprobriũ omnes Iudæi audiunt: Filij Ephraim intendentes & iaculantes arcubus, cõuersi sunt in die belli. Et Psal. 59. Et Ephraim fortitudo capitis mei. Erat autem Ephraim filius Ioseph, in sorte cuius erat Silo, ubi primum erat arca Domini cum tabernaculo. Iosue 18. & illic habitauit Iosue dux populi, Iosue 19. ibiq; ex tribu Beniamin regnauit Saul rex primus totius populi, sed post reprobatus cum tota posteritate, & Hieroboam, ut dixi. Videbantur itaq; filij Ioseph, in primis filij Ephraim consecuti regnum, & omnia Dei sacra. Sed Silo locus est abiectus, Hiere. 7. capite, & tribus Ephraim non est electa, ut Psalmo 77. eodem, Et repulit tabernaculum Ioseph, & tribum Ephraim non elegit, sed elegit tribũ Iuda, montem Sion. Ephraim non elegit. Rachel namq; mater Beniamin, & auia fuit Ephraim & Manasse duarum potentissimarum tribuum. Vnde pro ipsa congregatione usurpetur, & pro populo Israelitico, Hieremiæ 31. capite, Quia factus, ait, Israeli pater, & Ephraim primogenitus meus est. Ephraim autem primogenitus dei dicitur, populus Israeliticus. Ideo non raro enim Israel dicitur Ephraim, propter regnum decem tribuum, aliquando ad distinctionem regni Iudæ: aliquando propter germinationem maximam & multiplicationem filiorum Dei. Hi inquam etiam dicebantur regnum Israel, licet non omnes Iudæi essent ex Israel siue Iacob. Reliquæ autem tribus simul regnum Iuda, & terra eorum propriè Iudæa. Vide Ioannem 7. capite, Non uolebat in Iudæa ambulare.

Regnum ad hæc Israel signatur sæpe iis nominibus in libris prophetarũ: Ephraim, Samaria, Israel, Ioseph, Iezrael, Bethauen, Bethel, & interdum Iacob. Et post diuisionem regni Hebræorum, uidelicet ætate Roboam & Hieroboam, cœpit rex Israel uocari, rex decem tribuum: Rex uerò Iuda nominibus hisce signatur: Iuda, Hierusalem & Beniamin. Hæc ex D. Hieronymo.

Ephraim deniq; quoq; apud Esaiam cap. 17. regnum Syriæ denotat. Adiutorium ab Ephraim, inquit Esaias. hoc est, præsidem Ephraim: propterea quod regnũ Israel cum Syris se coniunxerat, & fidebat auxilijs Syrorum, sicut cap. 7. eiusdem Esaiæ.

¶ E *uphrata* pro regno Iudæ, cui præfuit Dauid, hinc dictus Dauid Ephrateus: ut idem sit Psalmo centesimo trigesimosecundo, Ecce audiuimus eam in Euphrata, hoc est, in Hierusalem, ad quam Dauid Ephrateus transtulit sedem regiam. A rege itaque Ephrateo

Ephrateo, per Metonymia Hieruſalem uocatur Ephrata. Sicut etiam in Germanico ſæpe ſolemus, ut ſi dicam: Saxonia liberè confeſſa eſt Chriſtum Auguſtæ coram Cæſare & toto imperio. Hic Saxonia ſignificat Ducem illuſtriſsimū Ioannem electorem Saxoniæ, qui genere Saxo fuit. Pomeranus regit Eccleſiam Vuittembergenſem, hoc eſt, Ioannes Pomeranus.

¶ *Equitis* nomine anima uiri ſancti exprimitur, quo iumentum corporis bene ſubditum regit, unde Ioannes in Apocalypſi 19. cap. dominum contemplatus ait, Et exercitus qui ſunt in cœlo ſequebantur eum in equis albis.

¶ *Equus* in ſcripturis indomitam ferocitatem, ſuperbiam, arrogantiam ſibi immodicè placentem, iuxta animantis naturam ſignificat, quam quum alibi crebro, tum uerò potiſsimum in impijs inuenias licebit. Nihil enim deo committunt rerum ſuarum, ſed ex propriis uiribus toti pendēt. Sic in Pſal. 19. Ridetur impiorum nimia de uiribus propriis ſpes & præſumptio. Hi in curribus, ait, & hi in equis, &c. Et Pſal. 9. Fallax equus ad ſalutem, id eſt, caballus fruſtra promittit equiti ſalutem. Item Pſal. 146. Non in fortitudine equi uoluntatem habebit, id eſt, Deus minimè gratas habebit equi uires. Hinc Equi pro faſtu atque arrogantia ſumi ſolent, Pſal. 76. Dormitauerunt equi, qui aſcenderunt Equos.

Equus interdum in ſcripturis propter curſus uelocitatem, pro tempore plerunq; accipi ſolet, quemadmodum apud Zachariam præcipuè cap. 3. uidere licet. Et Apocalyp. 6. cap. Et ecce equus albus. Equus rufus cruentas cædes ſignat. Id quod ex cap. 7. Danielis apparet de quarta beſtia.

Equi præterea nomine lubrica uita, & ſtoliditas & inſipientia exprimitur Pſalmo 31. Nolite fieri ſicut Equus & mulus. Aliquando hoc uocabulo dignitas temporalis denotatur, Eccleſiaſt. 10. capite. Vidi ſeruos in equis, & principes ambulantes quaſi ſeruos ſuper terram. Item præſens ſeculum, Geneſis 49. capite. Fiat Dan coluber in uia, Ceraſtes in ſemita mordens ungulos equi ut cadat aſcenſor eius retro. Ad hæc rectæ intentionis præparatio, Prouerb. 21. cap. Equus paratur in die belli, dominus ſalutem tribuit. Dionyſius in cœleſti Ierarchia, inquit, angelos uocari equos propter obedientiam & moderationem. Albos propter diuini ſplendoris copiam. Rufos propter ardentem charitatem, & in officijs ſedulitatem. Varij coloris eò quod ſe nobis inferioribus attemperant, ſuum donum, nempe candorem noſtræ humilitati, id eſt, nigredinem communicantes.

¶ *Equitare* ſuper leuem nubem, idem eſt quod celeriter ac repente caſtigare, uiſitare, ſicut in cœlo nubes de regione in regionem tranſit, Eſaiæ decimonono capite. Vaticinatur autem uates de Ægypto, & ait, Ecce Dominus uehitur ſuper nubem leuem, et uenit ad Ægyptum, & nutarunt idola Ægpti à conſpectu eius, & cor Ægypti in medio eius colliqueſcet. Nam de celerrima & inopinata hoſtium irruptione in Ægyptum, quos dominus adduxit, propheta uaticinatur. Et hanc ob cauſam dicit Dominum uectum leui nube, Ægyptijs ſuperueniſſe, & alibi ac in compluribus locis reperitur hæc deuaſtatio deorum, ut Sophoniæ ſecundo capite. Diſperdet ſiquidem omnes deos orbis. Item Ephreim ego feci equitare, Hoſeæ decimo capite, hoc eſt, ſublimaui te in regnum, & permiſi, ut & Iehuda iuxta te ararotis teneret officium

Inequitare aut Inſidere Cherubim dicitur Dominus, quod per illos ſua iudicia animoſe, diligenter & indefeſſe, prudenter ac magna celeritate perficiat, ut in Pſalmis & Ezechiele uidere eſt.

¶ *Epulari*, pro feſtum celebrare ueteres etiam Latini uſi ſunt, eo quod in publicis feſtiuitatibus publicę etiam epulæ dabantur, 1. Corinth. 5. capite, Epulemur in azymis ſyncerritatis & ueritatis.

¶ *Eradicare* pro auferre, Sophoniæ 1. capite. Et eradicabo hominem à facie terræ. Septuaginta, auferam.

¶ *Errare*, nihil aliud eſt, quàm à uera Chriſti doctrina diſcedere, & humana amplecti. Ezechiel propheta hoc teſtatur: Errantem, inquit, ouem non reuocaſtis. Et errantem inquit Auguſtinus, dicit, & ouem appellat. Si quando errabat quis cuius uocem ut erraret audiebat, proculdubio enim non erraret, ſi uocem paſtoris audiret. Sed ideo errauit, quia uocem audiuit alieni, uocem furis & latronis audiuit. Hæc ille.

¶ *Erigere* pro ſuſcipere & ſaluare, Pſalmo ſexageſimo. Exaltabo te Domine, quo-

niam erexisti me Septuaginta, Suscepisti.

¶ *Eremus* in sacris scripturis pro locis saltuosis, campestribus ac irriguis, ubi non nihil succi est, utitur, Esa. 41. Dabo in Eremo, uel solitudine cedrum & myrtum. Myrtus & Olea, non uiuunt in locis nimium siticulosis, sed in ea relegat abietem, ulmum ac platanum diuina prouidentia.

¶ *Erudire*, est humiliare, castigare, increpare. Eruditio, est increpatio, castigatio, Psalmo 16. Et per noctem erudierunt renes mei. id est, castigauerunt me ultimæ cogitationes: & abditissimi adfectus, dederunt mihi intellectum rerum cœlestium, &c. Et Prouerb. 4. Audite filij eruditionem patris. Septuaginta παιδείαν id est, castigationem siue institutionem in bonis artibus.

Eruditus corde, Exodi 31. cap. Omnis eruditi, addendum ex Hebræo, Corde. Id est, ita docui, omnes artifices, in eorum animis in serendo sapientiam, ut facere possint.

¶ *Eructare*, amplitudo & ingens copia mysteriorum diuinorum non explicatur uerbis, sed fermè patente meatu eructatur, ut Psalmo 45. Propheta benignitatem Dei, qua nos absumpta carne dignatus est inuisere, & ecclesiam dicere coniugem enarraturus: Eructauit, ait, cor meum uerbum bonum. id est, ad auditum fidelium produxit uerbum bonum, id est, carmen suaue. Et Psalmo 19. Dies diei non annunciat uel indicat, sed eructat, non scientiam, sed uerbum. Eructant, ex abundantia cordis spiritu sancto ebrij &c. Et Psalmo 119.

¶ *Eruere*, est rectè docere & patrocinari aduersus sæuitiam mundi Prouerb. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem.

Eruere oculos, uel Abijcere oculum, non est oculos cultro externo effodere, sed cordis concupiscentiam per fidem mortificare: qua mortificata, erutus est etiam oculus corporalis, ne aspectu mulierum non scandalizet, adeoq; hoc est pactum facere cum oculis, Iob 31. Pactum pepigi cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de uirgine, malum cordis fermentum per fidem expugnare. Nam lex adulteræ, non solum opus, uerum etiam concupiscentiam prohibet, Matth. 5. cap.

¶ *Erumpere*, pro augere & subolescere utuntur Hebræi, ut in libris Mosaicis sæpissime legitur, Esa. 54 Longos fac funiculos tuos, & clauos tuos consolida. Ad dexteram enim, & ad læuam erumpes.

¶ *Est, esse, essentia*, Est uerbum aliter accipiendum, si de Deo dicatur: aliter, si de homine. Cum de Deo dicitur, perpetuum & æternum significat, ut Exodi 3. cap. Ero qui ero, Et qui misit me. Ibid. Deut. 32. Ego sum solus, Ioan. 1. In principio erat uerbum. Prouerb. 8. capite. Vt hæreditare faciam diligentes me. Est, uel Esse, æternum scilicet & semper duraturum. Vbi D. Hieronymus, Vt diligentes me.

Esse, nonnunquam pro effici uel fieri, 1. Cor. 6. Erunt enim, inquit, duo in carnem unam. Gen. 24. Si estis uos misericordiam facientes, id est, si facitis misericordiam.

Esse in nationes, Gen 17. cap. pro, Ex ea gentes multæ nascentur, nempe ex Sara.

Esse creaturarum omnium, est à deo, & in deo. In ipso euim uiuimus, mouemur & sumus, Act. 17. Inde nomen dei essentiale. Est pro significat, Gen. 40. Tres propagines, sunt tres dies. Et Gen. 41. Septem boues pulchræ, & septem spicæ plenæ, sunt septem uberitatis anni, hoc est, sunt pro significant esse positum. Et Lucæ 8. cap. Semen, inquit, est uerbum dei, At nullum semen est uerbum dei, sed hac uoce significabat uerbum dei. Et Matth. 13. Ager est mundus. Est, non perpetuo pro esse accipitur ut Hebræi, sed etiam pro significare, Ioan. 15. Ego sum uitis: nec tamẽ erat uitis, sed uitis in morem se habebat. Patet istud uerbũ Sum: nulla ratione pro Esse, accipi posse, sed pro significo, uel exprimo, ut sit sensus: Ego uitem significo, uel exprimo, uel eius in morem me habeo. Est ideo cuius significantia non perpetuo pro esse accipitur, sed etiam pro significare.

Est tibi quasi anima tua, Deut. 13. cap. pro eo quod est, Diligis illum sicut teipsum, Latini uti hyperbola solent in describenda maxima beneuolentia: nempe, Dimidium animæ meæ, aut animę meæ portio. Est mihi, Hebræis etiam pro habeo est, quemadmodum Latini cum datiuo accipiunt, Gen. 32. Nunquid est uobis frater. Virgilius, Est mihi pater domi, est iniusta nouerca.

¶ *Esurire & Sitire*, apud Matthæum cap. 5. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam. Dominus Esuriendi & sitiendi uocabulis significauit ingens desiderium & modis omnibus exquisitissimum iustitiæ studium, id quod à suis requirit.

Esurientes

Esurientes hinc iustitiam dicuntur, qui egent iusticia: siue intelligas iusticiæ illam indigentiam, pro eo quod à nemine possunt quod iustum & æquum est obtinere: siue pro desiderio propriæ innocentiæ, quo scilicet discernuntur, qui iam peccata sua agnorunt. Beatos dominus pronunciat, pauperes, lugẽtes, mites et Esurientes, hoc est, secundum carnem infelices, & quorum res accisæ & adflictæ sunt iudicio mundi, suadere uoluisse sui abnegationem, carnis mundiq; mortificationem, ut scilicet præsentibus liberet ualedicere, & ab ipso expectare cœlestia.

¶ Et, quod Hebræis est Vof, uarie utuntur. Iam rationali pro accusatiuo, pro causali, ut causaliter exponatur, Sic Esaiæ. 64. Ecce iratus es, & peccauimus, id est, quia nos peccauimus, ideo tu iratus fuisti. Sic in salutatione angelica, Lucæ. 1. Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fuctus uentris tui. id est, quia fructus ipse benedictus, ideo & tu benedicta es: nimirum non per te, sed à fructu qnem gestas in utero tuo, per quem & bene dicentur gentes, ut sit ipse & benedictus & benedicens, sicut sanctus sanctificans Geneſis. 3. capite. Et emisit enim dominus deus, id est, Et hæc fuit causa, ut mãdaret eum dominus, Gen. 4. Hebræus sic legit: Et concepit & peperit Cain, & dixit, Hic. Et causalis cõiunctio: & dixit, hoc est, intra se cogitauit, animo statuit, Et Exodi. 10. cap. Et pro dum ponitur, ut Geneſis. 7. cap. Et diluuium aquarum fuit, uel uenit, id est, dum uenit, quando uenit. Et pro tunc, Gene. 12. cap. Et dixit ad Saram uxorem suam, id est, tunc & hoc consilium iniit cum uxore. Mox sequitur, Et fiet. sic enim habent Hebraica ad uerbum, Gen. 18. Et dimittam omni loco, pro tunc. & Leuit. 1. cap. Et de turturibus, id est, Tunc de turturibus.

Et, pro igitur uel ergo ponitur, Gen. Ac si dicat: Et noui te esse uenustam: fiet igitur, quum Ægyptij te uiderint, &c. Deinde mox: Et dicẽt iterum: Et ero tunc. Tunc dicent forma scilicet tua uisa. Et me interficiant. hic copulat.

Et, quoq; coniunctio, obedientiæ promptitudinem significat, Danielis cap. 1. Et ad finem dierum, quos rex dixit, ut introduceret: & introduxit illos, &c. Sic & in uersu 20. eod. cap. Et comperiebat.

Et, pro ideo, Gen. 26. Abimelech dicebat: Potentior nobis factus es, recede à nobis. Et ille discesit, id est, ideo.

Et, pro ut, quod Hebræis frequẽs est. Gen. 20. Orabit pro te & uiues, id est, ut uiuas. Et Gen. 23. in Hebræo legitur, Et dabit mihi speluncam duplicem, pro quo Latinus interpres: Vt det mihi speluncam, Gen. 9. cap. Et erit signum, pro Vt sit signum.

Et, pro nam, uel enim, uel quia, Gen. 35. cap. & 22. Et non pepercisti unigenito filio, pro, quia non: Vel, non enim pepercisti.

Et, pro relatione, Esa. 3. capite. Et sicut grex quem colligit. Hebræus: Et sicut grex, & nemo, id est, quem nemo colligit. Et pro quod, Gen. 9. Et nequaquam, id est, quod nequaquam.

Et, pro id est, Geneſis 3. Et semen tuum: pro, id est, Geneſis 28. Et in semine tuo, pro, id est, Exodi 29. Et adipem qui operit inteſtina. Hoc loco Et, accipitur expositiuè, quasi dicat, id est, adipem tegentem inteſtina, Numeri 31. capite. Et tubas ad clangendum tradidit ei, Id est, tubas quoque clangore solebant in honorem Dei, quibus etiam signum dabatur in bello.

Et, coniunctio interdum omittitur, ut Exodi 17. Proijce uirgam coram Pharaone, erit in colubrum. Et, pro sed positum uidetur, Matth. 17. Et non agnouerunt eum, id est. sed. Marci 12. Et metuebant multitudinem, pro, sed est positum more Hebraico, quo Vof uice est multarum cõiunctionum. Nam pro quauis coniunctione Vof Hebræis. Item, Et, pro nam, Ioan. 11. cap. Et, pro aut, Exodi 12. cap. Iuxta quem ritum tolletis & hœdũ. Et, pro Aut, positum est.

Et, sæpe concludentis patticula, non coniunctio copulatiua. 1. Ioannis 1. capite, Et uita manifestata est, & uidimus, ideo testamur, & annunciamus uobis uitam æternam, quæ erat apud patrem, & manifestata est nobis. Sic Ioan. 1. capite. In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum. Nam postremum Et, concludentis est particula.

Atqui inter innumeras acceptiones istam quoque ut celeritatem & accinctam signi ficet, ut 1. Reg. 17. 14. Item. Et copulatiua, id sępe fit inter duo substantiua. Et quodcunq; uerbũ sapiẽtiæ. Apud Hebræos, Omne uerbũ, &c. Sæpenumero enim duo Et, in duob⁹

membris uim habent,quemadmodum cum & tunc,aut protinus enimuit in Geneſi cernere licet.

¶ *Ethnicum & Publicanum eſſe*, eſt deleri è catalogo eccleſiaſtico,& recenſeri,haberiq; inter facinoroſos,quibus nihil neq; officij,neq; ſynceri tuto committas,ut nos ſolemus mœchos ἀντοφώῳ deprehenſos honore & trabea exutos publice dedecorare,ut.2.Corinth.2.cap.

¶ *Euacuare*,eſt abolere,obliterare,irrita reddere,antiquare,abrogare,quo uerbo frequenter utitur D.Paul⁹ Rom.3.Interpres ſæpenumero uertit,deſtruere ἄργον ocioſum. Inde καταργεῖ ocioſum & ſuperuacaneum.Item,pro præparare uſurpatur,Gen.24. Et ego euacuaui domum & locum camelis.Septuaginta,Præparaui.

¶ *Euaneſcere*,pro fruſtrari,uſus eſt Paulus hoc uerbo ad Rom.5.cap. Euanuerunt in cogitationibus ſuis,id eſt,uani,ſuperuacanei facti ſunt, hoc eſt fruſtrari ſunt. μάτην enim fruſtra.inde μάταιος ſuperuacaneus & nullius uſus.Vulgo uanum uocant glorioſum & ſuperbum.Qui callent,Vanum dicunt,aut quod uerum non eſt,aut quod friuolum eſt & inane,nihil habens ſolidi.

¶ *Euangelij* uox,nec eſt Hebræa,nec Latina,nec Germanica,nec Gallica,ſed Græca eſt,& ſignificat bonum,fauſtum,& felix nuncium.Quem enim Græci angelum,unde Euangelion deſcendit,uocant,eum non nuncium uocamus.Et Euangelia Græcis dicebantur ſacrificium & ſupplicationes pro iucundo & optato nuncio ſuſcepta.Item fauſti nuncij præmia.Nam ueteres præmium τὰ εὐαγγέλια uocarunt,quod dabatur fauſta nuncianti.Sic Cicero ad Atticum.O ſuaues epiſtolas quibus Euangelium deberi fateor.Lege Budæum in annotationibus Pandectarum,in Tit.De officio præfecti prætorio.Autore autem etiam ipſo,renunciationes,& præconia,id eſt, μνήματα καὶ κηρύγματα ſignificant.Poteſt autem iſtius uocabuli uſus in prophanis quoque rebus eſſe.Si cui famelico adnunciatur,lautam et opiparam cœnam paratã eſſe,Euangelion(ſed prophanum)dici poteſt.Hoc enim nuncio exhilaratur & refocillatur animus famelici.Si quis carcere captiuus audit,ſe proximo die liberum fore,audit Euangelion,hoc eſt,nuncij animo ſuo gratiſsimum:ſi medicus polliceatur ægroto, qui multo tempore maximis doloribus excruciatus eſt,poſtero die priſtinam ſanitatem adfuturam,is certe dici poteſt ægroto Euangelion prædicare.Breuiter,quicquid iucundi,grati,& læti,triſti & cupido animo adnunciatur,id Euangelij nomine explicari poteſt.Diſcimus hinc ergo, Noui Teſtamenti ſcriptores Euangelij uocem uſurpaſſe,pro publica gratiæ ac redemptionis per Chriſtum partæ,renunciatione ac prædicatione,de qua innumera ſcripturę oracula prædixerunt.Vel,Euangelium,eſt felix illa prædicatio qua Chriſtus annuncia tur nobis datus,ut per ipſum à diabolo,peccato & morte liberati, in ipſo ſanctificemur,& credentes patriæ reſtituamur,æternumq; uiuamus.Euangelion regni aliud nõ eſt quàm fauſta annunciatio,quod deus uelit regnare in ſuis,in terris: poſt hoc ſeculũ autem & hanc uitam transferre illos ad ſe in ſedes beatas,& æternum regnum,idq; per meritum Chriſti domini.Apparet Apoſtolos domini Euangelij uocabulum ex prophetis,ut & alia ferè omnia ſua,accepiſſe,Eſa.61.cap.Spiritus domini ſuper me,&c.

Euangelizare,eſt lætum,iucundum,ſuaue,bonum & acceptum uerbum nunciare, Germanicè,Gute meer ſagen,etvvas trœſtlichs uerkundigen.Id quod maximè conuenit condonationi noxæ,per Chriſtum cõſequutæ.Euangelium annunciari,nihil aliud eſt,quàm redemptionem nunciari.Et expectatæ diu,tandem exhibitæ per Chriſtum ſalutis,renunciatio,præconiumq; publicum.

Euangelij & legis diſcrimen.

Paulinas epiſtolas non minimam noui Teſtamenti partem ,nemo ſanè intellexerit, ſi non probè teneat quid ſit Lex,& quid Euangelium dicatur.Solidum namq; eſt & firmiſsimum,ſcripturam in hæc duo diſtingui,& Euangelion pro qualibet promiſsione gratiæ dei uſurpari.Nam quicquid in ea legimus,aut requirit aliquid à nobis & Legis nomine cenſetur:aut pollicetur aliquid,& dei rectè uocatur promiſsio.

Sacri ſcriptores autem promiſsiones ἐπαγγελίας, non εὐαγγελία uocant:& per Euangelion ubiq; Chriſti & pacis,gratiæ,quam nobis reſtituit prædicationem publicam illam, & omni creatura communicandam intelligunt:id quod quiuis agnoſcat,excutiens ea noui Teſtamenti loca,in quibus hæc uox legitur.

Eſt

Est autem Lex, doctrina requirens perfectam obediẽtiam erga deum, non remittit gratis peccata, non pronũciat iustos: id est, acceptos deo, nisi legi satisfactũ sit. Et quanquam habet promissiones, tamen hæ requirunt conditionem impletæ legis. Econtra Euangelium, & si cõcionatur de pœnitentia & de bonis operibus, tamen continet promissionem beneficij Christi, quæ est propria & præcipua Euangelij doctrina, & seiungenda à lege: gratis enim remittit peccata, & pronunciat nos iustos, etiamsi legi non satisfacimus. Infrà suo loco fusius dicemus.

¶ *Euangelij nomina* sunt hæc: Virga directionis, & sceptrum regni dei dicitur. Psal. 45. Remissio peccatorum Euangelium dicitur, ut Luc. 3. cap. Remissio peccatorum, periphrasis est Euangelij, aliàs Paulus iustificationem uocat more Hebraico, pro absolutione & remissione peccatorum. Nemo enim iustus est, nisi qui credit in Christum, & qui credit sibi per Christum remissa esse peccata, & is studebit se Christo confirmare. Virga ferrea appellatur, Psal. 2. Lux magna. Esa. 9. & Matth. 3. cap. Virga oris Domini, & spiritus oris labiorum, Esa. 11, & 2 Thessal. 2 cap. Lex ueritatis. Malach. 2. Lex ueritatis fuit in ore eius. Verriculum. Matthæi 13. Cornu salutis. Lucæ 1 cap. Virtus Dei. Rom. 1. Administratio spiritus & iustitiæ. 2 Cor. 3. Vterus & uulua. Esa. 46. Panis uitæ. Ioan. 6. Dies uirtutis & uterus auroræ, Psal. 109. Est enim Dies uirtutis Christi, quo filij nascimur, atque concipimur, uelut eos: nempe citra operam hominum de cœlo solo, gratia spiritus sancti. Virga uirtutis, eod. Psalmo. Huius uirgæ fastigium adorauit in manu Ioseph. Lex apud Esa. cap. 51. Lex à me egredietur, dicitur Euangelium, ut apud Paulum, Lex spiritus uitæ: quod Euangelium è Sion egressum est. Farina, pro Euangelio sumitur, Mat. 13. Scissura petrarum, cauernæ saxorum, Esa. 7. Cornu ferreum. Vngulæ æreæ, Mich. 4. Clypeus ignitus, Prouer. 30. & Heb. 4 cap. Benedictio prætextu, cuius aliquando prædicatur maledictio. Malach. 2. Fons aquæ uiuæ, Ioan. 4. ca. Granum frumenti cadens in terram. Mat. 12. quod & Christus ipse Ioan. 6. Carbo uiuus, carbunculus, uel calculus, Esa. 6. Aqua salutaris, &c. Iudicia uocat, Esaiæ 26. cap. quia Euangelion damnat omnium hominum opera & studia, & Christi tantum merita offert, quibus nitamur. Et 41 Iudic. ait, gentibus proferet. Mysterium Apostolus Euangelium uocat. Colossi. 1. & 4. Aut quod non omnibus manifestandum sit: non enim quod non omnibus publicandum sit: nequaquam quod sanctum est canibus datur, neq; margaritę, &c. Aut, quia humanum ita excellit captum, & nemo hoc grande intelligat mysterium siue arcanum, nisi qui spiritu doctore susceperit. Vnde Matth. 13. Vobis datum est nosse mysteria regni cœlorum. Et 1 Corin. 2. Sapientiam loquimur inter perfectos. Mysterium reconditum à seculo uocatur. hoc est, à mundi exordio, legalibus tectum inuolucris, typicisq; designatum mysterijs. Rom. 15. 1 Cor. 2. Colos. 1. Eph. 3.

¶ *Euge*, uox est collaudantium, exultantium, & maximo gestientium plausu, applaudentis ei, qui bona fide suo functus est officio: ueluti cum nos rationem reddentis, grataq; nobis proferentis sermonem excipimus, ac dicimus, He, das ist recht, vvol gehandlet. Matth. 25. cap. Euge, inquit, serue bone & fidelis, &c. Et, Euax, uox eiusdem significationis est. Alij ex Hebræo uertunt Euge, Vah, quæ est uox insultantis. ut habetur Psal. 70.

¶ *Erugo*, apud Matth. 6. Ne reponatis uobis thesauros in terra, ubi erugo & tinea corrumpit, &c. Per Eruginem enim intelligendum est, quicquid poterit corruptionis rebus terrenis accidere. Ergo, si fuerunt in usu, consumuntur: & si non fuerunt in usu, corrumpuntur.

¶ *Euigilare*, apud Paulum Rom. 13. est oculos & mentem recipere. Vtitur enim symbolico, siue allegorico sermone Paulus: Et hoc scientes, inquit Paulus, tempus, quia hora est iam à somno, &c. Euigilare, siue Expergisci.

Euigilare Deum, est ultionem de suo populo sumere, ut infrà patebit in tropo dictionis Exurgere.

¶ *Eudocia*, pro bona uoluntate. Ephes. 1. secundum beneplacitum uoluntatis suæ. Theodoretus, Consueuit sacra scriptura uoluntatem appellare beneficientiæ bene placitum. Vide & Budæum.

¶ *Eunuchi*, sunt lectorum custodes & cubicularij, uiri potentes apud reges, non spadones, quamuis Barbari reges, id muneris hisce molliculis ferè iniungere soliti sunt, unde & eunuchi, spadones dici cœperũt. Dan. 1. Hinc Hebræis eunuchi pro aulicis & mini

ſtris principum accipi rarum non eſt,nominis tranſitu facto, quòd Eunuchis ſeparentur primo principum uxores:deinde & ipſi principes,ſed uxorij: hoc eſt muliebres facti.Hier.34.Sic hæc uox Act. 8.non ſexus aut impotentis denotatio eſt,ſed officij.Nam officij ueteribus miniſtri aulæ per catachreſim dicebantur Eunuchi. Et Hier.38. Et audiuit Ebedmelech Æthiops uir Eunuchus de familia regis,&c. Vir Eunuchus:hoc eſt, ſecundum Ionathan,uir principalis,aulicus,cui non fuerũt execta uirilia, qui non fuit ſpado.S unt autem,adfirmantibus priſcis Hebræis,crudeles.

¶ *Eurus*, orientalis uentus,cui ſumma uehementia in ſcripturis tribuitur,qui confringere ſolet naues maximas,quibus magnum mare nauigatur. Pſalm.48. hac ſimilitudine uſus Hier. capite decimo,ubi inducit dominum ſic minari. Vento Euro diſpergam eos coram hoſtibus.

¶ *Exactores* in ſcriptura hi dicuntur,qui per opera legis iuſtificari uolunt: hoc eſt, doctores ſunt legis.De quibus Eſa.9.Iugum enim oneris eius & uirgam humeri eius, & ſceptrum Exactoris eius ſuperaſti,& Zach.9.cap.Et nõ tranſibit ſuper eos ultrà. Exactor legis,non amplius tibi dominabitur.

¶ *Exaltare* pro apparere,uel conſpicuum fieri interdum ponitur.Eſaiæ 49.Et ponam omnes montes meos in uiam,& ſemitæ meæ Exaltabuntur,Interdum pro demonſtrare.Pſalm.21.Exaltare domine, in fortitudine tua cantabimus, & pſallemus fortitudines tuas.Pro laudibus uehere, ut Exodi 15.cap. Deus patris mei, & Exaltabo eum. Extollere ſeu Exaltare utuntur Hebræi per metalepſim,pro interficere:quem enim conterere uolumus,extollimus.Et hoc uerbum Exaltandi uel hodie probroſum eſt. Nam de adigendis afficiẽdisq; patibulo dicimus.Du vvurſt noch erhœcht:id eſt,ſuſpenderis, uel affigeris patibulo.Ioan.3.Exaltari oportet filium hominis,pro mori, & cruci affigi. Hinc familiare eſt Hebræis, ut crucis ſupplicium, Exaltationem uocent, quomodo & Chriſtus hac uoce uſus eſt,Eſaiæ quinquageſimo primo.Sic habent Hebræa. Et cum dite:hoc eſt,diuitibus,Exaltatio eius.Exultare manum in aliquem, tertij Regum 11 cap. idem eſt quod mittere manum in aliquem, Nehemiæ 13. capite. Eſter cap. 9. Exaltare atqui cor ſuum in uias domini.2. Paralipomen.17. Septuaginta, Exaltatum eſt cor eius in uijs domini.Pro quo Latinus noſter, Cumq; ſumpſiſſet cor eius audaciam propter uias domini.Verum 2.Paralipom. 26. & 32.capitur hoc idioma in partem deteriorem. quemadmodum Pſalm.130.Non eſt Exaltatum cor meum &c. pro eo quod eſt ſuperbire animus, mihi nunquam fuit. Dicitur etiam Eleuare cor, ut ſuprà ſatis declaratum fuit.

Exaltari in uertice mõtium,eſt ſuper omnem altitudinem Exaltari,Eſa.2.Præparatus erit mons domus domini.In capite montium,& exaltatus ſuper colles.Exaltari manum,eſt oſtendere potentiam & exercere uirtutem,& minari ſtragem & uerbera,tanto acerbiora,quanto diutius expectata.Pſal.10.Exurge domine & Exalta manum.

Exaltari poſtremo,idem quod exaltata quæ ſint agnoſcere & perpendere.Pſal.48. Exaltate palatia eius.Idem ualet atq;,ut celſa ſint conſiderate. Vt enim nos dicimus:Extolli,quæ humi ſublata prædicantur:ita ſcriptura dicit, Exaltari quæ exaltata agnoſcuntur,& perpenduntur.

¶ *Exaſperare*, eſt incitare,laceſſere,concitare,irritare:nempe deum.Pſal.68.Similiter eos qui Exaſperant,qui habitãt in ſepulchris.Hinc exaſperãs,pro incredulo.Ezech. cap.2.Quia domus exſperans eſt.

¶ *Exatiari*, nonnunquam eſt uoluptate ob proximi incommdum adfici.Iob 16. Simul ſuper me exatiati ſunt. Hinc Exatiantur mali,ſi pij adfliguntur.Exaturabũtur rurſus omnes creaturæ in iudicio domini, propter impiorum perditionem, ut Eſaias ait: Erunt ad ſatietatem uiſionis omni carni.

¶ *Excelſum*, Idola & aræ,Hebraico ſermone Bannoth appellantur.Hoc adnotauimus propter eos,qui in Samuelis & Regum uolumine,quid ſignificet hoc uerbum,dubitant.Mich.1.Et quæ Excelſa Iehudæ non Hieruſalem. Septuaginta, hamartia: id eſt, peccatum.Excelſum.id eſt,ſignum lupanaris,ut ſunt ſacella,delubra, aræ,lucus. Ezech. Et faceres tibi excelſum in omni platea,in omni compito coli feciſti tibi Excelſum tuum.Et Hierem.2.Excelſa ſubſtantiue,uocabant ſua ſacella, quæ ædificabant, impoſitis altaribus,ad prohibita ſacrificia,ut ſæpe legis 4.lib.Reg.Vbiq;,inquit, es conſtuprata: id eſt,exercuiſti idololatriam tuam contra legem.

Excelſa

Excelſa inhabitare, eſt confidenter uiuere,& quaſi in turribus altis. Sicq; animo ſecurum eſſe, ab igne deuorante. Eſa.33.cap. Illa excelſa inhabitabit. Verè in excelſis habitat Chriſtus, qui turrexit ad dexteram Patris in cœleſtibus,& cui mors ultrà non dominabitur. Rom.6.cap.

¶ *Excidere*, Latinis ſignificat obliuiſci, negligere, ceſſare, aut omittere. 1.Corin.13. Charitas nunquam excidit. Im ſelbs entpfallen. Sye entpfalt. Im ſelbs nyemar. Vel, Sie felt nyemar. Charitati nunquam excidere, eſt omnia rectè agere,& ut oportet: nam charitas format omnia opera, nuſquam errat. Abſque charitate in omnibus erratur.

Excidere à uero, eſt ſeſe in ipſum auerni barathrum præcipitare. Hebr.6. cap. Si excidunt, denuo reuocentur per pœnitentiam. Excidi aut perire de populo ſuo, eſt ſeparari à congregatione. Leuit.7. Excidetur uel peribit de populis ſuis: id eſt, ſeparabitur. Sic & Leuit.17. Omnis anima quæ comederit,&c. interibit uel excidetur, uel peribit, idē ſunt. Eſt non communicari inter eos, qui ſalutem conſequuntur.

¶ *Excommunicatio*, eſt tantū externa pœna non admitti ad Eccleſiæ conſuetudinem uel commercium externum. Sicut 1. Corinth.5. cap. Cum illo ne cibum capiatis,&c. Ita ſcortator traditur ſatanæ. Et ad Theſſal. Reſiſtentes uerbo dei in Euangelio. Ciuitates aſpernantes uerbum dei. Matth.10.cap. Excutite puluerem, &c.& pleriſq; alijs locis excommunicantur, ut ille faber ærarius Alexander, item Hymenæus. 1.Timoth.1.& 2 Timoth.4. Ideo Excommunicatio nihil aliud eſt, quàm cum iudicio in immorigerum excommunicandum lata ſententia.

¶ *Excutere puluerem è pedibus*, ſymbolum eſt excommunicationis & reiectionis contemptorum uerbi ab Eccleſiæ conſortio. Hoc ſenſu, Quemadmodum puluis eiicitur & excutitur à pedibus, ita Deus uos contemptores ſui uerbi abiicit. Matth.10.cap. Exite, inquit, ex ædibus aut ciuitate illa,& excutite puluerem pedum ueſtrorum. A Marco & Luca additur, In teſtimonium aduerſum illos. Voluit Chriſtus primò ſuos teſtari adeò nihil terreni commodi ab his uenari, quibus uenerunt prædicatum euangelium, ut ne puluerem quidem uiliſſimum, qui pedibus adhæſerat, uelint ſibi uendicare. Deinde uoluit propter reiectam prædicationem Euangelij, eorum abhorrere communionem, ut ne in re quidem & minima & uiliſſima illis uelint participare porrò. In hoc oſtendebant apoſtoli reiicientibus uerbum, quantum eſſet eorum peccatum, Lucæ 10 cap. Quemadmodum (ſenſus eſt Lucæ) citra negotium excutimus puluerem ueſtrum, ita Dominus uos nullo negotio diſiiciet à conſpectu ſuo. Et hoc quidem icon apud prophetas uulgatiſſimum eſt. Vbiq; enim impij, aiunt, diſiicientur à facie Domini, ut ſolet puluis à facie uenti. Exemplum Excuſſionis puluueris habes Act.18.

¶ *In Excubijs Domini eſſe*, Num.9. Id eſt, tunc obſeruabant præcepta Domini, ritus & cæremonias quas iuſſerat Dominus obſeruari, miniſtrabant Domino, ut ipſe præceperat. Hoc ſignificat, In excubijs Domini eſſe.

¶ *Execrari*, eſt dare in maledictionem. Execrationem eſſe in populo. Et eſſe uel dare in maledictionem, idem ſunt. Num.5. De te Dominus in maledictionem uel ponat. id eſt, faciat te deus miſerum & infelicem,& ut ſis tam miſera & infelix, ut publica & communis imprecatio ſit.

Execratio uerò, pro iuramento ponitur, Geneſ.24.cap. Innocens eris ab execratione uel maledictione: ubi Execrationem uocat, quod alibi Iuramentum uocauerat. Et Gen. 26. Fiat, obſecro, execratio inter nos & inter te. hoc eſt, quæ maledictis obſtringit, quæ accidant qui periurauerit.

¶ *Exercitus*, Hebræis non ſolum pro militia & exercitu, uerum etiam pro ornatu uſurpant. Geneſ.2. Et conſummati ſunt cœli & terra,& omnis exercitus eorum. Septuaginta interpretes coſmos, id eſt Ornatus, legunt. Dominus autem Matth.13.ac Luc.21. cap. non Exercitum, aut certamen, ſed uirtutem appellat: nam Virtutes (inquit) cœlorum mouebuntur. Deuter.cap.4. Omnis exercitus cœli. id eſt, omnia quæ ſunt in cœlo & in terra.

Exercitus filiorum Iſrael, pro numero maximo. Exo.12. Educam exercitū ueſtrum. uel, Eduxi exercitus ueſtros. id eſt, omnem numerum filiorum Iſrael.

Item Exercitus, pro aſtris. Pſal.103. Prædicate Iehouam omnes exercitus eius.

¶ *Exhortationis* nomen, pro doctrina. 1 Theſ.3. Siquidē exhortatio noſtra non fuit ex impoſtura. παράκλησις, hortatus propriè eſt nautarū adhortatio inuicem ſeſe ad operas admonen

monentiũ. Transumitur autem ad quemlibet exhortationẽ alacrem, ut 1. Thess. 4. cap. Quoniam ipse dominus in hortatu & uoce archangeli. Vide celeusma. Quid autem sit Docere & exhortari, in litera D, in uerbo Docere, explicatum est.

¶ *Exinanire*, est uastare, consumere, & è medio tollere. In Psalmis sæpe occurrit, ut Psal. 136. Hostium populi dei uox refertur. Qui dicunt: Exinanite, exinanite usque ad fundamenta in ea: id est, uastate urbem, & subuertite usque ad solum. Et Psalm. 74. Veruntamen fex eius non est exinanita: id est, adhuc supereſt fex, quam bibent peccatores. Pro humiliare & seipsum deijcere, ut de incarnatione Christi ad Philippenses secundo legimus. semetipsum exinaniuit forma serui assumpta: Exinanitio illa filij dei non est euacuatio, sed humiliatio. At humiliatio aliud nõ est, quàm incarnatio & mors in carne perpessa.

¶ *Exhibere*. Actorum cap. 24. Lucas pro conuincere dixit & probare. Id quod Germanice sic efferimus. Sie leerdends nymmer mer mœgen vff mich bringen. Græce significantius scriptum est, ὅτι παραστῆσαι μὴ δύανται: Id est, nec exhibere me possunt. Alia translatio habet: neq; probare possunt ea de quibus me accusant.

¶ *Exire*, nomen belli, & uocabulum militare quoque est, Esaiæ 47. cap. Dominus sicut gigas exibit. Zachariæ secundo capite. Sic egrediendi uerbo, pro militandi Ebræi utuntur, & Germani ausszieben, ausszreysen. 2. Paralipomen. 32. capite: Nobiscum est dominus, pugnetq; nobiscum, excitabit æmulationem. Et Exit Dominus sicut uir bellator. Interdum pro ire, aut proficisci, ueluti proconsules, præsides, prætores, præfecti in prouincias proficiscuntur, ut ius dicant. Esaiæ primo: De Zion enim Exibit lex, de Hierusalem & cætera. Pro deficiendi uerbo & sese dedere uidemus accipi. Esaiæ 36. Vt exeatis ad me. Exitus montis. Iosue decimo septimo: id est, quàm longe mons protenditur. Exitus ipsius, siue fines tui. Exire ignem, est oriri malum ex aliquo. Ezech. 4. cap. Ex his ignis exibit.

Exire præterea è medio, apud D. Paulum 2. Corin. 6. cap. Adhortatur Corinthios, ut deserta idolorum & gentilium immunditia, deo adhæreant fide per sanctimoniã. Et ex his liquet facile quid sit immundũ (ut alibi inquit Paulus) non tangere, aut è medio illorum exire. Non est migrare, aut quod Iudaico more à contactu quarundam rerum abstinere cogites. Homo corpore & mente constat. Coinquinatur mens idololatria falsoue cultu sacris peregrinis, siue idolothytis, perfidia & contemptu dei, Corpus uero & scortatione, ebrietate, luxu, idque genus alijs sceleribus. E medio ergo illorum exit, & immundum non tangit, qui timorem dei retinet, & si ab inquinamentis illis animæ & corporis seruat: hoc est, pro se mundum seruare significat, ab inquinamento eorum cum quibus habitas. Hoc est Exire ab immundis. Deinde si resipiscentiæ nulla spes est, etiam corpore ab eis exire, ut Christus præcipit, Matthæi decimo cap. Hoc enim exponit Paul. 2. Corinthiorum sexto capite, quum dicit: Nolite tangere immundum. Si tamen impuri & obscœni sunt, ut nulla sit spes, Exi, & noli cohabitare impijs, &c.

Exire atqui & intrare ante populum, est præesse populo, in omnibus regere & gubernare, in omnibus rebus gerendis: qui deducat eos ad bellum, & reducat ad urbem, Num. 21. cap. Similiter Egredi & Ingredi coram populo, est dignè præesse subditisq; solicitè, proq; omni uirili prodesse, præire populo in agendis, exemplumq; præstare & regulam quam sequantur. 3. Reg. 3. cap. ut suprà quoq; declaratum est.

Exire & intrare, pro uersari in loco aliquo, Hebraismus. Sic Marci 4. cap. Dormit & exurgit homo id est securus transigit noctes & dies, & segetem fortunæ committit ipse agens alia uitæ munia. Et Actorum 1. cap. Intrare & Exire, Hebraismus est, pro assiduum esse in aliquo loco, & in eo uersari. Et 9. cap. Et erat cum illis Intrans & Exiens. Et erat cum illis, ac uersabatur Hierosolymis, quod idem est. Item, In Exitu tuo, Deut. 33. cap. In Exitu tuo cum egredieris, subaudi ad bellum. Significat eum futurum bellicosum. Egredi & Ingredi non possum: id est, amplius fungi officio ducis, ut suprà in uerbo Egredi, expositum est.

Exire dominum à Hierusalem. ut est apud Zachar. 2. capite: est excæcare gentem Iudæorum, ut ædificetur cœlestis Hierusalem, ut iniret plenitudo gentiũ. Exire animam schemate Hebraico, est mori, è uita secedere, Geneſis 35. cap. Et hoc Hebraico sermone Germani utuntur, sed cum ioco coniunctum est apud nos, & idem ualet quod uentris crepitum emittere.

Exire cor

Exire cor, uel Egredi animam, pro concidere, exinanire. Gen. 24. ca. Et exiit cor eorum, & obstupuerunt. Et in nomine Anima, istius tropi mentio facta est. Germanis is tropus sic effertur, Es entpfiel innē das hertz und sinne.

Exire à deo, est forma humana assumpta in terris apparere, & salutem nostram perficere. Deus enim à seipso non exit. Ioan. 13 cap. Quod à Deo exiuit. Et Ioan. 16. 17. cap. Exiui à patre. Exire filij, esse carnem naturamq; nostram adsumere.

Exire à facie dei, est nudatum esse præsidio diuino. Genes. 4. cap. Et egressus Cain à facie Dei.

Exire, pro diuulgare, crescere, celebrari, permanare rumor alicuius. ut 1 Paralip. 13 ca. Et exiuit nomen Domini in uniuersa terra. Et exiuit nomen eius usq; in longinquum: hoc est, in procul etiam dissitis regionibus celebri fama fuit rex. Quæ regio in terris non (ut Poeta inquit) plena laboris? Rursus apud eundem. Huc pertinet quod libro Esther cap. 9. de Mardocheo legitur, Et fama eius abijt per omnes prouincias. Vbi D. Hieronymus habet, Fama quoq; nominis eius crescebat quotidie: Et Ioan. 21 cap. dicit: Exiuit sermo inter fratres. Et hoc significatu usus est Suetonius in Nerone: Exijt, inquit, post scenicas coronas opinio. Hoc est quod Ioannes uult dicere, Permanauit rumor inter fratres. hoc est, ad Christianos cæteros, & quod illic erat dictum paucis audientibus, id serpsit ad plures, uulgante fama.

Exeundi uerbum, pro fluere accipitur, Gene. 2. Et fluuius exibat de Eden. Virgilius: Non sic aggeribus ruptis cum spumeus exit amnis. Pro effulgere, Ioan. 17 cap. Et ipsi acceperunt, & cognouerunt uerè, quia à te exiui. id est, effulsi ex substantia Patris, & humanam carnem assumpsi. Cyrillus, Ita alij quidem uerba eius seruarunt, crediderunt ex Patre illum effulsisse. hoc enim (ut arbitror) exiuisse significat. Exiuisse à Deo autem (ut suprà dixi) nihil aliud est, quàm natum esse, effulsisseq; ex substantia Patris, eo processu, quæ est, & in propria intelligitur substantia. Ioan. 16.

Exire denique ante eos, 1 Paralip. 13. est obuiam ire, aut fieri obuius in occursum. Et audiuit Dauid, & exiuit ante eos. hoc est, Obuiam iuit. Septuaginta interpretes legunt, In occursum eorum.

¶ *Expandere pallium*, est coniugale opus committere Hebræis: uel succurrere uiri alicuius, defendere ab iniuria, uel familiarius complecti. Ruth 3 capite, Expande pallium tuum super famulam tuam, quia propinquus es. Et cap. 4. clarius exprimitur. Expandere pallium super relictam fratris. quod est, hæreditatem demortui fratris emere, & ex relicta illi uxore & uidua semen suscitare secundum legem.

Expandere deinceps uestimentum, est etiam rem perspicuam facere. Deut. 22. Et expandent uestimentum.

¶ *Expauescere*, pro admirari. Dan. 3. Nabuchodonosor rex expauit. hoc est, admiratus, territus est, & obstupuit.

¶ *Expectare*, pro sperare aut fidere, certa scilicet & indefessa fide. Esa. 25. Hic est Dominus quem expectauimus. Hiere. 29. Expectatio, pro potentia, Psal. 61. Attamen Deo subdita anima mea, quia ab ipso expectatio mea. Septuaginta, patientia mea. Philip. 1.

Expectatio, interdum pro spe: & spes, pro eo quod quis sperat, capitur.

Expectare deum, est tempus miserendi Deo non præscribere, sed patienter ferre, moram certo de auxilio ferre: quandoquidem futuro, pro præsenti sæpe utitur scriptura. Psal. 27. Expecta Dominum, uiriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominū.

Sustinere, in eodem significatu sumitur. Est sperare in Deum, & non frangi aduersitatibus. ut habetur Esaiæ 33 capite: Domine, miserere nostri: te enim sustinuimus, uel expectauimus.

Expellere, aliquando in hæreditatem transire, & aliquando per contrarium pelli ab hæreditate. Num. 33. cap.

¶ *Expergescere*, seu uigilare, est feruere spiritu, sicut apparet ex parabola euangelica Matth. 24. Moram faciet Dominus uenire. Et 1 Thessal. 5. cap. Ne dormiamus sicut cæteri, sed uigilemus & sobrij simus. Itaq; Somnus, est carnalis saturitas, nec timere Deum, nec credere ei. Et Psalmis ait, Expergiscere. Econtrà uigilare, est timere & fidere feruenti spiritu. Sicut ex Thessal. apparet, de lorica fidei & galea spei. 2 Corin. 15. Expergiscimini, & ne peccetis.

¶ *Experimentum*, posuit Paulus pro uarijs malis, quibus exercitabat. 2. Cor. 12. Gal. 4.

Et expe

Et experimentum mei quod erat in carne, non estis aspernati: id est, tentationem meam &c. Et 1. Pet. cap. 1. Afflicti in uarijs experimentis. Adflictiones, experimenta uocat.

¶ *Expiare* aliquem, pro purgare, oblata deo hostia: id est, remouere iram dei à peccatore, deum peccatori placare, & ei ueniam ab eo impetrare sacrificijs. Num. 15. cap.

Expiare animas, pro reconciliare. Exo. 30. Nihil minuet de dimidio à ſiclo Chaber Hebræus, qui datur in oblationem domino, ad expendendas animas uestras. id est, ut reconcilietur uobis. Dies propitiationis est, ut propitietur uobis dominus deus uester, Leuit. 23. & cap. 1. In expiationem eius. id est, ad placandum ipsi deum. Quasi dicat, hac uictima reddetur deus illis propitius.

Expiationem facere. Leuit. 14. cap. Et deprecare pro te. uel, Et expiationem fac pro te, aut placa tibi Deum, propitium tibi redde, & fauentem tibi & populo per sacrificiũ. Expiationis hircus uocabatur, unde fiebat sacrificium pro expiatione peccati. Numeri cap. 28. Expiationum denique dies, est ad expiandos uos coram Domino Deo nostro. Hic dies expiationum erat uelut umbra diei, qua Christus passus est pro nobis, ut expiaret nos ab omnibus peccatis.

¶ *Explanare super tabulas*, est manifestè scribere. Abacuc 2 cap. Scribe uisum, & explana super tabulas. hoc est, scribet in perpetuam rei memoriam, idq; clarissimè scribas super tabulam uel paginam, diu perseuerare ualentem, tamq; manifestis literis & sententia, ut facile & legi & intelligi possit à quolibet transeunte, ut nullo impedimento uelocitas eius & legendi cupido teneatur, sed plenè descripta ab omnibus capiantur.

¶ *Extendere manum*, est percutere & supplicium sumere ab impijs. Sophoniæ 1 cap. Et extendam manum meam super Iehudam. Extensio quippe manus, gestus percutientis est. Hinc Extentus, pro excelso & robusto. Deuter. 4. Et in manu forti & brachio extento. Et cap. 11 eiusdem libri, Extentumq; brachium. quasi dicat, Paratum ad feriendũ. Ezechie. 6. cap.

Extendere manum, est interdum idem quod beneficia porrigere. Item Extensio, pro firmamento usurpatur, ut Geneſis, Sit extensio in medio aquarum. Septuaginta habent στρωμα.

Extendere denicq; funiculum (ut est apud Prophetam alicubi) Samariæ, super Hierusalem: est uisitare, & euertere. Sensus est, Quando Hierosolymitæ tam enormiter peccant, decreui hos Samaritanorum gladio uisitare, & iam demetior eam instar fabri, quo modo dissecanda atq; findenda sit nobis robustissima.

Extendere perpendiculum super Hierusalem, Zach. cap. 1. est diligenti opera instaurare. Similiter, Extendere regulam, eodem significatu est ædificare ædificium. Alicubi, euertere significat.

¶ *Exterminare, seu Demetere*, posteriora malorum regum dicitur Deus: id est, abolere, & extirpare posteritatem illorum, ne quis eius prosapiæ superstes sit. 3 Reg. 16. & 21 cap. Hinc Exterminatio, eruditio, seu extensio, est secundum Hebræos, qua quis moritur ante legitimũ tempus, hoc est, ante quinquagesimũ aut sexagesimũ annũ. Aliàs Hebræi atq; Latini præmaturam mortem, quæ homini inuidit, appellant. Inde Exterminatio, pro nominis & posteritatis deletione Hebræi accipiunt: atq; uerbum Exterminari, eodem significatu capiunt.

Exterminari atqui animam incircunciſi, est ferre iudicium infidelitatis. Gen. 17. cap. Hæc loquutio frequens est in libris Mosaicis.

¶ *Externi*, dicuntur qui de tribu Leui non erant. Num. 1. Si, inquit, alius quàm de tribu Leui propius accesserit ad dissoluendum, aut rursum erigẽdum tabernaculum, interficietur, iuxta sententiam iudicum.

¶ *Extinguere*, apud D. Paulum 1 Thessal. 5. cap. est aspernari, contemnere, & opprimere. Spiritum, inquit, ne extinguatis, prophetias ne aspernemini.

¶ *Extraneus*, pro gentili & infideli. Coloſ. 4. In sapientia ambulate erga extraneos, oportunitatem redimentes. In sapientia, pro Sapientes, posuit more Hebraico.

¶ *Extremum terræ*, significat (Aben Ezra autore) quemlibet terræ locum: ut ab Extremo terræ, nihil aliud sit quàm ab extrema & ultima terra, quę sic uocatur, propter immensam à cœlis distantiam. Psal. 135. Qui subuehit nubes ab extrema terra, &c.

¶ *Exultare*, hoc uerbo Theologi uolunt significari uocalem lætitiam, siue cantando, siue loquendo id fiat. Sicut gaudentes solemus iucundè loqui, aut etiam canere, garrire

rire, laudare, iactare, prędicare eum in quo gaudemus, Psal. 50. Exultabit lingua mea iu ſticiam tuam, id eſt, cum gaudio prædicabit. Ita Psal. 5. In æternum exa tabunt: Quaſi di ceret: Erunt prædicatores & euangelizatores, id quod proxime huius uerbi allud it ſignificatio.

De hoc ita ſcriptum reliquit Baſilius Magnus in Psalmum 32. Exultate iuſti in Domino. Conſueta quidem ac familiaris eſt ſacris uoluminibus Exultationis uox, clariſsimum quendam ac uiuidum in rectis animabus ſtatum oſtendens. Exultate itaque iuſti in Domino. Non autem quando rem proſperam domi habetis: non item quando corpori bene fuerit: non poſtremo quum ager fructibus omnigenis refertus erit: ſed quod dominum habetis talem habentem pulchritudinem, talem bonitatem, talem denicꝫ ſapientiam. Hæc ille.

¶ *Exurgere, Euigilare deum*, eſt ultionem de ſuo populo ſumere. Sic Dauid pro populo orat: Exurgat deus & diſsipentur inimici eius, Zophoniæ cap. 3.

Exurgere item dominum, eſt effectum auxilij & ſalutis oſtendere, Vnde Exurge domine, ſaluam me fac deus meus. Sic etiam Psal. 11. Propter miſeriam inopum & gemitũ pauperũ, nunc Exurgam dicit dominus, Metaphoricè dictum illum Exurgere, qui neſcit humana imbecillitate recubare. Sed Exurgam, dicit pro appaream.

¶ *Exuere ueterem hominem*, nihil aliud iubet Paulus Ephe. 4. quàm uanitatẽ mentis, tenebras, ignorantiam Dei, excæcationem, indolentiam & immunditiam ponere, carnem membraꝫ mortificare, quæ aliàs expoliatio carnis dicitur.

F

FABER, qui uitia deſtruunt, uirtutes ædificant, omnesꝫ ſancti qui hæc remedia poſsidentes inſtaurant ſemper eccleſiã fabri appellandi ſunt. Vnde et Apoſtolus 1. Cor. 3. loquitur: Quaſi ſapiens architectus fundamentum poſui. Et iratus apud Eſaiam dominus de Hieruſalem ablaturum eſſe ſe dicit architectum & uirum ſapientem.

¶ *Fabula*, pro explicatione ſeu interpretatione ad Titum cap. 1. Non attendentes Iudaicis fabulis. Fabulas Iudaicas non uocauit ſacras ſcripturas aut literas propheticas ſub figurarum inuolucro maxima continentes myſteria, ſed conſtitutiunculas humanas, de quibus traditionibus legere in Euangelio Matth. 15 & 23. cap. Marci. 7. Timoth. 1. cap.

In fabulam atqui eſſe & In Stuporem, Prouerbium. Deut. 28. cap. Et eris in ſtuporẽ & parabolam, & in Fabulam. Id eſt, audita calamitate tua, obſtupeſcent omnes populi exteri, omnes alios infelices tibi comparabunt, tuam calamitatem in ore habebunt.

¶ *Facere*, tam Latini quàm Hebræi, pro operari in loco ponunt, Eſaiæ 19. Erubeſcent qui linum facient & ſericum. Pro conari & ordiri rem, Exodi 17. Fecerunt ſic incantatoris incantationibus. Et eſt Hyſteron & Proteron, poſterius pro priore, ut Exodi 18. quomodo dicuntur feciſſe, quod non potuerunt? Pro ſacrificare, Exodi 10. Vt faciamus domino deo noſtro. Facere bouem, 3. Reg. 18. pro ſacrificare. Verg. Quum faciam uitulam pro frugibus, ipſe uenito. Et 4. Reg. 17.

Facere item pro delere, Deut. 3. Et feciſti ei quemadmodum feciſti Sehon regi Amorrheorum. Pro acquirere, Gen. 12. Animas quas fecerunt in Haram, id eſt, homines quos genuerant, & acquiſiuerãt. hoc eſt gignendis liberis operam dare. Pro coquere & parare, Gen. 18. Feſtinauit facere illum. Pro creare, Gen. 1. Omne quod fecit. Pro attribuere, Hoſeæ 2. Et aurum fecerunt Baal. Pro implere, Rom. 2. Sed factores legis iuſtificabuntur, Pro imperare, Gen. 3. Et dominus deus Adam et uxori eius tunicas pelliceas fecit, id eſt iuſsit enim togis pelliceis ueſtiri, & imperauit illis, in perpetuam memoriam inobedientes fuerimus domino, &c. Pro exigere, Lucę 3. Quod conſtitutum eſt uobis, faciatis, id eſt, exigatis. Pro uerbis perdendi atqꝫ in nihilum redigendi, Eſaiæ 26. Ne conficiatur terra. Poſitum eſt faciendi, pro conficiendi uerbo.

Facere in gentem, Gen. 21. cap. pro Faciam ut multi populi naſcantur ex te, capite 17. Faciam illum creſcere in gentem magnam, pro Efficiam ut populus naſcatur ex eo. Et Numer, 32. cap. & 14. Item, Facere in turbas populorum, Gen. 48. id eſt, Faciam ut ex te egrediantur quàm plurimi.

Facere quod bonum eſt in oculis tuis, Gen. 16. cap. pro, Fac illi quod tibi lubet. Fac

occurrere, Gene.24. Id est, bene fortunato, faue, annue uotis, da bonum euentum.

Facere nomen magnum, id est, celebrem facere, illustrem, famigeratum, glorioſum 2. Samuelis 7. capite, Feciq; tibi nomen celebre. Facere intelligere 2. Esdræ. 8. hoc est, ſub monebant populum ut diligenter auſcultarent, & cum fructu.

Facere mentionem nominis Dei, Periphraſis iuramenti. 2. Samuelis. 14. cap. Facere domum, idem est quod latini dicunt rem facere, pro locupletare, augere, curare, ampliare rem domesticam, familiam, dare ſobolem. 2. Samuelis. 7. cap. Gene. 30. Et locupletauit te dominus ad pedes meos. Et nunc quando faciam etiam ego domum meam, hoc est, locupletabo, curabo, ampliabo rem domesticam.

Facere ad manipulos, Gen. 41. Fecit terra ſeptem annos fertilitatem ad manipulos. Hoc idioma nulla lingua exprimi potest. Maximam enim abundantiam hiſce uerbis deſignant. Facere in oculis omnium, hoc est, uidentibus omnibus, Geneſis. 23. cap.

Facere ſalutem, est opem ferre. Nam ſalus ſæpe pro auxilio uſurpatur, Exodi 14. Videte ſalutem domini quam faciet uobis hodie. Translatio uulgaris: State & Videte magnalia dei quæ facturus est hodie, Hebraica ſic ſonãt. Et 1. Regum. 25. cap. Dominus fecit ſalutem in Iſrael, id est, ſaluificabit, è malis eripuit populum ſuum.

Facere aurum, argentum, æs, pro eo quod est, ex auro. Tale etiam est, operare ligna, hoc est, ex lignis, Factus in ſalutem, pro eo quod est, facta est mihi ſalus, Exodi. 15. Et factus est mihi in ſalutem. Factus est ſuper eum ſpiritus domini, hoc est, Factum est ut eſſet ſuper eum, Iud. 3. cap. Ex quo idiomate, & illud Ioan. 1. intelligit: Ante me factus est, hoc est fact⁹ est, ut eſſet ante me, ſeu prælatus est mihi, uel cœpit eſſe prior. 1. Cor. 3. Qui factus est nobis ſapientia, hoc est, cœpit uel fuit nobis ſapiẽtia, Ezech. 16. Facta es mihi, hoc est, coniugio copulata es mihi. Facere cogitationem, Ezech. 16. Et non feciſti cogitationẽ ſuper omnibus abominationibus tuis, hoc est, non expẽdiſti nec cogitaſti quod feceris ſuper omnibus abominationibus tuis.

Facere uiuere, est permittere eſſe liberam, Ioſue 2. Et uiuere facietis patrem meum, Eſa. 38. Et uiuere fac me. Facere appropinquare filij Aaron. Facere tranſire uocẽ, est diuulgare, Exodi 36. Et fecerunt tranſire uocem per caſtra. Facere fœtere, est abominabilẽ reddere, Gen. 34. cap. Turbaſtis me, fœtere me feciſtis coram habitatore terræ huius. Septuaginta, Odibilem & tanquam facinoroſum me eſſe feciſtis habitatoribus terrę. Metaphora ſumpta à re putrida & fœtida quæ abominatur.

Factus est ſermo, uel Factum est uerbum domini. Idiotiſmus Hebraicus est, quo ferè ſemper utuntur, pro, Loquutus est dominus, aut dixit deus. Sic Gen. 15. Factus est ſermo domini ad Abraham. Id est, Locutus est dominus Abrahę: uel, Dominus dixit ad ſe ipſum, eiq; uerba fecit, Faciam tranſire, Hiere. 13. figurata loquutio. Transferã, inquit, te in terram hoſtilem ignotam tibi.

Facere iudiciũ autem & iuſtitiam dei, est quod præcepit deus, & ut deo promiſimus nos facturos, Deut. 33. Et fecit iuſtitias domini, & iudicium ſuum cum Iſrael.

Facere miſericordiam & ueritatem, Geneſis 24. Si facitis miſericordiam & ueritatem. Hebraicè, Si beneficium & fidem in dominũ meum facere uolueritis. Nam facere cum aliquo miſericordiam, 2. Reg. 9. est benefacere ex bonitate gratuita.

Facere iudicium, est omnia rectè & ordine facere, ut nihil iuſtitiæ & æquitatis, nihil modeſtiæ & bonitatis deſideretur, Sophoniæ 2. capite. Item facere iudicium, est uindicare & defendere de inimicis, Pſal. 9. Feciſti iudicium meum, hoc est, uindicaſti de inimicis meis, & quaſi aliunde ſeſſurus in tribunali tuo, ut ſententiam ferres pro me innocente contra hoſtes meos.

Facere autem iuſtitiam, idem est quod ſtudere iuſtitiæ, deditum eſſe actibus iuſtis, unde & deo gloria, & proximis utilitas proueniat. Plura dicemus de nomine iuſti.

Facere uoluntatem patris, nõ ſimpliciter opere illam exequi, ſed ex animo illi ſtudere, etiamſi opere perfici nequeat. Nam faciendi uerbũ capiendũ est, quod magis animũ quàm manus cõcernat. Nam Faciendi uerbũ pro ſtudio et propoſito faciendi poſitum reperimus, ut Ioan 8. ac magis animi quàm corporis notare factũ. Sic & nos Germani de illis, qui mali cuiuſdam ſtudio dediti ſunt, dicere ſolemus, Ich vveiſz vvol vvas der menſch thet. hoc est, cui rei ſtudeat, quid meditetur. Sic Facere legẽ & præcepta ſubinde in ſcripturis, pro ſtudio faciẽdi legem & præcepta ſumit: ut, de Ioſia legim⁹ 14. Reg. 22. Et de Ezechia 4. Reg. 18. Et de Dauide q̃d fecerit iudiciũ & iuſtitiã fecerit, hoc est, ſtudio faciendi

faciendi iudicium & iuſtitiam deditus fiat. Neque enim dicere uoluit, quod non peccarit: Sic de Ezechia legitur 4. Reg. 20. capite, quod fecerit, quod non placuerit in oculis domini, oſtentans nuncijs regis Babyloniæ theſauros ſuos. Sic & de Ioſia quod multa fecerit, quæ fuerunt contra legem Moſi. In ſumma autem dediti fuerunt iuſticiam & iudicium exequi. Hoc eſt Facere, ſtudio & propoſito facere, Studium, propoſitum, meditationem in utranque partem ſignificat. Facere ergo uoluntatem patris, eſt credere in eum quem miſit ipſe, Ioan. 6. Qui hoc uerè faciunt, piè & innocenter uiuunt, & uoluntati diuinæ ardenter ſtudent, Matth. 7. Facere uoluntatem dei, diſcipulum denotat.

Facere præterea pro purgare apud Matth. 23. capite, more Hebraico. Stulti, nunquid qui fecit, quod foris eſt, fecit ut ſit ſenſus. An ueriſimile eum purgaſſe animum quoq;, qui abundè abluit corpus?

Facere regnum, pro regem agere. 3. Reg. 21. Sic facere iudicium pro iudicare. Facere ſtultitiam, pro eo quod, ſcelus patrare, 2. Reg. 13. vvyſſe leut, thuu groſſe thorheit. Liquet iſtud in Dauide patre & filijs Ammone, Abſalone, & Salomone.

Facere cum deo, pro eo quod eſt, non ſine deo, aut eius conſenſu, 1. Reg. 14. in Hebræo iuxta illud: Non ſine conſilio diuorum.

Faciens opus, pro quo noſter Interpres trãſtulit, Bonę indolis & induſtriæ, 3. Reg. 11. eadem phraſi, Facere regnũ legitur, pro prudenter imperare, ut ſupra Regem eſſe. Faciam uobiſcũ malum, 2. Reg. 15. quod ſibi Germani uolunt, quoties cõminatiue, & Ironia admixta dicunt, Ich vvil recht mit euch umbghen. Facere uirtutẽ, Dapffer an griffe. Sic accipit 3. Reg. 1. De fœmina ſtrenua legis Prouerb. 31. Facere poſtremo tranſire filiũ alicui idolo. Leuit. 19. id eſt, immolare deo Moloch. Factũ item pro natũ, Gal. 4. Factũ ex muliere. Facta pro cœpta, parata, Ioan. 13. Cœna facta, hoc eſt cœpta. Quemadmodum in ſacris literis dicitur dies factus, quum exortus eſt ſol, non quum peractus dies. Item, Facta, pro extitit, Ioan. 1. Per Ieſum Chriſtum facta eſt, id eſt, extitit: uel, cœpit eſſe, ſiue orta eſt.

¶ *Facies ſeu Vultus*, non in uno loco præſentiã, fauorẽ, gratiam, indignationẽ, iram & uindictam dei in Bibliis ſignificat: ut Pſal. 9. Peribunt à facie tua, hoc eſt, propter præſentiam adiutorij tui. Sic Pſal. 37. Non eſt pax oſſibus meis à facie peccatorũ meorum. Putruerunt & corruptæ ſunt cicatrices meæ à facie inſipientiæ meæ, hoc eſt à præſentia & inſtantia peccatorum meorum. Nam quamuis antea aderant & præſto erant, ipſe tamen non agnoſcebat: iam uerò reuelata lege dei, iudicium ipſius ſentit, & re ipſa penè exprimitur. Pſal. 33. Facies domini in facientes mala. Pſal. 4. Exalta ſuper nos lumen faciei tuæ deus, id eſt, fauorem præſentiæ gratiæ tuæ. Sic facies domini ſeu dei, ſæpe in ſacris, maximè in Dauidicis Pſalmis antropopathos beneplacitum, gratiam, et amicitiam deſignat, ut: Oculi domini ſuper iuſtos. Hinc colloqui facie ad faciem ſignificat familiariſimè & amiciſsimè colloqui, ut Exodi 33. Loquebatur autem dominus ad Moſen facie ad faciem. Hinc quoq; deus aliquẽ reſpicere dicitur, dum eius miſeretur, illiq; opem fert, & auxiliatur, Exodi 2. Reſpexit dominus filios Iſrael, & liberauit eos. Et Iudith 9. Reſpice ad humilitatem noſtram, id eſt, Iuua nos. Dicitur etiam Reſpicere quæ ſibi placent, &c. Et non Reſpicere quæ diſplicent.

Facie dei, interdum imperſcrutabilẽ dei eſſentiam ac maieſtatem, Exodi 32. Poſteriora autem eius dicuntur manifeſta & uiſibilia opera dei. Et Paulus dicit: Inuiſibilia dei cognoſci ex creatione mundi, per opera. Et Act. 14. Deus non expertem, &c.

Facies dei eſt quoq; uerbũ dei. Quia ſicut homo in facie, ita deus in uerbo ſuo cognoſcitur: & ſicut uolũtas hominis relucet in facie (iratus enim contrahit frontem, & toruũ uidet, hilaris exporrigit frontẽ) ita uoluntas & animus dei relucet in uerbo ſuo. Eſt aũt duplex uerbum dei, unde & duplex eſt Facies eius. Alterum eſt uerbũ Legis, alterũ uerbum Euangelij. Verbum Legis, eſt facies irata. Verbum Euangelij, eſt facies propitia. Vbi ergo cõſcientia terrreẽ maledictionibus Legis, peccatis & morte, ibi dicitur deus non reſpicere facie irata. Quam faciem nemo ſuis uiribus ita ferre poteſt, ut non moriatur ac damnetur, niſi diuinitus ſeruetur. Et de hac facie ad Moſen dicitur: Non uidebit me homo & uiuet. Hoc eſt, quemadmodum nullus hominum poteſt in hac uita meam eſſentiam & maieſtatem perfectè uidere, ita nullus poteſt ſuis uiribus grauitatem iræ meæ uiuus ſuſtinere. Vbi autem conſcientia recreatur Euangelio, ibi deus reſpicit nos facie propicia, & animus gaudio & ſalute perfunditur. De hac facie dicit Iacob: Vidi Dominum

facie ad faciem,& ſalua facta eſt anima mea.

Facies etiam omne quod externe apparet,& ſplendorem habet,hoc eſt,quod in manifeſto eſt & contrarium abſcondito,ut illic:Homo uideat ac iudicet hic deus:Ioan.6. Nolite iudicare ſecundum faciem,Marci.12.Non enim faciem hominis,&c.Et 1.Regum 16.Ne reſpicias in uultum eius. Facies,ſimilitudo,uel ſpecies,& facies Dei,pro eodem accipiuntur:nempe pro reuelatione,dei cognitione,in qua eſt omnis beatitudo ſita.

Facies pinguis,obeſæ nares,ſymbola ſunt robuſti Iob 15.Leuit.20.Facies quandoq; pro furore,ut:Dominus ponit faciem ſuam contra Europam,id eſt,iraſcit nobis propter multitudinẽ ac magnitudinẽ peccatorũ.Ponã ego,inquit,faciẽ meã cõtra uirũ illũ.

Similiter ante Faciẽ domini ambulare,idem eſt quod ſtudere,ut deo placeamus,& cõuerſatio noſtra ad uoluntatem eius ſit,ut ſupra in uerbo Ambulare declaratum eſt.

Faciem Dei porrò reſpiciunt,quotquot carnaliter iudicant de ſapientia & iuſtitia eius,ſeu propter ſapientiam & iuſticiam mendaciter Deum excuſant.Nam in lege præcipitur,ut in iudicio nõ reſpiciamus perſonas,hoc eſt,ne perſonam iudicio propoſitam, iudicemus iuxta potentiam,eloquentiam,diuitias,&c.ſed iuxta cauſam,unde nec deus perſonarum reſpectu eſt,nec in electione,nec in iudicij exequutione,Iob 13.Nunquid faciem eius accipitis,& pro deo iudicare nitimini.Sic Faciem ſuſcipere alicuius,eſt reſpectum habere unius præ alio facere aliquid ob huius præſentem petitionem,quod non facias,petente alio,Geneſis 19.Sumere uultum idem ſibi uult,Gen.33.Faciem ſuſcipere,aut non ſuſcipere,Hebraiſmus eſt,pro exaudire,aut repellere,& negare,Gen.19.cap. Etiam in hoc ſuſcepi preces tuas,Gen.32.Forſitan ſuſcipiet faciem meã,pro,Propitiabit hi, uel reuerebitur me.Hebræi dicunt,Suſcepi,aut tuli faciem tuam.Septuaginta,Miratus ſum,,id eſt, ſuſcepi te, exoſculor te, ſuſcipio.Facies pauperis ſuſcipi uetatur, Leuitici 19.capite.

Faciem peccatorum autem ſumere,eſt quum iudices in peccatorum gratiam ſententias proferũt.Quemadmodum alicuius faciem ſumere dicimus,cuius mores imitatur, aut uitam,tum ſermone,tum habitu quoque,ut in comœdijs fit,effingit.Eo igitur modo iudices peccatoris faciem aſſumere querimur,cum in peccatorum gratiam ſentẽtias proferunt,Pſal:82.Vſquequo iudicatis iniquitatem,& facies peccatorum ſumitis:hoc eſt, Vſquequo iudicium pronunciatis iniquum?uſquequo nulla habita ratione æquitatis,in impiorum gratiam,piorumq; ruinam ſententias promulgatis?

Faciem quærere domini,eſt conſulere oraculum domini,2.Reg.21.Sed aliter accipitur 2.Reg. 10.capite.Item 2.Paralip.9.cap.Quærebatur uultus Salomonis, id eſt,omnes erant cupidi uidendi Salomonis.Videntes faciem regis.Quod Latinus interpres ſic: Qui ſteterant coram rege.Huic ſimilimum eſt quod in Euangelio legitur:Angeli eorum uident faciem patris,&c.

Faciem uſam deus nonnunquam abſcondit,quando homines ita excæcat,ut eum neque noſcant,neq; inueniant,quantumuis quærant,& iactitẽt:quæ ſignificatio nota eſt ex eius contrario.Oſtende nobis faciem tuam,& ſalui erimus.Vide Deuter.32.cap.

Item Faciem ſuam abſcondit alia ratione,quum nec exaudit orationes noſtras,de quo Tropo ſuprà in uerbo Abſcondere diximus.

Facies dei,pro diuina cognitione intelligitur,ea ratione,qua per Faciem conſpectũ quiſq; cognoſcitur,ut de homine noto dicimus:Facie quidem hominem noui.Ita orando deum dicitur:Oſtende nobis faciem tuam,id eſt,da nobis cognitionẽ & intelligentiam tui.Sic & ueſtigia Dei dicuntur,quod iam nunc deus in fide,& per ſpeculũ cognoſcitur,1.Cor.13.Cæterum Facies Moſis cognitio legis & uis peccati eſt.Econtra Facies Chriſti,intelligentia eſt ueritatis Euangelicæ,& fides in Chriſtum,2.Cor.13.cap.

Facies quoque aliquando pro prophetia uſurpatur,Ezech.13.capite.Et tu fili hominis pone faciem tuam ad filias populi tui,Origenes.Faciem autem oculum uocamus, oculum autem uiſiones.Pro ſuperficie,Gen.2.cap.Omnem faciem terræ.Pro perſona, Leuit.19.Et non honorabis faciem magni,ut ſuprà.Et 31.Et honorabis faciem ſenis.Et pro præſentia,1.Cor.14.Tunc aũt facie ad faciem.Non enim quod faciem habeat deus, hoc dixit,ſed ut ex eo oſtendat notionẽ quandam manifeſtam nobis & claram futurã.

In faciem ſpuere,eſt contemnere & detrahere,Numer.12.Si pater eius ſpuendo ſpuiſſet in faciem eius,nonne debuerat ſaltem ſeptem diebus rubore ſuffundi.

Ante faciem tuam,locutio eſt Hebraica,Gen.24.Ecce Rebecca ante faciẽ tuam,ſeu coram

ram te,hoc eſt,Rebecca in tua poteſtate eſt,Eſa.7.Et humiliabitur ſuperbia Iſrael in facie eius,id eſt,nunc & in præſenti.

Facie ad faciem,is hebraiſmus ubi in ſcripturis de Deo dicitur.Significat manifeſtam,perſpicuam & certiſsimam ipſius cognitionem,& oſtenſionem,ut Deut.5.cap.Facie ad faciem loquutus eſt nobis in monte,id eſt,deus nobis uſque adeo euidentia uerba fecit,& ſigna exhibuit,quæ coram uidimus,audiuimus,ut inficias ire nequeat, quin Deus reuera fuerit.Ita & Iacob adfirmat ſe uidiſſe dominum facie ad faciem,Gen.23. Quum tamen uerum ſit,Deum nemo uidit unquam.Nam tametſi de ſe dicat deus Numeri 12.capite.Palàm,& non per ænigmata,& figuras deum uidet.tamen idem Moſes cupit uidere gloriam dei,& faciem eius,& audit:Non uidebit me homo,& uiuet,Exodi 33.capite.

Faciem præterea domini uidere,perhibebantur ſacerdotes legis,eò quod præſentes ſtent coram arca Dei.Nam hoc dicebant,Faciem uidere Dei,qui alioqui eſt inuiſibilis. Sic Facies Dei,arca fœderis nonnunquam dicitur,ut:ſtudioſe quærite Iehouam,& ſedem robur eius:quærite faciem eius ſemper.Pſalmo 95.De plebe autem dicitur,quod calcet atria Dei,Eſaiæ 1.capite,Quum ueneritis ad uidendum faciem meam,& calcanda atria mea.

Faciem inſuper patris uidere,notatio eſt beatitudinis & miniſterij dei,quod deo exhibent angeli.Angeli ergo ſemper uident faciem,id eſt,æternum beati ſunt,& Dei perfruuntur iucunda familiaritq; præſentia,præterea Deo miniſtrant.Nam Dauid Pſal.16. Satietas gaudiorum,inquit,in cõſpectu tuo eſt.Rurſus ad Ioſeph dicit Iacob,Gen.46. Iam lætus moriar,quia uidi faciem tuam.In facie patris,Gen.11.cap.

Facies Chriſti,hoc eſt,regis præſentia,Pſal.132.Non auertas faciem Chriſti tui,id eſt, ſerua præſentiam regis,ſeu ipſum regnum diuinitus donatum & conſtitutũ.Serua Domine populum tuum,ius,iudicia,æquitatem & totam politicam adminiſtrationem,ut omnia iuſto ordine fiant.

Faciem domini rogare,idem eſt quod ſuprà expoſitum eſt,quærere,eſt dominũ conſulere loco & ritu à deo præſcripto.1.Samuelis 13.cap.Ante Faciem,Hebraiſmus,id eſt, ante te:uel,ante aduentum tuum,Marci 1.Facies pro ſolo & ſuperficie,Latinis in uſu eſt pro forma,Lucæ 21.Qui ſedent ſuper faciem terræ.

Faciem ſtatuere,loquutio eſt 4.Regum 12.capite.Statuit faciem ſuam Haſael,id eſt,propoſuit & ſtatuit apud ſe Haſael aſcendere contra Hieruſalem.Alij,direxit. Faciem auertere Hebræis eſt negare,auerſari poſtulata,& non exaudire preces. Eadem forma,Faciem confundere,3.Reg.2.Ne confundas faciem meam,ideſt,Obſecro ne rubore me perfundas,ne me confuſam dimittas,non exaudiendo matrem.

Faciem ponere uel obfirmare,propoſitũ firmũ & fixum aliquid faciendi hac Hebraĩ loquutione ſignificatur,ut Hiere.42.Si uos ponẽdo ponetis facies ueſtras ingredi in Ægyptum,&c.Et Ezech.21.Fili hominis,pone uel obfirma faciẽ tuam uerſus Themã. Innuit præceptũ prophetizãdi,ut ſtrenuè dicat,id quod eſt Obfirmare faciẽ contra Hieruſalem.Et cap.6.Pone faciem,hoc eſt,aſpice confidenter,ita ut non retro ſpectes.

Hac loquutione uſi ſunt & Euangeliſtæ,Lucæ 9.cap.Faciem ſuam obfirmauerat,ut iret Hieroſolymam.Firmare faciem ad aliquem locum,hoc eſt,parauit ſe ut iret Hieroſolymam,ſtatuit certo apud ſe ire & proficiſci Hieroſolymam.Faciem ſuam obfirmare contra aliquem, interdum pro iraſci alicui,ut Leuit.17.cap.Obfirmabo faciem meam contra animam illius,pro,Iraſcar illi uehementer.

Facie impudens rex conſurget,Danielis 8.capite.Vel,Facie fortis dicitur,mirè audax ad quoduis facinus patrandum,ut 2.Machab.9.& 11. Facies flammarum,dicuntur erubeſcentes,quod ruboris nota flammas imitentur.Ideo pro erubeſcentia & rubore accipitur,Eſaiæ 13.capite.Facies flammarum,facies eorum,hoc eſt,aſpicientes ſe mutuò,omnes uidebant confuſos.ſignificat indignationem,& illum fremitum indignantis animi.

Facies atqui animi conſcientia eſt & appellatur,uel cor eius,uidelicet ſpiritualis animę,ſicut oſtendit propheta dicens,Tibi dixit cor meum,Dominum requiram:& exquiſiuit te facies mea.Non enim facies carnea deum quærit,ſed conſcientia.Item,quomodo Facies conſcientia appelletur,oſtendit Iacob,quum fuiſſet luctatus cum homine.ut ſuprà.Hæc Chryſoſtomus in Matth.cap.9.Homel.15.

In Faciem, Hebraiſmus, idem eſt, quod contra ipſum, in ipſum, aduerſus eum. Deut. 7. capite. Qui odit deum in faciem ſuam, id eſt, contra ipſum reflectitur eius ſcelus atq; odium. Faciem operire, eſt faciem deprimere ob pudorẽ & erubeſcere. Sic & Faciem deiſcere pudoris ſignum, Pſal. 44. Et opprobrium faciem meam obtexit. Heſter 7. cap. Et facies Haman operta. 1. Samuelis 15. Et caput ei opertum.

Facies Dei, eſt eius iudicium, Pſal. 67. Sicut deficit fumus deficiant, ſicut tabeſcit cera à facie ignis, ſic impij pereãt à facie Dei. A Facie eorũ, Gen. 6. Id eſt, per eos opera ipſorũ, ipſis autoribus, Quaſi dicat: Ipſi repleuerunt terram rapinis & calumnijs. Item A Facie, pro, propter, Geneſis 16. A facie Sarai, id eſt, propter Saram, In Faciem eorũ, Id eſt, dum adhuc uiuunt, Deut. 7. Super Faciem agri, Leuitici 14. cap. pro, liberam eam abire ſinet, uolare quo uolet. In ſuperficie agri, ſignificat ubiuis locorum, Leuit. 17.

Facie impudenti gens, pro barbara & inhumana, frontisq; perfrictæ, Deut. 28. cap. In Facie patris, pro uiuente patre, Gene. 12 cap. Facies tua non ierit. Interpres noſter, Si nõ tu ipſe præcedas, &c. Exodi 33. Videamus nos Facie tenuis 4. Reg. 14. Senſus eſt. Experiamur belli fortunã, uter alterum uincat. A Facie belli, noſter Interpres propter bella 3. Reg. 5. alibi aliter, ut à Facie tribulãtis, id eſt, ante tribulantẽ. Facie belli eſt ad me ante & reteo. Vbi noſter Hieron. Bellum ex aduerſo, & poſt tergũ contra ſe, Septuag. à fronte & à tergo, &c. 1. Paralip. 19. cap. Item Facies Dei, pro noticia, Pſal. 26. Faciem tuam Domine requiram. Faciem ponere contra aliquem, eſt iraſci et uelle punire, Hiere. 21. Poſui enim faciem meam ſuper ciuitatem hanc in malum.

¶ *Fallere* aut mentiri ponunt Hebræi, pro non eſſe, non inueniri, Hiere. Thren. 1. Clamaui ad amatores meos. Vel, Vocaui amicos meos, ſed ipſi fefellerunt me.

¶ *Familia*, pro ſpecie, Geneſis 8. capite. Iuxta familias regreſsi ſunt de arca. Septuaginta κατὰ γένος, id eſt, ſecundum genus. Item, Familia per domum ſignificatur, ut Pſalmo 127.

¶ *Fames* mentis, eſt ſilentium diuinæ loquutionis, Amos 8. Emittam famem in terram, non famem panis, neq; ſitim aquæ, ſed famem audiendi uerbum dei.

¶ *Faſcinare* Latinis qui aſpectu malefico lædunt, ſignificat, βασκαίνειν ſignificat apud Græcos inuidere. At Paulus Galat. 3. cap. uſurpauit pro eo quod eſt incantare, & oculis ueluti præſtigio imponere.

¶ *Fatui* uocabulo apud Matthæum 5. capite, omnis generis conuitia, contumelias q;, puta maledicta, uituperationem, clandeſtinas proſcriptiones, & nihil non improperiorum uenit.

¶ *Fœdus*, Græci interpretes Bibliorum διαθήκην. D. Hieronymus Fœdus, alij Teſtamentum reddiderunt. Et omnino pactum ſignificat, quo nos deus in fidem ſuam recepit, & nos illum in Deum, Pſal. 89. Incidi fœdus cum electis meis. Olim enim Fœderum leges in ſaxo uel ære incidebantur, quo firmius ſeruarentur perpetuæ memoriæ conſecratæ, de quo Pſal. 50.

Fœdus ſempiternum non tam illud quod in Noe, Abraham, Moſe, Dauid pepigit deus, accipimus, quàm illud quod eſt in animis noſtris inſcriptũ ius naturæ, ſcilicet ex quo leges & iura cuncta dimanant. Sic omnes iuriſperiti unanimo conſenſu docent, leges omnes ex iure naturæ deriuari, Eſaię 24. Quia tranſgreſsi ſunt legem, mutauerunt ius, diſsipauerunt fœdus ſempiternum.

Fœderis leges porrò, uel Fœdus domini eſt, ut ſicut ipſe nos ſuum populũ agnoſcit, ita nos eum deum noſtrũ agnoſcamus et colamus in præſcriptis eius, in omni ſtudio uolentes. Sic Gen. 8. Exodi 24. Eſa. 24. & Hiere. 31. Fœderis ratio deſcripta legitur.

Fœdus uel pactum habere in lapidibus, eſt non offendi à lapidibus campi, &c.

¶ *Fœtere*, eſt abhorrere, abominabilẽ reddere, Gen. 34. Et fœtere me feciſtis corã habitatoribus. Tropica loquutio eſt. Auertimur enim, & abhorremus ab his quæ fœtent et ſordeſcunt. Quaſi dicat, uilem & abominabilem me feciſtis coram Cananeis, Exodi 15. Fœtere feciſtis odorem noſtrum. id eſt, abominabiles reddidiſtis nos. Quippe cõſtat ex antitheſi & per contrariũ, quod dicunt, figurato ſermone famam ſignificare, 2. Cor. 2.

¶ *Fel & bilis* pro æmulatione et inuidia, Act. 8. cap. In felle amaritudinis, et colligatione iniquitatis uideo te eſſe. Verſtrickt. Poſuit amarũ illud. Fel & bilem atram, pro æmulatione et inuidia, qua par eſſe laborat Apoſtolis Magus homo, qui prius rerum geſtarũ magnitudine famam ſibi non incelebrem comparaſſet.

¶ Fœne-

¶ *Feneſtras cœli aperiri* dicitur, quando grauior ira Dei ſuper nos inducitur, Eſa. 24. Qui fugerit à uoce terroris cadet in foueam, & qui ſurget de medio foueæ capitur in laqueo, quia feneſtræ de excelſo apertæ ſunt. Nahum 1 cap. Effuſa eſt indignatio iræ, &c. Et in litera C. nomine Cœli, explicatum eſt, quid Feneſtræ cœli ſignificent.

¶ *Fœmina circundabit uirum*, Hiere. 31. Prouerbialis nobis uiderur eſſe ſermo, pro eo quod eſt Summa fiet, atque arctiſſima coniunctio, Iſraelis ueri ſcilicet, qui erit fœmina & uiri: hoc eſt, mariti Dei.

Fœminino genere utuntur pro neutro Hebræi. Quæ Latini neutro genere, citra proprium uocabulum appellant: ipſi Hebræi fœminino efferunt, & hoc eis familiariſſimum eſt, ut quum dicimus: Iſtud nunciauit mihi amicus: loquuntur ipſi, Iſtam mihi, &c. Sic Eſa. 44. Qua nam re mihi comparetur, & accommodet eam mihi. Eam ſcilicet rem, qua illum mihi ſimilem putant. Similiter per fœmininum plurale eſt. Contingentes, Latini dicerent Contingentia, ubi nos dicimus, Hoc & hæc. Ipſi dicunt Hæc & has, ut in Geneſ. 42. cernere licet & alibi, Quid Deus hanc fecit nobis? Sic infrà: Durus loquutus eſt nobis. Tale eſt in Pſal. Vnam petij à Domino: hanc requiram. pro, Vnam petij quod requiram. Item Micheæ Prophetæ quarto capite: Claudicantem & elongatam: ſcribuntur in fœminino genere, ut ſit ſenſus, Quod eſt, claudum, abiectum, & elongatum.

¶ *Femoris* nomine gènus & generationem intelligimus. Sic Abraham ad ſeruum ſuum: Pone manum ſub fœmore meo, & iura mihi per Deum. Gen. 49. & 24.

Femori imponere manum, modus iurandi.

Femur, ideo pro carne & carnis appetitu, uſurpatur. Canti. 3. Vniuſcuiuſque enſis ſuper fœmur. Et Dauid, Accingere, inquit, gladium meum circa femur, potentiſſime. Quid eſt Circa femur? quid ſignificat de femore? Carnem. unde illud eſt, Non deficiet princeps de Iuda, & dux de fœmoribus eius. Hæc D. Auguſtinus in Pſal. 45. Femur igitur, principium & fons eſt natiuitatis humanæ. Gen. 46. cap. Egreſſæ ſunt de femore illius. id eſt, ortum & originem occeperunt ab ipſa Iacob, hoc eſt, poſteritatem.

¶ *Fœni & Arborum* nominibus, homines, & humanam fragilitatem in ſcripturis ſignificari, uel ex Pſalm. 1. & Eſa. 40. & Apocal. 8. clarum fit. Hinc & Fœnum tectorum, Pſal. 128. gramen illud quod tectis innaſcitur, quum ex humoris defectu non poſſit radices agere, facile areſcit, non expectat manum fœniſecæ, qui lætus illud cum uicinorum gratulationibus recondat in horrea. Quæ ratio pulchre in impiorum operibus, etiam in ſpeciem bonis congruit. Nam ſimilitudine Dauid fœni utitur, ut oſtendat breuiduraturam tyrannidem, ut tyranni ſimiles Fano in tectis: ut Sennacherib, Pharao, Iulianus. De cuius tyrannide ſcribit uir ſanctus Athanaſius. Non tempeſtatem eſſe, ſed nubeculam Iuliani perſecutionem eſſe, ut ego euenit & exitus Iuliani probauit.

¶ *Feræ efferæ* Gentes ſunt, qui ſemper meditabantur bella, ſanguinem effundebant. Eſa. 11. Feræ autem cicuratæ dicuntur quoq; gentes, ſed uerbum in manſuetudine ſuſcipientes, aggregantes ſe unitati Eccleſiæ. Fera agri, qua quidem uoce ſcriptura omne genus animalis ſylueſtris nuncupatur, Pſal. 80. Et feræ omnis generis, inquit Paraphraſtes, quæ in agris degunt, depaſcent eam.

¶ *Feria ſecunda, tertia, quarta, &c.* Hæ locutiones Latinis à commercio Hebræorum irrepſerunt. Quum enim dicerent, Prima ſabbati, ſecunda &c. uiderunt Latini nihil aliud dici quàm primo à ſabbato. Sabbatum in ferias tranſtulerũt, ac dixerũt, feria ſecũda &c.

¶ *Fermentum*, inquit D. Auguſtinus in bono & malo accipitur: nam & in uituperationem Fermentum poſuit dominus, uidelicet pro doctrina impia, falſa & hypocritica mendaciq;. Sic enim interpretatur Chriſtus fermentum, apud Mat. 16. Cauete, inquiẽs, à fermento phariſæorum & ſadducæorum. Et addit mox Euangeliſta, Tunc intellexerunt, quod non iuſſiſſet cauere à fermento panis, ſed à doctrina phariſæorum & ſadducæorum. Doctrinam impiam nominat Ieſus fermentum, hoc eſt, ſectas & traditiones eorum intelligit, ir art und uuyſs, nempe fucum, ſimulatam ſanctimoniam. Sicut enim fermentum totam maſſam aridam reddit & fermentat: ſic doctrina impia totam uitam uitiat. Mar. 8. Attendite à fermento.

Fermentum farinæ commiſcetur: intelligit ergo per Fermentum ſocietatem, coniunctionem hypocriſim, conuerſationem primam phariſæorũ. Quod quidem ſerpit, uelut cãcer, inquit Paulus, alioq; commixta ſibi inficit, inflatur ac tumet: præterea amarũ ſiue

acidum est. Talis est doctrina Pharisæorum, & omnium doctorum impiorum, hoc est, humana & corrupta doctrina, hypocrisis de meritis humanarum operum. Opera humanæ iusticiæ.

Secundo, Fermentum significat impios & malos mores, malitiam & uersutiam, quibus totus homo, imò tota hominum congregatio offenditur & inficitur. Hoc D. Paulus 1 Corinth. 5 cap. per Fermentum & per Azyma intellexit, uidelicet malitiam & uersutiam: Per Azyma uero synceritatem & ueritatem. Malitiam oppositi synceritati seu synceræ fidei, uersutiam ueritati, hoc est simplicitati, ut synceritas mundam uitam faciat, ueritas omnem fraudem excludat. Cum igitur nunc reuelato & annunciato Christo, uero agno paschali, perpetuum Pascha celebremus, esus azymorum panum admonet nos ut semper abstineamus à fermento impiæ doctrinæ, & impuræ uitæ, sed in panibus fermento carentibus, hoc est synceritate & ueritate. Hoc uoluit locus Exodi 12 cap. iudicare. Item Leuitici 2. & 6 cap.

Tertio, Et in laude aut bono Fermenti uocabulum accipitur: nam pro regno cœlorum usurpatur. Simile (Matth. 13 cap.) est regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentaretur totum. Fermenti nomen uides per metaphoram sermonem scripturæ, uocatum quicquid serpit & alia inficit. Sic Euangelion se habet, in bonum, unde fermento adsimilatum est, ut in hoc adducto loco: Doctrina mala, corrupti mores, & ipsi etiã conuictores in malum, ut Matth. 16. Gal. 5. 1. Cor. 5 cap. ut supra audiuimus. In summa. Fermentum triplex in scripturis est. Vnũ est apostolicum, de quo Matth. 13. Alterum Pharisæorum est doctrina, de quo Matth. 16. Tertium est, malitiæ & nequitiæ. De isto 1 Cor. 5.

¶ *Ferri* nomine frequentissime significatur, ingens angustia, molestia, ingentes cruciatus, dolores ac animi curæ, Psal. 105. de Ioseph, Adflixerunt in compede pedes eius, ferrum penetrauit animam eius. Et Psal. 107. Habitantes in tenebris & umbra mortis, uinctos adflictione & ferro Deut. 4. Eduxi uos de fornace ferrea Ægypti. Sic Simeon Lucæ 2. dicit: Quin & tuam ipsius animam penetrauit gladius. Hoc nequaquam dictũ fuit de corporali, uerum uoluit his uerbis Simeon Mariæ prædicere futurum, ut mortis tormenta animo pateretur, etsi corpore non esset cruciatus passura. Quomodo autem id euenerit, id nemini potest esse ignotum. Tropus linguæ est Hebrææ, uti & nos nostros habemus, qui ingẽtes dolores ac animi curas uocamus, Hertz brechem, id est. Mir vvil das hertz brechen, hoc est, mihi confrangitur & rumpitur confractionem cordis.

Ferrea fornax Prouerbialis sermo hinc deriuatur, quo Hebræi quoq; frequentissimè utuntur. Dicitur enim eis Fornax ferrea, sicut Græcis & Latinis Ferrea necessitas: hoc est, angustia & tribulatio summa, de qua tamen exire liceat, Hiere. 12. intelligitur Ægyptiaca seruitus, sicut & Deut. 4. pro seruitute miserrima, durissima, grauissimaq; Ferrũ ferrum num adfligit? Prouerbium satis antiquum. Nam ferrum & æs uidetur ponere pro ferreo hoste, & ferreo propheta, quod utercq; sit insuperabilis. Liquet ex Hieremia cap. 15. Defendo te, inquit, cur ego Babylonicum hostem metuas, quem ferrum atq; impenetrabilem in Iudam mittam, & quid in te poterit qui æque ferreus es? Aut quid poterit hostilis contumacia in me quo minus te saluem, quem semper seruo.

Ferrum & Æs calceamentum tuum, Deut. 33. cap. Id est, calcatio tua. Instrumentum pro actione. Quasi dicat, quicquid calcaueris calceamẽtis tuis, erit ferrũ & æs. Est autem Hebraismus, pro in regione tua erunt metalla ferri & æris. Ferreũ iugũ lex ipsa dicitur.

¶ *Ferre carnem dentibus*, Hiob. 13. cap. Prouerbialiter dictum, de eo qui uitam suam periculis obiicit, & sibi non parcit: sicut is sibi non parcit, qui carnem suam dentibus premit, Sic qui animam in manibus gestat, portat, eam quasi mox positurus. Alij Lacerare carnem dentibus.

¶ *Feruoris* uocabulum pro commotione, Ionæ 1. cap. Et stetit mare à feruore suo. Septuaginta, Commotione σάλου. Feruor spiritus autem, de quo Paulus disserit, est ardor quidam, ac uehementia fiduciæ in deum agendi omnia, quæ sunt dei: impetus quidam, qualem in omnibus sanctis prophetis scriptura ubiq; describit. Porrò ubi non fuerit spiritus, necesse est, carnem feruere, Rom. 12 cap. Spiritu feruentes. Nam illi credentes accensi spiritu sancto feruentes appellantur.

Feruorem Solis, pro meridie nonnunquam accipiunt Hebræi: & rursus Meridiẽ pro Feruore solis usurpant, Exodi 16. Quicunq; incaluisset sol, liquefiebat panis ille.

¶ *Festinare*, pro offendere, impingere, errare & cadere. Qui enim Festinant, fermè præcipites concidunt, aut imprudentes errant, Esa. 28 cap. Qui eo fidat, non festinet. Apostolus Rom. nono capite, hoc uerbo usus quoque est, Qui illo nititur & fidit, non pudefiet, non stupebit, non festinabit, non errabit. Qui enim ad conspectum alicuius horrent, festinant ad fugam, & qui festinant, offendunt. Et 1. Petri secundo cap. Qui crediderit non festinet. Deus ergo unicam duntaxat in orbe firmitatem constituit, cui qui innituntur non cadunt. Id quod festinandi uerbo per Metalepsin significauit. Item, pro solicitum esse, Esa. 22. cap. Ne festinetis ad consolandum me.

¶ *Festiuitas* pro expeditione, Esa. 14. cap. Vlula porta, clama ciuitas, commota est Peleseth tua uniuersa: quia ab Aquilone fumus uenit, & non est solitarius in festiuitatibus eius. Hebræi enim expeditionem, festum seu Festiuitatem, id est, conuentum ob cõmunem omnium alacritatem, qualis solet esse in festiuitatibus, uocant.

¶ *Festa, Nouilunia*, Leuit. 23 cap. significant gaudium & lætitiam conscientiæ, innouationem hominis, &c. in quibus requiescimus ab operibus nostris, non facientes uoluntatem, sed dei operantes in nobis creditum.

Festum item pro epulis capitur, ut Iacobi. 5. cap. Enutristis corda uestra, ut in festo seu die mactationis. Vide supra in Tropo, Dies mactationis.

¶ *Fidei* uocabulum & uox in sacris est polysema & patet in sermonibus hominum latissime, & uarie usurpari uidemus. Principio pro tota religione, cultura & doctrina tota & qualibet. Nam dicimus fides Christiana, fides Iudaica, fides Turcica, Fides Nicena, pro doctrina symboli professione et dogmatũ collectione et religione. Sic Paulus Rom. 1. Vt obediatur fidei in omnibus gentibus.

Deinde sumitur fides pro opinione concepta ex relatione aliqua & credulitate, qua expositæ rei damus fidem, nihil interim expectantes commodi aut utilitatis ex re quam credimus. Veluti cum audimus nobis reciiari aliquid ex Indianis aut Æthiopicis historijs, dicimusq; illa nos credere, in quæ tamen non collocamus ullam fiduciam, aut ex quibus nihil omnino speramus utilitatis. Hac significatione ait sanctus Iacobus diabolum credere, & contremiscere. Tertio, nouimus etiam in scripturis notari fidem temporariam, ut Matth. 13. & Luc. 8. ubi notantur, qui ad tempus credunt, & tempore tentationis recedunt. Quarto, uocari item fidem dubiam adeò & subdolam, ut Dominus, credentibus in se, hac tantum fide non credat. Ioan. 2. Quinto, fidem infirmam in scripturis reperimus, ut ea præditi, dominum, gloriam mundi anteferentes gloriæ Dei, confiteri non audeant, uidelicet Ioan. 12. describit hanc fidem non audiẽtium Christum propter cupiditatem gloriæ mundanæ confiteri. Fidem quoq; esse de iudicio Dei territantem, non autem ex Euangelio cõsolantem, qua Iacobus dicit, & dæmones credere. Item fidem mortuam hominum, hoc est, instar mortui hominis nihil se ad opera sua mouentem. Iac. 2. nouit scripturas. Item fidei nomen pro firmitudine, & pro uirtute, seu impetu designandi miracula, faciendoq; uirtutes miraculosas, & Christum prædicandi quæ hominem tamen relinquit sine studio faciendi uoluntatem Dei, ac ideo sine dilectione. Matth. 7. & 1 Corin. 13. & Mat. 17. cap. Postremo autem Fidei appellatio ponitur pro certa & indubitata rerum æternarum fiducia, & persuasio in deum & eius uerbum, & de ista sola debet intelligi, quòd Fides iustificat & saluum faciat, Ideo hoc nomen Fidei significat fiduciam misericordiæ, propter Christum dominum promissæ.

Apud Hebræos Fides, nomen habet, quemadmodum infrà dicemus, à ueritate, certitudine, & consuetudine.

Fides, latius dicitur quod fiat, quod dicitur. Vnde ille, Interrogo te utrum credas? Dicis, Credo. Fac quod dicis, & fides est.

Fides, proinde est indubitata & persuasissima fiducia, &c.

Qui iam non intelligunt ista nomina in sacris scripturis perquàm usitata, nempe Fidem, Spem, & Charitatem, hæc tria, eandem rem esse: uidelicet hanc in Deum fiduciam: in multis locis frequentissime impingunt. Fidem enim, si de Christo habeas, nec in eum speres, nec redames, ad nihilum ualet. Iac. 1. cap. Porrò tota ista humani cordis fiducia, Fides interdum, interdum autem Fides & Charitas appellatur: nec quicquam aliud est, præterquàm in Deum pietas, siue ames, speres, aut fidas. Hinc fit, ut quandoquidem tria hæc, simul complectitur una pietas, Fides tandem pro Charitate, & Spes pro Fide promiscuè accipiantur. Et hæc tria aliud nihil sunt, præterquàm ipsum

ardens

ardens in domino cor, & una est pietas.

Hebræi suum illud Eminah, quod nos uel fidem, uel fidelitatem exponimus, ab Æmath à ueritate in quam, constantia ac certitudine deducunt, ac fideles morbos. Deuteronomij 28. capite uocant morbos infallibiles, constantes siue durabiles, & qui sunt incurabiles.

Habet & apud Græcos à certitudine & firmitate nomen. Mam pistis significat non tantum credulitatem, sed rei compertæ & exploratæ fiduciam. Iisdem dicitur πιστὸς ἀνὴρ, uir cui credi debet, ac uerbo suo faciens fidem. Et πιστὸν dicitur confessum, compertum exploratumq́, cui omnino fidem negare non debemus. Hinc fides seu ueritas pro constantia capitur, ut Rom. 3. Etenim si ueritas dei, &c. Veritas Hebræis Æmeth, fidem significat, id est, constantiam dictorum & factorum.

Porrò Latinis Fides est dictorum conuentorumq́ constantia & ueritas, quæ iusticiæ fundamentū est. Vnde Cicero Offic. lib. 1. ait. Interrogo te, &c. Publicus sic sacra tractantium usus obtinuit, ut fidei nomine intelligant certum oraculorum dei assensum atque persuasionem. Vide Laurentium Vallam & Budæum in Annot. in l. 1. de ser. corre. uer. Quod ait prętor, Est autem ista uirtus uerè diuina, quę Hebręis Æmunah, Gręcis πίστις, nobis persuasio, uulgo Fides dicitur: Constans firmaq́ animi per spiritum sanctum de dei bonitate atq́ promissis persuasio, qua ut uerbis eius certam fidem habet: ita & de eius erga se bonitate omnia sibi indubitatæ pollicetur, tum demerendo quoslibet, tam ipsi gratificari, quàm referre impensissime studet. Hæc confirmat epist. ad Hebr. 11. cap. Spes enim nostræ innouationis atq́ totius salutis, eò nititur quod persuasi sumus deū esse, ut omnium rerum autorem bonorumq́ fontem, ita & nostrum conditorem, seruatorem, atq́ ęternum liberatorem. Sic Fidem Christi certam persuasionem, eum nostrum esse redemptorem ac instauratorem. Ex eo ergo, quod fidem scriptura pro indubitata persuasione accipit, hæc tanta ei tribuit iustum ea uiuere, quod Paulus ex Habacuc 2. ad Rom. & Galatas adduxit, nos ea iustificari, saluari æternamq́ uitam possedere, quod identidem & seruator ipse non uno loco adfirmat, &c.

Fides interdum semen benedictum Christum dominum denotat: Gal. 3. Cæterū antequam uenisset fides sub lege custodiebamur. D. Ambrosius hunc Tropum annotauit Fidei nomen nonnunquam pro dono accipitur (ut 1 Cor. 12) speciali spiritus. Vni, inquit, datur spiritus sapientiæ, alij uero scientiæ secundum eundem spiritum sermo datur, alij uero Fides per eundem spiritum. Fides est hic ueritas & constantia, Trauv vnd redlyche. alij exponunt pro fide signorum. Fides sunt Rom. 1. cap. pro euangelio et prædicatione usurpatur. Et Rom. 10. Fidem pro manifestata dei uoluntate, & fidei manifesta & publica inter Gentes ac Iudæos prædicatione accipit, quæ tempore Christi & Apostolorum primum cœpit, prius enim erat mysterium reconditum à seculo, Col. 1. Non enim propositum est Paulo, hoc loco de natura & ingenio Fidei loqui, sed de Fidei prædicatione. Sic ait: Ergo Fides est ex auditu. Ita Fidei uocabulum 1 Cor. 7 cap. pro quouis opere bono usurpatur. Et Rom. 3 cap. Fidem legem appellat, quia legis hoc nomen apud Iudæos ueneration habetur. Fides autem quid aliud est, quàm uera de deo cognitio, per Fidem enim cognitio fit, testatur id Esaias cap. 7. dicens: si enim non credetis nó intelligetis. Fides pro fidelitate. Esa. 11.

Fides prima apud Paulum. 1. Timoth. quinto capite, ubi de uiduis iunioribus nō suscipiendis, ut aluntur ex bonis ecclesiæ, & locutio & forma loquendi, secutus est diuus Paulus prophetas qui ita loquuntur, qui ex lege coniugij uocat fidem primam, pactum primum, pactum primi præcepti. Fides coniugalis in desponsatione primum promissa est, pactum primum perpetuo seruandum, à qua fide prima & pacto primo, si deficitur per adulterium uel reiectionem, non potest fieri cum alio coniugium uel secunda Fides aut pactum secundum, sed simpliciter damnatio legis est, nisi redeatur per recōciliationem ad primam fidem, ad pactum primum, sicut cap. 3 Hiere. dicitur. Tamen tu meretrix reuertere ad me. Et est pactum primi præcepti, apud nos pactum baptismi, Ego sum dominus deus tuus, A' quo auersi, iubentur ad illud reuerti. Qui defecerunt à fide iubentur ad eam reuerti. Sic & nonnulli patres hunc locum Pauli intellexerunt, Fidem primam esse fidem in Christum. Athanasius lib. 6. de Trinitate, Veh uobis, inquit, qui primam fidem baptismi, cœlitus institutam, irritam facitis. Vincentius Lyrinensis Gallus, qui uixit sub Theodosio & Valentiniano Imp. in lib. contra omnium Hæresium

nouationes

nouationes. Galatæ, et cætera. Vide & D. Hieronymũ in præfatione in Epiſtolam ad Titum, Licet, inquit, non ſint digni fide, qui primam fidem irritam fecerunt, Marcionem loquor & Baſilidem, etc. Vides illos Doctores primam fidem in Paulo intellexiſſe fidem in Baptiſmo ſuſceptam & pactum ſiue notum primi præcepti in Baptiſmo promiſſum, id quod etiam Pauli contextus requirit.

¶ *Fidei nomenclatura.* Diuinæ literæ Fidem iam Lumen uultus dei appellant, Pſal. 88. Domine in lumine uultus tui ambulabunt, Pſal. 4. Signatum eſt ſuper nos lumen uultus tui domine. Hoc figuratum eſt in columna ignis & nube, quibus filius Iſrael per deſertum ducebantur, quemadmodum & ſola fide per itinera ignota & omni humano auxilio deſtituta, hoc eſt, paſsiones & tribulationes agimur & dirigimur in patriam cœleſtem.

Fides, in nouo Teſtamento, eſt limes uel Funiculus hæreditatis: ipſa enim terminat fidelium numerum, extra quam quicquid fuerit termini ſunt populorum, & termini impietatis adpellantur. Cingulum lumborum, Cinctorum renum, Eſa. 11. cap. Verbum abbreuiatum, Rom. 9. Iuſticia dei, Rom. 1. 3. 10. Pupilla oculi, Pſal. 16. Lucerna corporis oculus tuus, Lucæ 11. cap. Vmbra, Pſal. 17. Veſtis nuptialis. Oculus dei, Pſal. 31. Dextera, Brachium dei uel domini, Pſal. 43. Illuminatio uultus dei. Opus dei, Ioan. ſexto capite, Conſeruatio mandatorum dei, Eccle. quinto capite. Fides grano ſynapis comparatur, Marci 4. Lucæ 13 & 17. Funis ſeu Funiculi, Pſal. 77. Fides item Funiculus & Perpendiculum eſt, à qua qui aberrauerint, ad ædificium dei non pertinent, Eſa. 28. Et ponam iudicium & funiculum, ut ſuprà oſtenſum eſt. Regnum cœlorum quoq; dicitur. Bonitas dei. Obedientia. ſcutum. ſcutum fidei.

¶ *Fidelis.* 2 Cor. 1. cap. Fidelis autem deus, quod ſermo ueſter erga nos non fuit, etiam & non. Fidelis pro uerace, quæ fidei ſunt ſeruantes, quiq; ueritatis ſtudioſi ſunt, quiq; & boni appellantur, hoc eſt fidi. Interdum pro forti & ſtabili, Pſal. 78. Et non fuerunt fideles in pacto eius.

¶ *Fidelium appellatiua* ſunt hęc. Scriptura uocat ſanctos, hoc eſt, credentes & fideles et exquirentes dominum, quum contra impius non requirat, ut Pſal. 13. Filios uocat ſpiritus dei, ſicut Iob 1. habetur. Volentes uitam, quia regnum mortis, quo premuntur, oderunt, Cupientes uidere bonos dies, id eſt, liberari à conſcientia peccati. Infantes, quia credentes, infantes ſunt mundi, glorioſi deo, Pſal. 8. Lactantes ſunt ijdem, qui nihil cibi præter dei uerbum norunt. Animalia dei, Cibus dei, Grex dei, Reliquię. Gal. 1. Iſrael. Solitudo, apud Eſaiam. Iuſti non ſua iuſticia, ſed iuſticia dei iuſtificati. Plura reperies in Eccleſiæ nomenclatura.

¶ *Fiducialiter agere in domino,* Lucæ euangeliſtę proprium eſt: nimirum fiduciam prædicandi uerbum dei commendare, ut apparet ipſum Pſalmi 11. uerſum uelut Prouerbio habuiſſe, Actorum 9. 14. 18. Sicq; Lucas per fiducialiter agere, aliud non uult intelligi, quam uerbũ diuinum cum fiducia, & in ſpiritu fortitudinis prædicare. Sed Fideliter agere, Prouerbiorum duodecimo, eſt ueracem eſſe, Fiducialiter habitare, uel dormire. tertij Regum quarto cap. Oſeæ 2. Dormire eos faciam fiducialiter. Noſter Interpres; Abſque timore.

¶ *Fiducia,* eſt qua non dubitamus, dominum uelle gratiam nobis omnium cõmiſſorum facere, planeq; eſſe propitium, ac ex impijs nobis expertibus gratiæ, pios & gratiæ compotes reddere. Hi pij, hoc eſt, dei & gratiæ compotes, qui non ratione & naturæ ductu, ſed per ſolam dei ſaluificam gratiam uiuunt & conuerſantur, perpetuo fidentes ac timentes etiam ſunt, ne quando ab hac gratia excidant, & propriam rationem, arbitriũ aut exiſtimationem ſequantur, uel à ſe excogitatis operibus inhæreant, Germanice nominamus, Gottſelige, glaubige, gnadenſelige, gottesreich.

¶ *Figura,* pro æqualitate (teſte Gregorio Nyſſeno) Hebr. 1. cap. Qui cum ſit ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ eius.

¶ *Filius,* cuiuſque rei Hebręis uocatur, quod ab ea factum eſt, aut ſeruatur, ulla ne ratione ad illum attinet. Sic Eſaias capite quinto, locum uberem & fertilem, regionem omni pinguedine affluentem, filium olei adpellat. Vinea, inquit, Eſaiæ facta eſt dilecto meo in cornu filio dei. Zachariæ 4. Illi duo filij olei ſtantes coram domino omnis terræ. Tropo hebraicõ hoc loci filios olei uocat, oleum ſplendidum & abundans, quod nimirum unctionem ſpiritus ſancti deſignat.

Filius

Filius areæ. Esa. 21. cap. Tritura mea & filius areæ meæ, id est frumentum, uel palea sic appellata, quod triturentur & spargantur per aream, hæc Kimhi in Radicibus. Et Esaias 21. cap. uocat Babel filium areæ suæ, quòd ita ut frumẽtum in area, eum uellet conterere. Psal. 80. Filius pharetræ seu arcus. pro sagitta. Hiob 41. cap. Non fugabit eum filius arcus. Et Trenorum 3. cap. Introduxit in renes meos filios pharetræ suæ. Filius hominis, pro ipso homine. Psal. 44. Decore pulchrior es filijs hominum. Filij Aaron, pro filijs eius. Leuit. 9. cap. Et obtulerunt ei filij Aaron sanguinem Filia Zion, quemadmodum & Latini & Græci poetæ faciunt urbes, Nymphas, fluuios: reges, ita Hebræi fœminas & filias appellant. Filius prophetarum, pro discipulo. 4. Regum 2. Et accesserunt qui erant in Iericho ad Elisẽu. Filius mortis. Psal. 101. Ad aperiendum filios mortis: hoc est, condemnatos & dignos morte. Septuaginta, Filios interemptorum. Filius anni pro innocente. 1. Samuel. 9. cap. Filius anni Saul in regendo ipsum. An non illi iam filij erant: scias hoc schema idem ualere, acsi dicatur, tanquam filius anni, eo quod nullum adhuc peccatum designauerat à diebus suis, sic à malitia omni & crudelitate immunis non atrox uel intractabilis, sed leuis, mansuetus, sine superbia & ambitione quacunq;.

Filius alienigenæ, pro peregrino, aut nouo homine, aduena, quem Græci proselyton uocant. Esa. 16. Hicne dicat filius aduenæ. Filij Heth, pro Hethæis, quemadmodum Græci dicunt, Filij Achiuorum: Ita Filij Israel, pro Israelitis. Gen. 23. Et respondérunt filij Heth Abrahamo, Filij pauperum, idem quod pauperes, utiq; credentes. Idem pauperes populi, qui & filij pauperum. Filij uiri, qui ex concupiscentia carnis nati sunt appellantur, Septuaginta, Filij hominum. Psal. 49. Etiam filij hominum, etiam filij uiri: hoc est, filij plebeiorũ & filij maiorum & nobilium. Filij dei. Gen. 16. Et uiderunt filij dei, filias hominum: hoc est, Iusti uiderunt filias hominum, uel probi uiri, quos deus ut filios amore prosequebatur. Nam hoc loco nominat eos, qui deum metuebant, deum reuerebantur atq; amabant. qui à parentibus suis in religione ac cultu unius ac ueri dei educati erant, qui deum pro suo deo habebant, qui ex linea erant ac gente, ex qua futurum erat semen illud promissum. Contrà, filios hominum eos dicit, qui de parricida Cain erant geniti. Vel filij dei: hoc est, magnatum & principum.

Filij huius seculi sunt, qui uidelicet omnia prudenter in hoc seculo, & ut hoc seculo luxuriose utuntur, instituũt. Eos Germanice appellamus, vveltkinder, peritos & exercitatos rerum humanarum. Ergo filij lucis sunt: non præsentia mundi sectantes fideles, sed magis aspirantes ad uitam & lucem illam æternam. Sed in hoc mundo ignaui sunt & sibi non prospiciunt. Filij lucis. Ephes. 5. Vt filij lucis ambulate: hoc est, honeste & pie ambulate. Filij filiorum, simile huic Vergiliano, Et nati natorum, & qui nascentur ab illis Iohelis cap. 1. Et filij uestri filijs suis, & filij eorum generationi alteræ.

Filius iræ & gehennæ, nihil aliud est, quàm filius diaboli. Diabolus enim perditio est, & ira & mors. Sic filij appellantur gehennæ, qui gehennæ ignibus consumẽdi sunt. Ephes. 2. cap. Filij deorum Elohim, filios enim Dei & deos scriptura uocat, Quicunque deum præsentius & insignius referũt, ampliore diuinitatis portione donati. Vnde non solum angelos, immortali uirtuteq; incomparabili deum præclare repræsentantes, sed & principes potestatesq; qua deum referunt, pellentes, filios dei & deus appellat, utiet Genes. 7. & Ptal. 82. liquet, Filij hominum, idem quod homines, Psal. 31. Græci reddiderunt, filios arietum, uel fortes istos, uel uirtute insignes. Aben Ezra astra intelligit, propterea quod hæc & Iob 28 cap. Filij deorum, id est dij dicuntur. Filius dextræ, à felici auspicio quopiam, sicut Iob ait. Tametsi mortua est mater. nihilo uilior erit apud me filius, sed preciosus erit. & in summis habebitur. hoc est, à dextris esse: nam à felici auspicio uocabat eum filium dextræ. Sic & filius dei dicitur, sedere ad dexteram patris, hoc est Patri æqualis esse per omnia.

Filios populi, nominat scriptura plebem extremæ notæ, & uilissimos quosq; de populo. Hierem. 17. Proiecit cadauer eius ad sepulchra filiorum uulgi. Filij sponsi, pro sodalibus socijs. Sic Germanicè dicimus Doripheris, mengs hiedermans sun. Mat. 9. Non possunt filij sponsi, &c. Filij iuuentutis, id est, iuuenes, Psal. 127. Filij Israel, pro omni populo. Filij nepotibus, & his qui genus ducunt ab alijs. Gen. 10. Hi sunt filij Cham, id est Omnes sunt qui originem traxerunt & genus suum ab ipso Cham, isti sunt nepotes Cham secundum cognationes suas & secundum linguas suas, id est, uaria idiomata. Genes. 38. ca. Isti sunt filij Esau, id est nepotes. Filius bouis, pro nondum adulto. Filius domus, id

mus,id eſt,uernaculus & emptitius,quem emiſti à quocunq; alienigena,qui nō eſt,hœ di uel agni,Exodi 12. Filius matris,pro uterino,Gene.43. Filius cognominis loco poni tur apud Hebræos, Nume. 1. cap. Notandum autem ex hoc loco & aliis, Hebræos cognominis loco uti uocabulo Filius & patris nomine.Eliſer filius Sedeur. Et 7.cap.Nahaſon filius Aminadab.More hebraico nomen patris ponitur cognominis loco.

Filij Seth,pro mundo ipſo.Numer.Id eſt,filios Adam,mundum ipſum.Filius relicti onis domus meæ, pro, Is cui curam omnem rei familiaris meæ ego reliqui & commiſi. Id eſt,diſpenſator & procurator domus meæ. Filius hominis Chriſtus dicitur, pro filius homo:ut una locutione,& dei filium & hominem confitemur.Filium facere tranſire alicui idolo,Leuit.18.cap. Vt conſecretur idolo Moloch,ne pollues. Vel:ad tranſire faciendum ad ipſum Moloch,ne polluas,&c.id eſt,ne ullū è filiis tuis immoles deo Moloch.Solebant autem luſtrare filios ſuos idolo Moloch, & comburere in honorem eius idolum Moloch.Nonnulli putant eſſe Saturnum.

Filij dei,de quibus ſcribitur in Iob:Quadam autem die,quum ueniſſent Filij dei, ut ſtarent coram domino,&c.ſunt electi angeli,iuxta Bernardum,ut diuinæ gloriæ participes,& expreſsiorem imaginis dei ſimilitudinem in ſe habentes.Idem aſſerit & D.Gregorius lib.2.Moral.cap.2.Poteſt tamen etiam intelligi de ſanctis hominibus, qui etiam dij ſunt & filij dei,ut ſuprà indicauimus,& infrà latius dicemus.Veniunt autem angeli boni & mali ante deum,Iob 1. cap. Quod Origenes præclare tractat. Hebræi quemadmodum eos uocant fratres qui ſunt de eadem proſapia. Sic filios qui nati ſunt de eadē poſteritate.

Filios poſtremo dei ſcriptura uocat, quibus ampliter deus benefacit, & peculiari dignatione bonis ſuis præ aliis cumulat, tum ab ipſo genitos, quum primum ſuam illuſtriorem illam charitatem erga eos prodidit. Sic Iſraelitæ filij dei, Deuteronomij decimoquarto capite & alias dicti ſunt,quod præ omnibus mundi populis,beneficijs diuinis ornati eſſent. Proinde filij Dei,id eſt, ueri Chriſtiani ſunt, qui pie quoque uiuunt, & qui ſemper innocentiæ ſtudent, primæ Ioannis tertio capite.Filij uiri Hebræi per אישׁ plerunque intelligunt uirum inſignem, aut cordatum, ſicut per אדם hominem uulgarem accipiunt, Pſalmo quarto,Filij uiri, uſquequò gloria mea erit in ignominia.

Filij prophetarum,hoc eſt diſcipuli,inſtituendi de lege,& beneplacito dei,dicti ſunt, qui præceptores ſuos prophetas inſigniores,quorum Helias & Heliſæus præcipue habebantur in toto Iſraele, patres nominabant,& uelut nutritios, in lege domini diſcenda & docenda.Nam in Galgalis quam Bethel & Iericho filij prophetarum erant, ut liquet 4 Regum cap.6. Dixerunt autem Filij prophetarum ad Heliſæum,Ecce,locus in quo habitamus coram te, anguſtus eſt nobis. Clare hic diſcimus Filios prophetarum dictos diſcipulos,& ſtudioſos uerbi dei,timorem domini diſcentes, ut aliquando eum doceant:ipſoq; habitaſſe communiter cum ſuo præceptore, auctoſq; numero uides, ut ocum dilatare deſiderarint & tentarint.

¶ *Filij Belial*, uerbum Belial eſt res praua, ſcelus Belial enim dici putant, quaſi Beli Iaal,id eſt,nihili prodeſt,unde nihil impijſsimi,maligni,peſsimi et perditi homines qui deſtituti ſunt religione,pietate & omni timore dei.1.Samuelis capite ſecundo,Cumque Anna mater Samuelis ſe à temulentia excuſaret ſacerdotis Heli, negabat ſe filiam Belial, hoc eſt,ebriam. Et 25. Ipſe eſt filius Belial,et cætera. Ex his et ſimilibus locis colligitur Belial ſignificare ſceleſtum, perditum, flagitioſum.Sic iam uerbum Belial ſcelus,flagitium, res praua dicitur,ut ex uerſu 3 Pſal. 10. liquet, & ex 15. cap.Deut.pro iniquo & peruerſo conſilio accipitur, quo quis cogitans annum remiſsionis propè eſſe,uelit fratri pauperi adeſſe dando mutuo.Filios Belial, & Pſal.18 uerſu 5. pro malicioſis & ſceleratis dixit.

Ad hunc modum Filium perditionis & hominem peccari.2.Theſſal. 2.Paulus dixit, quæ appellationes ſecundum proprietatē ſermonis Hebraici perinde pollent, ac ſi quis noſtro ſermone dicat aliquē eſſe ſceleſtiſsimū & perditiſsimū,adeoq; ipſum ſcelus ipſiſmamq; perditionem,utpote qui ſibijpſi & aliis autor fit ſcelerum & perditionis.

¶ *Filiarum* nomine Hebræis urbes & ciuitatum inhabitatores, atque pagos adiacentes ac municipia ueniunt. Quemadmodum Poetæ, tum Græci, tum Latini urbes, nymphas, fluuios, reges aut deos,etiam montes, heroes, aut beluas ex robuſtiſsimis

iſtis faciant, Numerorum uigeſimoprimo capite, Et habitauit in filiabus eius, id eſt, minoribus urbibus, oppidulis & uicis, qui ſunt ſub metropoli. Erat enim Heſebõ urbs regia. Filias uocat uillas & pagos, Eſaiæ primo capite, Derelinquetur Filia Zion, ſicut, &c. Sic Zacha. 1. cap. Filia Babel, id eſt, populus. Et poſtea: Lætare filia Zion. Similiter Iacob Geneſis quadrageſimonono capite, de Ephraim, Ioſue 15. Ækron cum filiabus et uillis ſuis. Id eſt, caſtellis & oppidulis. Non rarum quoq; eſt in literis ſacris, ubi minor et infirmior pars totum populum ſignificat, ut Zachariæ nono capite. Dicite filiæ Zion: Ecce rex tuus. Id eſt, toti populo Iſraelitico, quaſi diceret: in tribu Ephraim erit magna multitudo populi.

Filiæ nomen interdum pro tribu, Exodi 2. cap. Et accepit filiam Leui. Quemadmodum Elizabet mater Ioannis Baptiſtæ, Lucæ 1. dicitur ex filiabus eſſe Aaroni de qua tamen certum eſt eam non genuiſſe Aaron. Deniq; pro nepotibus, Gene. 46. Intrauit Iacob in Ægyptum, & omne ſemen eius, filiæ & filiæ filiarum eius cum eo. Quum conſtet tamen non niſi unam filiam habuiſſe Dinam. Nam ſcriptura congregationes, fœminas, matres, ſorores, & filias uocat, Ezech. 23. Et Gene. 20 cap. Sara erat filia, id eſt, neptis Tharç patris Abrahæ. Filia oculi, pro pupilla oculi, Thren. 2. cap. Filia fœminarum apud Danielem 11 cap. id eſt, omnium mulierum formoſiſsima. Filiæ pharetræ intelligit ſcriptura ſagittas. Threnorum 3 cap. Miſit in renibus meis filias pharetræ ſuæ.

¶ *Finis*, pro ſummitate & ſummo, Deut. 4 cap. A fine cœlorũ uſq; ad finem cœlorũ. Sic Fines terræ, pro angulis & plagis orbis apud Hebræos ſumuntur. Aliquando uero pro remotiſsima regione, Eſa. 5. cap. Ad longinquam terram, Pſal. 60. A finibus terræ. Sic appellantur & fluuiorum Fines quibus in mare defluunt oſtia, Hiere. 15. Ad Fines terræ. Similiter & Gentes idem quod Fines terræ, Pſal. 2. per ſynonymiam uel congeriẽ. Pro numero, Eſa. 2. Et non theſaurorum eius. Septuaginta ἀριθμὸς, id eſt, numerus. Porrò Hebræi quod ſummum uolunt ac maximum, id extremum appellant æque ut Latini, ut extrema inſania, neq; ſecus Græci ἔσχατα κακὰ, id eſt, extrema mala, pro maxima, Ezech. 35. In tempore iniquitatis extremæ.

¶ A *fine*, Numeri 13 capite. Et reuerſi ſunt ab exploratione terræ à fine quadraginta dierum. Septuaginta μετὰ, id eſt, poſt. Deuteron. 9 cap. Et factum eſt à fine quadraginta dierum. Latinus cum Græco, dicit poſt quadraginta dies Geneſis 19. cap. Omnis populus à fine. Septuaginta ἅμα, id eſt, ſimul.

¶ *In finem* atqui frequens eſt locutio, ut Pſal. 9. Patientia pauperum non peribit in Finem, pro in æternum ponitur. Et eodem Pſalmo: Inimici defecerunt frameæ in Finem. In finem exuberantis affectus cauſa dicitur, quo exprimit uaſtationem in unam ſic deſijſſe, ut non ſit ſpes, aut timor reſuſcitandam, pro in ſempiternum, poſitum eſt. Deniq; ubicunq; inueneris Pſalmum talem habere titulum, ſcito ea quæ in eo prophetata ſunt longis temporibus implenda eſſe.

¶ *Finire* uerbum hoc, pro uerbis abſoluere, perficere, conſumere & conſummare utuntur, Eſa. 16. Finitus eſt Puluis uel populus, conſummatus eſt miſer, defecit qui cõculcabit terram. Pro auferre, Eſa. 7 cap. Et etiam barba finietur. Septuaginta ἀφελῶ. Pro mori & Hebræis & Latinis tritiſsimum.

¶ *Fingere, Formare, Creare*, Obſeruatum eſt à Baſilio Magno. Fingere & Formare, ad corpus ſpectant. Creare autem ad animum. Qui dixerint formauit deus, dictum eſſe de corpore, Creauit uerò de anima, & forte non abeſt à uero. Vbi enim dicitur deus Creaſſe hominem ad imaginem ſuam, Creandi uerbum uſurpatum eſt. Vbi autem de figmento corporis habetur mentio, uerbo fingendi id ſignificatũ eſt. Sic Pſalmiſta: Manus tuæ crearunt & finxerunt me. Creauit enim interiorem hominem, finxit exteriorẽ. Nam ficto, luto conuenit, creatio uero ad imaginem dei pertinet, quare caro quidem formata, animus autem creatus.

¶ *Firmare*, tropo Hebræo ſignificat ſtatuere, implere, ſeruare, quomodo apoſtolus Rom. 4 dicit: Legem per fidem non deſtrui, ſed ſtatui, quam Rom. 5. dicit: Infirmari per carnem. Et iterum 4. cap. Promiſsionẽ, inquit, firmari per fidem. Eodem modo & Pſal. 17. Et non ſunt infirmata ueſtigia mea, id eſt, robuſtiſsime firmata & ſtabilita. Negatiua enim ſæpe uehementior eſt adfirmatiua, maxime in ſacris Bibliis.

Firmare autem uultum, in malam partẽ utuntur Hebræi, Ego enim firmaui uultum meum, Hiere. 21 cap. Obfirmare uultum in bono ac malo ponitur, Lucæ 9 cap. in bonã partem

partẽ accipitur: Ipſe faciẽ ſuam firmauerat ut iret Hieroſolyma. Hiere. 42. cap. in malũ. Nam uultũ ponere uel obfirmare, nihil aliud ſignificat apud Hebrẽos, quàm incunctãter ſiue firmiter ſtatuiſſe. Qui ait Hieremias, cõtumaciter pergent ire in Ægyptum, etc.

Firmare pro exaltare, Pſal. 105. Et firmarunt eum ſuper inimicos eius, id eſt, ſuperiorem illum fecit hoſtibus, exaltauit eum.

¶ *Flagellarum* nomine ueniunt fames, inopia, frugum iactura, mors pecorum, peſtilentia, iræ, mulctæ principum, exactiones, bella, incurſiones, depopulationes, liberorũ orbitas & aliæ moleſtiæ. Hęc omnia Dauid Pſal. 73. Laborem & Flagellum appellat. Et cum hominibus non flagellabuntur. Illi uidelicet impij in labore hominum non ſunt, hoc eſt, in nulla adflictione ſeu moleſtia homines, illi inquam, rebus ſuis omnibus intactis laute admodum mundo hoc utuntur.

Flagelli uocabulo lepra quoq; intelligitur Pſal. 90. Et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Septuaginta ἐν πόνῳ, id eſt, in dolore. Theodotio (teſte Hieron.) Eſa. cap. 53. tranſtulit: Et nos putauimus eum quaſi leproſum. Translatio uulgaris Flagellatum. Flagellũ pro exprobratione et fama, Hiob. 5. A flagello linguę abſconderis. Horrẽdam de hoſtibus uenturis famã aut ſtrepitum quadrigarũ bellicarũ ſignat. Itẽ Flagelli nomine uirga diſciplinæ ſumitur, qua ſuos deus in hoc mundo, quos diligit, caſtigat: iuxta illud ad Ebræos cap. 12. Et Matth. 10 cap. Vade cũ pace, & eſto ſana à flagello tuo.

¶ *Flagitioſi* Hebraice Chataim, uulgo uertunt peccatores, non ſunt, qui quouis modo peccatis obnoxij ſunt, ſed qui iam perfricta fronte ita peccatis ſeſe addixerunt, ut inde meruerint cognomen. Quales ij erant, qui in hiſtorijs euangelicis peccatores uocantur, qualis illa in ciuitate peccatrix. Hoc certe nomine, Gene. 13. Sedomitæ. & 1 Regũ 15. Æmalekitæ Chataim, id eſt, peccatores uocantur.

¶ *Flatus*, maledictiones in ſcriptura, & execrationes, & excommunicationes horrendas ſignificant, quibus deus proſternit ſibi aduerſantes, Pſalmo nono. Sic Paulus ſpiritu oris ſui, id eſt, flatu, uel euangelio à ſe prædicato, interficit hoc regnum in cordibus multorum. Flatus dei, iuſſus eius eſt, Iob quarto. A Flatu dei perierunt, Græci aiunt, imperio uel iuſſu. Et Exodi 15. Per Flatum naris tuæ. Flatum in naribus eſſe, eſt eſſe humilem & fragilem & nullius reputationis, Eſa. ſecundo capite: Quieſcite uobis ab homine illo, meus flatus in nare ſuo. D. Hieronymus, Moneo uos atq; præcipio et quieſcatis ab homine illo, qui ita ſpirat ac uiuit, ut nos homines, quia in nihili computandus eſt? Quiſq; ne hominum ita quempiam laudet ut dicat: Cauete ne offendatis eum qui omnino nihil eſt? Ergo è contrario ſic intelligendum: Cum hæc uniuerſa uentura ſint uobis, & prophetali ſpiritu prædicantur, moneo atque præcipio, ut quieſcatis ab eo qui ſecundum carnem quidem homo eſt & habet animum & ita ſpirat, & naribus halitum trahit, ut nos homines ſpiramus & uiuimus, ſed ſecundum diuinam maieſtatem excelſus & eſt & reputatur & creditur.

¶ *Flectere genua*, eſt honorare ſeu colere, Philip. 2 cap. Vt in nomine Ieſu omne genu flectatur 3. Reg. 19. Qui non curuauerunt & flexerunt genua ipſi Baal.

¶ *Florum & gemmarum* nominibus precioſæ res imò regna & urbes deſignantur apud Hebræos, & eſt perpetua eorum conſuetudo. Sic adhuc hodie Iudæi filiabus gemmarum nomina aut Florum indunt, ut Pſal. 45. Super Lilia, Suſan, roſam ſignificat, uide Suſanna, roſina uel roſacea. Hinc Suſanna & Margarita, et cætera, Habent enim hoc in more, ut id quod in delitijs habẽt roſæ, floſculi, uiolæ, et cętera. nomine appellent. Sic etiam Libros ſuos appellant nominibus Florum aut aliarum inſignium rerum, ut porta nucis, &c. Sic Aſſaph, Pſal. 80. appellat totum regnum nomine roſæ. Nos germanice reddere poſſumus, von den ſpan roſen. Quod ſicut Principes geſtant monilia precioſis geminis ornata, ita populus Iudęorum, ſit peculiaris populus, quem deus geſtet in pectore, tanquam ſingulare ornamentum, decoratum politia & cultu diuinitus inſtituto, quem populum foueat, ac defendat deus. Ideo uocat gemmam dei & roſam dei. Sic duodecim tribus, duodecim gemmis notauerunt. Vt Iuda ſit Smaragdus Dei, & ſic de reliquis.

¶ *Florere*, pro fundere, Leuit. 13. Si autem florendo floruit lepra. Item, Floridus pro umbroſo, Canticorum primo, Etiam lectulus noſter floridus. Septuaginta σύσκιος, id eſt, umbroſus.

¶ *Flumen ſeu Flumina*, montes, arbores, principes, potentes & cupidos denotant,

ut ait Solomon Eccle. primo, Omnia flumina intrant in mare. Sic & ipsi potentes licet magnum habeant censum nunquam satiantur. Et Esaiæ decimooctauo capite, Flumina regum exercitus signant.

Fluminum in scriptura nota, est translatio, qua uiolentiora flumina et subitę inundationes transferuntur, ad significandum uim hostium ineuitabilem ac inopinantes opprimentium, Psal. 28. ea usus est fusius 8. & 123. Alias Hiere. Threnorum 1 cap. uocat frequentiam populi uiam fluminis: Ad eum fluent, inquit, aquæ. Flumina pro Nilo, qui solus totam inundat Ægyptum, Psalmo 78. Et non raro in scriptura, quod per Flumen Euphratem intelligunt Hebræi, Esaiæ undecimo & decimonono capite. Iuxta flumina aquarum deducere, est prouerbialis sermo, pro certo ac infallibili itinere ducere, Hieremiæ trigesimoprimo capite.

Flumina eleuauerunt, locutio est apud Danielem, qua significatur hostium contra populum dei ferocitas, Psal. 93. Fluminis impetus spiritus illius cœlestis gratia, quando subito adoritur hominem ac ui sua rapit quò mauult, Elegantissima allegoria impetu Fluminis indicatur. Flumina, Christi dona significāt, August. lib. 13. Confess. cap. 13. Sed iam non in uoce sua: in tua enim qui misisti spiritum tuum de excelsis, per eum qui ascendit in altum, & aperuit cataractas donorum suorum, ut fluminis impetus lętificaret ciuitatem tuam. Flumina, prædicatores uerbi. Vide D. August. in Annot. in Iob.

Flumen, Euphrates sæpe in scriptura dicitur absolute, Psal. 72. Et à flumine usque ad fines terræ. A mari, inquit, usq; ad mare. Hi termini, sunt mare rubrum, & mare Palestinæ, Flumen Euphrates, & desertum magnum. Quia enim nullum uastius flumen Euphrate, Iudæis notum erat, scriptura illum absolute flumen ferme uocat.

Fluuij nomine quoq; auxilia, cōsolationes dei, & fœcundum dei spiritum, aut dona spiritus sancti, per Fluuios, riuulos, indicant multa scripturæ loca, Psal. 36. Flumine deliciarum tuarum potabis eos Psal. 46. Populum quoq; dici Flumen Esa. 66. ac alia loca non pauca probant. Item, Flumina & Fontes doctrinam designare scripturis nō infrequens, ut ex Prouerbijs 5. & Ioan. 4 & 7 cap. Fluuium, seu Flumina fluere de uentre, Ioan. septimo capite. Vide D. Augustinum super hunc locum, Item, Apocalyp. 8 capite. Item, Flumina magnæ abundantiæ iudicium. Esaiæ quadragesimoprimo, Aperiam in summis locis flumina, &c.

¶ *Fodere*, pro insidiari, & Fodere foueam idem significat, Psal. 56. Foderunt ante me foueam, hoc est, palam insidias struxerunt. Prouerb. 26. Qui fodit foueam, cadet in eam. Foueam fodere, prouerbium est, pro necem struere, uitæ insidiari, Psal. 18. In foueam cecidit, quam fecit: & in rete quod absconderunt, captus est pes eorum. Hac allegoria parœmiali utuntur, dum qui eo perit, quo alium perdere instituit. Mutuata est similitudo à uenantibus feras, quibus foueas illæ insiliunt, capiuntur, non potentes inde rursus emergere: lupi præcipue hoc modo capi solēt, Metaphora retis ab aucupibus sumpta est. Hinc Fouea pro interitu, Psalmo nonagesimotertio, Donec fodiatur impio fouea. Item Foueæ nomine infernus uenit, ut Esaiæ decimooctauo capite, Liberare animam meam à fouea, hoc est, ne corpus putrescat, & in sepulchro. Foueam uidere, pro ingredi infernum. Et in foueam descendere, est corpus sub terra recondi. Idē sunt hę loquutiones.

¶ *Folium*, in sacris et in primo Psalmo Dauidis signat adumbratq; uerbum & doctrinam pietatis & fidei, Et folium eius non defluet, Nam fructus arboris mysticæ hoc est, spiritualis hominis sunt opera fidei in beato illo & pio uiro. De arbore, folio, & flore non inepte scribit Rabanus libro decimonono Vniuersitatis. Flos enim, inquit, campi, Christus est: flos fœni, gloria seculi, Flores autem initia fidei. Folium quoq; legis literam appellat Moses, Leuitici 26 cap. Terrebit eos sonitus folij uolantis, Isychius in cap. 26 Leuit. lib. 7.

¶ *Fontes*, auxilia dei, consolationes, spiritus sancti dona designare suprà in uocabulo Fluminis auditum est. Cæterum hostes & per infestam Aquarum uim significari ex Psalmo 17 & 18. & Psal. 40 & alibi liquet. Fontes quoq; inundationes & effusiones significant, Psal. 17. Et apparuerunt fontes aquarum. Significat enim terram perfractam usq; ad infimas aquas. Nam aquas esse sub terris, & terrā fundatam supra aquas scriptura clare dicit. Tales figuratas loquutiones & in Gene. 7 sic reperimus, uidelicet fontes ruptos, abyssos magnas, & cataractas cœli apertas, quæ nihil aliud significant, quàm infra & supra eruptā aquam esse, nō naturali modo, sed præter naturā uis sit, nō natura.

Fons

Fons ſacra ſcriptura eſt, quæ ſic aquam ſapientiæ generat, ut & potantes reficiat, & tamen manare non ceſſet, Cant. 4.

Fons hortorum, puteus aquarum uiuentium, quæ fluat impetu de Libano.

Fons Iſrael, eſt populus dei, & gratia Chriſti, qui natus eſt ex Iſrael, cuius Iſraelis reliquiæ ex fonte inundauerunt gratia euãgelica, ſuper uniuerſum orbẽ, Eſa. 12 cap. Hauritis aquas in gaudio, de fontibus ſaluatoris. Et Pſal. 67. In cõcionibus benedicite deo domino de fontibus Iſrael. Et Ioannis 4. Fiet in eo fons aquæ uiuæ ſalientis in uitam æternam. Item, Fontis nomine Hebræi intelligunt rei originem, ut timor domini fons uitæ, ſapientia eſt fons uitæ. Hinc nomen Fontis traducitur ad ſignificandum rei principium, Pſal. 68 uer. 27. In cœtibus laudate deum dominũ de fonte Iſrael. De fonte Iſrael dictum Hebræi putant pro eo quod eſt, qui à ſemine Iſrael eſtis prognati. Alias Fons pro uapore, Gene. 1. cap. Fons aſcẽdebat. Item fontis uocabulo fluxus ſanguinis uenit, Leuit. 20. Venam uel fontem, nocat fluxum ſanguinis.

¶ *Forma dei*, loquutio eſt apud Paulum, Philip. ſecundo capite, Quum eſſet in forma dei: pro, Quum eſſet eſſentia deus. Vt forma ponatur pro eſſentia. Nam in forma dei eſſe, nil aliud eſt quàm deo per omnia æqualẽ, adeoq; ipſum deum eſſe, deo per omnia ſimilem. In forma dei, inquit, erat Ieſus Chriſtus, quod quidem aliud eſt quàm ſi dixiſſet, Reuera unius cum deo ſubſtãtiæ erat? Formam ſerui aſſumpſit, In ſimilitudine hominum conſtitutus, id eſt, uere homo factus, cæteris hominibus per omnia ſimilis. Et figura repertus ut homo: id quod lingua noſtrate ſignificantius exprimimus, vnd gestalt halben erfunden, vvie ein menſch ſyn ſoll.

¶ *In foribus adeſſe*, dicitur allegorica prouerbiali de eo quod inſtat atq; in proximo eſt, Matthæi 24. cap.

¶ *Fortis* & robuſtus interdum in bonam partem accipimus, ut Ioſue 1. cap. Sis fortis & robuſtus pro, age conſtanter & inconſternato animo perge. Nonnunquam in malam partẽ ſumitur pro uiolento, Eſa. 19. cap. Et rex fortis dominabitur. Et Micheæ 2 cap. Fortes uim faciunt fortibus, id eſt, uiolenti, bonos uiros recte monentes conficiunt bonis eorum direptis & ſubhaſtatis: propterea quod illorum impia facta non iuſtificant, dum obſiſtunt impietati principum, ut fecit Amazias 3. Paralip. 25 cap. ut Achab uineã Naboth rapuit 3 Regum 21. cap. Habes Manaſſen regem 4 Regum 21. cap. Hi fortes fuerunt à ſeculo. In Prouerbium abiiſſe poſt diluuium: ut quoties uiderent homines magno corpore, dicerent: Iam in ſeculis præteritis fuerunt robuſtiores gigantes.

Fortis facie apud Danielem 8. Et ſtabit rex fortis facie: Græci, Impudens facie, hoc eſt, mire audax, ad quoduis malum patrandum, ita ut nullo pudore metu'ue à malis cœptis retraheretur, ſane Deut. 28 cap. Idem modus loquendi eſt, Gentem fortem facie, quæ non eleuabit faciem ſenis. Vbi certe de bellatoribus loquitur, à longinquo uenientibus omnis humanitatis & clementiæ expertibus, nihilq; minus quàm ullam honeſtatis ſpeciem præ ſe ferentibus.

¶ *Fortitudo*, ſæpenumero potentiam ac poteſtatem adminiſtrandi gubernandiq; ſignificat, ut innumeris locis animaduertere licet, ut Pſalmo 61. In deo ſalutare meum, gloria mea & rupes fortitudinis meæ. Pro facultate, Prouerb. 3 cap. Quum fuerit in fortitudine tua ad faciendum. Pro nomine diuino, Exod. 20 cap. Ego dominus deus tuus. Item, Ex ore fortitudinis audiuimus ea.

¶ *Fornicari*, pro negociari accipitur in Moſe & prophetis, Eſa. 23. cap. Et fornicabitur cum omnibus regnis. Quod hunc in ſenſum accipi debeat, ſequentia declarant. Fornicari quoque deficere à deo, & idola colere, Leuit. 17 cap. Cum quibus fornicati ſunt. Id eſt, quorum cultui addicti ſunt: ſiue quos colere ſoliti ſunt, Leuitici uigeſimo capite. Hinc fornicationis nomine ſolet ſcriptura non infrequenter idololatriæ impietatem ac cordis prauitatem deſignare, & idola colere, id quod eſt uidere Eſaiæ primo capite, Hoſeæ 4. Hiere. tertio capite, Vadam ſuper omnem collem excelſum & diffundar in fornicatione mea ſubter omni ligno frondoſo, Numeri 14. Portabunt fornicationem ueſtram. Id eſt, dabunt pœnas infidelitatis ueſtræ, qua defeciſtis à fiducia in deum. Fornicari poſt Baalim, id eſt, meretricio quodam amore idola ſectari deo relicto, &c. Porrò, Fornicatio pro incœſtu ponitur. 1. Cor. 5. cap. Nam πορνία quod Græcis omnem illicitã uenerem ſignificat, hic pro incœſtu ponitur. Hinc Fornicarius. 1. Cor. 5.

¶ *Fortificari*, pro propagare, multiplicari, & in numero augeſcere. ſic enim plerunque

uſurpat Hebraiſmus uerbum Fortificare, ut. Fortificata eſt plaga, pro inualuit. Fortificauerunt torcularia uinum, pro redundauerunt, Gene. 38. Et tu propagatoris. Hebræus fortificaberis uſq; ad mare occidentale.

¶ *Frameæ* nomine perſequutiones eccleſiæ denotantur in ſcriptura. Nam frameus uocat quibus eccleſiã ſcinderunt, perſequuti ſunt, & uaſtauerunt principes huius mundi, præſertim Iudæi, quæ penitus ceſſauerunt, ubi increpatis gentibus impij perierunt & nomen eorum deletum eſt in æternum: Pſal. 9. Inimici defecerunt frameæ, id eſt, deſertæ ſunt uaſtationes, hoc eſt, inimicus deſijt deuaſtare. Arma nanq; ſcilicet, gladius, arcus, &c. diuinæ ſeueritatis officia, teſte Hilario. Item D. Auguſtinus. Framea gladius eſt, nec utiq; tali ferro Chriſtus occiſus eſt, ſed cruce, nec latus eius gladio, ſed lancea percuſſerunt. Translato ergo uerbo, frameam linguam dixit perſequentium, Et ne à framea animam meam, & quoque in alio Pſalmo dicitur, Et lingua eorum gladius acutus: unde quia in eius carne lingua præualuit malignorum, orat ut animæ nihil noceat, cum dicit: Erue.

Framea uel flammea uerſatilis apud Moſen, temporales pœnæ intelliguntur, quoniam tempora uolubilitate uerſantur. Propterea & flammea dicitur, quia urit quodam modo omnis tribulatio.

¶ *Frangere*, Hebræis eſt atterere, uaſtare & occidere, ſicut & deſtruere, pati, perireq; ſumitur. Apud Eſaiam certo 23 cap. ſcribitur Confractione confringetur terra, &c. Id eſt, tota euertetur, excindetur, & deuaſtabitur funditus. Similiter apud Ezechielem cap. quinto ait, Ego quoque confringam. Et apud Matthæum 26. Quod pro uobis frangitur: hoc eſt, occiditur & in crucem ſuſpenditur. Et alibi: Frangite ſeu deſtruite templum hoc, & in triduo reædificabo illud: id enim ualet loquutio perinde, ac ſi dixiſſet: Occidetis hoc corpus, et cætera. Et per fractionem nihil intelligit Actorum 20 cap. quàm ipſa (quod & Beda ſentit) Chriſtianorum myſteria, diſtributionem corporis & ſanguinis Chriſti, Pſalmo 119. Fregit ſe anima mea ob deſiderium, hoc eſt, conſternata eſt admodum deſiderando iudicia tua.

Fractionem item proprie ſignificat contritionem. Quandoquidem ergo in contractu uenditionis fit diſtractio, ponitur; Gene. 42 pro uenditione, fractio. Audiuit Iacob quod triticum uenundaretur in Ægypto. Et deinde uenditio, pro re uendita. Nam in commutatione frangitur quod tuum eſt meum: & quod meum eſt, tuum fit, pars ſcilicet. Frangere ergo pro uendere, emere, commutare, adducto capite utitur Moſes, Fractio pro re diſtracta & uendita.

Frangendi uerbum plerunq; in ſcripturis ſignificat diſtributionem, ut ex Eſaia patet cap. 58. Frange eſurienti panem tuum: hoc eſt, diſtribue, partire. Et Threnorum 4. Actorum 2. cap. Frangentes circa domos panes. Et illud: Panis quem frangimus, idem eſt atq;, quem inter nos diuidimus. Ad hoc enim panis frangitur, ut dari, in q; communionem & participationem uenire poſsit.

¶ *Fratris ac Sororis* uocabulo Hebræi uicinos, nepotes, conſobrinos, cognatos ſeu cõſanguineos uel conſanguineas, proximum quenq; & omnem Iudæum, ſocium, contribulem, ciuẽ Chriſtianum intelligunt, iuxta uerbũ legis Moſaicę, quomodo & Chriſtus Iudæis frater factus eſt ſecundũ carnem, Iob 19. Fratres omnes mei à me elongauerunt, Rom. 9. Sicuti prædictum erat ipſis, ut eorum fratribus olim ſuſcitaretur propheta & ſeruator. Sicut Moſes de ipſo uaticinatur, Deut. 18. Et de Emanuele ex domo Dauidis, Eſa. cap. 7 & 9. Quod literatores quidam neſcientes, neſcio quid mouent de fratribus Ieſu, imò totam gentem, ut Gene. 25. Coram cunctis fratribus ſuis obijt, id eſt, tota gente ſua & familia. Sic uides ſanguine iunctos apud Hebræos fratres ac ſorores uocari, hoc eſt, eos qui ſunt unius proſapiæ, familiæ, generis & cognationis, etiamſi gradus ſanguinis differant, ut alter ſit in ſuperiore, alter in inferiore: & hoc maxime liquet, quod legimus, Geneſis decimoquarto capite, Et audiuit Abraam quod captus eſſet Loth frater eius. Et capite decimotertio & uigeſimonono ad Loth, quia fratres nos ſumus, hoc eſt, conſanguinei: nam patruus erat Abram, Gene. 20. Verè, inquit, ſoror mea eſt, ex patre ſcilicet, hoc eſt, ex ſanguine paterno, uerũ interceſsit ex alieno ſanguine mater, fuit ſoror eius: ſicut Lot frater eius, ut ſuprà, uiri fratres ſumus, cũ fratrũ eſſent filij. Sic illã Hebræi putant fratris fuiſſe filiam, qui frater aliam quàm Abraham habuit matrem, hoc eſt, Sara neptis fuit Tharah ex filio, & neptis Abrahæ ex fratre. Item Gene. 31.

Qui

Qui adſumptis fratribus ſuis, perſequutus eſt eum, 2. Reg. 24. cap. Zedechias patruus dicitur & 2. Paralip. 36. capite. Frater, apparet ergo fratres uariè dici Ebræis. Pro nepote, Geneſis 29. capite. Dixit ei: Num quia frater meus es. Et Geneſis 29. capite, nonnunquàm Iacob Rachelí quod ipſe eſſet frater patris eius, pro conſobrinis, uterinis, conſanguineis, nepotibus ex ſorore, Leuitici uigeſimoquinto capite. Pro proximo, Geneſis 8. & 9. 29. De manu fratris eius, Frater ergo hoc loco proximum ſonat. Itaque dicendum: De manu uniuſcuiuſq; proximum eius requiram. Et primæ Ioannis tertio capite, Fratres uocat Hebræorum more, quos nos uocamus ſocios, ciues Chriſtianos, Geneſis uigeſimonono capite, Fratres unde eſtis? Quemadmodum mos eſt militibus ſtipẽdiarijs quos Doryphoros adpellamus. Sic & Paulus hunc morem Hebræorũ obſeruauit, Fratres uocat, non quibus communes eſſent parentes, ſed quibus ſtirps ac genus eſſet commune. Qua de re doctiſsime ſimul et copioſiſsimè diſſeruit. D. Hieronymus in libro aduerſus Heluidium, Act. 7. Putabat enim intelligere fratres ſuos. Nam Marci 6. Chriſtus dicitur frater Iacobi & Ioſæ, & Iudæ & Simonis, qui reuera erat conſobrinus Iacobi, filius inquam Mariæ uirginis, quæ erat ſoror Mariæ Iacobi, Ioan. 19. cap. Sic Ioan. 7. fratres domini, &c.

Fratres & ſorores olim dicti, qui nunc Chriſtiani, ut 1. Cor. 9. An non habemus poteſtatem ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν, id eſt Chriſtianam coniugem circunducendi. Vetuſtas uocauit eos fratres & ſorores, quos nos Chriſtianos. Sic Diſcipulos fratres uocat Paulus, nõ à dignitate, ſed charitate hoc eos appellans nomine. Porrò ſunt fratres Chriſti ſpirituales, quiq; fideles ex corde: uocat enim fratres ſuos, Pſal. 21. Narrabo nomẽ tuum fratribus meis: imò reges, ſacerdotes & cohæredes cum ipſo ſunt. Quę omnia eò pertinẽt, ut ſciamus certo ad nos pertinere promiſsionem patris. Item fratris nomen pro fideli. 1. Cor. 5. cap. Si quis quum frater appellet, fuerit fornicarius aut auarus. Vnaquæq; etiam res adpellatur frater uel ſoror reſpectu ſocij ſui, Exodi 26. Quinq; cortinæ erant coniunctæ mulierem ad ſororem ſuam, id eſt, alteram.

¶ *Fraus*, in ſacris Bibliis non ſemper pro dolo, ſed interdum pro damno ponitur, 2. Cor. 6. Fraudem patimini, id eſt, damno afficiamini, aut fraudamini. Fraudulẽti qui dicant, aut quæ fraudulenta manus uocet, infrà in uocabulo Sedulus, litera S. audiemus.

Fraudulentus dicitur, cuius conſilia nemo poteſt perueſtigare aut cauere. Inde fraudulentum cor idem eſt quod peruerſum, uerſutum & noxium. quod ad nocendũ ſemper proximis nitendum eſt.

¶ *Fremere*, hoc uerbum Pſal. 2. legitur: Et in caſſum fremunt populi. Eo enim uerbo expreſsit quàm feruidè, quàm cupidè conuolarint, ſibi ipſis iam uictoriam pollicẽtes, & iam animo omnia uaſtantes & perdentes, adeò ut anheli in Iſraelis deuaſtationem, fremerent, inconditasq; ſummæ confidentiæ & inſolentiæ uoces iactarent. Hinc *fremitus*, Pſal. 46. Infremuerunt gentes. Per fremitum, frementem & ſtrepentem hominum multitudinem ſcriptura ſignificat. Nam fremitus uocatur in populo murmur: quin & indignantis & excandeſcentis & quaſi humanam uocem præ affectu immutantis, uox oratioq; fremitus dicitur. Ioannis 11. capite, Valde infremuit ſpiritu, ſignificat ipſum totis uiſceribus ita eſſe commotum atque concuſſum, ut uocem ullam ad tempus ædere nequiuerit.

In Fremitu & faſtu Iordanis, Prouerbium eſt apud Hieremiam capite tertiodecimo. Intelligũt autem Hieroſolymitani ſeipſos, Anathot riuulum faciunt: ſe autem Iordanem: nam aliàs familiare eſt Hebræis aquarum flumina pro hoſtium tumultu accipere, & alibi diximus. Fremitus autem maris: eſt ululatus uincentis exercitus, Eſaiæ 5. cap. Et fremet ſuper eum in die illa, quaſi fremitu maris.

¶ *Frenum equorum*, pro rectoribus populorũ apud Ioannem in Apocalyp. cap. 14, ſumit. Vſq; ad frenos equorũ: nimirũ pro ipſo rege Antichriſto & electis eius principib⁹.

¶ *Frigus, nix, grando, nebula, criſtallus*. Per hæc malicia humana & praua opera exprimuntur, Hiere. 6. cap. Sicut frigidam ciſterna facit aquam, ſic frigidã facit animam malicia ſua, Matth. 24. Abundauit iniquitas & refrigeſcet charitas multorũ. Pſal. 147. Qui dat niuem, &c. Hæc omnia per naturam ſuam urunt atq; mortificant in nos moleſtiarum & calamitatum dolorem.

¶ *Frons ænea, frons dura*. In ſcriptura in malo accipitur nonnunquam, ut apud Eſaiam 48. capite, pro intractabili, contumace ac perduelle. Sic enim ait: Sciui quia durus

es tu,& ferreus,cerui x tua & frons tua ænea,id eſt,contumax,&c.Apud Ezechielem prophetam uero pro conſtanti & inſuperabili.

Frons dura,pro rixoſo & impudico,Ezechielis 3.Dura frons.Septuag. Contentioſi ſunt.Frons apud Latinos pro pudore uſurpatur.Frons habita eſt antiquitus pudori ſacra.Et facies item,id quod & prouerbio teſtatũ eſt,quo dicunt pudorem eſſe in oculis.

¶ *Fructus uentris*,filij,liberi & poſteri ſunt,Geneſis 30.capite.Fructu uentris.Qui priuatur te fructu uentris,id eſt,liberis,Deuteronomij 28.capite.Benedictus fructus uentris tui,hoc eſt,abundabis liberis,& terra gignet tibi copioſum fructum:abundabis iumentis,armento,& grege,& ilico in eodem capite,Fructus uteri uocat filios & filias, Pſal.4.131.De fructu uentris tui ponam ſuper ſedem tuam,id eſt,ex poſteritate tua prorogabitur tibi imperium æternum:quippe ex Chriſto ſeruatore,cuius regnum neſcit finem.Sic Pſal.120.Filij merces fructus uentris,id eſt,hæreditas et merces domini in filijs conſtituitur,qui fructus ſunt uentris,Gen.7.

Fructuum præputia & incircunciſio,Per præputia intellige primos fructus trium primorum annorum qui ex arboribus decerpti,abijciendi erant,uelut hominis præputium exciſum:propterea ait Moſes,Præputia earum,qui ſunt fructus earũ. Fructum incircunciſum,uocat immundum,aut qui habent præputia immũda ſunt.Immundus preterea uocatur fructus quo ueſci licitum non erat.

Fructus Lunæ,eſt fructus qui maturatur uirtute Lunæ,ſic appellatus,quod Luna foras eum eijciat,Deut.33.Et de pomo fructus Lunarum.

Fructus pœnitentiæ eſt(teſte Maximo)impaſsibilitas animæ qua plenarie non fruimur,dum interdum paſsionibus inſtigamur.Fructus magnitudinis cordis,eſt blaſphemia & arrogantia,Eſa.10.cap.Et erit quum perficiet dominus totũ opus ſuum in monte Zion,& Hieruſalem uiſitabo ſuper fructum magnitudinis cordis regis Aſſur.Septuaginta,Mentem magnam.

¶ *Fruſtra* pro iniuſtè,Prouerb.1.cap.Abſcondemus innocenti fruſtra,hoc eſt,occidemus innocentem nil mali meritum.Septuaginta,*ἀδίκως*,iniuſtè.

¶ *Frumenti* uini,& olei mentio frequens apud prophetas:nam hoc tropo exprimitur rerum temporalium abuudantia,ut cognoſcamus omnia bona à deo uenire,Gen.17. Frumento & uino & oleo ſtabiliui eum.Sic Pſal.4.A fructu frumenti,uini & olei ſui multiplicati ſuut,id eſt,à copia & ubertate frumenti,uini & olei ſui,& rerum,& bonorum temporalium abundantia & ſuperfluitate ditati,aucti,incraſſati,dilatati.Frumentum pro cibo,Pſal.64.Præparabis frumentũ eorum.Septuag.*τὴν τροφήν*.

¶ *Fundare*, pro firmare accipiunt Hebræi,Eſaiæ 14.Zion autem fundabit,& in ipſo ſperabunt pauperes populi eius,id eſt,firmabit.Interdum pro conſultare & conſpirare accipitur,ut Pſal.2.Fundarunt uel fundati ſunt,pro conſultarunt,conſpirauerunt,eò quod conſilium,ut ait,D.Kimhi,rei gerendæ ceu fundamentum et initium eſt.eiuſdem ſententiæ eſt & A.Ezra.

¶ *Fundamentum* pro origine,Eſa.58.Fundamenta generationis & generationis ſuſcitabis,Eſa.16.Fundamenta parietis fictilis loquimini.Per hæc fundamẽta metaphorice magnates exprimit Moab,ſecundum Hebr.& Targum.

Fundamenta pluraliter interdum prædicatores ſunt,Pſal.86.Fundamenta eius in montibus ſanctis.Fundamenta uocat Eſaias principes cap.16.Super fundamenta ciuitatis Kir.Et claudos uocat uulgi fecem.Quando uerò ſingulari numero ponit,ipſe dominus exprimitur,1.Cor.3.Fundamentum aliud nemo poteſt ponere,&c.Fundamnta montium,ut infrà patebit in nomine Mons.

¶ *Fugere* pro ire,Gen.27.Et ſurge,fuge tu ad Laban fratrẽ meũ.Fugam perire,Pſal.142.Periit fuga à me,nõ eſt qui quærat animã meã,hoc eſt,fuga mihi intercœpta eſt.Fugere arma ferrea ſimile huic eſt:Incidit in Scyllam cupiẽs euitare Charibdim,Iob 20.Arma enim ferrea nihil aliud ſunt,quàm neceſsitates uitæ præſentis,æs autem ſententia æterna eſt.

¶ *Fulguri & tonitruo* prædicatio apoſtolica comparatur,quod per hanc annunciatur terror iudiciorum dei,quæ manent incredulos,quæ omnino ſunt ineluctabilia,Apocalypſis 4.Et de throno procedebant fulgura.

Fulgur quoq; eſt uirtutis agnitio cœleſtis,& hoc ipſe dominus teſtatur,dicens:Sicut enim fulgur exit ab Oriente.Fulgura aũt in pluuiam facere,ſignificat ideo fulguri-

bus

bus territare mundum, ut postea pluat, sicut ferè fit ipso facto, indicans legem & Euangelium, dum territat, & beneficia præstat, ut Psal. 134. fulgura in pluuiam fecit.

¶ *Fulmina*, Legimus subinde Deum, quum præsentius & reuelatius hominibus suam uoluit potentiam atque uim declarare, tonuisse, fulgurasse, & terram cõcussisse. Ita sanè fecit, quum legem daturus populo primum loqueretur, uti scriptum est Exodi 19. capite. Item quum ad preces Samuelis declararet se populo offensum, quod regem postulasset, 1. Samuelis 12. Sic quum præclarum ab Assyrijs liberationem Hierosolymitanis promitteret per Esaiam: Inuiseres ait, cum tonitrua commotione, uoce grandi, turbine & tempestate, & flamma ignis uorantis. Ita orbis redemptionem, morte filij partam, solis obscuratione & terræ motu testatus sint, illo in cruce expirante. Sic quum spiritum sanctum suis Seruator mitteret tonuit, Actor. 1. cap. Et quum postea precationem eorum se audisse testaretur, terram commouit, Act. 4. cap. Certe tonitru, uel aliqua quapiam insigni rerum immutatione deum testari suam beneuolentiam. Ita olim uulgo receptum fuit, ut Poetæ quoties Iouem fingunt supplicantibus magnis in rebus annuisse, & fulminibus suam uoluntatem esse testatum. Talibus portentis & Dauidi regi quem ad res maximas delegerat, beneuolentiam suam testatum Deum aliquando fuisse, & auxilij promissionem confirmasse, cõcussa terra, missis fulminibus, fulgetris, grandine & nimbis, id sæpe in Psalmis.

Fulmina atqui sagittis assimilari, alienum à scripturis non est, Psal. 17. Et misit sagittas suas, & dissipauit eos, fulgura multiplicauit & cõturbauit eos, id est, sagittas, ut Psalmo 76. & 143.

¶ *Fumus*, quum sit res uana, plurimũ tamen infestat oculos, et ui sua intercludit spiritum, ut etiam præfocet. Ita impij quanquam nihili homines & uilissimi, facessunt tamen negocium credentibus, et exagitant res iniurijs. Cæterum, breui durabit hæc molestia, quum alibi à spiritu diuino, somnio similes esse prodantur, alibi umbræ, alibi fumo, alibi puluери, qui est ante faciem uenti. De hac loquutione habes Psalmo 36. 67. Sicut deficit fumus, deficiant.

Fumi uocabulum, Esaiæ 4. alijsq; in locis non pro errore & ignorantia, sed pro gloria usurpatur. Iuxta illud quod in eodem propheta legitur, Et domus impleta est fumo, Ioelis 2. quoq; de gratia spiritus sancti, quæ descendit super Apostolos. Et dabo prodigia in cœlo & in terra, sanguinem & ignem & columnas fumi. Id ipsum significare puto & illud in Psal. 103. Tangit montes & fumabunt.

¶ *Fumare* pro irasci. Iratis siquidem fumant nares. Psalmo 80. Fumabis contra precem populi tui. Queritur Dauid fumare eum contra precem populi sui. hoc est irasci. Intelligit autem eum precem iratum repellere, & libidinem impiorum, populum dei uexantem, non compescere.

¶ *Funes seu funiculi*, usu scripturæ dicuntur mensuræ diuisiones seu limites, quibus diuidantur hæreditates terræ. Hinc pro termino, sorte & hæreditate, portione, seu partibus ponitur, 1. Paralip. 16. Ezech. 47. Ita ut Ioseph duos funiculos obtineat. Vult autem ut Ephraim & Manasse accipiãt singulas portiones. Sophoniæ 2. cap. Væ qui habitant funiculum maris.

Funes, pro hæreditate, Psal. 16. Funes ceciderunt mihi in optimis siue in præclaris meis. Metaphora à re corporea ad spiritum. Qua dicit Christus, sibi præclaram contigisse hæreditatem. Funibus seu funiculis uidelicet sorte missa olim metiebantur agros, ut quisquis suam acquireret partem, sicut Psal. 77. Sorte diuisit eis terram, in funiculo distributionis Et 105. dicens: Tibi dabo terram Canaan, funiculum hæreditatis nostræ.

Funes pro societate & cœtu, Esa. 5. Væ trahentibus iniquitatem in funibus uanitatis.

Funiculos seu sortem mittere, sæpe pro tradere possessionem scriptura usurpat. De hoc schemate uide Psalm. 16. & 19. Funiculus est fides: ipsa enim terminat fidelium numerum, extra quam quicquid fuerit, termini sunt populorum, & appellantur termini impieratis.

Funes peccatorum, sunt mala & blasphemia in uerbum dei, sub specie sapientiæ & pietatis hypocrisi, ut Psalmo 118. Funes peccatorũ circumplexi sunt me, id est, multa mala mihi intulerunt, multorum corda auerterunt à me. Funiculum autem extẽdere quid sit, suprà in uerbo Extendere, explicatum est.

Funiculo denique metiri aliquos, est coæquare terræ, ut secundi Samuelis octauo cap.

Et percussit

Et percuſsit Moab & menſus eſt eos funiculo coæquans terræ,&c. Hebraica phraſis eſt, ſignificat, uix tertiam partem Moabitarum ſuperſtitem manſiſſe, quæ ſeruiret Dauidi ſub tributo, duabus occiſis ſecundum Hebræos. Quaſi funiculo metiens, occidẽdos atque ſeruandos: ſic ſubegit illos ſeruitute perfecta, quæ per menſurationem Funiculo adagij more intelligitur. Nam Chanaan terra per funes Iſraelitis diſtributa fuit, ut patet in libro Ioſue.

¶ *Furari* aliquem, pro clam eo aliquid facere, Gen. 31. Cur abſcõdiſti te ad fugiendũ, & furatus es me. Quaſi dicat, Cur clam aufugiſti me neſciente, nec iudicaſti. Furari cor alicuius, eſt ignorante uel inſcio altero cõfugere, ut in eodem capite, Furatus eſt cor Laban, hoc eſt, celauit cõſilium & abſcondit, ſeu inſcio ſocero hoc egit, profectionẽ clam inſtituit. Trãslatio uulgaris: Noluit confiteri ſocero ſuo.

Furari autem uerbum, eſt praua interpretatione ad ſuam ſententiam accommodare, quod conqueritur Dominus Hieremiæ uigeſimotertio capite, Qui furantur uerba mea, quod eſt peruerſe & malè interpretari uerbum Domini, & in ſenſum adulterinum torquere. Hinc fures, impios doctores uocat Chriſtus. Fures dicuntur aliàs Paulo 1. Corinthiorum 6. capite, qui dolo malo & fraude fratribus imponunt, iuxta illud Pauli ad Epheſios quarto, Qui furabatur, non amplius furetur, &c. Furari, eſt impoſturam exercere, fraude agere. Hinc furtum nominans Paulus, omne quod alterius damno quæritur.

¶ *Furti* ergo nomine ſcriptura ſæpenumero prohibere conſueuit omnem iniquum, fraudulentum quæſtum, omnem fraudem & iniuriam in rebus & negocijs pertinentibus ad uſum præſentis uitæ, ſimulq; omnem auaritiam, ſordes, cunctam πλεονεξίαν, iniquam tenacitatem, omnes artes improbas, omnem illicitam alienæ rei cõtractionem, quibus proximo ſua uel adimimus uel obſtamus, quo minus ea poſsidere & recipere poſsit. Ideo non illa duntaxat quod inſcio poſſeſſore clam aufertur uel ſurripitur, intelligit ſcriptura. Similiter omnis uis iniuſta, iniuriç, mendacia, fraudes, quibus ciues inter ſe utũtur, iniuſta onera publica ab auaris magiſtratibus impoſita furti nomine ueniũt. Epheſ. 4. Exodi 20.

¶ *Furoris* nomen pro redargutione ponitur, Ezech. 5. Et implebo furorem meum. Origenes, Furor Dei redargutio eſt, Hiere. Furor magnus. Pro impetu, Hoſeæ 5. capite. Effundam quaſi aquas furorem meum. Septuaginta, ὄρμνα impetum. Nam nihil non facimus cum impetu dum ira commoti ſumus. Ira & furor differunt, ſed infrà in litera I, & nomine Ira, audiemus.

Furor Dei fumans, Deuteron. 29. capite, Furor eius fumet uel fumabit, id eſt, iraſcetur. Et Exodi 23. capite. Indignabitur furor meus, pro iraſcar ualde. Et Numer. 22. cap. Iraſcatur furor, id eſt, tunc uehementer iratus Balaam. Geneſis 49. capite, In furore ſuo, id eſt, irati.

¶ *Futurorum et præteritorum*, permixtiõ frequens eſt in ſacris literis. Futuris enim mixtim & præteritis uerbis uti, cõſtans mos eſt ferè omnium Prophetarum, præſertim Pſalmographorum, ut Pſalmo 9. In conuertendo inimicum meum retrorſum, infirmabuntur, & peribunt à facie tua. Quum reuera & res ita ageretur ab initio, quod Eccleſiæ inimici & uincuntur & uicti ſunt, uincentur: atque ita ſter, quod uerbum Domini manet in æternum, omniumq; ſeculorum hominibus cõueniat, ſed ſemper idem operans, ſed in noui Teſtamenti exordio abundantius.

Futura deinde eloqui per præterita propter certitudinem, rarum non eſt, Amos 5. capite, Cecidit nec ultra reſurget uirgo Iſrael. Futurum pro Præterito, Gen. 12. Dixit Dominus, Hebraicè per futurum legitur, quod pro præterito imperfecto ponitur, & perfectum pro plus quàm perfecto, lege Actorum cap. 7. in principio uertendum igitur, Iam uerò dixerat dominus.

Quod autem Præterita mixta cum Futuris, in Prophetis paſsim reperiũtur, utrunque ſignificatur. Nimirum quod ea quæ prophetantur uentura, ſecundum tempus uentura ſunt: ſecundum ſcientiam uerò uaticinantium, pro iam factis habenda. Etiam ad conſolationẽ & exhortationẽ noſtram. Sic Pſalmo tertio. Exurrexi, quoniam dominus ſuſcepit me. Quod Dominus non ſolum ſuſcepit caput noſtrum (ut noſtra uerſio habet) ſed ut in Hebræo legitur, ſuſcipiet eum in omnibus membris ſuis, ut ſic in perſona ſua, & omniũ noſtrum pro ſe & nobis loqui intelligit. Atq; hac ratione quibuſdam

bus dam non mediocriter eruditus uidetur ita uariare propheta, ut iam in præterito dicat: Voce mea clamaui ad Dominum, & exaudiuit. Iam in futuro: Non timebo milia populi. Iam in præsenti: Exurge Domine, saluum me fac. Ac rursum in præterito: Quoniam percussisti omnes aduersantes mihi: ut in persona Christi patientis quidem hæc dicat, simul tamen hoc Christi exempla facta & facienda uobis esse eadem, & cætera.

Breuiter huic Tropo assuescendum est, quod in Prophetis & in Psalmis simul multa dicuntur, uelut pro eodem tempore, quæ tamen geruntur, & fiunt alio & alio. Quædam item pro posteriore tempore, quæ priori gesta & facta sunt, ut Psalmo tertio, in persona Christi: Exurge Domine, saluum me fac, spectat tempus ante passionem. Illud uerò quod præcedit, Voce mea ad dominum clamaui, ad tempus exactæ passionis pertinet.

Futuris item uerbis, pro omnibus modis & temporibus utuntur Hebræi, ut Esaiæ 1. capite, Cuius causa percutereminí? Vltra adderetis præuaricationem.

Hebræis quoq; familiare, quæ ad mores & habitum pertinent futuris uerbis efferre, ut in Psalmo: Exibit homo ad opus suum: ubi Exibit, pro exit ponitur. Describitur enim usus & mos hominum, Esaiæ 31.

Solent quoque Hebræi promiscuè imperatiuis pro futuris: & contrà, futuris pro imperatiuis uti, ut Esaiæ 3. cap. Cauebitis, pro cauetis, uel cauere soletis, Gen. 3. Sub uiri potestate eris, id est, sis. Et Gen. 4. cap. Sub te erit appetitus eius, id est, sit. Et alibi: Non concupisces, id est, non uel ne cõcupisces: Non habebis deos alienos: Non occides: Non fornicaberis, Exodi 20. cap.

G

GEHENNAE uocabulo cruciatum ignis, supremam atque dirissimam dei ultionem intelligimus, de qua Esaias ult. cap. Et ignis eorum non extinguetur. Quod & dominus Marci 9. adduxit, ubi de Gehenna loquitur, eoq; quodammodo quid per Gehennam significet, ipse exposuit. Ita enim bis ait: Bonum est tibi, ut claudus uel luscus introeas in regnũ Dei, potius quàm duos oculos uel pedes habeas, & mittaris in Gehennam, & cætera. Et si quando Gehenna sine additione ignis ponitur, accipitur nihilominus pro hac omnium maxima & dirissima adflictione, cruciatuq;, qui est ab æterno isto uermi, atque igni inextinguibili, quo cruciabuntur quotquot non fuerint consecuti Christum propitiatorem. De quo ignis cruciatu & Ioannis tertio. Et quomodo Matthæi quinto dicit eum qui fratri suo dixisset Fatue, obnoxium Gehennę ignis. Perinde erit atque si dixisset Latinè, obnoxius erit cruciatui ignis Gehennæ. Incendium omniũ maximum intelligitur esse supplicium. Certe scriptura Noui Testamẽti Gehennam simpliciter ponit pro loco inferorum, in quo supplicia dant impij, Matthæi decimooctauo. Vide Diuum Cyprianum libro de laude martyrij ad Mosen, & Maximum conscripto.

Gehennæ filius, Matthæi uigesimotertio capite, Facitis eum filium Gehennæ, hoc est, hominem damnationi destinatum aut subiectum. Gehennæ locus est malorum. Et interdum Tophet, ut Esaiæ trigesimo capite, Quoniam ordinata est ab heri Tophet (gehennæ) etiam pro rege est præparata: quàm dominus in profundum posuit & dilatauit: cuius incendium est ignis & ligna multa: & flatus domini, qui est quasi fluuius sulphuris, succendit eam. Adeò clarè illum locum alibi non reperies aut inuenies consentientibus etiam Hebræis cum nostris scriptoribus.

Damnatorum ergo locus uarijs nominibus insignitur. Lucas euangelista Abyssum uocat: Ioannes in Apocalypsi capite nono, Puteum abysi, Diuus Petrus, Tartarum, secundo capite secundæ Epistolæ. Ablegentur, infernum, quem Gehennam Christus appellare consueuit, apud Esaiam capite trigesimo. Tophet, ut suprà, auditum est.

¶ *Geminatio* uerbi certitudinem ac irreuocabilis sententiæ firmitatem in scripturis subinde significat, Apocalyp. 14. cap. Cecidit, cecidit Babylon illa.

¶ *Generationis*, uocabulum reperimus apud Hebræos sæpiuscule pro historia & fabula

& fabula,rebusq; geſtis,generationis,ſtirpis,aut populi huius aut illius acceptum.Sic et Moſes Geneſis 36.cap.hiſtoriam texit non generationem.Hæ ſunt generationes Eſau. Et Gene.11.cap.Hæ ſunt generationes Sichem,id eſt,iſta eſt hiſtoria ex Sichem nata.Hoc loci comprehendit hoc nomen non modo eius generationem,uerum etiam quæ illi contigerunt,& quæ per illum geſta ſunt.Vnde ubicunq; ponitur hoc nomen,attendendum utrum capiatur pro ipſa generatione,ac pro accidentibus,& alijs rebus geſtis,Matth.1. cap.Liber generationis Ieſu Chriſti.Pro ſeculo interdum ſiue tẽpeſtate.Sic Noe.Gene. 6.cap.Iuſtus & perfectus prædicatur in ſua generatione,idem eſt quod ſuo ſeculo,ſua tempeſtate,Nimirum ut erant homines inter quos uiuebat,Germanicè.Als da zumal leut vvaren.Quantum mortali licet eſſe iuſto.Coram deo enim nemo integer,innocẽs, aut iuſtus eſſe poteſt.Sic & 15 Quarta generatione reuertuntur huc,id eſt,quarta tempeſtate,& quarto loco.Pro creatione.Gene.2.Iſtæ ſunt generationes cœli & terræ.Generatio cœli,pro,quæ generauit cœlum,Gene.1.cap.

Generationis nomen interdum pro eo quod alicui obuenerit,Gen.37.Et hæ ſunt generationes eius.Et hæc ſunt quæ euenerũt ipſi Iacob.Generatio interim ætatem ſeu durationem interdum ſignificat,ut Eſaiæ 53.Generationem eius quis enarrabit?A generatione in generationem,Exodi 17.cap.Id eſt,per omnes ætates & in ſempiternũ.Ad generationem decimam uſq;.Deut.23.cap.Vel,Ne decima quidem generatione,ideſt,nunquam poterit ducere Iſraelitidẽ in uxorem.In generatione hac,locutio Hebraica,Gen. 7.id eſt,inter homines huius temporis infideles & peſsimos.Generatio ſequẽs ſiue poſterior,nempe filij.Deutero.29.cap.In generationibus ſuis.id eſt,inter hominer ſui ſeculi cum quibus uixit.Geneſ.6.cap.In generationibus ueſtris,Exodi 32.id eſt,per ætates ueſtras quàm diu uixeritis.Per generationes ueſtras,Numeri 15.cap.ſignificat.Quibuſcunq; temporibus contigerit uos uiuere uobis & nepotibus.Hi Hebraiſmi familiares ſunt Moſi.Item,in Generatione ſua,apud Lucam 16.capite,hoc eſt,in ſuo genere, In irer gattung, In ſuis negocijs & concilijs,de re, inquam, momentanea & peritura conceptis.

Generatio duplex præterea reperitur:Iuſta & Iniuſta.Generatio iuſta,ſunt omnes illi qui per fidem facti ſunt filij Dei,iuſtificati ſcilicet in fide,per iuſticiam Chriſti.Econtra,Generatio praua,peruerſa,& adultera,qui non credunt uerbo Dei,& Chriſto eius, Matth.12.16.17.cap.Marci.8.9.Lucæ 17.cap.Verum de triplici generatione Chriſti,una diuinitatis ab æterno:altera ſecundum humanitatẽ ex matre ſine humano ſemine:tertia adoptionis,per gratiam in toto corpore Chriſti,quæ eſt eccleſia,Vide Baſilium Magnum,Cyprianum,D.Auguſt.in pluribus locis.Lact.Firmianum Inſt.lib.4.

Generatio hæc iuſtorum ſeu credentium,alio nomine populus nouus, ac populus Dei appellatur:nimirum dilecti Dei & noui homines,id eſt,filij Dei in Chriſto per ſpiritum ſanctum renati,quos & deus ipſe æterna hæreditate poſsidet,ut peculium ſuum. Sicut è regione populus uetus,dicuntur iuſticiarij,qui ſpecie ſanctitatis falſi,Adamiticum ingenium nec deprehendunt, nec iuſtitiam Chriſti eſuriunt.vvelchen die alten lernen vnd ir eigen gut dunckel noch imer anhangt.Hoc eſt infracti,& non renouati, obſtinati,inueterati,& duri ceruice homines ſunt,ueterem & terrenum illum Adamſictis illis operibus,ut ſomniant,bonis:tegentes quidem atque nonnihil ornantes:ſed interim nulla naturæ mutatio in eis, uel tantillum apparet,perſeuerantq; uſque in uetuſtate corruptæ carnis.Et tantum de populo ueteri ac nouo.

Populus Dei aliàs,dicuntur pauperes,uiduæ,pupilli,omnes denicq; huius mundi ſolatio deſtituti,ut ſunt adœnæ,peregrini,orphani,Matth.5.Lucæ 6.Pupilli,Matthæi 18. Pſalmo 9.67.71.103.Leuit.16.Prouerb.17.& pluribus alijs locis.Hæc iuſtorum inquam generatio,hæreditas dei uel domini dicitur,Pſal.33.46.Pſal.2.& 16.Vnde etiam Pſalmꝰ quintus inſcribitur pro hæreditatibus,Exodi 19.Eſtis mihi in peculium.Econtra,Hæreditas filiorum dei eſt,deum per fidem poſsidere,ac in ea omnia habere,ad Romanos octauo capite.

¶ *Gentis* uocabulum noonunquam pro infideli 1.Corinth.5 cap.Quæ nec inter gentes nominatur,hoc eſt,inter fideles.Hebræi enim omnem uirum qui non eſt Iſraelita Goim appellant,at ſacra ſcriptura omnem infidelem tam ex Iudæis quàm ex Gentibus Goim appellat,Gal.2.Vt nos in Gentes,ipſi uerò incircunciſionem pro humano genere,Eſaiæ 26.Adieciſti Genti domine,adieciſti Genti.

Gens

Gens ſtulta dicitur, quod idola uana & ſtulta adorarit, quæ eſt ſumma ſtulticia, adorare ſcilicet, quem tu tibi deum finxiſti. Item Gentes ſtultæ ſunt in hoc, quod uoluntatis & legis diuinæ non fuerunt gnari. Scire autem uoluntatem ſumma eſt ſapientia, Roman. 10 cap.

Gentis item nomen pro familia, Gene. 20 cap. Num gentem ignorantem & iuſtam interficies? Audiuerat enim Abimelech ſupplicium ſumptum fuiſſe de Sedomitis. Item, In Gentem eſſe. Id eſt, ex quo cœpit habitari, Gene. 9. Ex quo gens illa condita eſt. Item, In Gentem facere, Gene. 21 cap. pro faciam ut multi populi naſcantur ex eo: Faciam in Gentem magnam, inquit textus. Et Numer. 14. Faciam te in gentem robuſtiorem. Id eſt, efficiam ut ſoboles tua euadat in gentem maiorem & robuſtiorem gente Iſraelitica: ut numero & potentia uincant populum Iſraeliticum.

Gentium nomine quoſcunque intelligit ſcriptura, qui Gentium in morem deſerto uero unius dei cultu, ad uanum ac ſuperſtitioſum cultum, iuxta adinuentiones uaniſsimorum hominum, prolapſi ſunt. Gentes ideo ſolet Dauid in Pſalmis ubiq; reliquos omnes mortales appellat, perinde diſſerẽtes ab Hebræis atq; Græcis, Romanisq; Barbari. Omnes uerum deum non colentes, à legibus, inſtitutisq; eorũ differentes, Gentes Hebræi uocabant. Pſal. 9. Annunciate inter Gentes.

Gentium quoq; uocabulo quid intelligatur explicat Pſal. 2. Gentiũ uidelicet & Populorum nominibus, plebem: Regum, eo qui rerum potiebantur: principum, qui his à conſilijs erant, & prudentia celebres intelligit Dauid.

Gentes de terra perire, loquutionis genº, quo Moſes Iudæis ſæpiſſime prædixit, quod eſſent cito perituri de terra, quam ingrederentur, ſi mandata dei non cuſtodirẽt, Pſal. 9. Gentes duæ in utero uno & duo populi ex uentre eodem, Geneſis 22. Tropica loquutio eſt. Nam quomodo duo populi potuiſſent eſſe ex uentre Rebeccæ? Synecdoche ergo eſt, quaſi diceret, patres, capita, fontes ac uitia duorum populorum.

Gentes deniq; ſunt manifeſtiſſimi peccatores in ſcripturis, ut qui ſciũt ſe ſcortatores, meretrices, publicanos, alijsq; obnoxios peccatis. Nomine Iudæorum ueniunt ij, quos iuſticiarios uocamus à iuſticijs carnis, qui olim Iudæi & hypocritæ dicebantur. Hi inquam, nolunt dici aut eſſe peccatores, quanquam omnibus peccatis referti. Vide Epiſtolam ad Rom. 1. cap. & 2. Hieronymum lib. Comment. in epiſtola ad Gal. cap. 2.

¶ *Gentium nomina* ſunt hæc: Commotio, Gentium uocatio apud Haggeum 2. dicitur: Nam Commotio accurſus eſt populorũ ad uerbum dei, dum uiolẽti regnũ dei rapiũt. Nazanzenus in ſermone de Baptiſmate, Commiſsionem currentiũ uocat, Gentiũ nomine etiam decem tribus continent, ut Rom. 9. & Hoſeæ 2. Multitudo maris quoq; dicuntur apud Prophetas, & Populus dei. Meſsis magna à Chriſto, Ethnici, Gentes, Gentiles, Paulus nominat Præputium, Incircunciſos, Alienatos à republica, Extraneos, Spolia Apoſtolorum apud Eſaiam 2. Item, Efferas feras & cicuratas beſtias appellãt prophetæ. Et Eſaiæ 11. Lupum cum agno. Græci, Longinqui dicuntur. Dauid filios Alienos ſiue Alienatos, Alienigenas appellat. Inſulæ ab Eſaia appellantur Spolia.

¶ *Genua & ſinus* quid ſignificent Eſaias pulchrè inſinuat cap. ult. Ab uberibus porta bimini, et ſuper Genua blandientur uobis. Hoc uerò et Abrahæ exemplum docere nos poterit, in unius ſinu Lazarus requieſcit: & omnes de Oriente & Occidente uenientes, qui accumbent cum Abraham, Iſaac & Iacob, Lucæ 16. Matthæi 8. cap. Hæc Hieronymus in Eſaia capite ultimo. Vide Mater. de Sinu latius & diffuſius in litera S.

Genu flectere geſtus eſt adorantium, & ponitur pro adorare ac colere ſiue uenerari, Philip. 2. cap. Omne genu flectatur cœleſtium ac terreſtrium.

¶ *Genitiuum ſubſtantiuum* Epitheto Hebræi addunt. Hic color ſermonis peculiaris eſt Hebræis, qui epitheto addunt Genitiuum ſubſtantiuum, ut filius perditionis, id eſt filius perditus, Deus pacis, Deus pacificus, Lex mortis, Lex mortifera, Filij obedientiæ. Alioqui quid eſt filius perditionis, niſi quem peperit perditio? Mammon iniquitatis, pro iniquæ diuitiæ. Filij corrumpentiũ, pro corruptiſsimis. Semen malicioſorũ, pro ſemen malicioſum. Quomodo forſan & filius hominis Chriſtus dicitur, pro filius homo, ut una locutione, & dei filium & hominẽ cõfiteamur. Populus indignationis, pro populus qui mihi indignatur, Eſa. 19. non actiue ponitur, ſed paſsiuè capitur. Populus enim cui ego iraſcor. Et eiuſdem capitis, Conſummatio decreti, pro conſummatio, aut abſolutum eſt decretum, ubi Latini dicunt, fiat ſententia.

¶ *Genitiui pro adiectiuis positi.* Nullus enim idiotismus eis frequentior est quàm huiusmodi genitiuorum pro Adiectiuis positorum. Viri misericordiarum, pro uiri misericordes, Esa. 13. cap. Vultus flammarum, hoc est, uultus inflammati, Esa. 49. Terra desolationum, uastationum, bonitatis, pro uiri boni. Item, Generalibus sententijs ferme consueuerunt uti pro uniuersalibus, ut: Qui credit in me, pro, omnis qui credit in me. Sic Esa. 20. Vt auferat spolia, & diripiat prædam, id est, ut omnia diripiat, Hebræus diceret.

¶ *Genus pro numero*, hoc Hebræis per quàm familiare est poni, ut Genesis cap. 1. Reptile animæ uiuentis. Ponitur enim anima pro omni animali uiuente. Et Genesis 30. capite. Accepit sibi Iacob populeas uirgas, & decorticauit decorticationes albas: quum tamen cortices albæ non sunt, sed id quod sub cortice latet. Quum ergo corticem detrahebat, fecit apparere album. Et Genesis 1. capite, Faciamus hominem. cœpit totum genus humanum. Quæ loquẽdi forma, doctorum testimonio per sinecdochen Hebræis familiaris est.

¶ *Genus pro specie*, Tropus iste familiarissimus est sacrosanctæ linguæ, Exodi 22. capite. Si autem pignus acceperis uestem proximi tui, ante solis occasum, reddes ei. Genus pro specie posuit. Sic enim dictũ est, ac si de omni ueste pignus dederit, cum de illo specialiter se dicere ex consequentibus scriptura testetur, qui non habet nisi eam uestem, unde se nocte cooperiat.

¶ *Germen* pro liberis: nam peculiaris est quidam huius uocabuli usus apud Hebræos quo prorsus liberos siue filios Germen solent nuncupare: quemadmodum herbas, frutices & arbores crescentes appellamus, licet hoc nobis Romanis durum uidetur, tamẽ Iudæis non infrequens est. Sic loquitur Dominus, Esaiæ 14. de regno Babylonico potentissimo, ditissimoq;. Hæc dicit Dominus exercituũ: Et perdam Babylonis nomen & reliquias, & germen & progeniẽ. Nam pueri à parentibus nascunt quemadmodũ germina & ramusculi è arboribus proueniunt. Qua de causa Naturales hominem, inuersam arborem appellant. Et Esaias 4. Messiam Germen domini & fructum terræ, uocat, tectis uerbis diuinitatem illius & humanitatem exprimens. Et Esaiæ 11. Et Hiere. 23. Ecce dies ueniunt, suscitabo Dauid germen iustum. Quæ uerba propriè de Christo uaticinata sunt, de prosapia & sanguine Dauidis exorituro.

¶ *Gerundijs* carent Hebræi, & magnam participiorũ partem quoq; non habent, quæ semper eandẽ uim habent, ut ex æquo personã atq; rem significent, ut, Superandus æquè significat eum qui superabitur (quod nos appellamus personam significare) atque ipsam uictoriam (quam nos rem quæ de illo reportat uocamus) Quum ergo Hebræus uolet de eo loqui qui superandus est, non potest dicere Amorræus superandus, sed Victoria Amorrçi, cogetur dicere, ubi tum uictoria passiue accipitur, pro eo de quo triumphatur. Sic Esaiæ 2. cap. Timor domini passiue ponitur, pro timendo domino, dicíq; potest: A facie tremendi iudicis, pro, A facie timoris domini, &c.

¶ *Gestare animam in manibus*, Prouerbialiter dictum est, pro, Vitam periculis obijcere, & sibijpsi non parcere, hoc est, seipsum adfligere, ingemiscere & corde angi, Iob 13. Vide suprà in Tropo Anima.

¶ *Gignere uel gigni* Hebræis dicit, quando gloria cuiuspiã reuelat. Ita Dauidẽ dicunt genitũ, quando unctus est. Nos uerò etiam Christũ rectè genitũ dicimus, quãdo glorificatus est. Sic & Psal. 2. Hodie te genui. Iudæorum tropus est, & à D. Paulo agnoscitur.

¶ *Gigas*, pro forti & strenuo uiro, ut Psal. 33. Et Gigas non saluabitur in multitudine uirtutis suæ. Item Esaiæ 26. Mortui non uiuent, gigantes non resurgent. Propterea eos appellat Gigantes, qui de peccato superbiunt, Prouerb. 21. Vir qui errauerit à uia doctrinæ, in cœtum Gigantum commorabitur.

Gigantes atqui uocat scriptura, non inusitatum hominum genus, aut insolitam formam, sed Heroas & uiros fortes ac bellicosos. Hæc Chrysostomus. Ioannes Damascenus de his sic scribit: Gigantes eos Gen. 6. appellare scripturã existimo, qui robustissimo essent corpore. Vt illud: Non saluabitur Gigas in multitudine uirtutis suæ. Gigantes ergo sunt, homines arrogantes, potentes mundi, uiri famosi, tyranni, in mundo celebres & clari, qui potentia sua & uiribus, qui sapientia & consilijs suis nituntur, qui opibus inhiant, qui fauori student, qui mercationibus rem parant, qui arcium & ciuitatum extructione se tuentur, magna & ardua quædam moliuntur.

¶ *Gigantum nomina* sunt hæc: Raphaim, à seruando scilicet, quod proceres illi & heroes

roes terræ ac patriæ patres & ſaluatores dici uoluerint.

Emim, ab Æma, quod terrorem ſignificat, Terribiles & metuendi dicuntur, quod ui & armis graſſentur.

Horim, nobiles, illuſtres, candidi, optimates, à candore. Vel quod in oriente principes alba ueſte utebantur, ſicut Latini trabea & purpura: uel quod præ aliis ſpectabiles ſint. Sammeſumim à Sam, quod ſcelus aut flagitium ſignificat, uidelicet quod fuerint inſignes latrones, prædones, & pro libidine omnia audentes.

Enakim à torque geſtando, quaſi torquati, Niphlim à cadendo, quod irruant, deijciant, uiolenterq; opprimant.

¶ *Glady* nomine, ira, paſsio & crux Chriſti, indignatio æterni iudicij, æternæ mortis, & ſeueritatis diuinæ uerbũ & ſententia, atq; hoſtilis potentia uenit, qualiſcunq; illa ſit, Eſa. 1. Gladio deuorabimini, dei iudiciũ intelligit. Item pro poteſtate, Exodi 18. Et eruit me de gladio Pharaonis. Septuag. ἐκ χειρὸς, de manu. Hoſtilem potentiam Gladij nomine exprimere uoluit. Pſal. 7. Niſi cõuerſi fueritis, gladiũ ſuum uibrauit, arcum ſuum tetendit, et parauit illum. Quibus uerbis iram, uindictam ac punitionẽ dei, impijs proximam, pulchrè depingit, pro uerbo æterni iudicij, de quo Hebr. 4. Viuus eſt ſermo dei, &c. Nam Gladij uocabulum ſcindendi & interficiendi opus conſignificat, quum ad id acui & uibrari dicitur, ut in adducto Pſalmo patet.

Hinc Gladius & pro bello in ſacris literis accipitur, Zachariæ 14. capite. Gladio excitare, id eſt, graue certamen, bellum. Pro paſsione Domini, Zachariæ 11. cap. Percute paſtorem & diſpergentur oues, Lucæ 2. Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius. Gladius hic ſignificat acerbum dolorem ſiue magnitudinem doloris, cordisq; compunctionem. Sic Germani loquuntur. Es gieng mir ein ſtych durch das hertz. id eſt, percellebat acerbiſsimo doloris cruciatu.

Gladij uocabulum quoq; uerbum dei denotat, ut Ephe. 6. Eſa. 46. Poſuit os meum ſicut gladium acutum, id eſt, uerbum dei, Hebr. 4. Et Canticorum 3. cap. Hi tenent Gladios, & ad bella doctiſsimi. Vnde dominus Matth. 10. ait: Non ueni mittere pacem, ſed gladium. Gladios ancipites in manibus habere, hoc eſt, uerbũ et doctrinã ſpiritus prædicare: nimirũ quibus pij iudicant mundi potentiã, ſapientiã, iuſtitiam, ut cadat Satanicum regnum, Pſal. 176. Quaſi diceret Dauid: Quiſq; habet uerbum dei in ſua manu & poteſtate, ut per illud efficaciter agat uirtute ſpiritus ſancti.

Gladios autem conflare in uomeres, eſt ponere faſtum, inuidiam & animum homicidum, ſuccurrere aliorum inopiæ, omne bellandi ſtudium in pacem uertere.

Gladium imbuere, eſt iuſtitiam exercere, Eſaiæ 34. capite: Quia imbuetur in cœlo gladius meus.

Gladius malignus, pro ſubobſcuris doloſisq; in ſidijs metaphorice ponit, Pſal. 144. Qui redemiſti Dauid ſeruum tuum de gladio maligno. Eodem ferè modo quo Maro Lunam malignam appellauit.

Gladius oris, Apocalyp. 2. cap. quo ſignificat, quàm omnino facile ſit illi extermina re malos, nimirum ſolo flatu oris.

In gladium incidere, eſt ſemetipſum interficere, 1. Reg. 31. & 2. Reg. 1. Innixus eſt ſuper lanceam. Vetat enim ſcriptura grauiſsimum ſcelus proprijs uerbis efferre.

Gladium diſtringere aut educere, Iudicum 20. Periphraſis eorum qui bellandi ſunt gnari, aut bello apti.

In Gladio uiuere, eſt artem militarem exercere, Gen. 26. Vives in gladio, id eſt, arte militari comparabis tibi uictum. Germanicè, dines ſchuuerts vvirſtu geleben. Victum tua tibi barbaries parabit, &c.

Gladium accipere, pro afferre gladium, Exodi 35. Gladius domini accipitur, 1. Paralip. 21. pro plaga peſtilentiæ. Gladium conuertere in uaginam. Item ingredi in uaginam ſuam, Hiere. 47. Ezech. 21. Ioan. 18. quod Matth. 26. legitur in locum ſuum.

Gladio deuorare carnes, de capitibus inimicorum, Deut. 32. capite. Hoc eſt, en ſe amputabo capita hoſtium meorum. In Arcu & Gladio, Hebraiſmus, pro iure bellico, Geneſis 48. cap. Do tibi partem unam extra fratres meos, quam tuli de manu Amorræi in Gladio & arcu meo.

Gladij os, mos eſt ſcripturæ, ut cuſpidẽ ſeu aciem Gladij uocet στόμα, os. Nam os gladij uocant partem ſcindentem acutam, ſcilicet Germanicè, Eyn biſſen oder ſchniden, à

mordendo nimirum. Sic Græci δίστομον gladium uocant, quod duo ora habeat, id eſt, utrunq; ſecet, Geneſis 54. Hamor quoq; & Sichem filium eius occiderunt in ore Gladij, Eſa. 3. Lucę 31. Apocalyp. 1. Et quemadmodum Gladium imbui apud Eſaiam 34. eſt iuſticiam exeri, Gladium minari apud Ezechielem 31 ſignificat properantem, & acceleratem interitum. Sic dicit dominus: Dic gladius gladius acutus & etiam expolitus eſt, habet, uim repetiti nominis. Eadem ſignificatione reperitur Gladius acutus, quo celerius ac letalius feriat. Ideo congeminat uocem gladius gladius, quod eſt grauiter dolentium. Et Ezechielis. 5. quoq; celerrimum interitum ſignificat, allegoricè uerbum domini denotans, prædicens uaria mala.

¶ *Gloria*, uox eſt utiliſſima, & Hebræa, nihil in ſacris Biblijs uſitatius hac uocula. Significat autem Gloria maieſtatem, magnificentiam, honorem, grauitatem, ſplendorem & quandam claritatem famæ: ut ſicut diuitiæ, ſuperbæ ædes, pretioſa uaſa, magnificæ ueſtes, ſplendidæ epulæ, magnæ familiarum cateruæ, ac cætera huiuſmodi, ut Matthæi ſexto capite, de Salomone loquutus eſt. Indubiè Euangeliſta Gloriam pro maieſtate & ſplendore uel magnificentia eius poſuit. Et Heſter primo capite, Aſuerus parauit grande conuiuium, ut oſtenderet diuitias gloriæ regni ſui. Hoſeæ decimo capite. Super Gloria illius, id eſt, quicquid honeſtum & magnificum in idolis, receſſit à nobis.

Gloriæ nomen crebro Prophetæ accipiunt pro diuitijs, opibus & facultatibus: Gloria illorum (ait alibi ſcriptura) non deſcendit cum illis in infernum, id eſt, diuitiæ, ueſtes & opes, Hoſeæ 10. capite. Migrauit gloria, id eſt, quicquid honeſtum & magnificum in idolis receſſit à nobis, & diuitiæ & opes, Eſaiæ 16. cap. In tribus annis, quaſi anni mercenarij auferetur gloria, Haggæi 2. capite. Implebo domum illam gloria, Geneſis 31. capite, Fecit omnem gloriam hanc. Pro ſalute, 1. Corinth. 2. Non dominum gloriæ crucifixiſſent. Pro diuinitate uſurpat Rom. 6. Paulus, & Ioannis 1. capite, Et uidimus gloriam eius: perinde ac ſi dixiſſet, Vidimus diuinitatem, omnipotentiam & maieſtatem. Pro anima, Pſalmo 30. Pſallat tibi gloria mea, id eſt, anima quæ eſt corporis gloria, Gen. 40. capite. Et in cœtu eorum ne uniatur gloria mea. Pro principio, 1. Corinthiorum 11. capite, Mulier autem gloria uiri eſt, Scholia Græca, δόξα ἀντὶ ἀρχῆ, id eſt, gloria, hoc eſt principium.

Hæc duo, ſcilicet Gloriam & Veritatem, ſcriptura ſæpe coniungit. Gloria ſignificat omnia Chriſti deo grata ac accepta eſſe: Veritas, cuncta ſolida ac perfecta, abſque omni fuco falſaq; ſpecie, ut intelligas nihil omnino eſſe in Chriſto, quod non gratum patri, et ueritate Chriſtum eſſe. Contrarium eſt in hominibus: nempe nihil niſi indignatio & falſitas, omnia eorum ingrata deo atq; fucata exiſtūt iuxta illud Pſal. 115. Omnis homo mendax. Et Pſal. 25. Omnis homo uanitas. Vnde eſt quod Gloriæ uocabulū claritatem ſeu lumen ſignificat, quemadmodum Moſes utitur. Sic & 2. Cor. 3. Gloriam uultus Moſi, id eſt, ſplendorem ſeu lumen dixit Paulus. Ad quem modum & Ioan. 15. caput intelligi uult. Ego, ait, Gloriam dedi eis, id eſt, lumen quo illuminati conceperunt lucem dei, hoc eſt, ſapientiam & iuſtitiam, quam deus impertit, quam condit in cordibus noſtris. Quemadmodum 2. Corinth. 3. capite, loquitur Apoſtolus: Nos reuelata facie Gloriam domini ſpeculantes, transformamur tanquam è domini ſpiritu, id eſt, ut fiamus ſpiritus, qualis & ipſe ſpiritus eſt, in quem transformamur, ubi & gloriam & potentiam & efficaciam utriuſq; legis Moſaicæ & Enangelicæ exprimit: ſed Euangelij longe maiorem, maximè quum potentia legis ſit gloria Dei extra cor noſtrum. Euangelium uerò potentia ſpiritus Dei in corde noſtro.

Summa Legis gloria hæc eſt, potentia occidendi. Summa Euangelij gloria, hæc eſt potentia uiuificandi. Fulgor legis, iudicium eſt, & ira ideo facit ut fugiamus dei conſpectum, iuxta illud: Sileat à facie domini omnis caro. Fulgor Euangelij gratia eſt, & miſericordia, ideo efficit, ut conſiſtamus coram Deo.

Hinc eſt, quod prophetæ Gloriam domini uocant iuſticiam reuelandam per Euangelion, quaſi ante gloriam domini nō fuiſſet lege reuelata, non iuſtificabit nos coram domino ſeu deo. Nunc per Euangelion coram deo iuſtificamur, atq; adeò & glorificamur, Eſaiæ 60. Gloria domini ſuper te exorta eſt.

Gloriam autem domini reuelari, nihil aliud eſt quàm reuelari iuſticiam Dei, & exhiberi iuſtificātem nos, ſicut ad Rom. ait, Omnes ſunt uacui Gloria dei. Non poteſt autem iuſtitia dei reuelari, niſi prius iuſtitia & omnì gloria dei. Non poteſt autem iuſtitia

dei

dei reuelari, niſi prius iuſticia & omni gloria carnis confuſa.

In Gloriam & Decorem, Hebraiſmus, id eſt, ornamentum, Exodi 18. Gloria domus pro dignitate, ut Iob 4. & Pſal. 48. Quum multiplicata fuerit domus gloria. Sic, memento ſolij gloriæ tuæ: pro memineris, non noſtri ſed ſolij tui magnifici & honorati, hoc eſt, maieſtatis tuæ: cuius ſymbolum eſt ſolium, & ſymbolicus ſermo. Gloria pro glorioſis & inclytis, Eſaiæ 5. capite. Gloriæ apparitio uulgari idiotiſmo poſuit Paulus ad Titum 2. cap. pro glorioſo aduentu iudicis Chriſti, quem magnum deum & ſeruatorem mundi adpellat.

Gloria uel Gloriæ plenus: modus loquendi familiaris prophetis. Illud enim Gloriæ plenum uocant, quando undique deus cantatur, prædicatur, dicitur Eſaiæ ſexto capite de regno Chriſti loquitur, Plena eſt terra cognitione domini, quemadmodum aqua plenum eſt mare. Habacuc tertio capite, Replebitur enim terra cognitione gloriæ domini, ut aquam mare contegit. Item, Numer. 14. capite, Viuo ego, omnis terra gloria mea replebitur. Id eſt, uos tentatis & dehonoratis me. Ego uerò exhibebo me uobis. ſicq; uos iuuadam, ut mundus gloria mea repleatur, hoc eſt, ut lauder, dicar, prædicer, honorerq; undique.

Gloriam in puluerem deducere aut collocare aut collabi, eſt nominis ac famæ maieſtatem abolere, hoc eſt, nomen apud poſteros obſcurare et inglorium facere, Pſalm. 7. Et conculcet in terram uitam meam, & deducat gloriam meam in puluerem.

Gloriæ uocabulum pro diuinorum beneficiorum memoria, qua in primis animus gratus Dei gloriam extollere conſueuit. Pſal. 20. Vt cantet tibi gloria mea.

Gloria quoque pro Lingua, Hebraicè ponitur, ut Pſalmo ſextodecimo, Idcirco lætatur cor meum, & exultat gloria mea. Hebraicè Cabod, pro, Lingua mea, ut Septuaginta habent, ἡ γλῶσσά μου. Alioqui Gloria & dignitatem ſignificat, aliquando pro mente accipi Ebræis, ſanè extra dubium eſt, ut Pſal. 3. uerſu, 4 & ut ſuprà.

Gloria interdum pro gratia capitur, Romanorum 3. capite. Omnes enim peccauerunt, & deſtituuntur gloria Dei, id eſt, regno dei carent, aut egent gratia Dei, miſericordia Dei. Et Exodi uigeſimonono, & primi Regum quintodecimo capite, Per gratiã enim ſuam exhibitam, gloria eius innoteſcit & illuſtrior fit. Et Coloſs. capite 1. Quæ ſint diuitiæ gloriæ, id eſt, exhibuit nobis gloriam, id eſt, gratiam ſuam in eo quod dedit nobis filium ſuum.

Gloria, Claritas & Clarificatio idem ſignificant. Diuus Auguſtinus enim Sermone contra Arrianos, capite trigeſimoprimo: Glorificare, inquit, et honorificare, & Clarificare, tria quidem uerba, ſed res una eſt, quod Græcè dicitur δοξάζειν: interpretum autem uarietate aliter atq; aliter poſitum eſt in Latino. Hæc ille.

Gloria pro lumine atq; ſplendore, Paulo dicente, ſecundæ Corinthiorum tertio capite: Si adminiſtratio mortis in literis deformata, in ſaxis fuit in gloria. Et Lucæ ſecundo capite, Gloria Domini circunfulſit paſtores, id eſt, lux diuina & clariſsima, & ſplendor, & cætera.

Gloria unigeniti, Ioan. 1. cap. eſt maieſtas illa, quæ ſe exeruit in uerbo incarnato per miracula, per doctrinam uiuificam, per mortem.

Gloria Dei eſt cælare (ut inquit Salomon Prouerb. 25.) uerbum, id eſt, gloria Dei eſt eius ſapientiæ, iuſtitiæ, & potentiæ cognitio.

Gloria Dei nomen eius eſt, quod non eſt, quod non eſt alteri per naturam communicatum, quàm filio, qui non excluditur in eo quod dicit: Gloriam meam non dabo alteri, id eſt, laudem, honorem, nominis celebritatem, maieſtatem diuinam, &c. quum nõ ſit niſi unus Deus, & pater omnium. Gloria, eſt opinio de Deo uel alio bono. Pſalmo quinto, Tu autem Domine ſuſceptor meus, gloria mea, id eſt, optimè cogitare, conſtanter confidere, & in hac diuina gloria gloriari, Romanorum 15. cap. Habeo igitur quod glorier, &c.

Gloriam deo dare ſeu tribuere, eſt promiſsionibus eius non diffidere, ſeu ueracem eum in illis credere, etiam contra meritum & conſcientiam noſtram. Vel eſt credere ueritati, deum ueracem confiteri, aſtipulari ueritati.

Gloriæ uocabulum à claritate uidetur habere nomen, & ſplendorem illum ſignificat gloriæ, tamen interdum pro uana gloria ponitur. Lucæ 14. capite, Sic & pro ignominia & contemptu capitur, Eſaiæ 17. cap. Et ceſſabit ab Ephraim, &c. ſicut gloria filiorũ

Iſrael. Gloriam dicit per cõtemptum ex paupertate, quod tanto magis mordet, quanto potentiores olim fuerunt, & in maiori gloria propter diuitias. Gloria pro ſalute. 1. Cor. 2. Non dominum gloriæ crucifixiſſent.

¶ *Glorificare* pro fidere & iactare poni ſolet Hebræis, Hiere. 9. Non glorietur ſapiens. Gloriatur in deo igitur, qui certo ſcit deum ſibi eſſe facientem & dignantem reſpectu benuolo, ut placeant coram eo quæ facit, & tollerentur ac condonentur quæ non facit. Hæc eſt enim gloria fidelium cum Deo, quam qui non habent, potius confunduntur coram deo.

Gloriari pro gaudere & exultare aut etiam fidere ponitur. Sic enim natura comparatum uidemus, ut hi qui re amata & concupita potiantur: primum in ſinu gaudeant & exultent: deinde etiam re potita fidant & nitantur, mox extra ſe rapti, magnifica quædam glorioſius de ſe non ſolum ſentiant, ſed et prædicent ac iactent apud quoslibet. Sic eſt Rom 5. & Hiere. 9. Iacobi 2. cap.

Glorificare deum, eſt deo gratias agere, Gal. 1. Et glorificabant in me deum. Et Luc̃ 5. capite. Et ſtupor corripuit omnes, & glorificabant deum. id eſt, ampliſſimis laudibus prædicabat deum, & beneficium Dei paralyticus ſanitati reſtitutus.

Glorificari inſuper eſt innoteſcere, ſed ſic ut reddatur gloria, Ioan. 15. In hoc glorificatus eſt pater meus, id eſt, gloria patris innoteſcit nobis, ſcilicet quum uos ubertim fructificatis. Et glorificatur pater per filium, ſcilicet quum agnoſcitur quod filium dederit ut nos ſeruaret. Glorificatur pater, quando ei gloria tribuitur, non nobis, hoc eſt, quando agnoſcimus nos non noſtra ſapientia, non iuſtitia ſaluari, ſed miſericordiæ eius fidimus: ſiquidem dedit filium pro peccatis noſtris, atque hanc gloriam canit Euangelium iuxta Pſalmum, Cœli enarrant gloriam dei.

Glorificatur deus, quando tribuunt ei quæ debentur. Sic debebatur patri obedientia filij, debebatur item ſapientia, fortitudo, &c. ne ipſe ſi filius glorificaret, uindicãs ſua ſapientia aut potentia gloriam, ſed expectaret glorificari à patre.

Gloriari ſecundum carnem dixit Paulus 2. Corinth. 11. capite, pro eo quod eſt de rebus externis gloriari. Glorificari deum, eſt Deo fidere, & eo frui, 1. Theſſalonenſium 2. capite. Vt Deus glorificetur. tum autem Deus glorificatur, dum eò fidimus, dum eo fruimur.

Gloriari uerbum uſurpat Diuus Iacobus capite ſecundo, pro ſedenti pacatoq; præditum eſſe animo. Et gloriatur miſericordia aduerſus, inquit Iacobus, iudicium. Glorificare aliquem, eſt alicui dare ampliſſimas opes, Numeri 22. Paratus ſum honorare te, Hebræus, glorificare, hoc eſt, cumulare te maximis muneribus, dare tibi ingentes diuitias.

¶ *Gloriatio* in bonam partem capitur interdum, 2. Corinth. 1. capite. Nam gloriatio noſtra καύχησις, aut pro gloriatione aut pro fiducia, uertrœſten. Reſpondet enim Paulus per antipophoram. Ego uerò nihil glorior, neq; ex confidentia hoc loquor. At hoc certo ſcio, magna cum fide me prędicaſſe Euangelium. Ad Philippenſes capite 1. Gloriationem uocauit Paulus fiduciam & confidentiam. Vt gloriatio, inquit, ueſtra exuberet per Chriſtum Ieſum, &c.

Gloriatio eſt certa fiducia, adeoq; & gaudium cordis de quopiam eiuſmodi, ut propter id de quo gloriamur, nihil dubitemus deberi præmium, ut ſi glorietur de uiribus & robore Goliath, confidit nec dubitat, quin his uiribus ſit uicturus. Sic hypocrita de iuſtitia ſua nihil dubitat, quin illa ſua iuſtitia mereatur laudem, id eſt, præmiũ coram deo & hominibus. ſic Cicero de ſua eloquentia.

¶ *Grabatum*, carnis requiem denotat, primæ Ioannis 5. capite, & Marci 2. cap. Tolle grabatum tuum, & uade in domum tuam. In quo carnis eſt requies, ipſa caro demonſtratur.

¶ *Gradus*, nihil aliud eſt quàm merita uirtutum, Pſal. 47. Deus in gradibus eius dignoſcitur dum ſuſcipiet eam. Hiob 31. capite, Per ſingulos gradus meos pronunciabo illum, &c.

¶ *Graminis ſimile*, in ſcripturis frequẽs occurrit, præſertim in Pſalmis. Sic enim Dauid Pſalmo 37. improbos ſimiles facit gramini, quod ilico reſeratur, & herbæ, quę quamuis egregiè nunc uireat & uernet, mox tamen marceſcit ac flaueſcens decidit. Et Pſal. 129. orat ſanctus, populi dei hoſtes gramini tectorum, quod priuſquam euellatur, areſcit, ſimiles redderet: cui & Eſaias Aſſyrios ſimiles fore prædicabat. 4. Regum 19.

¶ *Gratia*

¶ *Gratiæ* uocabulum, uarie accipitur in Paulo, pro quo in Græcis legitur Charis. Interdum significans beneficium, & Hebraica uox sonat fauorem. Interdum ꝺonum, & ipsam participationem spiritus sancti, quæ gratuito confertur, ut Roma. 1. Per quem accepimus gratiam, quod alij uerterunt donum, scilicet ad apostolatum pertinens. Sunt enim uaria dona & charismata. 1. Cor. 12. Sic & alibi pro beneficentia. 2. Corin. 8. Et consummaret in nobis etiam gratiam istam, quo nomine frequenter est usus Cicero cum aliàs, tum lib. 1. Offic. & 1 Cor. 8. Et in hac gratia abundetis, pro beneficio & eleemosyna accipitur, ut suprà. Rom. 1. loquitur de adiuuandis liberalitate sanctis.

Gratiam præterea id beneficij appellat, quia indignum uideretur eleemosynam dicere, quæ esset in sanctos postea eroganda. Item pro gaudio. 2. Corin. 1. Et secundum gratiam. Latinis Gratiam habere dicuntur, quæ delectant. Sic 1 Cor. 16. quoꝙ rem ipsam appellat. hoc est, liberalitatem & munificentiam: ut arguat eos rem grandem facti tare, non animo iniquo, uel ulla coactos necessitate. Hæc quippe dici gratia debet, quæ ultro offertur.

Gratiæ quoꝙ nomen pro misericordia sæpissime accipi reperitur à uerbo Hebraico Cheni, id est, misertus est. Itaque & Septuaginta, hoc intelligentes, Gratiam uerterunt eleos, id est, misericordiam. neꝙ inuenies apud Hebræos gratiam, pro uenustate ac decore accipi, ut sit apud Græcos & Latinos: sed beneficio, charitate, misericordiaꝙ, ut suprà declarauimus, & animi erga alterum propensione, siue illi benefaciendum sit, siue illius delictis sit parcẽdum, quod certe etiam beneficij præclarissimum genus est, tamꝙ liberalis habendus est, qui iniuriam condonauit, quàm qui suas large profudit facultates. Hocitaꝙ nomine sæpe in diuinis literis, deus uocatur misericors propter utrunque beneficij genus.

Gratiæ appellatio nonnunquam pro uinculo usurpatur. Philipp. 1. Consortes mihi gratiæ omnes uos estis. Pro pulchritudine, Iob 41. Et gratiam dispositiõnis eius. Gratiã uocat Paulus ad Gal. 2. ministerium & prædicationem gratiæ per Christum. Cumꝙ, inquit, gratiam mihi datam. Item, Misericordiam & beneficentiam domini. Quemadmodum legimus, Gratia dei sum id quod sum. Et gratia eius non fuit inanis in me.

Gratia item fauorem dei significat. Est autem gratia fauor dei, erga nos gratuitus beneuolentiaꝙ immunis gratuita, qua beneuolentia deus miseros nos & damnatos prosequitur, dum peccata remittit, culpam condonat, & nos sibi in filios adoptat.

Donum uerò liberalis delictorum condonatio, quæ existit ex diuina gratia, & confertur per Iesum Christum, qui & ipse cum gratia, tum donum dei, &c. Roma. 5. Multo magis gratia dei, & donum per gratiam.

Gratiam, misericordiam & fauorem appellat, quæ ille Christum complexus est. Gratiam isto nomine scriptura appellat, qua saluamur & iustificamur ex fide Christi, de hac scriptum est. Gal. 2. 5. Non irritam facio gratiam dei.

Gratia igitur proprie est remissio peccatorum seu misericordia, propter Christum promissa, seu acceptatio gratuita, quam necessario comitatur donatio spiritus sancti.

Gratia uobis & pax. Rom. 4. Quæ duo ubiꝙ imprecatur Paulus. Est ergo gratia, fauor quo nobis bene uult deus. Vnde ille, qui deo acceptus & gratus, siue qui illi placet, & quem amat, dicitur esse in gratia dei. SicꝙZ eruditis & pijs placet Luc. 1. ita uersam esse angeli salutationem, Aue gratiosa. Germanice, holat selige, angeneme, hulden riche. Sic ad Gal. 1. & alijs multis locis Pacis nomen apud Paulũ Roma. 4. 5. aliud nihil est, quàm tranquillitas conscientiæ nostræ erga deum, quam omnes quærunt, soli diuinus promissionibus credentes inueniunt. Iustificati igitur fide, pacem habemus ad deum, uel à deo. Hæc est illa beata tranquillitas, quæ est iuge conuiuium. De hac pace est semper intelligenda scriptura, tories eius mentionem faciens. Psal. 9. 71. 124. Ioan. 15.

Hæc duo ita inter se differunt, quod hæc Gratia, scilicet in Deo, ut ipse nobis faueat ac bene uelit: per quam Deus nobis remittit peccatum per Christum, sine omni merito, modo credamus hoc. Sic Paulus Gratiam peccatorum remissionem, & animi puritatem nominat. Illa uidelicet pax in nobis est, ut securi & certi sumus de remissis erratis, & benignitate Diuina, propter Christum Dominum. Habemus tamen ista à Deo Patre, qui est Deus spei, & totius consolationis. quemadmodum habes Rom. 15. capite. & 2. Corinth. 1. cap.

Gratia, quandoꝙ idem est, quod uerborum suauitas, & le qu[illegible]læ dulcedo, sicut diuus

Paulus præcipit, sermonem semper in gratia sale condiri. Nam ne increpationes quidem pjorum gratia carent secunda. Sic & Salomon Prouerb.10.capite postulat, ut iustorum sermo gratiosus sit. Argentum electum dicens, lingua iusta, ubi argento gratia significatur.

Gratia deinceps in sententijs Salomonis quandoq; coronam significat. Prouerb.10. ut addatur gratia capiti tuo, id est corona, quam promittit pater. Est autem in scripturis sanctis non raro usurpatum, ut apud Hieremiam in cap.5. Thren. Cecidit corona capitis nostri. Et Esaiæ cap.58. Erit Dominus corona gloriæ, & sertum exultationis residuo populo.

Gratiam innenire in oculis alicuius, Hebraica phrasi, est fauorem inuenire & reperire & gratia ualere apud regem. Psal.45. Genes.18.cap. Si inueni gratiam in oculis tuis: pro, si tibi gratus sum. Gratiam coram deo inuenire. Exo.33. Inuenisti gratiam corã me: id est, gratus es mihi. Inuenit gratiam cui fauetur ab aliquo: ut, inueniam apud te gratiam. id est, sis mihi amicus, erga te omnes absint discordiæ, &c.

Gratiam inuenire in conspectu alicuius. Genes.29. Inueniam gratiam in conspectu tuo. Quæso, si inueni gratiam, id est, si tibi charus sum.

Gratiam alicuius ponere in oculis alterius. Gen.39. Et dedit ei gratiam in conspectu principis carceris. id est, reddidit illum gratiosum & charum apud præfectum carceris. Gratiã alicui dare deus coram altero, est aliquem gratiosum reddere. Exo.3. Daboq; gratiam populo huic coram Ægyptijs. i. reddamq; populum hunc gratissimum Ægyptijs.

Gratiam pro gratia, inquit Ioannes, accepimus. Ioan.1. id est, pro hac gratia in qua ex fide uiuimus, recepturi sumus aliam, nempe uitam æternam. Quid tamen nisi gratiam? Vide diuum Augustinum. Pro gratia fidei, gratiam accipimus uitæ æternæ. Gratiarum actio autem est uera sanctificatio & benedictio, autore Paulo, qui ita ad Timotheum scribit, Quicquid creauit Deus, bonum est, & nihil reijciendum, si cum gratiarum actione sumatur. Sanctificatur enim per sermonem dei & precationem. Ecce uerbum dei, precatio & gratiarum actio.

Item, Gratiarum actio est, cum dei beneficia recensentur, quo fides in deum roboratur, tanto confidentius expectandi, & id quod desideratur, & quod prædicatur.

Gratiam postremo in uanum recipere dicuntur, qui euangelium gratiæ diuinæ praeconium siue testimonium audientes, uel non credunt, uel non soli deo per Christum fidunt, sed rebus quibusdam nihili inhærent, uel nihilo redduntur meliores, quin sui perpetuo similes in carne & desiderijs contabescunt.

¶ *Gratis odiri* dicitur, qui nullum commodum (inquit Augustinus) quærit, uel incommodum fingit, Sic oderunt Dominum impij, sic diligunt iusti. hoc est, gratis, ut alia præter illum non expectarent bona: quoniam ipse erit in omnibus omnia.

¶ *Grauis*, pro diuite. Gene.13. Et Abraham erat grauis ualde in pecore. id est, diues, locuples. Grauis nomen pro magno. Gen.18. Quia & peccata eorum grauia. hoc est, magna. sic etiam Septuaginta legunt. Mat.23. Act.25.

Graues corde, D. Augustinus inquit, qui sint, perpulchre Dauid ille rex Israel diffiniuit, Psal.4. Filij hominum quousq; graues corde? Vt quid diligitis uanitatem, & quæritis mendacium? & à tergo ait quid quærendum sit, Scitote quoniam Dominus magnificauit sanctum suum.

Grauis ore & lingua, ut est de Mose locutio, Exod.4. Id est, tardus sum ad loquendum, & lingua impedita. Grauari autem in oculis suis. Deut.15. Id est, non erit tibi molestum dimittere illum donatum libertate, ut discedat quocunq; uelit.

¶ *Græci* uocabulo ueniunt Apostolo omnes gentes. Nam Græcos quidem, ad Roman.1. promiscue omnes gentes uocat, eo quod Græci olim late imperitarent, & eorum lingua etiamnum pleræq; gentes uterentur, Barbaros autem uocabant Romani omnes gentes exteras.

Græcus & barbarus, pro qualibet gente. Rom.1. Græcis & Barbaris, ac mox Iudæo primum & Græco. Marc.7.cap. Pro Ethnico, Hellinos. Pro Ethnica, ut Paulus Rom.1. cap. Sic & Ioan.cap.7. Num in dispersionem Gentium iturus est. Græci, pro quibuslibet gentibus. Apostoli enim Græcos appellabant omnes illos, qui non erant ex genere Iudaico, Arabes scilicet, Scythas, Ægyptios, Indos, Persos, Romanos, Græcos ipsos, Germanos, &c.

Græci dicuntur quoq; Iudæi nati apud Gentes, non in Iudæa, Actorum 6. cap. Orum est Græcorum aduersus Hebræos.

¶ *Gremij* nomine maritalis societas coniugalisq; uenit & intelligitur, Gene. 16 cap. Ego dedi ancillam meam in gremiũ tuum, honeste maritalẽ societatem circumloquitur.

¶ *Gressus, uia.* Gressuum appellatione motus mentiũ uel profectus accipimus, Hiob 31. Et cunctos gressus meos dinumerat. Via uero est actio, Hiere. 7. Bonas facite uias uestras & studia nostra. Gressuum effusio, quid sit. Vide suprà in uerbo Effundere.

¶ *Gregis* uocabulo imperitus populus exprimitur, sponsi uerba hoc testantur, qui sponsam suam alloquitur, dicens: Cant. 1. Nisi cognoueris te ò pulchra inter mulieres, egredere & abi post uestigia gregum, hoc est, imperitorum populorum imitare. Gregis filij, idiotismo, pro agnis & hœdis, Exodi 12.

¶ *Gustare* pro edere, 2 Samuelis secundo capite. Si ante occasum solis gustem panẽ, uel aliud quidquam.

Gustare uerbum dei, ut D. Petrus ait: Siquidem gustastis quàm bonus sit dominus, quia hoc uerbum totum hominem refocillat, Hebr. sexto capite. Gustarintq; bonum uerbum dei, ac uirtutes futuri seculi.

Gustare uero mortem schematismo sine idiotismo linguæ sanctæ, nihil aliud significat quàm mori. Nam gustare, est gustu leniter attingere. Pij ergo gustant mortem proprie. Moriuntur, sed impossibile à morte absorberi, hoc est, non tangi tormento mortis, Sapientiæ 34. quod credentibus in Christum fit, Ioannis 5 cap. Amen dico uobis non gustabit mortem. Et Matthæi 16. cap.

¶ *Gustus* Hebræis usurpatur pro habitu totius corporis, in sermone, forma, dexteritate, gestibus corporis, et cætera. 1. Samuelis uigesimoprimo capite, Et immutauit habitum suum uel gestum suum. Et 1. Samuelis uigesimoquinto capite, Benedictus gustus tuus, ait Dauid ad Abigail.

¶ *Gutturis* nomine uoracitas & auaricia inexplebilis intelligitur. Quemadmodum Apostolus ad Titum fœdissima tapinosi uentres appellat. Ita & Dauid Psalmo quinto guttur appellans. Sepulchrum inquit, patens est guttur eorũ. Quasi dicat, Vos toti guttur estis, et aliud nihil, idq; uelut sepulchrũ patens, cum in aliud non incumbatis, quàm ut uoretis hominum substantias. Quo tropo dicimus, non malus, sed malicia, & scelus pro scelerato. Ita uenter pro uentris studio, Guttur pro gutturis studioso, uoracitas pro uorace, &c. Germanice, du bist ein rechter fraß.

H

Habere pro posse, Lucæ 14. cap. Non habent tribuere, pro non possunt retribuere. Nam ita frequenter accipitur ἔχω, cum adhæret uerbis infinitis 2 Corinthiorum 8 capite. Secundum id quod habet, pro posse, more Græcorum. & Ioannis septimo capite, pro potest, usus est. Habere deinde pro commiscere, rem fœdam Paulus honeste eloquitur. primæ Corinthiorum decimoquinto capite, Vt aliquis uxorem patris habeat. Item, Non Habere deum in noticia, Rom. 1. dixit Paulus pro eo quod est, deum præ oculis (sicuti nos dicimus) non habere, uel illius cognitionem siue manifestationem non suscipere uel nihil pendere.

Habere custodias siue excubias, Numer. 3. cap. Id est, munus eorum erit custodire tabernaculum. Habere fœdus uel pactum cum lapidibus: suprà expositum in nomine fœdus. Habere cor rectum, inde suprà in uocabulo Cor. Habere animam uel gestare animam in manibus, suprà audiuimus in nomine Anima.

¶ *Habitare* pro quiescere, Psalmo decimoquarto, Et quis habitabit in monte sanctitatis tuæ. Pro uersari, ut Ioan. 1. Et habitauit in nobis uel inter nos, id est, conuersatus uel uersatus est inter nos, in similitudine hominum factus, ut Paulus loquitur, in figura seu forma ut homo.

Habitare quoq; uerbum Græcis paulò significantius est quàm Latinis, pro nuptali cohabitatione, Esa. 62. Habitauit enim iuuenis cum uirgine.

Habitare & Sedere atqui idem est quod regnare. Siquidem Lucæ 24 dicit Christus: Vos autem sedete in ciuitate Hierusalem, id est, Hierosolymis præstolamini, quiescite & habitate donec induamini uirtute ex alto. Habitare corã aliquo, est obsequi, instrui, docili,

doceri, & credere magistro uirtutis & fidei 4. Regum 4 cap. Et Heliseus reuersus est in Galgala. Erat autem fames in terra, & filij prophetarum habitabant coram eo.

Habitare autem in medio populi, est tutũ et securum habitare in populo atq; priuatim 2 Regum 4. idq; sine molestia.

Habitare confidenter, est liberum & parata conscientia esse præditum, Hiere. 23 cap. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter, Hoseæ 2. Sponsabo te mihi in fide & faciam eos dormire fiducialiter, id est, securos & forti spiritu aduersus omnem iniuriam peccati. Et Esa. 52. & Hiere. 23 cap. Israel habitabit confidenter, id est, secure. Inhabitare excelsa quid sit, suprà explicatum est in litera E.

Habitare terram, est regnare. Prouerb. 10. Iustus in æternum non commouebitur, impij autem non habitabunt super terram, Geneseos ult. cap. Habitator terræ Chenaneus, id est, homo. Hebræi frequenter usurpant genus pro numero. Et possidere omnia in Christo, Psal. 26. Credo uidere bona domini, id est, bona spiritualia.

¶ *Habitaculum* pro eo sumitur quod ubique tabernaculum uocatur aut intelligi potest, quemadmodum exponit Rabbi Salomon, eandem enim rem dicit appellari, Numeri 9 cap. habitaculum dei, ut tentorium siue tabernaculum testimonij pro eodem, & uocari Habitaculum dei, quia deus ut proprium locum eum delegerit: tentorium autẽ, ut esset locus ubi tabulæ testimonij reponerentur. Habitaculum dei sanctum, interdum cœlum, Deut. 26. De sanctuario tuo, & de excelso cœlorum habitaculo, de habitaculo sanctitatis tuæ, de cœlo ipso.

¶ *Habitatio* pro refugio Psal. 89. Domine habitatio tu factus es nobis. Septuaginta καταφυγὴν, id est, refugium.

¶ *Hæc dicit dominus*, loquutio Prophetis & Mosi frequentissima, particula qua certitudinem adfirmant & inserunt dei personam, fusius suprà annotatũ in uerbo Dicere.

¶ *Haha* uox est gaudij & congratulationis, Ezech. 25. Eò quod dixisti tu Haha, contra sanctuarium. Ex hoc potest intelligi uocem esse siue Interiectionem insultantis & infortunium opprobrantis.

¶ *Hamus* uerbi prædicationem adumbrat, Matth. 17. Profectus ad mare, &c. Quod Hamum mittere iubet in mare, officium apostolatus indicat. Sic de Pericle gentiles dixerunt, quod aculeos quosdam in auditorum animis relinquerit. Indicant hoc sermone eloquentiam efficacem esse. Si hæc potest eloquens & philosophica oratio, quanto plus sermo & prædicatio ueritatis? At non fit hoc loquentis uirtute, sed spiritus trahentis & uiuificantis. Nam piscatio, prædicatio est.

¶ *Heah* quoq; uox gratulantis & insultantis, Ezech. Fili hominis eò quod dixit Tyrus contra Hierusalẽ Heah. Ita aliorum lachrymis & morte pascitur inuidia suo malo.

¶ *Hebdomadæ* bifariam apud Hebræos dicuntur, aut de dierum spacio, ut à Pascha ad Pentecostẽ septem hebdomadæ, Leuit. 23. Numerabitis igitur ab altero die sabbati, in quo obtulistis manipulum primitiarum, septem Hebdomadas plenas, usq; ad alterũ diem expletionis hebdomadæ septimæ, id est, quinquaginta dies.

Aut Hebdomadæ annorum, pro septem Hebdomadas annorum, quę faciunt annos 99. Et Dan. 9 cap. Hebdomadæ 76. pręcisæ sunt: quia non possunt esse septenarij dierũ, non iubileorum, nec seculorum, sed annorum, ut septem annorum tempus una habeatur Hebdomadas, ut est Leuitici 25. cap. Numerabitis septem Hebdomadas annorũ. Faciunt ergo septuaginta hebdomadæ illæ annos quadringentos nonaginta.

Hebdomadas plenus numerus est, Dimidiata hebdomadas abbreuiati temporis symbolum, Danielis duodecimo capite. Infrà copiosius disseremus in Tropo, Tempus & Tempora, in litera T.

¶ *Hebræorum mos* Hebręis æternus mos est, rei quam scripturi sunt, Titulũ aut summam proponere, ac mox ad ordinẽ rei gestæ quibus consilijs, & ut gesta sit redire. Exẽplum damus: Si Hebræus tradere uelit, quomodo urbs Roma sit à Gallis liberata, sic rẽ ordietur. Camillus Romanos liberauit ab ipso articulo, quum aurũ dependeretur, irruens, ac hostẽ urbe pellens. Hoc proponeret uice Tituli aut propositionis. Deinde ad fontes rediret, siue per partes dirigeret, ex quibus tanta clades urbi emanasset, & ad ipsius Camilli incunabula quoq;. Sic Gene. 1. Moses facit, scribit enim quomodo in principio creauerit deus cœlum & terram. Quod est uice Tituli, siue propositionis à Mose positũ est, similiter cap. 12. & 31. cap. uidere est, Quæ postremo facta sunt, primum.

Econtra

Econtra quæ priore facta sunt loco, posteriore recensentur. Sicut de Laban scribit Moses primum ingressum fuisse in tentorium Iacob Leæ. Deinde in ancillarum tentoria, quomodo ergo dicit eum è tentorio Leæ, tentorium Rachelis esse ingressum? Debuit potius dicere: Egressus est tentorio ancillarum, ingressus est tentorium Rachelis. Est igitur duplex ordo, actionis & dignitatis. Si actionis ordinem spectes, nō de Lęæ tentorio, sed de ancillarum ingreditur ad Rachel.

Tritum prorsus est & hoc, & Prophetis familiarissimum sub inuolucro rerum corporalium, ea significare quæ intus sunt in anima. Quomodo in Ezech. 26 cap. sub figura nauis, & instrumentorum eius, ornatus Tyri exprimitur. Et propter aquarum abūdantiam, rex Ægypti adpellatur draco. Hierusalem, propter idololatriam lupanar. Idem mysterium habent mutatio uasorum, transmigrationes apud Ezechielem, Mulier sedens super plumbo in Zacharia, apud Amos uncinus pomorum, & trulla cementarij apud Hieremiam, uirga uigilans, fractio lagenæ in domo figuli.

Multa, quàm palam præ se ferant rem sordidam, ac turpem, ad allegoriam aliquam referuntur: ut quum Hoseæ iubetur accipere uxorem fornicariam, & adulteram. Et Ezechieli præcipitur, ut comedat panem consperſum stercore humano. Et dormire super uno latere diebus 190. & in altero latere diebus 40.

Quædam iam facta fuisse intelliguntur, & per recapitulationem postmodum commemorantur. Sicut est illud, Genesis uigesimoprimo, quod Abram dicitur iurasse circa puteum iuramenti, qui tamen eo tempore nondum sic dicebatur, sed postmodum ab Abraham sic nuncupatus est, quum iniissent fœdus cum Phicol & Abimelech. Qui igitur librum Geneseos scripsit, longe postquàm acta sunt hæc, ex nomine putei coniurationis uocauit Bersaba, id est, sic appellabatur puteus, quum liber scriberetur, nomen tenens antiquum quod Abraham imposuerat. Sic quoque dictum est hoc, Numer. decimotertio capite. Venerunt usque in uallem Botri, Non quia iam illo uocabatur nomine quando transierunt, sed quum scriberetur hic liber, iam sic uocabatur. Et item illud Iudicum decimoquinto capite, Idcirco appellatum est nomen loci illius, fons inuocantis de maxilla. & plura alia huiusmodi.

Quædam dicit se primum cognoscere deus, quæ tamen haud dubie antea & ab æterno cognouit, ut quum dicit Gene. 22 cap. Nunc cognoui quoniam tu times. Quod perinde est, acsi dicat: Nunc te feci cognoscere, ut significetur per efficientem, id quod efficitur. Quemadmodum frigus, pigrum uocamus, eo quod pigrum facit.

Item in Numeris, hoc sic se habet, ut antè semper minorem, postea maiorem numerum supputet enumeretq; scriptura. Verbi gratia: Nos iuxta proprietatem linguæ Latinæ dicimus: Abraham uixit centum annos septuaginta quinque. Scriptura è conuerso dicit. Vixit Abraham annis quinque septuaginta & centum. Similiter, Natus erat sexcentos annos, Hebræis mos loquendi ferè est perpetuus: Erat filius sexcentorum annorum. Sicut Germanice dicimus, Er vvas ein gsel oder knab, von so vill iaren, so alt. Hoc Hebræi exprimunt per dictionem Ben, quæ uox filium significat, aut natum. Latini dicunt: Natus est tot annos. Et natus Latinis quoq; filium significat, quemadmodum Hebræis suum Ben. Genesis, Et Noe natus erat sexcentos.

Hebræorum poetæ, hoc est, diuini prophetæ, uniuersam enim Poesim etiam in prosa oratione sibi permittunt: nam omnia sublimia, quæ scilicet aduersus deum se erexerint, hoc enim Cedris, Libano, Quercubus Basa, Montibus excelsis, & nauibus Tharsis ui Synecdoches prophetæ significant. ut uidere licet passim in scripturis, præsertim in Esaiæ secundo capite, enumerat has metaphoras. Frequenter ubi de corde incidit sermo, anima intelligitur, ut Esaiæ quadragesimosexto capite, Audite me duro corde, quod Septuaginta uerterunt: Audite me, qui perdidistis cor, id est, mentem. Et paulo ante: Redite præuaricatores ad cor, pro, ad mentem. Hebræis hoc quoque perpetuum est, ut interim mitiora pro uehementioribus: interim uerò uehementiora pro mitioribus accipiant, Hieremiæ capite quarto. Animam penetrabit, apud Hebræos est, Tanget animam. Sic commune hoc habent cum omnibus linguis, ut crebro utantur uehementiori, pro mitiori. Et econtra, ut Esaiæ sexto capite, Mittendo uerbo, pro Abijciendo utitur.

Multa quoque sunt in scripturis, quæ incredibilia uidentur, & tamen uera sunt: multa indissolubilia, ad quæ magis expedit conuenire, quàm hærere diu, & scru-

tari

tari curiose, maxime quia scriptum est: Litera occidit, spiritus uiuificat. Quemadmodũ hoc est de Mathusalem, qui uixit triginta quatuor annis post diluuium, & tamen non est ingressus arcam Noha. Et alia multa, de quibus mihi uidetur Apostolus Paulus præcepisse, ut missas faciamus curiosas quæstiones, quæ ad contentionem deseruiunt magis, quàm ad eruditionem & pietatem, Et tamen in curiosis illis scrutandis & excludendis, interdum mãiorem operam ludimus, & negocium nobis facimus, quàm in his, in quibus rerum summa consistit.

Illud etiam operæprecium est nosse, quod quicunq; sunt de una tribu, de uno stemmate, fratres uocari: Patres uero non solum carnales illos, sed & præceptores, tutores & nutritios. Sic intellige quod in Euangelistis est de fratribus domini, de filijs Israel, & Mose, & Aaron, &c.

Hebræi Ablatiuus mercium præpositionem In, apponunt, quod Latinis non adeò frequens est, sed Germanis, der treybt kouffmanschatz in isen, uel mit isen.

Hebræorum quoq; consuetudo est, summam tantum subindicare, ubi ad alia properant, ut Gene. 14. cap. Egressus est rex Sodomorum in occursum eius, quum à cæde reuerteretur, &c. cætera enim tacet, quæ in occursum facta sunt aut fieri solent. Quę prudens quisq; satis intelligit, qua scilicet pompa huiusmodi occursationes fieri solent.

Hebræi respondent per Pronomina, ut: Ego domine, Matth. 21. cap. ubi Latini per uerba aut aduerbia ut, Faciam domine.

Hebræis hoc non inusitatum imò solenne est, temporibus præsenti, præterito & futuro inuicem commutatis uti: Venio, pro Veniã: uidet et uidetis, pro uidebit et uidebitis.

Hebræi coguntur plura quàm aliæ linguæ uerbis, rem, non personam significantibus eloqui, tametsi de persona potius quàm de re loquantur. Id autem hac necessitate, quod Gerundiuis carent, ut suprà in litera G, audiuimus.

Hebræi nonnunquam solent dum præpropere aliquid fieri aut factum esse, scribere uolunt, id ipsum uerborum paucitatem significare, ut in Esaia patet: Quur uos ultra corrigerem? Adderetis prçuaricationem. Videmus id omnino esse de ui uerborum: et sic intelligas, Quò citius denuo deficeretis. Non enim habent aliam celeritatis notam Hebræi quàm uof. Facit de industria omissa, ut uerborum cursu, pro pensio ac celeritas malorum intelligatur. Et in Genesi nonnunquam uof litera subiunctiua nota est, ut Esaias, Et docebit nos uias suas, id est, ut doceat.

Hebræi hoc quoq; familiare habent: ut quum certa persona expressa est, iam uel impersonaliter, uel etiam mutatis personis, reliqua quæ ad eandem personam pertinent, efferant. Quomodo Latini quoq; nonnunquam faciunt: Tu uero quid? Ego protinus instare, orare, implorare. En certam personam ego. Deinde impersonales infinitiuos, instare, orare, implorare. De personis autem mutatis exemplum nullum occurrit, nisi quantum solœcismis excusatur.

Magnificus & splendidus, pro ad magnificẽtiam, & ad splendorem, propterea quod illi huiusmodi loquutionibus utantur, pro finitis & disertis orationibus, ut Esa. 4. Et ipse fructus terræ magnificus & splendidus erit. Sicut cap. 9. usus est Propheta: Et dabo te in combustionem, pro, comburitur. Et Hiere. 51. cap. Et dabo te in mortem combustionis, pro comburam te à Babylone, eam enim montem uocat isthic loci.

Multæ sunt loquutiones Synecdochicæ in sacris scripturis, ubi potior & præcipua pars alicuius recensentur tacitis cæteris, quæ in summa intelliguntur. Sic Gene. ubi catalogus filiorum Iacob recensetur, non meminit nisi solius Dinæ, quæ nimirum censa non esset, si non Moses singulare quiddam de ea postea fuisset dicturus. Nam in numerum non recensent mulieres & filias Hebræi, quum tamen inter eos & mulieres & filiæ sint. Sic est Synecdoche, quum Paulus 1 Cor. 10. cap. Patres mare transijsse dicit. Nonne & mulieres, & pueri quoq; transierant? Quare ergo mulieres non recenset? sed in potiore parte intelligit. Sic Matth. 3. cap. Omnes uenerunt ad Iordanem, ut baptizarentur. Synecdoche est, Sic Gene. 38 cap. Moses filias quoq; recenset quum tamen prius non dictum sit de filiabus, nisi de sola Dina. Sic deus solos mares circumcidere iubet, Fœminis à testamento & populo dei nequaquam excludens Hebræis peculiare est uerbum ad personã referre, ad quam loquuntur, ut Gene. 12. Quam ob causam dixisti esse sororem tuam? Ipsi legunt ergo sic: Quur dixisti, soror mea est, uel soror mea ipsa, scilicet est? Mos quoque Hebræorum, ut unum aliquod ex genere accipiant, ut, sitis, pro omni egestatis

egestatis genere ponitur. Hier. 48. Et sedebitis in siti uel penuria. Sic diuitem pro scelera tus ponunt, &c. speciem pro genere, ut alibi dictum.

Hebræi habent & hoc priuilegium, & si uel infinitiuo, uel tertiæ personæ prima pluralis iungatur, iam tertia persona, uel quod sine persona est, in primam, cum eo quod primæ personæ est, transeat. Qua formula Hierem. 51. cap. impense utitur, & in Psalmis frequens est, ut Hier. 51. Derelinquunt eam, & abibimus, esset ad uerbum: sed hoc sensu, Derelinquemus eam & abibimus.

Hebræis non insolens est quoq; ut unum uerbum duabus particulis respondeant. Est hic uerò solida scripturæ eclypsis. Gratia exempli: seculi, & usque, subaudiendum se culum, quasi Psal. 29. dixisset: In seculum, & usq; in seculum. Quibus tamen uerbis, nihil nisi longæuam uitam significat. Olam, ut ait Aben Ezra, tempus duarum generationum complectitur: hoc est, centum annos, quod tempus Latinis seculum dicitur. Psal. 21. autem & passim in scripturis pro longo tempore usurpari solet, ut in suo loco dicemus. Hebraicæ linguæ mos, unam rem nominare plurali numero, ut Cœli nomen plurali numero ab Hebræis uocari, ut Cœli cœlorum.

Hebræi adiectiuis in res mutatis in genitiuo cum subiecto positis utũtur, Germen iustitiæ. idiotismus eorum est, pro germen iustum.

Hebræi fœminini s ferè utuntur eo loco, quo Latini neutris. Vt dum diceret Latinis, qui efficit ipsum, scilicet quod loquatur. Hebræus dicit, Faciens uel efficiens ipsum. Et in Gen. 42. cap.

Hebræi, per fœmininum genus efferunt, quæ Latinus per neutrum. Fœmininum est, contingentes Latinus diceret contingentia. Nam Hebræi neutro careat, qui neq; alia norunt nomina, nisi masculina ac fœminina.

Hebræi habent & hoc familiare, ut indefinitos, & præsertim impersonales orationes, per uoces fœmininas efferunt, Quam quæque mensuram: &c. pro, Quam quisque mensuram dederit, reddetur ei.

Hebræis insuper, ut alijs gentibus pleraque nomina à uerbis comprehenduntur, ut inquit Aben Ezra Ita Psal. 13. Dormiam, somnum in se comprehẽdit. Ne dormiam mortem. Eclypsis est: nam dicendum erat, Ne dormiam somnium mortis.

Hebræis & hoc peculiare est, præsertim in collectiuis, ut uerbo plurali singularẽ nominatiuum, & è contra subijciant pluralem singulari. Num. 13. Et ascẽdentes meridiem uersus, & uenit ad Hebron, ubi erant Ahimam.

Herbæ nomine gloria temporalis uenit. Psal. 89. Mane sicut herba transeat, mane floreat & transeat. Est etiam refectio diaboli, Hiob 40. hinc montes herbas ferunt. Item sustentatio prædicantium est. Psal. 146. Producit in montibus fœnum & herbam seruituti hominum. Rursum est bona operatio. Gen. 1. cap. Germinet terra herbam uirentem. Aliquando autem scientia atq; doctrina æternæ uitæ est. Hiere. 14. Onagri steterunt in rupibus, traxerunt uentos quasi dracones, defecerunt oculi eorum, quia non erat herba, Iob 30. Et mandebant herbas & arborum cortices. Per herbas tenera ac terræ proxima bene incohantium uita, & per arborum cortices exteriora opera eorum, qui iam sublimia appetunt, exprimuntur.

¶ *Hæreditatis* uocabulum, ualde late Hebræis patet, Hæreditatem uocant terram diuisam in populum per Iosuam. Inde trãslata uox est ad omnes donationes. Terra enim Canaan simpliciter donabatur populo Israel, hinc omnes alias possessiones, proprietates & dona uocabant hæreditatem. Sic in Psal. 119. Lex tua est hæreditas mea, hoc est, donum à te mihi donatum, Mein hœchstes erbgout. Nos paulò aliter utimur. Nomen hæreditatis, pro re à parentibus nobis relicta. Sed Hebræis est donum & portio. Hinc Hæreditas, pars, calix, funes, funiculi distributionis & sors. Psal. 16. Ferè pro eodem capiuntur. Psalmo 16. Dominus pars hæreditatis, inquit Dauid, meæ & calicis mei, funes ceciderunt, &c.

Hæreditas, uel Merces Domini, Hebraico more idem est. Quemadmodum filij & fructus uentris, idem est. Psal. 127. Ecce hæreditas Domini filij, merces fructus uentris. hoc est, dona & munera dei sunt. Hæreditas possessio præcipuarũ rerum ex hæreditate est: ideo scriptura hæreditariam possessionem, pro plenissimo dominio, ac præcipue utenti iure ponit. Psal. 25. Quasi dicat Dauid, Posteri dies terræ Domini erunt, omnia in potestate sua habituri.

Hæreditas Dei uel Domini, populus Christianus est, quorum corda spiritu sancto inhabitat & possidet, atq; sceptro Diuini uerbi sui regit, secundum uoluntatem & iuxta beneplacitum suum. Nam hæreditas eius non est res corporalis, uel externa bona, sed spiritualis, in conscientijs credentium & piorum. De illa spirituali & interna hæreditate, multa loquitur scriptura, & præcipue Dauid utitur hoc uocabulo. Psal. 12. 16. 34. 46. 78. 93. 226. &c.

Hæreditas Christi, est in animarum accessione: regnum enim accepit à patre, non in prædia aut beluas, sed in animas uerbo illius credentes. Psal. 2. 15. Tu es qui restitues hæreditatem mihi. Item, Hæreditas mea præclara est mihi.

Hæreditatis uocabulum augustum, est & nescio quid dominij & unionis utriusq;, & patris & filij substantiæ. Nam & homines, parentum filij & hæredes sumus, non merito aut gratia, sed ipsa natura. quemadmodum & filius dei, hæreditate, id est, natura filius dei est, non gratia aut adoptione.

Hæreditas uel subiectio gentium, uel Iudæorum, non significat mundanum (ut carnales Iudæi somniant) regimen uel dominium, super gentes uenturum: uerum est illa spiritualis promissio & benedictio, quam deus Abrahæ promisit, patrem eum futurum esse multarum gentium, & illud in semine suo, hoc est, per fidem in Christo, ut omnes generationes terræ benedicerentur: hoc est, per prædicationem Euangelij ad fidem benedicti filij dei peruenirent. De illo tropo lege Psal. 2. & 110.

Hæreditate deniq; consequi uel obtinere, uel habere creber. Hebraismus est, pro possidere. Mat. 5. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt. Et Gala. 5. Regnum dei non possidebunt, secundum Hebræos, uel regni dei hæredes non erunt.

¶ *Hiems*, pro frigore. Prouer. 20. Propter hiemem piger non arabit.

¶ *Hæresis* uocabulum, apud ueteres non fuit tam odiosum, quàm hodie apud nos est, ut Acto. 24. clare patet: Quod iuxta uiam quam uocant hæresim. Hac ergo Paulum, ceu nota uulgo uoce exposuisset, quod magis ad Hebraicum idioma accedens, dixerat uiam. Quin & paulò pòst in cap. 26. Hæresis uocabulum in bonam partem, dum sic dixit Pharisaicæ fuisse sectæ, usurpat: quemadmodum & Cicero apud nos in proœmio Paradox. de Catone loquens: In ea est, inquit, hæresi, quæ nullum sequitur florem orationis. Est & sectæ uocabulum Latinis medium.

Hæresis autem dicitur, confirmata de aliquo dogmate opinio. Et sententia D. Hieronym. lib. 3. Comment. in Galat. cap. 1. Græce ab electione dicitur, quod scilicet eam sibi unusquisq; eligat disciplinam, quam putat esse meliorem. Germanice, Ein eigenuuilliger sin, und gout duncken, das ein ietlichen sein kopff der beste und blugste duncket, Vide D. Augustinum lib. de Credendi utilitate. Item consule Cyprianum de Simplicitate Prælatorum, tractatu 3. & ad Iubainum de Hæreticis baptizandis. Tertullianum de Præscrip. hæret. & de Hæresibus ipsis. In summa,

Hæreticos, intelligamus omnes qui alienam à iustitia Dei docent iustitiam, quales Iudæi & omnes operarij, seu iusticiarij sunt, quibus (nisi in spiritum sanctum peccauerint) deus pater sanam mentem & cognitionem Christi det.

¶ *Heri & nudiustertius*, Hebraico schemate, pro hactenus & antea ponitur, Exodi 3. Obsecro Domine, non sum eloquens ab heri & nudiustertius. id est, hactenus & proantea. ut Gene. 32. Animaduertit quoq; faciem Laban, quòd non esset erga se, sicut heri & nudiustertius. id est, antea. uormals, uorherre. 2 Samuel. 3. Psal. 2. Hodie genui te, Iudæorum tropus etiam à Paulo agnoscitur. Dicitur enim illis Gigni, quando gloria cuiuspiam reuelatur. Ita Dacidem dicunt genitum, quãdo unctus est. Nos uero etiam Christum recte genitum dicimus, quando glorificatus est.

¶ *Heu*, dolentis uel uocantis, non condemnantis uocula est. ut Esa. 1. ca. Heu gens peccatrix. Et cap. 10. Heu Assur uirga furoris mei. Esa. Heu solatium & penam de inimicis. Quæ uox omnino diuinæ clementiæ bonitarem exprimit, cui dolet quod ultionem sumere iustitia cogitur.

¶ *Hierusalem*, uisio pacis interpretatur, autore D. Hieronymo, quia in patria futura nihil erit quod nos perturbare, uel quod nos mœrore afficere poterit, Abstersurus omnem lachrymam ab oculis eorum.

Hierusalem, quatuor modis in scriptura sancta usurpatur. Vno, iuxta Iudæos, quam plangit Christus. Mat. 23, Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis propheras, & lapidas eos qui ad te missi sunt. Secundo, sanctorum est congregatio. Psal. 86. Fundamenta eius in

montibus

montibus ſanctis,diligit dominus portas Sion ſuper omnia tabernacula Iacob.Tertio, eſt multitudo angelorum dominationum & poteſtatum,& omne quod in miniſterio conſtitutum eſt.Gal.4.Quæ autem ſurſum eſt Hieruſalem,libera eſt,quæ eſt mater omnium noſtrum.Hebr.12.Sed acceſſiſtis ad Sion montem & ciuitatem dei uiuentis Hieruſalem cœleſtem.Quarto appellatur Hieruſalem,quam Iudæi & noſtri Iudaizantes,Iuxta Apocal.21.quam non intelligunt,putant auream atque gemmatam de cœleſtibus ponendam.Vſurpatur etiam pro Eccleſia militante & triumphante.Apocalyp.21.cap.Vidi ciuitatem ſanctam Hieruſalem,deſcendentem de cœlo.Galat.4.cap.Illa quæ ſurſum eſt Hieruſalem.

Hieruſalem nomina ſunt hæc:Ciuitas dei,regesq; eximij appellatur.Matth.5.Mons pulchrum clima.Elegans locus,qui omnem terram exhilarat.Propterea quod deus uerbo & ſpiritu ſuo,in ea potius quàm in toto orbe tum regnauerit,indeq; doctrinam ſaluificam,in omnem terram ſparſerit,iuxta uaticinium.E Sion prodibit lex,& oraculum. Eſa.2.Solium gloriæ,eſt Hieruſalem & templum quæ dicuntur gloriæ ſolium. Latus aquilonis,Pſal.48.A parte ſui uocat,in aquilonari enim urbis parte Sion erat,ueluti & Eſa.14.notatur.Sacrarium,habitaculum dei.Pſal.46.Et ſanctum tabernaculorum dei. In ea urbe primarius colendi Dei locus fuit,&c. Medium terræ, Hieruſalem eſt.Situs enim terræ Chananeæ in meditullio orbis eſt,ad cultum Dei peculiariter,delectum eſt medium terræ,ut inde nomen dei,quod notum in Iudæa.Econtra,Ciuitas ſanguinum appellatur,apud Ezech.22.Spelunca latronum,Sodoma,Ægyptus,Lupanar. Eſa.1.11. Campi ſyluæ.Pſal.132.Et Ephrata:Ecce audiuimus eam in Ephrata,inuenimus eum in campis ſyluæ.Nam campos ſyluæ,uocat Dauid Hieruſalem.ſicut prophetæ ſæpius eam uocãt Libanon:quod ex Cedris Libani ſit ædificata,& ligna Libani,quaſi migraſſe Hieroſolymam uideantur. Solium Domini,uocabitur Hieruſalem.Hierem.3.ca.in qua familiariter Dominus ſedeat & glorificetur.

¶ Hic,*iſte*,*ille*, uniuerſitatem fidelium apud Eſaiam ſignificant.Tropo nanque tali paucitatem electorum inſinuans:ut Eſa.44.Iſte dicet Domini,& hic uocabit in nomine Iacob,& ille ſcribit manu ſua,Domini.Per hoc quod dicunt,Domini ſumus,& per ſcripturam manus commendatur,confeſſio fidei.Dicens autem,Vocabit in nomine Iacob,& cognominabatur in nomine Iſrael:charitatem proximi commendat,ut nemo quod ſuum eſt,quærat:ſed quod Iacob.id eſt,Eccleſiæ & fratrum.

¶ *Hinnire* uerbum,pro ingenti geſtientiq; lætitia,apud Hebræos uſurpatur.Eſa.12. Hinni,uel exalta,& lauda.Et 24.Quum glorificatus fuerit Dominus,hinniet de mari. Hierem.31.cap.Hinnite in capite gentium. id eſt,clara uoce & læta uoce cantate,iubilate,uociferate.

¶ *Hirci* nomine,principes denotantur. Eſa.14. Omnes hirci terræ.hoc eſt,Principes terræ.Daniel.8.Et hircus caprarum magnificabatur ualde.Intelligit Alexandrum Magnum,Græciæ regem.Terribilius enim eſt agmen ceruorum præeunte leone,quàm agmen leonum,ſi ceruus antecedebat,ut Lacedæmoniorum Rex dicebat:Facile populi,ſicut arietum oues,ſuum ducem ſequuntur. At ſi illi per petras in præceps abeunt, non raro & gregem præcipitant. Ergo recte Imperatores ac magiſtratus in ariete & hirco figurantur. Decet enim,ut ductores gregis,& multum refert quinam pro acie poſiti ſint.

¶ *Hodie*, abſolutè in Bibliis poſitum,pro certo tempore,de quo ſermo fit,ponitur. Etiam ſi non addatur Choza.Eſa.38.cap.Non ieiunatis hodie,ut in ſublimi exaudiatur uox ueſtra.id eſt,Non placere Domino,qui quod in ſublimi ſedet.Item,non pro craſtino,ſed diuturno,ſiue ab initio mundi.Et ad Hebr.13.& Eſa.30.Siquidem Chriſtus,Heri,hodie,& ſempiternum dicitur. Hebr.13.ca. Chriſtus ab initio mundi uſque in finem, idem perdurat,per quem omnes iuxtà ſaluantur.Item de præſenti ſeculo uſurpatur,& properè de tempore quod poſt aduentum Domini eſt.Paulus ad Hebræos:Hodie ſi uocem audieritis.Iſychius in Leuit.lib.2.cap.2.Item pro æternitate & perpetuitate.Pſal.2. Ego hodie genui te.id eſt,ab æterno uel æternaliter.Nam Hodie,apud Deum nullo initio incepit,nullo fine concluditur.Non eſt enim ibi fuit,neque erit,ſed ſemper manet, ſemper eſt,& quicquid dixeris,ille hodie eſt.Sicut in Exo.3.Moſe præcepit,ut de ipſo diceret:Dic filijs Iſrael:Ego ſum,qui ſum:& qui eſt,miſit me ad uos.Apud Deum enim hæc Heri,cras:ſed Sempiternum & perpetuum hodie eſt:ut Theophylactus in Epiſt.ad

Hebræos ſentit. Pro hoc tempore, Hoſeæ 4. Corrues hodie, & corruet etiam Propheta tecum. Mat. 6. Panem quotidianum da nobis hodie. pro omni tempore, ſeu quotidie capitur. Petimus itaque nobis dari Hodie, id eſt, cõtinue & ſemper. Hodie, interdum totum uitæ noſtræ tempus ſignificat, teſtimonio Baſilij Magni in Epiſtola ad Chilonem diſcipulum de Vita ſolitaria, cuius initium, Salutaris tibi res. ubi illud Apoſtoli addunt, Inuicem adhortamini & in idipſum ædificate, uſquequo hodie dicitis. Hæc ille Diuus Chryſoſtomus. Hodie pro ſemper, donec conſtat mundus. ad Hebr. 3. homil. 6. accipit. Sæpe quoq; obuiam ſunt locutiones huiuſmodi.

¶ *Vſque in hodiernum diem.* Vſque in præſentem diem. Quæ in hunc ſenſum accipiendæ ſunt, quomodo nos dicimus, Relegatus eſt in perpetuum exilium: cum tamen nemo poſſit exulare ultra id quod uiuit. Et proprie de his rebus dicitur, quæ non ita conſtitutæ ſunt, ut poſtea mutarentur ab eis, qui conſtituerunt.

¶ *Hodie & cras*, pro omni tempore ponuntur, & plures dies ſignificat, innuitur autem uitæ breuitas. Itaque Hodie & cras, ſignificant præſens, breue, certum ac definitum tempus. Et nos familiari ſermone conſueuimus dicere, Hodie & cras fiet hoc: non omnino intra tam breui temporis interuallum rem circunſcribentes, ſed ſtatim fieri ſignificantes. ita enim Chriſtus dicens, Sanitates perficio hodie & cras, & tertio die conſumor. Non omnino ſignificare uoluit, quod tertio die neceſſario ſit conſummandus, ſed breui mortem ſuam futuram declarat. Sic Luc. 13. ait, Oportet me hodie & cras, deinde tertio proficiſci in Hieruſalem. hoc eſt, breui & pauciſſimo adhuc tempore, ac non multò pòſt & certo ſuo ac definito tempore peragam meum miniſterium, poſtea morte conſumar & occidar. Sic numerantes ſæpe dies conſueuimus dicere, Ego dominico ſecundo & tertio die & ſecundo egreſſurus, ſed ſolum duos dies illos enũeramus, ut manifeſtemus diem tertium: ita ſanè & Dominus hoc loco, non quod tribus diebus uitam ſuam circunſcribat, ſed pluribus quidem diebus: uerumtamen non ualde longo tempore ſe manſurum ſignificat. Theophilactus hæc in Luc. 13.

¶ *Hœdus, agnus*, Chriſtus Mat. 25. Agnos iuſtos, hœdos uero iniuſtos appellat. Eſta tuet, inquit, oues quidem à dextris, hœdos autem à ſiniſtris.

Hœdus caprarum. Samuel. 21. Et hœdum caprarum unum. Quod dixit Caprarum, non diſcriminis gratia, ſed ut paruum ſignificaret, additũ eſt, ac ſi diceret: Paruum enim opus erat capra matre, ſic appellatur hircus caprarum, qui paruus eſt. Dan. 8. Et hircus caprarum magnificant.

¶ *Holocauſtum*, pro magnifica oblatione, quam rebus integris ac ſaluis offert Noah pro gratiarum actione. Gen. 8. Ædificauit Noah coram Domino, & obtulit holocauſta ſuper aram. Item Holocauſtum, diuinæ literæ peccatũ appellitant, propterea quod pro peccatis ſit oblatum.

¶ *Homo*, Adam Hebraice quum in ſacra ſcriptura inuenitur, pro utroq; ſexu uſurpatur. Rom. 7. Quòd lex dominetur homini. Nam quum de utroq; ſexu agat, non uiro dixit aut mulier. Illud tamen haud prætereundum, quod plerunq; in bonam partem accipitur numero ſingulari, ut in omnibus Prophetis patere licet. Licet quoq; Homo, uox crebro in ſcriptura, in malam reperiatur partem pro uano, prauo, ac plane maligno homine. Apocal. 13. & Rom. 3. Iuxta hominem. id eſt, more impiorum hominum hæc obieci. Vel addit, Humano more. Quaſi dicat, Hæc dico, ut ſolent homines impij loqui. Et in plurali numero in contrarium legitur. Scriptura enim ſacra omnes carnalium ſectatores humanitatis nomine notare ſolet. 1. Corin. 3. & 1 Corin. 2. ca. Pro diabolo, Mat. 13. cap. Inimicus autem homo, &c. Homo eſt carnalium uita. 1. Corin. 3. Nonne eſtis homines. Alij autem rationabiles quoq; & ſcripturarum eruditos, ſcientia hominis intelligi uolunt. Pſal. 35. Homines & iumenta ſaluos facias domine, &c.

Homo & homo, uel uir & uir. Leuit. 17. cap. Iſta repetitio quemlibet hominem uidetur ſignificare: hoc eſt, ille aut ille. Vir & uir, pro unuſquiſq;. Quemadmodum Ezech. 14. Homo & homo de domo Iſrael. hoc eſt, quicunq; ex Iſraelitis quiſquis tandem fuerit. Et Pſal. 87. Homo & homo natus eſt in ea. Germanice, Man und man. Homo eſt carnalis uel ſpiritualis. Hebræus ait, Homo eſt caro uel ſpiritus. Donandum eſt enim hoc, ſunt & multa alia linguę ſanctæ, quæ per epitaſin hominem uocat carnem, quaſi ipſam carnalitatem, quod nihil aliud ſapiat, quàm ea quæ carnis & terræ ſunt. Ioan. 3. 1. Cor. 2. & ſpiritum, quod nihil niſi ea quæ ſpiritus ſunt, ſapiat, quærat, agat, & ferat.

Homo

Homo,pro quiſpiam.Leuit.1.Homo qui obtulerit. pro,quum quiſpiam priuatus offerre uolet.

Homo dei,id eſt,uir propheta,ſpiritu prophetico præditus.Deut.33.

Homo non eſt qui,pro Nullus eſt qui.Gene.2.Homines uirtutis.Gen.47.id eſt,robuſtos.Homines pecoris.Gen.47.pro paſtoribus.

In Homine ſanguinem humanum fundere.Gen.9.id eſt,In conſpectu omnium & publice. Aut, in homine.pro,Si adfuerint teſtes,teſtificantibus hominibus.ita Chaldæus paraphraſtes,ac tum ſingulare pro plurali ſumetur,more Hebraico.

Hominis uia,in ſcripturis eſt quicquid agit,quicquid conuerſatur,uiuitq;,& omnia quibus per ſtudium hæret,ſiue bona,ſiue mala ſint,ut Pſal.1.Et in uia peccatorum non ſtetit. Et ilico,Nouit uiam iuſtorum,& iter impiorum peribit. Ecce uiæ nomen ad utrunque appoſitum.

¶ *Homo duplex eſt,uetus & nouus*, ſeu carnalis & ſpiritualis. Vetus homo,eſt homo non perfuſus ſpiritu ſancto,ſed natura citra ſpiritum ſanctum,qui dicitur Exterior,qui homo corpore & ſenſibus conſtat,quatenus dicatur adfectibus atq; mortalis eſt. Dicitur quoq; caro & corpus peccati.id eſt,corpus peccato obnoxiũ uel animalis,terrenus.

Homo nouus eſt,quatenus homo imbutus eſt gratia ſpiritus ſancti.Vnde & noua creatura,atque ſpiritus ſeu ſpiritualis & interior homo:hoc eſt,regeneratus opera ſancti ſpiritus,audiens uerba Domini,& omnia ſua dirigens ad dicta præſcribentis ſpiritus ſancti.Exterior ergo homo capi,diuexari,opprimi & interimi poteſt. Interior ipſa anima & Dei imago per fidem & gratiam in ipſis etiam adflictionibus repubeſcit,nec ullo pacto occidi poteſt. Proinde, idem Homo ſecundum naturam,eſt uetus homo,& quatenus inuitatur,& inducitur à ſpiritu ſancto,eſt nouus homo.Coloſ.3.Epheſ.3.Galat.ultimo cap.In Chriſto Ieſu neq; circunciſio aliquid ualet,neque præputium,ſed noua creatura.

Adhoc eſt Homo primus & ſecundus,Adam eſt primus,Chriſtus alter.Primus terrenus,ſecundus cœleſtis.De collatione Chriſti & Adæ legimus Rom.5.8.& 1.Cor.15.Homo uetus dicitur uir primus,fomes inquam ad peccandum,legis cognitione exaſperata & incitata.Vir planè turpis & qui turpiſſimos partus procreat,opera carnis,unde per illum dicitur fructificare morti.Vir autem ſecundus dicitur Chriſtus.Ioan.3.Qui habet ſponſam,ſponſus eſt.Mat.9.Non poſſunt filij ſponſi lugere.Hoſeæ 2.Vocat me uir meus.1.Corin 12.Adiunxi uos uni uiro.Ex illo uiro habemus nobiliſſimos fructus, nempe ſpiritus & iuſticiæ.

Homo,in tres partes diuiditur,iuxta ſcripturam,quarum partium ſumma & nobiliſſima eſt ſpiritus,hoc eſt,uis diuina in homine:& quo ſpiritu comprehendit incomprehenſibilia per naturam ſi Deus illic illuminauerit,aliud enim illic lumen non eſt,ſiue quo in meris eſt tenebris & ignorantia.Sunt autem hæc incomprehenſibilia,quæ inuiſibilia & æterna ſunt.Atq; hic eſt domicilium fidei & habitaculum uerbi dei.

Anima,altera pars eſt per naturam quidem non ſeparata à ſpiritu, ſed per opus, quod eſt animare corpus & uegetare,hinc & uermen habet,& pro naturali uita accipitur.Hinc lumen eſt ratio,quæ non poteſt non errare,ubi ſpiritus fide non eſt illuminatus:eſt enim ſapientia humana,& ut uocat Paulus,animalis homo,qui non percipit ea quæ ſunt Dei.

Tertia eſt Corpus,pro inſtrumento utriuſq; accipitur,cum ſuis membris,de cuius ſanctificatione Paulus 1 Theſſal.5.diſſerit.

¶ *Hominis appellationes*, homo dicitur Caro,quia natus ex de muliere,& eſt ſimilis naturæ ſubſtantia,nec in eo quicquam eſt. Homo,nomen eſt contumeliæ & humilitatis,quod omnis homo mendacium ſit & uanitas.Sic Paulus tamen uerecunde & modeſte humanam uaniratem depingit,conſueuit dicere,Secundum hominem dico.ad Roman.3.Et ſecundum hominem ambulatis.& 1.Corin.5.adeò ſcilicet apud Deum nihil penditur homo,ut modeſtiſſime quidem,ſed tamen ſignificãtiſſime & apertiſſime tangat humanæ naturæ miſeriam,quoties nos hominis uocabulo ſcriptura cenſet. Pſal.9. Sic Pilatus ad Chriſtum dicit, Ecce homo,uidelicet per contemptum & contumeliam quandam. Enos dicitur homo,ab adflictione & obliuiſcentia & dolore,mœrore dictus quòd homo iuxta animam ſuam oblitus ſit Dei ſui peccatum.

Filius Adam, hoc eſt,Enos,miſer,mœſtus,pauidus,deſperatus & planè inconſola-

bilis.Psal.8.Quid est Enos,uel filius Adam,quoniã memor es eius. Filius hominis uel hominum,signat uilissimum in homine.Nam nihil uilius dici potest,quàm quòd sit filius hominis.Hinc enim titulus communis est,quantumlibet omnium nouissimus & uilissimus:cum non sit nisi despectus ab omnibus,nec in eo quicquam appareat,nisi quod est natus de muliere,similis naturæ substantia.sic & Christus uocatur Filius hominis.Hominem sese ubiq; appellat,idq; secundum dialectum linguæ patriæ.Significat se esse uerum & nobis consubstantialem,è homine natum hominem uerum,secundum carnem.Exprimitq; hoc Hebraismo miseriam humanæ naturæ,qua cum participet nobiscum,necesse ut omnes miserias humanas,peccato excepto,communes habeat nobiscum.Ad hæc homo dicitur Puluis & terra.Gen.1.Cinis,pollutus anima,id est,polluto corpore,apud Hagg.2.Colles,montes,fœnum,caro,flos,caro & sanguis,uanitas,corpus peccati,&c.

Ab hominibus esse,in scriptura dicitur,quòd ab hominibus inuentum & cogitatum est,ut Mat.21.Baptismus Ioannis unde erat,è cœlo,an ex hominibus?id est,doctrina Ioannis excogitata,ab hominibus,an è cœlo missa.Sic Acto.6.Si est ex hominibus, consilium hoc potest dissolui,&c.

Per hominem uerò est,quod licet à Deo sit,tamen medio homine,ut quando discipuli apostolorum ab ipsis apostolis mittebantur.Paulus igitur illud ad Galatas 1.dese, contra doctrinas humanas,& contra illos qui mentiuntur se Apostolos,& non missi sunt à deo,uel ab illis quibus deus commisit.

Ab homine usq; ad pecus,Hebræi utuntur hoc schemate bifariàm.Primum,ut excludat,id est,nec homo,nec pecus.Secundo,ut includat tam hominem quàm pecus,loca complura reperiuntur in Biblijs,ut in Exodo,&c.

Secundum hominem,Gal.1.pro eo dixit Paulus,quod est humanum,siue ab homine profectum.

Secundum hominem dico.Formula loquendi est Paulo familiaris.Rom.6.Humanum quiddam dico.id est,rudius & explanatius uobiscum loquar,nonnihil humani & pristinæ uitæ intermiscens,ut uel ex anteactis & carnali seruitute spiritualem clarius intelligatis.& 1 Cor.15.Gal.3.Secundum hominem dico.Id autem pollet:ut negocium hoc magis intelligatis fratres,adducam humanum exemplum.

¶ *Homicidæ* uocabulo ueniunt inuidi,auari,immisericordes,Sunt item Homicidæ qui se saluis,omnia etiam humana pessum iri uelint.Itaq; deus sicut inopiam fidei,scortationem,ita penuriam charitatis homicidium uocat,grauius accusans iniuriam fratribus quàm sibi factam.Esa.1.Et nunc homicidæ,Christus quoq; diabolum,homicidam ab initio uocat.Ioan.8.& 1 Ioan.3.Qui odit fratrem suum,homicida est.Item Esaiæ 59. Hinc est,quod synceriores theologi per sanguinem uolunt intelligi omnem rumorem & inuidiam,ut Homicidæ & sanguinarij sunt,quiq; iracundi & inuidi.Mat.5.Qui irascitur fratri suo,reus erit iudicij.Sic & Dauid uir sanguinarius ab ædificando Dei templo prohibitus fuit.

¶ *Honoris* uocabulum latissime patet,Hadar Hebraice,Honor latine sonat.Et mirum est quàm uarie & inconstanter hoc nomen Hadar,positum sit, nunc pro decore, nunc pro honore,nunc pro magnificentia,nunc pro pulchritudine,nunc pro splendore,nunc pro dignitate.Psal.103.Confessionem & decorem induisti.Psal.104.Confessio & pulchritudo.Quæ duo Psal.44.sic redduntur, Specie tua & pulchritudine tua.Psal. 144.Magnificentia gloriæ sanctitatis tuæ.Psal.109.In splendoribus sanctorum. Prou. 14.In multitudine populi dignitas regis.Hæc omnia loca habent idem nomen Hadar, quæ ab eodem uerbo ueniunt Hadar,quod autore Ioanne Capnione significat,decorauit,honorauit,glorificauit.

Honoris & Gloriæ nomine,intelligit Diuus Paulus,quicquid honestum,uerum,iustum,celebre,iucundum & parum est.Roma.2.Sic Germani loquuntur,Er lebt loblich und herlich.

Honor,sæpe iuxta phrasim Hebraici sermonis significat subsidium & beneficia,seu benefacta collata erga aliquem.Sic autem diuus Paulus scribit in prima epistola ad Timotheum,capite 5. Viduas honora. id est,eas bonis prouide,quas omni auxilio destitutas uides.Et eodem capite ait,Duplici uerò honore digni sunt presbyteri.uidelicet,ut ex Ecclesiæ bonis,eis prouideatur, de necessarijs. Sic Matthæi decimo capite, Honorem

rem habe,hoc eſt,non ſolum uerbis aut geſtu, ſed rebus ipſis.Nam præcipit enim deus id quod gentilium quoq; legibus cautum eſt,ut liberi parentibus uel ætate defectis,uel inopia laborantibus,uel alioquin afflictis,opitulentur,& ut Græci loquũtur ἀντιπελαργῶσι. Quin & apud Latinos,Honor pro præmio gratiaq; uſurpatur,quod pro merito refertur.Et apud Græcos τιμὴ à τίω eſt deductum,quod quoties in bonam accipitur partem,ſignificat dependo,ſiue perſoluo.Rom.13.cap.Honore inuicẽ præuenientes.Non uulgarem iſtum honorẽ decedere pro uia,aut aperire caput, flectere genua intelligit, quemadmodum non in uno loco D.Hieron.annotauit.Siquidem in alijs Eleemoſyna dicitur:cæterum in ijs,quos ætas aut dignitas,aut alioqui meritum uenerandos reddit, adpellatur præſtitum officium,Et Latini munus honorarium uocant.

Honorandi,in ſumma uerbo intelligitur ſcriptura, uidelicet externus & ciuilis honor,quo parentes afficere debemus.Deinde intelligitur & Honor beneficiorum,uidelicet,quod debeamus parentes noſtra ope indigentes alere, & id genus alia beneficia præſtare. Poſtremo intelligitur,non tantum externa officia,ſed etiam honor mentis, hoc eſt,honorifica opinio in mente & beneuolentia intelligitur: nimirum quod debeamus de parentibus, magiſtratu, præceptoribus optimè ſentire, & ſalutem eorum Domino Deo noſtro commendare. Nam hæc præcipuè ſignificat uocabulum Honoris.

Honor quoq; pro pietate & religione,ut Col.2.Non per honorem aliquem ad explenionem carnis.Hic ponitur τιμὴ,pro abſtinentia à coitu.1.Petri 2.capite,interpretatur Divus Hieronymus,non ut flectantur illis genua,& gemmis auroq; onerentur,ſed abſtinentiam à coitu:ſic enim Honorem haberi uaſculo muliebri,ſi non inquinetur libidine.Id'que indicat,quod ſequitur,ut non interrumpantur orationes ſiue precationes ueſtræ.

Honorare denique aliquem,eſt aliquem glorificare,cumulare maximis opibus,ut Numer.22.cap.Ne quæſo prohibeas te ne uenias ad me.Honorando enim honorabo te ualde,& omnia quæ dixeris mihi faciam,ueni igitur in gratiã mei,maledic,ait Balac ad Balaam.id eſt,ne cauſeris quippiam quo minus uenias ad me:nam cumulabo te maximis muneribus,dabo tibi ampliſsimas opes.

Honorabilis ſit anima mea coram te,tertij Regum 1.capite.pro quo noſter Interpres ponit,Noli deſpicere animam meam,&c.Honoratior tibi uidear quàm cui,quod peto,deneges.

Honor poſtremo membrorum dicitur apud Paulum 1.Corinth.12.capite, tectorium,quod uerendis circunducimus,aut quod abſque honoris præfatione ea nunquã nominamus.

¶ *Horæ* dictio nonnunquam pro tempore ipſo ponitur.Sic in Romanorum 13.capite,Hora eſt iam nos de ſomno ſurgere:reſpicit enim hoc:Ecce nunc tempus acceptabile.Sic ſæpe in ſacris,& Ioannis 5.capite.Quia,inquit,uenit hora.& alibi certum et determinatum tempus exprimit Horæ nomen.Item,pro anno,ad Philemonem uſurpat. Nam propterea forſitan ſeceſsit ad horam.Scholia Græca πρὸς ὥραν ἔτους λέγει. Pro ultima quoque ætate ſeculi uel nouiſsimis diebus.1.Ioannis ſecundo capite.Filioli,nouiſsima hora,id eſt,poſtremum ſeculum & nouiſsimũ tempus,eſt tempus illud totum à Chriſto uſque ad finem mundi,iuxta illud Apoſtoli 1.Corinth.10.capite.In quos fines ſeculorum deuenerunt.Nam omne tempus ab aduentu Chriſti primo uſque ad ſecundum,nouiſsima Hora,& undecima,qua quidem in uineã,&c.Vnde & plenitudo temporis,& apud prophetas,tempus regni Chriſti,per nouiſsimos dies ſignatur,Eſaiæ 2.cap.& Micheæ 4.cap.Dicitur & Tempus contractum.1.Corinth.7.& 1.Corinth.1.Expectantes reuelationem Domini.

Hora,apud Ioannem 13.poſuit pro fatali hora,pro ipſo paſsionis tempore.Sciens Ieſus,inquit,quod ueniſſet hora.Et ad Galatas 2.Quibus ne ad tempus ſeu horam quidem ceſſamus,prouerbiali dixit figura.Significauit enim paruum momẽtum,& quod nihil illis ceſſerit,uidelicet ſubijciendo uel obediendo.

¶ *Hoſciana ſeu Hoſanna*, quod interpretatur,Saluifica quæſo,ſiue ſalutem præſta filio Dauid,ut is nos quoque aſſerat & agamus proſperè,Matthæi uigeſimoprimo capite, Saluifica nos obſecro,ò Domine,bene proſperare.Et uerbum eſt quo acclamatur regibus,ſeu acclamatio regibus iam inauguratis facta.Videtur enim illa uulgaris adeoq;

& peculiaris fuisse eius gentis acclamatio: quemadmodum apud Romanos, Iò triumphe: & apud nos, Viuat rex. Certe Salomoni acclamatum legimus 3. Reg. 1. Amplificet deus nomen Salomonis, & magnificet thronum eius super thronum Dauidis. Sic solemus bene precari & optare prosperum successum ineuntibus magistratum aliquem. Vox ergo est fausta precantium acclamatio. Eodem modo populus fiat animatus erga Christum. Matth. 21 cap. putabat auspicaturum iam corporale regnum, ideo bene eiominabantur & precabantur salutem. Nam Hosanna significat obsecro, da salutem, salua Deus, aut fortuna huic omnia. Acclamatio illa Hosanna filio Dauid, ex Psalmo 117. sumpta fuit.

¶ *Hostiarum* appellatione intelligebant ueteres eleemosynas, quas ceu preces reales in usum pauperum adferebant: ut Oratio hæc argumento esse potest, quã Dominicæ secundæ Aduentus deputarunt: Placare quæsumus Domine, humilitatis nostræ precibus & hostijs: et ubi nulla suppetunt suffragia meritorum, nobis succurre præsidijs per dominum nostrum Iesum Christum, &c. Diuus Paulus uas electionis, Rom. 12. capite usus est hoc Tropo, uocat Hostiam, sanctam, uel uiuentem, quasi ab usibus prophanis destinatam ad usus Dei. sicut pecoris ante quàm hostia fiebat, erat prophani usus. Cum sit hostia sanctum quiddam, sit & segregatum à communi usu. Sic & homo ante quàm sanctus esset, erat obnoxius prophanis usibus, hoc est cupiditatibus. Nunc cum sanctus est, non debet seruire nisi domino usui.

¶ *Humanus dies*, pro iudicio humano. 1. Corinth. 4. Aut ab humano die, id est, humana æstimatione. Item in eadem epistola cap. 5. In die domini Iesu. Consueuit enim scriptura hominis diem rei altitudinem quandam & excellentiam appellare, Hiere. 17. Et diem hominis non cupiui iut suprà in nomine Dies, fusius dictum est.

¶ *Humerum aperire*, est aditum facere uel firmissima & minutissima loca, ut hostibus pateant: habent enim arces & propugnacula speciem humerorum, Ezech. 25. Idcirco ecce ego aperio humerum Moab.

Inter Humeros denique pro, in medio sumitur, Deut. 33. Nam quod est inter humeros, est in medio. Et inter Humeros illius requiescet, inquit Moses.

¶ *Humiliare*, Hebræis est interdum idem quod deurginare, comprimere, uim inferre, Genesis 34. cap. De Dina filia Iacob patriarchæ. Et uidit eam Sichem Hamor Heuei princeps regionis, & accepit eam, id est, rapuit & dormiuit cum ea, & humiliauit eam, hoc est, uirgineam zonam & uirginalem pudorem soluit. Hinc quoq; Humiliare mulierem, est uim inferre, & per uim rem habere cum aliqua, Deut. 21. cap. Humiliasti eam. Hincq; omnis coitus uiolẽtus, uocatur oppressio seu Humiliatio. sic honesto uocabulo ntuntur Hebræi, cum stuprum oblatum puellæ, aut uenerem significare uolunt, uti solent uerbo Humiliandi. Hiere. 3. Threnorum.

Humiliare deinde pro euellere & ruinam pati. Humiliatio pro euulsione, Danielis 7. capite, Et tres reges humiliabit. Sic Iudicum 19. cap. usurpatur pro adfligere uel constuprare.

Humiles in sacris literis dicuntur, qui erubescunt obloqui, & detrahere et secretare uelare, Matth. 5. cap. Lucæ 1. cap. pro modestia sumitur, Quia respexit humilitatem ancillæ suæ. Hinc Humilitas non significat obscuritatem & abiectionem, sed uirtutem mentis. Sic Gen. 29. Vocauit nomen eius Ruben, dicens: Vidit dominus humilitatẽ meam. Hac humilitate uirgo Maria prædita fuit: unde et Lucę 1. Deum respexisse humilitatem ancillæ suæ, &c.

Humiliare porrò scripturæ usu (ut & suprà quoq; nonnihil attigimus) est abijcere, deprimere, inq; nihilum redigere, quomodo et mulieris humiliatio ad libellum repudij pertinet, Deut. 21. Quare & Christiani in plerisq; locis pauperes, adflicti, humiles uocantur, Arme, nichtige, uerachte, und uerschmechte leutlin, oder das geringe und schlechte uolck. Psal. 115. Humiliatus sum nimis.

Humilitas ergo nihil aliud est, quàm cõtempta, nullius respectus, depressa, abiecta q; res uel conditio, quod genus sunt inopes, languidi, esurientes, sitientes, carceribus mancipati, tribulationibus obnoxij, morientes q; homines, qualis & Iob erat in sua adflictione, Dauid in sua propulsatione & eiectione è regno, & Christus cum uniuerso Christianorum cœtu in suis angustijs. Vide Basilium Magnum in hunc uersum Psal. 33. Prope est dominus ijs qui tribulato sunt corde.

Si

Sic enim Humilitas manifestè Psal. 9. Miserere mei domine, uide humilitatem meam de inimicis meis. uilitatem, oppressionem, laborem significat, quod & frequenter pro pauperibus, ut dictum est, in scripturis accipitur.

Humilitatem etiam uocamus uulgo quam Paulus τὴν ταπεινοφροσυνὴν, Latini adfectum uilitatis, aut sensum humilium rerum appellant, hoc est, uoluntatem et animum exigua et spreta, Germanicè, Zu geringen dingen vnd niderigen standt lieb vnd lust haben, grosser hoher ding nit achten noch begeren. Nihilominus ueri humiles non declinant lumina ad ea quæ humilitatem consequuntur, cæterum simplici corde ad deflexa respiciunt, imò uera humiliatio se nunquam humilem esse uocat. Econtra simulata humilitas nunquam nouit se superbum esse, &c.

Humiliter deniq; ambulare coram Deo, est ferre uoluntatem dei æquo animo, non indignari, non auerti à deo ad humana & illicita præsidia, sed agnoscere pœnam peccatorum, ut Micheæ sexto, Et ut humiliter ambules coram deo tuo. Hoc non solum eò pertinet, ne simus arrogantes, superbi, præsumptuosi, sed ut in cruce simus patientes sicut D. Petrus dicit: Humiliamini sub potenti manu Dei, &c. Sic Humiliatio Christi aliud non est quàm incarnatio & mors in carne perpessa. Philip. 2. Humiliauit autem semetipsum.

Humiliter de se sentire, de quo Christus, Lucæ 9 cap. loquitur, nihil aliud est, quàm in se descendere, ad se redire.

¶ *Hypocrisis* proprie illa pronunciatio est, quam actores in fabulis ad imitationẽ eorum, quorum personam gerunt, exprimunt, actio item quam per simulationem mentiuntur. Par metaphoram autem transferuntur hæc ad quosuis simulatores, qui quod non sunt, uideri tamen et esse uolunt, ad quamuis denique simulationem inanem, qua uidelicet foris pulchrè omnia congruunt, in corde uerò nihil minus inuenias quàm quod simulatur foris. Cœpit ergo Hypocrisis usurpari à scriptoribus ecclesiasticis, pro ficta & simulata sanctimonia, ac Lucæ 12. doctrina Pharisæorum uocatur Hypocrisis. Et Hypocrita dici non uerè sanctus, sed speciem ueri habens: nempe cum quis externo habitu & corporis gestu sanctimoniam simulat, cum interim in animo sit impurissimus, & nihil minus curet quàm sanctimoniam, ut Matthæi 6. & Esaiæ 29. cap. hypocritas suis coloribus depinxerunt. Nam Græcis Hypocritæ dicti, quod simulatores sint, qui ficta persona fabula agant apud populum, ueluti Aiacis, Hectoris, siue alterius heroïs alicuius. Simulant se habitu, sermone & moribus tales esse quales imitãtur, & quorum personam gerunt, cum re uera tales non sint. sic illi, &c.

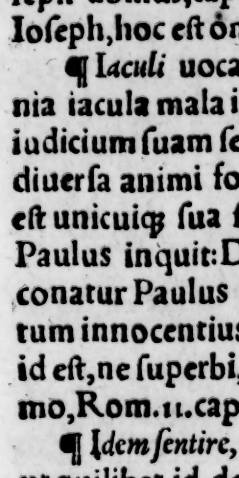
Hypocritam uocat Christus Lucæ 13. cap. archisynagogum, uehementi et graui conuitio. Nam uocare aliquem Hypocritam apud Iudæos, nõ fuit minus quàm apud nos aliquem mendacem diceres, & certe in re idem est esse hypocritã & mendacẽ. Nam Hypocrita quid aliud est, quàm quod aliud corde gerat, aliud loquatur ore & specie præferat. Quid uerò hoc aliud est quam mentiri?

¶ *Hyssopi* nomine, fides intelligitur, qua corda purificantur Christianorum, Actorum 15. cap. & qua deus sibi ecclesiam suam dispensat, Hoseæ 2 cap. Hinc Psalmo 50. Asperges me domine Hyssopo, & mundabor. id est, infunde mihi ueram fidem, qua cor purificetur, Hebr. 9. cap.

Hyssopo Euangelion significari, Psalmo 80. clare testatur. Nam sanguis Christi illo aspergitur cordibus electorum. Sic Isychius lib. 4. in Leuit. 14. diffinit. Hyssopus boni odoris, gratia spiritus cooperatrix emundationis nostræ est, unde Dauid Psal. 51. Asperges me. Hæc ille.

Iacere

I

ACERE *seu quiescere* Deus dicitur, dum sinit malos pro eorum libidine ferri. Psal. 3. Surge Domine, id est, profer, declara contra hostem in meam salutem, tuam potentiam.

¶ *Iacob*, Psal. 13. Exultabit Iacob, lætabit Israel. hoc loci, Iacob pro Iudæorum antiquo populo accipitur. Quamuis eius nomen more scripturarum plerisq; in locis pro nouo populo accipiatur.

Iacob item & Israel, pro decem tribubus accipitur, Micheæ 1. cap. Item, Iacob & Ioseph domus, capitur apud Zachariam cap. 10. pro omnibus tribubus. Ex tribu Iuda & Ioseph, hoc est omnibus Tribubus pariter saluabuntur.

¶ *Iaculi* uocabulo, concupiscentia & tentatio uenit. Ephe. 6. cap. in quo posse omnia iacula mala ignita extinguere. Idem sapere sic accipitur, ut unusquisq; alteri suum iudicium suam sententiam cedat, et probari sinat quod probatur alteri: sententia namq; diuersa animi fons est omnium schismatum, sectarum, discordiarum atq; hæresis. Hoc est unicuiq; sua sententia placet, quæ causa est ut fatuis & stultis plenus sit orbis. Sic D. Paulus inquit: Det uobis idem sapere apud nos inuicem, Rom. 15. cap. Hoc namq; loco conatur Paulus propriam cuiusuis sententiã tollere, qua nihil utiq; cum intolerabilius, tum innocentius esse potest Ecclesiæ & fidei Christi. Et alibi dicit: Nolite altum sapere, id est, ne superbi, ne tibi placeas, ne efferaris animo: siquidem hic Sapere uocat affici animo, Rom. 11. cap.

¶ *Idem sentire*, est idem sapere, eodem animo præditum esse, eundem sensum habere, ut quilibet, id de suo opere sentiat, quod de alterius. 1. Petri 3. Sitis omnes eodẽ animo præditi.

¶ *Idolum seu simulachrum*, continet omnem externum cultum, & omne id complectitur quod ad idolorum cultum pertinet: ergo cum idola prohibemur, simul prohibetur omnis cultus dei externus & peregrinus. Nam ubi idolum est, ibi basim ei oportet statuere, sedem collocare, aram extruere, templũ ædificare. Hæc protinus custodes, curatores, ministros seu sacerdotes requirunt, hostias & oblationes, anathemata, ornamẽta, ferias & sumptus atq; labores nunquã exantlandos et finiendos. Eo nomine prophetę appellarunt simulachra labores & dolores. Nam semel receptis idolis, nullus est neq; finis neq; modus sumptuũ atq; laborum. Ideo Idolum est quicquid deo prætuleris uel çquaueris, uel in quo spem collocaueris, Esa. 17. Ad altaria opus manuũ hominũ in scriptura dicuntur. Idolorum cultus & adulteriũ, fornicatio, auaritia. Esa. 14. 57. Concalefacti in quercubus, sub omni ligno frondoso, immolantes pueros in torrentibus.

Idoli uocabulum, interdum non pro imagine sculpta uel materiali, sed pro deo usurpauisse, in cuius honorem & cultum idolum expositũ prostat. ut 1. Cor. 8. Scimus quod idolũ in mundo nihil est. Idolũ enim pro deo non quisquã agnoscit. Sensum hunc Pauli esse, sequentia indicãt. Et quod nullus sit deus, nisi unus, Atqui eos in primis oppugnat Apostolus, qui in idolothytorũ conuiuijs accumbebãt, illorũ esse dicens, ne huiusmodi esu simplicioribus ac infirmis quibusdam offendiculo sint, etiam si Deo illos falso nihil esse intelligant, quod ipsum se non ignorare illi gloriabantur.

Idololatria, est formam fingere, nõ secundum uerbum eius, non secundum carnale iudicium, & ponere fiduciam in aliud, in tua opera, in tuum cultum dei, quod est alium quærere maritum, & fornicari à deo, quemadmodum loquitur scriptura.

¶ *Idolorum* nomina sunt, Infidelitas, Abominatio, Stercora. 3. Reg. 21. Hiere. 32. 4. Reg. 23. cap. Mendacium, Auaritia, Fornicatio, Adulterium, Baal, Inutile, Baalphagor, Quercus, Truncus ligni, Lignum frondosum, Stercus fœtidum, Cadauer, Miseria, Dolor, Immundicia, Vanitas, Pascentia cinerem, & uentum. Mendacium in dextera habent, id est, Idolum. Ephraim dicitur pascere uentum, amaritudines, sordes, turpitudo, tilia, Beelzebub, Bel, hortus. Scriptura solet nominibus tetris appellare idola. Idola ergo colere, est pascere cinerem & uentum, &c. ut suo loco dicemus.

¶ *Idumæa*, pro incontinente & obscœno. Malac. 1. Quòd si dixerit Idumæa, depaupe rati sumus. Esau enim luxuriosæ uitæ fuit, qui & prius Ædom dictus est.

¶ *Iecur*, concupiscentiarum siue delectationum sedem esse, adfirmant medici omnes. Hinc pro concupiscentia accipitur.

Effundi

Effundi Iecur, ſymbolicum ſermonem ſiue adagium apud Iudaicam gentem fuiſſe, teſtatur propheta Hierem. Thren. 2. Iecur enim fons eſt ſanguinis: ex ſanguine uita & animus cõſtat. Effundi ergo Iecur dixit Hieremias, pro exanimari. Effundebatur terræ, inquit, Iecur meum.

¶ *Ieiunij* nomine, abſtinentia ab omni ſcelere, & caſtigationes quoq; reliquæ corporis accipiuntur. Expende enim & examina græcam dictionem. νηστεύειν enim non ſolum Ieiunare ſignificat, ſed ab omni illicita re abſtinere, & in omnibus modũ ſeruare. Hinc Ieiunij uocem aliæ quoq; diſciplinæ caſtigationesq; corporis, utpote de ueſtibus, peregrinationibus, duritia cubilium, & id genus corporales exercitationes, apud Eſaiam intelliguntur. Ergo per Ieiunium omnino omnis corporis caſtigatio, & uelut moderatio nobis commendatur. Ita Diuus Paulus deſcribit, Caſtigo corpus meum, atque ita in ſeruitutem redigo, ne alijs prædicans ipſe euadam reprobus. Enimuero Ieiunandum eſt, uigilandum eſt, laborandum eſt, uiles ueſtes geſtandæ ſunt, ac cætera omnia quæ modeſta frugalitas exigit. Sed cum corporis ratio poſtulauerit, non certis diebus aut locis, ſed quocunq; tempore & loco utile fuerit.

Ieiunium ſanctificare, eſt ad pœnitẽtiam uocare, Ioelis 1. cap. Sanctificate Ieiunium, uocate cœtum. Ergo Ieiunare, in ſumma, eſt corpus in obedientiam fidei ſubijcere, & quaſi in ordinem cogere, & carnem per abſtinentiam & continentiam caſtigare ac domare, ne ſpiritui reclamet. Ieiunium uerò omnes abdicare delicias, & luctum quendam ac iuſtam corporis caſtigationem atq; adflictionem ſuſcipere.

¶ *Ignis* appellatione ſæpius tẽtationes, exacta exploratio, perſequutiones, aduerſitates, ſeditiones, crux, adflictiones, exercitationes uenit. Eſa. 50. Ambulate in lumine ignis ueſtri, hoc eſt, inſtructi eſtis omni genere perſecutionum, ſed abſumat uos ignis ueſter. Num. 22. Marci 9. Vnuſquiſq; enim igne ſalietur, id eſt, exercitatione, correctione, Pſal. 16. Igne me examinaſti, hoc eſt paſsione mortis & peccatorum periculis, Pſal. 65. Tranſiuimus per ignem & aquam, id eſt, per uaria diſcrimina uidelicet crucem. Hinc & Moſes Ægyptiacam ſeruitutem, fornacem ferream uocat. Sic & D. Paulus ignem nominat probationem auri, argenti, 1. Corinth. 3. & 1. Petri 1. & 4. feruorem dicit, in quo non ſit peregrinandum. Vnde eſt, quod ignis deuorans apud Eſaiam 33. nõ ſolum exercitum Aſſyriorum ſignificat, ſed & noſtras aduerſitates, quæ propter Chriſtum & Euangeliũ eius à diabolo & mundo ferendæ ſunt. Ignis enim deuorans eſt, & quaſi ſempiternum iudiciũ, ab omnibus contemni, irrideri, conſpui, adfligi, ſpoliari, occidi, &c. Nec minus adfligitur mens noſtra, quoties cogat ſuam infelicitatem, & ſe confuſam coram Deo. Verè enim ſempiterni foci uidentur, ut ſatis conſtat ex dictis paulò antè. Et Hierem. 8. cap. Et factum eſt quaſi ignis ardens & æſtuans.

Ignis & gladius ſignificant horribile & durum ſupplicium, quo afficiet incredulos & fidelium perſequutores, Eſa. 66. cap. Item igne & ſulphure denotantur cruciatus grauiſſimi quiq;, Apocalyp. 14. Et cruciabitur igne & ſulphure.

Ignis deinde Dei, eſt ſubita calamitas. 4. Regum 2. capite. Nam hoc rarum non eſt ſcripturæ, Ignem pro ira Dei & plaga ſeu iudicio accipi, teſtantur plures loci ſacrorum Bibliorum, Dauidis maximè, ut Pſalmo 88. Vſque quò Domine exardeſcet ſicut ignis ira tua? Et Pſalmo 82. Sicut ignis cõburit ſyluam, ita perſequeris illos in tempeſtate tua, & in ira tua turbabis eos. Sic & Carbones ignis aliquando magnam iram dei exprimũt, ut Pſal. 17. ut ſuprà audiuimus in nomine Carbones. Et ad Hebrœos 10. cap. uocat Ignis uehementiam, iudiciũ, qui deuoraturus eſt aduerſarios & impios. Pſal. 10. & 96. Lucæ 3. Hinc iudicij ſymbolum eſt Ignis.

Ignis carbones pro fulgetris ac fulminibus. Pſal. 18. Præ fulgore in conſpectu eius nubes tranſierunt, grando, & carbones ignis.

Ignis quoq; ſymbolũ eſt purgationis & amoris. Nam in lege, Numer. dicitur, Omnem rem quæ uenit per ignem, traducetis per ignẽ, & purgabitur. Ignem uſurpari pro amore, tritiſsimum eſt in ſacris & prophanis literis, Matth. 3. Baptizari igne.

Igni dictione quandoq; uerbum diuinum uenit, nimirum qui in alijs ardorem ſalutis, in nõnullis uerò incendium æternæ condemnationis excitat, Hiere. 5. & 23. Verba mea quaſi ignis. Et Lucæ 12. Ignem ueni miſſurus in terra. Igni, hic adumbratur uerbũ dei, propter puritatẽ: & quod purgat, impura abſumit, et calore ſpiritꝰ ſancti gelida torpidaq; membra calefacit & fouet, quo uegeta ſint ad perferẽda bona opera. Et ut ignis

conſumit

consumit leuia,stipulas,lignum & similia,ita uerbum Dei dissipat omnem carnis leuitatem.

Per Ignem(ait Theophylactus)prædicatio intelligitur.Sermo enim ignis est,qui cõsumit omnem materialem & imperfectam cogitationẽ,& simulachra abolet cuicunq; fuerint materiæ.Hæc ille.

Ignis pro zelo,Actorum.2 cap.qui spiritus sanctus in linguis igneis Apostolis insedit.Vide D.Augustlib.6.Quæst.super Iosue.Item,pro spiritu sancto & charitate siue uerbo,ut supra auditum est Lucæ 12 cap.Pro malicia mentis,Hebræorũ.10 cap.Et nunc ignis aduersarios consumit,Ioannes per uocabulum Ignis exprimit feruorem & rectitudinem gratiæ,nec non & peccatorum consumptionem.

Igne absumptos dicit interdum scriptura,quum omnimodã quorundã deletionem significare uult,ut quæ igni exuruntur,prorsus abolentur.Aut atrocitatem pœnę,ut de Ammonitis sumpsit,quo in calcis fornace concremauit.Similiter Sodomorum euersio pro qualibet diriore sæuioreq; dei ultione ponitur.Hanc ultionem minatus est Esa.13 cap.Babylonijs.Hiere.49.Idumæis,Amos.4.cap.Israelitis,Sophoniæ 2.Moabitis.

Ignis præterea generaliter omnem calamitatem significat,Amos 2.Mutam ignem in domum Asahel,Hiere.19.Ignis succensus est in furore meo,& super uos ardebit.Est & diuini iudicij increpatio eius quouis fulmine intolerabilior.Dicit enim Ite in ignem æternum,&c.Item,Ignis pro seditione,Numer.21 cap.Quoniam ignis,&c.quia per seditionem multa absumuntur,ut per ignem.

Ignis alienus seu peregrinus,Numer.3.Id est,qui cœlitus missus non fuerat.

Ignis cõsumens Deus,Deut.4.cap.Id est,perdet te,non aliter quàm magnus ignis, qui omnia uorat:est & zelotes Deus qui non patitur riualem,uult solus summe coli. Ignis domini,Numeri.11.Id est,ignis à deo missus.Ignis succensus in ira,Deut.32.cap. Ignis succensus in furore meo.Quoniam ignis succendentur in ira mea.Id est,ualde Irascar.Ignea lex,Deut.33.quę data sint in fulgure cum signis mirabilibus ut ostẽderet eam terrere homines,non aliter quàm ignis cœlestis.

¶ *Ignorare* pro delinquere,Psal.118.Antequàm audirem ego ignorans.Septuaginta, deliqui.

¶ *Illusores* sunt,qui sub specie sanæ,doctrinæ uenenum erronei dogmatis propinãt. Neq; enim pestilentia in corporibus tam contagiosa,quàm impietatis doctrina in mentibus.Sermo eorum,inquit Paulus,ut cancer serpit.Dauid in suis Psalmis dolos & dolosam linguam appellat,ut Psal.5.Virum sanguinum & dolosum abominabitur,& dolosam linguam.

¶ *Illic,ibi*,non solum ad locum,uerum etiam ad opus & punitionem ponunt,Psal. 35.Ibi ceciderunt operantes iniquitatem,hoc est,tali punitione impij cadent.

¶ *Illuminare*,est erudire,regenerare,uiuificare,sanctificare,liberare,iustificare,Ioan.1. cap.Erat lux,quæ illuminat omnem hominem.Illustrare faciem & parato uultu aspicere,Psal.Illustra faciem super nos,id est,illumina uel illustra.Quasi dicat,Sereno uultu aspice,Danielis 9.Psal.30.

¶ *Imaginis* uocabulum multipliciter licet reperire in diuinis literis:interdum pro similitudine:interdum pro re inanimata,sicut alibi in scripturis:Vir non debet uelatum habere caput,imago & gloria Dei quum sit.Et Propheta:Veruntamen in imagine pertransit homo.Hæc Chrysostomus.Ne autem insolentius in huius uitæ miseria felicitatem nostram aut uires extollamus,placuit spiritui sancto,totum hoc unde nobis placemus,non res ipsas,sed rerum quendam imaginem appellare,Psalmo septuagesimosecundo,de impietatis miserando exitu loquens,uelut somnium surgentium. Domine, inquit,in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges,Geneseos primo capite, Ad imaginem Dei creauit eum.Imaginem dixit de principatu & dominio,non de alio aliquo,quia Deus fecit hominem principem omnium,quæ sunt super terram maius est homine,& omnia sub potestate eius sunt.Manifestum nobis facit,quo sensu nomẽ imaginis posuerit quum dicit:Et dominentur piscibus maris & uolatilibus cœli.

Imago,similitudo,sculptile,pro gloria,Numeri 13.Et non per ænigmata & similitudinem dei uidebit.Septuaginta,δόξαν,gloriam,Deut.4.per has dictiones homines intelligit.Imago mortis,Hiere.2.cap.In terram sitis & imaginẽ mortis.Septuaginta, ἀναφὲς, id est,infructuosam & sterilem.

Imber

¶ *Imber*, Psalmo 68. est uerbum dei & doctrina, Hoseæ 6. Hebr. 6 cap. Imber temporaneus siue matutinus siue serotinus, iuxta frequentissimum sermonem in Prophetis, significat uerbum dei salutare, quod germinare facit iustitiam & iudicium, Psal. 84. Dominus dabit benignitatem suam, & terra dabit fructum suum, Eccle. 39. Tanquam imbres mittet eloquia, Esa. 25. Hebr. 9. Econtra, quandoq; humana inuenta, uel carnis adfectus inuentionesq; designat, ut Cantic. 2. capite, Imber abijt & recessit, haud secus atque diceret: Ablata sunt quæ præpediebant, nempe adfectus & inuenta carnis frigidissima, desperatio quoque ac incredulitas. Alias significationes ex superiore uocabulo Aqua, ipse colligere poteris. Hinc est etiam, quod idem ipsum dei uerbum & sacratissimũ Euangelium ipsa uidelicet lex spiritus et uitæ, nouum Testamentũ uocatur pluuia uoluntaria, Psal. 67. Id est, gratia ex Dei uoluntate, ideo quod uoluntarios, spontaneos & liberos reddat fideles ad perficienda mandata dei. Vnde & Psal. 109. nominantur Christiani populi, spontanei.

Imber, apud Matth. 7. flumina & uẽtus, significant uaria pericula, & multiplices tentationes, persequutiones, morbos, & si quid aliud est, quo uexantur homines & solicitantur ad defectionem.

¶ *Immisericordes* dicuntur, qui φιλαυτίᾳ cæcati, sua in omnibus & apud omnes quærunt, & nulla commiseratione tanguntur, adeò ut iuxta Prouerbium, Quisquis uel aliquid possidet, hostis iudicetur, tantum abest ut cuiusquam miseria tantillum permoueantur.

¶ *Impersonalibus* uerbis in actiua uoce utuntur Hebrçi, ut Latini impersonalibus uerbis, in passiua uoce legitur, Exodi 10. Nec quicquam eius appareat. Hebræus legit, Et non poterit uidere terram, quod impersonaliter uertendum erat.

Impersonales orationes per uoces fœmininas efferunt. Quam quęq; mensuram dederit, reddetur ei. Sic in Esaia, Quam quæ mensuram miserit, &c. Indefiniti quoque dicuntur.

¶ *Imperatiuus* modus pro indicatiuo poni, in prophetis præcipuè rarum non est, ut Ioan. 5. capite. Scrutamini scripturas. Sicut est illud, Filij eius orphani, & diabolus stet à dextris eius. Ita non uiderur præceptum esse quod dicitur: Nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram, sed potius prophetia prædicentis Domini, quia futurum erat, ut Apostoli obliti gratiæ domini & legis eius, illa adsumerent. Hæc ille. Sic & Exodi 19. Hebræus, Videte quod malũ coram uobis: uidete, pro uidetis, dicit: quod & Græcis frequens est, at cum interrogatione quadam. Quasi dicat Pharao: In hoc uideo uos mali aliquid moliri. sed hac loquutione referta est scriptura sacra.

Imperatiuum pro futuro sæpiusçule reperire in sacris literis licet, ut Geneseos duodecimo capite, Erisq; benedictus. Et esto benedictio. Eris benedictio, id est, si credideris mihi, omnes homines bene precabuntur tibi: præterea quum quis bene precabitur alteri post hac, precabitur euenire illi sicut tibi euenit, dicentq; Vtinam tibi faciat deus sicut fecit Abrahæ.

Imperatiuis pro futuris, & contrà futuris pro imperatiuis uti solent Hebræi promiscue, ut Esa. 3. cap. Canebitis, pro canetis uel canere soletis. Imperatiue dicuntur multa Hebræis, quæ per prædictionem debent intelligi. Vide suprà De futurorum & præteritorum permixtione.

Imperatiuo ad hæc pro subiunctiuo utuntur frequentius Hebræi quòd coniunctiuis aliisq; modis careant. 1. Cor. 6. cap.

¶ *Impellere* uerbum et impulsionis metaphora frequens est diuinæ scripturæ, et ideo probè considerandа atq; pertimescẽda. Nam quos deus impellit, necesse est decidere in gehennam, omni spe resurgendi sublata. Hoc uerbo usus est Dauid Psal. 5. Impelle eos, &c. Præcipitatio enim est, qua in totum quos impellit, comminuuntur.

¶ *Impius*, *Pius*. Quod Apostolus ad Titum 2 cap. Græcè dixit, νῦν ἀσεβέιαν, Hebraici dicunt Rescha, nos Impietatem solemus reddere, quanquam ne hoc neq; illud significationem huius exprimat. Rescha, is affectus dicitur, quum homo persequitur id quod semel iuxta affectum carnis placet, nec potest ulla sana ratione, nec Dei lege ab instituto reuocari, quo minus pertinaciter & præfractò pergat, uulgo Impietas dicitur, Prouerbiorum duodecimo capite, & alibi. Hinc Rescha enim proprie significat peccatum, quo Deum colere impij dedignantur, hoc est, Deo non credunt, non fidunt, non metuunt;

ei se non committunt, ipsius uoluntati & potestati nihil deferunt, id est, non agnoscunt deum. Vnde Rescha, Impius, id est, uanus, fidei ac dei expers dicitur, ut sit Impius quisquis sine spiritu dei fuerit: nimirum ignorans Dei, & deum non requirens. Et omnes quicunque non sola Dei cum bonitate, tum gratia fidunt, impij sunt. Hinc rectissime apud Diuum Hilarium is dicitur, qui male de deo sentit. Impietas enim proprie uitium incredulitatis est. Et ut Basilius Magnus in Psalmo primo disserit: Impietas proprie dicitur in deum peccatum & infidelitas, hoc est, peruersa opinio de Deo, diuinisq; uerbis & operibus. Iam alius est manifeste Impius, qui & contemnit Deum, & talis ab hominibus uideri non erubescit. Alius uero Impius est quidem, sed hypocrisi hanc ipsam impietatem non solum hominibus, sed etiam sibi ipsi occultat, ut iusticia uideatur, id quod est mera hypocrisis & Impietas Paulus ad Ephesios Contemptores uocat, Et Abacuc capite primo, qui uidelicet nō solum contemnunt uerbum Dei, sed etiam negligunt, securi, temerarij homines audacesq;, quemadmodum legimus de Dionysio tyranno Iouis templum spoliante, Psal. 35. Dixit prævaricatio impij in medio cordis sui. Septuaginta ἀμαρτάνειν.

¶ *Implendi* uerbo significatur nonnunquam infinita potentia, uirtus & essentia, ut Hieremiæ 23. capite, Num non cœlum & terram ego impleo? Hoc Latini uocant infinitum esse, quod Hebræi omnia implere. Quamuis impletionem aut plenitudinem aliàs in loco accipiant, pro ijs quæ in eo continentur, cuius plenitudo, ut Psalm. Terra & plenitudo eius terra est, & quicquid in ea continetur. Impleri autem faciem ignominia, uide in litera C. Colaphum labijs infringi.

Implere, interdum Hebræis idem est quod consecrare & initiari, dedicare, sanctificare, ut in eo quod professus quis fuerit ceu confirmetur: quod fiebat oblatione & impletione pugillorum. Vnde impletio manuum Aaronis, est dedicatio illius in sacerdotium, Exodi 28. capite. Et implebis manus eorum, sanctificabis eos ut sacerdotio fungantur mihi, Col. 1. Vt impleamini agnitione uoluntatis eius, Ezech. 43. cap. Et implebunt manus illius. Sic & consecratio Iudæorum, Impletio manuum dicitur symbolum initiationis, Exodi 29. capite. Est enim aries impletionis, id est, consecrationis, initiationis. Nam aries repletionis dicitur, quo repletur & consecratur sacerdos, sicut exponit Rabbi Salomon. Vel Aries impletionum appellatur, quia immolabatur in consecratione summi sacerdotis. Impletio quod Hebræis est, Græcis Finitio, Latinis uerò initiatio.

Implere post aliquem, est apud illos consequi eiusq; uoluntate præcedēte quasi sub sequi, perficere quæ imperantur, Numeri 33. cap. Non impleuerunt post me, habet Hebræus, uel: Et uoluerunt sequi me. Et capite 32. Impleuerunt post me, quoq; prosequialiquem, atque eius obsequi uoluntati. Et Geneſis 31. capite, pro perficere, Iosue 14. capite, ut Ionathas exponit. Pro uiuificare, Psal. 90. Longitudine dierum replebo uel implebo eum, & ostendam illi salutare meum. Implere Ephraim, idem est quod dare arcum & iacula in manus.

Implere denique mensuram patrum, prouerbialiter pro absoluere impietatem, & quod uidebatur deesse, adijcere impietati, Matthæi 23. capite. Implete, pro implebitis. Non infrequens est scripturæ, ut suprà admonui, imperatiuos ponere pro futuris indicatiui.

Impleri lumbos defectione, est infirmum & imbecillem esse. Impleri spiritu sancto, ut Lucæ 1. Impleta est spiritu sancto, id est, mens eius nouo quodam modo illustrata & initiata est, dedicata, sanctificata, consecrata, hoc est Hebræis. Implere uel plenū esse, ubi à prophano usu res separatur ad cultum dei. Sic & Germani uueychen, separare ac segregare aliquid ad peculiarem usum.

Implere sermonem Dei, Colossensium 1. capite. Implendi sermonem Dei. Id est, plenè loquendi uerbum Dei: quod uerbum prius mysterium fuit, quum Christus promissus tantum fuit, sed iam manifestatum & reuelatum est, his tantum reconditum quipe reunt, 2. Corinth. 4.

Implere animam, utpote de bonis quæ erant Hebræis erepturi, hoc est, persuadebant sibi Ægyptij, opum plenos se redituros domum, Exodi 15. cap.

Implere nationes, noster Interpres, Crescere in gentes, hoc est, multiplicari, numero sum reddi populum, &c.

Implere

Implere poſt Dominum,noſter Interpres,3.Regum 11.cap.Impleuit ut ſequeretur Dominum.Habes eundem tropum,Ioſua cap.14.ubi ſeptuaginta legunt:Decreuit ſe qui dominum deum,legunt in Regum quoq; tertio,Sequi dominum.Senſus eſt,totus adhæſit domino.

Implere dies,eſt abire & ſatis uixiſſe,1.Paralip.17.Cum impleti erunt dies tui,hoc eſt,quum ſatis uixeris,& tempus abire tibi appetierit.

Implere cor ſuum,eſt apud ſe ſtatuere,Eſter cap. 7.

Implere cor ſuum ut faceret,&c.hoc eſt,apud ſe ſtatuere,animum ad iſthuc confirmare,animum inducere,&c.

¶ *Imponere manum aut manus* aliud non eſt quàm eccleſiæ aliquem præficere & ordinare,1.Timoth.5.cap.Manus neſcio cui imponas,2.Timoth.1.Manuum enim impoſitio communionis ſignum eſt. Atqui impoſitio manuum fuit Hebræis admodũ familiaris,ubi aliquid commendabatur uel offerebatur deo.Sic Iacob imponit manus duobus filijs Ioſeph,Geneſis 48.Sic manus ſuper caput hoſtiæ immolandæ ponitur,Leuit.1.capite.Sic Chriſtus impoſuit manus ſuper paruulos,& de credentibus dicit:Super ægros manus imponent,& bene habebunt.Extremum ſignum eſt,uel omitti poteſt,uel aliter fieri.Electionis tantum ſignum erat,eratq; tempore Apoſtolorum ordinatio presbyterorum & uocatio per impoſitionem manuum ſuper caput uocati,quo ceu ſigno agnoſcebatur uocatus et ſuſceptus.Ergo impoſitio manuum,ſymbolum eſt futuri diuini auxilij.Nam manum porrigere,auxiliari eſt.

¶ *Impoßibile* interdum eſt (autore D.Eraſmo in Annotationibus) idem quod rarum & difficilé,ut Hebræorum ſexto capite,Nam impoſsibile eſt,ut qui ſemel fuerint illuminati,&c.

¶ *Impietas & iniuſtitia*, eſt ignorantiam Dei habere,& ueritatem ſcilicet detinere ni iniuſtitia,id eſt,das unrecht fur das recht,und den falſch fur der uarheit halte,und das gœtlich nit laſſen furkommen.Impietas eſt cõtemptus Dei pertinaciter peccans ac uerbo Dei reclamans ſuperſtitionem,idololatriam, amentiam, cæcitatem, & quæcunque huius generis ſunt cõplectens.Ad Titum ſecundo capite.Impij ſunt,illi nimirum qui ueritatem ſua illa cognata uel oſcitantia uel iniuſtitia detinent,obfuſcant,& remorantur adeoq; opprimunt.

¶ *Imputari* dicitur quod re perſolutum non eſt,ſed tamen ex imputantis benignitate proſoluto habetur.Eodem pacto & deus in promiſsionibus ſuis ſe ueracẽ exhibet credentibus,fidem imputat ad iuſtitiam,1.Rom.4.

¶ *Immolari*, pro interficere,2.Timoth.4.Nam ipſe iam immolor:dixit pro eo quod ut interficior,mactor,σπένδομαι.Alludens ad ueterum ſacrificia.Immolare Deo ſacrificium laudis,eſt ſe à terrenis uitijs ſegregare & mori mũdo,ut hoſtia fiat Chriſto,Pſal.49.Immola deo ſacrificium laudis,& redde altiſsimo uota tua.

In,præpoſitio apud Hebræos inuenitur etiam ſæpenumero ſignificare,cum maximè quando inſtrumentum & τὸ μηχανικὸν denotamus,ut eſt illud:In haſta mea percuſsi eum.Et.Præualuit Dauid contra Philiſtæum in funda & lapide,id eſt,cum funda & lapide.Et illud:Viſitabo in uirga peccata eorum.Deut.18.Lapidabis eos in lapidibus,Geneſis 32.In baculo tranſiui,id eſt,cum baculo.Aliquando præpoſitio In,pro,propter capitur:In ualida manu,Exodi 5.Id eſt,propter plagas magnas & ualidas,2.Paralip.24.et 1.Paralip.9.Nihil in ſancta lingua quoq; uſitatius,quàm quod uerba tranſitiua ſuis accuſatiuis præpoſitionem Be,ſeu in præpoſitam habent,ut credidit in uerba,audiuit in uocem,pro,audiuit uocem,Iudicum 13.cap.Eodem capite legis,Comedere in panem, pro,comedere panem.Interroga in deum,pro,interroga deum,Iudicum 18.Et cap.20. Apprehendi uxorem.Sic in Regum lib.Elegit in eum,pro,elegit eum.Paſcit in gregẽ, pro paſcit gregem.1.Regum 16.capite.Dedit dona in hominibus,pro,dedit dona hominibus,Epheſ.4.cap.

In,præpoſitio aliquando pro ad,ut,Loqui in auribus Domini,id eſt,ad aures Domini,1.Regum 8.In pane uenditi,id eſt,pro pane uenditi,1.Regum 2.Sic 2.Regum.14. capite.In anima,ubi noſter,pro anima.Vinxit eum in funibus,id eſt,uinxit eum funibus.Iudicum 16.ca.In Ægypto,pro de,ſeu ex Ægypto.3.Reg.12.Et 1.Cor.2 Sapientiã loquimur In perfectis.Beth Hebraicum hic pro De,exponitur,ut ſit loquutio Hebraica,Sapientia in perfectis,pro,ſapientia perfecta.Quam loquutionem alitàs ſic uariant,

Sapientia perfectionis,etiam pro ſapiẽtia perfecta & indubitata.Pro Ex,ut: Benedixit in corde,id eſt,ex corde.Sic Apoſtolus quoque,Pſallentes in cordibus ueſtris,id eſt,ex animo.In agno,Exodi uigeſimonono cap.In agno uno. id eſt,pro unoquoq; agno. Hebraiſmus,In te,pro,in urbe tua,Deuteronomij quintodecimo capite.In omnibus ſignis quæ feci coram eis,pro,Cum tot ſigna fecerim coram eis.Item,Nihil ferè Apoſtolo familiarius quàm Enallage prępoſitionum,Gal.1.capite,Glorificabant in me deum, hoc eſt,per me.

¶ *Inareſcere* & ſiccari transfertur ad homines dum uelut uitali ſucco,atq; inde uiribus exhortantur & deficiunt. Vnde dicebat Iethro ad Moſen,Exhauriendo exhauris,uel deficiendo deficis,& tu & populus,&c.Sic & Eſaias quum defeciſſe populum ſignificari uult,Tanquam ſolium,inquit,exiccati ſumus.Eadem ratione ad ſignificandam morũ corruptelam,ingenijq; deprauationem,uocem hanc translatam exiſtimo,corruptis enim ingenijs,perditis hominibus,ſuccus ualetudinis uelut exaruit.

¶ *Incedere in iuſtitijs Dei uel in iuſtitia.* Hac loquutione nihil aliud uolũt Hebræi,quàm quum Latine dicitur,Qui rectè uiuit.Sic,qui recta loquitur,perinde ualet atque qui uera loquit.Sic ait Pſaltes,Qui incedit in iuſtitijs.Et Pſal.68.Viderunt inceſſus tuos Deus. Inceſſus Dei mei, regis mei in ſacrario.Vocat inceſſus Dei,pompam populi in cuius medio Deus incedebat,iuxta ſuam promiſsionem,Leuit.26.

¶ *Incendere lucernam*, eſt idem quod annunciare ſeu prædicare:nam ideo lucerna incenditur,hoc eſt,prædicatur,ut omnibus qui ſunt in domo,hoc eſt,in eccleſia Dei,uideant,&c.ad Hebr.3.cap.

Incendemus domum tuam ſuper te igne,Iudicum 12.capite. Germani iſthuc referunt,quando aiunt,Eynem ſein hauß uberin kopff anzunden.Incenſum odoris quietis,ſignificat incenſum gratiſsimum,Numer.15. capite. In incenſum ſeu oblationem ſuauiſsimi odoris Domino.Incenſum deniq; eſt oratio ſanctorum:hoc autem cognoſcitur Apocalyp.8.cap.capite,quando uigintiquatuor ſeniores tenebant thuribula & dicebant,Hæ ſunt orationes ſanctorum.

¶ *Incircunciſus labijs* Moſes dicebatur,id eſt linguæ impeditioris,Exod.1.Et ego incircunciſus labijs,hoc eſt,infacundus & inelegans ſum.Septuag. ἀλογοσέιμι.Incircunciſum cor,pro improbo poſuit,Leuitici 26.cap.Incircunciſus fructus,Leuitici 19.Fructum incircunciſum uocat immundum,ut qui habent præputia immũdi ſunt.Immundus præterea uocatur fructus qui ueſci licitum non erat.

¶ *Inclinare* uerbum maior apud Hebræos uſus quàm apud Latinos,uidelicet,pro peruertere,ſeducere,ut ſæpe uidere eſt in prophetis,ut Eſaiæ 1.Cauſam uiduæ declinãt uel inclinant,id eſt,peruertunt,deprauant.Similiter eodem ſignificatu iudicandi uerbũ reperitur,pro aſſerendi,defendendi, uindicandi,ut:Cauſam uiduæ & pupillorum nõ iudicant,id eſt,non defendunt.

Inclinare aurem,eſt exaudire.Pſalmo trigeſimo,Inclina aurem tuam ad me uelociter.Inclina aurem,Tropus familiaris Pſalterio,quo tamen humilitas orantis exprimitur,& exaudientis maieſtatis altitudo,qua reſpicit humilia in cœlo & in terra,hoc eſt, inclinat aurem ad preces humilium,ſine dubio auertens faciem à ſuperbis,Pſalmo 16. Inclina aurem tuam,& exaudi uerba mea.Humano more loquitur ad Deum,quod inclinet aurem,aperiat oculos,illuſtret faciem,cum Deo omnia præſtantiſsima ſint,Danielis 9.capite. Inclinare iudicium,pro inclinare in alteram partem amore & odio, Deut.16.cap.Non inclinabis iudicium,hoc eſt,tu qui iudicio præfectus es,non in alteram partem declinabis.

Inclinare interdum reuerentiam alicui exhibere,ut Gen.24.Et inclinauit ſe uir.Septuagin. ὁ δὲ ἀνὴρ ἄνθρωπος,id eſt,beneuolentiæ affectu propenſus homo ille.Inclinare oculos,eſt nullum reſpiciendo deſpicere,Hiob.21.cap.

¶ *Incolere*,peregrinari eſt.Incolæ dicuntur,qui habitant in patria non ſua.Omnis homo in hac uia peregrinus eſt,in qua orta uideris,quia carne circuntegitur,per quam carnem cor uideri non poteſt:ideo Apoſtolus dicit 1.Corinth.quarto capite,Nolite ante tempus,&c.Incola,credẽtibus et pijs parum conuenit cum hoc mundo,atq; ea ratione facit,ut ex Apoſtoli ſententia ad Hebræos capite 13.ciues ſe non uelint haberi,ſed incolas, id eſt, hoſpites, & breui hic moraturos,Pſalmo 118.Incola ego ſum in terra, pro iuſto poſitum eſt.Et undecimo capite, Multum incola fuit anima mea. Et in eodem:

Heu

Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est.

Incolatus dei, præsentem dei fauorem, ac præsentiam atq; incolatū. Qua phrasi pollicetur se dominus in medio terræ habitaturum. Verum, pro gratia, fauore, misericordia ac bonitate dei fermè accipiunt literæ apostolicæ. Inde enim animæ ornamentum & decus constat, quo peccatrix despolianda uenit, Hoseæ 2. cap.

¶ *Increpare* uerbum satis uenustum est. Hebræus namque non in uno loco pro iubere & imperare ponitur, ut Matthæi 8. capite. Increpauit uentos, id est, imperio suo compescuit. Et Matthæi 12. capite, pro uetare accipitur: interminatus est seu increpauit ne se manifestum facerent. Similiter Matthæi 17. capite. Increpauit mare. id est, præcepit, iussit, ut esset tranquillum. Et Lucæ quarto capite, Increpauit febrem. id est, imperauit febri. Et Lucæ octauo capite, Increpauit, hoc est, præcepit uento: nam sic suo schalat, schelten, utuntur Hebræi. Esaiæ quinquagesimo capite, Ecce increpatione mea desertum faciam te. Et quemadmodum phrasi Hebreę linguæ isti assuescendum est, qua scriptura Testatur deum omnia per uerbū suum, tum facere, creare, sicut regius propheta Dauid adfirmat: Et dixit, & facta sunt. Nam dei dicere, idem est quod facere, creare, operari, quum ipse nobis bene uult & faciet, multiplicat, augmentat, locupletat omnia nobis, sicuti in ueteri instrumento omnia bona temporalia benedictio Dei appellatur. Econtra, quando maledicit, tunc deuastat, in nihilum redigit omnia bona temporalia. Hinc maledictio Dei, est perditio, deuastatio, comminutio omnium rerum temporalium. Sic Malachiæ secundo capite, Ego maledicam uestris benedictionibus, hoc est, ego disperdam, interire faciam, deuastabo, comminuam omnia uestra bona, quæ acquisiuistis per meam benedictionem, hoc est, multiplicationem, siue beneficentiam meam possidetis, habetis. Sic & huic loquutioni Dei Increpare assuescendum, quod idem pollet ualetq; quod satanæ resistere, reum facere, absterrere ab instituto suo & diuina potentia non permittente, à suis cœptis desistere. Sic Zachariæ tertio capite, Et dixit Dominus ad satan: Increpet Dominus in te qui elegit Hierusalem. Ita Psalmo nono, Increpasti gentes, & periit impius, & nomen eorum. Hic Increpare, arguere, reum facere, terrere est. De eadem increpatione ad hunc modum & Diuus Paulus differit: Deus autem pacis conterat satanam sub pedibus uestris: licet respiciat cum hoc conterere ad consimiles locos scripturæ, qui eundem habent sensum.

Increpatio capitur secundum Aben Ezra etiam pro continuo terrore superuenturum malorum, ut nunquam bono quis possit esse animo, Deut. 21. cap. Et increpationem in omnia opera tua quæ tu facies, &c.

¶ *Incorruptio*, pro resurrectione, Rom. 2. capite. His quidem qui iuxta tolerantiam operis boni gloriam & honorem & incorruptionem quærunt uitam æternam, D. Erasmus, Immortalitatem uertit.

¶ *Indignatio*, pro castigatione, Ezech. 15. cap. Et quiescere faciam indignationē meam. Origenes, Indignatio autem est castigatio. 4. Regum 22. Magna indignatio Domini. Indignatio iræ, est quando uindicta uehemens in peccatoris necem consurgit, & illud consequetur quod timet, Psal. 68. Effunde super eos iram tuam, & indignatio iræ tuæ comprehendat eos.

¶ *Indoctus* hoc nomen usurpatur pro plebeio apud diuum Paulum. 1. Cor. 14. Qui implet locum indocti, quomodo dicturus est amen.

¶ *Induere*, pro apparere, Psalmo 92. Dominus regnauit, decorem indutus est, hoc est, decorus apparuit. Mos namque scripturæ, ut eum dicat re illa indui, cuius possessor est, ac studiosus. Ita ferè dicunt hominem innocentia indutum, qui innocentiā per omnes uitæ actus referre studet. Sic de ignominia, infamia, cæterisq; aut uitijs aut uirtutibus ratiocinari fas erit.

Diuus Paulus sæpe ingeminat hoc uerbum Induere, ut 1. Corinth. 15. capite. Cum autem corruptibile hoc induerit incorruptibilitatem, & mortale hoc induerit immortalitatem. Alluſit nimirum ad togam & ad prætextam, quibus olim apud Romanos non ipse homo expungebatur & abolebatur, sed honoribus augebatur et auctibus mutabatur. Vide etiam Diuum Hieronymum ad Pammachium cōtra errores Ioannis Hierosolymitani.

Frequens est hæc in scripturis metaphora, ut dicat Indui pro uestimento, quo quis abundat. Sic uocat ignominia amictum, qui illi per omnia deditus, ea ceu ueste orna-

tur. Sic Psaltes canit, Deum amictum celsitudine & robore, quod omnibus superemineat, nihil scilicet non potens.

Induere uouum hominem, est ad similitudinem Christi reformari. Induit ille hominem nouum, qui secundũ Deum creatus est, in iustitia et sanctitate ueritatis uiuens, Dei imaginem & similitudinem ad quam eramus conditi referens, &c. Vnde Ephe. 4. & Gal. 3. cap.

Induere uerò Christum, est idem cum ipso fieri, adeoq; incorporari ipsi, est iustitiã, ueritatem, omnemq; gratiam, totiusq; legis plenitudinem induere, Rom. 13. cap. Induamini Iesum Christum, Gal. 3. cap.

Indui uestę salutis ecclesiam, est credentes Deo per Christũ saluari, & amari ut charissimos filios per gratiam adoptionis electos, Esa. 61. Indui denicq; lana apud Ezechielem, est sic nuditatem tegere, ut etiam honorem assequatur.

¶ *Inducere* in tentationem, Matth. 6. Sed in tentationem ne inducas. In tentationem inducimur, cum nimium abducti consentimus malo, recedimus à bono, succumbimus in pugna, & uincimur ab hoste.

¶ *Indurare*, pro præualere, Iud. 4. capite, Et indurauit super Iabin regem Chenaan. Indurare, est erectos animos, superbos atq; securos fieri, permittere seu non terrere ut omnia præsumant, neque iram atq; iudicium Dei metuant, Exodi 14. Deut. 2. cap. Item Dauid deprecatur, ne Deus inclinet cor suum ad rem noxiam, Psalmo 14. quod eo sensu accipiendum, quo illud indurauit cor Pharaonis. Et tradidit eos in sensum reprobũ. Habet uasa iræ Deus, quæ destinauit ut suam gloriam illustrent, dando pœnas impietatis suæ. Talis Pharao fuit, talis Seon rex, & alij multi. hanc sortem Dauid deprecatur, petitq; esse gratiæ, in quo se Dei gloria beneficijs, non ultionibus exerat. Porrò tum Deus inclinat cor ad res noxias, & cogitationes impias indurat, traditq; in sensum reprobum, quum illud satanæ permittit impellendum ad ea, quibus iusta ultio prouocatur. Quod si consilium Dei, tam mira ratione suam gloriam illustrantis, non potes assequi, exclama cum Paulo, O altitudo diuitiarum sapientiæ.

Indurare cor ergo, est pertinacem esse, contumacem & prefractum, & contumaciter resistere, 1. Samuelis 6. Cur induratis cor uestrum. Hinc induratũ cor idem quod immorigerum pertinaciter Deo resistere, eiusq; uoluntatem contemnere.

Indurare ceruicem. Deut. 10. Ceruicem uestrã ne induretis amplius. hoc est, ne posthac censetis domino obsequi. Et Ceruix dura, pro contumacia, Deut. 32. et Act. 7. Ceruicem tuam durissimam, id est, tuam contumaciam, quàm impatiens sis imperij & iugi. Et incircuncisum cor idem est, ut suprà in litera C.

¶ *Inebriari* dicuntur, qui spiritu erroris aguntur,, & proprio sensui innituntur, qui & nutant ac perplexi perpetuo sunt non uino uel sicera, Esa. 26. Inebriamini, &c. Hinc Ebrietas significat secularem sapientiam, Esaiæ 19. Item, Inebriari, est saturari et repleri. Psal. 44. Visitasti, &c.

Inebriari nõ semper in malam partem sonat, sed interdum pro, ad necessitatem bibere, ut Gen. 43. Et inebriati sunt. Vitio nostro factum est, quod etiam honestissima & maximè necessaria inhonesta et turpia facit, ut iam quædam uoces honestę amplius nõ absq; risu & turpitudine efferantur.

¶ *In æternum*, semper, in sempiternum, in seculum seculi, & cætera, Hebræis significat tropo linguæ, propriè tempus incertæ & indefinitæ durationis, non autem ubique saltem, æternitatem. Vnde in lege Mosaica sæpius dicitur, Legitimum sempiternũ in generationibus uestris, quum tamen aliquando facienda essent omnia illorũ. Quod non ineptè dici uidetur, perpetuò, perenniter. Germanicè uerò Immer dar, oder Immer und immer, &c. Hinc, in æternum, pro, de cætero accipitur, Gen. 6. Non uaginabit (iudicabit) spiritus meus in homine in æternum.

¶ *Inferni* nomine simpliciss imè intelligenda est perditio aut condemnatio, 1. Samuelis 2. Dominus deducit ad infernum & reducit. Quicquid fratres separat Infernus appellatur, Hoseæ 13. De manu inferni liberabo eum. Et propriè significatur hoc nomine Scheol, quod per Infernum redditur status mortuorum tam bonorum quàm malorũ. Nam hac uoce Scheol Hebræi perinde utuntur atq; Latini Inferorum. Sunt autem Inferi Latinis, interim omnes qui hac uita defuncti sunt: interim hi qui supplicijs addicti cruciantur. Vide D. Augustinum in Psal. 6.

Inferi

Inferi Latinis non modo Auernum illum & triſtem damnationis & ſuppliciorum æternorum locum dici, uerumetiam eorum, qui ex mundo hoc digreſsi in alium mundum migrarunt, ſedem aut habitationem. Quod ipſum Germanica quoq; uox Hell, ſignificare uidetur. Eadem quoq; Hebraici ſimul & Græci uocabuli eſt ſignificatio, è quibus hoc quidem ἄδης, illud uero Scheol eſt.

Ad infernum deſcendere, nihil aliud eſt quàm perire, peſſum ire, quod idiomate noſtrate dicitur in fundum labi. Zu grund vnd boden ghen. Eſt enim fundus unius cuiuſque rei infimum aut infernum. Sic ſimpliciter admodum Iacob dicebar, Geneſis trigeſimoſeptimo, Deſcendam lugens in Infernum ad filium meum, hoc eſt, lugens moriar. Quaſi diceret, Scio quod is caſus me foueæ uel foſſæ & ſepulchro, id eſt, morti tradet. Es bringt mich in gruben. Es vvurt myn todt ſyn. In infernum, id eſt, in foſſam, uel in ſepulchrum: non enim tantum ſignificat tartarum, ſupplicij locum, ſed & foueam ſeu ſepulchrum, ut & Actorum ſecundo capite, Non derelinques animam meam in inferno. Sic & in adducto capite Geneſis, non ſignificat locum pœnarum. Quaſi dicat Iacob filio meo mortuo, non amplius uiuere, Similiter de ſeditioſis Kore & coniuratis eius ſcribitur, quod uiui deſcenderint in infernum, Numerorum decimoſexto capite, hoc eſt, ſubitanea morte perierunt. Sic Ezechielis trigeſimoſecundo capite, uſus eſt hac uoce, Tyranni deſcendunt in Infernum, id eſt, pereunt, Eſaiæ decimooctauo capite, Quia non Infernus, id eſt, foſſa uel ſepulchrum ſeu foueа, hoc eſt, defuncti hac uita non confitebitur tibi, non memorabunt ueritatem tuam, deſcendentes in foueam, id eſt, demiſsi in ſepulchrum. Siue igitur perditionem, mortem, ſiue Infernum appellaueris, idem dixeris.

Ad Infernum ergo deſcendere, eſt corpus ſub terra recondi, unde quum Chriſtus deſcendiſſe ad Inferos, aſſeritur in ſymbolo, uere mortuus & ſepultus eſſe, Infernus dilatauit animam: damnatorum locum intelligit, Eſaiæ 5. cap. & eſt Proſopopœia. Item, Infernus & perditio loca infima dicuntur, in quibus deus operatur, hinc enim metalla eruuntur, ut Iob 16. Inferni nouiſsima, id eſt, ad terræ infimum, Deut. 32. Ex Inferno animam exaltare, uide in nomine Anima, quid ſit.

Infernus pro extremis periculis, in quæ nonnunquam conijcitur anima, ſumitur. Pſal. 86. Et eruiſti animam meam ex inferno inferiori, hoc eſt, uerſabar in periculis ſummis, tu me eripuiſti, & animam meam ueluti ab inferis ad ſuperos reuocaſti. Idem fermè quod alio loco de ſe aſſerit Dauid: Domine, inquit, eduxiſti me ab inferno animã. Et Pſal. 88. Et uita mea inferno appropinquauit.

Deduci ad inferos & reduci, nonnunquam eſt humiliare, deprimere, & curſum exaltare. Porta inferi ſeu mortis, introitus eſt mortis, ſeu mors inſtans & urgens, quæ niſi uictrice gratia dei ſuperetur, nihil differt ab æterna morte, imò uerè ipſius initium, alioqui uix dormitio & ſomnus, ſeu requies ſanctorum uocatur.

Foueam uel infernum uidere, Hebraiſmus eſt, & huic Ioannis 3. capite, ſimilis Videre regnum dei, pro ingredi. Abire ad inferorum portas, ſiue domicilia, periphraſis eſt moriendi. Portæ inferorum Hebræis uocantur foueæ. Inferos enim & iſti & foueam ſepulchrumq; uocant eodem uocabulo Scheol, ut ſuprà auditum eſt. Et hæc eſt ratio, quum de ſtatu ſpirituum noſtrorum poſt hanc uitam, perparum memoretur in ueteri Inſtrumento, deſunt & nomina. Vt igitur Latini ab eo quod terra reconduntur mortui, & ita infra nos ponuntur, Inferos dixerunt, ita & ſcriptura à ſepulchro mutato nomine, eorundem conditionem Scheol, id eſt, Infernum uocat.

Inferni nouiſsima, Deuteronom. trigeſimoſecundo capite, Ardebit uſque ad Inferni nouiſsima, uel ad Infernum inferiorem. Id eſt, uſque ad terræ infimum & penetralia terræ. Hyperbole eſt, pro, etiam profunda & infima terræ loca uertam in ſterilitatem.

¶ *Inferni nomina ſunt hæc:* Fouea appellatur, ut Eſaiæ octauo capite. Liberare animã meam à fouea, hoc eſt, ne corpus putreſcat & in ſepulchro. Lacus mortis Pſalmo 87. Eſaiæ decimoquarto. Terra obliuionis, eò quod mortuorum memoria breui intereat, Pſalmo 87. Iuſticia tua in terra obliuionis, & Iob 10. Puteus interitus, Pſalmo 54. Puteus ſine aqua, Zachariæ 9. Dimiſi uinctos tuos ex puteo, in quo non eſt aqua. Id eſt, captiuitas abſque conſolatione. Abyſſus etiam pro inferis poni ſolet, ut Rom. 10. capite, Et Ionæ 2. cap. Vocat in illo cap. Ventrem inferi, Pelagus, Abyſſum, Gurgites, Ve-

ctes terræ,& insuper Cor maris, mystice intelligenda. Vmbra mortis ab Esaia nono capite,nuncupatur,Psalmo uigesimosecundo. Barathrum Iudic.quinto capite. Gehenna, Matthæi quinto capite. Vermis conscientiæ, ignis est inextinguibilis, rodens conscientiam,Esaiæ trigesimoquarto & ultimo capite.

Inspectio dei quoq; dicitur,sola enim discruciatio impiorum est,Sic Exod.3.cap.Respexisse legitur,solum super castra Ægyptiorum.Fusius tractatum est in litera D.

Inferiora terræ, pro Inferno accipit Apostolus, ad quem dominus noster saluator q; descendit, & sanctorum animas quæ ibi tenebantur inclusæ secum ad cœlos uictor abduceret,Ephe.quarto capite.Illud ascendit quid est,in quod etiam descendit prius in inferiores partes terræ: quod autem Infernus in inferiori parte terræ sit, Psalmographus testatur dicens: Psalmo 105.Aperta est terra, & deuorauit Satan, & operuit synagogam Abyron.Inferorum portæ,Hebræis uocantur Portæ foueæ. Inferis enim isti & foueam uocant eodem uocabulo Scheol.

¶ *Infantes* dicuntur stupidi,crassi & homines simplices, & qui sua opera pro nihilo ducunt, siue sapientiæ nihil tribuunt, ex seipsis nihil quicquam faciunt,sed unum deũ sapientem & prudentem esse atbitrabantur. Quocirca sustinent illi,& sese quanti sunt deo subijciunt,à quo se tandem doceri permittunt. Porrò alij nimis prudentes sunt,& à deo nihil discere uolunt,adeoq; ipsi sibi in doctrinam & operum dei censuram arrogant.1.Cor.1.& 2 cap.

¶ *In faucibus loqui*, est silenter loqui,Hiob 33.cap.Ecce aperui os meum,loquetur lingua mea in faucibus meis.Apertio oris & linguæ in gutture,loquutio,meditatam & nõ tumultuariam, in labijsq; natam orationem etiam hoc loco significat.Sapientum enim est aperire os, stultorum & imprudentium os semper patulum est. Sine iudicio omnia nugantur & effutiunt.

¶ *Infidelitas* peccatum dicitur per Antonomasiam:Filios,inquit D. Augustinus, diaboli Infidelitas facit, quod peccatum proprium uocatur,quasi solum sit si non exprimatur,quale peccatum sit.Hæc contra duas epistolas Pelagiani ad Bonifacium lib.3.cap.5. Ipse(inquit Euangelista) mundum de peccato iudicabit, Infidelitatem intelligi uolunt. Et ubi ait:Si non uenissem,& locutus eis fuissem, peccatum non haberent. Non enim peccatum antea non habebant, sed ipsam uoluit intelligi diffidentiam,qua nec in præsenti & loquenti crediderunt,pertinentes ad eum de quo dicit Apostolus:Secundũ principem poreſtatis aeris,qui nunc operatur in filijs diffidentiæ.

¶ *Infirmare* est non impleri, uulgari Pauli & Prophetarum tropo, ut Roman. octauo capite. Lex erat infirma, seu imbecillis, id est, non implebatur. Et capite tertio, Legem stabilimus, quod est implere: nam Legem stabilire uel statuere, est implere.Sic ait Christus in Euangelio: Non ueni soluere legem, sed implere. Ita & Diuus Paulus ait: Legem non tolli, sed impleri fide. Legem irritam facere, & Legem tolli,aut Legem abrogare,idem sunt.

Infirmitas,Tropus est Paulinus,quo exprimit cõditionis uilitatem. Infirmitas enim imbecillitas est,qua Apostoli quum essent pauperes, cõtempti, uarijs deinde persequutionibus subiecti,& ut ad Corinthios dicit: Nouissimi omnium secundum carnem, & coram hominibus omnino impotentes,& nihili habebantur.Nihilo tamen minus sub hac infirmitate operabantur uirtutes, & erant potentes in uerbo & opere, quàm totus mundus.ut alibi,Et uirtus in infirmitate perficitur. 2. Corinth. 12. cap. Et quum infirmor,potens sum. Sic Apostolus Infirmitatis nomine pressuras anxietates, persequutiones, contumelias, necessitates intelligit, primæ Corinthiorum quarto capite,Nos infirmi,uos autem fortes,hoc est,nos ignominia afficimur,uos autẽ securi estis, seu gloria & nobilitate præstatis.

Infirmare fratrem, est scandalo afficere, offendere: Infirmus Roman. 13. capite, is dicitur, qui ob fidei imbecillitatem facile offenditur, si alius robore fidei suffultus libertate sua utatur. Infirmitas non ad corpus oris ualetudinem, sed ad animi superstitionem referenda. Vnde Latini quoque superstitionem Infirmitatem uocant, Horatius in Satyris, At summus cui paulò infirmior. Cicero, Vt enim infirmitas puerorum & ferocitas iuuenum.

Infirmitatis uocabulum in hunc modum, D. Chrysostomus ad Corinth. 2 capite. 13. Homil.29 exponit, tria, inquit, significata habet. Nam & corporalem infirmitatem

significat,

significat, ut de Lazaro Christus dicebat: Infirmitas hæc non est ad mortem. Et de Epaphra Paulus. Dicitur item Infirmitas, non esse solidatum in fide simpliciter neq; perfectum esse. Et hoc significans, dicebat. Infirmum autem in fide suscipite. Est & aliud tertium significatum Infirmitatis. Quale hoc? persequutiones, insidiæ, et cætera. Et hoc manifestat Paulus: Sufficit tibi gratia mea: Virtus enim mea in infirmitate perficitur, hoc est, in persequentibus, in periculis, in mortibus. Hæc ille. Et idem 1 Cor. capite secundo, Homil. sexto capite. Persecutiones multis in locis Infirmitatem appellat, quēadmodum illud Gal. quarto capite, Infirmitatem in carne mea non aspernati sunt. Et rursum, Si gloriari oportet, infirmitate mea gloriabor. 2. Cor. undecimo capite, etc. Et in Epist. ad Hebræos capite septimo. Homil. decimotertio capite, Infirmitatem pro peccato & morte intelligit Chrysostomus.

¶ *Infinitiuus* plerunq; apud Hebræos pro præterito imperfecto usurpant, ut Psalmo centesimo quadrogesimosecundo, Respiciebam ad dextram & uidebam, & non erat mihi cognitor, perierat perfugium à me, non erat qui animam meam inquireret. Sensus est, Cum respicerem ad dexteram, & uiderem, subaudi, ad sinistram, & non esset, qui me agnosceret, meiq; misericordia adductus, studeret eripere, uociferatus sum ò Iehouah.

¶ *Ingredi* pro concumbere utuntur Hebræi: honeste actum coniugalem circumloquentes, Genesis 16 capite. Et ingressus est ad Hagar & cap. 30. Et ingressus ad eam Iacob. Sic Ingredi ad mulierem ipsi usurpant pro rem habere. Similiter Venire ad aliquā, honesta circumloquutio, est maritalis congressus aut cuiuscunque concubitus. Ingredi portam, Genesis tertio capite, Omnium qui ingrediuntur portam ciuitatis eius. Ita enim quum ciues & municipes designare uolunt, loqui consueti.

Ingrediendi uerbum pro cōuersandi, ambulandi uerbis utuntur Hebræi, tropusq; ille scripturæ familiarissimus. Hinc Ingredi & Egredi est conuersari cū hominibus, Actorum capite primo.

Ingredi sine macula, idem quod uiuere in fide, immaculatus qui credit. Sic Iacob innocenter, simpliciterq; in domo fidei, quæ est ecclesia, uixit, qui uir simplex erat, habitans in tentoriis, umbra scilicet futuri Christiani, qui omissa carnis prudentia sibiipsi tantum modo prospiciendi, simplici ratione uixit.

Ingredi coram populo, & exire, ut est primi Samuelis decimooctauo capite. Ipse autem egrediebatur & ingrediebatur ante eos. Hoc Hebræis est, publicis regni negocijs pace & bello præesse. Similiter Ingredi & Egredi, Hebraico schemate significat summam tranquillitatem, quam nulla turbabit potestas aduersaria. Ioannis decimo capite, Et ingredietur & Egredietur.

Ingredi item & sedere cum malis positum Psal. 1. pro conspirare cum eis & scelerum iure societatem. Omnis uita, eundo, stando & sedendo peragitur: nam iacere, sub sede comprehenditur: quanquam etiam iacendo nihil ferè geramus.

Adhæc Ingressus & egressus uitæ actionem significat (ut & supra declaratum fuit in litera E). Nam successum negotiorum, uitæq; actiones scriptura Egressum & Ingressum uocat, Psal. 121. Iehouah custodiet egressum tuum, atq; aduentum tuum, à nunc & usque ad seculum. Inde dicebat Salomon 3 Regum tertio capite, Ego puer paruus, nec scio egressum meum aut ingressum, hoc est, nec quid perficiam, quid mittam, quid'ue instituam, quæ fugiam, quæue sequar, et cætera. Sic & Lucæ octauo capite, Vt ingredientes seu intrantes & egredientes uideant. Die da herumb vvandlend. Sic enim utuntur Hebræi Ingredi & egredi, die da zehandlen vnd zeschaffen habend. Et Actorum primo capite, Qui nobiscum uersati sunt toto tempore, in quo ingressus & egressus est inter nos dominus Iesus, et cætera. More hebraico posuit pro omni & tota uitæ conuersatione.

Ingressus præterea & Introitus pro prædicatione, ut 1 Thess. 2. cap. Introitus scilicet noster & Ingressus, id est, prædicatio nostra non fuit friuola aut inanis, neque de rebus inanibus: prius enim fuimus multis adflictionibus probati, ut patet Actorum decimosexto & decimoseptimo capite.

Ingredi denicq; per Christum est omnem fiduciam in Christum collocare: qui hoc facit, pascua inueniet: nam aliàs nemo potest pacificare conscientiam, quam Christus suo spiritu, Ioan. 10. Qui aliunde ingreditur.

Ingredi

Ingredi ad mortuum, Numeri 6. cap. Omni tempore consecrationis super mortuum non ingreditur, uel ad omnem mortuum, Id est, funeri non interierit.

Ingredi ecclesiam dei, est habere commercium cum populo dei, & habere ius docendi Israelitidem, Deut. 23 cap.

¶ *In idipsum*, Hæc dictio idem quod aduerbium, simul, significat, ut concordiam ponat, Psal. 132. Ecce quàm bonum, & quàm iucundum, habitare fratres in unum, id est, simul seu in idipsum. Item Psalmo 4. In pace in id ipsum dormiam & requiescam, uide licet quod cum patribus suis, ut ita dictum est, simul dormiturum se pronunciat. Vnde in lib. Regum frequenter dicitur: Dormiuit cum patribus suis.

¶ *Iniquitatis* uocabulum capitur interdum pro pœna iniquitatis, ut Leuitici 5 capite, Portabit iniquitatem. et cap. 20. Portabunt ambo iniquitatem suam. Id est, pœnas iniquitati debitas. Et 4 Regum 7 cap. Si expectauimus ad auroram usq; deprehēdet eos iniquitas, pro pœna quæ iniquitati deberur. Item, Iniquitatis nomen aliquando pro ignoscere usurpatur, Geneseos 50 cap. Obsecro accipe nunc iniquitatem fratrum tuorum. Septuaginta, Dimitte eis iniquitātem. Pro mendacio, Deut. 19 cap. Quum steterit testis iniquitatis, Iudicum 9 cap. Vt ueniat iniquitas. Septuaginta: Filiorum Ierusalem, id est, finitio uel pœna.

Iniquitatis nomine intelligit Paulus Romanorum primo cap. omnem superstitionem & religionem falsam. Retegitur enim ira, inquit, dei è cœlo super omnem iniquitatem seu impietatem & iniustitiam, &c.

Iniquitatis præterea nomine omnia simul peccata complectuntur, Psal. 107. Suscepit eos de uia iniquitatis eorum, propter iniustitias enim suas humiliati sunt, ut iniquitatis dictio, omnia, ut ita dicam, massam uitiorum intelligi oportet. Item, Iniquitatis filij pro iniquis hominibus sumitur Psalmo octogesimonono, Et filius iniquitatis non apponeret nocere ei.

Iniquitatem operari, est impie agere, & est peccare contra dei mandatum. Iniquitatis operarij proprie sunt hi, qui contemptis dei mandatis suas cupiditates sectantur, tales autem natura sunt omnes homines, manentq; tales, donec renouantur & refinguntur spiritu dei secundum internum hominem. Iniquitas, nomine sanguinis dicitur, inde D. August. in Psal. 61.

Iniquitatem autem manducare est, qui libenter habuerit iniquitatē, non poterit mānducare iniusticiam. Vide August. in Psal. 48.

Iniquitatem atqui operantes fere ubique impijs, malignis, fraudulentis, uiris sanguinum, & huiusmodi componuntur, ut non possit constanter uerti molestia: omnino enim significat praue, inique & maleuole agentes. Et Psalmo uigesimooctauo, trigesimosexto, sexagesimosecundo, & 101. (ubi identidem alijs uerbis eadem sententia reperitur) abunde patet, eosdem loci operantes iniquitatem, qui impij & iniquitatem cum impietate, fraude & malicia certe cognationem habere, eandemq; animi prauitatē per eam significari, qua scilicet boni sanicq; nihil agere libet, & nostra tantum cum iniuria aliorum quærimus, quam κακὸν θέλειν Græcis, nobis uocabulum Iniquitatis satis exprimit.

Iniquitatem pro iniquis seu pro uiris iniquitatis accipit scriptura, ut Psal. 12. Circum quaq; ambulent iniqui seu improbi, ut exaltentur probra filijs hominum. Solet namque lingua sacra subinde hac Antonomasia uti, ut epitheta sola ponat, suppressis nominibus: fortitudinem, pro uiris fortitudine præditis, quos suo more Dauid uiros fortitudinis uocat.

Iniquitatem in aliquo aspicere, est alicui peccatum imputare, Numer. 23. Non aspexit iniquitatem in Iacob, neque uidit calumniam in Israel. Dominus, &c. Id est, Dominus peccatum Israeli non imputat, propter fidem, peccat quidem fidelis, sed statim condonatur ei peccatum.

Iniquitatem delicti facere, portare, Leuitici uigesimosecundo. Id est, ne sint in causa ut plebs peccet comedendo quæ ipsa deo consecrauerit. Iniquitas eius super eum, Numeri decimoquinto cap. Id est, dabit pœnas pro iniquitate sua quam admisit. Iniquitatem sanctuarij portare, Numeri decimooctauo. Id est, dabitis pœnas siquid peccatum fuerit in ceremonijs sanctuarij. Iniquitas sanctificationum, Exodi 28. Id est, tollet iniquitatē quam admittere possent Israelitæ in sanctionibus suis sanctis, & in omnibus alijs

donis,

donis, si quid peccent, non ritè offerendo quæ offerri non debent, condonabitur ei propter sacerdotem summum, qui Christum repræsentabat.

Iniquitas, est hypocrisis & fucata religio fidei ac dilectionis rigore destituta, Matthæi septimo capite.

¶ *Iniuria* pro impietate, Abdias: Propter iniuriam in fratrem tuum Iacob, Septuaginta, ἀσέβειαν, id est, impietatem.

¶ *Iniusticiæ* nomine Paulus Rom. 1. cap. omnem iniquitatem, omnia scelera, atque peccata, quæ falsam religionem sequuntur. Reuelatur, inquit, ira dei de cœlo super omnem impietatem & iniusticiam hominũ, qui ueritatem in iniusticia detinent, hoc est, euangeliũ cum idololatria & hypocrisi. In iniustitijs incedere quid sit, suprà expositum est, in uerbo Incedere.

Iniusti, Paulo dicuntur infideles, & ab ecclesiæ consortio alieni. Corinthiorum sexto capite, Sub iniustis, &c.

¶ *Innuti* pro sperare, confidere, Esaiæ 10. Et erit in die illa non adijciet ultra residuum Israel, & euasio domus Iacob, ut innitatur percutientem se, & innitetur super domum sanctum Israel in ueritate.

¶ *Initiari Beelphegor*, est sese adiungere, consecrare idolo Phegor, Numer. 25. Initiatusq; est Israel Beelphegor. Adiunxitq; sese Israel idolo Phegor, Id est, relicto cultu ueri dei, secuti sunt cultum idoli quod colebatur in monte Phegor, de quo Numerorum uigesimotertio capite.

¶ *Innocentiæ* uocabulũ in hæc uerba explicat Basilius Magnus, dicens: Aliquando Da uid simplicitatem inexperientiamq; ac ignorationem eorum quæ necessaria sunt cognitu, innocentiam nominat, sicut in Prouerbijs dicitur, Innocens omni uerbo crede re. Et Psalmo septimo, Quoniam nos homines in plurimis ob inconsiderantiam & insipientiam erramus, Deum rogat super Innocentia ueniam. Hæc ille in Psalmum, Domine deus meus.

Innocentes hinc proprie hi sunt, quos cura & studium tenet oraculorum dei, ac ideo nihil Iniquitatis admittunt, utpote, qui in uijs dei gradiantur, eam uiuendi rationem amplexi, quam ille præscribit. De quibus Psalmo centesimo decimonono, Beatos pronunciat innocentes uita, quam uiam suo more uocat, additq; tales esse, qui iuxta dei legem uiuunt.

Innocens pro iusto usurpatur, Ionæ 1. cap. Et ne des super nos sanguinem innocentem. Septuaginta δίκαιον, id est, Iustum.

¶ *Inopia* pro adflictione seu dolore Hebræis, Psal. 88. usurpatur, dicens, Oculi mei languerunt præ inopia: hoc est præ adflictione facies mea delecta est, ut fere idem sit loquendi modus in illo Psal. 6. Turbatus est à furore oculus meus. hoc est, facies mea præ amaritudine tabida facta est, & cadaueroſa.

¶ *Inordinati* dicuntur Paulo, qui occlamant uerirati, pacem publicam interturbant, sua prodigunt, aliena cupiunt, malis artibus circumueniunt, ecclesiam onerant & sceleribus suis sanctos offendunt. 1. Thess. 5 cap. Vos fratres monete, monete Inordinatos. Hinc Inordinate uiuere, est otiari & gratis panem accipere, hoc est, qui facis simile, alio rum uescuntur laboribus. Ordinate uiuunt, qui cum labore & sudore noctes atq; dies, hoc est, assidue opus faciunt, ne cuiquam oneri sunt. 2 Thess. 3. Quoniam non inordinate gessimus nos inter uos.

¶ *Ioseph* pro Israele sæpe ponitur, quemadmodum et per Synecdochem Rachel, Matthæi tertio capite, totius Israel intelligitur. Nam Rachel mater fuit Ioseph. Item Ioseph pro fratre, Amos sexto. Sicut Dauid putauerunt se habere uasa cantici, bibentes de uiolis uinum & optimo unguento delibuti, & nihil patiebantur super contritione Ioseph.

¶ *Ipse* pro est, Geneſis 40. Tres dies, ipsi, id est, sunt. 1. Samuelis 12 cap. Et filij mei ecce ipsi uobiscum, Gen. 6.

¶ *In ipso*, uulgatissimum est, In ipso, iuxta Hebraici sermonis proprietatem, poni pro eo quod est, per ipsum, Ioan. 1. cap. in ipso uita erat.

¶ *In quo, uel in eo*, Idiotismus hebraicus est, ut Psalmo 117. Mons in quo beneplacitum est deo, habitare in eo. Sic Psalmo decimoseptimo. in Hebræo, Deus uel dei impolluta, Geneſis secundo capite, De ligno quod est in medio paradisi, non comedas

ex eo,

ex eo. Super quo autem Hebraico ſchemate idem ualet, quod cuius cauſa, uel cur: quemadmodum Eſa. 2. Super quo, uel in quo percutiam uos?

¶ *Ira*, multoties ſumitur in ſcriptura, interdum pro uindicta & ultione punitione, neq; 1. Theſſal. 5. In iram. hoc eſt, ultionem. Rom. 13. Vindex ad iram, ut Epheſ. 5. Propter hæc enim uenire ſolet ira dei in filios inobedientes. Pro ſupplicio. Ioan. 3. Sed ira dei manet ſuper eum. Pro peſtilentia. 4. Reg. 3. Pro damnatione iuſta, ut ad Rom. 5. & Ephe. 2. Eramus natura filij iræ. id eſt, damnationi obnoxij. Pro iuſtitia. Roma. 9. Quod ſi deus uolens oſtendere iram ſuam. id eſt, iuſtitiam ſuam oſtendat, potentiam ſuam. Pro zelo ſumitur, ut Leuit. 3. Iratus Moſes confregit tabulas. Iræ enim memoria in renibus reſidere medici affirmant. Dan. 1. Qui ſi uiderit uultus ueſtros iratos. id eſt, maculentiores puerorum uultibus.

Item, Ira capitur pro omnibus internis affectibus.

Ira Dei, in ſcripturis, non mentis in deo perturbationem ſignificat, ſed pœnam patientis, pro peccatis ſuis dignam uindictam. Thren. 3. Ira dei, itaq; eſt retributio peccatorum, duobus autem modis dicitur, ſiue quando uindicat ad ſalutem, ut eſt illud Heb. 12. Flagellat enim omnem filium quem recipit. ſiue quando mittit in ignem æternum, ut illud Pſal. 2. Tunc loquetur ad eos in ira ſua.

Ira dei, ſpiritus dei aliquando dicitur, Zach. 6. Et fecerunt quieſcere ſpiritum meum in terra aquilonis. id eſt, iram dei.

Ira, præterea & furor. Pſal. 6. & in alijs pleriſq; locis ſcripturæ, horrendum dei iudicium ſignificat: quod ſanè nemo niſi is qui in hac uita diuinam implorat ueniam, euadere poterit.

Ira & Furor differunt. Furor, Græcè thymos dicitur, prima commotio animi, etiam adhuc latens. Ira autem Græcis orge dicta, aliquo iudicio erumpens fit, ut eſt in Pſal. 6. Domine, ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripias me. Vnde maior eſt furor quàm ira.

Ira & Furor, nonnunquam in bono, pro animi fortitudine capi, certum eſt. Eſa. 63. capite. Et ſuprà in nomine Furor, diffuſius annotatum eſt. Quum Deus iraſcitur, non eius ſignificatur perturbatio, qualis eſt in animo hominis iraſcentis uel excandeſcentis, ſed ex humanis motibus translato fore uocabulo. Vindicta eius, quæ non niſi iuſta eſt, iræ nomen accepit.

Iræ locum dare. Rom. 12. eſt cedere inſtituto, quo te uindicare inſtitueras, ut Dei ira, id eſt, uindicta locum habeat.

¶ *Iris*, reconciliati per Chriſtum, dei ſignum eſt: id quod credentes intelligunt. Gen. 9. Apoc. 4. Et iris erat in circuitu ſedis.

¶ *Iraſci*, pro deſpicere. Zach. 1. Vſquequo tu non miſereberis Hieruſalem & ciuitatum Iuda, quibus iratus es. Septuaginta, deſpicis. ὀργὴ γὰρ ἐλέγη enim diſſimulare eſt, quum quis aliquid uidet, ita ſe gerit, quaſi non uideat. Senſus prophetæ talis, Facies Aſſyrijs & Chaldæis, necnon Romanis, cæterisq; gentibus, qui te minimè laudant: nam deſpicies eos qui te honore noctu diuq; proſequuntur, quo de numero eſt Hieruſalem & Iudæa. Ac ſi diceret, nequaquam. Iuxta equidem promiſſa tua, captiuitatis tempus expletũ eſt: nempe ſeptuageſimus annus. Hocidiomate & dominus uſus, Mat. 5. Quòd omnis qui iraſcitur fratri ſuo, temerè, obnoxius erit iudicio.

Iraſci alicui, eſt pugnare. Eſa. 41. Et erubeſcent omnes qui iraſcuntur in te. Cantic. 1. Filij matris meæ irati ſunt in me.

¶ *Ire*, pro uiuere, ſeu conuerſari, accipi, ſcripturæ rarum non eſt. Nam Ire ſine macula, eſt uiuere in fide. Sic uia, iter, greſſus, & conſimilia. pro conuerſari. imò & pro credere & diligere, accipi uidemus. Pſal. 1. Item per Ire & Stare unà, uitæ coniunctionem, & morum conſpirationem ſignificari: ſatis Pſal. 1. & 26. probant. Nam hominis actiones, ſeu partes, ſunt quatuor: uidelicet Sedere, ſurgere, ire, cubare, quæ præcipuæ hominis motiones ſunt. Nam omnis uita hominis, eundo, ſtando & ſedendo peragitur.

Ire, pro nauigare. Ionæ 1. Et deſcendit in eam, ut iret cum eis. Septuaginta legunt πρὸ πλεῦσαι, id eſt, Vt nauigaret. Pro uiuere, ut ſuprà. Hierem. 40. Et qui rectus in oculis tuis, ut eas illuc, perge.

Ire, eundo. Iudic. 4. Et ibit manus filiorum Iſrael eundo. hoc eſt, proſpera omnia eis erant, ualde creſcebant.

Ire in pace, est esse liberum. Genesis decimoquinto capite, Et tu ibis ad patres tuos in pace, id est, non erit seruus.

Ire de uirtute in uirtutem, est de potentia spiritus in potentiam spiritus pergere. Pergant enim credentes, & semper spiritu sint ex uerbo dei robustiores, id quod & D. Paulus dicit Rom. 1. cap. Ex fide in fidem, & 2 Corinth. 3 cap. A charitate in charitatem, à gloria in gloriam, Ephe. 4. Donec occurramus omnes in uirum perfectum.

Ire uiam uniuersæ carnis, loquutione Hebraica significat mori, & eam uiam quam omnes mortales eunt. 3 Regum 2. Ego uadam uniuersæ terræ, confortare, & esto uir fortis. Ingredi uiam & ire, idem sunt. Similiter, Ire ad patres suos, eodem significatu pro mori reperitur. Et non solum mortem corporis significat, sed relegari in locum fidelium, & in sinum scilicet Abrahæ. Item Ire ad populum suum, idem est, Numerorum uigesimoseptimo capite. Ire post deos alienos, est sectari seu sequi cultum deorum quos colunt, Deut. 7. cap.

Ire ad linguam, est fallere, Psal. 151. Non iuit iuxta linguam suam. Septuaginta, Qui non egit dolum in lingua sua. Ire ad pedem pecudis, est sequi uestigia, Genesis 33. Et ego pergam pedetentim ad pedem pecudis. Ire in ecclesiam, est aliquo officio seu publico magistratu fungi, Deut. 23 cap.

¶ *Irrigare pede hortum*, est deducere aquam quocunque quis uult per sulcos, Deuteron. undecimo capite. Quasi dicat, humana opere irrigabatur: ut terra Chanaan de cœlo irrigabatur.

¶ *Israel, Iuda*, hoc inter se differunt, quod omnis populus prius appellabatur Israel, & postea regnante Dauide super Iudam, & Roboam filio Solomonis super duabus tribus Iudam & Beniamin, hi qui erant in Samaria, hoc est, decem tribus uocabantur Israel. Et qui regnabant de genere Dauid appellabantur Iuda. Item Israel sæpe ponitur pro Iuda, quod sæpiuscule occurrit, secundi Paralip. uigesimonono capite. Et Israelis similiter reges non raro pro regibus Iuda accipiuntur, Micheæ primo capite in fine. Item, Israel, uidens deum uel uisor & contemplator dei: aliquando populum Israeliticum carnalem: aliquando uerò electos dei, ut sæpius in prophetis, sicut Oseæ 14. cap. Nonnunquam etiam Christum ipsum designat, Esaiæ 49. Oseæ 11 cap. De quo & suprà in uocabulo Ephraim.

Israel regnum uarie in prophetis uocatum est. Regnum decem tribuum, Domus Iacob, præterea Ephraim à principali tribu, atq; ideo etiam quandoq; Domus Ioseph, Imò Israel & Ioseph pro toto populo dei, cuius Israel olim naturalis fuit pater, erant & posteri Ioseph, ut Ephraim præcipue ut etiam totus Israel interdum uocetur Ephraim, ut Psalmo 78. Item Samaria à metropoli. Item Iesrael, ab Iesrael alia ciuitate illic regia. Regnum uerò duarum tribuum uocatum est Domus Dauid, Iuda, Hierusalem, ratio autem Beniamin.

Israelita si uocem interpreteris, fortis deo est: hoc nomen accepit Iacob, dum cum angelo luctaretur, Genesis 32. Hinc filij Iacob Israel dicti sunt, ut Ioannis cap. 1. Vere Israelita. Sine dolo dicit eum esse, collaudans eius simplicitatem & crudelitatem, deinde & syncerum studium cognoscendi Christum.

¶ *Insulæ* hoc uocabulum apud Hebræos multoties usurpatur, Aut pro certo aliquo tractu aut regione: ut in Esaia uigesimo capite, Æthiopia & Ægyptus, insulæ uocantur. Item, pro gente Insula, ut Esaiæ quadragesimosecundo capite, Et dicit habitator Insulę huius. Psal. 96. Insulæ multæ. Aut sumuntur pro incredulis & pro ultimis quoq; gentibus, Esaiæ quadragesimoprimo capite, Videte Insulæ, hoc est, gentes. Et uiderunt Insulæ & timuerunt. Scriptura per Insulas gentium, non insulanos solum aut nationes solum, sed & peninsulanos atq; continentis inhabitatoris maritimos, Cyprios, Rhodios, Græcos & Italos, ac maris quoq; mediterranei incolas, Oseæ 2 cap. Per gentium Insulas significatos recte accipimus. Hæc sic habere coniecturam suppeditat illud Esaiæ 49. Attendite populi longinqui. Et 60 capite, Quoniam insulæ expectabunt me. Ex his & simi libus locis, in quibus Insulam cum longe à Iudæa habitantibus atq; maritimis coniunguntur, facile est animaduertenti scripturam Synonymis continuo uti, coniicere per Insulanos quosque longinquos uersus occidentem, & uel in mari uel ad mare sedes suas habentes, intelligendos. Etenim quas gentes nominatim Prophetæ recensent, dum iram seu ultionem dei, siue benignitatem prædicunt, ferè omnes sunt, quarum

aliquam populus notitiam habebat. Nam harum utraq; fortuna prædicta plus uel terroris incutiebat uel ſpei ferebat. Reliquas uero incognitas populo gentes, generali hoc gentium nomine & terminorum orbis fere ſignificant, ut Pſal. 2. Gentium hæreditatem & poſſeſsionem finium terræ Chriſto ſeſſuram cecinit. Porrò de conuerſione Inſularũ ad dominum, præſertim quæ facta ſub regno Chriſti eſt, Eſaiæ adductis locis, & capite undecimo atque ſexageſimoſexto capite, Et ueniunt & uidebunt gloriam meam. Et mittã ex eis qui ſaluati fuerint ad Inſulas longe, Pſalmo uigeſimoſeptimo, et nonageſimoſeptimo, luculentiſsimè uaticinati ſunt.

¶ *Inſipiens* more ſcripturæ incredulum & hypocritam & deo diffidentem, uirum inſipientem, hoc eſt, iniuſtum, & fide nondum à deo iuſtificatum nominare conſueuit, ut Pſalmo 91. Vir inſipiens non cognoſcet, & ſtultus non intelligit: illi ſtultitia ſunt omnia, quæ dei ſunt, primæ Corinthiorum ſecundo capite, licet maxime ſecundum prudentiam carnis quæ eſt inimica dei, ſit ſapientiſsimus. Hinc Inſipientes Paulo dicuntur Romanorum ſecundo capite, Eruditorem Inſipientium: nempe qui non ſimpliciter & natura Inſipientes ſunt, ſed qui malitioſe Inſipientes ſunt, qui uidelicet ea quæ intelligunt malitia quadam uel intelligere nolunt, uel prorſus negligunt: ijs uerò debetur caſtigatio ſiue correctio grauior.

¶ *Inſipientiam* Paulus 2 Corinth. 11. cap. uocat gloriationem ſuam, & magnificam de ſe prædicationem, quæ in tota epiſtola utitur ad gloriam dei, & pſeudapoſtolorum cõfutationem. Vtinam toleraſſetis me Inſipientia mea, &c.

¶ *Inquirere animam*, in bonã & malam partem ſcripturæ inuſitatum non eſt. Interdũ pro ſeruare, Pſalmo centeſimo quadrageſimoſecundo. Non erat qui inquireret ſeu quæreret animam meam, ſubaudiendum ſeruare. In malam partem accipi uides pro uenari ad mortem, ut Matthæi ſecundo capite.

¶ *Integer*, Hebraica uox Thomim, mentis & fidei integritatem ſignificat. Sed hanc uocem Thomim, Alij Integrum, alij immaculatum, uertunt, ſed ut D. Kimhi recte tradit, ſignificat eum, qui miſſa prudentia filiorum huius ſeculi, hoc eſt, uerſutia & calliditate ſibiipſi proſpiciendi, & ſua quærendi, innocuam & ſimplicem uitam degat, à cura & proſpectione dei in omnibus pendens. Qualis erat Iacob, de quo habet ſcriptura Geneſis uigeſimoquinto capite, Et Iacob uir Thom, id eſt, innocuus, ſimplex, minime uafer & uerſutus, habitans in tabernaculis. Septuaginta dicunt ἄπλαστος, in quo nihil eſt fictum. Sic & Noe, nam & ille erat uir Thomim, latine dicere poſſemus Integer. Nam perfectum dicunt, cui nihil deeſt, aut eſt abſolutum. Sic uocantur fideles & pij Thomim qui abſtinent à magnis flagitijs. In cæteris communibus uitijs & quotidianis delictis quotidie pœnitent & dolent coram deo, Geneſis uigeſimotertio capite, Iacob autem ſimplex. Ideò accipitur hoc nomen pro irreprehenſibili, Geneſis decimoſeptimo capite, Fac teipſum ambulare me, & eſto perfectus. Septuaginta ἄμεμπτος, id eſt, inuituperabilis. Hebræi duas habent uoces Zadik & Thom uel Thomim. Zadik ſignificat iuſtum, qui in ſe quidem iuſtus eſt, at publicis non fungitur officijs. Thom uero (quem Latinus ubiq; ferè perfectum reddit) ſignificat eum qui corrumpi nequaquam poteſt, qui ubiq; ſuo officio ſatisfacit. Vir integer, qui nuſquam cedit.

¶ *Integrum pecus* in Moſe eſt, Leuitici decimoquarto capite, quod omni uitio caret, quod non eſt maculoſum, ſcabioſum, cæcum, claudum. Integrum dicimus, qui habet ſanam & rectam opinionem de deo, ut uere credat & uere timeat deum: nimirum qui ſemper ad recta ſpectat: etiamſi quandoque cadit, ſemper tamen in deum tendit: quomodo & pij & fideles perfecti dicuntur, ratione integritatis & perfectionis Chriſti, cuius in fide uera compotes effecti ſunt, in ſe uerò planè imperfecti & peccatores exiſtentes.

¶ *Inſani* Hebræis dicuntur Holalim ſeu furentes, id quod ſe ſimulabat Dauid agnitus apud regem Aciſch regem Gath, cum inter manus ſeruorum huius regis faciem immutaſſet, & ſaliuam diſpumaret. Ibi enim hoc uerbi ſacra hiſtoria uſurpauit. Transfertur autem ad Inſanientes improbitate. Hoc ſignificatu uſus huius uerbi eſt & in ira Pſalmo ſeptuageſimotertio, ſeptuageſimoquinto & centeſimo ſecundo. Item Eccleſiaſtes multis in locis. Conſonat hic cum ſcriptura dogma Stoicorum, quibus omnes improbi & ſtulti inſanire dicuntur. Et quæ dementia, quæ inſania grauior, quàm mentem datam diuinitus in hoc ut omnibus recta ratione proſimus, totam ad lædendum homines

mines conuertere? Id quod isti studebant de quibus Psalmo quinto loquitur, quod Holalim, id est, uesanos dixit.

¶ *Intelligens* is dicitur, qui prudens & cautus est, ut recte in his incedat, & nulla fallacia seducatur. Vel quia animaduertit facta & uerbum dei, id est, sapientia abest à contemptoribus dei, Prouerbiorum decimoquarto capite, In corde intelligentis, & obseruans uerbum & uoluntatem dei, iste rectè ingreditur, hoc est, qui fidit quibus est fidendum, & damnat ea quæ sunt damnanda, & rectam opinionem de deo habet, Prouerb. Vir intelligens dirigit.

Intelligentia non est, de qua Philosophi opinantur, sed fides ipsa, quæ in rebus prosperis & aduersis potens est ea uidere quæ non uidentur. Ideò Psalmo secundo dicit: Intelligite, id est, facite ut sitis creduli. Illè intellectus ex fide uenit: iuxta illud, Nisi crediderits, non intelligetis: Proinde uerbum intelligite in Hebræo sonat Ascilu, quod absoluto statu significat Intelligentes, facite scilicet, nos metipsos uel alios (ut D. Hieron. exponit) hoc est, sategite, hoc contendite, ut sitis intelligentes, & spiritualia siue cœlestia sapiatis. Simili sententia qua Psal. 31. Nolite fieri sicut equus & mulus, in quibus nõ est intellectus. Intellectus humanus in solidum ignorans dei, et uoluntatis diuinæ, tum potentiam ignorare, tum misericordiam & iram, etiamsi perpetuo doceatur, tamen intellectus nunquam credet esse deum misericordem aut iustum. Sic & uoluntas nihil affectat præter carnalia. Intellige hæc omnia de diuinarum rerum cognitione.

Intelligere super aliquem, est diligentius aliquem intueri, tertij Regum tertio capite: Intellexi super eum, siue ad eum. Noster interpres sic: Diligentium eum intuens, Est, ratione adhibita rem considerare, sic Psalmo quadragesimo, Beatus qui intelligit super miserum, hoc est, qui cordatus prudens'que est in cognoscendis calamitatibus hominis ægroti, ac sciant bene precari ægroto. Nempe, Dominus conseruet eum, & uiuificet eum, et cætera.

¶ *Interpretatio* Hebræis pro sermone claro & eleganti ponitur, ueluti ficta sapientum, prouerbia, apophthegmata, et cætera. Prouerb. 1. Ad intelligẽdum parabolam & interpretationẽ. Et Abacuc 2. capite, Nunquid non omnes isti sument super eum parabolam, & loquelam, siue prouerbium atq; ænigmata.

¶ *Interrogare* apud Ioannem capite decimosexto. Et nemo ex uobis interrogat me quò uadam. Hoc loco, ut aliàs sæpe in scripturis, usurpatur pro perpendere, & exactius pensitare: quemadmodum & Germanis in usu est, dicentibus, dem fragst du nit nach. Id tibi non est curæ: non expendis quid hinc tibi oboriatur uel utilitatis uel detrimenti.

Interrogationes prophetarum duo docent. Alterum non posse inania esse uerba prophetarum, præsertim spiritu ubiq; sibi consentiente. Quod enim Micheas, Amos Hosea in Israel, idem Esaias in Iuda prophetabat: Alterum, nullum malum fieri nisi à domino, & qui reuelat illud futurum suis prophetis, tum ut pij resipiscant, tum ut impij exercentur. Sic Noe reuelauit futurum diluuium. Sic Abraham futurum incendium Sodomæ, etc. Quis est iste qui dixit, ut fieret domino non iubente?

Sic Hebræi plerunq; solent quæ certo assumant sub interrogatione proferre. Vehementius enim monent epiphonemata quàm ἁνθρὼν πλασμὰ, hoc est, simplex forma, Genesis decimotertio capite, Num non terra tota coram te est? Num non hæc scripta sunt in libro dierum regũ Iuda, Ezechielis uigesimosecundo capite, Et tu fili hominis num non iudicas ciuitatem sanguinum, & ostendes eis omnes abominationes suas? Has interrogationes reperies in compluribus locis.

¶ *Inter te & me*, locutio hebraica est, Genesis 23 cap. Terra quam postulas, quadringentos siclos argenti ualet inter me & te. Id est, ratione amicitiæ: Quasi dicat, alteri non darem tali uili pretio.

¶ *Intrare* seu Introire, est rem habere cum aliqua. Intrare in ecclesiam, Hebraica consuetudine significat administrare, regere, Esaiæ quinquagesimosecundo capite, Sic et in Deut. 23. Non intrabit eunuchus ecclesiam domini, & Deut. 31. Non intrabit in ecclesiam dei Ammonites, quod est aliquo officio seu publico magistratu fungi. Non possum ultra Ingredi & Egredi, id est, magistratum gerere & officio publico præesse, quia uir centum annorum sum. Sicut & ipse Christus, Ioan. 10. cap. Non intrantes ouile per ostium, lupos & adulterantes ministros uocat.

Scriptum est de Barach, qui intrauit ad eam, Animaduertendum est non esse consequens, ut in scriptura dicat de uiro, quod intrauit ad aliquam fœminam, iam etiam cõcubuisse credatur. Assidue quippe sic loquitur scriptura, Intrauit ad eam, id est, domũ eius intrauit, non ut per hæc uerbã intelligatur concubitus. Hæc D. Augustinus.

Intrare & Exire, perpetuam uitæ consuetudinem habere 2 Regum 3 & 3 Regum 3 et Actorum 1. cap. patet. In quo intrauit & Exiuit apud nos dominus, totam uitæ conuersationem Christi Lucas intelligit. Hinc quoq; Introitus & Exitus pro negotijs actionibus uitæ humanæ sumi, certum est. Psal. 121. Dominus custodiat Introitum tuum & Exitum tuum, ex hoc nunc & usq; in seculum, quorum quidem nullus aut modus, aut ordo, nisi turpis & confusus esse potest, ni dominus ipse consilia moueat, ac, ne erret animus, peruigil semper custos existat. Item, Introitum & Ingressum 1 Thess. 2. cap. prædicationem Paulus intelligit suam. Introitus scilicet noster non fuit inanis. Id est, prædicatio nostra. Vide suprà in litera E, in uerbis Egredi & Exire.

¶ *Interire de populo suo*, Leuit. 17 cap. Interibit de populo suo. Excidetur ille de populo suo. Id est, non censebitur circumcisus, non numerabitur inter suos populares.

¶ *Intueri*, pro obseruare atq; custodire Psal. 119. Tunc non pudefiam, dum intuitus fuero omnia præcepta tua. Hic Intueri & uidere uel considerare pro eo accipitur, pro quo obseruare atq; custodire. Similiter apud Matthæum 6 cap. Respicite ad uolatilia cœli, Græce non simpliciter habet ὄψασι, sed ἐμβλέψασι, hoc est, intuemini, non simpliciter uidete. Est enim intueri, diligenter cum animaduersione & consideratione uidere.

¶ *Inueniendi* uerbum obuiam ac paratam alimoniæ copiam significat, Ioannis 10 capite, Et pascua inueniet. Item, Inuenire pro uerbo acquirere reperitur, Geneseos 26. cap. Et inuenit in ipso anno centum hordeorum, hoc loco alijsq; etiam mensuræ genus supprimitur, Latinus dicit, centum modios hordeorum. Pro sufficere, Iudicum 21 cap. Et dederunt eis uxores, quas in uita conseruauerant ex mulieribus Iabes Gilead, sed non inuenerunt eas. Pro tangere & percutere, Deut. 19 cap. Et inuenerit proximum suum. Pro recipere, Geneseos uigesimoseptimo capite. Seminauit autem Isaac & inuenit, &c. Quasi diceret, Seminauerat de omnigenis seminibus & centupla recepit, & demessuit, seu acquisiuit, ut suprà.

Inuenire sæpe ponere pro habere Hebræis usitatum est, Exempli causa, Dedit eiquic quid manus eius inueniebat, id est, quicquid habebat, Lucæ 1. Inuenisti gratiam, id est, habes gratiam, dominus fauet tibi. mit gott vvol dran sin, in gnaden syn. Aliàs Latini Inuenire de re quæsita dicitur. Nam Inuenire gratiam significat fauorem & gratiam habere. Sic & Geneseos capite nono. Noe inuenit gratiam coram domino. Geneseos 39. Ioseph inuenit gratiam in oculis domini, id est, dominus eum fauore & gratia prosequutus est, Latinus dicit: Si mihi per gratiã tuam licet, si hanc mihi gratiam faceret: familiaris locutio est apud scripturam. Sic etiam Inuenire, pro esse ponitur, Philip. 2. cap. Et in forma inuentus ut homo. Vel figura repertus ut homo, id est, in omnem modum uerus homo est declaratus, Germanice, Es erfindt sich. Id est, certum & compertissimũ est.

Inuenire iniquitatem est rescire, deprehendere, Noster Interpres, argui sceleris 4 Regum 7 cap. non raro occurrit, Inuenta iniquitas 4 Regum 17 cap.

Inuenire cor suum, idem est, quod deum aliquid mittere in mentem homini, ut faciat, &c. 2 Regum 7 cap. Non Inuenire uerbum, hoc est (interpretante D. Hieronymo) non Inuenerunt quod responderent, Nehemiæ 5 cap.

In manu Inuenire, hoc schemate utuntur Hebræi, pro conuictũ & noxium esse. Manus enim symbolum est admissi criminis. Et ponitur manus pro facto. Inuenitur in manu eius, id est, manus eius noxiæ sunt. Es erfindt sich vff im das ers thon hat. Nam quomodo alioqui in manu eius inueniretur, quod uendidisset, Exodi uigesimoprimo capite, Qui furatus fuerit hominem & uendiderit eum, conuictus noxæ, morte moriatur. Hebræus legit: Et inuentus fuerit in manu eius. Quo schemate & eodem capite usus est Moses: Si inuentum fuerit in manu eius furtum, loquutio est omnino hebraica. Inuenta est in manu mea hæc res, et cætera. Id est habeo. Sic primi Regum decimotertio capite, Qui inuenti fuerant cum eo, id est, qui cum illo erant, seu quos ille sibi adiunctos habebat.

Inuenire, nonnunquam pro parare, acquirere, siue habere, quo modo ferè Latini, Esaiæ 19 cap. Quasi uero mea uirtute Inuenerim, id est, parauerim.

Item

Item, Inuentum, uocãt enim Hebræi id quod præsens est & coram uersatur. Genesis 19 cap. Surge, tolle uxorem tuam & duas filias tuas inuentas, hoc est, quas præsentes habes, ut Septuaginta ἀς ἔχεις. Item, pro fidendi & adhærendi uerbis Christus usus est, Ioann. sexto capite. Et Esaias 45. cap. Omnes gentes ad eum ueniunt. Item, pro reperire, deprehendere, Matth. 3. cap. Inuenta est in utero habens. Item, Inueniendi uerbum Hebræis pro existendi, Fiendi, Esaiæ 10. cap.

Inueniendi uerbum porrò aliquoties idem est quod agnoscere. Sic Prouerb. 18. Qui inuenit mulierem, inuenit bonum. Inuenire mulierem est agnoscere uoluntatis dei esse, habere eam cui contigit. Nam offerri diuinitus, uxores, idem Salomon adfirmat in hæc uerba capite sequenti: Domus & diuitiæ hæreditas parentum, solus autem dominus offert mulierem prudentem. Inuenire quoq; Hebræis pro sufficere, iuxta hebraici sermonis proprietatem. Iudicum 21. Vnde inuenitur: Si non inuenerit manus tua quod offeras, Numeri 11. Item, Inuenit eum malum: locutio hebraica. Deut. 31. Inuenient eum omnia mala & adflictiones: Vel, Inuenient eum mala multa & angustiæ. Id est, conficietur malis multis & angustijs.

Inuenire Hebræis pro consequi accipitur, ut Romanorum quarto capite, Quid igitur dicemus Abraham patrem nostrum Inuenisse secundum carnem. Id est, consecutũ esse & meruisse. Sic Inueniendi uerbo Græci & Hebræi utuntur: aliquando & communiter est incidere in id quod quæris, & quo caruisti: aliquando habere præter meritum, 1. Samuelis 20 capite, significat quærere, & aduertere rem aliquam. Voluit puerum latere quod fieret.

Inueniendo inuenire, Exodi uigesimo secundo capite, Inueniendo inuenerit in manu eius, hoc est, manifeste, clare deprehensus fuerit. Consentit idiomate, uidendo uidi. Quid sit, Inuenire animam, uide in nomine Anima. Inuenire deum, Deuteronom. quarto capite, Inuenies eum. Id est aderit tibi, & fauebit. Inuenire gratiam coram uobis, Hebraismus, sum uobis gratiosus, & annuite precibus meis, Item, Inuenire gratiam coram deo, Vel in oculis alicuius, Genesis 18. pro si tibi gratus sum. Et Exodi 33 capite, Inuenisti gratiam coram me. Id est gratus es mihi.

¶ *Inueterare* iuxta phrasim scripturæ, idem est, quod nondum induere nouum hominem, qui secundum deum creatus est, sed adhuc seruire legi carnis, quod est in uetustate carnis manere, & qui uolunt spiritu innouari. Psal. 6. Inueteraui inter omnes inimicos meos. Significat autem proprie in malis obstinatum esse, ut Psal. 17. Filij alieni inueterati sunt.

¶ *Inuocare* in sacris literis pro religione dei, hoc est, colere, celebrare, prædicare, profiteri. 1. Corinth. 1. Cum omnibus inuocantibus nomen domini Iesu Christi, hoc est, qui publice profitentur Christum esse deum. Et 1. Petri primo capite, Etsi inuocatis patrem, &c. posuit pro uera & solida religione seu fide, Rom. 10. cap. Diues in omnes qui inuocant, &c. Hoc loci significat Inuocare certa fide opem, & salutem apud deum quærere, ei fidere, opem implorare. Vnde Geneseos 4 cap. legimus, tempore Henoch incœptum esse inuocari deum, hoc est, coli. Hinc Inuocare nomen dei, Psal. 105. sæpe usurpatur pro colere & credere, Ioelis 1. cap. Et erit omnis qui inuocarit nomen domini, Et ad Rom. 10. cap. Quomodo inuocabunt.

Inuocare deum, est prorsus dei curam habere, nihil non ab ipso expectare, nihil non petere. Nam dei cognitio efficit ut deum identidem homo nominent, uirtutem eius prædicet, atque in omni necessitate eum inuocet, eiusq; opem imploret. Hinc Inuocare Deum, uel Dominum, uel nomen domini, aut ut scriptura loquitur, in nomine domini pro cultu & adoratione dei in scripturis accipitur. Vnde quum Geneseos quarto capite, scribitur, nato Henoch cœpit inuocari nomen dei: idem ualet atq; cœptus est dei cultus. Ita quum subinde de Abraham scribitur extruxisse aras & inuocasse nomen domini, nihil aliud dicitur quàm instituisse eum loca colendi dei, & ibi eum coluisse, nomen eius prædicasse, ad timorem eius inuitasse, tum ibi litasse, & fidem suam esse testatum, ac cæteros ad id agendum prouocasse. Quod est ipsum cœpisse dei cultum, iam tum in primis illis rerum exordijs parum cognitum.

Idiotismus is frequens est in Psalmis, Psalmo decimooctauo, Laudans inuocabo deum. Neque enim inuocari potest, de quo salutem non expectes, de quo uerò eam speras, eum haud poteris citra laudis præfationem quicquid orare. Ergo non Inuo-

care Deum, est nullam prorsus curam, desiderium, solicitudinem dei habere, nihil ab illo expectare, nihil petere. Dauid Psalmo decimoquarto, dicit, quod deum non inuocent, hoc est, omnis religionis inanes metu'que dei uacuos esse, atque scelerate & quam libet perdite uiuerent. Chaldæus reddidit, Nomen dei non prædicarunt.

Inuocari nomen dei super nubem & populum apud Danielem nono capite, aliud non est quàm ut dei peculium & hæreditas esse dicantur, de dei uero & legitimo cultu famari & gloriari, fide & obedientia dei populus agnosci & haberi.

Inuocari nomen, Modus quoque loquendi Hebræorum, pro eo quod appellationem ab aliquo sortitum esse: quem modum Daniel nono capite, obseruauit. Quia nomen tuum inuocatum est, quasi dicat: Templum & ciuitas, ac populus, quæ nomine tuo appellantur, populus & ciuitas dei uocabantur. Sic Esaiæ quarto capite, de uiris dicunt mulieres: tantum nomen tuum inuocetur super nos, hoc est, inuocari nomen eius super eis, ut uocentur omnes septem mariti nomine. Idiotismus autem Hebraicus non inelegans, ne putemus mariti nomen uocari ab uxoribus, debeat aliquo pacto intelligi. Est autem ea Enallage peculiaris Hebræis, ut dicant uocari nomen alicuius super aliquem, pro, Vocari aliquem alicuius nomine. Nihil aliud est, quàm quod uocantur uiri illarum, & ita aufertur opprobrium earum quæ uiduæ dicuntur. Erat enim sterilitas & uiduitas in maledictione. Hinc discis quod locus ille Geneseos quadragesimooctauo capite, ubi dicit Iacob: Inuocetur super illos nomen meum, nomina quoque patrum meorum Abraham & Isaac. nihil aliud uult quàm quod dicendi essent filij Israel, filij Abrahæ & Isaac. Deut. 28. Quod nomen Domini inuocatum sit super te. Id est, intelligens te uocari de nomine dei, & esse. Et Actorum 15 cap. Et omnes gentes super quas inuocatum est nomen meum, hoc est, qui nomine & numero populi dei numerantur.

Inuocatum, pro uocatum simpliciter, secundi Regum duodecimo capite, et cætera. Genesis quadragesimooctauo capite, Danielis nono capite, Domine respice, ait, ciuitatem, super quam inuocatum est nomen tuum, id est, quæ tuo nomine appellatur, Ciuitas uidelicet dei, Et Iacobi secundo capite, Et ijdem male loquuntur de bono nomine quod inuocatum est super uos? Idem est quod supra ex Genesi adductum est, Inuocabitur nomen meum super illos. Id est, illi uocabuntur appellabuntur'q; meo nomine, & censebuntur mei filij, &c.

¶ *Inuisere* & rationem habere, quod tam in malam partem quàm in bonam partem in Bibliis accipitur, ut benefactis declarat se deus rationem habere suorum in bonum, ita ultione manifestum facit, se rationem habere reproborum in malum, Psal. 8.

¶ *Iubilare* quasi strepere, lætari, ac uociferari. Id quod Græcis est ἀλαλάζειν. Verum etiam Latini usi hac uoce sunt, uidelicet Iubilo, à quo & eiusdem uocis uerbum, sed non significatur ea illa lætitia, quam innuit hoc uerbum ecclesiasticum. Dicit enim D. Augustinus Iubilare proprie beatissimarum esse gentium, & gaudijs diuinis perfusarum. Itaq; proprie in cœlo Iubilare inuenire. Hæc ille. Capitur nonnunquam Iubilare pro clamore terrrere, Hiere. 50. cap. Iubilate, pro prædicare, Ioelis 2 capite. Et Iubilate in monte sancto eius. Septuaginta, κηρύξατε, prædicate.

¶ *Iuda* nomen habet à collaudatione & gratiarum actione, quæ Hebræis nonnunquam confessio uocatur: ueluti quum libera fronte & fatemur & gratias agimus deo, quod omnia quæ habemus, à se habeamus, Hebræorum 8. cap. super domum Israel & Iuda. Id est, confitentes nomen suum, & laudantes eum in omnibus consumat testamẽtum, hoc titulus in cruce uoluit. Hinc Iudæus, quia dei confitentem ac confessorem significat, duplex est: uerus, spiritualis & internus, qui habet promissionem Abrahæ, & admissus est in numerum fidelium, is non probatur à circumcisione uel alio cultu externo, sed fide sola. Abraham enim quia credidit, iustificatus est. Geneseos. 15. cap. Et Iudæus personatus, externus & carnalis: qui à Christo negatur esse filius Abrahæ, si fidem ueram quæ præcipua est inter opera Abrahæ, non habeat. De his duobus generibus D. Paulus Rom. 2 cap. differit.

Iudæi populus dei uocati sunt: Exercitus cœli & stellæ & Iudæa, desiderabilis terra propter ubertatem, Danielis cap. 8.

¶ *Iudicare*, multoties & uarie usurpatur in scriptura sacrosancta. Et idem est nonnunquam quod præesse, regnare, imperare, gubernare, atque inde tam pro defender-

fendere bonos, quàm puniri malos accipi ſolitum, ut Iudicum Samſon iudicauit uiginti quinque annis, hoc eſt, regnauit, Eſaiæ quinquageſimo primo capite. Nonnunquam etiam pro cauſarum diſcuſſione. Hæc enim propria iudicantis, hoc eſt, regentis & gubernantis officia ſunt, Geneſis 29. capite, Dan iudicabit uel uindicabit populum ſuum, ſicut una tribuum Iſrael. Hic regere, præeſſe, ius dicere, uindicare, uſurpatũ. Et 1. Samuelis ſeptimo capite. Geneſis 30. capite. Sic apud Ezechielem 16. capite, In alios decernere ſontes etiam tanquam merito punitos. Et Pſalmo 109. Iudicabit in nationibus, id eſt, erit iudex & rex gentium, Et Pſal. 71. Iudicabit pauperes populi, id eſt, reges eos, Pſalmo 105. Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in ueritate ſua. Vnde iudicare homines, eſt officio uerbi inter eos agere, arguere, increpare, obſeruare oportunè, importunè, Geneſis 6. capite. Non iudicabit ſpiritus meus in homine, &c. Hinc eſt quod Apoſtoli principes, iudices, & quaſi rectores eccleſiæ nominantur, ut quod Chriſtus nobis reliquit non contemnendos, de quibus Dauid Pſalmo 44. Conſtitue eos principes ſuper omnem terram. Et Chriſtus ipſe, Matth. 19. capite, atque Eſaiæ 1. cap. Redire faciam Iudices tuos, ſicut in principio.

Iudicare & Iudicium deinde etiam uindicare, ulciſci, aſſerere, punire frequenter utuntur Hebræi, Geneſis quintodecimo capite, Veruntamen gentem, cui ſeruituri ſunt, ego iudicabo, id eſt, uindicabo, aſſeram, rependam. Et Geneſis trigeſimo capite, Iudicauit mihi Dominus, id eſt, uindicabit & exaudiuit Dominus uocem meam. Et Dominus inter me & te iudicet, id eſt, uindicet, Iudicum ſextodecimo capite. Iudicauitq; Iſrael uiginti annis, pro puniuit, ultus eſt hoſtes populi ſui. Sic Deus ſæpius dicitur eſſe Iudex pupillorum, pauperum, orphanorum, & id genus, id eſt, ultor & iudex. Ergo Iudicare gentem, punire eſt.

Secundo, pro iudicio & ſententia capitur, quam ferunt inter litigantes, qui iudicijs præſunt: nempe Iudices. ſic Exodi decimooctauo capite, Conſtitue tribunos. Tertio capitur pro condemnatione, ut Ioannis tertio capite. Quarto, pro ſtatu quicunque poſthanc uitam deſtinantur, Hebr. 9. capite, Conſtitutum eſt ſemel, etc. Quinto capitur pro ultimo illo & uniuerſali iudicio, quo colliget Deus homines omnes ab initio mundi ad finem uſq; fuerunt, & ſunt & erunt: Matthæi 25. 2. Corinth. 5. cap. Omnes nos manifeſtari oportet.

Iudicare, Matthæi ſeptimo capite, eſt aliena dicta uel facta, non ut emendes, ſed ut notes, denigratoq; proximo, tibi uel probitatis opinionem, uel praui animi oblectationem concilies, explorare & cenſere. Oritur uerò ex praua quadam curioſitate, & habet ferè comites inuidentiam atque animi peruerſitatem, ex alienis peccatis uoluptatẽ percipientis.

Condemnare autem eſt contra eos, quos ira iniquo animo iudicaris, pronunciare. Hoc impium eſt, iſthuc hæreticum: illud ex condemnatione, hoc ex auaritia factum: ſic enim uſurpauit iudicandi ſiue condemnandi uerbum, Matthçi duodecimo capite, Si ſcires quid ſit, Miſericordiam uolo, & non ſacrificium, nequaquam condemnaſſetis inſontes. Ir hettendts nit hinder redt und uſsgericht. Id eſt, non derogaſſetis, non detraxiſſetis, neq; calumniam ſtruxiſſetis, nihil malè commeruiſſetis. Et Romanorũ quartodecimo capito, Veſcentem non iudicet, id eſt, damnet & conuicijs proſcindat, eodem ſignificatu accipitur. Ideo, Iudicare itaque eſt aliena dicta uel facta ex affectu priuato & prauo, non ut proximum corriges, ſed ut bilem reueles, & inuidiç cupiditatiq; praue ſatisfacias, carpere. Beſchetzen, hunderrichten und uſzgerichten.

Iudicare ſeu dijudicare apud Paulum 1. Corinthiorum 4 & 11. cap. eſt deſpicere, cognoſcere, ſcrutari, conſiderare, impendere, inſpicere. Spiritualis omnia dijudicat, id eſt, deſpicit, & cognoſcit, ut ſit iudicandi uerbum hic poſitum pro definiendi & cenſendi calculo.

Iudicare preterea apud Paulum, Romanorum ſecundo capite, Et iudicabit quod eſt ex natura, pro accuſare, conuincere & damnare: ſicut & Matthæi 12. capite, Viri Niniuitæ ſurgent in iudicio, &c. Et ad Rom. 14. cap. uſurpatur alia ſignificatione, nempe pro ſtatuere & curare. Pro teſtificari, 1. Cor. 6. & Hebr. 11. cap. quoq; teſtificari & conuincere ſiue arguere. Latinus uertit, condemnare.

Iudicare, interim pro probare, in ſacris accipitur, ut ibi: Iudica me Domine, id eſt, tenta & proba me. Iudicare populum, pro, ius reddere populo, Exodi decimooctauo.

Iudicare dicitur Deus populum ſuum quando uindictam ſumit de aduerſarijs populi ſui, Deuter. 32. capite, Quia iudicabit populum, Hoc eſt, Vlciſcetur Dominus populum ſuum de inimicis ſuis.

Iudicari uero apud D. Paulum 1 Cor. 4. in bonam partem accipitur, ut ſignificet bene de aliquo ſentire, ac loqui: quum uulgo Iudicari pro damnari uſurpent. In omni iudicio alioqui duo fiunt. Vnus abſoluitur, alius damnatur. Vnus lucrum, alius damnum accipit. Vnus laudem refert, alius ignominiam: id quod & in priuatis iudicijs uſu ueni re ſolet. Vtique Phariſæus ille, qui in iudicando ſeipſum prædicabat, ſimul publicanum uituperabat: eodem modo ſe habet in quolibet iudicio ut ſemper pro una parte iudicetur contra aliam. Huc reſpexit Paulus in his uerbis, ipſe pars una erat in iudicio Corinthiorum: altera erant reliqui Apoſtoli, quibus ipſum præferebant: alij autem Petrum, alij Apollo iudicabant, id eſt, extollebant, & alij pluris habebant: eoq; quod dicit, Mihi pro minimo eſt à uobis iudicari: perinde ac ſi dixiſſet, nullius facio, neque tantillum me mouet Iudicari à uobis, hoc eſt, ueſtro iudicio alijs præferri & dari primas mihi. Si à domino contigerit iudicari, hoc eſt, probare, ero uerè laudatus.

Porrò Iudicari idem hoc loco eſſe, quod probari, alijsq; præferri atque commendari probant apoſtoli uerba in fine. Proinde intempeſtiuè ne iudicetis donec, & cętera. Quid hoc aliud eſt, quàm ne laudate ante tempus, finite ut dominus laudet: Ipſius eſt, qui nouit omnia, nos iudicare, probare, coronare, nobis quantum uidemus quæ patent, id nõ poteſt competere.

Iudicare iuſtè & recte, Ioannis ſeptimo capite, eſt ſecundum res ipſas & qualitatem factorum: ſecundum aſpectum uerò Iudicare, eſt ſecundum externam perſonarum exiſtimationem, opinionem & laruam iudicare.

Iudicare iudicium, eſt uindicare cauſam, Threnorum 3. capite, Iudica iudicium meũ. Iudicare ſecundum carnem, Ioan. 8. capite, eſt ex affectibus prauis iudicare.

¶ *Iudex* pro præſide, adminiſtratore, gubernatore, Zachariæ 3. capite, Iudices ſunt adminiſtri iuſticiæ, uindices libertatis & religionis.

¶ *Iudicium* Hebræi non infrequenter tum pro iure, tum pro æquitate capiunt. Sic & pro officio ipſo. Vnde liber Iudicum, à iudicibus ſeu rectoribus inſcribitur. Pſalmo primo, Non reſurgẽt impij in iudicio, Pſalmo ducenteſimo uigeſimoprimo. Quia illic ſedes in iudicio. Significat uſitato ſcripturæ more, cum quæ praua ſunt, reprehenduntur, & damnantur. Id nomen familiare eſt apud Hebræos, quod propriè cauſæ actionem coram iudice ſignificat, & ſententiæ promulgationem denotat. Hinc Iudicium interdum pœnam, quæ propter peccatum irrogatur à iudice. In iudicio enim utrunque ſolet. Puniuntur mali, & uindicantur boni. Ideo Hebræi, Iudicij uocabulum in utranque partem accipiunt. Hinc iudicium, eſt ſententia prolata contra aliquem, condemnatio ipſa, afflictionis pœna atque tormentum. Hinc iudicium, officium et cauſam comprehendit.

Iudicium pro lege ſumitur, Pſalmo 105. Prodigia eius & iudicia oris eius, legem ſanctam, quam Moſi dedit in Sinai mõte, intelligit iudicij nomen ſimiliter apud Matthæũ cap. 11. pro doctrina & cognitione ueritatis, quæ per regnum Chriſti, cum repudiata eſſet à Iudæis, ad gentes peruenit.

Iudicium quandoque quodlibet officium aut ritum ac morem, conſuetudinemq;, Geneſis quadrageſimo capite, Et dabis crateram Pharaoni in manum ſuam ſecundum iudicium prius. Auff die uorigen vveyſs, vvie uormols auch. Sic Matthæi tertio capite, dum excuſabat ſe Ioannes, dixit ad eum Chriſtus: ſiue, ſic nos oportet implere omnem iuſtitiam, id eſt, oportet omnia agere iuxta decorem & officiũ, aut iuxta conſtitutum, vvie es gehœrt, als ſich geburt. Secundum iudicium, id eſt, ſecundum morem, ſecundũ officium priſtinũ. Hic uide Iudicium non ſemper ſignificare officium iudicis, ſed quodlibet officium aut ritum ac morem.

Iudicium præterea pro ultimo & uniuerſali accipitur: aliquando uerò pro quotidiano, quod iuge eſt, quomodo Chriſtus dixit: Nunc iudicium eſt mundi. Iudicium pro quotidiana Dei ultione. Pro figura & forma, 4. Regum primo capite, Cuius iudicij eſt uir. Plerunque pro damnatione ponitur, teſte Chriſto, maximè illo uno teſtimonio apertiſſimo cui nemo contradicere poteſt, Ioannis quinto capite, quum de reſurrectione loquitur, Qui bona fecerunt, in reſurrectionem uitæ, qui uerò mala egerunt, in

reſurrectio-

resurrectionẽ iudicij. Pro ultione & uindicta, Exodi sexto & septimo. Cum iudicijs magnis. Septuaginta, Cum ultione. id est, signis quæ faciam inter eos. Vel supplicium grauissimum sumendo de illis. Hinc Iudicia magna pro supplicijs. Per Iudicia maxima, Exodi septimo capite. id est, puniendo maximè Ægyptios. Quicquid iustum est consueuit iudicium appellare. Dominus Matthæi quinto capite, Iudicium uocat honestum commentum iudicum. Qui, inquit, iratscitur fratri suo, reus erit iudicio, id est, ut aliqui conueniant, qui iudicent. Esaiç 5. cap. Et expectauit iudicium, & ecce colligantiam, iustitiam & clamor. Est etiam condemnatio nostri, & mortificatio, seu eruditio. Sic interpretatur Christus sextodecimo capite, Arguit mundum de iustitia et iudicio. Hoc loci iustitia pro fide usurpatur. Pro sententia Dei, Exodi uigesimoquarto capite, Omnia uerba & omnia iudicia. Pro imagine & exemplari, Exodi uigesimosexto capite. Item pro contractu & usu rerum, Leuitici decimono capite. Lucæ primo capite, Incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini, δικαίωμα. Lucas dixit quod Hebræis Mispath dicitur. Est etiam executio iudicij, Psaltes, Faciet Dominus iudicium inopis.

Iudicium pro testimonio, Ioannis octauo capite, Kundt schafft geben, bezugen, beterren. Quasi dicat, Etiam si de me tester, mea probem, iudicium, id est, testimonium meum uerum est.

Iudicium capitur Ioannis nono capite. In iudicium ueni, pro discretione aut segregatione. Nam ubi fit iudicium, separatur & discernitur uerum à falso, iustum ab iniusto. Sic Christus uenit, ut ostendat quid rectum, quid malũ, qui fideles, qui minus, quid æquum, quid iniquum. ich bin zu einem entscheid kommen. Iudicium, Ioannis duodecimo capite. Nunc iudicium est mundi. Nunc quidem iudicium extremæ damnationis aut retributionis, sed discretionis fidelium & infidelium. Iudicium denique expulsionis diaboli principis mundi, Das abkennen und absprechen.

Iudicium uocabulum Mispat Hebraicè medium est, Hoseæ secundo capite, in bonam partem sumitur, Desponsabo te mihi in iudicio, quod scilicet uult iudex esse. Hoc iudicium pijs non est formidabile, quod pij summis uotis exoptant ut ecclesiæ suæ adsit deus, & uindictam exerceat in hostes uerbi, sicut Petrus 2. Petri 2. ait. Hoseç 4. autem, Quoniam, inquit, iudicium fiet, idem est ac si dicat: Quoniam dominus iudicabit, puniet, adfliget nos, in malam partem sumitur, &c.

Iudicium Hebræorum 9. cap. non generale sed particulare intelligimus, nempe aut uitam aut mortem, Er hat seinen beschaid entpfangen uuie alle menschen die da sterbend. Hoc itaq; appellamus Iudicium quod Christus à morte accepit, cum gloria resurrectionis dei dextra exaltatus, mundo fuerit declaratus esse filius dei.

Iudicium pro Euangelio, Esaiæ 42. cap. Et iudicium gentibus annunciabit, et Matthæi 12. capite. Vt enim iudicio asseritur iustitia, ita Euangelio traditur nobis omnis iustitia, hoc est, remissio peccatorum per Christum, & ut uiuamus æquè, honestè, decenter, sanctè.

Iudicia pro legibus, Deuteronomij 4. capite. Iudicia sicut præcepit mihi, &c. Iudicia uocat leges. Item, Iudicium pro pectorali iudicij accipitur, uel potius iudicium pro memorali ponitur, quo reuocabat filios Israel deo in memoriam. Cum iudicium arripuerint manus, Deut. 32. id est, & cœpero semel iudicium facere. Iudicia facere in aliquibus, pro ipsos punire, Exodi 12. Et in iunctis dijs Ægypti faciam, id est, sumam pœnas legitimas de idolis Ægyptiorum.

Inclinare iudicium, pro inclinare in alteram partem amore & odio, Deut. 16. cap. In statutum iudicij, Numer. 27. In statutum sancta lege et statuto perpetuo iudicia, uiç dei, Deut. 32. cap.

In Iudicio punire aut castigare, est non summo iure agere, & pro exacta iustitia, sed modo quodam & æquitate, non furore, Hieremiæ 30. capite. Sed castigabo te in iudicio.

Iudicium facere pro eo, accipitur pro iusta agere, hoc est, ut puniantur nocentes, & defendantur innocentes, Micheæ sexto capite, Vt facias iudicium. Nam hoc loco Propheta cum montibus agit, hoc est cum regibus & principibus, quibus Deus gladium commendauit. Item, pro uerbo Dei, sicut probat Psalmus 119. Idq; eam ob causam, quod

quod uerbum iudicat homines, dum damnat mala, & docet ſancta & uera. Ergo hoc in loco. Micheæ 6. cap.

Iudicium item facere, eſt uerbo attendere, id ſequi, ei obedire, non repugnare uerbo, nõ odiſſe uerbum, ſed id cum gratiarum actione accipere, ei parere, fine uerbo nihil ſuſcipere, quæ uerbum mandat ſedulo facere, &c.

Iudicium & Iuſticia, pro quibus tamen Latini æquitate & iuſticia utuntur. Quid enim Æquitas eſt, quàm Iudicium? amat ſummum ius, ne ſumma iniuria fiat, ſummo iudicio expendi: quod æquilibrium, Latini æquitatem, Hebræi iudicium uocant, Eſaiæ 8. capite, Vt regnum confirmet & corroboret in iudicio ſine æquitate & iuſticia. Et 30 capite, Deus iudicij dominus, id eſt, æquus eſt dominus Et Pſalmo 22. Hos dirigit in iudicio ſuo, id eſt, ut recto iudicio uiuant: nempe, ut recte & ordine. Niſi quis uelit ad iudicium dei referre, ut ſit ſenſus: Dirigit eos pro ſuo iudicio, id eſt, ea æquitate. Sic enim iudicium in ſcripturis, quum deo tribuitur. Similiter inter Iudicium & Iuſticiam quoque hoc diſcriminis ponitur, ut iudicium ad cognitionem cauſæ & pronunciationem ſententiæ ſpectet, Iuſticia autem ad exequutionem. Iob octauo capite, Nunquid deus peruertet iudicium, & nunquid omnipotens peruertet iuſticiam? Sic capite decimotertio pro oratione qua inter diſceptandum in iudicio utitur: Vtinam tacereris.

Iudicium & Iuſticiam facere, frequens eſt in ſacris. Vbicunque ſane hæ duæ uoces iungũtur, ſignificant recte & ordine quid fieri uel adminiſtrari. Ita Dauid faciebat iudicium & Iuſtitiam omni populo, id eſt, regebat populum ex uero iudicio & iuſtitia: nempe curans ut recte ac ordine cuncta in populo gererentur, utq; iuſte & decenter quiſque cum altero uiueret, Pſalmo trigeſimotertio, & Pſalmo ſeptuageſimoſecundo. Iudicium atque iuſtitiam, nihil aliud eo Pſalmo diffinit, quàm rectas moderandarum rerum rationes ac formulas. Deus, inquit, iudicium tuum Regi da, & iuſtitiam tuam filio Regis.

Iudicium in amaritudinem, & iuſtitiam in abſynthium uertere, eſt ſontes abſoluere, inſontes opprimere. adeoq; omnia tyrannicè adminiſtrare, Amos 6. cap. Quoniam conuertiſtis iudicium.

Iudicium elongari & iuſtitiam deſeri, hoc modo diſcernuntur. Iudicium à nobis elongatum eſt, dum nos non agnoſcimus peccatores, & quid debeamus proximo. Iuſtitia deſideratur, ſi quod faciendum cognoſcimus, intermittimus, Eſaiæ quinquageſimonono capite, Propterea elongatum eſt iudicium à nobis, & non apprehendit nos Iuſtitia.

Iudicium, nonnunquam ſcriptura accipit pro ratione, iudicio, ſententia, intellectu, licet & guſtum טעם, fortè quod ratio id ſit menti, quod guſtus corpori, Pſalmo 118. Bono iudicio & ſcientia aſſuefac: uel bonum iudicium & ſcientiam doce me. Et Prouerbiorum uigeſimoſexto capite, Monile aureum in nare porci, eſt mulier pulchra & deſerens טעם, id eſt, rectum iudicium. Item Prouerbiorum ſextodecimo capite. Piger in oculis ſuis ſapiens eſt plus quàm ſeptem reſpondentes iudicium uel ſententiam. Ad hunc modum & Ionæ tertio capite uſus eſt hac uoce, & Pſalmo trigeſimoquarto, Quum Saul percuſſiſſet mille, Dauid autem decem millia. Inde maximo terrore conſternatus, ut ueriſimile eſt, immutauit טעם ſuum, id eſt, intellectum, rationem, inſanum ſe ſimulans.

Iudicium, Germanicè, teſtimonium, idem ſunt. Differentias Hebræi faciunt inter Leges, Præcepta, & Iudicia. Leges ſunt certæ & perpetuæ, de quibus Exodi 2. capite habes. Præcepta pro re nata mutantur aut tolluntur, huiuſmodi ſcriptura referta eſt. Iuſta, mores ſunt, ritus, conſuetudines, &c. Cæremoniæ, externa quædã ſigna ſunt, quæ Chriſtum adumbrant. Iudicia ſunt, quæ iudicibus præſcribuntur, ut ſecundum eam cauſas diſcutiant ac iudicent. Item, Iudicia minima per Metalepſim pro minimis cauſis iudicialibus poſuit Paulus 1. Corinth. 6. Minimis iudicijs.

¶ *Iugum* עול ſeu funis, Hebræi pleriſque in locis pro præcepto & doctrina uſurpant, Pſalmo ſecundo capite. Et proijcere faciamus à uobis funes eorum. Septuaginta ζύγον αὐτῶν, id eſt, iugum ipſorum. Hinc Dominus in Euangelio ait: Iugum ſuum ſuaue eſſe & onus leue, hoc eſt, doctrinam ſuauem eſſe omnibus: nempe quum præ ſe ferat charitatem. Quid enim dulcius & acceptabilius charitate? Huc alluſiſſe uidetur

etiam

etiam Pythagoras quum dicit,Iugum ne transgrediaris,id est legem & præceptum; Hierem. 2. Quia à seculo confregisti iugum tuum,rupisti uincula tua. Iugum & uincula,Imperium translatione significatur. Hieremiæ quinto capite. Hujusmodi translatio & in Psalmo 17.uersu tertio & sextodecimo. Psalmo 216.Iugum seruitutem,uincula; imperium, iussa. Et uinculum pro obsidione,Nahum primo capite. Et uincula tua rumpam.

Iugum ducere cum incredulis,Parœmia est tracta à Iumentis iugalibus,hoc est,bobus arantibus. Dicuntur autem idem trahere Iugum,qui similibus uitijs aut malis obnoxij sunt. Proinde sententia Pauli hæc est secundæ Corinthiorum sexto capite,Nolo participetis cum gentibus & sacris eorum,nolo cum ijs in eandem luxus refusionem accurratis,Christo per fidem dedicati estis,huic ut membra adhærete,illi in fide & sanctimonia seruitote. Vel Iugum ducere cum incredulis,est plane id quod Paulus dicit Romanorum duodecimo capite,Conformari huic seculo:quod est ea sapere & quærere,quæ mundus sapit & quærit. Et Petrus multo clarius ait:Non configurati prioribus ignorantiæ desiderijs. Et Matthæi sexto capite,Christus:Hæc omnia gentes inquirunt. Vetat ergo Diuus Paulus quæ gentes inquirunt,agunt, probant,agi,quæri,seu probari. Sed ut Diuus Petrus ait,sumus filij obedientiæ,id est,parati in omnes uoluntates dei.

Per Iugum etiam Diuus Paulus Galat. 5.legem in seruitutem redigentem intellexit. Metaphora sumpta à rebus rusticis. Et ne,inquit,rursus Iugo seruitutis implicemini. Et Actorum cap. 15. Nunc ergo quid tentatis deum ut imponatur iugum super ceruices discipulorum. Quod sanè de circuncisione aut lege cæremoniali tantum intelligere nõ potuit,sed & de morali potius.

Iugum seruitutis & oppressionis signum est,id quod prouerbio quoq; ὑποζυγώδης ἄνθρωπος notatum est. Iugum deniq; ferre,est huius seculi aduersa æquanimiter tolerare,sine quibus in hoc mundo non uiuitur,Threnorum tertio capite. Iugum seruitutis,Gal. quinto capite,uocat legem,duram,difficilem,quæ diu noctuq; cultores suos graui opere consumit.

¶ *Iumenta* sunt quotquot non habent spiritum Christi,Psalmo 48. Homo quum in honore esset,non intellexit,comparatus est iumentis insipientibus,& similis factus est illis. Qui absque rationabili instituto studium gerunt & scientiæ exercitia non requirunt,fideles tamen sunt,animalia quidem sed munda dicuntur,Psal. 35. Homines & iumenta saluos facies Domine. Hi enim qui uerbo dei & rationabilis instituti studium gerunt,homines appellantur.

¶ *Iuuenes* uulgare & familiarissimum omnibus diuinis prophetis, ut iuuenes pro exercitu ponant, ut Esaiæ trigesimoprimo capite,Et iuuenes eius uectigales erunt.

¶ *Iurare*, est uouere, laudare, confiteri,colere,adorare Deum. Esaiæ 19. Et iurantes per deum. Iosue 2. Et nunc iurate obsecro mihi per Deum,Hier. 4. cap. Et iurabis,uiuit Dominus. Hinc factum est,ut in prophetis iurare,accipiatur sæpe per Hebraismum,pro prædicare siue publicè docere in nomine Dei,& constanter uerbum Dei,maximè propterea,quod sacerdotes & prophetæ docentes nomen Dei contestabantur dicentes:hæc dicit Dominus, Viuit Dominus,id est,uerè per Deum hoc quod doceo est uerbum dei. Falsi doctores docentes non uerba Dei sed doctrinas et mandata hominũ quasi uerbũ Dei & doctrinã iustitiæ, falso,mendaciter & in hypocrisi iurabant,neq; iudiciũ dei,neque iustitiam dei uerè docentes,quemadmodum cap. 5. dicit Hieremias: Quod si etiam dixerint, Viuit dominus,& hoc falso iurabunt.

Iurare uerè in nomine Domini,est Deum timere summumq; honorem Deo tribuere, nempe ueritatis, Psalmo sexagesimosecundo, Laudabuntur omnes qui iurant in eo. id est,quicunque illi dederitis nomina,ceu militi sacramento astricti,euehentur preconio. Et iurare in Domino,est perpetuo tenore illi per fidem adhærere,& quod aliis uerbis dicimus,In uerba illius Iurare. Ideo, aliud est Iurare Domino, aliud per Dominum. Prius enim significat Deo se dedere ac uota nuncupare, quod adorantes solent. Vnde Psalmo 131. pro eodem accipitur Iurare Domino & uouere. Hinc Iurare in Domino,ut suprà,& cætera. Posterius uerò est,Deum in testem ac uindicem inuocare. Sic Sophoniæ ait capite primo,Et supplicantes iurantesque Domino. Nam

per

per regem iurabant,hoc est,deum alienũ,quem cum deum sibi elegerant,regem suum constituerant,sicut se dominus subinde regem Israelis in prophetis uocat,iam non unũ dominum deum suum,& supremum numen agnoscebant.Neq; infrequens est in sanctis scripturis,ut quem quiq; deum habeant,dicatur Rex eorum.Iurabant & per salutẽ regis,ut Regum 12.Quod saluã cupiant uitam regis,pro qua & mori non recusabant. Ita & sanctum monumentum dei.Viuit Dominus,quasi dicat moriar potius quàm ut aliquid uitę & glorię dei decedat.Hoc simplicius dicitur quàm Viuit dominus,testis dominus mihi est,Hiere.5.Quid autem sit Iuramentum in caput dare,in tropo Caput explicatum.Iurare ex his uerbis est,quæ adfectionem passiuam habent,sed actiuam significationem quomodo & Latini dicant Iuratus sum,pro Iuraui,uel Adactus iusiurandum præstiti.Tullius in Rhetoricis,Quid iuratus sis:sit,pro,iurauerit.

Iurandi uerbo Latinus in bonam partem semper utitur,hoc est,pro sacramẽto rogandi.Sed Deierandi uerbo utuntur pro ea iuratione,quæ uel uero uel falso fit extra sacramenti rogationẽ,quod Germanicè noua uoce possemus Zu schueren uocare,ad quam significationem etymon Græci uerbi probe quadrat ἐπιορκῶν.Vide suprà in uerbo Deierandi fusius expositum est.Iurare Dei deniq;,promittere est.Psalte 89.Semel per sanctitatem meam iuraui,haudquaquam Dauidem fefellero.

¶ *Iuramentum* in scripturis solenne est:quia Deus fons uitæ est,ut in manu eius est, ut uiuificet & occidat.Iuramentum igitur quod in deo fit,sanctum esse debet,firmum, ratum,uerum,inuiolabile,quoq; Deo ipsi soli rata tribuitur ueritas.Per nomen,inquit Moses,illius iurabis:id est,ipsius duntaxat nomini ueritatẽ tribuito:quod qui agit,nihil deo dignius augustiusq; esse confitetur.

Iuramentum,est quo quid pollicemur,quum nihil sit quàm uoluntatis,inuocato Deo,attestatio,perpendendum in re qualibet erit,quid uir bonus queat et debeat uelle. Iamiis nihil uolet unquam,quod displiceat Deo:nihil igitur tale uel iniuratus uel iuratus facturum se recipiet.Sic iusiurandum siue iuramentum omnis controuersiæ *inter* homines finis(ut Paulus dicit ad Hebrẽos)nempe,quod per eum iurat,qui mentiri nõ potest:atq; homo qui homini nõ credit,Deo(qui à iurante in testẽ uocat)credere cogit.

Iurabant ueteres illi manu sub,femore atq; genitali(femur nanq; totam genitalem partem amplectitur)parte posita,quod inde posteritas esset futura,atq; adeò ueluti res sacra haberetur.Vel,ut Rabi Salomon sentit,quod illic esset signum fœderis,nempe, Circunciſio:uel quod hoc iudicio dabatur inrelligi potestas superioris & promptius inferioris obsequendi animus,ut Aben Ezra autumat:dicitq; hunc modum adhuc obseruari in terra Iudææ.Gen.48.Pone manum tuam sub femur meum.

Iuramentum interdum pro execratione usurpatur,Esa.65.Et relinquatis nomẽ uestrum in iuramentum.id est,in execrationem.

De Iurandi formula.

Habet quæuis natio atq; gens Iusiurandi suas formulas.Nos pacti aut stipulationis formula fermè utimur:ut,Hæc seruaturus sum,Sic me Deus seruet.Si hæc præuaricer,Dei & religionis hostis iudicer.Hebræi uerò conditionem quidem exprimunt,sed stipulatum indicant hoc modo,Abraham si non.multiplicauero semen tuum pro numero siderum.Hæc est conditio,sed stipulatum siue consequutio obmittitur,puta quid nam luiturus sit Deus,si non faciat.Vnde in Regum uolumine stipulatio sæpe adumbratur:Hæc faciat mihi Deus,& hæc addat.Hęc enim Iusiurandi forma est Hebræis,ut per conditionem ponant quid facere,aut non facere se recipiant,nec addũt,quid sibi imprecetur si fidem fallant.Sic 1.Samuelis 3.Formula est adiurandi & obtestandi.Sic faciat tibi deus,& sic addat,si cæles me uel uerbum,&c.Sensus est,Ita te tractet,ut me erat tractaturus,quin grauius puniat si me cæles.Vbi nondum produntur quæ nam sibi iurãs comprecatur,aut quibus se malis ac diris deuoueat.Quod ego religiose fieri arbitror. Caueri enim ne dira deuotio uulgaris facta,in contemptũm abeat.Videmus enim proh dolor,Iusiurandum non modo uilipendi ac præteriri,sed pro quauis leuissima re interponi,imò in quotidianis fabulamentis,in friuolis commentationibus temerè & asciscì mendaciter,& si non mendaciter asciscatur,irreligiose uiolari.

Iuranti quoq; huc erat mos apud Hebræos,Viuit Dominus,ut passim in ueteri instrumento est uidere,& est perinde ac si dicat:Per Deum uiuentem:cum interim Gentes per deos immortales iurarent.

¶ Iustitia

¶ *Iusticiæ* nomen absolute positum plerunq; significat Iusticiam, non Dei, meam aut tuam, sed qua inter homines iuste uiuimus, nulli nocentes, sed omnia sua tribuētes. De hac iustitia loquitur Christus Matthæi quinto capite, Dico enim uobis, nisi abundauerit uestra iustitia, & cætera. Apparet hic Iustitiam uocare, totius uitæ rectitudinem uel integritatem, aut certe plenam diuinæ legis obseruantiam: ut iustus sit ille qui omnis iuris & æqui seruans est, quem gentiles literę uirum bonum uocant. Sic Paulus 1 Tim. 1 capite, Iusti dictione absolute usus est cum dixit: Iusto non est lex posita. Sic Psal. 14. Qui ingreditur sine macula, & operatur iusticiam. Et Tit. 2 capite, Sobriè & iuste & pie uiuamus in hoc seculo. Hæc Iustitia autem uera dicitur, quæ deo reddit quod dei est, hominibus quod hominum est, cauet ne lætali uulnere concidat anima. Quid autem debemus alijs, illud quoque Christus Matth. 6 docet, Quæcunque uultis ut faciant uobis homines, eadem & uos facite illis. Et iuxta Paulum ad Rom. 13 capite, Nulli quicquam debeamus, nisi ut inuicem diligamus. Licet hæc cum iusticia fidei penè per omnia cōueniant, Fides enim per dilectionem operans, reddit unicuique quæ sua sunt, & de omnibus bene mereri studet, uel citra omnem remunerationem unius dei gratia.

Iusticiæ nomine quoque scriptura uitam per omnia legi dei respondentem, et omni uirtutum numero absolutam intelligit, Psalmo 1. & 23. Deducit me in semitis iusticiæ, hoc est, ita formar, ita regit ut iusticiæ totus studeam, omnis uita mea cum ueritate coniuncta sit, Psalmo 1. Hinc Iustitia, pro bonitate ponitur; ut Psalmo 50. Annunciate cœli iustitiam eius, significare uoluit Iusticiam, id est, bonitatem Dei, ubique inuulgandam. Quę nanque cœli annunciant, omnibus nota fiunt, quum illi ab omnibus conspiciantur, & luce sua cuncta detegant. Hinc quoque Iustitia et Iudicia Dei in scripturis eadem sunt, & idem quæ eius bonitas & fides uel ueritas, de quibus Psalmo trigesimosexto canit.

Iudicia dei uel domini, alia quoq; ratione dicuntur, nimirum quod nihil iniquitatis habent: sed quicquid ipse facit, iusto et recto iudicio facit, nulli iniuriam faciens, Psalmo 7. 18. & 118.

Iustitiæ uocabulum pro innocentia poni, scripturæ sacræ contrarium non est, ut Dauid Psalmo 4. Iustitiam suam uocat innocentiam & animum de omnibus benemerendi, quo eximio sanè præditus, neque iniuria cuiusquam regnum inuaserat, quod falsè et impiè ei Semei filius Gera improperabat, secundi Regum sexto capite. Copiosius uerò Psalmo 17. 26. 101. Et sacra scriptura meminit secundi Regum octauo capite, quod fecerat iudicium & iustitiam omni populo. Et Moses uir Dei hac iustitia contra seditiosos quærebat. Et Samuel coram uniuerso Israele testatus est. Et Diuus Paulus de sua innocentia, synceritate & fide in Euangelio prædicat ad Corinthios & Thessalonicenses. Et Ezechias rex suam iustitiam extollit. Paulus suis laudibus nihil aliud quàm Euangelio fidem & innocentiæ suæ in Christianis æmulationem quæsiuit. Ad hunc ergo modum intelligi debet, quod de sua iustitia in Psalmis compluribus Dauid iactat. Sic & Esaiæ 54. cap.

Iustitiæ nomine interdum uenit beneficentia & integritate sine fide capitur, qua usus est Iacob erga socerum suum Laban, Genesis trigesimo capite, Respondebitq; mihi cras iudicia mea, quando placitum tempus aduenerit coram te. Pro misericordia, Deuteronomij sexto capite, Et Iustitia erit nobis. Septuaginta, ἐλεημοσύνη. Pro impletione Legis & cæremoniarum Dei accipitur, Matthæi tertio capite, Omnem iustitiam.

Iustitia & benedictio Dei nonnunquam sunt idem, scilicet ipsa misericordia & gratia Dei nobis collata in Christo. Nam iustitiæ nomen comprehendit in se misericordiam & benignitatem, ut, In Iustitia tua libera me. Item, pro gratia & amicitia, Esaiæ quarto capite. Hæc hereditas seruorum Domini, & iustitia eorum apud me: hoc sensu: Hanc meis innocentiam dabo, hac gratia prosequar: huius, amicitiæ fœdera cum eis inibo.

Iustitia capitur quoque pro ipsa ordinatione ciuili, uel qui recta & iusta iudicat, Pro uerbiorum decimo septimo capite. Malum est, principem percutere, pro, Iustitiam. Pro sceleribus per Antiphrasim Iustitia usurpatur, ut Esaiæ 57. cap. Quin potius Iustitiam tuam prodam.

Iustitiæ uocabulo Diuus Petrus usus per Heterosim, pro Iustis, 2. Petri 3. capite. In

quibus Iuſtitia inhabitat. Iuſticiam fidei uocat Paulus Romanorum tertio capite, Iuſtitiam teſtimonio legis et prophetarum cõprobatam. Quod autem Iuſtus, ut Galat. tertio capite. Paulus diſſerit, fide ſua uiuet. Id eſt, quod fide iuſtificentur ſancti, tradidit ſanctiſsimus propheta Abacuc capite ſecundo. Et 2 Corinth. 6 capite, Iuſtitia per fidem ex deo eſt, tribuitq; ea quę dei ſunt Deo, & hominibus quod ipſa ſuadet charitas. Iniuſticia deum nec agnoſcit, nec hominem curat, ſe quærit in omnibus, nihil ſani, nihil æqui, nihil moderati uel temperantiæ habens.

Iuſticiam omnem explere, Matthæi tertio capite. Loquutio eſt Hebraica, qua frequenter utuntur. Quum enim rem ut oportet & conuenit, factam eſſe ſignificare uolunt. Kamiſchpat uel Bemiſchpat dicũt, Secundum Iudicium Germanicè, vvie man ſol, vvie es recht iſt, vvie ſich geburt, quaſi diceret, Quod à deo eſt ordinatum nos exequi decet: etiamſi maior te ſum, tamen ita deo uiſum eſt, ut à te baptiſma recipiam, ut qui me recipiũt, & in me baptizantur, agnoſcant me fratrem & conſortem, quum idem ſymbolum cum illis geſtem.

Iuſticia ſeculorum Chriſtus appellatur, qui eſt omnium ſeculorum & ſanctorum ab exordio mundi ad finem uſque, iuſtitia & ſanctificatio, Danielis nono capite iuxta Hebræum. Denique Iuſtitiam iuſticiam ſequi, Deut. 16. capite, id eſt, quod maxime iuſtum eſt. Nihil aliud quàm ſequeris Iuſticiæ ſacrificia, Deut. 33. Id eſt, ſacrificia quæ ſecundum legem fieri debent. Iuſtitiam habere coram deo, Deut. 24. capite. Id eſt, hoc tibi reputabitur ad iuſtitiam, & opus tuum probabit Dominus.

Iuſtitiam imputari, idem eſſe quod iuſtificari & remitti peccata tegi'que, idem eſſe quod imputari iuſtitiam, Igitur Paulo iuſtificari, idem eſt atque à peccatis abſolui. Sic Romanorum octauo capite dicit: Quis accuſabit electos Dei? Deus eſt qui iuſtificat. Et 1. Corinth. 4. cap. Nihil mihi conſcius ſum, ſed in hoc non iuſtificatus ſum, id eſt, iuſtus iudicatus.

Iuſtitiam & iudicium facere, eſt rectè & iuſtè uiuere, Geneſis quinto & decimooctauo cap. Poſtremo, Iuſtitia eſt duplex: una Moſaica, altera Chriſtiana: una externa, altera interna: una carnis, altera ſpiritus: una humana, politica, ciuilis: altera diuina, cœleſtis & ſpiritualis: una Phariſaica, altera uera: una uetus, altera noua: una immunda, altera munda: una hypocritica & uana, altera uera: una temporalis, altera conſtans: una operum, altera fidei: una Legis, altera Euangelij: una meritorum, altera gratiæ. Illa præcipit & nihil præcipit, & tamen omnia implet, quia Chriſtum habet, qui eſt Legis impletio, quiq; ſpiritum ſuum donat, per quem remiſsionem peccatorum conſequimur, ad quoduis bonum faciendum hilares & ſpontanei, qui facit ne imputetur peccatum. Nam perpetuo luctatur cum carne & ſanguine. Hæ duæ iuſtitiæ ex diametro pugnantes, inuicem colluctantur, donec caro & ſanguis manet. Nam prudentia carnis Iuſtitiam ſpiritus non capit, nec ſuam argui patitur. Contrà prudentia ſpiritus Iuſtitiam carnis laudari non fert, ſed unam fidei & gratiæ Iuſtitiam prædicat. ſicq; fit, ut perpetuo bello conterantur hi duo paruuli, Iacob & Eſau in utero Rebeccæ. Item, Iuſtitias carnis, Hebr. 9. cap. exteriorem iuſtitiam uocat Paulus.

¶ *Iuſtitia Dei* quæ dicatur, linguæ ſacroſanctæ aſſueſcendum eſt, utiq; bonitas dei dicitur. Vt nanq; iuſtitiæ nomine omnẽ uirtutem, ita & Hebræi ſummam morũ rectitudinem, & abſolutam bonitatem Zadik uocant. Vel iuſtitia dei, pro ipſo deo. Nam iuſtitia dei, pro ea qua ipſe iuſtus eſt, hoc eſt, undequaque perfectiſsimè bonus accipi ſolet, ut Pſal. 5. Deduc me in iuſtitia tua propter inimicos meos, hoc eſt, deduc me per bonitatem tuam, qua iuſtus es, & bonus. Deduc me, ut quemadmodum tu es, ita ego quoq; ſim et bonus & iuſtus.

Iuſtitia dei eſt quoque, qua nos iuſtificat, non qua iudicat, ut idem pollere intelligas, quod gratia. Vltricem enim illam iuſtitiam ſcriptura iudicium appellat, Pſalmo 22. Venient & annunciabunt iuſtitiam eius,, &c. hoc eſt: benignitatem mirificam præſtitit, redimens eos à ſeruitute ſatanæ, & donans beata libertate regni cœleſtis. Sic & alibi Dauid Iuſtitiam accipit pro ſumma uirtute Dei ex qua uiri boni uocantur, ut Pſalmo tertio, In Iuſtitia tua eripe me. Romanorum tertio capite, Ad oſtenſionem iuſtitiæ ſuæ, pro ueritate Dei ponitur. Et Pſalmo ſeptuageſimoprimo. In tua iuſtitia libera & eripe me. Valet autem pro tua æquitate, pro tua bonitate, non pro meo merito aut dignitate, Pſalmo trigeſimoprimo, In Iuſtitia tua uindica me. Hic Iuſtitiam pro ſumma bonitate,

gratia

gratia, misericordia accipit, secundum hanc ergo se orat hic sanctus iudicari, nequaquam secundum seueritatem eius, hac sua bonitate siue iusticia, qua suos refingit, deducit, saluos nos reddit, & uerè absolutum sese illis præstat. Iustitiam Dei sæpe pro ea qua Deus ipse iustus, hoc est, summè bonus accipit scriptura, ut suprà, & Psalmo 71. Alio modo potest Iustitia Dei accipi, pro ea quam nos decet, & in nobis probat Deus. De hac Iustitia plura diximus in nomine Bonitatis.

Sicq; constat multoties Iustitiam Dei accipi in diuinis uoluminibus, pro misericordia, ueritate Dei, gratia, fauore, & beneficentia Dei erga nos: hac ratione, quod Deus iustus est, & præstat quod pollicetur. Pollicitatio ex misericordia, est quod præstat, iustitia est, Genesis uigesimo capite, Hanc misericordiam facies mecum. Similiter pro eleemosyna in fide facta, Esaiæ 58. cap. Ibit ante te iustitia tua. Quomodo & opera iustitiæ deus remunerare solet: nimirum ut fructus spiritus, uerè ac unicæ fidei euidentissima argumenta & iudicia, Romanorum 10. capite, Ignorantes dei iustitiam, iustitiam dei fidem in Christum uocat.

Iustitia enim Dei dicitur, non qua iustus est Deus, at quam dat homini Deus, ut iustus sit homo per Deum. Iustitia uerò hominis est, qui de suis uiribus præsumebant, & qua impletores Legis seipsos ex sua uirtute iustos asserebant. Iustitia dei deniq; dicitur, quæ deo iudicante subsistit, quæ deo probatur, ac grata est. Hanc in hominibus non inueniri, fides ipsa dictat, & sacræ literæ abundè testantur, Iacobi cap. 1. Ira uiri iustitiam non operatur.

¶ *Iustus*, qui iustitia præditus est, & scriptura Zadikim, & Latini iustos uocant, quos iure intelligimus eos qui proximos uerè diligunt, eoq; Legem totam seruant, omni uirtutum genere ornati, atque spiritu Dei donati: indeq; germani filij Dei, sancti & boni. Hæc uerò quum hic inchoata tantum & imperfecta omnia sanctis adsint, ideo imperfectè quoque iusti sunt, quicunque hoc nomine in præsenti uita censentur. Veruntamen ita uocantur, quibuscunque & iustitiæ fundamentum, eò quod in quibuscunque hoc fuerit, hi plenam olim & cõsummatam iustitiam percepturi sint, iuxta illud: Quos prædestinauit. Hinc scriptura iustum ferè ubique pro credente, pro fideli, & in Deum per Christum ex corde confidente accipit, Psalmo septimo, Diriges iustum, id est, credentem. Et Romanorum primo capite, sicut scriptum est, Iustus ex fide uiuet. Tales fuerunt Noe, & Abraham: hij autem erant fideles, qui non aliunde uiuebant nisi per fidem, Matthæi uigesimo septimo capite, Iusti in uitam æternam. Lucæ primo capite, Erant ambo iusti.

Iusti uocabulum quandoque pro uerace accipitur. Sic Deus fidelis, iustus & uerax est in omnibus sermonibus suis. Iustum accipi pro robusto, scripturæ rarum non est, Esaiæ quadragesimonono capite, Equidem captiuitas à forti tolletur, id est, iusto. Pro sacerdote, Ezechielis tertio capite, Et si conuersus iustus à iustitia sua fecerit iniquitatem, &c. Pro innocenti, Geneseos sexto capite, Vir Zadik, id est, iustus, hoc est, innocens. Peccaui, inquit Iudas Iscarioth, tradens sanguinem iustum. id est, innocentem. Prouerbiorum decimo capite, Iustitia uerò liberabit à morte. & capite secundo, Iustitia exaltat gentem, Iustum & bonum, Romanorum quinto capite, per Heterosim rem iustam & bonam significat.

Iustus, in scriptura sæpenumero, non qui perfectè iustus est, sed iustitiæ amans & studiosus est, Psalmo 125. Quia non relinquit Dominus uirgam peccatorum super sortem iustorum, hoc est, non diutius patietur, &c.

Iustus, is interdum inops, Psalmo quartodecimo appellatur, hoc est, rebus omnibus mundi huius denudatus, qui Dei præsidium ac uoluntatem hominis præsidio & uoluntati præfert.

Iustus & rectus is dicitur, qui à iustitiæ rectitudine nusquam deflectit, sed in omni iam semel arrepto proposito perstat fixus et immobilis, contra eius morem qui ad tempus credit, & in tempore tentationis recedit, Psalmo 33. Nam rectos decet collaudatio.

Iustorum uia, fides est, diuinorumq; præceptorũ cura atq; obseruantia, nõ elumbis, aut languida, sed uirilis & perseuerans, Psal. 1. Quoniam nouit dominus uiam iustorũ.

Iustus & perfectus, exponitur Geneseos sexto capite, Noe, inquit Moses, atque perfectus fuit in generatione sua. Ebræi hoc loco alias habẽt uoces, Zadik & Thom uel Thamim. Zadik significat iustum, qui in sese quidem iustus est, at publicis non fungitur of

ficijs. Thom uerò (quem Latini ubique perfectum reddit) significat eum, qui corrumpi nequaquam potest, qui ubique suo officio satisfacit. Noe fuit uir integer. Ein uffrechter, styff, treuue, redlich man, qui nusquam cedit.

Denique Iustum aliquoties idem, quod Leges dictant. Æquum, quum illud ipsum Iustum habita humanitatis ratione, nonnihil temperatur secundum personarum & aliarum circunstantiarum exigentiam. Id Græci τὸ ἐπιεικὲς uocant, Latini æquum uel moderationem, aut clementiam iuris. Sæpe quum Deus dicitur Iustus, id est, solidè probus, sic accipere conuenit, non quod in se probus existat, sed quod probos nos efficiat. Nam quæ deo et Christo seruatori nostro scriptura tribuit, omnia ad nos referẽda sunt, eo quod non, quid Deus in se, sed quid nobis esse soleat, illa prædicet. Propterea illa uerba Zachariæ 9. capite, Rex tuus uenit tibi Iustus, sic accipienda sunt: Venit ut te iustificet sola sua gratia per se ipsum. Hoc sensu utitur isto uocabulo D. Paulus Rom. 3. ut ipse sit iustus & iustificans.

¶ *Iustificare & iustificari*, constat uerbum forense esse in scripturis præsertim Ebræis, & significare propriè secundum aliquem iudicari, causamq; alicuius comprobari, absoluere ut sic dicam, Populus Romanus iustificauit Scipionem accusatum à tribunis, id est, absoluit, seu iustum pronunciauit. Similiter & in sacris, ut Deuteronomij uigesimo quinto capite, Cum inter litigantes iudicandum est, iustum iustificent, & impium condemnent. Et Prouerbiorum decimoseptimo capite, Qui iustificat impium, aut qui condemnat iustum, uterque est abominatio Domino. Item Esaiæ quinto capite, Qui iustificant impium propter munus. Ab isto autem forensi usu deductum est, ut iustificari significet in genere approbari aliquem, uel ut iustum agnosci, atque laudari. Hinc Lucas de populo & publicanis, qui ad prædicationem Ioannis baptizati sunt, scribit, quod iustificauerunt deum, id est, iustum agnouerunt, & confessi sunt. Item Psal. 51. In te solum peccaui, ut iustificeris in uerbis. sed & illud Domini fuit ad Pharisæos: Vos iustificatis uos coram hominibus. Et Matthæi 12. cap. Ex uerbis iustificeris, hoc est, liberaberis, absolueris. Sic Germani loquuntur, Er ist gut geben, Er ist böss geben. Rom. 8. Quos uocauit, eos & iustificauit. Hinc in Euangelio Iustificari, ait Christus: uel iustificatam esse sapientiam à filijs suis, hoc est, filiorũ suorum iudicio absolutam, quum non habeant qua parte accusent. Nam si duriter uiuentem requirant, habeant Baptistam, qui tamen Christo suffragatus sit si uerò suauem ac blandum, Christum se ipsum, Esa. 50. Iuxta est qui iustificat me, id est, absoluat. Sumpsit igitur Paulus uerbum Iustificandi, ex cõsuetudine Ebraici sermonis pro absoluere, & iustum, id est, acceptum pronunciari: ut si dicas, Dauid est iustificatus à peccato, id est, absolutus & recõciliatus, seu receptus in gratiam. Sic Paulus Rom. 4. inquit, Credenti in eum qui iustificat impium, id est, absoluit. Apostolico igitur significatu uerbũ hoc Iustificari coram deo usurpamus, hoc est, pro eo quod est hominem à deo propter mortem filij sui Domini nostri Iesu Christi, cõdonatis peccatis, recipi in gratiam, adoptari, regenerariq; in filium, & hæredem uitæ æternæ.

Iustificari uerbi huius est & alia significatio, pro approbari bene agentem, qua significatione usus est Diuus Iacobus, cum ex eo quod Deus laudauit Abraham propter obedientiam suam, quam immolatione filij sui exhibere paratus erat, promissionemq; ei iterum confirmauit, multiplicandæ posteritatis, & donandi seminis benedicti, Christi domini, concludit, Abraham iustificatum esse etiam ex operibus, nõ ex fide solum. Hæc autem iustificatio aliud non fuit, quàm rectè facientis collaudatio, et remuneratio, non personę in gratiam receptio, & in sortem filiorum dei adoptio. Constat ergo accipi uerbum hoc aliquando & pro approbari alicuius bonam causam, pro laudari scilicet & remunerari à Deo aliquem ob iustitiam, & præstitam ipsi obedientiam. Sic uidemus usurpatum hoc uerbum à Paulo, cum scripsit: Non auditores, sed factores Legis iustificari coram Deo Similiter uocem hanc in Apocalypsi capite uigesimosecundo usurpatam esse, pro proficere in iustitia.

Iustificari igitur operibus, significat consequi remissionem, & iustum seu acceptum deo esse, propter proprias uirtutes & facta. Econtra uerò iustificari fide in Christum, significat consequi remissionem, & iustum, hoc est acceptum reputari non propter proprias uirtutes, sed propter mediatorem filium dei.

Iustificare uerbum interim usurpatur pro excusare, Geneſis 44. capite, Quid loquemur, & quo nos iustificabimus. Item, quod idem sit se iustum & probum existimare, &

re,& gloriari & oſtentare,& iuſto cenſere & laudare,ſeſe expurgare ab omni culpa uitioq; abſoluere,& ſe pro iuſto uenditare. Quemadmodum legimus de Phariſæo, Lucæ 10.capite, Ille autem uolens iuſtificare ſeipſum,id eſt,expurgare,&c. Et Lucę 16. At ille Ieſus,ut ſuprà: Vos eſtis qui iuſtificaſtis uos coram hominibus,&c. Id eſt,exiſtimatis uos probos,iuſtos.

Iuſtificatio,hinc aliud non eſt quàm abſolutio,reconciliatio ſeu acceptatio diuina perſonæ ad uitam æternam. Hoc eſt, Iuſtificatio,ſignificat remiſsionem peccatorum,&c tranquillam conſcientiam & certam ſpem uitæ æternæ. Iuſtificari,mundari ſiue abſolui eſt, Gal. 2.cap.

Iuſtificationes dei autem ſunt uerba promiſsionum eius,quibus dum credimus,à deo iuſtificamur,quemadmodum mendacijs credtis damnamur. Pſal. 118. Vtinam dirigantur uiæ meæ ad cuſtodiendas iuſtificationes tuas,id eſt,utinam recta incedant uiæ meæ,hoc eſt,adfectus cordis mei & conuerſatio mea,& non ſeducatur aliena doctrina, alienis mandatis,alienis iuſtificationibus, Pſal. 104. Vt cuſtodiant Iuſtificationes eius,legem requirãt,id eſt,ut credant uerbo eius,qui ueritatẽ ſui uerbi in omnibus declarauit.

Iuſtificationes Diuus Paulus ad Hebræos uocat,non uerba & promiſſiones diuinæ,ſed ea quæ declarant Iuſtificationem in ſpeciem,etiamſi eam non præſtent,ut ſunt ſacrificia,purificationes legis, Rom. 2.capite, Iuſta & conditiones fœderis. Sic & apud Lucam uidentur poni pro externa religione,ritibus inquam et cæremonijs à deo inſtitutis. Hæ autem Iuſtificationes dicunt non quod per ſe iuſtificẽt,ſed quod fiant à iuſtificatis: iuſtificationisq; modũ per Chriſtum, ſacramentali ratione repreſentẽt & iuſtificatos in cultu dei exerceant, Lucæ 1. In omnibus iuſtificationibus. Iuſtificationes facere, eſt mandata domini humilitatis ſenſibus operari. Pſal. 118. Inclina cor meũ ad faciendas iuſtificationes tuas in æternum propter retributionem.

L

LABIVM, pro ſermone,lingua,loquela & idiomate ponitur, Geneſis 11. Et erat omnis terra labium unũ & uox una omnibus. Labiũ,unum ſermonem dicit,& idipſum iterum per uocem,ſignificans omnes uſos eadem uoce & lingua. Et eodem capite: Confundamus illis labium illorum,id eſt,loquelam,ne alter alterius linguam audiat,id eſt, intelligat. Item uocauit nomen eius Babel,quia ibi confudit dominus labiũ omnis terræ. Item ſub Labijs eorum,uenenum aſpidum. Nam ſæpe enim ea quæ ſunt ſenſuum ad animum transferimus:ut, Videre,pro intelligere. Eſt enim uidere oculorum. Rurſus quæ ſunt animi,ſenſibus tribuimus,& id frequens eſt in literis ſacris.

Labium deinde pro littore, 4. Reg. 2. Et reuerſus ſtabat ſuper labium ipſius Iordanis. Extremitates quoq; oris,& aliarum rerum,labia Hebræi uocant, 2. Paralip. 4. Et fecit mare fuſile decem cubitis à labio ſuo uſq; ad labium ſuum.

Labium præterea pollutum uel impurum,eſt dum quiſque quod ſuæ carni probatur,loquitur. Vnde Eſaiæ ſexto capite,ſe & populum ſuum polluti labij eſſe confeſſus fuit,quod non ut ſeraphim Dominum collaudaſſent,ſanctumq; celebraſſent, Sophoniæ tertio capite.

Labium purum atq; purgatũ & electum eſt,quod iugiter celebrat bonitatem dei, Sophonię 3. Vt omnes inuocent nomen domini. Et Pſal. 45. Diffuſa eſt,inquit,gratia in labijs tuis. Spiritus laudat ſpõſum, uidelicet Chriſtum ab eloquentia,leporeq; ſermonis.

Labiorum uirum atqui, Iob 11. cap. rhetorem uocat. Ita incircunciſis labijs ſe ait Moſes,minus ſe idoneum ad loquendum ſignificans. Et in Pſalmis gloriantur impij & arrogantes: Labia noſtra à nobis ſunt. Labiorum uerbum Eſa. 36. capite, pro uerbis,quæ uiua uoce proferuntur.

Labia aliquando pro occulto uerbo,nonnunquam uerò pro manifeſto uſurpatur. Pro occulto,ut eſt illud Solomonis, Prouerb. 10. Labia iuſti conſiderant placita. Pro manifeſto autem, Prouerb. 8. Aperientur labia mea,ut recta prædicent.

Labia oſculi ſiue blanda,iucunda,quæ ad rem reſpondent,hoc eſt,rectè iudicant et docent. In rebus enim humanis amplectuntur eos,qui aptè reſpondent,alios ineptè, reijcimus. Sic in rebus ſpiritualibus illa labia nobis blandiuntur,quæ aptè reſpondent cõſcientijs noſtris,ut quum dicitur: Crede in Chriſtum,is eſt Pontifex,accedamus cum

fiducia ad eum Quid enim iucundius posset esse conscientiæ hoc labio, ut Prouer. 24 cap. Labia osculi, quæ respondent appositè.

Labia dolosa, in scriptura dolosum falsum & excogitatum cor, quod os aliud loquitur, quàm homo corde sentit. Hoc est, Labia dolosa sunt, quæ loquuntur contra sententiam cordis & conscientiam, et mentiunt proximo ad decipiedũ, Psal, 12. Et Psal. 17. Dauid corde orat, non in labijs dolosis, id est, tu scis quod ex corde loquor. Hypocritæ labrijs dolosis orant: de quibus dicitur Matthæi 7. Non omnis qui dicit mihi, Domine, domine, &c. Et Esaiæ 29. cap. Populus iste, ore me honorat, cor autem longè à me est.

Labia uenenata, lingua quæ intensa est, Prouerb. 16. cap. Ita labia uenenata cum malo corde congruunt, id est, Dignum (ut in adagio est) patella operculum. Spurcum os improbo peccatores. Similes habent autem labra lactucas, conuenit cum illa sententia Christi, Ex abundantia cordis os loquitur. Venenatum os prodit & probat malitiam cordis, sicut in Pharisæis, quando dicunt Christum habere dæmonium, quod est summa contumelia & blasphemia id attribuere Deo, quod est Satanæ. Proinde ut argenti scoria est, quæ uas fictile cingit, ita labia uenenata cum prauo corde conueniunt.

Labium porrò ueritatis, ueritas est, & cor simplex, ut per Antitheſim, labia mendacij, omnis hypocrisis, Prouerb. 10 cap.

Labijs colaphum infringi, idem est quod deludi, contumelia adfici. Vide superius in litera C.

Labiorum egressio, Numer. 30. capite, Omnis egressio labiorum eius, in uotis eius, & in obligatione animæ eius, erunt infirma: Vir eius dissipauit illa, &c. id est, quicquid dixerit uouendo & obligando animam suam, irritum erit, quia maritus contradixit: neque peccauerit in Dominum, si non reddiderit uota illa.

Laborare, significat nonnunquam anxium & in magna difficultate esse. Ita enim Esaiæ 52. cap. accipitur pro eo quod laborauit anima eius, id est, uehementer anxia fuit, sicut ait, Tristis est anima mea usque ad mortem. & Dauid Psal. 6. Laboraui in gemitu meo: significat anxiũ, et in magna difficultate sese fuisse. Hic inquam labor cogit, ut tam ardua & grandia sit promptus, tum facere, tum pati, Beati qui lugent. Et Exodi 29. Nouersumq; laborem qui accidisset eis. Id est, omnem molestiam & sustinuissent & passi essent. Sic enim & uocabulum laboris, pro adflictione & calamitate sumitur, ut suprà Esa. 53. ostensum est. Laboris nomen item pro prauitate, malicia, iniquitate, Psal. 45. usurpatur. Et labor in medio eius, quæ prauitas insignis tum corporis tum animi deformitas ac peruersitas: qui enim huiusmodi mentis affectus est labe, quid non cum labore, æstuq; animi molitur & agit?

Laborare interdum pro pecunia affici & deficere, Exodi 7. cap. Laborabunt Ægyptij ad bibendum aquam de flumine. Et quemadmodum Hebræi uerbo Laborandi utuntur, sic & Latini quoq; eleganter, Laborant bonæ literæ. Sic & Hebræi interdum, ut Exodi 7. capite. hoc uersu usus est Moses, Ægyptij carebant aquis, Et laborabant Ægyptij ad bibendum aquam de flumine, dicit Hebræus, Laborauit ut bibant, pro, non possunt bibere, Exodi 7 cap.

Laboraui sustinens, loquutio est Hebraica. Esaiæ capite primo, Laboraui sustinens. Symmachus (teste Diuo Hieronymo) uertit ἐκοπώθην ἀλασκόμενος, id est, defeci miserans, ut ostendat se nequaquam ultra misereri, quia aliud sit seruos ad se missos occidere, aliud filium. Hunc sensum & in Hosea legimus: Perditio tua Israel, tantum in me auxilium tuum. Quod ita intelligitur, Pereas Israel, quia non tuo merito, sed meo tantum saluaris auxilio.

Laborantes & oneratos uocat Christus, qui iam peccata sua sentiunt, & pauperes spiritu existunt, quod non alij, quid Christus sit agnoscere queant. Satisfactio enim est pro peccatis, mediator & intercessor eorum, qui iratum Deum timent.

Labor & Dolor, duæ illæ Hebrææ uoces, Anen & Amal, quas possumus adflictionem et laborem uertere, sæpius maximè in prophetis coniunctim ponuntur, opusq; est ut nobis familiares faciamus: genuinũ enim usum cõplectuntur. Alter quo nauseam, & grauamen significant. Hoc opus, hic labor est. ita & Psalmo octuagesimonono de senio confectis ait: Quod si diu uixerint, ad octoginta annos perueniunt, quod suprà est, Anen & Amal est, id est, adflictio & miseria uel labor est, eò quod secum difficilis & infelix res uitaq; sit. Alter, quod iniquitatem, nefas & malitiam significent, quomodo

prophetis

prophetis in usu est, ubi in impios inuecti, pessimam illorum uitam, adflictionem & laborem nominant, ut Psal. 9. de Antichristo ait: Sub labijs suis adflictio & labor. In Prophetis Iusticiæ hominum labor & dolor appellantur. Quia in his iusticijs sine charitate, multum est operis & laboris, & nullus fructus. & Psal. 139. Labor labiorum ipsorum operiet eos. Psal. 7. Ecce parturiet iniusticiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem. id est, Anen, hoc est, laborem parturit, dolorem & anxia studia depingit. Et Ecclesiast. capite 10. Labor stultorum adfliget eos. & fæpius eodem libro, Vanitas & adflictio. Ita enim prædixerat Dominus Mosi populum Israel se esse traditurum in manus hostium, ut ibi seruirent dijs alienis, qui nõ darent eis requiem, nec die, nec nocte. & Dauid Psal. 13. Contritionem & infelicitatem. Et alibi scriptura uocat Vastitatem & inquietudinem. Viæ difficiles. Sap. 5.

¶ *Lactis* nomine omnis prima inductio fidei, & rudimenta rerum Christianorum, id est, simplex doctrina uenit. Hebr. 5. & 1 Corin. 3. cap. Quoniam sicut lac sine labore & sine opere dentium manducatur, & manducantem suauitate sua delectat: sic & mirabilia Dei multum laborem uidentibus admiratione delectant, & ad fidem molliter inuitant. Panis autem perfectioris doctrinam iustitiæ significat. Hæc autem habentur apud Chrysostomum.

Lac, Diuus Paulus imperfectam doctrinam & humilem sermonem uocat, & de minimis differentem. Solidum uero cibum, quæ perfectiora & altiora, dicit ad Heb. 4. cap. Et facti estis opus habentes lacte, & non solido cibo. Lacte uos potaui, non esca. Vbi & hoc annotauit Bulgarius in Epistolam ad Hebræos, scilicet uerba Diuina pro ueris & certioribus nutrimentis esse pijs. Dabo enim, inquit, his famem audiendi uerbum Dei. Hæc ille.

Lac rationale. 1 Petri 2. cap. Spirituale, non corporale lac intelligit. Lac uero istud, aliud nihil est, quàm ipsum Euangelium fide comprehensum, quod idem & semen est, quo concepti sumus atque renati, idipsum etiam cibus est, quo postquàm adulti euasimus, pascimur: armaturaq; est quoq;, qua induimur & armamur.

Lac doli expers, hoc est, syncerũ, ut non iuxta carnem sapiamus, aliàs fit insynceram & corruptam. Diuus Petrus ex Esaia cap. 66. transsumpsit, inter quæ uerba Lactis meminit: hoc est, donorum spiritus sancti, cœlestis sapientiæ, Euangelij & genij diuini. Inest enim lacti quidam ueluti genius, qui in pueros per ubera ferè transfunditur.

Lactantes præterea sunt ij, qui nihil præter Dei uerbum norunt. De quo in Canticis, Mel & lac sub lingua tua. Sugunt enim duo ubera: id est, Testamenta dei, de quibus rursum in Canticis, Meliora sunt ubera tua uino. Idcirco docti non ad mundum, sed ad regnum cœlorum, proferunt de thesauro suo & noua & uetera. Sic & infantes, qui paruuli mundo uidentur.

Lac & mel, significant omnem adfluentiam, ubertatem & abundantiam rerum. Sic Chanaan terra promissionis lacte & melle fluere, non raro in scripturis dicitur, & regio Sodomorum hortus uoluptatis erat.

Lac & mel manare, hyperbolicos omnem fertilitatem hisce uerbis demonstrant Hebræi. Num. 14. Et Verg. Mollia fluant illis & rubus asper ferat amomum.

Lacte & melle fluens terra. Exo. 3. id est, quæ abundat optimis quibusque fructibus & rebus delicatissimis. Et Exodi 33 capite, In terram fluentem lacte & melle. Id est, plenam omnibus suauibus. Per Lac autem intelligit omnes res necessarias ad uictum. Et Nume. 14 capite, Lacte & melle manantem. id est, quæ abundat omnibus necessarijs ad uictum hominis. Ioelis 3 cap. ubertatem, fertilitatem & abundantiam, per dulcedinem & lac designantur.

Lactare deniq; pro blandiri. Hoseæ 2 cap. Propterea ecce ego lactabo eam, & ducam in solitudinem.

¶ *Lacus, puteus*, Hebræis sunt maria: nam quoslibet lacus maria uocant, Sic pisces maris quoslibet intelligunt, quod piscium in mari & in lacubus maior soleat esse copia. Soph. 1. Aufero uolucres cœli & pisces maris.

Lacum deinde Hebræi ponere usitati sunt pro ergastulo carcere, & reorum detentione aut neruo. Esa. 24. cap. Et congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum. Hoc de impijs, tum angelis, tum hominibus accipiendum. Hierem. 17. cap. Ingressus est in domum laci & in ergastulum: sic in Exodo dicitur, A primogenito Pharaonis

usq; ad primogenitum captiuæ, quæ erit in lacu. Hic lacus nominatur subterraneus fossæ custodiæ captiuorum aptæ, & in multis quidem modis. Sic & Hieremiam in lacum iniecerunt, plura apud Basilium in Psal. 29. Exaltabo te Domine.

Lacus adhæc nomen apud scripturam in malam partem plerunque reperiri, sicut & Puteus in bonam. Lacus enim est, in quo Ioseph à fratribus deiectus fuit, Et in Psalmis: Deputatus sum cum descendentibus in lacum. Et in Hieremia, Effode sibi lacus pertusos, qui non poterant aquam continere. Et in Daniele lacus leonum scribitur in quem ipse coniectus est. Puteum autem effoderunt Abraham & filij Isaac. Et ad puteum exiens requieuit Moses, & mandatum à Salomone accepimus, aquam potare ex fontibus puteorum nostrorum. Deniq; seruator noster ad puteum cum Samaritana diuinis mysterijs est loquutus. Hęc ex Basilio Magno in Psal. 7. Domine deus meus. Vide latius ipsum de Lacubus salsis in congressione quarta die tertio, &c.

Lacus interdum ponitur etiam pro Inferno & sepultura foueali, & pro mundi istius profundissima calamitate, Psal. 87. Posuisti me in lacu nouissimo in tenebrosis & in profundis, Psal. 142. Non auertas faciem tuam à me & similis ero descendentibus in lacum: hic pro sepultura. Et Esa. 14. pro inferno et morte ipsa uide Rabanum. Pro lapsu & discrimine mortis: Lacus parauerunt pedibus meis.

Lacum, foueam, Infernum etiam & Sepulchrum solet scriptura, pro rebus huius mũdi terrificis, atque horrendis ponere, ut Psal. 30. Domine eduxisti ab inferno animam meam, saluasti me à descendentibus in lacum, horrorem illum ac metum, qui in conscientia pessime de se conscientia uolutatur, manere uelle.

Lacum insuper aperire & effodere, est innocentem perdere, sanguinem effundere proximi, ut Iudæi Christo fecerunt: de his impijs Psalmo 7 & Prouerb. 1. Vide suprà in uerbo Aperire.

Lacus deniq; iræ dei, Apocalypsis 14. cap. magnum & profundissimũ pelagus, immẽ samq; uim adflictionum ac tormentorum dixit unde nemo possit enatare, aut quoquo pacto emergere, Lucæ 16.

¶ *Lachryma, Plenitudo*, Deut. 22. Ne sanctifices plenitudinem. Plenitudinem uocat fructuum duriorum. Quemadmodum et Lachrymam, fructuum liquidiorum. Septuaginta τὸ γέννημα, id est, germen, fructus, uidelicet olei uel uini. Item, pro primitijs & decimis usurpant, Exodi 22 cap. Sanctificari hoc loci pro pollui usurpatur. Lachrymas pro cibo habere. Locutio est apud Dauidem hyperbolica, Psalmo quadragesimosecundo, Fuit mihi lachryma mea panis die ac nocte, &c. Cauit se ita doluisse, ut nihil æque libuerit, quàm lachrymari, & id dies noctesq; ut lachrymas iam pro cibo habuerit, non minus scilicet cupide illas effundens quàm quis uescatur cibo, omni cibi desiderio per nimiam animi ægritudinem profligare.

¶ *Lambere* pro depopulari, Nume. 22. Et dixit Moab ad seniores Midiã, nunc lambet congregatio illa.

¶ *Lampadis* nomine opera bona, & laudabilia exprimuntur, Matth. 25. Tunc surrexerunt illæ uirgines, & aptauerunt lampades suas.

¶ *Lamia, Ericius*, Esa. 34. Ibi cubauit lamia, & inuenit sibi requiem: ibi habuit foueã ericius, Per Lamiam, hypocritæ. Per ericium, malicioſum demonstrantur.

¶ *Languor, Infirmitas*, pro peccato & commisso seu culpa, Esaiæ 53. Profecto ipse portauit languores & infirmitates nostras tulit. Docet propheta Christum sanasse morbos infirmorum. Et locus hic manifeste ad peccata attinet, ut 1. Petri 2 cap. habemus, Cuius uibice omnes sanati sumus à peccatis.

¶ *Languere*, pro diminuere, Ioelis 1. cap. Quia deuastatum est frumentum, confusum est iniustum, elanguit oleum. Septuaginta ὠλιγώθη, diminutum est.

Languere omne cor & mœrere omne cor. Esaiæ primo capite, Tropice dicit, quod & prophetæ & magistratus pessime haberent. Sunt enim caput & cor sensus & mentis arces, &c. Item, A' planta pedis usq; ad uerticem. Quæ identidem in hac sententia sunt, Nam Esaias uult ostendere per omnem populum, neque in patribus, neque in plebe quicquam esse saluum.

¶ *Lapis*, Hebræis interdũ est plumbatum illud, quod in uirga Geometrica perpendet. Sic fieri potest, ut & Esaiæ trigesimoquarto cap. Et pondere exinanitionis expendet, de perpendiculi lapillo loquitur. Alias tamen ponderum lapides, absolute lapides uocant.

uocant. Pro pondere usus est Micheas 6 cap. In sacculo tuo lapides doli, Deut. 25. Non erit tibi in sacculo tuo lapis & lapis.

Lapides ferrum sunt in ea patria, Hebraismus, pro, in qua sunt fodinæ ferreæ, Deut. 8. cap. Item Lapides perfecti, non secti, Deut. 27 cap. Et de saxis informibus & impollutis seu lapidibus perfectis. Lapides plenitudinũ uocat Moses, Exodi 25. gemmas quæ auro & argento includi solent, ut uidemus in annulis quas parabant ad ornandum superhumerale & pectorale.

Lapides repletionum uocat eos, qui palis aureis includi solent, Exodi 35. Et lapides repletionum, pro superhumerali & pectorali.

Lapis, pro omni (iuxta sententiam Kimhi) eo quod lapis sit unum corpus, Genesis 49. Inde pascar lapis Israel. Item, Lapides gentes denotant, Matth. 3. cap. Lapides quos digito Ioannes nimirum monstrabat, gentes duras reiectis Iudæis elegit, Matth. 21 cap. Lapis angularis siue angulus, Christus est, duos parietes Iudæorum & Gentium in unitatem fidei, spiritus & pacis coniungens. Ad hoc Iudæorum populus lapis.

Lapidis nomine ueniunt Apostoli & uiri pij, sine opera iusticiæ & fidei. Nam Petræ aut Lapidis uocabulum in scripturis multifariam sumi constat: nonnunquã enim ueros & materiales lapides significat, aliquando homines induratos & rigidos ut Ezech. 11 cap. & 36. & Matth. 3 cap. Alibi uerò pro eximijs & primatibus, ut Threnorum 4 cap. Interdum Christum denotat, ut 1. Petri 2 cap. Insuper duriciem cacodæmonis, & Antichristi mentem excæcatam & induratam. Cor eius indurabiliter tanquam lapis. Sic tor Nabal emortuum intrinsecus & factus est quasi lapis, Sic Lapides et puluis Zion, significant homines. Vnde constituenda est Zion, siue ecclesia ex uiuis lapidibus, ut Apoc. hyp. 21, & Psal. 101. Quoniam placuerunt seruis tuis lapides eius, hoc est, angelis, prophetis, doctoribus. Et addit: Et puluerem eius miserebuntur super puluere, contritione & uastatione Zion. Cuius lapides, principes & pastores iudicio tuo abiecti sunt, & puluis reliqui populi conculcatur à gentibus, ab impijs principibus, mendacibus & lupis, qui se pastorum persona uenditant. Nam puluis nonnunquam pro terra sumitur, more hebraico, ut Iob 20 cap. Ferrum de puluere sumitur.

Lapis super lapidem non relinqui, Matthæi 24. pro eo quod est totum ita subuertetur, ut nihil integri sit relinquendum. Ductum apparet ab ædificijs quæ subuertuntur à fundamentis.

Lapis ferro politus, culter est in scriptura, uel lapis tonsus uel rasus quoq; dicit, Exodi 20 cap. Non uteris illis politis, uel rasis uel tonsis pro ædificio. Et Cultrum usurpat scriptura pro quocunq; instrumento. Item, Lapis pro homine, Esa. 44. Et portas tuas in lapides sculptos. 1 Petri 2. cap. Æs & Lapis in scripturis corda insensibilia significant 1 Cor. 13. cap. Si linguis hominum, &c. Ezech. 11. cap. Tollam à uobis cor lapideum & dabo uobis cor carneum. Lapideæ tabulæ quæ dicantur, in litera T, infrà differemus.

Lapide & pugno percutere, est eminus uel cominus percutere, Exodi 21 cap. Si rixati fuerint uiri, & percusserit uir proximum cum lapide aut cum pugno.

¶ *Laquei* uocabulum pro dolore capitur, Psal. 17. Præuenerunt me laquei mortis. Et in eodem Psalmo pro doloribus sumitur. Pro scandalo, Exodi 10 cap. Vsquequò erit ille nobis in laqueum, Septuaginta, offendiculum Apostolus laqueum occasionem & necessitatem adpellat. 1 Cor. 7. cap. Non ut laqueum uobis injiciam, id est, quenquã uel ad hoc uel illud uitæ genus obstringam, & deuinciam necessitate quadam, &c.

Laquei significatione late scriptura utitur, pro quauis nimirum implicatione & perplexitate. Tum diuinam ultionem semper ita describit, ut subitam faciat, & res hominum irreparabiliter impediat, intricet, perturbat, confundat. Inde Psalmo 69. Fiat mensa eorum coram eis in laqueũ, Esa. 24. Idem de Moab dicitur Hiere. 48. Et Psal. 11. Pluet super improbos laqueos, ignem, &c. hunc sensum habet. Deus subita & omnia implicante ultione improbos corripiet.

Laquei, sunt scripturæ doctrinæ, siue ex diuinis deprauatæ, siue ex humanis confictæ. Quæ non modo opinionem, sed conscientiam quoque lædunt. Sicut secundæ Timothei secundo capite, Resipiscant à diaboli laqueis à quo captiui tenentur. Præcipuè pluraliter, ut diuersi generis errores accipiamus, quibus tamẽ sic capitur, ut nihil quàm laquei uideantur, ita fulgente specie ueritatis & pietatis. Quid aliud est uerbum dei peruertere, & opinionibus hominũ cõtaminare, quàm laqueos animabus ponere, ubi

ueritatis

ueritatis dei obtuitu errorem ſequitur. Sic apud Iob 22 cap. Laquei ſunt periculã, Tenebræ anxietatem, Aquarum uis aceruum malorum, cui reſiſti nequeat, ſignificat.

Laqueus deniq; uenantis apud Dauidem Pſal. 91. Nam ipſe liberabit te à laqueo uenantis, Laqueo uenantis uidetur ſignificaſſe, inſidias & clancularias inimicorum machinas, & cætera.

Laqueo ſe ſuſpendere, pro eo quod eſt ſibiipſi mortem conſcire, Actorum primo capite, Et Germani dicunt ei laqueum eſſe paratum, cui ante fores ſubſiſtit præſentaneum exitum.

¶ *Laſciuire*, eſt improbius & petulantius lædere, Gen. 16. Vidit Sara filium Hagar Ægyptiæ quem genuerat Abrahæ, laſciuientem, mutvvillen vnd ſpotten. Hinc Laſciuiam D. Petrus uocat. 1. Petri 4 cap. quando procacibus uerbis ac geſtibus animi libido prodi tur. etiamſi opus non ſequatur, & loquendo tantum atque audiendo intemperanter te geras. Vnde mox & praua deſideria ſuccenduntur, & ad factum nonnunquam progreditur. Inde naſci ſolet Idololatria. Ambulantes, inquit, in laſciuiis, cupiditatibus & uiolentiis. Ασελγείαις alibi ponit pro ἀσωτία luxu & petulantia. Budæus in Cõment. Linguæ Græcæ ex Cyrilli & Æſchinis autoritate, pro libidine, & obſcœnitate ſtuprorumq; flagitioſa conſuetudine expoſuit. Breuiter per Laſciuiam omnem intellexit D. Petrus luxum, obſcœnitatem & libidinem procacem.

Laſciuire autem uel ſtertere in cubilibus, eſt corporis uoluptati ſtudere, tum ſtertẽdo ultra modũ tum impudentius aliis geſtibus, atq; operibus, quæ à ſaturis & bene potis, atque ociofis ac pigris uentriculis in cubilibus ſolent admitti, tam die quàm nocte, tam ſolitariis quàm in congreſſu & conuentu aliorum, quæ omnia etiam naturales tenebras, atque loca occultiora requirunt, quæ ſunt à D. Paulo per Cubilia atque Laſciuias deſignata, Rom. 13. Nam comeſſari & Inebriari, eſt ſupra modum corporis neceſſarium uel bibere uel edere.

¶ *Laſſus* pro adflicto, Eſaiæ 28. cap. Hęc eſt requies mea, quieſcere facite laſſum. Quid autem ſit Pes laſſus, in litera P, infrà habebimus.

¶ *Latus*, prò inſatiabili, Pſalmo 100. Altum oculis & latum corde. Septuaginta ἀπλήστῳ. Latera Aquilonis pro Hieruſalem uſurpari conſtat, Eſaiæ 14. cap. In cœlum aſcendam ſurſum, ad ſtellas dei exaltabo ſolium meum, & ſedebo in monte feſtiuitatis in lateribus Aquilonis, Pſalmo 13. Montes Zion, latera Aquilonis.

¶ *Latitudo*, In prophetis hebraiſmus eſt, Metaphora uel Metonymia ſcripturæ propria, quam nos ſine figura conſolationem dicimus: Sicut è contra anguſtiam, triſtitiam & adflictionem dicimus. Sicut enim cor & omnes ſenſus contrahuntur, dum fugiunt, & horrent triſtia: ita dilatantur & diſtenduntur dum ablato malo rurſum bona & iucunda conferuntur. Et ſanè quàm proprie eo uerbo exprimitur naturæ triſtitiæ & lætitiæ. Nam & in fronte, & uultu toto uidemus, quàm contrahantur triſtibus & dilatentur rebus iucundis. Ideò de impijs Pſal. 17 dicitur, Et cõtrahentur in anguſtijs ſuis. Pius autem dicit, Pſal. 117. Inuocaui dominum & exaudiuit me in latitudine dominus. Vnde & Apoſtolus Rom. 2 cap. duo illa componunt, tribulationem & anguſtiam, malum ſcilicet & fugam mali. De quo tropo & ſuprà in litera D. Item Pſal. 119. Ambulabam in latitudine, id eſt, conuerſabar in latitudine, hoc eſt, ſpiritus libertate & libera conſcientia ſiue mente, diſceptatione. Sic & Pſalmo 17. Et eduxit me in latitudinem, hoc eſt, in latum campum, & liberum ex anguſtijs et manibus aduerſariorum. Sicut latitudine campi gaudent cerui, ex anguſtijs locis ubi impetebantur libertate, & fugiunt ad altiora loca, ubi circumſpicere poſſunt & cauere inſidias.

Latitudo cordis dicitur 3 Regum quarto cap. quæ omnibus gerendis ſufficeret, ampliſima memoria, circumſpectio & hilaritas animi, qua laboribus non deijceretur & triſticia euentuum ſiniſtrorum non turbaretur. Dedit, inquit, deus latitudinem cordis: pro innumera rerum cognitione intelligunt Hebræi.

Porrò Latitudo, longitudo, profunditas & celſitudo, quam Apoſtolus optat Epheſios comprehendere, indubie bonitatis dei eſt, in omnia ſeſe effundentis, ut quocunq; animum & oculos intenderent omnia ut ſui gratia condita: ita ſuæ ſaluti ſeruire agnoſcerent, dicereq; poſſent cum Dauide, Benignitate plena eſt terra. Benignitas domine tua in cœlis, & fiducia tua, & uſque ad nubes, fides tua, & ſimilia. Animus nanq; de deo per fidem recte ſentiens, obuiam habet bonitatem eius, quocunq; ſe uertat.

¶ *Latronis* nomen ſumitur apud Matthæum capite uigeſimoprimo, pro ſpoliatore ac depredatore. Is ſpeluncæ tenebris ſeſe abdit, et uias occulte obſidet, ut tranſeuntes adoriatur nihil minus cogitantes: Ita qui in domo dei quæſtum exercent, ſpecie cultus dei ſeſe obtegunt, ut inde ueluti ex inſidijs ſimplicem plebeculam adoriantur ac ſpolient. Vt enim latronem occulit ſpeluncæ obſcuritas, ita hypocriſis & ſpecies cultus dei iſtos auaros & latrones obtegit, ne agnoſcantur.

Latrones ſimiliter pro militibus mercenarijs uſurpant Hebræi. Nam & olim Latinis dicti ſunt, qui in cæde & ex cæde uiuunt, dicti ſunt Latrones, maleficijs & ſceleribus paſcuntur, Ebræis Gedudim, Blutharſt. ſecundi Samuelis quarto capite. De Latrunculis plena eſt Biblia.

¶ *Lauare manus* in uſu habuerint ueteres, cum ſe nihil commertij habere in negotio aliquo oſtendere uoluerunt. Nam manibus opera, ac omnem externam uitam attribuimus. Sic enim ait Dauid Pſalmo 62. Lauabo innocentia manus meas. Intelligit uitam ſuam puram exhibiturum ſe, dum manus loturum ſe dicit. Pilatum hunc in modum feciſſe, nulli non notum. Alluſit Dauid uero hoc dicto ad frequentia ueteris populi baptiſmata. Fieri quoq; poteſt, ut ad ritum precantium reſpexerit. Solent enim ſerio precantes manus ad cœlum tendere. Nihil ergo niſi uitæ puritatem & innocentiam profeſſus eſt. Hinc & Paulus puras manus leuare monet in oratione & ſceleribus expiatas. Vſus & Eſaias Lauandi uerbo cap. 1. Lauamini, mundi eſtote. Omnis pœnitudo quæ peccatorum ſordes abluit, lauacrum appellatur, Pſal. 51. Lauabis me & ſuper niuem dealbabor. Qui ſanguine plenas dicũt manus, quum omnium ſcelerum commaculationem ſignificant, ut Eſa. 1. & 59 cap. ait. Hinc Lauare manus (quæ ſymbola ſunt actionum) quum ab omni genere malefactorum præcipiunt abſtinere à fraude, ui, rapina, furto, &c. ut Iacob. 4 cap. Emundate manus ò peccatores, &c.

Lauare manus in innocentia, eſt quoq; fraternum amorem et charitatem erga proximum exhibere, Pſalmo ſeptuageſimotertio. Sunt opera charitatis de quibus Eſaias. Lauare atqui cor, Hieremiæ quarto capite, eſt impias cogitationes latitantes excutere, imbuere fideles & pios.

Lauari ſepties, ut 4. Regum 5 cap. de Naaman Syro. Indicat pios lauacro uerbi per ſpiritum oportere iugiter baptizari, ne quis ſemel lotus abſq; timore dei agat. Septenarius namq; numerus, eſt Hebræis numerus multiplicatus.

Lauare pedes, nequaquam ſcriptura pedũ tantum lotionem exigit, ſed ueræ dilectionis ſtudia ſeu officia quæuis. Synecdocha enim eſt, ut ex eo quod ſeruiliſsimum uidetur, omnia officia intelligas, ut Ioannis decimotertio capite, Qui nanq; eò ſe demiſerit, ut ex ſyncera dilectione etiam hoſti nedum fratri lauet pedes, quid ille miniſterij, quid officij detraherẽ? Abigail illa dicebat nuncijs Dauidis: Ecce me famulam tuam, ut lauẽt ſeruis domini mei pedes: ſignificauit uſque adeò morigeram fore ſe Dauid, ut ne quidem lauare pedes ſeruorum eius detrectatura eſſet. Sic & D. Paulus accipit Lauare pedes, quum uiduam requirit, quæ lauarit pedes ſanctorum, id eſt, quolibet miniſterio illis reſeruiret. 1 Timoth. 5. cap. Per Lauare pedes, breuiter omnia charitatis opera intelligit Chriſtus, Ioan. 13. & ſeruire proximis in omnibus.

¶ *Laudis* nomen ponitur pro aſſertione defenſioneq;, primæ Petri ſecundo capite. Laudem recte agentium. Item Paulus ad Romanos tertio capite. καύχησιν, id eſt, gloriationem appellat, Deuteronom. decimo, Ipſe laus tua. Et alibi Paulus, Vbi igitur gloria ſeu laus tua. Hinc Laudatio, pro oratione reperitur, Pſal. 81. Inclina aurem tuam ad laudationem meam. Septuaginta δέησιν, id eſt, precem.

¶ *Lætari* uerbum ad uoluptatem impiorum conceptam ex piorum perſequutione pertinet, Micheæ 7. cap. Ne læteris inimica mea ſuper me, quod cecidi conſurgam: quũ ſedero in tenebris, Dominus lux mihi, Pſal. 88. Exaltaſti dexteram deprimentium eum, & lætificaſti omnes inimicos eius. Et Pſal. 136. Memento filiorum Edom in die adflictionis noſtræ, qui dicunt, Exinanite, hoc eſt, noſtris malis gaudent.

Lætari, pro delectari, Pſalmo nonageſimoprimo, Quia lætificaſti me domine in opere tuo. Septuaginta ἐυφρανας, id eſt, delectaſti. Quid autem ſit Lætari & Contriſtari. Vide in litera D, Deum triſtari, &c. Lętari atqui dominum, eſt benefacere: miſereri, eſt à malis cernere. Eſaiæ nono capite, Propter hoc ſuper adoleſcentulis eius non lætabitur dominus, & pupillorum eius, & uiduarum non miſerebitur.

Lectulus

¶ *Lectulus* id quo fidimus, in quo conquieſcit animus, deſignat, Prouerb. 16 cap. ſicut fores in cardine ſuo uoluuntur, ſic uoluitur piger in lecto. Item, In ſacro eloquio lectulus, &c. ſecretum cordis ſolet intelligi, Canticorum tertio capite, In Lectulo meo per noctes quæſiui it anima mea. Pſalmo quadrageſimo, Exultabunt ſancti in gloria, lætabuntur in cubiculis ſuis. Hiob ſeptimo capite, Loquens mecum in ſtratu meo terrebis me per ſomnia. Eſt etiam repanſatio in bonis operibus, Actor. 9. Ænea ſanet te dominus Ieſus Chriſtus, ſurge & ſterne tibi. Eſt corpus quoq; & requies temporalis, Pſalmo 40. Vniuerſum ſtratum eius uerſaſti in infirmitate eius.

¶ *Leonis* nomen interdum ſcriptura pro regio accipit faſtu, Dormiſti, inquit, propheta, ut leo & catulus leonis, quis excitabit eum? Nonnunquam pro rapina, ut Leo inquit, & rapiens & rugiens. Hæc Chryſoſtomus in epiſt. ad Timoth. 2 cap. 3 Homil. 8. Et pro tyranno uſurpat nomen Leonis D. Paulus 2 Timoth. 4 cap. Et ereptus fui ex ore Leonis, Neronem Cæſarem intelligit, iuxta illud Prouerb. 28. cap. Leo rugiens & urſus excurrens eſt princeps impius populo pauperi. Similiter apud Ezechielem pro principibus 19 cap. Quare mater tua leæna, inter leones cubauit, in medio leuncularum enutriuit catulos ſuos.

Leonis imagine prædam corripientis & dilaniantis ferociam & ardorem, ſe perdendi hoſtium, Pſalmo 7. & alibi ſcriptura exprimit: Catuli leonum, maligni ſunt dæmones parui homines, & miniſtri Antichriſti. Catuli Leonum rugientes ut rapiant. Iacob patriarcha catulus leonis dicitur in uaticinio, Eſa. 21. Et clamauit Leo, &c.

Leonis rugitui comparatur prædicatio euangelij, quod paſsim exauditur per totum orbem terrarum, & eſt eiuſmodi doctrima, qua animi commouentur, non amplius ſecuri ſunt, ſed anxie circumſpiciunt de ſalute, ut patet Actorum ſecundo capite. Amos primo & tertio. Leo rugiet, hoc eſt, dominus deus loquutus eſt, & quis non prædicabit? Apocalyp. 10 cap. Hoſeæ 11. cap.

Leonis uocabulum in bono & in malo reperitur. Interdum ponitur in laude, ut Leo ſignificat Chriſtum, ubi dicitur, Vicit Leo de tribu Iuda. Ponitur & in uituperationem, & ſignificat diabolum, ubi ſcriptum eſt apud D. Petrum: Aduerſarius ueſter diabolus tanquam Leo rugiens circumit, quærens quem deuoret. Ita Serpentis nomen in bono eſt: Aſtuti ut ſerpentes. In malo autem, ſerpens Euam ſeduxit aſtutia ſua, Leonum catuli dæmones ſunt: uidelicet principum & poteſtatum aeris huius dæmones & angeli diaboli. Vide Auguſt. in Pſal. 100.

Leonis nomen regna quoque denotat apud Danielem capite ſeptimo. Leo ſignificat Chaldæos & Aſſyrios & eorum regnum. Leones, eccleſiæ præfecti intelliguntur. Vnde in templo domini, Leones cum bobus ex ære in baſibus templi fieri mandantur. Antichriſtū quoq; adumbrat, Pſalmo 10. Sedet in inſidijs in occultis ſicut leo in cubili ſuo. Leones quoq; pernicioſi, nocentes homines ſunt, ut Pſal. 3. Deus, inquit, cōminue dentes eorum in ore eorum, maxillares, quos inſtar leonum habent, obtere ò domine.

¶ *Leæna* eſt ſancta eccleſia, eo quod contra aduerſa audax eſt, Hiob 28. Non calcauerunt eam filij inſtitorum, nec pertranſiuit per eam Leæna. Aliquando uero nomine Leænæ huius mundi ciuitas, id eſt, Babylonia exprimitur, quæ contra uitam innocentium immanitate crudelitatis effrenatur, quæ antiquo hoſti, quaſi ſæuiſsimo leoni ſociata perſuaſionis, peruerſæ eius fœmina concipit, & reprobos ex ſe filios ad ſimilitudinem illius quaſi crudeles catulos gignit.

¶ *Lenire butyro os*, locutio eſt apud Pſalmo 55. Lenierunt præ butyris os ſuum, id eſt, uerba oris eius fuerunt leuia & blanda ueluti butyrum. Notat perfidiam & blandicias inimicorum. Quaſi diceret Iurares quidem non uerba, ſed mel ipſum ex ſimulato illorum ore cadere, adeo omnia continue, mollè, ſuauiterq; diſponere callent prudētes, ſi deo placet, aucupes. Molliti ſunt inquit, ſermones eius ſuper oleum, et ipſi ſunt iacula. Is enim perfidioſorum mos eſt, ut ſuos ita ad audientium animos attemperent ſermones, blandeque effingant, ut nihil minus de illis ſuſpicari queas, quàm quod perfidiam machinentur.

¶ *Lepræ* nomine uocat Moſes, ut clarum eſt ex Leuitici capite decimotertio, omnem ſcabiem, diuerſum colorem, ſiue puſtulam in cute, & ſanguine ortam, unde conciliari poſsit moribus ille immedicabilis, Item, prurigīnem, quæ lepræ ſimilis, aut ex qua naſci poteſt Lepra.

Lepræ

Lepræ quoq; uocabulo Marcus cap.1.quamlibet immunditiam mentis & uitæ intelligit: tales enim licet corpore in Ecclesia habitēt, mente tamen sunt excommunicati. Item Lepra quoq; allegorice & proprie doctrinam humanam & falsam significat, quæ ut cancer serpit. Et ut paucis perstringam, omne contagium impietatis, ideo diligenter cauendum ex iudicio & ministerio Leuitarum, Modicum enim fermentum totam massam corrumpit. Augustinus lib.2. Quæst. Euang. cap.40. Leprosus est quicunque doctrinas erroris profitetur, & auaritiæ similis Giezi. 4 Reg.5.

¶ *Leuare*, Hebræis idem est quod Latinis eleuare. Eleuare autoritatem alicuius, quum dicunt, intelligunt contemni, sustq; deq; haberi. Pro excindendi & spoliandi uerbis quoq; utuntur Hebræi, ut Hierem.4. Nam pro remittendi uerbo, Moses usus est. Genes.8. An remisissent aquæ. Esa.9. Primo tempore alleuiata est terra. Verti potest, Leuiter adfligebantur.

Leuare manum, seu exaltare manum, significat prævalere & potentem esse in opere, seu ostendere & exercere uirtutem, ut Esa.49. Ecce leuabo ad gentes manum meam. Et Psal.70. Leuo manus in superbia eorum. & Psal.10. Exurge domine deus, & exaltetur manus tua. & Psal.4. Leua super nos lumen uultus tui. Leuare, hoc est aliud nihil, quàm lumen fidei, quod seipso altissimum est, super nos effundere, quo ipsi eleuemur.

Leuare manus suas in aliquem, est uiolentas manus inferre. 2 Reg.18. & 20. Ab hoc autem diuersum est in Psalmis, Leuare manus, est bonis operibus occupari. Psal.118. Et Leuaui manus meas ad mandata tua quæ dilexi. Vel, Leuare manus ad Deum, uel ad dominum, ut Psal.27. est egestas orantium, laudantium & benedicentium. Leuat Moses manum. Leuare puras manus. 1. Timo.2. nihil aliud est nisi innocentiæ studium. Eleuantur manus ad cœlum, eleuetur & mens. uide Esa.1. & suprà &c.

Leuare præterea manum, interdum pro iurare, ut in litera M dicemus. Leuare manum, uel sustollere in cœlum quoq; non iurantis habitum indicat, sed potestatis indicium est, ut Ioannes in sua Apocal.10.cap.

Leuauit manum suam ad cœlum. Vides illic quod iuret per semetipsum, qui manibus extrema cœlorum coniungit, pedibus terra & mari superior sese illorum omnium dominum indicat. Et Daniel.12. eodem modo loquitur cap.20. Leuaui manum meam ad semen domus Iacob. Quia id iurantium est, pro iurare accipitur.

Leuare pedes, significat uelocem esse in uia, ut Gen.29. Vbi nos habemus, Profectus ergo Iacob. Hebræus dicit, Et leuauit pedes suos Iacob.

Leuare autem peccatum, dicunt Hebræi, pro parcere, tollere, adimere, dimittere. Genes.4. Maior est iniquitas mea. Et cap.18. Et non parces loco propter quinquaginta, id est, non tolles peccatum.

Leuare signa, nonnūquam Hebræi de quouis signo aut symbolo dando ad aliquid designandum aut annuendum: interim uero pro signum militare proferre ac proponere, ut milites dent nomina, accipiunt. Esaiæ 3. capite, Et leuabit signum ad gentes è longinquo, &c.

Leuare calcem, calcaneum seu plantam magnificare, est contemnere, opprimere, perfidum esse erga aliquē. Germanice, mit dem letzen schencken schlagen. Scriptura enim per magnificare supplantationem, oppressionem intelligit. Quem enim calcaneo truseris & supplantaueris, prorsus habes prostratum. Ioan.13. Qui edit mecum, &c. Quid autem sit supplantare, suo loco tractabimus. Et Psal.41. Magnificauit contra me calcaneum suum.

Leuare solium, apud Esa.6. significat, quum accōmodatur hoc uerbum ad rem corporalem, attollere, seu in altum tollere.

Leuare atqui oculos. Gene.31. Leuaui oculos meos. Septuaginta, Et uidebam oculis ea in somno. Nihil ferè frequentius hoc idiomate Hebræis in usu, per hoc nanq; impetum quendam ac incœptionem declarant. Zach.2.ca. Leuaui oculos meos, nimirum ad sublimia & cœlestia contemplanda, auocatis à terrenarum rerum oculis admiratione. Ioan.4. Leuate oculos uestros & uidete regiones. Psal.120. Leuaui oculos meos in montes, unde ueniet auxilium mihi.

Leuare deinde oculos super labia, est directe prospicere. Hierem.2.ca. Leuare oculos tuos super labia.

Leuare animam, est anhelare, multum cupere & desiderare, Hoseæ quarto capite,

Leuauerunt animam ſuam. Animam interdum pro anhelitu & ſpiritu accipimus, id eſt magno deſiderio deſiderabant peccare populum. & unde ipſis magnum emolumentum decederet.

Leuare caput, pro reſtituere in integrum, inq; priorem ſtatum. Et Geneſ. 40. Adhuc tres dies leuabit Pharao caput tuum hoc eſt, reſtituet in priſtinum locum & ſtatum. Septuaginta, reſtituet te. Vide fuſius hunc tropum in nomine Caput, tractatum.

Leuare ad hæc manum, eſt mala inferre, apud Ezech. 44. Nam iurantis eſt, ut audi tum ſuprà. Item poteſt etiam geſtus eſſe eius, qui potentiam & robur ſuum exerit. Inſuper qui percutit & punit. Ezech. 20.

Leuare manum contra aliquem, eſt imponere tumultum, ire bellare. ut 2 Samu. 20.

Leuare onus contra aliquam gentem, eſt prophetiam onerоſam ac triſtem prædicere. 4. Reg. 9. Leuare poſtremo numerum ſeu accipere, pro numera. 1 Paral. 27.

¶ *Leui* dicuntur omnia, quæ ad ſacerdotes, & ſpecialiter ad pontificem pertinent. Malach. 2. Vt eſſet pactum meum cum Leui.

Leuitici ſacerdotij nomine, Paulus Hebr. 7. intelligere quicquid cæremoniarum & rituum comprehenditur in ſacerdotio illo externo.

Leuis autem pro ueloci. Hier. 2. Leuis explicans uias ſuas.

¶ *Leuiathan*, Hebræis cete ſignificatur, Chaldæa periphraſis poſuit Pſalm. 5. Leuiathan ob immanem magnitudinem. Et Pſal. 104. Ibi naues uadunt Leuiathan, iſtum finxiſti, ut ludat in eo. De Leuiathan, cuius meminit, immaniores maris beluas ſignificat numero ſingulari. Et Pſal. 74. Pharaonem & Leuiathan & Draconem appellat. Nam Leuiathan, ſcriptura allegorice mundum, maris, & principes mundi. magnorum piſcium nomine uocat. Eſa. 27. Sic Ezechiel regem Ægypti uocat Draconem in flumine. In Eſaias Cete uocat tam Ægyptium quàm Aſſyrium, quorum alter ad Euphratem, alter ad Nilum imperabat. Tortuoſum leuiathan uocat, quietum imperium. Rectum autem bellicoſum. Sicq; omnia regna complexus eſt. Quaſi dicat, Et illa regna quæ ſunt in aſſiduo belli uſu, & quæ ſunt quieta, omnia à Romanis debellabuntur, ut ſic pax paretur Euangelio. Cetum enim ſeu Draconem poſuit pro plurali: quaſi dicat, Quicquid ubiq; eſt imperiorum, & regnorum, & principum. Quanquam etiam ſcriptura ſoleat nonnunquam Dei potentia, & ex eo prædicari, quod ut condidit & alit, ita ſolus quoq; conficiat Dracones, & alias beluas hominibus inuictas. Id copioſe Iob 38. 34. 40. 41. & cap. 17. Iob ait, Extrahes ne Leuiathan? Vnde & Græcus uertit draconta, qui non capitur hamo, nec fune ligari poteſt. nec uncino apprehẽdi, nec à furore ſuo compeſci. Iam ut iſte marinus draco nullis retibus capi, & nullo fune ligari poteſt, ita nec Satan ullis humanis uiribus, aſturijs, aut conſilijs prehenditur, nec compeſcitur, ne pro libidine ſua dominetur, à ſolo Domino uinci poteſt, & per eum ab omnibus credentibus. Hinc eſt quod ſub eius nomine Satan & regnum Antichriſti intelligitur. Vide ſuprà in nomine Draco.

¶ Lex, à delectu, ut Ciceroni lib. 1. cap. de Legibus, placuit, nominata eſt. Iubet ſiquidem quæ eligenda faciendaq; ſunt, & prohibet contraria. Omnis itaq; ratio recte & pie uiuẽdi lex & inſtitutio dei iure uocatur, ſiue ea animo ſolum inſcripta ſit, ſiue etiam literis excepta.

Legis nomen accipiunt Hebræi, non tantum pro decretis & ſanctionibus, ſed pro omnibus diuinis oraculis, carminibus, & rebus in gente ſua geſtis, quæ nos Canonicos ueteris Teſtamenti libros uocamus. Quæ omnia quid aliud ſunt, quàm cœleſtis diſciplina? Eſa. 2. Lex de Sion exibit. Hæc autem quando aliàs, quàm Chriſtus per orbem prædicaretur, publica gentibus facta eſt. Et perinde eſt, ac ſi aliquis ſe iactaret, Religio noſtra, leges, mores & conſtitutiones, apud exteras quoq; gentes colentur. De hac lege de qua Eſa. 2. loquitur, pro gratia & amicitia ſynecdochice capitur, quam deus erga genus humanum gerit, quam tamen præcipue genti Hebraicæ, atq; ante omnes alias, impartitus eſt, ac tandem miſſo filio ſuo in omnes gentes propagauit.

Legis ergo dictionem uidemus uarie accipi. Aliquãdo pro uniuerſa illa Moſaica populi Iudaici inſtitutione, cum uniuerſis illius cæremonijs uſurpatur. Nonnũquam pro cæremonijs tantum aut operibus legis: quandoq; etiam pro decalogo. Sic Rom. 2. cum gentes Apoſtolus naturaliter, quæ legis ſunt facere, ſcribit. Ac proprie Lex dei, Thorah, eſt uitæ inſtitutio ad uoluntatẽ dei ordinata. Vel, eſt mens illa & uoluntas dei, ad quam

uita

uita noſtra omnibus eſt dirigenda. Sic Paulus plenitudinem legis uocat dilectionem. Rom.13. Eſt enim deus charitas, ideoq; & unicus legis ſcopus & plenitudo eſt, ut charitatis ſpiritui imbuamur ac reformemur. Ita & Chriſtus Mat.22. dicit: In his duobus mandatis tota lex & prophetæ pendent. Et apoſtolus Gal.5. Omnis lex in uno ſermone impletur: Diliges proximum tuum ſicut teipſum. De hac lege dei loquitur Chriſtus Mat.5.

Legis uocabulum uarijs nominibus regius propheta Dauid Pſal.9 & 118 celebrat. In Ebræo ſunt fermè ſex aut ſeptem uocabula Legis.

Thora, aut Thorah, primum proprie legem ſignificat, & ab inſtruendo nomen habet, unde uocatur Inſtrumentum. Thora, quod nos inſtruant & erudiant, ne beſtiæ ſimus, & in tenebris agamus. Dauid Thorah, legem uel doctrinam uocat. Pſal.118. uel iuxta Hebræos 119. quod uiuendi rectéq; agendi rationem præſcribat, & à docendo dicta, pro tota lege & inſtitutione Domini accipitur.

Mizua, Præceptum eſt, ut in Moſe legitur ſæpius, ſicut præcepit mihi Dominus. Mizua, quod in ſe habeat, & quæ exigit à nobis Deus & quæ uetat. Dicta Mizua, quod nos ligent & exigant, ne libere contemnamus quæ edocti ſumus.

Huka, uel Hukim, alij Statura, alij Cæremonias reddiderunt. Nam proprie ſignificat ritum & morem ſacrorum, quæ ſtatuta uocãtur aliàs, ut Pſal.2. Narrabo præceptum Domini. Ebraice, Narrabo de ritu & ſtatuto, ſcilicet de nouo ritu & cæremonia uera, quæ eſt credere Chriſtum filium dei, & ibidem ſequitur, in quo omnes omnium cæremoniæ implentur & referuntur. Dicuntur autem Hukim, præſcripta dei quæuis, quod non ex Pſal.119. ſed etiam ex Deut.6. ac alijs ſcripturæ locis liquet. Et Latini per cæremonias, ritus certos & leges ſignificant: etiam aliarum rerum, quàm cultus deorum. Vnde Cicero pro Sex. Roſcio, legationis cæremoniam polluiſſe, pro uiolaſſe ritum & legem legationis, dixit. Kimhi ſcribit ea præcepta Legis dici Hukim. quorum tecta ſit ratio, ut ſunt cæremoniæ tabernaculi. Non tamen recipiendum eſt, quod quidam tradunt, ritus ſacerdotum & ſacrificiorum tantum, hoc nomine ſignificari.

Pikud, id eſt proprie quod Latini Mandatum dicunt: Germanice, befelhen. Nam uerbum Pakad, uiſitare, conſtituere, ordinare, cenſere, & omnino mandare ſignificat. inde uenit Pſal.108. Pikuda, quod epiſcopen Græce, ſiue diocæſin dicunt: Et epiſcopatũ iſtius accipiat alter. id eſt, officium demandatum ſeu adminiſtrationem. Nóſter uertit Iuſtificationem ferè ubiq; Pikudim ſiue Pakudim, id eſt mandata quod cõtineat, quæ nobis deus obſeruanda mandauit. Pakudim uolunt Iudæi eſſe præcepta iuris naturæ, quæ inſcripta ſunt omnium cordibus: ſed & ipſum ſignificat dei mandata quælibet, quæ ſcilicet commiſſa nobis ſunt, ut ea ſeruemus. Vel, Pikudim, quod mandatur ad exequendum, ut habeamus quod agamus, ne ocioſi ſimus.

Eduth, id eſt Teſtimonium, uel Oraculum, quod Deus per legem ſuam & uerbum ſeteteſtetur adeſſe, & de uoluntate dei nobis teſtatur, & nos curare, quo conſciẽtiam de deo habeamus, quem aliàs neq; uidemus, neq; ſentimus, neq; intelligimus. hoc eſt, certa conſcientia ipſum ubique & ſemper præſentem habeamus. D. Kimhi putat hoc nomine peculiariter dici præcepta, quibus aliqua Diuinæ beneficentiæ memoria præcipitur, ut præceptum Sabbati, Feſtorum, aliorum ſignorum Legis, quæ debebant habere in ueſtimentis, & Precationum. Verum & huius uocis ſignificatum generalius eſt.

Miſpat, ſeu Miſpatim, conſtanter reddunt Iudicium, uel Edictum potius, & Iudicatum. Miſpatim, Iudicia uel edicta, & iudicata. Nec male, niſi quod opus eſt ſcire latitudinem eius uocabuli in Ebræo. nam ſignificat & ipſum officium, ſeu adminiſtrationẽ iuris, quod Miſpat, recto iudicio agere omnia inſtituat, ut Pſal.1. Non perſiſtent impij in iudicio. quod alij dicerent, in regimine. Item Pſal.71. Deus iudicium tuum regi da. Inde eſt liber Iudicum, qui Latine diceretur Liber principum, rectorum, conſulum, uel magiſtratuum. Item Pſal.109. Iudicabit in nationibus. id eſt, regnabit. Secundo ſignificat ipſum opus & executionem iudicij. Hinc illa uox paſſim in ſcripturis, Facere iudicium & iuſtitiam. Faciet dominus iudicium inopis. Et, de uultu tuo iudicium meum prodeat. & Locutus eſt cum eo iudicia. Vltimo, ſignificat proprie id quod latine Iura, ſcilicet leges, quibus homines inter ſe ciuiliter in rebus prophanis diſponuntur. unde & ſæpius pro conſuetudine & more aliquo accipitur, uelut pro iure gentium aut naturali, ut Exo.22. Secundum iudicium filiarum faciet cum ea. Et Pſal.118. Secundum iudicium diligẽtium nomen tuum. Ita & eodem Pſal. ſæpe bifariàm pro decretis, edictis & legibus Dei, iuxta

quæ cum proximis uiuendum eſt, ut in adducto Pſal. uerſu 13 & 20 & ſimilib. Aliquando pro inſignioribus domini factis, quibus ſuos aſſerit & hoſtes eorum reprimit, ac ita ſe iudicem omnino declarer. Sic accipit iudicia dei, in Pſal. 75. 52. 62, & locis alijs.

Miſmereth, Obſeruantiam, ſeu Cuſtodiam ſonat, ſcilicet generale nomen ſuper omnia prædicta, imò ſi diligenter cõſideremus, duo aut tria tantum erunt uocabula, legem proprie ſignificantia, nempe Huka & Miſpat, Statutum & Ius, quorum alterum ea tradat, quibus erga deum ordinamur, ſcilicet Huka: alterum ea, quibus erga homines ordinamur, ſcilicet Miſpat. Sic enim & Deut. 4. Moſe incipit: Audi ſtatuta & iura, quæ ego doceo, uelut ijs duobus uerbis omnia cõplectens. Quaſi dicebat, docebo uos quomodo recte uiuetis coram deo & hominibus. Ideo Miſmereth, quod diligentiam & obſeruantiam ſui requirant, ne ſegnes & ſternentes ſimus in faciendis illis. Præter hæc ſunt & illa, Dabar & Amirah nonnunquam pro dictis & iuſſis dei accipiũtur, ut uerſu 9. Pſal. 119. aliquando pro promiſſis, ut uerſu 25 & 38 & alibi Dorek, quod uiam ſignificat, pro agendi ratione uitæq; inſtituto ſumitur. Inde Halac, quod ambulare ſignificat, pro uiuere & conuerſari uſurpatur. Zedeck, id eſt Iuſtitia, quæ nihil aliud eſt quàm abſoluta bonitas, de qua copioſe ſatis declarauimus in nomine Iuſticia. Item Neum, Verbum, eloquium, dictum. Item Dathan & Taam, ſed hæc duo raro in uſu, ut Pſal. 119. Bonum tuum & ſcientiam doce me. quod nos bonitatem & diſciplinam habemus. Ac ſignificat ferè geſtum illum, quem nos mores & habitus corporis uocamus, ſicut Pſal. 33 Dauid mutauit mores ſuos coram rege Ahis, ut habet eius Pſalmi titulus. Reliqua ergo ſunt duo illa, Huka & Miſpat, ſtatuta & iura, in ſcripturis celebratiſſima. Ab hoc ueniũt iudices & iudicandi poteſtas. Ab illo uero regendi in ſpiritualibus magiſter, quem Mehokek uocauit Gen. 19. Nec dux de femore eius. Ebræus, nec doctor de ſub pedibus eius. id eſt, ſemper erit in Iuda, qui diuina doceat, & ad pedes habeat diſcipulos, à quibus nõ tolletur, donec ueniat Silo. Porrò fatentur & Iudæi in Pſal. 119. Legem, cæremonias, præcepta, mandata & oracula: pro lege & inſtitutione accipi, qua uita gloriæ Dei & ſalutis proximorum ſtudioſa præſcribitur. Ebræorum quidam, ita hæc inter ſe diſtinguunt. Thorah ea in ſcripturis uocant, quibus certa agendi lex præſcribitur, ut ſunt leges ſacrificandi, purificationem, & huiuſmodi. Æduth, quæ ſunt fœderis inter deum & populum uelut teſtes, ut tabernaculũ erat, Sabbatum, & huius generis reliqua. Pakudim, quæ ſunt legis naturæ, ut honor parentum & ſimilia. Ea enim ratione omnium hominum commendata ſunt. Mitznoth, id eſt præcepta, quæ deus exigit ab homine. Timorem dei, præcepta negatiua quæ uetant, hoc eſt, quæcunq; uetat deus. Iudicia, quibus leges uiuendi cum proximo explicãtur. Equidem uero uidemus ſubinde uoces his ſignificationibus accipi. Porrò cum uaria cõtineat lex, in unum tamen deſinentia, uarijs illam uocibus appellat uates, modo legem, modo præceptum, modo teſtimonium, modo iudicia, eãdem ipſum nominans. Pſal. 19. Lex domini immaculata conuertens animas. Lex enim quod dam pactum fuit cum populo illo initum, fuit mandatum, fuit teſtimonium, fuit ſtatutum, fuit tandem diuinæ uolũtatis expreſſa ſignificatio, obtecta tamen uulgo. Pſal. 99. Cuſtodiebãt teſtimonia eius & præceptum quod dedit illis. Vocant Hebræi Iirah, hoc eſt Timorem, uel reuerentiam potius Iehouæ, quod timere deum doceat, & ueram religionem ingerat.

Legem & Euangelion Theologi quidam, ut infrà audiemus, ſic diſtinguunt: ut hoc promiſſiones tantum: illa præcepta ſola contineat, quibus deus aliquid exigit & uetat. Sed non ſolum in ſcripturis prophetarũ, uerum nec in apoſtolicis quidem, ad hunc modum iſta uocabula ſemper accipiuntur. D. Paulo quidem Lex, nonnunquam pro præceptis accipitur, & non ſemper, ſed neq; Euangelion illi promiſſio eſt, ſed promiſſæ potius redemptionis per Chriſtum enunciatio.

Legis ergo diffinitio eſt, ſententia qua recta præcipiuntur, mala uetantur, uerbum illud dei, quo docet ac requirit, quæ obſeruanda, quæ ue omittenda nobis ſunt. Euangelij diffinitio quæ ſit, ſuprà in litera E, explicata.

Duæ in uniuerſum ſcripturæ ſunt partes, Lex & Euangelium. Lex, peccatum oſtendit, Euangelium gratiam. Lex morbum indicat, Euangelium uitam & pacem. Lex, uirtus peccati eſt, ut diui Pauli uerbis utamur. Euangelium, uirtus ſalutis omni credenti. Sparſæ porrò ſunt promiſſiones in omnes libros Veteris ac Noui teſtamenti. Rurſum Leges etiam ſparſæ ſunt in omnia cum ueteris, tum noui inſtrumenti uolumina. Le-

gis

gis nomine quid diuus Augustinus intelligat, consule ipsum de Trinitate lib. 15. cap. 17. Inter alia uerba dicit, Lex data est, ut gratia quæretur: gratia data est, ut lex impleretur. Et in sententijs decerptis ex ipso diuo Augustino. Et ad Optatum Epist. 157. de Origine animarum.

Legis nomenclatura.

Lex Diuina à sacrosancta scriptura uarijs appellationibus ornatur. Iugum oneris, uirga humeri, sceptrum exactoris. Esa. 9. cap. Vincula colli, Esa. 32. cap. Malleus conterens, Hierem. 23. cap. Iugum ferreum, Hierem. 28. cap. Et Deuter. 28. cap. Lapideæ, siue saxeæ tabulæ, Exo. 24. cap. Sic & Deuter. 6. cap. Ignis maximus, Deuter. 18.. Agnitio & uirtus peccati. Rom. 3. cap. & 1 Corin. 15. cap. Elementa mundi. Coloss. 2. cap. & ad Hebræos cap. 5. & Galat. 4. Importabile onus & iugum, Actorum cap. 15. Occasio peccati, Rom. cap. 7. Administratio mortis & condemnationis. 2. Corinth. 3. cap. Sepis nomine Legem appellare consueuit scriptura, quæ per Mosen data, quam sicut maceriam & sepem quandam inter Ethnicos & Iudæos posuit Deus. Atramentum. 2. Corinth. 3. cap. Lex apud Iudæos uarie accipitur. Aliquando hoc uocabulum in genere omnes scripturas Veteris Testamenti complectitur. Aliquando uerò Lex, Mosis libros significat, ut Matth. cap. 11. Lex & Prophetæ usque ad Ioannem. Aliquando partiuntur Iudæi Veteres libros in Legem, Prophetas & Psalmos: ut Lucæ cap. 24. Et Ioan. cap. 10. pro doctrina. nam Thorah Hebraice, doctrinam Latine significat, aut directorium, seu directionem, uel regulam. In Lege, inquit, scriptum est, Ego dixi Dij estis. hoc est, In Psalmis. Sic Matth. cap. 5. Lex scripturæ, pro doctrina & uitæ institutione accipitur. Per Legem itaque & Prophetas apud Matthæum intelligimus dei doctrinam, scripturis sacris comprehensam, qua ad pie atque salubriter uiuendum homines instituuntur. Et similiter Ioan. 10. capite, Nonne scriptum est in Lege uestra. id est, in scriptura quæ sæpe uocatur Lex, id est Thorah: quod tamen non tam Legem, quàm doctrinam significat. Iam scriptura recte docet ubique. Recte igitur tota Ebræis Thorah, qnod nos Legem interpretamur, dicitur. Et Matth. cap. 7. Legis & Prophetarum uocem intelligi omnem doctrinam Dei Diuinis literis comprehensam. Lex & Prophetæ usque ad Ioannem, Lucæ 16. id est, quicquid Lex typis expressit, figuris adumbrauit, quicquid Prophetæ uaticinati sunt, hoc totum in me completum. Quicquid deinde sacrificiorum, totum in me cessit. Et Matth. 22. cap. Maximum præceptum quodnam est in Lege. id est, maximum est in omni scriptura, Aliquando Lex, pro cæremonijs Legis. nam in Lege & in cæremonijs uiæ continentur, simulq; spiritualia ad quæ ducunt, & ob quæ instituta sunt: ut agnus, circuncisio, sacrificia. Sic Paulus dicit, Legem non purificare conscientias. hoc est, externa sacrificia non purificant animum. Interdum Lex capitur pro mente Legis spirituali, ut Deum super omnia diligere, & Proximum ut temetipsum. Hic enim nucleus est Legis, Deum diligere & Proximum. Deinde in species dirigitur, Non occides, Non furtum facies, &c. Legis nomine similiter apud diuum Paulum, omnis sacra scriptura uenit. Rom. 3. cap. Scimus autem, quod quæcunq; Lex dicit, ijs qui in Lege sunt. Intellexit per Legem, omnem scripturam in genere sacram. Sic enim solent Hebræi suum Thorah usurpare. Et Ioan. 8. cap. Legem appellant scripturam, à parte totum, per synecdochen: Vt compleatur, inquit, qui in Lege eorum sermo scriptus est. Et in eodem cap. ad Rom. 5. cap. Lex, pro Lege scripta accipi non potest: sed per metalepsim ponitur pro opere, aut merito. Absque Lege iusticia, inquit, Dei manifestata est. Ad Galat. 3. cap. Legis nomen, pro ipsis operibus Legis posuit Paulus apostolus. Diuus autem Augustinus hunc locum enarrans: Legem, ait, hic pro ipsis operibus Legis posuit, quod de posterioribus manifestatur. Ait enim, Lex non est ex fide, sed qui fecerit ea, uiuet in eis. Non ait. Qui fecerit eam, uiuet in ea: ut intelligas Legem in hoc loco, pro ipsis operibus positã. Per Legem, inquit Paulus, manifestatur peccatum & damnatio: itaque pro peccato. Roman. 6. cap. Mortificati estis Legi. id est, peccato. Hebr. 6. cap. Hac autem significatione tunc dicimur liberati à lege, cum per crucem Christi, ea nobis peccata credimus esse abolita, quæ iudicio legis cognouimus esse peccata. Lex quoq; pro uindicta ponitur, quam de maleficis sumere iubet Deus. Christiani à lege liberati dicuntur, quod alias per fidem iusti sint, ut nemini noceant, & in leges istas non incidant. Sic Paulus dixit, Iusto legem non esse positam. Lex Dei, est perpetua & optima dei uoluntas, in hoc digito dei exarata, & exposita per Mosen, uulgataq;, quo omnes homines Dei uoluntatem (quod in omni uita sua faciant, & quid omittant) cognoscant, & cognitam, id est, toti ab ea pen-

dentes, ita ut deus præscripsit, uiuant. Hanc Legem perspicuitatis ac docendi gratia diuiserunt in Moralem, Iudicialem & Cæremonialem.

Lex moralis, institutio est morum ac uniuersæ uitæ nostræ, comprehensa decalogo, & huius compendio siue summis capitibus fide & charitate, dilectione, inquam, Dei & proximi. Hæc lex moralis, inquam, informat mores, adeoq; uirtutum formas tradit, demonstrans quantam à nobis deus iustitiam, sanctimoniam, obedientiam & perfectionem requirat. Hanc omnium perfectissime præstitit Christus, & perfectionē suam gratuito confert credentibus, dicente Apostolo, Perfectio legis Christus ad iustificationem omni credenti.

Lex iudicialis, docet iusticiam publicam, humanitatem, honestatem, beneficentiam, & tranquillitatem publicam conseruat & præcipit. At hæc omnia in una charitate complexus Dominus, legem hac parte non destruxit. Dilectio enim, Apostolo teste, proximo malum non operatur, consummatio ergo Legis est dilectio. Et alibi, Iusto lex non est posita, sed iniustis & inobsequētibus. Ad Galatas dicit, Si spiritu ducimini, non estis sub lege. Vos autem carne ducemini, ergo estis sub lege quæ uobis maledicit, & de nobis supplicium sumere iubet. Ideoq; Euangelium nullibi ciuilem magistratus ordinationem damnat.

Cæremoniales leges, qua cæremoniæ traditæ fuerunt de ritibus ecclesiasticis & sacris, de cultu Dei externo, deq; personis & rebus ad cultum illum pertinentibus, ministrantibus & destinatis sacris. Quia uero hæc res diuinitus, nō nisi ad tempus correctionis erant institutæ, quod quidem correctionis tempus, Christi tempus erat, non potuit aduenies in mundum Christus aliud facere, quàm quod fecit, abrogare, umbratiles illos typos Christi negocium adumbrantes. Ergo per hoc ipsum quod hac parte legem abrogat, legem cōplet: pro figuris & umbris ipsam rem & ipsum corpus reponens. De qua re uidere licet epistolam ad Hebræos. Lex data à Domino, primum quidem ut peccatum, & qualis natura simus, ob oculos statuat: & per hunc modum, ceu pædagogus ad Christum deducat, deinde & officia uitæ præscribat.

Lex naturæ, est dictamen conscientiæ, adeoq; directio quædam ab ipso Deo hominum animis & cordibus insita, admonens quid uel faciant, uel omittant. Et conscientia quidem, cognitio est, iudicium & sensus hominis, quo apud semetipsum in animo suo sibi quisq; cuiuslibet rei peractæ uel non peractæ, conscius semetipsum uel damnat, uel absoluit. Et hic sensus proficiscitur ex deo, dictante inscribēteq; iudicia sua hominū cordibus & animis. Natura uero est ingenium cuiusq; rei proprium. Porrò ingenium hominis plane corruptū per peccatum, ut cæcum, ita in omnibus est prauum. Deum non nouit, Deum non colit, sed & proximū non diligit, seipsum potius amat & sua quærit, Vnde nimirum Apostolus dixit, nos esse natura filios iræ. Proinde lex naturæ dicta est, non eo nomine quod in natura uel ingenio hominis ex semetipso sit illuminatio quædam, ratio deprecans ad optima & operatio sancta: sed quod Deus notiones quasdam & principia religionis æqui & boni generalia animis nostris impressit aut insculpsit, quæ quasi insertæ & nobiscum natæ & idcirco ueluti naturales esse uidentur.

Lex spiritualis, non ideo dicitur, quod allegoricas in se contineat sentētias, sed quia spiritum exigit, & uult ut omnia faciamus sicut spirituales. Lex spiritus uitæ. Rom. 7. est uiuificās illa fidei uis, imò ipse dei spiritus: quo donati, scimus quæ per Christum nobis donata sint, uita, redemptio & sanctificatio. Lex spiritus est, quæ non penna uel atramento scribitur, neq; ore enunciatur, perinde atq; Moses lapideis tabulis rem agebat. sed nihil aliud est, quàm ipse spiritus sanctus, aut quod in corde perficit opus. uide 2. Cor. 3.

Lex literæ autē uocatur, quod in literis maneat, nec subeat pectus, nec opera etiam sequantur, nisi hypocritica plane & coacta. Vnde populus quoq; litera manet & caro. Literæ minister est, qui typum, cæremonias, legalia, ipsam, inquam, carnem, ac hominis uires meritaq; prædicat. Spiritus ergo minister est, qui non legalia prædicat, sed unicum Christi meritum inculcat. Igitur Apostolus non totam legem, neq; sensum legis literam uocat, sed ipsius doctrinæ genus totum quod ab illis Nazareis tradebatur. Spiritum uocans ipsam Euangelij & gratiæ Dei prædicationem, quæ uni Christo tribuit omnia, cæremonijs, legalibus, operibusq;, atq; uiribus nostris nihil.

Lex Domini, uocatur uerbum Domini, quod nobis diuino spiritu præditum est, & quicquid spiritu agnoscimus placere deo. Psal. 1. Et in lege Domini meditabitur die ac

nocte

nocte.id est,assidue,iugiter.Lex metonymicè,opus Legis uocatur.

Legis uocabulum interim pro ingenio & natura accipitur,quam Deus omnibus indidit creaturis.Veluti & abyssos certa lege uallauit,Prouerb.8.Sic elephanto,omnium terrestrium animalium maximo,legem indidit Dominus,ut uestigio hominis animad uerso(olfacit enim ueluti canis)pertimescat.Id quod Plinius & alij uehementer admirantur.Moses autem pulchrè causam reddit,Gen.1.& 9.Terror uester ac tremor sit super cuncta animalia terræ.In hac significatione usus est & Paulus ad Rom.7.cap.Video autem aliam legem in membris meis,&c.

¶ *Legem ponere*, est docere,Hiere.31.capite,Et dabo leges meas in cordibus eorum, uel,ponam.Et Psalmo 119.Legem pone mihi Domine,&c.Et Psalmo 24.Legem ponet ei in uia.

Legem implere,est facere ea quæ lex mandat,corde hilari & erecto,& alacri,id est, spõte & ultro Deo uiuere,& bene operari,etiam si nulla esset lex.Lex impletur,uel cum fiunt quæ ubi præcepta sunt,uel cum exhibentur quæ ibi prophetata sunt.Lex enim per Mosen data est,gratia & ueritas per Iesum Christum facta est.Ipsa Lex cum impleta est,gratia & ueritas facta est.Talis uerò alacritas,hilaritas & propensa uoluntas ac ardens adfectus,non cõtingit cordibus nisi per spiritum uiuificatorem,& uiuum eius impulsum ac agitationem in corde,sicut cap.5.dicit:Hic spiritus cor nouat,exhilarat & excitat & inflammat,ut sponte faciat ea quæ uult lex.Ac tum demum ex fide,sic in corde efficaciter à gente & uiuente sponte,fluunt opera uerè bona.Hæc Paulus ad Rom.3.cap.

Legem stabilire uel statuere,est implere.sic ait Christus in Euangelio Matth.5.cap.et Rom.3.Non ueni soluere legem,sed implere.Legem uerò soluere,est eam transgredi,sicut Matth.9.ait.Nam Christus non uenerat transgredi legem,sed stabilire & perficere. Et eodem cap.Qui soluerit unum ex minimis,&c.id est,trangressus fuerit.

Legem infirmare,est non implere,ut Rom.8.cap.Lex erat infirma seu imbecillis,id est,non implebatur.

Legem irritam facere,est tolli & abrogare legem.Ita & Paulus ait legem non tolli, sed impleri.De his Tropis suprà.

¶ *Sub* Lege *esse*, nihil aliud est,quàm eam uitam agere quàm agunt qui adhuc sub lege sunt pauidi,attoniti,uiribus suis innitentes,interim nihil agentes.Vel sub Lege esse,est sub peccati dominio esse,ut Lex accipiat pro peccato quod lege iudicante cognoscitur.Vel,est eam nõ implere,uel,est esse obnoxiũ maledictioni legis,adeoq; non posse legem implere:quia lex ideo maledicit,quia non impletur,Gal.3.Rom.6.Non enim estis sub lege,sed sub gratia,hoc est,fide in dominũ Iesum perceptа,tales posthac non sumus,quales eramus cum in lege,id est,pristina uita ageremus:nunc enim noui homines facti,omnia possumus per eum qui nos spiritu suo confortat,& in hanc uocauit gratiã.Vide August.ad Hieron.de Petro reprehẽso,Epist.19.Contrà,sub gratia esse,est à peccato liberatũ,& nouũ hominẽ factũ esse,auxiliũ dei sentire,& à spiritu sancto agi.

¶ *Sub pædagogo esse*,idem est quod sub lege esse,Gal.3.Lex pædagogus noster fuit ad Christũ.Lex lata est,quæ mala(cuiusmodi sunt idololatria,uarij generis flagitia,præcipuè autem sui fiducia)prohibeat,metu terreat,pollicitationibus prolicear,atque ita ad Christum rectà ducat,quia solus est perfectio legis,salus & iustitia credentium.

Sine Lege peccare, est cum ignorantia legis Mosaicæ peccare:nam alioqui nulli deest lex naturæ:maior tamen condemnatio est in lege peccare.Vnde Moses est qui condemnat Iudæos,Rom.2.cap.Quicunq; enim sine lege peccauerunt. Sibijpsi legem esse,est habere legem naturalem.

Esse sine lege,Rom.8.est sine condemnatione esse.Nulla igitur enim,inquit Paulus, condemnatio,qui sunt in Christo Iesu,&c.

A Lege mortis liberari,est ab onere legis seu tyrannide legis liberari,& accipere spiritum,per quem,legem facere possimus.Est & liberari per legem,et inseri Christo,ut quatenus etiam non sit lex,tamen non imputetur,ut Gal.3.4.Rom.6.& 7.

Legi uiuere,est esse sub lege,& dominio eius,Roman.septimo capite,Lex in homine dominatur quanto tempore uiuit,sicut seruus quamdiu non redimitur,domino suo uiuit per legem seruitutis,& ius gentium.Ita & nos dum extra fidem sumus regnante concupiscentia,legi seruimus coacti eius opera facientes,ac per hoc legem non implentes, quæ dilectionem fidei tacitam impletur. Legi mori, est liberum fieri

à lege,ſicut debitor quiſpiam quũ mortuus eſt,liber ab exactore ſuo.Ita dum per fidei gratiã homo ueus incipit occidi,& deſerere peccatum,quod per legem abũdauit,morimur hac ſancta morte,id eſt,uiuificamur ad iuſtitiam.Sicut copioſe Rom.6.& 8.diſputat eodem uerborum tropo:Mortuos peccato,uiuos iuſtitiæ.Quare Legi uiuere,eſt legem non implere.Lege mori,eſt legem implere.Hæc per fidem Chriſti fit,illud per opera legis.Sic Rom.4.Arbitramur enim hominem iuſtificari per fidem:quam & legem fidei dicit,Rom.8.Lex ſpiritus uitæ,hoc eſt,fidei,liberauit me à lege mortis & peccati,id eſt,lege quæ mortem & peccatum operatur & auget,ut eſt omnis lex,ſiue diuinitus ſiue humanitus data.Vide Origenem ſuper Numer.18.cap.

Legem porrò appellat D.Paulus in membris ſuis,onus ipſum mortalitatis,in quo ingemiſcimus grauati.De quo fuſius D.Auguſt.ad Simplicianum lib.1.Ex Legis operibus eſſe dicuntur,qui per opera legis iuſtificari quærunt,Gal.3.At hos pronunciat Apoſtolus eſſe maledictos,idq; probat ſententia lib.5.Moſis capite 27.deſumpta.Maledictus qui non implet uerba huius legis,ut faciat,& dicet omnis populus,Amen.

Sine Lege eſſe,eſt etiam uiuere in peccatis,in idololatria,in impietate,quemadmodũ eſſe gentilem,quàm non pertinere ad populum Dei.Lex ueritatis pro Euangelio,Malachiæ 2 cap.Lex ueritatis fuit in ore eius.

¶ *Legitimum* & ſtatutum in Moſe idem eſt,Leuitici ſextodecimo capite,Legitimum uel ſtatutum,id eſt ritu perpetuo obſeruabitis hoc,Exodi 28.capite,Legitimum,hoc eſt, Ita induentur & id obſeruabunt quotquot fungentur ſummo ſacerdotio.Et 12.capite eiuſdem libri.Cuſtodi uerbum iſtud legitimum.Obſeruabis igitur rem iſtam in ſtatutum.Hinc legitima pro ſtatutis.Nec in legitimis eorum ambuletis,id eſt,ne uiuatis iuxta eorum ſtatuta.

¶ *Libani* uoce ubertas & fertilitas deſignatur,Nahum primo capite,Infirmatus eſt Baſan & Carmel,& flos Libani languit.Libanus item crebro in ſcripturis ſignificat ipſum templum Hieroſolymitanum,quod erat inclytum atq; ſublime,uel etiam tota Iudæa,lignum & urbs Hieruſalem.Ezechielis 17.capite,Venit ad Libanum.Nam prophetę Libanum,quia altas cedros habet,per metaphoram uocant regna florentia.Meminit & Zacharias iſtius inclyti templi,capite undecimo,Aperi Libane portas tuas,& comedat ignis cedros.

Libanum conuerti in Carmelum,Eſa.29.uſus eſt hac loquutione.Et conuertetʒ ait,Libanus in Carmel,et Carmel in ſyluam reputabiť,hoc eſt,qui modo excelſi ſunt,ut cedri Libani erunt,ſicut arbores Carmeli quæ ſunt humiles.Et Carmel in ſyluam reputabiť, id eſt,ij q modo ſunt humiles ut arbores Carmel,erunt excelſę ut arbores ſyluę Libani.

¶ *Liber*, pro enumeratione,recenſione Hebræi uſurpant.Sepher Hebraicè ferè eiuſmodi librum ſignificat,in quo aliquid recenſetur & numeratur.Sic Geneſis 5.capite,Liber generationis.Quaſi dicat,hæc eſt collectio & ſumma,atque iſta eſt enumeratio eorum quos genuit Adam,ſiue eorum qui originem habuerunt ab Adam.Vnde Librum iuſtorum,librum dei,in quo iuſti inſcribuntur,ſic legimus appellatum,Exodi 32.Ioſua decimo capite.Et Matthæus ſuum Euangeliũ auſpicatur:Liber generationis Ieſu Chriſti.Non titulus libri hoc,ſed initium ſubiecti catalogi,in quo enumerantur ij,ex quibus Chriſtus ſecundum carnem natus eſt.Liber itaque in hoc loco perinde ualet atq; catalogus,recenſio,uel denarratio.Nam Hebræis ſepher habetur,quod à uerbo numerandi,recenſendi atq; denarrandi uenit.

Liber quoq; idem eſt quod relictus ſiue derelictus,& Libertas derelictio,ut Pſal.87. Æſtimatus ſum cum deſcendentibus in lacum.Factus ſum ſicut homo ſine adiutorio inter mortuos liber.Sicut & Paulus Rom.6.quum inquit,ſerui eſſetis peccati,liberi eratis iuſtitiæ,id eſt,derelicti.

Liber inter mortuos,quicunq; hanc uitalẽ aurem captamus,morti ſumus obnoxij, atq; adeò gehennæ.Nec quiſquam eſt qui ita ſit ſoluendo,ut ſeipſum etiam queat redimere:tantum abeſt,ut fratrem,aut alium quem malit.Sic enim docet propheta Pſal.48. Frater non redimet:redimet homo?& dabit deo unde placetur?Quum uiderit ſapientes morientes:ſimul inſipiens & ſtultus peribunt.Itaq; Pſal.81.unus atq; adeò ſolus deſcribitur Chriſtus dominus,qui inter mortuos habeatur liber,ac facilè poſſit redimere debitores,modo ſe illi fide ſyncera commodent.

Liber præterea uerborum dierum ſeu geſtorum,tale reddit Interpres noſter. Liber memorialis

memorialis, unde emanauit quod Chronicon appellant, Reddit item Annalis, unde Ester 2. & 5. cap. Liber iusti uocatur liber legis, 2. Samuelis cap. 1. Quasi dicas, Liber iuris in quo æquum & iustum discitur.

Librorum nomine quoq; epistola apud Esaiam cap. 37. intelligitur. Et tulit libros Ezechias de manu nunciorum.

Liber atqui uitæ, in quo electi, ante conditum mundum scripti perhibentur, propter certitudinem, ut Exodi. 23. De quibus etiam Christus dicit: Gaudete quod nomina uestra scripta sunt in cœlis. Impij delentur ex eo, ut Psal. 69. Deleantur ex libro uiuentiũ & cum istis non scribuntur: quomodo delentur è libro, qui nunquam in eo scripti sunt. Respondeo. Ipse se exponit, dicens: Cum electis non scribantur, ut hoc sit deleri è libro uitæ, quod cum iustis non scribi. Vel hoc Deleri, ut suprà quoq; in litera D. meminimus, nihil aliud, quàm declarari, non esse adscriptos. Et Libro uitæ inscribi, cuius meminit Moses, Exodi 32. Id nihil aliud est, quàm æterna dei electio et prædestinatio. Istius Tropi mentionem facit D. Paulus ad Philip. 4 cap. Quorum nomina sunt in libro uitę. Id est cum apud Deum cognita sint ac pretiosa. Nullus sane liber apud Deum est, cui omnia semel ac semper præsentia sunt.

Liber nomẽ adhæc pro scriptura sacra, Ezech. 2. Et uidi & ecce missa manus ad me in qua erat liber inuolutus. Liber autem inuolutus est scripturæ sacræ eloquiũ obscurum, quod profunditate sententiarum inuoluitur, ut non facile sensum omniũ penetretur.

Librum comedere apud Ezech. capite, 2. Aperi os tuum & comede, quicquid ego dedero tibi, &c. Vide suprà in litera C. Librum comedere, aperire, apud eundem Ezechielẽ 2. cap. Christus est, qui accepit potestatem, & habet ad aperiendum septẽ signacula eius: quia nemo inuentus est, qui dignus esset ut aperiret librum, & solueret signacula eius, Apocalyp. 3. cap.

Librum ponere in humero, est scripturam sacram operando perficere, Hiob. 31. cap.

¶ *Licere*, hoc uerbum pro in potestate esse positum reperimus. 1. Cor. 6. Omnia mihi licent: sed ego non redigar sub ullius potestatee.

¶ *Ligare*, pro onerare, Iudicũ 19. Duo asini ligati & concubina cum eo. Et Esa. 3. Non ero alligans. Ligare, pro inire, 2. Paralip. 13. Et ligauit Abiah prælium, Hiere. 46. Ligate equos, hoc est, sternite. Nam חבש propriè est sternere iumenta.

Ligare quoq; est peccata retinere, & est prædicare Euangelium, cui qui non credit, ligatus est, Matth. 16. hoc est, nihil aliud est quàm errori relinquere. Hoc modo Paulus ligauit Actor. 18. quum in Iudæos uerbum auersantes, puluerem excutit, & ad Gentes transit. Similiter Actorum 13. Ligare igitur uerbo, aliud non est, quàm ubi non capitur iuxta Christi præceptum, deserere, nihilq; cum contemptoribus commune habere. Soluere, est peccata remittere, & prædicare Euangelium, cui qui credit, solutus est à peccatis suis. Sic enim Ligare, est ab ecclesia arcere, & peccata retinere, ac obstinatam mentem deserere. Soluere uerò, est in ecclesiam recipere, & peccata remittere, & desperantem saluti mentem, ad certam spem erigere, Ioan. 20. cap.

Ligare autem & signare legem, est datam legem diligenter obseruare, Deut. 6. Erunt uerba hæc quæ ego præcipio tibi hodie in corde tuo, & narrabis ea filijs tuis, & meditaberis sedens in domo tua & ambulans in itinere tuo, & ligabis ea quasi signum in manu tua, Esaiæ 8. Liga contestationem, signa legem in discipulis meis.

¶ *Lignum*, more Hebraico pro arbore, & ligna pro ipsis arboribus, ut Gen. 1. & 2. Produxit dominus omne lignum: quasi diceret, Moses dixit deum creasse uaria arborũ genera. Et eodem, Ex omni ligno edite, id est, ex omni arborum genere. Et, Prohibuit nobis Dominus ne comederemus de ligno boni & mali. Item, Lignum, pro dijs ligneis, Deut. 28. capite, Lignis & lapidibus, id est, ligneis & lapideis.

In ligno pendere, Deut. 21. Quia maledictus à Deo est, qui pendet in ligno. id est, quamuis Deo admodum execrabilis sit qui uitam suspendio finit, tamen iure sepulturę non est defraudãdus, neq; debet cadauer eius pernoctare in patibulo. Suspendium fuit grauissimum supplicium apud Iudæos, tantumq; in crucem agebantur ab Israelitis blasphemi & idololatræ. Qui aut propter blasphemiam, aut propter idololatriam uitam suspendio finiebant, erant Deo execrabiles: nam enim ita finiebant, ut dictum est.

Lignum, insuper pro cruce usurpat, & Hieremias ita accipit cap. 11. Mittamus lignũ in panem eius. Nihil aliud est, quàm cruce uitam interrũpere aut præripere. Nam et aliàs

Deus

Deus & gula offenduntur, ſi quid in pane lignoſum occurrerit. Prouerbium eſt plane iſtud, Corrumpamus: ex Hebræo, Perdamus, uel perire faciamus ligno panem eius. Patet eius ſenſus ex ſequẽti ephexegeſi, quum dicit: Exterminemus eum de terra: iam ligno crucem intelligũt Hebræi: primum enim apud eos ſupplicium erat cruce diſcerpi. Cibum ſiue panem, pro uita accipi, & diuinis & humanis literis conſonum eſt, cum commeatus ſiue annona pro uictu capiatur, & uictus à uiuendo dictus. Quo dicto ſignificant Hieremiam cum prædicatione & prophetia, hoc eſt, fructu & cibo eius, perdituros.

Lignum interdum pro hominibus iuſtis & iniuſtis, Ezech. 17. Ego dominus humilians lignum ſublime, & exaltaui lignũ humile, & ſiccaui lignum uiride, & frondere lignum aridum. Et cap. 20. quoq;. Nonnunquam incarnata dei ſapientia, Prouerb. 3. cap.

Lignum uitæ eſt his qui apprehenderint eam, ſi in uiridi ligno hoc faciunt, in arido quid fiet, Lucæ 23. Lignum humidum appellat floridam & fructiferam arborem. Aridum lignum uocat ſterilem arborem. Pro humida arbore repone iam Dei filium, pro arida, gentem Iudaicam.

Ligna ſecare & uulnerari ab alijs, eſt accerſere ſibij pſi periculum, Eccleſiaſt. 10. Et qui ſecat ligna, uulnerabitur ab eis.

Ligna aquarum apud Ezech. 31. cap. Propterea, inquit, ut non exaltentur in ſtatura ſua omnia ligna aquarum. Intelligit regem Aſſyriorum, & alios reges denotat. Hos nominat ligna aquarum, qui ut arbores in altum fatigati ſunt, ob copiam rerum ſecundarum, quæ ſunt ampliſſimo regno, quod aqua radicibus admota. Attollunt enim in humectis locis in altum robora plerunq; arbores, & quum pro uoto cuncta ſuccedunt regna, uehementer acceſſionem accipiunt.

¶ *Lingere terram, limum, puluerem*, ſignificat ſubiectionem & proſternationem, Pſal. 72. amplitudinem regni Solomonis deſcribens, canit: Incuruandos Ziſm, et inimicos eius terram lincturos, hoc eſt, proſternendos, ut ore terram contingant, ad teſtandũ ſubiectionem. Mos enim Orientalium hodie eſt, quum regem adeunt, ut aliquãdo terram coram eo deoſculent. Quod autem Salomon aduſq; promiſſæ terrę terminos regnũ obtinuit, Chriſti typũ geſſit, cui pater ſubiecit totum orbem, imò & cœlos. Sic et Micheę 7. Lingent puluerem, id eſt, pauebunt, terrore agitabunt. Non ſolum hac figura Propheta externam humiliationẽ, ſed etiam humiliationis cauſam, nempe agnitionem peccati & ſenſum maledictionis. Curuari uerbum eodem ſuperiori ſignificatu accipitur: nam eo Pſalmo, ultima gentium et incolarũ deſerti, ſummam canit ſubiectionẽ, quam per Curuari & limũ lingere, quod proſtratis oreq; terram contingentibus uſuuenit, ſignificat.

Lingere puluerẽ uerò pedum, eſt ſermone diuino terrena opera abſtergere, Eſa. 49. Vultu demiſſo adorabunt te, & puluerẽ pedum tuorũ lingent. D. Hieron. Hoc ſignificat quod reges & principes quicquid in pedibus eccleſiæ terreni operis adhęſerit, ſuo ſermone tergũt atq; delingũt, unde & apoſtolos præcipit, ut excutiãt puluerẽ pedũ ſuorũ. & ad Petrum dicitur, Quod qui ſemel lotus ſit, non habeat neceſſe, niſi pedes lauare.

¶ *Linguæ* uocabulo Hebræi nationes ac populos intelligunt, Eſaiæ 11. cap. Et deſolabit dominus linguam maris Ægypti, id eſt, oram. Nilus hic periphraſticos lingua maris dicitur. Nam Hebræi oſtia fluminum, item ſinus, littus maris, uel tractum, ductum, alueum, littora circunſcribunt. Ioſuæ 15. A lingua maris, hoc eſt, ſcopulo & ſaxo.

Linguæ uocabulum pro flamma, Eſa. 5. Propterea ſicut comedit ſtipulam ligna ignis. Nam et Latini flammæ tribuunt, quod linguę eſt, puta lambere. Hinc metalepticos Lingua pro flammis, nõ in uno loco ſcripturæ reperitur. Pro loquela, Act. 2. Loquebantur uarijs linguis. Vnde & linguis loqui eſt.

Lingua angelorum, potentia quædam eſt intelligendi, qua inuicem diuina communicant ſenſa: cui ex noſtri ad uerba promenda organi huius ſimilitudine, nomen indidit Apoſtolus 1. Cor. 13. Si linguis hominũ loquar & angelorũ. Neq; id quidẽ quod angeli linguas habebant, dixit, ſed melius quiddam & præſtãtius uolens exprimere, quod humanas excedere linguas. Quemadmodum alibi, ut in nomine Ieſu flectat omne genu cœleſtium, &c. Philip. 2. Quibus etſi neq; oſſa inſint, nec nerui, intentius tamen per hæc illorum expreſſit obſequium. Hæc Theophylactus ex Chryſoſtomo.

Linguæ præterea flagellum apud Iob 5. cap. nonnulli putant intelligi horrendam de hoſtibus uenturis famam, aut ſtrepitum quadrigarum bellicarum. Vt enim flagellũ corpus, ita fama hoſtium aut tumultus curuum bellicorum, impium cor extimulat, ut tantum non

tum non metu emoriatur, Hiere. 50 cap. Ecce populus uenit ab Aquilone, uox eorum quasi mare sonabit. Audiuit rex Babylonis famam eorum, et dissolutę sunt manus eius, angustia apprehendit eum, dolor quasi parturientis.

Lingua adhæc est doctrina, uel recta uel praua, ut in Solomone: Lingua prauorum peribit, Prouerb. cap. 10.

Lingua percutere seu ferire, est calumniari, aliquem accusare, aut nomẽ deferre apud regem, nullam excusationem recipere quidquid dixerit, quidquid fecerit, moriendum illi est, Apud Hiere. 18 cap. loquutio hæc reperitur: Feriemus, inquit, eum lingua. Seu: Venite, occidamus eum lingua, id est, condemnemus eum publicis concionibus, scriptis nostris & edictis eius prædicationem incitemus contra eum, ut hæreticum plebeculam.

Per Linguam atqui & Dentes sermonis instrumenta, noxias & pestilentes assentatorum delationes atq; consilia Dauid Psal. 57. intelligere uoluit, quare & inflammantes eos uocat.

Lingua loqui apud Paulum 1. Cor. 14. est recensere, ut solent, qui uolubili lingua psalmos obstrepere percurrunt murmure. Mente loqui, est interpretari. Sed qui lingua, inquit, loquitur, id est, qui coram ecclesia orat uel legit, utens peregrina lingua, hominibus non loquitur.

¶ *Linum*, Iosue 2. Et abscõdit inter lina arboris: Linum arbustum hoc loci appellat. Hebræi enim quicquid in culmum ascendit, arborem seu lignum nominant. Vnde linum fumgans apud Euangelistam Matth. 12. Esa. 42.

¶ *Litera* significat non solum literalem seu historicum, ut Origenes putat, sed & omne opus, omnem doctrinam, nempe quicquid scribitur, & quod non uiuit in corde per spiritum. Item, Omnis cogitatio, & omnia opera, siue Mosi, siue Christi, quæ non uiuunt per spiritum sanctũ. Item, Lex litera est, Euangeliũ, cognitio Legis, simulatio Legis, litera sunt. Item, Socratica uirtus, &c. Litera pro fuco & externa specie: significat enim speciem credentium, Rom. 2. Si Legem seruauerit te, qui per literam & circuncisionem transgressor es Legis: Circuncisio cordis, circuncisio est, quæ spiritu constat non litera, Rom. 1. cap. Vbi circuncisionem literam uocat, pictam circuncisionem carne extrinsecus. Et Rom. 17. In nouitate spiritus, non in uetustate literæ. Literæ uerò uetustas, est corruptus hominis animus à primo parente insitus, qui subinde nititur externis & ad hypocrisim procliuior est. Spiritus nouitas, est restituta per spiritum sanctũ mens, quæ in innocentia uitæ ambulat, & spiritu Deum colit.

Litera, breuiter omne opus externum quantũuis speciosum in speciem, litera est. Adeoq; quicquid nõ uiuit in corde per spiritũ & gratiam, litera est. Literæ quoq; in sacris literis usurpatur pro ipsis scripturis sacris, quemadmodum Latini per literas intelligimus non raro eruditionem uariam & multiplicem. Ioan. 7. Quomodo hic literas scit.

Spiritus est, quod spiritu gratiæ in corde uiuit, & quicquid in nobis fit per spiritum sanctum. Spiritus est amor Dei, & proximi uerax & uiuens in corde, quæ est lex digito dei in corde inscripta, nõ in tabulis lapideis. Spiritus est fides, qua uerè & ex corde creditur Euangelio. Sic usurpat illa uocabula Diuus Paulus, tum ad Romanos secundo capite, tum aliàs, quum ait: Circuncisio cordis, &c. Vbi satis clarè cordis circuncisionem affectu faciendæ legis, literam externum opus uocat. Sic & ad Rom. 7. cap. dicit, Legem spiritualem esse, ut su prà declaratum est.

¶ *Liuoris* dictio, uestigiũ plagæ in cute, uel tumor ex plaga concretus, Ein blut mos, significat. Intellexit autem hac dictione propheta Esaias crucem et uerbera, uulnera, sanguinis effusionem & ipsam mortem, quæ uita & emundatio nostra est, 1. Petri 2. Sic ait Esaias, Ex liuore eius sanati sumus.

¶ *Locustarum* translatio in Ioele propheta, impetũ Assyriorum et Chaldæorum, quo Iudæa deuastata est, significat. Locusta allegoricè populus Iudaicus est, Matth. 3. Locustas & mel syluestre comedebat. Est aliquando cõuersa gentilitas, Ecle. 12. Florebit amygdalus, impinguabitur locustæ, dissipabitur capparis. Est etiam adulantium lingua, Exodi 10. Ventus urens leuabit locustas. Per comparationem uerò resurrectio dominica, uel prædicatorum uita exprimitur, Psal. 108. Excussus sum sicut locusta.

¶ *Locus*, pro congregatione, Gen. 1. cap. Congregentur aquæ quæ sub cœlis sunt in locum unum. Septuaginta, συναγωγὴν, id est, cõgregatione. Item, Locus sanctus, pro, dei habitaculo, Psal. 68. Deus in loco sancto suo.

¶ *Longanimis*, μακρόθυμος dicitur, qui ſuum furorem compeſcit, & in longum protrahit ſero puniens, cuius furor non ilico efferunt, ſed maxima interponit interualla, ut detur peccantibus reſipiſcendi locus.

Longanimitatem Diuus Paulus à Tolerantia diſtinguit, ut Romanorum ſecundo capite, Diuitias bonitatis illius & tolerantiæ & longanimitatis contemnis? Eſt uerò hoc nomen ex lingua Hebræa mutuatum: ea enim in Pſalmis & aliis locis ſcripturæ. Deus identidem prædicatur lentus ad iram, ut intelligas non tantum tolerantem, qui malum ferat, ſed qui etiam differat ultionem, atq; ita ſe gerat, ut qui malit noxam condonare, quàm pœnas de peccatoribus ſumere, quamlibet meritus, quamlibet etiam ad id prouocetur. Atq; ita intelligimus longanimitatem latius patere quàm Tolerantiam.

Tolerantia eſt, quum iniuriam quis fert: Longanimitas, quum non fert modo, ſed etiam ita fert, ut de ultione nec cogitet quidem, ne malè cuiquam in uindictam precatur. Inuenias nanq; qui multa ferant, atq; tolerantes maneant, ſed cogitant tamen erit tempus, ut iſtis rependatur, idq; quodammodo optant tempus apperere. Et longanimes etiam optant, ne aliquando talionem qui ipſos lædunt accipiant, ſed magis ut reſipiſcãt & conſequantur ſalutem. De qua longanimitate D. Paulus ad Coloſſ. cap. 1.

¶ *Longinqui*, gentes ſignificant. Ephe. 2. Vos qui quondam eratis longinqui, propinqui facti eſtis per ſanguinẽ Chriſti. Pro more ſuo D. Paulus propinquos uocat Iudæos, longinquos Gentes, id quidem ſumpſit ex Eſaiæ 57. cap. Extranei & alieni à republica gentes apud Paulum dicuntur.

Longus & breuis iris, locutio Hebraica eſt apud Ioelem 2. cap. Quia benignus & miſericors eſt longus iris & multæmiſericordiæ, id eſt, tardus ad iraſcendum. Septuaginta, μακρόθυμος, id eſt, longanimis, Prouerb. 14. cap. Breuis iris faciet ſtultiam, id eſt, feſtinus & uelox ad iram.

Longinquus manibus apud Eſaiam 22. cap. locutio eſt, Ad longinquam, ait, terram manibus, hoc eſt, longè diſtantem.

¶ *Loqui* uerbum multipliciter accipitur, pro apparere interdum, Pſal. 39. Deus loquutus in ſancto ſuo. Pro promittere, Gen. 18. Quatenus adducat Dominus ſuper Abrahã omnia quæ locutus eſt ad eum, Rom. 1. Quod ante promiſerat per prophetas ſuos, id eſt, prædixerat, locutus eſt. Item, Loqui nonnunquam apud Hebræos intelligitur pro meditari aut cogitare, ut Pſal. 36. Lingua mea loquetur aut prædicabit iuſtitiam tuam, omni die laudem tuam. 1. Corinth. 1. capite, Idem loquamini omnes, hoc eſt, ut omnes unum ſapiatis, ſentiatis ac cogitetis, ut unanimes ſitis, Et Pſal. 37. Os iuſti loquetur uel diſſeret ſapientiam. Sed in his & ſimilibus locis hoc uerbum in accuſatiuo conſtruitur, Pſal. 1. Et in locis in quibus eodem quo primo Pſalmo, ſenſu poſitũ uidetur, conſtruitur cum ablatiuo, intercedẽte præpoſitione In, et ſignificat non tam loqui, quàm mente cogitare, meditari, cõmentari, aut certe ſecum loqui ac immurmurare tantũ: id quod conſueuerunt, qui ſolicitè & anxiè de re aliqua ſecum cogitant, quibus uelut ex feruenti cogitationum corde exæſtuare atq; ebullire ſolent uerba incondita quædam uel ſuſurrium potius. Ad hunc modum uerbo hoc uſus uidetur uates, Pſalmo 61. & 77. In omni opere tuo loquar, & quaſi ſuſurrabo. Nec alio acceptum ſignificatu uidetur hoc uerbũ Eſaiæ 1. Vbi in hunc modum illi præcipitur: Nec recedat uolumen Legis huius ab ore: loqueris uel meditaberis in ore tuo die ac nocte. Vſurpat & D. Paulus Loqui pro meditare uel cogitare, Hebraico more, ut 1. Cor. 1. ſuprà oſtẽſum. Loqui Pſal. 34. uerſu 4. & Meditari pro eodem accipiunt Hebræi. Quaſi, id lingua mea loquutus ſum, idem ſit atque in meditatione mea.

Loqui deinde pro cõcumbere, Auguſtinus Quæſt. ſuper Exodum lib. 2. Græcus habet, ὁμιλίαν, id eſt, locutionẽ, quo nomine intelligitur ſcriptura honeſtius appellare concubitum. Quid eſt autem concubitũ non fraudabit, niſi pro concubitu mercedẽ dabat?

Loqui in in ira, eſt arguere, cõſcientiam perturbare, terrere, &c. Pſal. 2. Tunc loquetur ad eos in ira ſua. Nam loqui deum in ira ſua, idem eſt quod deſtruere, diſperdere, ac extirpare, Hiere. 18. cap. Repente loquar aduerſus gentem, & in regnum, ut eradicem et deſtruam & diſperdam illud: nimirum mandato & uerbo dei omnia fiunt, ira & furor ille dei fuit Pſal. 2. impetus Romanorum. Et Eſaias dicit 10. cap. Væ Aſſur uirga furoris mei (cui adducto Pſalmo) abſolutè accipiendum, id eſt, uerbo ſuo ſtatuet, mandabit, ordinabit, ſed quod ſit contra eos, non pro eis.

Loqui

Loqui porrò deum, eſt cordibus manifeſtare, ac reuelare, iuxta illud Dauidis, Pſal. 84. Audiam quid loquatur in me Deus, hoc eſt, quod menti meæ iudicet ipſe, animaduertã.

Loqui in me, eſt mihi oſtendere, Abacuc. 2 cap. Et contemplabor, ut uideam quid in me loquatur. Propherica enim uiſio & eloquium Dei, non extrinſecus ad prophetas ferri ſolitum eſt, ſed intrinſecus interiori homini reſpondere. Vnde & Zacharias cap. 1. Et angelus, inquit, qui loquebatur in me. Pſal. 84. Audiam quid loquatur in me dominus.

Loqui præterea uerba, eſt conſtituere de quapiam re obeundi uoluntatem ſeu conſilium deſtinare ad aliquid faciendum Hoſeæ. 10 cap. Locuti ſunt uerba.

Loqui loquelam idem eſt, Eſaiæ. 8 cap. Capeſcite conſilium & idem euaneſcet: loquimini loquelam ea non ſubſiſtet.

Loqui adhoc in pluribus Bibliorum locis ſatis conſtat pro docere uſurpari. Sic Pſal. 119. Loquebar in teſtimonijs tuis, Pſalmo Deus loquutus eſt in ſancto ſuo. Apud Lucam cap. 1. reperitur, Locutus eſt Deus, id eſt, promiſit. Et, Sicut locutus eſt Dominus, pro, ſicut uult, Geneſis 24. Locutus eſt, pro uult, frequentiſsimum apud Hebræos, Sicut uult dominus.

Loqui ad aliquem bonum uel malum, Gene. 24. hoc eſt, non poſſumus cõtradicere tibi in ulla re.

Loquutus eſt malum pro populo ſuo, Exodi 32. Placatusq; eſt dominus ne faceret malum, quod locutus fuerat aduerſus populum ſuum, hoc eſt, pœnituit itaque Dominum mali quod locutus fuerat populo ſuo, id eſt, quod propoſuerat facere plebi ſuæ. eſt enim ſingularis Ebraiſmus.

Loqui in auribus aliquorum, Gen. 20. Et loquutus eſt uniuerſa uerba hæc in auribus eorum, timueruntq; omnes uiri ualde. Modus eſt loquendi Ebraicus. Latinè, Narrauit illis hæc omnia, quæ illi dixerat Deus.

Loqui iuxta cor alicuius, Geneſis 50. Et blandè ac leniter eſt locutus. Hebræus, Et locutus eſt iuxta cor eorum, pro uerbis blãdis lenire dolorem illius. Hoc eſt, Loqui in uel ad cor, eſt amanter loqui, & ſic, ut cor perſuadeas & tranquillum reddas, exempto omni metu, cap. ſuprà adducto. Et loquutus eſt in uel ad eorũ. Similiter Gen. 34. de Dina, Loquebat ad cor uel ſuper cor eius, Germanicè, Er redt ir ins hertz, hoc eſt, uerbis eam demulcebat, blãdè loquebat: hoc eſt, loqui ſuper cor uel ad cor, familiariter loqui, conſolari, dolorem eximere, Conſolatus, inquit, eſt Dinam.

Hunc tropum communiter reddunt, Blandè alicui loqui. Latina translatio habet, Triſtem deliniunt blanditijs. Septuaginta ſic: Locutus eſt ſecundum mentem uirginis, quod eſt amicè compellare & conſolari ancillam, ut Ruth 2. cap. Iudicum 19. 2. Paralip. 30. & 32. Eſaiæ 40. Loquimini ad, uel in cor Hieruſalem. Hoc eſt, blanda & ſuauia & iucunda loqui, quæ cor libenter audit, ut ſcilicet reſpondeat prædicatio Euangelij gemitui cordis.

Loqui inſuper cor ſeruorum, 2. Regum 19. ſic reddit noſter: Alloquens ſatisfac ſeruis, Loqui ſuper corde ſuo, pro eo quod eſt, loqui in corde ſuo, 1. Regum 1. cap.

Loqui ad ædificationem, eſt loquutione conari, & eo tendere, ut proſit auditoribus, 1. Cor. 14. capite.

Loqui, pro agere, 2. Cor. 13. cap. Quandoquidem experimentum quæritis in me loquentis Chriſti, id eſt agentis.

Loqui in porta, Ebraiſmus eſt, Pſal. 127. Non confundetur, quum loquetur inimicis ſuis in porta. Non tantum ſignificat loqui, ſed politicè loqui, hoc eſt, leges condere, per leges gubernare, edicta proponere, coercere nefarios, exequi, ũgere carcere, uinculis & pœnis improbos, irritare in ſe furorem malicioſorum hominum. Quaſi dicat Solomon hoc Pſalmo: Vbi tales ſunt iuuenes qui ſciunt in porta loqui, hoc eſt, in Reipublicæ negocijs rectè uerſantur, ſunt gubernatores, conſeruatores Reipublicæ & legum, &c.

Loqui Dei uel Deum, eſt inuiſibiliter ſine ſono uocis, uel quolibet ſtrepitu occultè in mentibus ſanctorum uoluntatem ſuam atq; rectum intellectum inſpirare, ſeu futura ſicut ſanctis prophetis reuelare, ut apud Iob & Hebr. cap. 1. Item, Loqui Dominum, eſt facere, operari, pœnam ſumere de aliquo: nam Domini dicere, eius facere eſt, Pſal. 2. Eſa. 45. Gen. 1. Dixit ſeu loquutus eſt, & facta ſunt: ideo loqui Dei, eſt facere.

Loqui ſtultitiam, eſt de rebus terrenis uel caducis nugari, uel etiam ſacris, & id ſine ſpiritu & intellectu, Eſaiæ 9. cap. Et toto ore loqueris iuſtitiam.

Loqui mendacium, pro diuulgare traditiunculas hominum uanas, ut Psal. 5. Perdes eos, qui loquũtur mendacium, quod est doctrinam iniquitatis. Quod Loqui stulticiam idem est, hoc est, nostras inuentiones iactare, uel sacra præter spiritum enarrare.

Loqui de bono ad malum, Hebræum schema est. Sic Geneseos. 31 cap. ad ueritatem hebraicam: Caue ne loquaris cum Iacob de bono ad malum. Quo Hebræi bifariàm utuntur. Primo pro neq; bonum neq; malum, hoc est, omnino nihil, ut alibi sæpe. Secundo, ut tantum ualeat ac si dicas: Nihil mali loquaris cum eo, sed tantum bonum, seu, preter bonum nihil loquaris cum eo. Vtrunq; hic in Genesi per Synecdochem exprimitur.

Loqui autem ueritatem in corde suo, nihil aliud est, quàm ex animo ueritatẽ loqui, hoc est, fide optima omnia cum proximis agere, promissis nunquam deesse, neq; aliud simulare uerbis, aliud spectare animo. Quæ ueritas, Fides Latinis dicitur, & diffinitio à Cicerone Offic. 1. Vnde & scriptura ipsam ubiq; fere cum Iusticia coniungit, & ubicunque concidisse illam quæritur, & huius casum deplorat, Psal. 15. & 12. & alijs multis. Loqui Lingua & mente quid sit, uide in nomine Lingua.

Loqui in Hosea & ad Hoseam discrimen est, ut Hoseæ cap. 1. Tunc dicitur, dominus loquutus est in Hosea, uult intelligi, Dominus prophetice loquutus est in Hosea, inspirauit cor eius: ut in Psalmo, Audiam quid loquatur in me Deus Is modus loquendi indicat adflatum interiorem Domini in Prophetis. Audite quale initium fuit, admodũ rarum & inusitate, ut quis posset offendi, sed postea ad Hoseæ dedit Dominus præceptum. Vnde non est abundantia in ijs uerbis, neq; temerè illa repetũtur, quç faciunt ad constitutionem prophetæ. Ita dominus loquutus in Haggæo, id est, assumpsit illum in ministerium.

Loquitur sanguis Christi melius quàm Abelis, quia & nunc sanguis hic loquitur: nam fama apud omnes, et nomen celebratur. sed domini sanguis uocem clariorẽ emittit & maioris significantiæ, quum ipsis ex rebus uniuersis inclamet se sanctitatem largiri. Vel etiam, ut nõnullis uidetur, Abel sanguis in germanum obclamitabat, Christi uerò pro nobis patrem adfatur. Hæc Vulgarius in Epistolam ad Hebræos.

Loqui deniq; Linguis, est textum scripturç seu Psalmos seu prophetas, seu legem dei seu preces alia atq; alia pronũciari. 1. Cor. 15. Sectemini Charitatẽ. Vide in uoce Lingua.

Loquimini in cordibus uestris super cubilia uestra, Psal. 4. Est sensus, Pensate, deliberate, nolite præcipites esse, nec statim proferatis: quia uia uiri iustitiam dei non operat.

Loqui, pro uocare usurpatur. Psal. Deus deorum dominus loquutus est, & uocauit terram.

Loqui in auribus domini, id est, ad aures domini. 1. Regum 8. cap.

Loqui in animam suam, id est, sic loqui ut uerba per iugulum redire cogantur. Aut, certo cupitis discrimen loqui, &c. 3. Reg. 2. A loquendo ad eum, Hebraismus. Noster Interpres sic. Ita ut nemo possit ei loqui. 1. Reg. 25.

Loqui uisionem cordis, est quod sibi bonum uidetur, & non quod à spiritu Dei, uel alijs quoq; prophetis reuelatum est. Hiere. 23. infrà fusius dicemus in uocabulo Visio.

Loqui in aurem, idem est quod ponere in aurem. Hebræis, palãm est loqui. Exodi 17. Vide suprà, In aurem ponere.

¶ *Luctus*, est animi ægritudo & deiectio, quç ex amissione rei uel charç uel necessariç, uel ex illatione tristium & aduersorum nascitur. Hinc Luctus nomine Iudæis ueniunt calamitas, paupertas ieiuniumq;. Deut. 26. In Luctu meo, id est, in calamitate mea, uel in paupertate siue egestate mea pressus.

¶ *Lucernæ* uocabulo uerbum dei dicitur, partim quod qui hoc uerbum sequitur, in errorem impingere non possit. Vnde Psal. 119. Lucerna pedibus meis uerbum tuum, et lumen semitarum tuarum.

Lucerna, est bonorum operum claritas. Lucę 12. Sint lumbi uestri præcincti, & lucernæ ardentes. Est etiam intellectus animæ. Psal. 17. Quoniam tu illuminas lucernã meã.

Lucernas ardentes habere, id est, mentes à fide accensas, & operibus ueritatis relucentes, atq; ita expectare dominũ, id est, Christum. Tertulliani 4. aduersus Marcionem libro uerba sunt.

Lucerna Israelis, periphrasis Israel est. Id autem propter æternos ignes, qui de Mosis instituto iugiter alebantur purissimo oleo, Esaiæ 14. Erit autem Lucerna Israelis ignis.

Lucernam incẽdere, est idem quod annũciare, prædicare: nam ideo Lucerna accenditur

ditur,hoc eſt,prædicatur,ut omnibus qui ſunt in domo,hoc eſt,in eccleſia Dei,ad Hebræos 3 capite.

Lucerna poſita ſuper candelabrum,eſt in propatulo.Non poteſt enim occultari Lucerna uerbi operibus bonis,prodit ſe cor purũ operibus bonis,probatur ob quid enim aliud uerbũ dei in Eccleſia prædicatur,niſi ut retegantur ex multis cordibus cogitationes.Lucæ 2.Marci 4.

Lucerna atqui pedũ denotat actiones hominis dirigere,Pſal.118.Lucerna pedi meo uerba tua.Vt qui in tenebris ambulat,ſemper offendit:ita ubiq; peccat,cui non prælucet lex dei.Canit ergo ſanctus,hoc uerſu,hanc ſe uelut lucernã pedibus,id eſt,actionibus ſuis habuiſſe,& iuramento firmaſſe,ſe illi omnibus uicturum.

¶ *Ludere* pro dimicare,2 Samuelis 2.cap.Surgant obſecro pueri & ludant in conſpectu noſtro.Ludere dicuntur magnæ beluæ marinæ,quando uaſtis corporibus ingentes faciunt maris commotiones,deuorant minora animantia,& euertunt naues cum hominibus,Pſal.105.

¶ *Lugere*,pro ieiunare,Danielis 10.hoc eſt,cibi delicatiore abſtinere,& à conſuetis ceſſare operibus,precibus addictus.Ego Daniel fui luctu repletus,uel,ego lugebã,hoc eſt, ieiunabã per tres hebdomadas dierum.Polychronius exponit ieiunans.Conſueuerunt enim Iudæi ieiunium,luctum appellare.Hoſeæ 4.Propter hoc lugebit terra,hoc eſt,euertetur,Threnorum 4.Luxit fortitudo Hieruſalem & antemurale.

Lugere terram dicitur,quando omnino deſtituta cultoribus ſuis in ſqualorẽ & ſolitudinem redigitur,hoc eſt,præ hominum inertia,raritate et ſolitudine non coli,non cal cari,nõ germinare,optima quæq; dum pauci fiunt coloni,dum fame,peſte,gladio truncantur habitatores,&c.Eſaiæ 33.cap.

Lugentes dicuntur in ſcripturis hi,qui preſſi magna calamitate plangunt & lamentantur,qui tamen ſimulatq; Chriſto fidem habuerint,gratiam patris promittenti non poſſunt non magnifice cõſolari.Chriſtus quoq; Matth.5.cap.Lugentes beatos pronunciat eſſe,eos inquam qui dolent & deplorant apud ſemetipſos peccata commiſſa,errores,ſtudium nimium terrenarum,& neglectum diuinarum rerum:qui item tanguntur alienis malis,infortunio ſcilicet fratrum,incredulitate,ingratitudine et perfidia mundi, quæ omnia apud ſe deplorant ſerio.

¶ *Lumbi*, carnis libidinem exprimunt aliquando.Adfectus enim is in lumbis ſitus eſt,ut Gen.46.cap.de Iacob.Vnde cum Hebræi Lumbos aut femora dicũt,ad promiſſi ſeminis generationem & teſtamentũ alludunt,Gen.35.Reges de lumbis tuis egredientur,ut ſit in lumbis ſymbolum generationis.Per Lumbos aliquando animi fortitudinẽ & uirtutem accipit ſcriptura.Vide Iſychium lib.1.in Leuiticum cap.5.Similiter Præcinctum Lumbum eſſe,eſt fortem eſſe,quod D.Paulus dixit,Stare in pacis Euangelio,id eſt,gloriari in perſequutionibus.Rom.5.Eſaiæ 5.cap.

Lumbos ſuccingi,ſtrenuitatem ſignificat.Tertullianus 4.aduerſus Marcionem lib. Succingere(inquit)debemus lumbos,id eſt,expediti eſſe ab impedimentis laſciuioſæ uitæ & implicitæ.Succincti lumbis ſunt,qui omnia animo impedimẽta ueritatis depoſuerit,totumq; deo animũ deuouere ſoli.Et D.Petrus 1.epiſt.1.Quapropter ſuccincti lumbi mentis ueſtræ,&c.Metaphora tranſſumpta ab ijs qui impedimentis omnibus poſitis expediti accinguntur itineri.Lumbos enim non corporis,ſed mentis dixit,à corpore ad animum tranſiens.

Lumbis præterea impingere,ſignum eſt doloris ingraueſcentis,cum lumbis manus impingunt parturientis.Sic Hiere.30.Cum ſummam comminetur mœſticiam ciuibus ſuis,dicit ſe iam uidere,ut parturientium ritu doleant.hoc enim uelut ſymbolo dolorẽ circunſcribit.

Lumbos nutare & Dorſum incuruari,ut Hebræi Pſal.69.legunt,eſt falſis deprimi doctrinis & opinionibus,in uanitateq; ſenſus ambulare,ut quondam gentes ambulaſſe queritur Paulus.Lumborum ad hæc nutationem & obtenebrationem.Pſal.68.precatur Dauid adimi inimicis,hoc eſt,omne rectum iudicium & agendi uires.Lumbus eſt luxuria.Lucæ 12.& 1.Petri.1.cap.

Lumbos confortare apud Naum,eſt accingere armis.Roborare uirtutem,exercitum congregare.Naum 1.cap.

Lumbis præcinctis apparere apud Danielem 10.eſt ſtrenuorum & præparatorum

ad miniſteriũ: ut alij gladijs, ita ille Chriſtus auro puriſsimo præcinctus eſt, de quo Daniel uaticinatur.

¶ *Lumen* pro cognitione dei, Coloſs. 1. cap. In parte ſortis ſanctorum in lumine. Pro felicitate Iob 31. Si uidi ſolem cum fulgeret & lunam incedentem clare. Eſt gloriari felicitate, & ea pro ſua libidine non tam uti quàm frui. Siquidem lumen communi phraſi pro proſperitate, felicitate & pace ſumitur. Et Eſaiæ 58. E regione mos ſcripturæ eſt, per Solis & Lunæ obſcurationem ſtellarumq; obtenebrationem & ſimilia, ſummæ ultionis diuinæ tempeſtates ſignificare. Sic Eſaiæ 13. & 24. Hiere. 15. & 23. Ioelis 2. & Amos 8. Micheæ 3. & locis alijs legimus, dei ultionem nunc Iudæis, nunc alijs gentibus prædictam. Etenim in ſumma anguſtia conſtituris uidetur totus mundus perturbari, ſol obſcurari, luna eſſe ſanguinea, ſtellæ lucem ſuam retrahere, terra tremere, mare fremere, et cuncta ruinam minari, non quod ita re ipſa accidat, ſed quod adeò homines anguſtientur ac ſi illa acciderent.

Sub nomine diei, luminis, noctis, ſolis, lunæ atq; exuſtionis in genere omnes tentationes & pericula omnia intelligit Pſaltes Pſalmo 121. mala illa omnia à ſuis depulſurum, quocunq; tempore accidant. Per diem ſol, inquit, nõ uret te, nec luna per noctem.

Lumen oculorum non eſt mecum, locutio Hebraica, idem eſt quod confundi. Nam hi enim quos pudet, dimittunt oculos, & triſtitiam in uultu ferunt. Sic ait Dauid Pſalmo 37. Et lumen oculorum meorum, ſcilicet dereliquit me, hoc eſt, alacritas uultus illa, id eſt, ego confundor. De lumine uultus diuini, ſuprà in litera & nomine Fidei. Nam Luminis appellatione cognitionem diuinorum intelligi manifeſtum eſt, ut Pſalmo 4. Signatum eſt ſuper nos lumen uultus tui domine.

In Lumine lumen uidere, nimirum hoc prophera Pſal. 35. indicans quod ad ingenij perſpicacitatem attinet, multos uideri induſtrios & egregiè oculatos, qui tamen in media luce cæcutiant, ac denſa premantur caligine. Non tam ob aliam cauſam quàm ob Chriſti certæq; in illum fidei neglectum. Sic Pſalmo 126. Vanum eſt, inquit, uobis ante lucem ſurgere. Et Pſal. 42. Emitte lucem tuam, & ueritatem tuam. Quomodo autem intelligendum ſit illud Geneſis 1. cap. Et uidit deus lucem eſſe bonam, conatur Baſilius Magnus in congreſſione ſecunda diei primi explicare.

¶ *Lunæ* nomine uenit menſis, Exodi 2. Et abſcondit eum tres lunas. Septuag. μῆνας, menſes. Interdum pro mutabilitate huius mortalitatis ponitur, hoc eſt, mortalitatẽ carnis huius, propter augmenta & detrimenta, propter tranſitoriam ſpeciem. Auguſtinus in Pſal. 88.

Luna, eſt, ſententia Rabani, & Abacuc 1. Eleuatus eſt ſol, & luna ſtetit in ordine ſuo. Item Martyrum paſſio. Item, huius ſeculi uiciſſitudo. Aliquando mentis humanæ inconſtantia. Stultus ut luna mutatur: quia uir duplici animo eſt in omnibus uijs ſuis. Hæc ille.

¶ *Lupi* nomen raro in bonam, ſæpius autem in malam partem accipitur. Nam aut diabolum notat aut pſeudoprophetas ſeu impios doctores, aut nocentes et perniciosos homines. Lupus rapit & diſpergit oues. Item, hypocritas & doloſos. Intrinſecus ſunt lupi rapaces. Item, Eccleſiæ perſequutor lupus eſt. De perniciosis hominibus Pſalmus 3. loquitur. Lupi in eccleſia, qui obliqua docent, non ſimplicia, ut Actorum 20. cap. Quod ingreſſuri ſint poſt diſceſſum meum lupi graues, id eſt, rapaces, quos Germani uocamus, vværvvœlff. Et Chriſtus Matth. 7. cap. Notat inexplebilem pſeudoprophetarũ ingluuiem & auaritiam. In bonam partem accipi in Geneſi legimus, Beniamin lupus rapax diuidet ſero ſpolia ſua. De Diuo Paulo omnes optimi ſacri ſcriptores hanc prophetiam Iacob intelligunt.

Lupi ueſpertini, apud Zephoniam 3. hoc eſt, fame accenſi ueſperi, ut quid rapiant: ob errant etiam oſſibus non parcentes, nihilq; uſq; ad mane relinquentes. Loquitur de falſis doctoribus uel principibus. Paſtores illorum lupi, inquit, ueſpertini, qui nihil reſiduum ad mane ſinunt. Lupus enim animal natura rapax, prædæ inhians ac ſanguinolentus. Veſpere tamen longè rapacior eſt, quum totum diem cucurrerit, & ita ad ueſperam famelicus ſit, ut idem ſint lupi ueſpertini quod famelici, qui diu cibum non guſtarint. Sic & Abacuc 1. cap. Equi eius uelociores ſunt pardis, & feſtinantiores lupis ueſpertinis. Aliqui Lupos ex deſerto transferũt: nam utrunq; ex Hebræa uoce intelligi poteſt. Siquidẽ lupi ſæuiores eſſe dicunt nocte uicina, nempe tota die fame ad famem cõcitati.

Lutum

¶ *Lutum, Signaculum.* Consueuit scriptura Fidem appellare Signaculum, et Iniquitatē, Lutum, Canti. 8. cap. Pone me ut signaculum super cor tuum, Psalmo 38. Eduxisti me de lacu miseriæ, & de luto fœcis. Est etiam terrenarum rerum abundantia. hoc est, pro opibus & auri copia malè parta, usus est. Abacuc. 2 cap. Væ ei qui multiplicat non sua usq; quò & aggrauat contra se densum lutum? Nunquid non repente consurgent qui mordeant te? Pro doctrina impia, Abacuc cap. 3. In luto aquarum multarum. Est quoq; sordidæ uoluptatis desiderium, Psal. 68. Eripe me de luto ut non inhæream.

Lutum platearum, Psal. 17. sicut propheta Impijs horrendum exitium prædicit: alibi fore iudicans ut somno surgentium similes reddantur: alibi fumo, alibi pulueri qui est ante faciem uenti, imagini umbræ: etsi qua res alia uanior esse uidetur. Ita in adducto Psalmo, Vt lutum platearum ait, delebo eos.

Lutum interdum est Rabano peccatorum glutinum, Psaltes, Eripe me de luto, ut non inhæream. Aliquando deceptrix adulatio, siue falsa hæreticorum definitio. Proq; cœlestis medicinæ remedio, ut in euangelio, Ioan. 9.

In Lutum deduci, & in puluerem redigi, idem est quod aboleri. Sic Hiob. 13 cap. In Lutum ceruices uestræ deijcientur, id est, arrogantia & superbia uestra peribit. Eadem loquutio est Psalmo 7. Cōculcet in terram uitā meā, & gloriā meā in puluerē deducat.

¶ *Lux*, hoc uocabulum multoties sumitur. Nam Lucis enim nomine felicitas, successus, prosperitas & gaudium. Vt adflictio & miseria, tribulatio Tenebrarum significatur, Psal. 36. In Lumine tuo uidebimus lumen, hoc est, à te illuminati, tui cognitione donati, uidebimus, hoc est, consequemus felicitatem ueram, & solidam.

Lux, pro uera uita, Psalmo 49. Vsq; in sempiternum non uidebit lumen, hoc est, impij rapiuntur hinc & ueram uitam nunquam aspicient.

Lucis quoq; nomine tam pietas quàm iusticia significatur, ut iam expositum est. Per Lucem aspectū diuini dei fauor & beneuolentiæ, declaratio recte intelligitur, Esaiæ 60. cap. Non erit tibi ultra sol.

Lux consolationem, exhilarationem q; conscientiæ in scripturis significat, Micheæ 7. Quum sedero in tenebris, dominus lux mihi Educet me in lucem. Itē Hebræi pro uita quomodo & Latini, quū dicunt: Tu mihi hac luce charior es, Esa. 26. Quia ros tuus, &c. Pro doctrina ac sapientia, Hiob 8 cap. Et iam lux impiorum, Hiob 32. Si uidi lucem quod duxit, & lunam preciose incedentes, Felici sol lucere, & Luna precioſius ac iucundius incedere, quodammodo prouerbio dicitur. Aliquando deum ipsum, id est, totam trinitatem: aliquando dei filium. Iam uero pios uiros. Iam sacras literas. Nonnunquam Euangelij promulgationem. Alias sanctam ecclesiam ostendit, de deo legitur: Deus lux & tenebræ in eo nullæ sunt. De Christo autem: Ego sum lux mundi. Item: Erat lux uera. De sanctis: Vos estis lux mundi. Item, Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. De scriptura sacra, Lucerna pedibus meis uerbum tuum, & lumen semitis meis. Item: Qui benefacitis, attendentes uelut lucernæ lucenti, &c. Est etiam Lumen, illuminatio fidei, uel donum spiritus sancti. Signatum est super nos lumen uultus tui domine. Item, Lux, iusticia est fidei. Qui diligit proximum, in lumine est. Item, Lucerna, Euangelij prædicationem significat.

Lux adhæc pro mane, Ezechielis 8. capite, A luce, id est, A mane usq; dimidium diei. Et sicut Tenebræ in sacris literis, metaphoricè capiūtur pro multitudine afflictionum, itidem & Lux pro bonorum affluentia. Item, pro pluuia, Esaiæ 37. capite, Sparget nubes lumen suum. Pro gloria, Prouerb. 13. cap. Lux iustorum lætificat. Pro peccatore & iniustis & incredulis. Ephes. 5. cap. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, hoc est, iusti.

In Luce denique ambulare, est Christo fidere, & in eo manere. Fidere Christo non operibus, aut Legi debent filij lucis, Ioannis duodecimo capite, Adhuc breue tempus.

M

MA, Hebraicè מה dictio, Hebraicis ualet aliquando quæsitiuũ quid, aliquando quàm, ut Psal. 119. Quomodo dilexi legem tuam Domine, pro, quàm dilexi. Et infrà, Quam dulcia faucibus meis eloquia tua. Et Psal. 84. Quàm dilecta tabernacula tua. Et Psal. 8. Quàm admirabile est nomen tuum. Et, Quàm homo, quoniam memor es eius. hoc est, Non'ne mirabilis ille filius hominis, memor es eius, dum obliuiscēris, &c. Et dixit Ezechias, quod erit signum quia ascensurus sum in domum domini. Non enim quærit ibi, sed miratur signum quod ei datum erat, dicens: Quàm signum, quia ascendam. Quasi dicat, Non'ne hoc grande & mirabile signum?

¶ *Macelli* nomine omne esculentum uenit, 1. Cor. 10. Omne quod in macello uenditur seu uenit, quod uenundatur significat, edite, nihil interrogantes propter conscientiam. Per Macellum, omnem locum intelligit Paulus in quo esculenta uenduntur. Romæ enim Macellum dici tandem cœpit forum, in quo omnes cupediæ uenderentur.

¶ *Mactationis* appellatio pro festo accipitur, ut Iacobi 5. Enutristis corda uestra ut in die Mactationis. Nam in festis pecudes mactabant, propter publicas epulas. Hinc etiam Epulari ueteres pro festum agere dixerunt, ut est 1. Corinth. 5. cap.

¶ *Macceria, uel macceries aut sepe*, Angelorum custodiã exprimit, qua plebs dei, quæ uinea domini appellat, circunuallabat inueniebatur q̃. Sic Esa. 5. Auferam sepem eius, diruam maceriã eius, & erit in direptionẽ. In Euangelio quoq; homo quidã plantauit uineam, & sepem circundedit ei: sic etiam in Psal. 79. Destruxisti omnes macerias eius, hoc est, munitiones, custodias, potentiã, Ephe. 2. Et interstitiũ Maceriæ diruit. Dixit interstitium sepis seu Maceriæ, pro sepe dirimẽte. Et Diruere, hic abrogare est, & Interstitium illud, simultas. hæc non est alia quàm ipsa lex mandatorũ, non quęlibet tamẽ, sed in decretis sita. Nemo enim nescit amorẽ dei & proximi fidem sanctã, obedientiã iustã, iustitiã ueram, pietatẽ syncerã, & studiũ integritatis ardens nõ esse abrogatũ, sed legalia modo.

¶ *Macula*, pro læsura, Leuitici 24. cap. Et uir qui maculam dederit in proximo suo, uel, qui irrogauerit aut posuerit maculam. Quid per maculam intelligat, postea declarat, quum ait: Fracturam pro fractura. id est, quicunq; uulnus inflixerit proximo suo, qui læserit proximum, siue quemcunq;. Apud Matthæum cap. 19. significat Macula iracundiam, uel intractabilitatem, uel fœlicitatem aliquam corporis.

¶ *Magnificare*, Hebræi utuntur pro educandi uerbo, quod & ipsum Latinis familiarius, quum de liberorum educatione loquuntur, Esaiæ 1. cap. alludit Propheta magis quàm ad enutriendi uerbum, Filios educaui, Magnificaui habent Hebræi.

Magnificare quoq; idem est quod magna in aliquem aut aliquos conferre, magnificè seu præclarè agere, 1. Reg. 10. legit noster Interpres pro, magnificauit, amplius. Euangelistæ impensius hac uoce usi sunt. Sic Lucæ 7. cap. Magnificabunt dominum, dicẽtes Propheta magnus surrexit in nobis, hoc est, laudibus summis uehebant, deum mirabantur, nec satis laudare poterant diuinam beneficentiam, &c. Sic nobis præcipit Exodi 20. Deus, ut magnifaciamus parentes nostros, hoc est, magnificè de eis sentiamus, ut pretiosi nobis sint, etiamsi sint uilissimi & pauperrimi.

Magnificare misericordiam suam cum aliquo, Geneseos: Quæso domini mei, nequaquam ita fiat: ecce nunc inuenit seruus tuus gratiam coram te, & magnificasti misericordiam tuam quam fecisti, &c. hoc est, maxime misericors fuisti erga me. Item, Magnificata est manus in fortitudine, Exodi 15. cap. id est, Planum factum est, manũ tuam magnã ac fortem esse, ex eo quod per eam fortiter egeris. Item, Magnificatus es sanctitate. eodem capite, hoc est, quis præditus est sanctitate sicut tu, &c.

Magnificentia autem pro dominio, gloria, maiestate, honore, grauitate, splendore, imò pro omnipotentia, quum deo tribuetur, accipitur, Exodi 15. Et in multitudine magnificentiæ tuæ, Esaiæ. 4. cap. In magnificentiam & decorem.

Magnificare supplantationẽ & plantam, oppressionem intelligit, Psal. 49. Magnificauit contra me calcaneum suum.

¶ *Magis* aduerbium corrigentis, non semper augentis, ut 2. Petri 1. cap. Magis satagite, id est, date operam, siue studete: quasi diceret, potius satagite, Marci 17. cap. autem pro potius accipit: Tanto magis satagite, &c.

¶ Magnus

¶ *Magnus* pro ſeniore & primogenito, Geneſis: Et uocauit Eſau filium ſuum maiorem. Septuaginta, ſeniorem. Sic Magnum aut Paruum, ſeu minorem, Hebręi uocant, nõ à conditione, ſed à natiuitate. Similiter Maior uocatur eis primogenitus ſeu natu maior. Minor uero Iunior adpellatur.

Maior & Minor interdum non ſemper ad ætatem proprie referuntur, ſed ad uires & præcellentiam, Rom. 9. cap. Maior ſeruiet minori, Id eſt, ſenior, uel maior natu, more hebraico. Et Minor pro iuniore. Nam maior natu ius primogenitorum obtinebat, Sic dicimus, der meer Sant Iacob. Id eſt, ſenior.

Minor ſeu paruus, iuniorem ſeu natu minorem ſignificat. Et hoc quoq; facit ad intellectum loci euangelici, ubi Chriſtus dicit, Qui maior eſt inter uos, fiat ſicut minor, ſiue iunior.

Maior non ad corpus ſemper, nec uires refertur, ſed ad multitudinem, Nam uox hebraica רב naturaliter multum ſignificat, tranſumitur tamen ad magnitudinem nonnunquam. Et Geneſis: Nõ eſt in loco noſtro conſuetudinis, ut minores ante tradamus ad nuptias. Minorem accipit hic, ſcilicet natu, non corpore.

Magnus coram Domino uarie dicitur, Lucæ 1. cap. Coram domino, eſt, in miniſterio & negotio domini, ſic magni ſunt miniſtri dei, Meq; enim in ſe magnus erat, ſed ideo dicitur magnus, quod magnam rem nunciaret: quod magni domini & regis præcurſor erat: quod magnum haberet officium: magnus uitæ innocentia & ſanctitate. Ter ponitur in Luc. cap. 1. Coram deo ſeu domino, & tamẽ aliter atq; aliter, ut prius dicit Coram deo, hoc eſt, in templo, in loco ſacro. Vide ſuprà Coram.

¶ *Magi* nomen olim non infame erat, ſed laudatiſsimum, ſignificans uirum philoſophum, ſapientem ſiue prophetam. At Lucas Actorum 13 cap. deſcribit quendam & uera nomenclatura dignatus, pſeudo prophetam mentitus præſtigijs ſibi autoritatem pararit. Hinc hoc nomen pro impoſtore accipitur.

Magi autem de quibus Matthæus cap. 2. mentionem facit Chaldæis ac Perſis illi ipſi fuerunt, quos Gręci Sophos uel Philoſophos, Indi Brachmanes uel Gymnoſophiſtas, Ægyptij & Iudæi prophetas, Latini Aruſpices & Sacerdotes, Mathematicos. Item Planetarios & Aſtrologos, Galli Druidas & Bardos: Siculi Galeotas appellarunt. Certe Strabo Magos ſacerdotes uocauit. Et A. Prudentius, interpretes peritos. Chaldæi apud Babylonios. Moſes apud Hebræos, qui nimirum diuina gentilibus ſuis præcepta & documenta ædebant. Strabo libri decimoquinto ait: Natrones incolunt regionem, quæ Patiſchores appellantur. Item Achemenidæ ut Magi, qui honeſtum quoddam uiuẽdi genus ſectantur.

¶ *Maledicere*, pro blaſphemare, obloqui & obtrectare, Exodi 21 cap. Maledixerit patriſuq; & matri. Pſal. Maledicentes autem ei (id eſt deo uel Iuſto) exterminabuntur. Maledicere item pro deuouere & execrari ponitur. Numerorum uigeſimoſecundo capite, Veni et maledic populo huic. Roma. 12. cap. Nolite maledicere, hoc eſt, ne male precemini, ne quem deuoueatis.

Maledictus eris in ciuitate, Deut. 28 cap. Id eſt, infelix eris in rebus urbanis gerendis & in ruſticis, Geneſis 4. Idem eſt quod ex parte ipſius terræ, reſpectu ipſius terræ, hoc eſt, terra quam coles erit maledicta. Similiter Maledictionis nomen Geneſis tertio cap. quoque pro ſterilitate. Nam apud Hebræos ſignificat ſterilitatem, ſicut Benedictio fœcunditatem, copiam, & abundantiam.

In Maledictionem dare, Numer. 5 cap. Ponat uel det te dominus in maledictionem. Id eſt, faciat te deus miſeram & infelicem.

In Maledictionem eſſe, Numer. 5. cap. Id eſt, dicent omnes. Contingat tibi quod mulieri illi contigit.

Maledictio eſt, quicquid docetur contra uerbum, ut Pſalmo 9. Quorum os maledictione plenum, hoc eſt, quicquid docent & dicunt maledictiones & blaſphemiæ ſunt. Maledictio interior peccatũ & iniquitas, ut Pſalmo 119. & Matth. 25. cap. Hiere. 18. Maledictio, exterior eſt penuria, ut Malachiæ 3. Sic Chriſtus maledixit ficui.

¶ *Malus* Hebræis idem eſt quod triſtis, ſeuerus. Sic enim Hebræi Geneſis quadrageſimo cap. loquuntur. Quare uultus ueſtri hodie mali, id eſt, triſtes, ſeueri. Sic male, pro miſere, Matth. 15 cap. Filia mea male à demonio uexatur. Vbi Græcus habet κακῶς. Hinc Malicia pro ærumna, calamitate & triſticia atq; miſeria adflictioneq; perpetua ponunt:

ut quum Christus dicit: Sufficit diei malicia sua, pro, adfert laborem suum, ærumnam, miseriam secum dies. Et alibi: Si est malicia in ciuitate quam dominus nō fecit. Non pro malignitate, nec hic auariciam aut rapinas significat, nec quicquam aliud omnino, sed eas profecto plagas quæ diuinitus inferuntur. Et, Qui facio pacem & creo mala. Cæterū κάκωσις adflictionem sonat, à uerbo κακόω, quod est malis afficio, siue adfligo. Hinc κακὸν malum significat. & malum sæpe ponitur, pro molestia & adflictione, Marci 3. cap. significat, Arbeitsam vverck thund. Item pro peccato Rom. 2. Aduersus omnem animam hominis perpetrantis malum. Item, pro inutili, Eccle. 1. cap. Hanc occupationem malam dedit deus filijs hominum, ut occupent se in ea.

Malum pro dęmone græcè πονηρὸν generaliter omne malum significat. Hinc sæpe tamē pro satana seu dęmone autore omnis mali ponit, ut Matth. 5. Quod ultra est, à malo est, hoc est, à dæmone. Et in eodē cap. Et dixerūt omne malū uerbū. Hebraico idiotismo appellat omnē malā rem. Germanice dicimus, vven sye alle bose ding von euch sagend.

Malum te inuenit. Idem cum illo: Calamitas opprimit te, Genesis 44. Hoc est, male habebis, dabis pœnam commeritam, &c. Idem Exodi 18 cap. Quo tropo dicitur etiam, timor apprehendit uos.

Malum præterea conuertere in caput suum. Hoc ad eum modum intelligas licet, pœnam ipse luit, quam parat alijs. Aut, malum illi, quod commeruit, accidit. 1 Regum 25. In Psalmis sæpe.

Malum esse in oculis, significat animo displicere. Vidit et Esau quod hoc (quod uxores Chananæis dux erat) malum esset in oculis Isaac, id est, quod displiceret, Genesis 18 & 38. Nequam in oculis domini, & Hic primogenitus Iudæ. Hebręi habēt, malus. Numer. 23 cap. Malum in oculis tuis. Id est, si displicet tibi reuertar in domum meam, uel in patriam meam.

Malum inuenire aliquem, Gene. 44. cap. Ne forte uideam malum quod inueniet patrem meū. Id est, quod accidet patri meo. In malo esse. Hebraismus, pro, quod omnino malus sit, Exodi 32 cap. Quod pronus sit ad malum. Vel, quod in malo sit.

¶ *Malicia* ut apud Gręcos κακὸν, id est Malum, itidem apud Latinos anceps est adadflictionē, et improbitatem. At κακία uirtuti opponitur, quam Latini nonnulli Maliciā uocant: alij uitium, præsertim apud Senecam simpliciter usurpatur pro uitio. Alioqui peruersitatem sonat, cum quis data opera male agit, Acto. 8 cap. Pœnitentiam age ab ista malicia tua. Malus adfectus quo quis propensus est, ad malefaciendum alijs.

Maliciam Hebræi nonnunquam accipiunt pro immaturitate et acerbitate, Hiere. 24. Præ austeritate, hebraica habent: Prę malicia. Sic Malicia accipitur apud Hiere. cap. 11. pro adflictione: Non saluabunt eos in tempore maliciæ. Malicia, ad Rom. 1. ubi ait: Quippe qui impleti sunt omni iniustitia, malitia. Refertur ad animum degenerem & corruptū, in quo nihil nisi lædendi comperias libidinem. Cicero uitiositatem dixit Boszheit.

Malicia ideo est impietas cordis externa illa praue facta, opera sunt tantum fructus internæ malitiæ: est autem quod non fidis deo, non times, non amas deum, quæ tua sunt, non quæ deo aliorum: profunda est ista radix, & non satis ne à pijs quidem intellecta, ut Psalmo trigesimosexto.

Malignitas Græce κακοηθεία, affectum significat male, uel sinistre interpretandi aliena qui fons est suspicionum. Idcirco Rom. 1. cap. in catalogo flagitiorum gentilium, pro malignitate, quidam legunt suspicioси. Erasmus uerò Roterodamus ad morum asperitatem difficultatemq; refert, ubi uertit: malis prædiți moribus. κακοηθεῖς præterea dicuntur, qui sunt malis affectibus prædiți, ineptęq; gaudent & tristantur, timent, & sperans quæ non oportet. Nam de illis quatuor affectibus hoc nomen proprie dicitur.

¶ *Malignus* porrò est ille, qui sua consilia, sua studia sequutus, Impietatem, id est, dei ignorantiam, pro dei ueritate defendit. Inde & iniusti, & proprie iuxta Hebręos, Insipientes, hoc est, fatui & præfracti, non audientes uerbum dei deprehendere, tandem per Christum ueritatem, Psal. 5. Non habitabit iuxta te Malignus, neq; iniusti ante oculos.

Apostolus primę Corinthiorum decimoquinto cap. duo proposuit κακίας & πονηρίας, id est, malitiæ & uersutiæ, πονηρία enim significat & malitiam & uersutiā. Et pertinet ad malignas tētationes, quę subdolo animo fiūt, Matth. 22. Cognita aūt Iesus malitia eorū. Et cap. 16. Natio πονηρία, id est, mala seu praua. Vnde & Diabolus πονηρὸς dicitur, ut in oratione Dominica: Libera nos à malo. Et Lucæ 11 cap. Si ergo & uos cum sitis πονηροί,

Id est,

Id est, mali, nostis bona dona dare, &c. Et opponit Malicia hæc siue iniquitas Candori siue dexteritati simplicitatiq;. Candidus enim omnia in bonam partem interpretatur & syncero animo adest: πονηρὸς insidiatur autem famæ, & dolis agit omnia. Origenes in Psal. 36. & Matth. 16. πονηρίαν ita definit. Est autem malicia, ubi quis uolens malefacit. Aliud est enim per ignorantiam mala agere, & uinci à malo: aliud est uoluntate & studio mala facere, Hęc ille, Pro κακίᾳ & πονηρίᾳ uetus Bibliorũ interpres plerũq; uertit Nequitia. magis ad libidinem pertinet, quod & infra suo loco indicabitur. D. Ambrosius in epist. Malignitatem plus nocere asserit, quàm maliciam: quia Malignitas nec puram simpliciratem habet, nec apertam maliciam, sed absconditam maleuolentiam. Difficilius autem cauentur occulta, quàm quæ sunt cognita.

¶ *Malicioſi* Hebraice Letzim apud Dauidem Psal. 1. R. Dauid Kimhi dicit esse astutos & ad lædendum callidos, tum arrogantes, quorumq; studium sit alios infamare, & secreta reuelare, atq; ita concordiam labefactare: hoc est, diabolos agere, sycophantas & perperos quosdã homines insignite malos, & ad lacessendum alios non minus appositos, quàm percupidos. Hi, Hebræis & Græcis malitiosi & nequitiosi dicuntur, qui non modo mali & nequã sunt aut malignantur: sed qui mala irrogare cogitant, quorũ omnia cõsilia ex nequitia diuinant, atq; ad nocendũ pergunt. Qui Latinis Peruersi dicunt, Esa. 1. cap. Id Malitiæ, ut in uno quàm alio magis emineat, eo tamen laborant, quicunq; uiuunt spiritus dei boni expertes. His omnia sacra ritum mouent, & iniuria homines afficiisse, industriæ sibi laudiq; ducunt. Vnde & Prouerb. 9. sicut & Psal. 1. cum Roscha, id est, impio seu improbo, Letz, id est, malitiosus coniungitur. Eodem significatu et alijs in eo libro usum locis uidens. Plerique illusores uerterunt, nec inepte: cõtemnunt enim huiusmodi præ se, & irrident omnes.

¶ *Mammon* uox Hebraica seu (ut D. Hieronymus uult) Syriaca, idem apud eos significans, quod apud Grẹcos πλοῦτος, quẽ Poetæ faciunt deum diuitiarum. D. Augustinus indicauit Pœnorum linguam nonnullam habere affinitatem cum lingua Hebræorũ. Porrò Pœnorũ lingua Mammon uocari lucrũ. Hinc diuitias significat, neq; simpliciter diuitias, opes, facultates, sed exuberantes opes & supra modũ ingentes. Christus Lucæ 16. cap. iniustum Mammonã appellat, quod fere parãtur iniquis rationibus: & quod indies in usu sit iniusticiæ, sicut dici solet: Diuitiæ addunt animum: quin & Ethnici scriptores irritamenta malorum uocarunt. ut D. Paulus. 1. Tim. 6 cap. Ocium, malorũ radicem. Apud Lucam Mammona id dicitur omne quo possumus iuuare proximum. Sicut prędicator suum Mammon accipit distribuendum: sic magistratus, sic in genere omnes.

¶ *Man* uocatum hunc cibum cuius figura & sapor Numer. 11. cap. satis diligenter describitur. Rabi Salomon putat quasi paratum, ordinatum, Manhu enim parare significat. Sic Danielis 1. cap. scribitur Vaniam lahem hamelech, & ordinauit eis rex cibum, etc. Exodi 19. cap. legimus, cum populus uidisset ceu pruinam, hoc frumentum cœlorũ circa tabernacula sua sparsum, dixisse quemq; ad fratrem suum Manhu, id est, paratum isthuc. Quasi diceret: Hic est ille cibus, quem deus nobis parauit, nesciebant enim quid esset. Dixerunt ad inuicem: Donum est, ignorabant.

¶ *Mandare*, uerbũ elegans est, quo perinde Hebræi utuntur atq; Latini: puta, ut nõ solum pro imperare & præcipere ponant Hebræi, sed pro cõmendare quoq;, & significare ac mittere, ut Geneſis 49. Mandauerunt ad Ioseph. Septuaginta, profecti sunt. Hebræi miserunt, Esaiæ 10 cap. Contra populum furoris mei mandabo illi, Gene. 49 clare patet, Mandauit ei, &c. Neq; enim fratres ipsi Ioseph præcipiebant, sed per alios significabant. Dicuntur ipsi fatere, quod per alios faciunt. Mandauerunt, id est, nunciarunt siue miserunt, ut supra, significarunt Ioseph. Et Leuitici 25. pro mittere quoq;.

Manda, remanda, expecta, nihil aliud est, quàm non credere nec timere, id autem est hypocrisis. Est enim μίμησις, id est, imitatio impiorum, qui odio legis, & contemptu dicunt: manda, remanda: & per diffidentiam dicunt, expecta reexpecta, Esa. 8. cap. Manda rebenedictionem, Leuit. 25. Id est, benedicam uobis.

¶ *Mandatum* & mandata uocat promissiones dei regius propheta, Psal. 104. Memor fuit in seculũ testamenti sui uerbi, quod mandauit, &c. Et Psal. 110. Mandauit in æternũ testamentum suũ, &c. Promissiones namq; dei hoc mandatũ includunt, hoc est, fidẽ, ut credas, quod est omnium mandatorum summum, sine quo omnia alia nihil sunt, Psal. 104. Memor fuit uerbi sancti tui. Quibus si credis, etiam reliqua quæ uetat & præcipit,

non

non tibi diſplicebunt, & ferè Præceptum uocabulum illud ſequitur Mandatum, uel mandata. Ideo promiſſio & iuramentum Dei, uocatur Præceptum.

Mandatum, uel mandata, ueritas, teſtamentum, præceptum, idem ſunt. De quibus ſuo loco fuſius diſſeremus.

D. Paulus Rom. 7. cap. Itaque, ait, lex quidem ſancta & mandatum ſanctum & iuſtum & bonum. Legem appellat Moſaicam. Mandatum uerò Adam datum, Legem quoq; matrimonium, ſiue Ius matrimonij, Græci uocant. Ioan. 9. cap. Legem Dominus appellauit generaliter omnes illas ſcripturas. Quamuis alibi ſpecialiter dicat Legem à Prophetis eam diſtinguens. Sicuti eſt: Lex & Prophetæ uſque ad Ioannem, &c. Et in his duobus præceptis tota Lex pendet & Prophetæ. Matth. 11. cap. Aliquando autem in tria diſtribuit eaſdem ſcripturas. Matth. 22. cap. Oportebat impleri omnia quæ ſcripta ſunt n Lege & Prophetis & Pſalmis de me. Hic etiam Pſalmos nomine Legis nuncupauit: Ego dixi dij eſtis. Pſal. 81.

Mandata, interdum non ſolum Latinis præcepta ſunt, ſed & Bericht. Nam Apoſtoli in Concilio nihil præceperunt, ſed tranquillitatis gratia permiſerunt quædam Iudæis, quæ Gentibus non impoſuerunt. Non mandarunt igitur. id eſt, non præceperunt. ſunder ſie thetendts inen zuo vviſſen, ſie gabend iren bericht. Gentes enim ad eos miſerant. Quæ Apoſtolis fuerunt mandata, Bericht, beſcheidt. Coloſ. 4. De quo accepiſtis, &c. Hunc Marcum putant quidam eum fuiſſe, qui Hieroſolyma mandata Coloſſenſibus pertulit, ex concilio apoſtolorum.

¶ *Manducare & edere*, nihil aliud eſt quàm credere. Ioan. 6. cap. Nam Edere carnem Chriſti, nihil aliud eſt, quàm quod anima fidat ſe morte Chriſti redemptam. Quibus uerbis aſtipulatur diuus Auguſtinus: Credere, ait, in eum: hoc eſt, manducare panem uiuum. Qui credit in eum, manducat inuiſibiliter, ſaginatur, quia & inuiſibiliter renaſcitur. Manducare corpus, nihil aliud eſt, quàm credere, quod corpus eius traditum ſit in mortem, ut nos à peccatis expiaret. Sanguinem Chriſti bibere, nihil aliud eſt quàm credere, quod Chriſti ſanguis effuſus ſit in cruce ad ablutionem noſtrorum peccatorum.

¶ *Manere, quieſcere*, pro caſtrametari. Eſaiæ 7 capite, Manet Syria cum Ephraim. Septuaginta legunt Synephoniſen. Hoſtes enim quum fœdus inter ſe inierunt ſecuri, atque alacres ſunt, quietam uitam agunt. E regione autem, qui obſidentur, timidi, infirmi, ac expertes omnis conſilij ſunt. Inquietos ſcriptura uocat. Pro manere in eodem loco. Zach. 5. cap. Vt ædificetur ei domus in terra Sennaar, & præparetur, & quieſcat ibi ſuper baſin ſuam.

Manere atqui in Chriſto, Ioan. 15. cap. Si manſeritis in me, & uerba mea. Hic Dominus ipſe explicauit, quid ſit in ipſo manere. certa utique uerbis eius fide adhærere. Hæc fides cibi eſt, & ſpiritum Dei ſemper præſentem habet, qui docet & uelle & petere, quibus gloria Dei promoueatur, quare omnia quoq; impetrat.

Manere in carne, eſt uiuere in carne. Philip. 2. Cæterum manere in carne, hic pro uiuere poſuit, non pro affectibus carneis deditum eſſe, ut in epiſtola ad Romanos.

¶ *Mane*, uſurpatur pro conſolatione & proſperitate, & habet nomen illud Miſericordia, plerunq; adiunctum: quia fidelis omnia beneficia miſericordiæ diuinæ adſcribit: ut Pſal. 91. Ad annunciandum mane miſericordiã tuam, & ueritatem tuam per noctem: hoc eſt, proſperis ſiue conſolatione ſeu proſperitate accepta, quando prædicanda eſt nobis Dei miſericordia, & nihil noſtris adſcribendum meritis. Sic Pſal. 142. & Pſal. 5. Mane exaudies uocem meam. Mane aſtabo tibi. Nam Mane, eſt tempus gratiæ illuceſcentis in cordibus credentium. 2 Corin. 4. ad Rom. 13. In Cant. Donec aſpiret dies ille, inclinet umbra.

Mane, interdum pro uelociter. Pſal. 45. Adiuuabit eum deus, ante faciem mane.

Mane ſurgere, eſt ſedulo, fideliter & inceſſanter admonere & inculcare, nihil ad rem oportunum obmittere, ſed continuo inſiſtendo omnem (ut dicitur) mouere lapidem, omnia autem uane & ſine fructu.

Mane conſurgere, eſt monere. Hiere. 25. Et locutus ſum ad uos mane, conſurgens & loquens, ſed non audiſtis. Sic Hebræi pro ualde tempeſtiue, celeriter confeſtim atq; ſimilium. 2. Paralip. 36.

Mane & mane, Exodi 16. capite, Id eſt, ſingulo mane. Et Exodi 36. cap. In mane & mane. id eſt, ſingulis diebus. Item, In mane & mane, Sophoniæ tertio capite, locutio

eſt. hoc

eſt,hoc eſt,manifeſte & abſque aliqua ambiguitate ac cito faciet de ea iudicium,nec qui ab eo abſcondi poſſit. Eſaiæ 50 capite, In Mane in mane excitabit mihi aurem.hoc eſt, quotidie.

Mane deniq; (unde Matutinum tempus) non ſolum alacritas inſinuatur,ſed etiam oportunum orationis tempus eligitur,& doctrinæ apertum,quando conueniebant ad orationem,& ad audiendum uerbum Dei,ad tabernaculum ſiue ad templum Dei.Mane enim ſobriorum mens adhuc minus turbata & iucunda ad quæuis facienda expeditior eſt.Eccleſ.39.Iuſtus tradit cor ſuum diluculo ad uigilandum ad dominum,&c.Et Pſal.5.Mane orabo & aſtabo,Deus meus ad te diluculo uigilo.Quod adhuc ex primitiuæ Eccleſiæ inſtituto,quæ antelucanos hymnos Chriſto pſallebat,ſeruatur.

¶ *Manſuetus*, uel Manſueti, ſicut Pauperes illi ſpiritus,quos Dominus beatos,& eorum eſſe regnum cœlorum pronunciant.Manſueti dicuntur,qui plurima inique paſſi,manſuetudinem tueantur.Et Mat.21.ex Zachariæ 9 cap.Manſuetus habet,ubi Propheta habet Pauper uel afflictus,nihil diuerſitatis eſt:nemo enim Manſuetus,niſi qui afflictionem æquo animo tolerat,atq; ita ſimul pauper exiſtat.Ergo Manſueti,qui ſubmiſſi ſunt,oppreſſi,humiles,qui aduerſa patiuntur.Pſal.34.

Manſueti quoq; dicuntur,quibus Euangelion annunciandum per Eſaiam prophetam prædictum eſt:hi,inquam,quibus ſua mala diſplicent,& iuſtitiæ ſitim habent,ſeſeq; abnegarunt,& cruci ſubiecerunt.Hi illi peccatores ſunt,propter quos ſaluandos Chriſtus uenit, ſicut timentes Deum,& uerum ſemen Dauid.Pſal.21 & 23.Diriget,inquit, manſuetos in iudicio.hoc eſt,efficiet ut ordine & recte ingrediantur,& uiuant.Vel,Diriget eos,pro ſua æquitate.

Manſuetudo uerò,Græce πραότης tractabilitas eſt. D.Hieronymus, Manſuetudo, inquit,illa eſt,quæ nulla paſſione tuebatur,& ſpecialiter ira & furore non rumpitur.

Manſuetudo,pro afflictione ſeu oppreſſione uſurpatur,ut in Pſal.132.Memento domine Dauid,& omnis manſuetudinis eius.hoc eſt,afflictionum.Inde uenit uocabulum Humilitatis,quo utitur Maria uirgo in ſuo cantico,Lucæ 1 cap.Nam uocabulum Aoni,deriuatur à uerbo Anah,quod ſignificat Affligi.ut Zachar.cap.9.Rex tuus uenit tibi pauper.Noſtra translatio habet Mitis,uide infrà in nomine Pauper,& Mitis.Item Manſuetudo, pro remiſſione,ac defectu uirium,ponit interdum uidemus,Pſal.90.Quoniam ſuperuenit manſuetudo & corripiemur.

¶ *Manus*, Hebræis uarie ſignificat:nunc locum rei alicui adiacentem,nunc ripam, ita & mare dicitur ſpatioſum manibus:hoc eſt,littoribus ac ripis.Nunc pro parte,ora & latere Eſa.28.cap.Et baculus ipſe mittendus in locum eorum,ſiue in manus eius,aut in manibus eorum.id eſt,Iſraelitarum.Sic Manus,ſcriptura pro qualibet functione,negocio& operatione,quibus utimur,uidelicet ad ſuſtentãdam uitam noſtram,accipit.Hinc diuus Paulus iubet uiros manus ſuas puras ad cœlum ſuſtollere,ad Timotheum.id eſt, quiſque gerat functionem ſuam,ut Deo placeat.Item Eſaias dicit,Veſtra holocauſtomata nolo,quia manus ueſtræ ſanguine plenæ ſunt.hoc eſt,ueſtra omnia negocia,ueſtræ functiones,& cum quibuſcunq; rem & negocium hanc defraudatis.Similiter apud Malach.1.cap.Manus ſanguine plenæ ſunt.hoc eſt,tam doloſæ,rapaces & plenæ munerib,pauperumq; cruore,quæ neminem non affligant,nulli niſi ipſi,uel propter ſe benefaciunt. Hinc D.Paulus iubet,ut quiſque manu ſua laboret,non ſolum externos illos labores intelligit,ſed potius ut quiſque ſeruiat ſuæ functioni,ſuam negociationem adminiſtret,ſuum officium exequatur.Nam ſicut cum Alas audimus,protectionem intelligere debemus:Manus,operationem intelligere debemus.

Manus etenim ſymbolum operis, ſicut Aqua.ablutionis & expurgationis ſymbolum eſt.Sic Germanice loquuntur,Ich uueſch die hend,und ghon dauon.

Manus,deinde pro bona operatione:ut,Deum exquiſiui manibus meis.id eſt operibus & factis.Vnde Manus peccatorum & impiorum,ſunt ſpecioſa opera ſiue facta, quibus facile quis ſeducitur.Chriſtus uocat operarios iniquitatis.Et diuus Paulus ad Philip.3.Cauete malos operarios.Malach.3.ca.Veſtra manus facit hæc.id eſt,opera quæ proficiſcuntur ab incredulitate. Nam conficiendi negocij abſolutam rationem manibus ferè tribuimus,ut Pſal.27.Et manibus operamur,ut uidere licet.Sic Pſal.139.Adoraueruntopera manuum ſuarum.

Manus

Manus,pro prophetia uſurpatur:ut,Manus Domini tetigit me.Eo quod eſt Prophetia grauior,quæ & Onus ab alijs dicitur.

Manus Domini incidens in Prophetam,ſpiritus eſt Prophetiæ,& impulſus Dei ad loquendum,quæ aſpirabant illi,& ei prædicanda commendabant.Ezech.8.

Manus,præterea pro opere.Hagg.1.Factum eſt uerbum Domini in manu Haggæi ſiue illius ſiue huius Prophetæ,quod talia opera geſſerit,ut dignus exiſteret,in cuius opere fieret ſermo Domini. Similiter in manu Eſaiæ,ſignificat miniſterium Prophetæ. Nanque organa ſunt Spiritus ſancti,& diſpenſatores myſteriorum Dei,quæ quaſi per manum expendenda receperunt,uelut ſi quis diſpenſaret pecuniam uel theſaurum,per manum ſerui diſpenſare ſolet,per alium uel ſeruum diceretur facere in manu illius.Sic In manu Hoſeæ,id eſt per Hoſeam,tanquam organum & diſpenſatorem myſteriorum ſuorum.Sic In manu Malachiæ,id eſt miniſterio Malachiæ:quia Spiritus ſanctus Malachia illo,tanquam organo Domini uſus eſt.

Manus,inſuper in loco non habet formam pluralis numeri apud Hebræos,ſed affixum pluralis numeri ſingularem formam ad ſe trahit,tanquam dignior numerus inferiorem. Plurali enim iſti,honoris loco utuntur. Hinc Deos plurali numero,non aliter quàm Græci & Latini deum unum multo ſæpius quàm ſingulariter appellant.Sic Eſa. 10.In manibus ſui:uel,In manu ſui.

Manus,pro conſilio.2 Samuel.14.Nunquid manus Ioab tecum eſt.Pro factis & ſtudijs.Pſal.7.per metonymiam,ut ſuprà patuit.Pro officio.Prouer.18.Mors & uita in manu linguæ.Pro poteſtate,Ioſ.9.Et nunc ecce nos in manu tua.Plautus in Amph.In illis fides eſt,quibus eſt res in manu.Terent.Hecy.Tibi in manu.Et illud Pſalm.In manibus tuis tempora.Et Iacob dicit ad Iudam,Manus tua in ceruicibus inimicorum tuorum. Hinc Hebraiſmus ille,In manu eſſe dicunt:quum nos in poteſtate,aut facultate eſſe dicimus.Eſa.3.Ruina hæc in manu tua.

Manus,item pro tutela.Eſa.60.In manu Domini.Pro uiolentia,oppreſſione,plaga & permiſſione,ut Exo.14.Liberant Iſraelem de manu Ægyptiorum.hoc eſt,de tyrannide & uiolenta ſeruitute.Num.11.Nunquid manus Domini abbreuiabitur.Exo.9.Eccleſ.7.Manus Domini.Pro facultate & ſubſtantia.Leuit.25.Si fratris tui diminui cœperit manus.Et,Si inualuerit apud uos manus aduenæ.Vbi Hebræus habet:Si manus peregrini apud te apprehenderit(facultatem)hoc eſt,inualuerit.

Manum igitur apprehendere,ſcilicet aliquod bonum.Hebraiſmus eſt,pro diteſcere. Et Germanus dicit,Er hats ergriffen,er hats in den henden.Leuit.25.ut ſuprà.Si manus eius apprehenderit.id eſt,ſi diues fuerit.

Manus quoque,officium prædicandi & docendi ſignat.Eſa.41.Apprehendens manum tuam.

In manus Domini tradi,eſt ab eius iudicio puniri,reꝯ ipſa experiri,quod deus non ſinit in perpetuũ,nec ad tempus diſſimulare uideatur malos in bonos deſæuire.Pſal.10.

Manus Domini aut Dei,præterquàm quod robur ſignat,auxilium quoq; fortitudinem,autoritatem,maieſtatem denotat.Pſal.119.

Manus filius,hoc eſt,Chriſtus dicitur,quia per illum omnia facta ſunt.Pſal.118.Fiat manus tua,ut ſaluum me faciat.

Manus,ſæpenumero pro audacia,fortitudine,arrogantia.

Manus Dei, pro poteſtate,uirtute,uindicta,& graui plaga eius accipere,ſcripturæ diſſonum non eſt:ut,Manus tua gentes diſperdidit.Et,Eduxiſti populum tuum in manu forti & brachio excelſo.Manum Dei,uim qua operatur.Et pedes dei,uim qua in omnia cuſtodienda & gubernanda pertendit.Et,Aures Dei, uel oculos Dei,uim qua omnia percipit atq; intelligit.Et,Faciem Dei,uim qua ſe manifeſtat atq; dignoſcitur,& cætera in hunc modum.Propterea ſcilicet qua nos ad quos ſermo fit,ut manibus ſolemus operari,& pedibus incedere,& quomodo fert animus peruenire,& auribus atq; oculis, cæteriſq; ſenſibus corporis corporalia percipere,& facie innoteſcere,& ſi quid aliud ad hanc tanquam regulam pertinet.

Manus Dei cæterum extenta,ira Dei eſt ad percutiendum parata.Eſa.14.ca.Manus eius extenta,& quis retrahet?Eiuſdẽ 31.Dominus extendit manum ſuam,& ſimul omnes impij deficient.Eſa.3.Sed ultra extendit manũ ſuam.Periphraſis eſt,irati & minantis Dei,quamdiu mores noſtri non mutantur.Pro uindicta & graui plaga,Dauidi familiare

miliare Manum dei accipere uidetur, ut Psalmo 9. Tradas eas in manus tuas inimicis tuis, Psalmo 38. A' fortitudine manus tuæ domine, propter id quod Exodi dicitur: Viderunt Ægyptios mortuos super littus maris, & manum magnam, quam exercuerat contra eos: Et Deut. 32. Esa. 9. Hebr. 10. Horrendum est incidere in manus dei uiuentis. Hoc sæpe est in Psalmis pro correptione, furore, castigationeq; Psal. 38. Nam sagittæ tuæ in me tortæ sunt, & urget me manus tua. Hic sagittas & manum, plagamq; dei uocat. Manus quoq; pro iudicio Psal. 32. Super me aggrauata est manus. Id est, iudicium.

Manus item & Brachium & Dextera domini, fortitudinẽ, auxilium & robur in scripturis significat, Numer. 11. Nunquid manus domini abbreuiata non est, Et Lucæ cap. 1. Manus domini erat in illo, hoc est, fortitudo. Manus inferni, Hoseæ 13 cap. De manu inferni liberabo eos. Manum inferni, mortis appellat opera, quibus interficit: iuxta illud quod scriptum est Prouerb. 18 cap. In lingua mors & uita.

Manus dei conditrix uniuersorum, Psal. 101. opera manuum tuarum sunt cœli, Psal. 138. Posuisti super me manum tuam, id est, tuam formando mihi manum admouisti, Psal. 118. Esa. 66. Omnia hæc manus mea fecit.

Manus dei pro auxilio, cura, tutela, gratia & misericordia dei, Prouerb. 3. Iustorum animæ in manu dei. Et, in manus tuas domine commendo spiritum meum, Psal. 30. & Lucæ 23. Esa. 3. Ruina hæc in manu tua, Psalmo 87. Et ipsi de manu mea repulsi sunt. In Manu dei seu per manum, Iob 27. Docebo uos per dei gratiam. Vel: In Manu dei, id est, deo iuuante & subministrante facultates per dei gratiam.

Manus supra caput collidere uel copulare. Est symbolicus sermo, quo significat summa mœsticia (Hiere. 2.) & angustia mœrorq;. Antiquitus enim mulierum animo male affectarum mos erat, super caput manus utrasq; conferre, quemadmodum Thamar ab Amon uitiata fecit 2 Regum 13 cap.

Manus atqui ad manum, Prouerb. 11. cap. Manus ad manum non erit innocens malus, hoc est, dico, mox, statim, repente. Manum dei non abbreuiari, est eius uires nunquã deficere, ut nullo tempore minores sint, quia nunquam sunt maiores. Manum adhçreori, quod superstitiosæ reuerentiæ iudicium Ægyptijs non rarum, Iob decimotertio capite, Et seduxit se in abscondito cor meum, & adhæsit manus mea ori meo.

Manus fœmori infligere, pœnitentium ac mœrentium est, Hiere. 31. cap. Percuti fœmur, &c. Manus confortare, Lubrica genua corroborare, Hæ loquutiones apud Iob 4. cap. reperiuntur. Sic nanq; ait: Ecce correxisti multos, & manus molles apprehendisti uerba tua, & genua tua labantia corroborasti. Quid autem sit Manus molles, hoc est, soluras & remissas apprehendere, legimus etiam apud Esaiam trigesimoquinto capite. & ad Hebræos duodecimo capite, Remissas manus erigite, & gressus rectos facite pedibus, &c. Super Manum regis inniti, aut incumbere, est proximum esse regi, ut 4 Regũ 7 cap. Dux ille secretarius regis, cui innitebatur rex Israel ritu gentilitio, de quo & cap. Regum 5. cap. quoq; legimus apud regem Syriæ Naaman fuisse.

Manus nostræ non fuit in eo. Quem idiotismum sic latine reddideris: Innocuas purasq; manus nostras ab eo scelere seruabimus, Gene. 37. 1. Regum 18 cap.

Manum ponere super os, est obmutescere, obstupefieri siue obsurdescere ad subitam iram domini. Quales Philistijni facti sunt in exitu Israelis ex Ægypto, Exodi 15 cap. Et qualis ille qui sine ueste nuptiali, Matth. 22 accubuit in nuptijs domini. Habes hanc loquendi figuram, Iob 39 Micheæ 7. cap. Videbunt gentes & confundentur ab omnipotentia, ponent manum super os, aures eorum obsurdescent. Quæ est pœna impietatis ad gloriam domini reuelata, obruens impios. Veterum etiam prouerbia habent: Harpocratem agere, qui digito premat labellum, silentium imperare.

Manus ad hæc extensio & colligantia significat impias confœderationes, & (ut uocant) practicas in ordinandis & creandis magistratibus. Manuum enim uel digitorum extensione olim suffragia populus dabat, qua impietate fraudes maximæ contingunt, Esaiæ quinquagesimooctauo. Si amoueris de medio, qui iugum protendendo digitum & loquendo iniquitatem, Septuaginta interpretes dicunt: Si abstuleris à te colligantiam & extensionem manus.

Manum agitare, est minitari, Esaiæ decimonono cap. Et Manum dare, est percutere seu aggredi, Exodi 7. cap. Et dabo manum meam in Ægyptios. Septuag. Et immittam manum meam. Atqui Manum mittere, non semper de auxilio, sed etiam de uindi-

ctu & percuſsione exponitur, ut ex cap. 1. Iob & multis aliis locis patet. Et Iob trigeſimo capite. Veruntamen non in tumultu immittes manum, id eſt, non ſæuies in mortuos, ſed placaberis.

Manus in manu, Prouerb. 11. cap. Videtur conſpirationem impiorum inter ſe ſignificare, adeoq; uehementem conatum, ut ſit ſententia: Impij parant ſibi uires, quibus ſe tueantur, inter ſe conſpirant, ne regnum amittant. Sicut Pſal. 16. inquit, Adipem ſuam concluſerunt, hoc eſt, uires ſuas coniunxerunt.

Manum in ſinum immitti, eſt captare ocioſum & iucundum genus uitæ fugere crucem, quemadmodum illi deſcripti ſunt Amos ſexto capite, Dormitis in lectis eburneis & laſciuitis in ſtratis. Sic & frigus ſignificat fugam laboris & crucis, Prouerbiorum uigeſimo capite.

Manibus maculam adhærere, Hac loquutione uſus Iob 31. Idem eſt quod alicui aliquid rapere, aut per uim aut per fraudem. Sic inquit, Si declinauit greſſus meus à uia, et poſt oculos meos iuit cor meum, & in manibus meis macula adhæſit. Et Græcus acceptionem, imò contrectationem munerum maculam interpretatur.

Per Manum excelſam, Numer. 13 capitur in Hebraiſmo בְּיָד. Id eſt, per manum, ſæpe loco præpoſitionis Per, ut: Loquutus eſt Per manum prophetæ. Fecit per manum Moſi. Sic Numer. 15 cap. Per manum ſuperbam, id eſt, per ſuperbiam, per temeritatem, aut per imprudẽtiam. Nam בְּיָד ſignificat Hebræis per Manum, id eſt, per miniſterium ipſius: uel ipſo interprete & internuncio, Actorũ 7. Per manũ ipſius dare ſalutem. Ideo Hebræi uocant manũ, quicquid uice inſtrumenti eſt, & medij ad aliquid conficiendũ, ſiue animatum id ſit, ſiue inanimatum: adeoq; per manum Angeli Actor. 7. nil aliud eſt, quàm per angelum. Similiter Manus nomine opera, atq; omnẽ externam uitã ſignificãt, Pſal. 26 & 73. quam ſanè purã ſe præſtaturum pollicetur, dum ſe manus abſterſurũ prædicat.

In Manu ſeruorum ſuorum. Hæc loquutio non tranſit in linguam Latinam, quæ tamen frequens eſt Hebræis, & in nullo ferme prophetarum non inuenitur. Verbum quod loquutus eſt per Manum ſeruorum ſuorum Prophetarum, Dominus alloquutus eſt eos miniſterio prophetarum ſuorum: aut conſimilis aliqua, promiſsis prophetis loquutus eſt dominus, &c. ut ſupra quoq; patuit.

A' facie manus, id eſt, propter prophetiam quæ manus dicitur, Hiere. 15 cap. A' facie manus tuæ ſolus ſedi. Et Ezech. 1. & 3 cap. Manum domini prophetiam uocat, ob uehementiam, qua Manus organum eſt agendi faciendiq; res nouas arte pro arbitratu hominis ſimulq; uim humani ingenij uelut explicandi. Et alibi: Ad hoc nõ miſit deus manum ſuam, ſicut ad Moſen.

In Manu excelſa peccare, eſt totis uiribus adhibitis, & cum audacia atq; arrogantia, & quaſi per contemptum peccare, Numer. 15 cap.

Manum inuenire. Vbiq; hæc loquutio Hebraica ſignificat facultatem, uires, copiam, Inuenire enim manum aliquid dicitur, hoc eſt, attingere poſſe uel ſuppetere, uel habere, unde aliquid erogare poſsit. Nam & Manus in ea lingua accipitur, pro facultate, potentia, ut dictum eſt, ac uirtute, Numerorum ſexto capite, Exceptis his quæ inuenerit manus eius.

In Manum uenire, idẽ eſt quod in promptu habere, Geneſis trigeſimoſecundo cap. habet Hebræus. De Manu mea, pro à me, Geneſis 43 cap. De Manu mea require puerum. In cuius Manu, pro apud quem, Geneſis 45 cap. Sed uir in cuius manu inuentus eſt cyphus, &c. Manum ſuam ſuper aliquem ponere, pro lapidare eum, Deut. 13. cap. Manus tua ſuper eum. Addendum ex Hebræo, ut interficias illum: Id eſt, tu primus in eum iacies lapidem, ut interficias illum.

In Manu Aaron & Moſi, Numer. 23. cap. Id eſt, duce Moſe & Aarone. Manus abijt, Deut. 32. Et ſuper ſeruos ſuos pœnitebit eum: quum uidebit quod abierit manus, & quod non ſit clauſus & derelictus. Hoc eſt, mutabit ſententiam, quum uidebit populũ ſuum redactum eſſe in ſummam miſeriam, quum uidebit manum, id eſt, robur populi ſui abijſſe, hoc eſt, deſtitutum eſſe uiribus.

Manus arripere iudicium, Deut. 32. cap. Et arripuerit iudicium manus mea, Id eſt, cœpero ſemel iudicium facere.

Manus eius contra omnes, Gene. 16. Hoc eſt, Inuadet omnes, et ab omnibus inuadetur, infenſus erit omnibus.

Sub

Sub Manu, Per Manum, Numer. 4. Eruntq; ſub manu, id eſt, cuſtodia eorũ, hoc eſt, omnia facient mandato Ithamar.

Manum ſuam mittere aut ponere ſuper aliquem dicitur deus, Exodi 7. cap. Immittã ſeu ponam manum meam ſuper Ægyptum. Id eſt, percutiam Ægyptum, & educam exercitum meum, hoc eſt, populum meum, Et Exod. 24 capite. Ad principes aut filios Iſrael non miſit manum ſuam. Id eſt, Deus non læſit principes Iſrael.

Manum ſuam ponere, Numer. 27. Pone manum tuam ſuper eum. Vt ſcilicet ita uideris illum conſtituere principem populi dei.

Manus ſuper oculos alicuius ponere, Gene. 46. Ponet manus ſuas ſuper oculos tuos. Id eſt, oculos tibi morienti clauder. Quaſi dicat illic relinques Ioſeph ſuperſtitem.

Manum ſuam ponere ſub fœmore alicuius, Geneſis 24. Pone nunc (uel quæſo) manum tuam ſub fœmore meo: Quaſi dicat, tu es mihi ſubditus, tu es ſeruus meus. Sic ſolebant ſerui agnoſcere obedientiam, & hic mos obſeruatur adhuc apud Indos.

Manum in rem proximi mittere, eſt furari & aliquid auferre, Exodi 22. cap.

In Manum mundicia aliquid facere, Geneſis 20 cap. pro ſimplicitate & integritate: Id eſt, Cum illam retinui, ſimplici animo feci, nihil mali cogitans, nec exiſtimaui me propterea quicquam mali facere.

Manus ſuper caput blaſphemantis, Leuitici 24. Id eſt, poſitis manibus ſuper caput eius, teſtentur eum audiſſe blaſphemantem. Manus ſuper ſolium Dauid, & bellum domini, Exodi 17 cap. Hebraiſmus eſt, Manus domini ſuper ſolium eius, id eſt, Iurauit dominus per ſolium ſuum, quod bellum erit ei contra.

In Manus alterius aliquid tradere, pro alteri negotium aliquod committere, Gene. 39. Nec quicquid eſt, quod non tradiderit in manus meas.

Manus tua in ceruicibus inimicorum, Id eſt, uertes in fugam inimicos tuos, & uinces eos, Geneſis 49. In Manu tua ponere, Exodi 4. Poſui in manu tua, Id eſt, in poteſtate tua, & quæ poteris, quum uoles, facere.

Manus ſacerdotis implere, eſt cõſecrare, uel: mittere in poſſeſsionem ſacerdotij: nam quum aliquis mittitur in poſſeſsionem alicuius rei, traditur aliquid in manu eius. Vel: Suppeditabis illis uictimas, & trades in manus eorum, & ſanctificabis eos.

Per Manum Moſi, id eſt, opera Moſi, numerante Moſe: uel, de mandato domini facto per Moſen.

Manum iungere cum impio, Exodi 23. cap. Nec iunges manum tuam cum impio, ut dicas falſum teſtimonium. Vel, nec ponas manum. Id eſt, non adiuuabis cauſam impro bi falſo tuo teſtimonio.

Manum in cœlum eleuare, geſtus eſt iurantium, Mos erat apud Iudæos in præſtandis Iuramentis leuare manus, abſolute idem eſt quod iuramentum præſtare ſiue iurare. Et ſicut Manuum eleuatione Iuramentum Hebræi intelligunt, ita etiamnum apud nos fieri ſolet, ut qui iurent, manus ad cœlum leuent. Gene. 14 cap. Leuo meam ad dominũ. Quaſi dicat Moſes, Teſtem inuoco deum illum magnum & excelſum, poſſeſſorem cœli & terræ, cui ego fido quod nihil capiã ex omnibus, quæ tua ſunt. Exod. 6. Inducã uos in terram, qua leuaui manum meam, id eſt, quam iuraui, uel pro qua iuramentũ præſtiti, quam pollicitus ſum. Et illud, Eleuauit dexterã ſuam ac finiſtrã in cœlũ. Sic dominus Exod. 17. per thronum ſuum: nimirum rem ſempiternam immutabilem. Et Deut. 32. Cum eleuarim in cœlum manũ meam, & dixerim: Viuo ego, &c. per ſe ipſum iurare ſolet deus: ad Hebræos 6. Leuare manũ, pro præualere, ſupra in littera L. explicatum eſt.

In Manum forti, Deut. 7 cap. Id eſt, uirtute inuincibili. Per Manum fortem dimittet eos, Exodi 6. Id eſt, coactus magna ui, plagis magnis, ut ſupra.

Manus noſtra excelſa. Id eſt, noſtris uiribus ſuperauimus hanc gentem, Deut. 33 cap. In manu excelſa, hoc eſt, magna audacia animoq; alacri, Exod. 14 cap. Numer. 33. In manu excelſa. Id eſt, diuina uirtute, non humana. & 16. &c.

Manuum atqui impoſitio fuit Hebræis admodum familiaris, ubi aliquid commendabatur uel offerebatur deo. Sic Iacob imponit manus duobus filijs Ioſeph, Gene. 48. Sic manus ſuper caput hoſtiæ immolandæ ponitur, Leuitici 1. cap. Sic Chriſtus impoſuit manus ſuper paruulos, & de credentibus dicit: Super ægros manus imponent & bene habebunt. Externum ſignum eſt, uel omitti poteſt, uel aliter fieri. Electionis tantum ſignum erat, eratq; tempore Apoſtolorum ordinatio presbyterorum.

Manus enim imponere,aliud non est quàm ecclesiæ aliquem præficere & ordinare, & in se complectitur totum prophetiæ munus, quo non aliud in ecclesia magnificentius:complectitur uocationem,missionem,docendiq; autoritatẽ.Illis imponebantur seniorũ manus,quorum fidei committebatur ecclesiarũ cura,et diuini uerbi ministerium.

Manuũ ergo impositio, cõmunionis signum. Et uocatio per impositionem manuũ super caput uocati,quo ceu signo agnoscebatur uocatus & susceptus.1 Timoth.4. 5.cap. 2 Timoth.1. cap. Manuum impositio quoque futuri diuini auxilium est,Nam Manum porrigere, auxiliari est.

Per Manum dexteram & Sinistrã in scriptura quid significetur, explicat Chrysostomus Homil.45.ex Matth.5.cap.Nesciat sinistra tua,quid faciat dextera tua.Sed hoc non hic dominus de humani corporis manibus, quibus nec uidendi, nec loquendi ullus est sensus, sed in Manu dextera aut sinistra homines significantur. Deniq; scriptum legimus in lib.Regum,Manum homines significare,quum dicitur:Non'ne decem mihi manus sunt contra hominẽ?Id est,decem tribus in Israel.Vnde non dubium est, in dextera manu homines significari Iustos,in sinistra uero peccatores intelligi,secundũ quod Solomon retulit:Partes dextræ nouit dominus.Peruersæ sunt quæ sunt à sinistris.

Manus sinistra tua nesciat quid facit dextera. Quæ quidem uidetur esse prouerbialis locutio atq; metaphora,à corpore ad animum transumpta.Nam Manus, symbolum est operis.Dextera itaq; boni operis, sinistra mali. Quemadmodum & Dexter oculus, bonus intelligitur affectus:Sinister,prauus,inuidia & intentio mala,&c.

Manus mediatoris potentia & uirtus Christi,quod & D. Hieronymus tradidit,Gal. cap.3.Ordinata est lex in manu mediatoris,id est,Christi,nõ Mosis.Quia non est in potestate ullius hominis legi satisfacere.

Manus custodire,est esse innocentem,& neminem adficere iniuria,ut Esa.36.Et custodiens manum suam,ne faciat omne malum Manum reuertere seu potestatem suam, id est reuocare.2 Regum 8.cap.Item In Manum mittere, id est,tradere alicui erudiendũ, ut Dauid Salomonem puerum,&c.2 Regum 12.cap.

In Manibus meis non est malum.1.Regum 24. 1. Paralip.12. cap.Id est,nihil mali feci.Manu sua saluari,id est,custodiri à deo, ne manum afferas alicui.1.Regum 25.capite. Manus suas leuare in aliquem, est uiolentas manus inferre. 2 Regum 18. & 20. capite. Ab hoc autem diuersum est in Psalmis,Leuare manus ad deum, &c. Cum priore idem est,Exaltare manum in aliquem 3 Regum 11. cap.Et mittere manum in aliquem.Nehemiæ 13 cap.Esther cap.9.

In manu mittes,id est,tuo libitu,Exodi cap.4. Manu sua impleuit, noster Interpres, opere impleuit,hoc est,fecit quod dixerat.2.Paralip.6 cap.

In Manu mea concludi,pro eo quod est,in deditionem uenire 1.Regum 18 cap.

Manus mittere,seu extendere manus,idem propemodũ esse cum illo:afferre manus, seu inferre manus alicui.1.Reg. 22 cap.Misit manũ suam,ubi noster Interpres Arripuit.

Manus mea erit cum eo,id est,auxiliabor ei,opem feram laboranti.2.Regum 3 cap.

Manum aggrauare,est tyrannice agere.Manus domini cõtra eos. Item, Manus domini tetigit eos, in deteriorem partem usurpari uideo.Sicuti Ruth. Egressa est manus domini contra me, id quod statim uelut enarrans, subiungit, amaritudine repleuit me omnipotens,Grosz hertz leid.1.Regum 5 cap.Manus domini grauata super Philistæis. Mox ibidem:Facta est manus domini.

Contrarium,Leuis manus domini.Manus eorum cum Dauide,id est,intercessit illis cum Dauide amicitia.1.Regum 22 cap.2.Regum 14 cap.Secus uero 1.Regũ 6. Sicut manus tua inuenit,Iudic.9 cap.Posuerunt ei manus, hoc est attulerunt ei manus 4 Reg.11.

¶ *Mare* generali nomine omnes aquarum congregationes Maria uocant, & quod lacus specimen quoddam maris præseferunt. Sic Mare Aspaliten, itidem mare desertũ uel salis uocatur. Sicut enim flumen Nilus in septem ostia diuiditur uocaturq; Mare, nunc fluuius,nunc flumina,nunc riuus,nunc riui,ac uarijs nominibus appellatur. Sic pro lacu: nam lacus & stagnum mare simpliciter: Mare ipsum uocatum, est mare magnum,Genezaret adhuc lacui adiacet.De lacu Galileæ Matth.4. cap. (quem Apostoli, patriam dialectum sequentes, Mare Galilæi appellitant.Hebræi enim,ut dixi,quamlibet magnam aquarum collectionem, Mare uocãt:nos uel paludes,uel lacus, uel stagna dicimus)Plinius lib.Nat.historiæ.5.cap.15.Iordanis in lacũ,inquit, se fundit, quẽ plures

Genasaram

Genaſaram uocãt. 16. millia paſſuum longitudinis. 6. millia latitudinis, amœnis circum ſeptum oppidis. Certe conſtat lacum illum & ampliſsimum & amœniſsimum, adde & opulentiſsimum fuiſſe. Appellatur à ſcriptoribus lacus Genazar. Dicitur & Tyberiadis & mare Cinereth, Numer. 34. ſiue à regione, cuius mentio fit Ioſue 11. & 3 Reg. 15 cap. ſiue ab urbe in littore lacus ſitę. Sic Mare ęneũ dictũ. 1 Reg. 7. dictũ eſt in quo ſacerdotes ſacris operaturi lauabant. Et Apocalyp. 4. Et in conſpectu ſedis tanquam mare uitreũ.

Mare nouiſsimum: mare magnum Hebręis. Deut. 11. Vſq; ad mare occidentale Hebr. Vſq; ad mare nouiſsimum, quod alio nomine appellatur Mare magnũ, ſcilicet Cypriũ. Ægyptium, quod ab Ægypto totam Aſſyriam attingit. Dicitur autem Mare nouiſsimũ & magnum, quia eò uſq; terræ ſanctæ finem excurrerent. Magnum autem, quia omnis aquarum collectio, Mare uocatur Hebraice. Ideo quoq; Mare magnũ appellant, ut differant ab his, quæ minora maria ſunt, ſtagna ſcilicet & lacus.

Mare mediterraneum ſolet ſcriptura Mare magnum uocare, Interdum abſolute, Mare, uti oceanum: Sinum uerò Arabicum uocatur Mare Iunci, Mare mediterraneum inſulas & peninſulas efficit. Inſulæ uocantur Cyprus, Creta. Græcia, & alia regna, quæ mare mediterraneum cingunt.

Mare deinde pro mundo, Danielis 7. Et ecce quatuor uenti cœli magno. Et Matth. 13. Mare uerò mundum ſignificat uarijs fluctuum procellis inundans, imò & homines in hoc mundo uiuentes, & uariæ obnoxios fortunæ.

Mare nõnunquam pro robore & potentia & ciuitate forti, Eſaiæ 23. Erubeſce Syon, quia dixit mare, id eſt, fortitudo maris. Maris multitudo tota occidentalis remotiſsimarum gentium & populorum occidentalium & maritimorum prophetis multitudo uocatur, Eſaiæ 60. Quando conuerſa fuerit maris multitudo.

Mare enim Hebræi mediterraneum mare uocant & occidentem, in cuius littoribus multi populi ſunt, Eſaiæ 60. Per mare inſulanos, & Maris accolas: Per ſolitudinem autẽ eos, qui procul à maritimis ſiti ſunt. Et ubi occidentales & maritimi, comprehẽduntur. Irrumpit enim ab occaſu, & ad ſiniſtram habet Hiſpaniam, Galliam, Italiã, Græciã, Macedoniam, Aſiam. Ad dextram uerò Mauritaniã, Aphricam, Cyrenaicam, Ægyptũ uſq; ad Palęſtinam & in medio multas inſulas, Cyprum, Cretã, Rhodum & alias. Hanc multitudinem maris uocat Eſaias multitudinem populorum maris. Et econtra orientalem intelligunt mortuum, ſiue Sodomiticum. Ezechielis 47. Deut. 3.

Mare pro occidente ponunt Ebræi & Ioſue 16. cap. Eſaiæ 42. Laus eius à termino terræ deſcendẽtes in mare, et plenitudo eius inſulę et incolæ earũ. Vbi per plenitudinẽ maris, intellige ciuitates maritimas, quæ populoſiores ſunt. Itẽ, Mare nouiſsimũ, Deut. 34. pro occidẽtali mari & mediterraneo, quod in parte occidẽtali erat, reſpectu terrę ſanctę.

Mare mortuum, mare ſalſum, Suph, mare carectoſum, idem ſunt ex Geneſi patet 14. cap. ubi dicitur, Omnes hij conuenerunt in uallem ſylueſtrem, quæ nunc eſt mare ſalis, id eſt, ubi nunc eſt mare ſalſum. Nam eſt caricoſum ſeu carectoſum, quod ad intelligentiam Numerorum & Deuteronomij facit. Non enim hic de Erithræo mari dicit, id eſt, rubro mari, quod & Suph, hoc eſt, arundinoſum eſt.

Mare rubrũ Hebræis dicitur non rubrũ, ſed caricoſum ſeu papyroſum, eo quod ad eius littora copioſiſsima ſunt carecta & papyriones. A. Eſra Rubrum à Græcis appellatum eſt, Plinio teſte, quod harena eius rubra ſit, & aquæ quaſi rubere uideantur, ſicut omnes prope aſſerunt.

Mare turbidũ & aquę procellis agitatũ, ut ſcripturis, ad impios et peccatores pertinẽt: iuxta Pſal. 45. Turbatæ ſunt aquæ eorum. Et Eſa. 57. Impij quaſi mare feruens. Ad pios aũt flumina illa ſpiritus ſancti. Ioan. 7. quæ uadant cũ ſilentio, Eſa. 8. Pſaltes, Fluminis impetus lętificat ciuitatem dei, hoc eſt, pax, ſilentium, ſecuritas, gaudium per ſpiritũ ſanctum, qui adfluit & inebriat credentes, id eſt, in eccleſia ſanctorum, quæ eſt ciuitas dei, quam ipſe inhabitat.

Mare, interim inconſtantẽ ſeu inconſtantiã ſignat, Iacob. 1. Nam qui hæſitat, is ſimilis eſt fluctui maris, qui uentis agitur. Inconſtantem & uacillantem animum intelligit.

Mare, præterea interitum & perniciem ſignificare ex Ionæ cap. 2. perſpicuum fit. Et Dauid alibi, nõ eſſe metuendum quando turbatur terra, & montes in cor maris tranſferuntur. id eſt, quando terreni homines, qui ſolis caducis rebus inhiant, terrentur: et potentes qui alios faſtu ſuo premunt, à deo in malorum pelagus deijciuntur.

Mare tumultuarî, significat turba impiorũ & quicquid eis adhæret, Psalmo 93. Moueatur mare, et cætera.

Maris cor, medium eius est. Eo enim quod terra mari ambitur, dicuntur montes in medio mari siti: de quo & suprà annotauimus. Sic transferentur montes in cor maris. Item, Cor maris Iudæa est: nimirum in medio mundi sita. Vidi uirum ascendentem de corde maris. Per maris fluctus & æstuationem significari turbas & adflictiones maximas in scripturis nouũ nõ est, ut Matth. 24 cap. præterea per Maris extremitatem, occidentem Dauid Psalmo 89 intelligit. Dum siquidem sol occidit, uidetur subire oceanũ. Vnde Poetę, quum occasum Solis describunt, semper ferè dicunt illum se condere mari. Maris fastus seu superbia maris, impias atq; superbas gentes, significat, Psalmo 89. uersu 10. Sicut uersu 4. Psalmo 46. per aquas maris significantur.

A' mari usq; ad mare, Hi termini sunt mare rubrum, & mare Palęstinæ, flumen Euphrates, & Desertum magnum. Quia enim nullum uastius flumen Euphrate, Iudæis notum erat: scriptura illum absolute fermè flumen uocat. Hęc regni Salomonis pomœria 3. Reg. 4 notantur, & periphrasis est, regni Israelitici.

¶ M*anasses* ipsum Ephraim, & Ephraim ipsum Manassen, Esaiæ 9 cap. Manasse & Ephraim filij Ioseph, duas tribus inter decem constituerunt, et maiori inter se cognatione cohærebant. Dicuntur Sodales impij, uel etiam ij qui sanguine iuncti, mutuis bellis se perdere, & quum inter se dissideant, concordes tamen sæuire contra ecclesiam reperiuntur, quum quid contra uerum & iustum agitur.

¶ M*atris* nomine Hebræis uenit populi frequentia et omnis turba nationis Hebręæ, filij autem uel singuli ex populo, uel per oppida uillasq; dispersi, Hoseæ 2 cap. Corripite matrem uestram. Esaiæ 50 cap. Vbi est liber repudij matris uestræ? Sic pro Iudæorum synagoga. In sceleribus uestris dimisi matrem uestram. Sic enim ecclesia & concio populi hoc nomine denotatur, ut in adducto loco Hoseæ suprà citatum est.

Mater una, omnis populus, natusq; Israel communiter agens in Ægypto, antequã in duo regna diuisus esset, dictus est. Vbi autem sub Roboam in duo regna diuisus, dictæ sunt duæ mulieres, id est congregationes. Ita Mater Hierusalem, filiæ Zion, filij Tyri, mater, ecclesia metropolis.

Mater, ponitur interdum pro auia, quemadmodum Pater sæpe pro auo, aut proauo 3 Regum 15 cap. Asa rex bonus regnauit super Iudam 41. annos, Cuius mater dicitur fuisse Maccha filia Absalom, & alias sæpe uidere licet in sacris.

Matris uocabulum aliquando pro matrice & utero scriptura accipitur. Nonnunquã pro cœlesti Hierusalem, quæ sursum est, quæ est mater omniũ nostrum. Adhæc pro Ecclesia piorum in fide militantium: matrem filiorum lætantem. Pro Babylonia, uel carnali generatione. Pater meus & mater mea dereliquerunt me. Mater adolescentũ, est turba magna robustorum adolescentum, Hiere. 16 cap. Postremo pro doctore uerbi. Per Euangelion genui uos. 1. Timoth. 4. & ad Galatas ait: Filioli mei, quos iterũ parturio, donec Christus in uobis formetur. Verum hæc conceptio & natiuitas omnino spiritualis, & fit in corde per semen uerbi diuini cooperante spiritu sancto.

¶ M*atrix seu Vterus* autem more Hebræo, pro fratribus uterinis, seu pro cognatione quam ex eadem matrice fratres uterini inter sese contrahunt, Amos cap. 1.

¶ M*atutinum*, in Psalmis resipiscentium ab errore est uerbum, ut Psalmo 5. 26. 103. 129. A' custodia matutina usq; ad noctẽ, id est, tota die speret Israel in Domino. Mane namque est gratię illucescentis tempus, quod luxit, ut ait Paulus in cordibus nostris ad illuminationem cognitionis dei in facie Christi Iesu donec, inquit, sponsa aspiret dies. Psal. 3. Mane astabo tibi, hoc est, non amplius iacebo, non amplius in luto sordescam, nõ amplius ociabor, sed mane, id est, cum me statim tuus ille matutinus adflauerit splendor, diuinoq; calore irradiauerit, adstabo erectus, sed mane summo, hoc est cum primum tenebræ mentis expelli occeperint exaudies. Et Psal. 90. Repleti sumus mane, pro quàm primum. Ideo Mane significat in tempore opportuno, non quo nos uolumus, sed quo ipse uult & per quos ipse uult. Esa. 50 Erigit mane.

¶ M*ane*, Hebræis est sępe numero confestim, tempestiue, ualdeq; celeriter. Vnde illud est apud Hieremiam: Misi ad uos seruos meos prophetas Mane consurgens, hoc est, tempestiue monens, statim, mature, Psalmo 46. & 55. Vespere & mane & meridie, hoc est, omni hora mea deo exponam desideria, Psal. quinquagesimonono. Exaltabo mane,

hoc est,

hoc est, quàm citissime: nimirum in ipsa prima illucescentis gratiæ solisq; iustitiæ aurora. Vide & suprà diffusius in tropo Mane.

Matutini adhæc uocabulo intelligitur hoc tempus, quod potestate tenebrarum huius seculi, cuius seruator ipse meminit, Lucę 22. Succedet Matutinum, inde licet illud uitę æternæ quod uesperum non habet. Sic Psal. 29. Ad uesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.

¶ *Maturare* pro adesse, Ioelis. 3. cap. Mittite falces quoniã maturauit messis. Septuaginta παρεστιν, adest.

¶ *Maxillarum* nomine & Dentium metaphora frequens in sacris. Scriptura autem accipit pro mordacibus calumnijs, noxijs conatibus, obstinãtia, peruicacia, ui, ferocia impiorum, &c. quibus innocentes lacerant, & boni uiri opprimũtur, Psal. 3. Percussisti omnium inimicorum meorum maxillam, dentes improborum fregisti, hoc est, inflicta plaga omnium eorum uim & ferociam repressisti, Psal. 57. Dentes eorum lanceæ et sagittę. Mich. 5. cap. Nunc accingere filia bellatrix. Tenemur enim obsessi, & uirga percutient maxillam iudicis Israel.

Percutere Maxillam, est, contumeliose tractare. Quasi dicat, futurum est, ut iudex Israel percutiatur super maxillã, hoc est, contumeliose tractetur. De hoc tropo Dentium & Maxillarum, uide in nomine Dentium fusius. Per Maxillam, ecclesię catholicę prædicatoris exprimunt. Quemadmodum sub Iudæę specie per Hieremiam, dicitur Thren. 1. Plorans plorauit in nocte, & lachrymæ eius in maxillis eius. Quia in aduersitate ecclesiæ illi amplius plangunt, qui uitam carnalium confringere prædicando nouerunt.

¶ *Medicus* pro principe, Esaiæ. 3. cap. Non ero medicus. Kimhi exponit, dominans, משל Paraphrastes autem Chaldaicus, caput. Medicum dici in scripturis sanctis Dominum Iesum Christum, etiam ipsius domini sententia perdocemur, sicut dicit Matthæi 9. Non indigent sani medico, sed qui malè habent.

¶ *Medio* Hebræi utuntur pro parte, ut est apud Zachariam uidere. Qui mediam partem montis Oliuarũ in Orientem, mediã in Occasum, mediã in Aquilonem, mediã in Notum deiecit. Idem apud Esaiam 44. Medium seu dimidiũ eius combussit igni, & de medio eius carnes comedit, &c. id est, parte igni calemus, parte coquimus, parte idolũ fabricamꝰ. In Medio esse, Hebræi hac loquutione interim παραπληγματικῶς, hoc est, impletiue ac obiter utunt: interim cum emphasi, sed rarius, ut: Ego deus uester ero. Certis enim facit se tanq; unũ de cœtu inter eos fore. Et alibi promittit deus, Et ego in medio eorum, ero deus eorum: ducem se fore, imò familiarem quoq; gregario cuiq; similem polliceatur. Similiter ponitur sæpe pro præesse, ducem esse ipsorum, principem, præfectum, scilicet & dominũ esse. In Medio esse, pro ex illis esse, illorũ esse, Exodi 8. patet, Scias quod ego Dominus in medio terræ. Sic & in conspectu esse, Esa. 5. Obiter implet. Familiarem quoq; significare, id quod præ omnibus principis est munus, Esaiæ 7. legitur de Emanuel, id est, nobiscum Deus in medio erit, uel coram eis esse.

De Medio Leuitarum, Numer. 4. id est, è numero Leuitarum. In Medio tui est, Deut. 8. id est, nunquam te deseret, semper tibi aderit, & fauebit tibi.

In Medio, sæpe capitur pro, simul cum alijs, uel inter alios, Gen. 42. Venerunt filij Israel ad emendum in medio uenientium, hoc est, simul cum alijs qui uenerunt, ad emenda alimenta & ipsi uenerunt. Sic sunt & hi Hebraismi, In corde maris, In corde terræ, hoc est, in medio, sicut rex in medio populi. Sic 3. Regum 3. cap. fatetur Solomon se Domini seruum in medio populi, uelut unus ex plebe desumptus, ut Deo obediat æquè, ut sibi cupiat obediri à populo.

In medio annorum, idem est quod suo tempore, Abacuc ult. Atque Hebraicè non ita in medio annorum sonat, quasi aliquid sit principium, & aliquid finis: sed intra uel inter annos, id est, suo tempore, horam, qua succurrere debeat attingit, Æquè si dicam, Sol est inter stellas, non medio ex æquo, stellarum, sed inter alias immixtas stellas. Sic adiutorij hora. Item, In medio annorum est, id est, intra annos, uel in tempore.

In Medio regem esse, Psal. 74. Qui ferebas auxilia in medio terræ, hoc est potentissimè & patentissimè opem sibi tulisse. Quod enim quis in media urbe, in media regione, in medio populo perfuit. necesse est enim sic esse instructum, ut à nemine possit impediri, sicut & à nemine potest latere. Sic Dominus illud Pharaoni dicebat, Vt cognoscas quod ego Dominus in medio terræ, subaudi, Dominus sum.

De medio atqui tollere dixit D.Paulus 1.Cor.5.cap.pro eo quod est excludere,aut euitare alludens utiq; ad capitalia facinorosorum supplicia,quæ & ipsa in corpus non animam agunt.Exire autem de medio,2.Cor.6.Quapropter exite de medio illorũ,&c.Vide suprà in uerbo Exire.In summa,De medio,ad medium,& in medio et similes interdum loquutiones sunt,interdum uerò significant quoq; quod sonant.

¶ *Meditari*, hoc uerbum quando construit cum ablatiuo,intercedente præpositione In,& significat nõ tam loqui,quàm intente cogitare,meditari,commentari,aut certe secum loqui,ac immurmurare tantum,id quod cõsueuerunt,qui solicitè et anxiè de re aliqua secum cogitant,quibus uel ut ex feruenti cogitationibus corde exæstuare atq; ebullire solent uerba incondita quædam,uel susurriũ potius. Vsus est uates Dauid Psal.1.Et in lege Domini meditabitur die ac nocte.Nam Iehegeh,est loqui, meditari. Vides hic hoc uerbum quod non solum cogitare significet,sed potius cogitando loqui uel.exercere aliquid,ut illud Vergilij est,Sylueſtrem tenui musam meditaris auena. Qui fistula modulatur carmẽ,pectore,ore,flatu,oculis,auribus,brachijs & manibus in hoc incumbit,&c.sic uir beatus meditatur in lege Domini.

Hoc uerbum reperies quoque Psalmo 77.Et Iosuæ 1.capite.Ne recedat uolumen legis huius abore tuo,& meditaberis in eo die ac nocte.Meditatio hinc significat loqui, disserere,garrire,& omnino negotium uerbi aut cantus.Sic tamen ut meditate fiat,unde frequenter cum corde coniungitur,ut Psalmo 18.Et meditatio cordis mei,in conspectu tuo. Vnde suprà in uerbo Loqui.

D.Paulus usus est hoc uerbo 1.Timoth.4.ταῦτα inquit μελέτα.Hæc meditare.Vt hoc Meditari,sit tam animo quàm corpore,adeoq; totis uiribus in rem aliquam perficiendam incumbere. Meditatio hinc precationem significat,& omnem de rebus diuinis consolationem,meditationem,ac disputationem,Tobiæ 13.cap.Scripsit autem Tobias meditationem gratulatoriam.

Meditare,hoc uerbum Hebræi in bonam & malam partem accipiunt.Pro *lugendi* ac plangendi in loco accipiunt,quod huius significantiæ non nihil secum adferat,meditor.Esaiæ 16.Meditabitur nequaquam ad pedem coctilis muri,id est,queretur ac lugebit.Nam qui lugent,aut meditantur,aut queruntur,Hierem.4.& 48.pro mussitari,secum reputare,& gannitus edere.Meditabitur Moab.

Meditari etiam pro deambulare,Geneſis 24.cap.Et egressus fuerat Isaac ad meditandum.Latinus quoq; dicit,meditatum ire.

¶ *Mellis* nomine omnis rerum delicatarũ abundãtia significatur,Psal.81.Cibaret eos deus medulla tritici,& melle è petris satiarẽ.Et Moses uir dei quoq; in suo Cantico,tropo eodem est usus,dicẽs:Et sugeret mel de petra,oleumq; de saxo durissimo.Magnam siquidẽ oportet eius soli felicitatẽ esse,ubi apes in petris mellificant.Deut.22.Hyperbole est,incomparabilis fœcunditas,adeò ut in saxis proueniant,quæ aliàs uix in muti solo prouenire solent.Cæterum melle abundasse regionem Israelis,quare & melle manasse dicta est,id sanè indicat,quod Ionathan Saul filius in saltu mel reperisse legit,1.Reg.14.

Mellis nomine omnem quoq; fructum dulcem exprimunt Hebrçi Leuit.2.Nec quicquam mellis adolebit in sacrificio domini.Sic Mel omnia dulcia significat,ut ficus,&c.

Mel pro uerbo Dei,Esaiæ 7.Butyrum & Mel comedet.Prouerb.25.Mel inueniſti,comede quod sufficit tibi.Mel adhæc uoluptatis indicium est,& suauitatis.Semper uoluptas deo non placet quodcunq; dulcedinẽ habet,in Dei sacrificijs non offertur.Locustas & mel quoq; quod ipse Ioannes comedebat,non domesticum,sylueſtre inter feras, &c.Chrysostomum Homel.14.de Euangelij principijs secundum Marcum,uide.

¶ *Memini*, hoc uerbum peculiarẽ uim habet in sacris.Latro enim in cruce suam salutem commendans Christo,Memento mei,inquit,cum ueneris in regnũ tuum.Et quoties auxilium alicuius petimus,Germanicè dicimus,Bedenck mich.Quoties item indicare uolumus alicui consultum egregiè,dicimus:Er hatt im vvol bedacht.Psalmo 73. Memento congregationis tuæ,quam possediſti ab initio,hoc est,auxiliare.E regione dicitur obliuiſci alicuius,cum illi auxiliatur,Psalmo 136Si oblitus fuero tui Hierusalem. Hinc meminisse etiam pro diligere,Cant.1.cap.Memores uberum tuorũ super uinum. Septuag.ἀγαπήσομεν.Et pro inuocare,Psal.71.Meminisse accipitur,sicut uersu 8.Psalmi 20.accipitur.Hi in curribus,illi in equis,nos autem nominis domini Dei nostri memores erimus.id est,nomen eius inuocabimus.

Meminisse

Meminiſſe Dei, ſignificat beneficijs declaraſſe nos ſibi eſſe curæ, in bonum quidem, ut Pſalmo 8. Quid eſt homo, quod memor es eius? Quanquam & in malam partem noſtrorum nonnunquam peccatorũ meminiſſe ſcribatur, ſicut & uiſitare quoq; in utram uis partem ſumi protritum eſt.

¶ *Memoriale* pro titulo, Exodi 3. Hoc nomẽ meum in æternũ, & hoc memoriale meũ in generationẽ et generationem. Memoriale dei. Exodi 3. Hoc memoriale meum. Id eſt, iſtud erit mihi nomẽ æternũ, ſiue, iſtud nomẽ meũ eſt, quod homines recordabunt mei.

¶ *Mendacij* nomine intelligit D. Paulus Ephe. 4. omnem dolum, fraudem, calumniã & inſidias, quibus uerſuti circunueniunt proximos ſuos in negotiationibus. Huc quoque pertinet delatio, adulatio. Mendacium quoq; poteſt dici omne illud, aut factum aut dictum, aut à moribus profectum quod ſimpliciores animas à recta exorbitare facit, Pſal. 5. Perdes omnes qui loquuntur mendacium.

Mendacium deinde omnẽ falſam confidentiã & falſam doctrinam ſignificat ut Hoſ. 12. fœdus initiũ cum Aſſyrijs mendaciũ uocat. Interdum ſcriptura nõ craſſa illa ſolum, quæ iudicio humano patent, uocat mendacia, ſed multo magis & proprie quo ſeducuntur homines à dei ueritate, ut in adducto Pſalmo 5. declaratum eſt. Nam cum deus ſit ipſa ueritas, quicquid contra eius doctrinam dictum fuerit, uel ſe eius doctrinæ æquare uoluerit, mendacium ſit neceſſe eſt. ut Sapientiæ 1. Os quod mentitur occidit animam.

Mendacium eſt apoſtaſia à deo, iuxta illud, In ueritate non ſtetit, quia mendax eſt, & pater eius. Et illud Pſalmi, Filij alieni mentiti ſunt ei, Apocalyp. 14. cap. Et in ore eorum non eſt inuentum mendacium, id eſt, non curuauerunt genua ſua ante Baal.

Mendacia applicare, eſt mendaces doctrinas obtrudere, ut Pſal. 119. Multiplicata eſt. Hebræus dicit, Applicuerunt. Mendacium loqui, qualis tropus ſit uide ſuprà Loqui.

¶ *Mendacis* nomine inſtabilitas uenit, Pſal. 115. Omnis homo mẽdax, id eſt, inſtabilis. Mendax dicitur quoq; quiſquis diuinis promiſſionibus diffidit, quũ deus nihil nõ præſtat promiſſum, id quoq; Pſalmus iam citatus uult intelligi. Non poteſt nõ mẽtiri homo, dum de rebus ſalutis loqui uult ſine ſpiritu dei, qui cõcipitur ex credito dei uerbo. Natura mẽdaces ſumus, ſolum aũt uerbũ domini ſiue Euangeliũ ueraces facit, Pſal. 4. uocat fruſtranea eorũ cõtra ſe cõſilia & conatus impiorũ irritos, mendaciũ & inane. Sic Mendax arcus & ficus in ſcriptura dicuntur, quod fallant, eludant ſpem, & expectationẽ quæ de eis habeẽ. Ita fruſtrarũt hoſtes Dauidis ſua cõſilia, dum id minimè præſtiterunt, ſid de ſe pollicebantur, nempe Dauidis extinctionẽ. Mendaciũ deniq; loqui cõtra dominũ, eſt, pphanare nomẽ dei per impiã doctrinã, Hoſ. 7. Ipſi aũt loquunt cõtra me mẽdaciũ.

¶ *Membra* pro ipſo homine, Iacobi 4. Vnde bella & lites in uobis? Non'ne hinc? Nimirum ex uoluptatibus ueſtris, quæ militãt in membris ueſtris, id eſt in uobis ipſis, more Hebraico. Sic Paulus Rom. 7. Inuenio aliam legem in membris meis, id eſt, in me ipſo.

¶ *Mens* naturæ ſenſus eſt, quo hoc aut illud cõplectimur aut odioſe auerſamur. Lucæ 10. cap. Ex tota mente. Mens hominis oculus dicitur, ut Lucæ 11. cap. Lucerna corporis eſt oculus. Nam Mens hominis eſt perinde ac oculus in corpore.

Mens reproba, eſt deprauatum iudicium, dum quæ bonum malum, & malum bonum iudicat, honeſtum turpe, & econtrario. De qua Eſaias 5. cap. Vę qui dicitis bonum, &c. Rom. 1. In reprobam mentem.

Mentem Chriſti tenere, eſt uidere & iudicare ſpiritualiter, & quæ ſit uolũtas dei, tum miſerantis, tum irati in Chriſto: adeoq; Chriſtus eſt imago illius uoluntatis, et qui hanc imaginem agnoſcunt uel cognoſcunt, ſpiritualiter iudicant. Rom. 12. Renouamini nouitate ſenſus ueſtri, &c. Ad hanc ſententiam ſunt referendi loci. 1. Cor. 2. cap.

Mente atqui cingere, eſt ſeſe ad figuram ſeculi huius non accommodare, & ſemetipſum ſanctam Deo immolare hoſtiam, & immaculatum ſe ipſum ſeruare à mundo impio, Rom. 12. cap.

Mentem cingere, eſt fortiter perſiſtere, & firmiter adhærere, neq; permittere ut quiſquam inde nos diuellere queat, uerum feliciter ſtare, 1. Petri 1.

Mens adhæc pro affectu animi, 1. Corinth. 14. cap. Nam ſi orem lingua, ſpiritus meus orat, hoc eſt, halitus meus precatur. Annotauit hic Eraſmus, Paulum hoc loco ſpiritum uocare uocem linguę, mentem affectum animi. Orare enim ſpiritu, eſt ſpiritu ſiue halitu ac uerbis ſolum orare: at orare mente, eſt ipſo animo precari, & orationis mentem aperire.

Mente loqui deniq; in eadem epistola.14. Cor.1.est interpretari, Lingua autem loqui, recensere, ut solent qui uolubili lingua Psalmos obstrepero percurrunt murmure.

¶ *Mensæ* uocabulum maximo est usui in scripturis, qua non tantum cibus & potus signatur corporeus, quantum aquæ sapientiæ refectio, deiq; uerbū siue ipsa prædicatio uerbi, in qua cœleste diuini gustus manna semper præsto est lex. Vnde Psalmo quodam ita de se loquitur: Parasti in conspectu meo mensam, aduersus eos qui tribulant me. Verum hæc mensa, is cibus, hoc symposium, cum sit perfectorum mundi uoluptatibus addicti, fit sæpenumero in laqueum & ruinam, dum lucem, quæ passim à scripturis, tanquam à sole radij, emicat, tenebras appellant & caliginē, ut Psal.69. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueū, & in retributiones, & in scandalum, hoc est, omnia fortunę bona & omnes delitiæ his ipsis in contrariū cedent. Ideò pro lege ipsa & prophetis in quibus sicut in mensa panis, ita proponitur manna cœleste uerbi Dei, quod animam refocillat & confortet, Deut.8. Matth.4. & Psal.22. Quasi diceret, ò Domine uerbū tuū scriptum in lege Mosi & prophetis, uel libris prophetarū, ut sit mihi consolationi quū persequar.

Mensa domini aliud non est apud Ezechielem 39. cap. quàm lectio sincera, & spiritus refectio ex sacris scripturis, ruminatio quoque mysteriorum Dei, simulq; gratiarum actio de subuersione infidelium, ut de impiorum uindicta, qua pij pascuntur, iudiciaque domini admirantur & laudantur.

Mensam domini Malachiæ.1 capite, altare uocat. Mensa domini, inquit, despecta est. Kimhi, Mensa est altare. Et Ezech.41 capite. Mensam domini dicere autem esse despectam, est despicere & polluere nomen domini ac panem domini, non quæ dei sunt quę rere, sed quæ sua, non populum pascere, sed depascere, non tam deo complacere, quàm sibi pro desse & scandalizare.

Mensa ponitur interdū in bono & in malo, sicut dicit Apostolus.1. Cor.10. cap. Non potestis mensæ domini participes esse, & mensæ dæmoniorum.

Mensa funerum, aut præsentiarum, siue Mensa propositionis (apud Mosen Numer. 4.) ea est, quæ proponitur coram deo: sicut & facies facierum uocantur, qui coram deo proponerentur.

Mensam uerti in laqueū, est scriptura impijs fieri in laqueum, quo primum irretiant, & impediant. Non est enim sensus scripturæ, nisi apud spiritualem, ut si spiritualis nō est, is uariè distrahatur huc & illuc multiplicibus sententijs scripturæ, & nihil certi consequatur, donec tandem prorsus insederit falsa opinio. Et illud Distrahi, est illaqueari & irretiri & capi, occupari falsa opinione. sicut 2. Timoth.3. Resipiscant à diaboli laqueis, à quo captiui tenentur. Et Dauid Psal.68. suprà citatum pro omnigena uoluptate, Psal. 69. Sit illis mensa sua laqueus: unde uoluptatem sperant, in eo capiantur. Prophetæ aliàs ebrietatem, aliàs Dæmonium meridianum, aliàs Laqueos, alij alijs nominibus.

Mensa contra tribulantes in Psal.12. functio pastoris illius boni, quæ oues curet suas, pulchrè describitur. Et inter alia Mensam esse paratā gregi, aduersus eos qui sunt molesti. Quibus uerbis fallor, si aliud indicatur, quàm pabulum uitę æternę, nempe dei uerbum, quod solum in tanta impiorum frequentia qui ad defectionem solicitant, immotos in officio retineri credentes.

Mensa autem eadē accumbere, ut est apud Matth.8. uidetur usurpari pro eo quod est eadem sorte, ijsdemq; bonis perfrui. Et Lucæ 22. Ego, ait, disposuit mihi pater meus, regnū, ut edatis & bibatis super mensam meā in regno meo. Nam hoc dixisse uidetur, Effigiē, ut ęquali mecū gloria, beatitudine ac uita perfruamini. Itaq; cum patribus in regno cœlorū accūbunt, qui cū ipsis pari gloria ac gaudio participant.

Mensa cum panibus, Exodi 25. Christum adumbrat, ut arca propiciatorij. Hic enim propositus est nobis à deo patre suo, uelut mensa uarijs, ijsq; lautissimis ferculis prępparata. Vnde & mensa Hebræis dicitur quasi munus seu donū missum. Panes propositionis significāt prædicationē Euangelij de Christo. Vt enim panis pascit corpus, ita Euangelion pascit animū. Vt panes in Repub. Israelitica perpetuo fuerūt, ppositi ante cōspectum domini, ita prędicatio Euāgelij perpetuo in orbe terrarū uulgāda et inculcāda est.

Mensis nomine interdum breue tempus siue breuis temporum mutatio significatur, Hoseæ 5. Nunc deuorabit eos mensis à partibus suis. In Zacharia legimus, Vno mense succidi tres pastores, id est, breui tempore. Apocalyp.9. cap. Mensibus quinq;, id est, quinque uicibus in seruitutem traditi sunt Israelitæ.

Mensium

Menſium dictione collectio animarũ exprimit. Dies quippe dum colliguntˇ, in menſibus ſubtrahuntˇ, quia etiam hoc tempore ſancta eccleſia dum ueritatis luce reſplendentes animas colligit, in intimis abſcondit. Aliquando pro perfectione ponitur, Eſaiæ. 66. Erit menſis ex menſe, perfectio ſcilicet eis in requie, quibus nunc perfectio fuerit in operatione, Item De menſe in menſem uenire, & de Sabbato in Sabbatum, ut adductum Eſaiæ caput habet iuxta ſententiam Kimhi, ex iſs qui uenient de menſe in menſem, Id eſt, è longinquis, & ex iſs qui ueniunt de Sabbato in Sabbatum, hoc eſt, propinquis.

Menſis dierum, pro integro conſtante omnibus ſuis diebus, Gene. 29. Impleti ſunt dies menſis unius. Vel: Habitauit apud eum menſem dierum, Id eſt, menſem integrum, conſtantem omnibus ſuis diebus. Et Numer. 11 capite, Ad menſem dierum. Et Deut. 21. Vno menſe. Vel: Per menſem dierum.

Menſis nouorum, hoc eſt menſis matureſcentis frugis, Exodi 34. Vox Hebræa Abib, ſignificat culmum, quando ſcilicet è culmo primum prodit ſpica: quod fieri ſolet menſe Martio apud Palæſtinos. Menſis primus Hebręis Niſan dicitur, nobis Martius, Numer. 23. cap. Menſis ſecundus reſpondet noſtro Aprili, Numer. 1. cap.

Menſis denicꝫ pro nouilunio, Amos 8. cap. Per menſem intellige Feſtum nouiluniꝰ. In nouiluniis autem & ſabbatis non erat fas aliquid emere aut uendere: quod cum tor queret diuites, dicebant: Quando tranſibit menſis, &c.

¶ *Menſtruatam* non accedere, eſt concupiſcentiæ uenereæ frena cohibere, & non tam libidinis quàm prolis rationem habere, in caſto matrimonio, Ezech. 18. cap.

¶ *Menſura*, pro impietate, Matth. 23. Vos quoꝫ implete menſuram patrum ueſtrorũ. Quid aũt ſit implere menſurã, ſuprà in uerbo Implendi explicatũ eſt. Pro pœna tẽpora li, Eſa. 27. In mẽſura, in emiſſionibus eius diiudicabit eum. Septuag. certãs & exprobrãs.

¶ *Mentiri*, in ſcripturis nonnunquam ſignificat idem quod ſubiici, Deut. 33. de Iſrael Moſe dicit, Et mentientˇ tibi inimici tui, & tu ſuper excelſa eorũ calcabis. In his ſanè uerbis ſatis liquet, Mentiri inimicos Iſraeli idem eſſe quod fieri ſupplices, & penitus potentiæ illius ſubiici. Quod uel illud abundè declarat, Et ſuper excelſa eorum calcabis, quod idem Rab. Solomon ſignificare ſcribit, atqꝫ ſi dixiſſet: Super colla eorum pones pedem tuũ. Id quod utiqꝫ extremæ ſubiectionis eſt. Et Pſal. 18. & 82. Oſores domino mentiti ei fuiſſent. & eſſet æuũ eorum ſempiternũ. Iam & hic ſatis liquet, Mentiri, ualere idem Hebræis quod penitus ſubiici. Et forſan inde Mentiri, pro trepidãte, & maximè ſeruili ſubiectione ſcriptura uſurpare ſolet, quod qui ita ſubiecti ſunt, multa ſoleãt, timore nimio adacti, iis mẽtiri, quibus ſeruiãt, & quorũ potentiã maximè formidant. Sic fures Latini pro ſeruis dicebant, quod ſerui omnes furari ſoleant, propter nimiam ſcilicet erga eos heroum parſimoniã. Mentiri, pro fallere, 4. Reg. 4. Mulier inquit ad Heliſæum, Noli quæſo domine mi, uir dei, noli mẽtiri ancillæ tuæ, &c. Et Abacuc 3. Mentieť opus oliuę, & arua nõ afferẽt cibũ. Gen. 47. Hebręi legũt, Et rurſus peperit filiũ, et uocauit nomẽ eius Schela: nam fuit in fallendo, dum ipſa pareret eum, id eſt, parũ abfuiſſet, ut partus ſe felliſſet, aut periclitata eſſet mater. Id eſt, nõ cõſuetudinis more uenit, ſed oblique, quod ualde periculoſum eſt. Impietas quandoquidẽ aut opibus terrenis, aut ſuis opibꝰ omnia tribuit, nihil deo, recte nil aliud dicitur agere præter nugari. Sic Pſal. 65. & Hiere. 7. Hinc Mentiri ſpiritui ſancto, ut Act. 15. patet, qui fictè ſimulat & mutatur, quod cæteri inſtinctu ſpiritus ſancti faciunt. Nam mentitur non ſolũ qui falſum dicit, uerum qui ſimulat, ut faciem Creuſæ, & æs mentitur aurum. Latinè dicimus eos religione mentiri, qui mentiendo, id eſt, ſimulando religioſi uideri uolunt. Mentiebantur ergo ſpiritum: (Græcis frequentiſſimum eſt, ut accuſatiui ponantur pro datiuis) ſanctum, quod ſimularet ſe ſpiritu Dei bono facere, quod tamen ſpiritu malo incitante patrabat.

¶ *Mentum* dextera tenere, eſt ex benignitate blandiri. 2. Reg. 3. cap.

¶ *Mercedis* nomen eſt Hebræis ualde uſitatum, Hebraicè שכר, pro operæ prætio, & optata, operæꝫ quæſita utilitate, atqꝫ fructu uſurpare, etiam ubi nihil loci eſt, uel conditioni, uel mercedis, & operis inter ſe adæquationi, Gen. 15. legitur, Ne timeas Abram, ego clypeus tibi, & merces tua magna admodum. Id nihil aliud eſt, quàm ego ero tibi defenſor, & tuum lucrum, tuæ opes, tua felicitas. Ita enim Merces pro theſauro omnis boni uſurpatur à domino. Et Eſa. 40. dicit dominus: Ecce merces eius cum ipſo, et opus eius ante ipſum. Opus aũt operis merces, ipſum eſt beneficiũ, quod paratũ habet, expoſitumꝫ omni petẽti. Scriptura ſanè manifeſtè meminit Mercedis, ſed in eo imitatur,

ut ubi-

ut ubiq; aliàs noſtram loquendi rationem. Quia enim nos amicis de nobis bene meritis damus præmia ueluti operis mercedem, ideo Deus quoq; dicitur nobis amicis ſuis mercedem pendere boni operis uitam æternam. Atqui non oportet ob hanc Dei benignitatem ſtrictè urgere Mercedis uocabulum, quaſi aliquid noſtrum ſit quod poſſidemus boni. Nam illa ipſa ſanctorum merita ipſaq; merces, quam Deus dicit noſtris deberi meritis, donum eſt & gratia. Paulus dicit: Quid enim habes quod non accepiſti? quod ſi accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis? Vide D. Auguſt. Epiſt. 105. ad Sixtum Presbyterum contra Pelag. Item, de Gratia & Lib. arb. ad Valentinum cap. 6. & 7. in Præfatione Pſal. 31. Quid eſt hoc, niſi quod merces noſtra gratia uocatur? ſi gratia, inquit, eſt, gratis datur. Quid eſt gratis datur? Gratis conſtat, &c.

Mercedis ergo nomine ſæpe ſcriptura donum intelligit. Nam שׂבר in ſacris literis etiam liberum donum non ſolum meritam mercedem ſignificat, Pſal. 18. & 170. dicit fructum uentris eſſe mercedem, utiq; liberalitate Domini collocatam. Et 127. & apud Eſaiam 40. & 62. Sic Paulus 1. Cor. 15. ſignificat donum, præmium, operæ precium, largitionem diuinam.

Merces eſt igitur quæ Deus donat immeritis: mercedem ſcriptura uocat, quod laborem & operam ſequantur. Sic aliquando hoc nomen Mercedis uſurpatur pro non debito, ſed planè gratuito officij uel laboris alicuius debiti præmio. Vt cum paterfamilias filio uel ſeruo pollicetur & reddit aliquid præmij non debiti, pro officio diligenter quidem obito, ſed tamen debito. Debet enim filius & ſeruus ſuo patrifamilias quæcunque ad eius gratiam et utilitatem poſſunt præſtare: his autem, cum quę debent, quamlibet diligenter perfecerint, ille non debet, teſte Domino Lucæ 17. cap. ne gratiam quidem, nedum mercedē. Vel, Pater filiolo dicit: Da gnauiter operam literis, referes egregiam à me mercedem, nouam ſcilicet ueſtem, aut quippiam aliud. Veſtis iam hæc eſt merces, & non eſt merces. Merces eſt quam operam ſequitur. Rurſus non eſt merces, quia opera illa hanc non eſt aſſecuta, ſed contigit libero patris dono, nō tamen niſi opera illa perfecta, Pſal. 127. Hæreditas & Merces pro libero Dei dono accipiuntur. Sic in omni ſcriptura Mercedis nomine intelligendum eſt, quod opus ſequitur, non quod opere promereris. Et quod Chriſtus Matthæi 5. capite uſus eſt hoc tropo, & uulgaris modus loquendi ſcripturæ, Mercedem non dare pro opere, ſed pro Dei promiſſione. & datur pro bono opere, non debetur.

Ex his locis abundè liquet, Mercedem in ſcripturis uocari, quæcunq; à Domino bona percipimus, inde ducta translatione, quod Merces & magno ſtudio quęritur, & multo deſiderio expectatur.

Mercedis deniq; uocabulum aliquando accipitur pro compenſatione officij aut laboris debita, eaq; ſiue ex pacto, ſiue ex communi lege, eaq; uel publice conſtituta, uel inſcripta hominum pectoribus. Deberi enim gratiam omnes agnoſcunt eis, qui nobis aliquid liberaliter commendarint. De hoc genere Mercedis loquitur Apoſtolus Rom. 4 Operanti uero merces deputatur, non ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitū. Qualis merces deberi uobis à deo non poteſt. Quicquid enim deus nobis mercedis rependit, id conſtat eum rependere nobis charitate & benignitate omnino gratuita, & non ex ullo aut debito, aut condigno. Atq; ideo perſpicuum eſt, ſpiritum ſanctum, cum in ſcriptura ſua prædicat deum, ſeipſum & ſua ſanctis ſuis polliceri, offerre, exhibere, & quaſi retribuere, ſub Mercedis nomine, uſurpare hoc nomē ſignificatione generali, qua etiam non debitam compenſationem, mercedem uocamus: & non contractiore illa, qua ſignificat compenſationem laboris, uel opere debitam, & condignam, cum qua nimirum labor uel opera, cui ea rependit, poſſit ulla ratione facere paria. Hæc de nomine Mercedis.

Merces labori tuo erit, apud Hieremiam capite trigeſimoprimo. Adparet prouerbialem fuiſſe ſermonem, pro, læta reddentur pro triſtibus. qui enim operantur, ſpe mercedis leniunt onus.

Mercede atqui & cibo ſuo dignus eſt operarius, Matth. 10. cap. Per Mercedem & uictum omne id intelligitur, quod ad uitæ neceſſitatem & ſuſtentationem pertinet, modo non ſit pleonexia: id eſt, cum cupiditate & auaritia coniunctum.

¶ *Mereri* Latinis ſignificat operam uel laborē mercede præſtare, ut Alciatus ſcripſit in L. Vrbana, De uerborum ſignificatione: Vel, ut Donatus, aliquid mercedis pro labore parare, uel ſumere, uel dignum eſſe. Attamen dicitur etiam Latinè, aliquē laudem &

præmia

præmia mereri: ſicut & uituperationem, pœnam & ſupplicia. Et dicitur aliquis mereri de aliquo, qui beneficiũ uel maleficiũ, in aliquem confert. Vtcunq; autem uerbum hoc uſurpet, ſemper ſignificat facere, aut prẽſtare aliquid, q; non debeas, & propter quod cum id præſtiteris, tibi aliquid ceu merces debeatur, ſi nõ ex ſingulari pacto, uel publicis legibus, tamẽ ex lege humanitatis, & gratitudinis, quę cõſtituit unũquenq; debitorẽ ijs, à quibus beneficiũ acceperit. Iam nos deo nihil omnino facere aut præſtare ualemus, quod ei non debeam⁹, aut propter quod ipſe nobis debere aliquid poſſit, prẽſtitę ei operæ, uel officij merito. Proinde ſcriptura nuſquam dicit ſanctos, cum benefaciunt, aliquid mereri de deo: cumq; ſancti Patres ita loquunt, liquet eos uerbo hoc, Mereri, abuti pro eo quod eſt facere aliquid deo gratum, cuiq; deus mercedem rependit non debitam.

¶ *Meriti*, ita nomen ſimiliter, ſi uſurpetur proprie, certum eſt ſignificare aliquod officiũ aut beneficium, cui merces debeatur, qua de cauſa diuinæ ſcripturæ nec iſta appellatione bona ſanctorum opera uſpiam dignantur: cumq; ſancti patres id faciunt, dubium non eſt, eos & iſto nomine abuti, pro Operibus gratis deo, & quæ ille gratuita mercede remuneratur, Multo uero minus uocantur hæc opera in diuinis ſcripturis meritoria. Meritorium enim dici conſueuit, quod ſit expoſitũ quęſtui, uti dicitur puer meritorius, meritoria taberna, meritoria nauis. Iam ſancti ſua bona opera non cauponant deo, nec uolunt eſſe eius mercenarij, qui minus quàm ſerui in domo eius manẽt, ſed quę ualent bona faciunt, ut deo ſuo exhibeant debitũ cultũ, & glorificent nomen eius, ſicut nimirũ decet amantes patris ſui filios, & frugi ſeruulos. Proinde ſcripturæ bona opera, hoc titulo multo minus dignatæ ſunt. In Eccleſiaſticis aũt precibus, & in ſanctorũ Patrum ſcriptis receptæ pridẽ ſunt hæ uoces, Mereri & Merita ſed hac ſignificatione, ut merita uocentur cuncta pietatis officia, quæ deus dignatur liberali, et nõ debita mercede compenſare, Quanquam hoc uerbũ in precibus Eccleſiaſticis plerunq; etiam accipitur, pro dona & beneficia dei gratuito percipere, ut uidere eſt in Oratione, in dominica 2. Aduentus. In Orat. ſabbato poſt Inuocauit. In Orat. ſuper populum feria 1. poſt Oculi. Dominica in Palmis, nemo non ipſe uidet, in his & ſimilibus precibus, Mereri idem pollere, atq; gratia & dono Dei, quæ petuntur, percipere & conſequi.

¶ *Mercenarius* Hebræis eſt gentilis & incircunciſus, Exodi 12. Aduena & mercenarius non comedant ex eo. Mercenarius uerò eſt, qui emptus eſt, ad annos, ſcilicet ſex: & cum eſſent incircunciſi, nõ permittebant comedere de ſanctis, ſcilicet leuibus, ut ſunt primitiæ & decimæ, ſicut reliqua familia: multo minus de ſanctis ſanctorum, quæ à ſolis ſacerdotibus in loca ſancta comedebantur. ſerui tamen Chananæi, qui ſacerdotum pecunia in peculium empti erant, poterant comedere de ſanctis, ut uidere eſt Leuitici uigeſimoſecundo cap.

¶ *Mercator*, metaphoricè ponitur Leuitici 19. pro impoſtore: nam frequenter technis & artibus homines circunueniunt. Alij ſuſurronem intelligunt, ſignificantur homines doloſi, ſubdoli, qui rem ſuam cum iactura proximi augent, ſycophantæ, delatores, qui niſi mentiantur, lucri nihil habent. Sic ait Moſes: Ne incedas mercator, Hebraicè Rachil, in populo ſuo.

¶ *Meretricandi* uerbo & ſcortandi, impenſiſſimè delectantur prophetæ uti, pro fidem alienandi, & idola ſequi, uel aliud quidpiam quod Deo præfertur, Micheæ 1. capite, De mercede meretricis congregata ſunt, & uſque ad meretricis mercedem reuertentur. Meretricis mercedem uocat, id eſt, animæ fornicantis à uerbo, Hoſeæ 12. capite, & 3. Quam mercedem à domino faſtidiri ſpiritus teſtatur. Et Eſaiæ 1. cap. Quomodo facta eſt meretrix infidelis ciuitas plena iudicio, Hiere. 2. Sub omni ligno tu proſternabaris meretrix. Hoſeæ 1. & 4. cap.

¶ *Meretrix*, pro cibatrice ſeu hoſpitatrice interdum Hebræis accipitur, Iudicum 19. cap. Vidit ibi mulierem meretricem. Meretrix uocat, quod præparata ſit ad proſtitutionem. Hinc capitur pro anima infideli, quæ deficit à Deo uiuente, pro ciuitate à uero cultu deficiente. Meretrix, Ioſue 2. cap. Et ingreſſi ſunt domum mulieris meretricis, & nomen eius Rachab. Rabi Dauid Hebraicè nominat uendentem eſcam. Ionathas paraphraſtes, cauponam ſeu hoſpitam, Ioelis 3. cap. Et poſuerunt puerum cum hoſpita. Iacobus autem apoſtolus cum diuo Paulo πορνὴν meretricem reddidit.

¶ *Meridies*, nonnunquam pro grauiſsimo æſtu perſequutionis in ſcriptura accipitur, ut Pſal. 120. Per diem ſol non uret te, neq; luna per noctem. Et Eſaiæ. 16. cap, In me-

dio meridiei,id est,in grauissimo æstu persequutionis.sic etiam Meridiem pro feruore solis,& econuerso feruor pro meridie.Et Geneſis 1.Dominus ad auram post meridiem deambulare,quum iam feruor desierat,& immutauerat sese.Item Canticorum 1.cap. Vbi cubes in meridie,hoc est,in scientia perfecta,in bonis operib⁹,in claro lumine.hinc etiam legitur,Abraham angelos suscepisse in meridie,& Ioseph fratres suos inuitasse in meridie ad prandium.Est etiam ardor uitiorum.Vsurpatur etiam pro tempore opportuno,Hiob.11.cap.Et de meridie surgeret.

¶ *Meßis* nomine conuersio hominum per Euangelion uenit,Ioannes euangelista capite quarto,demesionem uocat,quod ita essent animi hominum euangelio præparati,ut minimo negotio,sæpe ad unam duntaxat annunciationem,plurimi illud reciperent,quod cum aliàs,tum in Samaritis istis clare apparet.Similiter Matth.9.dicit Christus,Ipsa quidem messis copiosa.Per allegoriam dixit turbam multam ad audiendum uerbum Dei pronam,& populum approperantem ac ueluti maturum,id est,sitientem uerbum Euangelij intelligit,Messores siue operarij sunt prædicatores regni Dei. Messis magna,ait Lucas capite decimo.Messis pro semente.Et prophetæ messoribus comparantur.

¶ *Metere* secundum benignitatem & beneficentiam apud Hoseam capite decimo, est sanctis & uerè bonis operibus exercitari,fidei fructus multos colligere ac reponere.

¶ *Metiri* pro disponere,Esaiæ.40.Et cœlos palmo dimensus est,Psalmo 75.Ego firmaui columnas eius.Metiri funiculo,Extendere mensuram,Perpendiculo constituere idem est.

¶ *Metus* appellatione religio uenit,Geneſis 32.Et iurauit Iacob in timore patris sui Isaac.Timor quoq; Hebræis pro religione accipitur.Timor per antonomasiam,pro dei timore:sicut Latinis prouidentia,Fabio teste,pro diuina prouidentia.Esaiæ 33.Cor autem metu seu timore delectabatur.

¶ *Mille & millia*, frequens is scripturarum mos est,ut numero millenario,pro qualibet maxima multitudine,& numero infinito utatur,ut Exodi uigesimo cap.Faciens misericordiam in Millia his qui diligunt me & custodiunt præcepta mea.Et Numer.1. capite,pro omni ea copiosissima multitudine est sumendum,non pro numero multũ determinato.

Mille autem anni,&c.apud Ezechielem,est omne tempus millenarius ille,quod à reuelato Christo,usque ad consumationem seculi intercedit,à primo,ut loquuntur,usque ad secundum aduentum.Mille autem anni dicuntur,propter numerum perfectissimum in se replicatum,decies decem centum constituunt,& rursus decies centum mille.Et apud Ezech.38.Extremum dierum,aut annorum nominat tempora restituti Israelis ex parte saltem per regem Messiah.Ioannes uocat Nouissimam horam,quam nunc esse dicit χιλίαδα illam,de qua in Apocalypsi horulam uocat.

Millia Israel,Numer.1.pro tota multitudine Israel.Hi sunt,ait,nobilissimi,uel famosi totius cõgregationis,principes tribuum patrum suorum:summi duces uel primates, sicut millium Israel.id est,duces sunt populi Israelitici,qui constat multis millibus.Decem millia deniq; qualis tropus,uide in litera D,Decem millia.

¶ *Milites* eos uocat scriptura,qui uel principibus,urbibus publicę trãquillitatis tuendæ causa pro constituto stipendio locant operam.Atque Milites quorum cõsilio & manu utuntur principes,hoc potissimum nomine mala audiunt,quod suis stipendijs non contenti,falso deferendo,uim faciendo in bona aliorum inhiãt.Concussio enim publica uis est sycophantia,fraus,&c.

Militaria uocabula in scriptura sæpissimè occurrunt,ubi pugna spiritualis describitur,libenter utitur huiusmodi uerbis militaribus.Sic uides Hebræorum 9.cap.Et Psal. 17.Vides præcinctum armorum,agilem cursum,expeditas manus,fortia brachia,scutum,campum latum,persequutionem,cõprehensionem,conculcationem,interemptionem.Similiter Psal.46.Delens bella usq; ad extremum terræ:arcum conteret & dormitabit lanceam,plaustra comburet igne.Tropus quo usi sunt uates,destructione armorum,belli extinctionem,altissimam pacem significantes,& apud Esaiam 2.capite,& Michæam 4.Contundent gladios,&c.Id uerò demum completur,&c.

¶ *Militia*, non solum significat bellum,sed est generale nomen omnibus humanis studijs.Sic Iudæorum religio,& pro cultu Dei & religione sumitur,Esa.34.et 40.Quoniam,

niam completa est malitia eius. Et Esaiæ 24. cap. Militiam cœli & reges terræ uocat populum Iudaicum, qui solus habebat uultum Dei, & militabat Deo.

Militia, Iudæis, quibusdam uidetur tempus statutum significare & cœtum, Esdræ 4. Completa est militia eius: ubi de tempore mentio fit, Danielis 10. Militia legitur. Sed Hebræi dicunt tempus præfinitum longum. Sic enim illud Iob 7. intelligunt, Militia est uita hominis super terram, id est, tempus est ei definitũ. Sed simpliciter dici militiam, placet nõnullis, ut Esaiæ 40. cap. Vbi nostri codices uitiose habent Militia, intelligas loqui de cursu & labore populi sub Lege, uelut in stadio militantis. Sic enim D. Paulus, tam prædicatores quàm auditores uerbi militibus libenter comparat. Vt dum Timotheum bonum militem, & bonam militiam certare iubet. Et Corinthios in stadio currere facit. Item, Nemo coronatur, nisi qui legitimè certauerit, Ephe. 5. et Thessal. armis instruit. Et se bonum certamen certasse gloriatur, & similia aliàs. Sic & 1. Regum 2. capite scribitur in Hebræo, quod filij Eli dormiebant cum mulieribus militantibus in ostio tabernaculi fœderis: de quarum militia & Moses in Exodo meminit.

Militia millium, Exodi 31. cap. Principes millium militiæ, ad Mosen, Tribuni, &c. id est, qui præerant exercitui numeroso filiorum Israel.

¶ *Militia cœli* Hebræis non tantum sydera & stellæ uocantur, ut Act. 7. intellexit Lucas per Militiam cœli signa Zodiaca, planetas, sydera & omnis generis stellas (quæ Achab & Achaz & Manasse summa coluere reuerentia) sed omnis exercitus, omnis angelorum multitudo, copiæ uis, uirtus, demum quicquid est in cœlo & terra uocatur. Sic exercitus cœlorum, nõ angeli ipsi, sed stellæ, &c. uocantur. Deut. 17. Cunq; reperti fuerint qui adorent solem & lunam & omnem militiam cœli, 4. Reg. 17. Adorauerunt uniuersam militiam cœli, Hieremiæ 19. Sacrificauerunt omni militiæ cœli. Amos 5. Esaiæ 40. Psal. 146. Moses ornatum appellat, Geneſis 2. cap. Cum omni ornatu eorũ. Hoc in loco κόσμος Septuaginta dixerunt, quod creaturæ ornatus sunt mundi. Alibi δύναμιν ponunt. Et sæpissimè repetunt & utuntur hoc uerbo prophetæ, Militia cœlorum, pro, quę in cœlo sunt. Sic Militia terræ, Militia aquarum, Militia cœli, pro stellis, Militia terræ, quæ ex terra crescunt. Militia aquarum, quæ ex aquis gignũtur. Hinc Dominus Zebaoth uocatur, Deus populi illius, id est, Dominus militiæ uel exercituum. & quum sæpissimè Hebræi dicunt, Dominus Deus Zebaoth, seu exercituum, Græci dicunt, Dominus Deus uirtutum seu potentiarum, nimirum quod uirtus & potentia Regis consistit in exercitu sui populi, & Israelis populus exercitus Dei, non raro in scripturis uocatur.

Porrò nomen Zebaoth, quo & nos in sacris utimur, fide confirmat. Significat enim exercitus tam corporales quàm spirituales, qui nos impugnant, & quos uno momento illi delere potest. Vel quis omnes exercitus ei seruiunt, tam cœlestes quàm terreni, quod in subsidium suorum mittere potest, Esaiæ 37. cap.

¶ *Mingens ad parietem*, est loquutio hyperholica & Hebraica, qua utuntur sæpissimè Hebræi, hoc est, canis, cuius natura est mingere ad parietem. Et est familiã alicuius omnino profligare, extirpare, ad internicionem & interitũ dare, nihil reliqui facere de prosapia, omnia euertere. 1. Samuelis 25. capite. Hæc faciat Deus inimicis Dauid, & hæc addat, si reliquero de omnibus quæ ad ipsum pertinent usq; mane, mingentem ad parietem, idem est quod canis. et 1. Regum 15. Propterea ecce ego adduco malum super domũ Ieroboam, mingentem ad parietem, reclusum & derelictum sit, &c. Et 4. Reg. 9. capite, Percutiam de domo Achab mingentem ad parietem.

¶ *Ministrare*, siue sacrificare, pro prædicare Dei uerbum usurpatur in Actis Apostolorum cap. 13. Quum aũt illi, ait Lucas, sacrificarent domino, id est, prædicarẽt. Sic enim & Paulus usurpauit ad Rom. 15. εἰς τὸ εἶναί με λειτουργὸν Ἰησοῦ χριστοῦ. id est, in hoc ut sim minister Iesu Christi in Gentes. Prçcones enim diuini uerbi tum sacrificare, cum Euangelij prædicant mysteria. Erasmus uertit λειτουργόντων, uerti sacrificantibus, significantius reddere uolens id exprimere. Vetus interpres reddidit, Ministrantibus illis, &c. Quia uerò λειτουργία ministerium quidem significat, & λειτουργὸς minister, nec tamen quiuis, sed sacrarum rerum minister. Et Ioannes Chrysostomus interpres Græcus & Græcæ linguæ peritissimus, Quid est, inquit, ministrantibus? prçdicantibus. Et ecce exponit, Ministrare siue sacrificare, pro prædicare. Et Erasmus inquit in suis Annotationibus in nouum Testamentum, Nullum sacrificiũ deo gratius, quàm impartiri doctrinam euangelicam.

¶ *Miniſterium* ſignificat functionem ſeu adminiſtrationem officium̃q; prædicandi uerbum. De hoc peculiari autem Miniſterio, quod ſitũ in aliqua functione eſt. D. Paulus Rom. 11. cap. loquitur. Miniſterium meum illuſtro ſeu glorifico gentium Apoſtolus exiſtens. Vbi officium & functionem ſuam *διακονίαν*, hoc eſt, miniſterium appellat. Vocat & Paulus Rom. 12 cap. officium diaconorum miniſterium. Sic enim ait, Siue miniſterium miniſtrando. Illi enim erant prçfecti eccleſiç, rebus diſpenſandis, ut Acta Apoſtolorum indicant.

Miniſteriꝝ dictio interdum pro lege accipitur. 2. Cor. 3. Quod ſi miniſterium mortis in literis. Per adminiſtrationem mortis intelligit legem. Per miniſterium ſiue adminiſtrationem iuſtitiæ ſeu ſpiritus aut uitæ, euangelium,

¶ *Miniſtri* nomine prædicator uenit. Nam omnes prædicatores & Apoſtolos miniſtros D. Paulus ſuo more ſolet uocare. Sic 1. Cor. 5. cap. Quid eſt Paulus? Quis Apollo? miniſtri ſunt, per quos eſtis fidem aſſequuti. Sic ad Rom. 15 cap. Chriſtum miniſtrum appellat, & 1. Corinth. 4. cap. Miniſter literæ. 2 Corinth. 3 cap. eſt, qui typum, ceremonias, legalia, ipſam inquam carnem ac hominis uires meritaq; prædicat. Miniſter ſpiritus eſt, qui non legalia prædicat, ſed unicum Chriſti meritum inculcat.

¶ *Minimus* pro nullo, teſte Gregorio, Matth. 5. Quiſquis ſoluerit unum ex mandatis hiſce minimis, & docuerit ſic homines, minimus uocabitur in regno cœlorum, id eſt, in eccleſia credentium.

¶ *Minuere* pro humiliare, Ioan. 3. cap. Illum oportet creſcere, me autem minui. hoc eſt, illum oportet exaltari, me autem humiliari, &c.

¶ *Mirabile* pro impoſsibile, Gene. 18 cap. Nunquid mirabile erit à domino uerbum, hoc eſt, cum impoſſibile erit domino. Septuaginta *μὴ ἀδυνατῶ*.

Mirabilis ad faciendum, locutio hebraica, pro eo quod eſt mirabiliter facere, Iudicum 13 cap. Accepit itaq; Manoha hœdum caprarũ & oblationem, & obtulit domino ſuper petram, & mirabilis ad faciendum. Septuaginta, mirabilia facienti.

¶ *Miſcere* ſe cum aliquo, eſt confligere & litigare, Deut. 2. cap. Et ne miſceas tecum eis, Danielis 11. cap. Et filiꝝ eius miſcent ſe.

¶ *Miſereri* uox hæc, qua uſus Moſes. Numer. 6. cap. Et miſereatur tui: conſuetudine hebraica proprie hoc ſignificat, quod nos dicimus clemẽter & benigne largiri, ſeu quod græcè dicitur *χαρίζεσθαι*, gratis & mera benignitate benefacere, quo modo Iacob. Geneſis 33. cap. loquitur, eadem uoce uſus. Hi ſunt pueri mei, quos largitus eſt dominus ſeruo ſuo, id eſt, qui mihi diuina beneficentia ſeu gratuito beneficio Dei dati ſunt.

Miſerere quoq; pro parcere, Ioelis 2. capite, Et miſertus eſt populo ſuo. Septuaginta, *ἐφείσατο*, pepercit. Item, pro ceſſare, Abacuc 1. cap. Et ſemper interficere gentes non miſerebitur. Pro auxiliari & benefacere, Pſal. 50. Miſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam. Pro eripere aliquem Miſereri alicuius dicimus, Geneſis 19. capite, Eò quod dominus miſereretur eius. id eſt, uellet eum eripere. Miſereatur tui deus. id eſt, faueat tibi. Hebraiſmus, Gen. 43.

¶ *Miſericordiæ* nomine omnis illa beneficentia & effuſa quædã benignitas, & ſedulũ ſtudium benefaciẽdi, quo proximorũ neceſſitati ſuccurrit. Hebraicè Haſid uocat. Sic enim D. Paulus Hebraica phraſi utitur: Qui miſereꝛ in hilaritate. Quibus uerbis Miſericordiam, ac omnino effuſam quandam bonitatẽ ſtudium̃q; benemerẽdi ſignificat. Hac uirtute dominus flagrare ſeſe declarauit, Matth. 9. ita adiungẽs ſe peccatoribus quo uel aliquos ipſorum lucraretur. Græci *ἐλεημοσύνην* uocant. Sic Chriſtus quoque hanc beneficentiam extulit, Matth. 6. Quum facis eleemoſynam, id eſt, cum impẽdis beneficium & amicitiam. Hæc illa Miſericordia quoq; eſt, de qua Propheta ait, Miſericordiam uolo, & non ſacrificium. Facere miſericordiam, eſt ſubuenire in neceſſitatibus, Eccleſiaſtici 29. Et eodem cap. Aſſumere pauperem, eſt curam gerere ut paſcatur. Item, qualem Samaritanus impenderat ei qui à latronibus erat uulneratus.

His omnibus locis Miſericordia idem quod beneficium, amicitiam, beneficentiã, benignitatem̃q; ſignificat. ſicut & Matth. 5. à Domino ponitur. Hæc Miſericordia, hoc eſt, beneficẽtia, qua proximus iuuatur, gratiſſimus deo ultus eſt. Et pro beneficio poni manifeſte ſit, Lucæ 1. cap. Miſericordiam uſus. Et Samuelis 7. Miſericordiam autem meam non auferam ab eo, id eſt, clementiam meam. Et cap. 9. eiuſdem libri, Miſericordiam dei uocat Dauid beneficium propter Deum proximo impenſum.

Miſericordię uocabulum frequenter pro eo accipitur, quod deus ex ſua miſericordia nobis præſtat, pro beneficentia ſcilicet & beneficio dei. Hinc Miſericordia dei, ea eſt bonitas, beneuolentia, animusq; erga homines propenſus quo noſtri miſeretur, nobis fauet et benefacit, Lucæ 1. Et Geneſis 32. Memor ſum cunctis miſerationibus tuis, pro, indignus eram in quem tanta beneficentia conferres. Et hoc ſignificare dicitur Hebræis Haſid, Latinis Miſerationem, Græcus ἐλεημοσύνην tranſtulit, ubi uidemus iuſtitiam in ſcripturis ſæpe pro miſericordia accipi. Hanc miſericordiam Hebræi legunt Haſed, beneficium, fauorem, gratiam. Septuaginta uerterũt ἐλεημοσύνην, iuſtitiam. Fauor enim & miſericordia dei erga nos uocatur in ſcripturis ſacris iuſtitia: nam effectus bonitatis diuinæ, cuius oppoſitum eſt iuſtitia, non qua iuſtificamur credentes, ſed eam quæ omnibus palàm facit, quod deo odio ſit impius, & impietas eius. Iuſtitia hac ratione quoq; dicit, quod Deus iuſtus eſt et præſtat quæ pollicetur. Pollicitatio eſt, ex miſericordia eſt: quod præſtat, iuſtitia eſt. Vnde qui raro & egregio beneficio uel amicitia ſe adfectum à Domino uel homine uoluit ſignificare, eum memorat ſcriptura dicere ſolitum (ut noſtra quidem uerſio reddere ſolet) fecit mecum miſericordiam: quod tamen perinde eſt atq;, Adfecit me ſingulari beneficio: magnificè ſuam erga me beneuolẽtiam declarauit, egregiè iuuit. Et 2. Regum 9. cap. Facere cum aliquo miſericordiam, eſt benefacere ex bonitate gratuita. Et Gen. 20. cap. Et hanc miſericordiam facies mecum, id eſt, hoc mihi beneficij præſtes. Sic Miſericordia Dei eſt, quando Deus infundit nobis gratiam ac benefacit, & miſericors donum ſeu miſericordiæ donum eſt, quum ipſe nobis ignoſcit, donat.

¶ *Miſerationes* autem & uiſcera, ut apud Paulum Philip. 2. Si, inquit, uiſcera & miſerationes, &c. Et ubi nos legimus Miſerationes ac uiſcera, ibi Hebræi Rahennin & Hæſed ponũt. Prius Miſerationes ſignificat, cum ſcilicet quis affectu intimo propẽſus eſt, ut commouetur erga aliquem. Poſterius ſignificat uiſcera & beneficentiam. Illud in animo flagrat, hoc uerò erumpit in opus.

¶ *Miſericordes* iuxta morem ſcripturæ rectè bonos, benignos, beneuolos, propenſos ad benefaciendum, ſingulariq; ſtudio ad copioſe demerendum uocaueris, qui in hoc potiſſimum, ut quàm plurimos demereantur, imò omibus frugi ſint, incumbant. Sic Lucę 5. γινεσθε οἰκτίρμονες, id eſt, eſtote miſericordes. Et in Matthæo 5. Eritis uos perfecti dilectione atq; miſericordes, idem ſunt. Et Pſal. 112. atq; Pſal. 97. Cuſtodit animas benignorum ſuorũ. Et Prouerb. 20. & 16. Benignitate & ueritate redimitur iniquitas. Sic & Moſes Exodi 15. cap. Duxiſti me in miſericordia tua.

Miſericordia & ueritas te non deſerent, Prouerb. 4. Miſericordia ſignificat amicitiã ſeu beneficẽtiam, ut auditum eſt. Veritas fidelitatem ſeu fidelem animum erga alium. Hac figura uerborum ſæpe utuntur, Pſalmo 31. Miſericordia tua & ueritas tua ſemper ſuſceperunt me. Et 84. Pſalmo, Miſericordia & ueritas obuiauerunt ſibi. De qua loquutione ſuprà in litera B. Et Pſalmo 88. Et ueritas mea & miſericordia mea cum ipſo. Ecce autem grauiſſimam promiſſionem pollicetur pater, iis qui requirunt miſericordiam & felicitatem ſuam.

Miſericordiam & ueritatem facere cum aliquo, Geneſis 47. cap. Et facies mihi miſericordiam & ueritatem. id eſt, iurate haud dubiè collaturum in|me hoc beneficiũ, nempe quod non ſepelies.

Miſericordiam atqui in millia cuſtodire, Exodi 34. hoc eſt, cuius miſericordia nunquam exhauritur.

¶ *Mittere*, pro abiſcere utuntur Hebræi. Nam hoc commune cum omnibus linguis habent Hebræi, ut crebro utantur uehementiori, & contrà. Sic Eſaiæ 6. capite. Mittendi uerbum, pro abiſciendi uerbo ſunt uſi. Et fructus ſuos mittunt, id eſt, abiiciũt. Pro mandare uſurpatur, Exodi quarto capite, Et nunciauit Moſe Aaron omnia ob quæ miſerat eum.

Mitti adhæc à deo, eſt docere quæ didicit à deo, Ioan. 3. Fuit homo miſſus à deo. Sic et Apoſtolus Gal. 1. Per Ieſum Chriſtum ſe miſſum eſſe affirmãs, nõ ab alio, ſed Ieſu Chriſto, qui miſit reuelãte, uirtutẽ ſe myſterij didiciſſe oſtẽdit. Sic uides uerbũ Mitti, in ſacris uſurpatũ. præcipuè in Paulinis ſcriptis, non quæſita occaſione, imò potius inuitum, uel conſenſu eccleſiæ, uel uocatione numinis ad miniſterium uerbi ſeligi, Rom. 10. cap.

Mittere manum in rem proximi, Exodi 22. eſt furari, & aliquid auferre, et ut ſuprà auditum eſt, Mittere manum, interdum eſt extendere, Gen. 22. Et mittebat Abraham ma-

num ſuam.Eſt etiam ſe oſtendere:Exodi 24.Non miſit manum ſuam. Cap.enim 33.di citur Moſe,Protegam te dextera mea donec tranſeam,tollamq; manum meam,& uidebis poſteriora mea.Subtrahere manum,eſt ſe occultare.

Mittere oculos,eſt amare,Geneſis 39 capite,Et exaltauit uxor domini ſui oculos ſuos ſuper Ioſeph.

Mittere in manum uerò,eſt tradere alicui erudiendum,ut Dauid Solomonem puerum.2.Reg.12.

Mittere denicq; lignum in panem eius,& eradamus eum de terra uiuentium,hoc eſt, de uita præſenti extirpemus,Hiere.11.Vide ſupra fuſius in nomine Lignum,explicatũ.

¶ *Mites* in ſcripturis canonicis hi dicũtur,qui ex corde manſueti ſunt,& uindictam nõ ſitiunt,ſed deo ultionẽ ſui relinquũt:placidè erga minimũ ſe gerunt,cõdonant iniuriam illatam,hi poſſidebũt hæreditate terram,hoc eſt,permanebũt.Non quod terræ domini futuri ſunt,perdurabunt.Matth.5.& Pſal.37.Et mites hæreditabũt terram,hoc eſt, manſueti omnia credentes & ferentes,recepto Chriſto,centuplũ accipiũt,pro omni eo quod illis ablatum fuerit,& uerè terram poſſidebũt,id eſt,rebus omnibus,quantũ eis ſatis & unde fuerit,abundè perfruuntur.Et Moſes ille mitis & manſueti ſſimus omnium mortalium prædicatur,ut uidere licet in Deuteronomio,Matth.5.Beati mites.

Mititas, ferociæ & audaciæ opponit,at duriciei opponitur miſericordia.Differunt ergo mititas & miſericordia.Audacia impudẽs eſt in omnibus,belligerat,rixatur,contendit,clamat,uociferat,trucidat,omniaq; tumultu quodã & temerè agit.Mititas ab iis omnibus abhorret,atq; neminẽ lædit,ita nõ patitur ut quis lædatur,aut cuiquã uis fiat:nec ferociam defendit,patrocinatur ueritati non iniuriæ.Cui audacia & ferocia probatur, mitis non eſt,ſed animum tyrannicum gerit.Qui uerè mites ſunt,ferre non poſſunt,ut uis & iniuria cuiquam inferatur.Qui ferocibus & audacibus non obſiſtunt,nec uitia et ſcelera caſtigant,non mites,ſed molles & ſocordes dicendi ſunt.

¶ *Minha*, uox Hebraica,Latini proprium nomẽ non habent,ideo plerunq; Hebraicum uſurpatur.Oblatio ſeu holocauſtum uocabatur iuge illud,& perpetuũ illud ſacrificium apud Hebræos Minha,fiebatq; in ueſpera hoc quũ ſol inciperet declinare.Vnde uſus apud Hebræos obtinuit,ut ſæpe tempus ueſpertinum uocent Minha.Et licet ſcriptura quoque uocet iuge illud ſacrificium quod mane fiebat,Minha,tamen peculiariter adaptatur tempori ueſpertino & eius ſacrificio.

¶ *Mna*, uox Hebraica,quamuis eam et Græci & Latini ut ſuam uſurpant.Ea quum centum drachmarum ſumma eſt,tum partem aut numerum quemlibet ſæpe ſignificat, Gen.31.numerum ſignat decem(ut Moſes)Mnas decem uicibus.

¶ *Moab* pro gentibus poni ſolet in ſcriptura,Pſal.59.Moab olla lauacri mei.

¶ *Mœchari* uerbo ſeu Mœchę appellatione,omnis illicitus uſus membrorum naturalium intelligitur.Adulterij igitur nomine etiam ſcortationem intellige,& quicquid obſcœnius eſt,Exodi 20.cap.Similiter furti nomine omnis illegitima aut illicita rei alienæ contractio aut uſurpatio intelligitur:nam ſub Furto,etiam fœnus,rapina,et omnis circunuentio proximi comprehenditur.

¶ *Modicum*, in ſacris Biblijs plerunque pro tempore præſenti uſurpatur.Nam hoc re uera modicum eſt,reſpectu æternitatis.Sic 1.Petri 1.Modicum ſi oportet contriſtari,2. Petri ult.cap.Deus autem modicum paſſus ipſe cõfirmabit.Et D.Paulus 2.Cor.4.cap. Id quod in præſenti eſt,momentaneum & leue tribulationis noſtræ,&c.Et ad Rom.8. Verum quod Ioannes 16.Modicum pro puſillo poſuit,ſuo more facit,quũ Latinis modicum dicatur moderatum à modo,hic ad tempus refertur μικρόν.

¶ *Molam rotare ſeu tollere*, eſt extremam ſeruitutem ferre,& ad uiliſſima homines miniſteria dãnari,ut portare lapides,ligna,cloacas purgare.Captiui enim olim cogebantur in carceribus molere farinam.Eſaiæ 47.cap.Hiere.Thren.orat.

¶ *Montes*, urbes,regiones,regna,turbas populorũ uocari ac ſignificari ex pluribus locis ſcripturæ cõſtat.Ita mons Samariæ,pro ipſa Samaria ponitur:mons Amorræ,pro regione Amorræorum.Sed & Babylon mons opulentus dicitur,Eſaiæ 13.quum in plano ſita fuiſſe conſtat.Sic & Babylonem Hieremias capite ultimo,Montem nominat.Et Eſaiæ 2.cap.Erit præparatus mons Domini,hoc eſt,regnum.

Montis nomine ſimiliter & tota & partes terræ Chanaan ſæpe in ſcriptura uocãtur, Pſalmo 2.quia montoſa eſt terra Chanaan,ita pro regione montana,& pro tota terra

ſancta

ſancta, in qua uarij montes ſunt. Hinc ſæpius legimus in monte Ephraim, in monte Iuda, hoc eſt, regno & regione.

Montem Zion ſanctum ſuum uocat Dauid, eccleſiam dei, & credentium intelligit. Et quælibet eccleſia dicitur Mons, ſicut catholica eccleſia dicitur Mons domini ſanctus, Pſal. 15. Quis requieſcet in monte ſancto, Pſal. 47. Eſaiæ 2. cap. & 11. Non occident, neq; occident in omni ſeu uniuerſo monte ſancto meo. Et Hebr. cap. 2. Acceſsiſtis ad montẽ Zion, & ad ciuitatem dei. Populus dei manifeſte intelligitur.

Mons dei pinguis: nimirum Chriſtus cum tota ſua eccleſia, omni gratia abundans. Mons & Zion, mons dei eſt, qui eſt & mons Baſan, pinguis ſcilicet & fertiliſsimus, Pſal. 68. Aliquando autem mons dicitur Zion, ut Pſalmo 124. Ex quibus uerbis non obſcurum eſt fidem per Montem Zion ſignificari. Nonnunquam fides ipſa ſimpliciter per Montem ſacrum, non adiecto aliquo nomine demonſtratur. Ferè enim fit, ut quibus per fidem in periculis à deo ſucurritur: ad eum modũ fiat, ut conſilijs humanis uix aut nunquam poſsit comprehendi, ut Pſalmo 3.

Montes dei, aliquando nihil aliud intelliguntur, quàm altiſsimi montes, Pſalmo 35. Iuſticia tua, id eſt, bonitas, ſicut montes dei, 1 Paralip. 12 cap. Grandis numerus quaſi exercitus dei. Hebræi enim quod eximium, magnum, aut præſtans eſt, Dei eſſe uocant: ut, urbs dei, de quo & ſuprà in nomine Dei. Montes præterea interdũ pro cœlis accipi, in Pſalmis notiſsimum eſt, ut. Pſal. 49. 75. 120. Græci uero æternos dixerunt, de quibus, Leuaui oculos meos in montes, unde ueniet auxilium mihi. Et alibi Illuſtras mirabiliter à montibus æternis. Quis non uidet montes illic dici cœlos, in quibus dominus habitat. Contra hos montes ſæpe Gigantes inſurrexerunt, ſed nemo triumphauit unquam.

Montes ſtillare dulcedinẽ et Colles cultos eſſe, eſt nulla egeſtate tam corporali quàm ſpirituali grauando fideles. ſed ſumma tranquillitate cõſcientiarum gauiſuros, & abũdantia pacis & charitatis unam eccleſiam conſtituturos, Amos 9. cap.

Montis appellatio apud Matth. 17. ardua quæq; denotat. Dicetis inquit Chriſtus, mõti huic, hinc illinc demigra, & demigrabit. Per translationem Montiũ, iuxta hyperbolen res quaslibet difficiles in orbe, grandes, firmas, immobiles, inuictas ac perpetuas, imò naturæ quæ impoſsibilia uidentur, ſignificare. Mons ergo eſt diaboli & peccati uirtus, Mons eſt philoſophorum & oratorum ſapientia, eruditio, & eloquentia. Mons eſt regũ conſpiratio et potentia, Mons fuit Dianæ Epheſiæ templum, quod Paulus per fidem locomouit, adeoq; ſubuertit propemodum. Mons eſt qui uis morbus ingens & calamitas quæuis mons dicitur. Et Germanice dicimus de re difficili & ardua, impoſsibiliq;, Mir ligt ein ſchwerer berg vff dem hals. Et Marci 11 cap. eadem loquutio.

Montes quoq; firmiſsimi ſecuritatis ac tutelę ſymbolum habentur: Sed noctis ſeu caliginis appellatio, eſt calamitatum & ærumnæ, Hiere. 13 cap. Et priuſquàm impingant pedes ueſtri in Montes noctis.

Mons quoq; dictus eſt diabolus, non propter altitudinem dignitatis, ſicut angeli ſancti, ſed propter inflationem ſuperbiæ: non propter firmitatem uirtutis, ſed propter immobilem & incorrigibilẽ maliciam ſuã. Hæc D. Chryſoſt. in caput Matth. 21. Homil. 19. Et in Apocalypſi, diabolus mons magnus in ſtagnũ ignis legit miſſus. Vide Rabanũ.

Montes transfert Deus, Iob 9. non tam terrenos illos & petroſos, quàm arrogantes & ſublimes tyrannos ſublimia ſeculi regna. Pharao mons ſeculi fuit, ſed uno momento, nihil tale expectans, translatus eſt in mare rubrum. Nebucadnezar mons ſeculi fuit, ſed de ſuo loco dimotus eſt. Regnum Babylonicum mons ſeculi fuit, quid autem de illo ſupereſt, niſi inane nomen.

Montes prædæ, Pſal. 76. uocat regna tyrannica, quę ad ſe omnia rapiunt uelut Montes, in quibus nihil niſi leones, niſi & aliæ ex præda uiuentes beluæ ſtabulantur, illa inquam regna rapinis & extorſionibus malem congerunt opum. Qui tamen & ipſi tandem ſpolijs exponuntur, qui prius omnibus fuerunt terribiles.

Montium & Collium appellatione ueniunt potentes, principes, diuites, poteſtates mundi, & qui ratione officij ſuper aliquam multitudinem eminent: imò omnes qui excellunt in mundo iuſticia & ſapientia, qui ſunt plusquàm ferrei & adamantini, cũ ſentiunt ſucceſſum, Eſaiæ 64. cap. Item impij ſuis operibus intumeſcentes. Micheæ 6 capite, Surge, obiurga montes, & colles audiant uocem tuã. Audite montes iudicium domini & fortia fundamenta terræ. Fundamenta terræ, uocat idem quod Montes, ſicut Pſal. 47.

pari ratione Scuta terræ. Hinc quoq; est, quod fundamenta montium absolute posita, fiducia sunt potestatis, sapientiæ, iustitiæ & quorumcunq; rerum, potissimum autē fundamenta montiū intelligenda sunt fiduciæ operū seu opera legis, uel lex & doctrinæ, quibus homines confidunt iustificari, Psal. 17 Commota est & contremuit terra, fundamenta montium cōturbata sunt, & commota, quam iratus est eis, Exodi 19. 20 tale fuit signum, qualis res ipsa. Sunt etiam Montes, sancti de quibus Psal. 86. Fundamenta eius in montibus sanctis.

Collium nomine intelligit interdum scriptura subditos, plebeculam seu populum. Coniungit sæpe Montes & Colles spiritus sanctus, Abacuc cap. 3 & Esaiç 40 cap. Omnis mons & collis humiliabitur.

Montes atqui tangere, est quando montes diuino nutu, & tremenda dei potentia contremiscunt, dicuntur à deo tangi: hinc mons cōtactus, ad Hebræos 12 cap. Psal. 104. Tange montes & fumigabunt, hoc est, tange eos, ut fumum se esse uideant, qui oculos excæcet, qui se aliorum lumen iactitabant, ut territi fulgore tuo, ò deus diffugiant non adiuti amplius, ad contendendum contra dei uerbum, & tacti tuis sagittis, conturbentur, & cedant ab impia fiducia, Psal. 6.

Montes, potestates seculi sunt, et mūdi factus tumidus, Montes sicut cera inquit Dauid, fluxerunt à facie domini. Monte quoq; hæreticorum dogmata, praua iudicant. Libri diuini, montes sunt. Prophetæ, montes excelsi sunt. Hæc omnia cum iudicio ecclesiæ relinquenda & expendenda sunt optime Lector.

Montem Zion uocat epistola ad Hebræos Christum & gratiā euangelicam. Nam de inai lex progressa est, ita De Zion uita & salus, Esaiæ 2. cap. & Micheæ 4.

Mons festiuitatis seu sanctificationis, Esaiæ 14, et Psal. 78. In cœlum, inquit Esaias, ascendam sursum, ad stellas dei exaltabo solium meum, & sedebo in monte festiuitatis, hoc est, de Zion, qui appellatur mons sanctitatis eius propter arcam quæ ibi erat, Psal. 3. Et exaudiuit me de monte sanctitatis tuæ.

Montes, ciuitates munitiores appellantur ob altitudinem ædificiorum & turrium, etiamsi in plana terra sitæ sunt, Hiere. 51 capite. Hinc Montes regimina regna uocantur. Hinc in prophetis sæpe totum regimen, & tota gubernatio seu administratio, prouinciæ magnæ seu paruæ, Montem, paruum collem solet uocare.

¶ *Mori*, in scripturis proprie significat è conspectu dei confundi, & in nihilum redigi, illa confusio ipsissima mors est, Geneſis 2 cap. Morte morieris, id est, mortalis eris, uel mortis reus. Illa confusio ipsissima mors est, hanc sensit Adam. Sic in Ioanne ait Christus: Qui credit in me, non morietur in æternum. Est etiam à fidere, Rom. 4. Siue enim uiuimus deo uiuimus, siue morimur deo morimur.

Mori in peccatis, est Christum nolle recipere, nolle credere iustitiam esse & uitam. Ioan. 8 cap. Nam per fidem abluimur à peccatis, Rom. 3. cap. Moriatur anima mea, locutio hebraica. Numer. 16. hoc est, ipse quantus sum, mori cupiam, &c.

Mori peccato, est non obsequi desiderijs & cupiditatibus peccati, Rom. 6. cap.

¶ *Mortis* uocabulum condemnatio uenit, Rom. 1. cap. Digni sunt morte. Item, pro peste & depopulatione, & quocūq; malo pestilenti & mortifero, ut sunt bella, annona, & pro omni infortunio, & plaga, Exodi 8 cap. Tolle mortem hanc à me. Ita Mortis nomen nonnunquam pro damno usurpatur, quemadmodum uita pro diuitijs.

Mortis dictio accipitur etiam pro adflicta conscientia præ turbatione mortis æternæ. Adeoq; Mors non solum carnis obitū, sed etiam animæ interitum, damnationemq; exprimit, Gene. 3. Morte moriemini. Ad hoc Mors, omnia terrena sunt, iuxta illud Solomonis 5. cap. Prouerb. Semita uitæ sursum est: nimirum ut declinemus à morte, hoc est, ubi omnibus quæ sunt (ut Apostolus dicit) super terram.

Mortis laquei, sunt insidiæ Satanæ, quas per se caro non cauet, imò obtemperat Satanæ, mundi principi. Mors omnium uiuentium domus est, unicuiq; decreta: Viuendi enim principium, moriendi initium est, & (ut dicitur) in prima pulte mortē deuoramus.

Morte mori, uita uiuere, Hebraismi sunt, qua uerborum replicatione uehementia & certitudo significatur, Geneſis secundo capite, Morte morieris, id est, certissime citissimeq; morieris. Mortem gustare, inde suprà. Gustare Mortem adhæc uidere, hebraismus est uulgaris in scriptura, sicut uidere corruptionem, pro corrumpi, sic & uidere mortem pro mori. Non uidere mortem, pro non mori, ut est apud Lucā 2 & Ioan. 2 cap. quo

scriptura

ſcriptura utitur ad indicandam diuinam uirtutem, cui omnia uiuunt, & nihil perit, aut corrumpitur, ſed nobis perimus, & nobis morimur ac corripimur.

In Morte & inferno eſſe, ſignificat obliuionem dei, & blaſphemiam ſempiternã. Hic enim cura & amor ſuiipſius regnat. Ideo miſericordiam dei non poteſt ante oculos habere. Quærit enim effugium, & non inuenit, tunc mox inuoluitur odium dei ardentiſſimum, cupiens primo alium, deinde ſe non eſſe, ac ſic blaſphemat ſummam maieſtatẽ, quam optat ſummo niſu non eſſe: etſi poſſet, non eſſe faceret. Atq; ita fuga & inimicitia æterna eſt. Tunc illud Pſalmi 1. impletur: Impius ſicut puluis uento agitatus, ſcilicet, fugiens & non effugiens. Pſalmo ſexto, Quoniam non eſt in morte, qui memor ſit tui, in inferno autem quis confitebitur tibi?

Mortem cæterum ſcriptura identidem Somnum appellat, idq; deflexione quandam, ſiue molliore metaphora, ſicut duce natura in omnibus linguis uides ea quæ uel nimiũ ſordent, uel horrori ſunt, aut pudori, periphraſi, aut alio, nõ ſuo nomine appellari. Nõ enim ut quidam adſerunt, ſola mors ſanctorum, quæ reuera ſomnus quidam eſt, cum ad uitam illi reſurgunt, ſomnus uocari ſolet, ſed etiam impiorum, qui ut reſurgant quidem, reſurgant ad iudicium, non ad uitam. Æque enim de impijs regibus ſcriptũ legimus. Obdormiuit cum patribus ſuis, atq; de pijs. Marc. 5. cap. Lucæ 8. cap. de adoleſcentula mortua. Mortem ſomnum ſcriptura inquam appellat, at propter corpus, nõ propter animam. Anima dormire non poteſt. Quod lux eſt in ſenſibilibus, hoc eſt mens intellectualibus entelechia perpetua, hoc eſt, perpetua quædã et iugis operatio ac motus. Nec ſomno dormit anima in corpore, quanto minus quum liberatur hoc terreno carcere, Lucæ 8. cap. Sed dormit.

Mortis adminiſtrationem & condemnationem legẽ uocat Paulus 2 Corinth. 3. quæ docet & oſtendit nos mortuos eſſe & condemnatos: Iuſtitiæ adminiſtrationem gratiã, quæ iuſtitiam ſubminiſtrat, non ueſtram, ſed iuſtitiã Ieſu Chriſti, quæ noſtra facta eſt: nam illam euangelium prædicat, illam prædicant Apoſtoli. Lex ergo peccatum, mortẽ, ac condemnationem oſtendit: euangelium, gratiam, uitam ac iuſtitiam donat.

Mors Chriſti ſatisfactio eſt pro peccatis noſtris, Chriſtus ſolus ſatisfecit, quia ſolus redemit. Crucem quam patimur in terris, nõ pro peccatis ſatisfacit, ſed mortificatio ueteris ac carnalis hominis eſt, ut operatione et uirtute baptiſmi conformis imagini Chriſti ſui capitis, fiat Chriſtianus, & in Chriſto noua creatura, & moriatur & reſurgat.

¶ *Mortificatio* autem non tantum humana quædã coercendi diligentia, aut externi cruciatus, ſed quãdo uerus metus dei abſterret nos à peccando, ita ut uere perhorreſcat cor, metu diuini iudicij quũ ad peccandũ ſolicitatur. Sic perculſum cor, infirmitatẽ ſuam agnoſcit, & opem à deo implorat. Talis mortificatio opus eſt ſpiritus ſancti, Rom. 8. & Gal. 5. Mortificatio ideo ſignificat aut patientiã mandatã à deo in ueris doloribus, ſenſu iræ dei, pauoribus & afflictionibus: aut tẽperantiã mandatũ à deo frenantẽ cupiditates, nõ ſignificat ceremonias accerſitas ſine mandato dei. Sed Paulus requirit talẽ mortificationẽ, qualẽ deſcribit, ut cum inquit, Si actiones carnis ſpiritu mortificabitis, uiuetis. Nõ enim tantũ coherceri prçcipit, ut Socrates, Pomponius Atticus, in quib. multç uirtutes fecerat, tẽperantia, continentia, manſuetudo: ſed ſpiritu, id eſt, intuentes deũ, deplorantes infirmitatẽ naturæ, petentes auxiliũ dei, repugnantes diabolo, ſic & alibi dicit, Mortificate membra ueſtra, expaueſcite cogitatione iudicij dei, & frenate prauos affectus.

Mortem atqui domini annunciare. 1 Cor. 11. cap. dixit Paulus, pro eo quod eſt recolere & laudare paſſionem domini, & gratias agere domino.

Mortui aliquando in bonum accipiuntur, ut Pſaltes ait, Beati mortui, qui in domino moriuntur. Precioſa ſanctorum mors, Et Eſaias, Mortui mei uiuent. In malum, infideles & peccatores ſunt, Matth. 18 cap. Sinite mortuos ſepelire mortuos ſuos. Mortui ſunt qui plus quæ mundi ſunt, quàm quæ dei iurant, qui terrena cœleſtibus præferunt, qui neglecto deo mundo ſe deducit, ut Paulus de uidua loquitur, quæ etiam uiuens in deliciis mortua eſt.

Eſt autem in hoc capite Matthæi octauo, iucunda Enallage, ſiue alteratio in ſignificatione. uocabuli Mortuus, aut potius Proſonomaſia. Initio enim Mortuos uocat mundo quidem uiuentes, ſed deo ac pietati ueræ (ut dictum eſt) mortuos, quales ſunt omnes increduli, impij & impuri homines. Mox Mortuos appellat morte extinctos temporaria, et cætera. Ioannis octauo capite, Audiunt igitur & credunt mortui, id

eſt, pec-

eſt, peccatores. Et Matthæi octauo capite. Surge qui dormis & exurge à mortuis, hoc eſt, infideles, & in anima mortui. Auguſtinus ad Euodium de Euangelio prædicato.

Mortuum porrò Hebræi ponunt interdum pro funere, Geneſis 23. In electis ſepulchris noſtris, ſepeli mortuum tuum. Mortuos ſolet etiam ſcriptura interdum uocare eos qui ſunt in captiuitate. Sicut & Eſaias dicit: ſurgent mortui, & excitabuntur, qui in monumentis ſunt. Mortuus à corde, eſt obliuioni dari & perire à corde, m memoria hominum. Sic Dauid Pſal. 30 ait: Obliuioni fuit tanquã mortuus à corde, id eſt, ſicut qui mortuus eſt, obliuioni datur. Mortuorum deniq; reſurrectio, ſpes noſtra, finis & fructus euangelij ſuauis. De quo Paulus 1. ad Corinth. 15. cap. Obſeruabis autem mortuorũ reſurrectionem eſſe corporum reſurrectionẽ. Nam anima non moritur, corpus tantum moritur. Proinde mortuorum reſurrectio, eſt corporum reſurrectio, quæ niſi certiſsima eſſet, qui oro iuſtitię fructus, quis eſſet probitatis & honeſtatis cultus?

Mori, Ire ad patres, Exire animam, Deſcendere in foueam, Dormire, Deficere, Mortem uidere, idem ſunt.

Mors dicitur Diabolus, ſomnus, ſepulchrum, Fouea, Infernus, Iudicium, Tenebræ, Peſtis, Nox. Mors eſt triſtitia, Pſal. 87. Poſuerunt me in lacu inferiori in tenebroſis, & in umbra mortis. Eſa. 59. Hiob. 5. cap. Quid ſit umbra mortis, infrà in litera V, uidebimus.

Mortem pro corpore, & uitam pro anima Apoſtolus uſurpat, Rom. 14 cap. In hoc enim Chriſtus, & mortuus eſt, & reſurrexit, atq; reuixit, ut mortuis & uiuentibus dominetur. Hoc eſt, animabus & corporibus. Hæ quidẽ ſunt immortales. Hęc uero mortalia. Ad hunc modum ferè beatus Methodius in ſermone de reſurrectione interpretatur.

¶ *Morticinum* dicitur quod abſq; effuſione ſanguinis amittit uitam, & in quo moritur anima, laceratum à beſtijs, quod Græce appellatur θηριάλωτον, Ezech. 4. Hęc Hieron. Sic ait Propheta, Ecce anima mea non eſt polluta, & morticinum diſcerptum non comedi à iuuentute mea & uſq; nunc, hoc eſt, à nulla re contagioſa labem cõtraxit anima mea. Morticiniũ, eſt quod uitã exhalat ſine legitimo ritu mittendi ſanguinis. Græcis dicitur ἐνσιμαῖον, quod in Actis uidetur τὸ πνικτὸν, ſuffocatum nominatum.

¶ *Morari* pro ſperare, Pſalmo uigeſimoquarto. Anima eius in bonis morabitur, & ſemen eius hæreditabit terram.

¶ *Morſus* pro uſura, Exodi 22 cap. Non pones ſuper eũ morſum. Septuaginta τόκον, id eſt, uſurã, hoc eſt, non fœnerabis cum proximo, nam fœnus morſus appellatur, quia mordet pauperem, adfligit, depauperat eum. De hoc alibi diximus in nominibus Fœnus & uſura.

¶ *Moſes* pro lege ponitur, Lucæ 16. Habent Moſen & prophetas audiant illos. Et 2. Cor. 3. cap. Moſes legitur, idem eſt quod Lex legitur, quæ per Moſen data eſt. Et eodem capite quum dicit ad dominum conuerſi, per antonomaſiam Chriſtum intelligit.

Moſis cathedra legis doctrinam & prophetiã ſignificat, Matth. 23 cap. Super Cathedram Moſis ſedere infrà in uerbo Sedere, audiemus.

Moſen aboleri aut gloriam Moſis. 2. Cor. 3. cap. metonymia eſt, ac ſi diceret: Lex quæ per Moſen data eſt, abolebitur.

Moſis uelamen ſignificabat Chriſtum adhuc non eſſe retectũ. Et adhuc hodie idem tectorium manet, nec eſt Iudæis, tametſi per Chriſtum retectũ ſit. Nec ſolũ Iudæis, ſed his qui nomine gloriantur, rebus externis fidentes.

¶ *Moueri*, apud Hebræos familiariſsimum uerbum eſt, agitationẽ capitis enim ſignificans, ſicut qui liberatus eſt à graui periculo, caput mouere ſolet, Eſa. 38 cap. Quid autẽ ſit Capitis cõmotio ſuprà in litera C, declaratũ eſt, Item, Moueri in prophetis Hebraiſmus eſt, ut Pſal. 14. Qui facit hæc, non commouebitur in æternum. Et 123. Qui cõfidit in domino, &c. ſubindicatur enim pauor conſcientiæ de qua Eſa. 83 cap. Qui crediderit, nõ feſtinabit, Et Pſalmo undecimo. Sic etiam temerario auſu dicit iniuſtus, Non mouebor à generatione in generationem.

¶ *Mulier* utrobiq; ſexus nomẽ eſt, nõ conditionis. Gal. 4. Et pro ſexu & pro infirmitate ponitur: Miſit deus filiũ ſuum, factũ ex muliere, factum ſub lege. Id autem multo euidentius eſt quàm ſi dixiſſet, Factus homo. Et Gene. 3. Inimicitias ponam inter te & illam mulierẽ. Et Ioan. 2. Quid mihi & tibi eſt mulier? Dicta eſt mulier ſecundũ fœmineũ ſexum, non ſecundũ corruptionẽ integritatis. Nã et Hęua ſtatim facta de latere uiri ſui nondum

ſui nondum contacta à uiro ſuo mulier eſt appellata, Gene. 2 cap. Et formauit in mulierem. Vide D. Auguſtinum ad Honoratum de gratia noui Teſtamenti. Inſuper Originem ſuper Leuiticum 12 & 13 cap.

Mulierem nõ in uno loco Hebræi pulchritudinem ſiue ſpeciem & coronam domus uocant, & re uera eſt, quum prudens à domino. Item, Mulier & ſpiritus adpellatur, Malachiæ 3. cap. Cuſtodite ergo ſpiritum ueſtrum, &c.

Mulier circumdabit uirum, Hiere. cap. 31. Prouerbium eſſe hoc nemo negat. Sumitur autem, pro eo quod eſt ſumma fiet, atq; arctiſsima coniunctio Iſraelis, ſcilicet ueri, qui enim fœmina, et uiri, hoc eſt, mariti dei: quaſi diceret Hieremias, Quid multa de reconciliatione dicam? ſicut uxor maritum ſuum tenet, ſic tenebit Iſrael dominum ſuum.

Mulieres in ſcriptura quoq; nonnunquam dicuntur, qui uirtutum opera non faciũt. Vnde patriarchæ filios maſculos gignũt, Eſa. 39. In illis diebus erit Ægyptus, quaſi mulieres, & ſtudebunt, & timebunt à facie commotionis manus domini exercituum.

Mulieres præterea, Matres, Puellæ & Filiæ in compluribus locis prophetarum, urbes, opulentæ ciuitates dicuntur. Imò Ciuitatum nomine non tam gentem, populum, quàm eos qui in illis præſident, intelligi uſitatum eſt in ſacris literis, ut Micheæ 4. cap. Ciuitates mulieres appellantur, & ſuburbana & uillæ: uici dicuntur earum filiæ, uidelicet minora loca & caſtella, quod ſint reſpectu urbium tanquam filiæ, Eſaiæ 32 capite. Nam Latinis non tam uulgare urbes, nymphas, puellas aut matronas appellare, ac Hebræis & Græcis. Sic ait Eſaias capite 32. Sed ò mulieres opulentæ, id eſt, ò urbes. Similiter Hebræi in uſu habent populos Matres, filios, mulieres appellare. Zachariæ 2 capite, Et hæc mulier una habitans in medio Apho. Et Apocalyp. 17. capite. Et uidi, inquit Ioannes, mulierem ſedentem.

Mulieris quoq; appellatione anima in ſcripturis indicari, eam quæ non tam proferre ſemen uerbi, quàm ſuſcipere poteſt, ſepe dicitur. Hæc D. Auguſtinus.

¶ *Multus* pro magno, Pſalmo 39. Annunciaui iuſtitiam in eccleſia multa, id eſt, magna. Septuaginta μεγάλην. Multum eſſe, pro ſatis eſſe, Exodi nono capite, Et multum ſit uotum dei. Septuaginta, Quieſcant fieri uoces dei. Nam Multum Hebræi pro immani, inuſitato, immenſo, magno, ingenti, eximio ac præcellenti in loco accipiunt. Et in Eſdra uidere licet, Eſa. 8. Sicut impetus aquarum multarum abundantium. Multitudo gentium Meſſes magna dicitur apud Matthæum & Eſaiam.

Multi uocula Hebræis perinde ac Græcis pro omnibus accipiuntur, quomodo: Multi ſunt uocati, Matth. 20. Id eſt, omnes quidem uocati ſunt per prædicationis apoſtolicæ uerbũ ſcilicet. Nam in Romanis aliter uocatio accipitur. Quos uocauit, hos & iuſtificauit. Et. 1. Cor. 10. Vnus panis, & unũ corpus multi, hoc eſt, uniuerſi qui Chriſto fidimus, ſumus. Sic pro multis funditur ſanguis Chriſti, pro ómnibus & pro uniuerſa multitudine. Nam illud uidetur Matth. 20. Vtq; daret animã ſuam redemptionem pro multis. ἀντὶ πολλῶν pro multis, poſitũ eſſe pro tota multitudine. Nam annotauit Eraſmus, πολλοὶ Græcis nonnunquam ſignificare uulgus. Sanctus Hieron. in hunc locum Matthæi, Nõ dixit pro omnibus, ait, ſed pro multis, id eſt, pro his qui credere uoluerint. Nonnunquã interpres uertit plures, nunc multi. Græcis eadem eſt dictio πολλοὶ, quam Origenes poſitã putat pro omnibus, quo magis reſpõdeat unus, ut & illic: Qui pro uobis & pro multis. Sic & in Eſa. 24. Multi dies tantũ pollent, atq; omnes dies. ſit iudiciũ penes Lectorẽ.

¶ *Mundi* dictione aliquoties homines qui ſunt in mũdo: aliquoties pro tota mole & machina mũdi: aliquoties pro incredulis et ipſa impietate: aliquoties pro promiſcua hominũ uniuerſitate, ſiue pro toto prorſus genere hominũ, ſeu prõ orbe uniuerſorũ, tam Iudæorũ hominũ quàm gentiũ, pro omni natione quæ ſub cœlo eſt, ut Ioan. 1. Mũdus per ipſum factus eſt. & 3 cap. Sic deus dilexit mundũ, &c. ut idẽ ſit, deus mundũ dilexit, atque deus uniuerſum genus humanum dilexit. Et Matth. 13. Ager mũdus eſt. Intelligit aũt per Mundũ homines in hoc mũdo exiſtentes. Apud Paulũ 1 Cor. 5. pro infidelibus, impijs et carnalib. filijs huius ſeculi. Et apud Ioan. peculiaris eſt huius uocabuli uſus, ut, Vos de hoc mũdo eſtis, ego nõ ſum de hoc mũdo. Et 17 Ioan. Nõ pro mũdo rogo, p hominibus impie & ſcelerate uiuentibus in mũdo. Et cap. 14. Adhuc puſillũ & mũdus me iam nõ uidet. Mundus ſignificat carnales hic nondũ renatos, & incredulos homines in mundo. Carnales non uident, hoc eſt non intelligunt. Et eodem cap. Quem mundus non poteſt accipere. Hic iterum Mundus capitur pro mundanis hominibus, qui adhuc

mundi

mundi affectibus reguntur, ut 1. Ioan 2. Et Ioan. 16 cap. Mundus gaudebit. Mundus pro impijs hominibus, qui euangelium persequebantur, osores Christi. Mundus sunt, qui uitijs sunt immersi, & uerbo dei contumaciter repugnant. 1. Ioan. 5.

Mundum D. Paulus ad Hebræos cap. 11. pro multitudine hominum, aut ipsa creatura, aut utrunq; Et eodē capite non machinam illā immensam, sed mundanos homines intelligit. Et quum dominus ait ad discipulos: Ego elegi uos de mundo, Et mundus me odio habet. de impijs & reprobis differit. Pro impia hominum turba, pro peccatoribus siue hominibus mundanis, pro ijs uidelicet deo pertinaciter repugnantibus: Mundus me cognouit. Et. 1. Corinth. 6. An nescitis quod mundus, hoc est, mali & uitiosi homines. Et quis Mundus dicatur, Vide Cyrillum lib. 10. cap. 2. in Euangelium Ioannis. Secus est quod Ioannes dixit: 6. Et dat uitam mundo, id est, omnibus electis ubicunque gentium agant. Iam mundus sanctos & fideles uocat, ut mundus credat. Et alibi: Vt cognoscat mundus, Vbi Mundum nominat Christus, eos qui crediturі erant, uel etiam num in Christum dei filium, et generis humani seruatorem credebant. Hinc et Christus mundi saluator prædicatur, hoc est, ecclesiæ catholicæ. Item, Ioan. 6. Quā ego dabo pro mundi uita. Hic Mundi appellatione non solum uniuersæ nationes, sed & omnes omnium nationum ætates, ab Adamo inde ad postremum usq; hominem intelligenda.

Item, Cacodæmon & spiritus malignus dicitur esse princeps mundi, impiorum scilicet & peccatorum, non creaturarum dei. Vide Rabanum de proprietate sermonum.

Mundi uocabulo aliquando etiam ipsa terrenarum rerum ambitio censetur: ut, Nolite diligere mundum, neq; ea quæ in mūdo sunt, quia omnem quod in mundo est, &c. Id est, omnes qui mente ipsa mundū inhabitant, & cordis amore incolunt. Et in 2 epist. Canonica Ioan. Mundū aliud nihil esse quàm malarū rerum concupiscentiā & studiū.

Mundus præsentis uitæ bona, id est, gloriam, opes & delitias, ad Galatas ult. cap. denotat. Per quem mundus mihi crucifixus. Mundum hic appellat nō cœlū neq; terram, sed res temporales, laudem ex hominibus, famulitium, gloriam, &c.

Mundi spiritus, humana sapientia, D. Paulus 1. Cor. 2. Nos autem non spiritū huius mūdi accepimus, sed spiritum qui ex deo est. Porrò D. Paulus. 1. Cor. 8. mundum hunc Græciam intelligit aç præcipue Corinthum libidine corruptissimam. Ad eum modum interpretatur Chrysostomus.

Mundus κοσμὸς non orbis modo machinam, sed etiam cumulum rerum repositarum significat, unde mundum muliebrē dicimus, Iacobi 3 cap. Et lingua ignis est mundus iniustitiæ, id est, congeries uitiorum omnium.

Mundi elementa deniq; sunt Iudæorum ceremoniæ atq; hominum institutiones, ut patet ex Galatis & Colossensibus D. Pauli. Est autem Latina uox Elementi anceps, quē admodum & στοιχεῖον apud Græcos: quæ declarat interim initium & primordiū rei nascentis, interim ipsas literas. Nam & Aristoteles in Physicis, inter ea unde cognitio rerum nascitur, recensēt στοιχεῖα, id est, elementa subijciens hæc principijs & causis. Et Iustinianus lib. Instit. Elementa iuris appellat, ueluti rudimenta, &c. Vide in litera E.

Mundana, apud Paulum Hebr. 5 et 9. dicuntur, id est, externa, quod externis gaudeat mundus, externis ducatur & moueatur. Habuit quidem & prius, inquit cap. 9. Paulus, illud iustificationes, cultus, ac sanctimoniam mundanam. Mundanum autē uocamus quod externum & elemētale est. Hoc consilio uocauit etiam Paulus alibi, Iudaicas ceremonias, elementa mundi, ut supra auditum est, id est, externas quasdam institutiones & manu ductiones.

Mūdus deniq; pro recto, Psal. 71. Qui mundo seu puro sunt corde. Septuag. His qui recto sunt corde. Matth. Beati mundo corde. Mundi corde hi dicuntur, qui seruant mūdiciam cordis, hoc est, simplicitatem & integritatē, ne quid aliud corde uolutes, aliud uerbis & externa specie præ te feras, sed ex puro simpliciq; corde in gloriam dei, & salutem proximorum instituas omnia, nusquam tua quærens. Huiusmodi certe deum uidebūt: uti sunt de germanis dei cultoribus, qui ascendunt in montem domini, & stant in sancto loco eius, Psal. 15. Et suprà ille tropus est tractatus.

Mundicia cordis, primū omnimoda innocentia, ab omni peccati labe aliena. De hac est illud Iob 14. Quis potest facere mundum de immundo semine? Et Prouerb. 20. Quis potest dicere, mundum est cor meum? Ideo optat eam Dauid, dicens: Cor mundū crea in me deus. Deinde Cordis mundicia, est candor ille cordis sinceri ac integri: cuius simplicitati

pllcitati duplicitas illa, pfunditas ac uerſutia opponit, quam ſcriptura multis locis reprehendit. De hac mũdicia, id eſt, integritate, ac ſinceritate cordis, quã credentes habẽt, loquit Chriſtus Matth. 5. tribuit illã ſuis. Pſal. 24. cũ dicit: Innocens manib. & mũdo corde.

In Mundum uenire hunc. ut eſt apud Ioannem cap. 1. nihil aliud eſt quàm naſci. Venientem in hunc mundum.

In Mundum loqui, eſt publicare & omnibus manifeſtare. Sic Chriſtus loquutus eſt in mundum. Ioan. 8. id eſt, doctrinam ſuam omnium auribus publicauit, Germaniſmo noſtro conuenit, quo dicimus, In die vvelt hinein reden, Ins uolck reden, in den hauffen reden. Mundo loqui idem eſt, atq; in mundum loqui.

In Mundo eſſe, eſt originẽ ex mũdo trahere, & in mũdo eſſe educatũ, & in mũdo conuerſari. erãt utiq; Apoſtoli de mundo, unde nati, & in quo educati erãt, deniq; in quo tũ adhuc uiuebant. De mundo non eſſe, aliud nihil eſt, quàm ſpiritu diuerſum eſſe, & alienum à malitia & corruptione mũdi. Acceperant aũt ſpiritum, non mundi huius, ſed dei 1. Cor. 2. quo diſcernuntur ij qui de mundo nõ ſint, ab illis qui ſunt de mũdo. Ioan. 8. 15.

Ex Mundo tranſire, Ioan. 12. eſt ex ualle hac miſeriarum, plena maliciæ et nequitiæ tranſire: deinde tranſire, hoc eſt, mori nõ ad peiora, ſed meliora: nec ſimpliciter meliora, ſed ad patrem: tale quid eſt, quo filio dei, in hoc mũdo adflicto et oppreſſo, nihil poteſt optabilius accidere.

¶ *Munerum* uocabulo uenit omnia, quibus tua quæris non quæ dei, ut tui commodi reſpectu agas, & dicas rectum, contra conſcientiã, non habito reſpectu uel cõmodi, uel incommodi, proximi uel pietatis: & eſt contra Moſi inſtitutionẽ, Exodi 17. Et contra legem dei, Deut. 16. Exodi 23. Prohibet & Dauid non uno in loco accipere munera.

Munus pro ſacrificio. Malachię 1. Et munus non placebit de manibus ueſtris. Dicitur aliàs Benedictio, pax, & cætera.

Munita pro difficilia intellectu, Hiere. 33. Et adnunciabo tibi magna & munita.

¶ *Muri* uocabulo opus bonum uenit, & plerunq; ex protectionis ſuæ munimine dici ipſe dominus conſueuit, Eſa. 26. Ponetur in ea murus & antemurale. Item pro bono opere, Eſa. 26. Vrbs fortitudinis noſtræ ſaluator, ponetur in ea murus & antemurale. Antemurale (teſte Hieronymo) eſt recta fides. Ergo Muri nomine fides firma in deum, diuina protectio, angelica cuſtodia ſanctorumq; omnium piorum unitas uenit.

Muri ſunt munimenta ſacræ ſcripturæ, quæ ad nos conſolandos eſt ædita. Hæc Rabanus de uniuerſo. Ad hæc Hiob. 24 cap. Intra muros tuos faciunt oleum. Cuius ſenſus eſt, Intra ordines ſeu lineas oliuarum.

Muros extruere, eſt munire ciues urbium, & ciuitatem, quo ſit paratiſsima, Eſaiæ 6 cap. Et ædificabunt filij alienorum muros tuos.

¶ *Murmurare* proprie nihil aliud, quàm uel per impatientiã, uel animi indignationẽ, de ijs quæ inique dicuntur uel fiunt, conqueri. Sic Iudæi in deſerto toties murmurarũt, id eſt, contra deum & Moſen, conqueſti ſunt, quaſi quæ fiebant, inique fierent. Nõ enim id moris inter homines eſt, ut de ijs rebus conquerantur, quas recte & merito, ſed quas Inique, & indignis modis geri putent. Ioan. 6. Murmurabant ergo Iudæi.

Murmurare, ait D. Ambroſius, eſt falſo ad inuicem de præpoſitis & rectoribus queri, quantum ad mentem loci pertinet: quia ſolet murmur fieri etiam iuſta ex cauſa. Qui ad uerſum Moſen dei miniſtrum murmurabant, uel impatientia, uel arrogantia, ambitione, aut inuidia impellebantur, Hijſdem ex cauſis nunc murmurabant, & Corinthij & horũ doctores contra Paulum 1 Cor. 10. cap.

¶ *Muſica Chriſtianorum inſtrumenta*, Omnia quę in Pſalterio legimus de Muſicis inſtrumentis, & ceremonijs, ſignificant mentis læticiã, & ſpiritum, qua lætitia gratus animus deo in ſpiritu afficitur, et prędicat alijs quoq; iam expertus dei benignitatẽ, & ut D. Paulus iubet, Chriſtianos in nouo inſtrumẽto hymnis canticis ſpiritualibus canere ac pſallere in cordibus eorum, gratias ſemper deo agentes. Siquidem illa inſtrumenta muſica totum ſibi uolunt hominem, qui in eis cecinerit, &c. De his lege Pſalmum 32. 148. 149.

¶ *Mutare* pro conterere & tranſire, Eſaiæ 2 cap. Et idola penitus mutentur. Pro ponere & facere, Hoſeæ 4. Gloriam eorum in ignominiam mutabo. Septuaginta, ponam.

Murare autem fortitudinem, ut in Eſa. 40 & 41. Idem eſſe aiunt quod fortior fieri.

¶ *Mutabis illi*, pro longe eris illo ditior. Deut. 28. Ipſe mutuabit tibi, tu uero non mutabis illi, id eſt, Erit longe ditior te, ita ut poſsit tibi mutuo dare pecuniam.

¶ *Mustum* pro uino, Esaiæ 49. Et quasi musto sanguine suo inebriabuntur. Vnde in Actis apostolorum dicitur Apostolos musto se grauasse.

Mustum est sancti spiritus feruor, Matth. 9 cap. Vinum nouum mittunt in nouos utres. Ex quo confestim replerentur Apostoli ac linguis omnibus loquerentur, à Iudæis nescientibus sed tamen uera attestantibus dictum est, Actorum 2 cap. Hi Musto pleni sunt. Mustum pro ebrietate, Hoseæ 4. cap.

Mustũ deniq; inueniri in botro, ut apud Esa. 65. Locutio est, ꝓ cõtingere botrũ in uite, & mãdi maturũ botrũ, unde iã mustũ ꝓduci queat. Quomodo, inquit, si inueniat, etc.

¶ *Myrti* dictione sancti fideles ueniunt, & dicuntur Myrti, Zachariæ. 1. cap. Et ipse stabit inter Myrtos.

¶ *Mysterium* significat secretum aliquod, quod remotũ est ab oculis atq; absconditũ, prꝛcipue uero in uerbis, uꝛ quum aliquid dicitur quod obscurũ est, & intellectu difficile, solemus dicere: Hoc mysteriũ est, subest his uerbis tectũ aliquid et abstrusum. Hãc significantiã uocabuli, hoc mysteriũ habet. Quare enim dei mysteria, quorum sunt Apostoli œconomi, non alia sunt quàm fides & Euangelium de Christo, imò Christus ipse: Quꝛ cunq; enim Euangelion prædicat à sensibus & ratione, sunt remota à deo, ut totus orbis terrarũ ea nequeat capere: neq; à quopiam nisi fide, re mirum in modum, carni abstrusa percipi possint, attestante Christo: Confitebor tibi pater Domine cœli, &c. Et D. Paulus 2 Coriuth. 3. cap. Prædicamus sapientiam dei reconditam in mysterio, quam nemo principum huius mundi cognouit. Seuerianus dicit: Mysterium prædicationem secundum Christum uocat. Danielis 2. Mysterium quod rex interrogat, Mysterium uocat ordinem somnij reuelari. Ostendit quicquid occultũ est, & ab hominibus ignoratur posse mysteriũ appellari. Apollinarius, Mysterium autem appellauit somnij cognitionem.

N

Abal, homo dicit durus, inhumanus, sordidus, auarus, stultus, stolidus, Esa. 32. Et 2 Regum 15. Abigail. Et Hiere. 17 cap. inopem consilij, significat etiam flaccidum, marcidum, nihil succi habentem, Psalmo decimoquarto, Dixit Nabal in corde suo, stolidus homo mentis deprauatæ & corruptæ.

¶ *Narium* nomine fatuitas exprimitur: Prouerb. 11. cap. Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra & fatua.

In Naribus circulum seu uncinum ponere, est furorem compescere, & à conatu retrahere Iob 41 capite, Metaphora ducta à bubalis qui circulo naribus iniecto ducuntur. Et 4 Regum 19 cap. Ponam circulum in naribus tuis & chamum in labꝛis tuis, & reducã te in uia tua per quam uenisti, &c.

Est etiam antiqui hostis instigatio. 2 Regum 22 cap. De naribus eius ascendit fumus. Item, aliquando præscientia solet intelligi, Esaiæ secundo capite, Quiescite ab homine, cuius spiritus in naribus eius. Est quoque spei nostræ cogitatio, Hiob 39 capite, Gloria narium eius terror.

Nares fumare atqui iratis, immanem hostilis sæuitiæ truculentiam, ut Psal. 74 habet, notat. Cur feruet uel fumabit naris tua contra gregem pascuæ tuæ? Quod uehementer iratis usu uenit, ut nares fumare, hoc est, ira dicatur.

¶ *Nauseare* pro odire, detestari, abominari, ut Exod. 15. Iuxta Hebraicam ueritatẽ sit: Nauscarunt à filꝛs Israel Ægyptij. Interpres ait, Oderuntq; Ægyptij scilicet filios Israel. Quæ enim odimus, & q̃ꝛ abominabimur, ab his nauseã capimus, tædioq; adficimur, & quasi ad uomitum prouocamur, Kotz enim Hebraica uox Germanicæ affinis est.

¶ *Nasus*, in scriptura immensam arrogantiam, & minime tolerandum factũ denotare solet. ut Psal. 10. Improbus præ sublimitate Nasi sui non requiret. Fastuosi siquidem faciem, quam hic Psalmographus per Nasum, eminentiorem faciei partem significat, sublimem ferunt, eoq; fastum animi produnt. Idem fit attollendo supercilio, unde dicũt Latini tales attollere supercilia. Græcus Eth per iram reddidit.

Per Nasum quoq; sanctorum prouida discretio exprimitur, Canticorũ 7. Nasus tuus sicut turris Libani, Hoc est, significat doctores & magistratus diligentes, qui non stertunt, sed ubiq; uigilant. Per Nasum enim odores & fœtores discernimus.

Nasum autẽ facit ascendere, Prouerb. 15. metaphorica loquutione est ad irã comitare,

idem

Idem in Naſum concire, & Plautus inquit Naſum exaſperat, Germanice, das vvurmlin in naſz kommen.

¶ *Narrare nomen dei*, eſt ueræ prædicare euangelium, id eſt, remiſsionem peccatorum, & liberationem à morte, & inferis, donationẽmq; uitæ æternæ, gratis per Ieſum Chriſtũ Pſal. 21. Narrabo nomen tuum fratribus meis, id eſt, quum liberaueris me, non ero ingratus, ſed prædicabo gloriam nominis tui.

Narrare mirabilia dei, eſt gratias agere de omnibus beneficijs & liberationibus in quibus expertum eſt genus humanum miſericordiam & benignitatem patris, ut ex præteritis, uel ex noſtris tentationibus ſuperatis, diſcamus fortius confidere.

¶ *Naſci* pro fieri, Pſaltes. Priuſquam montes naſcerentur. Septuaginta γενηθῆναι, fierent, Natum etiam dicitur, id quod quocunq; modo cœpit eſſe. Sic Natum pro conceptũ eſſe poſitum, fatetur & indicat D. Auguſt. lib. 1. Quæſt. in Geneſim. Et Tertullianus lib. de carne Chriſti. Eſſe in nationes, Geneſis 17. cap. Eritq; in nationes: Nempe Sara. & eſt Hebraiſmus, pro, Ex ea gentes multæ naſcentur.

Nati ſuper genibus, Gene. 50. cap. Filij quoque Manaſſæ nati ſunt genibus Ioſeph. Locutio eſt Hebraica, hoc eſt, amanter ſuſcepti, & plauſibiliter in ſinũ repoſiti, cũ gaudio tractati, recẽter geniti. ſicut enim patribus de filiorũ natiuitate applaudere ſolẽt matres.

Naſci ex ſanguinibus, generaliter intelligitur omnis propagatio, ut carne de patribus & Iudæis natos eſſe, quorum fuit promiſsio, Ioan. 1. cap.

¶ *Naturæ* uocabulum proprie & per translationem in hunc modum diffinit D. Auguſtinus de lib. arb. lib. 3. cap. 19. Naturam aliter dicimus, quũ proprie loquimur naturã hominis, in qua primum in ſuo genere inculpabilis factus eſt, alter iſtam in qua ex illius damnati pœna, & mortales & ignari & carni ſubditi naſcimur. Iuxta quem modum dicit Apoſtolus: Fuimus enim & nos naturaliter filij iræ, ſicut & cæteri.

Natura humana in ſacris literis dicitur prudentia carnis, Rom. 8 Adfectus carnis uel caro ipſa, Gal. 5. Oculus nequã, Matth. 6. Sol, Eſa. 60. Ratio, Coloſs. 1. Peccatũ, iniquitas, Culpa genialis. Et id genus. Item, Natura Iudæus eſt qui de genere eſt Abrahã, et à parẽtibus die octauo circumciſus eſt. Non natura Iudæus, qui poſtea eſt factus ex gentibus.

Natura ſeu naturalis Lex apud Paulũ Rom. 2. cap. non eſt illa natura corrupta quæ in nos ex Adã transfunditur, ſed ea eſt, quam deus dirigit et ducit. Vbi enim deus in corde dux adeſt, ſatis legũ eſt. Conſcientia uel natura quæ deo ducente dirigitur, ſine ſcriptura lex eſt: & hoc bene notandum, alioqui aliquis diceret, Conſcientia mea dictat, auaritia non eſt peccatum. De Lege naturæ uide ſuprà in tropo Lex.

Itẽ, Natura omnis incorporea in ſcripturis ſpiritus appellatur. Auguſtini uerba ſunt Epiſt. 174. Vnde dicit nõ tantũ patri & filio & ſpiritui ſancto, ſed et omni rationali creaturæ & animæ hoc uocabulũ congruit, &c. Vide locũ. Et Chryſoſtomus Homil. 5. de incõprehenſibili dei natura apertis uerbis dicit: Dicitur, inquiũt, deus ſpiritus eſt. Sed nũquã hoc nomen diuinã ſubſtantiã exprimit, uide quę ibi dicat. De ſubſtãtia dei nihil poteſt mente concipi, niſi unũ hoc quod nõ ſit corporeus. Spiritus enim uocabulũ cõmune eſt, aliquot dei creaturis, id quod in ſcripturis eſt manifeſtũ. Nam & angeli et uenti ſpiritus dicuntur. Et ſpiritus etiã hominibus dat, imò et beſtijs, ut Eccle. 3. Quis ſcit an ſpiritus filiorum hominis aſcendat ſurſum, & ſpiritus pecoris deorſum in terram. Et animus quoque hominis ſpiritus dicitur, & donum ſpiritus ſancti, ſpiritus uocatur. Ideo & Deus ſpiritus dicitur, quod corporeus non eſt.

¶ *Nauis* appellatione, ſumma mali materies uenit. Propter merces quæ nauibus uehuntur, unde opes potiſsimum creſcunt ſumma mali materies. Placuit ſpiritu ſancto pecuniæ ſtudium, & perpetuosq; illos impietatis ſudores nauigatione appellare, ut Pſalmo 60. Qui deſcendunt mare in nauibus, facientes operationẽ in aquis multis. Sic Pſalmo 117. In ſpiritu uehementi conteres naues Tharſis, id eſt, Franges opulentorum contra bonos potentiam & impietatem.

Nauicula qua Chriſtus eſt uſus Ioan. 6. cap. cum ſuis, typus eccleſiæ aſsignatur. Vna eſt Chriſti nauicula, una eſt item uera illius eccleſia.

¶ *Negationes duæ*, non rarum eſt apud Hebræos, ut mox ſeſe conſequantur, & tamen non efficiant unam uiam affirmationem, Exodi 14. Nunquid quia nõ erant ſepulchra in Ægypto, &c. Negationis natura hæc apud Hebræos eſt in coniunctis orationibus nõ repetere negationem quæ mox præceſsit, ſed ſubaudire. Pſal. 43. Intellige ergo: Non de-

clinasti,quemadmodũ præcedit,Non retrocesit.Alioqui uidebis orationes sibi pugnare.Idcirco ut error uitaretur, nobis omnino legendum esset, Et non declinasti, uel: Nec declinasti,id quod sententia ex Hebræo postulat.Et D. Hieronymus hoc intellexit, qui paululum immutauit Hebræum sic: Nec declinauerunt gressus nostri à semita tua.

¶ *Negotiari* Matth.24. est sese in donis dei sibi creditis exercere, deo omnem gloriam tribuere,deum laudare,honeste uiuere,omnibus benefacere, & huiusmodi sancto studio multos lucrari deo.

Negotium omne transgressionis uocat quodcunq; crimen Moses, Exodi 22 cap.De omni negotio transgressionis:nempe de boue,de asino,de oue,de ueste,&c.

Negotium Phogor,uocat rem pertinentem ad idolum Phogor,Numer.25 cap. Quæ percussa est in die plagæ pro sacrilegio seu negotio Phogor.Super atqui negotio putei. Id est,de puteo.Hebraismus,Genesis 26.cap.

Negocium perambulans in tenebris,est deijci in peccata & blasphemias, Psal.90 De ijciebatur enim Dauid ab illa peste Satana perambulante in tenebris tam robustus miles,in adulterium,homicidiũ,etc.Et innocentem Hiob,ut legis in capite 3.Et quod legitur Hiere.3.Sed domino loquẽte,Hiob pœnitentiã egit,& diaboli negociũ confunditur.

¶ *Negligere*, pro odire,detestari,non multum alicui tribuere,ut Genesis 46.Quia detestantur seu negligunt Ægyptij omnes pastores ouium. Hoc est, non curant eos, non magni æstimantur pastores apud eos,præsertim in aula Pharaonis.

¶ *Nequam*,apud ueteres significabant nullius precij.Ita Plautus piscẽ non recentem appellat nequam,quod nullius esset precij.Sic et homines nequã dicti,ut Gene.38.Fuit quoq; hic primogenitus Iudæ, nequã in cõspectu domini. Id est displicuit domino malitia eius,nota fuit deo. Hoc est, fuit insigniter malus, fuit nequissimus. Sic inualuit usus,ut denotaꝛ hominẽ lasciuũ ac libidinosum,& nequam. Vide annotationes Erasmi.

Nequam,pro malus.1.Regum 16 cap.Spiritus nequam,id est,malus,Psal. 63. Firmauerunt sibi sermonem nequã iuxta Hebræum, uerbũ malum, uel rem noxiã. Græcè est πονηρὸν,Matth.6.Si oculus tuus erit nequã.Nequitia pro malicia,Nequã pro facinoroso, Lucæ 23 cap.Dicebantur & alij duo nequam cum eo.Græcè δύο κακοῦργοι,id est,duo malefici siue facinorosi.Nequitia hominum,Ephe.4.cap.Græcè πανουργία,id est, fallacia,ut D. Hieronymus legit.Quod uerbum ductum est à lusu tesserarum,in quo qui potest, imponit,& circumuenit alterum.

¶ *Nescire*,reperit in sacris pro non uelle scire.Matth.24.dicitur,quod nõ cognouerũt. Nescire hic uel non cognoscere, pro non uelle scire capitur. Sunt enim qui ignorare & scientes & uolentes errare uolunt.

Nescire literas,idem est, quod uerbum diuinum non capere, Esaiæ 29 cap. scriptum est de nescientе literas,hoc est,de eo qui non intelligit uerbum dei.

Nescire dominum,& Israel non dimittam,Exodi 5 cap.Hebraismus,pro, Non noui illum,& cætera.

Nesciuerunt etiam erubescere,Hiere.6.cap.hoc est,noluerunt.

¶ Ne *timeas*,pro eo quod est,cõfide,Ioel.2.Ne timeas.Septuaginta θάρσει,id est,cõfide.

¶ *Nidus*,uocabulũ peculiare Hebrææ linguæ,ut habitationes aut domos, Nidos uocat,quos aues præcipue maiores,ut sunt accipiter, ardea, aquila, in alto extruere solent, ut immunes pullos suos generare,fouere,& educare queant.Idem diuites,magniq; heroes faciunt,perinde atq; Abdias de Esau ait:Quod si uel inter sidera nidulaueris,adhuc tamen deijcerem te,dicit dominus.Nam etiamsi diu ædificetur et laboretur,nihil amplius quàm nidus est,quicquid in terra possidemus,etiamsi uniuersi mundi substantia foret,in quo gignimus,nutrimus & seruamus fœtus nostros.Iuxta hæc animantiũ quoddam interdum ingruit,uel dæmonum,quod Nidum unà cum pullis diruit, uel alias nidus cum pullos totus aboletur.Ea est uitę rerumq; nostrarum cõditio,temporarię sunt: & ut ortæ, sic intereunt. Sic Abacuc 3 de Babylonico rege loquitur, Væ auidi auaro, ad damnum domus suæ,ut ponat in altum nidum suum, ut euadet manũ infortunij. Nidus pro pullis.Deut.32.Continens pro contento.

Nidum struere,sed oua non excludere,est non potiri uel frui bonis quæ aliquis congesserit,q̃d in diuites optime quadrat:quid enim illis satis est, quo cõtenti auere opes desinant?Contra quid minus sanam, non dicam enim beatam, saltem uitam, potest præstare quàm diuitiæ? Reponunt ergo auari, sed cum plurimum congesserunt, minime

fruuntur:

fruuntur: tunc enim ocyſsime coguntur deſerere. Vſus eſt hoc prouerbio Hiere. 17. cap. Nidum congerit, ſed non excludit oua.

¶ *Niſi*, Hebræ. 6. cap. affirmatiue ponitur. Niſi benedicens benedicam tibi.

¶ *Niuis* nomine, candor iuſtitiæ uenit, per Hyperbolen. Pſal. 51. Super niuem dealbabor, id eſt, ſuper candorem niueum à peccatis purgatus euadam. Dealbabuntur, aliquoties in malum uſurpatur, ut in Actis uſus eſt Paulus, Percutiet te deus paries dealbata. ſimiles eſtis monumentis dealbatis.

Niues quoq; baptiſmi puritatem denotant. Item, Inſtantem tribulationem: Solomõ Qui timet pruinam, irruet ſuper eum nix. Niuis frigore & duritia grandinis, uita prauorum & dura impiorum ceruix exprimitur. Saulus quippe nix & grando contra aduerſariorũ pectora factus eſt, uel candore iuſticiæ uel diſtricti eloquij correptione.

Nix, grando, Frigus, Nebula, Cryſtallus, Per hæc malicia humana & praua opera exprimuntur, Hiere. 6. Sicut frigidam ciſterna facit aquam, ſic frigidam facit animam malicia ſua, Matth. 24. cap. Abundauit iniquitas, & refrigeſcet charitas multorum, Pſalmo 147. Qui dat niuem, &c. Hæc omnia per naturam ſuam uiuunt atq; mortificant in nos moleſtiarum & calamitatum dolorem.

¶ *Noctis et Tenebrarum* nominibus aduerſitatem, tribulationẽ, ſeu aduerſum, Lucis et Diei proſperum tempus ſcriptura ſignificare ſolet, Eſaiæ 26. Anima mea deſiderauit te in nocte. Sic Zachariæ 1. Vidi noctem. Veſpera & nox ſæpe aduerſo & infelici tempore uſurpatur. Et illa uox Noctis tentationem ſignificat, quãdo nobis quaſi in inferno eſſe uidemur, & à deo derelicti, debemus annunciare ueritatem, id eſt, dei promiſsionem, ut certi de uerbo eius, non deſperamus, Pſalmo 5. & 120. Neq; luna per noctem.

Item Nox pro ueſperi, uel initio noctis capitur, Geneſis 19 cap. Qui introierunt ad te nocte, id eſt, initio noctis.

Nox Rom. 13 cap. eſt uia impia, & ſeculũ impurum. In hac dormiunt, qui impure & in cęcitate cordis uiuunt. Dies autẽ gratiæ tempus eſt, et uita ſyncerior. Et 1 Theſs. 5. cap. Omnes, inquit, filij lucis eſtis atq; diei, hoc eſt, fideles, qui ea faciunt, quæ lucis ſunt. Frequentiſsime uero occurrit hęc allegoria Lucis & Tenebrarũ uerſanti in ſacris literis. Et ſicut Dies ſignificat illuminationẽ per Euangelion, ſiue ipſum euangeliũ, Sic Nox cæcitatem & ignorantiam Euangelij, Lucæ 1. cap. Similiter Eſaię 9. Vmbra mortis, pro nocentiſsima nocte, qua premuntur damnati, hoc eſt, qui extra fidem hinc migrauerunt. Cæterum quid ſit prima illa dies & Nox in creatione mundi, ſatis diligenter memoriæ prodidit Baſilius Magnus in congreſsione ſecunda diei primi.

Sicut aũt fideles ſicut Lex corã domino & in deo, ita ſunt nox corã nobis et in mũdo, imò & in oculis ſuis nihil, & tenebræ, quia ſibijpſis diſplicent. E' regione impij ac infideles, ſunt ut Lux in mundo & oculis ſuis: nimirum ſibijpſis placentes, ita & in ſpiritu & conſpectu dei nox ſunt & tenebræ. Vnde & Apoſtolus: Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino.

Sic Pſal. 18. Nox, id eſt, Apoſtoli, fideles: nocti infideli, id eſt, mundo ſecundum, interiorem hominem tenebroſo, indicant ſcientiam, hoc eſt, pendẽtes ſpiritu, indicant prudentibus carne ſcientiam & cognitionem. Nox infidelitatem notat, ſicut dies fidei lucẽ, & iuſticia æquitatem, de quo: Non ſumus noctis filij, &c.

Nonnunquam ſolenne illud ſanctis precationis tempus reſpicit. Nam matutinũ cũ ueſpertino tempore, in lege ſua deus ſacrificio, precibus et hymnis, deputauerat, Nume. 25. & 1. Paralip. 23. Hæc tempora, præcipue autẽ matutini precaturi, obſeruabant, quod eo ad precandum eſſent animis aptioribus, tum quod ita ſe publico dei inſtituto accõmodare gaudebant. Sic Pſalmo 88. 59. 92.

D. Paulus per Noctem intelligit omnem doctrinam, quæ non eſt Euangelion, præter quod nulla omnino poteſt eſſe ſaluifica. Nox autem media occultum domini iudicium ſignificat, ut Matth. 25. Media nocte clamor factus eſt. Vide Rabanum.

Noctis nomine, interdum præſumptio & ſecuritas uenit, Eſaiæ 16. cap. Nocte uenit uaſtatio. Nocte corruere, apud Hoſeam 4. cap. eſt apprehendi calamitatibus & conſcientiæ malæ ſtimulis exagitari.

¶ *Nominari*, pro audiri, ut 1 Corinth. 5. Omnino auditur inter uos, ſtuprum & huiuſmodi ſtuprũ, quod nec inter gentes nominatur, hoc eſt, auditur. Id eſt, notius eſt flagitium, quàm ut à quoquam ueſtrum negari poteſt.

¶ *Nominis* uocabulum interdum non ad natiuitatem, ſed generationem, id eſt, ſeculum: uel multiplicationem prolis & genus ſignificat. Sicut generationem prauam & adulterã dominus uocat, Eſaiæ 53. cap. Et nomen eorum non deleſti in æternum, & in ſeculum ſeculi. Id eſt, gloriam & æſtimationem omnem abſtuliſti: & famam quam illi maxime ambiebant. Nam hoc ferme eſt, quod Pſal. 48. dicitur: Vocauerunt nomina ſua in terris ſuis, id eſt, terris ſua indiderunt nomina diuites impij: quò longius famam protenderent ad poſteritatem.

Nomen ſcriptura interdum uocat celebrem gloriam, & inſignem nobilitatem, quẽadmodum ſcilicet in lib. Prouerb. traditur. Eligibilius nomen bonum, quàm multæ diuitiæ. Nomen pro hominibus nominatim recenſitis, Apocalypſis 3 cap.

¶ *Nomen ponere*, pro celebris fieri, & ad opinionem aliquam aſpirare, ut. 2. Samuelis 7 cap. Ponat ſibi nomen, id eſt, celebris fiat & glorioſus.

Nomen item abolere, hyperbolica loquutio in ſcripturis, qua ſignificare uult omni modum impiorum internitionẽ, ut nulla ſuperſit cauſa quur nominaretur, Pſal. 9. Nomen eorum aboleuiſti, hyperbole namq; eſt. Nominis abolitionem, intelligit ſcriptura ſublatam nominis impiorum celebritatem, unde Pſal. 4.

Nomen fratris ſui ſuſcitare, hoc eſt, Semen aut filium, qui de nomine patris dicatur.

Nomen illi inter tres, hoc eſt, inter tres nobilior, Hebraica uocabula Schub uarie uſurpatur, etiam pro eo quod eſt referre reſponſum, ſeu renunciare. 2. Reg. 24. 3 Reg. 12.

Nomen alicuius exire, eſt diuulgare 1. Paralip. 14. Et alibi, Exiuit nomen eius uſq; in longinquũ, hoc eſt, in procul etiã diſitis regionibus eius fama fuit celebris. Quę regio in terris noſti, non plena laboris? Rurſus apud eundem, uſq; ad æthera notus. Huc pertinet quod in lib. Eſther cap. 9. de Mardochæo legit: Et fama eius abijt, per omnes prouincias. Hieron. habet: Fama quoq; nominis eius creſcebat quotidie, &c.

Nomen autem alicuius ſuper aliquo inuocari Hebræis locutio eſt, pro nomẽ imponi, Hiere. 17 cap. Nomen tuum inuocatum, hoc eſt, impoſitum eſt nobis. Et Eſaiæ 4. Tãtummodo inuocetur nomen tuũ ſuper nos. Hinc diſcis quod locus ille Gene. 48. Et inuocetur ſuper eos nomen meũ. Id eſt, dicantur poſt hac filij mei, & filij Abrahæ & Iſaac. Hoc eſt nomen Abrahæ inuocare ſuper populum, &c. Inuocatum eſt nomen tuum ſuper nos, hoc eſt, ſecundum nomen tuum uocati ſumus. Nam Iudæis ſolenne erat, ut infanti nomenclaturam in circumciſione inderent, &c.

¶ *Nomina* quoq; ab euentu aut occaſione aliqua ſuis indere ſeu imponere ſoliti Hebræi, ut & Græci fuere, quibus uel aliquis euentus ſignificaretur, aut ineſſet aliqua ad uirtutẽ admonitio. Sic Sophonias ſpeculatorẽ dei ſignificat. Et fieri poteſt, quando omnia certa diuinæ prouidentiæ diſpoſitione eueniunt, ut deus puero hoc nomen dari uoluerit, quo ſuo in eo opere uelut præluderet, oſtenderetq; ad id quod eum ſibi deſtinaſſet: nimirũ ut ſuus ſpeculator eſſet. Id quod & in Ioanne Baptiſta et domino factũ legimus. Similiter & Gene. 4. Nominauit Eua filium Cain, Poſſedi hominem per deũ, Geneſis 25. cap. Iacob nam Hebraice ſignificat calcem aut calcat.

Fuit quoq; moris ueteribus, Nomina ijs tranſmutare, quorum facti erant domini, & quos pro ſuis iam agnoſcebant. Ideo Apollinarius & Chryſoſtomus indicant, quod poteſtatis ac dominij iudicium fit, quando ſerius nomina noua induuntur. Et licet hoc aliquoties in ſcripturis cernere. Adam enim appellans ſuis nominibus animalia, dominum ſe illorum à deo conditum declarauit. Nabuchodonozor regibus quibuſdam Iuda, Item Danieli nomina immutauit, quo ſignificabat eos nunc è familia & aula eſſe Babylonica.

Inſigniuit etiam Chriſtus nouis nominibus quos ſuo miniſterio adſcripſit. Ita ex Simone factus Petrus, ex filijs Zebedæi filij tonitrui, ex Saulo Paulus. Et olim ex Iacob Iſrael, & ex Abram Abraham, pater multarum gentium. Sic Danielis cap. 1. &c.

Nomen adhæc malum educere ſuper aliquem, eſt traducere, Deut. 23. cap. Eduxit nomen malum contra uirginem Iſraeliticam. Item, Noui te ex nomine, Exodi 39 cap. Id eſt, præ cæteris te elegi.

Iuxta Nominum numerum. Id eſt, quotquot fuerant nominati, Nume. 1. cap.

Per Nomina ſua, Id eſt, quorum nomina ſequuntur. Numer. 3. Nomẽ ſanctitatis pro nomen ſanctum, Leuit. 22. Viri deniq; nominis, id eſt, homines magni nominis & clari. Numer. 16. Viri proceres ſynagogę, & qui tempore conſilij per Nomina uocabantur.

Nomen

¶ *Nomen dei*, nihil aliud, quàm quod de eo prędicat, nimirũ quod sit omnipotẽs, ut Exodi 15. Omnipotẽs nomẽ eius. Quod sit dominus, ut Psal. 68. et 83. Dominus nomẽ eius, &c. Quia nomẽ tibi dominus. Itẽ quod sit iustus, uerax, omniscius, misericors, sanctus, sempitern⁹, fidelis, pater omniũ, Deus, Græcis θεὸς, id est, omnia percurrẽs, domin⁹ Zebaoth, & per se existens, quod Ebræi dictione Iehoua exprimunt. Quæ omnia sacræ scripturæ de deo prædicant, eo quod nomen eius est secundum opera eius, & secundum nomen eius, laus eius, Psal. 48. Alias nõ potest illi aliquod nomen assignari, quod substantiam eius exprimat, & illi proprium esse queat.

Nomen dei aliquando sumitur pro gloria, laude, maiestate, adeoq; pro ipsa maiestate, ueritate, potestate, iustitia, misericordia, bonitate, & quicquid in deo excellens est semel comprehendit, imò est ipse deus, & quæcunq; dei sunt, Matth. 16. pro maiestate, In nomine meo eiciẽt dæmonia. Pro gloria, Ioan. 17. Manifestaui nomen tuũ hominibus. Ephe. 1. Nomen posuit pro ipsa re quæ nomine significat. Nam & Act. 4. Petrus dicẽs: Nec est aliud nomẽ datum hominibus in quo oporteat saluos fieri. Intellexit, nullũ medium, rem in orbe nullã aliam hominibus esse datam, per quam saluãdi sint quàm uirtuti Christi domini. Et Ioan. 1. cap. 1. Ioan. 3. Rom. 1. Pro laude dei, ut, Matth. 6. Sanctificetur nomen tuũ, ut idem sit atq; opinio, fama, memoria, æstimatio, obseruantia, & religio dei, cognitio uirtus. Et Psal. 8. Quàm admirabile est nomẽ tuum in uniuersa terra, hoc est, honor, tum uirtus qua ipsius bonitas maiestas'ue cognoscitur. Et Psal. 34. Deus in nomine tuo saluum me fac. Nomen Dei, est ipse Deus: nam ipse est nomẽ suum. Ac fidicat, Per temetipsum, aut per filium tuum (id significat apud Hebræos etiam nomen tuum) me serua, potentiaq; illa tua, qua condita omnia territas, meam suscipe causam.

Nomen patris, est quoq; gloria, maiestas, iustitia, misericordia & ueritas patris. Satis notum est, Dei nomine quid intelligatur scriptura. Et Psalmo 54. pro fortitudine nomẽ & uirtutem accipitur: Deus per nomen tuum serua me.

In Nomine patris uenire, est causam patris agere: illius etiam gloriam & honorem quærere. Suo in nomine uenire, est neglecto Deo, & neglecta omni pietate, seipsos quęrere, gloriam uidelicet, opes & uoluptates.

In Nomine Domini uenire, est uenire animo & studio extollendi nominis Dei. Sic uenientium caput Christus est, qui nihil unquam aliud quàm patris gloriam quæsiuit & spectauit, Psal. 117.

Nomen Dei Iacob, Psal. 20. quo numen et uirtutem dei significat. Nomine dei Iacob, quoq; Hebræi intelligũt totũ dei populũ testatur ultimus uersus, Psal. 14. & 20. Et Esa. 44. aliaq; loca quàm plurima. sic nomine Iuda populum Israeliticum, Sophoniæ 1. cap.

Nomen amittere deus per Esaiam 14. & Hiere. 5. dicit se Babylonis regumq; suorum nomina penitus deleturũ. Dicit autem, an non adhuc omnia Babylonis & regum Babyloniq; salua celebrantur. Sed quorum gloria periisset, qui misericordiam non adsequentur, etiam nomen amisisse dicuntur, cuius deus recordetur.

Nominum impositione mos scripturæ est, res celebres demonstrare, Malachiæ 1. capite, Et uocabũtur. Sopho. 1. dicitur ciuitas ueritatis. Et apud Esaiam Hierusalẽ, ciuitas iustitiæ uocabitur uoluntas mea. Et iterum, Vocabunt eos populus sanctus.

Nomen dei inuocare super aliquẽ, Deut. 28. Quod nomẽ domini inuocatũ sit super te, id est, intelligent te uocari de nomine Dei, uel te uocari populũ Dei, & esse. Et in Actis 15. similis idiotismus hebraicus legitur. Nam super eos inuocatur nomen Dei, qui nomine & uumero populi dei numerãtur, ut liquet Gen. 48. Esaiæ 4. Alij simplicissimè, nec malè intellexerunt. Quicunq; inuocauerit nomẽ meum, ut cum eo cõgruat testimonio, quod apud Ioelem legimus. Futurum est autem, ut omnis qui inuocauerit nomen domini, seruetur. Per hæc enim fit, ut requiramus deum, & ut eius nomine uocemur Christiani seu populus Dei.

Nomen nouum, Esaiæ 62. cap. Et uidebunt gentes iustitiam tuam, & cuncti reges gloriam suam, uocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini declarabit. Nouum dicit nomen nuper dispersum, non nuper inuentum.

Nomen dei polluere, Leuit. 19. cap. est falsè iurare per nomen eius. Item, Contaminare nomen dei, Leuit. 20. cap. est Deo honorem non præstare, qui illi debetur, siue alium colere deo spreto. Et Leuit. 22. cap. Ne nomen meum polluatis. id est, Videte ne nomen meum malè audiat propter uos in plebe.

Vt ſit nomen eius in eo loco, Deut. 12. cap, Hebraiſmus. Id eſt, ut colatur illic & honor illi impenditur.

Per Nomen tuum: uel in nomine tuo: aut propter nomen tuum, omnino orationes ſunt huiuſmodi locutiones. Et hunc ſenſum habent Hebræis: Oro tuam maieſtatem, gloriam, bonitatem, omnipotentiã, magnificentiã, &c. Ita quum Chriſtus dicit patri: Manifeſtaui nomẽ tuum fratribus meis, perinde eſt ac ſi dixiſſet, manifeſtaui te. Sic quum identidẽ in ſcripturis dicit, Libera nos propter nomẽ tuum, id eſt, propter temetipſum.

Nomina item rebus in hoc imponuntur, ut res ipſæ per nomina ſignificentur, explicentur & cognoſcantur. Sic Moſes Exodi 3. inquirit non literas tantum & ſyllabas, ſed multo magis inquirit manifeſtam dei reuelationem et cognitionem, ut poſſit Iſraelitas ad credendum uocationi dei ſibi mandatæ, non aliter perſuadere, quàm ſi deum ipſum perſonaliter & uiſibiliter conſpiciendum ac manibus palpandum proponeret.

Nomen Adonai, nomen tetragrammaton Iehoua, non eſt nomen ſignificatiuum imperſcrutabilis eſſentiæ, ſed perſcrutabilis uoluntatis dei, & ſignificat firmitudinem ac cõſtantiam Dei in promiſſis ſuis. Deus enim promiſſionum ſuarum tam ſeruans eſt, ut malit naturam rerum inuertere, & cœlum ac terram demoliri, quàm permittere, ut uel unum tantum promiſſi ſui iota & apex fallat. Duplicatur autem Exodi 34. nomen Adonai ſeu Iehoua, ut repetitione nominis ſignificetur, certiſſima & in æternũ nunquam fallibilis promiſſionũ Dei ueritas. Dominator dominus, pro his duobus uocabulis, in Hebræo bis ponitur Adonai nomen tetragrammaton Iehoua Iehoua. Greci uocant tetragrammaton, quia conſtat quatuor tantum literis.

Nomen dei cognoſcere, non eſt ſimpliciter cognoſcere dominum, quod deus aliquis ſit: ſed ſcire maieſtatem, potentiam, & bonitatem eius, hoc eſt cognoſcere nomen eius. Fit autem bifariã. Primo, quando potentiã ſuam contra impios exerit, ut Exodi 14. Glorificabor in Pharaone & exercitu eius, ſcientq; Ægyptij quod ego ſim dominus. Secundo, quãdo bonitatẽ ſuã ſuos aſſerẽdo ac liberãdo declarat, id quod in ueteri Teſtamento typicos fecit: noui uerò Teſtamenti tempore, in Chriſto filio ſuo perfectè oſtendit quàm propitius, clemẽs, bonus, miſericors ſit, in eo quod proprio filio ſuo nõ pepercit, ſed tradidit illũ ꝓ nobis. Nominari filiũ dei, eſt iuxta proprietatẽ ſermonis Hebraici eſſe filiũ dei. 1. Ioan. 3. Videte qualẽ charitatẽ dedit nobis pater, ut filij Dei nominemur.

Nomen impiorũ, eſt illorum exiſtimatio: nam Dauid Pſal. 9. Nomen eorũ deleuiſti in ſeculum. Intelligit per nomen, exiſtimationem illam qua magni & glorioſi fuerunt in ſeculo. Significat hac particula, impios fuiſſe uiros, nominatos & glorioſos.

¶ *Non*, pro non ſolũ, crebro eſt in uſu ſacris, Marci 9. Quiſquis me nõ recipit, id eſt, ſed etiam, &c. Vel non tam recipit, quàm eum. Et ſic ſæpe in Euangelio Ioannis.

¶ *Non ſic*, pro eo quod eſt, non quemadmodum oportebat, Hiere. 23. capite, Et fortitudo eorum nõ ſic. Translatio uulgaris, Et fortitudo eorum diſſimilis. Septuaginta, Et fortitudo eorum ad eum modum.

Non, negatio interdum latinis interrogatio eſt, Eſa. 43. Non intelligunt qui ligneũ ſimulachrum extollunt? Non ego te uidi Damonis peſſimè caprum, inquit Vergilius.

Non, Exodi 5. pro, Non daturus ſum uobis poſt hac. Item, Non cum patribus noſtris iniit pactum, Deuteron. 3. capite. id eſt, tantum uel ſolum ſimilis loquendi modus eſt. Geneſis 32. cap. Non uocabitur nomen tuum Iacob, ſed Iſrael. pro, non tantum uocabitur, uel non ſolum.

¶ *Non eſſe*, dicuntur Hebræis contempta. Sic Rom. 4. Et uocat ea quę non ſunt tanquam ſint, hoc eſt, quæ non ſunt fœcunda, ſcilicet, tanquã ſint fœcunda. Non eſſe intelligens, quæ ſint cõtemptiſſima ſiue perditiſſima? Sic 2. Cor. 2. Vnde nihili hominem dicimus, nullius precij hominem. In ſumma, Non entia dicũtur contempta. Ezech. 26. In nihilum dabo te, non tu (ſcilicet) eris. Qui enim Deo non uiuit, in ſcripturis ſanctis nõ eſſe ſeu ſubſiſtere dicitur. Heſter 14. Ne tradas ſceptrum his qui non ſunt, utique erant quibus obſecrat, ne tradatur, ſed Deo non erant, qui uirtutibus & uiuenti Deo ceſſarant. Septuaginta, Perditionem te dabo, & non ſubſiſtes amplius.

¶ *Non adurere aucupium*, eſt diuitias fraude conquiſitas cito perire, Prouerb. 12. capite, Non aduret dolus aucupium ſuum. Methaphora ſumpta ab auibus, quibus alæ nõ ſunt aduſtæ cito aufugiunt.

¶ *Noſcere*, in ſcripturis, eſt prædicare nanque Deum & bonitatẽ eius in rebus omnibus

nibus celebrare, non est nisi eorũ, qui illã plane agnouerũt, eiq; sese iusta fide dediderũt. Hi iam necesse est auscultent domino, fœdusq; cũ ipso ictũ seruent sanctissime. Totius igitur pietatis consummatio est, ex animo, dei laudes deprędicare. Hinc Paulus Rom. 10 cap. Corde creditur ad iustitiam, ore fit confessio ad salutem.

Nosse Dominum facie ad faciem, est de facie eum nosse, & cum eo consuetudinem habere, Deut. 34. cap. Quem nosset dominus facie ad faciem.

Nosse deum, est credere, Ioannis. 8. Nam non est tantũ nosse eum esse creatorẽ cœli & terræ, sed credere eum esse patrem nostrum, quod fieri nisi per Christum non potest.

Nosse in Ebræo significãtius est, q̃ in alijs linguis. Significat enim sentire & experiri aliquid, quale sit secundũ suam naturã. sic de Adam dicit Scriptura: Cognouit uxorem suam, hoc est, expert⁹ est, & sensit. Sic nõ nouit deus superbos, hoc est, nõ curat, nõ promouet eos. Et Psal. 51. Quoniã, inquit, iniquitatẽ ego cognosco. Quasi dicat, uere sentio.

Nosse dei, frequens ideo tropus in scripturis, Psalmo 1. Nouit Iehoua uiam iustorũ. Neq; enim quicquam ignorat deus, sed cognitionẽ solet amor, cura & prospectio consequi, His deus prosequitur uitam sanctorum, ideo & hic fructifera est, & in futuro diuina eam sors atq; felicitas consummata excipiet. Hanc itaq; curam, atq; paternam prouidentiam, Psaltes significare uoluit. Et hæc locutio sæpe occurrit, Psal. 144. Quid est homo quod agnoscis eum. Et Psal. 31. Et agnouit in tribulatione animam meam, Hiere. 1. Ego cognoui te in utero matris, &c.

Nosse denique ex nomine, est Deo curæ esse, & idem est quod inuenire gratiam coram Deo, quod est Deo gratum & acceptum esse, Exodi 33. cap. Inuenisti enim gratiam coram me, & te noui ex nomine.

¶ *Nouacula*, ueluti acuta nocere, Psal. 51. sunt qui simulãt amicitiam & pietatem, quo se in aliena consortia ingerant, et inter ipsa necessitudinis officia per occasionẽ lædunt, maximè quando de re agitur pecuniaria. Nam in illa impij omnes, quum cœlestia omnino negligũt, mire sunt oculati. Hos igitur impostores Propheta aptissimè acutæ comparat nouaculæ, quæ inter agendum tam uulnerat leuiter, ut etiam non sentiatur, Psal. 51. Sicut nouacula acuta fecisti dolum.

Nouaculum transire super caput, Numer. 6. Nouacula nõ transibit per caput eius. id est, non curabit tondendum caput suum.

¶ *Nouale* Hebræis est cogitatio. Est alioquin Nouale repurgatio agri squalidi & spinis obducti. Prouerb. Et dilatatio cordis, sed et nouale impiorum, peccatum est. Nouate agrum hinc, est agrum adaptare sementi repurgatis uidelicet spinis & herbis. Hinc quoq; Nouare nouale apud Hieremiam 4. cap. significaturq; per id, ut populus se innouet, & ad susceptionem seminis diuini præparet, sicut subditur: Circundamini, &c. Noluit enim dominus, ut semẽ illud cadat inter spinas, & suffocetur. Et apud Hoseam 10. *Nouare* noualia est de nouo rumpere et augere prouentum, neglecta resarcire, uel post messem exactã iterũ arare, et excitare solũ, nouare culturã, ne se quispiam summã studij apprehendisse cõfidat. Docet Propheta semper repurgandã terrã cordis nostri à pungentibus spinis & carduis nemorũ. in hac mortali uita nemo tam perfectus est in pietate, in quo non subinde repullulant noxiq; cupiditates, ueluti zizania in agro bene culto.

Nouare nouale aut noualia. Et serere super spinas, Hiere. 4. Prouerbialiter dictum apparet: estq; idem quod domi supellectile. Et in patria & domi manebitis in rebus & substantijs siue facultatibus uestris. Sequitur, Et non seminabitis in spinas. Itidem prouerbiale est, pro, Non erit fustraneus aut alienus labor uester, qualis est captiuorum ac seruorum, qui colendo agrum ipsi nihil reportant, cunctis ad herum redeuntibus.

¶ *Nonus* numerus nunquam in bonam partem legitur, Hiere. 39. Hierusalem nono anno à Babylonijs oppugnat. Dies quoq; propitiationis & expiationis mensis septimi post diem nonã celebrat. Haggæo sermo fit domini in uicesima & quarta noni mensis.

¶ *Nouus*, pro alio, Exodi 1. cap. Surrexitq; rex nouus super Ægyptios, qui non nouerat Ioseph. Septuaginta, ἕτερος. Esaiæ 62. Et uocabitur tibi nomen nouum, quod os domini declarauit, Ioannis 13. Mandatum nouum do uobis. id est, aliud. Nouus homo & uetus, suprà declaratũ est. Dicitur enim Interior homo, noua creatura, spiritus mentis.

¶ *Nouissimus dies*, postremitas dierum, hoc est, nouissimum tempus. Illud autem tempus, tempus est aduentus Christi. Apostolus plenitudinem temporis uocat, Esaiæ 40. cap. Militiam, Esa. 2. Et erit in postremitate dierum. Deut. 4. Cum tribulatus fueris, & te inuenerint

inuenerint omnia quæ prædicta sunt,in postremitate dierum reuerteris ad dominum deum tuum,hoc est,postea.

Deinde Nouissimũ tempus quoq; uocatur, Vltima ætas: quæ est à Christo usq; ad consummationem seculi. Prophetæ innumeris locis uocarunt Nouissimum tempus. Ioannes Nouissimam horam. D. Paulus alibi, Tempus contractum, Reuelationem domini, Nouissimi dies appellantur.

Nouissim⁹ quoq; dies nõ pro eo, quo Christ⁹ in iudiciũ uẽturus est solũ significat, uerum etiam pro fatali illa cuiusuis hominis hora, qua è uiuis discedẽs in alterã illam uitam transit, ut Ioan. 5. Et ego suscitabo eum in nouissimo die, id est, à nouissima uitę huius hora, qua è mundo, hoc est è uiuis excedit, in uita æterna ipsum conseruaturus sum.

Nouissimum mare, Deut. 34. Id est, mare occidentale & mediterraneum, quod in parte Occidentali erat respectu Terræ sanctæ.

¶ *Nubere* Græcis ambiguum est uerbum γαμῶσαι quod significat & Nubere uiro & ducere uxorem. 1. Cor. 7. Nam hæc sententia Pauli ad utrosq; pertinet uiros & mulieres. Et Matth. 24. Nubentes, pro nuptui tradentes, ad Corinthios accommodauit uiris. Dicere poterat: Ducentes uxores & nuptum dantes: ut alterum ad uiros pertineat, seu magis ad utrosq; sponsum ac sponsam, alterum ad soceros & socrus.

¶ *Nubes*, definitore Aristotele lib. de Mundo ad Alexandrum, & interprete Guil. Budæo, est crassamentum exhalationum conuolutum uim habens aquæ gignendæ. Quia igitur Nubes aquas gignunt, & ex humidis exhalationibus gignuntur, per Metonymiam aquæ à Dauide Psalmo 14. uocantur. Et Psalmo 78. 29. Et, Vox Domini super aquis, hoc est, in cubilibus. uersu 12. Psalmi 18. pro densis & atris nubibus, dixit obscuras & tenebricosas aquas. Nam ea omnia ex quibus præcipuè diuina potentia mortalibus demonstratur, è nubibus ueniunt. Inde facit Psaltes illas, Dei cœnacula, Psalmo 18. uocat eas latibulum Dei, & Psalmo 104. etiam uehiculum. Sic prædicat, ferri eum alis uentorum, nẽpe indicibili peruicitate. Nubes Hebræis etiam robusti dicũtur, Psal. 79. Chazarim, &c. & Abirim, id est, fortium. Ebræi Nubes interpretantur, quæ & Chazacim, quod item robustos significat, dicuntur.

Nubes quoque pro cœlo accipere consueuit scriptura. Sic Psalmo 36. Nubes & cœlos pro eodem, ut & bonitatem & fidem, accipit. Nam nubes cœli symbolum est, dicente Propheta, Qui posuit in nube ascensum, Actorum 1. cap. Et nubes subduxit illum ab oculis eorum. Sed & Nubes sunt diuinæ præsentiæ symbolum, Matth. 17. cap. Ecce nubes lucida obumbrauit illos. Leuitici 16. cap. dicit dominus se loquuturum ex nube. Nubes item super tabernaculum, certissimum indicium diuinæ gratiæ, Numer. 16. cap. Nube præcessit proficiscentes ex Ægypto.

Nubes, pluuia, imber, prædicationẽ et eloquium dei, Euangeliumq;, uerbum nõ incõgruè designant: quia mos est scripturæ sanctæ doctrinam nubem, imbremq; nuncupare. Vnde & uineam Iudæorum sicut infructuosam auferens, dicebat: Mandabo nubibus ne pluant. Hinc per nubes sancti prædicatores, id est, apostoli demõstrantur, Esai 40. Qui sunt isti, qui ut nubes pluuiam baiulant, & effundunt eam super terram, & irrigant illam: sic & prophetæ pluuiam, id est, doctrinam euangelicam & uerba à deo, & effundunt & irrogant corda arentia, & super rationabilem terram.

Per Nubem D. Paulus apud Hebræos cap. 12. densitatem, frequentiam seu multitudinem uestium intelligit (non obscuritatem seu refrigerationem, sicut aliàs frequẽs est in scripturis Nubes translatio) id quod etiam satis indicat uerbũ περικείμενον. Apud Ezechielem cap. 1. Nubes & caligo tristitiam significant.

Nubibus præterea uehi & ingredi seu equitare super leuem nubem scriptura dicit, Et uenire in nubibus cœli. Et Vehi pennis uentorum, ut Psalmi & prophetæ quidam faciũt deum, uident hæ locutiones terrificam simul & repentinam iudiciorum dei ultionem significare. Nam Nubes diuinæ maiestatis & potentiæ cœlestis iudicium, iuxta illud Psalmi, Nubes & caligo in circuitu eius. Et Ioannes in Apocalyp. cap. 1. est, propter celeritatem. Vide suprà Equitare super leuem nubem.

Nubes & Iris, maiestatis pariter & beneuolentiæ insigne præseferunt, Apocalypsis 10. capite.

Nubes sine pluuia, est hypocrisis sine fide. Iudas, Nubes sine aqua, quæ à uentis circumferuntur.

Nubem

Nubem transire, est uelociter aliquid fieri, Hiob 30. cap. Et sicut nubes transiens, id est uelocissime, recessit à me omnis constantia.

¶ *Nudi*, Paulo 2 Corinth. 5 cap. dicuntur qui sine pudore in sceleribus & rebus ignominiosis uersantur in hoc mundo, non ipsam rationem, sed affectum sequentes in omnibus prauum. Si tamen, inquit, induti non nudi reperiemur.

Nuditas hominis, pro uerendis, Geneseos 9. Verenda scilicet patris sui esse nudata. Vel: Nuditatem patris sui. Sic habet Hebræus, pudice de uerendis loquens. Nuditas uel turpitudo mulieris, Leuitici. 18 cap. Nuditas enim patris tui est, id est, rem habuit pater tuus cum ea. Vel: Turpitudo enim patris tui est. Et eodē cap. Non discooperies nuditatem mulieris. Id est, ne ducas uxorem nouercā tuam patre mortuo. Nuditatem seu turpitudinē uocat pudendæ partes, per Antiphrasim, quod nūquam nudæ esse debeant.

Nudare caput autem, & uestimenta scindere publici erat moris & officij in luctu. Nam publicº lugendi mos apud Israelitas erat, caput nudare, ut conspergerent cinere, seu, ut quidam interpretantur, comam nutrire, & uestimenta scindere. Aliæ gentes lugebāt capite nō nudo, sed capite obtecto, qua in re lex est, regio ipsa, Leuitici 10. Nolite, inquit, capita uestra nudare, & uestimenta scindere. Luctui apud Iudæos, seruierūt ieiunium, ciliciū seu saccus & cinis. Ahab publicè lugens futuram familiæ ipsius internitionem, operuit cilicio carnem suam, ieiunauit, & dormiuit in sacco. 3. Reg. 21. Item Niniuitæ, & Daniel. 9. cap. Hæ sunt lugentium cæremoniæ & luctus insignia apud Iudæos.

Nudus postremo incedere, refertur ad splendidiorem ornatum, Micheę 1. capite, Incedam nudus & spoliatus. Non quasi planè nudus uelit incedere, sed quod honestiore uestitu deposito, in uili ueste (sicut sordidati solebant) uelit incedere. sicut Esaias iubebatur incedere nudus, ad significandam captiuitatem Ægypti. Neq; autem est, quod cogitemus eum prorsus nudato corpore incessisse, uili & breuiore ueste indutus fuit, oblonga & honestiore abiecta. sicut in historia Euangelij discipulus dicitur aufugisse nudus, relicta post se syndone, quæ superior & honestior uestis erat. Et 1. Samuelis 19. Nudus Saul tota die & tota nocte prophetauit cum cæteris coram Samuele, &c. Non intelligendum quod nudi psallerent uel docerent, sed prophanis uestibus sepositis sacro aliquo uestitu pro more uetusto interesset cœtui sanctorum, & sacra tractantium.

¶ *Numerus*, pro pauco, Gen. 34. Et ego uiri numeri congregabuntur illi aduersum me. Septuag. Paucissimus sum in numero. Item, Numerº pro multitudine, Psal. 142. Numeras numerū stellarū. Septuag. πλήθη, id est, multitudinē. Numerus dierū, hoc est, pauci dies, Numer. 9. Et fiebat quando nubes per dierum numerū manebat super tabernaculum, iuxta os Domini in castris residerunt, & iuxta os Domini proficiscebantur.

Numerus quoq; pro re in suo genere absoluta, perfecta & consummata, Apocalyp. 13. cap. Numerus hominis, perinde est ac si dicat: Vno uerbo accipe rem, totus homo est, omnes numeros hominis implet, &c.

Numeri porrò mutatio siue narratio apud prophetas frequens est. Nam Hebræus more suo iungit singularem nominatiuum plurali tertiæ personæ. Sic Esa. 5. cap. Iustus studiorum fructus comedens, per quod discas, iustos omnes comedere, ut Iustus collectiui nominis uim habeat. Sic eodem tropo.

Singulare uerbum plurali nomini additur, Esa. 3. Populū meum exactores eius rapiunt, quo unum omniū in hoc cōsensum uideas, quasi unus agat. Plura de numeris D. August. in libris ciuit. diuinæ. Nam ut ipse testatur, ratio numeri non est contemnenda, quæ in multis sacrarum literarum locis obuia fit legenti, lib. 11. cap. 30.

Numerus certus pro incerto, Esaiæ 19. cap. In die illa erunt quinq; ciuitates in terra Mizraim. Per quinque ciuitates, intellige aliquot. Sic duodecim millia in titulo Psal. 59. more Hebræo, ingentem numerum significat.

Numerus singularis pro plurali Hebræis quoque familiaris. Plæraque enim elata Numero singulari re ipsa pluraliter exponunt & intelliguntur, ut Psalmo 104. Dixit & uenit locusta, & brucus, cuius non erat numerus, Iohelis primo capite, Residuum bruci comedit locusta. Psalmo 77. Attendite populе meus. Zacharię 1. capite, Oculus hominis, id est hominū. Exodi 13. Omne masculinū adaperiens uuluam, &c. Zacha. 7. capite, Num flebo in mense? tanquam de uno loquens. Psal. 40. Exaudi Deus orationem meam, id est, orationes nostræ multitudinis. Et perinde est ac si multi orent, & dicant, Exaudi, &c. Id quod in Psalmis crebro occurrit.

Numerus

Numerus dualis frequens in sacris literis, quum scilicet pluralis ponitur, nullo addito numero, qui crebro occurrit.

Numeri mutatio hæc quoq; est familiaris apud prophetas, quo subito à plurali transitur ad singularem, & contra, ut, Psal. 7 de inimicis & nequitia peccatorum: & dicit in eodem Psalmo, Ecce parturit iniustitiam & concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Et Psal. 9. Dum conuertetur inimicus meus retro infirmabuntur à facie. Sic Esa. 27. de Israel dicit: Veniet dies, & radices mittet Iacob, Florebit & fructum afferet, & implebũt faciẽ orbis. Afferet, dixerat, & subiungit, implebunt. Et in prophetis frequens est, quando multitudo significatur, ut Esa. 15. cap.

Numerus infinitus, pro finito, ut Exodi. 12. cap. Erit nobis in legitimum sempiternũ, Exodi 21. cap. Seruiet ei in sempiternum, ubi non intelligitur æternitas illa, secundum quod nobis æterna promittuntur, neq; enim seruus iste uiuere in æternum potuit.

Numerus finitus pro infinito, Prouerb. 21. Septies in die cadit iustus, Matth. 18 cap. Non dico tibi usq; septies, sed septuagesies septies. Summa. Vt enim nos numerum Infinitum usurpamus pro finito, totum pro parte, partem pro toto, genus pro specie, speciẽ pro genere, ita & Hebræi. Item Numero plurali utuntur Hebræi, dum augere rem uolunt, & magnificare, unde & deum plurali numero uocant.

Numerus millenarius, est ultimus, Cantic. 8. Vir tradit pro fructu eius mille argenteos, significat custodes illos uenire cum plenissima mercede & amplissimis fructibus.

¶ *Nunc* pro cito, Hoseæ. 5 cap. Nunc deuorabit eos mensis cum partibus suis.

¶ *Nunciare* pro gratias agere, Deut. 26. Nuncio hodie domino deo tuo. Translatio uulgaris. Profiteor. 1. Cor. 11. cap. Mortem domini annunciate.

O

O, Hebraice הוֹי admirationis nota utuntur Hebræi. O rem admirandam, O quantum signum. Quomodo Christus est usus: Quis putas est fidelis dispensator & prudẽs Matth. 24. Et Lucę 12. Hoc est, O quãtus est, qui fideliter ac prudenter dispensat, &c. Quantus, id est, quanti precij obsecro est fidelis seruus ac prudens: ut oratio admirationem habeat, & speciem exclamationis. Sic & Ezechias Esaiæ. 38 cap. Post tantum desperationis æstum, quum diuina benignitas adfuisset. Sic admiratus est insperatum periculi exitum: O quantum signum.

¶ *Obedire* uerbo dei, est acquiescere, credere uerbo, uocem domini audire, eiusq; monitis obtemperare. Obediens filius dei est, qui Euangelion ac uerbum dei audit, atque fide amplectitur, quiq; humilis & mitis corde est, qui aliàs etiam pauper spiritu nuncupatur. 1. Petri 1. cap. Vt filij obedientes, id est, gerite ita uos, ut filios obedientes.

Obedientia, præ omnibus Deo, ut germano imperatori, & domino nostro: deinde ijs quos deus nobis gubernatores ordinauit, deditq; ut patri, matri, dominis, iudicibus & ad tutandam pacem publicam in potestate constitutis obediendum est. Si quod pacti & Reipublicæ referat, & eiusmodi uel tyrannicum, quod Deo tamen non repugnet, quid præcipiant, perfer, obsequere, et summa modestia obtempera, hoc fraterna charitas flagitat. D. Paulus potestatem Dei ministram tibi in bonum uocat.

Obedientia nonnunquam fidem ipsam significat in scripturis, 1. Regum 15. cap. Obedientia melior est quàm uictima.

¶ *Obfirmare* faciem suam cõtra aliquẽ, Leuitici 17. capite, Obfirmabo faciem meam contra animam illius. Hebraismus elegans est, pro, Irascar illi uehementer. Sed Obfirmare faciem suam apud Lucam 9. cap. loquutio est Hebraica. Hoc est, parauit se uti ret Hierosolymam. Statuit certo apud se ire Hierosolymam. De hoc tropo uide in litera F. in nomine Facies.

¶ *Obdormire*, tanta impietate plerunq; in credẽtes uidentʼ sæuire impij, ut deus crebro inuocatus à suis, preces non modo non negligere, sed etiam desertis credentibus, obdormire putetur. Sic Psalmo 43. Exurge, ait Dauid, quare obdormis Domine Cæterum uana est hæc nostra opinio, quum alibi Psalmo 120. certo pollicentur, nunquam commissurum deum, ut somno concedat, in tanta suorum oppressione: Ecce, inquit, non dormitabit neq; dormiet, qui custodit Israel. Ex hoc nunc, &c. Ideo Dormire Dei, est interdũ auxilijs tardè subuenire, ut suprà in adducto Psalmo patet. Vigilare dei, est in

eſt in defenſione ſuorũ electorũ,& ultione inimicorũ ſuorum manifeſtè ſe demõſtrare.

Obdormire in morte ſeu in mortẽ,eſt negligere & ignorare dominũ,torpere,nec dei uoluntatẽ inquirere,neq; monitis dei obtemperare,& animũ à deo alienare,et perire in tentationibus & cogitationibus à dæmonibus ſuggerentibus,& in deſperatione abſq; gratia dei eiusq; fauore & uerbi illuminatione ex hac uita decedere,& æterna morte mori.Deprecatur Dauid hanc tentationẽ mortis & inferni præſentiſſimã Pſal.13.Illumina oculos meos,ne unquam obdormiã in morte,hoc eſt,exhilara faciem meam iam ſquadore triſtitiæ obſcuratam,ne moriar in infidelitate,quæ me tentat.Petit Dauid ne moriatur,& iacear mortuus æterna morte,hoc eſt,in quietiſſima & æterna confuſione.

¶ *Oblatio* Hebr. תרומה,quod propriè ſignificat eleuationẽ.Et quidem aliquando accipitur pro ביכור primitijs,aliquando pro ritu quodã oblationis,ut quod armus & pectuſculũ in altum coram domino leuabant,& non in quatuor orbis partes agebantur,qui ritus בה חנר uocatur.aliquando pro מחבה donatione & uoluntaria contributione,ut in Exodi 25 cap.Vnde Hebræi dicunt Thruma eſt uoluntaria ſeparatio de externis rebus.Item oblationem pro peccato,peccatum.Appellatur Hebraicè Oblatio,omne ſacrificij genus,ducitur à Nacha obtulit,apportauit,adduxit.Hanc oblationem,Septuaginta uertunt modo δῶρα,id eſt,munera,modo ἱυσίας,hoc eſt,ſacrificia.Item,Oblatio,eſt libatio ſacra uelutiq; ſolennis cõcluſio ſacrorũ,Eyn ſpeyſs opffer Minha.Hæc leuatio,quæ Hebraicè etiam Thruma nocatur,eſſe munus quoddam,uoluntario datum corde,ſiue contributionem pro miniſterio ſancto factam,Exodi 31.cap.

Oblatio Minha,uocatur iuge illud & perpetuum ſacrificium,fiebat in ueſpera,hoc eſt,cum ſol inciperet declinare.Vnde uſus apud Hebræos obtinuit,ut ſæpe tempus ueſpertinum uocent Minha.Et licet ſcriptura quoq; uocet ius illud ſacrificiũ:quod mane fiebat,Minha,tamen peculiariter adaptatur tempore ueſpertino,& eius ſacrificio,Exodi 29.Et fiat hoc holocauſtum iugiter,&c.Et Leuitici 2.uocatur munus oblationis Minha,quaſi conſolationis,aut quaſi munus placationis,ut Racanat.putat,& ſecundũ autorem Zeror Hammor.Munus cap.6.Leuitici,ex pane aut farina & oleo confectum.Non habet oblatio Minha proprium uocabulum apud Latinos,ſicut holocauſtum aut ſacrificium pacificorum.Hebræi dicunt Minha,eſſe munus miſſum regi regum.

In Oblationem de area reputatio,locutio eſt Hebraica,Numer.18.cap.Id eſt, tam grata erit oblatio ueſtra,quàm eſt grata oblatio eorum qui offerunt aliquid ex propria area,aut ex proprio torculari,ſiue ex propriis prædijs.

Oblatio autem ignita,Exodi 29 cap.Oblatio eſt domino,odor ſuauiſſimus uictimæ domini.Hebræus ſic Holocauſtum enim eſt domino,odor quietis,oblatio ignita eſt domino.Id eſt,Oblatio eſt enim,quæ tota igni abſumi debet in honorem dei.eſtq; oblatio quæ quieſcere facit iram dei:hoc eſt,pacatum eum reddit hominibus.

¶ *Obliuiſci*, pro conſolari aut dolorem adimere,Gen.41.Vocauit nomẽ primogenitum Manaſſe.Nam obliuiſci me fecit deus omniũ laborũ meorum,et omnis domus patriæ.Eſt & Antitheſis.Quaſi diceret:Orbatus fui patre meo,calamitoſus fui in hac terra,& ecce deus iam pro calamitate quietem,pro patre dat liberos.Et Pſal.136.Si oblitus fuero tui Hieruſalẽ obliuioni detur dextera mea,hoc eſt,ſi nõ auxiliatus fuero tibi,ſi te non iuuero.Deus enim obliuiſcitur noſtri,cum nõ iuuat,& nos eius dextræ,id eſt,magnitudinis & potẽtiæ obliuiſcimur,cũ eam non agnoſcimus,nec illi ex fide inſeruimꝰ.

Obliuiſci Dominum,eſt eius præcepta non obſeruare,Deuteron.8 capite,Obſerua & caue ne quando obliuiſcaris Domini Dei tui,&c.Deum noſtri obliuiſci,& ſuam à nobis abſcondere faciem.pro eo poni,quod eſt nos negligere,non nos curare,quod tamen ita adflicto uideatur, non ſit reipſa.

Obliuiſci quoq; dicitur deus,cum quibuſdã impijs et peccatoribus non miſereꝛ,quod utiq; non facit per crudelitatem,quæ in deo non eſt,ſed per occultum iuſtumq; iudiciũ ſuum.Hæc Auguſtinus.Obliuiſci uerbum nonnunquam pro aduerſari reperitur.

¶ *Obligare*, eſt moleſtiam leuare.Vulnera enim quum curantur,ſolent obligari, Pſal.147.uerſu 3.Qui ſanat confractos corde,et obligat plagas eorũ.Confractos corde, id eſt,ſummè adflictos,bonitate ſua mederi,omnemq; eorum moleſtiã leuare.Eodem uerbo uſus eſt & Eſaias cap.1.Non obligant,abſolutè imperſonaliter ponaꝛ,pro,Non obligatur.Hoc eſt,tam deploratum eſt uulnus,ut non ſit obligandum.

Obligationes.Pſaltes 125.Pſalmo,improbas actiones,prauosq; animi affectus,ac

motus consulto immundos uocat. Declinantes autem in obligationes, adducet dominus cum operantibus iniquitatem.

¶ *Obliquum* uocat Dauid Psalmo 18. qui obliquat & à fœdere recedit, & ipse sic agit, deflectitur à promissis suis, & inuertit omnia, Deut. 32. Moses uocat Israelem transgressorem, nationem prauam et peruersam. Sicut enim Rectum scripura uocat, qui simplici animo stat promissis & præceptis Dei iuuit: ita curuum & obliquum atq; peruersum uocat, qui fidem Deo datam uiolat, & à iussis eius declinat.

Obliquum cor, nunc per iactantiã, arrogãtiamq; elatũ, nunc per calamitates & dolores deiectũ huc atq; illuc fluctuat: unde Ecclesiastes ait, Obliquum cor non dirigetur.

¶ *Obsequium*, apud Diuum Paulum Rom. 9. capite, pro cultu siue religione ponitur, quod alibi seruitutem, Græcè ἡ λατρεία, id est, cultus seu religio. Sentit autem officia sacerdoralia, & ritus ac cæremonias sacrarũ, interprete Origene. Et Rom. 12. Rationabile obsequiũ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν, id est, rationalẽ cultũ. Perinde quasi dicat, Si mactaueritis & immolaueritis deo corpora uestra, hoc est corporeos adfectus, non iugulantes brutas ac mortuas pecudes, quod ante hac factitarum est à Iudęis: ita demum exhibebitis illi iustitiam acceptam. Et Rationalem appellat, non ut intelligat cultum moderatum, hoc est, moderatam corporis macerationem.

Obsequium, in adducto capite, posuit pro sacrificio, idq; suo more. Cæterum ut ostenderet Christianorum cultum dissimilem esse Iudaicis cæremonijs, quibus immolabant brutas pecudes, adiecit, Rationale, uimirum per ipsum hominem sentiens, qui uictima est rationalis, & ob id Deo acceptior. Item,

Obsequia in Paulo sunt etiam sacerdotalia officia, Rom. 9. Et gloria & testamentũ & legislatio, & obsequium & promissa.

¶ *Obsecro*, Hebræi uruntur לך & לבו, quemadmodum Græci ἄνωγε & δεῦτε, ad hortandum & inhortandum, sicut Latini, Ades, & adeste. Esaiæ 2. Venite ascendamus, Hieron. transtulit. Clarius ergo est, Ascendamus obsecro. & est uox citantis.

¶ *Obsignare*, est rem, negocium ue perficere, ut rei posthac nulla accessio fiat. Nam literæ consignatæ & clausæ & absolutæ sunt, Ezech. 28. Tu obsignato summã: quasi dicat, ultra enim progredi non potes, &c.

Obsignare Paulo, Rom. 15. capite. Hoc igitur ubi perfecero & obsignauero illis fructum hunc, &c. Notatur enim fides ac diligentia, quæ in ijs esse debet, qui ecclesiæ præficiuntur bonis. De qua re et in 6. Actorum capite, & 1. Timoth. 3. Solet autem Obsignari, quod summa fide reddi, ac syncerum esse uolumus. Fructum appellãt eleemosynã per metaphoram.

Obsignari legẽ, ut Esa. 8. Legemq; obsigna. Apparet ab aliquo forensi more acceptũ esse, ubi testimonia signari, lex esset. Legem intelligit Propheta, ea qnæ hoc capite prædicta sunt: quę propter firmitatem Lex appellantur. Vt quemadmodum leges sacrosanctæ debent ac inuiolatæ permanere, ita quæ dominus hoc cap. 8. prædicit firma fore.

Obsignari uisio, Loquutio est, qua usus est Daniel 8. Et tu, inquit, Obsigna uisionem. Hoc est more prophetico, ostẽde quod hanc prophetiã pauci intelligẽt, dum obsignata: nam multis diebus obsignata erit, donec impleatur, & tunc tandem intelligetur.

Obsignare librũ apud Danielem 12. Tu autem Daniel obserua uerba & obsigna librum. Ne pntemus ita dominũ uoluisse obsignari librũ, ne cui loquat Daniel, usq; ad diem ultimũ: uel quasi mysteria illa non sunt reuelanda, uel intelligẽda: nam si omnia propter nostram doctrinã scripta sunt, quæ obscura erunt, propter nostram ignauiam ignorabunt. Verum hoc prophetæ præceptũ est, nõ ut latere nos debeant, quæ cognoscere operæprætiũ est, sed ut multorũ socordia reprehendat. Iubetur claudere librum, quia pauci erunt crediturí, ut eodem cap. patet. Sic Ezechiel, et post eum Ioannes deuorabat librũ, & factus est ei dulcis in ore ut mel, sed dein amarus in uẽtre, quo præceptorum ostenditur, quales futuræ prophetiæ, & quomodo ab hominibus excipiendæ. Et nisi timore Domini fuerimus præditi, et Christus librum aperuerit, bene nobis obsignatus erit, sic ut & Esaiæ 29. propheris Dominus minatur ignorantiam. Rabbi Leui hunc locum Danielis exponit, Obsigna librum, id est, ne his addas amplius.

Obsignari præterea, signari, claudi & confirmari peccatum, est implere mensuram peccatorum Iudæos in Christo, crucifigendo ipsum & spiritu sancto in apostolos resistendo, Danielis nono capite, Vt consumetur præuaricatio, & finem accipiat (signetur uel

tur uel claudatur) peccatum & deleatur iniquitas.

Obſignari in diem redẽptionis dixit D. Paulus, pro eo quod eſt, Obſignati eſtis ſpiritu ſancto, ut magna ſpe expectare in integritate poſſitis eum diem, quo olim liberãdi ab omnibus malis & donandi æterno præmio. Sic inquit Paulus Ephe. 5. Et ne contriſtetis ſpiritum ſanctum dei, per quem obſignati, &c. Et Ioan. 6. Hunc enim pater obſignauit Deus, hoc eſt, per ſpiritum ſuum unxit, et inaugurauit, ut ſeruator ſit, & dominus omnium, Eſaiæ 61. Lucæ 4. Pſal. 2. 45. Act. 4. Et ſanctificauit, inq; mundum hunc miſit, cap. 10. Ioan. Non ſolum nobis filium ſuum ſeruatorem miſit, ſed hunc, ut certi eſſemus, ſpiritu quoq; ſuo, & cœleſti uirtute obſignauit.

¶ *Obſeruationis* nomen Matth. 24. Regnum Dei non ueniet cum obſeruatione, in genere, pro omni eo accipitur in quod oculum conĩcit homo & illo fidit extra Chriſtum, ut locus, tempus, perſona, et quicquid eſt externarum rerum.

¶ *Obſcurati terra*, Fallor ſi ullum in impios uerbum rectius competat eo, cuius propheta Pſal. 37. meminit, Obſcuratos appellans terra. Volens enim indicare claritati, fidei & iuſtitiæ dei plurimum officere poteſtatem tenebrarum, dum terrenarũ rerum immodico adfectu excæcati, omnia quæ obſtant huiuſmodi deſideriis, etiamſi ex Deo eſſe ſciant, demoliri tamen & damnare ſtudent. Reſpice, ait Pſal. 73. in teſtamentum tuum, quia repleti ſunt, obſcurati terra, domibus iniquitatum. id eſt, aucti ſunt impij ciuium immenſo numero, dum ſola terrena concupiſcent.

¶ *Obſonandi* dictio apud Ioannem cap. 6. lautitiam quandam ſignificat, ea complectens edulia, quæ pani adduntur, ſiue frixa ſunt, ſiue elixa, ſiue aſſa. Ab Euangeliſta ὀψάρια uocati ſunt hi piſces.

¶ *Obtenebrare*, pro uaſtare, Exodi 10. Et tenebrata eſt terra. Septuag. ἐφανίσθη ἡ γῆ. Interpres habet, Vaſtantes omnia, pro quo Hebræus dicit, Et obſcurata, uel obtenebrata eſt terra. Eſt autem metalepſis, obtenebrata, pro deuaſtata, depaſta. Per allegoriam autem Obtenebrationis & nutationis lumborum precatur Dauid, Pſal. 66. adimi eis omne rectum iudicium & agendi uires.

¶ *Obturare aures*, impiorũ propriũ eſt ſanas rationes, quibus cõgrui poſſunt nõ admittere, quãdo ſemel illis decretũ eſt in fœdo peccãdi propoſito uelle perſiſtere. Itaq; nihil hic agit Euangeliũ dei, omnibus uiribus humanis potentius, nihil hominũ diuinæ legis peritorum, induſtria. Denicq; nihil dicendi obſeruata eſt rebus apta occaſio. Surdo enim narrabis fabulam, quando aures obſtruunt, ueritatis ſtrenui oſores. Hæc arma impietatis pulchrè deſcribit Propheta, Pſal. 57. Furor illis eſt (inquit) ſimilis ei quem habet ſerpens accedens ad illum ſurdæ aſpidis, obturantes aures ſuas, quæ non exaudiet uocem incantantium, & uenefici quidem uocem, ſapienter incantantis.

¶ *Obuiare*, pro intercedere, Gen. 23, ſic legunt Hebræi, Audite me & obuiate, uel occurrite mihi in Ephron filio Zoar. Vtuntur autem Obuiare ſiue occurrere, in bonam partem hic, pro conuenire. Vt cum Germanicè dicimus, Bekommend mir, begegnem mir in einem glychen. Bekummend mir den Ephron: hoc eſt, impetretis mihi hoc ab Ephron. Latinus dicit, Audite me, & intercedite apud Ephron filium Seor.

¶ *Obumbrare*, non raro in ſcripturis propheticis accipitur pro tueri & defendere ſiue protegere, & ab æſtu ſolis ardentis, ſiue quod magis reſpondet lectioni propheticæ ab hoſtili impetu credentes tueri, Pſal. 90. Scapulis ſuis obumbrabit tibi, & ſub pennis eius ſperabis. Et Pſal. 139. Obumbraſti ſuper caput meum in die belli. Sub umbra alarũ tuarum protege me domine. Et Lucæ 1. Obumbrabit te. Senſus eſt, Virtus altiſſimi tuebitur te, ut concipiens nihil detrimenti ſentiat tua integritas ſiue uirginitas. Theophylactus putat metaphoram tractam eſſe ab auiculis incubantibus: dicit enim, Obumbrabit tibi, id eſt, conteget, hoc eſt, undiq; te circundabit. Sicut auis obumbrat pullos ſuos, ita & diuina uirtus totam uirginem apprehendit. Hæc ille.

¶ *Occaſio*, pro inuidia & odio, Philip. 1. Siue per occaſionem, ſiue per ueritatem. Suprà enim dixit, Quidam enim per inuidiam & contentionem. Occaſiones uerborũ imponere, Deut. 22. cap. eſt dare alijs occaſionem traducendi & diffamandi eam.

¶ *Occidere*, fundere ſanguinẽ, odire idem ſunt. Occidere ſanguinẽ, pro eo q̃d eſt, effundere occidẽdo, Exo. 34. Non occides ſuper fermentũ ſanguinẽ immolatorũ meorũ.

Occidere, cõprehendit nõ ſolum hoc uerbũ externas corporũ iniurias, & priuatam uindictã externã, ſed etiam in animis maleuolentiã, odia, inuidentiã, priuatã cupidita-

tem uindictę,ſicut Chriſtus clarè enarrat præceptum 5.Decalogi:Non occides.Matth.5.

¶ *Occurrere*,pro iuuare,& in mentẽ uenire,Gen.24.Occurre obſecro in cõſpectu hodie.Septuag.Ex animi mei ſententia fac ſuccedere rem ante me hodie.Occurre hic in bonam partem.Et 25.accipitur.Et pro conuenire in 25.cap.Geneſis uſurpat,ut auditũ eſt in uerbo Obuiare.Septuag.27.cap.παρέδωκεν,id eſt,dedit,reddiderũt.Cicer.Cum de ſenectute aliquid uellem ſcribere,tu occurrebas. Occurrere in aliquem,hic in malam partem uſurpatur,Iudicum 15.Iurate mihi ne fortè occurratis in me.

Occurrere deo,eſt illum conſulere,Numer.20.Donec ego obuius pergam.Vel,Vtego occurram illic.ſubaudi,deo.id eſt,ut ego conſulam Deum.

Occurrere alicui,quomodo Deus dicatur,Geneſis 24.cap.Occurre obſecro mihi hodie.id eſt,exaudi preces meas,Alij uertunt,Fac mihi occurrat obſecro hodie.ſubaudi,id quod opto,ut ſuprà enarratũ eſt.Chaldæus paraphraſtes uertit,Præpara,ſcilicet quod peto.Iudicium ſit penes eccleſiam.

¶ *Oculus*, pro toto aſpectu alicuius rei,ſpecie & facie ſcriptura ſæpe uſurpat,ſicut nos os pro tota facie dicimus,Pſal.6.teſtat,& illud Moſis,Exodi 8.Et ranæ & locuſtæ operuerũt Oculum terræ,hoc eſt,aſpectũ,faciem terræ.Ita & Pſal.6.Turbatus eſt à furore oculus meus,id eſt,toto habitu immutor,deformisq; reddor.Caligauit præ amaritudine oculus meus,id eſt,ſpecies et facies et aſpectus externus.Nam Hebræa dictio עין Oculum et ſpeciem ſignificat.Vnde Oculi domini,et uultus eius.Allegoria eſt ex hominibus ſumpta,præſertim magnatibus,quorũ eſt potiſſimum oculorũ nutu agere:quos enim fauore dignantur,clementer apertis oculis intuentur:quos uerò abominantur,et clauſis oculis & preſſis palpebris aut truculenter in altum ſurrectis auerſantur.Ita palpebræ dei ſuper pios clementer apertæ ſunt:ſed ſuper impios aut clauſæ aut truces ſurrectæ. Quæ duo Pſal.33.ita efferunt:Oculi domini ſuper iuſtos,& aures eius ad preces eorũ. Vultus autem Domini ſuper facientes mala,ut perdat de terra memoriã eorũ.Sic uidet Oculum Hebræis idem ſignificare,quod Superciliũ Romanis.Quæ uox ſemper in malam partẽ Latinis capit.Nam Hebræis,ſuper oculos,perinde ac Latinis,ſuper altum,faſtum,elationẽ ac ſuperſtitionẽ ſignificat.Committit aũt figura,quæ uocat Metalepſis, hoc eſt,tranſumptio ab ipſa corporis cõſtitutione & habitu.Super oculos enim ac ſupercilia attollũt,& ꝑ frontis uicinia(quæ & mentis excubitor ac proditor eſt,ac mirabiles ad ſimulandũ ac diſſimulandũ artifex)uetuit,noluit etiam maieſtatẽ,amplitudinẽ,autoritatem ipſo intuitu effulminant,atq;,ut Homerico utar uerbo,παρταύσι, hoc eſt,ampliter ac celeriter circunſpiciendo multitudinis animum,& ambiunt & experiuntur.

Hinc Oculi ſublimes,de quibus Eſaiæ 2.loquitur,Oculi ſublimes hominis humiliati ſunt.Et Prouerb.6.Oculi ſuperbi,Pſal.130.Domine non eſt exaltatum cor meum,neque elati ſunt oculi mei.Et 17.Pſal.Crebrius apud prophetas,Sublimes oculi,& in libris alijs taxant.Qui enim planè improbi ſunt,ſolent eſſe impudenti facie & aſpectu, quo teſtantur,ſe nem nem uereri,ac præ ſe cunctos deſpicere.ſic & Oculus ſuperbus eſt,qui putat ſe aliquid eſſe quum nihil ſit,qui ſuperbit ſuis operibus,ſua patientia,iuſtitia,Pſal.100.Superbo oculo & inſatiabili corde,cum hoe non edebam.Elatos oculis eos uocat,quos nos elatos ſuperciliоſos dicimus.Ita Cor elatũ,pro ſuperbo,tumente et faſtuoſo poſuit,Prouerb.21.utercq; loquendi modus habetur.

Oculus,in ſingulari numero interdum accipitur pro iudicio,ut Ezech.30.Pepercit oculus meus,ne occiderem.Et Iob 10.Vtinam conſumptus eſſem,ne oculus me uideret. Ita & Zachariæ 5.Hic eſt oculus eorum,uocans modium,oculum.Nempe ſeuerius iudicium.ſumpta ſimilitudine à ſagittario,qui uno oculo uideri ſolet,ut certius feriat,uel ſcopũ attingat,Item,Oculus cognitionẽ & doctrinã ſacrarũ literarum,imò ipſum epiſcopum & doctorem ſignificat ac denotat,ut Lucæ 11.& Iob 31.cap.Oculus fui cæco.Et ſi oculus tuus ſcandalizat te.Hi ſunt quos ſcriptura doloſos,illuſores,mentiumq; deceptores uocat.Et Marci 9.Oculus adumbrat epiſcopos,prçfectos,uigiles,magiſtratus, qui ſapientia,doctrina,& uita alijs præeſſe debent,excindere iubet,ſi offendãt.In Matthæo 18.cap.idem eſt ſenſus,ſed non tam clarus.Per Manum chariſſima & utiliſſima,ui delicet auxilium & protectionem,&c.Per pedes cõiunctiſſima et fidiſſima membra intellige.Fidi enim inter ſe ſocij ſicut pedes,hoc eſt,ſocij,cognati,& cõiunctiſſimi.Per Oculum,iudicem & prophetam.

Oculus præterea pro homine,ſimiliter & Auris intelligitur.1.Corinth.2.Quæ oculus non

lus nō uidit, nec auris audiuit, hoc eſt, quæ homo nec uidit, nec audiuit. Pro intellectu, Lucæ. 8 cap. Qui habet aures audiendi audiat, &c. Pro clementia, Pſalmo 9. Præparationem cordis eorum audiuit auris tua.

Oculus eſt uis intentionis, Matth. 6 cap. Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidum erit. Per Oculos, idiotiſmo Hebræus perpetuo, mentem & cor intelligit Geneſis 21. Et diſplicuit hæc res ualde in oculis Abrahæ. Sic habent Ebræa: Grauis hæc res uiſa eſt Abrahæ, inhumanū, crudele & durum uidebatur paterno animo, Leuitici 20. Quod ſi abſconderit abſcondendo populus terræ oculos ſuos à uiro illo, &c. Id eſt, ſi populus terræ cōuixerit, & neglexerit occidere hominē illū qui, &c. Hebraiſmus elegans: nam hoc eſt, oculos ſuos abſcondere ab aliquo.

Oculus ſiue Pupilla eius in ſacris literis plerunq; fides eſt: quam quia facillimè eſt læ di, diligentiſsimè eſt cuſtodienda. Sicut enim extincta pupilla oculi, homo cæcus in tenebris ambulat, ita ſine fide homo totus in tenebris eſt. Iudicium ſit penes Lectorem. Oculi filia & pupilla, Hebræis idem eſt. Thren. 2. hoc eſt, intimum & principale in oculo, nigrum illud in medio oculi.

Oculus item, inuidiæ & faſcinationis ſymbolum eſt, Matth. 20. Oculus nequam. Oculi ſimiliter prudentiæ ſymbola, Danielis. 7. cap. Et ecce oculi, inquit, ueluti oculi hominis erant in cornu iſto, &c.

Ad Oculos Moſi, Numer. 25 cap. Hoc eſt, uidente Moſe. Sic in Paulino ſcripto: Ad oculum ſeruientes: &c. quod tamen una dictione Græci pronunciant ὀφθαλμοδουλίαν.

Oculi graues, noſter Interpres uertit, Oculi caligarūt, Gen. 47. Inde in hiſtoria Euangeliſ: Erant oculi eorū grauati. Item, Oculi erecti eius præ ſenio. 2. Paralip. 6. ubi noſter Interpres, Caligauerunt oculi eius. Septuag. idem legunt. Græci, Stabunt eius immoti oculi, vvaren ſtendig. Alioqui uoluuntur huc illucq; incolumes oculis, neruis agilibus.

Oculos abſcondere ab iis qui malè agunt, eſt diſſimulare & conniuere ad flagitia populi.

Oculus bonus uel ſimplex dicitur, cuius mens, fides & adfectus cordis fuerit ſimplex, rectus & integer, huic totū corpus erit rectū, hoc eſt, qui nō cupidus inanis gloriæ eſt, qui non inſectatur artes, calliditatem & auaritiam, Prouerb. 22. capite, Bonus oculus benedicitur, Matthæi 6. Oculus inſuper ſimplex, eſt mens & adfectus, qui rectà tendit ad Deum, ad humanas cupiditates declinās minimè. Lucerna corporis eſt oculus, & cætera. hoc eſt, ſi mens ſimplex & gloriæ Dei ſtudioſa, ac nihil aliud ſpectans. Per Metaphoram Oculum pro mente poſuit: Nam ſimplicem & prauum facit quæ mentis ſunt, non oculi corporei. Corpus uerò pro tota uita & actibus. Id enim corpori, uitiatus oculus eſt, quod toti uitæ, mens praua. Vt igitur nihil lucis reliquum corpori manet oculo corrupto, ita nihil ueritatis aut ſani conſilij, omnis uita hominis reliquum habet depraua mente.

Oculus bonus, bonum iudicium, Matth. 6. Et Lucæ 11. cap. Oculus lucidus dicitur uera Dei cognitio. Prælucet fides omnibus actionibus piorum, quemadmodū oculus corporis actionibus. Oculum autem per allegoriam & fidem intelligi, indicat quod & ante & poſt ſe de diuitijs dixit.

Oculus dexter apud Matth. 5. capite. Hoc locutionis genere, ſi ſimpliciter accipiatur mens Chriſti, non reſpicitur ad res myſticas, quæ per oculum dextrum ac manum dexteram allegoricè ſint intelligendæ: ſed hyperbolica loquutione neceſſitas uitandi offendiculi proponit. Tale eſt quod Germani ad eos dicimus quos aliquò mittimus, ſi ſerio & uelociter ſit aliquid exequendū.. Vnd vvan dir ein aug entgfiel, ſie hebs nit uff. Apoſtolus cum uellet ſignificare, quàm principio aduentus ſui ad Galatas charus illis fuerit, hyperbolica iſta loquutione uſus eſt, dicens: Teſtimonium reddo uobis, quod ſi fieri potuiſſet, oculos ueſtros effoſſos dediſſetis mihi. Apoſtolum nihil aliud dicit, quàm adeò Galatis fuiſſe charum & acceptum, ut nullis rebus quantumcunque neceſſarijs parſuri fuerint, ſi eas deſideraſſet. Alij per oculum obſtantem atque ideo eruendum et abijciendum, intelligunt prauam concupiſcentiam. Alij, quia adiungitur Dexter, intelligunt de bona intentione eruenda, ſi obſtaculum pepererit: et per Manum dexteram, exponunt bonum opus amputandum, ſi ſit occaſio ruinæ. Alij intelligunt doctorem ac miniſtrum ſacrorum, ſi uel doctrina uel uita ſit offendiculo, è corpore Chriſti eruendū & abijciendum. Inter quos eſt D. Auguſt. Sit iudicium & cenſura penes Eccleſiam.

¶ *Oculus nequam* seu malus, qui non simpliciter agit, sed nititur callide alterum defraudare, ut quæ eius sunt, consequatur. Oculus malicioſus affectus siniſter est, qui non rectȝ ad deum tendit, sed diuertit, declinat ad creaturas: qui adfectus proprię naturę humanæ est. Si fides mortua fuerit, & adfectus malignus, erit quoq; totum opus prauum, atq; peccatū. Quicquid nō est ex fide, peccatum est, Rom. 14. Proinde Oculus simplex, id est, purus, clarus, lucidus siue affectuum impuritate & sorde, deum tantum quęrit, totum corpus lucidum erit, id est, tota actio, uel totum corpus humanarū actionum, &c.

Oculus nequam. 1. Regum. 18. cap. etiam legitur: factus est oculus Saulis in Dauidem nequam, ubi nos, Non rectis oculis Saul aſpiciebat Dauidem. Hinc Oculo aſpicere, est insidiari, ut eodem Samuelis lib. patet. Et fuit Saul oculo aſpiciēs à die illa & deinceps. Germani reſpondemus huic Hebraiſmo, quo tres de iracūdo dicimus, Er hatt ein auge auff in. Et Matth. 20. Oculus nequam, id est, tu inuides alijs meam benignitatem & liberalitatem, quū tibi ò Iudæe interim nihil decedat. Periphraſis est inuidentiæ seu inuidi.

Oculus igitur malus, pro animo prauo & maligno. Hæc autem allegoria, qua Oculum pro mente dicunt, inde Hebręis nata est, quod animi habitus se oculis maximè prodit. Solent autem Oculum bonum, pro animo liberali & benefico, malum pro parco & inuidenti liberali. Illius exemplum Prouerb. 22. & 23.

Oculum excindere, est depopulari, racemare & uindemiare ipsam animam, ex sentiris calamitatibus usq; ad desperationem, agonizare animam morti proximam & desperationi esse obnoxiam, Thren. 3. cap.

Oculus domini super eos, &c. Videlicet in hoc, ut illos corroboraret, opemq; ferret laborantibus. Videtur ab eo non diuersum esse, quod sæpiusculè legitur in Esaiæ libro, Manus Domini bona super me, &c. id est, feliciter agebam, beneficio Dei cap. 5.

In Oculis, Hebraiſmus est. Sic in Oculis alicuius uilescere, est leuem coram eo fieri, uilipendi & contēni. Nam sicut Oculis cernimus ac iudicamus, ita animo. In oculis autem item & fronte maximè despectus & contemptus, Geneſis 16. cap. Despectui me habet, uilis sum coram ea, &c.

Oculorum uice, Numer. 10. pro duce. Et eris nobis uice oculorum, hoc est, dux noster eris, habebis locum quem habet oculus in corpore.

Oculos attollere, est animum ad rem aliquem adhibere, Ezech. 18. Item, Oculus pro gratia, prouidentia, Esræ 1. cap. 5. Atqui Oculus dei eorū fuit super seniores Iudæorum.

Oculos uestros effoſſos dediſſetis mihi, si fieri potuiſſet. Gal. 4. cap. Est autem & uulgi celebratiſſimo ſermone uſitatum prouerbium, Ne oculis quidem parcere: uel, oculos impartiri, cum ſummam uolunt animorum coniunctionem, amorem ſummum & fidem omnium maximam ſignificare.

Oculus noſter uidebit, Ebraiſmus est apud Michæam 4. cap. Cum gaudio aſpiciet oculus noſter Sion. Significat enim cum gaudio aſpicere, & delectari uidendo.

In oculis dei malum esse, Hebraiſmus est, Geneſis 38. cap. Fuit Her primogenitus Iudæ, nequam in oculis Domini, id est, malus coram Domino.

Oculos atqui leuare, apud Hebræos adeò frequēs est idiotiſmus, ut etiam in ijs utantur, ubi minimè fit. Declarat autem impetū quendam & quaſi inceptionē, ut Germani frequenter ſolent dicere: Do nam er, und hab an. id est, Tunc incœpit & ait: Do fur er du har und ſprach. id est, Tunc erupit ac quæſtus est, Gen. 31. Leuaui oculos. Et Zachariæ 1. Et leuaui oculos meos, &c. ne intelligas de corporalibus oculis, ſed ſpiritualibus illis, propter quos prophetę uidentes dicuntur: Leuaui, inquit, oculos: nimirum ad ſublimia & cœleſtia contemplanda, auocatis à terrenarū rerum admiratione oculis, Ioan. 4. Leuate oculos ueſtros, & uidete regiones, &c. Et Pſal. 120. Leuaui oculos meos.

Oculos leuare ad idola, est fiducia ſua ferri in aliud quàm in deum uerum & ſolum, Ezech. 18. Oculorum deſiderabile uxor est & dicitur, Ezech. 24. Ecce ego tollo à te deſiderabile oculorum Oculus tacere, qualis Hebraiſmus ſit uide in tropo Tacere.

Oculos adhæc ſubleuare, ſimiliter locutio Hebraica est, qua ſæpe uſi ſunt Euangeliſtæ: nam Latinus non ſic loquitur. Quum ſubleuaſſet oculos Ieſus, ſed quum reſpectaret, Exodi 14. cap. Nam cum in periculis ſumus, attollimus oculos, deinde reſpectamus, & circunſpicimus omnia. Adeoq; frequens hæc forma est Hebris, ut in multis utantur in quibus non fit quod dicitur, Leuauit oculos Iacob in ſomnis.

Oculo

Oculo ad oculum conſpici à populo ſuo dicitur deus in ſacris interdum, quando manifeſtiſsime apparet ei, & in uiſione clara, Numer. 14.

In Oculis alicui eſſe, eſt illius ducem eſſe, Numer. 10 cap. Item, In Oculis ſuis grauari, Deut. 16 cap. Id eſt, Non erit tibi moleſtum dimittere illum donatum libertate. In Oculis eius malus, pro diſplicere, Geneſis uigeſimooctauo. pro diſplicerent patri ſuo, neque libenter eas aſpiceret.

In Oculis populi loqui, id eſt, uidentibus, audientibus & præſentibus popularibus meis, Gene. 23. cap. In Oculis filiorum populi mei. Poſt cor ſuum & oculos ſuos aſpicere, eſt ſequi cogitationes cordis ſui & concupiſcentiam oculorũ ſuorum, Numer. 15 cap.

Super Oculos alicuius ponere manus, Gene. 46. eſt oculos morienti claudere.

In Oculis eius bonum uiſum, Gene. 45. cap. Et gauiſus eſt Pharao atq; omnis familia eius. Hebraice, Et bonũ uiſum eſt in oculis Pharaonis, & in oculis ſeruorũ eius, Id eſt, gratiſsimum fuit Pharaoni & ſeruis eius. Oculo annuere, eſt hypocritã agere, Prouerb. 10 cap. Annuens oculo dabit dolorem, & ſtultus labijs reddetur.

Oculus obturatus, Vel: Aperti ſunt oculi. Scilicet, mentis. Quaſi dicat Moſes, Numer. 24 cap. Prophetia inquam ueri prophetæ. Et eleuans, inquit textus, oculos ſuos. Oculus benignus dicitur, qui pauperibus libenter impartit, hoc eſt pronus ad miſericordiam, Prouerb. 22 cap. Græcus hilarem datorẽ uocat. Et alibi liberalem, bonum appellat ſcriptura. Improbo oculo opponitur. Nam Oculus improbus dicitur, qui auertit oculos à fratre paupere, aliàs malignus, nequam, illiberalis, tenax, inuidus, malus, Græcus πάσσων dicitur, Deuteronom. decimoquinto, apud Marcum ſeptimo capite, animo liuido. Et Deut. 28. ut ſuprà.

Oculos egredi præ pinguedine, ut patet Pſal. 37. Oculi impiorum, liquet allegoriam eſſe, & uoluiſſe uatem tumentis ob pinguedinem ſimilitudine, faſtum et tumorem ob nimiam opulentiam & rerum ſucceſſum ſignificari. Oculos egredi quoque Dauid pro eo dixit, quod eſt euaneſcere, ut accidit ijs, quib. nimiũ genç intumeſcunt, eodẽ Pſalmo.

Cum Oculis pactũ facere, & Oculũ abijcere. Et oculos eruere, uide in Tropo Eruere.

¶ *Occultum*, pro peccato, Rom. 2. His quidẽ qui iuxta tolerantiã operis boni gloriã & honorẽ et incorruptionẽ quærunt uitam æternam, Eraſmus immortalitatem uertit.

¶ *Odire* pro contemnere, negligere, deſpicere, Lucç 9 & 12. Qui odit quotidie animã ſuam. Et Geneſis uigeſimoſecundo capite, Eſau deus odio habuiſſe legitur, id eſt, deſpexiſſe, neglexiſſe. Et Malachiæ 1. Iacob dilexi, Eſauq; odio proſecutus ſum. Nam aliàs nihil odit deus eorum quæ fecit.

Hinc Odire animam ſuam, Ioan. 12. eſt negligere, ſeipſum cõtemnere propter deũ & regnũ dei, abnegare ſemetipſum, diffidere de iuſticia propria, renunciare omnibus, quæ nos reuocant à regno cœlorum, & ſoli uerbo dei & diuinæ miſericordiæ inuiti, ferre crucem et afflictiones propter Euangelion, &c. Hinc quoq; Odire ex animo: Odiuit anima mea. Ille enim Latinorum, hic uerò Hebræorũ ſchematiſmus eſt. Odire uel odio habere dicitur deus eos, quibus non impartitur gratiam, Zachariæ 1. cap.

Odij quoq; uocabulo ueniunt cædes, proditiones, inuidia, liuor, lites, & omnia, quæ Odium poſt ſe trahit, & quæ Ouidius lib. Metamorph. 2. lib. deſcribit de inuidia. 1. Ioan. 3. cap. ait, Omnis qui odit fratrem ſuum homicida eſt. Odium ab ira differt, atq; uinum uetus à nouo. Eſt enim Odium nihil aliud, quàm ira inueterata. Hinc Odio aut ſententiæ cap. Matth. 5. non erat obnoxius Dauid cum dicebat: Qui odiunt te Domine, odio proſequor, & erga inimicos tuos contabeſco, perfecto odio proſequor illos.

¶ *Odorari & Odorem* conſtat figurato ſermone famã & celebritatẽ nominis ſignificare. 2 Cor. 2. Nos bonus Odor Chriſti ſumus. Vnde et uſu dicimus, & iubemus Odorari aut olfacere, dum explorare aut inquirere famam et rumorẽ alicuius percipimus. Sic contra impiorum doctores & diſcipuli non ſunt bonus odor Chriſti, ſed fœtor Satanæ, & ſulphur graueolentiſsimum, quod pluente in ira ſua domino, in eis abũdant, de quibus Pſal. 10 loquitur. Nam uidetur fulgura, tonitrua & omnẽ illam tempeſtatis uim allegorice tractare, Sicut in Ægypto & Sodoma factũ legimus. Nam Sulphur propter grauem fœtorem, non male ſacri Patres malam famam eſſe arbitrati ſunt.

Euangelium bonum Odorẽ uocat D. Paulus 2. Cor. 2. Et odorẽ noticiæ ſuç manifeſtat per nos in omni loco, hoc eſt, bonam famam, celebrationem ſeu glorificationẽ nominis dei uel domini, quia prędicant bonitatem dei, gratiam & pacem. Et Ezechielis. 20.

In odorem ſuauitatis ſuſcipiam uos,id eſt,uos Chriſtiani eritis mihi odor ſuauitatis, id eſt,confitemini,& celebratis nomen meum, creditis uerbo & euangelio meo, gratias agetis & laudabitis pro miſericordia,&c. Veritatis ac euangelij negotium per quod uincitur mundus comparans odori,&c.

Odor noticię eſt ſuauis ille Chriſti ſenſus atq; fides,adeoq; ipſa euangelij prędicatio. Metaphora ducta eſt à rebus ſuaueolentibus. Odorandi uerbo mira metaphora ineſt,ſumpta à ritu ueteri:quia Sacrificia dicebatur deus odorari, cum diuinitus accenderentur. Id erat ſingulare teſtimonium,quod placerent,& acciperentur. Cæterum generaliter ſacrificia conferuntur odoribus,& addebantur odores: quia omnia opera debĕt eſſe odor,id eſt,late ſparſa,& bene fragrans fama de deo. Id eſt, debĕt referri ad celebrãdum deum,ut alij bona doctrina & bonis exemplis inuitentur.

Odor huic fragrantiæ,& hoſtia accepta deo, Philip. 4. cap. idem ſunt, alludens Paulus ad ueterum ſacrificia,ſignificantq;,ut dixi,beneficentiam illud deo gratum eſſe ſacrificium:id quod idem Paulus etiam ad Hebræos cap.13. ſubmonuit. Munus illud legatũ miſſum per Epaphroditum egregijs epithetis ornat. Et ad Epheſios 5.cap. Odorem ſuauitatis poſuit, pro odore ſuaui & grato. Et Geneſis 8. Et ædificauit Noe altare domino &c. Odoratusq; eſt dominus odorem recreationis,id eſt,quo recreabatur.

Odor ſuauitatis in thymiamate, orationem humilem piorum ſignificat, ita interpretatur orationem ille in Apocalyp. 8. Stetit angelus ante altare,&c. Hęc oratio opponitur furori domini. Et Exod. 29. Odor ſuauitatis ſeu quietis. Id eſt quieſcere facientis irã dei, uel odoratus eſt dominus odorẽ ſuauem,hoc eſt, Gratum habuit ſacrificium. Figurata locutio eſt. Quemadmodũ enim nos epularũ nitore ac ſuaueolentia delectamur ac reficimur,ita cordis pietate ac deuotione deus gaudet. Hoc odorari odorẽ ſuauẽ deus dicit.

¶ *Offendere* capitur pro anſam dare peccatis,Schand laſter, vnd ergernuſs anrichten, verboſeren,zuo ſchanden bringen, verachten,erzurnen,beleidigen, verſpoten, verfolgen,quũ putet peccare,etiam cum aliorum natura & iniuria. Capitur ergo in lata ſignificatione offendere. Offendiculis plenus eſt mundus, ut exclamandum fuerit Chriſto, Matth. 17. Qui offenderit,eos ſcilicet qui dei ſunt. Impij enim quidquid eſt dei exibilant, Nõ fert Chriſtus rex, ut quos ſuos cõtemnat aut lædat. Vult enim ut mutuo diligamus tanquã fratres,& alter alterũ ſuſcipiat in charitate et ſpiritu manſueto. Offendendi hoc uerbũ bene notandum: ſignificat enim multa, ut ſæpe fit apud Germanos, etiã ut unica dictio plura habet ſignificata. Exemplũ habemus in uoce,vverben. Nec poſt cuilibet ſignificationi peculiaris & propria eſſe uox. Offendere ergo apud Matthęũ,eſt cõtemnere,& non recipere eos qui ſunt Chriſti. Eodem ſignificatu accipitur Lucæ 4 cap.

Offenſio eſt,quum quis ſiue ex malitia, ſiue ex odio & de induſtria, aliquem uel lædit uel pudefacit, aut inhoneſti aliquid & turpitudinis ei inurit,aut peccatum, nos palam facit,peſſimum enim eſt, hoc eſt, ſcandali genus, & nocentiſſimum. Ita fit ut plus ſæpe ſcandali eccleſiæ demus lingua noſtra, dum ſcelera aliorum prædicamus, quàm ipſi dederint, qui ex infirmitate ſunt lapſi. Offendiculum Hebræorum antiquitas, pro occaſione accipit manifeſte peccandi, ut remotis arbitris admiſſum in lucem hominum ueniat, Ezech. 3 cap.

Offendiculi ſeu Offenſionis duæ ſunt ſpecies: Vna, qua proximus offenditur: nempe,ſi quis male fratrem in fide erudiat,quod horrendũ eſt offendiculũ: Vel, dum undiq; tendiculæ, retia & laquei per inſidias ponuntur, quibus ſimplices & incauti accipiantur,ut ſunt Pontificiæ leges ferè omnes,& malorum principum interdicta,quæ iniquitate & crudelitate Antichriſti leges ſuperant. Vel:ubi quis proximo malefaciendi occaſionem ac anſam præbet,hoc eſt,flagitioſa ſua uita offendit,ut publicani,hoc eſt,manifeſte flagitioſi degentes,de quo Chriſtus Matth. 18 cap. Et Paulus. 1. Corinth. 8 cap.

Offendiculi altera ſpecies,quam ſic accipimus, Chriſto docente uerbum ueritatis, à patre ſibi commiſſum, apud Iudæos, offenſi quidem ſunt, uerum Chriſtus illis offendiculi cauſa non fuit. Sic quoq; Iudæi pariter atq; ethnici,philoſophiq; grauiſsime offenſi ſunt prædicatione Apoſtolorum,eorumq; ſucceſſorum.

Offendi in Chriſto,eſt opera dei iuxta humanum ſenſum æſtimare, nec plus de deo ſentire,quàm capit ratio. Eſt enim ei non credere,quod eſt ſumma pernicies.

Non Offendi,eſt certa fide Chriſtum agnoſcere & ſuſcipere, ut Matth. 11 cap. Beatus qui non fuerit offenſus in me,&c.

Offen-

Offendiculũ, pro impedimento apud D. Paulũ reperitur. 1. Cor. 9. Ne quod offendiculũ demus euangelio. Non habet græce σκάνδαλον, sed ἀπροσκοπὴν, quod interciſionem ſine interruptionẽ ſonat, ne quid exiſtat, quod euangelicæ prædicationi morã ullã adferat. Offenſiones & abominationes idola appellat, Ezech. 5. Et in omnibus offenſionibus tuis. hoc eſt in omnib. idolis et idololatria. Offendi in medio tui. Id eſt, ne tibi ſint cauſa ruinæ quum habitabant tecum. Fiet enim ut te inducant in idololatriam, Exodi 34 cap.

¶ *Offerre*, Hebræis eſt Zaba, quod occidere ſignificat aut mactare, quod hoſtiæ pro peccatis mactabantur apud ueteres, & ſine ſanguine peccatum non expiabatur, Hebr. 9. cap. Hinc aram in qua uictimæ & hoſtiæ mactaræ imponebantur, & in ea incendebantur, misbea uocant. Grçci θύειν uocant mactare, Latini ſacrificare, mactare, Germani ca uox (opfferen, cui offerre reſpondet) proprie non mactare, ſed donare, & munere aliquem honorare ſignificat, anguſtior uox quàm ut id exprimat, quando ſcriptura de Chriſti morte loquitur. Intelligit autem ſcriptura per hoc uerbum Offerre, pati & mori: nam ſic linguæ habent, ex quibus nos Germanicum illud ſacrificare (Opfferen) deſumpſimus. Offerri & mori idem ſunt.

Offerre uel Oblatio, ubicunq; promittitur in ſcriptura fore, ut gentibus offeratur, nihil aliud promitti, quàm quod Gentes ſint nomen daturæ domino, ad Apoſtolorũ prædicationem, ut Eſaiæ 66 cap. Et adferent omnes fratres ueſtri de cunctis gentibus oblationem domino. Hæc enim eſt oblatio noſtra, quæ mundo mortui, deo autem dediti, ad illius nutum uiuimus.

Offerre deniq; rationalẽ cultum, eſt corpora offerre, mortificata. Mortificationẽ uerbo hoſtiç deſignat. Nõ enim hoſtia, niſi cæſa. Ita nos hoſtiæ non ſumus, niſi mortificati. Vbi autem eſt mortificatio carnis, ibi eſt uiuificatio ſpiritus, id eſt, uita, Rom. 12.

¶ *Olla*, pro tribulatione, Pſal. 59. Moab olla lauacri mei: Olla autem in mala parte ponitur, eò quod in ſenſu prauo uelut unda decoctionis exæſtuat. Hiere. 1. Olla ſuccenſa in Aquilone, quod utiq; diaboli ſignificat machinationes, Pſalmo 68. Cum ſederetis inter ollas, hoc eſt, ita fuliginoſi atq; funeſti eratis, id eſt, uerſabamini in ſumma adflictione & miſeria. Et Ezechielis 24. cap. pro ipſa Hieruſalem ſumitur. Pone, inquit, ollam. Signat Olla urbem Hieruſalem: apparitio eius eſt obſidio ciuitatis, infuſio aquę oppugnatio: calamitas, hoc eſt, fames, peſtis, & multiplex tribulatio, eſt ignis: caro ollæ iniecta, & cætera.

¶ *Olei* ſignificatione gratia, læticia, uiresq; ſpiritus ſancti, eloquiumq; dei uenit. Nã Oleo ueterum ritu ungebantur reges, prophetæ et ſacerdotes: quæ ratio indicat ad gloriæ & lætitiæ ſignificationem hoc uerbum pertinere.

Oleum interdum pro miſericordia & cõſolatione ſæpe uſurpatur, ſuperfertur enim oleum cæteris liquoribus atq; ſupernatat. Ita miſericordia omnibus ſupereminet dei operibus, & plus cæteris in homines eluceſcit. Nam anima miſericordia perinde lenitur aptaq; operi redditur, atq; corpus oleo mulcetur & iuuatur. Et ſicut uinũ intus, ita oleũ foris lætificat, fortificat, ſanat, lenit, Pſal. 88. & 22. Impinguaſti in oleo caput meũ, id eſt, effudiſti in me tuam miſericordiam. Et ſicut per oleum confortatur corpus, ita per conſolationem ſcripturarum pius. Vide Cyrillum in Euangelium Ioan. lib. 3.

Olei præterea & Vnctionis nominibus omne officium charitatis intelligimus, quod infirmis impendi poteſt, Marci 6. Vſi autem ſunt oleo Apoſtoli, ſicut dominus manuũ impoſitione, ſputo & luto: ſignificans utiq; uirtute diuina non medicamine humano morbos curari. Itaq; adhibebant Oleum Apoſtoli, ſignificantes ſpiritus ſancti uirtute curari, quos curabãt ipſi. Et D. Iacobus meminit. Quid eſt oleũ ſanctũ? Miſericordia & beneficia. Vos opera charitatis exhibete, cõſolamini eos, ſeruite eis, ungite eos, & quicquid opus eſt facite illis. Gratiã & uires ſpiritus ſancti olei uocabulũ adumbrat, per quẽ à labore liberamur, & gaudium & hilaritatẽ ſpiritualẽ accipimus, Pſal. 44 et clarius Eſa. 61.

Oleum lçticiæ & exultationis dicitur ſpiritus ſanctus, de quo dicit Eſa. 61 cap. Lucę 4. cap. & Pſal. 44. Propterea unxit te deus tuus Oleo læticiæ præ participibus tuis. Quid enim Oleum læticiæ quàm ſpiritus ſanctus, qui ut diuinitatis, ita & ſempiterni gaudij compotes facit.

Oleum etiam peccatoris eſt, id eſt, aſſentatio, peſtis ingeniorum, & uirtutis maxima, laudibus uanos homines celebrans, quos alias ſcriptura Phariſæos & hypocritas uocat. De adulatoribus Pſalmo 54. dicit: Molliti ſunt, ait, ſermones eius ſuper Oleum, & ipſi

ſunt

ſunt Iacula. Et Pſalmo 149. Corripiet iuſtus inquit, in miſericordia & increpabit me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.

Oleum unctionis, Hebraiſmus, pro unguento, Exodi 29.

In Oleo pedem tingere, Deut. 33. cap. Et tinget, Id eſt, abundabit oleo, erit oleum uiliſsimum in patria eius, præ abundantia, ita ut etiam in eo lauet pedes.

Olei filius, pro pingui loco & fertilitate ſoloq; : ſæpe enim Hebræi appellatione Filij utuntur, (ut in litera F, auditum eſt) cum uolunt ſignificare poſſeſsionẽ: quare commode per uerbum habendi exponitur, cum relatiuo nomine, ut cornu filio olei, id eſt, cornu quod habet oleum, Eſaiæ 5. cap.

Oleum effuſum Canticorũ 2. Hebraiſmus proprie habet: Oleũ euacuationis. Quando enim oleũ precioſum de uaſe uno in aliud euacuat, mirã ſpargit ſuauitatẽ: ſic uerbũ domini ex ſcriptura populis et nationib. propoſitũ ſuo odore trahit animus ad Chriſtũ.

¶ *Oliuæ* ſeu Oleæ appellatione exprimitur fœcunditas, & apud bonos autores paſſim reperitur laudata. Ait enim Plinius lib. 13. cap. 3. arundine leui ictam ac aduerſus ramos, illam alternare fructus decuſsis germinibus. Propheta in Pſal. 51. poſt impietatis infinita mala prodita, credentiũ illi opponit uberrimum fructũ, oleæ ipſi fidem, ſeu malis credentem comparans. Ego autem ſicut Oliua fructifera in domo dei, &c. Sic filios credentes ob honeſtam educationem nouellis oleis ſimiles facit, à quibus breui fructus expectetur. Pſalmo 127. Filij tui ſicut nouellæ oliuarum.

Oliuæ, cæterum uitis & Palmæ imaginibus ſanctorum fertilitatem, hoc eſt, benemerendi de omnibus ſtudium & ſucceſſum, morumq; ſummam ſuauitatem, Numer. 24. Pſal. 92. Ezech 47. Oliua olei, id eſt, oliuæ fructiferæ, Deut. 8. Oliua denicq; pacis ſymbolum etiam apud gentes moris fuit Oliuæ uirgulta pacem indicare.

¶ *Olus* quamdiu uiret, primas tenet in horto. At poſtquàm aruerit, ejicitur & euanescit. Sic impij quandiu opibus florent in terra, dijs ſimiles habẽtur, quanquam proximis tunc ſint exitio. Quod enim eſt ſpacium humanæ uitæ, aut quæ diuturnitas, ut longiſsime etiam duret. Propheta igitur indignos iudicans, quibus breuis felicitas, quæ nulla ſit, inuideatur, credentes his uerbis ad patientiam cohortatur, Pſalmo 36. Noli æmulari in malignantibus, neq; zelaueris facientes iniquitatem. Quoniam tanquam gramẽ uelociter areſcent, & quemadmodum olera herbarum cito decident.

¶ *Omne, Omnis*, Vox Hebraica Kol, quæ Omne ſignificat, non capitur diſtributiue tantum, ſed etiam collectiue, ut Exodi 9. cap. Mortua ſunt omnia animantia. Et eſt Synecdocha. Magna enim pars iumentorum peſte interijt. Sic 1 Timoth. 2 cap. Deus uult, ut omnes homines ſalui fiant, hoc eſt, ex omni genere.

Omnis præterea latiſsimam habet expoſitionem in ſacris literis. Accipitur aliquãdo uniuerſaliter, ut Omnis, particula uniuerſalis ſit, ſine cuiuſquã exceptione, Rom. 3. Omnes peccauerunt. Ioan. Vt omnis qui credit in eum, non pereãt. Actorum 10. Huic omnes prophetæ teſtimonium perhibent, &c. Actorũ 13. In hoc omnis qui credit, iuſtificatur. Rom. 3. cap. Iuſtitia autẽ dei per fidem Ieſu Chriſti in omnes, & ſuper omnes. Hic petita eſt particula uniuerſalis, ut ſciamus eam ſcribenti nõ excidiſſe caſu. Rom. 10. Omnis qui credit in illum, &c. Matthæi 11. cap.

Eſt quando ſolum ſubiecti excipitur ſignificatum, ut quando dicimus: Cœlum tegit omnia, ſcilicet à ſe, ſic Hebræi: Pater omnia ſubiecit filio. Et, Pater dedit filio omnem poteſtatem, in cœlo & in terra. Patre tamen excepto, qui ſub filio non eſt.

D. Ambroſius duplicem facit uniuerſitatem in ſcriptura, bonorum ſcilicet et malorũ. Semper enim duo populi ſunt in una plebe. Iſtos omnes & propheta Hieremias, ſignificat, dicens inter cætera. Tunc omnes inſurrexerunt in prophetã domini uolentes occidere eum. Et ſequitur: Omnis autem populus non permiſit. Illos ergo Omnes dicit, ſed malos. Et hos omnes, ſed bonos. Hæc ille in epiſt. ad Rom. cap. 3.

Huc pertinent & hi loci, Hiere. 31. Omnes hi à puſillo uſq; ad magnũ cognoſcent me. Eſaiæ 45 cap. Quia mihi flectetur omne genu, &c. 2. Corinth. 5. Vetera tranſierunt, ecce facta ſunt omnia noua. Sic etiam de impijs dominus loquitur ſermo, Ioan. 3. cap. Et teſtimonium eius nemo accipit, Philip. 1. Omnes quę ſua ſunt, quærunt. Ita diuinus ſtilus interdum pro parte terræ, Omnem terram: & pro parte mundi totum mundũ: & pro parte hominũ, omnes homines uocare conſueuit. Hæc fuſius idem Ambroſius lib. 1. De uocatione Gentium, capite tertio.

Aliquando

Aliquando Omnis,uox illa Apoſtolica ſæpe ſignificare non uniuerſitatem generis alicuius,ſed rei cui adiungitur perfectionem,ut cum dicit: Sed quemadmodum abundatis omni fide & ſermone & omni ſtudio.1 Corin.5.Item,Potens uerò eſt Deus omnem benignitatem exuberare in nos,ut in omni re ſufficientiam omnem habentes,exuberetis in omne opus bonum.Ibidem 9 cap.Signa Apoſtoli perfecta inter uos ſunt omni patientia.Ibidem 12.Item,Hortor uos omnes,ut uerſemini digne uocatione,qua uocati eſtis,in omni animi moderatione.Sic 1 Cor.14.Si omnem fidem habeam.Id eſt,Fidem faciendi miracula conſummatiſſimam,adeo ut montes transferam.

Omne,ſeu Omnis,interdum pro quicquam & nihil.Exo.20.cap.Non facies omne opus.i.nullum opus.Leui.3.Omnem adipem & omnem ſanguinem non comedetis,i.nil adipis. Omnis,pro quicũq;.Ioſ.1.Vos tranſibitis expediti ante fratres ueſtros Kol, omnes fortes,ut dixi,Hebræis nõ diſtributiuè,ſed collectiuè.Ro.2.Omnis qui iudicas.

Omne,pro quouis.Mat.5.Omne malum uerbum,uel quoduis.uel,Omnem malam rem,aut crimen.Item,Omne quod ei.locutio hebraica.1.Para.13.Et benedixit dominus domum Obed Ædom omne quod ei.hoc eſt,quicquid habebat.

Omnis,de multis dictum.Mos eſt Hebrææ linguæ,& omnium linguarum,Omnes dicere de multis.Pſal.22.& Paulus ad Coloſſenſes gloriatus ſit,iam tum omni creaturę ſub cœlo Euangelion fuiſſe adnunciatum & fructum feciſſe.Perſuaſerat ſiquidem tum præcipuas orbis regiones.Et ſi uerò Omnes dicat gentium familias,nemo tamen intelligat,niſi electos,& ſpiritu ſuperno leuatos.

Omnis,terræ appellationem intelligit ſcriptura pro uicinis.Pſal.38.Celebrabunt te Domine cuncti,uel omnes Reges terræ,uicinæ ſcilicet(ſic enim ſcriptura,Omnis,terræ appellatione uti ſolet)deum celebrarint,Reges facere Hiram rex Tyri,Toi rex Hamath, aliqui nonnulli.ſic Eſa.13.Et uaſa furoris eius ad diſſipandam omnem terram.D.Hieronymus,Idioma eſt enim ſanctæ ſcripturæ,ut Omnem terram illius,ſignificet prouincię de qua ſermo eſt,quod quidam non intelligentes,ad omnium terrarum ſubuerſionem trahunt. Omnis terra,quandoq; totum genus humanum nominat ſcriptura.uide Iſychiũ lib.7.in Leuit.ca.26.Quandoq; Omnis terra,Hier.4.Iudaicam & Iſraeliticã denotat. Omnis non,id eſt,nulla(ſic enim mos eſt Hebrææ linguæ loqui) ut Dan.ca.6.Et omnis læſio non eſt inuenta.id eſt,nulla læſio in eo inuenta eſt.

Omnis uanitas,perinde eſt atq; nihil niſi uanitas.Pſal.39.Simile eſt illi,Omne opus non facies die ſabbati.id eſt,nihil operis.Nõ enim rarum eſt in ſcripturis,ut Omnis,per ſynecdochẽ capiatur pro multis,ut ſuprà indicatum eſt.

Omnis qui.Eſa.9.Prædam prædatur,uel prædans in tumultu,ſcilicet aliquo. & 7. cap.Omnes montes,qui in ſarculo ſarrientur.id eſt,qui alioqui ſarriri ſolent.

Omnis,pro ullus.Gen.4.Nequaquam ita fiet,ſed omnis qui,&c.

Omnis libertas,pro palàm,manifeſte,non obſcure.Philip.1.Sed in omni libertate.

Omnis generatio illa.Hiere.48.Id eſt,quotquot homines eodem ſeculo uixerunt.

¶ *Oneris* dictione, more prophetarum uaticinia uenit.Hebraice Maſcha uocantur. Id inde,ut Hieremias indicat,profluxit:quod frequenter populum Prophetæ corripuerint,eiſq; iram dei minati ſunt,ut & neceſſarium eſt,concionatorem ſemper redarguere populum,quoniam boni pauci,mali uerò multi ſunt.Porrò cum id agerẽt,adagium inde naſcebantur,ut uulgus diceret,Quid concionatus eſt?tumq; reſpõderetur,Iterum in nos concionatus eſt:Nos ſemper deliquimus.In nos perpetuò faba cuditur,nobisq; minatur,ut hodie etiam dicitur,Infernum nobis calentem,Satanam uero nigrãtem faciunt.Ex eo itaq; quod Prophetæ ſemper aliquid ſuper eos uenturum enunciarent,ſermones illorum Onus nominabant,hoc eſt,aliquid quod ſuper ingruat,iamq; impendeat,atq; feratur ſuper eos,ut eos ilico tangat.Sicut ira dei & ultio in ſingulas horas pendet,& fertur ſuper impios,tametſi non ſentiant.Ea de re,uide ſi libet Hier.24.quomodo uerbum dei Maſcha appellabant,ut adeo male haberet ea res deum,ut uel inhiberet.

Oneris ergo appellatione durior & ponderoſior prophetia,calamitas,afflictio,excidium ſignificatur,Onus Moab,onus Damaſci.& Eſa.23.Onus Babel,id eſt,prophetia rei grauis & oneroſæ,quod uidit Eſaias filius Amos.Et pro pœna,communiter in Prophetis accipitur.

Omnis,item pro peccato ad Hebr.12.Depoſito onere omni.

Iſychius autor haud commemorandus,ita interpretatur,Vbi graue eſt quod dominus

nus comminatur & plenum ponderis ac laboris, et importabile, et triſtia perpetuo conſequantur in titulo משא, id eſt, onus dicitur. Vbicũq; autẽ dominus proſpera uel ſtatim læta, uel in fine læta, poſt triſtia pollicetur: ſiue poſt comminationem meliora promittit, ibi חזון, id eſt, uiſio dicitur, uel certe uerbum domini: Quia igitur prophetæ ſolebant populo peccatori triſtia nunciare & comminari ſupplicia, ut eo retraherent ad pœnitentiam, Clemens autem & miſerator dominus diu ſententiam differebat. Putabat deceptus populus & pſeudoprophetarũ fraude ſeductus, nõ uentura, quæ dominus minabatur, & rem ſeuerã in ludum & iocum uerterant, ut ſuprà auditũ eſt, prophetantibusq; prophetis, quaſi irridentes, dicebant: Rurſum hic uidet pondus & onus domini, atq; ita fiebat, ut nequaquã ultra uiſio, ſed per iocum atq; deriſum Onus & pondus appellatur, Septuaginta partim ὅρασιν, partim λῆμμα tranſcribere ſoliti ſunt, cũ quibus diſſentiunt Symmachus & Theodotion (Hieronymo teſte) Aquila uerò ὅραμα transferre æque ut Septuaginta conſueuit.

Omnis leuare contra aliquam gentem, id eſt, prophetiam oneroſam ac triſtem prædicere 4 Regum 9 cap.

Onus humeris imponere, Matth. 23. cap. Prouerbialis loquutio & allegorica, pro eo quod eſt negotium faceſſere, grauare ac opprimere. Simili figura Actorum 15 cap. loquitur ſpiritus ſanctus. Nunc ergo quid tentatis deum, ut imponatur iugum ſuper ceruices diſcipulorum, &c. Iugum enim ſeruitutis & oppreſsionis ſignũ eſt, id quod Prouerbio quoq; ὑποφυσιώδης ἄνθρωπος, notatum eſt.

¶ *Opinionis* nomen nonnunquam pro fama reperitur uſurpatum, ſed quũ ad hominem refertur, non quum ad rem. Alioqui opinio belli eſt, quoties putatur eſſe bellum, quum non ſit. Eſt autem rumor belli nonnunquam triſtior ipſo bello, Matth. 24 cap. Quum audieritis prælia & opiniones, id eſt, rumores bellarum.

¶ *Opprobrium* pro ærumna, calamitate, imperia, contemptu & uilitate accipitur, quo modo in Pſalmis alijſq; locis capitur, Eſaiæ 4 cap. Tollasq; opprobrium noſtrũ. Geneſis 30 cap. Rahel, quum filium enixa eſſet, ſic prophetabat: Abſtulit deus opprobrium meũ, hoc eſt contemptum & uilitatem.

D. Paulus uocat Opprobriũ, ſimul peccatũ et ſententiã irę dei. Sic enim Chriſtus noſtra peccata ſua fecit, & in ſe tranſtulit, ut plane eandẽ maledictionem pertulerit, quam oportet ferre damnatos omnes, Pſal. 64. Opprobria exprobrantiũ, hoc eſt, peccata peccãtium, tibi blaſphemantium, maledicentiũ tibi inciderunt in me, id eſt, ego poſtulor pro peccatis alienis, ſicut eodem Pſalmo dicit: Quæ non rapui, exoluebam. Et quadã peculiare ſignificantia dictũ eſt, Opprobria ceciderunt ſuper me, id eſt, mihi imponũtur aliena peccata, & quicquid alij peccabant in te, & quicquid blaſphemabant, ego dolebam, ego ferebam, ita pro eis mortem, infernũ & irã dei patior, atq; ſi mea ipſius eſſent, ſic cogebar ſatisfacere, quia eram fideiuſſor factus pro omnibus, Paulus ad Rom. 15 cap.

¶ *Operire* furore, eſt bonitatis & clemẽtiæ ſuæ geminam conditionem non oſtendere, ſed ſeuerius nonnunquam, ut uidetur hominibus delicta punire. Thren. 3. Operiſti furore, & percuſsiſti eos.

Operire aũt uultũ, inter luctus ſigna recenſetur, Ezech. 24. Nõ operias uultũ, ut fieri ſolet in luctu, hoc eſt, amictu non ora uelato, nec refectionibus parentaliorum interſis.

¶ *Operari iuſticiam*, Pſal. 15. eſt ſtudere iuſtitiæ, deditum eſſe actibus iuſtis, unde & deo gloria & proximis utilitas prouenit. Item, Operari iuſticiam in ſcripturis, interdum capitur, pro uindicare ab aduerſarijs, id quod regum, iudicum & potentum in primis eſt, Item pro iuſte & pie uiuere, Hiob 11 cap.

¶ *Operarij iniquitatis*, nõ ſolum ſunt craſsi illi peccatores, ut ſunt adulteri, auari, & his ſimiles, ſed etiam quorum ſpecies coram mũdo eſt optima, quum interim ipſi ſint nulla fiducia in deum præditi, ſed ſua conſilia ſequantur, non uerbum dei, id quod clare uides Matthæi 5 cap. & 7. Diſcedite à me omnes Operarij iniquitatis. Et Pſalmo 5 Odiſti omnes qui operantur, inquit, iniquitatem, Quorum omnia facta praua et iniqua ſunt, eos ſcriptura operatores prauitatis appellat, qui toti in hoc ſunt, ut & ſuprà in Tropo Iniquitatis oſtenſum eſt.

¶ *Opera legis* uocat D. Paulus Rom. 3. Idcirco ex operibus legis nõ iuſtificabit, &c. quæcũq; fiunt ab homine ad prę ſcriptũ ſiue mandatũ legis. Porrò lege nõ modo traditur ceremoniæ quędã, ſed & iuſtitiã prę cipitur colamus, deum ante omnia, & proximũ, ſicut

ſicut nos metipſos diligamus. Et ad Galatas cap. 2. Opera legis omnis generis opera intelligit, quæ ab homine fiunt.

Opera deinde bona, ſcriptura quoq; uocat: nempe officia charitatis proximo exhibita, quæ fluunt ex imo opere, quod eſt omniũ operũ ſummũ, uidelicet opus dei, quod eſt fides in Chriſtũ, ut infra patebit. Quæ Opera cadũt in utilitatẽ proximi, habes exemplũ egregium in epiſtola Pauli ad Philemonem pro Oneſimo. Fides namq; quæ uiuebat in pectore Pauli, Non potuit talia non producere in externo opere, ut ſcias fidem ueram ſine operibus bonis non eſſe.

Opera bona ſeu mala, pro bonis & malis hominibus uſurpat, Rom. 13. Non ſunt timori bonorum operum, ſed malorum. Scholia græca, hoc eſt ijs qui bene operantur, & ijs qui male agunt. Opera atqui tenebrarum arma lucis, Rom. 13. cap. Opera hoc loci tenebrarum mala opera. Arma lucis uero uirtutem appellat ſicut antea Noctem præſentem uitam, diem autem tempus futurum uocauit.

Operatio pro dono. 1. Cor. 12 cap. Et diuiſiones operationum ſunt, Gennadius χάρισμα, id eſt, donum.

Opera pro munitionibus, quo etiam Latini utuntur, Hiere. 48. Opera conatus, conſilia Eſaiæ 11. Qui opera ſua, id eſt, conatus. Ita & Conatus uocabulum tam late patet, ut conſilium quoq; comprehendat.

Opera, ſtudia et affectus. 1. Ioan. 3. cap. Quia opera eius mala erant, Opera poſuit pro affectibus & ſtudijs. Equidem mala mens, malus animus. Et 2 Cor. 11 cap. Quorum finis erit iuxta opera eorum, id eſt, iuxta conſilia & acta, Sic opus non tantum ipſam operationem et elaborationem ſignificat, uerumetiam id quod operando effectum eſt, Eſa. 32. Et erit merces iuſticiæ pax, merces, pro fine aut opere operato, id eſt, effecto.

¶ *Opus* pro peccato. 1 Cor. 5. Qui hoc opus fecit. Item, pro factura & ædificio uſurpat Paulus 1 Cor. 3. cap. Corinthij enim opus ſuum erant, quos ipſe Chriſto uero fundamẽto ſuperſtruxerat, & 9. cap. eiuſdem epiſtolæ, Vos opus meum.

Opus pro mercede, Leuitici 19. Opus mercenarij ne pernocter apud te uſque mane, Hiere. 22. Et opus ſuum, ei non reddit: Et Pſal. 109. Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi apud dominũ, hoc eſt, hæc ſit merces eorũ à domino. Item, pro caſtigatione, Eſa. 10. Et erit quando perficiet dominus totũ opus ſuũ in monte Zion & Hieruſalem. Quicquid enim caſtigationem in terra Iuda à Sennacherib facta ſunt, opus ſuũ dominus appellat.

Opus ſignificat etiam fructum & finem, quem ex noſtris ſtudijs quærimus, Eſa. 41. Et opus ueſtrum ex eo quod non eſt.

Opus interdum quoq; pro eximio & præcipuo opere capitur. Eſaiæ 60. Opus manuum mearum quo glorior. Opus pro familia, Gene. 33. uocat uniuerſam familiam opus, potiſsimum greges & armenta. Ab Opere tuo, Exodi 36. hoc eſt, relicto opere.

Opus cogitationũ dicit, opus plenũ arte, in quo opus eſt ingenio acri, Exod. 35. Opus ſeruile, Numer. 29. Id eſt, quod ad deum nõ pertinet, ſed ad hominẽ, ut eſt uictus & alia. Opus pro operis præmio, Iob 7 cap. Opus tuũ ſine manibus factũ. Eſa. 43. Id eſt, male egiſti quaſi operi præficiendo manus defuerint, uel errauerint. Vel: Opus tuũ abſq; manibus eſt, Prouerbialis ſermo uidet eſſe. Id eſt, Et operi tuo nullæ ſunt manus, Vel: Operi tuo nullus eſt uſus, qualẽ in Germanica lingua habemus. Es hatt vveder hand oder fuſs. Neq; manus habet, neq; pedes. hoc eſt, friuolũ eſt, inane et inutile, imò monſtrum.

Opus dei autẽ Chriſtus perpulchre declarat, quid ſit, Ioan. 6. cap. Hoc eſt opus dei, ut credatis in eum quẽ miſit ille. D. Auguſt. Diſcernitur quidẽ ab operibus fides. Sic Apoſtolus ait, Rom. 3. cap. Iuſtificari hominẽ per fidẽ ſine operibus legis. Et ſunt opera quę uidentur bona ſine fide Chriſti, & nõ ſunt bona, quia non referuntur ad eum finem ex quo ſunt bona. Finis enim legis Chriſtus eſt ad iuſtitiam omni credenti, Rom. 10 cap. Ideò uoluit diſcernere ab opere fidem, ſed ipſam fidem dixit eſſe opus dei. Nec dixit hoc eſt opus dei, ut credatis in eum quem miſit ille, ut qui gloriatur, in domino glorietur.

¶ *Orare*, pro laudare & gratias agere. 1. Samuelis 1. cap. Orauit ergo Hanna & ait, Exultauit cor meum in domino. Hinc accipitur Orare etiam pro expiare, Numer. 8. cap. Et orent pro eis. Et cap. 15. eiuſdem libri, pro expiare ſiue purgare oblata deo hoſtia, id eſt, remouere iram dei à peccatore.

Oratio capitur interdum pro deſiderio & querimonia, Lucæ, 1. cap. Oratio ſeu deprecatio tua exaudita eſt. Hinc Oratio uera non ſolum eſt quodlibet pietatis uotum, ſed

ſerium & efficax animi uelut cum deo colloquium, & grauis perpenſſo eorũ quæ gloriæ dei in nobis deſunt, cum ardenti ad ipſum ſpiritus deprecatione, ut ea in nobis ſarciat. Oratio idem interdum quod deuotio, Coloſſ. 4 cap. Ein ergebne andacht, de attentione & adhæſione mentis in deum.

Deprecatio autem quum petitio per aliquid urgetur, & uelut intenditur, ut quum quempiã propter patrẽ eius, aut aliud quippiã ei charũ & eximiũ, ut quũ deũ oramus per miſericordiã ſuam, per filiũ ſuum, per promiſsionẽ ſuã, per nomen ſuũ, per ſanctos ſuos, ut Solomon 123 Pſal. Memento domine Dauid, & omnis manſuetudinis eius. Et Rom. 12. Hortor uos per miſericordiam dei. Et 2. Cor. 10 cap. Hortor uos per manſuetudinem & æquitatem Chriſti.

Obſecratio eſt, quum petitionem urgeo, aut admiratione quapiam inſto, nimirum aliquid obiectans cuius nomine petam, ut ſi dicam: Peto abs te reſpectu dei, quemadmodum hoc D. Paulo frequens eſt, præſertim uero ad Rom. 12. Harum uocularum inſtertitium ſcriptura euidenter habet.

Petitio eſt, quũ id quod deſideratur, & pro quo oratur & deprecatur, nominamus, ut in prece dominica, totus ille uerborũ contextus, oratio dicitur. Septẽ aũt illa pro quibus oratur, ut ſanctificet nomẽ tuũ, etc. Petitiones ſunt, iuxta illud Matth. 17. Petite et accipietis, quærite & inuenietis, pulſate & aperietur uobis. Qui petit accipit, &c. Gratiarũ actio eſt, quũ dei beneficia recenſent, quo fides in deũ roboratur, tanto cõfidentius expectandi, & id quod deſiderat, ac pro quo orat. Hoc itaq; pacto roboratur oratio, et uiget per deprecationẽ. Fit autẽ dulcis et grata per gratiarũ actionem, ac ita per robur hocatq; dulcedinem ſuperat, atq; impetrat quicquid petierit. Hanc precandi rationẽ in uſu eccleſiæ et ſanctorum patrum ueteris Teſtamenti uidemus, qui ſemper in orationibus ſuis cum deprecatione & gratiarum actione petere fuerũt ſoliti. Id & in oratione Dominica uidemus, quæ cum gratiarum actione, & laude incipit, dum deum ab initio patrẽ confitemur, ad quem penetrat pius animus per paternam & filialem dilectionem: cui deprecationi nihil poteſt conferri, quare & optima & præſtantiſsima eſt omnium quæ haberi poſſunt. Hos etiam D. Paulus coniungit ad Philip. 4 cap.

Orare præterea ſpiritu, eſt ſpiritu ſine halitu ac uerbis ſolum orare: at Orare mente, eſt ipſo animo precari, & orationis mentem aperire. 1. Corinth. 14 cap. Orabo ſpiritu, ſed orabo & mente.

Orare deniq; ſine intermiſsione, hoc eſt, aſsidue, ſedulo. Nã ſancti ſine intermiſsione orant, cũ frequẽter colloquunt cũ deo. Et Sanctus Auguſt. ad Probã Epiſt. 121. Ipſa inquit, fide, ſpe & charitate cõtinuo deſiderio ſemper oramus. Sic Chriſtus: Oportet ſemper orare, & nõ deficere, Lucæ 17. Non ſegneſcere in precibus, ſed cõſtanter & ardenter precari in tribulationibus cõſtitutis, ut tametſi nõ ſtatim exaudiuntur, à petendo tamẽ non deſiſtant, Germanice, Nit ablaſſen oder noch laſſen. 1. Theſſ. 5. Matth. 6. Hoc uolũt hij loci omnes ſcripturæ, ut in neceſsitatibus cõſtituti, nõ ceſſemus ab orationis aſſiduitate, nec ponamus impetrandi fiduciam, donec exaudiantur. Huc pertinent parabolæ illæ Lucæ 18. & 11. & exemplum mulieris Sidonitæ, & factum eccleſiæ Hieroſolymitanæ, quæ ſine intermiſsione ad deum pro Petri apoſtoli liberatione orabat: hoc eſt, quotie conueniebat, Petri non obliuiſcebatur, nec liberationis illius impetrandæ fiduciam abijciebat. Sic 2 Tim. 1. & tale quiddẽ & ad Rom. 1. Similiter de Anna filia Phanuelis commendatur, quæ non diſcedebat de tẽplo nocte ac die, id eſt continuè, & nullo non tempore precabatur. Non quod nihil aliud fecerit, ſed quod illud potiſsimum fecerit: nam habuit interea & corporis curam. Cõmendauit nobis dominus perpetuũ & ardens precandi ſtudium. Orare in ſumma ſine intermiſsione, eſt reminiſci dominum.

¶ *Ordinare*, pro facere ſeu fabricare, Pſal. 73. Tu ordinaſti lucem & ſolem. Ordinare item pro ſolidũ eſſe, Eſaiæ 16. Et pręparabitur miſericordia. hoc eſt, ordinabitur. Ordinare uiuere quid ſit, uide infrà in uerbo Viuere. Ordo hinc pro ſtatu. 1. Cor. 15. cap. Et ſicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Chriſto omnes uiuificabuntur, unuſquiſq; autem in ſuo ordine. Græcè *ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι*.

Ordo rei geſtæ non ſemper ſeruatur. Siquidẽ prophetarum mos eſt, neq; omnia uno loco cauere, multaq; in medio relinquere. Nec eſt neceſſe rem geſtam ordine texere, dũ prophetia in perſona Chriſti, aut alterius formatur, ſatis eſt omnia uera dici, ordinem quæ rebus gerendis ſequuntur relinquere, nec etiã Euangeliſtæ ubiq; ordinem ſeruant.

Ornatus

¶ *Ornatus* nomen pro habitu modesto & decenti positum apud Paulum reperimus 1 Timoth. 2. Nã Ornatũ Græcè κόσμιον, id est, cõpositum, siue bene moratũ, aut modestũ intelligit Paulus, iubet enim Paulus fœminas uti amictu modesto, ut tegantur undiq; et habitus uitæ testentur integritatem ac muliebrem uerecundiam, id enim sonat κόσμιον.

Ornatus cœli autẽ sunt ipsa sidera, totiusq; rei apparatus, atq; opificium. Septuaginta uerterunt κόσμος οὐτὸν, id est, ornatus eorum. Quum ergo deus à prophetis dominus exercituum uocatur, innuunt eum talẽ, cœlestiumq; siderum autorem ac parentem esse. Etiam & illud mystice significauit, quod sit dominus angelicæ multitudinis, qui in sacris appellantur etiam militia, siue exercitus cœlestis.

¶ *Orbis*, οἰκουμένη capitur interdum pro imperio Romano, uel ea parte orbis, quę sub iecta fuit Romanis. Sic Hebræi suum Æretz habent, das gantz land. Vel: das gantz rich. Nam quis unquam regum, totum orbem censuit? Lucæ 2 cap. Orbis Augusti describeretur, & Esaias cap. 13. Super Orbis mala. Dicit de Babylonico tantũ orbe. Ad hunc modum Lucæ euangelistæ locum intelligunt: Exiisse, inquit, edictũ à Cæsare Augusto, ut censeretur totus orbis. Per Synecdochen aliqui exponunt: cum constet nullum Imperatorem aut regem unquam toti imperitasse orbi, uti dixi. Proinde totum orbem interpretantur pro uicinam omnem, aut totum orbem Romanis subiectum.

¶ *Oriens* nõnunquam substantiue est, & deum ipsum significat. Sic Psal. 67. Psallite domino ascendenti super cœlum cœli ad orientẽ, id est, ad illum qui oriens est, & princeps mundi, hoc est, deus ascendit ad deum. Vbi Oriens est substantiue, sicut in cantico Zachariæ, Lucæ 1. cap. In quibus uisitauit nos ex alto, ἐξ ὕψους.

Ab Oriente & ab Occidente, locutio est, qua usus est Matth. 8. cap. pro eo quod est ab omnibus partibus mundi: & ex omni natione quæ sub cœlo est, &c.

¶ *Orphani* significatio in scripturis frequens. Nam pauper, orphanus, pupillus, uidua in sacris pro quocunq; ab omnibus destituto, & qui omnibus omnium nimijs facile obnoxius est, accipi solet. Et quia deus, his potissimũ, qui ab hominibus prorsus deseruntur, citius cõsulere, opemq; illis ferre consueuit, scriptura adagij loco, eum iudicẽ esse uiduarum, pauperũ, orphanorumq;, omnũ scilicet afflictorũ, iactitat, Psal. 10. Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor. Et Psal. 68. Exultate in conspectu eius (turbabuntur à facie eius) patris orphanorũ, & iudicis uiduarum: Deus in loco sancto suo. Quasi dicere uelit: Vos Orphani igitur & uiduæ, id est, omnibus mundi huius cõmodis denudati, reiecti, irrisi, & qui iustitiæ fame laboratis, propterea male ab improbis auditis, habeminiq; ludibrio ac probro, exultate in conspectu eius.

¶ *Optatiuo* quoniam carent Hebræi, circumlocutione utuntur. Quis det, quod diceremus, O' si, utinam caput meum aqua esset, ut Hiere. 9. cap.

¶ *Osculari* pro apprehendere, Psal. 2. Osculamini filium seu puerum ne irascatur. Septuaginta ἐπιλάβεσθε, id est, apprehendite, amplectemini, suscipite, eius amicitiam expetite.

Osculari filiũ, est Christũ deũ colere summa reuerentia, & humilitate regẽ et dominũ Christũ suscipere, Christo spõso adhærere, Christo subijci summa charitate, & fide & amore amplectemini eum, Christũ agnoscere saluatorẽ, hoc est uere et pure adorare. Hebræus ait: Apprehendite disciplinam, id est, in Christum pura fide credite, et hunc colite.

Osculari uerbum, adorare significat, & uerum cultũ comprehendit, Oseæ 13. Osculẽtur uitulos. Ideo apud prophetam Osculari uitulum, pro religiose colere idolum.

Osculari cæterum manũ, est sua laudare, in sua iusticia fidere, & operibus & proprijs uiribus gloriari. Atq; hac iniquitate fit, ut nõ in deo gloriemur, sed in nobis ipsis, et gloriã deo subtrahamus. Hic enim uere adorat, & manũ suã osculatur, ore suo qui seipsum laudat proprium opus cõmendat, celebrat, sibi placet, & de eo gloriatur, in se nõ in domino laudatur anima eius. Ideo est iniquitas maxima & negatio altissimi, ut quæ id quod dei est, sibi tribuat, seipsum in idolum Baal sibi statuens seq; adorans, quod est uera idololatria, si creaturã aliquis adorauerit, & spem in illã collocauerit, quod est Osculari manum. De his 2. cap. Esaias: Opus, inquit, manuũ suarum adorauerunt. Est enim natura hypocritarum, sua commendare opera, id quod nihil aliud est, quàm nomen dei blasphemare. omnis enim laus, & omne bonum in quouis opere, dei est, non nostrum: proinde qui quod dei est, sibi usurpat, nominis dei prophanator est.

Adorare aliàs (ut suprà diximus) est deum colere, pietatem suam testari, corde & spiritu uenerari, & dei auxilium implorare, ut Moses Deut. 6. dicit, Dominum deum tuum

adorabis,id eſt,coles,inuocabis,honorem corde,præſtabis, et ueluti uitæ atq; ſalutis autorem honorabis,in eum ſolum ſpem fixã collocabis, & ſic: Adorare eſt quod nos Germani dicimus: Anbetten,Ein gots dienſt thun, Et Ioan. 4. Alias Adorare pro uenerari, adoſculari,proſternere,genua flectere accipitur. Aliud igitur eſt adorare deum, aliud adorare hominem. Adorare deum,eſt timere,colere,et inuocare deum dominum q;. Adorare hominem,eſt honorem exhibere,& gratias agere. Aliàs peccatum eſt, ſi creaturam coles aut adoraueris,id Oſculari manum ſcriptura appellat.

Oſculari pro amplecti, Geneſis 29. Et oſculatus eſt Iacob Rachel uulgo, vmbfangen mit armen kuſſen, Oſculo ſcilicet ſancto,ne quis turpe aliquid cogitet. Itẽ, Oſculari pro ualedicere.3. Regum 19. Et dixit oſculabor obſecro patrem meum & matrem meã. Oſculum ſynceræ charitatis ſymbolum eſt, Rom.15.cap.

Oſculo regum manus etiam hodie ſuauiantur, & in pleriſq; hodie regnis teſtantur ſubditi, ſe uelle in fide ac poteſtate regis eſſe. Vide D. Bernhardum in principio Canticorum de triplici oſculo.

Oſculari ſignum pacis & abſolutæ amicitiæ, concordiæ & charitatis, genti Hebræorũ in more fuit, nobis non item, ut Gene.27. Da mihi oſculum fili mi. Quo etiam oſculo, Chriſtus ſuos diſcipulos legitur reuertentes excipere ſolitus. Qui huiuſmodi ſigna aut ſymbola, aut falſo adhibent, aut abutũtur, grauiter peccant ac proditores ſunt. Nam ijs, quæ pacis ſunt, nemo fallere debet.

Oſcula uero odientis, Prouerb. uigeſimoſeptimo, ſicut laudes & blanditiæ inimicorum, quæ ueræ ſunt contumeliæ.

Oſculari os deniq;, pro admirari, ſuſpicere ponitur, ut Gene. 41. Os tuum ſeu ſermonem tuum, imperium tuum, omnis populis exoſculabitur.

¶ *Oris* nomen latiſsime patet: pro uoluntate, Geneſis 24. Et quæramus os eius, Ioſue 9. Et os domini non interrogauerunt. Pro interprete, Exodi 4. Ipſe erit tibi quaſi os. Pro menſura, Deuteronom. uigeſimoprimo capite, פי os duarũ partium. Os forte, *pro* facie ponitur, Prouerb.10 cap.

Os dei, filius dei patris, id eſt, Chriſtus dominus, de quo Hiere. propheta ex perſona Iudæorũ effatus ait, Quia os eius ad iracundiã ꝓuocauimus. Alter uero Os domini ſermo eius ſiue iuſsio accipit. De q̃ ſermone domini Eſa. ꝓpheta ait: Os domini locutũ eſt.

Os unum, Ioſue 9. cap. Congregati ſunt ſimul ut pugnarent cum Ioſue, et cum Iſrael os unum. Septuaginta ἅμα πάντες, omnes ſimul, hoc eſt, unanimiter. & quemadmodum uulgaris translatio habet, uno animo eadem q; ſententia. Secundum os eorum, Geneſis 47. Id eſt, pro ratione paruulorum, ſecundum numerum eorum. In Ore canticum ponere, Deut.31. Vt memoriter teneant, & ore decantent. Os ſuum magnificare, Abdiæ. Sic Pſal.12. magnificare ſeu roborare linguã ſuam. Os gladij dicitur cuſpis gladij & acies eius uocatur. 1. Regum 5. Nam Os gladij dicitur in Bibliis ea pars gladij, qua mordet, unde gladius uorare homines paſsim legitur.

In Ore gladij, pro acuto gladio. Suprà in nomine Gladij quoq; meminimus. Quid ſit Os in corde loqui, ſuperius declaratum eſt in nomine Cor.

Ore ad os, noſter Interpres, Vſq; ad os. Septuaginta legunt, Os ſupra os. Pagninus ille Xantes uertit, de latere ad latus. Et quidem alius, de angulo ad angulum, non cinem ort zum anderen. Nulla pars fuit ciuitatis immunis à cæde crudeliſs. tyranni Manaſſe. 4 Regum 21 cap.

Os eorum, noſter Interpres uertit, conſilium eorum. 1. Paralip. 12. & Geneſis 45. cap. Super os Pharaonis, reddunt, iuſsionem ſeu mandatum.

Os domini exaſperare, hoc eſt, nolle parere dicto. 1. Regũ 12. cap. ubi noſter latinus, Inobediens legit.

Os domini, Ioſuæ 21. interpretantur, Imperium domini. Super, ſeu ad os domini, id eſt, iuxta uerbum domini, Numer. 9 & 13. Deut. 21 cap.

Secundum ſiue ad os, id eſt, iuxta cõmiſsionem 4 Regum 23. cap. Quid in ore eius, quod noſter Hieron. ſic: quid ipſe dicat. 2. Regum 17 cap.

In Ore facci, Gene. 42. pro eo quod eſt, in ſummitate facci. Os ſpeluncæ, pro introitu accipitur. In ore duorum, pro teſtimonio duorum. Deut. 17. Ore & lingua, Exodi 4. Id eſt, tardus ſum ad loquendum, & lingua impedita. Eſſe in ore alicuius dicitur deus, quẽ facundum reddit, eodem capite.

Os dilatare,

Os dilatare, est facere copiam loquẽdi, uel canendi. 1. Samuel. 2. Dilatatum est os meũ super inimicos meos. Oris autem apertio ad dei gratiã pertinet, et ad uoluntatẽ dei. Dilata, inquit, Psaltes os tuum, & adimplebo illud. Vbi significat in homine uoluntatẽ accipiendi, quod deus donat uolenti: ut ad uoluntatis exordium pertineat. Dilata cor tuũ ad dei autem gratiam. Et adimplebo illud: Hic uero & aperiam os tuum & instruam te.

Os duplex, apud Zachariã 14. dicitur mundus, Hebraica loquutione. Præterea In Ore esse Hebræis est dicere, Psal. 48. Et post eos in ore eorum current. Septuaginta, In Ore eorum complacebunt, Gene. 25. Et diligebat Isaac ipsum Esau, quia uenatio in ore eius. Septuaginta, cibus eius. Nos dicimus, Isaac amore complectebatur ipsum Esau, quod de uenatione illius uesceretur. Nam in Ore esse, Hebræi aliquando pro comedere usurpãt. Os hominis duplex est apud D. Augustinum. De Cont. lib. 1. cap. 1. & 2.

Os meũ loquitur ad uos, Gene. 45. Id est, ipsi aduertere potestis, quod sim frater uester. Loquor enim uobiscum patria lingua, non per interpretem. Hebraismus est.

Os pro uictu, Ecclesiastes cap. 6. Quum labor omnis impendatur ab homine propter os eius, Et Genesis cap. 3.

Os deniq; aperire, est docere, ut Matth. 5. Et postquã aperuisset os suũ. Ista paraphrasi Euangelista mẽtes nostras attentas ad futurã doctrinã facit. Alioqui satis erat, si dixisset, Et docebat eos. Quis enim docet uerbis, ore nõ aperto? Habet hũc scriptura morẽ, ut eximios uiros, ubi præcipui dicturi sunt, Os aperire dicat, ut animũ auditoris excitet. Nam ora talium non nisi sapientiam, ac si quæ sunt salubria meditantur. Os iusti, inquit, propheta meditabitur sapientiam & linguã eius loquitur quod iustum est ac rectũ, Et Proverb. 19 cap. Vena uitæ, inquit, os iusti. Cum ergo iusti ac sapientes raro loquantur, nec facile silentium rumpant, nisi dicenda sunt necessaria & utilia, ut è thesauro cordis pie ac sapienter instituti uerba salutis proferant, recte scriptura hoc loquendi modo doctrinam illorum commendat. Sic Psal. 78. Aperiam in parabola os meum.

¶ *Ossa*, sicut ædificiorum moles columnis sustinetur, ita corporũ compago ossibus innixa uideri potest, adeo ut actũ sit de uiribus nostris, si loco mota sint ossa. Itaq; secũdum spiritũ non inepte intelligimus quæcunq; in animo nostro sunt firmiora Ossium nomine significari. Sic Esaiæ 38 cap. Legitur: Erit deus tuus tecum semper, & impleberis sicut desiderat anima tua, & ossa tua pinguescent. Et Psalmo 34.

Ossibus prouerbialiter Hebrei utuntur, nõ in unũ sensum. Aliquãdo enim pro summo robore, potẽtia, uirtuteq; solida, ut Hiob 20. Ossa eius implebunt. Aliquando autem pro intimo cogitatu ac mẽtis penetralibus, Esa. 66. Et Ossa uestra tanquã gramẽ uirescunt. Per Synecdochen pro ipso hominis interitu, securitate & firmitate. Et Dauid ait Psal. 6. Sana me Domine, quoniã conturbata sunt ossa mea. Nõ debent accipi pro ossibus ipsis corporalib. in carne nostra, quæ ex infirmitate & cõturbatione ista spiritus, turbantur, ut tremãt, nulliusq; uirtutis sint: deniq; nec ossa iam sint, nec corpus ipsum ferre possint, Esa. 38. Nam hoc est quod & in morientibus aliquando uidemus, ubi tremunt quidã & horribiliter distenduntur præ angustia & agonia. Hinc quoq; Ossa in scripturis pro dignioribus animi uirtutibus interdũ accipi solẽt studiosi. Psal. 31. Quas sanè uates asserit in sese confusas, ac imbecilles factas, ob metũ, qui ex consideratione propriæ imbecillitatis, atq; ignorantiæ in corde pauido facile innasci solet.

Ossa adhæc in puluere dormire, est cum prauis eius actibus, etiam si qua sunt bene acta deperire, Hiob. 20 cap. Ossa eius implebuntur adolescentia eius, & cum eo in puluere dormient. Os, ossis, pro forte, Geneſis 49. Issachar asinus ossis, id est, quasi osseus ad ferendum magnum pondus.

Os meũ, & caro mea est, Gene. 29. Retulit ei omnia quę gesta erãt cũ Esau, quęq; acciderãt ei in itinere, Ad quæ Labã respõdit, Profecto cõsanguineus meus es. Hic os abesse est, nõ abore. Sic Os pro proximo & propinquo accipit. Nã Hebrei hoc sermone utunt quoties propinquitatẽ sanguinis uolũt innuere, Germani, Er ist min bluot vnd fleisch.

Os distendere, ad ludibrium & ferociam pertinet, & ad barbariem hostium, Thren. 2. Aperuerunt seu distenderunt os suum.

¶ *Ostendere*, pro exhibere & facere, Ioan. 10 cap. Multa bona opera ostẽdi uobis ex patre meo, pro Exhibui uobis. Ebraismus est, quo sacra scriptura aliquoties utit, ut Psal. 4. Quis ostendet nobis bonum? Et Psal. 60. Ostendisti populo tuo dura, Et Psal. 71. Ostendisti multus mihi tribulationes. Et nos Germani sic loquimur, Ich hab dir vil guotz

bevviſen oder erzeiget. Similiter pro facere,quod idem eſt,Paulus uſurpauit in 2.epiſt. ad Timoth.6.Ærarius multa mala mihi oſtendit,id eſt,multis malis me affecit,uel fecit mihi multa mala.Annotauit & D.Auguſtinus lib.de loquutionibus, Geneſis 1.in ſacris literis oſtendere frequenter uſurpari pro facere.Et Geneſis 50.Et redditione reddet uobis omnia mala quæ oſtendimus ei.

Oſtendere duces contra ſolem,eſt ſuſpendere & configere,Numer.25. Accipe omnia capita populi,& oſtende eos domino cõtra ſolem.Septuaginta, Accipe duces populi,& trade in exemplum eos domino cõtra ſolem. Oſtendere faciem deniq; eſt miſereri, Pſal. 79.Domine deus uirtutum conuerte nos & oſtende faciem tuam, & ſalui erimus. Vide latius in nominibus Vultus, & Facies.

¶ *Oſtij* uocabulum pro introitu & fiducia,Coloſſ.4 cap. Vt deus aperiat nobis oſtiũ ſermonis.Et 1.Cor.16.cap.Nam oſtium mihi apertum eſt magnum & efficax, & aduerſarij multi.Oſtium apertum,eſſe metaphora prouerbiali pro eo dixit, quod eſt occaſionem & uelut anſam ſubminiſtratam eſſe. Quomodo aperitur oſtium uerbi, niſi cum ſenſus aperitur audientis ut credat:& initio fidei facto,ea quę ad ædificandam ſalubrem doctrinam prædicantur & diſputantur,admittat, ne per infidelitatem corde clauſo, ea quæ dicuntur,improbet ac repellat.Quid aliud intelligit Paulus,niſi prædicatio ibi per eum primitus euangelio credidiſſe multos. Similiter 2 Cor. 2. Paulus gloriatur Oſtium apertum ſibi eſſe,hoc eſt,facultatem diuinitus datam,qua per uerbum euangelij ad corda gentium penetraret.Et Apocalyp.3 cap.Ecce dedi coram te Oſtium apertum.

Porrò Oſtium fidei aperire, Acto.15.Prouerbiali loquutione dixit Lucas,pro recipere in fidem. Retulerunt, inquit, quæcunque feciſſet deus ſecum,& quod aperuiſſet Gentibus oſtium fidei.

¶ *Oua* Aſpidum ſeu Baſiliſci incubare & excludere,pro rem inſigniter ſceleſtam parare & patrare,idem eſt,quod coruũ excludere, Germani dicũt, Ein rappen auſz bruoten,Eſa.Oua Aſpidum ruperunt,ſunt prouerbiales ſermones. Et in eodem capite: Qui de Ouis eorum ederit,morietur:quod ſi conculcauerit,excludetur uipera,eſt lupum auribus tenere:aut inter ſacrum ſtare & ſaxum : aut fruſtra occidi parentes liberis ſuperſtitibus,& quæ huiuſmodi ſunt,eandem uim cum præſentibus iſtius capitis habent; quibus ſumma ſignificatur ambiguitas. Et quaſi dicat propheta,ſi quis doctrinam eorum amplectitur,perit.Eſt enim impia & falſa.Sin eam accuſauerit aliquis, incipiunt furere & quærunt quomodo eum perdant. Hoc enim uult,cum dicit,ſi conteratur ſemper uipera. Sic oua aſpidum ruperant ſicut eſt figuratus morſus in ſtudia hypocritarum, Mat.3. progenies uiperarũ uocantur Reguli ſeu Baſiliſci excidentes oua roſtro, paulatim duriciem decutiunt,donec pullus exeat. Ita & impij aliquandiu cogitationes malas uerſant in cordibus,donec in opus ſuum prodeant. Verum opera illa tanto labore parta,tamq; perniciosa, recte comparantur telæ araneæ,quæ non durat nec proderit.

¶ *Ouium* nomine & dictione intelligit ſcriptura electos ac filios regni, ueros domeſticos dei.Ioannis 10 cap.Ego ſum,inquit,oſtium ouium. Ergo nec ſuum, nec canum, nec luporum, id eſt, quorumcunq; reproborum hominum genera ad domũ dei admittuntur.Ideo Ouis nomine,boni intelliguntur,Lupi uero dictione mali ueniunt.

Ouis quoq; appellatione ſimplicitas & innocentia ſolet deſignari, Matth. 25 cap.Et ſtatuet Oues quidem à dextris ſuis,hœdos autem à ſiniſtris.

Ouinæ pelles & Caprinæ,uſurpantur in epiſtola ad Hebræos pro laceris,reiectitijs & uſibus humanis minime accommodis,Hebr.11.cap.Oberrarunt in ouillis & caprinis pellibus.Id eſt ferinæ ueſtes minime humanis rebus accommodatæ.

Ouis,plebs Chriſti eſt,Mar.14 cap.Percutiam paſtorem et diſpergentur oues gregis. Ioannis decimo capite.

Ouem denique profligatũ redimere, apud Ezechielẽ trigeſimoquarto capite,eſt errantes in fide,& moribus ſcandalizatos uerbo doctrinæ reconciliari eccleſiæ,& ad caulas fidelium reducere.

Pacificare

P

PACIFICARE, pro transfugere: Iosue 10. cap. Ascendite ad me, & præsidium ferte, & percutiemus Gibeon, quia pacificarunt cum Iosua. Septuaginta, transfugerant.

Pacifici seu Pacificatores iuxta scripturam dicuntur, qui pacis conciliandæ studiosi, hoc est, qui non solum ipsi pacis amantes sunt, sed & inter alios dissidentes, concordiam sarciunt, non exasperantes odium inter discordantes, sed si ad aliquem illorum uenditent. commodè de alio loquantur, & paci componendæ ubiq; studeant. Hi demum filij Dei sunt, de quibus Matth. 5. cap.

Pacis dictio & nomen latissime patet, omnium enim rerum successum, prosperitatẽ seu felicitatẽ, saluũ, prosperũ fortunatũq; statũ Hebræi suo more uocant. Et pacis nomen Latinis constructius est, quàm scholom Hebræis. Ea nanq; uox integritatẽ successus in scripturis solet significari. Ita quum Ioseph rogaret: Est ne patri meo pax, dicere uoluit. Nunquid recte habet pater & rerum successu fruitur. Sic enim Latinè dicere possemus, est ne sanus, salua sunt omnia? Gen. 29. cap. Sanus est ne, inquit? Sic enim pro salute accipitur. Nos dicimus, Est ne saluus? Et alibi in eodem lib. Est ne pax tibi? id est, sanus ne est? Quærit enim an ne integra & salua sunt omnia. Græcus pro explicat uocẽ Hebraicam hugiænei, quod significat undiq; saluum esse, bene habere. Nam uox schalom Latine propriè est salus & integritas, sicut adiectiuum Salem uel Salom, idem est quod Thomim, integer, perfectus, incolumis. Gen. 44. Num integra est: hoc est, pax patri uestro? Et Gen. cap. 34. Sunt isti uiri integri erga nos? Hinc hæc uox non tam pacem, quàm omnimodã rerum omniũ salutẽ, successum ac felicitatẽ, securitatemq; significat, Luc. 1. In uiam pacis: hoc est, ut securi iremus in hac uia. Hebraico more, Pax enim pro securitate & saluo statu. Et Luc. 8. Noli timere, crede tantum, & salua erit, So ist dsach vff recht, so vvurts vvol stan. Hoc enim ualet schalom Hebraicum, quod Latini pacem dicunt: Hinc salutares hostiæ dictæ, quas gratulatorias appellare licet, quæ offerebantur pro rebus bene gestis, quum res erunt integræ ac saluæ. Sic dicunt, Est ne pax pueris: id est, sunt ne pueri saui? Stadts vvol vmb sie; Sind sie gesundt vnd fryscht? Dicunt scholam pax, quod translatio reddidit Valet.

Pax tibi. Erat mos is salutandi Hebræis frequẽs, & manet etiã hodie illa hæc salutatio apud Iudæos & uulgaris eorum usus est, ut si discedere uel conuenire uolunt, dicant Schalom Lecho: id est, pax tibi, quod idem est, ac si nos dicimus: Salus tibi, uel tantũ est, bene ualete, bono animo estote, curate ut cũcta sint uobis prospera, incolumes res ac integræ, ut Gen. 37. patet: Vade & uide, si cuncta prospera sint erga fratres tuos & pecora: hoc est, uide an res nostræ se bene habeãt. Græci solenni more dicũt χαίρει, salue. Sic Hebræi Syriq;, attestante Erasmo, Scahlõ lecho. Et Ge. 43. Pax uobiscũ, ꝓ bono aĩo estote.

Hinc oritur illa salutatio in nouo Testamento Hebraico more: Pax uobis, qua locutione Christus sæpissime ega suos discipulos usus est. quod nos dicimus: Saluete, Valete. Similiter in discessu solemus dicere: Commendati estote domino. & his similia precamur, & optamus prospera & felicitatem longæuam.

Hac uoce usus Ioannes, Ioãnis capite decimo quarto, & ostendit Quid sit pax Christi: nempe non esse caducam, non fluxam & uanam mundi, sed suam: id est, certam & diuinam felicitatem relinquere atque dare, non fruſtraneis tantum uerbis precari, ut homines solent, Ea uerò sita est in fide solida, quam suppeditat spiritus paracletus, quem erat missurus. Hæc pax amplior est, quàm agnoscere queat mens hominum, Philippensium quarto, Pax Dei dicitur, Colos. 3. quia solus deus tribuit istam, & Christus uenit hanc mundo impartiri.

Hebræi tres uoces habent, quibus suis successum ac felicitatem precantur optantq;, uidelicet Amen, Selach, Pax. Vide in Tropo Amen, de his uocabulis & uoculis.

Pacis appellatio, interdum pro societate & amicitia, Iudicum 4. Quod pax esset inter Iabin regem Hazur, &c. Loqui alicui in pacem: id est, amice, Gen. 37. Rogauit Dauid ad pacẽ: id est quàm recte ageretur, 2. Reg. 11. Huc pertinet: Rogate quæ ad pacem sunt Hierusalem. Et apud Lucam: Quæ ad pacem tibi, &c. cap. 19.

Pacis uocabulum, pro incorruptione, Rom. 2. cap. usurpatur: Gloria uerò & honor & pax, Itẽ pro iustitia, autore Theophilo. Luc. 7. Fides tua te saluã fecit, uade in pace.

Pacem manere ſuper aliquo, locutio eſt Hebraica apud Matth. 10. Pax ueſtra manebit ſuper eos, id eſt, tranquillabuntur eorum conſcientiæ per euangelium & gratiam dei, & ſic implebitur in eis pax quam uos eſtis imprecati. Pacem reſpondere, Deut. 20 cap. Id eſt, ſi pacifice reſponderet, ſi pacem receperit à te oblatam.

De pace mutuo ſe interrogare, Exodi. 18. cap. Et interrogauit alter alterum de pace, pro, Interrogauerunt ſe mutuo quoniam ualerent. Quidam uertunt, Bene precati ſunt alter alteri.

In pace, Geneſis. 45 cap. Id eſt, incolumes. Hinc pacifica ſacrificia, quæ pro pace & incolumitate offeruntur, Exodi. 20 cap. Pacificum ſacrificium, & pro gratiarum actione idem, Leuitici. 7 cap.

Pax & Iuſtitia in ſcripturis interdū coniunguntur. Pax enim nō poteſt cōſiſtere ſine religione, ſeu iuſticia, ſecundū uerſum Pſalmi: Pax & iuſticia oſculatæ ſunt ſe mutuo.

Pacis nomen interim pro reconciliatione, Lucæ. 2. cap. Pacem uocat reconciliationem. Ita Chriſtus apud Paulum dicitur pax noſtra, hoc eſt, reconciliatio & idem ſuis precatur pacem, hoc eſt, peccatorum remiſſionem. Vult ergo Lucas dicere, In terris pax, quæ eſt uoluntas dei bona in hominibus, id eſt, erga homines. Vide Eraſmum in nouū Teſtamentum. Apoſtolus frequenti in uſu conſueuit habere, ut ſtatim ipſo in exordio, huiuſcemodi uerba ponat, Gratia & pax. 1. Cor. 1. cap.

Pax Dei, non illa pax dicitur, qua Deus in ſeipſo pacificus & tranquillus exiſtit, ſed quam nobis donat, & in cor noſtrū effundit, quemadmodū uerbum dei dicitur, quod nobis donat, quod prædicemus & credamus. Ita quū hanc pacem nobis donat. Pax dei dicitur, etiam quod eam cum ipſo habemus, dum in mundo nihilominus ſuſtinemus preſſuram. Hæc uerò pax omnem ſenſum, rationem, & cogitationem ſuperat.

¶ *Pactum, Teſtamentum*, Gal. 3. Hoc autem dico teſtamentū aūt comprobatū à deo ergā Chriſtum. Si quis diligēter Hebræa uolumina cum Septuag. interpretū trāslatione contulerit, inueniet ubi Teſtamentū ſcriptū eſt, nō Teſtamentū ſonare, ſed Pactū, quod Hebrǫ ſermone dicit ברית, quod Aquila (teſte Hieron.) συνθήκην, id eſt, pactū interpretat. Septuag. autem ſemper διαθήκην, id eſt, Teſtamentū. Pleriſq; autem in locis ſcripturarū, Teſtamentum in uoluntatem defunctorū ſonare, ſciat pius Lector, ſed pactū uiuentiū.

Pactum uel fœdus habere cum lapidibus, eſt non offendi à lapidibus, Iob 5. cap. Sed cum lapidibus campi, Iob 5. cap. Pactum deniq; facere cum oculis, quid ſit, uide ſuprà in uerbo, Eruere oculos. Pactum ſeculi, Gen. 17. cap. Pactum ſeculi, hoc eſt, perpetuo.

¶ *Paleæ* ſignificatione nō infrequenter populus intelligitur, ut Eſaiæ 5. cap. Propter hoc ſicut deuorat ſtipulam lingua ignis, et calor flamma exurit. Et 40. cap. eiuſdem prophetæ: Et turbo quaſi paleam ſeu ſtipulam auferet eos. Et Sophoniæ 2. cap. Priuſquam pariat iuſſio & uiſio quaſi puluerem tranſeuntem.

Palea atqui res inanis & leuiſſima proprijſſimè refert hypocritas & impios, qui & ipſi uolunt uideri cultores dei, quemadmodum paleæ primum intuenti plenæ tritico eſſe uidentur, at contractatæ, inanes eſſe apparent. De his Matth. 3. cap. & Pſalmo 2. At hæc Paleas, inquit Hieron. in ſcripturis ſanctis uerba ſimplicia intelligi, Eſaiæ 11. capite. Et leo quaſi bos comedet paleas. Item, Gentes ſignificant, Matthęi 15. capite. Sic enim fœnum, &c.

¶ *Pallij* appellatione cōplexus eſt D. Petrus in Canonica 1. cap. 3. omnis generis omnium nationū, ætatumq; precioſas & exquiſitas ueſtes, quas ætates uariq; mutant & regiones, pro uarietate morum diuerſiſſimas habent. Aut, inquit, palliorum amictu.

¶ *Palma*, præmia uictoriæ exprimit, Apocalyp. 7. Et Palmæ in manibus eorum. Item, Palmæ imagine, piorum fertilitas, & benemerendi de omnibus ſtudium, ſucceſſus, morumq; ſumma ſuauitas & conſtantia exprimit, Pſal. 92. Iuſtus uelut Palma florebit, Hieremiæ 17. cap. Confidens domino, erit uelut arbor ad aquas plantata, quæ in ripa radices ſuas egit, nec metuit, dum inualuerit æſtus, foliisq; pulchrè frondet, ſiccitatis tempore nihil ſolicita, à faciendo fructu nunquam ceſſat. Huic ſententiæ conſonat Pſalmus 2. De ui atq; natura Palmæ arboris, conſule Lector A. Gellium lib. 3. Attic. cap. 6. Ariſtotel. in 7. Problem. Plutarch. in 8. Symp.

Palmæ nomē plerunq; in ſacris literis largas eleemoſynas exprimit. Pugillus è regione, parcas. Sic in Prouerb. Palmas ſuas extendit ad pauperem. Et alibi: Sit palma ſeu manus tua ad dandum porrecta, & ad colligendum contracta.

Palmæ

Palmæ quoq; ſignificant potentiam diuinam & operationes diuinas, Eſaiæ. 49. capite. Item, De Palma & Pugillo propheta dicit, potentiam domini demonſtrans: Cœlum palma metitur, & terram pugillo concludit, Eſaiæ. 40. cap. Hiſce iudicium adhibeas uelim optime Lector.

¶ *Palmes*, pro forti & ualido, Eſaiæ 25. capite, Sicut æſtas in inuio tumultum alienorum humiliabis. Æſtas in umbra nubis palmitem tyrānorum humiliabis. Palmites pij, credentes & Apoſtoli dicuntur, Ioan. 15. capite, Ego ſum uitis, uos eſtis palmites. Quotquot Chriſto credunt, Palmites ſunt, qui ex ſeipſis, hoc eſt, ex ſuis uiribus, nullum fructum bonum proferunt.

¶ *Palpebræ* non Ebræis, ut nobis Latinis pro oculis uſurpantur, ſed pro obtutibus. Eius intuitus explorant filios hominum, hoc eſt, probant.

Palpebræ inſuper iudicia exprimuntur, ut in adducto Pſalmo patet. Palpebris quippe apertis cernimus, clauſis nihil uidemus. Palpebræ ergo Dei ſeu Domini, occulta atque incomprehenſibilia iudicia & conſilia eius probant, examinant filios hominum.

Palpebræ auroræ, Iob 3. cap. uertit noſter Interpres, Ortum, alij primordium.

¶ *Panis* nomen, Hebraicè Lechem, peculiare eſt Hebræis: nam eo uocabulo cibū omnem, commeatum, edulium, annonam, & quicquid ad neceſſariam uitæ ſuſtentationē ſeu omne ſubſtentamentū, quo conſeruatur homo, id eſt, omnia quæ ad uictum ſpectant, intelligunt. Sic Ebræi per hanc dictionem Lechem, ſæpenumero omne ciborum genus capiunt, ut Gen. 43. Non poterāt Ægyptij manducare cum Hebræis panes: abominatio eſt enim Ægyptijs. Illa locutio, inquit Auguſt. frequentatur, ut in panibus omnes eſcæ intelligant, Exodi 15. Manna pluiturus panes promiſit. Locutio eſt, qua Panis pro omni cibo & alimento more Hebreæ linguæ ſumit, ut etiam manna uocet panis, Gen. 39. prꝛter panē quem ipſe edebat. Vnde pro quotidiano uictu panis ſolus poſitus intelligitur in oratione Dominica. Ita 2. Reg. 6. cap. in uerbis Elizei legimus, Pone panem & aquam coram eis, ut comedant & bibant, & reuertantur ad dominum ſuum, ubi ſubiungitur, Et appoſita eſt eis magna ciborum abundantia. Sic Lucæ 14. Sabbato manducare panem: quod certe non ita debet intelligi, quaſi panem tantum ibi manducarit. Et nos Germani hac dictione Panis generaliter pro neceſſaria uitæ ſuſtentatione utimur, cum dicimus: Er ſchneidt mir das brot uor dem maul ab. Et Ioan. 6. panis dictione nihil aliud Chriſtus intelligit, quàm cibum, id eſt, ſuſtentationē ad uitam. Non mox omnis cibus panis eſt: ſicut enim & alia ciborum genera, de quibus panis non prædicatur. Vſus eſt autem panis dictione, propterea quod communis ac uulgaris cibus paſſim per orbem eſt in pane.

Et quemadmodū Panis nomine cibus continet, ſic Aquæ potus. Id autem fermè, quoties cōiuncta ſunt panis & aqua, aliàs non itidem, ſed in loco, Eſaiæ 3. Auferet ab Iuda *omne* robur panis, et omne robur aquæ, hoc eſt, omnem uim cibi & potus. Et ex cap. 4. *Eſa.* liquet. De quadraginta dierū ieiunio Moſi ſcriptura ſic loquit, Panem nō māducauit & aquā nō bibit. A parte totum, pane omnē cibum, & aqua omnē potū ſignificare. Panis pro omni ſacrificio, quod eſcę aptum eſt, Leuitici 21. cap. Panem dei tui ipſe offert. Comprehendit ſub ſe (inquit Dauid Kimhi) carnem & primitias dei ſui de ſanctificationibus ſanctificationum.

Panis fractio Chriſto fuit in conſuetudine uſq; adeò, ut per illam ſit à duobus diſcipulis in Emaus agnitus, Lucę ultimo cap. Primum mos iſte frangendi panis apud ueteres planè paternus fuit, qualis adhuc eſt in nōnullis locis, atq; hoc nomine accōmodiſſimus Chriſto, per quem cibamur omnes. Deinde & cōmunicationis in ſe ſymbolū habet, ita ut uerbum Frangendi, plerunq; idem ſit atq; diuidēdi, ut Eſa. 58. Frange eſurienti panem tuum, &c. Hinc pro hoſpitalitate & liberalitate in eſurientes præſtita etiam capitur, ut in adducto Eſaiæ loco patet Act. 3. Nequit aūt panis in alimoniā uenire multorum, niſi frangat. Atq; etiam iſta ratione pulchrè reſpondet myſterio cōmunicandi corporis domini, panis cœleſtis. Vnde & Paulus 1. Cor. 11. ubi Lucas dicit, quod pro uobis tradetur, poſuit, quod pro uobis frangit. Nam corpus Chriſti nō ideo fractū eſſe, quod in ſe ſciſſurā aliquam ſuſtinuerit, ſed quod cōmunicabile factū ſit multis. Hinc eſt illud quod canit: Nulla rei fit ſciſſura, ſigni tantū fit fractura, qua nec ſtatus, nec ſtatura ſignati minuitur. Hoc myſteriū ſeruatū eſt in fractione, de quo Paulus 1. Cor. 10. Panis inquit, quem frangimus, communicatio corporis eſt Chriſti. Et Actorum, 2. cap. liquet.

Atq;

Atqui Panis in bono & malo ponitur. In bono: Ego ſum Panis uiuus, qui de cœlo deſcendit. In malo autem, Panes occultos libenter edite.

Panis lachrymarum, pro lachrymoſo & flebili, Pſalmo octauo, Lachrymis uelut pane cibaſti eos.

Hebræi porrò Panem, uirgam uel baculum uirtutis appellant, eo quod hominem ſuſtentet & roboret. Nam ſicut baculus, corporis fulcrum: ſic panis, corpus ſuſtentat. Leuitici. 26. cap.

Panis ſubcinericius, humanas traditiones & Phariſaicũ fermentũ apud Ezechielẽ. 4 cap. denotat. Et quaſi ſubcinericium hordaceum, inquit, comedes illud.

Panis doloris, eſt cibus ærumnoſus, & ſummis laboribus uictus acquiri, parari. Panis ærumnarũ, amaritudine tinctus & luctu, & uitã in miſeria & periculis ducere.

Panem uitæ edere. Ioan. 6. nihil aliud eſt quàm credere in Chriſtum unigenitum dei, ſeruatorẽ ac redemptorẽ mũdi. In æternum uiuere, nihil eſt aliud quàm uitam æternam habere.

Panis quotidianus, dicitur non quo tantum alimur, & in uita corporali conſeruamur, ſed etiam comprehenduntur omnia in eo, quæ ad ſeruandam uitam noſtram corporalem commoda, utilia atque neceſſaria ſunt: ut, neceſſarius eſt magiſtratus ciuilis, qui conſeruet pacem & tranquillitatem, ut alimenta parari queant. Deinde parentes & tutores ad parandũ alimentum neceſſarij, &c. neceſſarius eſt maritus uxori, & uxor marito: neceſſaria eſt agricultura, & artificia mœchanica. Neceſſarius eſt uſus ſeruorum & ancillarum, &c.

Panes Propoſitionis ſeu facierũ, Leuit. 24. & Exodi 25. uerbũ dei præfigurarũt homini, qui non modo pane uiuit, ſed de omni uerbo quod ἐgreditur ex ore Dei. Hi Panes menſæ imponebant, nimirum quod ſubinde in cõſpectu dei faciẽq; hominũ proſtarẽt.

Panis nomen, pro tritico aut farre ex quo comminuto fit panis. Nam Hebræi triticũ pro pane perinde accipiunt, panemq; pro reliquo cibo atq; Græci τὰ ἀλφῖτα.

Panem pollutum comedere, eſt apud Hoſeam cap. 8. Ex quo qui edunt, polluti cenſentur, ita qui illorum participãt ſacrificijs, ſunt polluti. Pollutum itaq; panẽ & ſacrũ inquinatum cenſet quod inane geritur, & quod fit præter ſtudium gloriæ dei. Sic in Malachia, Sacerdotes panẽ pollutũ obtulerũt. Sicq; ait, Offeretis ſuper altare meum panem, &c. Pollutum eſt igitur, quicquid per hypocriſim, & non ex animo deſignantur. Deus enim ueritas eſt: qui eum colũt, in ſpiritu & ueritate colũt, hos demũ amat & amplectit.

Panis anguſtię ſiue moleſtiæ, pro cibo & potu cum moleſtia & anguſtia ab Hebræis uſurpatur.

Panem impietatis comedere, eſt frui carnali ſenſu, & approbare facta carnis, & rem facere aliorum damno, Prouerb. 4. cap.

Panis abſconditus dicitur, Prouerb. 9. quod caro arripit, quod ſibi iucundũ eſt, quaſi Deus non uideat, hæc eſt uita noſtra.

Panis interdum ſacroſanctum Euangelium ſignificat quemadmodũ interpretatur Deut. 8. Dedit tibi cibum manna. Quem panem edere, eſt edere Chriſtum incarnatum, qui ſpiritu editur, ut Ioan. 6. Non Moſes dedit panem. Pſal. 110.

Panis doloris, in ſcripturis nonnunquã ſumitur allegoricè pro uexatione et adflictione conſcientiæ, ut Pſal. 126. Qui manducatis panem doloris, id eſt, qui uexatis ueſtras cõſcientias doctrinis operum, quæ nunquã poſſunt uos reddere de ſalute certos, Pſal. 76. Cibabis nos pane lachrymarũ in menſura. id eſt, abunde blaſphemamur, & cõtraditur nobis, propter uerbum & ueritatem tuam. Vide etiam D. Auguſtinum in Pſal. 41.

Panis porrò lugentiũ unde ſit, & quare, breuiter explicabo. Mos funebris apud ueteres talis erat. Calciamentis coriaceis non utebantur diebus triginta, nudisq; pedibus eferebant funus. Linteo ſuper labia & caput inuoluebãt ad morem Turcarum & Orientalium gentium, maximè ſi quando in publicum egrediebantur. Poſtremo, ad primum prandium, quod extra domum ſuam agebant, uicini cibum miſſitabant, nec fas erat, ut de ſuo ueſcerentur. Hinc cibus, menſa ſeu panis lugentium dictus eſt.

Panis mendacij, eſt gloria, ſapientia & iuſtitia hominũ, Prouerb. 23. Ne deſideres de cibis eius, quia ipſe panis mendacij, quod uidelicet paſcere uideatur, & nõ paſcit. Nam uſtitia & prudentia humana uidentur ſeruare, & nõ ſeruant, ut in Abdia dicit, Quis dicit in corde ſuo, quis detrahet in terram? Et Prouerb. 23. cap.

Panis

Pānis pinguis quoq; abundantiæ & iucunditatis mysterio seruit, Genesis. 49. cap. Aser pinguis panis eius, & præbebit delicias regibus: Vide nomen Pinguis, infrà.

Panis, in scripturis sæpe cibum animæ significat, & ideo: Sicut enim uerbum dei læti ficat, recreat, refocillat animam, sic debilitatur rursum per falsas doctrinas hominum, uexatur, angustiatur.

¶ *Parabola* scripturæ sacræ more sæpe pro narratione accipitur, ut Petrus apud Mat thæum euangelistam apertissimum Christi sermonem uocat Parabolam: Nihil ingredi ens in hominem, impurat hominem. Et Lucę. 6. capite. Dixit autem parabolā illis. Item, Parabolam, Esaias canticum appellat, ut Esaiæ. 5. capite, Age (inquit) cantabo dilecto meo canticum. Dominus Matthæi parabolam dixit. Esaiæ 14. cap. sunt sales conuitio sæ: Et sumes, ait, Parabolam hanc contra regem Babel, & dices, Quomodo quieuit exactor, quieuit aurum tributarium. Septuag. θρῆνον, id est, carmen lugubre, Psal. 87. Factus sum illis in Parabolam, id est, opprobrium.

Hinc quoq; Hebræis symbolū & ænigma. Nam Maschal omnem sermonē obscurio rem & grauiorē & obscuram sententiā, quæq; uiderent reconditi aliquid in se habere, parabolā ipsis uocatā certum est. Hoc est sermonē ænigmaticū et symbolicū, qui altiore sensu prægnās est. Nām parabolæ seu prouerbia ferè cū collatione efferunt. Ideo intelligit scriptura per parabolā celebre dictum et factū, & omne quod imagine docet. Nam Maschal conferre & simile esse, unde & pro paradigmate manifestè ponitur, ut cum dicit Dauid, Factus sum Maschal Paradigma. Comprehendit ea uox itaq; & adagia seu Prouerbia, & Chrias & Apophthegmata. Exempla quoq; ac alias sermonis figuras per Ænigmata intelligit Matth. 13. dicta quæ in se habent sensum acutū & latentē siue abstrusum: quæ deniq; ipsa ui acute excitant auditorē ad diligentiorē perueſtigationē. Igitur Parabolę seu Prouerbia, nempe dictiones quę grauissimis refertę sunt sentētijs. Ænigmata uerò, quæ arcana paucisq; nota cōtineāt mysteria. Psal. 77. Aperiā in parabolis os meū, loquar propositiones ab initio. Inclinabo in parabolā aurem meā. Et Psal. 49. Aperiam psalterio propositionem meam. Ænigma uertunt Hebræorum interpretes. In sacra idem penè sunt Parabolæ, uerba sapientium, & ænigmata, & ex eo quod reconditis, & quæ præcipuè apud mundi amantiores interpretatione egeant, referta sunt sententijs. Vobis, inquit Christus suis, datum est noscere regnum dei, cæteris autem, idest, mundo deditis, in parabolis. Huiusmodi quidem locutionis genere Christum in terris usum fuisse testatur Euangelista.

Parabola quoq; pro allegoria utuntur Hebræi, ut Matth. 13. Hæc est Parabola, hoc est, hic est sensus allegoriæ. In summa qui ex Hebræis fuerunt, nos per omnia imitati sunt. Isti ergo quicquid obscurè dictum & allegoricum est Maschal illis dicitur, quod interpretantur παροιμίαν, id est, prouerbium. Ioan. 16. cap. Hæc per prouerbia loquutus sum uobis. Fit ut citra discrimē parœmia, pro parabola & allegoria utuntur. Et rursus *parabola* pro allegoria, ut auditum est.

¶ *Paradisus*. propriè locus ille in Eden ad ortū dicitur, quem plantauerat dominus, et in quem hominē collocarat, ut delitijs & uoluptatibus frueret. Hortus uerò ob cultum dictus est. Solent enim horti & cultiores & amœniores esse, quemadmodū hic quoq; locus cæteris fuit instructior ornatiorq;. Hinc Paradisus metaphoricos dici cœpit, quilibet locus amœnus, idq; ad similitudinē & secundū allusionem Paradisi terrestris, cuius est mentio, ut iam meminimus Gen. 13. de planitie Sodomitica; quod fuerit sicut Paradisus dei siue domini. Sed et cœlorū regia ob felicitatē absolutissimā Paradisus dicta est. Hinc Matth. 27. dictio illa Paradisi, horum significat, quales solent esse, in quibus regū delicię sunt. Ebræi uocāt פרדס. Aliàs dicit Eden, hortus uoluptatis. Sed quod Euangelista dicit, Hodie mecū eris, &c. nō utiq; terrestri, sed in cœlorū regia. Et Paulus asserit se in Paradisum raptū: per allusionē significat se cœlesti & eximia refocillatū uisione, 2. Cor. 12. Hinc pro omnis generis uoluptate & gaudio accipitur. Apostolus hoc loci Paradisum appellat locum diuiniorē: in quo apertior dei gloria refulget. In summa Paradisus hortus est, ac locus deliciarū plenus, Et in citato loco per Synecdochē pro uoluptate et amœnitate eximia ponitur, qua mens Pauli ita capta est, ut non facilè auelli potuerit, puta qui se in cœlo iam tum esse existimabat. Simile quiddam legimus Matth. 17. quum se Christus suis glorioſum exhibuit. Per cœlum tertiū, ut 2. Cor. 12. habetur. Nonnulli putant simpliciter per hyperbolam uehementem quendam excessum & raptum intelligi.

¶ *Parare*.

¶ *Parare* pro confirmare, durare ſacra lectio accipit, ut: Verbum domini parabitur, id eſt, confirmabitur, durabit.

Parare lucernam, ſignificat felicem euentū in rebus omnibus, Iob 31. uel 29. Quum luceret lucerna illius, id eſt, quum omnia feliciter ſuccedebant, felicem euentum ſortiebantur, Pſal. Paraui lucernam Chriſto meo.

Parandi uerbo, pro properandi & erigendi uerbis utuntur Hebræi. Marci 1. capite. Hinc parare uiam Domino, eſt non reſiſtere gratiæ quæ offertur, & abijcere quicquid ingredienti Domino poſſet offendiculo eſſe, quemadmodum & uulgo ſerui ante dominos ſuos gradientes lapides, ligna, & quicquid huiuſmodi uiam Domini remorari aut expeditam reddere poſſit, remouent. Matth. 3. Ioannes optauit è uia abijcere & remouere, ne Chriſto eſſet offendiculo. Et Lucæ 1. Ad parandas uias Domini. Omnis caro corrupit uiam ſuam, hoc eſt, eum uiuendi modum, quem Dominus præſcripſit. Has corruptas uias reficit ac præparat Propheta. Sic enim Hieremiæ præcipit Dominus, ut diruta inſtauret.

Parare cor ſuum ad quærendum Legem Domini, quod eſt, ac ſi Latinè dicas, Appellere animum ſuum ad cœleſtem philoſophiam cognoſcendam, Eſdræ 7. & 5. cap.

Parare eſt etiã (Pſal. 8. Quas parasti) nõ ſimplex aliquod & qualecũq; opus, ſed opus ſingulariter, ſapiẽter ac prudenter magno ordine ac decore magnaq; diligẽtia formare.

¶ *Parentum* appellatione uſu linguarum omnium, honorantur primum parẽtes externi & corporales, deinde miniſtri uerbi dei, qui nos in Chriſto regenerant. Tertio magiſtratus ciuilis. Quarto, prçceptores uel literarũ uel opificiorũ. Quinto, tutores, conſanguinei & affines, auus, auia, abauus & abauia, &c. Poſtremo, omnes maiores & ſenes, de quibus ſcriptura ait: Coram cano capite conſurge, & honora perſonam ſenis. Sic Decalogi præceptum clarè præcipit, Honora parentes, ut longæuus ſis ſuper terram. Pſal. 27. Nam pater & mater mea deſeruerunt me.

¶ *Paries* dealbatus Act. 23. prouerbiali figura dicit ille, qui aliud ſimulat, & aliud est: ut ſi quis à facie et habitu iuſtitiam quandã oſtentet, intus autem ſpurcus ſit et impius, quales hypocritæ apud Matthæum in 23. cap. erant, quos ſepulchris dealbatis aſſimilat Dominus. Dealbati enim parietes caduci eſſe ſolent: cæterum ne tales uideantur eſſe quales ſunt, dealbantur fidelia.

D. Auguſt. dicit, Minus intelligentibus conuitiũ ſonat: intelligentibus uerò prophetia eſt, id eſt, ſimulatio ſacerdotalẽ præferens dignitatẽ, & ſub hoc nomine tanquã candido tegmine interiorem quaſi luteam turpitudinem occultans. Hæc ille.

Paries inclinatus & maceria depulſa, in Pſal. 61. ſpiritus ſanctus uolens inglorios impiorum conatus ac ſibijpſis plurimum noxios oſtendere, credentes quos iſti extinguere moliuntur, quod ad ſtatum rerum terrenarum attinet, parieti comparat ruinam minanti, & maceriæ impulſæ ac loco motæ. Quaſi uerò ſpecioſum improbi hinc reportẽt triumphum, ſi prçcipitent iam caſurum. Quouſq;, inquit, irruitis in hominem? qui uos metipſos omnes interficitis, incumbentes parieti inclinato & maceriæ depulſæ.

¶ *Pars, Portio*, more ſcripturæ, non philoſophicè ſignificat particulam, ut cõtra tota diſtinguatur, ſed idem eſt quod ſors, hæreditas, calix, funiculus, peculium, portio, quæ omnia ferè pro eodẽ capiunt, Pſal. 16. q̃d olim hæreditates in tribus duodecim diſtributæ ſunt. Sic illud, Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei. Portio mea Domine in terra uiuentium, Thren. Hier. Pars mea domine dixit anima mea, Pſal. 9. et Lucæ 12. Partem eius ponet cum infidelibus, hoc eſt, hæreditas eius erit cum impijs & hypocritis, id eſt, habebit illum hypocritarum & infidelium loco. Sic Terentius dixit: Vt hæream in parte aliqua apud Thaidem, id eſt, ut ſim aliquo loco apud Thaidem. Et hoc frequẽs eſt Hebræis pro agro & poſſeſſione uſurpari. Item,

Pars pro toto non rarum eſt ſcripturæ. Nam ſæpenumero Partem pro toto uſurpat Exodi 34. Deos conflatiles ne feceritis. Non enim quia fuſiles tantum nominauit ductiles, fictiles ac ligneos permiſit. Sic et illud, Primitiuũ ſubiugalis redimes, &c. Exodi 34. Panem non comedit, & aquam non bibit, omnem cibum & potum ſignificant.

¶ *Parturire* iniquitatem ſeu iniuſtitiam, ut habet Pſal. 7. eſt conatus impios perficere quos mente cõcepimus. Parere uerò mendaciũ, eſt nõ perficere quos mẽte cõcepimus. Similitudine prægnantis uelut ob oculos exprimit & exponit Vates irremiſſos Saulis conatus, quibus uitę ipſius inſidiabatur. Conceptui comparat cordis illius conſilia. Vocat illa

cat illa adflictionem, intelligitq; persequutionem, quam ferebat. Parturitioni comparat, conatus perficiendi quod mente conceperat. Illos uocat iniquitatem seu iniusticiam. Erat enim ipsa iniquitas, hominem non modo innoxium, sed & benemeritum adhæc et genero, quærere ad mortem. Partum uocat, opus propositum. Hinc, quoniam perficiendū nō erat, tribuit mendacium. Pariet, inquit, mendaciū. Hoc est, nō perficiet quod mente concepit, & tot improbis conatibus parturit. Simile argumentū habes apud Esaiam de rege Assyriorum cap. 33. quod editurus sit, uidelicet suum ipsius exitium.

¶ *Parcere*, Gene. 45. Oculi uestri non parcent, hoc est, non satisfacite oculis uestris. Et Deut. 12. 19. cap. Non parcet, legit Hebræus, ei oculus tuus, hoc est, non misereberis eius, ut noster legit. Instrumentum affectus pro affectu hic ponitur.

¶ *Paruulus* pro imperio, Prouerb. 1. cap. Ad dandam paruulis astutiam. Interdum Paruuli simplices dicuntur, & hi qui persuasibiles sunt facile, Prouerb. Vsq; quò Paruuli diligitis infantiam? Et 13. cap. Innocens credit omni uerbo, Psal. 18. Item, humiles spiritu sancto iuxta illud: Custodit paruulos dominus. Aliquando etiam sunt cogitationes prauæ priusquam executioni tradantur, sic Beatus qui allidit paruulos suos ad petram, cuius & D. Hieron. in plerisq; locis meminit.

¶ *Paruulorum* ergo uaria sunt genera. Alij sunt ætate paruuli, in quibus etiam ipsis magna relucent & admiranda diuinæ prouidētiæ argumēta. Alij sunt paruuli non ætate quidē, sed intellectu. Hoc sensu, utimur & nos Germani, dicentes. Es ist ein lauters kind. Rursus alij sunt paruuli nec ætate nec intellectu, sed affectu, nihil de seipsis sentiētes: Sicut ad Saulē dicebatur: Cū esses paruulus in oculis tuis, caput tribubus Israel factus es? 1. Sam. 15. Et 1. Reg. 3. dicebat Salomon: Ego sicut puer paruulus, ignorans egressum & introitū meū. Et Hier. 1. Ah, ah, ah domine deus, ecce ego nescio loqui, quia ego puer sum. Et in prophetis alicubi paruuli, inquit, dominabūtur eis. Et Matth. 11. Denicq; sunt paruuli nec ætate, nec intellectu, nec affectu, sed aliorū existimatione tantū. Postremo, qui pij sunt: etiā affectu & iudicio proprio sunt paruuli. De postremis quoq; loquitur Psal. 8. & Matth. 21. cap. Ex ore infantium, seu paruulorum, &c.

Paruulis atqui dimittere reliquias, ut Psal. 61. habet. Immensa diuitiarum cupido quàm sit detestabilis in hoc Psalmo probè taxat cœlestis spiritus, causam asserens tam perditæ auaritiæ, sobolis numerosum prouentum: Nam quum præstaret deo fidere in prole educāda, & bonis illū artibus instituere, quò ex industria & labore manuū uictita ret, ut Psal. 127. docetur: Nam ibi, beatus dicitur, qui hac ratione uictum sibi parat. Impij uerò contra fas & nefas cōgerunt opum immēsam struem, non ut inde uiuant, sed potius ut hac mali materia etiā perdant liberos, uolunt enim in illos, non modo rei familiaris & nominis, sed etiā impietatis & æternæ damnationis esse hæredes.

Paruulorum postremò sagitta apud Dauidem quoq; hæc loquutio reperitur: Iacula *puer*orum ob sagittandi imperitiam, plerunq; in caput eorum retorquentur, nec eius *habē*t uires, ut possint nocere. Ita impiorū conatus in delēdis bonis uiris nō raro sibi potissimū incōmodat, & uanior est quàm ut possit quod nititur. Exemplū in prōptu est impiorū Iudæorum, qui dum Christum perdere curabant, nihil profecerunt.

Paruuli, apud Matth. 11. cap. & alibi sunt, nihil sibi arrogantes humanæ & secularis sapientiæ, quibus dominus sua reuelat mysteria. De his & Dauid loquitur Psal. 119. Intellectum dat paruulis, declaratio sermonum tuorum. Iidem appellantur stulti, non quod reuera stulti sint, sed tales esse mundo uideantur.

¶ *Pascha*, seu passa: hoc est, transitus, seu præteritio, aut transitio, uarijs modis capitur: modo proprie pro ipsa transitione, aut præteritione angeli in Ægypto, quum cæderet primogenita. Pepercit autem Israelitis in quorum ostijs sanguis agni aspersus erat: modo pro ipso die festo, modo pro agno qui mactabatur. & hoc metonymicos, ut apud Euangelistam: Vbi uis paremus tibi pascha? tamen dicitur mactare, edere aut parare pascha. Sic passa, pro agno ponitur: & rursum agnus, passa dicitur, quum tantum memorandū esset præteritionis. Paschæ dies quoq; uarie dicitur. Marcus dicit Erat Pascha. Matthæus autē, Post biduum dicit futurū pascha. Lucas exponit & dicit imminebat, aut instabat dies festus paschatis: hoc est, In propinquo erat: nempe, post biduum. Anticipatio ergo est temporis. Festum uerò paschatis, Ioanni uidetur esse dies sequens esum agni. Sic dies azymorum ponitur pro paschate, quia simul concurrebant.

¶ *Pascere*, idem apud Hebræos quod regere, Psal. 2. Pasces eos in uirga ferrea. Septuginta, reges. ποιμαίνω & pascere & regere Græcis significat. Vnde Homerus principes ποιμένας λαῶν: id est, pastores populorũ appellat Iliad. A. Et Hie. 2. Et pastores præuaricati sunt in me: hoc est reges & principes & præfecti. Pro delectari. Psal. 36. Inhabita terram & pascere fide. Verg. Atq; animum pictura pascit inani.

Pascere item est docere, hortari & consolari adeoq; & uerbo ueritatis reficere. Neq; uerò rei rusticæ scriptoribus quælibet, probantur pabula, riui quilibet. Ergo D. Petrus 1. Epist. 5. cap. Nullum patet ouibus dei pabulum, quàm diuini uerbi cibũ suauissimum animabusq; fidelibus cœlo demissum. Hinc pascua pro doctrina, ut patet in scripturis prophetarum, ac in Actis Apostolorum cap. 19.

Pascere puluerem, Esaiæ 44. Apparet omnino prouerbialem sententiam apud Iudæos fuisse, qua usi sint, quum quis studium quidem aliquod sectaretur, at prorsus friuolum & inutile. Sic sunt omnia humana. Pascere puluerem: id est, custodire. Pascitur puluere: id est, laborauit in uanum.

Pascere, sumitur interdum in malam partem & contrariam. Raa, uox ipsa pascere significat, Mich 5. cap.

Pascere autem cinerem, est rem uanam & inutilem facere, sicut pascere uentum, aut ut suprà, puluerem.

Pascua quoque pro futura beatitudine, Psalm. 22. In loco pascuæ, ibi me collocabis. Nam pastum illud uiriditatis æternæ pabulum, ubi iam nostra refectio nullius defectus ariditate marcescit.

Pascua, pro plebe, ut Pascua eorum perdentur: id est plebes.

¶ *Pastores*, Hebræis & prophetis in loco reges, sacerdotes, præsides, præfecti, principes, ac magistratus, doctores, scribæ dicũtur, qui rempublicã sibi cõmendatam habent, Hier. 22. cap. Ezech. 34. Esa. 36. Omnes pastores tuos, inquit, depascat uentus: hoc est, consumet eos uentus. Pastores nihil norunt. Quomodo & apud Paulum Ephes. 4. Pastores & doctores cõiuncti sunt in unũ membrũ, quod prophetia & magistratu regitur populus dei. Et prophetæ allegoriis utẽtes ipsum Christũ uocauere pastorẽ. ut Hier. 23. deniq; ipsos prophetas. Et Homerus bonos principes, pastores appellat. Pastorẽ esse, est etiã uagari. Num. cap. 14. Pastores erũt: hoc est, more pastorũ uagabuntur.

¶ *Parum* parum, id est, pedetentim. Exod. 23 Parum parum expellam eos.

¶ *Participia* pro præsenti Indicatiuo, ut Exod. 5. Paleæ non dantur nobis, nihilominus dicunt: Nobis lateres facite. dicentes, pro dicunt. Vtuntur Hebræi participijs tam actiuis quàm passiuis, pro præsenti Indicatiui quo ipsi carent.

¶ *Passer*, pro prudentia, Psalm. 11. Transmigra in montẽ sicut passer. Et D. Hieron. in psal. 11. Passer es: hoc est prudens es. Et Psalm. 102. Et factus sum sicut Passer solitarius in tecto. Ideo passer, prudentiæ symbolum est, iuxta Hieronymi sententiam.

¶ *Patris* dictio larga est apud Hebræos. Nam patrẽ Hebræi appellãt principẽ, reiq; alicuius autorẽ, Gen. 4. Adam Iabal. qui fuit pater inhabitantis tabernaculũ & peculij.

Pater Edom: id est, origo Idumæorum. Et Iubal pater fuit omnis contrectantis cytharam & organum, principium & inuentor.

Item, Patris nomine ueniunt aliquando maiores, aui, abaui. Nam satis constat Abrahamum non fuisse genitorẽ Leui. Hebr. 7. cap. Gen. 29. Nostis Laban filium Nachor? Vocat Laban filium Nachor, quum esset filius non Nachor, sed Bathuelis, sed mos is Hebræorum qui etiam auum patrem uocant, propter rectam lineam sanguinis. Et Danielis 5. cap. uocatur Nabuchodonozor pater, quamuis auus fuerit, neq; id rarum est in scriptura. Patris nomine, præceptores, magistri ueniunt. 1. Samuelis decimo capite. Et 1. Corinth. 4. In Christo enim genui uos per Euangelium. Et Samuel ait: Quis est pater eorum?

Patris & Matris similiter uocabulo, summos necessarios intelligit scriptura.

Patres quoq; Hebræis præpositi, præfecti, heri, domini, cõsiliarij principũ: uti Ioseph patrem Pharaonis dixit, Gen. 45. Et Luc. 1. Corda patrum, præpositos & præfectos intelligit. Hoc scilicet docebit, ut fidi sint erga sibi commissos, officio suo diligenter inuigilent, Pro domino, ut patet de Naaman Syro.

Patris quoq; appellatione maiestatẽ ac summam uirtutẽ accipit. Actor. 4. Matth. 3.

Item Pater gloriæ, idem est ac si quis nostrum diceret pater glorioſus, Ephes. 1. cap.

Pater

Pater ſpirituum, ut eſt Hebr.12.cap. ſchematiſmo quodam dixit, pro patre ſpirituali, qui ſit ſpiritus: hoc eſt, deus. Ioan.4.

Pater, in diuinis capitur aliquando eſſentialiter. 2. Corinthiorum primo capite. Pater Chriſti. Allæoſis eſt, deitatis & perſonæ: nam pater eſſentiam ſignificat, non perſonam. Quis enim omnia conſolatur quàm deus? Deſultus ergo eſt ab eſſentia ad perſonam. Pater miſericordiarum: id eſt, deus miſericordiarum: eo quod perſonæ unus ſunt deus. Naturam Paulus diuinam Chriſti indicat: nam pater & filius eiuſdē ſunt ſubſtantiæ, eſſentiæ & naturæ.

Patris dictione appoſitiſſime quoq; gratiā noui Teſtamēti exprimit, qua in filios dei adepti ſumus quo clamamus Abba pater, Rom.8. Gal.4. Ioan.4. & Mat.6 cap.

Patris inſuper uocabulum in Paulinis cæteriſq; apoſtolicis ſcriptis, nomen charitatis eſt, quo appellamus deum propter magnam fiduciam, & non adpellamus dominum, quaſi timeare illum ſeruili timore, & accedere illum non audentes.

Pater tuus, inquit Eſaias .43. primus peccauit, & interpretes tui præuaricati ſunt in me, & non contaminaui principes ſanctuarij, Ibi patrem primum intellige Adam uel Abrahamum. Per interpretes, Moſen & Aaron. Per principes ſanctuarij, ſacerdotes, ut dicitur ad Hebræos 7.cap.

Patres porrò alij ſunt ſecundum legem, alij ſecundum carnem ſiue naturam, & tamen utercq; ueri patres. Tunc enim uerum patrem dixeris, quem deus patrem facit, ſua lege, non minus eſt pater quàm ille, qui ſecundum carnem genuit. Hinc Ioſeph ſponſus Mariæ uirginis, duos habet patres: alterum carnis, ſecundum Matthæum, qui uocatur Iacob: alterum legis, ſecundū Lucam, qui uocatur Heli.

Ad patrem uenire, eſt ad cognitionem & communionem illius uenire, ut Ioan. Et nemo uenit ad patrem: id eſt, ad patris cognitionem, &c.

Patres comederunt uuam acerbam, ſeu immaturam. Prouerbium erat, ut quum filius pro patre puniretur, dicerent: Patres noſtri comederūt uuam acerbam: Quaſi dicāt: Patres peccauerunt, & nos luimus pœnam. Eſt alium eſſe noxium, aliumq; pœnas pendere. Hierem.1 cap. In diebus illis non dicent ultra, Patres comederunt uuam acerbam, & dentes filiorū obſtupuerunt. Et Ezech.18. Hoc prouerbium Ionathas Chaldæus ſic in ſua uerſione explicuit: Patres peccauerunt, & filij uapulant.

Paternitas, Græcè Patria: id eſt, cognationes, familia dicitur, Epheſ.3.cap. Ex quo omnis paternitas in cœlis, & in terra nominatur.

Sine patre, ſine matre. Paulus Hebr. Melchiſedech ſine patre & ſine matre inducit. ſimile huic, terræ filius.

¶ *Pauper & Manſuetus* tenui admodum limite duo iſta nomina diuiduntur. Hoc enim Æni, illud Ænau dicitur. Hoc etiam Æni pauperē ſignificat, non qui deſtitutus ſit *penuria* atq; facultatibus, ſed qui corde ſit adflicto atq; humiliato, apud quē utiq; nullus eſſe poteſt iræ aut arrogantiæ locus, ſed nihil niſi manſuetudo & compaſſio. Vix autem plenius huius uocis ſignificationē atq; expreſſius poſſit accipere, quàm ex Lucæ Euangelio, ubi Chriſtum deſcribit fleuiſſe ſuper Hieroſolymam, atq; miſeriam eius deplanxiſſe. Et Mat.21.cap. Ecce rex tuus uenit tibi manſuetus. Et Moſes uir fuit mitis ual de præ omnibus hominibus, &c. Luc.7.cap. Pauperibus euāgelizantur: id eſt adflictis. Matthæus habet manſuetus, ubi propheta Zacharias Æni: id eſt pauper uel adflictus, nihil diuerſitatis eſt: nemo enim manſuetus eſt, niſi qui adflictionē æquo animo tolerat, utq; ita ſimul pauper exiſtat. Ad hæc non fuit Chriſtus niſi cū mānſuetudine pauper. Hoc & Iudæi tradūt עני idem eſſe quod עני

Pauperes ergo ſpiritu Chriſtus uocat Matth.5. qui prorſus in nulla re huius uitæ, & huius mundi confidūt à mūdo deſpecti & derelicti, & animo quodāmo adflicti, oppreſſi, ope deſtinati, gementes & miſeri, & contriti corde, captiui, compediti: nimirū adflicti, & quibus res aduerſæ ſunt. Hærēt uerò in ſolo deo: nam deus eorū, hæreditas & poſſeſſio, poteſtas, laus, probitas, fortitudo, proſperitas eſt. Breuiter nihil habentes, & tamen omnia in Chriſto poſſidētes, ut Paulus ait, 1.Cor.7. De huius generis pauperibus in prophetis præcipue autem in Pſalmis prædicātur, peculiariter tamen Pſal.72. Ergo pauperes Chriſti non dicūtur omnes qui uicatim, oſtiatimq; plenis manticis interdū ſtipē quærūt, aut ſecūdū inediā, pecuniarūq; indigētiā ſolūmodo iudicari oportet: uerū hi ſunt, qui ab ipſo ſeruatore noſtro deo in Euangelio, pauperes ſpiritu appellantur.

Pauperum porrò filij pro pauperibus intelligũtur, ut Psal. 72. & uersu 12. eiusdẽ Psal. Quoniam liberabit inopem clamantem, & pauperem, & cui non est adiutor, uersu 13. Benignus erit inopi & mendico, & animas mendicorũ saluabit. Vbicunq; in his, pauperem uel pauperes legis, in Hebræo habetur Æni Ænaum, quod humiles, oppressos, adflictos & miseros significat, &c. Vide Chrysostomum in homil. 29. quadam.

Pauperem atqui & stultus, pro ignobili, Hierem. 3. Forsitan pauperes ipsi & stulti. Vnde Apostolus 1. Cor. 1. cap. dicit stulta elegisse dominum, non claro genere natos. Roman. 1. Sapientibus & stultis: hoc est, imperitis.

Pauperem prohibere à desiderio, est rem à potente desideratam ei negare & ad colloquium desideratũ non admittere, Iob 31. Si prohibui à desiderio pauperis.

Pauperem apprehendere, pro iuuare facultatibus, Leuit. 25. Quasi dicat: non solum fratrem tuum Israelitam pauperẽ iuuabis, sed etiam peregrinũ & aduenã, qui ad paupertatem deuenerit. Pauperis manus nutare, seu declinare apud te, eodẽ cap. significat, si paupertate coactus fuerit petere opem à te, si opes eius fuerint infirmæ.

Pauperum nomina.

Adeò conuenit sanctitati & paupertati, & sancta lingua pauperẽ multis modis uocet. Aliquãdo Æbion quod simpliciter Pauperẽ significat, Æni quod magis dolentẽ ac adflictũ, & Helba quod oppressum & uim passum propriè significat. Hæc tria Psal. 9. ponũtur. Præter hæc sunt Dach quod Psal. 8. ponit. Et factus est dominus refugiũ Dachi, hoc est, pauperi. Dal & Rasch, & Mischen, quorũ omniũ differentias dare, fortè non est opus, nec huius loci. Hebræi autẽ pulchrè id possunt, obseruata etymologia. Dach à cõtritione & confractione. Dal, ab attenuatiõe & exiccatione. Æni, ab adflictione & mœrore cordis. Æbion, à noluendo seu desiderãdo, ut cui defit quod cupit. Mischen, ab apothecis & promptuarijs. quod sine eis sit. Rasch, à pereũdo & ad miseriã redigendo. Helechia, quod Hieronymus ab Hel, quod robur significat, robustũ facit. De his cõsulat Lector Concordantias Hebraicas, librum utilissimum.

¶ *Pauli* apostoli mos fuit, & illi hoc peculiare, ut ab externis & cæremonialibus ad interna ac rem ipsam commendandam, quæ cæremonialibus significatur, argumenta & epicheremata ducat exempla. A connubio ducit festiuissimum conatũ, quo permoueat ad obseruationem timoris altissimi dei, facit ex deo sponsum, siue maritum, nos & singulos totam ecclesiam, sponsam coniugem, & interim fidem, interim coniugalem æmulationem cõtemplantes, ut trahamur. ut pudeat aliò quàm ad deum, qui animis nostris maritatus est, spectare. Aliud à baptismo quo mergimur, simili quid patimur Christo quum in sepulchrum demitteretur, dum emergimus resurgenti cõparamur. Dirigit autem D. Paulus in omni doctrina sua, omnia ad regulam duorum maximorum præceptorum, in quibus lex pendet & prophetæ.

De Pauli nomine multa à multis dicũtur, sententia uerò quorundam Theologorũ, quod à Iudæis quidem Hebræo nomine Saul uocatus sit, Gentile autem & Romanum nomen adsumpserit, quod gentium esset Apostolus.

¶ *Paxilli* dictione fidele patrocinium Hebræi intelligunt, qui clientulorum causas fideliter agat, sicut clauis uel paxillus in pariete appensus fideliter seruat & retinet, etiam dormientibus qui appenderunt. Esa. 22. cap.

¶ *Peccare* & Latinis etiam pro labi & errare accipitur, ut Iudicum de fundibularijs Beniamitarũ scribitur, eos iaciendi peritos adeò fuisse, ut quisq; ad pilum lapides iaceret nec peccaret à pilo aberrando. Hinc peccatũ apud Mat. 18. cap. Quoties peccat frater, nõ ea usurpatur significatione, qua paulò ante Euangelista utitur, sed pro quouis errore, quo ecclesia dei non scandalum patitur aut accipit, sed qui priuatim in quemuis admittitur citra aliorum offensionem, Ioan. 16. pro superstitione & animi scelere, quemadmodum iustitia interdũ usurpatur pro uera pietate & religione.

Peccare. 1. Ioan. 3. cap. est studere & incumbere rebus malis. Ad hunc omnino modũ in Psalmis ac omni scriptura, de dei iustitia & iniquitate, spiritus sanctus loqui soler, quod qui non obseruarit, persæpe impingit.

Obseruandũquoq; est apud Hebræos duplicis esse significationis uerbum Peccandi, sicut apud Latinos piaculum, scelus scilicet ipsum, & id quo scelus expiamus, quapropter Peccare uerbum latissime patet. Nam חטא, Hebræis non solum peccare, sed peccatũ expiare quoq; significat. Quod quidẽ frequẽs est in libris Moseos, per metonymiã

pro eo

pro eo quod peccatū expiat, hostia. Sic Exo. 29 & Nu. 11. de rufa uacca, Habent eñ Hebræi dictiones quasdam, quæ utranq; significationē habēt ברך benedixit & maledixit, significat. Quēadmodum Latinis sacer, Auri sacra fames, Gen. 31. Ego peccabā de manu mea exquirebas: id est, si quid à feris laniatū, aut discerptū erat, tibi non ferebam domū, sed eo dependi, ego expiaui, meum erat damnum.

Hinc est quod Peccatum uulgari scripturæ more usurpatur etiam pro hostia, sicut 2. Cor. 5. Eum qui non nouit peccatū, peccatum fecit: id est, sacrificium & hostiā pro nobis Gal. 3. cap. Factus pro nobis delictum. Damnat Christus peccatū de peccato: hoc est, per suam mortē, quæ est hostia pro peccato. Et Hos. 4. peccatum pro hostia peccati accipit, quum inquit, Peccata populi mei comedent sacerdotes.

Peccata populi comedere, est consentire delinquentium. sic uides Peccatum sacrificiū significari, quo peccatum expiatur. Exod. 29. cap. & Leuit. 4. Iuuencum, peccatum cœtus est. Et ilico: Peccatum enim est. Et eodē cap. Et admoueat manum suam super caput peccati, hic hostia pro peccato. Et eodē cap. infrà: Peccatum est, id est, sacrificium pro peccato. Peccata, sacrificia pro peccatis dicebantur: Tale peccatum erat Christus. Augustinus de uerbis Apostoli, Sermon. 16.

¶ *Peccati* nomen uarie in scripturis sanctis accipi constat. Nam peccatum proprie accipi neminem fugit, abitror, aut pro admisso, siue per negligentiam, siue per incogitantiam. Latini Theologi delictum à delinquendo. Hebræi Hatath uocant, qualia uerò ita sint à quibus neminem perhibet immunem esse, Diuus Ioannes & Christus assiduis precibus expiare iubet, & dicere: Dimitte nobis debita nostra, &c. quotidiana enim quum sint, uelut assidui stimuli urgent pium hominem, & ad sui deiectionem, & culpæ deprecationem. Ideo peccatum primo pro infirmitate & impotentia naturæ corruptæ, quæ nos ad carnis adfectus illectat. Et sic morbus recte appellari potest. Quemadmodum infirmitatis, aut ægritudinis uocabulo generali omnes species morborū (ut febres, paralysim, & id genus cætera) intelligimus. Nō admodū dissimili ratione peccatū morbꝰ appellatur, ex quo diuersa & omnis generis peccata, ut ex radice infecta rami q-dē suppullulāt. Nam adulteriū, scortatio, crapula, auaritia, fastus, &c. fructus sunt, & stolones huius morbi. Hunc morbū Paulus carnē appellat, Gal. 5. aliisq; in locis. Nā huiusmodi stolones ex corrupta carne & radice subnascuntur. Et Paulus peccatū ꝓ morbo accipit Ro. 5, 7. Peccatū ꝓ Adam in mūdū uenit: id est omnes, homines corrupti & infecti sunt in radice. Nam totus homo caro factus est, Gen. 6. Cogitat ergo q̄ carnis sunt, peccatū originale morbus. Et 7. sed inhabitans in me peccatū: quasi diceret, Insitus ab Adamo morbꝰ. peccatū eñ per se talis non est, ut in nobis habitare possit, quin potius defectus quidā est & puersum prauūq; cōtra dei uolūtatē cōmissum facinus. Morbꝰ uerò: id est, belluinū, terrenū & carnale ingeniū in nobis habitat: id est hæret in nobis & illecebris uoluptatum mūdi huius, nos à deo abstractos sibi mācipare conatur, ut nostris tantummodo rebus attēti, omnia alia negligamus. Breuiter, in Epistola tota Rom. ferè peccatū, pro morbo usurpat. Sic 1. Cor. 15. & aliis locis. Capitur ergo peccatū semel pro ipsa incredulitate, quod peccatū qui habet & in eo manet, perit in peccato suo, eo quod in Christum non credit, damnatus ergo est. Mat. 12. Ioan. 3. Marc. ult. cap.

Secundo, accipitur peccatum pro ipso morbo hæreditario ex Adam, & pro defectu carnis corruptæ. Quatenus huic morbo sumus obnoxij, nihil ex nobis possumus: nam filij sumus iræ & mortis, etiāsi quiddā de uero deo cognoscimus, sed ex gratuito munere dei sumus per Christum à morte redempti, & uitæ restituti (nam ipse est uita) Adempta deinde est per Christum peccato uirtus qua grassabatur & aculeus, & amplius occidere nos non possit. Reconciliati postremo sumus per Christū deo patri, ut iam simus amici, filij & hæredes dei. Sic peccatum, quatenus morbus, per Christum interemptum est, si firmiter hoc per Christum nobis præstitum crediderimus.

Tertio. Capitur peccatum pro operibus malis, quæ ex morbo genitali tanquā ex radice, ut stolones ꝓgermināt. Et hæc oīa peccata per Christū Iesum tollūtur. Hoc testatur Ioan. his uerbis: Filioli mei, &c. Et ipse est ꝓpitiatio pro peccatis (peccatū pro opere peccati) nostris, &c. Hic peccare, pro in opera proruere accipitur, uel peccato cōsentire. Quarto, accipitur Peccatum pro hostia aut uictima, qua peccatū expiatur, ut suprà expositum est. Quinto, pro eo facinore, quod qui post maturā deliberationē atq; consiliū sciens, uidensq; cōmisit, incurritq; quod Græci ἁμαρτίαν, eò quod contra conscientiā, si Origeni

credimus, fit. Latini autē ſcelus, uocāt crimē aut flagitiū. Qua ſpecie latrociniū, homicidiū, bellū, uolūtaria qdem iſta, ꝓditio patriæ, inuſitata libido, uenale iudiciū, & id genus portēta malorū cōtinētur: qualia fuerunt peccata Da uid, Achas, Iudæ.

Peccatū cōtra conſcientiā, eſt quod quis ſciens ac uolens admittit, illud in ſanctis locū nō habet, & ſi tale aliq̄d peccatū deſignēt, gratiā dei fidēq̄ abiiciūt, & ſpiritū ſanctū à ſe repellūt, atq̄ deſinūt ſancti eſſe, & accepti deo. Hoc clare teſtatur illa ſpiritus ſancti oracula 1. Cor. 6. & Gal. 5. Qui talia agunt. 1. Ioan. 3. 1. Timoth. 1. Peccatum ideo in additis locis nō uſurpatur pro errore humano, ſed pro iniquitate, quæ eſt ex perfidia. Omnis qui cōmittit peccatū, idē & iniquitatē cōmittit, & peccatū eſt iniquitas ἁμαρτία ϑ ἀνομία. Et prius qdem ſolet nōnunquā uſurpari, ut auditū eſt, ꝓ uitio & infirmitate, apud Ioan. hic grauius quippiam ſonat: nempe ſcelus & flagitiū, cum uidelicet pecco non neſciens quàm fœdam rem patrem. & 1. cap. eiuſdem epiſt. Et ſanguis Ieſu Chriſti filij eius emundat nos ab omni peccato. Per peccatum, omne id intellexit quod Peccati nomine cenſeri poteſt, ſiue id capitale ſit, ſiue minus. Et Epheſ. 2. Cum eſſetis mortui delictis & peccatis, &c. Delicta autē ac peccata intellexit omnis generis uitia ac flagitia.

D. Hieron. inter alia uocabula diſtinxit, ut παραπτώματα, quaſi initia peccatorum ſint, cum ſcilicet cogitatio tacita ſubrepit, & ex aliqua parte conniuentibus nobis, nedum tamen nos impulit ad ruinam. ἁμαρτία uerò fit, cum quid opere conſummatum peruenit ad finem, id quod longe grauius eſt.

Peccatum quandoque pro pœna peccati, Zach. 14. Hoc erit peccatum Ægyptiorum & peccatum omnium gentium.

Poſt Peccata ambulare, pro peccare, der bubery nach gehen. 4. Reg. 13. cap. Notiſſimum eſt, ambulare poſt deos alienos.

Peccare fecit Iſrael, locutio Hebraica. hoc eſt, fuit autor idololatriæ publicæ, fons & origo, impijſſimæ defectionis. Hoc ſæpius occurrit in Biblijs.

Ad hæc, aliud eſt Peccare, & aliud peccato ſeruire, quemadmodū longe aliud eſt peccare, quàm in peccato manere. Nam omnes ſancti peccant, quia homines ſunt, ſed in peccato non manent, & peccato non ſeruiunt: ſeruiunt autem peccatis, qui carne ſuperati genio indulgent, neq̄ à malo ſuo reſipiſcunt, ſed in uia peccatorum & impietatis infixi, dolere deſierunt: ut eſt in Epheſ. Paul.

Peccare uoluntarie. ut eſt ad Hebræos cap. 12. nō ex infirmitate quadam peccare, carnis ſuccumbere cupiditatibus, ſed qui deſtinata malitia ueritatem in mēdacio detinere: nempe qui nōrunt, quod nulla alia in orbe poſſit hoſtia pro peccatis quàm unicū Chriſti, interim uerò ſe iſti unicè adeò non committunt, ut magis aſperentur, itaq̄ in cōtemptu dei impie uiuendo pergunt, &c.

Peccatum quandoq̄ pro ipſa re, quæ reſtituenda eſt, ut Num. 5. cap. Iuxta Septuaginta, Et reſtituet peccatum ſuum ipſam ſummam. Hebræus, Et conuertet peccatum eius ſuper caput illius: id eſt, reuerti faciet rem in ſuum locū, & ad poſſeſſorem ſuum, & ad eum, in quem peccauerant.

Peccatum interim pro ipſa incredulitate, impietate, ſiue infidelitate ſæpenumero accipi uidemus, ut Deut. 20. Peccetis. Et Ioſue 13. Non poteritis ſeruire domino, &c. Chriſtus in Ioanne: Spiritus arguet mundum de peccato.

Peccatum in foribus cubas, aut quieſcit, idioti ſmus eſt ſermonis Hebraici: hoc eſt, in loco ualde inquieto. Itaq̄ fieri non poteſt, quin expergefiat, & ſicut furioſa beſtia tearripiat. Et idem eſt quod Chriſtus Mat. 10. Nihil opertū eſt, quod non reueletur. Impius eīm putat peccatum quieſcere & latere, ſed in foribus non poteſt quieſcere: arguitur tandem, et prodantur in publicum, itaq̄ fieri non poteſt, quin expergefiat. Sic peccatum Cain quieſcebat, ſed tandiu donec ſcilicet uox ad eum facta eſt, Vbi eſt Abel frater tuus? Hic peccatum Cain reuelatum & expergefactum: hoc eſt, reuixit. Peccatum regnare, eſt obedire peccato, Ro. 6. per cōſenſum mētis. Eccleſ. 16. Poſt concupiſcentias tuas non eas. 1. Pet 2. & per operis executionem, Pro peccatis noſtris ſeipſum Chriſtus dedit. Hebraico idiomate dixit, pro eo quod eſt ſponte ſua ſeſe ad mactandum & mortem, offerre pro emundatione peccatorum noſtrorum. Peccatum erit in te, Deut. 23. Id eſt pœna peccati: hoc eſt, mulctaberis, & 15. cap. Peccatum in eo: id eſt, puniaris.

Peccatum inducere ſuper aliquem, eſt in cauſa eſſe ut tam grauiter peccet aliquis deum. Geneſ. 20. cap. Induxiſti ſuper me: &c. Id eſt, quare fui in cauſa ut tam grauiter

pecca-

peccarem in deum. Et Exod. 32. Vt induceres ſuper eum peccatū maximum. Id eſt, quod impuleris eum in tantū peccatum: ſiue quod eum peccare feceris tam grauiter. Peccatū ponere ſuper aliquē. Id eſt, ne imputes nobis hoc in peccatū, Numer. 12. Peccatū ſuum portare, eſt dare pœnas pro peccato ſuo. Et peccatū aliquē apprehendere, eſt quoq; pœnas dare, Num. 32. Peccatū apprehendet uos. Peccare in animā ſuam, Numer. 18. hoc eſt perierunt propter peccata ſua. Peccare in deū, eſt peccare in his quæ ad cultū dei pertinēt: ſic peccabant filij dei. 1 Reg. 2. Et unde ibi dicit, ſi in deum peccauerit uir, quis orabit pro ipſo? ſic etiam peccat, qui peccat in homines, qui pertinent ad deū. unde Gene. 20. Benedictū eſt Abimelech, propterea peperci tibi, ne peccares in me, auferendo, ſcilicet Abrahā uxorē ſuā: ſic & Paulo dictū eſt 9 cap. Peccare uero ſibi, id eſt, ad damnū ſuū. Peccata numero triplicia ſunt: Originale, dicit, malū omnibus hominibus innatū, propter ꝙd homo nec deū æſtimat, nec proximū amat, ſed ſui ſolius ſtudioſus eſt. Actuale uerò dicitur in quod homo per infirmitatē carnis uictus labaſcit: interim tamen deū non reijcit, aut ueritatē eius nō contemnit, nec illi reclamat. Vel: Peccatum actuale ſignificat fructus uitioſæ naturæ, hoc eſt, affectus et facta contra legē dei. Peccatū mortale in genere eſt defectus, uel inclinatio, uel actio contra legē dei, offendens deū, nō remiſſa, ſed iam irā dei et æternas pœnas promerens. Sunt igit in nō renatis peccata mortalia ipſe morib. originis & omnes uitioſi affectus, et omnes prauæ actiones. Peccatum mortale & regnans idē.

Peccatū eſt & ad mortem, quod aliud nullū eſt quàm peccatū in ſpiritum ſanctū, per fidia ſcilicet & incredulitas. Peccare ergo in ſpiritū ſanctum, eſt diuinæ uirtuti, potentiæ, ueritati agnitæ & manifeſtæ obſtare ac repugnare, aut eam calumniari & blaſphemare, atq; in hac blaſphemia perſeruare, & ex deſtinata malitia nō ex infirmitate aut ignorātia peccare, nec redire aut reſpicere. De hoc peccato habet Matth. 12. & ad Hebr. 10. Voca uolentes peccare, ut ſuprà auditum eſt, quod haud aliud eſt, quàm cognitam ueritatē te mere fœdeq; aſpernari, contemnere, reijcere ac oppugnare. Et Lucæ 12 cap.

Peccatum facere, eſt de committendo peccato ſtudioſe noctes ac dies meditari. Sicut bonum facere, non eſt ſimpliciter aliquid facere quod in ſe bonum ſit, ſed beneficentiæ ſtudio deditū eſſe. Ioan. 8 cap. Omnis qui non facit peccatum. Eſt ſtudio peccandi teneri, etiamſi peccatum actu nondum perficiatur.

Peccatum originale nihil aliud eſſe dicimus, quàm morbū illum qui hæreditacio iure ab Adamo primo omnium noſtrum parēte in nos deriuatus eſt. Per morbi uocabulum uitium naturę intelligimus, quod quis citra culpā ſuā, uel per generationē, uel alijs de cauſis. Scelus enim & peccatum temeritas quædā eſt, cui homo affectibus priuatis raptus ſciens uolens q; inuoluitur. Peccatum ergo Originale defectus eſt, diminutio et uitiū primæ illius naturę, quā deus omniū creator homini primitus indiderat. Ergo originale peccatū morbus eſt, eo ſignificatu. Rom. 5 & 7. Paulus accipit, ut ſuprà auditum eſt.

Peccatum peccato addere ſeu accumulare, eſt uerbum domini non audire, prophetas ſpernere, & auxilium impiorum implorare.

Peccare, leuare, Hebræis eſt remittere, tollere, adimere Geneſis 4 cap. de Cain: Maior eſt iniquitas mea, &c. Et 18 cap. Et nō parebis loco propter quinquaginta, id eſt, nō tolles נשא tum leuare ſignificat, tum parcere. Suprà in litera L, Leuare. Peccare autem ſine lege. Vide ſuprà in nomine Lex.

Ad Peccandum addere, pro eo quod eſt, Iterum, rurſus, Exod. 19. Et addens ad peccandum Gene. 8. Et addens columbam ex arca.

In Peccato mori, eſt in peccato ad mortem uſq; ſine pœnitentia durare, Ioan. 8. cap. Et in peccato ueſtro moriemini.

In Peccatorum manus tradi, eſt in omnē illorū poteſtatē & libidinē tradi. Matth. 26.

¶ *Peccatore* illum exteriorem hominem impium, uocat ſcriptura, non ſolum ſecundū facta externa, de quibus tantum mundus iudicat, ſed etiam ſecundum cor ubi radix eſt. Incidunt & ſancti in uiam peccatorum nonnunquam, ut agnoſcant qui ſunt, ut diſcāt non in ſe confidere, ſed cautiores fieri per legem domini: ſic neglecto uerbo dei, ſe uidēt corruiſſe, ergo omnes ſancti quotquot ſunt, & fuerunt, peccatores facti ſunt.

Peccator deinde accipit pro eo qui in peccatis ſuis ſordeſcit & deſperat, nec reſipiſcit, nec Chriſto credit, ſed manet in peccatis 1. Ioan. 5. Huiuſmodi Peccatores obſtinatos nō exaudit deus, Ioan. 9. Nā fruſtra clamat, qui nō pœnitet. Hoc eſt, nō q quouis modo peccatis obnoxij ſunt, ſed qui in perfricta fronte ita peccatis ſeſe addixerūt, ut inde meruc-

rint cognomen. Quales erant ij, qui in hiſtorijs Euangelicis peccatores Hebraice chataim, flagitioſi, malicioſi uocantur, quorũ animus totus malis ſeſe dedidit. Quslisq; illa ciuitate peccatrix. Hoc certè nomine Gene. 13. Sodomitæ. 1. Reg. 15. Amalechitæ charaim, peccatores uocãtur. Neq; enim alios peccatores, quàm quos & improbos, ſceleſtos atq; flagitioſos Dauid Pſal. 1. uocat. ſimiliter Mat. 26. In manus peccatorũ. Qui omnino impij, & nullo dei timore præditi fuerunt. Et Pſal. 22. Et concilium malignantium obſedit me. Et Act. 2. Peccatoris uocabulum, interdum pro extraneo & abiecto. 3. Reg. 1. Et ego ero & filius meus peccatores. hoc eſt, extranei & abiecti.

¶ *Pectus*, allegorice fauorem & charitatem ſignificat. Exo. 28. Nam pectus, ſedes eſt amoris. Ac in ſacrificijs præcipue ceſſerunt ſacerdotibus pectus & armus. ſignificatur q; Chriſtus effuderit omnem beneuolentiã animi, omnem amorem pectoris in eccleſiam, ac uelut in ipſa communem habere mercedem, quam propter onus paſſionis ſuæ conſecutus eſt. nã armus aptus eſt ad onera ferenda. Pectorale, iudicij arcã deſignabat. Exo. 29.

¶ *Pecus*, languidum ſeu ægrotum ſanare. Ezech. 34. eſt peccatores corrigere uerbis & operibus. Confractum alligari, eſt fractum tentationibus, anguſtijs, paupertate, debitis & infirmitatibus adiuuare.

Pecora campi, congruentiſſime accipiuntur homines in carnis uoluptate gaudentes, ubi nihil arduum, nihil laborioſum aſcendunt. Campus eſt enim etiam lata uia. Et in campo Abel occiditur. Et in Pſal. 8. Pecus dei eccleſia.

¶ *Pecuniæ* nomine continentur omnia, quorum iure domini ſumus, & quorum uendendorum atq; donandorum habere poteſtatem uidemur. Hæc Aug. de lib. arb. lib. 1,

Pecunia plena tradere hæreditatem aliquam. Gene. 23. Plenam pecuniam uoeat, iuſtum ac ſufficiens precium. Gen. 43. Pecunia ueſtra uenit ad me. i. pecuniã ueſtrã accepi

¶ *Peculij* dictione poſſeſſio uenit. Pſal. 134. Iſrael in peculiũ ſuum. Septuaginta, Poſſeſſionem. Nam elegit ſibi Iacob Iſraelem in peculium ſuum. Hinc 1. Pet. 2. uocat D. Petrus Chriſtianos populum peculiarem, ſeu populum acquiſitionis, tropo Hebr. pro populo parto ſeu acquiſito, nimirum ſanguine Chriſti. ein erarnet uolck. Populus peculij. Plura de ſignificatione huius uerbi. Eraſmus in Annot. 2. cap. ad Tit. peculium idem eſt quod theſaurus prædilectus. Exod. 19. Et ſic uocat dominus populum ſuum, cui togam ſuam tradidit, & uiuendi formam præſcripſit, atq; ſacerdotale regnum contulit.

¶ *Pedis* ſignificatio pro affectu & deſiderio & uoluntate cordis uſurpatur. Pſal. 25. Pes meus ſtetit in rectitudine. i. ego neminem læſi, nec ledere uolui, ut uiri ſanguinum, quorum pedes ueloces ſunt ad fundendum illum. Sicq; affectus meus ſtetit in uia recta uerbi tui. Pſal. 35. Non ueniat enim pes ſuperbiæ, ne ſcilicet arrogãter de meipſo ſentiã, de mea ſapientia, iuſtitia, uiribus, arbitrio præſumam: ne me aliquid eſſe putem, cum nihil ſim, ex quo non inuenio in carne mea bonum. Luc. 15. Calceamenta in pedes. A planta pedis ad uerticem uſq; non eſt ſanitas in nobis. Pedes, affectus & quotidianos lapſus fidelium. Pedes ac manus, pro actione accipiuntur, quod probatur ex ſuperiori Pſalmo citato. Vide Iſychium in Leuit. lib. 2. cap. 4. 8. 14.

Pedum quoq; nomine, præſentatio uenit. Vide Aug. ad Fortunatianũ. Pedes etiam Dauid appellat progreſſus conſcientiæ, quibus de incœpto ad rerũ exitus prouehimur.

Pedes cooperire ſeu tegere, Hebraiſmus, quo rem obſcœnam uerbis uerecundis procacare & exonerare aluum, apud Magiſtros ſignificat, honeſte opus naturæ circumloquuntur Hebræi. Siquidem qui uerecundi ſunt, & huic operi indulgent, ueſtibus nudos pedes & crura tegunt. Iud. 3. & 1. Samuel. 24. eſt ſoluere potius ueſicam & meiere, quàm ſtomachum.

Pedes lauare, ſeu abluere. Ioan. 15. nequaquam pedum tantum lotionem exigit, ſed ueræ dilectionis officia quæuis. Synecdoche enim eſt, ne ex eo quod ſeruiliſſimum uidetur, omnia officia intelligas. Qui nanq; eò demiſerit ſe, ut ex ſyncera dilectione etiã hoſti, nedum fratri lauet pedes, quid illi miniſterij, quid officij detrectet?

Pedes abluere, allegorice, eſt quotidiana delicta coram deo gemendo & deteſtando agnoſcere & confiteri, & ſubinde poſt lapſum ad deum accurrere per pœnitentiam. Et ſuprà in uerbo Lauare pedes, diffuſius.

Pede ſecundo introiſſe, ſolemus dicere, cuius introitum proſperitas aliqua ſecuta ſit.

Vtroq; pede claudicare, quid ſit, uide Aug. in epiſt. Hieron. ad ipſum, epiſt. 26.

Ad pedẽ meũ, Hebraiſmus eſt. i. ad introitũ meũ, uel aduentũ, uel ad præſentiã. Gen.

30. Locupletauit te Dominus ad pedes meos. Nam hic Hebræi appellant præsentiam.

Ad pedes dei, uel Christi sedere, est non solum deum suppliciter inuocare, sed etiam suæ sapientiæ ac rationi, quæ coram deo stultitia est, immo etiam uoluntati carnis resignare. Qui, inquam, sic humiliantur in conspectu dei, docebuntur & illuminabuntur à deo, ut sint docibiles dei, alioqui ministerium uerbi per homines nullum erit, quo tamẽ medio uult deus ad homines. Sic Maria Luc. 10. sedens ad pedes Iesu audit uerbum eius.

Ad pedes uerò sedere, est discipulum agere & diligenter ipsorum dogmata auscultare. Apostolus in Actis dicit, se educatum ad pedes Gamalielis, ac accurate institutum in patria lege. Pedes dei, stabilimentum uirtutis ac potentiæ eius sunt, eo quod ubique præsens sit, & uniuersa illi sunt subiecta, ipso dicente per Esa. scabellũ pedum meorum. Aliter uero pedes filij dei incarnatio eius intelligitur, quæ diuinitati subiecta est, tanquã capiti pedes, siue pro eo quod circa finem mũdi ipsa incarnatio facta est. Sicut enim per caput, ut dictum est, diuinitas: ita per pedes singulariter humanitas eius exprimitur. De qua humanitate in Exo. scriptum est, Viderunt enim filij Israel. hoc est. Moses & Aaron &c. Et paulò post, Sub pedibus eius, quasi opus lapidis saphirini. Alter per pedes domini Iesu Christi, signati sunt sancti prædicatores, de quibus in Deut. 33. scriptum est, Qui appropinquauit pedibus eius, accipiet de doctrina eius.

Pes lassus, doctor Ecclesiæ uocatur, qui non uult cernere, quæ sunt fidei abscondita, sed cernit præsentia, homines qui tueantur eum. De his pedibus lassis Solomon in suis Prouerbijs cap. 23. eleganter disserit.

Pede non recto incedere. Gal. 2. Prouerbiali figura inconstantiã & errorem notans. Similis sententia in libris Reg. Vsq; quo claudicatis in duas partes? Contrarium huic est illud Græcorum diuerbium, Rectam ambulare uiam.

E pedibus eius, est Hebraismus, pro è medio seruorum. Deut. 28. Sub pedibus alicuius esse, est subijci alicui. Exo. 11. Qui sub pedibus tuis est. Vel, Qui subiectus est tibi. Hebraismus est, pro te & tuum consilium sequitur: uel ut sapiens Abraham exponit, Qui sunt sub potestate tua egrediuntur, &c.

Pede irrigare hortum suum, est deducere aquam quocunq; quis uult per sulcos. Deuter. 11. Quasi dicat, humana ope irrigabatur terra, Chanaan de cœlo irrigabatur.

In pedibus substantia. Deut. 11. Quæ erat in pedibus eorum in medio totius Israelis, pro, quam substantiam habebant præsentem. Vide insuper de hoc tropo Rabanum.

A planta pedis usq; ad uerticem, in toto corpore uestro. Esa. 1. Propheta ostendit per omnẽ populũ, neq; in patrib. neq; in plebe, quicquã esse saluũ, ab imo usq; ad summũ.

Pedibus currere, pro inferiori sorte esse. Hier. 12. Quia pedibus cucurristi, &c.

Pedes leuare, est proficisci. Gen. 29. Et leuauit pedes suos. hoc est, profectus est Iacob.

Pes, gressus pro intellectu. Psal. 40. Statuit supra petrã pedes meos, et direxit gressus meos, hoc est, sensus bonorum operum.

Pedis nomẽ pro intellectu & cogitatione. Psal. Pes enim meus stetit in uia recta. Pes enim est pars ultima corporis nostri, imperio mentis locorum nos transponẽs, ad cuius similitudinẽ cogitationes etiã nostras pedes uocamus, quib. in uarias partes accedimus.

¶ *Pellis*, pro carne: & econtrario, caro pro pelle accipi solet. Psal. 102. A uoce gemitus mei adhæsit os meum pelli meæ, seu carni meæ. Item Pellis, figurate si aliquid tectum retegi uolumus, & pulsare ad clausum, inuenimus extendisse deum cœlum ut pellem, ut intelligamus cœlum, sacrã scripturã. Hanc autoritatẽ primo posuit deus in ecclesia sua, unde cœpit exequi cætera. Posuit enim cœlum deus, extenditq; sicut pellem. istam scilicet famam prædicãtium extendit ut pellem. Pellis, mortalitatẽ denotat. Hæc Aug. Psal. 103.

¶ *Penna*, in sacris eloquijs uolatum aut nauigationem significat, eo quod utrunque celeri motu perficitur. Et ne eius rei desit exemplum, posterius illud in fabulis Poetarũ inuenias usurpatum, qui Dædalum & illius filium Icarum, alas sibi quibus uolarint, tradunt fabricasse, uela nauigiorum indicare uolentes, quæ primi inuenerunt. ex hostibus, manibus quasi uolando per mare elapsi. Sed ad sacras literas redeamus. Psal. 17. 103. dicitur dominus uolasse super pennis uentorum: id est, diuina potentia sua motum uentorum, qui omniũ est celerrimus superasse. Et Psal. 118. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris. i. si nauigio sumpto fugã adornare coner per plag. &c.

¶ *Pendere* ab alicuius ore, est diligenter & libenter dicentem audire, affici uerbo eius, & constringi ipsi. Luc. 19. Populus uniuersus pendebat (ab ore eius) cũ audiret eum. das

volck

volck hafftet an im, hangt im an vnd hœrt in gern.

¶ *Pœnitere* Latinis illi dicuntur propriè, quibus id permoleſtum nunc eſt, quod aliquando deſignarunt, ueluti ſi quis alicui beneficium conferat, quod perditũ credat, atq; ideo doleat, & factũ ſuũ mutatũ uellet: is dolor & animi cruciatus pœnitentia eſt, Germanis, ein reuvve appellata. Græcè dicitur μετανοία à μετὰ poſt, & νοὸς mens ſiue ſenſus et cogitatio, cõpoſita. Porrò νοὸς illa animæ excellens facultas eſt, qua præſtamus animalibus, quam in ſæuit homini deus, ut recte ſapiat cogiteq; cœleſtia, quam deniq; affectus carnis oppugnant, obſcurant & corrumpent. Recte ergo tradunt μετανοεῖν à poſterius intelligendo dici, ubi uidelicet quis fœde lapſus, re peracta demũ ad mentem rediens, intelligit quàm turpiter egerit ac delictũ ſarcit. Proinde refertur metanœa ſiue pœnitentia nõ ad mentem duntaxat hominis, ſed ad ipſum opus, ad emendationẽ uitæ, adeoq; ad totã conuerſionem hominis. Iccirco Hebræi ſignificatiori utuntur uocabulo. His שוב ſignificat redijt, reſipuit, & ad ſanam mentẽ peruenit: inde uerò theſchubah pœnitentiã appellant, reuerſionem uidelicet & reditionem in uiam & ad mentem.

Eſt autem in uerbo metaphora, tranſumpta ab hijs, qui à uia recta declinant, in quã demum redeunt. Huius oppoſitũ eſt, Meſchubah, auerſio inquã à deo, & à ueritate, & conuerſio ad diabolum ac omne malũ. Si ergo nunc libeat certis limitibus pœnitentiam circumducere, dicemus pœnitentiã eſſe conuerſionẽ ad deum, qua ex timore dei ſyncerè humiliati, peccata noſtra agnoſcimus, uitamq; noſtram totam inuocamus.

Pœnitentia eſt mortificatio uetuſtatis noſtræ, hoc eſt, carnis in omnibus ſuis concupiſcentijs, & cum omni gloria ſua. Sanè renouatio ſpiritus, atq; ea perpetua eſt per omnẽ uitã, ad Coloſſ. & ad Ephe. 4. Renouamini ſpiritu mentis noſtræ. Pœnitentia proeuangelio capitur, Mar. 1. prędicans baptiſma pœnitentiæ, et ut Acto. 5. patet. Mutatio uitæ aut reſipiſcentia pro gratia dei, Acto. 11. clarius. Quod & gentibus dediſſet pœnitentiã, id eſt, euangeliũ, gratiã per Chriſtũ, iuſtitiã Chriſti, Itẽ, Acto. 20. Græcis eam quærenda deũ eſt, pœnitentiam. Et Lucæ 3 cap. Pœnitentiã capi pro euangelio, per Synecdochã, quum Pœnitentia altera ſit pars Euangelij, altera remiſsio peccatorum, Marci. 1. cap.

Pœnitere idẽ eſt, quod mutare rẽ pręſentẽ, quomodo deus. Nã deus ἀνθρωποπαθῶς Pœnitere, id eſt, ſignificatione irę uel furoris ſui mutare dicit. Vnde Gene. 7. Pœnituit, ſcilicet, declarauit Noe quod perditurus eſſet genus humanũ, tactus dolore intrinſecus: quia pœnitere cũ dolore cordis, mutare ſignificat. Qui enim deſtruit q̃d fecit, uideť pœnitere illud feciſſe. Sic lib. Iudic. 21. pœnituiſſe filios Iſrael, ppter tribũ Iſrael, ppter tribũ Beniamin prope ad internitionẽ deletã. Sic uti uerbo pœnituit eũ ſecundũ multitudinẽ miſericordię ſuę, id eſt, ſimpliciter adflictiones finiuit, & mutauit in conſolationẽ, Hiere. 26. Pœniteat me mali, q̃d cogitaui facere. 1. Reg. 13. Pœnitet me q̃d cõſtituerim Saul regẽ, etc.

Non pœnitet humano more, ut dolore tangatur & diſpliceat, quod placuerat prius, ſed mutat factũ. Atq; in his locis eſt נחם. At שוב, Reſipiſcere, eſt redire in uiã, ut ſupri audiuimus. Et in uerbo Reſipiſcere, fuſius audiemus. Pœnitere aut Pœnitentia ergo dei, eſt tantũ mutatio facti. Et ſicut in uerbo miſereri, adfectus miſericordiæ et paternæ beneuolẽtiæ erga nos tribuitur deo, ita & affectus irę et furoris tribuũtur deo, nec aliter de deo homines loqui poſſunt. Aliàs pœnitẽtiæ ſymbolũ ſaccus et cinis, Mat. 11. Olim in ſacco & cinere pœnitentiã egiſſent. Pœnitentia, eſt perpetua uitæ renouatio, Matthæi. 3.

¶ *Perditionis* uocula interitũ ſignificat & abolitionem, in perpetuũ ponit ſuper Chriſto, cuius utiq; perditio perſecutionis magnitudinẽ & finẽ ſubſtantiæ monſtrat. Hæc D. Hieron. Perdere animã, uitã huius ſeculi deſpicere, et ea calcare in quibus hic mundus uitã et uerã beatitudinẽ collocat. Matth. 26. Qui enim uoluerit animã ſeruare, perdet eã.

¶ *Peregrinari* pro habitare, Pſal. 15. Domine quis peregrinabitur in tentorio tuo? Gene. 26. Peregrinare in terra iſta. Exod. 12. cap. Et peregrino qui peregrinatur inter uos.

Peregrinus, hoc uocabulum Hebræis qui eſt ex obſcura progenie, cui non conſtat ex qua familia prodierit, Hebraice Mebuſa. Exod. 12. De peregrino. Et econtra Æſora eſt indigena, qui & Megula, clarus ex ſua proſapia, cuius anteceſſores longo tempore urbem aliquã incoluerunt. Alio modo accipitur Ger, peregrinus ſeu aduena pro eo qui ex paganiſmo ad Iudaiſmũ conuerſus eſt, de quo in Leuit. Item, Peregrinus pro admirando, Eſaiæ 28. Ad faciendũ operationẽ ſuam, Ger, peregrinã operationẽ ſuam, pro admirando, & humanis mentibus inuſitato ac ſtupendo ponunt Hebræi. Quomodo D. Petrus quoq; accipit 1. cap. 4. Nolite mirari ſuper explorationẽ, quę nobis uſuuenit. Ne miremini

mini, habet Hebræus. Rarum enim & peregrinum fermè ſtulti homines admirantur.

Peregrini nomen quoq; interdū pro alieno & hoſte accipiunt. Nam & Hebræi alienigenā hoſtis nomine æque ac latini ueteres cōprehēdūt. Hier. 14. Cur fieres peregrinꝰ,

¶ *Percutere*, pro depopulari, debellare. Ioſue 7. Vel tria millia uirorum aſcendant, & percutient Hai.

Percutere cor, eſt conturbare. 2. Sam. 24. Et percuſſit cor Dauid ipſum poſtquàm numerauit populum.

Percutere pugno, ut Eſa. 58. Vt percutiatis adiudicatum. Genus eſt, pro omni iniuriā & uiolentia aut immani tractatione, qua utuntur creditores in debitores ſibi adiudicatos & iure condemnatos.

Percutere animam, eſt occidere. Gene. 37. Non percutiemus eius animā. hoc eſt, non occidamus eum.

Percutere maxillam, eſt contemnere & deridere. Pſal. 3. Qui percuſſiſti omnes inimicos tuos maxilla. Nam ob contemptum fit maxillæ percuſſio. Dominus noſter etiam idiomate iſto uſus. Percutere lingua, eſt accuſare. Hiere. 18. Venite percutiemus eum lingua. Sic enim, Percutiendi uerbo, pro ſcindendi, ſternendi, impenſiſſime utuntur Hebræi. Interpres dicit, Et recidamus ei linguam. Hebræus, Et percutiamus, &c.

¶ *Perfodere* domum aut ſuffodere, Hebraiſmum eſt, pro ſubire clam domum. Exo. 22. Si effringens fur domum aut ſuffodiens. Vſus eſt & Chriſtus hoc idiotiſmo: Si ſciret, inquit, paterfamilias, qua hora fur eſſet uenturus, non permitteret perfodi domum.

Perfodere aures, eſt aures alicui aperire, & ad auſcultandum alicui adaptare. De hoc tropo uide in litera A, Aures perfodere.

¶ *Perfectus* dicitur in ſcripturis, qui uera fide Chriſto adhæret, qui ſpe certa in deum uehitur qui credit. Sic Mat. 5. Eſtote perfecti ſicut & pater ueſter. hoc eſt, halten treuulick an im, als er an euch, &c. Sic, Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum. ſind ſteiff an mir uuie ich an euch ſtyffe bin.

Perfecti ſunt, qui toti à deo pendent. Sic Perfectio, capitur in ſcripturis, non modo theologorum, qui perfectum dicunt eum, qui ſine peccato eſt. Coloſ. 1. Hominem perfectum in Chriſto. Teleion, abſolutum, perfectum, conſummatū, integrum, firmum, &c. quod Hebræis eſt Thom, hoc Græcis τέλειον from, gantz, gerecht, getreuu. Et Eph. 3. cap. Quotquot itaq; perfecti ſumus, hoc ſentiamus. Perfecti, hoc loco dicuntur, qui perfecte norunt & crediderunt q; ſolum Chriſti meritum ad iuſtificationē ſatis ſit. Iac. 1. Cæterum patientia opus perfectum habeat, ut ſitis perfecti & integri, nullaq; in parte diminuti. Habet opus perfectū. 1. perficit opus, & ad finem uſq; inducit. τέλειον enim iuſtæ magnitudinis eſt, & integræ ætatis, inquit Budæus, eximiū, ſanctū, luculentū & amplum.

¶ *Periurare*, deierare, iurare, quid ſit, uide ſuprà Deierare. Leuit. 19. Non iurabitis in nomine meo ad mendacium. Græcus, Non iurabitis nomine meo iniquum aut falſum, quod Latinus ſic habet, Non periurabis in nomine meo. Vides ut D. Hieron. eleganter eſt Periurandi uerbo uſus, pro falſo deierandi, non pro Iuſiurandum uiolandi.

Periurare, aliud eſt quàm deo, qui eſt ueritas & iuſtitia, ad mendacium, ad fraudem, ad iniuſtitiam abuti. Qui enim periurat, dominum prodit, nō quod domino mali quid iſthinc accidat, ſed in caput Periurantis recidit proditio. Periuri ſunt, qui fidem datam frangunt, ſacramentum datum polluunt, deniq; & quouis modo fallunt.

¶ *Perfidi*, in ſacris non ſolum ſunt qui à ueritate & fide turpiter deficiunt, ſed etiam qui agnitā ueritatē non recipiunt aut credunt. Perfidia & apoſtaſia, peccatū eſt in ſpiritū ſanctum. Peccare in ſpiritū ſanctū, eſt apertam, cognitā & reuelatā ueritatē impugnare, perſequi, extinguere, non recipere, non credere, & credita, cognita ac recepta iterū relabi.

¶ *Perire*, hoc uerbum inueniri licet, pro negari in ſacris. Sic enim in Pſalmis ſcriptum eſt, Perijt fuga à me. pro fuga occupata aut intercepta eſt mihi. Sic & Latini Perire occaſionem dicunt. & Perire alicui fugam, nihil aliud eſt, quàm ei negari fugæ eſſe locum & nuſquam patere effugium. Hoc uerbo uſus eſt & Hier. 17. Pſal. 141.

Perire autem cor, eſt obſtupeſcere, attonitum & conſilij expertem eſſe. Hier. 4. Peribit cor regis & cor principum, & deſolabuntur ſacerdotes.

Perire de populo ſuo. Leuit. 18. Peribit de medio populi ſui. id eſt, Deus non agnoſcet illum tanquam Iſraelitam circunciſum.

Perire, hoc uerbum uſurpatur interdum pro offendere & contemnere. ut Matth. 18.

Chriſtus,

Christus nõ uult, ut mundus pereat, imò nullum omnino uult perire, id est, ut eum offendas, contemnas. Sic pereundi uerbo capite adducto Matthæi utitur, quemadmodũ & in Epistola ad Rom. 14. Ne perdas cibo tuo, pro quo, &c.

¶ *Periodus* siue Pasuc. Mos non infrequens Hebræis est Periodos suas, quo ipsi Pasuc uocant, sæpenumero adfigere & apponere, ubi sententia non absolura est, & contrà nõ nunquã, ubi finita, non adfigere, ut apud Esa. 1. cap. quũ dicit: Quur ego uapularem uos ultrà? Quò citius iterum deficeretis, scilicet. Ibi non ponitur Periodus. Ac rursum quum dicit: noua sententia incipit: Omne caput languet, & omne cor mœret: iam ponunt Pasuc, quum solum modo membrum unum de tota sententia sit absolutum. Sequitur enim: A planta pedis, &c. quæ itidem in hac sententia sunt, in qua omne caput languet.

¶ *Periphrases* hebraicè magnam uim habent, ut si Germanice dicam: vvas thuot din hertz? plus aliquid habet, quàm si dicam: vvas thuost du? & tamen sensus idem est, Lucæ 12 cap. Dicam animæ meæ. Periphrasis est sui ipsius, id est, dicam ad meipsum, dicam mihi ipsi, consolabor me ipsum.

¶ *Pernoctare*. hoc uerbum in Genesi, ubi seruus Abrahæ puellã alloqueretur Rebeccam: Est ne domui patris tui locus nobis ad pernoctãdum, ubi noctẽ agamus? Sed hinc ad quietam immorationẽ, non noctis solum, sed perpetuam, uox traducta est, ut Prouerb. 15. cap. Auri auscultans admonitioni uitæ, inter sapientes morabitur, & fixam sedẽ habebit. Ita Psalmista: In umbra omnipotentis habitabit, quietemq; aget. Iam in bono morari quietemq; agere, quid aliud est, quàm pro uoto bonis perfrui?

¶ *Persequi*, anceps uerbum, quod in bonam atq; malã partem usurpatur. In bonam, Psal. 33. Inquire pacẽ, & persequere eam, siue sectãre. Et 1 Timoth. 6. Persequi iustitiã, est amplecti & iustitiæ adhærere, defendere, &c. 1. Cor. 14. Persequimini charitatẽ. In malã Psal. 39. Confundantur qui me persequantur. Hic significat odisse, insectari, fastidire, & contumelia adficere. Sic accipitur in altero uersu. Id est, qui uitæ meæ insidiantur, atq; extinctam uellent. Persequi namq; aliquẽ, nihil aliud est, quàm in exitium illius pertinaciter hiare, & quamuis perdendi illius occasionem quærere & uenari Ioan. 13. Si me persequuti sunt, & uos persequentur. Hinc persecutio est, pertinax ad perdendũ insectatio, qua nullus datur quieti ac securitati locus, sed quouis genere cum uiolentiæ, tum insidiarũ innocentis perditio quæritur. Matth. 5. Hinc quoq; Persecutionis uocabulum comprehendit odia, conuitia, direptiones facultatũ & exilia. Lucæ 21. Persequentur uos, &c.

¶ *Personæ* nomen externam qualitatẽ uitæ, operis, aut conuersationis, (hoc enim Persona in scripturis significat) iuxta quam homo de homine iudicare, laudare, uituperare, nominare potest, & quicquid in homine per spiritũ non uiuit, Persona uocatur. 1. Regũ 16. Homo uidet ea quæ patent, Deus autẽ intuetur cor. Et Psal. 7. Ista ergo patentia quæcunq; tandẽ sunt, tu intellige. Personas, facies, apparentias & personalia ista, si recte uis intelligere scripturas de respectu Personarũ loquẽtes, Sic intellige Paulũ: Apud Deũ nõ est Personarũ acceptio. Rom. 11. cap. id est, nõ considerat factẽ hominis aut externũ opus seu statum & conditionẽ & laruam externã, nec uisionem oculorũ iudicat, sed cor conspicit & renes scrutatur, recte et iuste iudicans. Gal. 2 cap. Personam hominis nõ accipit. Personam uoco quicquid hominum iudicio præclarum & insigne creditur.

Personas accipere, seu recipere, est mirari, suscipere, ut in eorum gratiam aliquid facias. & hac loquutione Hebraica significat oculos & animum in externũ hominis habitũ defigere, eumq; ex hoc uel æstimare, uel contemnere ex hoc respectu, et deferre, metuere, in gratiã illius, quod fas non est, cõmittere. Dehortatur autem Iosaphat Iuda rex ab acceptione Personarum iudices. 2 Paralip. 19 cap. Iacobi 2 cap. Illud est personã accipere aut faciem suscipere & eleuare ex facie, ex qualitate, diuitijs, facultatibus personas distinguere, easq; acceptas habere, iudiciumq; peruertere, ut alteri fiat, quod non fit alteri.

¶ *Personarum* subita mutatio non est in scripturis infrequens, Psal. 2. dicitur: Ordinaui regem meum super nomen sanctum meũ: Hæc uox patris est. Mox subiungitur: Annunciabo præceptum tuum, quod dominus dixit ad me: Filius meus es tu, quæ uerba filij sunt. Ita persona permiscetur, ut deitatis unitas demonstretur. Est autem in Psalmis usq; adeò frequens, ut non opus sit plurimis exemplis. Similiter Psal. 13. Christus orat ad patrem, & nos in Christo. & iam in secunda persona loquitur, dicens: Custodi me domine. Iam in tertia Dixi domino, sanctis qui sunt domini patris.

Personarum huiusmodi mutationes subitaneæ in prophetis, potissimum in Dauide, adfectuum

MISNUMBERED IN ORIGINAL

adfectuũ significat uarietates, & miras (ut ita nominem) translationes. Et sic formãda est persona Dauidis: nunc se inter sanctos, nunc inter peccatores numerantis.

Persona item secunda pro quaqꝫ, omnibus tribus linguis commune est, ut secunda persona singulari infinite utant, pro quaqꝫ: ut quũ uolueris eleemosynam dare, Tu quum uolueris orare, Tu quum, pro Quisque quum uolet eleemosynam dare, ieiunare. Ita ut Esaiæ 2. cap. uidere licet.

Personas quoqꝫ mutari à secunda persona in tertiã, à prima in tertiã: non est ut mireris. Mos enim scripturæ est, quo discimus non ad unũ fieri sermonẽ, uel ad præsentes tantũ: sed uel ad omnes, uel ad multos: sicut si dicerem, Audi tu, audiant & alij. Esa. 42. sic dicit primum: non seruabis, & postea, non audiet.

Persona atqui secunda præteritorum, quoqꝫ non minus quàm futurorum, pro imperatiuis poni, quod in Psalmorum libro uidere licet. Esa. 46. cap. Considera, & uide hæc omnia Persona pro re, & contra usitatissimũ est apud Hebræos, ꝙ rem pro persona, atqꝫ rursum personã pro re accipiũt, uirtute enallage. ut quũ Christus: Cauete, inquit, ne iustitiã nostrã faciatis corã hoĩbus, &c. iustitia pro recte factis, pro charitatis operibus accipit. Sic Esa. 38. Fouea pro inferis, & mors pro mortuis accipiunt. Esa. 49. Erũt reges nutritij tui: Hic reges & reginæ, pro regnis Gentium accipiuntur. Personarum apostrophæ: id est, auersiones. Et epistrophæ: id est conuersiones: plerunqꝫ sunt apud Hebræos sine demonstrationis, aut distinctionum notis. Id quod rudibus atqꝫ teneriorib⁹ hallucinandi magna frequens occasio est. Esa. 3. cap. Apprehendent enim uir fratrem suum, domesticum patris sui. Vestimentum (inquiens, potest addi, quo sensus sit distinctior) habes: id est, autoritatem.

¶ *Persuasionis* nomen accipit Paulus Col. 2. pro certitudine & indubitata fidei sanæ scientia. Græcè πληροφορία, Ea est certa persuasio quoties alicui rei fit fides adeò ut de ipsa nihil dubitemus. Budæus eñ πληροφορῶμαι dicitur, ait, pro eo quod est compertum habeo, & certissime noui. Idem illud Pauli ad Romanos decimoquarto capite, adducens: Vnusquisque compertum habeat quod mente concipit. Et Galath. 5. cap. Nempe persuasio non ex eo profecta qui uocat uos. Persuasio hic non usurpatur pro ipsa fide & persuasione indubitata, sed pro opinione temere cõcepta. Veluti cum Germani dicunt: Er hat sich bereden lassen: hoc est, imponi sibi passus est.

¶ *Pertransire* apud Danielem 12. cap. est percurrere: ut, Pertransibunt: id est, percurrent plurimi, multorum signat lectionem. Solemus enim dicere: percurri librum, pertransiui historiam.

¶ *Peruersus* dicitur qui obliquat & à fœdere recedit, & ipse sic agit, deflectit à promissis suis, & inuertit omnia. Deut. 32. cap. Moses uocat Israelem transgressorem, nationem prauã & peruersam. Sicut Rectum scriptura uocat, qui simplici animo stat promissis, & præceptis dei uiuit: ita Curuum & Obliquũ atqꝫ peruersum uocat, qui fidem deo datam uiolat, & à iussis eius declinat.

Peruersi sunt, quorũ corrupta est opinio, hoc est, q imaginant deũ ꝓ suo arbitrio nec metuẽdũ, nec itẽ eiusmodi cui confidant. Et quia nihil accipere se diuinitus sentiũt, ferũt suo impetu ad ea quæ arrident, sua mirant, dei opera cõtemnũt & auersant. Qualis est Achas, Esa. 7. Hos Paulus abominabiles uocat, & qui persuaderi nõ possint, & ad omne bonũ opus reprobos appellat. Prouer. 12. Abominabile domino cor peruersum, uel prauũ. Quid aũt Cor peruersum seu prauũ. Vide suprà in nomine Cor. Item, Peruertere iudiciũ, est quãdo iusti perdunt, ac re, ꝓbi dirigũt, id ꝗd in hoc seculo frequẽtissimũ est.

¶ *Peruenire*, pro attendere, Esa. 1. cap. Non peruenit ad uos. Septuaginta ὁ προσέχοντες: id est, non attendentes.

¶ *Pestis* uocabulum latam habet apud Latinos significationem. Exod. 9. Pestis ualde grauis, pro pestilentia hic capit, quam Hebræi Deber uocant, quemadmodum Germani dicunt. das ding, Græci θάνατον dicunt: ponunt autem mortẽ pro pestilẽtia. Sic Germani: Der todt ist im land. Intelligentes pestem per antonomasiam.

Pestis uerò magna apud Hier. 12. Idem est quod graue malũ, quo omnia per cõtagionem inficiuntur, & alibi grauiorem domini ultionẽ, uocat quoqꝫ pestẽ scriptura.

Pestes denicꝫ hominum interfectores sunt, qui nobis humana pro diuinis obtrudũt. Et sicut sapientes uocantur sanitas orbis terrarum. Sapien. 6. cap. Ita impij illi recte pestilentia orbis terrarum uocantur. Quæ autem nocentior allusio, quàm animabus pu-

ram ueritatem esurientibus, uenenum mortiferum dare? Pestilentiæ Cathedra quid sit, uide suprà in tropo Cathedra.

¶ *Petere*, pro interrogare. 1. Paralip. 13. Et petiuit Dauid deum. Septuaginta, Interrogauit Pacem petere, est salutare, Exod. 18. Petijt uir proximo suo pacem, hoc est, salutauerant se inuicem, mutuo, aduentum felicem esse precati sunt. Nam Pax Hebræis significat salutem, tranquillitatem, sanitatem, felicitatem & omne bonum. Quare cum Christus iubet legatos suos dicere, Pax huic domui, iubet eos seruare publicam salutãdi formam, & intelligit his uerbis, optandam esse omnem salutem et fœlicitatem, quibuscunque id uerbis, modo usitatis & probe intellectis, fiat, De quo nomine suprà.

Pete à me, Psal. 2. Psaltes hac loquutione significare uoluit summam dei erga Christũ suam beneuolentiam atq; indulgentiam, ut qui omnia uoluntati eius concedere uelit. Magni enim principes his uerbis oblata optione suam solet beneuolentiam declarare, Sic Herodes saltatrici iurabat daturum se quicquid postulasset, etiamsi dimidium regni postulasset. Et Dominus Salomoni: Pete quod dem tibi. 3. Regum 3.

¶ *Petræ aut Lapidis* uocabulum in scripturis multifariam sumi constat: nonnunquã enim ueros & materiales lapides significat: aliquando homines induratos & rigidos, ut Ezech. 11 & 36. Alibi uerò pro eximijs & primatibus, ut Thren. 4. cap. Interdum Petra, uel saxum, pro adiutore & forti et firmamento. Psal. 17. Deus meus petra mea, & sperabo in eum. βόητος, adiutor & Septuag. στερέωμα, id est, firmamentum. Item, pro deo 2 Regũ 22. Et quis Petra præter deum nostrum. Ac è regione fortes, pro duro usurpatur, Psalmo 76. Fortes corde, id est, duri. Petra quoq; pro solido fidei fundamento, Matth. 16. Et super hanc petram ædificabo ecclesiam meã. In Petra autem ædificare, est audire & facere, Vide D. Augustinum. Item petræ nomen accipit interim scriptura pro robore & firmitate, ut Psal. 39. Eduxit me, inquit, de lacu miseriæ & luto fecis, & statuit supra petrã pedes meos, Psal. 26. In Petra exaltauit me. In Psal. 31. In petrã fortitudinis. Sic plerunq; uocat Hebraismus arces & fortia ædificia, quæ supra montes & petras cõtra hostiũ insultus extruuntur. Hæ metaphoræ, interdũ in scripturis, uidelicet Petræ, præsidij, rupis, clypei, cornu salutis ac refugij, quàm necessitatẽ euadendi inimicorum insidias, persequutiones, innuere. Aliàs interim Christũ denotat Petra, ut. 1. Petri 2. 1. Cor. 10. Petra autẽ erat Christus. Et tropus uulgaris apud omnes prophetas est, quod Christũ appellitẽt Saxũ, Lapidem. Psal. 117. & Matth. 21 dicitur, fundamentum, etc. Petra dicitur fides in Christũ, Matth. 16. Qui ergo Petrus est, hoc est, qui petræ Christo fidit & nitit, qui hunc Christũ suũ & seruatorẽ agnoscit, is firmiter in eo stabit, & immotus, illius gratia omnia faciet, & pateretur, quemadmodũ & Christus fecit. Quod si nostra plus amamus, quàm ueritatem & iusticiã, nondum stamus in hac petra. Petri nomẽ commune fidelibus Ioan. 1.

¶ *Pharao* non hominis nomen, sed regiæ potestatis. Nam apud Ægyptios hoc uocabulo regia potestas demõstratur, sicut apud Romanos Cæsares & Augusti reges eorum appellant à primo Caio Cæsare, & secundo adoptatiuo eius Octauiano, qui postea Augustꝰ est nominatus. Apud Syros Antiochi, apud Persas Arsacidæ, apud Philistæos Abimelech, et post Alexãdrũ in Ægypto Ptolemæi. Pharao uindex malorũ aut iudex dictus, intererat punire fontes. Nã Pharao ultionẽ Hebræis significare dicit, Gene. 41. Ego sum Pharao. Sic ex Gene. 47. intelligimus Pharaonis, Ptolemæi nomẽ generale esse omniũ regũ Ægypti, quũ dicit, Et posuit hoc Ioseph in statutum usq; in hodiernum diem super tellurem Ægypti, ut det quintam partẽ prouentuum Pharaoni. Pharao autẽ, ut dictum est, à uindicando nomen habet. Rex enim iudex esse debet, & uindex malorum.

¶ *Philauti*, sui amantes. Dicuntur enim & Prouerbiali figura Philauti, qui sibi uehementer placent, quiq; suis ipsorum cõmodis impẽse student aliorũ rebus uel neglectis uel afflictis etiam. Id uitij Plato malorum omniũ fontem autumat. 2. Timoth. 3. Philautia est amor sui, & sibijpsis placere, præcipue iustis contigit, imbuti spiritu, agnitis bonis & dotibus, quę contulerit in illos deus, & quo longius abeunt reliqua scelera libidinis, iræ, & reliquorum adfectuum, eò propius accedit amor sui.

¶ *Philosophia* illa de qua Paulus ad Colos. 2 cap. est, quæ facit, ut à uera fide deflectẽtes seu deficientes, nõ unice inuitamur Christo domino, proinde cauenda est. Prius Paulus Pithanologiam nuncupauit, Philosophia uocabitur humanę uidelicet sapientię ratiocinium. Philosophia enim sunt hoc loco, hoc est inania ex hominum constitutione prolata, quæ & circa externa uersantur, & à Christo abducunt. Nam Philosophia hæ-

resum

rerum omnium parens,& Philosophi hæreticorum patriarchæ.

¶ *Pietatis* uocabulum usurpat sacra scriptura, pro mente uidelicet recte imbuta fide, recte de deo sentiente, uiuentéq; secundū numinis uoluntatē, id est, pietas timor dei est, fides, spes & charitas. Paulus enim. 1. Tim. 4. Prophanas inquit, et aniles fabulas reijce, quin potius exerce temetipsum ad pietatē. Nā corporalis exercitatio paululum utilitatis habet: at pietas ad omnia utilis est. Idē usurpat pietatē pro toto negotio euangelij, dicēs: Si quis diuersam sequit doctrinā, et nō accedit sanis sermonibus Iesu Christi, & ei quæ secundum pietatē est doctrinæ, is inflatus est. Pie itaq; D. Augustinus credidit pietatem uerum esse cultum dei, deum uero coli charitate, itaq; Pietatē aliud non esse quàm charitatem, quæ semel continent omnia pietatis officia. Nā charitas gemina est, charitas uidelicet dei ac proximi. Pietas igit in sacris literis εὐσέβεια appellat, bonus uidelicet & uerus cultus. Cicero finit pietatē esse per quam sanguine cōiunctis patriæq; beneuolēs & diligēs officiū tribuimus. Idē in oratione pro domo sua ad Pontifices. Equidē sic accepi pontifices, inquit, in religionibus suscipiendis caput esse interpretari, quæ uolūtas deorū immortaliū esse uideat, Nec est ulla erga deos pietas nisi honesta de numine eorū ac mē teopinio. Et ad hunc modum prope usurpat etiam scriptura uocabulum Pietatis.

¶ *Pingere*, γράφειν Græcis & scribere & pingere est. Pingere autē non is modo dicitur, qui coloribus rem quampiam exprimit, sed qui proprie & euidenter uiuaq; oratione rē auditoribus ueluti ob oculos statuit. Hinc enim & prouerbio iactatum est, Tuis te pingam coloribus, pro eo quod est, talem te describam, qualis es, Gal. 2 cap. Quibus præ oculis Iesus Christus fuit depictus, etc. Hieron. legit prę scriptus, hoc est, ante scriptus Augustinus & Ambrosius proscriptus, sed prorsus alieno sensu à Pauli consilio.

¶ *Pinguis* nomen interdum pro robusto & forti, Iudicum 3. Omnē pinguem & omnem uirum formosum, Esa. 10. Propterea mittit dominator dominus exercituū in pingues eius maciē. Hoc loci macies pro plaga usurpatur. Apparet ergo ex multis Bibliorū locis pingues significari potentes, magnates, robustos, honoratos, pontifices, senes, & quicquid in mundo alicuius nominis, gloriæ, famæ, æstimationisq; est, uel qui cæteris præstantiores habentur, ut sunt sapientes, iusticiarij. Sic Psalmo 77. Et occidit pingues eorum, & electos Israel impediuit. Et Deuteronomij trigesimosecundo. Incrassatus est dilectus, impinguatus & dilatatus. Item Ezechielis 24. Quod crassum erat occidebatis. Huiusmodi pingues obumbrauit olim Agag rex Amalechitarum pinguissimus. 1. Reg. 15 cap. Et Æglon rex Moabitarum, itidem pinguissimus, Iudicum 3 cap. Nam Adeps impiorum, proceres, electi & delicati sunt diuites, iuxta Psalmum 21. Et adorauerunt omnes pingues terræ, id est, reges & principes & regna mundi. Et propriè Pingues terrę uocat qui saturati sunt, & eodem Psalmo, Tauri pingues obsederunt me. Et Psalmo 16. Adipem suum concluserunt.

Pinguedine porrò omnimodam rerum abundantiam & opulentiā intelligere, uulgatū in scriptura est, ut Deut. 32. Pinguis factus est Israel, pro, diues factus est & opulētus. Et Psal. 36. Inebriabuntur de pinguedine domus tuæ, hoc est, ubertate.

Pinguedo olei, musti, & frumenti pro præstantissimo, optimo ac syncerissimo, Numer. 18 cap. Omnem pinguedinem.

Pinguedines terræ, pro terra fertili, Geneseos uigesimoseptimo. Et pinguedine terræ, Id est, det tibi tertam fertilem. Solet enim in scriptura Pinguia & Adipea uocare, quæ intelligit opima, felicia, bonis omnibus referta, Psalmo 63. Sicut adipe & pinguedine satiabitur anima mea.

Præ Pinguedine, inquit, egressi sunt oculi eorum, id est, præ pinguedine uix possunt uidere, obtegente faciei crassitudine oculos. A quo habitu præpinguis hominis indubiæ felicitatis successum descripsit. Vnde factum erat, ut os suum in cœlum poneret, & lingua eorum perambularet terram, hoc est, in deos & homines loqueretur quæcunq; eorum impietas & arrogantia ferebat.

Pinguis panis, ad hunc modum quoq; abundantiæ & iucunditatis mysterio seruit, Gene. 49. & suprà enucleatum est. Aser pinguis panis eius, & præbebit delicias regibus. Pinguis enim panis hic ubertatem terrę exprimit. Quasi dicat: Tam felix erit regio Aser, ut etiam reges hinc sint frumentaturi.

Pingue fieri, pro acceptabile, Psal. 19. Memor sit omnis sacrificij tui, & holocaustū tuū pingue fiat, id est plenū, delicatū, placitū ac iucūdū. Allegoria hęc: nimirū sumpta ab usu

hominũ,qui pinguibus et bene paſtis pecudibus,alijs'ue rebus uberioribus ſeu electioribus & melioribus iuuantur & delectant. Vide & in ſcripturis paſsim Pinguis ager aut mõs uocatur,quẽ Latini lætũ & iucundũ. Præ pinguedine perit. Prouerbialis ſermo eſt,quum quis nimijs opibus uti neſciret,quũ ſeipſum proderet. Sic et Babylonicum regnum ſua mole,ſua poteſtate,ſua opulentia ruiturum dicatur Eſa.10. Quomodo Titus Liuius de Romano imperio:ut iam,inquit,magnitudine laboret ſua:ſcribit,Et Ciuitates Germanicæ incipiunt propria mole laborare,hoc eſt,poteſtate,inteſtinis diſsidijs. & tota Germania ſua mole iam laborat. Pingue mactari,meliora eſt ſectari commoda,uel malo exemplo meliores ſcandalizari. Ezech.34 cap.

¶ *Piſcium* uocabulo ſæpe & boni & mali homines ueniunt,ut Matth.13. Ex omnium genere Piſcium cõgregati. Piſcatores uerriculũ ſeu rete in mare iacientes Apoſtoli ſunt. Mare mundũ ſignificat uarijs fluctuum procellis inundans. Verriculum ſeu rete euangelium eſt. Piſcatores quod prædicatores denotent, Matth.4. patet: Faciam uos piſcatores,piſcatores hominum,ſequamini me. Et in malam partem,ut Eſaias 19 cap. Et lugebunt ſeu mœrebunt piſcatores , hoc eſt operarij eorum ocioſi erunt. Piſces ſicut auditores ſimplices, qui ſectantur quaſcunq; doctrinarum eſcas.

¶ *Placationis* dictione ſacrificiũ pro accepta ſalute oblatũ Moſes intelligitur. Numer. 6. Et arietem integrum in placationes. Translatio uulgaris habet, Hoſtiam pacificam.

¶ *Placere* pro ſuſcipere, Malachiæ.1.cap. Et munus non placebit de manu ueſtra,hoc eſt,Non ſuſcipiam. Septuaginta προσδέξομαι, id eſt,ſuſcipiã. Item,pro cõſentire,Deut.1. Et placuit in oculis meis uerbũ. Placendi uerbo forenſi utuntur Ebrei,pro conſtituere,quo modo et Latini dicũt:placuiſſe patribus aut ſenatui, pro ſtatuiſſe, pro decreuiſſe patres. Sic & Hebræi,ut Eſa.56.& 61. Dummodo cuſtodient Sabbata mea,hoc eſt ſumma quæ ipſe decerno,id eſt,quę mihi placent. Hinc Placitum tempus,hoc eſt,conſtitutũ,ut Iacob ad Laban dicebat: Cras iuſticia mea quum placitum tempus coram te uenerit,Et 49 In tempore placito adero,id eſt,ſtatuto. Hinc Placita,ſtatuta,placita.

Placere,per omnia omnibus,eſt ſine ſcandalo,autore D. Ambroſio, cuiuſquam agere ad profectum utilitatis illorum, ut & illis & huic ſit utile. 1. Corinth.10.cap. Ego per omnia omnibus placeo.

Placere ſibijpſi,alicubi eſt quærere quæ ſua ſunt. Rom.15.capite,capitur pro ſua quærere. Item Placere proximo,eſt quærere quod proximi eſt. In Galatis,Placere hominibus eſt laudẽ affectare, Gal.1. Nam ſi hactenus hominibus placuiſſem Chriſti ſeruus haudquaquam eſſem. Humana tradunt,qui meritis humanis niti docent. Hominibus placẽt, qui humana prædicant. Idonei autem ſerui eſſe non poſſunt, qui ſub nomine domini uel proprijs lucris ſtudent,uel hominibus placere ſatagunt.

Placere in carne, ad Galatas ſexto capite, Quicunque uolunt iuxta faciem placere in carne, hoc eſt, Germanice reddam, die vvollendt nun dem fleyſch augen dienen. Hoc eſt, non quærunt gloriã dei,ſed carnalibus illis hominibus carnalia,in gentibus adulari & placere uolunt.

¶ *Plagæ* dicuntur flagella,adflictiones & ægritudines,more Hebraico,quod corporis plagæ ſunt & flagella, Lucæ 7 cap. A' plagis. Vide Flagellum.

¶ *Plantare* & Rigare. 1. Cor.3.cap. Ego plantaui, Apollo rigauit, aliud non eſt quàm docere,hortari & conſolari:ipſe autem fructus, ipſum opus & agriculatio, fideles ſunt. Plantarat,id eſt,fundamenta fidei iecerat apud Corinthios Paulus,&c. Sic Plantare,fundare eſt, Hoſeæ 9 cap. Ephraim ut uidi Tyrus plantata in pulchritudine.

Plantari à domino, crebro in prophetis pro eo inuenies , quod eſt per dominum in ſuum populum aliquos aſciſci et conſtitui, ut Eſa.3. Hiere.2.& 12. Amos 9. Quo loco populo Iſraelitico ita promittitur per dominũ. Et plantabo eos ſuper terram ſuã, & nõ euellentur amplius de terra ſua,quam dedi eis,dixit dominus deus ueſter. Plantam atqui leuare ſeu magnificare, ſupplantationem & oppreſsionem intelligit ſcriptura, Pſalmo 41. Et Ioan. 13 cap. Vide in tropo Calcaneum leuare. A' Planta pedis uſq; ad uerticem, Eſaiæ 1. Hoc eſt,caput quod eſt princeps cor,id eſt,ſapiẽtes,& reliqua corporis pars, uſque ad plantam,hoc eſt,plebem,grauiter adflicta,& tamẽ nihilo eos melior reddita.

¶ *Plangere* ſignificat nõ nunquã in ſcriptura planctũ inſanũ:qui fit, ubi quis præ doloris impatientia ſuũ ipſius corpus cædit ac dilacerat, Græcè κοπτόνται, Matth.24.cap.

¶ *Plaudere* manibus, eſt uitæ ſuæ opera in rectitudine confirmare, Hiob 27. capite.

Plaudet

plaudet ſuper eum in manibus ſuis. Vnde Apoſtolus Hebr.12. Remiſſas manus & diſſoluta genua erigere iubet.

¶ *Pignus* eſt donum ſpiritus ſancti. 2 Cor. 5. Qui dedit nobis pignus ſpiritus. Pignus debitori reddere, eſt neceſsitatem patienti pro uirili ſuccurrere, & perturbatum ex egeſtate non amplius perturbare, Ezechielis 18 cap.

¶ *Plenus* pro digno & iuſto, Geneſis 23 cap. In pecunia plena dabit mihi. Septuagin. τῷ ἀξίῳ. Vſurpatur etiam pro precio, pondere & menſura.

Plenũ eſſe, pro faſtidire, uel nulla re indigere. Domini enim eſt terra & plenitudo eius. Eſa. 1. Ad quid mihi multitudo uictimarũ ueſtrarum, plenus ſum, id eſt, faſtidior, &c.

Plenum atqui eſſe poſt dominum, id eſt, obedire & ſequi præcepta domini, Deut. 1. cap. Eo quod plenus fuerit poſt dominum.

Plenus inſuper ſpiritu ſancto, Lucæ 1. cap. Hebraiſmus eſt, Hebrçi enim Implẽdi uerbo utuntur pro dedicandi, ſanctificandi ac conſecrandi, ubi à prophano uſu res ſeparatur, ac ſegregatur aliquid ad peculiarẽ uſum. Segregatus ergo fuit Ioannes ab utero matris ad hoc officij, non ab hominibus quidem, ſed à ſpiritu ſancto, quod fides & ſeduli-tas in officio comprobabat.

Plenus dierum, Hiere. 6. Senex cum pleno dierum, hoc loco diſcimus ſenectutem nõ ultimã ætatem eſſe, ſed plenitudinẽ dierũ. Plenus enim dierũ Latino ſermone depoſitus ſeu decrepitus appellat. Et de Abraham Iſaac, & Iacob, quod pleni & ſaturi dierum, &c.

Plenitudo, Deut. 22. Ne ſanctifices plenitudinẽ. Plenitudinẽ uocat fructuũ duriorũ. Quẽadmodũ et Lachrymã, fructum liquidorũ. Septuaginta τὸ γέννημα, id eſt, germen, fructus, uidelicet olei uel uini. Item, pro primitijs & decimis uſurpant, Exod. 22 cap. Sanctificari hoc loci pro pollui uſurpatur.

Plenitudo uolarum, Leuitici 16 cap. quantum utraq; manu capere poterat de ſuffitu.

Plenitudo terræ ponitur. 1. Cor. 10 pro omni eo quod eſt in terra, ex Pſalmo 23. quo conuincitur, quod hominis gratia omnia fecerit deus.

Plenitudo temporis, Hebræi ſtatutum & præordinatum ſiue præfinitum, Gal. 4. At ubi uenit plenitudo temporis, emiſit deus filium ſuum, id eſt, ubi tempus æterno dei cõ filio præfinitum explebatur.

Plenitudo gentium, omnes qui crediturí erant appellat Apoſtolus Rom. 11 cap. Dionyſius Alexandrinus, Plenitudo, hoc eſt, bona pars ſeu plures.

Plenitudo gloriæ, modus loquendi, et illi modi nobis familiares nobis faciendi. Illud enim gloriæ Plenum uocant, quandoq; undiq; deus canratur, prędicatur, dicitur. Perinde ac ſi de Alexandro uel Iulio Cæſare diceretur: Vniuerſus mundus illos præduros uiribus Heroes commendat, ac rerũ eorum præclare geſtarum præconia undiq; gentium ſonuere. Sic Eſaias de regno Chriſti loquitur cap. 11. Plena eſt terra cognitione domini. Numer. 14. Viuo ego, omnis terra gloria mea replebitur, id eſt, Vos tentatis, ut dehonoretis me. Ego uerò exhibebo me uobis, ſicq; uos inuadam, ut mundus gloria mea repleatur, hoc eſt, ut lauder, dicar, prędicer, honorer, ubi audierint, quid fecerim uobis, quẽ adeo uos tentatis. Sic Abacuc cap. 1. Replebitur terra cognitione gloriæ meæ, &c.

Plenteſtis dilectione, Rom. 15. cap. Hic uocat Paulus plenos dilectione, quum tamen nemo tam bonus uel doctus ſit, cui nihil addi poſsit. Id quod ſatis liquet, ex eo quod additur: Valentes inuicem admonere. Ergo non loquitur Paulus de perfecta plenitudine, qualis in Chriſto uel præcipuis apoſtolis, ſed ea quæ diſcipulorum.

¶ *Pleophoria*, mẽtis dicitur certitudo & indubitata perſuaſio, puta cum tam certis argumentis fides facta eſt, ut nihil amplius deſideremus, ut Hebr. 11. Accedamus in certitudine fidei, hoc eſt, per indubitatam fidem. Nam πληροφορῶμαι, eſt pleniſſime & compertiſſime rem ſcire, unde πληροφορία. Hac uoce uſus eſt & Paulus Coloſ. 2. πληροφορία, hoc eſt, certa perſuaſio, quoties alicui rei fit fides, adeò ut de ipſa nihil dubitemus. 1. Theſ. 1. Per certitudinem multam. Pleorophoria eſt Græcis, certa perſuaſio, certa fides. Mir allem dem das zu uolkommen hat gehœrt. Sæpe occurrit illa perſuaſio, ſiue pleorophoria, Græca dictio illa.

¶ *Pleonexia* dicta eſt à πλεονέξειν, hoc eſt, à plus habendo: cum quis fraudatis cæteris plus occupat quàm iure ſibi decidat. Vide Budæum in Commẽ. Græcæ linguæ. Et Luc. 12. uſus hac uoce: Videte & cauete, à πλεονεξία. Nam φιλαργυρία, auaricia proprie dicitur, ſtudium ſcilicet penuriæ, & πλεονεξία amplius quiddam eſt ſtudium plus corradendi,

quàm par sit. Pleonexia ergo auaritia propriè est, & circumuentio. 2. Cor. 9 cap. Et 2. Thess. 2. Nec per occasionem auaritiæ πλεονεκτος præter alia significat hoc loco fraudare, ui eripere, aut astu extorquere, sibiq; plus uendicare. Hoc non in opibus solum fit, sed in omnibus rebus. Ergo non proprie & semper pertinet ad auariciam, sed ad fraudem, qua cum iniuria occupamus plusquàm par sit, quicquid proximorũ est, Pleonexia ergo usurpatio dici potest, occupatio, fraudatio, extorsio, circũuentio, Etwas an sich bringẽ mit vnrecht, quo modo id fiat. Hæc uox familiaris est Paulo & Biblijs, ut Rom. 1. cap.

¶ *Plumbum* est grauitas peccati uel suppliciorũ. Zachariæ 5. Et ecce talentum plumbi portabatur, & hæc mulier unà habitãs in medio Æpho.

¶ *Pluratiui* usus honoris causa & loco utuntur Hebræi. Hinc Deos plurali numero, nõ aliter quàm Græci & Latini Deum unũ, multo sæpius quàm singulariter appellãt. Plurali numero itaq; Hebræi pro singulari sępissime utuntur, præsertim dum augere rẽ uolunt & magnificare. Vnde & Deũ plurali numero uocant, ut cernere licet in literis sacris. 2 Cor. 1. Hebr. 11 cap. De quo tropo & suprà in litera N, mentionem fecimus.

¶ *Pluuiæ* nomine Hebræi terrenam fertilitatem intelligunt, ut Zachariæ 10. Petite à domino pluuiam. Quasi dicat: Si petieritis pluuiã uenient quocunq; tempore, quo opus fuerit, maximè tempore serotino, id est, quando fruges incipiũt matureścere & turgescere in spica. At nos de spirituali pluuia, cœlestia colloquia accipimus quam nobis pluunt prophetæ & apostoli.

Pluuia, est inundatio persequutionum & aduersitatũ crucis, ut est illud quod Christus de Pluuia, in domum male sitã in arena, scilicet constructam descendente dicit.

Pluuia interdum pro doctrina, Esaiæ 5. cap. Et mandabo, inquit nubibus, ne pluant super eam pluuiam. Sic & alibi per Pluuias, prædicantium dicta signari, Deut. 32. Per Mosen dicitur: Expectetur sicut pluuia eloquium meum.

Hinc Pluuiã uoluntariã, seu Ros uoluntariũ, emissi uerbi donũ uocat scriptura, hoc est, largã & abundantẽ Psal. 68. Pluuiã uoluntariã segregabit deus. De tollenda à Iudæis doctrina uaticinatur Esaias. Quia sicut Pluuia irrigat terram, ut proferat fructum: sic doctrina hominem irrigat, ut iusticiam operetur. Item, pro abundanti & larga pluuia. Pluit dominus à domino de cœlo, Gen. 19. Hebraismus est, pro dominus pluit de cœlo. Pluuia matutina seu tempestiua in scripturis dicitur, quæ prima uenit in tempore satio nis & in tempore crescendi. Hoc est, Temporaneum, matutinam seu tempestiuam pluuiam uocat scriptura, quæ decidit semente facta, germinationis causa.

Pluuia serotina uerò dicitur, omnis pluuia quæ postea uenit, quando fruges & fructus terræ matureścunt, hoc est, quæ decidere solet in Martio, quum iam grandior est seges. Pluuia igitur matutina, & pluuia serotina non dicuntur de tempore diei, Deuteronom. undecimo capite.

¶ *Poculum* pro uindicta, Psal. 10. Et spiritus procellarum pars poculi eorum. Poculũ ira dei animaduertentis in peccata nostra. Poculum Christi eius in lege, & in prophetis. 1. Petri 1. denunciatum. Frequens est mentio Poculi & calicis, in sacris literis, quo significant adflictionem, calamitates, clades, strages q̃.

Poculum bibere, est perferre malum, adfligi & cruciari, ut in uerbo Bibere, auditũ est. Matth. 20. cap. Symbolum est passionis.

¶ *Podera* uestis talaris linea & candida, qua puritas & innocẽtia sacerdotalis et Christi regis uictoria designatur, Apocalyp. 1. cap.

¶ *Polluere*, pro despicere. Malachiæ. 1. cap. Et diciris in quo polluimus te.

Polluere nomen dei, est falso iurare per nomen eius. Leuitici 19 cap. Nec pollues nomen domini dei tui. Et 20 cap. Leuitici, Ne polluatis nomen meum sanctum. Id est, Videte ne nomen meum male audiat propter uos in plebe, &c. Item, Polluere nomen domini, est non sentire de illo in bonitate, non credere, non amare, non summum bonum scire & uenerari, Ezech. 20. Pollutum autem est, et quicquid nõ simpliciter ex fide Christi & gratuita gratia pendet, Esaiæ 52. cap. Pollutum nolite tangere.

Polluere se in pecore, Hebraismus est, pro, Ne polluatis uos, comedendo pecora & aues impuras, Leuit. 20 cap. Ne polluatis animas uestras in pecore, &c.

¶ *Ponendi* uerbo Hebręi diuersimode utuntur. Interdũ per transumptionẽ pro existẽdi, & faciẽdi uerbis mutuo utuntur, Esa. 25. Quia posuisti ciuitatẽ in tumulum, urbem fortem in ruinam. Item ponere pro dare et facere, Exod. 4 cap. Quis posuit os hominis.

Septua-

Septuaginta, ἔδωκε: id est, dedit, Mich. 1. Et ponã Somrom in aceruum campi. Genes. 1. capite Et dedit eos deus in firmamento cœli, Septuaginta ἔθετο, id est, posuit. Hier. 1. Et uenient & dabũt unusquisq; soliũ suum in ostio portarũ Hierusalẽ. Septuaginta, θήσουσιν Id est, ponent. Iosue 7. Fili mi pone obsecro gloriã deo domino Israel. Septuaginta δὸς, id est, da. Psal. 66. Date gloriam laudi eius, uel: Ponite gloriam laudis. Item ponere pro ædificare. Gen. 6. cap. Et ostium ipsius arcæ in latere eius pones: id est, ædifices. Posuitq; immania templa. Item, pro sepelire. Marc. 13. Et posuit eum in monumento. Item, pro apponere, 4. Reg. 6. cap. Pone panem & aquam coram eis. Martialis ad Ligurinum lib. 5. Nolo mihi ponas Rhombum. Item, pro parare & ordinare. 3. Regum 20. Ponite, & posuerunt contra ciuitatem.

Ponere uultum seu faciẽ, aut obfirmare, nihil aliud significat apud Hebræos quàm inconstanter siue firmiter statuere. Hier. 43. Qui posuerũt (habent Hebraica) uultũ suũ ad proficiscendum in Ægyptum. Et in bono ac malo ponitur. Lucæ 9. cap. In bonam partem accipitur: Ipse faciem suam firmauerat, ut iret Hierosolymam, sed Hierem. adducto cap. in malam. Perhibent enim Physiognomi firmitatem aut inconstantiã in uultu deprehendi. Est autem non simplex, sed symbolica loquutio illud in 43. Hier. Et Latini cum perficta fronte dicunt symbolice προσωπιάσαι.

Ponere faciem suam ad montẽ. Gen. 31. cap. Posuit faciem suam ad montem Gilead Idem est cum illo adducto loco, Luc. 9. Quia facies eius erat eũtis Hierusalẽ. Et 4. Re. 11. Quo enim ituri sumus, eò primum faciem intendimus.

Ponere sibi nomen: hoc est, ad opinionem aliquam aspirare: 2. Reg. 3. Posuerunt super me uultus suos omnis Israel. Noster Interpres sic: Me proposuerat omnis Israel in regione. 3. Reg. 12.

Ponere sanguinem domui suæ. Deuteron. 22. Quod est acsi dixeris, sua culpa fit, cur suis in ædibus homicidiũ cõmittatur. Noster interpres sic. Ne effundatur sanguis domi tuæ. 3. Reg. 2. cap.

Ponere uerba in ore uulgi: hoc est, diligenter inculcare. Deut. 23 & 31. Posuitq; uerbũ in ore eius: Id est, suggessisset illi quod loqueretur, siue respõderet.

Ponere uerba in corde: id est, memoria tenere. Deut. 11. Et apud Lucam uigesimo primo: Ponite igitur in cordibus uestris: Id est, inducite uobis ipsis in animos uestros. Et apud eũdem cap. 9. Ponite, seu accipite uos in auribus uestris, seu in uestras aures sermones istos. Idem uult: Auscultate diligenter, quod modo uobis dicturus sum, & reponite in mentes uestras, fidelissimæ memoriæ.

Ponere signa, pro signa facere, sic & signa dare, pro ponere, passim occurrit in Exodo. Ponere in opprobrium, pro exponere opprobrio. 1. Regum 11. cap. Ponam uos opprobrium: uel, faciam uos ignominiosos ac infames.

Ponere in ore canticum: hoc est, ut memoriter teneant, & ore decãtent. Deut. 31. cap.

Ponere peccatum super aliquem, est imputare alicui peccatum. Num. 12. cap. Ne imponas nobis peccatum, quod stulte cõmisimus. Quasi dicat, Fateor nos peccasse, quare ignosce nobis.

Ponam te in gentibus, Hebraismus est. Gen. 17 Faciam ut ex te gentes multæ nascantur. Ponere oculos suos super aliquem, pro, ut uideam illum. Gen. 44. Vel: idem est quod curam eius agam, & obseruare diligenter, & curam diligentem habere.

Ponere manum, est iurare. Iurabant autem patres, manu sub fœmore posita, quod illic in locis genitalibus esset signum sacrum diuini fœderis Gen. 47.

Ponere manum super aliquem, est alicui insignia dare. Num. 27. Pone manum tuã super eum, ut scilicet ita uidearis illum constituere principem populi dei. Apostolus ad Tim. etiam hoc idiotismo usus est, pro conseruare & populo dei præficere.

Ponere in manum, est autoritatem dare, & facere facultatem. Exod. 4. Quæ posui in manu tua, ut facias coram Pharaone.

Ponere manum super os, est non audere loqui, Mich. 7. Ponent manum suam super os, & aures eorum surdæ erunt.

Ponere ad hæc domos in latrinas, uulgaris sermo fuit apud Hebræos. Idem ualet quod sterquilinio oblini ac desolari, exterminari, extirpare. Dan. 2. Facietis uos in frusta fieri, & domus uestræ in latrinas ponentur. Et 3. cap.

Ponere os suum ad terram. Prouerbium esse apparet ex Thren. 3. Hier. pro humi-

li a loqui, non esse fastuosum, non magnifica tonare. Confine est superiori: Ponere super os manum.

Ponere solium, loquutio est Hebraica, & idem quod exercere potẽtiam. Hac loquutione usus est Hieremias cap. 49. in malam partem, dicit: Ponam solium meum in Elam. hoc est, potentiam meam exercebo in Elamitas.

Ponere in gratiam & miserationes, est facere gratiosum, commiserationeq; dignum, quem beneficijs plurimis demeremur, sicut in Psalmis nonnunquam uidere est. Dan. 1. Posuit deus Danielem in gratiam & miserationes.

Ponere cor super uiam, ut Haggæi 1. cap. est alacriter aggredi opus iniunctum, & alacri corde perficere.

Ponere cor, idem est quod considerare. Hiob 2. Nunquid posuisti cor tuum super seruum meum Iob. Interdum secum firmiter statuere.

Ponere in uel super Cor, est animaduertere & intelligere. 1. Sam. 4. cap. Et non respondet, & non posuit in cor. Quod est, non uelle intelligere. Malach. 1. cap.

Ponere uerba in os, est docere, erudire & instruere, Exod. 4. Et posui uerba in os tuũ.

Ponere in aurem, est quoq; instruere & docere. Exod. Et pone in auribus Iosua. Luc. 9. Accipite uos auribus uestris, sermones istos. uel, ponite in aures uestras. Id ẽm uult. Auscultate diligenter quod modo uobis dicturus sum, & reponite in mentes uestras, ne excidat unquam, sed inhæreat perpetuo memoriæ fidissimæ.

Ponere iudicium ad funiculum, est rem adamussim perpendere. Esa. 28. Et ponam iudicium ad funiculum. Septuaginta, Ponam iudicium in spem.

Ponere manum, est interdum promittere, seu pactum facere. Exod. 23. Ne pones manum tuam cum impio. Septuaginta, Non apponeris cum impio.

Ponere os in puluerem, est submisse loqui, de se submisse sentire, in terra repere. Superiori tropo cõiunctum esse quis non uidet? Ponere os in terram. Hier. Thren. 3. Nam Puluis sæpe pro terra, & è contrà. Et dare, pro ponere.

Ponere filios, pro quo interpres noster, parere filios. Esa. 10. cap.

Ponere nomen Abram Abraham, id est, indere uiro illi tale nomen, Nehemiæ 9.

Ponere animam in manibus: hoc est, animæ prodigus de uita periclitari & periculis uitam exponere. Iudicum 12. 1. Reg. 19. & 28. 1. Paralip. 11. cap.

Ponere super hoc, ubi noster Interpres, Ferte sententiam in commune. alij, deliberate, Iudic. 19. Ponere scabellum sub pedes, est damnare, ut Psal. 109.

Ponere legem, est docere, Hier. 31. Et ponam seu dabo legem meam.

Ponere circulum seu uncinum in auribus, est furorem compescere, & à conatu retinere. 4. Reg. 19. cap.

Ponere salutem, non simpliciter est ad tempus, præsenti sumere necessitati, sed firmã & continuam salutem, ad futurum etiam sese extendentem constituere ac firmare. Psal. 12. Feram uel ponam salutem.

¶ *Pontificis* appellatione totum sacerdotij genus uenit, ut in epistola ad Hebræos uidere licet. Nam Paulus totum ordinem sacerdotalem eo uocabulo plerunq; complectitur: quanquam & suo in loco pro summo duntaxat usurpet, Hebr. 5. cap.

¶ *Populi dei* nomine intelligimus omnes eos, qui deo ex Iudæis & gentibus nomina dederunt, imò et sese totos dediderunt. Hebr. 4. cap. Relinquitur itaq; requies populo dei. Populus acquisitionis. 1. Pet. 2. cap. tropo Hebraico, pro populo parto siue acquisito: nimirũ sanguine Christi. Ein erarnet volck. Populus peculij, qui propius περιούσιος & acquisitus dicitur,

Populus terræ, idem quod uulgus, plebs. Leuit. 4. De populo terræ.

Populus autem sempiternus Hebræis, sunt angeli & stellæ, quorum duratio sempiterna, eo quod mutabilitati non sunt obnoxij.

Populus denicq; in tenebris ambulans, populus gentilium est, destitutus luce ueritatis, & in tam crassis agens tenebris, & habitare in umbra mortis, & inter mortuos censeatur. Et quæ sunt tenebræ illæ ac lux, indicat Apostolus. Rom. 15. Nox recessit & dies appropinquat.

Populus Christianus, dei mons dicitur manifeste, Hebræorũ 12. Accessistis ad mõtem dei. Et Christus lapis à monte sine manibus præcisus. Dan. 2. cap.

Populus duplex. Vetus & Nouus. Populus nouus dicitur ac populus dei: nimirum dilecti dei & noui hoĩs: id est, filij dei in Christo per spiritũ sanctũ renati: quos & deus ipse æter-

ipſe æterna hæreditate poſſidet, ut peculium ſuum, ſicut è regione populus uctus, dicuntur iuſticiarij, qui ſpecie ſanctitatis falſi, iuſtitiam Chriſti non eſuriunt.

Ante Populum exire & intrare, & educere, uel introducere. Num. 27. cap. Id eſt, qui præſit illis in omnibus, regat & gubernet eos in omnibus rebus agendis: qui deducat eos ad bellum, & reducat ad urbem.

Populum ſuum ire, eſt mori, Num. 27. Ad Populum ſuum congregari, colligi, uel ire aut pergere, idem ſunt.

De Populo ſuo excidi, eſt ſeparari à congregatione. Leuit. 4. Excidetur de populis ſuis. Eadē forma Perire de populo ſuo. Leuit. 17. Interibit de populo ſuo: id eſt, nō cenſebitur, nō numerabitur inter populares ſuos. Et Leuit. 18. Vide ſuprà Perire.

Inter Populos erit. Gen. 48. Id eſt, multi populi orientur ex eo. Populis ſuis addi & colligi, idem cum ſuperiori, quod eſt ſepeliri & mori.

Populus in malo eſt, pro malus eſt. Exod. 32. 1. Sic Ioan. 5. cap. 1. Mundus in malo poſitus: hoc eſt, uere malus eſt.

Populi porrò pro Iudæis. Pſal. 2. Populi meditati ſunt inania, hoc eſt Iudæi: nimirum tali elogio in ſcripturis ferè omnibus antiquis appellati, Laudate, inquit, dominū omnes gētes: Laudate eū omnes populi. Nonnunquā Populus pro gente. Pſalm. 95. Quia omnes alij populorum dæmonia. Septuaginta, τῶν ἐθνῶν, Item, pro principe, Daniel. 3. Vocis diciturpopulis, tribubus & linguis. Quādoq; Populi nomine exprimuntur, qui quaſi uulgari conſuetudine dediti, in cunctis quæ appetūt paſſim uiuunt. Hiob 36. Ne protrahas noctem, ut aſcendant populi pro eis.

Portare, eſt tolerare, (iuxta ſententiam Baſilij Magni) & curare, ſecundum quod ſcriptū eſt: Ipſe infirmitates noſtras tulit, & ægritudines noſtras portauit. Nō q; ipſe in ſemetipſum ſuſciperet infirmitates, ſed q; abſtulit eas ab ijs quibus erant, & curauit eos. Portare autem pro auferre & exportare, conſuetudo eſt è ritu prouincialiū dici, ſicut & ego ipſe audire memini.

Portare ſuum iudiciū, peccatū, ſuam iniquitatē, ſuum onus, quo ſignificatur damnatio eorū. Leuit. 5. Galat. 5. hoc eſt, pœnam, quam peccato commeruit, ſic ait Paulus: Qui autem nos conturbat. id eſt, deijcit ac deturbat à ſtatu in quo ſtatis, portabit ſuum iudicium: id eſt, damnationem ſuam accipiet, Num. 10. Portare peccatum ſuum: Id eſt, dabit pœnas pro peccato ſuo. Leuit. 19. pro dabit pœnas iniquitatis ſuæ, & punietur à deo, etiamſi lateat id perpetuo homines. Hic iniquitas pro pœna ponit, ſed hi qui ſunt in Chriſto, non portant onus ſuum, ſed ut Eſa. 51. cap. dicit: Lāguores noſtros ipſe tulit. Pſal. 37. Quoniam iniquitates meæ, &c.

Portare atqui pro cōſeruare: nam Chriſtus deus omnia cōſeruat & omnia enutrit: ſic quod non ſolum omnia per ipſum creata ſunt, ſed quod etiam in eo ſeruētur, ut ad Hebræos. 1. cap. Portans omnia uerbo. Vnde Deut. 32. ſicut aquila prouocans, &c. Et Num. 11. capite. Et cur non impoſuiſti pondus uniuerſi populi ſuper me, ut dicas mihi Porta in nu tuo.

Portare ſuper alas aquilarum, Exod. 19. Et portaui uos ſuper alas aquilarū: hoc eſt, expedite & cito. Rabbi Salomon ait, cōſuetudinē eſſe aquilæ, ut pullos ſuos de loco ad locū ſuper alas portet, ut ipſi ſagitta ſurſum emiſſa feriantur.

¶ Portæ, in ſcripturis aliquādo dicuntur loca publica, conuentus populi, ubi uel iudicia uel cōciones aliæ agebantur. Vnde Portæ ,,p cōgregationibus & eccleſiis accipiūtur. Nam olim in Portis publica fora & conuitia habita ſunt. Gen. 34. Et uenit Hamor & Sichem filius eius ad portam ciuitatis eorum, & locuti ſunt ad ciues. Hinc & Porta pro ciuitate, urbe, eiuſq; adminiſtratione & poteſtate interdum ponitur. Deut. 16. 17. 22. 29. pro urbib⁹. Ruth. 3. Omnis porta, ,,p tota urbe per ſynecdochē. Hebræi enim per Portas ciuitates, & omnē munitionem intelligūt ſynecdochicos. Hinc nimirū quod circa portas omnia ſunt munitiſſima, & omnis urbium uis & munitio.

In Portis exercebantur iudicia, fori audiebantur accuſationes & eorum defectiones. Portæ ergo metaphorice accipiuntur pro ſumma & maxima ui ac poteſtate: item pro accuſatione ualida & damnatione certa. Huc reſpexit Chriſtus quum ait Matth. decimoſexto: Portæ inferorum non præualebunt, &c. Id eſt, omnes munitiones, machinæ, artes, omne robur, omne munimentum. Per Inferos omnem uim contrariam & ſatanicam, omnem hoſtis impetum intellige, &c. Eſaiæ 28. & 29. capite: Monitorem

qua

qua porta ſedet. Qui in porta ſedent, ij ſunt qui iudicia exercent, aut ius dicunt, quæ illis in porta fiebant, ſicut in lege eius præceptum fuerat. Deut. 5. Et Gen. 22. Poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum, id eſt, ciuitates.

Portæ pro iudicijs. Iob 31. accipit: Quum egrederer ad portas. Item Portæ, Parietes etiam priuatos ſignificant: id eſt, domos, uillas & pagos. Deut. 12. Portæ pro ponte, Nahum 2. Portæ fluminum apertæ ſunt.

Porta, pro curia ſenatorum, & in qua erant ſenatores, Deut. 25. Portas porrò ciuitatis ingredi, idem quod urbem colere. Sic omnes qui ingrediuntur portas ciuitatis, Hebraiſmus eſt: id eſt, Omnes qui in ciuitate habitãt, omnes ciues. Gen. 21. & 24. Egredientes portam ciuitatis eius: id eſt, urbis eius ciues.

Portas inimicorum ſuorum poſſidere. Gen. 22. pro hoſtibus ſuis erunt ſuperiores: Portas inimicorum: id eſt propugnacula quæ in portis eſſe ſolent. Et cap. eodem poſſidere portas inimicorũ: hoc eſt, ſint inimicis ſuperiores inter portas tuas, Deut. 12. Id eſt, in quacunq; urbe habitaueris, ubicunq; locorum fueris. Ad portam aſcendere, loquutione Hebraica, eſt ire in forum, ſeu ad tribunal, ad iudices, Deut. 24.

Porta domini, eſt miſericordia domini. Pſalm. 117. Hæc eſt porta domini, & iuſti intrabunt in eam.

Portæ filiæ Zion, ſunt congregationes piorũ, qui cõgregantur in uerbo dei. Vbi ſunt conciones & doctrinæ ueritatis dei, & quicquid ducit ad uitã portæ filiæ Zion dicuntur quæ ſunt anguſtæ ſecundum euangelium. Latæ uerò, quæ ad mortem ducunt, Pſal. 9. Vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Zion. Pſalm. 87.

Portæ uerò mortis ſunt, iudicia mortis intentata pijs, uitia ſeu peccata, quibus perducitur ad mortem, & cõſilia impiorũ, conuenticula ſatanæ, doctrinæ falſitatis, & quicquid ducit ad mortem, ut eſt deſperatio, &c.

Portæ mortis interdum idem eſt, quod ingreſſus inferorum, quæ aliàs & Ciuitas mortis appellatur, Pſal. 107. Dicit eos accedere ad portas mortis, ad ingreſſum inferorum. Vrgentis mortis periculum uocat. Hæc eſt, Porta mortis: id eſt, introitus mortis, ſeu mors inſtans & urgens, quam apoſtolus reſponſum mortis in ſe ipſo uidetur appellare. 2. Cor. 11. Pſalm. 9. Qui exaltas me de portis mortis. Porta mortis dicuntur quoq; ſpecus ſubterranei, eo quod nihil ibi præter caliginẽ & tenebras, quo ſolis radij nõ admittuntur. Iob 38. Nunquid reuelatæ ſunt tibi Portæ mortis.

Porta iuſtitiæ, eſt opus omne uirtutis, Pſal. 117. Aperite mihi portas iuſtitiæ: id eſt deus gratiam, ut iuſtitia dei manifeſta fiat in mundo, quæ adhuc tenetur intra portas & ciuitates tenebrarum. Vel per portas iuſtitiæ, ſcriptura templum & inde cœtum ſacrum, in quem uere & coram deo cõueniunt iuſti, Pſal. 118. intelligit. Portæ iuſtitiæ ſunt, nouum Teſtamentum, & Euangelium gratiæ, Eſa. 62.

Portam deſolatam eſſe, pro eo quod eſt, nullum iudicium eſſe. Hier. 4.

Portæ aquarũ. Iob 38. littora ſunt: Et quis, inquit, & quis præſepſit portas. Portæ hic dicũtur, nõ quod apertæ, ſed quod clauſæ ſunt, & ſic littora portæ ſunt.

¶ *Porcus*, impuriſſimorũ hominũ imaginem refert, qui ſeſe totos obſcœnis immerſerunt uoluptatibus, mores ac ingenium utiq; nobis exhibet: & non ſolũ Iudæis tantum, ſed Gentibus quoq; nonnullis immundi ſunt habiti ſues, ſuem enim Ægyptij, Herodoto teſte, adeò ſpurcam dicebant beluam, ut ſi quis uel tranſiens contigiſſet, cõtinuo properaret ad flumen ſe pariter ac ueſtem abluturus. Subulcos in templa non recipiebant. Et ſues ſtercoribus & uolutabris cœni magis delectãtur, quàm margaritis cãdidis Mat. 7. Et 2. Pet. 2. Et ſus lota, reuerſa ad uolutabrũ cœni. Porci ſunt ſubſannatores. Pro uerb. 9. Qui erudit deriſorem ipſe facit ſibi iniuriam.

¶ *Portiones*, ſignificatio pro agro & poſſeſſione. Pſal. 141. Portio mea, uel pars mea in terra uiuentium. Pſal. 19. Pars ſeu Portio calicis eorum: id eſt, ſors & poſſeſſio. Vide ſuprà in nomine Pars.

¶ *Poſſe*, pro habere, Hier. 2. Quæ non potuerunt aquas, &c. Id eſt, habere. Poſſe itẽ pro uelle. Matth. 9. cap. Qui poteſt capere capiat: id eſt, qui uult amplecti, ad uitæ inſtitutum, quo ſe caſtret propter regnum dei, amplectatur ipſum, Marc. 6. Non potuit multã uirtutem, Non potuit: id eſt non uoluit, quod in ſcripturis, & Germanica non infrequens eſt, Der moch mir den dienſt nit thun, der mocht mir das gelt nit lyhen: id eſt, non uoluit. Ioannis duodecimo cap. Non poſſunt credere, idem eſt ac ſi dixiſſet,

Non uo-

Non uoluerunt credere. Sic enim mos est loquendi. Non possum, inquit aliquis, hominem istum diligere: id est, non uolo. Non potuerunt filij Israel Chananeum eijcere: id est, noluerunt, propter ignominam scilicet & socordiam aut metũ. Ioan. 7. Non potest mundus uos odio habere.

Posteriora per priora.

Hebræis hoc frequens, ut posteriora per priora intelligant, ut altero uerbo pro altero utatur, Gen. 15. Et lampadis ignis transiens inter diuisiones illas. Ponitur ergo hic transeunt, pro assumpsit. Nam quid alioqui ignis feciſſet? Dabo terram: hoc est, promisi hanc terram patribus tuis daturum, id est, præstabo, statuam, & confirmabo, quod pollicitus sum. Tam firma, tam certa & indubitata, seu promissa, seu mandata, ut sacra scriptura per Præterita, loquatur quæ futura sunt, & è contra: quod deus nec fallere, nec mentiri potest.

Posterora dei, seu filij dei, eius incarnatio accipitur, quæ extremo tempore ob redemptionem humani generis facta est. de qua posteriori parte dei in monte Sinai ad Mosen per angelũ ait: Posteriora mea uidebis, faciẽ autem meã uidere non poteris. Ac si diceret: Incarnationem meam uidebis, diuinitatem meam uidere non poteris.

¶ *Possessiuo* uno, Latini ad multa subiecta contenti sunt, ut: Argento meo, uesti, supellectili, libris, &c. manum iniecit. Hebræi lucis gratia, interim addunt ad omne subiectum, ubertatem Asiæ suæ seruientes, interim parsimoniam Latinorum hac in re obseruant. Hieron. eum morem sequutus, dixit in Esaiæ 1. Calendas uestras & solẽnitates uestras, & sublata uestra non ferunt. Id quoq; contemnendum non est, quod hæ locutiones: Feria secunda, &c. Latinis commercio Hebræorum irrepserunt, &c. De quibus locutionibus suprà in Litera F. disseruimus.

¶ *Posterus*, pro cognatione, Psalm. 73. Et dixerunt in cordibus suis posteri eorum simul. Septuaginta συγγενεῖαι; id est cognationes.

¶ *Possidere*, pro acquirere, comparare, Prouer. 1. Posside sapientiam, posside intelligentiam. Item, pro rem habere. Deut. 24. Quum acceperit uir uxorẽ, & possederit eam.

¶ *Post dies*, Gen. 4. cap. Post multos dies, uel à fine dierũ, id est, post aliquot annos. Dies enim pro annis hoc loco accipiuntur.

Post eum: id est eo mortuo. Exodi 29. Post eum. Post hæc uerba, pro his transactis, Geneſis 15. His itaque transactis. Hebraismus: Post hæc uerba. Post uos, Genes. 9. Id est, uobis uita functis.

Post me ueni, idiotismus Hebræus est, pro eo quod cap. 9. & alibi habetur ἀκολούθει μοι; id est, consectare me, sicut Hieremiæ tertio, Patrem uocabis me: id est post me deflectes, quod perinde est, ac me sectaberis. Ita Hos. 11. capite: Post deum ambulant, Matthæi, 3. 4. Veni post me.

¶ *Potare* Hebræis est deuorare, alijs sua rapere, spoliare, ad se trahere, simili forma Bibere tantum illis significat, quantũ alijs spoliare, deuorare, opprimere, ut Abac. 1. clarè apparet. Nam Nabuchodonosor, ingentẽ bibulũ arguit & culpat, ut qui omnes terras ebibat, omnia aduocat in hamum suum, omnia regna deuoret, expilet, subigat principatus, congreget eos in sagenam suam. Denicq; omnia ad se uelut Cæcias (ut in adagio uulgari est) nubes attrahat, sic & Christus de Pharisæis Matth. 23. ait, quod uiduarum ædes deuorent, sed & in Iob idem uerborum usus est.

Potare atqui aqua felle infecta, parabolicus sermo est, pro adfligere, misere adficere: quo tamen impense utantur Hebræi, Hier. 7. Potant nos aqua felle infecta.

¶ *Potestatis* uocabulo usus est Ioannes cap. 1. Quotquot autẽ receperunt ipsum, dedit eis potestatẽ, ut filij dei fierent. Est enim liberalis dei munificentia obseruanda in uocabulo potestatis. Quia enim filij dei efficimur, atq; ideo dñi & hæredes omnium rerum ideo potestatis meminit. Potestas tenebrarum, Potestas satanæ est, quod nihil aliud est, quàm seruire peccatis: nempe in densissimis ignorantiæ tenebris, in idololatria, in contemptu numinis, in impietate, in sceleribus atq; nefarijs flagitijs. Colos. 1. cap.

Potestates in Ecclesia. 1. Cor. 12. intelligamus eos, qui cõstituti sunt in imperio, adeoq; ipsum magistratum, quem in ecclesia, imò & ecclesiæ necessariũ esse, cap. 5. Esa. comprobare potest. Plericq; exponũt hunc locũ ad Corinth. uim coercendi dæmonas.

Potestatis nomen denicq; pro petulantia accipit Paulus, 1. Cor. 8. Videte autẽ ne quo modo potestatis offendiculo sit ijs, qui infirmi sunt.

Prauitas

¶ *Prauitas* est, quæ Ebræis uerbo עקש significatur, omnino tale quid est, quod exprimi nequeat clare, ut in se est עקש per se significat incuruum, distortũ, gibbosum, nõ eodem tenore, tractu'q, sed plane nũc illo, nunc alio auersum ac reuersum. Atq hinc per metaphorã trahitur ad humani cordis prauitatẽ, Esa. 42. Vbi pollicet dominus populo suo omnia se complanaturũ, id est, prospera & secũda redditurũ, inter alia dicit, Incurua ac distorta in planiciem. Et Mich. 5. Quicquid rectũ ac planum est peruerterunt, id est, distortum ac incuruũ reddiderunt. Ergo Prauitas ista impiorum est subdola, astuta, incurua, ac miris modis peruersa quædam iniquitas & malicia. Ista Prauitas, nunquã satis agnoscitur. Est enim non simplex quædam iniquitas, sed multiplex & uaria, deinde subdola et occulta. Iuxta illud: Prauum est cor hominis et inscrutabile, quis cognoscet illud? Mat. 16. Natio praua & adultera. Et cap. 12. Generatio praua & aduletra. Praua in Græco est πονηρὰ, qua dictione nõ uulgaris notatur malicia, sed singularis quædã improbitas & prauitas: ingeniũ uidelicet summe prauũ, & quasi natũ ad omne genus maliciæ. Sic Satã uocat πονηρός. Et in Ebr. Deut. 32 nõ est simpliciter sed עקש id est, prauus et peruersus.

¶ *Præceptum* pro iusticia, Deut. 4. Et nunc Israel audi. &c. Et Ioan. 15. Hoc est præceptum meum, ut diligatis inuicem, hoc est, dilectio est iustitia mea. Si iusticiam meã implere animus est, amore inuicem complectemini.

Præcepta dei dicũtur quæ dominus præcipit & exequitur iussa sua, Gene. 1. Deus iussit aquis procreare pisces quod mandatũ ipse exequitur: nã ipse creat & facit Cete grandia. Sic Moses Deut. 10. Circũcidite corda uestra, Deut. 30. Circumcide cor uestrũ. Ezech. 18. Facite uobis cor nouũ. Et 36. Ego dabo uobis cor nouũ. Sic quoq deus executor est præceptorum suorum in nobis. Ezech. 36. Ego spiritum meum ponã in medio uestri, & faciam ut in præceptis meis ambuletis. Proinde non sequitur nostrarum esse uiriũ, præcepta dei implere, quia passim præcipit: Custodite omnia præcepta mea, & uniuersa iudicia & facite ea, Leuit. 19 cap. Deut. 32. cap. Inde D. Augustinus non semel in Confessionibus suis: Da domine quod iubes, & iube quid uis.

¶ *Præcipere*, pro inangurari & confirmare, gratum facere, Ezech. 18. Si uerbum hoc feceris, & præcipiet tibi deus & poteris stare.

Præcipere alicui, est alicui dare præcepta, Deut. 31. Et præcepta illi. Id est, dabo ei aliquot præcepta. Præcepta constituere populo, Exod. 15. cap. Et statutum & iudiciũ scilicet Israeli. Id est, illic deus tulit Israelitis aliquot leges. Præcepta alicui dare, est docere aliquẽ quid agere debeat. Numer. 28. Dabis ei præcepta.

Præcipiendi uerbo usus est Paulus 2 Thess. 3. Præcipimus autem uobis fratres. Significat propriè, Angeben, vorsagen mit einem befelch vnd gheyss. Latinis Præcipere. Nã Prȩcipere non significat gebieten, imperare, sed heyssen, uel vormelden, ut prȩceptor facit pueris. Græci & Latini distinctas habent uoces seu dictiones, legem ponere, imperare, præcipere.

Præcipere domui, est conficere testamentum de secularibus negociis, quo minus post obitum lites emergant ob relictas diuitias, & possessionum iura, Esaiæ trigesimosexto, de rege Ezechia.

¶ *Præcipitantes* dicuntur in scriptura Insipientes, stulti, accelerantes, qui absq industria & consilio temerè agunt omnia, Esaiæ 32. Cor præcipitantium tuum, &c. Præceps corde autem, pro pusillamini, Esaiæ 38. Dicite ad eos qui precipites sunt corde. Septuaginta, Pusillamines mente.

¶ *Precioſus* pro honorabili, Psal. 71. Et precioſus erit sanguis eorum in oculis eorum. Item Precioſus pro raro. 1. Samuelis 3 cap. Et uerbum domini fuit precioſum temporibus illis. Omne siquidem rarum precioſum est, Esaiæ 13. Precioſior erit uir auro, & homo auro decorato Ophir.

¶ *Prædeſtinatio*, *Propoſitum*, Ephe. 1. cap. Prædestinati secundum propositũ. Inter Prædestinationem & Propositum hoc discrimen est, προορισμὸς alicuius rei, multo ante in mẽte eius, qui destinat quod futurum est præfigurat, προθέσις autem quum iam uicina est machinatio, & penè cogitationem sequitur effectus. Hæc Hieronymus.

¶ *Prædicare* Latinis, quemadmodũ & κηρύττειν Grȩcis est, rem aliquã collaudare, celebrare, multisq & palam apud omnes cõmendare, Matth. 9. scribit Christũ circuisse, prȩdicasse Euangeliũ regni dei. Nihil aliud dicit quàm illam eam gratiã regni dei, quȩ tum offerebatur, reconciliationẽ humani generis, & restaurationem omniũ plenis buccis & magno

magno ſpiritu apud omnes celebraſſe, laudaſſe & commẽdaſſe. Et Mat. 10. Profecti autem prædicate, dicentes, &c. hoc eſt, celebrate, collaudate, &c.

¶ *Præmium* pro gratia. Matthæi 5. capite: Si enim dilexeritis eos, qui uos diligunt, quod præmium habetis?

¶ *Præputium* uocat Paulus gẽtes præputiatas & incircũciſas. Euãgeliũ Præputij. Gal. 2. uocat, quod gentibus annũciatur. Nam peculiare eſt D. Paulo, ut Iudæis circumciſos Circumciſionem & Gẽtes, Præputium. Rom. 4. Circumciſionem Apoſtolus ad Rom. pro omnibus mandatis, quæ in lege comprehenduntur elegantiſſime uſurpat. Fuſius in nomine Circumciſio diſſeruimus. Circumciſio illa exterior corporis, ſignificabat in Iudæis reſecandam illam cordis cæcitatem, ex qua omnes naſcuntur impietates, ſcelera & abominationes.

¶ *Præſens* pro futuro. Ioan. 17. cap. Et iam non ſum in mundo. Loquutio eſt Hebraica: Præſens pro futuro. Et ualet tantũ ac ſi diceret: Iamiã, uel poſthac, nõ ero in mundo.

¶ *Præteritũ* pro præſenti, Hebræis frequẽs & ꝑ priſſimꝰ idiotiſmus eſt, quo præteritũ ſæpe uſurpat ꝑ præſenti, ut Luc. 1. Magnificat anima mea dominum. Et exultauit, ꝑ exultat. Pſal. 13. Corrupti ſunt, Pſal. 19. Nũc cognoui: id eſt, iam ſcio. Sic Ioan. 15. Clarificatus eſt pater meus: id eſt, clarificatur. Pſal. 13. Dixit inſipiens in corde ſuo, pro dicit, &c.

Præteritũ pro futuro poni peculiare eſt Dauidi in Pſal. ut Pſal. 9. in futuro loquitur: Firmabit, Fugabis, perdes eum. De præteritis, Glorientur & Confitentur, &c.

Prophetæ quoq; mixtim & Præteritis uerbis utũtur, ideo nihil refert in prophetis per Præteritũ legas, ſiue per futurũ, tam enim prædicũtur futura certa, quàm certa ſunt, quæ iam facta ſunt: & apud Prophetas in ſpiritu facta uidentur, quæ adhuc mundo futura ſunt, Pſal. 8. Quoniam eleuata eſt magnificentia, & perfeciſti laudẽ. Et ſtatim: Quoniam uidebo cœlos opa digitorũ tuorũ. Et Pſal. 24. Leuaui oculos meos, &c. Pro leuo animã. Adeò certus eſt ſpiritus, qui in prophetis loquitur, de his quæ prædicit, ac ſi iam facta eſſent. Pſal. 91. Et deſpexit oculus meus in inimicis meis. Quo utrũq; ſignificet, ꝙ ea quæ prophetant, uentura ſecundum tempus, futura ſunt: ſecundum ſcientiã uerò prophetãtium, pro iam factis habenda. Imò nõ tantum propter certitudinem (ut dicunt) prophetiæ, ſed magis propter oſtendendã & docendã fidei naturam, ut Pſal. 9. Cognoui præteritum (quo fides cõmendatur) cum uerbo futuro Exaudi, & (quo opus creditũ ſignificatur) cõponitur, & obſeruatur os loquentiũ iniqua, & ſciant opera dei ſuper uos futura, per fidem eſſe credentibus debere ceu præſentia imò præterita.

¶ *Præteritis imperfectis* & pluſquamperfectis carent, quorũ loco Præteritis pefectis utuntur. Exempla ſunt, Gen. 34. de Dina, quod egreſſa eſt ad filias terræ: hoc eſt egrediebatur, & conſuetudinem habebat cum filiabus huius regionis cõgeminandi. Sic etiam Gen. 38. Apparuit ei deus, ubi appareat dicendum erat.

¶ *Præuaricari*, pro relinquere. Hoſeæ 5. cap. In domino præuaricati ſunt, qui alienos filios genuerunt: hoc eſt, qui ipſis nati fuerunt, cultui uerò ſerio non applicauerũt. Nam alienum filium genuiſſe putandus eſt, qui ſibi natum in timore domini inſtituere ceſſat. Quẽ in modũ noſtro ſeculo, qui de Euangelio gloriantur, filios pleriq; gignũt alienos, quod prolẽ ſuam ad faſtũ & opes mũdi ferè fingãt. Ergo præuaricari, eſt inſidioſe ac fraudulenter aduerſus dominum agere, ſicut Iuriſconſulti in legẽ incidere dicũt, pro contra legẽ præuaricari. Septuaginta, Hoſ. 5. dicũt: ἐγκατέλιπον, id eſt, reliquerũt. Item, pro deſpicere 6. Hoſeæ: Sicut Adam tranſgreſſi ſunt pactum, ibi præuaricati ſunt in me. Septuaginta, contempſit, deſpexit, κατεφρόνησαν.

Præuaricatio pro impietate. Eſaiæ 1. In quo percutiam uos ultra addentes præuaricationem. Septuaginta, Impietatem.

¶ *Præuenire* ſignificat uenire ante conſpectũ, uel anteuertere, ſiue anteſtari, ut Pſal. 119. Præueni in maturitate & clamaui: id eſt ueni ante te mature: uel, præuentũ ſe cauit, beneficijs dei ſignificans, quocũque ſe uertiſſet dei bonitate factum, & ultro undique illi bona obuiarent, ſeſeq; ultro offerrent. Sic & Micheas ſexto capite: quo præueniam dominum: Id eſt, quo ſacrificio. quo munere, quo opere ueniam ante conſpectum tuum, & quomodo demerear gratiam tuam? Quod Latinus uertit: Quid dignum offeram domino? Pſalmo decimooctauo, ſed de malis, quæ ipſum incurrant.

Præuenire diem, in Hebræorum epiſt. capite 4. Rurſum præficiunt diem: hoc eſt, quia illa dies iam in foribus eſt, qua uocem Domini perceperimus, ingrediemur in

requiem,nos qui credimus:De qua requie Psal.90.loquitur.

¶ *Primitiæ* sunt de Abrahamo prognati & posteri.Rom.11. Quod si primitiæ sanctæ,sancta est & massa.Et si radix sancta,sancti erũt rami, Primitias hos uocat quoniã de Abrahã descenderunt. Massam aũt & ramos,qui de genere eius fideles effecti sunt.

¶ *Principis* nomen interdum pro philosopho & oratore sumitur.1. Cor.2. Sapientiam autem non huius seculi,neq; principium huius seculi.Principes dicuntur clypei populi,quia eorum est tueri & noxia auertere.Psalm.47.

Sub Principũ uocabulo principaliores antesignani fidei Christianæ aliquando intelligũtur.ut Psal.44.quũ Propheta in Patrũ locum,Apostolos dicit numero & autoritate successisse:Cõstitue eos principes,&c.Et Psal.46.& 47. Itẽ,magni, potẽtes & duces, sapientes uocantur,Psal.32.Et.1. Cor.2. quod sapientiã dei nemo principũ huius mundi cognouit.Psalm.118.Principes persecuti sunt me gratis,id est, Iudices, reges, seniores plebis,&c.Sic enim in scriptura primarios uiros & apud homines honoratos uocat.Vnde Psalm.119.Sederunt principes & aduersum me loquebantur, uidelicet in consilio.in iudicio,mũdi sapientes,& iusti secundum speciem.uocat Hebraismus magnum,uirum quemq;,qui præ cæteris eminet in populo.Leuit.4.Principes in populo.

Principes bonos,sacrosanctos habuerũt Iudæi.Sic Latini Magistratũ sacrosanctum: hoc est, inuiolabilem uocabant.& uocantur à Iudæis Benefici,Seruatores, ut uidere est in Euangelistis,& suprà in litera B explicatum est.

Princeps dei es,apud nos locutio Hebraica.Gen.23 Id est,pro magno principe te habemus.Princeps domorũ per familias.Exod.6.Id est,qui præerant familijs maiorũ suorum.Principes uestri & tribus,pro principes tribuum uestrarum. Deut.29.

Princepes aeris ac potestatis.Ephes.2.Iuxta principẽ potestatis:Id est,diaboli.Intellexit deum huius seculi,id est,diabolũ & aeris potentẽ. Item,Princeps militũ,pro tribuno.Nu.14.A principib⁹ militũ.Principat⁹, Prou.8. Neq; principatus,neq; uirtutes,illas sine dubio aduersus quas nobis certamẽ est intelligit, Princeps eñ hui⁹ mũdi appellat.

Principes gentium,loquutio est,Pro Principes nationum, populorum, terrarũ,die vvelt lichen fursten,oberen,non die fursten der heiden.Nã hæc uox Goim gentium,ut Matth.22. habetur.Hebraico schemate,non solum gentes infideles,sed & populum dei Iudaicum aliquando significat,ut uidere est in ueteri Testamento in multis locis.Hebraismus ergo est,Principes gentium,id est,populorum.

Principum nomenclatura.

Scriptura potentes:hoc est,reges,principes, cedros Libani uocat, Psalmo 20. Cerui, eod.Psal.Tauri,Libani. Psal.93.Capita,Esa.2.ca.Psal.119.Congelati montes. Psalm.21. Tauri pingues.Tauri Basan.Psal.67.Socij furum.Esa.55.cap.Principes Edom. Robusti Moab uocantur.Item,Fundamenta montium cõturbata sunt.Montes,Psal.17.Esa.14. Lupi uespertini,Prophetæ,reges,catulos leonum uocãt.Plaustra.Esa.41.Portæ:hoc est, Iudices,principes,qui sub porta iudicabantur:per ciuitatẽ autẽ reliquũ uulgus, ut Esa 14,Vlula porta,clama ciuitas.sicut Montes,alibi reges.Colles aũt plebeios.Elohim:hoc est,deos sæpe scriptura uocat.Exod.24.Nimroth robustus.Gen.10.Tauri.Esa.19.Abietes,Buxi,Pini.Esa.15.cap.& arbores & alibi.

Hebræi hircos terræ uocant principes.Ideo sicut hirci gregem caprarũ antecedunt, ita reges & principes plebi præsunt.Pingues uaccæ. Item Leones, unde symbolum est regũ,& tribui Iuda dictum,quod quasi leo accubuerit. Nam inter bestias principatum gerit.Prouer.30.sed & rapacitatẽ significat.Psal.7.Ne quando rapiat ut leo animã meã. Quia & diabolus leo est.Item,per leonem & draconẽ intellige in scriptura, ferocissimos reges.Deniq; scuta terræ appellantur.Sic eñ filij Corath.Psal.47.Scuta terræ principes uocant.Sicut Deus subinde hoc nomine à sanctis appellatur:propterea quod defendit suos,& mala auertit,uti scutos auertuntur iacula & seruantur quos illa tegunt Hos.4. Clypei populi sunt,ut suprà.&c.

¶ *Principium* à Ioanne ca.1.usurpatur lõge alia significatione,q̃ apud Mosen. Gen. 1.Nam in Mose,Principium ordinis est,quasi ut dicas:Primo quidem creauit deus cœlum & terram,ipsam inquam,materiam,unde mox uniuersitatẽ ꝓduceret, deinde uerò singula digessit,suoq; loco & in sua substantia atq; forma disposuit.Quẽ sensum uides ad sequentia spectare,siue relationem,ut aiunt,habere,non ad præcedentem quidem æternitatem,sed consequẽtem creationis ordinem ac modum,& quidem Hebræis Rosch significat principium,caput,exordium, atque cuiusuis rei initium. Porrò apud

Ioannem

Ioannem refertur ad æternitatem, ut intelligendum sit uerbum esse in principio: id est, filium dei esse ab æterno. Nam apud Ioannem in cap. 8. ipse filius: Antequam Abraham esset, ait ἐγώ εἰμι, ego sum: sum inquam, non fui, dixit, ne quis filium per incarnationem id quod fuerat desiisse putaret: sum inquit, substantia illa æterna sine fine, & sine principio. Nam sicut deus incorruptibilis est, ita æternus & incorruptibilis. D. Cyrillus in Ioanne 1. cap. scribit: Qui enim ante cuncta secula est, Principium sane temporis nullo pacto possumus in unigenito Dei filio intelligere. Hæc ille. Principium doloris, seu fortitudinis quid sit, infrà in nomine Primogenitus docebimus.

¶ *Primogenitus & Primitiæ* differunt. Primogenita namq; omnia quæcunq; fuerint in terra eorum, quancunq; attulerint domino, tibi erunt. Hic Primogenita, non fœtus primitiuos pecorũ, dicit: nã ipsa Græce πρωτοτόκια nominantur. Hæ autem πρωτογενήματα quidam primitias interpretati sunt, sed primitiæ ἀπαρχαὶ dicuntur, & aliud sunt. Hæc tria igitur ita discernuntur, quia πρώτοκα sunt primitiui animalium, fœtus etiam hominum πρωτογενήματα uerò, primi fructus de terra sumpti, uel de arbore, uel de uite. Primitiæ autem de fructibus quidẽ, sed iam redactis ab agro, sicut de massa, de lacu, de dolio, quæ Primitias sumebantur. Hæc D. Augustinus.

Primogenita sæpenumero ponunt Hebræi, pro primitijs & optimis. Esaiæ 14 cap. Et pascentur primogeniti pauperum: id est, optimi.

Primogenitura (ut aiunt Hebræi) fuit successio in dignitate patris, & principatu atque honore eius, & quod auctoritatem haberet in minore, ita ut fratres minores consurgerent à conspectu eius, & ministrent illi, sicut filij patris. Genesis uigesimo quinto: En morior quid mihi proderunt primogenitura. Alij existimant, Primogenitum accepisse ex bonis paternis duas portiones.

Primitiuorum dies: id est, dies nouarum frugum. Num. 29.

Primitiarum oblatio, est gratiarum actio, qua cor cognoscit se diuinitus accipere. Sic docet locus ille Deut. 29. Et præcepit apost. 1. Tim. 4. Cum gratiarum actione percipere.

Primitiæ & decimæ sunt signa, quibus testatur fidei cor se à deo accepisse, prouẽtus. Primitiæ quæ deniq;, est tempus quo incipiunt matureſcere. Num. 13.

Primitiæ sanctæ (inquit Paulus Rom. 11.) sancta est & massa. Et si radix sancta, sancti erunt & rami. Primitias hos uocat, qui de Abraham prognati sunt. Massam autem & ramos, qui de genere eius fideles effecti sunt.

Primitiæ dolorum, primogenita sunt. Psal. 78. Percussit omne primogenitum in Ægypto primitias dolorum.

Primogenitus hinc, inquit Aben Esra, solet uocari principium doloris, quasi ille inciat dolorem afferre patri. Gen. 49. Principium dolorum referunt ad procreationem uentris. ἀρχὴ τέκνων μου. id est, principium filiorum meorum, id est, primus. Deuteronomij quoq; principium doloris & fortitudinis uocat primogenitus, quod D. Hieron. uertit principium liberorum eius. Hebræus, principium fortitudinis eius. id est, primum illum genuit pater.

Hebræi quoq; per robur etiam primum & radicem sobolis totius intelligunt. Gene. 49. Ruben primogenitus tuus tu, robur meum & principium doloris mei.

¶ *Primogenitus* Hebræis dicitur, non is solus qui ante alios primus natus est, sed qui solus. hoc est, ante quem nullus alius ab eisdem parentibus æditus est, si etiam nullus post eum unquam æditus fuerit. Nam primogenitũ uocarunt Hebræi, non eum quem plures natiuitate sequerentur, sed magis ante quem nemo. Primogenitus igitur apud Luc. cap. 2. pro unico dicitur, quod is solus esset hæres, & ius primogenitorum obtineat. Primogenitum esse apud istam gentem, peculiare quoddam priuilegium fuit.

Ita Christus Iesus dictus est primogenitus, quasi tu dicas ab æterno genitus. Recte enim D. Ambrosius, Ante omnem creaturam genitum ait filium non creatum, testatur, ut secerneret natiuitatem eius à creaturæ factura.

Primogeniti erant quoq; apud Hebræos hæredes & omnium rerum Domini, diues & principes familiarum, deniq; sacerdotes.

D. Hieronymus aduersus Heluidium recte quoq; dixit, Primogenitum nõ tam eum esse, post quem & alij, quàm eum ante quem nullus. Dicitur & Christus unigenitus fortassis, quod solus filius non sit factus, sed genitus Christus. Itaque prius quidem dominij est & regni: posterius uerò diuinitatis æternitatisq; argumentum. Hebr. 1. Primoge-

nitus omnis creaturæ,id est,filius dei ante omnem creaturam,non tamen inter creaturas annumerandus.Dominus noster Iesus Christus primogenitus,id est, princeps & dominus est uniuersæ creaturæ, genitus quidem non creatus, & primogenitus etiam id est,æterna natiuitate à patre æterno genitus. Primogenitus quoq; ex mortuis Christus appellatur, quod primus resurrexit, & quod ipse resurrectionis autor est.Col.1.& Apoc.1. Dicitur & primogenitus in multis fratribus.Rom. Primogenitorũ ecclesiã (inquit Paulus ad Heb.12.)accessistis,qui conscripti sunt in cœlis . In hac uidere est primogenitos : hoc est, electos dei,omnes sanctos patres, ꝙs primogenitos appellauit alluſione ad primogenitos fratrum qui dilecti & domini rerum erant.

¶ *Primus* nõ est]semper ordinis,sed excellẽtiæ interdũ,ut 1.Tim.1.Christꝰ Iesus uenit in mũdũ,ut peccatores saluos faceret,ꝙrũ primꝰ sum ego.Perinde ualet ac p̃cipuꝰ et maximus.Fuerat em̃ blasphemꝰ,p̃secutor,uiolẽtꝰ,parricida.Et Marci 12.cap. Primũ mandatum:id est,eximium & præcipuum.das fordereſt. Primum interdũ dicitur non q̃ alia prçecedit,sed antea nunquã fuit.ueluti cũ dicitur:primũ, recte dicitur etiamsi postea nũquam uideas. Primum Sabbatorum nominauit Matth.27. cap. Primum diem in hebdomada,qui nobis est dies solis, & die dominica. uidet enim Marcus atq; Matthęus per sabbatũ posterius intellexisse hebdomadã,ac unam posuisse primam.

¶ *Probare*,pro intelligere,& rursus intelligere,pro ꝓbare,ut Rom.7. Quod enim ago,non probo.Non placet mihi,uult Paulus dicere:uel, non intelligo, quod ego ago. Et 14.ad Rom.Beatus qui non iudicat seipsum,in eo quod probat:id est,qui nõ dubitus est,in eo quod probat:id est intelligit,& certo scit sic esse.

Probare, interdũ pro curare , & rei alicui diligenter incumbere. Roman.1. cap.Et quemadmodum non probauerũt,ut deum agnoscerẽt.Deum in notitia non habere,dixit Paulus pro eo quod est,deum præ oculis (sicuti nos dicimus) non habere, uel illius cognitionem,siue manifestationẽ non suscipere,uel nihili pendere. Item, probare pro eligere.Psal.10.Palpebræ eius probabũt filios hominum.Septuaginta, ἐξετάζουσι:id est, scrutantur.Item, pro scire. Philip.1.cap.Vt probetis quæ sunt præstantia. Item, probare pro animaduertere,ut Rom.12.Vt probetis.Quasi dicat, Illud uerò,nõ se conformare huic mundo,atq; mẽte renouari,est probare:id est,animaduertere, quod deus uelit,& quod ipse uult,gratum & acceptum habere.

¶ *Probrum Christi* uocauit epistola ad Hebræos ubi inquit:Maiores arbitratus diuitias probrũ Christi,quàm Ægyptiorum thesauros, Probrũ uocauit uitã ærumnis plenam, conuitijsq; pessimorũ hominũ obiectam, qualem in hisce terris(quem spiritu uidit Moses)egit Christus,specimen exhibens omnibus cultoribus suis.

¶ *Procumbere* apud alitquẽ,est animi submissi ac humiliati humiliterq; gratiam alicuius ambitꝰ & gestus,ista corporis ꝓstratio,uel incuruatio, ꝓ more cuiusuis nationis. Atq; hinc est, ꝙ oraturi in genua coram deo procũbimus hoc ipso testãtes,humiliter,& animo subiecto ambiendã esse gratiã dei.. Alias diximus in uerbo Adorandi. Mat.9.

¶ *Prodire* iudicium à facie dei,est deum ipsum,pro tribunali sedentem pronunciare ac iudicare.Iudicium proferre in publicum,ac manifestare:& oculos dei uidere æquitates,nihil aliud est,quàm nec in gratiã nec odio cuiusq; ab eo quod iustum & æquũ est in ferendo sententiam deflectere.De hoc loquitur Psaltes 17 Psal. A facie tua iudicium meũ ꝓdeat,oculi tui uideant æquitates. Aliàs dicit, Egredi iudiciũ,egredi sermonẽ,egredi uerbũ,egredi causam,&c. Et Abac.1. dicitur. Ab eo conspectu egreditur iudiciũ puersum,& nõ puenit ad finẽ iudiciũ,laceratur etiã lex,idiotismũ hũc satis notũ arbitror.

¶ *Profundare*, pro stabilire & prævalere usurpatur,ut Psal.92.Quàm eximia sunt opera tua uehemẽter profundauerũt cogitationes tuæ:id est, firmiores ac certiores sunt, quàm q̃ aut peruestigare ac interuertere queã.Item, pro despicere & reijcere.Hoseæ 5. Victimas declinauerunt in profundum.Hier.quoq;:Declinantes à uero cultu per idololatriam,sicut à marito mulier deficit,quæ ob id dicitur,profundauerunt : hoc est,instar firmæ arboris radices in idololatria altissimas egerunt,crebris ac splendidis sacrificijs. Nam sic usu uenit Israelitis,ut abominatio contra synceritatem uerbi tandem placeret propter sacrificiorum splendorem.

Profundus pro medio. Mat.18.Et demergatur in profundum maris.Profundum. Rom.8.Neq; altitudo,neq; ꝓfunditas.Profunditatẽ gehennã:Altitudinẽ uerò regnum

cœlorum

cœlorum uocat. Vel Diuinæ ſapientiæ ſecreta ſunt. Item,

Profundi corde, qui in ſumma miſeria conſtituti ſunt: nam cordis anxietas & compunctio animi eſt, unde Dauid: De profundis clamaui ad te domine. De quo profundo lachrymas fuderũt, Petrus negator, Publicanus peccatorum tundebat pectus, & Ionas in oratorio ceti uociferabatur.

Profundum ſignificat etiam uoracitatem peccatorum, & perſecutionum oppreſſionem iniuriam: iuxta illud: Libera me de profundo aquarum.

Profunditas pro adflictione. Pſal. 68. Dixit dominus ex Baſan conuertam, conuertam in profundum maris. alia trãslatio, Reſtituã à Baſan, reſtituam à profundo mari: hoc eſt, populum meum adflictum, atq; à tyrannis oppreſſum, è malorum immenſitate, atq; profundo, in liberiorem ſtatum uitæ reſtituam, &c.

¶ *Proïcere* hoc uerbũ Hebræis idem eſt, quod Latinis exponere. Gen. 21. Agar ancilla quũ proiecisſet puerũ. Inde infantes expoſititij, aut expoſiti dicunt, qui ut pereant abijciuntur à parentibus. Deſperabunda mater putabat puerum æſtu moriturũ: abceſſit ergo relicto puero ſub arbuſto, ne cogeretur mortem eius aſpicere.

Proijcere à deo, eſt excæcari & deſperare de benignitate diuina, Proijciuntur illi qui in ſecuritate carnis (qua nihil indignius fert ſpiritus dei) non timent ſe proijciendos, hoc deprecabatur Dauid. Pſal. 15.

¶ *Prolongari* uerbũ elegans eſt, quo uſus eſt Ezechiel 12. cap. Prolongati ſeu producti ſunt dies, & perijt omnis uiſio. Vulgo uice prouerbij iactabant hoc ſimplex dictum, quod ob frequentẽ uſurpationem, ſpeciem adagij referebat. Significabant hoc dicto terram non deuaſtandam, ſed poſt multos dies uiſionem perituram. Vel habet hunc ſenſum: Continuabuntur dies ordine ſuo, & prophetæ in uanum loquuntur.

¶ *Propellere*, pro proſequi Deut. 6. Ad propellendum omnes inimicos tuos à facie tua, ſicut locutus eſt dominus. Septuaginta, ἐκβαλῶν ἐκβάλῃ.

¶ *Propitius*, ſchema Hebræis ac Chriſto in Euãgeliſtis peculiare, p quo nos dicimus: Bona uerba quæſo, dij meliora dãto. Mat. 16. Propitius ſis tibi dñe. Propitiꝰ fuiſti, pro pepercisti. Num. 14. Sicut propitius fuiſti egredientibꝰ de Ægypto. Id eſt, quẽadmodũ pepercisti populo iſti ab Ægypto. Vel: egreſſu de Ægypto. Hinc propitiabilis pro miti, Pſal. 85. Quia tu domine bonus & propitiabilis. Septuaginta, ἵλεως: id eſt manſuetus.

¶ *Propitiatorium* ſententia Vulgarij in Hebræis, erat arcæ operculum, id quod Chriſtũ figurabat, qui noſtrorũ eſt prauorũ facinorũ conciliator effectus. Hæc ille. Propitiatorij ſcabellum pedum. Mons ſanctus. Cœlum ſedes dei, idem ſunt.

¶ *Promiſſionis* nomine ſæpiuſcule Teſtamentum, fœdus, pactum intelligimus. Nam D. Paulus ad Gal. 3. Vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus. Per promiſſionem eĩ nihil aliud intellexit, quàm Teſtamentum. Promiſſio autem ſpiritus, ut eadem epiſtola, & eodem cap. ubi inquit: ut promiſſionẽ ſpiritus acciperemus per fidem. Promiſſio ſpiritus hic nihil aliud non eſt, quàm benedictio Abrahæ promiſſa, ſpiritus uidelicet ſanctus arrabo ſalutis noſtræ, ſanctificatio noſtra, teſtimonij redemptiõis noſtræ.

¶ *Prophetare* uarijs quidem modis ſcriptura utitur. Primo, tam pro præteritarum, q̃ futurarum rerum enarratione: ad hunc modũ loquendi & Moſes quidem propheta fuit, quũ de mundi creatione & aliorũ dei teſtificabatur & docebat. Gen. 1. Sic Eſa. 2. Ecce uirgo concipiet filium. Significat futurarum prædictionem, ut Moſes præterita narrauit, ut Geneſis 1. cap.

Secundo, eſt prophetare futura prædicere, res diuinas agnoſcere. Ita uox apud Hier. uſurpata, dum ipſe futurũ p̃diceret, ut cognitio dei prorſus eſſet uulgaris facta, uel futura: ſicut oms prophetæ uates fuere: quũ unꝰ quidẽ de Chriſti natiuitate, alter de eius doctrina, tertius de eius paſſione, quartꝰ de eius regno loqueret. Et omnes q̃tq̃t de eo tãquã de filio dei, totius mũdi redẽptore uaticinabãtur. Tertio, Prophetare inter alias eis ſignificationes, eſt prophetiã uerbo ad uerbum enucleare: hoc eſt, exponere, ſed quæque res diuinas agnoſcere, res diuinas denunciare, & Pſalmos & uerba dei canere, ſpiritu doctus, quẽadmodum legis de Aſaph, Idithũ, Hemam prophetaſſe confeſſionẽ, laudem dño in cithara, qui erant cãtatores à Dauide iuſſu dei inſtituti, ut 1. Paralip. 25. Magiſtratus exercituꝫ ſegregauit filios Aſaph quod prophetarẽt in citharis: id eſt, prophetias recitare, & laudes dei canere. Nu. 11. cap. Quis tribuat mihi, ut omnis populus prophetet. Et Helias ad Pſalterium prophetabat. Et 3. Regum 18. capitur pro ſacra facere,

ſacros ritus peragere,carmina carcere ſacra: Factum,inquit,eſt ergo quum tranſiſſet meridies,ut prophetarent uſq; ad tempus ſacrificij ueſpertini.

Quarto,Prophetare idem eſt quod prædicare,& ſenſum ſcripturarũ populo aperire, docere,monere,exhortari,cõſolari,erigere,arguere,increpare, accuſare, & corripere mores hominũ corruptiſsimos ex ſacris literis: deniq; prophetiã exponere, de quibus habes.1.Cor.14.cap.Actorum.13.cap.Item,Prophetare inuenimus eſſe idem quod figurare,quemadmodum Ioſue dicitur propheta,quia ſignificabat Chriſtum.

Prophetare in nomine Chriſti,idem eſt atq; uirtute & numine Chriſti prophetare. Omnino enim orationes iſtæ:Per nomen tuum: Vel, in Nomine tuo:aut propter nomẽ tuum,& huiuſmodi:eundem ſenſum habent Ebræis,à quibus ueniunt,illæ noſtræ nuperæ tamen:Oro tuam maieſtatem, tuam reuerentiam, maieſtati, præſtantiæ uel reuerentiæ tuæ placeat,&c.Matth.7.cap.

¶ *Prophetæ* nomen uarie & multoties quoq; accipitur in ſcripturis. Apud Iudæos Prophetæ erãt,qui diuinorum eloquiorum,ac diuinæ uoluntati,adflatu numinis ſcientiſſimi erant. Officium eorum erat ſacrarum literarum ſenſum, quem ipſi à deo didicerant,populo depromere. Deinde emoliri & eradicare quicquid contra deum erectum erat,plantare & ædificare quicquid deo placet. Vigilare,ne in populum dei irruat, quod noxium eſt.Hoc idem munus epiſcoporum,paſtorum & euangeliſtarum eſt in eccleſia Chriſti.Hoc tamen à noſtris ueteres differunt,quod ueteres futura quædam ſub uerborum inuolucris,reuelante ſpiritu præſentiebant ac prædicebant.Inde & Videntes uocabantur,ut 3.Regum 9.& Amos.7.Tametſi in naſcenti eccleſia huiuſmodi prophetæ fuerunt,ut patet Actorum 13. 21.& 11.cap.

Sed D.Paulus uocat eos prophetas,qui per reuelationem eccleſiæ ad pietatis ædificationem tradunt:hoc eſt, qui docent ac interpretantur legem domini.1.Cor.14. Quod omnes prophetetis.pro,interpretari,docere,conſolari,arguere.

Inter Prophetas & Apoſtolos,hæc eſt differentia:quod Apoſtoli primum ad infideles duntaxat miſſi ſunt,non item Prophetæ.Nam prophetia fidelium eſt.

Prophetæ, os domini dicuntur,quia nihil proprium loqui debent.

Prophetæ porrò dictio etiam illis competit,qui prophetiam:hoc eſt,uerbum dei audiũt,aut in lege dei diligẽter uerſant,ut 1.Cor.11.Mulier orãs aut ꝓphetãs.Nã alio qui mulierib⁹ in eccleſia docere,permiſſum nõ eſt. id enim Pauli, imò præcepto uetitũ eſt,ut liquet.1.Cor.14.& 1.Tim.2.& Luc.2.fœminam ſignificat,quæ uel in lege & prophetis docta erat:uel,quæ ꝓphetis & doctis diligenter auſcultabat.Sic in Actis,Philip⁹ quatuor filias habebat prophetas:Prophetat mulier,quũ audit prophetas.Prophetiſſæ ergo dicãtur,q̃ prophetiæ:id eſt,uerbo domini prorſus deditæ,ſe in uera pietate exercuerint.Ita & illa uidua Anna filia Phanuelis ꝓphetiſſa dicit. Ein gots forchtig vvyb, das dan dem vvort gottes flyſſig anhieng.

Prophetæ dictio nonnunquam honoris,non uaticinij uocabulum eſt, ut apud Eſa. 8. capite : Ad prophetiſſam.ut enim Prophetæ uocabulum propter ſacratiſſimum officium, ſummum & auguſtiſſimum eſt,ita & quæ dominum prophetarum parturierat,prophetidis nomen datur.

Prophetæ appellatione non unus uenit, ſed generatim omnes, quibus longa ſerie præeuntibus,ab hoſtibus populus egregie defenſus eſt, Hoſ.12.Et in propheta. Tanquam unus propheta exiſtimantur,qui ijſdem partibus, in plebe deo gubernanda per ſucceſſionem perfuncti ſunt,ut Moſes & poſtea Ioſia,&c.

Prophetæ nomine interdũ Pſeudoprophetæ intelliguntur,ut Zach.13.cap.Et etiam prophetas,&c.Propheta puer dicitur,propter ſtuporem & ignorantiam:uel, per cor humile,propterea dignus à quo myſteria non celarentur.

Prophetã aũt dici in ſcripturis Chriſtum.& Moſen,teſtis qui dicit Deut.18.Prophetam uobis ſuſcitabit deus de fratribus ueſtris. Eſt etiam exercere officiũ prælocutoris. Exod.7.Aaron erit propheta tuus.Eſt etiam propheta,qui aliena refert,ſicut Saul prophetauit in medio domus ſuæ:id eſt, aliena referebat, non eos qui uenturum in carne dominũ Chriſtum prophetarunt,dicimus, ſed per aliquam gratiã ſecuturi, ut Agabus cernebat,qui & famem inſtantẽ prædixit,& quæ beatus Paulus paſſurus eſſet in Hieroſolymis, & uerbo denuntiauit, & ſigno zonæ eius oſtendit.

Prophetæ & lex pro libris ſacris,Actorum 13.cap.accipi clarum eſt: Poſt lectionem autem

autem legis & prophetarum, hoc est, sacros libros in publicis conuentibus esse tractandos, non nugas aut humanas leges. Et in eodē capite differūt Prophetæ, quod doctores sunt, pastores, euangelistæ & episcopi, qui promiscuū pro cōcionibus publicis erudiunt uulgus. At prophetę arcana scripturæ indagāt, eruūt, & eruditioribus priuatis publice tamen institutis lectionibus tradūt: deinde & populo q̄ prosunt diligēter exponūt. Quāquam ea non semper obseruetur differentia, sed prophetæ quoq; Euangelistæ dicantur.

Prophetæ & Pseudoprophetæ hoc discrimen est. Propheta uir diuinus est, ac diuinæ mentis conscius, dei ministeri, peritus mysteriꝝ regni dei, doctor euangeliꝝ ac gratiæ Christi seu dei, apud homines interpres, qui scilicet dei uoluntatē ac placita hominibus annunciat, & ad illa facienda urget atq; propellit.

Pseudopropheta est, qui talis omnino uideri cupit, & huius tamen nihil penitus habet, qui se simulat propheram esse, at spiritu interim donis ac facultatibus prophetiæ destituitur. De his Matth. 7. & cap. 10.

Prophetæ furiosi & amentes apud Iudæos appellantur, ut Hiere. 29. & 4 Reg. 9. Ob quam causam ingressus est furiosus ille ad te? Vocantur Prophetæ à malis, furiosi & amentes, quod nonnunquā destituerentur omni sensu, nescientes quid inter ipsos ab extra fieret: & id Hebræi uocant priuationē sensuū atq; uirium animæ. Propheta interdum Paulo dicitur, qui nobis est doctor, episcopus, ecclesiastes aut euangelista. 1. Cor. 14. At qui prophetat, congregationem ædificat. Quanquam propheta peculiariter dicatur scripturæ sacræ interpres, & nunc ministri ad dispartienda mysteria dei ordinati.

¶ *Prophetiæ* nomen accipitur non semper pro prędictione rerum futurarum, sed etiā pro interpretatione sensus scripturæ sanctæ intelligitur, hoc est pro expositione oraculorum diuinorū cœlestium, ut. 1. Cor. 14. cap. habetur. Et Rom. 12. &. 1. Timoth. 4. cap.

D. Ambrosius enim, Prophetas ait interpretes intelligit scripturarum. Et. 1. Paralip. 15. Chononias prophetiæ præerat, hoc est, doctrinæ sacrorum miraculorum exponēdæ legis, formandæ mentis, castigandorum q̄ morum disciplinæ præfecturam gerebat. Sic Prophetiæ uocabulo doctrinam intelligimus euangelicam, id est, denunciandi diuinorum iussuum cum fide officium. 1. Cor. 11. cap. & 14. & Actor. 21. cap. Et 1. Cor. 11. pro prophetiam audiendi cupiditate atq; pro auditorio fidelium.

Prophetia deniq; accipitur pro apertione aut prædictione rerum futurarum, ut quū adflictis salus promittitur, aut sceleratis exterminium, cuius generis plurima sunt, ut exemplis nihil sit opus. Hanc Prophetarum prædictionem aut annunciationem procedere oportere, aut ex diuinis responsis & oraculis, uel adflatur, uel angelorum ministerio allatis: siue id uoce, spectro, uel insomnio, siue paradigmate aliquo fiat, aut ex lege recte perspecta. Ista enim cognita, facile est contumaci prædicere, quantum malorum impendeat, pijs autem ac deum timentibus, quæ bona sint uindemiaturi. Sed utrobiq; requiritur fidei certitudo ista, quam Paulus πληροφορίαν appellat.

Prophetarum filij, discipuli eorum appellabantur quales habuit Helisæus & alij, &c. qui docti ab ipsis, & interpretes eloquiorum dei agebant, & populo diuinam mentem exponentes à uicijs auocantes, & ad pœnitentiam & studium iustitiæ quosuis hortantes. Vide latius suprà in tropo Filius.

¶ *Prophetarum mos.* Prophetæ & uerbis & factis aliquādo utunt, Zach. 11. Et dixit dominus ad me, etc. Propheta sicut p uisionē uidebat sibi præcipi ea q̄ ibi dicit, ita et opere implere pręceptū sibi uidebat. Nō est enim necessariū adferere, ut dicamus ipsum fic abiecisse acceptā pecuniā. Sed satis est, q̄d prophetę in uisione sic uidebat. Id genus figurarū & apud alios prophetas est inuenire. Vt quū Esa. nudus incedit. At noluit cū quopiā pugnare, etiāsi hoc corā sacerdotibus obediēs egerit, nō uideo uerō quę necessitas urgeat.

Item nonnunquam per unum hominem totum regnū cum successoribus significāt, Sic nō est ille mos rarus prophetarum, ut parabolas coram repræsentent, & uelut operibus euentum demonstrent, ut Ezech. 12. & Hieremias confringendo ollam in Tophet.

Prophetis & hoc familiare est. Primū generaliter omnia damnare. Deinde uero rursus erigere pios & consolari. Sic Petrus inquit, Iudicium incipit à domo dei. 1. Petri 4. cap. Et Rom. 1. Reuelauit iram dei super omnem impietatem, Esa. 1. cap. Omne caput languidum, & omne cor mœrens, Geneſis 6. cap. Cuncta cogitatio cordis humani, &c. Et uidens deus quod multa esset malicia. Et deinde: Omnis caro corruperat uiam suam. Et postea dicit: Noe uero erat perfectus, & Noe gratiam inuenit.

Propheticus quoq; mos est, sicut etiam Apostolicus, ut in Actis 20. certo futurũ, propter promissionem dei præsenter & indubitato inculcare, ut præsentem necessitatẽ leniant futuræ felicitatis spe fideles, ut Lucæ 21. Quum uideretis hæc fieri, attollite capita uestra. Sic & Esaiæ 51. cap. Ecce uidi de manu calice soporis, fundum calicis indignationis meæ, non adijcies ut bibas illum ultra, &c. Similiter Micheæ 6. Narrata destructione ciuitatis Hierusalem consolatur eos. Cap. eodem dicit Tu turris Eder propugnaculũ filiæ Zion usq; ad te uenier dies, id est, tempus aderit, ut ædificentur maceriæ tuæ Hierusalem, & interrupta, ut Amos ultimo cap. instaurentur. Sic & 4. & 5. consolatur quoq;.

Vatum item sacrorum consuetudo, ut per unum hominem totum regnum cum successoribus significent, ut Danielis 7 cap. Et Ioannes in sua Canonica nomine Antichristi totum regnum, omnesq; successores intelligit.

Interdum de sexu hoc etiam non inusitatum est mulierem usurpari, indifferenter pro quolibet statu fœminei sexus, id est, pro corruptis & incorruptis uirginibus & maritatis, Geneseos 24. cap. Si noluerit mulier uenire mecum in terram hanc. Et rursum: Si autem nóluerit mulier sequi te.

In hac sententia quædam pura uocantur, quum sint alioqui corruptissima, ut Hiere. 18. Quis facit talia horribilia, quæ fecit nimis uirgo Israel? Vbi uirginẽ uocat, de qua ante dixerat filij Memphos, & Taphneos constuprauerunt te in uerticem. Et apud Ezech. cap. 16. habetur: Diuaricasti pedes tuos omni transeunti.

¶ *Pronomina possessiua*. Idiotismus Hebrææ linguæ, qui talis est, ut adfixa, hoc est, Pronomina possessiua, possessori confirment, non rei possessæ. Quæ quidẽ res plurimum lucis in locó cõciliat sensibus: Vt si uolet Hebræus de ueste sua loqui, nõ dicet uestis mea uel mei: Vbi possessiuũ pronomen conforme est possessori. Et, si Hebræus de libro suo loqui uolet, nõ dicet: Liber meus, sed liber mea: propterea quod possessor fœmininæ. Hinc enim pronomen possessiuum conformat, & non rei possessæ, puta libro.

Pronominum quoq; omissio in sacris literis non infrequens. Sic Psal. 9. in Hebræo: Infixæ sunt gentes in interitu, fecerunt: sicut incidit in foueam, fecit. Nostra autem translatio exprimit quem & quam Prononomina.

Hebræis quoq; familiare est, pronomen ad finem addere, quod apud nos parum facere uidetur ad sensum, ut in Psalmo, Quorum non audiantur uoces eorum.

Pronomina denicq; duo pro uno poni, tritissimum item est, ut: qua prophetes habitauit in ea, id est, simpliciter in qua. 3. Regum 13 cap.

¶ *Properare*, est aliquid facere absq; uocatione sine fide, et omni sensu pietatis. Prouer. 25. Quæ uiderũt oculi tui, ne properes in iurgio tuo cito, id est, ne facias quicq; quod postea proximum tuũ cõfundat: uel ideò nõ statim properandũ est, ne Satanas nos seducat. Ergo fidendũ est deo, nõ temere obsequendo cuiquã, & nõ properandũ in iudicando.

¶ *Prophanum* quod sanctum non est, separatum & commune, & quod non ex sacris literis docetur. 1. Timoth. 4. cap. Prophanũ est, quicquid à sacrosancta fide alienum est. Cæterum inquit, prophanas & aniles fabulas reijce.

Prophanare arborem uel uitem, Hiere. 31. cap. est idem quod licite de ea comedere. Nam Leuitici 19 cap. habetur, quod fructus tertij anni erant à plantatione abijciendi ut luti immũdi, fructus autem quarti anni erant domino consecrati. Et quinto anno prophana fiebat arbor, & poterat plantator eius de ea comedere.

Prophanare uineam, Deut. 20 est uindemiare eam, ut uuis eius uesci liceat omnibus. Moses inquit. Et nondũ prophanauit eam, hoc est, nec dũ fecit eam esse cõmunẽ, de qua uesci omnibus liceat. Prophanare autẽ templũ quid sit, in uocabulo Templũ dicemus.

¶ *Propinquus* pro hærede, Numer. 5. Etsi non uiro propinquus. Item, Propinquos uocat Iudæos Paulus suo more, Lõginquas Gentes, Ephe. 2. id quidẽ sumpsit ex 57 Esaiæ.

¶ *Proponere*, uerbum istud habetur Rom. 1. Quod sæpe proposueram uenire ad uos, hoc est, uolueram. Propositũ Paulo dicitur deliberatio ista liberrima, qua deus ad eligendum accingitur, quemadmodũ cap. 9. uidemus, cũ ait: Vt iuxta electionẽ dei propositũ maneat. Est igit propositũ supra electionẽ, hoc est natura prior. Fieri enim apud hominẽ potest, ut quid eligat, sed habita ratione eius quod eligitur, puta si adparet utile, honestum q; futurũ eligitur. Hic propositum siue deliberatio non est libera, sed ab eo pendet quod eligit. Volens ergo Paulus ostẽdere, dei electionẽ ex libro proposito enatci, nõ ab ipsis quos electurus est, liberum propositũ dicit in causa esse cur eis, qui deum diligunt,

omnia

omnia bono cedant. Nihil hic adſcribi hominis merito: addit enim: Quia quos pronun tiauit, & cætera.

¶ *Proſperari* pro irruere, Iudicum 14. cap. Et proſperatus eſt ſuper enim ſpiritus domini, hoc eſt, irruit.

¶ *Prouerbium*, græcè eſt παροιμία. Significat autem parœmia uulgare ac triuiale dictū, cui tamen aliquid inſit in uolucri. Sic iſta parœmia Chriſti de ueris ac falſis paſtoribus allegoriam habet, quam Phariſæi non intellexerunt. Ioan. 10. Ideo & interdū pro obſcuritate uſurpatur Prouerbiū, Ioan. 16. Ecce nunc palam loqueris & prouerbiū nullū dicis.

¶ *Proximus*, Hebraice Reæ, Græcè πλήσιος, ſignificat propriè eum, qui tibi qualibet ratione coniunctus fuerit. Ratione cognationis, ſiue alias arctioris amicitiæ uti Ionadab ille, qui Amenoni filio Dauid conſilium dabat de corrumpenda Thamar ſororem Abſaloni, dicitur fuiſſe ſe Reæ, id eſt, amicus uel propinquus Amenonis: fuerat enim filius fratris Dauid. 2. Samuelis 13 cap. Ita Chuſai dicitur fuiſſe Reæ, id eſt, amicus Dauid. Sodalitatis, Iud. 30 cap. Sodales dati Sampſoni, Mereræni dicebantur, id eſt, proximi eius, Iudic. 14. Vicinitatis, Exod. 3. iubebantur Hebræi egreſſuri ex Ægypto, quilibet à proximo ſuo, & quælibet à proxima ſua, petere uaſa argentea, aurea & ueſtē. Vbi idē uocabuli Reæ legitur. In ſumma, cum quo quicquā tibi negocij fuerit, qui quauis tibi ratione adiunctus fuerit, eum ſcriptura uocat Proximum tuū. Ita qui inciderat in latrones, Lucæ 10. Quemlibet etiam inimicum oſtendit Lucas, ſi opus habeat conſilio & auxilio, proximum eſſe. Ergo Proximus eſt, qui indigo cuilibet benefacit, quiq; beneficium dū neceſsitas poſcit, accipit, aut auxilio indiget. Nam Lucas ſic dicit: Vade & fac tu ſimiliter. Quod perinde eſt, ac ſi dixiſſet, ſi quem igitur nactus fueris tuo indigentem auxilio, quiſquis tandem fuerit, is eſt tuus proximus, ei benefacias.

Recte quoq; D. Auguſtinus lib. de Doctrina Chriſt. 1. cap. 30. Eum, inquit, Proximū eſſe intelligimus, cui uel exhibendum eſt officium miſericordiæ ſi indiget, uel exhibendum eſſet, ſi indigeret. Iſtud in lingua noſtrate propriſsime exprimimus cū proximum appellamus, den nechſten, intelligentes uidelicet quemlibet quē nobis ſors obtulerit. Et Paulus Ephe. 4. Proximū uocat omnē hominē, qui ex eodē nobiſcū parente natus eſt.

¶ *Prunæ* allegorice ſunt humanarum traditionum opera, & propriæ iuſtitiæ merita, quibus iuſtitiarij extrinſecus utrunq; non tam calefiunt, quàm ſe calefieri putant. At in regno Chriſti, ueri ſolis, interno ſpiritus ſancti calore recreantur pectora fidelium. Petrus ad prunas pontificias ſtudio, ad negandum Chriſtum ſollicitatur Ioan. 18. capite, Stabant autem ſerui & miniſtri qui prunas congeſſerant.

¶ *Pſalmus* canticum uel hymnus dicitur, quod prophetæ ſpiritu ſancto reuelatū eſt et compoſitum, ut intelligas Pſalmum Dauidi reuelatum, quaſi dicas, Pſalmus ad Dauid (ut tertij Pſalmi titulus) cum fugeret à facie Abſalom filij ſui, nihil aliud uox hæc ſonat, quàm uerbum & prophetia Dauidi per ſpiritum ſanctum reuelatum. Nam ſicut in alijs prophetis legis, Factum eſt uerbum domini ad Hieremiam, &c. Et in Euangelio, Factum eſt uerbum domini ſuper Ioannem. Et quod Pſalmus & canticum dicitur, alibi uerbum, uiſio, prophetia. Sic enim legimus in Hieremia: Et factum uerbum eſt domini Hieremiæ, Et ſimiliter in Eſaia, Viſio Eſaiæ filij Amos, &c.

¶ *Publicani* dicuntur, non publici peccatores, quemadmodum imperiti interpretantur, ſed publicorum uectigalium, tributorum, cenſuum & aliarum id genus rerū exactores, & collectores. Ac inter Iudæos quidem, hoc genus hominū peſsimè audiebat, & cōnumerabatur inter extreme ſceleratos ac flagitioſos: Amicus, inquiunt, Publicanorū & peccatorum, Matth. 11. Et iterum: Quare cum publicanis & peccatoribus manducatis? Lucæ 5. cap. Vide Ciceronem pro Flacco. Et Vlpianum in Pandectis Iuris Ciuilis. Titulo de Publicanis & uectigalibus. Et Cicero pro lege Manilia apud Romanos uictis gētibus in precio habiti ſunt, & poſtea Iudæos gentem liberam grauarunt. Inde ipſis Publicani nomen inuiſum fuit. Inde Publicani uocabulum uſurpat ſacra ſcriptura pro omnibus, qui lucro turpi quæſtum ac res ſuas augent, id'que iactura Proximi ſui, ut ſunt auari, impoſtores, raptores, furaces, improbi, uſurarij ac oppreſſores, quæ quidem omnia comprehendit ſub hoc uocabulo Publicani. Pro uſurarijs ergo ponuntur in euangelio, nam malis artibus miſeram plebem aggrauant. Huiuſmodi Harpijs Germania plena & referta eſt, τελῶναι, id eſt, Publicani dicebantur priſcis. Sed ò hodie quoque uidere licet in noſtris inſtitoribus, menſarijs, monopolis ac mercatoribus,

quibus

quibus non aliam ob cauſam nobilium inſignia ac tituli conferuntur à magnatibus, n ſi quod per uſuram ac plebis & publicam rapinam & artificioſam expilationem opulẽ tiſsimi facti, Germanice dicuntur vvuocher.

¶ *Pudere* uerbum apud Hebræos pro pigere perinde accipitur, atque pigere pro pudere apud Latinos, qui dicunt Piget me tui, pro pudet, Hiere. 14. Pudefacere pro increpare, arguere: Iudic. 18. ſumitur: Nemo, inquit, erat in ea regione, qui pudefaceret quenquam aliqua in re, hoc eſt, neminẽ pudebat alicuius rei. Item, pro prohibere, Ruth. 2. cap. Quod enim prohibent aut negant, faciunt, ut petentes rubore ſuffundantur: Ruth. 2. Neq; enim pudefaciatis. Pudefieri deniq;, eſt in periculo ſpe ſua deſtitui, fruſtrari, cadere, iuxta illud: ſpes credentium non pudefacit. Spiritum enim perpetuum arrabonẽ ſalutis hauſerunt, quum impij ſpiritum huius mũdi perituri conceperunt. Qui enim credit in eum, non pudefiet. Item, pro fruſtrari, Pſal. 31. Domine ne patiaris pudefieri.

¶ *Puer* uſitatiſsimum uocabulum eſt apud Hebræos: nam duplicis ſignificationis eſt, uti apud Græcos παῖς. Siquidem & puerum & famulum ſignificat. Et hoc commune illis eſt pro ſeruis & famulis uti, Iudicum 19. Habens ſecum puerũ & duos aſinos. 1. Reg. 25. Abigail nunciauit unũ de pueris, id eſt, ſeruis, Gene. 19. Vocat Hebraiſmus miniſtros quoſcũq;, etiamſi ſenes fuerint pueros, Acto. 4. Qui per os Dauid pueri tui dixiſti. Et D. Paulus per Pueros intelligit homines mortales, Hebr. 2. Poſteaquã igitur pueri cõmercũ habent cum carne & ſanguine, corpore et anima cõſtemus. Idiotiſmus eſt hebraicus. Itẽ,

Pueri nomen pro legato uſurpatur, Eſaiæ 37. Ne timeas à facie uerborum regis Aſſur, quæ audiſti quibus pueri blaſphemarunt. Septuag. παῖδες. Pueri adhæc uocantur, qui cœleſtibus mandatis inſeruiunt, Eſaiæ 8 cap. Ecce ego & pueri mei, quos mihi dedi ſti deus. Hic pro ſanctis & pijs uſurpantur: nimirum à puritate fidei. Per Pueros nõ ſolum infantes aut teneræ ætatis homines, ſed etiam ſimplicem plebeculam intelligere licet, ut Matthæi 21. cap. clarum eſt. Pueros adhæc corruiſſe in ligno, Hiere. in orat. Thren. eſt oneribus portandis ſuccubuiſſe.

Puerum porrò ſcorto dari, id eſt, uili precio, uel puerum proſtituere, ut ſcortum, Hæc locutio Ioelis 3 cap. habetur.

Puer ſenſu, ſignificat illum qui caret ſpirituali delectu rerum, & hæret in his, quæ ipſe ſentit, quum à rebus à donis progrediendum eſſet, ut in deo ſolo hærendum, non in donis eius. 1 Corinth. 14. Pueri ſenſibus ne ſitis, ſed malitia pueri ſitis, ſenſibus uero perfecti ſitis. Quaſi dicat Paulus: Nec ignoro repueraſcendum nobis, uerum id quidem ad innocentiam uitæ, nõ ad imperitiam rerum referendũ eſt. Hic eſt enim ſenſu perfectus qui agit ut proſit alicui, maxime fratri. Ita enim in malam partem uſurpatur, ut: Nolite pueri effici ſenſibus. Et puer, inquit, Salomon, centum annorum ſtultum appellat.

Pueritia pro ſtulticia hinc accipitur, Hoſeæ 2. Et canet tibi iuxta dies pueritiæ ſuæ. Septuag. νηπιότητος, id eſt, infantiæ. Hæc dictio quum ad animum refertur ſtultum, atq; ætatis uitio impendentem ſignificat.

Pueris alienis adhærere uel applaudere, uel imaginibus alienorum applaudere, eſtũ in ſcientijs alienis occupari, Eſaiæ 2. cap. Et in filijs alienis applauſerunt, uel ſufficientes fuerint, hoc eſt, dederunt operam ſcientijs alienis, obmiſsis lege præceptisq; diuinis. Septuag. Et filij multi alienigenæ nati ſunt eis. Vide D. Hieronymum.

Pueros deniq; uocat Chriſtus diſcipulos, Ioan. 21. Vocat eos παιδία, per modũ blandiendi. Significat hęc uox latine puerulos. Dicit ei Ieſus: Pueri nunquid opſonij habetis?

¶ *Puluis*, Hebræorum more, pro terra uſurpatur, Iob 28. Ferrum de puluere ſumitur. Et Gene. 1. cap. Puluis es, & in puluerem redigeris. Vox Hebræa Haphor, ſignificat puluerem, lutum, humum, terram. Neq; infrequenter populum impium, Puluerem, quiſquilias & paleam ſcriptura uocat, ut Pſalmo 1. Eſa. 5 & 50. & alibi.

Puluere aſpergebantur olim ieiunantes atq; in terra ſedebant. Et induebantur ſacco, hoc eſt, ſordidiore ueſte: hoc geſtu & habitu animi triſtitiam teſtantes, ut Pſal. 35. & alibi in plurimis locis. Et Leuitici 23. Ieiunium quod die propitiationis dominus Iudæis præcipit, adflictio animæ uocabatur.

In Puluere quoq; ſolebant iacere, qui uehementer lugerent, ut de Dauide lugente moriturum puerum, & Niniuitis legimus. Hinc dicit Pſal. 102. ſe puluerem uelut panẽ eſitaſſe, dum nimium pronus in terram procumberet. Id in Pſal. 22. Lingere puluerem uates dixit. Quid autem ſit Puluerem pedum lingere, uide in uerbo Lingere.

Puluis

Puluis est consummatus, prouerbialiter ponitur apud Esaiam 16 cap. pro conculcatione aut cõminutione, ut ex sententia prophetæ constat. Puluerẽ pascere apparet quoque omnino prouerbialis sententia apud Iudæos fuisse, cuius Esaias 44. meminit: Pascens puluerem, id est, custodiens: qua usi sunt quando quis studium quidem aliquod sectaretur, ac prorsus friuolum ac inutile.

Puluerem deniq; iactare in aera, summa incandescẽtiæ signa, Acto. 23. Tolle de terra hominẽ istum, nec enim fas est talẽ uiuere. Inde iam erant illa indignationis plena uerba. Vestimentum & Puluerem iactare in aera. Puluueris deniq; excussio adumbrat impiorum interitum. Matth. 10. ut quemadmodum citra negotiũ excutimus puluerẽ, ita dominus impios nullo negotio disiiciet à conspectu suo. Et hoc quidẽ Icon apud prophetas uulgatissimum est. Vbiq; enim, Impij, aiunt, disiicientur à facie domini ut solet puluis à facie uenti. Exemplum excussionis habes in Actis cap. 18. Talis contestatio est, Mat. 23. in fine cap. Item Matth. 11. Actorum 13 & ult. cap. Ligarunt autem hoc modo Apostoli quos ex ore & sententia domini cœlo excludere ac diabolo tradere uoluerunt.

¶ *Pullus asinarum*, pro asino, more scripturæ, Matth. 21. sumitur. Figura enim est illa prophetis familiarissima, qua idem mutatis uocibus geminant, עיר enim quod nostri pullum solent reddere, non pullum propriè sed idoneum iam equitationi iuuencũ significat, ut ex Iudicũ 12 & alijs aliquot locis satis liquet. Matthæus ergo cap. 21. pro pullo filio asinarum, pullum filium subiugalis posuit, epitheto asinæ, pro asina abusus. Sedens inquit, super asinum & pullum filium subiugalis. Idẽ enim est, cum eo quod propheta dicit. Sedisse super asinum pullumq; asinarum. Et reliqui tres Euangelistæ memorãt cum propheta Zacharia, licet simul asina fuerit domino adducta, & est Synecdoche, quod Matthæus scribit, Dominum sedisse super eos.

Pulli Coruorum nobis in scriptura, in fidei argumentũ proponuntur, Psal. 146. Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.

¶ *Pupilli* significatu ueniunt quicunq; & sua & aliorum ope destituti, quorumlibet iniuriæ patent, quiq; sunt rerum omnium inopes, qui sibi nequeunt consulere, neq; est qui natura cogatur ad illarũ curam suscipiendã. Nam ij sunt, qui cognatis quoq; carent. Sic olim patres in Ægypto tanquã pupillos domini eripuit quos Ionathas apud Oseã 14. per Pupillũ intelligit. Psaltes 10. Psal. de his canit. Aliàs solẽt adiũgi Viduæ quę & ipsæ malorũ improbitati peculiariter, q̃d defensoribus careant maritis, solẽt esse obnoxiæ.

Pupilli & Viduæ plerunq; ex persona ecclesiæ accipiendi, Iob 24. Rapuerunt ab ubere pupillum. Vide D. Augustini Annotationes in Iob libro uno cap. 24.

Pupillam oculi Hebræi uocant filiam oculi, hoc est, intimum & principale in oculo, nigrum illud in medio oculi, Hiere. Thren. 2. Neq; taceat pupilla oculi tui, &c.

¶ *Puteus* pulchre gerit imaginem carnalium uoluptatũ apud Ioan. 4. Num tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis hunc puteũ. Meminit & huius D. Augustinus.

In Puteũ deducere, Psal. 68. In Puteũ semel quispiã delapsus, nõ habet quo se expediat, sed manere ibi cogitur ac perire, recte in Psalmis pericula præsentẽ intentantia mortem hoc uerbo significatur. Sic Psaltes ait: Deduces eos in puteũ interitus. Et Psal. 68. Nõ me demergat tempestas aquæ, neq; absorbeat me profundũ, neq; urgeat super me puteus os suum. Puteum aut foueam parare aut effodere cuipiam, metaphorica loquutione idem est, atq; exitium struere, Psal. 7. Psal. 57. & 93. & Hiere. 18.

¶ *Purgare*, est ad fructum ferendũ parare, Ioan. 15. Ego sum uitis, & pater meus agricola est. Omnem palmitẽ in me non ferentẽ fructum tollit, et omnẽ qui fert fructũ purgat, ut fructum copiosiorem afferat. Sancti sine fide multis obnoxij sunt calamitatibus cupiditatibusq;, & in numeris diuexantur tentationibus, ut quamuis gratia per fidẽ sint in Christo sanctificati, & faciant iam opera bona, patris tamen cœlestis cura, inspectione & purgatione in singula propè momenta indigeant. Sancti ergo simul & sancti sunt & ampliore indigent sanctificatione.

¶ *Pythonis* spiritus pro oraculo, aut spiritu diuinante, Lucas in Actis capite 16. accipit per antonomasiam. Puella quædam habens spiritum Pythonis. Nam spiritus Pythonis aliud non erat quàm uirtus, hoc est impostura dæmonis. Damnatur hic spiritus in scripturis sanctis, Leuit. uigesimo. Deut. 18. 1 Regum 28. Et Esaiæ 8. Intelligimus autẽ hoc loco uatidicum siue ueridicum, aut diuinantem spiritum quales erant qui à ueteribus consulti, responsis & oraculis imponebant, interim etiam uera canentes. Nomen

autem

autem ſortitus eſt ab Apolline Pythio, quod in eius delubris frequentia proderẽtur oracula, adeo ut nunc Apollinis ſpiritus, aut per antonomaſiam Pythius, ſiue Pythonicus ſpiritus ponatur pro oraculo, aut ſpiritu diuinante.

Q

QVadragenarius *numerus* multis domini operibus celebris factus eſt. Ter quadraginta annos dedit dominus ſpatium reſpiciendi mundo, priuſquam tempore Noah, diluuio humanum genus diſperderet. Quadraginta poſtea dies inundauit diluuium. Decies quadraginta annis peregrinatus circumducti fuere in deſerto. Moſe ſecundò quadraginta dies apud dominum pro lege recipienda abſq; cibo manſit Exodi 23. & 34. Elias quadraginta dies ambulauit, uſq; ad montem dei Horeb. Quadraginta dies in uiſu Ezechiel, cap. 4. Ezech. Quadraginta dies ad reſipiſcentiã Niniuitę habuerunt. Quadraginta diebus approbauit Chriſtus diſcipulis ſuis reſurrectionem ſuam. Quadraginta dies ieiunauit Chriſtus, Matth. 4. Quadrageſimo anno poſt paſſionem domini apprehendit Iudæos, ultio per Romanos, autore Egeſippo. Ex his ſubapparet, Quadragenarium numerum præparationi atq; peccatorũ expurgationi ſacrum ferè habitum. Itẽ, conuenire ieiunio, orationi, ſacco, et lachrymis, et perſeuerantiæ deprecandi, ob quod et Moſes, Helias & Chriſtus quadraginta dies ieiunaſſe ſcribuntur.

¶ *Quadrans* apud Matthæũ cap. 5. ſignificat debiti uel minimã portionem eſſe ſoluendam autor eſt D. Auguſtinus lib. de ſermone domini in monte. 1.

¶ *Quadrigæ* & Equi in ſcriptura humanam potentiã ſignificant, à quo auocat paſſim uos ſpiritus ſancti lectio, ne in principibus fortibus, & filijs hominũ ſpem ſeu fiduciam noſtram ponamus, ut cernere eſt in Zacharia 6 cap. Hiere. 17. & 30. Hoſeæ ult. cap. Micheæ 3. ac innumeris locis.

Quadrigæ apud Zachariam cum equis, nihil aliud ſunt, quàm quatuor plagæ mũdi, cœli ſcilicet portiones, oriens, occidens, auſter & aquilo.

¶ *Quantus*, uox eſt admirationis, ut apud Matthæũ 24. Quantus, id eſt, quanti obſecro pretij eſt fidelis ſeruus ac prudens: ut oratio admirationis habeat, & ſpeciem exclamationis ſicut illa in noſtrate lingua, O vvie ein groſs ding iſts vmb ein vvyſen vnd truvven knecht. Quantus namq;, more hebraico, qui dicunt Mi, uel Ma, quod non ſolũ quid aut quis, ſed quantum & quantus ſignificat. Sic de Manna dicebant: non ſolũ quid eſt hoc? ſed quantum? per admirationem tantæ rei quæ cœlitus dabatur.

¶ *Quærere* apud D. Paulum quod requirere. 1. Cor. 4. Quod reliquum eſt autẽ quæritur in diſpenſatoribus. Item, pro uelle, Ioannis 7 cap. Quærebant eum interficere.

Quærere & non inuenire, tropus ſcripturæ eſt, quo ſignificanter inquiſitionẽ et manifeſtationem maliciæ, eius eſſe deſtructionem & perditionem, Pſalmo 9. Quęretur peccatũ illius & non inuenitur, non ut nemo ſit, ſed non poſsit. Sic dolus quoq; quàm primum cognitus fuerit, mox ſine uiribus, ac iam non dolus eſt, ſed ſua ipſius ignominia. Ita enim de perditis & uulgo quæritur, in ſultãdo. Vbi ſunt? quò abierunt? eo tropo quo Deut. 32 dicitur: Et dixi, ubi nam ſunt? Ceſſare faciam ex hominibus memoriã. Et Eſa. 14. Quomodo ceſſauit exactor? quieuit tributum. Non ſic autem potentia, quæ etiam ſi cognoſcatur, non ideo deſinit, imò cognita maxime ualet, ipſa potius à deo conterenda & frangenda eſt, teſtimonio Pſalmi noni.

Quærere faciem dei aut domini, eſt amplecti uerbum et cultus in uerbo propoſitos. Hæc enim proprie facies dei eſt, qua ſe reuelat et nobis quaſi conſpiciendum offert, uerbum ſcilicet & cultus externi, uerbo mandati.

Quærere ergo deum aliud nihil eſt, quàm amplecti uerbum, uerbo attendere, uerbo parere, non inſtituere alios cultus, non credere aliam ſalutem, quàm uerbum oſtendit. Deum contemnere, eſt negligere uerbum, fingere cultus præter uerbum, niti in alijs rebus quàm uerbum iubet.

Quærere item faciem domini, pro conſulere oraculum domini. 2. Regum 21 cap. Sic aliter accipitur 3 Regum 10 cap. Item, 2. Paralip. 9. Quærebatur uultus Salomonis, id eſt, omens erant cupidi uidendi Salomonis faciem.

Quære bonum filijs Iſrael, locutio eſt, Nos diceremus: Operã dare Iſraeliticæ genti, ut illi bene res ſuccedat, aut bene uelle ac cupere iſti genti, &c. Nehemiæ 2 cap.

Quærere

Quærere orationem, est captare occasionem loci, temporis ac argumenti necessarij ac sancti de corde puro ac feruente, Danielis 9 cap.

¶ *Quærere dominum*, primum est, illum obseruare & uoluntatem illius inquirere, ac studiose colere. Hoc est, studere, ut sciat homo illius beneplacitum, & dum didicerit, annitatur oretq; ut possit quod debeat, cupere illi per omnia probari, tota fiducia in illum incumbere, quo tandem illi contingat ad uisionis beatæ brauium peruenire. Thren. 3. Animæ quærenti illum. Psal. 14. Vt uideat num sit intelligens quisquã, aut quærens dominum. Et Hiere. 10. Dominum non quæsierunt, ideo non intellexerunt. Deinde, Quærere dominum, est auxilium & gratiam illius quærere & inuocare. Sic. 2. Paralip. 16. de Asa legitur, quod ne infirmus quidem dominum quæsierit. Et Esa. 55. Quærite dominum, inquit, dum inueniri potest: inuocate eum, dum prope est. Coniungantur ista, ut simus non modo inuocatores dei, sed & uoluntatis illius obseruatores. Et Psal. 9. Quoniam non derelinquis quærentes te Domine. Nõ Derelinquere dominum quid sit, non potest melius cognosci, quàm si expendas quid sit animũ in necessitatibus derelinquere. Est autem hoc, cum primis illum animo uel contemnere, uel odio prosequi, & extinctum uelle. Deinde & omni auxilio & consilio destituere. Ergo non derelinquere, est primum animo complecti beneuolo & amico, deinde omnibus uiribus pro necessitate tueri. Nam hi demum sunt uerè quærentes Dominum, qui illum utroq; modo quærũt, & hos ille non desit unquam.

Quærere. 1. Regum 13 cap. ait Augustinus de ciuitate dei lib. 17 cap. 6 allegat. Et quæret dominus sibi, &c. Non quasi nesciat ubi sit, ita deus sibi hominẽ quęrit, sed per hominem more hominũ loquitur, qui & sic loquendo nos quęrit. Nõ solum enim deo patri, uerumetiã ipsi quoq; unigenito eius, qui uenit quęrere quod perierat Lucę 19. Vsq; adeo iã eramus noti, ut in ipso essemus electi ante cõstitutionẽ mundi. Quęret sibi ergo, dixit pro eo ac si diceret, quem suũ esse iam nouit, sibi esse familiarẽ alijs ostenderet. Hæc ille.

Quęrendi dictione porrò, apud Ioan. 7. nõ nudã uoluntatẽ, sed malicioſum potius, insidiosum, cautũ et solicitũ, conatũ ac studiũ prehẽdendi dominũ exprimit. Nõ simpliciter dicit Ioan. Quęrebãt enim apprehendere: sed, Quærebãt ergo eũ apprehẽdere, &c.

Quærere quoq; Dominũ interdũ est publico iudicio cõtendere, & petere in causa sua sententiã legitimã, quæ est sententia dei, quæ uel per Mosen, uel per ordinarios iudices pronunciabatur, Exod. 33. cap. Et omnis populus qui habebat aliquam quæstionem.

Quærere deniq; animam non in bono tantum, sed etiam in malo solet in scripturis dici, Psalmo 39. Cõfundantur & reuereantur simul, quærentes animã meã, ut auferant eam, Est insidiari uitæ hominis. Einem vff synem leben nach stellen, ut uidere licet Hiere. 11. Et Exodi 4 cap. Qui quærebant animam tuam, id est, qui uolebant te occidere. Similis hebraica locutio est Matth. 2 cap. Defuncti sunt qui quęrebant animam pueri, pro occidere. In bono, Psal. 141. Non qui quærat animam meam.

Quęrere regnum dei, Matth. 7. Nimirum ut primum, id est, ante omnia quęratis regnum & iustitiam eius, hoc est, operam detis, ut bonitatem ipsius quàm plurimi nobiscum uere agnoscũt, sedulo colant, sanctęq; adorent, fide in eum, & dilectione erga proximos solidam iustitiam sectantes.

Quærere atqui deum tota anima, est deum toto studio suo quærere, illum obseruare & uoluntatem illius inquirere, ac studiose colere, Psal. 14. & 9. Deinde est auxiliũ et gratiam illius quærere & inuocare. Sic 2. Paralip. 16 de Asa legitur. Et Esa. 55. Quęrite dominum. Coniungantur ista, ut simus non modo inuocatores dei, sed & uoluntatis illius obseruatores. Nam hi demum sunt uere quærentes dominum, qui illum utroq; modo quærunt, & hos ille non deserit, Deut. 4. Quærere dominum, pro consulere, Exod. 33. & opem poscere inter aduersa à domino.

¶ Que pro ut, Genesis 17 cap. Eritq; pactum meum in carne uestra. in fœdus æternum. Hebraismus, pro, ut sit signum mei in carne uestra præputium. Sic Que coniunctio, sæpe reperitur pro, ut.

¶ *Quæso*: hæc particula Hebræis magnã uim aut adhortandi, aut obseruandi habet, quam Latini per obsecro uel quæso sæpe reddunt, Nonnunquã per Age, Agedum, Eia, Gene. 22, Tolle quæso uel obsecro filium tuum unicũ. Latinus dicit unigenitum. Sępissime conglutinant Hebręi consignificatiuũ Na, cum Imperatiuis, quemadmodũ in Hosia Na, ut Sa Na, id est, tolle quæso, Lechna, id est, abi quæso, Kumna, id est, surge quæso.

Geſana,id eſt,accede quæſo.Tenna,id eſt,da quæſo,Kana,id eſt,accipe quæſo,Inuenies id genus multa in Hebraicis Bibliis.Na illud cohæreſcit etiam aduerbijs,ut:Alna,id eſt, ne quæſo,Germanice,Ach nit.

¶ *Quieſcendi* uerbum, pro adflandi & adſidendi ac pro præditum eſſe accipitur, Eſa. 11.Et requieſcet(ſic uertit Hieron.)ſuper eum ſpiritus domini,ſpiritus ſapientiæ et intellectus,etc.Præditum ergo fore Chriſtum prædicit ſpiritu ac mente diuina,ſapiente,prudente,ut omnia ſciat & intelligat,ut conſilio & uiribus polleat,omnia prouideat, & patrem obſeruet tamen,quæ illum obſeruantia commendabilem ſit factura,tum apud deum iuxta humanam naturam, tum apud homines iuxta utranq;.

Quieſcere,Prouerb. 24 cap. ſententia Theologorum in Hebræo ſignificat infirmum fieri.Quid autem eſt infirmari,Eſt nos crucifigi & mortificari,& omnino ad deſperationem adigi,ſed eripimur & glorificamur cum Chriſto,quum quieuerimus,hoc eſt,nos deo eripiendos & ſaluandos commiſerimus.Cęteri ũ de triplici quiete conſule Vulgariũ.

Quieſcere deum in nobis,eſt non monere creaturas, ut agant naturalia opera,ſed ab ſorbere nos intra ſe,ubi eſt æterna quies,id quod uerum Sabbatum eſt.

Quieſcere in ueſtimentis pignoraticijs iuxta altare. Eſt bonis contra legem per calũnias à pauperibus raptis nouos dei cultus inſtituere.

¶ *Quia*,expoſitiua nonnunquã eſt, Hiere. 2. Quia tranſire ad inſulas Cithim. Sicut Græci ὅτι,ut Dominus Centurioni dicit διὰ ὁ παῖς σου ſῦ,quia filius tuus uiuit:quam dictionem Latini commode omittant,& dicunt:dicit ei Dominus,filius tuus uiuit.

¶ *Quis*, pro quantus interdũ accipitur:ut, Quiſputas eſt fidelis diſpenſator,Mat.24. pro quantũ putas eſſe fidelẽ diſpenſatorẽ.Quis pro,ubi:Galat.4.Quæ igit eſt beatitudo ueſtra,ac ſi diceret:Vbi eſt beatitudo ueſtra.Aliquãdo pro raro,uel nullo,uel nihil,Luc 12 & Pſal.106.Quis loquetur fortitudines domini,Rom.8.Quis nos ſeparabit à charitate dei,Abacuc 2.Quid prodeſt ſculptile,quia ſculpſit illud fictor ſuus.Et Ioan.6.Vtq; ipſo edat aliquis,& nõ moriatur Græce ἵνα τις,id eſt,ut quis.Poſita eſt hęc particula Hebraico more in genere,pro eo quod eſt, ut quiſq; quẽ ſenſum Hebræi ſubinde per ים exprimunt,nec inſolens eſt hominẽ Hebræum etiam Græce ſcribendo Hebraiſmis uti.

¶ *Quis det,tribuat.* Mos eſt ſcripturæ aliquid deſiderãtis,ut dicat:quis det:aut quis dabit:pro utinã det,ut ille modus optantis.Hebræi hac loquutione utunt uice aduerbij,utinã.Et eſt optatiua locutio,Exod 16.Quis det mortui eſſemus in manu domini in terra Ægypti,hoc eſt;utinã mortui eſſemus.Septuag.ὀφελον,id eſt,utinã,Iudic.9.Quis det ut iſte populus ſit ſub manu mea.pro,O ſi contingeret mihi imperiũ ſuper iſtũ populũ. Vtinã inquit Moſes,talẽ habeant mentẽ.Quis tribuat.Et quis det. Hebræis interrogãdi ſunt formulæ,quæ & optãdi:Quis oſtendat,hoc eſt,exhibeat,idẽ illis eſt, atq; utinã det: ò ſi cõtingat,utinã uidere liceat.Vtinam omnis populus prophetet.Et quis dabit capiti meo aquas?id eſt,utinã dentur capiti meo aquæ.Pſal.4 & 14.Quis det è Zion ſalutẽ Iſraeli,idẽ eſt quod utinã.Et Numer.12.Quis det omnẽ populum domini eſſe prophetas quod idẽ ualet atq; utinã ſint omnes prophetæ.Simili affectu dicit Hiere.9 cap.Quis dabit capiti meo aquam,id eſt,utinam.Et Dauid,Quis dabit mihi pennas & uolabo.

¶ *Quiſquiliæ*, χοῦς græce,Motz hebraice minutias ſignificat palearũ,quæ prorſus nulli uſui accommodatæ ſunt,tantũ diſperſæ uento omnia cõmaculant,& oculos hominũ lædunt.Hoc nomine Quiſquiliarum,inanitas atq; fugacitas improborum notatus,ut Pſalmo 1.Non ſic improbi,ſed ſicut Motz,id eſt,quiſquiliæ,quas diſpellit uentus,& alibi Dauid imprecatur hoſtibus ſuis,ut ſint uelut Quiſquiliæ expoſitæ uento,Et Eſa.17. cap.de diſpergenda multitudine populi aduerſarij: Perſecutione, inquit, agentur,ceu quiſquiliæ in montibus expoſitæ uento.His quid eſt inanius?quid æque fugax?Sic iam ſunt omnes,qui deum ignorant,utcunq; oculis carnis uideantur nihil nõ poſſe,& eſſe, &c.Impij ac inimici dei, ut Eſaiæ 29.Paleis, ſtipulis, quiſquilijs, puluere comparantur. Item Quiſquiliæ apud Ezechielem traditiones humanas denotant,Ezech.5 cap.

¶ *Quotidie*, Lucæ 9.cap.καθ' ἡμέραν more Hebraico hoc dicitur Iom beiom, hoc eſt, de die in diem,Ein tag und alle tag,fur vnd fur,vvie gott das creutz vfflegt.Sic inquit,Lucas in adducto capite:Si quis me uult ſubſequi,abneget ſemetipſum, & tollat crucẽ ſuã quotidie,et ſequatur me.Crux enim labor eſt,quem cuiq; deus imponit,moleſtia,adflictio,onus.Crux Chriſti cœpit à tenera ætate in mortem uſq;, ſed quiſq; ſuam habet crucem,iuxta uocationem ſuam.Syn arbeit,ampt,dienſt.

Quid

¶ *Quid mihi* & uobis, loquutio eſt. 2 Samuelis 16. pro, Quid mihi uobiſcum negocij filij Zeruiæ? Et in Ioanne 2 cap. Quid mihi tecum rei eſt mulier? Quod genus locutionis ab Hebrçis repulſam cum quadam obiurgatione habet: Germanice, vvas gadts dich an? vvas hab ich mit dir zuo thuon?

¶ *Quàm male facies*, 2 Regum 12 cap. Si dixerimus ad eum, mortuus eſt puer, quàm malefaciet (ſupple Dauid) Omnino hic Germaniſmus eſt. Solemus enim dicere. Ei vvie vbel thut er, nimirum de eo cuius res in arctum contractæ ſunt. Interpres noſter prouerbio ſententiam reddidit, ſe adfliget inquiens. Septuaginta uero Hebrçum expreſſerunt. Quàm malefaciet, id eſt, ut inſaniet præ uehementiſsimo dolore animi.

¶ *Quomodo uos?* hoc eſt, quomodo habent ſe ueſtræ res? Iudicum decimooctauo cap. Sic in lib. Ruth. cap. 3. Quid tu?

R

Racha Hebrea dictio eſt, quæ ita ſcribitur רקה & ſignificat malũ, ſeu adflictionem. Eraſmo Roterodamo uidetur eſſe uox indignantis, uelut Interiectio. Alioqui ait, quid intererit inter Racha & Fatuum? Conſentaneum eſt enim Chriſtum Matth. 5. cap. gradus quoſdã oſtendere, quorum primus ſit iraſci: ſecundus ſono aliquo incerto motum ſignificare: tertius in manifeſtum conuitium prorumpere. Atq; ita ſentit D. Auguſtinus Commentariorum, quos in hunc ædidit locum, lib. 1. addens: ſed id à Iudæo quopiam accepiſſe, Racha, Hebrçis interiectionis inſtar eſſe, eaq; uoce nihil certi, ſed tantum animi indignationem ſignificari. Fortaſſe fuit ea uox temporibus Chriſti uulgaris iraſcentibus, quemadmodum hodie frequentiſsima eſt in omnium concitatorum ore, illa indignatione turgidiſsima apoſiopeſis, das dich. Intelligimus autem vil vnglucks angang. Et ſunt qui interpretantur Raha, malum tibi, id per omnia æqui pollet, das dich. Eſſet igitur ſenſus iſtius textus: Non is tantũ homicida eſt, qui alterũ manu trucidat, uerumetiã is qui alteri malũ aut afflictionẽ quandam imprecatur, obnoxius erit concilio.

D. Chryſoſtomus ait, Syriaca lingua Racha perinde eſſe, atq; es tu, uti irati, ſubinde quæ commotus animus conuitia ſuggerit, premere ſolent, ita tamen & ſono aliquo indignantis animi, paratos ſe ad conuitiandum prodant. Conſule ipſum Chryſoſtomum latius in Matth. 5. Homil. 11. cap.

D. Baſilius ait, uerbum ſuæ regionis populo peculiare, leuioris conuicij gratia aduerſus familiariores uſurpatum. Sunt qui illi certam ſignificationẽ aſsignent, utpote quod ſignificet hominem nihili. Simplicius eſt ac uero ſimilius, ut dicamus eſſe animi cõmoti, & intra ſe frementis interiectionem, qua ueluti ſigno quodã indignantis fremitus proditur. Intelligendum Matthæi quinto capite, damnari omnia qualiacunque rancoris & maleuoli animi ſigna, quouis illa modo prorumpant, ſiue murmũrando, ſiue frendendo, ſiue expuendo, ſiue faciem auertendo, ſiue frontem rugando, ſiue naſum ſuſpendẽdo, Nam huiuſmodi ſignis iraſcentis animi commotio plerunque proditur, quemadmodum & diligentis ſuauitas certis ac peculiaribus notis ſignificatur, Geneſis trigeſimoprimo capite uidere eſt. Plura de hac uocula apud Diuum Hieronymum, Theophil. & reliquos doctores Eccleſiaſticos, quorum omnium ſcripta ſane expendenda, & cum iudicio legenda ſunt.

¶ *Rachel* plorat filios, per ſynecdocham Iſraelem intelligit ſcriptura apud Hieremiã trigeſimoprimo, totũ. Rachel mater Ioſeph, & Ioſeph frequẽter pro Iſraele ponitur, Matthæi ſecundo capite. Vox audita eſt in Rama, &c. Rama eſt appellatiuum, & ſignificat excelſum. Proinde auxeſis eſt: perinde ac ſi dicas: Vox aſtra ferit. Nam per hypotypoſim fingit tantum fuiſſe Bethlehemiticarũ matrum eiulatum & planctum, ut in aere et cœlo ipſo intonuerit. Neque uero coactum eſt per Rachelem intelligere non tantum mulieres decem tribuum, ſed & matronas Bethlehemiticas, ut nomine Rahel regio Bethleemitica, à propheta ſignificetur. Nam Rachel cum è partu expiraret non longe à Bethlehem, ad ipſam ſepulta eſt à marito. Imò pro toto Iſraele ponitur, ut annotatũ eſt.

¶ *Racemare* ſæpe in prophetis, idem eſt quod deſpoliare & expilare, Eſaiæ tertio capite, Populum meum exactores eius racemant, id eſt, ita expilant, ut uix obulus ſuperſit, ſicut quis poſt uindemiam etiam racemos auferret. Sic & Micheæ ſeptimo capite, Heu mihi, quia factus ſum ſicut colligens ficus, ſicut racemos uindemiæ. &c. Racema-

tionem comparat prædicationi, ubi exprimendæ sunt unæ, & exhilaranda pectora uerbo domini, & erudienda.

¶ *Racemus, Iuncus*, pro forti, & Iuncus pro imbecilli, Esaiæ 9 cap. Et succidet ramum & iuncum. Racemi ecclesiæ dei sunt electi, Ioannis decimoquinto capite, Ego sum uitis, uos palmites.

¶ *Radix* pro origine, Ezech. 16. Radix tua & generatio de terra Chenaan 1. Timoth. 6 cap. Radix omnium malorum est auaricia. Per Radicem latentes cogitationes exprimuntur, Esaiæ trigesimoseptimo capite. Et quod reliquum, mittet radicem deorsum, & faciet fructum sursum.

¶ *Rapere seu Rapina* significat quæq; deuastare, depopulari, perdere. Hinc Rapina, depopulatio, ut apud Abacuc 1. cap. Rapina & Temeritas fortem significationē habent, Primum, nō simplicem rapinam indicat, sed uelut perditionē ac depopulationem: sicut domus aliqua uel ciuitas destruitur & desolatur. Nam quū Abacuc dicere uolebat quo modo alius alium perderet et ad inopiam redigeret, ædibus, agris, adeoq; cunctis bonis priuarentur, non secus ac si perditi desolatiq; essent, ut & in ciuitatibus, tum prouinciis fieri solet. Vbi nulla siue æquitas, siue ordinatio locum habent, diuites et tyranni pro sua libidine quiduis perpetrant. Vnde & altera dictio Temeritas uocatur, hoc est, iniuria, ceu ij quibus nulla sit cordi iustitia. Rapinæ item appellatione ueniunt falsæ delationes, iniuriæ, usura, interuersi contractus, & copia male partarum, cauillosis furacibusq; ad testamenta irruptionibus congestarum. Psalmo sexagesimosecundo. Et Rapinas nolite concupiscere, & cætera.

Rapere de ara, uolunt Hebræi hac loquutione significare, non debere tutum esse homicidam, uel in sanctissimo loco qualis est ara. Hic mos ad aras confugiendi etiā apud gentiles fuit, de quo in libris Regum & alibi plura. Rapi in nubes 1. Thess. 4. Rapiemur in nubibus: hoc est, in sublimum, in altum, & per nubes subduci.

Raptores sunt boni et mali. Boni quidem illi, de quibus saluator, Matth. 11. cap. Quia regnum dei diripiunt. Snnt autem & mali, de quibus dicit propheta Esaiæ 3. cap. Et rapina pauperum in domibus uestis. Apostolus uerō abrupte. 1. Cor. 6. Neq; fures neque raptores seu rapaces regnum dei possidebunt.

¶ *Ratio*, Verbum, sermo, Hebraice Dabar apud Ioannem cap. 1. idem sunt. Ratio quędam est, quæ apud Græcos λόγος appellatur, quæ inter patrem & filium personas uel uocabula distinguit. Quia ipse filius Ratio dicitur, quæ tamē ratio multis nominibus appellatur. Modo enim uerbum, modo uirtus, modo sapientia, modo dextera, modo brachium, modo salus, modo fons, modo petra, modo lapis angularis, modo agnus, modo leo, modo uita, modo ueritas, modo uia, cum sit deus omnia in omnibus. Et per hęc uocabula diuinarum dispensationum mysteria cognoscuntur. Nam & ob hoc uerbum nuncupatur, quia & proprie diuino ore processit, & nihil pater sine eo aut iussit aut fecit. Virtus dicitur, quia uere de deo, & semper cū deo, & omnis potestas patris in eo cōsistit. Vide D. Hilarium de patris & filij unitate.

¶ *Recedere*, pro accedere, Amos 6. cap. Et recedet gaudium lasciuorum. Kimhi. Et recedet uocabulum accessionis, sicut recede, sede hic, recede quæso & uidebo.

Recedere à deo, est abiecta fide in deum, fidere hominibus, et eorum ope niti, Hoseæ 7 cap. Væ eis quoniam recedunt à me.

¶ *Recipere* est agnoscere, uenerari, exosculari, credere, Annemen vnd einen dafur haben, das er ist, Ioannis 1. cap. Sui ipsum non receperunt. Recipere sermonem cum adflictione multa. 1. Thessal. 1. Recipiunt qui credunt, & uitam suam ad illud componunt, omniaq; illa aduersa pro nomine domini subire non horrent, quæ ipse dominus & apostoli subierūt. Proinde amplissima laus est deo obedire, & uerbum ueritatis recipere.

¶ *Rectus* Hebraice Iascar dicitur, qui nihil à iustitiæ æquilibrio uariat, qui ita omnia, ut maxime decet, ut proximis commodissimum est, & dicit & gerit, quem & æquum seu iustum iure uocamus. Græci huiusmodi ἰσιφανῆ uocant, qui non spectat quid sibi commodum sit, quid iure uendicare queat, summo iure, quod summa iniuria est, & summa (ut Columella inquit) crux, agere indignum se dicit, eoq; omnia ex æquo & bono ex optima scilicet fide uiri boni, qui eum si alijs exhibet, quales alios exhiberi sibi optat, censet, æstimat, & constituit. Tales scriptura cum Rectos, tum corde Rectos, uocare solet. Hinc Rectus pro iusto, Psal. 48. & 25. uersu 21 & 8. Dominus bonus & rectus est. Ergo

Recto

Ergo Recto corde sunt, ij qui de deo recte sentiunt, & erga proximos recta afficiuntur fide, & dilectione solidi feruentesq;.

Recte igitur dicuntur de quibus Psal. 107. Recti reuerebuntur & lætabũtur, &c. hoc est, recto in rebus iudicio præditi, & æqua in omnibus uoluntate sancta curiositate extendunt, mirum in modum in studio religionis promouent, secure sese deo cuncta pro suo arbitrio moderanti committentes, & in omnibus hoc unum operam dantes, ut ipsi sese approbent. Hi sunt Iusti & Recti, hoc est, hac incumbentes, ut ex bono & æquo cum omnibus agant. De his quoq; Psal. 33. Ouate iusti in domino, rectis conuenit laus.

Et sicut enim Rectum scriptura uocat, qui simplici animo stat promissis, & præceptis dei uiuit: ita curuum & obliquum atq; peruersum uocat, qui fidem deo datam uiolat, & à iussis eius declinat. De hoc Psal. 18. canit.

Rectus spiritus dicitur Nachon, Hebraice. cui nõ libeat nisi quod sanctum est, quod deo gloriæ & proximis sit saluti, de quo spiritu recto integro & firmo Psal. 51. canit.

¶ *Rectum* domini uerbum est & dicitur, quod mentiri nequiens, id quod recipit, re ipsa præstat. Nobis item Rectum, quia nos iustos & rectos efficit, quotquot illi ex corde credidimus. Sicut enim deus iustus est, & iustificans, ita uerbũ quoq; eius, quod ipse est, Ioan. 1. est rectum & rectificans. Nam Rectitudo alia non est, & iusticia corã deo, quàm fides in uerbum eius, Psalmo 23. Rectum est uerbum domini.

Recto deniq; pede incedere, Gal. 2. Verum quum uidissem, quod non recto pede inderent ad ueritatem euangelij. Sicut hi qui sanis gressibus claudicare se simulant, non uitium habent in pedibus, sed est aliqua causa cur claudicent. Ita et Petrus sciens circumcisionem & præputium nihil esse, sed obseruationem mandatorum dei, edebat quidem ante cum gentibus, sed pro tempore ab eis se, ne Iudæos à fide Christi perderet, subtrahebat. Recto ergo pede incedere, est Rectam, iuxta prouerbium, ambulare uiam. Non Recto pede incedere ad ueritatem euangelij, est deflectere à uero, & claudicare in duas partes iuxta Heliæ sententiam. Nam Petri simulatio aliud non erat quàm claudicatio, ut qui non nesciret tam Iudæos quàm Gentes sola dei gratia per fidem Iesu Christi purificari, interim uerò à Gentibus ceu immundis se separabat. Itaq; D. Paulus prouerbiali figura inconstantiam & errorem Petri notauit.

¶ *Recordari* uerbum, pro mentionem facere positum reperimus, ut Geneſis 40 cap. quod Latinus: Recordatus est inter epulas magistri pincernarum, & pistorum principis. Recordari hic pro mẽtionem facere usurpatur. Recordatus est rex captiuorum, hoc est, consideration em censuum, & mentionem de ipsis in seruis habuit: instabat enim conuiuium, opus erat, ut officijs singulis singulos præficeret.

Recordari item, pro misereri, Geneſis 8. Et recordatus est dominus Noah.

Recordatur deus nostri, quando nostri quum suppetias fert & nobis auxiliatur, ut Psal. 73. Memento congregationis tuę, quam possedi ab initio, hoc est, illi auxiliare. Tum deus nostri obliuiscitur, dicitur, quum à uobis suum auxilium subtrahit. Peccatorũ autem nostrorum quasi obliuiscitur, dum illa dimittit, ac nos pro illis minime punit. Psal. 78. Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum, &c. Id est, illas nobis dimitte, & pro illis nos minime puni ut meremur, propter quod subiunxit: Cito anticipent nos misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis. Tum uero illorũ dicitur Recordari, cum ea non remittit, proq; illis sua flagella immittit, ut Psalmo uigesimoseptimo, Memento esto improperiorum, &c. Et Psalmo 126. Memento esto domine filiorũ Edom, &c. ad hunc modum intelligitur.

Recordari ergo dicitur dominus iniquitatũ, quas antea (dum nõ puniret) uidebatur aut nescire, aut oblitus esse, quando iam uindictam de illis sumit, Apocalyp. 18. Et recordatus est dominus iniquitatum eius.

Recordari deniq; deus dicitur, qui nunquam obliuiscitur, quando facit nos credẽtes recordari: ut, Gene. 9. Arcũ meũ ponã in nubibus, etc. Cumq; obduxero nubibus cœlũ, apparebit arcus meus in nubibus, et recordabor fœderis mei uobiscũ. Hæc Augustinus.

¶ *Reddere* pro facere, Geneſis 50 cap. Et reddendo reddet uobis omne malum quod reddidimus ei. Septuaginta ἐνεδειξάμεθα, id est, ostendimus.

¶ *Redemptor* seu Redimens, pro, propinquo, Ruth. 3. cap. Est redimens propinquior me. R. Dauid Kimhi. Redimens uocatur propinquus, quia sibi competebat ius redemptionis. Leuit. 25 capite. Redemptorem uocat propinquum, quiuis habet redimendi id

quod frater eius necessitate compulsus uendiderat.

Redemptio significat precium, quo redimuntur captiui ab hostibus in bello aut à prædatis. Siquidem quæ Galli uulgo Ranſonas uocant, Græi λύτρα uocant. Vide annotationes Erasmi in nouum Testamentum.

Redemptio temporis aut Redimere occasionem, uide in litera T, & in nomine Tempus. Redigere in puluerem, est idem quod aboleri. Vide in litera L. In lutum deduci. Itē, Redigere in aceruum, uide quoq; suprà.

¶ *Reducere ad cor*, id est, in memoriam tuam, Deut. 30. Et reduxeris illos ad cor tuum. Reducere in terram, est reducere in uerum dei cultum, id autem spiritualiter contingit, si mentem per Christum patre adoramus.

¶ *Referre* pro exponere Latini utuntur, ut primo quoq; tempore ad senatum referret, id est, senatui exponeret. Consuli à plebe mandatum est, Esaiæ 37. cap. Hæc Ezechiæ referetis, id est, exponetis.

¶ *Regenerationis* dicto idē apud Matth. 19. quod resurrectio: Amen dico uobis, quod uos qui secuti estis me in regeneratione, quum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ. Item, Regeneratio dicitur etiam in scriptura cōuersio, Ioan. 3. Cum spiritus sanctus motus nouos & nouam uitam affert.

¶ *Reges*, pro magistratibus quibusuis. Nam Hebræi quemuis principem ac summū, Regem nuncupant, quod identidem Græcis ac Latinis aliquando in usu fuisse perhibetur, Genesis 14 cap. Et rex Amorrhæorum, rex Seon egressi, &c. Hi quinq; sentētia quorundam doctorum non fuerunt Reges, sed Domini ac Magistratus.

Rex insuper à regendo nomen habet. Hebræi uocant Melech, consulem à consulēdo. Olim enim Reges reipublicæ cōsultores erāt. Et Germani Regē appellamus Kinig uel Kœnig, quasi quis dicat: Kœnig von kœnnen hær, der vvol kan, oder vvol kœnnet ist cognitione & scientia uaria. Oportet ergo ante omnia regem sapere siue sapiētem esse, deinde & potentem, qui sibi concreditos, & sciat & possit liberare tueriq;.

Rex Israel, rex decem tribuum pro eodem significatu. Post diuisionem regni Hebræorum, uidelicet ætate Roboam & Hieroboā, cœpit rex Israel uocari, rex decem tribuum. Rex uero Iuda, rex duarum tantum reliquarū: nempe Iuda & Beniamin. Regnum Israel signatur sæpe his nominibus in libris prophetarum: Ephraim, Samaria, Israel, Ioseph, Iezrahel, Bethauen, Bethel, & interdum Iacob. At regnum Iuda nominibus hisce: Iuda Ierusalem & Beniamin, Hæc ex D. Hieron.

Reges gentiū, ut est apud Euangelistas seu Principes gentiū, loquutio est, pro reges nationū seu principes, die vvelthchē furstē. Nō hi tantū gentibus aut infidelib. imperāt.

Reges terræ, Psal. 2. Herodes duo sunt. Alter pueros interimi iussit. Alter in necē Iesu Pilato consensit.

Regis quoq; nomine deus alienus intelligitur, ut Sophoniæ cap. 1. Iurantq; domino, iurant simul & per regem suum. Quem sibi in deum ac ita supremum regem elegerant, regem suum constituerant, sicut se dominus subinde regem Israelis in Prophetis uocat, iam non unum dominum, deum suum & supremum numen agnoscebant.

Reges Iudæorum & Gentium diuersarum quibus nominibus appellati sunt.

¶ *Regum* ipsorū nomina apud ueteres talia fuerūt, ut ipso nomine quid officiū eorū esset, indicaret. Sic Consul Romanus erat qui consuleret toti Reipublicæ & ciuibus uniuersis. Sic Pharao uindex malorū: nā à uindicando nomē habet, ultronēq; Hebræis Pharao significare uidetur, Gene. 41. Ego sum Pharao. Sic intelligimus ex cap. 47 Geneſis, Pharaonis & Ptolemæi. postea generale nomen fuisse & esse omnium regum Ægypti.

Rex primus Israelitarum subegit regem Amalekitarum. 1. Reg. patet. Et secundū Mosen Gerundensem, quilibet rex Amalekitarum fuit uocatus Agag, transiitq; primi regis nomen in omnes posteros, solium regni occupantes, sicut à Cęsare Iulio primo omnes Romanorū reges Cæsares appellabant. Et Augusti ab Augusto Cæsare ab Iulio regum inquam generales appellationes. Rex eius super Agag, sublimabitur regnum eius.

Sic Abimelech erat apud Iudęos nomē generale Regū illic alienigenarum. Nā & sub Abraham erat Abimelech, & sub Isaac, & sub Dauide, dignissimum scilicet nomen illorum, qui bene præsunt. Nam Abimelech interpretaturi dicitur, Pater meus rex. Sed ferè fit, ut res non adsit, ubi egregia sunt nomina & tituli insigniores. Et reges Palęstinæ uocati sunt præcipue Abimelech.

Similiter

militer Argiuorum reges dicuntur Abantiadæ Persarum Achemenidæ, Artaxerx quoq; omnium Persarum regum generale. Chaldæorum atq; Medorum Nabuchodonosor. Latinorum Murrhani. Albanorum Syluij. Syriæ Antiochi. Arabum Arabarchæ. Lybicorum Lybiarchæ. Thebanorum Labdacidæ. Iudeæ reges omnes à magno illo Herode, sub quo Christus nascebat, postea cognominatos fuisse Herodes, perhibent. Vide Raphaelem Volaterranum lib. Geograph. 11. Ben adad generale nomen Syriorũ, &c.

Per Regem item Hebræi intelligunt Sophoniæ cap. 1. idolum, ut quum quis nollet acceptare iuramentum per nomen dei ueri factum, parati erant increduli homines iurare per idolum, quod in terra illa colebant.

¶ *Regina cœli* pro luna, Hiere. 7. Vt facerent placentas reginæ cœli. Septuaginta στρατιὰν, id est, exercitum siue militiam cœli uerterunt. Hieronymus Lunam intelligit, & non temere: cum enim genti Israeliticæ neomeniæ sacræ essent, procliue fuit Lunæ cultum de integro adsumere.

¶ *Regnare*, pro præualere. Psal. 96. Dominus regnauit, exultet terra. Regnare est præesse exemplo & doctrina, ut patet Actorum 20. cap. de Ephesinis presbyteris, & Matthæi 2. cap. Quoque non simpliciter regere, sed pascere & regere, quomodo pastor gregem suum regit. Regnare in æternum & ultra. Exodi 15. cap. Loquutio est Hebraica, species hyperbolæ. Regnet & uiuat. Sic uerba precantium in augurato regi. Et hoc familiare est: Viuat & regnet rex in æternum. Similiter: Regnet dominus, idem ualet illa loquutio, quod uiuat Dominus. Esaiæ nigesimoquinto: Regnet & uiuat deus tuus. Viuit, dicunt Hebræi, pro saluus erit.

¶ *Regni* dictione intelligitur, dominãdi, gubernandi, imperãdi, ac suos defendẽdi uis ac potestas. Matthæi 6. Quia tuum est regnum. Quasi dicat, utut uideantur quidã esse reges in hoc mũdo, ut nihil nõ posse, tu tamẽ solus es uere rex, & tuũ uere est regnum.

¶ *Regnum cœlorum* quatuor quidem modis nonnunquam in scripturis sacris usurpatur. Primo, præsertim pro gaudio quo fruuntur animæ credentium per fidem ex hac uita migrantes, & ad deum peruenientes, quæq; etiam eius conspectu exhibeantur. De his lege Luc. 15. cap. Matth. 5. & 25. cap.

Secundo accipitur pro tota congregatione & republica credentium, seu fidelium: hoc est, ecclesia quam quidẽ, in terra deus inuisibiliter regit & inhabitat. De hoc regno Mat. 13. & 25. ubi Christus dicit: Simile est regnum cœlorum decem uirginibus, &c. hoc est, nonnulli fideles, in eorum operibus sinceri sunt, alij infideles. Hoc latius Luc. 17. capite: Mat. 18. & 17. cap. priori parte capitur pro ecclesia, in posteriori, pro æterno isto regno, in quod aspiramus. Et Mat. 21. & 7. cap. Non omnis qui dicit mihi Domine Domine, intrabit in regnũ cœlorum. Hic Regnum cœlorum non sumendum pro ecclesia in tertis adhuc existente, qumadmodũ in multis locis capitur, sed pro uita illa æterna, & futura.

Tertio, pro ipso sacrosancto Euangelio, siue de ipso sermone regni, prædicatione uidelicet de regno dei instituta, imò pro toto mysterio, siue negotio euangelij, siue regni dei, & usitatius pro uerbo dei capitur. Nam sceptrum est, quo deus per corda credentiũ regnat atq; habitat. Ita enim ait Christus. Matth. 5. cap. Quisquis igitur soluerit, &c. minimus uocabitur in regno cœlorum: id est, qui uerbum dei alioqui syncere & pure docuerit, nõ tamẽ secundũ uerbum uixerit, uel suæ doctrinæ conformẽ se reddiderit, ille pro minimo inter uerbi diuini prædicatores reputabitur. Et Matth. 13. Sic etiã regnum cœlorum dicunt scripturæ, attestante Chrysostomo in opere imperfecto, cap. 23. Et Luc. 8. cognitio dei est & gratiæ per Christum partæ. Et Mat. 4. & 11. cap. pro his qui tum prædicabant & fidẽ amplectabãtur. Et Matth. 21. pro gratia dei & euangelica doctrina.

Quarto sumitur pro ipsissima fide. Rom. 14. Non enim est regnũ dei, cibus ac potus, sed iustitia & pax & gaudium in spiritu sancto, Et. 1. Cor. 4. Non enim in sermone regni dei est, sed in uirtute. Breuiter, Regnum cœlorum est, ubi uerbum dei. Quod autem quidam excludũtur & reijciuntur ex illo regno, parit eorum diffidentia de uerbo per falsam speciẽ pietatis amplectentium, Consule Rabanũ latius, & Cyprianũ martyrem in explicatione illa orationis Dominicæ admodum egregia.

¶ *Regnum dei* & cœlorum ferme idem sunt, sed in locis quibusdam differunt, Regnũ namque & illius uocabulum sæpe significat prædicationem Euangelij, qua regnum dei reuelatur. Iustitia autem, quam prædicatio sanctissimi Euangelij in Apostolo

aut ministro requirit, est quod Euangelion prædicetur diligenter & fideliter & omnia ea, quæ ad hoc ministerium pertinent, perficiantur. Lucæ. 4. Quærite regnum dei & iusticiam eius. Ideo Regnum dei, aut cœlorum, cognitio dei est & gratiæ per Christum partæ: nempe, quod per Christum salutem assequamur, quod totũ se nobis in Christo donat, quod peccata remittit, Lucæ 8.

De Regno dei quid sit, nihil arbitror esse obscuri, esse in genere gubernationem illam cœlestem, qua omnia, ad diuinæ maiestatis nutum, cum cœlestia tum terrena dispo nuntur & gubernantur. Luc. 14. & Matth. 25. & alibi.

Regnũ dei est, iustitia, pax, gaudiũ in spiritu sancto, &c. ut augescat: hoc est, ut sancte & inculpate uiuamus, ut nostrum quàm plurimi in regnum dei ueniamus, ut illum regem agnoscamus colamusq;, Matt. 6.

Regnum dei habet duplicem respectum: nam in terris regnat deus inter fideles, fide iustitia ac dilectione in spiritu sancto. Rursus uita æterna & felicitas sanctorum, siue beata uita etiam ipsa dicitur regnum dei.

Regnum dei Luc. 10. cognitio est bonitatis & iustitiæ dei, cognitio gratiæ per Christũ exhibitæ. Hinc sæpe non solum uita illa futura & sempiterna felicitate, sed pro gratia redemptionis humanæ, qnæ per Christum dispensabatur, de qua illud est & Ioannis & Christi: Resipiscite, appropinquat enim regnum cœlorum. Et Ioannis 3. Non potest uidere regnum dei. Vt regni huius dictio etiam sæpe pro doctrina cœlesti & prædicatione euãgelij, ut Actor. 1. Loquutus est de regno dei. hoc est, de euãgelio, de gratia sua & misericordia dei, ex scripturis nimirum legis & prophetarum, ut Lucas dicit: Aperuit illis mentem in scripturis. Et Lucæ 8. Vobis datum est, Ioan. 3. regnum dei. Euch gunt der uatter die heimligkeit, des vvorts hell vnd clar verstand. Clarissime in epistola ad Colos. ult. Hi soli cooperarij sunt ad regnum dei. Et Mat. 22. Dicit dñs scribã non longe abesse à regno dei. Regnum dei, gratiam eam uocat, qua posterioribus temporibus noui testamenti uidelicet, uera pietas & solida iustitia, quæ cordium est, per spiritũ dei: diffusa circunquaq; cognitione dei, illustranda erat, per uniuersum orbem, ut iam deus coleretur, & adoraret, non in umbris & typis legalibus, sed in spiritu & ueritate. Ioan. 4. Et Mar. 12. pro euangelio & notitia dei per Christum. Sic sæpe pro ecclesia & congregatione fidelium: quæ hic in terris adhuc uiuunt accipitur. Matth. 13. & 10. ubi & regnũ cœlorũ dicitur: hoc est pollicitatio dei (qui in cœlo habitat) facta nobis de seruatore Messia deq; redemptione mundi, iam præstita est.

Regnum dei, ubi deus uerè colitur, ubi uirtus eius agnoscitur, illic est regnum dei & ubi deus habitat in homine per gratiam & iustitiam. Lucæ 9. & 11. cap.

Regnum dei dicitur, ubi Christus uerbum & gratiam suam reuelat omnibus, per quod homines regni dei fiunt participes. Marci 1.

Regnum dei, aut tempus est post resurrectionem, aut cognitio Christi plenior, aut certe uita æterna post hanc uitam, in qua super mensa Christi esuri & bibituri sunt fideles cum Christo nectar illud dulcissimũ, ut Luc. est 22. Regnũ dei quærere. Luc. 12. est dare operam, agere, curare, ut omnia recte satisfaciamus nostræ uocationi. Quærimus enim quæ omni studio & diligentia inuestigamus. Quærunt enim regnum dei & iustitiam eius, qui ex animo summa fide atque cura religioni ueræ sese impendunt atque dedicant.

¶ *Regulam tenere*, Sic ait Esaias 34. cap. Et extendatur super eum mensura, ut redigatur ad nihilum, & perpendiculum in desolationem. Habemus in Ezechiele & alio quodam ex minoribus prophetis, uisum esse uirum, qui regulam teneret ad capiendum templo aut urbi arram. Hic uerò in eam tendi perhibet regulam exterminij: hoc est, dominum constituisse eam excidere. Similis loquutio habetur 2. Reg. 8. Mensus est autem duos funiculos, unum ad occidendum, & alterum ad uiuificandũ. Quasi funiculo metiens occidẽdos atq; seruandos: Sic subegit illos seruitute perfecta, quæ per mensurationem funiculorum, adagij more intelligitur: nam uix tertiam partem Moabitarum superstitem mansisse, quæ seruiret Dauidi sub tributo.

¶ *Relatiua*, post duo aut etiam plura subiecta ponũt Hebræi, quibus tamẽ singulatim seruiũt. Esa. Et erit fortitudo uestra ut fauilla stuppæ, & opus uestrũ, quasi scintilla succẽdatur utrunq; simul, & nõ erit qui extinguat. Hic mos Hebræorum frequens est, ut adfixa sua: id est, relatiua *σολοικιτικῶς* ponant.

Relati-

Relatiua ad ſequentia referre hoc quoq; frequens eſt Iudæis,ut Geneſis.1.habetur: Producat terra animã uluentẽ in ſuo genere,iumẽta reptilia& beſtias terræ (ubi pro beſtijs)Hebræus legit Hauetho æretz,animans terræ,ubi Vauf relatiuũ ad æretz reſpicit. Sic & Geneſis.15.cap:Credidit Abraham deo,& hæc reputata eſt ei ad iuſticiam.Relatiuum enim Mappick in fine uerbi non ad ſuperiora refertur,ſed ad ſequentem dictionẽ zedake,ſenſus eſt,Iuſtitia hæc ſcilicet,fides & credulitas,ei reputata eſt.

Item,frequens eſt apud eos,ut adfixis:hoc eſt,relatiuis notis ſimilitudinis & diſtributionis nota ſylleptice utant:hoc eſt, ut eas notas ad unũ tantũmodo mẽbrũ apponant, unde tamẽ alteri quoq; eadẽ uirtute ſeruiãt.Eſa.4. Et ſuper omnẽ cœtũ eius nubẽ & fumũ,&c.Relatiuũ pro antecedẽte,ut Num. 8. Vt conſuleret præculũ: Vel, ut loqueretur cum eo,ſcilicet deo,Relatiuũ loco antecedentis:Id eſt ut conſuleret deum.

¶ *Religio*,metus,timor,aliàs etiã uirt⁹,ſeu pietas,ferme idẽ ſunt. Gen.31.Et niſi met⁹ Iſaac fuiſſet mihi:id eſt,θεοσέβεια,religio patris mei:ſic enim Latini quoq; Religione pro metu utũtur.Religio eſt hæc facere.Senſus ergo prædictorũ eſt:Si coluiſſem hũc deum, quẽ pater meus Iſaac coluit.Nam Timor & amor ille, quo coluit Iſaac pater meus deũ, effecit ut deus qui reſpexit adflictionem & laborẽ meũ,non ſineret te mihi illudere,&c.

¶ *Reliquiæ*, pro ſaluato,Micheæ 5.Et erunt reliquiæ Iacob in medio populorum,Heſychius,Reliquias autem ubiq; ſaluatos appellat.

Reliquiæ, potiſſimum electi ſunt: & ſic ideo uocantur,quod ſibi eos reſeruet & relinquat deus ne pereant.Et quantumlibet in eos deſæuiant mundus,caro & infernus, non poſſunt nos rapere de manu domini,Ioan.decimo capite.Nam in ſanctorum benedicta ſorte illos relinquere compelluntur.Etiam ideo ſic dicti,quod ſaluandorũ numerus paucus eſt,iuxta illud Eſa.30.Relinquemini, quaſi malus nauis in uertice montis, &c.Chriſtus quoq; adfirmat plures eſſe uocatos, paucos uerò electos. Mat.7. 20.22 Luc.13.Harũ reliquiarum mentionem faciunt prophetæ, ut Eſa.11.Hoſ.1.cap.

Sunt porrò Reliquiæ uetuſtatis in ſanctis,& reliquiæ Cananæorum in terra ſancta: nimirũ circunſtans peccatum,& aſſidua impiorum perſequutio.

Reliquum præterea,Græce λοιπὸν,Hebræis uarie dicitur,Luc.12.Reliquũ more Hebraico (læther), id ſignificat quod reliquum, aut relictum aut repoſitum eſt. Quandoquidem uerò quæ reponimus præſtantiora ferè & clariora,quàm quæ in propatulo iacent,fit ut λοιπὸν ſignificet,præſtans, eximium:Sic hoc cap.12. Quid de cæteris, &c. capitur,ut ex antitheſi paret.

Reliquias arqui alicui ponere,eſt ſeruare nepotes,& poſteritatem in regione. Geneſis 45.cap.

Reliquiæ cogitationum,ſunt poſt effuſas lachrymas & aſſiduam contritionẽ cordis, præteritorum criminum recordata pernicies. Pſal.75. Quia cogitatio hominis confitebitur tibi,& reliquiæ cogitationis diem feſtum agent tibi.

Reliquus,pro fugiente.Abdias:Et non erit reliquus domui Eſau.Septuag, πυρφόρος, quem nos(teſte Hieronymo)frumentarium tranſſcribere poſſumus,iuxta antiqui ſermones eloquium : eos enim quos nunc agentes in rebus ueredarios appellant, ueteres frumentarios nominabãt.Snnt eñ qui non πυροφορὲν à Septuaginta translatũ putẽt,ſed πυρφόρον:hoc eſt,q geſtaẽ poſſit igniculũ.Itẽ,p cõtẽptibili.Hiob 5. Qui aũt reliq fuerint.

Reliquiæ carnis intelliguntur conſanguinei & propinqui,ut Leuitici 18.cap. Nullus ad quaſcunq; Reliquias carnis ſuæ accedat.Sunt enim Reliquiæ carnis,quæ ad unitatem totam trahuntur. Et Leuitici uigeſimoquinto, Reliquiæ carnis:id eſt, aliquis de ſtirpe eius.

Relinquere mundum,ut Ioan.16.eſt hanc mundi ærumnam & humanam fragilitatem exuere.Exire à patre,eſt patris gloriã diſſimulari, non arbitrari rapinam eſſe deo ſimilẽ,ſed ſemetipſum exinanire,uelut Paulus loquitur.In mundũ uenire, eſt non tantũ hominẽ fieri, ſed mundi calamitatẽ & miſeriam in ſe recipere,ſerui formã induere,in ſimilitudine hominũ conſtitui,& figura,ut homo reperiri.Ire ad patrem,eſt redire in gloriã patris,ſe glorioſum,cœleſtẽ,diuinũ, omnipotentẽ declarare,patris gloriam, potentiã maieſtatemq; recipere,& cum deo æqualem eſſe,ſicut Apoſtolus ad Phil.2.explicat.

¶ *Reminiſci* dominũ,apud Eſa.42.ſignificat orare,ſic enim ait: Reminiſcentes Dominum,ne ſit ſilentium uobis:id eſt, orate ſine intermiſſione,ut Paulns dicit.

¶ *Remiſſio peccatorum*.Luc.3.In remiſſionem peccatorũ,&c.Periphraſis eſt euãgelij,

aliàs Paulus Iustificationem uocat, more Hebraico, pro absolutione & remissione peccatorum.

¶ *Renes* in scriptura reconditiores siue interiores adfectus, consilia hominum symbolice subinde significare: nam nomine Cordis & Renum intimas cogitationes, affectus cupiditatesq; ueniunt. Vnde cum dominum prædicat omnia nostra secreta nosse, scientiam ei tribuit cordis & renum. Huius uerò aliam causam comminisci nequeo, quàm quum gignendi affectus in renibus sedem habet, & is sit omnium potentissimus, quod huic renes tanquã omniũ affectuum sedes & origo, pro ipsis affectibus cogitationibus, studijs, abditissimis & naturalibus atq; intimis, imò pro ipso toto naturali interno homine, per mętonomyam ponũtur. Psalmo septimo & 16. & alibi: Vre renes meos & cor meum: id est, carnis adfectus, siue delectationes atq; deflexas uanasq; cogitationes, &c. Et Psal. 26. Cor & renes, pro intimis cogitationibus & adfectibus naturalibus poni uidemus. Renes deinde pro constantia mentis interdum usurpantur, unde propheta: Renes mei resoluti sunt. Renes frequenter in scripturis memorantur in Leuit. cap. 3. de hostijs pacificis erudiens sacerdotes, ferè totum de renibus seu reticulis & renunculis uitalium & adipe & pinguedine intestinorum sacrificium absoluit. Igitur Iecur, renes, adipem, pinguedinem, reticulum offert Deo, qui amore, libidine, delectatione, uoluptate, lætitia, terrenis & corporalibus mortificatis deũ amat, deo fruit, in deo delectat, & lætat, & ijs quæ dei sunt. Renibus increpari p diẽ, est dies noctesq; sine cessatiõe, interna affectuũ pugna exerceri, ut Psal. ait: Renes mei increpuerũt me. Psal. 16. Renes deniq; pro granis frumenti usurpantur, quod renibus sint similia dicit Dauid Kimhi. Deut. 32. Cum adipe renum frumenti.

¶ *Repellere*, pro incredulum esse. Num. 1. cap. Eo quod repulistis dominũ, qui in medio uestri est. Septuginta, ἠπιθήσατε: id est, non fidistis.

¶ *Replendi* uerbum significat muneris copiam & abundantiam. Luc. 1. Et repleta est spiritu sancto. Hinc repletionis uocabulũ, & abũdantiam doni signat, & aliunde adferri spiritum indicat, nimirũ cœlitus. Exod. cap. Luc. 1. Et spiritu sancto replebitur iam inde ab utero matris.

Replendi uerbum quoq; Hebræis est idem quod gratum faciendi, ut Esa. 11. cap.

¶ *Repetitio*, Est frequens in sacris literis. Gen. 21. cap. Visitauit autem dominus Saram sicut promiserat, & impleuit quæ locutus est. Hebraismus, fecit Saræ dominus sicut promiserat. Idẽ enim est: Visitauit Saram dominus sicut promiserat, & Fecit Saræ dominus sicut locutus fuerat: id est, promiserat.

¶ *Reptile*, pro impio. Mich. ult. cap. Reptilia turbabuntur. Nam reptilia Hebræis à pauore dicuntur symbola impiorum, qui terrore iudicij domini perpetuo timent, perpetuo fugiunt, nunquam aufugiunt, ut de nouissimis temporibus Christus dicit: In diebus illis quærent homines mortem, & non inuenient, dicent montibus: Cadite super nos, &c. Hanc perpetuã fugam, perpetuũ tremorẽ cordis Mich. exprimere uoluit.

¶ *Repudij libellus* uulgo dictus, Ebræis excisionis, aut exterminij siue succisionis dicit, q; is libellus semel datus, reditionẽ omnẽ uiro adimerit, ad repudiatã ceu resectissimis radicibus euulsis rationibus reconciliandi. Deut. 24. Scribet libellũ repudij, &c. Hebraice, Libellus succisionis: quod eo libello uelut excidebatur à domo mariti uxor.

Formulã aũt libelli repudij nõ tradũt sacræ literæ. Magistri aũt Hebræorũ in his libellis utũtur hac forma: In quarta sabbati, in uicesima mensis Siuan, anno quinquies millesimo ducentesimo nonagesimo tertio à creatione mũdi. hic & in hac ciuitate, ego Iacob, sic cognominatus, filius Rabi Isaac, uolui ex animo & citra ullam coactionẽ dimisi, & eieci, hanc quæ hactenus fuit uxor mea, filia illius Rabi, doq; ei facultatẽ & potestatẽ, ut pro animi sententia eat quò uoluerit, ducíq; possit ab alio quocũq; uiro, nec eam quisquã prohibeat. In cuius rei testimoniũ dedi ei libellum repudij, & schedam amissionis, atq; signaculum diuortij, iuxta constitutionem Mosi, & Israelis.

Formula autem libelli repudij, qua usi sunt ueteres Romani, fuit hæc: Res tuas curato, res tuas tibi habeto. Lege tractatũ de diuortijs.

¶ *Requiescere*, Hebræis nonnunquã significat habitare, sed pacifice & quiete, sicut in ciuitate, uel castro. Psal. 34. Et quis requiescet in monte sancto eius? Significat aũt per fidem in Christo securã quietamq; cõscientiã habere, in medijs etiam pugnæ tumultibus quæ res pertinet ad iustificationem noui hominis. Acquiescere, est obedire & audire

uocem

uocem domini,& credere.Nam Acquiescere ueritati,est fidere:contentiosi,qui ueritati aduersantur,qui carnis opinionem sequuntur,non acquiescunt ueritati.Et Paulus ad Romanos:Tu qui acquiescis legi.

Requiescere porrò & Dormire,his uerbis significatur mors naturalis & sepultura, Psal.4.se cum fratribus suis simul dormiturum pronunciat.Quomodo in lib.Regum frequenter dicitur,ut suprà dictum est.

Requiescere septimo die,loquutio est Hebraica,Genesis.2.cap.Requieuit dominus septimo die,id est,eodem die opus absoluit.

Cum Requie.Hebraismus est,id est pedetentim.Iudicum 10.cap.Insequi fecerunt illum cum requie.

¶*Requirere sanguinem.*Psal.9. Quoniam requirens sanguinẽ, est ulcisci, uindictamq; de persecutoribus pauperum sumere & reposcere pœnas sanguinis effusi,ut: sanguinẽ eius de manu tua requiram.Ezech.33.de pseudo prophetis.

Requirere sanguinẽ hominis de manu hominis,est supplicio extremo afficere aliquẽ, qui hominẽ occiderit,& sanguinem eius fuderit.Gen.9.cap.

Requirere deũ,est in omnibus nihil suorũ quærere, omnia in gloriam dei & cõmodũ proximi tam facere,quàm pati:id est,abnegare seipsum cum omnib⁹ suis,seruũ aliorum fieri:summa,scilicet in deum & homines pietas. Cõtra quã nemo acrius pugnat quàm uiri sanguinum & dolosi,qui deũ quærere sibi uideantur, &se ipsos quærunt. Requirere in summa deum,est non obliuisci dei & timere deum,uulgari tropo scripturæ.Non requirere,estcontemptus.

¶*Res pro persona*,usitatũ est apud Hebræos,quod rem pro persona,atq; rursum personã pro re accipiũt,uirtute enallages. Vt quum Christus inquit:ne iustitiã uestrã faciatis corã hominibus,&c.Iustitiam pro rectè factis,p charitatis operibus accipit. Sic & Esa. 38,Fouea pro inferis,& mors pro mortuis accipiũtur,impius pro impietate.Halitus per allegoriam pro ui ueritatis.Esa.11.1.Thess.2.Sic prædicatio crucis,pro re p̃dicata.1. Cor. 1.cap.per enallagẽ.Res autẽ prædicata est,quod deus dedit filium suum in mortem, ut nos uiuamus per eum(hoc enim prædicarunt Apostoli)Est rursus,ubi res ipsa prædicata pro prædicatione ponitur,ut quum Christus dicit:Quorum remiseritis peccata,remittuntur eis. Idem enim est,ac si diceret:Prædicate euangelium omni creaturæ, qui crediderit,saluus erit.Non q; prędicatione fiat remissio,sed dei uirtute,& morte Christi,quæ per uerbum prædicatum sensibiliter adferuntur,&c.

Res diei in die suo:hoc est,Quotidie.Exod.3. Quotidie,ut prius facere solebatis quãdo dabãtur uobis paleæ: Vel,Rem dici in die suo,quemadmodum quum esset uobis palea.Id est pensum diurnum,ut reddatis illud tempore suo,&c.cap.16.Leuit.23.3. Reg.8. Dan.1.cap.Noster Interpres transfert hunc idiotismum,quotidie.Quin & illud reperitur,Res anni in annum.2.Paralipom.8.& 9.capite,ubi noster Interpres legit, per singulos annos,Item 1.Esdræ 3.Nehemiæ 11.cap.Ægyptus facta est in gentem. Exod.Hoc est gens condita,siue facta est.

¶*Resipiscere*,Græcæ uocis elegantiam adnotauit elegantiam Tertullianus lib.aduersus Marcionem 2. Nam in Græco inquit, sono pœnitentiæ nomen, non ex delictis confessione,sed ex animi denuntiatione compositum est,unde iudicio Erasmi Matth.3. cap.uerti poterat: Resipiscite, siue ad mentem redite, siquidem resipiscit, cui uita superior displicet.

Resipiscere ergo Hebræis est,relicta delinquendi stultitia ad se redire, & pristinam animi sententiam mutare.Hoc est,resipiscere idem est quod interpretari,agere pœnitentiam,& in uiam redire.Actorum secundo capite: Resipiscite:hoc est, mentem & mores immutate odite scelera uestra,iustitiam diligite,credite filio dei, deserite studia uiarum uestrarum,ac benefacere discite.Et Matthæi 3.cap.Pœniteat uos: Vel, Resipiscite, aliam mentem modo capite,innouamini,actæ uitæ ita pœniteat,ut totam deponere,& nouã commutare libeat,&c.

Interest autem inter resipiscentiam, & Pœnitudinem. Resipiscentia cõplectitur nõ solum agnitionẽ delicti,deinde & cordis dolorem, sed & animi ac uitæ immutationẽ, & conuersionẽ ad deũ,cum fiducia diuinæ gratiæ & misericordiæ. Pœnitudo cordis necessaria quidẽ ad resipiscentiã (nam sine illa non potest quisquã uere resipiscere) uerũ ita cõparata est,ut ad conuersionem & resipiscẽtiam sufficiat. Est itaq; abusus uocabuli,

quo scho-

quo scholastici pœnitentiã pro resipiscentia usurpãt, dãtes illi partes cõtritionẽ cordis, confessionẽ oris, & satisfactionẽ operis: cũ cõtritio cordis nihil aliud sit, quàm ipsa pœnitẽtia. Resipiscentia in summa uitæ prioris mutatio animi cõuersio, suiq; ipsius cognitio, uita est Christiana. Et pœnitentia uera, est resipiscentia, & uitæ mutatio: id est, conuersatio à mortuis operibus & peccatis. Vide suprà Pœnitere.

¶ *Respicere*, pro misereri & auxilio esse. Hoc est ad adflictum respicere, ut Psal. 13. habet, est illius miseria tangi: & ad auxiliandũ moueri. Exodi 2. Respexit dñs filios Israel, & liberauit eos. Esaias dicit: Ecce respice obsecro populus tuus omnes nos. Sic Psal. 34. Respice in me, & miserere mei. Ita etiam reditus domini, eius est adiutoriũ, quemadmodum & recessus ipsius, quando auxiliũ suum homini subtrahit. Hos. 11. Et 2. Sam. 16. dicebat Dauid, si forte respiciat dominus adflictionem meam.

Respicere interdũ ad aliquẽ, est illi fauere, placere, seu potius sequi, Hos. 3. Respicientes ad deos alienos: hoc est, sequentes. Et Esa. 66. Super quem, inquit, respiciam, nisi super humilem, &c. Item pro approbare. Luc. 1. Quia respexit humilitatẽ ancillæ suæ. Respicere dicitur dominus, quæ sibi placent, & non Respicere quæ displicent. Gen. 4. Respexit dominus ad Abel & ad munera eius: ad Cain autem non. Hebraismus, pro placuit dño & eius munera: Cain aũt non placuit ei, neq; eius munera. Repicit dñs, nõ tam res externas, quàm internas: Id est, animã donantis potius, quàm dona ipsa. Similiter Respicere ad oblationẽ alicuius. Num. 16. cap. Ne respicias ad sacrificia eorum. Ne respicias ad oblationem eorum: Id est, ne tibi grata eorum oblatio sit.

Respectus domini, ferè in bonam partem accipitur, quando dominus dicitur respicere oculis, & Psal. 10. Oculi eius in pauperem respiciunt. Et Zachariæ 4. cap. Oculi domini peruagantur, &c. Quo hemistichio docetur: Dominus suis oculis lustrare omnem terram, & propitiũ etiã fieri gentibus. Respectus dei, est prouidẽtia dignum faciẽs manũ porrigere, suscipere, in omnibus gratias agere, sua largitate præbere. Hæc Chrysostomus ad populum Homil. 34. Respicere post tergum, Gen. 19. Noli respicere post tergum: id est, ne te incœpti pœniteat. Similis loquẽdi modus, Luc. 9. Nemo mittẽs manũ ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno dei. Respicere & Euigilare dicitur deus, impijs prostratis, suos seruat. Psal. 44. Euigila quare obdormis domine?

Respicere, in summa tropo scripturæ, effectum dei miserentis significat. Psal. 13. sicut Exurgere, effectum salutis ostendere. Psalmo, Et Respicere præstantiorem gratioremq; effectum, quàm meminisse significat.

Respicere faciem dei dicuntur, quotquot carnaliter iudicant de sapientia & iustitia eius, seu propter sapientiam & iustitiam, mendaciter deum excusant: nam in lege præcipitur, ut in iudicio non respiciamus personas: hoc est, ne personam iudicio propositam, iudicemus iuxta potentiam, eloquentiam, prudentiam, diuitias, amicitiam, benefacta, & malefacta eius impertinẽtia, sed iuxta causam, unde nec deus personarum respector est, nec in electione, nec in iudicij executione. Quid sit Respicere personas, in nomine Persona explicatum.

¶ *Respondere* elegans & usitatissimum scripturæ uerbum. Hebræi Ana aliquando, & est modus loquendi Hebræis familiaris, ut respondere dicant, aut respondentem faciant, etiamsi nullus sermo præcedat, uel etiam si nemo quærat, ubi uel exclamatur, uel alacritas in sermone est. Sic Iob cap. 3. Postea aperuit Iob os suum. Et respõdit & dixit: Quomodo respõdit silentibus alijs, & nullum adhuc uerbum elocutus? Hunc & Euangelistæ obseruarunt quoque: nam Responsionem uocant, quemlibet ad alios factum sermonem, etiamsi nullus ab illis præcessit, ad quem referatur. Sic Marci 9. Et respondens Petrus. Et tamen nemo loquebatur ad Petrum. Hic disseruimus hunc esse Hebraismum, qui (ana) respõdere, aliquando uruntur, etiam dum nemo loquitur, aut interrogat, sed ad factum respondetur. Dum uidet tantam Christi claritatẽ respõdit. Germanice diceremus, vnd vff das redt Petrus, quum tamen nulla oratio, sed factum duntaxat præcesserat. Et Marci. 12. Respondit Iesus, pro locutus est, more Hebraico. Et Lucæ 14. cap. Et respondens Iesus: Quomodo uerò respondet, quum nemo interrogat? Er hub an zu reden, & ad cogitationes eorum respondit. Et Ioannes cap. 2. scribit Iudæos respondisse, quum nihil adhuc uerborũ ad eos fecisset dominus, & ipsi dialogismum inciperent. Sic Gen. 31. Respondit Laban, quum tamẽ Laban nihil dicit. Vsus est & Daniel. 2. Respondit & Daniel, & dixit, &c. Chaldaismus est.

Respon-

Reſpondere, itē pro obiſcere. Ita enim Reſpōdendi uerbo ſæpe utuntur Hebræi. Ioannis 2. Reſponderunt ergo Iudæi, uel orſi ſunt, uel obiecerunt.

Reſpondere interdum, pro rependere uſurpatur, ut frequenter & eleganter Latini ſolent Gen. 30. cap. Reſpondebit mihi iuſtitia mea. Sic Latini dicunt: Tellus non reſpondet labori. Verum aliud eſt Reſponſum mortis, in Paulo, ut alibi dixi.

Reſpondere præterea pro teſtari. Deut. 19. cap. Si ſurrexit teſtis iniquus contra hominē, ut reſpondeat contra eū prævaricationē. Pro humiliari, ſeu uerecundari. Hoſ. 5. Et ana, uel reſpondebit arrogantia Iſrael in facie eius. Septuaginta, ταπεινωθήσεται: id eſt humiliabitur. Pro cauere. Hoſ. 2. Et reſpōdebis ibi ſecundū dies iuuentutis ſuæ. Item, pro exaudire Prou. 1. Tunc inuocabunt me, & nō reſpōdebo. Septuaginta, Exaudiam uos.

Reſpondere deum ad ſe clamanti, eſt non ſimpliciter exaudire orantem, ſed & exaudītionis ſenſum illius cordi inſerere, ut ſciat ſe diuinitus exauditum, & deum ad ſe liberandum conuerſum. Pſal. 13. Reſpice & reſpōde mihi domine deus meus. Item, Reſpōdere, pro arguere. Prouer. 27. Reſpondebo ego pro te, per uerbum meum.

Reſpondere eſt etiam, quum percipis iram domini, ſeu dei iram imminui pœnamq; mitiorē fieri. Vel eſt adeſſe & exaudire. Eſa. 58. Tunc clamabis, & dominus reſpondebit. Nam reſpondet deus oranti, dum adeſt. Et Ionæ 2. Clamaui in tribulatione mea ad dominū, & reſpondebit mihi. Nō poteſt ipſe non reſpōdere, modo tu poſſis nō clamare.

Reſpondere atqui dominum prophetæ, eſt cor illius tangere, & de aliquo certo euentu aſſecurare. 1. Sam. 9. cap.

Reſpondere deo, eſt obedire deo. Iob 14. Vocabis me, ſcilicet in die iudicij, & ego reſpondebo tibi: hoc eſt, obdiens ero, comparebo, prodibo de terra ad uocē tuā. Ioan. 5.

Reſpondere coram domino, pro reſpondere domino. Exod. 16. Reſpondit Moſes coram domino, pro reſpondit Moſes domino.

Reſpondere & apparere & exturbare, quid ſit, uide ſuprà in uerbo Apparere. Reſpondere inſuper nobis iuſtitia noſtra. Geneſis 30. cap. Contrarium huic: Reſpondere nobis peccatum noſtrū. Eſa. 59. cap. & Hie. 14. Iuſtitia defendit inſtar patroni, eos qui uitam innocentem ducunt, at iniquitas accuſat inique agentes. Magna uis eſt conſcientiæ tam excuſantis quàm incuſantis.

Reſpondere in hymno & confeſſione domino: hoc eſt, in uicem hymnizare, aliis ceſſantibus, alij pſallere cœperūt, &c. Huc reſpexit Lucas, quū ſcriberet de diua Anna ἀνθωμολόγετο. Eodem enim uerbo Septuag. Græci utuntur. Eſd. cap. 3.

Reſponſionem diminuere, eſt pro concubitu mercedem non dare. Exod. 21. Et Reſponſionem eius non diminuet. Translatio uulgaris: Et precium pudicitiæ non negabit. Septuaginta, καὶ τὸν ὁμιλίαν, Locutionem. Quo nomine intelligitur, ſcriptura honeſtius cōcubitum appellare. Nam apud Danielem 13. capite, contra Suſannam falſum teſtimonium dicentes ſeniores. Venit ad eam adoleſcens, &c. Sic enim faciebatis filiabus Iſrael. ſed illi timentes reſpondebant uobis.

¶ *Reſiſtere deo*, eſt ſe ſublimiorē, iuſtiorem, & potentiorē exiſtimare, quales ſunt omniū impiorū cogitationes, quibus mirum in modum diſplicent iudicia dei: tales ſunt & qui dicunt, Quare ſic feciſti? & Iob 9. Quis reſiſtit ei & proſperatus eſt?

¶ *Reſtem facere*, propheta Eſa. 5. cap. dicit: Væ his qui trahunt peccata ſua ſicut reſtem longam. Auguſtinus: Quis facit reſtem longam? Qui peccato addit peccatum. Quomodo adduntur Peccata peccatis? Quū peccata, quæ facta ſunt cooperiuntur alijs peccatis. Furrum fecit, ne inueniatur, quia fecit quærit Mathematicum.

¶ *Reſurgere*, in ſcriptura accipitur, pro eo quod eſt emergere & non interire, aut occidere, ſed permanere atq; ſubſiſtere. Ita Reſurrectio uſurpari poterit pro animæ ac ſpiritus permanētia, ſiue ſubſiſtentia uel immortalitate. Eſt item Reſurgere, niſi eius quod cecidit. Iterum ſurgendo, quia cecidit, reſurgere dicitur. Re enim ſyllaba iterationem ſemper adhibetur. Sanctus Paulus utitur uerbis ἀνίστημι, quod eſt erigo, exurgo, rurſus ac denuo ſiſto: & ἐγείρομαι ἐξ ὕπνου exurgo & è ſomno euigilo. Hebræi utuntur uocabulo Kom, quod ſignificat quidem ſurgere, ſed & ſtare, permanere, ſiue ſuperſtes eſſe. Nam Ioſue dicit, Nū poterūt filij Iſrael ſurgere, ſiue ſtare corā hoſtib⁹ ſuis: id eſt, ſubſiſtere. Geneſ. 7. cap. Et deletum eſt omne quod ſurgebat, ſiue ſubſiſtebat (alle vvas da vvas vnd vff rechr ſtand: quod erat in ſuperficie humi ab homine uſq; ad pecus. Vnde Reſurgere ac reſuſcitare non raro ſignificat & animæ immortalitatem, ut dictum eſt, ac perma-

nentiam siue subsistentiam.

Refertur itaq; & Resurrectio tam ad immortalitatem animarum quàm corporum resuscitationem siue restitutionem. Hæc enim proprie moriuntur, cadunt & computrescunt, animæ non computrescunt, neq; cadunt, aut moriuntur nisi lapsu & morte peccati: Sic enim Ioan. 6. cap. dicit: Resuscitabo eum in nouissimo die. Si enim per diem nouissimum intelligis fatalẽ cuiusque hominis horam, dñs resuscitat: id est, in esse (ut sic dicam) conseruat animam, sed & corpus in ultimo die sub iudicium de terra excitat.

Proinde Resurgendi & Resuscitandi uocabulum, significat uel conseruationem inesse, ne unquam pereat, uel plenam reductionem & restitutionem ad integram essentiam eius, quod fuerat dilapsum. Credimus enim carnis siue corporum resurrectionẽ. Scriptura fere appellat, Mortuorum resurrectionem, ut manifestissime indicet resurrectionem, neq; ad animam neque ad spiritum, sed ad ipsum corpus, adeoq; ad ipsam carnem referri deberi, quæ moritur atq; corrumpitur sola.

Resurgendi ideo uerbum, non pro uniuersali illa tantummodo mortuorum resurrectione accipi solere, uerum etiam pro uita, qua anima hominis corpore hoc liberata post seculum hoc uiuit, quod ipsum ex 1. Cor. 15. cap. patet.

Resurrectionis igitur uocabulum uarie & multipliciter in scripturis accipi obseruandum est. Primo, pro uita post hãc uitam, ut in epistola ad Hebræos, ubi Paulus dicit, fideles aspernatos esse redemptionem, ut potiorem sortirẽtur resurrectionem, id est, hanc uitam facile contempserunt, ut meliorem uitam sortirentur. Hic D. Paulus accipit Resurrectionem, pro uita semper consistente. Sicut & Christus Ioannis 5. Resurgent inquit, in resurrectionem uitæ: hoc est, ut semper uiuant. Hic non solum ultimam illam corporum resuscitatiionem, sed etiam uitam ac subsistentiam animæ immortalem, post hanc uitam significat, etiam antequam corpus reuiuiscat.

Secundo, significat reparationem & uitam, quæ nobis per Christum donatur. Romanorum quinto: Per unum hominem mors, per Christum resurrectio mortuorum. Item undecimo capite: Ego sum resurrectio, Kom Hebraice & uita, das vvider vfrichten. Kum Hebraicum, quod per fidem in corde credentis est, unica & efficax fides quod per Christum à peccatis purgatus & à morte in uitam traductus sit. Qui hanc ueram fidem habet, non dubitat se post hanc uitam ueram habiturum.

Tertio, capitur pro ultima illa corporum resurrectione. Est ergo resurrectio animarum & resurrectio corporum: de utraque Ioannis quinto, & alibi: Videbit omnis caro salutare dei, &c.

Resurrectionis nomen Lucas Actorum 1. accipit pro toto euangelij negotio, partem potissimam, pro ipsa re tota. Incumbit enim euangelij prædicatio, ut Paulus apostolus in 1. Corinth. 15. cap. ostendit in resurrectione tota. Et cap. 4. Actorum quoq; pro toto Christi negotio posuit. Hic nemni obscurum est Resurrectionem Apostolis, Petro in primis, usurpari pro uiuifica illa in Christo & toto redemptionis negotio.

¶ *Retis* uocabulo dei flagellum interdum recte accipitur, in nihil tale sperantes superueniat, & haud secus atq; aues reti, ita illi dei flagello subito irruente capiuntur. Hoseæ 7. cap. Et quum profecti fuerint, expandam super eos rete meum.

Rete apud Matthæum quarto capite & Lucæ quinto, est ministerium & doctrina prædicationis & euangelij, quo pisces capiuntur: hoc est omnis generis homines in hoc seculo colliguntur. Rete hoc non est abdendum in latebras, sed mittendum in mare, incorruptum & integrum.

¶ *Retentio*, pro conuocatione. Esa. 1. cap. Non potero iniquitatẽ & retentionem, &c. pro cœtu aut concione exponũt. Et Leuit. 23. Hebræi interpretantur Retentionẽ, quod transactis solennitatis septem diebus, populus adhuc uno die retineretur.

¶ *Retro abire*, Ioan. 6. Multi discipuli eius abierunt retro: etiam cum illo non ambulauerunt. D. Augustinus: Alij abierunt, sed post Satanam, non post Christum. Nam aliquando dominus Petrũ appellauit satanam magis, quia uolebat præcedere dominum suum, & consilium dare, ne moreretur ille, qui uenerat ut moreretur, & ait illi Matthæi decimosexto capite: Redi post me satanas, non enim sapis quæ dei sunt. Non enim illum repulit retro, ire post satanam, sed fecit post se ire, ut non esset satanas ambulando post dominum. Isti autem sic redierunt retro, quo modo de quibusdam fœminis dicit Apostolus primæ Timothæi quinto. Quædam conuersi sunt retro post satanam &

nam & ulterius cum illo non ambulauerunt. Hæc ille.

¶ *Retribuere* nõ ſolũ ſignificat rependere, ſiue benefacere, ſed etiam dare, quũ nullus prior dederit, id quod in Pſalmis ſæpe deprehenditur, ut Pſal. 116. Quid retribuam domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? dicere debuit, dedit: Deus enim non retribuit, ſed tribuit. Nam quis prior dedit illi, & retribuet ei? Ro. 11. cap. Quid uerò habes quod non accepiſti? quum deus omnium bonorum, in cœlo & in terra, fons & origo ſit, imò ſolus bonus, ſacris literis atteſtantibus.

Retributionis (ſecundum Baſilium Magnum) nomẽ, mos ſcripturæ eſt non ſolum in præmium aliquid boni & mali accipere, ſed in actionum principio: ut: Retribue ſeruo tuo, pro tribue. Dare nanq; initium benefaciendi eſt. Reddere uerò, menſuram iis, quæ ſunt tributa, æqualem circumſcribere. Retributio autem, alterum ferè dandi principium, ac bonorum ſeu malorũ in quoſdam cumulus quidam ac periodus. Exemplum uide Pſal. 7. quem & Baſilius enarrauit.

Retribuere bonum, locutio illa. 1. Reg. 24. capite legitur: Quare retribuat mihi retributionem iſtam? pro quo noſter Interpres legit: Non indigeo hac uiciſſitudine, ſecundi Regum 19. cap.

¶ *Reuelare*, pro illuminare. Luc. 2. Vt reuelẽtur ex multis cordibus cogitationes. item pro prædicari & manifeſtari eſt, Amos 5. Et reuelabitur quaſi aqua iudicium.

Reuelare pudenda, apud Eſaiam 20. eſt confundere & auferre gloriam. Item, reuelare nuditatẽ mulieris. Leuit. 18. pro: Nemo rem habeat cum cõſanguinea ſua. Item, Reuelare, uel diſcooperire turpitudinem mulieris, eſt cum ea coire. Leuitici uigeſimo cap. Et reuelauerit ignominiam patris ſui, Vel: turpitudinem patris ſui reuelauit. Id eſt, coijt cum uxore patris ſui.

Reuelare porrò aurem alicuius, eſt ſignificare rem alicui. Ruth 4. Reuelabo aurem tuam: hoc eſt, ſignificabo tibi, & breuiter negotium rei aperiam.

Reuelare autem aurem, ſeu auriculã prophetæ, eſt alijs ignota ſecreto prædicere. 1. Samuel. 9. cap. Dominus autem reuelarat auriculã Samuelis. Reuelatur prophetæ uenturus Saul & dies & aduentus, Et eod. lib. 20. & 22. cap. Reuelare ad hæc aurẽ, eſt rudium cordis uerberibus, plagis aperire, Hiob, 36. cap.

Reuelat deus aures noſtras: hoc eſt, patefacit nobis uoluntatem ac propoſitũ ſuum &c. Quin reuelare etiam oculos dicitur Deus in ſcriptura, pro eo quod eſt, facere, ut uidere poſſimus, quæ uidere ipſe nos uult. Poteſt etiam legi: Deum reuelare auribus, & oculis. 1. Paralip. 17. cap.

Hinc Reuelationis uocabulũ pro prophetia, arcanarum ſcilicet rerum retectio, ſiue expoſitio. 1. Cor. 14. Niſi uobis loquar aut per reuelationem: id eſt, per prophetiam, ut Reuelatio idem ſit quod propheria.

Reuelatio interdum pro aduentu uſurpatur 2. Theſ. 1. cap. In reuelatione domini de cœlo. Vide D. Hieronymum.

Reuelare deniq; pedes, eſt ſe præparare ad ſacra Veneris. Ruth tertio capite, Cooperire pedes, eſt inclinare humi, ac aluum deijcere. Iudicum capite tertio, & primi Regum capite 24.

¶ *Reuerti ad deum*, eſt abijcere idololatriam & omnem impiam uitam, & deum quærere, eſt uerbum ſequi. Hoſ. 7. cap. Et tamen nõ reuertuntur ad dominum deum ſuum, neq; quærunt deum in omnibus iſtis.

¶ *Reuolutio* dierum 1. Sam. 1. cap. Et factum eſt in reuolutione dierum: hoc eſt, tranſacto anno. Septuaginta, tempore dierum.

¶ *Ridere*, ludere. 1, Paralip. 13. Et Dauid & omnis populus ridentes. Septuaginta, παίζοντες, ludentes. Ridere. Prouer. 1. Ego quoq; in interitu ueſtro ridebo: hoc eſt, adflictioni ueſtræ nulla pietate compatiar.

Ridere porrò dei eſt humanæ nolle adflictioni miſereri. Pſal. 3. Qui habitat in cœlis ridebit & ſubſannabit eos, idem eſt, atq; ſecurus ac tutus conatus eorum contemnet, utpote cœlos inhabitans, &c. Sic Iob 41. de cete ſcribitur, quod uibrantem contra ſe haſtam derideat. Riſus à propheta tribuitur, non quod rideat, ſed quod conatus impiorum ſecurus, tanquam irritos & uanos, cœlitus è ſublimi ſpectat.

Riſus quoq; ad hæc, pro lætitia uſurpat. Pſal. 126. Tunc implebitur riſu os noſtrũ: hoc eſt gaudio, lætitia. Septuaginta χαρᾶς. Riſum Iſmaelis Apoſtolus perſecutionem uocat,

Gal.4.cap. Hinc quoq; Risum facere,est gaudio efficere.Geneſis.21.cap.Risum fecit mihi deus.Hebraiſmus,Deus effecit me gaudio,lætam me reddidit, quicunq; me peperiſſe audierit,gaudebit mecum,congratulabitur mihi.

Ridentes deniq; apud Lucam.6.cap.Væ uobis qui ridetis nunc,&c.Notatur leuitas carnis & nimia illa ſecuritas,qua toti diffluimus,nihil unquam ſentientes aduerſi, & ſine ſenſu dei uiuentes,nec aliud curantes,quàm ludos,illecebras & uoluptates huius ſeculi.

Rideat inſuper qui ſibi applaudunt tanquam ereptos ex iniuſtitia & omni malo, ideoq; ſegnes ſunt in precibus & ieiunijs.Hi enim lugebunt & flebunt æternis addicti malis atq; tormentis futuri ſeculi.Aliàs non eſt peccatum,ſi non excedit modeſtiæ terminos,ſic & Lætari.

¶ *Riui* dictione,cœleſtis gratiæ irrigatio exprimitur, Petra profudit mihi riuos olei, id eſt, Chriſtus dona ſpiritus ſancti largitur,& effundit.Riuos eius inebria.Nam Riui etiam Apoſtoli & fideles intelliguntur.Riui item,ſanctorum prædicatio eſt. Erũt ſuper omnem montem excelſum, riui currentium aquarum , ſed hæc ut myſtica ſunt, ita firmiori iudicio ac examine indigent.

¶ *Robur*,pro adiutorio.Pſal.88.Etiã auertiſti robur gladij eius.Septuaginta, βοήθειαν Auxilium:Robuſtus uerò pro potente, Pſal. 85. Et congregatio robuſtorum quæſierunt animam meam.Septuaginta potentium.

Robur interdum pro diuitijs capitur,ut Hier.19.cap.Omne robur meum. Sic Latini neruum belli,pecuniam nominant.

Robur interim pro primogenito ſcriptura uſurpat,ut Gen.49.Ruben robur meum. Per Robur primum,& radicem ſobolis totius intelligere poſſunt Ebræi.

Roborare uirtutem, eſt exercitum congregare.Naum 2.cap. Robora uirtutem uide. Septuaginta,Confortare robore uehementer.

¶ *Rogare* ſuper Hieruſalem:id eſt,interrogare quomodo ſe habeat urbs ſancta.Latini quoq; iſto ſermonis genere delectantur: Rogitat ſuper Hectore multa. Nehemiæ capite primo.

¶ *Ros*, pro miſericordia & refrigerio. Eſa.26.cap. Quia ros pratorum ros tuus,& terram potentium inferni proſternes.De hoc Rore, Prouer.19. cap. Sicut ros ſuper herbam ad refocillandos iuſtos.

Per Rorem aliquando, quæcunque ſuperius in terram operantur, intelligunt Hebræi,ut ſolem & lunam,pluuiamq;,cœliq; temperiem. Vt per pinguedinem terræ quæcunq; de ſubtus terra prouenjunt.Geneſis 27.In Pinguedine terræ, & in rore cœli deſuper erit benedictio tua:id eſt,habitabis in ſolo,quod deus reddet fœcundum immiſſione roris & pluuiæ. Ros porrò Hermon,&c. Gratia fraternæ charitatis & unitatis comparatur rori fortiſſimo. Eſt autem mons Hermon trans Iordanem, Ioſue duodecimo cap. à quo loca quoq; uicina Hermonim dicuntur. Et ultra Iordanem loca eſſe paſcuis uberrima,uidere licet,uel Num.23.cap.

Ros ergo qui illic dicitur optimus. Hinc eſt quod gratia hæc fraterna rori confertur,quia ros ille ſpiritus ſancti è cœlis demiſſus,omnia fœcundat, Deus enim charitas eſt.Sic de rore cœli loquitur Eſaias,unde etiam myſticos,uerbum domini, & euangelizantium eſt doctrina.Stillæ roris prædicatores ipſi ſinceriores:nimirum,qui aruis pectoris noſtri gratiæ ſupernæ benignitatem infundere ſtudent, ſed non niſi,ut uaſa & miniſtri ſpiritus. Ros deniq; nonnunquam etiam Chriſtum deſignare ſolet,ſententia quorundam.Eſa.45.Hoſ.14.ſed hæc quia allegorica ſunt ,acriori iudicio opus habent, ne ſenſus ſimplicitate amiſſa,in noſtris excogitatis temere uagemur.

Ros cœli,eſt diuinus fauor,quo deus ſuos complectitur & fouet.Eſa.45. Rorate cœli:hoc eſt,depluite iuſtitiam,quæ niſi deſuper in nos effundatur actum eſt. Ros uoluntarium,& Pluuia uoluntaria.Pſal.68.denotat ſpiritum effundentem,de quo Ioel loquitur ſuper omnem carnem.Imber ille uberrimus & ſalutaris, cuius aquis irriguis mortalium corda madefacta, ſpõtaneum deoq; dignum emittunt fructum.Hæc eſt lex ſpiritus,uitæ,gratia & euangelium,quo pure ſancteq; populis promulgato, ſancti ſpiritus imbre fœcundatur eccleſia, fitq; eius obſequium ac religio ultronea, aperta, libera,non coacta,uiq; è duris hominum cordibus exorta.

¶ *Rudera*, Latini materiam diruptorum ædificiorum,quæ lapidibus & teſtis confractis

fractis calce & arena commixta constat, Græce appellant Apostolus Philipp. 3. capite, σκύβαλα. Græcis autem σκύβαλον dicitur, quod ex intestinis proijcitur canibus, ἀπὸ τοῦ τοῖς κυσὶ βάλλεσθαι, reiectamenta, stercus aut excrementa dicere potes. Conuitium est extreme probrosum de rebus nihili & contemptissimis: ueluti cum Germanicè dicimus. Ich halt es grad fur dreck vnd kaat.

¶ *Rotis* ea uis est, ut ex arduo decliuia petentes, nisi aurigæ perspiciant, & seipsas perdunt & sarcinas. Ita quod ad hunc locum attinet, impij ad pernitiem sibi alijs & afferendam semper apparent esse propense: unde propheta in Psal. 72. Deus pone illos ut rotam. Id est, cura ut uertigine circum agantur in suis consilijs, quæ miseros præcipitet in barathrum interitus.

¶ *Rugire* pro loqui & maxime commotum esse, Amos. 1. Dominus de Zion rugiet. Septuaginta ἐφθέγξατο, locutus est. Quasi dicat Amos iratus est, erigit iubar instar irati leonis. Significat magnam iram & commotionem dei. Et Rugire è cœlis, est terrere gentes uerbo suo. Rugitus leonis, euangelij uocem denotat, ut suprà annotauimus in nomine Leo.

¶ *Ruminare*, est operam scienti dare, & in lege domini meditari die ac nocte. Leuitici undecimo capite.

¶ *Rumorem* falsum adsumere, est uocem mendacij suscipere. Exod. uigesimotertio capite: Ne assumas rumorem falsum: Id est, ne sis autor falsi rumoris contra proximum tuum: aut fingas in corde tuo, uir de illius fama lædi possit. Vel: ne admiseris rumorem falsum.

¶ *Rumpere* rupturam & aperire secundinam, utuntur hoc schemate, pro primogenitum esse & nasci, ut Gen. 38. Quare rupisti super te rupturam: quasi dicat gratulãdo, Tu rupisti claustra, tu aperuisti portam prior.

¶ *Ruina* uerbum ad exitium significandum uidetur conuenire, & mortem. Psal. centesimo quinto, quum cædes post uitulum à cædis conflatu sequutas describeret: Irritauerunt, inquit, deum in adinuentionibus suis & multiplicata est in eis ruina. Et Psalmo centesimo nono: Iudicabit in nationibus ait, implebit ruinas: id est, omnia cædibus implebit, quum ceperit impios.

S

SABBATI nomine omnis cultus uniuersus dei comprehenditur: hoc, est, omne religionis exercitium, imò ipsa religio uera. Hier. 1. Et ridẽt sabbata eius. Et Esa. 56. Custodiens, scilicet, sabbatũ. Sub alio membro charitas proximi uniuersa. Et Hier. 17. In Sabbati obseruatione tota comprehensa uidetur. Sic & cap. 1. Lamentationum.

Sabbatũ uox est petita ab Hebræis, quibus שבת significat quiescere siue cessare, unde שבתון Sabbaton siue sabbatũ requiẽ significat, & pro ea usurpat quæ cõsecrata est quieti. Fuit aũt obseruatio illa quietis celebris semper & uetustissima. Tradunt ergo duplex esse sabbatum, internum siue spirituale, & externum siue corporale.

Spirituale & internum, est perpetua pœnitentia & cessatio ab opere seruili, à peccato uidelicet, dum uidelicet aduigilamus summa diligentia, ne inueniatur in nobis nostra uoluntas, sed ut omnia in nobis operetur dominus, qui & totus uiuat in nobis.

Corporale siue externum Sabbatum, est ordinatio externa diuinitus in hoc tradita, ut externa religio siue dei cultus in eo exerceatur.

Sabbati præterea appellatio pro hebdomada usurpari constat. Nã testis est Pharisæus ille apud Luc. 18. dicens, Ieiuno bis in sabbato, in hebdomada nimirum. Et Leuit. 25. cap. Numerabis quoq; tibi septem hebdomadas annorum: Id est septies septem. Numerabis apud te septem sabbata annorum, septem uidelicet annos septem uicibus. Hic uides sabatum pro hebdomade accipi. Leuit. 23. sabbata, pro hebdomada, unde est quod Hebræi dicunt: Prima sabbati, secunda sabbati: id est prima dies hedomadæ.

Sabbatorum ad hæc primum nominauit Matthæus, cap. 28. primum diem in hebdomada, qui nobis est dies Solis & dies dominicus. Et sabbatũ principio appellauit diem Paschæ sanctum. Videtur enim Marcus atq; Matthæus per sabbatum potius intellexisse hebdomadam, ac unam posuisse pro primam.

Sabbatum secundò primum Deuteron proton, de quo Lucas 6. cap. In sabbato se-

Sabbatum in passione Domini.

cundo primo. Quum duo festa sese contingunt, quorum alterum Sabbatum est: quod tam & si ordine secundum est, proton tamẽ, id est, præcipuum & summum. Nam Sabbatum ante omnia præceptum est à deo.

D. Ambrosius, noue dictum esse secundo primum, pro eo quod est primo secundũ, id est, primum Sabbatum, ipsam diem uti Pentecostes mox secundo loco insequens, vvie by der Rœmischen kirchen der Montag der erst vnder den Pfinst fyer tagen vnd der ander tag vff das fest oder vff den Pfinstag vvas. Iudæis nonnunquam toti septem dies feriæ fuerunt. Theophylactus hunc Lucæ locum enarrans, huiusmodi affert sententiam. Iudæi, inquit, omne festum Sabbatum uocant. Nam Sabbatum requiem sonat. Sæpenumero igitur incidebat festum cum parasceue, & uocabant parasceuen Sabbatum propter festum: itaq; quod proprie Sabbatum erat, nominabant secundo primum, quod secundum esset ab altero festo & Sabbato quod præcesserat. Hæc ille.

Sabbatum ultima dies hebdomadis, significat Iudæos ultimis temporibus ad fidem accessuros, in nouamq; uitæ formam traductos, umbras legis posituros, Ioan. 5. Erat Sabbatum.

Sabbatum atqui magnum dictum, quia intra dies Paschæ inciderat, magnum uocabatur, quia magis solenne erat, ut Matthæus enarrat Parasceue, de quo Matthæus sabbati sequentis. non agni edẽdi: nam hoc præterierat ferè, sed erat adhuc instar septem dies, in quibus edebant infermentata. Hoc uerò sabbatum magnum dictum.

Sabbatum dei domini tui est, Exod. 20 cap. Id est, quiescendum est ab operibus corporis, ut uaces operibus spiritus in laudem domini. Item, Et sabbatũ est dño, Exod. 16. Id est, cessari uobis hodie in honorẽ domini. Sabbatum requietionis. Leuit. 17. Quies eñ quietis: Id est, summa quies est: Hoc est, animo & corpore uobis quiescendum est.

Sabbati uerò iter, est iter mille cubitorum, autore Rabi Salomon. Sabbatum sanctificare, est sanctis operibus inuigilare, uerbum dei audire, & benefacere omnibus. Nõ prohibetur sabbati quiete, omnis actio simpliciter, ne quid operemur prorsus, sed ne quid agamus prophani. Non excluditur necessitas & iusta corporis cura. Lucæ 13. Gen. 2. sanctificauit dominus septimum diem: id est, ad specialem dei cultum elegit, separauit, ac dedicauit. Germanice, Gott hatt den Sabbath gefryet.

Sabbatum agere, est abstinere à nostris operibus, siue proprie malis, siue in speciem bonis, quæ nos ipsi sine uerbo dei eligimus. Esa. 58. Si auerteris pedem à sabbato.

Sabbatum prophanare, est otiari, libidinari, insolescere, debita repetere, pauperes contristare & opprimere: hoc est, deum irritare.

Sabbatũ ergo nihil aliud est, quàm manum abstinere ab omni malo. Quum ergo manus semper cohibenda sit ab omni iniuria, fit ut sempiternas agere ferias debeamus. Vna enim sabbati appellatione Esa. 66. auellit nos ab omni scelere. Iterum cap. eod. poni pro uacatione à scelere. Capite autem 18. ponitur pro omnimoda per metastasim felicitate, quia fruuntur, qui inter diuos relati sunt.

Sabbata, Festa & Nouilunia. Leuit. 23. significant gaudium & lætitiã conscientiæ nouationem hominis & sabbatũ illud in quo requiescimus ab operibus nostris, non facientes uoluntatem nostram, sed dei operantis in nobis creditum. Hoc enim uere est festa, Nouilunia & sabbatum in spiritu agere. Sabbatum in hoc esse institutum, ut in hoc rebus uacemus diuinis: nempe Oratione, Lectionibus ac concionibus sacris. Nam per Sabbati sanctificationem intelligimus uerum & sincerum cultum dei. Et est Sabbatum symbolũ creationis mũdi, ducens nos in agnitionẽ magnifici creatoris nostri.

¶ *Saccus* uox Hebraica, Græca ac Latina: nam per multa uocabula Hebraica in cæteris linguis remanserunt. Saccus autem non tam cilicio quàm prophetali ueste accipitur, quæ propter uilitatem Sacci nomen induit, Esaiæ. 20. cap. Vade & solue Saccum tuum de lumbis tuis.

Sacci nomen deinde quoq; pro lugubri habitu & mœrore mœsticiaq; usurpat, Esaiæ 50 cap. Induam cœlos tenebris, & Saccum ponam operimentum eorum. Et Hieremias: Cœlo inquit, Saccum induam, hoc est, tenebris & nubibus obducam. Et Matth. 11 cap. Olim in sacco & Cinere scelerum suorum pœnitentiam egissent. Saccus enim uiliorem uestem. Cinis uiliorem sessionem significat, Esa. 58. cap. Ideo apud Matthæum. 11. Sacci dictio non ponitur pro culeo, sed pro strictiore ueste, quam aliàs uocarunt Cilicium. Fiebat autem Cilicium ex hircorũ & caprarũ pilis, à Cilicibus ita dictũ, apud quos ut

inquit

inquit Varro)cilitia primũcõfecta ſunt.Gen.37.legis,Indutus eſt Iacob cilitio lugens. Item, Scidit Iacob ueſtimẽta ſua,& poſuit ſaccum in lumbis ſuis,& mœrore affectus eſt ſuper filio ſuo multis diebus.Solet alicubi ſcriptura per habitũ ſignificare affectum,& ſymbolum ponere ſignificata.Saccus & cinis ſymbola pœnitentiæ, Danielis nono. Et Hiob 16.cap.

Saccum conſui ſuper cutem meam, & operui cinere carnem meam. Per cinerem & ſaccum pœnitentia demonſtratur,& omnem materiam lugendi ſignat,teſte etiã Eſa. 50.cap.Soluiſti mihi ſaccum.Et infigere cornu in puluerem. Hæc apud Iob pœnitentiæ ſymbola ſunt.Teſtatur his ſæpe intẽtum fuiſſe,etiamſi hæc pœnitẽtiæ ſymbola nõ tam accurate ſeruarit:hoc eſt,uolutabatur in luctu.

Saccos inſuper & culeos induere,ſeu ueſtiri ſacco.Hebraica locutio eſt,ſignificat uilem & abiectũ habitum geſtare(nam ueſtis publice lugentiũ erat & animi triſtitiam teſtabatur,ut uides Ionæ 3.)atq; ſine omni ornatu ueſtiũ incedere,quemadmodũ illi faciũt, qui mœrẽt.Vnde pullati inambulant.Pſal.20.Cõuertiſti planctũ meum in gaudium, mihi dirupiſti ſaccũ meũ:id eſt,abſtuliſti ueſtem luctus,& induiſti me ueſtimento lætitiæ ſempiternæ,pro mortalitate immortalitatis gloria me donaſti, & pro luctu gaudio.Et Eſa. 35.Dicit quoq; Dauid humiliatũ ſe fuiſſe,& ieiunaſſe:hoc eſt, ſordidiore ueſte indutum & aſperſum fuiſſe, & in terra quoq; ſediſſe.Et eius ergo diſſolutione, & exuitione,luctu remotionem per ſynecdochen intelligit ſcriptura. Et Apoc.6.cap. Cilitiũ permutatum eſſe dicit,quod eſt dare ſuauitatẽ & lætitiam.In ſumma, olim ſacco ueſtiri & cinere conſpergi ſolebant lugentes ac pœnitentes,perinde ut nos cõſueuimus in mœrore ueſtiri pullis.Deijciebant iſti ſeſe præterea in terrã,uolutãtes ſeſe in puluerẽ ac cõſpergentes cinere:ita eñ animũ planè deiectũ,& ſeſe excruciantẽ prodebant, & ſemetipſos ſuæ cõmonebant ſortis,q̃d uidelicet è puluere exorti,in puluerem ſint redigendi.

¶ *Sacerdos*, is dicitur,qui deo dicatus eſt,& res ſacras facit.Et ſacerdotiũ ſacerdotis,eſt officium·Sacerdotẽ magnum.Hag.1.ſummum ſacerdotẽ uocat.Item,Cohen Hebraice, ſacerdos Latine nõnunquam generale nomen eſt, & ad prçfecturas pertinens, ſicut de filijs Dauid legimus,quod fuerunt præfecti 2.Reg.8.cap. Sicut & Ietro ſacerdos erat Madian,ut ſacerdos generaliter etiam alios præfectos denotet. Nam Cohem, quod præfectura fungi ſignificat,proprie ſacerdotali. Eſaiæ ſexageſimoprimo & 24.cap. Et erit populus,ſic ſacerdos.Hebræi ſuum Cohen pro præfecto primario & ſacerdote uſitatiſſime utuntur.Hinc Cohen, pro ſenioribus populi, & primatibus ſatrapis intelligunt.Sic Melchiſedech rex fuit & ſacerdos altiſſimi.Geneſis 14.capite. Verbi autem miniſtris Chriſtus ne principum more dominentur,interdixit,Matthæi 20.cap. Apud uetuſtiſſimos potentes erant,præerantq; reipublicæ ac magiſtratibus fungebantur,etiam ſacerdotio: erant enim multarum rerum ſcientia & uſu ſapientiſſimi. Hinc accipiunt Hebræi Cohen pro conſiliarijs præcipuis & uelut directoribus.Vſurpatur tamẽ apud Hebræos quoq; pro miniſtro dei,ſiue ſacrorum.

Sacerdos ſummus dominus noſter Ieſus Chriſtus unicus mediator & ſaluator noſter:Iuxta illud Pſalmi:Tu es ſacerdos in æternum.

Per ſacerdotes Zachariæ 7. intellige eos,qui ex ſcriptura docere poſſunt.Per prophetas,uerò eos per quos abſq; ſcripturis ſpiritus ſanctus docet:uel qui abdita ſcripturarũ noruut.Vnde ibidem prophetæ ſacerdotibus maiores ſunt. Sacerdotium pro ſummo pontificatu.Num.16.cap.

¶ *Sacrarium*, hoc nomen apud Paulum 1.Cor.10.cap.uidetur accipi pro tota illa religione,proq; ipſo deo cui offertur ſacrum:Nonne,inquit,qui edunt uictimas,communicatores ſacrarij ſunt?

Sacrarium habitaculorum dei,Cantores ſacri, Pſal. 46. Ciuitatem dei uocant. Ex omnibus enim locis Iſrael quæ omnia dei habitacula erant,quia ubiq; deus cum ſuis agit,ſelecta Hieruſalem fuit,ut in ea primarius colẽdi dei locus eſſet.itaq; ut qui fidepro uectiores ſunt,& deum ideo præſentius intra ſe habent, ſic ampliore ex dei bonitate lætitia perfruũtur, & uelut ſacrarium dei,inter reliqua dei habitacula inferiores ſanctos, cenſebũtur ſacrariũ dei ingredi.Pſal. 73.pro perceptione diuinæ eruditionis poſuit,quẽ tum percipitur,dum abſtractus à creaturis animus, uoluntati diuinæ diſcendæ & amplectendæ,totum ſe contemplatione addicit.

¶ *Sacramentum*,Varroni pignus eſt,quod litigantes neſcio ad quam arã deponebãt:

qui uicissẽt, pignus aut pecuniam suam repetebat. Rursus Sacramẽtum, iusiurandũ est, qui usus uocabuli etiamnũ apud uulgum Galliarum & Italiæ durat, & religiosam obligationẽ significat, & hæc arcanis quibusdã cęremonijs peragerẽtur. id quod T. Liuio ad modum familiare est. Vnde & Cato uoluit filiũ sacramento solutum merere. Postremo dicitur & sacramentũ militare, quo milites duci adstringuntur ad imperium eius, iuxta belli ius, aut leges: habent enim & bella leges, sed suas quasdam, iustæ enim leges inter arma silent. Nam pro re sacra & arcana apud ueteres accipi, non constat. Sacramentum nihil aliud est ergo, quàm initiatio aut oppignoratio. Sicut enim qui ligaturi erãt, certũ pecuniæ pondus deponebant, q̃d auferri non licebat, nisi uincenti: sic qui sacramẽtis initiantur, sese adstringunt, oppignorant, ac uelut arrabonẽ accipiunt, ut referre pedẽ non liceat. Atqui mysteria & sacramenta nonnunquã appellamus in genere omnia occulta q̃quo pacto, etiãsi doceri ac disci possint, modo à multis sint obstrusa, ut quum dominus dicit: Vobis datum est nosse mysteriũ regni dei. Et Paulus orat, ut detur sibi sermo in apertione oris, quo notum faciat mysterium euãgelij, & ad Colos. 1. Verbum dei uocat mysterium, Porrò quod Paulũ sequuti ueteres. Matrimoniũ aliquoties uocant sacramentum, id sentiunt iudicio Erasmi, in copula uiri & uxoris, quoniã est arctissima amicitia repręsentari typũ quendam & imaginẽ Christi, spõsam ecclesiam sibi copulantis. Id sentit, nisi fallatur Erasmus. D. Augustinus edisserens Psal. 118. Erunt, inquit, duo in carne una, Quod magnũ mysterium apostolus Paulus exponens: Ego, inquit, dico in Christo & in Ecclesia. Quanquam idem euidenter explicat lib. de nuptijs ad Valerium. Quod magnum, sed tamen cõiunctionis inseparabilis sacramentum.

Sacramentum atq; non raro Latini pro mysterio dictione Græca usurpare consueuerunt. Mysterium uerò nonnunquã arcanũ quoddam, nonnũquã externã aliquam formam, figurã, uel quamcunq; rem magnæ alicuius, arcanæ, diuinæ, & excellentis rei typum significat. Vnde in nouo Testamento Sacramenti uocabulum nonnunquã prodiuini consilij arcana & inscrutabili sapientia, quo humanum genus morte filij sui unigeniti redimere instituit, poni inuenire licet.

¶ *Sacrificare*, pro mactare, occidere. Act. 10. cap. Surge Petre, sacrifica & comede. Exod. 12. Et sacrificabis ex bobus tuis & ex omnibus tuis. Hinc sacrificium magnũ etiam populi præuaricantis cædem & mactationis significat, Neq; otiosa est illa metaphora in sacris literis, præsertim propheticis. De qua metaphora & Zophon. 1. disserit, Parauit dominus sacrificiũ, expiauit. Erit in diem mactationis, dñi ultionem sumam de principibus, &c. Alibi dies festus & uictima domini dicitur. Esa. 34. Victima domini in Bozra in terra Edom. Vide in litera D. tropo Dies.

¶ *Sacrificium* aliàs generale nomen est omnium, quæ inferebantur altari secundũ legem, ut erat sacrificium matutinũ & uespertinum, de quo dicit Psal. 49. & 50. Siue panis & cibus, dei præsertim ea quæ ignis absumebat. Itẽ, alia secundũ tẽpora & psonas. Sacrificiũ aũt est quidem non simplex, & quæuis incruenta oblatio, sed proprie uictima, quæ deo mactatur & offertur, & tamẽ generaliter apud Mat. 6. Et non sacrificium ait: accipitur, pro quauis oblatione, quæ deo offertur. Quasi dicat Christus, Non hoc uobis quæro, ut mihi offeratis munera & sacrificia, sed ut misericordiam quisq; erga proximum suum declaretis. Sacrificij & oblationis uerbo, ueteres pro laudis, siue gratiarum actionis hymno, pro gratulatoria ac solenni memoria usurparũt, ut apparet ex Cypriano & Tertulliano. Sacrificium ad hæc in scripturis solet peccatum dici, ut Hoseæ 4. Peccatum populi mei comedent sacerdotes. Sacrificium hic pro publicis epulis uidetur accipi, quæ ex sacrificijs populo dabantur. Sacrificiũ sacrificiorũ, omniũ sint: hoc est dei, sacerdotis & offerentiũ. Mintha uerò erat dei & sacerdotũ. Holocaustũ totũ erat dñi. Curẽ aũt accipiebat sacerdos. Ex hostijs uerò, q̃ fiebãt, p peccato et delicto, sacerdos, nihil cedebat offerẽtib⁹, sed dño offerebãtur adipes, renes, abundãtia iecoris, &c. & reliquam carnẽ sacerdotes comedebãt. Leuit. 7. Sacrificia illa omnia Christũ & sacrificiũ eius significarũt. Nam q̃d iuge sacrificiũ q̃tidie super altare oblatũ sit, partim significat sacrificia legis non expiare peccata, alioqui eadem toties nõ essent repetita, quẽad modum ad Hebræos scribitur: partim significat sacrificiũ Christi: sacrificium ita perfectum esse, ut etsi extrinsecus in oculis hominum semel peractum & consummatũ est, uirtus tamen eius perpetuo duret. Sacrificium Christi, est quicquid patri obtulit pro nobis, oratione & opere, in nostri saluationẽ, ipsius eñ nõ nostra saluatione saluamur.

Sacrifi-

Sacrificium iusticiæ est, dum nos ipsos sacrificamus, et exhibemus corpora nostra hostiam uiuentem, non boues occidentes, sed terrena nostra membra mortificantes, et spiritum humiliantes. Item, & deum iustificare & laudare, seipsum peccatorẽ accusare, dignumq; omnibus his, quæ patitur, pronunciare, cum Psalmo 118 dicendo: Iustus es domine, &c. Et Danielis 3. Et Baruch. 1. & Psal. 14. Lege ad Hebræos de hoc sacrificio, præcipue cap. 5 & 6 cap.

Sacrificium laudis est, dum non solum ore, sed etiam uitæ innocentia deũ laudamus et sacrificamus. De quo Psalmo 49. dicit se honorificari, et ipsum esse iter ad salutare dei uidendum, Ephe. 2. cap. Tradidit seipsum. Hoc sacrificium quod perenne esse uoluit dominus, ut legis Psalmo 49 allegato.

Sacrificium et hostia fidei, est conuersatio Christianorum siue fidelium. Sic Paulus ad Philip. 2. uocat conuersationem Philippensium, hostiam, sacrificiumq; fidei: Significans eos esse bonum odorem deo in omni loco. 2. Cor. 2 cap. Quemadmodũ de sacrificijs carnalibus, in ueteri lege sæpe legis, Numer. 18. Et alibi Paulus ait, Quinetiam si immolor super hostia sacrificioq; fidei uestræ gaudeo.

Sacrificia pacificorum, quæ rebus pacificis & gratiæ alendæ quodam modo pacis, cũ deo, cum sacerdotibus & cum familiaribus fiebant. Holocausta uerò hostiæ erant, quæ totæ adolebantur, & offerebantur ferè ad emerendum dei fauorem, & beneuolentiã in rebus serijs ac periculosis. De his lege Leuit. 1. & 6. cap.

Sacrificia mortuorũ atqui, de quibus Psal. 106. loquitur. Et comederunt sacrificia mortuorum, id est, idolis immolarunt. Vocat uerò hæc sacrificia mortuorum, quod nihil uitæ haberent quos illi pro dijs colebant, quemadmodum fiebat. 1. Corinth. 8 & 10 cap.

Sacrificium denicq; iuge illud ac nunquã intermissum, sacrificiũ ἐνδελιχισμὸς uocatur. Vnde dicitur ἐνδελεχία, non illa Aristotelis, Exod. 29. Per singulos dies iugiter. Septuaginta clarius exposuerunt. Deos, inquiunt, agnos tumes per singulos dies iugiter, oblationem continuationis.

¶ *Sagena* dicit græcè σαγήνη, haud dubie ab irretiendo. Germanice appellat, Ein zuggarn. pro euangelio seu ecclesia sumit Matth. 13. Verriculũ quoq; dicit, retis genus est piscatoriũ à uerrẽdo mari dictũ, quod ingẽs longissimis funibus circũducit. Quemadmodũ hoc amplũ est, & omnia q̃ arripuerit attrahit: ita Euangelica prędicatio ampla gratię annunciatione omnes ad Christũ adducit. Cõtrahit Sagena ex omni genere, uidelicet piscium: ita euãgelium colligit oĩs generis homines. Sagenæ ideo nomine ecclesia intelligit.

¶ *Sagittæ* appellatione prædicationis uerba et animaduersionis sentẽtiæ exprimunt. Psal. 44. Sagittæ tuæ acutę potẽtissimæ, Esa. 66. Mittã eis qui saluati fuerint ad gẽtes in mari, in Aphricam, in Libyam, tenẽtes sagittam. Animaduersionis percussio 4. Reg. 13. Iace sagittam, quo iaciente, inquit, percuties Syriam donec consumes eam.

Sagittæ dei, pœnæ sunt quas sumit de impijs, aut certe quibus terret conscientias, ut resipiscant. Nam in scriptura non obscure uulnera conscientiarum, id est, uerba quibus configitur conscientia, ob terrorem iusti iudicij dei & iræ comminationis diuinæ contra nos, significantur. Vnde & fulmina dicuntur atq; fulgura, Psalmo 17. Et misit sagittas suas & fulgura multiplicauit. De illis Sagittis Hiob sexto cap. Sagittæ domini in me, indignatio ebibit spiritum meum, & terrores domini militant contra me. Multa de sagittis eiusmodi passim legimus, ut Psalmo septimo, Sagittas tuas ardẽtibus effecit. Et Psal. 19 & 145. Sagittæ tuæ acutæ. Et Psalmo 126. Sagittæ tuæ potentis acutæ. Nam etiam ministerio diaboli infligunt. Et tunc propriè in scripturis solent ignitæ appellari. Inflammant enim ad concupiscentiam, iram, impatientiam, blasphemias & desperationem, atque accendunt ignem illum æternum, nisi rursum extinguantur aqua sapientiæ salutaris, de qua suprà, id est, fide promissionum diuinarũ in Christo. Vnde Paulus ad Ephesios sexto capite, Scutum fidei sumentes, in quo possitis omnia ignea tela iniquissimi hostis extinguere. Sagittarum autem & Arcus allegoria creberrima est, non modo in sacris Biblijs, sed quotidianis uulgi sententijs. De qua allegoria in tropo Arcus, fusius disseruimus.

Sagitta atqui uolans, est periculũ quod uidetur quidẽ, sed tamẽ ferit antequã amoliamur, quia in die quidem est, sed tamen Sagitta uolans est: quomodo autem tutus eris in medio Sagittarũ uolantiũ, quamuis uideas? ut Psal 90. A sagitta uolante in die. Hoc periculũ est illis, qui uerbũ quidẽ audiũt & cognoscunt, & quũ scelerate uiuant & impie

non

non tam ab impietate resiliunt, sed etiam uidentes non uident, & audientes non intelligunt, quia scuto ueritatis diuinæ proteguntur.

Sagitta paruulorum, significat conatus resistentium uerbo, quorum conatus comparantur paruulorum sagittis, quæ ad occidendum alios inefficaces sunt, & sæpe reuertũtur in capita, & in oculos ipsorum paruulorũ, qui eas iaculati sunt, Psal. 63. Sagitta paruulorum facta sunt plagæ eorum.

Sagitta munda porro Christus dicitur, Esaiæ 49. cap. Et posuit me in sagittam mundam: hoc est, nõ rubiginosum, ut sit sensus: Posuit me in Sagittam, & misit me in hoc, ut essem Sagitta munda, quæ nihil admitteret falsitatis, qualia sunt eloquia dei, purgata septuplum. In scriptura usitatus tropus est, ut sagittæ appellentur uerbum, sicut patet ex Psal. 45. An sagittam in Psalmo allegato pro ipso uerbo, an pro doctore & ministro uerbi accipias idem est. Sicut apud Esaiam: Assumam te mihi in aceruum. Et 49. ut suprà. Apostolus enim qui docet uerbum, est quasi sagitta acuta. Sic etiam uerbum spiritus sancti, est sagitta acuta: id est, felix ac fortunata & efficax.

Sagittæ ex aliena pharetra, prouerbiali figura, dicuntur sermones aut consilia, ab aliis suggesta. Proprie autem falsæ doctrinæ hoc nomen conuenit, quæ facilime penetrat. Psal. 120. Item, mala lingua dicitur sagitta. Est ut acutæ sagittæ potentis, ut ignis iuniperis. Sagittas omnes suas complere in aliquem. Deut. 32. cap. Id est, mittam in eos omnes sagittas meas.

Sagittas inebriare sanguine. Deut. 32. cap. Inebriabo sagittas meas, Vel: Tingam, sub audi inimicorum. Quasi dicat: Conficiam sagittis inimicos meos.

¶ *Sal*, pro discretione & uerbo dei, siue pro pura, sincera & sana doctrina accipitur, ut Mat. 5. Item Sal uiuacitatem & acrimoniam doctrinæ increpationisq; euangelicæ denotat, ut: Vos estis sal terræ. Per terrã uerò homines agentes per terrã. Et, sermo uester semper in gratia sit sale conditus. Colossensium quarto capite Paulus qualia esse debeant, gratiosa nimirum & sale condita. Plinius libro trigesimo primo, capite septimo, indicat metaphoram esse sumptam ab usu salis, quod in omnibus cibis sit condimenti uice, ut auiditatem inuitet: Ergo hercle, inquit, uita humana sine sale nequit degere, adeò necessarium elementum est, ut transierit intellectus ad uoluptates animi quoq;. Nam ita sales appellantur, omnisq; uitæ lepos, & summa hilaritas laborumq; requies non alio magis uocabulo constat. Atq; hinc insulsa oratio, quæ nihil habeat leporis, & insulsus homo moribus inelegantibus. Contrà sales uocant festiuiter, & argute dicta. Leuit. 2. cap. iubetur in omni sacrificio apponi ad designandum, nullum sacrificium deo placere, nisi fuerit cum discretiõe factum. Ne auferes, inquit Moses, Sal fœderis dei tui de sacrificio tuo, Vel: Ne cessare facies sal fœderis, &c. Id est, Perpetuo uteris sale in omni munere, quod mihi oblaturus es ratione fœderis, quod tecum percussi.

Sale condire, siue Igne salire Marci 9. cap. Igne salietur, Christus apostolos suos in hoc loco Sal terræ pronunciat, idq; propter doctrinam ueritatis. Nam ueritas amara est carni. Ministrorum uerbi est pugnare cõtra uitia, contraq; affectus carnis. Nam sale condire, est uitijs obstare, & corruptione carnis seruare. Hoc si ministri non faciunt, sal sunt infatuatus, insipidusq; & inutilis. Igne uerò salire (quod hic dicitur) est tentatione probari: nam & crux à uitijs seruat. Ignis symbolum est tribulationis & persequutionis, ut auditum suprà est, &c. Sal ergo doctrina est, castigatio & disciplina ecclesiastica, seueritas illa eorum, qui speculatores & oculi sunt in ecclesia.

Sal perpetuitati consecratus, unde legis in sacra historia, Fœdus salis, pro fœdere sempiterno.

Salis natura ad hæc infœcunditatem terræ significat. Posuit terram fructiferã in salsuginem. Omnis siquidem locus (ut subdit Plinius lib. 31. cap. 7.) in quo reperitur sal, sterilis est, nihilq; gignit. Vnde quum Abimelech Sichem destruxisset, seminauit illic salem: quo perpetuo sterilem & desertum locum, uel reddere, uel saltem fore talem significare uoluit. Iudic. 9. Et Zophoniæ 2. Ita futurum est, ut regio Moab instar sit Sodoma, & filij Ammon, sicut Gomorrha, squalidum, senticetum & saliuæ, & æterna uastitas. Periphrasis est extremæ uastationis, qualibus passim prophetarum libri pleni sunt. Esa. 34. cap. de regione Idumæorũ desertam & squalidam terram futuram describit. Hinc Salem seminare, est incultam & inhabitabilem reddere regionem, aut terram.

¶ *Salicum* nomine aliquando ꝑ uiriditate boni, aliquãdo pro sterilitate reprobi designantur

gnantur, Esaiæ 44. Germinabit inter herbas sicut salices iuxta præterfluentes aquas, Psal.113. In Salicibus in medio eius, suspendimus organa nostra.

¶ *Saltus* pro sterilitate, Hoseæ 2 cap. Et ponam eam in saltum. Septuaginta μαρτύριον, id est, testimonium.

¶ *Saluare* elegans uerbum & obseruandum: nam non semper significare æternã salutẽ cõsequi, sed sæpius sumi pro seruare, protegere, custodire, succurrere et adiuuare: uelut Psal.35. Homines & iumenta saluabis domine, hoc est, enutris, adiuuas et conseruas. Sic accipitur Matth. 24. Nisi decurtati fuissent dies illi non fieret salua omnis caro, Hoc est, perirent uniuersi homines, & ne ullus superstes ac saluus remaneret. Item Matth. 8 cap. Salua nos, perimus, id est, adiuua, ne submergamur. Deinde Matth. 17. Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere, id est, adiuuit multos & seruauit incolumes, seruet seipsum nunc à morte. Sic Marci 6. Quotquot tangebant eum, salui fiebant, hoc est, sanitati restituebantur. Ita 1 Timoth. 2. Deus uult omnes saluos fieri, de salute omnium et corporali intelligendum est. Inde etiam Saluari pro æternam salutem consequi, benedici, & iustificari transumitur, quam spiritualem salutem pauci assequuntur.

Saluare pro liberare Psalmo 106. De angustijs saluauit eos. Item, saluare pro reparare, quemadmodum & Germanis mos est usurpare uerbum Heylen, fur vviderbringen vnd ersetzen. 1. Timoth. 2 cap. Salua tamen fiet per generationem puerorum. Item, Saluauit salute magna, locutio hebraica, hoc est, optatissimam salutem attulit. 1. Paralip. undecimo capite.

Saluare animam suam, est eripere è periculo, Genesis 19. capite. Salua animam tuam. Saluum te fac, pro anima tua, id est, fuga consule uitæ & saluti tuæ.

Saluari atqui in domino, Deut. 13. Qui saluaris in domino, id est, qui seruaris ope diuina. Salua facta est anima mea, id est, animus meus liberatus est metu, uel mortuus nõ solũ Saluari per gratiã, est autẽ citra omnem satisfactionem aut meritum saluari, & fermè idem est, quod in Iudicium non uenire, Ioan. 5. quod est per gratiam à merita condemnatione liberari ac saluari.

¶ *Saluatoris* nomen non solum ad Christũ in scriptura refertur, sed etiam ad alios ut Moses saluator tuus, Et Hoseæ 13. cap. Ero rex tuus ubi? & saluator tuus in omnibus ciuitatibus tuis ubi sunt. duces hic Saluatores uocat, ut apud Euangelistas reperire licet, Lucæ 22 cap. Iudicum 3. cap. Et excitauit dominus Saluatorem Israel saluauitq; eos.

¶ *Salutare* frequẽs est uocabulum in sacris literis, & fere ad Christum refertur, recte, sed non satis aperte. Aliud enim sonat Saluator, aliud Salus.

Salutare enim Latinis id dicitur, quo usus saluator salutem confert, sicut cibum, potum, medicinã, & similia dicimus salutaria. Quæ quũ ita sint, Christus aptissime salutare uocatur, quum ipse sit remedium illud, quo nos saluamur. Ipse est panis qui dat uitam. Et omnino idẽ carduus & medicamentũ, quo sanantur peccata animarũ, & liberamur ab omni malo. Sic ait Dauid Psal. 9. Exultabo in salutari tuo, id est, ego salutem neque in me, neq; in ullis hominibus quæro. Vana enim salus hominis, &c. Et ut Apostolus 1. Cor. 1. Ipse sanctificatio, sapientia, redemptio nostra à deo factus. Quibus uerbis optime energiã huius nominis Salutare, & usum Christi, & incorporationẽ nostri in Christũ exposuit. Ita uerbum Salutare, quia usum & uim salutis includit, aptius conuenit militanti ecclesiæ, quàm Salus, quæ potius futuri seculi res consummata erit:

¶ *Salutare dei* apud Lucam 2 cap. ait Simeon, Quia uiderunt oculi mei Salutare tuũ, quod plus quodammodo est, quàm si uocasset salutem, aut Saluatorẽ. Nam σωτήριον salutare significat: uidetur sacrarium quoddam thesaurum & copiæ cornu salutis, in quo quicquid ueræ salutis est, abundantissime inueniri exhibitum.

¶ *Salus* autem non tam pro salute, sed etiam pro effugio & refugio Hebræis accipit, Esa. 12. Et factus est mihi in salutem, id est, refugium. Item pro ope & auxilio, Exod. 14. cap. Videte, dicit Hebræus, salutem domini quam faciet nobis hodie.

Facere opem aut salutem, loquutio est hebraica, Latinus dicit ferre opem. Hinc scriptura Salutem usurpat pro quolibet auxilio, præsertim autem pro eo quod adfertur periclitanti, adeoq; & pro assertione & defensione ponitur. Vnde Iudices in libro Iudicum, Saluatores, ut suprà declaratum est, dicuntur, quia periclitantibus tulerunt opem, & per fortitudinem diuinam liberauerũt oppressos ab hostibus. Sic & Apostoli dicunt Saluatores, in propheta Abdia & Acto. 16. Christus ergo dominus noster, quia ipse uere

saluauit

ſaluauit mundũ, id eſt, è poteſtate diaboli aſſeruit in libertatẽ filiorum dei, adeoq; ſolus hoc fecit, merito Saluatoris nomen gerit ſolus. Non enim in alio quoquam ſalus eſt, ut ait Petrus, neq; aliud nomen eſt datum inter homines, in quo oporteat ſaluos fieri.

Salus & Schalom, hoc eſt, Pax Hebręis fermè idẽ ſunt. Sic Chriſtus Lucæ 8. Noli timere, crede tantum, & ſalua eris. So iſt ſach vffs recht, ſo vvirts vvol ſton. Hoc enim ualet Schalom hebraicũ, quod Latini pacẽ dicunt. Hinc Salutares hoſtię dictæ, gratulatoribus appellare licet, quæ offerebãtur pro rebus bene geſtis, quum res erant integræ ac ſaluæ. Sic dicũt: Eſt ne pax pueris, id eſt, ſunt ne pueri ſalui? Stadts vvol vmb ſie? Sind ſie gſund vnd fryſch. De quo tropo in litera P, fuſius in nomine Pax.

¶ *Salutare* per uiã, eſt ambire humano more amicitias, uel non recto tramite ad opus prȍcedere. 4 Reg. 4. Si inueneris uirum non ſalutes eum, Lucæ 10. Neminẽ ſalutaueritis per uiã. Salutate domũ, quam intrabitis, Mat. 10. Id plericq; de uulgari Salutãdi modo exponũt, quo utunt Latini dicentes: Salue, Gręci, χαῖρε, Hebręi Syricq;, Scholõ Lecho, pax tibi: ſed ſenſus eſt de prædicatione Euangelij: Salutate domũ illã, id eſt, ſalutem prædicate familię iſti. At ſalus noſtra, iuſtitia pax & redemptio Chriſtus eſt, Chriſtus ergo prędicãdus eſt. Apud Lucã certa formula prędicãdi tradit. Namq; ait: In quãcunq; domũ, inquit, intraueritis, primum dicite: Pax huic domui. Quod perinde eſt, ac ſi dixiſſent: Dominus huic familiæ certo erit propitius, ipſaq; pax, ſalus, & incolumitas ad uos peculiariter pertinet, ſi crediderit is Salutem ex inimicis, Lucæ 1. cap. hoc eſt, friſt, ſchutz, ſchirm.

Salutationis uocabulo ergo comprehendit Lucas cap. 1. gratulationem, uiſitationẽ & cõuerſationẽ ac colloquia familiaria. Et intrauit in domũ Zachariæ ſalutauitq; Eliſabet. Et euenit ut cũ audiſſet Elizabet ſalutationẽ Marię, etc. Cõmendat nobis hac ſalutatione humanitas & affabilitas cũ erga omnes homines, tũ maxime erga pios & honeſtos.

¶ *Samaria* pro terra Iſraelitarũ ſeu filiorũ Iſrael, & pro decem tribubus ſæpe uſurpat Ioan. 4. Per Samariã. Id eſt, per terrã filiorum Iſrael, illic enim habitauerũt Iſraelitæ antequàm abducerentur per Aſſyrios. 4 Reg. 17. Iudæa, Iudæorum erat regio, diuiſæ enim erant tribus ſub Ieroboam. Samaria montis nomen habet in ſcripturis: ut mons Samaria pro ipſa Samaria ponitur mons Amorræi pro regione Amorræorum.

¶ *Sanctificare* & Segregare, idem ſunt in ſcripturis ſanctis. Et eſt à prophano uſu ad dei cultum aliquid ſeligere, ad aliquid magnum ſeparare, dedicare, nuncupare, conſecrare & præparare, ut Nehemiæ reperitur ſumptuoſe & magnifice præparare, uel ſanctificare ad ſacros uſus: quod enim ſegregatur domino, non amplius prophanum manet, ſed ſanctum fit. Sic enim legis, Sabbatum eſſe ſanctificatum, hoc eſt, domino ſegregatũ. Sic & ſanctificata omnia primogenita domino erant, ut Exod. 13 & 30. Sanctifica mihi omne primogenitum. Ioſuæ 7 cap.

Sanctificare, hinc pro ſacrificare & immolare, reperit: Ioan. 17 cap. Sanctifico me, hoc eſt, immolo, illuſtro. Sanctificare namq; domino, eſt aliquid offerre deo, & rem ſacram offerre, Deut. 15. cap. & Numer. 18 Sanctificare annum, Leuitici 25. Id eſt, pronunciabis annum quinquageſimum eſſe ſacratum deo. Sic & nos ſumus Sanctificati, id eſt, conſecrati, ſeparati ad ſacros uſus, ut hoſtiæ, ſicut & Chriſtus hoſtia fuit.

Sanctificare præterea, eſt quoq; tanquam rem ſacram retinere: Numer. 1. cap. Sanctificaui mihi. id eſt, retinui mihi tanquam rem ſacram & ſanctam.

Sanctificare, pro ſanctum habere, Leuit. 22. Et ſanctificabor in medio filiorum Iſrael. Eo ſenſu dictum eſt, & in oratione Dominica Matth. 6. Sanctificetur nomen tuum, hoc eſt, ſanctum habeatur ab hominibus. Item Sanctificare pro diſponere, Hieremiæ 1. cap. Priuſquam exires de matrice ſanctificaui te, hoc eſt, diſpoſui, ſegregaui te. Legimus quoq; de Ioanne Baptiſta & de Paulo apoſtolo quod ſanctificati fuerint in utero matris, Rom. 1. & Gal. 2. Pſal. 4. Item, Sanctificare pro mundare, Ioſue 7. Surge ſanctifica populum. Septuaginta ἁγνίσον, id eſt, purifica. Item, pro polluere, Haggęi 2 cap. Ecce ponit uir carnem ſuam in alam ueſtis ſuæ. Et Sanctum, idem eſt quod immundum, & Sanctificari pro contaminari, ut ex Haggæo patet. Sic etiam apud Vergilium: Auri ſacra fames. Hinc Scortum Kadeſcha dictum, hoc eſt, pollutum & immundum.

Sanctificari quoq;, pro in uſum ſacerdotum cedere, dicitur in re aliqua, Leuit. 6. Sanctificabitur. Id eſt, in uſum ſacerdotum, neq; comedi debebit, niſi à ſolis ſacerdotibus.

Sanctificauit ſe in illis deus, Hebraiſmus, Numer. 20 cap. id eſt, apparuit glorioſus filijs Iſrael, & omnipotens ſuperauit incredulitatem eorum.

Sanct

Sanctificare deũ, pro honorem impendere. Deut. 31. Et non ſanctificaſtis me inter filios Iſrael: Id eſt non impendiſtis mihi honorẽ. Et Num. 27. Sanctificamus dominum, dum illum ſupra uniuerſa obſeruamus. Eſaiæ 8. Dñm autẽ exercituũ ſanctificate.

Sanctificare prælium, ſeu bellum apud Hier. dicitur, à quo non licet diſcedere, ſicut ſanctũ, quod nõ licet uiolare. Et muri ſancti, quos non licet tranſilire. Sic ait cap. 6. propheta. Sanctificare contra eum bellum. Vox hoſtium. Et Ioelis 3. cap. Sanctificate prælium. Kimhi, diſponite, delectum habete, & facite. Sanctificare bellum item apud Micheam 3. Si quis ait, non dederit eis quod uorent, ſanctificant ſeu parant contra eum bellum. Acſi dicas: non quidẽ gladio contra eos pugnant, qui nihil uolunt dare, ſicut ciuilis magiſtratus, qui gerit gladium, habent peculiare bellum, quod excõmunicant, quod excludunt tales ab eccleſia, quod damnant tanquam hæreticos, &c.

Sanctificare dominum, eſt timere eum ut patrem & iudicem, illius beneplacito per omnia uelle cõplacere, ab offenſa illius ſummopere cauere, &c.

Sanctificare ieiunium apud Ioel. 2. cap. eſt indicere, inſtituere, publice mandare & ad illud populũ conuocare ac id ſanctificare: id eſt, tempore eius ieiunij petere uel ſynagogas, uel templum, & ibi audire uerbum dei, de quo admonebantur de emendatione uitæ, & de diligenti oratione, &c.

Sanctificare populum apud Ioel. 2. cap. hoc eſt, publico edicto admoneri, ut omnia prophana negotia & operas intermittat, ac uacet uerbo ac orationi.

Sanctificare atqui diem ſabbati. Gen. 2. cap. hoc eſt, benedixit & ſanctum ac celebrem haberi uoluit. Vel: ſegregauit: id eſt, uoluit diem ſeptimum ſibi tribui. Sanctificauit ſabbatum, aut ſeptimum diem: Id eſt ad ſpecialem cultum elegit, ſeparauit, dedicauit. Ioſue 20. Sanctificauerunt Kades in Galilæa. Id eſt elegerunt, ſeparauerunt hanc ciuitatẽ pro homicidis, ut hic liberi & tuti eſſent ab ultore ſanguinis. Gott hatt den Sabbath gefryet. Ita Germanice dicimus frytag, quod eo die frequenter ſunt nundinæ, ut plebs libera à labore, conueniat.

Sanctificare aliquem diem, eſt in eo ceſſare ab omni opere, & agere gratias deo pro beneficijs acceptis.

Sanctificare populũ ſuũ deus dicit: Exo. 31. Id eſt, qui ſeparaui uos ab alijs populis, & mihi ſelegi, ut ſancti eſſetis. Sanctificare ſacerdotem. Exod. 28. Ad ſanctificandum eum ut miniſtret. Id eſt, ad ſeparandum & dedicandum eum, ut agat ſacerdotem apud me. Item, ſanctificare ſacerdotem, pro habere illum in honore. Leuit. 21. cap.

Sanctificari deus quomodo dicatur. Leuitic. 10. legitur: ſanctificabor: id eſt, ſanctũ me oſtendam, & ſanctitatis amatorem, qui ſancte uelim coli, & leges meas nolim pollui. Sanctificare enim nomen dei, eſt religioſe colere.

Sanctificare atqui ad diem occiſionis: hoc eſt, ſegregare ad certum tempus, quo ſunt uaſa iræ, & ad interitum pertinent. Hier. 12. cap. Et quemadmodum ſanctificandi uerbum, pro conſecrandi acceptum eſt: ſic è contrà, Conſecrandi uerbum accipitur pro uerbo deuouendi. Ritus enim erat, ut qui ſacrum attigiſſent, iam deuota adeoq; ſancta fierent ac manciparentur ſacris obſequijs. Eſa. 63. cap.

¶ *Sanctum* hinc ſcriptura uocat quod eſt deo conſecratum, eoq; anguſtius iã & diuinæ quodãmodo reuerẽtiæ particeps. Sic populus Iſrael, præcipue ſacerdotes, templũ & inſtrumẽta eius ſanctitatis nomine paſſim in ſcripturis celebrãtur. ut Hebr. 9. Ipſa eñ loca ipſe neq; ſancta ſunt, neq; prophana. Vſus aũt eorũ uel ſacra facit uel prophana. Sanctũ fuit typicũ ſacerdotiũ: hinc ſanctũ dicebatur locus in quo res agebat ſancta, ſed multo ſanctior eſt interceſſio & uictima Chriſti: hinc ſanctũ ſanctorũ is locus dici cœpit, in quo peragebat figura ſacroſancti ſacrificij Chriſti. Nam Chriſtus eſt ille, ut Daniel ait.

Sanctus ſanctorũ: id eſt, omniũ ſanctiſſimus. Sanctũ ſeculare dicit Chryſoſtomus, Hebr. 9. quoniam omnibus licebat intrare, & manifeſtus erat ille locus in illo tabernaculo, ubi ſacerdotes ſtabant, ubi Iudæi, ubi proſelyti, & gentiles & Nazaræi. Quoniã ergo gentibus acceſſibile erat, ſeculare illud appellat: Vel

Sanctum mundanum, aut ſanctimonia mundana. Mundanũ autem uocamus quod externum & elementale eſt. Ritus enim Iudaici ipſi, reu iuificabant neminem, ſed mundana erant omnia.

Sanctimonia uerò ad Hebræos 12. continentia corporis eſt, ut abſtinentes ab omnibus q̃ animã aggrauare poſſunt, aptiſſimo ad cultum, uitamq; deo dignã hic uiuamus.

Hinc quoq; Sanctum sancta,&c. sæpissime usurpatur nomen illud pro loco sancto & habitatione sancta: ut Psal.149. Laudate Dominum in sancto, uel sanctuario, uel sanctis eius. Sic etiam Psal.19. ait: Mittat tibi auxilium de sancto. Et Psal. Tu autem in sancto habitas. hoc est, in sanctis locis & habitationibus.

Sanctum quoq; non solum uenerandum & inuiolatum, uerum etiam purum & impollutum, ut suprà. ut & D. Aug. explicans tropos scripturæ ueteris testamenti, lib.4. ostendit. Mat.6. sanctificetur dictum, non pro eo quod est, fiat sanctum: sed pro, declaretur sanctum. Quãquam apud Hier. queritur deus nomen suum polluri inter gentes, culpa suorum. Sanctum & sacrosanctum etiam Romanis pro sacro, inuiolato, firmo & religioso crebro ponitur. Nam sacrosanctum, quomodo Tullius pro Corn. Balbo definit, est id quod populus sanxit. Id prætergredi fas non erat aut abrogari, ne senatus quidem & patrum autoritate ac prærogatiua. Vnde tribunitia potestas sacrosancta fuit appellata. Esa. Et Deus sanctus, sublimis fit & inuiolatus. Et, Sanctificetur nomen tuum. hoc est, sanctum, & non solum impollutum, uerumetiam uenerãdum & inuiolatũ, &c.

Sancta, kadescha, scortum dictum Hebræis: hoc est, polluta & immunda. Nam & Latini sacrum pro publico utuntur, ut Gen.38. Vbi est sancta? meretricem per antiphrasim sanctum uocat, sicut & Latini sanctum pro execrabili dicunt.

Sanctuaria Israelis. Amos 7.ca. uocat delubria, quæ idolis consecrata erant, quæ ipsi pro sanctuarijs habebant. Excelsa Isaac uastabuntur, & sanctuaria, inquit Israelis in solitudinem redigentur.

Sanctum dare canibus, margaritas porcis, est theologiæ mysteria impijs prodere. Antiquitas enim res sacras paradigmatis & ænigmatis & parabolis pandit.

Sanctum, sacrosanctum est, purum & quicquid sanum, diuinum ac salutare est. Mat. 7. ponitur pro salutari obiurgatione uel admonitione.

Sanctum, uocant Hebræi quicquid diuinum est & maximum, quod effari non possunt. Luc.1. & Mar.2. Noui qui sis, sanctus dei. Hebraismus est. Nam quum, ut dictũ est, uolunt aliquid excellens & summum appellare, dicunt Sanctum. Hinc & sancta ciuitas Hierusalem appellata est, partim ex imitatione propherarum, quorum non postremus Daniel ipsam in ca.9. sic eam appellauit & propter promissiones: partim propter res sanctas, quas in ipsa operatus est dominus, & propter homines sanctissimos, qui in ipsa habitarunt: quæ alias & propter corruptos hominũ mores ab ijsdem prophetis meretrix, ciuitas sanguinis plenaq; latronibus & homicidis cognominata est: adeo nullus locus per se sanctus est, sed ab operibus & indigenis uel sanctus uel prophanus cognominatur. Mat.4. In sanctam ciuitatem assumit eum diabolus. Periphrasis est Hierosolymorũ nam Lucas diserte dixit, Et duxit illum Hierosolymam.

Sanctificatio domini, apud Malach.2. uocatur coniugium uiri & mulieris.

Sanctuariũ dei Dauid Psal.83. appellat religionis cultum unà cum tabernaculo atq; arca fœderis. Sic Psaltes ait, Hæreditate possidemus sanctuarium dei. Et Psal.73. Donec intrent in sanctuarium dei, uocat spiritus cœlestium rerum cognitionem: etenim è sanctuario illo antiquo templi, certa dei oracula audiri fama erat.

¶ *Sanctus dei, & sanctus Israel*, in scripturis passim & proprie Christus appellatur, sicut & Christus domini. Nec inuenitur in singulari numero facile ullus qui sanctus dei dicatur seu sanctus tuus, præter Christum solum: quem & Dauid Psal.15. solum prædicat, dicens: Nec dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Psal.4. Mirificauit dominus sanctum suum. Dan.9. Et ungatur sanctus sanctorum. Luc.4. Noui te, quod tu sis ille sanctus dei. Pic Psal.70. Domini est assumptio nostra & sancti Israelis regis nostri. nam Christus dicitur sanctus Israel, seu Israelis, sanctificator Israelis, hoc est, sanctificans populum. Sanctimonia uera timor dei & innocentiæ studium. 2. Cor.7. & 1. Thess.4. 1. Cor.6. Perficientes sanctimoniam cum timore dei.

¶ *Sancti & sanctificati* dicuntur in scripturis omnes recti corde: hoc est, credentes, seu fideles, & adhuc nobiscum utentes, quia per fidem Christo omni sanctissimo sanctificãtur, & à spiritu sancto perunctí sumus. Io.17. Rom.1.1. Cor.2. Philip.1. & in Psalmis passim, ut in Psal.148. In ecclesia, id est, in congregatione credentium. Imò clarior textus in Psal.15. Sanctis qui sunt in terra eius. hoc est, Domini, Similiter Paulus Eph.6. iubet orare pro sanctis, & pro se. Et Philip.1. Omnibus sanctis qui sunt Philippis. hoc est, sanguine & merito Christi lustrari, & ad similitudinem uitæ uocat. Vulgus hodie sanctos putat, qui

tat, qui reuera diui sunt. Et 1. Cor. 7. Sanctus pro fideli accipitur, Hebr. 3 cap. Vnde fratres sancti, uocationis cœlestis participes. Hoc est credentes, sancti quidem, quod (ut in Corinthijs ait) sanguine Christi & sancto dei spiritu sint sanctificati. Idem dicuntur Participes uocationis cœlestis, eò quod ab ipso deo, per unicum filium, cœlitus uocati sint ad hæreditatem uitæ æternæ. Sancti, hoc est puri, mundi, integri, innocentes 1. Thess. 4. Sanctificatio nostra. Hoc uult deus ut sancti sitis, quemadmodum ipse sanctus est. Suber, erlich, from, erbar, ersam, zuchtig.

Sanctificati, in sacris literis separati & mundati, ergo dicuntur fideles. Et de his Sanctis intelligendus est fidei ille articulus: Credo sanctam ecclesiam, sanctorum communionem, id est, quę nihil aliud est quàm cœtus omnium fidelium & Christo fidentium. Ideò autem dicuntur & sancti & sanctificati, quia ministerio diuino sunt addicti, & nõ occupantur in rebus alijs prophanis. Vnde & templa & uasa in usum sacrum deputata, Sancta dicuntur, hoc est, consecrata dicimus. Ita & Christiani omnes sancti. Et apud Esaiam tertio capite, Medi ac Persæ sancti, quatenus opus dei instruendo regno Babyloniorum faciunt. Et breuiter, Omnes qui sunt in Christo renati & ueteri Adamo execti, ac in sanctissimi sanctissima corporis Christi membra adoptati, Sancti uocantur in scripturis. Similiter scriptura sanctos uocat tabernaculum, templum, ciuitatem, demum ecclesiam, eò quod deus illorum pectora inhabitet, & gloriam in eis explicet. Et populus Israel identidem sanctus uocatur in sacris, quod ab omnibus alijs populus secretus, & lege dei, ueroq; cultu esset donatus, Exod. 19 & Deut. 4.

Sancta, uocantur etiam solennitates, præcipuè uocationes sanctæ, quod in illis omnes masculi tenebantur conuenire in templum domini. Licet & aliæ quædam solennitates celebres sic uocentur, in quibus populus à labore abstinere iubetur, & conuenire adhortationem diuinæ legis.

Sanctitates atqui sanctitatum, Leuit. 21. cap. uocat res sacrosanctas. Intelligit autem ea quæ offerebantur pro peccato, & pro delicto. Sicut per sanctificationes, siue res sanctas, intelligit decimas.

Sanctitas domini est, Exodi 28 cap. Id est, sanctitas decet dominum.

Sanctificationum iniquitas, id est, peccatum oblationum, Exod. 28.

Sanctitas pro tabernaculo & conuentu, Leuitici 10 cap.

Sanctitas domino, Exodi 31. Sabbatum est, requies sancta domino, id est, sacer is dies & consecratus domino.

Sanctitas sanctitatum, perinde est, ac si dicat sacro sanctũ erit, Exod. 40 cap. Sic sancta sanctorum & sanctitas sanctitatis. Id est, est enim res sancta, Leuitici 14. Sanctitas sanctitatum, pro tabernaculo, Numer. 18. In Sanctuario, uel in sanctitate sanctitatum. Id est, in loco sacro uel sacratiore, hoc est, in tabernaculo.

Sanctum sanctorum domino. Sanctitas sanctitatum est domino, pro sanctissimo, Exod. 30. Id est, tanquam res deo dicata sanctissimum erit uobis.

Sanctitates Israel, id est, quæ deo obtulit, Leuitici 22. Sanctus erit pro sacerdotio fungetur. Sancta sanctorum, id est, sanctissima, Exod. 30 cap. Sanctuarium, pro rebus.

¶ *Sanguinis* uocabulum scripturæ notissimum, eo namq; nomine adflictio & mors designatur, ut Gene. 42. Et etiam sanguis eius exquiritur. Item, sanguis pro perditione animarum, Ezech. 3. Sanguinem eius de manu tua requiram. Pro periculo. 1 Paralip. 11. Et sanguinem uirorum istorum bibam. Pro turpi carnis operatione, naturæq; mortalis corruptela corruptione, hoc est, peccato, Psal. 51. Libera me de sanguinibus. Item, pro uino, Deut. 29 cap. Et sanguinem biberes merum, id est, uinum coloris sanguinei.

Sanguinis nomen interdum pro rancore & inuidia. Nam homicidæ & sanguinarij nomine scriptura omnem iracundum taxat. Dauidem quoq; de hac causa uirum sanguinum, deus templum sibi extruere uoluit, Esaię 1. cap. Manus uestræ sanguinibus plenæ sunt, hoc est, inuidia & rancore.

Sanguinarium seu uirum sanguinum appellat Dauid Psal. 5. Virum auidum, studiumq; effundendi innoxium sanguinem, quem nos non solũ eum esse intelligimus, qui manu, ferroq; aliquem interimit, sed qui odio ira'ue ac maleuolentia insequitur.

Sanguis rursum peccatum est, summumq; scelus, atq; immane aliquod flagitium. Nã Hebræi per sanguinem atrocissima quæq; scelera intelligunt, ut sunt oppressio paupertum, in corpore, animo, fortunis, cædes. unde illud est,

Sanguis ſanguinem tetigit apud Zachariam. Id eſt, peccata peccatis coniuncta ſunt Siquidem omne peccatum animam occidens, ſanguini comparatur. Sicut in Propheta 2 Regum 1.cap.pro peccatore dicitur.

Sanguinem fundere innoxium, uiolẽtia eſt, corruptio iudiciorum, iniuſti cõtractus, &c. Eſaiæ 33. Qui obdurat aures ſuas ne audiat ſanguinem. Hic pro quouis crimine, & ſummo ſcelere, in loco Hebrẽi accipiunt, maximè tamen pro interfectione innoxiorum & oppreſsione imbellium ac humilium, ut dictum eſt.

Sanguis ſimiliter pro re capitali, ut Deut. 17. Sanguinem & Sanguinem. Per Sanguinem res capitales intelligit Moſes.

Sanguis adhæc pro hoſtia, remiſsione et redemptione, ut. 1. Ioan. 5. cap. Hic eſt qui uenit per aquam & Sanguinem Ieſus Chriſtus. Alluſit ad ueterum ſacrificia. Et ſine Sanguinis effuſione (ait Apoſtolus) non fit remiſsio. Nam docuit cœleſtem ſapientiam, & morte ſua uiuificauit nos, & ſanguine ſuo lauit.

Sanguinis effuſio in ſcripturis, pro uiolenta occiſione accipitur, ut in Chriſti effuſione mortis, eſt ſignificatio ſita. Vita enim carnis in ſanguine eſt. Anima, inquit, Leuit. 17. omnis carnis in ſanguine eſt. Matth. 23. Si fuiſſemus in diebus patrũ noſtrorũ, nõ fuiſſemus ſocij eorũ in ſanguine prophetarũ, id eſt, in occiſione, pphetarũ. Et cap. 27. Sanguis eius ſit ſuper nos & filios noſtros, id eſt occiſio illius. Et Act. 5. Vultis inducere ſuper nos ſanguinẽ hominis iſtius, id eſt, occiſionẽ, uel culpã occiſionis illius. Ideo Sanguis Chriſti, ſanguis teſtamẽti noui dicit, eo quod illud morte Chriſti teſtatoris cõfirmatũ eſt. Et ſanguine ſuo nos redemiſſe ſcribit, id eſt morte ſua. Et 1. Ioã. 1. Sanguis eius, inquit, emũdat nos ab omni peccato. i. mors eius. Ergo ſanguis effuſus, mortis ſignificationẽ habet.

Sanguinẽ Chriſti bibere, & Edere carnẽ filij hominis, eſt fide uera redemptionis per ablationẽ carnis, & effuſionẽ ſanguinis illius humano generi acquiſitæ participẽ fieri.

Sanguis eius ſuper caput tuum, hoc eſt, reum te eſſe mortis ob crimen publicum, tua culpa eris, quod Chriſtũ dominũ interfeceris. Sanguinis uocabulũ, p morte et ſanguinis uindicta ponitur, Matth. 27. Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros. Eſt enim ſenſus, Si quid uindictæ irrogari oportet cuiquam, ob effuſum iſtum ſanguinẽ, id omne in nos atq; liberos noſtros decidere cupimus. Quaſi dicant: Tum certo nouimus hunc hominem commeruiſſe mortẽ, ut ſecura cõſcientia omnem in nos uindictã transferamus. Sic ſæpe pro ultione capitur, ut uidere eſt apud Ezech. 3. & Actorum 18. Sanguis ueſter ſuper caput ueſtrum. & deſumpta hæc uerba uidentur ex ſuprà allegato cap. Ezechielis, quo ſignificatur ſua culpa mori & perire illum, qui perit & moritur, ſic & ille Paulus Actorum 20 cap. Quod mundus ego ſum à ſanguine omnium, hoc eſt, culpa.

Sanguis & anima, idem in Hebræa lingua. Peccata conferuntur rubro filo & cocco, unde & peccata ſanguinis dicuntur, Pſal. 51. Eſa. 1. ut ſuprà dictũ. Vnde & Adam qui de rubra terra ſumptus, hoc nomen accepit præſagio quodam, quod futurus eſſet peccator. Innocentia autem confertur candori niuis & lanæ. Eſaiæ cap. 1. Si rubuerint quaſi uermiculus, ſicut lana erunt.

Sanguinis uocabulum in bonam partem ſcriptura nonnunquam accipit, Exod. 19 cap. Mater tua ſicut uitis in ſanguine tuo, id eſt, mortuo tuo, & in ſemine tuo, uelut ut Hebrẽi in ſucculentia tua. Sanguinis enim copia uires et robur adauget. Et Ezech. 19. In Sanguine tuo, Ezech. 19. hoc eſt, in ſobole numeroſa. Mater tua, inquit, ſicut uitis in ſanguine tuo quæ eſt plantata iuxta aquas.

Sanguinem uenire ſuper aliquem, eſt culpam habere, & pœnæ fieri participem, quæ ſanguinarijs debetur, Lucæ 11 cap. Sic in cœna domini dicitur reus fieri corporis & ſanguinis eius. Hoc eſt, qui morte Chriſti gloriatur, nec tamen uiuit innocenter in Chriſto, fit eius corporis & ſanguinis domini.

Sanguis innoxius, pro innocuo homine, Matth. 27. Peccaui, inquit Iudas, prodens ſanguinẽ innoxiũ. Sic enim & nos in noſtrate lingua dicimus: das arm bluot, der arm ſchvveyſs, vvas zichſtu das arm bluot, dẽ armẽ ſchvveyſs. Cõmiſerationẽ excitãt loquutiones et maiorẽ quandã uim habẽt, quàm ſi diceremus ſimpliciter, Prodidi hominẽ innoxiũ. Sanguinẽ ponere domui ſuę, Deut. 22. Quod eſt ac ſi dixeris, ſua culpa fit, cur ſuis in ædibus homicidium committatur. Noſter interpres ſit: Ne effundatur ſanguis domi tuæ. 3. Regum 2. Sanguinem requirere à manibus ueſtris, hoc eſt, ſupplicium ſumere de ſontibus, inſontium nomine. vvil die vnſchuldigẽ rechẽ. 2 Reg. 4. Ezech. 3 & 33 cap.

Sanguis

Sanguis in terram alicuius cadere, est effundere sanguinem. 1 Regũ 26. Ne cadat sanguis meus in terram. Noster interpres sic: Ne effundatur sanguis.

Sanguis pro homine, Deut. 28. Sanguis innocentis. Item sanguis pro cæde, Leuit. 17. Fundetq; sacerdos sanguinem super altare domini.

Sanguinis ultor, Numer. 35. Vltorem sanguinis uocat consanguineos interfecti.

Sanguis uuæ, Deut. 32. Sanguinem uuæ bibisti mecũ. Succum uuæ uocat sanguinẽ, quod propter colorem uideatur sanguis. Cõtra sanguinẽ stare alicuius, Leuit. 19. Non stabis cõtra sanguinẽ proximi tui, Id est, nõ eris in causa quod occidatur proximus tuus Quasi dicat: Non solũ non occides proximum tuũ, sed etiam cædis illius causa nõ eris.

Sanguinẽ innoxiũ auferre, Deut. 19. Non misereberis eius, & auferes noxiũ sanguinem de Israel, ut bene sit tibi. Id est, expiabis peccatũ sanguinis innocẽtis: tolles de Israel effundentem sanguinem innocentem. Sanguinem, pro interfectore innocentis posuit.

Sanguis pro morte, ut suprà, & Gene. 4. Vox sanguinis fratris tui. Item, Sanguis pro pœna cædis, Deut. 21. cap. Et auferetur ab eis reatus sanguinis. Id est, pœna cædis. Sanguinem innocentem uocat pœnam homicidij hominis innocentis.

Sanguinem operiri à terra, est non clamare uindictam. Operitur sanguis à terra, quũ tacet, Iob 16. Prosopopœia quadam alloquitur terram, ne operiat sanguinem suum, & non hoc concedatur ut conquerar, inquit, aliud enim solatium mihi relictum esse non uideo. Sic ait: Terra ne operias sanguinem meum, &c.

Sanguine insidiari, est conficere, & uitã laboriosam et molestã hominibus facere: pro rapinis, cęde, minis accipit scriptura, Micheæ 7. Omnes in sanguine insidiantur. Item, sanguinem pro eo quod est effundere occidendo, Exod. 34. Non occides.

Sanguinẽ in terra abscondere, capitur in Hebraismo pro nõ ulcisci, cum superiori tropo consonat, Iob 16. Sic & uox de Abel scribitur in Genesi, Vox sanguinis, &c.

¶ *Sanguines* in plurali numero, pro concupiscentiq peccato ac lue, sumi cernimus. Et Sanguines in genere uocant peccata prophetæ. Sic Dauid petit liberari à sanguinibus. Et Ioan. cap. 1. carnalẽ generationem uocat Sanguines. Hose. 1. Idololatriã uocat Sanguines seu sanguis. Nam Idololatria semper cum cædibus & sanguine coniuncta est. Hinc etiam sanguines pro sanguinarijs sceleribus & fœdissimis. Et apud Esaiam legis, Abluet dominus sordes filiarum Zion, & Sanguines Hierusalem amouebit de medio eius in spiritu iudicij atq; ardoris. Et apud Ioannẽ cap. 1. Qui non ex sanguinibus, &c. Quare Ioannes illos qui ex deo nati sunt, ab illis qui è carnis concupiscentia, feruoreq; libidinis, secernere uoluit. Hinc quoq;,

Sanguines attingere sanguines, hoc est, peccata cumulantur peccatis, & unum peccatum trudit aliud, non tantum cædes, sed in genere omnia peccata, morte digna, ut et suprà in Hosea explicatum. Sanguines hinc quoq; non modo occisiones sed & oppressiones iniquas innocentum ac piorum, Psalmo 9.

Sanguinum sponsus, Exod. 4 cap. Sponsus sanguinum tu mihi es. Id est, Tu qui es sponsus meus occidendus eras propter omissam filij tui circumcisionem. Quasi dicat: Angelus dei te interfeciisset, nisi circumcidissem filium tuum Eleazarum. Sanguinũ uiri dicuntur, quia sua potentia miseros premunt, sanguine & sudoribus illorum pascuntur, Psal. 54. & 25. ut suprà fusius diximus.

¶ *Sapere* uerbum illud latinum accipitur Rom. 15. non more Philosophorũ uel pro philosophico sermone, uerum pro Christiano adfectu, uel ut uulgo dicitur pro intellectu sano & cogitatione, & sentire, hoc est, intellectum habere & eo animo esse erga proximum nostrum, ut proximo usui esse uelimus.

Sapere quoq; Rom. 14. cap. est curare & sentire, discrimen inter diem & diem, quod est Iudaicæ superstitionis. Et non sapere, est non curare discrimen dierum.

Sapere altum, est superbire, sibijpsi placere, id quod Paulus Rom. 11. cap. prohibet: Nolite altum sapere, id est, ne superbi sitis, ne tibi placeas, ne efferaris animo, Siquidem Rom. 11. cap. Sapere uocat Paulus affici animo.

Sapere ad sobrietatem, Rom. 12. est ad mensurã fidei sapere, hoc est, ut Comicus ait, Ne quid nimis. Est enim in re quauis modus, sunt certi rerum fines, etc. Fides enim quę cœlitus confertur, uera & sola est sapientia. Sapere idem apud Paulum Rom. 15. sic accipitur, ut unusquisq; alteri suum iudicium, suamq; sententiã cedat & probari sinat, quod probatur alteri, &c. Vide in Tropo, Idem sapere, in litera T.

¶ *Sapiens* interdum pro pio usurpatur. Daniel. 2. Dat sapientiã sapientibus. Apostolus Rom. 11. pro perito usurpat. Sapiens nonnunquã dicitur, qui tametsi per omnia non sapiat, cœpit tamen sapere. Ita legimus prophetam dixisse: Argue sapiẽtem & diliget te. Qui autem plenæ consummatæq; uirtutis est, ut ait Hieronymus, corruptione non indiget. Sapiens ad bonum, sincerus ad malum, hoc est, Sapientia præditi sint, ut à nullo iniuria afficiantur. Synceri ad malum, ut alijs non insidias parent.

Sapientes uocat Matth. 11 cap. Abscondisti hæc à sapientibus, pro more, astutulos & acuti ingenij homines, qui mundum sapiunt: nam illi mundo sapientes dicuntur, qui corradendis pecunijs & lucris inhiant: perfidi, infidi, qui se ipsos amant, qui uoluptatibus indulgent, terrena curant & sectantur, &c. Huiusmodi homines doctrinam Christi non recipiunt, docet enim terrena contemnere.

Sapientes in scripturis etiam dicuntur, qui non unde à deo eruditiuntur, sed ex libris & opera hominum proficiunt, & sunt discipuli atq; sectatores prophetarum. Quæ didicerint autem, per se prædicant, & uiua uoce alijs exponunt. Huiusmodi erat Aaron, qui loquebatur quæ Moses iubebat. Sicut Exod. 4. cap. dominus Mosi præcepit: Dabo uerba mea in os eius, & ipse pro te populo loquẽtur, & tu eris ei deus. Tales esse debent omnes sacerdotes, Zachariæ 11 cap.

Sapientes corde, pro peritis artificibus: Exod. 28 & 35. cap. Sapiens est uel Sapienti est corde, id est, quisquis est industrius. Et 36 cap. Vocauerat enim omnem sapientem corde uirum, id est, ingenioſos quosq; artifices.

Sapientes quoq; pro incantatoribus, ut Exod. 7 cap. aperte claret.

Sapientes & Prudentes scriptura uocat, qui amplectuntur & reuerentur uerbum, seu deum timent. Sicut è contra, stulti uocantur qui abiecto timore dei & uerbo, secure indulgent cupiditatibus & studijs huius mundi, nihil soliciti de ira & iudicio dei, Hoseæ capite decimoquarto.

¶ *Sapientia* deniq; Hebræis chochma propriè ex rebus propositis intelligit progressiones & fines, siue euentus rerum. Testimonio erit Moses, Deut. 32. qui sic ait: Vtinam saperent et intelligerent nouissima. Astipulatur Salomon Prouerb. 6. cap. Vade ad formicam & disce sapientiam. Et cap. 19. Vt sapias in nouissimo. Et 39 cap. Quatuor sunt parua animalcula in terris sapientia sapientibus. Nostri accipiunt Sapientiam pro cognitione dei & Christi sui, siue eruditione, ut. 1. Corinth. 1. cap. Non in sapientia uerbi ἐν σοφίᾳ λόγου, id est, eruditione sermonis, siquidem σοφὸν appellant, non solum quod sapit, uerũ etiam quicquid elegans est, & eruditum, Græcis autem placebat eruditio, sicut Iudæis miracula ac prodigia.

Sapientiæ nomen pro cognitione dei & Christi sui, habes Prouerb. 1. cap. Ad sciendã sapientiam & disciplinam. Aben Ezra exponit timorem domini. Salomon quoq; uidetur pro eodem usurpare, ut Prouerb. 9. cap. Principium sapientię timor domini. Et cap. 1. Timor domini initium scientiæ siue cognitionis.

Sapientia atqui differt ab intelligentia. Nam sapientia donum est propriè doctorũ. Intelligentia uero discipulorum, Daniel. 2. Dat sapientiam sapientibus, & cognitionẽ scientibus intelligentiã. Sapientes sunt, qui iam edocti sunt. Intelligentes, qui capiunt, quod edocentur, & docibiles sunt, Iob 10 cap. Sapientia autem unde.

Sapientia præterea & scientia quoq; differunt apud Esaiam cap. 28. Sapientia est ipsa fides in Christum & cognitionis ueritatis. Scientia autem est hoc iudicium seu cognitio illa, quæ ex fide proficiscitur, & iudicat, quid cum fide conueniat, quid non, &c. Reperies etiam qui scientes & docti sunt, Sapientes minime. Sapientem rursus offendes, ut plane indoctum. Sapientia autem Scientiam præcellit. 1. Cor. 12. cap. Nam huic quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alijs uero sermo scientiæ secundum eundem spiritum. γνώσις scientia, siue cognitio, siue intelligentia. Cicero de officijs lib. 1. Omnium ait, uirtutum princeps illa sapientia est quam σοφίαν Græci uocant. Et hæc cognitioni anteponenda est. Etenim cognitio contemplatioq; naturæ manca quodammodo & inchoata sit, si nulla actio rerum consequantur. Inuenias ergo homines, ut suprà attigimus scientia instructos, sed non sapientia. Inuenias & doctos multos, sed non Prudentes, quemadmodum & prudentes multos, qui nõ sunt docti. Quod si hæc duo simul in bonum aliquem inciderat, nihil utilius, nihil melius esse potest. In malum si incidant, nihil peius ac pernicioſius.

Sapientia & Prudentia,ubi absolute ponuntur in sacratissimis Scripturis,nequaquam sunt uana aut superflua uocabula,quemadmodum apud Philosophos,sed significant ueram sapientiam, id est,non mundi huius sapientiam. Id quod Diuus Paulus ad Colossen.cap.1.dicit,In omni sapientia & spirituali,&c.Hisce enim uocibus comprehendere & efferre uoluit apostolus Paulus cognitionem & sapientiam per omnia absolutam & perfectam.

Sapientia,inquiunt alij,in ipso est,nempe Deo.Scientia uerò,in nobis:suppeditans quæ nos scire refert.

Sapientia,facit intelligere quæ Dei sunt. Prudentia autem est,in his permanere:ut non seducamur rursum uarijs doctrinis.De hac loquutione Christus Dominus in suo Euangelio,Matth.Estote prudentes sicut serpentes,& simplices ueluti columbæ.Et diuus Paulus ad Ephes.6.cap.Non est nobis lucta cum carne & sanguine.

Sapientiæ & Prudentiæ uocabula simul coniungit diuus Paulus ad Ephesios cap.1. Vbertim nobis impartiuit in omni sapientia Dei.id est,intellectu spirituali & prudentia:hoc est,qua cauemus rursum cadere.Et in finem capitis explicat,quidnam sit Sapientia:nempe agnitio Christi & crucis & experientia spiritualis,

De hac Sapientia lege epistolam Pauli ad Ephes.3.sic breuiter,Prudentia nihil aliud est,nisi cantio quædam in rebus gerendis.id est,ut obseruet quisq; ad quæ & quomodo à Deo uocetur & obsequatur.Eph.6.

Sapientia perfectionis,de qua loquitur diuus ille Paulus in 1 epistola ad Corinth. cap.2.Sapientiam loquimur inter perfectos,sapientiam autem non huius seculi,hoc est,sapientiam perfectionis:uel sapientiam absolutam, ipsum,inquam,Christum Dominum nostrum.qui per antonomasiam, uel cuius negocium,per enallagen, dicitur Sapientia.

Sapientiam autem perfectionis idiomate Hebraico, quod dum alij non obseruarunt,hunc locum exposuerũt,quos dixere perfectos:Sapientiam,inquit,non seculi huius:id est, eam quam miratur & colit mundus eloquentia, & naturalibus nitens rationibus,obseruansq; circa inutilium & superstitiosarum rerum quæstiones,qualis fermè est philosophia,quæ de moribus & religione disserit.Et quod Paulus paulò ante sapiẽtiam in perfectis,uocat ilico sapientiam dei,in mysterio:hoc est,de mysterio:hoc est,prædicamus reconditam sapientiam. Hæc autem nulla alia est, quàm Christus dominus, & negotium ipsum euangelij.

Sapientia dei,ad hæc 3.Regum 3.Videntes sapientiam dei,pro insigni Hebraico more,eximia,& inconsueta sapientia,quæ non nisi speciali dono Dei immittitur piorum cordibus.

Sapientia denique pro malicia,iuxta quod & filij semper sapientiores sunt filijs lucis.Lucæ cap.16.& Rom.cap.8.Sapientia enim carnis,mors.Apostolus 1 Corin.cap.2. pro doctrina usurpat,ut suprà auditum est,Non ueniebam in eminentia sermonis aut sapientiæ.

Sapientia,postremò est notitia Dei & religionis.Intelligentia est iudicium,quod uidemus quæ pugnent cum religione & cultu Dei.Esaiæ 29.Peribit enim sapientia.Hæc duo si tollas,quid reliquum erit præter mendacia,errores & idololatrias.Similiter Prouerb.8.Sapientiæ nomine accipe cognitionem dei,quam habemus ex uerbo Dei.

Per prudentiam uerò accipe cognitionem,qua facta Dei & iudicia eius cognoscuntur.Et Prouer.1.eodem sensu accipitur.

¶ *Satan*, Hebræis sonat aduersarium & impeditorem,& qui aliquem impedit in prosequendo proposito,obsistit atq; obturbat,ut Mat.16.Satan enim,aduersari significat. Vnde & nomen Satan,quem corrupto uocabulo seu nomine appellamus Satanas,aduersarius uocatur:quia omnibus sanctissimis rebus sese opponit.Mat.4.Vade Satana. Quem uerò Euangelista diabolum,mox Satanam uocat,à Græcis diabolus,Latini habent:ab Hebræis,Satan.Significat autem utrumq; Aduersarium & calumniatorem. Ita dicebat Dauid.2.Samuel.19.Quid mihi & uobis filij Seruiæ,nam estis mihi hodie pro Satan.id est pro suasore noxio,quicq; malum mihi quærat,uel pro aduersario.Suadebãt enim occidere Semei,atque ita funestum reddere diem reditus sui.Ita reuocanti à cruce Petro Christus,dicebat,Vade retro satana.Mat.16.cap.hoc est,impeditor. Aduersabatur enim illi,& à mandato reuocare patris quærebat.

Satanas ſunt quicunq; quacunq; occaſione nos à deo, à iuſtitia, à ueritate abalienare & abducere conantur. At quia ueterator ille ſpiritus, nuſquam non aduerſatur nobis, ac peſſima ubiq; ſuadet, tum ad ultionem poſtulat, peculiariter & per antonomaſiam ſatan uocatur. Vnde 1. Paralip. 11. Conſurrexit aũt ſatan contra Iſrael, & incitauit Dauid ut numeraret Iſrael. Sic Iob 1. & 2. plenius deſcribuntur: totus in eo eſt, ut nobis aduerſetur & noceat. Vnde D. Petrus ipſum, ult. epiſt. ſuæ prioris, rugienti leoni obambulanti & quærenti quem deuoret, ſimilem facit.

Similiter ſtabat à dextris, ut aduerſaretur. D. Paulus. 1. Theſ. 4. cap. Obſtitit ſatanas, aduerſarium ſignificat. Vtitur genere pro numero. Nam qui aduerſantur euangelio & bonis conatibus obſtant, faciunt hoc ſuggerente ſatana, & ſatanæ ſunt miniſtri & organa, imò ſatanes ſunt.

Similiter per Satanam intelligit Paulus Rom. 16. omnem uim aduerſariã Chriſto & euangelio eius, ſiue ſint pſeudoapoſtoli, ſiue tyranni, ſiue falſi fratres euangelici: ſatanam ſub pedes, inquit, ueſtros breui deus pacis conteret, &c.

Satanæ adhæc tradere, eſt in aduerſitatem conijcere, ad interitũ carnis: hoc eſt, ad mortificandum externum hominem, adeoq; ipſum ſcelus deſignatum. Proinde ſcripturarũ more ſatanæ tradere dixit Paulus, pro eo quod eſt adfligere, confundere, perturbare. Sic enim Iob ſatanæ traditus eſt, & Paulo refertur, datus angelus ſatanæ, qui colaphizet ipſum. Significat Angelus nuntium & ferè miniſtrũ, Satan uerò aduerſariũ. Poſuit ergo Apoſtolus ſpeciem pro genere, uel perſonam pro re, ut intelligas cuneum aduerſariorum, pſeudoapoſtolos & perſecutores uerbi dominici, uel omnis generis aduerſa quæ adfligebant carnẽ Pauli. Vide D. Ambroſium. Nam omnes aduerſitates intelligit & omnia mala, quæ nobis accidunt, cõmunem nimirum hominũ morem ſequutus: qui quicquid aduerſitatũ et periculorũ accidit, aut diabolũ uocant, aut ex diabolo eſſe exiſtimãt.

Satanæ uaria deniq; uocabula & grauia competunt: πονηρὸς. id eſt, malus & nequi dicitur Mat. 6. Qui nunc & Princeps mũdi. Ioan. 12, & 14. Nunc Dominus mũdi. Item Rector ac Princeps tenebrarum, & cui poteſtas eſt aeris. Similiter Deus huius ſeculi. 2 Corinth. 4. Epheſ. 6. Neminem autem offendere debet, quod Paulus ſatanam uocauit deum. Catachreſi enim uſus eſt, illorumq; reſpexit mentem, qui dei loco diabolum habent magiſtrum, uitæ præeſt ipſe deus uerus toti mundo, interim & ſatan deus appellatur huius ſeculi: hoc eſt, eorum hominũ: qui mundana præferunt cœleſtibus, & in omni flagitiorum genere uolutantur.

¶ *Satietatis* nomine bona omnia exprimit Dauid Pſal. 103. Qui ſatiat bono maxillas tuas: renouat ſicut aquilę iuuentutẽ tuam, ſicut alibi per illud: Dilata os tuum & implebo illud, cumulus bonorum omnium deſignatus eſt, ita & in Pſal. allegato uates per Satietatem oris, bona omnia expreſſit, quibus opus habet iſta uita, præcipue quidem temporaria, uerum per hæc tum ſimul & æterna ſignificauit.

¶ *Saturi* ſunt (apud Lucam cap. 6. Væ uobis qui ſaturati eſtis, quia eſurietis) & dicuntur iuſtitiæ ſuæ confidentes, & nauſea laborantes, erga prædicationem euãgelij gratuitam annuntiãtis peccatorum remiſſionem. Hi reuera paſcantur tandem uento, cum ex humana iuſtitia nulla ſatietas & tranquillitas conſcientiæ oriri poſſit. Saturi ſunt denique comedones, cibones, lurcones, & ebrij, quibus & in Eſaia 5. capite, minatur dominus, ſitim & eſuriẽ. Et 1. Corinth. 4. cap. Iam ſaturati eſtis. Ad ſummum iam faſtigium perueniſtis, ut neque prædicatore, neque doctore opus uobis eſt. Ironia eſt. Agnoſcit hunc ſenſum D. & Ambroſius dicẽs: Ironia eſt, iraſcentis enim uerba ſunt, non confirmantis. In quibus enim tanta uitia arguit, regnare illos dicit. Sic enim putabant, gloriantes de his quæ à pſeudoapoſtolis tradebantur. Sic Germanice, Ich ſich vvol das irrich vnd vol ſindt und mynem nit me bederffent. Aptatur per ironiam, qua illos dicimus felicitatem conſequutos, qui minime conſecuti ſunt.

¶ *Saul inter prophetas*. 1. Samuelis capite 10. A tempore illo abijt in prouerbium, Num Saul inter prophetas: cum inſolita eruditio uel ſapientia, uel facultas de aliquo prædicabatur, ſi quis inſperato egiſſet magnifica, & de humili ſtatu repente ſummus euaſiſſet. Eraſmus putat in eos dici, qui repente ſunt mutati, uel qui diſſimilibus conuiuunt. Vide Chiliades. Adagium hoc multis poteſt accommodari, quemadmodum & illud gentile: Nos poma natamus.

¶ *Scabellum* ſignificat omnimodã ſubiectionẽ & depreſſionẽ. Mat. 22. & Mar. 12. Do nec po-

nec ponam Scabellum inimicorum ſub pedibus eius. Donec, refertur ad inimicorum abolitionem, & ſubiectionem, non ad Chriſti ſeſſionem. Hoſtes Chriſti Scabellum fieri ſub pedibus eius. Schema eſt, & ſubiectionem denotat. Quaſi dicat. Meſſias filius Dauidis Dominus erit, & potenter regnabit etiam inuitis & reclamantibus eius aduerſarijs.

Scabellum ſimiliter ponere ſub pedes, ut Pſal. 109. eſt damnare. Et Hebr. 1. cap. Sede à dextris meis, &c. donec omnes hoſtes Scabellum ſubijcientur pedibus, Prouerbiali locutione dictum eſſe, pro eo quod eſt. Regnare quoad uſq; omnes illi ſubdantur hoſtes. Quos enim prorſus uincimus noſtroq; ſubijcimus imperio, eos Scabelli in morem pedibus ſubdidiſſe uidemus.

Scabellum pedum dei, arca olim fuit, ſiue propitiatorium: ad quod qui religioni uacabant, ſeſe proſternere cõſueuerant. Dauid quidẽ rerũ iſtiuſmodi, atq; myſteriorũ non ignarus. Sic hac de re loquitur. Cogitaui, inquit, ut ædificarẽ domum, in qua requieſceret arca fœderis dñi, & ſcabellum pedum domini dei noſtri. In illo enim ſeſſurũ ſe dans promiſerat, indeq; orãtes exauditurũ. Modo uerò illud ſibi nomen uendicat eccleſia, & merito. Vide Pſal. 99. Et proſternite nos ante ſcabellũ pedũ eius. Et Pſal. 132. Et ſupplicabimus ad ſcabellũ pedũ eius. Horratur uates, ut deum ſic præſentẽ, & omnia optime inſtituentem, religioſe colamus: peculiaris tamen huius locus erat coram arca fœderis, quam ſcabellum dei uocat, quod erat propitiatorium & ſuper arcam, &c.

¶ *Scandalum* & ſcandalizare, uox petita à Græcis, qui σκάνδαλον & πρόσκομμα appellãt, & ruinam ſignificat & impactionẽ: item offendiculum, remoram & impedimentũ cuiuſmodi ſicut in itinere eminentia ſaxa, uel pedicæ per inſidias collocatæ, in quæ qui impingunt uel corruunt: uel à rectitudine itineris detorquentur retrahunturq;. Ergo cum plana alioqui & expedita uia eſt, per quã inoffenſe quiuis ambulare poſſet, tu uerò aliquid in uiam ponis, in quod ambulans, uel impingat, uel impediantur, ſcandalum impoſuiſti. Transferi hoc ad res religionis ac mores hominũ, quod rectius intelligemus ſi priori paradigmati Mat. 18. inhæſerimus. Iuſta & plana eſt uia ueritatis, omnes per ipſam ambulantes ad ueram perducens beatitudinẽ. Iam uerò eſt uir bonus & ſimplex, qui hęc ad uitã proficiſci cupit, & itineri accingitur, tu uerò uel dicis uel facis aliquid imprudenter, arroganter, turpiter, improbè, contra iuſtitiam, æquitatẽ & charitatem, quo ille ſimplex impeditus, non rectà pergit, uel in incœpto ſuo non perſeuerat, ſed totus cõcidit, recte diceris huic offendiculum poſuiſſe, aut ſcandalizauiſſe.

Scandalũ ergo dat quiſquis dictis uel factis prauis, ineptijs ſeu ineptis & intẽpeſtiuis obijcit alter, unde occaſionẽ peccãdi accipit. Vnde ſcandalũ erit, oblata ad peccandũ præuaricandũq; occaſio, ipſa ad ruinã impulſio impactioq; in malũ. Scandalũ alij aiũt dictum, aut exemplũ, quo alius fit deterior, ſeu quia error in eo confirmatur, ſeu quia imitatur malum exemplũ, ſeu quia flammas maiores odij aduerſus euangeliũ concipit.

Scandalum alij inquiũt, eſt offenſio coniuncta cum contemptu. Reuerà enim offenſio perpetuum indiuulſumq; ſecum trahit contemptum. Vnde Scandalum alibi quoq; pro iniuria, cõtumelia, uituperatione, deſpectu, offenſione coniuncta cum contemptu. Mat. 18. Nam ſcandalum à ruina dictũ, quod occaſio ſit cadendi, ſi quis obſtet eunti: & ſcazo, claudico, quod claudus inflectens ſe uideatur tendere ad ruinam. Hinc ſcriptura utitur uoce ſcandali pro obſtaculo & impedimento, & Mat. 17. Scandalum mihi es, ideſt obſtaculum ſeu impedimentũ ſonat. Et Mat. 17. Præuenit Petrum Chriſtus, ne ſcandalizemus inquit, eos, das kein unrat daruſz uolge, oder niemant erzurnet uuerde.

Sub hoc uocabulo Scandalizare, non ſolum offendere comprehenditur, ſed & contemnere, & pudefacere. Scandalorum ideo tria genera. Primum, cum patefacimus proximum, immerito. Deinde, quum impura uita & horrendis ſceleribus publice deſignatis, alijs ut idem deſignent, occaſionem præbeamus, offenſione ſcilicet & lapidẽ offendiculi, in uia dei potentes, hos excommunicatione coercere debemus. Tertiũ genus eſt, quum infirmorum in fide ratio non habetur ab his, qui adoleuerunt in his ſcilicet rebus, qui ipſi adhuc ex animo nõ penit⁹ abijcere poſſunt, ut de eſu carnis.

Scandalum nonnulli igitur duplex ponũt. Aut eſt, aiunt, offenſio qua lædituꝛ fides aut charitas Fides, ut ſi quiſpiam aliquid doceat diuerſum à ſacris literis, offendit fidem proximi. De tali ſcandalo dicit Chriſtus, Mat. 18. Si quis ſcandalizat unum expuſillis, &c. Charitas lædituꝛ, ſi quis egentem non adiuuat, non gratificatur in re aliqua uel neceſſaria uel commoda, interturbet pacem, quod exemplum alios ad inuitationem mali,

uel ad

uel ad illius odium inuitet. De quo ſcandalo Chriſtus dicit Matth.17. de tributo perſoluendo: Ne ſcandalizemus. Et Exo.23.& 34. Et Deut.7. Voluit Moſes ſignificare, ſi paterentur inter ſe gentes idololatras,& cum eis fœdus percuterent, fore ut abominationes ipſorum ſequerentur, ac ita id laqueus ipſis & ſcandalum: nempe occiſio ruinæ eſſet. Et Prouerbiorũ uigeſimoſecundo, Et accipias ſcandalũ animæ tuæ. Quid hic ſcandalum aliud, quàm occaſio mali quod contrahat, cum malo habens conſuetudinem. Ad hunc ſanè modum ſcriptura ſcandalon,& ſcandalizare, ubique uidetur accipere. Quod ſcandalizare, eſt remorari uel reuocari quempiam à pietate & ſalute. Vel ſcandalon, ut Hebræis, pro calumnia & opprobrio, ut quinquageſimo Pſal. Et aduerſus filium matris tuæ ponebas ſcandalum.

¶ *Scapulæ* conſeruationem & defenſionem denotant. Deus plerunque à corporibus hominum in ſe trahit ſimilitudinem, ſicut de eo ſperante homine per prophetam dicitur: Scapulis obumbrabit tibi, quum conſtet deum, natura ſua ſcapulas nullas habere. Sed quia ſcapulis ſuſtinemus, Deus quod nos tolerat, eoq; ipſo conſeruat, nos ſcapulis ſuis circumdare & obumbrare dicitur. Nam infirma membra patienter quaſi in ſcapulis ſuis portat & portando protegit.

¶ *Scire* uerbũ non inelegãs & pro ſeruare. Eſa.58. Et ſcire uias meas cõcupiſcunt, ſcilicet uerbo utuntur pro uitare, canere, & in huiuſmodi locis Chriſtus uſus eſt, & eodem uerbo ignorantiæ ante occupatur. Scire animas aliorum: hoc eſt, quid alijs in animo ſedeat noſſe. Exo.23. Scire atqui apponere, locutio hebraica, & eſt commiſceri, coire, concumbere. Gen.38.ca. Et non apposuit amplius ſcire eam. Scientiæ nomen pro notitia dei, cultu & obſecratione nonnunquã emphatice ponitur. Hoſ.4. Eſa.11.cap. Scientia domini quomodo iſthic, Non glorietur ſapiens in ſapiẽtia ſua, neq; in ſciẽtia ſua, ſed in hoc glorietur, ſcire & noſſe me: hoc eſt, agnoſcere uere & colere.

Scire item pro doctrina. Eſa.53. In ſcientia ſua iuſtificabit iuſtus ſeruos meos multos. Item pro cogitatione. Eccl.10. In ſcientia tuæ reginæ maledicas. Et 2 Cor.11. Non tamen ſcientia. Scientiam capit pro intelligentia, vverſtand, vvuſſen. Et 1. Cor.13. Et nouerim myſteria omnia omnemq; ſcientiam. Per ſcientiam intellexit Paulus omnium diſciplinarum cognitionem. Et 2 Cor.6. In ieiunijs, in puritate, in ſciẽtia, &c. D. Ambroſius per ſcientiam intellexit cognitionem legis & euangelij. Hinc cognitionem dei, tam apoſtoli, quàm prophetæ continuo in ſcripturis commemorant, nominantq; ferme ſcientiam domini. Eſa.11. Quia terra repleta eſt ſcientia domini, ſicut aqua inundantis maris. id eſt tam abundanter erumpet cognitio dei, uelut cum aqua inundans eruperit, & totam aliquam regionem oppleuerit. Itaq; cognitio dei, uel ſcientia dei aliud nihil eſt, quàm integra fides Chriſti, qua ſentias & ſcias deum & Chriſtum eſſe, tuum Chriſtum. Scientia denicq; eſt, per quam intelligimus & dijudicamus de ſingulis quæ accidunt, ut ſcias in quo pecces, in quo non, quid ſequendum, quid fugiendum. Quid autem ſit ſapiẽtia & ſcientia, & quodnam diſcrimen ſit, recurre ad tropum Sapientia.

¶ *Sceptrum* à uirgarum ratione (ut Cælius dicit in Antiquis lectionibus) haud diſonum eſt. Id ſignum ueteribus cenſebatur imperij, ſiue regni, necnon orationis & iuſtitiæ quoq;, Proinde Agamemnoni late imperitanti,& Telemacho, apud Homerum, concionanti datur, adeoq; & pro ipſa regni adminiſtratione iuſta & ſancta uſurpatur. Nam & Achilles per ſceptrum ceu iuſtitiæ ſymbolum, iurat. Nam ex uetuſto more baculum & ſceptrum, ut dictum eſt, gerunt reges, ſymbolum æquitatis & iuſtitiæ, quibus conſeruantur regna atq; reguntur.

Sceptri nomen in ſacris, ut eſt Pſal.2. adminiſtrationem regni Chriſti adumbrat. Sceptrum proinde ferreum, quo gentes Chriſtus atterit & confringit, ipſum eſt euangelium, cui gentes populiq; terrarum, non poſſunt reſiſtere, cui omnes nomen dant, cui omnia accedunt, quantumuis ipſæ gentes antehac potentes & feroces fuerint, & barbaræ efferæq; moribus miteſcunt, iam cicures reddantur, dominanturq;. Sceptrum ergo adhuc, uel uirga, eſt euangelium, uerbum uitæ, quod procedit de oreꝫ, quod ferreum & ſolidum firmumq; eſt. Hic poteſt frangi, non poteſt flecti, uel ſeparari.

¶ *Scindere* ueſtem, ſiue pallium, tunicã, & tondere comã capitis, &c. ſymbola luctus. ſic Iob 1. ſe ſuę gẽtis moribus accõmodabat. Hũc aut lugẽdi morẽ fuiſſe priſcis etiã cap. ſeq. Iob patet. Et teſtabatur Iacob patriarcha, qui nũtiata Ioſeph ſciſſis ueſtib⁹ indut⁹ eſt ſacco. Declarabat his ſignis ſuã gloriã à ſe alienatã, ſic eñ in Thren. Diuiſerunt capita ſua in

ſua in terram. Sic Pontifex Caiphas diſcidit ueſtimenta. Matth. 26. Nam ueſtimentum hoc loco eſt indignari. & alibi. 4. Regum. 5. cap. Et ſcidit ueſtimentum ſuum. Fuit enim conſuetudinis Iudaicæ ad horrenda nuncia, præſertim uerò ad blaſphemias auditas, diſcerpere ueſtes, diſtringere cutem, & exclamare horribiliter. Dauid eñ audiẽs fatũ Saulis, ſcidit ueſtimenta ſua, & omnes uiri qui in eo erunt, luxerunt atq; fleuerunt. Ezechias quoq; rex audiens blaſphemias execrabiles magiſtri militiæ regis Aſſyriorum Rabſacis, diſrupit ueſtes, operuit ſe ſacco, & abiit in domum dei. De Barnaba & Paulo quoq; referunt Acta apoſtolorum, quod diſciderũt ueſtes ſuas cum uidiſſent conſilium Lyſtranorum uolentium ſacrificare apoſtolis. Teſtabantur externo ritu internum animi dolorem, quem uideri uolebant ineffabilem, ceu animos & corda ipſorum diſcerpentẽ. Caiphas ficto faciebat pectore, &c.

¶ *Scribæ*, ſunt Hebræis, qui ſcriptis & libris docent quod non poſſunt ore: uel non ſcriptores, ſed ſcripturarũ legiſperiti dicebãtur: hoc eſt, quorum omnis ſcriptura in lege intelligenda populoq; explananda inſumebatur. Tales etiam Apoſtoli fuerunt, præcipue euãgeliſtę & diſcipuli eorũ, in poſteriorib⁹ patrib⁹. Hi ſcribę quaſi Librarij dicebantur ab euoluẽdis, enarrãdisq; libris ſacris, q̃lis Eſra fuit, de quo cap. 7. Et ipſe ſcriba uel librarius uelox: id eſt, dexter & ſcitus in Moſe: hoc eſt, nõ ſcriptor, ſed ſcripturarũ legisq; perit⁹ prędicaꝫ, expedit⁹ in lege dñi: Græcis grammatę, literati dicũtur, nõ à ſcribẽdo nomẽ habentes, ſed à literis & eruditiõe, thelogos aut doctores, uel legiſperitos appellare licebit. Vt eñ Romani habebãt aruſpicũ collegia & ſacerdotes, qui rogati ex libris reſpõderent Sybillinis. Ita Iudæi ex diuina ordinatione ſuos habuerunt ſcribas, ſacerdotes & theologos, qui reſpõſa dabãt ex bibliis, quemadmodũ & reſpõdent ex Michea, ut Mat. 2 Conſule Eraſmum in nouum teſtamentum. Hinc ſcribæ Hebræis pro doctis accipiuntur, & apud gentes quaſdam, Schriben fur gelerten. Et apud Luc. 22. pro doctore. Conuenerunt ſeniores plebis, & principes ſacerdotum & ſcribæ.

¶ *Scribere* Hebræis idem eſt, quod decernere, ſtatuere, ſententiamq; dicẽdi uerbo utuntur, ut paſſim eſt apud Demoſthenem. Eſaiæ decimo capite: Væ qui condunt leges iniquas, & ſcribentes iniuſtitiam. Vel: Et ſcriptores laborem ſcripſerunt, hoc labor pro iniuſtitia ponitur.

Scribendi, item uerbo uſus eſt Paulus, pro exaltandi, aut inflandi. 1. Cor. 4. Id quod ſequens ephexegeſis docet, qua ſe ad hunc modum declarat. Ne ſuprà quàm ſcriptum eſt ſentiatis. hoc eſt, ne plus quàm par eſt ſentiatis de uobis ipſis. Ne alius aduerſus & ſupra alium infletur. Quæ enim ſcripta ſunt, modeſtiæ nos admonent. Diſciplinam ergo & legem ſcriptam non ſeruat, qui turget in contemptum aliorum.

Scribere nonnunquã eſt mittere, prophetare, uaticinari apud ꝓphetas. Mos eñ prophetarũ erat literis cõprehẽſas, ꝓphetias pro foribus tẽpli populo omni legẽdas proponere, quæ non ſolũ certiſſimę, ſed etiam generales eſſent & ad poſteritatẽ: hoc eſt, ad Chriſtũ dñi uẽturũ pertinerẽt. Quod ſic eſſe ex propheta Abac. colligitur: Vnde ſcribere legem apud Hoſ. uaticinari & mittere ſignificat, ſcribã, inquit, ei p̃cipua legis, Hoſ. 8. hoc eſt mittam prophetas ego dñs, qui populum arguãt de præcipuis legis omiſſis. Idq; nõ ſermone ſolum, ſed etiam ſcriptis publicatis. Sunt autem præcipua legis, quæ per Chriſtũ inſtaurantur, cognitio dei per fidem, & dilectio erga proximum. Proinde hoc uerbo quoq; Hier. 22. uſus eſt: Scribite, inquit, uirum iſtum. Indicat miſſum ſe, ut publicet ſcripto talem prophetiam ueluti certiſſimam, & ad memoriam poſteritatis ordinatam, fore orbum & ſine liberis Iechoniam regem.

¶ *Scripturæ* dicti pro gratulatione ſumi interdum uidemus. Eſa. 38. Scriptura Ezechiæ regis Iuda, Septuaginta, proſeuche legunt, id eſt oratio. Apoſtolus legem ubiq; ſcripturam appellat. Rom. 4. Quid enim ſcriptura dicit, &c.

¶ *Scoria* Iudæi interdum dicuntur, & omnes pſeudochriſtiani, ſpeciem quidem habentes populi dei, interim autem dicati uitijs & impietatibus in deum & homines, propter quod conflandi ſint in igne, non ut mundentur, qui nihil habent auri & argenti ueri, ſed ut conſumantur igne furoris diuinæ, uarijs pœnis. Ezech. 22.

¶ *Scorpiones* ſunt qui blaudi & innoxij in facie uidentur, ſed poſt dorſum portant, unde uenenũ fundant. Ezech. 3. Quoniam increduli ſunt tecum, & ſubuerſores, & cum ſcorpionibus habitas.

¶ *Scortandi* uerbo impenſiſſime delectantur prophetæ, uti pro fidem proſtituere, alienare

alienare, Micheæ 1. cap. Hoseæ 1. Hier. 2. cap. Hinc scortationis nomine, solet creberrime sacra scriptura apostasiam à deo, idololatriam siue cultum idolorum uocare ueluti est cernere Ezech. 16. 23. Esa. 57. Hier. 3. Per scortationem nihil, quàm idololatriam intelligi uolunt.

Scortationis præterea uocabulo scriptura exprimit atque intelligit omnẽ in se luxum, omnem illicitum coitum maxime immundiciam & libidinem carnis, omnem fornicationem, adulterium, petulantiam: deniq; quicquid est rerum uenerearũ, quicquid his adiacet & cognatum est, ut est lasciuia, obscœnitas, scurrilitas, & omnis incontinentia. Romanorum primo cap. 1. Thess. 4. Actorum 15. In scortationis uocabulo, uelut in genere reliquas illicitæ ueneris species intelligit Lucas, quas Paulus passim Ephes. cap. 4. 1. Cor. 6. præcipue insequitur. nam uidemus Apostolum hac uoce πορνία generaliter usum esse pro omnis generis immunditia.

¶ *Scutum* per transnominationem pro fiducia. Dauid Psalm. 7. Nam quemadmodum scutum illum, quem regit fidentem, securum reddit: ita ille, qui in omnibus, huius mundi aduersus deum pro scuto habet, tutus efficitur, ac fidens. Scutum hinc deũ uocare Psalmis metaphora creberrima est, ut Psalm. 3. eo quod sibi fidẽtes ita protegat atq; defendat, ut eos nulla hostium iacula attingant, nulla re lædãtur. inuenitur autem omnibus, etiam ijs quæ in malum eorum mali intendunt. Et tu Iehouah, inquit, clypeus, seu scutum pro me, &c. Scuta terræ hinc principes uocantur, sicut deus subinde hoc nomine à sanctis appellatur: propterea quod defendit suos, & mala auertit, uti scutis auertuntur iacula, & seruantur quos illa tegunt. Psal. 4. 7. Per principes enim & clypeos, Scuta: id est, præsidia terræ, magistratus & optimates, simul & plebes intelligũtur. Hos. 4. ut & hoc allegato Psal. Principes ergo populi hoc nomine uocantur, quod eorum sit populum tueri, & nocitura auertere.

¶ *Secare* ligna & uulnerari ab eis, est accersere sibi ipsi periculum. Ecclesiast. 10. cap. Et qui secat ligna uulnerabitur ab eis.

¶ *Secta* uocabulum non semper in malam partem sumitur, ut clarè apparet. Act. 28. cap. Nam de secta ista notum est nobis, quod ubiq; ei contradicitur: Id est, de doctrina & uia Christi & euangelico negotio.

¶ *Secretum* pro consilio, Gen. 49. In secretum eorum non ingredietur anima mea, Septuag. εἰς βουλὴν. Quasi dicat mens mea abhorret eorum cœtu: Non est mihi uoluntas in eis, nihil est mihi cõmune cũ eis. Secretũ quoq; pro cogitatiõe. Psal. 43. Quia ipse cognouit secreta cordis. Septuag. τὰ κρύφια, abscondita. Secretũ domini atq; apud Dauidẽ. Psal. 25. Secretũ domini timẽtibus eum, & fœdus eius ad uotũ faciendũ illis. Secretũ uocat, quod carni & sanguini patefieri nequeat, & reueletur solis electis. Idipsum uerò est fœdus, quod nobiscum deus icit: nẽpe, ut sciamus ipsum uelle nobis patrẽ esse: quod qui plane persuasus fuerit, non poterit se ille non cupidissime tradere & addicere in filiũ. Hinc uideas, ut nihil dei norint, quicquid iactent, quicũq; dei timore & reuerẽtia uacui sunt. Vacui aũt sunt quicũq; instituendæ uitæ ad placitum dei non sunt solliciti. De qua ratione timoris dei Psalmus 2. canit uersu 11.

¶ *Seculum* qualis uox sit, uideamus. Est uerò solita scripturæ eclipsis. Seculi & usque, subaudiendum enim seculum, 21. Psal. Dedisti ei longitudinem dierum seculi, & usq;. Quasi dixisset, In seculum & usq; in seculum: quibus tamen uerbis nihil nisi longæuam uitam significat.

Seculum seculi, seu secula seculorum, periphasis, seu circumlocutio est quædam apud Hebræos, qua uulgo exprimunt æternitatem, sicut sæpe uidemus hunc tropum in sacris literis. Ad Epesios capite 3. Sit gloria, inquit Paulus, in Ecclesia per Christum Iesum in omnes ætates seculi seculorum: hoc est illius seculi quod succedẽtibus seculis, nunquam sortietur finem. Aliàs uerò secum centum annorum dimensio est, & pro longo tempore apud Latinos usurpatur. Et Psalm. 21. Quoniam dabis eum in benedictione in seculũ seculi: id est, inæternũ. Longitudinẽ dierum in seculum seculi: hoc est, Nõ solũ, inquit, dedisti ei uitã, sed uitã longã, æternã immutabilẽ, hoc enim significat.

Cæterum Olam, ut ait Abraham Ezra, tempus duarum generationum cõplectitur: hoc est, centum annos, quod tempus Latinis seculũ dicitur, ut passim in scripturis, pro longo tempore usurpari solet. Hinc Hebræi frequenter utuntur hoc uocabulo pro generatione, siue ætate hominis, ut in Esaia 28. cap.

Seculum

Seculum, inquit D. Hieronymus. Hebraice Olam. Quãdo uauf literam Olam positam habet, æternitatem significat: quando uerò sine uauf scribitur annum quinquagesimũ, quem illi Iubileum uocant, ob hanc causam etiam ille, Exod. 21. cap. Qui propter uxorem & liberos, amans dominũ suum aure pertusa seruitio subiugatur, seruireq; iubetur in seculum: id est, usq; ad annum quinquagesimum. Quia omnis dura conditio Iubilei soluebatur aduentu. Hæc Hieron.

In seculũ, nõ semper ergo sonat perpetuitatẽ & perpetuum tempus, ut Gen. 48. In possessionẽ seculi: hoc est, ad lõgum tempus. Et Exod. 21. In seculum: id est, usq; ad Iubileum: siue is annus prope fuerit, siue longe abfuerit. Et Exod. 40. Vngentur autem, ut perpetuo fungantur mihi sacerdotio seculis suis. Id est, quamdiu uiuent.

Seculare denicq; pro mundano usurpat Paulus ad Titum 2. Secularia desideria: id est, mundana. Alioqui Latinus seculare dicitur, quod centesimo quoque anno instauratur, ut, Ludi seculares.

Seculum ultimũ illud dicitur, quod intercedit inter Christum natum & ultimã illam iudicij diem. 1. Cor. 10. cap. Termini ætatum, Nouissima hora, &c.

¶ *Secundum* pro iterum. Esa. 11. Adijciet dominus secundùm manum suam. Secundum iudicium prius. Gen. 40. cap. hoc est, secundum morem, seu secundum pristinum officium. Septuaginta, Et secundum principatum tuum priorem. Secundum nominũ generationum. Geneseos 25. Et hæc sunt nomina filiorum Ismael secundum nomina generationum eorũ: hoc est: secundũ quæ nomine generationis eorũ appellatæ sunt secundum diẽ in die: hoc est. sicut quotidie solitus erat, uel consueuerat per singulos dies.

¶ *Secundo* aduerbiũ Hebræi nõ tantũ utunt, sed pro iterum. Id aũt multis locis apparet, Esa. 11. Et erit in die illa, adijciet dominus secũdo manũ suam, ut & suprà Secũdum.

Secundo pede introire dicimus, cuius introitum posteritas aliqua consequitur.

Secundo autem curru uehi, significat alterum aut secundum à rege, principeq; esse, Gen. 40. Et uexit eum curru secundo.

¶ *Securis*, & gladius in scriptura pro graui dei uindicta poni aut usurpari, nouum non est. Mat. 3. cap. Iam uerò & securis ad radicem arborum posita est. Aut euangeliũ recipientes agite pœnitentiam, aut colla uestra ad ictum uibrantis exerite. Certo enim uindicta domini, quæ uos funditus & radicitus excindet, uestris impendet uerticibus. Luc. quoq; meminit. Securim nominat mortiferã iram, quæ diuinitus irruit in Iudæos, propter exercitam impietatem in Christum.

Securis est admota radicibus. Parabolicus est sermo, significans imminere Iudæis extremum iudicium, seu excidium, extremam ultionem, quæ eos sit radicitus euulsura.

¶ *Securi* dicuntur iuxta morem scripturæ, qui restituto per fidem animo in semitis iustitiæ gradiuntur. Diligunt siquidẽ ij deum, ideo bona eis omnia esse oportet. Rom. 8. Et Psal. 23. Etiam cum ingrediar per uallem umbræ mortis, non timebo malum, &c. Nam illi cum certi sint, satanæ & satellitibus eius uniuersis, quantumlibet furiant, medium, ut in prouerbio est, digitum ostendunt.

¶ *Sedere*, sæpenumero pro regnare, administrare & imperium obtinere intelligitur. ut sedere super soliũ, siue tribunal. Hebraico schemate, est iudicare, præesse & regem esse. Exod. 11. cap. A primogenito Pharaonis, qui sedet in solio, usq; ad primogenitum ancillæ, quæ est ad molam. Intelligunt ergo nonnulli, per sedentem in solio eum filium regis, qui & iam regno esset inauguratus. uel antithesis committitur, quia summum & infimum, præcipuum & abiectissimum simul iungat. Et 2. Thess. 2. cap. Adeò ut in templo dei sedeat, ostentans seipsum esse deum: id est, regnet, &c.

Sedere in dextera maiestatis tropicos dixit, Hebræorũ epist. cap. 1. pro eo quod est, diuina uirtute & administratione cœlitus regnare. Nam sedere & habitare, est regnare Siquidem Lucæ 24. dicit Christus: Vos autem sedete in ciuitate Hierusalem: id est, Hierosolymis præstolamini manete, quiescite (Nam sedendi uerbum, quietis significationem habet) & habitate, donec induamini uirtute ex alto. Et 3. Regum 1. cap. dicit Dauid de filio Solomonis: Sedebit super solium meum, & ipse regnabit pro me. Hinc & solium & sedes, in scripturis accipiuntur pro imperio. Sed & Latinè dicimus, hominem qui Argentinam inhabitat, Argentinæ sedere: Rursus Iulium Cæsarẽ annis quinq; sedisse, id est, regnasse quinq;. Et Dextera principum consessu locus est primus, summus,

& digniſſimus. Et qui ad dexteram, ſiue ad latus dextrum ſedere dicuntur, ſummè rerum præeſſe intelliguntur. Hinc mater filiorum Zebedæi: Dic, inquit, ut hi filij mei duo ſedeant: unus, à dextris & alius à ſiniſtris in regno tuo: id eſt, concedent in regno tuo conſtituantur primi, ut per ſedere à dextris principibus intelligit ſcriptura, proxima ab eis poteſtate fungi, Ioannis ſexto capite.

Sedere ſuper duodecim ſedes, eſt glorificari propter uirtutem, Mat. 19. cap. quo ſignificatur iudiciariæ ſimul cũ Chriſto poteſtatis conſortium. Et Apocalyp. 4. cap. Hic ſuis pollicetur tranquillitatem & conſortium ſui in cœlis glorioſum.

Sedere pro uerſari, ut Prouer. 23. cap. Quando ſederis, ut comedas apud principem. Et in libris Regum frequens.

Sedere item pro morari. Iudic. 6. Sedit ſub quercu. Item, pro habitare. Eſa. 15. Non ſedebit in perpetuum. Sedere ſeu habitare, idem ualet quod per ſe, ſuo iure, ſuo arbitrio, nemine faceſſente negotium, nemine obturbante, habitare & quieſcere, & animi curis, omnicq; anxietate liberatum eſſe, ueluti cum dicitur: Sedebit uir ſub uite ſua. Et: Nunquid fratres ueſtri ibunt ad pugnam, & uos hic ſedebitis? Id quoq; de Iſraele Balaã prædixit: Ecce populus per ſe ſedebit, uel habitabit, & non reputabitur inter gentes. Volunt enim dicere eum egregium & liberum fore, ſuis legibus uſurum. Ita ſedere ad dexterã patris, eſt miſeriis hiſce mũdi ſolutũ quieſcere in cœlis: hoc eſt, tranſire ex hoc mũdo & cõcedere in æternam patriam, ubi nõ eſt mors, neq; luctus, neq; clamor, neq; dolor.

Sedere in tribunali, eſt eſſe iudicem: nam ſedendo, iudicis refertur autoritas. Ioelis 3. cap. Eſa. 6. cap. Sedentem ſuper ſedem. Apocalyp. 20. capite: Sic Iudicare, iudicem eſſe. Nam Iſrael in duodecim tribus cenſebatur, ut eſt in Euangeliſta Matth. 19. Iudicantes duodecim tribus: hoc eſt, uniuerſam multitudinem. Sic ſedere pro tribunali Cæſareo, eſt iuxta legem Cæſaris iudicare.

Sedere cum Chriſto, eſt regni illius eſſe conſortẽ. Apocalypſis 3. Dabo ei ſedere mecum in throno meo.

¶ *Sedere* in cathedra, ſeu ſede peſtilentiarum, ut Græcus habet, aut deriſorũ. Sedis hic Pſal. 1. dictione, cœtus & conſeſſus conſultantium intelligitur, Pſaltes dat illis ſedem, regnum uidelicet, iudiciariam quoq; poteſtatem, ac impietatis ſecuritatem. Significat aũt iudicare atq; docere ritu & more peſtilentium hominum, eorum inquam, quia omnia diuina & honeſta contemnunt atq; irrident.

Cathedra peſtilentiæ ergo eſt, ubi cœperis conſilium impiorum: id eſt, quicquid illis bonum uidetur & ſanctum, docere & defendere, & nolueris uiam peccatorũ damnari, id eſt, audire legem & uerbum dei, quod omnia noſtra damnat. Sic Dauid audiuit à Nathan propheta, hæc eſt extrema impietas.

Conſeſſus irriſorum quoq; appellatur: id eſt, blaſphemanitum legem, ſeu uerbum dei. Id faciũt dum uolũt, ut humanas adinuẽtiones pro uerbo dei ſuſcipiamus. De hac ſede & conſeſſu Pſalmus 1. diſſerit.

Et quemadmodum ſedere in cathedra peſtilentiæ, eſt doctrinas dæmoniorũ & errores ſtabilire, peſtilentẽ doctrinã docere & defendere: ita ſedere in cathedra Moſi, eſt docere & profiteri legem Moſis, ſeu ipſum Moſen prædicare, qui ab ætatibus antiquis in ſingulis ciuitatibus, in ſynagogis per omne ſabbatum legebatur, teſte Iacobo, Act. 5.

Sedere in medio cineris, pœnitẽtis indicium erat, ueteri more, quo ſe aſpergebant pœnitentes cinere, induebantur ſacco, ut ſuprà auditum eſt Iob 2. Idẽ eſt quod ſe demittere, deſcendere & inferius ſedere, non in ſublimi ingredi, nec in honore incedere. Ionæ 3.

Sedere ſeu aſſidere aũt ad pedes, diſcipulorũ eſt. More ueterũ, qui ad pedes præceptorũ in ſubſelliis ſedere ſolebãt, ſicut & Paulus ad pedes Gamalielis aſſerit ſe didiciſſe legẽ. Et Ezech. 33. Et ſedebant corã te, quaſi eſſent populus meus. Et quaſi aſſiderẽt ad pedes prophetæ audituri, aut in conſpectum differentis conſidere antiquitus ſoliti erant. Vnde poſtea mos obtinuit, ut minoribus (ut diximus) ſubſelliis diſcipuli in ſenatu magno aſſiderẽt uelut ad pedem præceptorũ. Hinc ſedentes pro audientibus, accipi rarũ nõ eſt, Luc. 5. cap. Phariſæi ſedentes. & 1. Cor. 14. Audiebant Phariſæi enim cum cæteris uerbum dei, in locis tamen paulo æditioribus. Sedere & ingredi cum malis. Pſal. 1. poſitum pro conſpirare cum eis, & ſcelerũ inire ſocietatẽ. Sedes uerſutorũ, eorũ ſocietatẽ & conuictũ per metonymiam ſignificare: ſacræ linguæ magis peculiare eſt. Et Pſal. 26. eiuſdem metonymiæ uſus eſt. Non ſedi cũ hominibus uanis, & cum improbis non ſedebo.

bo. Obſeruauit R. Kimhi, omnis hominis uita, eundo, ſtando & ſedendo peragi: nam iacere, ſub ſedere comprehenditur, quanquam etiam iacendo nihil ferè geramus. Eoq; cum Pſaltes Pſal. 1. requirit, ut nec eatur, nec ſterur, nec ſedeatur cum malis omnem penitus illorum conſuetudinem, omneq; commercium damnauit.

Sedere ſeu ambulare aut uerſari, eſt, ut certo dei fauore, gaudere, ita uiciſſim flagranti eius ſtudio teneri. Pſal. 56. & 61. Sedet in ſeculum coram deo, &c. Sic & illud dictum Abrahæ intelligendū: Verſare coram me, & eſto integer, Gen. 17. Et hi ſoli, qui ita coram deo agunt, ueram uitę lucem obtinent.

Sedere, pro manere & requieſcere. Nam ſedendi uerbum, ſtabilitatē & manſionem declarat, ut in Actis: Et inſedit ſingulis eorū: hoc eſt manſit apud illos, & in illis requieuit. Num. 32. Mich. 4. ac innumeri huius generis alij.

Sedere ad dexteram, uel, à dextris dei, Mat. 28. Periphraſi hac ſe filium dei eſſe euidenter probat. Quaſi diceret, Poſthac uidebitis me eſſe filiū dei, & quieſcere: id eſt, omnibus miſerijs abdicatis beare & tranquille uiuere, & æterna gaudia hæreditare. Proinde cum ſcriptura dicit dominum Ieſum conſediſſe ad dexteram patris, de aſſumpta præcipue loquitur natura, ac indicat ipſum terrenis defunctū moleſtijs, nunc in cœlis lætari, & uita frui cœleſti. Vide Ruffinum in ſymbolo ſuo. Et quid ſit dextera dei. Vide D. Auguſtinum De agone Chriſti cap. 26. Ideo ad dexteram dei ſedere dicitur Chriſtus filius nūc, alluſione humana, ſiue anthropopathos. Nā deus aliàs incorporeus & pura ſpiritus ſubſtantia, manibus ut non indiget, ſic etiam caret, niſi craſſum placeat anthropomorphitarum placitum.

¶ *Seditioſi* hi dicūtur in ſcriptura, uidelicet indocti et temerarij, q mādata dei loquūt. ſic 3. Re. 18 dicit Helias ad Achab: Nō ego cōturbā domū Iſrael, ſed tu et dom⁹ patris tui.

¶ *Sedulitas* dicitur in ſcripturis, qui ſtrenue ſuæ uocationi ſeruit. Nā in hoc laborāt pij, ut mandatum dei faciant, ſiue res adueniant, ſiue non adueniant, & his benedicit. Contrà fraudulenti, non faciunt officium uocationis ſuæ, ſed aliud ex alio inſtituunt. Et ſicut Prouerbiorum dicitur: Vanitates excogitant, quibus uitā tueātur, adeoq; otioſi ſunt. Vide in Prouerb. Solomonem.

¶ *Segregare*, eſt à prophano uſu ad dei cultum ſeligere, dedicare, ut ſuprà auditum eſt in uerbo ſanctificare. Segregatus, ἀφορισμένος: id eſt, delectus. Nam ἀφορίζειν, eſt certo deſignare, & cum iudicio deligere. Rom. 1. cap. Segregatus in euangelium dei: Alluſit autem celebrem illam electionem, ſeu uocationem, cum quis ex multis euocatur, Nemo enm uocatus id muneris ſibi arrogabit. Hebræorum 5. cap.

¶ *Selah*, hęc dictio admodum uarie enarrātur. Septuag. interpretes pro ea tranſtulerūt Gręce diapſalma, quod beatus Auguſt. interruptionē, diuiſionē, pauſam et morā pſalmodiæ interpretatur. Sicut è contrà ſympſalma uocat cōpoſitionē ſeu continuationē pſalmodiæ, quam ſelah Hebręis nō ſignificat, ſed propriè inſignem aliquē affectū, quo Pſaltes pro monente ſpiritu afficitur. Qui quoniam nō eſt in noſtra poteſtate, nō in omni uerſu à nobis haberi poteſt, ſed prout ſpiritus ſanctus dat moueri. Ideo Selah in Pſalmis tam cōfuſe, & citra ullā rationē ponitur, ut hoc ipſo indicet, ſecretā & nobis incognitā, prouideri poſſibilē motionē. Quæ, ubi uenerit omiſſis uerbis Pſal. quietē & pauſantē animā poſcit, quæ capax fuit, uel illuminationis, uel affectiōis quæ offertur. De hac uoce ſelah Kimhi ſcripſit in Pſal. 3. nimirum notam fuiſſe uocis exaltandæ, eoq; monitoriū, cogitationes animi intēdendæ. Dauid poſuiſſe 3. Pſal. uidetur, quo penitius animis auditorū infigeret, anguſtiæ & tribulationis pondus quo fuerat Dauid preſſus.

Iudæi de ſelah quoq; uariant, dicentes uocis quandam elationē ſignare pſallentiū: id ut concedamus, tamen ut Chriſtiani ſpiritum ſcripturæ ad agnitū ſcopum certius agnoſcentes, dicamus. Breuiter in ſumma, mentis & cogitationis exercitiū deſignari, ſignum eſſe anhelantis fidei ad aſſequendū promiſſum bonum, uel euadendum malū ſpiritus aut corporis: deſiderij affectū, ut quoties hæc uox occurrit, intelligamus memorabile quippiā dictū eſſe, & admirationi uel deuotæ meditationi locum & tempus poſtulari, admoneri alicuius myſterij, minime cōtēnendi, uel prætereūdi ſine expenſione. Selah, ſcahlom, amē, tres uoces, quibus Hebræi, precantur rebus ſuis felicitatē, de quibus ſuprà in tropo Amen. Alij aliter, ſit iudicium penes Chriſtianum lectorem.

¶ *Semel* hoc aduerbium interdum, pro immutabiliter. Pſalm. 88. accipitur: Semel in quit, iuraui in ſancto meo. Ouidius: Nulla reparabilis arte læſa pudicitia deperit illa ſe-

mel. Et Exodi trigesimo secundo: Semel ascendam in medio tui. Vel momento uno: uel Vno impetu, siue breui tempore: id est, si minimum temporis ascendero tecum, consumam te. Psal. 62. Semel atq; iterum loquutus est deus. D. Augustinus, semel exponit pro firmiter, inconcusse. licet, inquit, pro uno uerbo etiam intelligi possit.

¶ *Seminis* dictionem, si quis diligenter scripturas inspexerit, nusquam plurali numero siue in bonam, siue in malam partem semina reperiet. Gal. 3. cap. Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Naturalē quoq; sobolē uocat scriptura suo more, ut Gen. 3. Ipsum semen conteret caput tuum. Semen quoq; ipsum Christum appellauit Paulus Galat. 3. cap. propter humanam naturam assumptā. Ideo seminis uocabulū ex prima illa promissione reperitur, quod Messias secundū carnem de semine sit Abrahæ. Ideo & pro hærede, Gen. accipit. Inter semen tuum & semen eius.

Semen, nomen pro prosapia. Rom. 1. cap. Qui genitus fuit ex semine Dauid. Item, pro filio & filijs more Hebrææ linguæ sumitur. Leuit. 22. Et semen non est eo. Et cap. 18. eiusdem libri Leuit. Et semen Iacob, semen Abraham, pro filijs eorum. Et Genes. 15. Mihi autem non dedisti semen: hoc est liberos, filios. Item, semen uocabulū, nepotes denotat. Gen. 17. cap. Et semen tuum post te in generationibus suis. Id est nepotes tui, tempore suo. Et Psal. 21. Per semen & fructum, filios, nepotes & posteros significat, quos de terra & filijs hominis: id est, hominibus perituros canit.

Semine præterea seminari, est concipere & parere liberos. Num. 5. habet Hebræus. sed munda absoluetur, & seminabitur semine. Absoluetur, inquit: id est, liberabitur ab omni noxa, concipietq; & pariet liberos. Id enim est seminare semine.

Semen quoq; uerbum & ueritatē prędicationis exprimit, teste domino, Mat. 13. Exijt qui seminat seminare semē suū. Esa. 22. Beati qui seminatis super omnes aquas. Nam semen, uirtutem uerbi dei & ingenium eius exprimit. Semen habet uim enim negatiuā unde morus oritur cupiēs sui simile progignere: & in hoc seritur, ut sui generis fructū proferat. Ita uerò & uerbum dei prædicatum operante spiritu sancto, uirtutē & cogitationē habet perpetuā prolificandi fructum, in hominē, in quo seminatum est, sui ingenij & suæ naturæ: & ideo prædicat, ut suæ speciei naturæq; fructū in homine proferat. Seminare potest p̄dicator, semē uiuificare non potest, ut 1. Cor. 3. patet. Et 1. Pet. 3. cap. Renati, non ex semine mortali, per sermonem uiuentis & manētis in æternū. Item, semen bonum apud Matth. 13. cap. pro terra bona in qua semen bonum recipitur, boni homines sunt. Zizania praui homines, qui bonis semper sunt mixti.

¶ *Seminare*, apud Paulū 1. Cor. 15. ca. Seminatur in corruptione: Seminatur in infirmitate. Seminatur corpus animale, &c. Seminare, hic idem pollere, quod sepelire. Viuificari autem uel enasci, idem esse quod resurgere. Semen uiuificari non posse, ait, nisi seminetur: intelligamus ergo in sepultura concludi resurrectionem.

Seminare atqui in uentum, est ad nihilum deducere, sicut eos quos proijcit, & dispergit uentus à facie terræ. Ezech. 5. Et dispergam uel seminabo omnes reliquias tuas in omnem uentum.

Seminare in benedictionibus, est simpliciter generaliter & large benefacere, eleemosynas abundanter erogare, & bona nostra ubertim fratribus nostris communicare, ut & ipsi de benedictionibus metemus, opima præmia fidei nostræ reportantes. 2. Cor. 9. Qui seminat in benedictionibus.

Seminare in spinas, est frustraneum & alienum laborem habere. Hier. 4. Et ne seminetis super spinas.

Seminare denicq; ad iustitiam apud Hos. 1. est sanctis cogitationibus fidem confirmare in se & proximis, seminaq; ueritatis per uerba dei legendo & prædicando spargere.

¶ *Semitam*, non tantum uestigium uocant Latini, sed iter quod pedibus modò non etiam plaustris & carrucis teritur, hoc modo Hebræi nonnunquā usurpant. Prætoriam autem uiam ueteres appellarunt, quæ imperatori aut consuli cum exercitu proficiscent, & machinis satis pateret. Hodie imperatoriam uiam uocant, die Keiserliche strauſz.

Semita seculi, apud Hebræos 12 cap. dicitur communis hominum consuetudo, communes mores, uulgi. Sunt autem hi uulgi mores, quod ferè unusquisque neglecto deo & uerbo suo, in negocio huius mundi, pro sua libidine uiuat, adeoq; sic uiuitur, quasi deus non caret mortalia. Semita seculorum ergo pro superbia, apud Iob 22. Nunquid semitam seculorum custodire cupis.

Semitæ

Semitæ dei ſunt, ut ordine & recte coram deo ambulemus, ſeu ingrediamur, & ea ſe quamur quæ nobis deus præſcripſit, ea à nobis tãtum requirit, quæ nobis ſaluti ſunt, & beatos reddũt. Quare nihil ſui in ijs, quæ nobis mandauit, ſed tantum, ut nobiſcum benigne & ex fide optima agat, quærit. Pſalm. 25.

Semitas in corde habere, Pſal. 84. eſt habere animum & ſtudium: iter ad domum domini ſuſcipiendi, autore A. Ezra.

¶ *Sempiternum, ſeu ſemper*, Olam Hebraica uox iſtæc, non ſemper perpetuitatẽ, ſed longũ tẽpus, indeterminatũ et indefinitũ: ut Exo. 21. ubi ꝑpetuo uſq; ad annũ Iubileũ ſignificat. Sic Exod. 12. Seruabitis hoc uerbũ mandatũ tibi & filijs tuis perpetuo. Gen. 13. Dabo eã tibi & ſemini tuo uſq; in ſempiternũ: id eſt, tã diu ſcilicet dabit hanc terrã ſemini Abrã, quãdiu pactũ cum patre initũ ſeruauerit. Neq; tamẽ hinc ſequit Perpetuum nuſquam ꝑpetuitatẽ ſignificare. Nam Chriſtus dicit: Ite in ignẽ æternũ: nihil aliud & æternitatẽ ſine fine intelligit, quũ poſt extremũ iudiciũ, quo hanc ſententiã feret, nullũ tempus erit ultra, uel ſeculũ, uel æternitas. Breuiter, In æternũ, ſemper, in ſempiternũ, in ſeculũ ſeculi, &c. Hebræis ſignificat tropo linguę proprie temp⁹ incertæ & definitæ durationis, non aũt ubiq; ſaltem æternitatẽ. Vnde in lege Moſaica ſæpius dicitur, legitimum ſempiternum in generationibus ueſtris: quum tamen aliquando finienda eſſent omnia illorum. Quod non inepte dici uidetur, perpetuo, perenniter.

¶ *Senium* nomine intelligit ſcriptura & principes, & ſacerdotes, & omnes quibuſcũq; adminiſtratio cõcreditur, quibuſcũq; aliqd autoritatis eſt. Ioel. 1. Vos qui alijs ſapientia præeſtis, audite. Hinc ſeniores denotant, patriarchas, ꝑphetas, apoſtolos & Euangeliſtas, doctores ac utriuſq; populi ueteris & nouæ eccleſiæ pios iudices & reges. Apoc. 4. Num. 11. Act. 20. cap. Hinc ſenex ſeu ſeniores, pro conſule. Exod. 3. Vade congrega ſeniores Iſrael & dic eis. Septuaginta, γερουσίαν: id eſt, ſenatum. Mat. 15. Et ſtatim diluculo conſilio inito ſummi ſacerdotes, cum ſenioribus & ſcribis.

Senes uerò non eos ſcriptura ſacra uocare cõſueuit, qui ſola quãtitate temporum, ſed morũ grandęuitate maturi ſunt, unde Sapien. 4. dicitur: Quin aũt ſenſus hominis & ætas ſenectutis uita immaculata. Vnde recte quoq; dñs Moſe præcipit: Congrega mihi ſeptuaginta uiros de ſenioribꝰ Iſrael, quos noſti quod ſenes populi ſunt. In quibꝰ qd aliud, q̃ ſenectus cordis requirit, cum tales iubentur eligi, qui ſenes eſſe ſciunt, ſenectus mentis nõ corporis eligenda nũciatur. Nã Adã nongentis triginta annis uixit, & tamẽ ſenex nõ nominat, Et Mathuſalem ſenex non dicit. Primus Abrahã ſenex dicit, & tamẽ multo minoris ætatis fuit, quàm Mathuſalẽ, ſed ꝑpterea ſenex, quoniã ſenectus ipſius diuina fulta fuit ſciẽtia. Et ſenior Ioſue 23. Et Ieſus ſenior prouectꝰ diebꝰ. Hoc de Abrahã dictũ notauimꝰ Seniorẽ ſcripturis nõ ſolũ illũ appellari, q̃ eſt infra ętatẽ ſenis, ſed etiã ualde ſenẽ. Vnde nõ oĩs ſenior ſenex, omnis aũt ſenex ſenior dici poteſt. Hęc Aug.

¶ *Sententia*, pro interpretatione, Danielis 4. cap. Et ſentẽtia altiſſimi eſt: hoc eſt, interpretatio, decretum dei omnipotentis.

¶ *Sentire*, pro cognoſcere aliquando ponitur, ſæpe enim quæ ſunt ſenſuũ, ad diuinam transferimus, ut uidere pro intelligere. Eſt enim uidere oculorum. Sic Gen. 19. cap. Ille non ſenſit, pro quo Hebræi Iadaſch, quod eruditorum ſentẽtia, cognouit ſignificat, Sic ad Abimelech Gene. 20. Quid uidiſti uel ſpectauiſti: id eſt, quid cogitaſti. Sic ſæpe dicere, pro cogitare habent Hebræi. Rurſus quæ ſunt animi, ſenſibus tribuimus.

Sentire charitatem, eſt autem erga deum bene affici affectibus laudis, fidei & gratiarum actionis. Atq; hi legem ex animo faciunt, Eſa. 4. Qui ſperarunt in domino, nouabunt fortitudinem. Sentire quoq;, idem eſt eundem ſenſum habere, ut quilibet id de ſuo opere ſentiat quod de alterius, ita ut coniugale inſtitutum æque bonum durat atq; inſtitutum uirginum, ut coram deo planè omnia æqualia ſunt, qui iudicat ſecundũ cor & fidem, non ſecundum perſonam. 1 Pet. 3. Sitis omnes animo eodem præditi. Phil. 2. Vt ſimiliter affecti ſitis. 1. eadem charitate unanimes idem ſentiatis. 1. Cor. 1. & 12.

¶ *Separatio*, idem quod primitiæ. Exo. 25. Dic filijs Iſrael, ut accipiant mihi ſeparationem, hoc eſt, primitias. Primitiæ ideo ſeparationes appellantur, quia oblata à communi uſu ſeparabantur. Item germana quadam conſuetudine ſcriptum, id commune eſſe dicitur quod immundum eſt, quemadmodum Petro uox de cœlo dicit, Act. 10. Quæ deus purificauit, tu communia dixeris? Apud Marcum etiam communicare, pro inquinare uſurpatur: conſequenter ergo, ſi id quod immundum eſt, commune appellatur: quod

ſanctum eſt, nominabitur ſeparatum.

Separatio dicitur quoq; dies aut tempus ſeparationis, periphraſis eſt menſium muliebrium: nam tum ſeparatæ habitabant. Leuit. 15. cap.

¶ *Sepire*, pro impedire, remorari. Hoſ. 2. Ecce ego ſepiam uiam tuam ſpinis. Sepes uerò oppida, muros, munitiones denotant allegorice, ut Pſal. 88. Dirupiſti ſepes omnes. Item ſepes pro gentibus. Luc. 14. Exi in uias & ſepes, compelle intrare. Et Eccleſiaſt. 33. inquit, Vbi non eſt ſepes, diripitur poſſeſſio. Hoc eſt, ubi non ſunt ordinationes legitimæ, & iudicia in re publica. Item ſepem, defenſionem eccleſiæ propheta Eſaias uocat cap. 5. & Pſalm. 79. Item, Circa Sepem errare, eſt extorrem & exulem eſſe. Hierem. 49. Et oberrent circa ſepes. Sepis interſtitium, Epheſ. 3. cap. intelligit Apoſtolus circumciſionẽ uidelicet legalia & cæremonias. Quemadmodum ergo medium aliquem in ædibus parietem aliquis diruens, ex diuerſis & duobus parietibus unam facit domum: ita Chriſtus abrogans legẽ, quæ inter Iudæos & Gẽtes dirimebat, ex duobus populis unũ fecit.

¶ *Sepes* deniq; ſignificat more Ebraico reliquias. Eſa. 58. Et uocaberis ędificator ſepiũ.

¶ *Septem*, ſeu ſeptenarius numerus in ſacris literis accipitur pro perfecto. Nam is numerus ſacer, abſolutus & celeberrimus Ebræis habetur. Deinde in ſcriptura magna continet myſteria. 1. Samuel. 1. Donec ſterilis peperit ſeptem. i. multos & plurimos. & quæ, inquit, plurimos habeat, infirmata eſt. Et Petrus ille Mat. 18. Remittam ei uſq; ſepties. Vſq; ſeptuageſies ſepties: perfectum & ingentem numerũ poſuit pro infinito, quem tropum prudenter indicauit Chryſoſtomus, quod probabile non ſit, quenquã toties offenſam repetiturum. ita loquimur trecentos inſerere, pro innumeris, & millies audiui.

Septem, deinde & decem, numeri uniuerſitatis ſunt. Apocal. 12. Item, ſeptem dierum numero omne tempus comprehenditur. Apocal. 1.

Septem & octo, locutio eſt apud Micheã cap. 5. intelligẽdum, de ſeptem & octo: hoc eſt, de potenti & ſufficienti. Hic enim numerus maxime ſi addas octo, ſignificat cõſummationem, ut Prouer. 11. Da partes ſeptem, necnon & octo: id eſt, da quod ſatis eſt, da liberaliter, non parce. Hebraica phraſis eſt. Sic habet Micheas: Tum, inquit, ſuſcitabimus contra eum ſeptem paſtores, & octo ex plebe conſtitutos: hoc eſt, magna copia doctorum. Hac phraſi magna copia & magnus numerus ſignificatur.

¶ *Septenarius* ergo numerus perfectionis, multiplicitatis, uniuerſitatis ſymbolũ eſt, & quieti conſecratur. Nam Hebræi per hunc numerum indefinitum, & indefinitã multitudinem intelligunt. Pſal. 11. Eloquia domini, eloquia caſta, argentum igne examinatum, purgatum ſeptuplum: id eſt, multipliciter. Et apud Lucam 8. Septẽ dæmonia. Hic capitur pro maximo numero, ut & in Ruth. Plus proderit quàm ſeptẽ filij. Sic ſeptem dæmonia, magnam nequitiam ſignificant. Sic Matth. 22. Septem nequiores: id eſt, omnem uim ſuam admouet. Item in Prouerbijs, Sapientia excidit ſeptem columnas; hoc eſt, ſapientia firma eſt.

Similiter Hebr. 4. pro plenario & infinito numero quoq; accipitur. Et communi loquendi Tropo, ſæpius totaliter ſignificat & prorſum, ut Leuit. 26. Percutiam uos ſepties propter peccata ueſtra. Et Amos. 1. Super tribus ſceleribus Damaſci, & ſuper quatuor non conuertam. Tria & quatuor ſeptem ſunt. Et Mat. 12. Et adſumit alios ſpiritus ſeptẽ nequiores ſe: id eſt, ſæpe multos.

Similiter & Denarius numerus uniuerſitatis ſymbolum eſt. Sic enim Chriſtus decimam prouentuum partem offerre iuſſit.

Septenarius numerus, inquit D. Auguſt. ad unitatem eccleſiarũ, refertur & ad quandam perfectionem myſticus apparere. ſolet enim pro uniuerſo poni, ſicut in Euangelio dictum eſt, Accipiet in ſeculo hoc ſeptuies tantum: ac ſi diceret, Quaſi nihil habentes, ſed omnia poſſidentes. Vnde etiam Ioannes ad ſeptem eccleſias, quæ utiq; uniuerſitatis eccleſiam perſonam gerunt. Hæc ille.

Septies in die laudare deum: ut eſt Pſal. 119. idem eſt, atq; identidem ſe laudibus eius uacare. Sic ſeptimus dies, ſeptimus annus: id eſt, quinquageſimus erãt deo ſacri, ut agnoſcas quare perfectionis numer⁹, aut ſaltẽ multiplicitatis ſeptenari⁹ numer⁹ in ſcripturis.

Septuplum ad hæc puniri, pro, grauiſſimas pœnas dare. Gen. 4. Septuplũ puniet: id eſt, grauiſſimas pœnas dabit. Accipitur eñ numerus cert⁹ pro incerto, Quaſi dicat: Septies grauior pœna puniet, q̃ ſi interficeret aliquẽ alium. Et Leuit. 26. cap. Septuplum. ſeptem uicibus: id eſt, grauiſſimis pœnis adficiam uos. Et in eodem capite, Addam plagas ue-

gas ueſtras uſq; in ſeptuplum. Id eſt, multiplicabo plagas ueſtras ſeptuplo q; grauiores pœnas immittam in uos.

¶ *Sepeliri*, eſt alicubi mundo renunciare, Rom. 5. cap. Conſepulti ergo ipſi ſumus per baptiſmũ in mortẽ. Quæ ſane allegoricos per ſimilitudinẽ dicũtur. Nemo enim illi corporaliter cõſepelitur, ſed mente duntaxat, tum uidelicet cum mundo renunciat, Hinc

¶ *Sepulchri* nomine nihil aliud, niſi uita contemplatiua exprimit. Quæ quaſi ab hoc mundo mortuos ſepelit, dũ à terrenis deſideriis ſuſceptos in intimis abſcõdit. Ab exteriore quippe uita mortui etiã ſepulti per contemplationẽ fuerant, quibus Apoſtolus dicebat, Col. 3. Mortui enim eſtis & uita ueſtra abſcõdita eſt cum Chriſto in deo. Haud tamen inſcius & actiuam ſepulchrum uitam eſſe, eo quod à prauis operibus nos tegat.

Sepulchri præterea uocabulo intelligitur conditio mortuorũ, Pſal. 16. Nõ deſeres animam meam, in ſepulchro: id eſt, non ita deſtitues me, ut anima mea morti cõmedat. Nec permittes, ut ſanctus tuus uideat foueam, id eſt, in foueam demittatur. Per Scheol enim quod ſepulchrum ſignificat, ut Pſalmo 6. Statum & conditionem mortuorum, hoc eſt, inferos, ſcriptura trans nominare ſolet.

Sepulchri namq; nomẽ apud Hebræos uarium eſt. Nam Scheol. Bor. Scachath. Keba. His omnibus ſepulchrum ſignificatur, ſed diuerſa ratione. Schol quod ſepulchrum uidetur ſemper patere, abſumit enim omnia. Bor, quod effodiatur, ſitq; fouea quædã. Scachath, à corrumpendo, Nihil enim non corrumpitur & diſſoluitur, quod fuerit ſepultum. Keber, item à fodiendo. Cum autem de ſtatu ſpirituum noſtrorum poſt hanc uitã, parum memoretur in ueteri inſtrumento, deſunt et nomina eius. Satis nanq; habuit deus in eo præſentis uitæ rectam rationem præcepiſſe: quam ſi hic amplexi fuerimus, non poterimus non optime habere in ſeculo futuro. Vt igitur Latini, ab eo quod terra recõduntur mortui, ac ita infra nos ponuntur, Inferos dixerunt: ita & ſcriptura à ſepulchro mutuato nomine, eorundem conditionem Scheol, id quod infernum reddunt, uocat, ut Iacob dicebat Deſcendam lugens Scheol, id eſt in infernum, ad filium meum, Gene. 37. cap. Et Numer. 16. ut ſupra de hoc nomine Infernus, auditum eſt. Sepulchrum ergo idẽ quod infernus, ut Pſal. 139. clariſsime apparet: Si conſcendam cœlos, ibi tu: Sternã ſepulchrum, ecce tu. Alludit ad id quod mortuis Scheol, id eſt ſepulchrum, proſecto eſt. Nam ſepulchrum & infero, eodem nomine uocari, ſuprà expoſitum eſt. Scriptura his metaphoricis loquutionibus funes ſepulchri, laquei mortis, torrentes Belial, funes mortis, non uulgaria et leuia pericula, ſed talia in quibus pereundum ſit homini, niſi diuina beneuolentia ſuccurrat, exprimere uolunt. Pſal. 17.

Sepulchrum patens, ut eſt Pſalmo 5. explicat propheta his uerbis: Sepulchrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſe agebant. Nam ſicut ſepulchra ideo aperiuntur, ut mortuos recipiant. Ita impij ſemper hiant, & nihil deſiderant aliud, niſi interitum & perditionem aliorum. Hæc eſt charitas multorum Chriſtianorum.

In Sepulchris habitare, eſt loco utiq; tetro ac fœtido à uate dicuntur habitare, Pſal. 68. Quum rebelles, obſtinati, increduli, penitusq; profligati in profundum malorũ deuenerint, contemnentes deum, propriamq; exiſtimationẽ & ſalutem, hi in ſepulchris habitant. Cuius ſane rei, inde an dæmones illi qui apud Gadarenos in antris & ſepulchris ſua habebant domicilia, typus fuerint, ſit iudicium penes Eccleſiam dei.

Sepultura in ſumma quietis ac ſabbati ſymbolum habet. Non eſt autem aliunde nobis quies ueri ſabbati, niſi in ea ſepultura, quæ Chriſti ſanguine parta eſt. De hac uide Rom. ſexto capite.

¶ *Sequi*, interdum non ſolum pedibus ſequi ſignificat, ut Lucæ eſt 9. cap. ſed adhærere & corde ſequi ut Matthæus 8. cap. habet: Sequere me ut & Lucas ſcribit, eſt nimirum ire poſt Chriſtum, & ipſum ſequi, ut Apoſtolos uocauit, iuſsitq; ſe ſequi. Et poſt ſe uenire: perinde eſſe, atq; comites eius eſſe, ſectariq; perpetuo. Et cap. 4. Matth. Venite poſt me, Et ueni poſt me, idioriſmus Ebræus eſt, pro eo eſt, quod eſt conſectare me. ſicut Hiere. 3. cap. Patrem uocabis me, & de poſt me non deflectes, quod perinde eſt, & me ſectaberis. Ita Hoſeæ 11. cap. Poſt deum ambulauit.

Sequi autem Chriſtum, eſt conformẽ ſe Chriſto facere, Chriſto adhærere, eius dicta & facta diligenter obſeruare, & obſeruata quàm fieri poteſt propriſsime exprimere tã in dictis quàm factis. Præterea ſequi Chriſtũ, eſt Chriſto ſeruire apud Ioan. 12. Sequi deum, eſt perficere mandata eius, Deut. 1. cap. Secutus eſt dominum. Perfecit ut iret poſt

dominum. Hebraiſmus, pro perfecit mandata mea ſequendo me.

¶ *Serere*, eſt uerba prædicare, Eſaiæ trigeſimo ſecundo capite, Beati qui ſeminatis ſuper omnes aquas.

¶ *Sermo*, λόγος Græcis eſt, quod Hebræis uerbū uel Dabar eſt. De quo Ioan. 1. In principio erat uerbum uel ſermo. Certa ratione filium dei λόγον appellat, quoniam Dabar apud Hebræos rem, uerborum, rationem, cauſam comprehendit, auguſtioris & latioris eſt ſignificati, quàm res uel uerbum Latinis. Significat den gantzen handel. Hoc idem λόγος Græcis eſt, uerbum, ſermo, ratio, oratio, ſuppurtatio, ratiocinatio, conſilium, &c. decretum æternum dei, conſilium, ſapientia dei, das ervvegen gottes, das furnemmen, der rhatt vnd anſchlag die vveiſsheit gottes. Et hæc omnia competat in filium dei, erat inquit Ioannes, in illo, qui eſt principium omnium rerum.

Sermo pro re, Geneſis 24 capite, Super ſermone hoc, de hac re, id eſt, curauit ſe facturum quod petebat Abraham. Et, Leuitici octauo capite, Iſte eſt ſermo quē iuſsit, pro hæc res quam iuſsit, &c. Et 9. cap. Iſte eſt ſermo quem præcepit. Et Eſaiæ 39. legimus, Nō erat Dabar, id eſt res ulla, quam Ezechias rex legatis Babylonicis non oſtenderit. Et 1. Regum 21. Nam erat uerbum ſeu ſermo regis urgēs, id eſt, negotium uel mandatū. Itē, pro iuſſu aut præcepto paſſim accipitur, cum cuſtodire, aut tranſgredi ſermonē ſeu uerbum domini, pro obſeruare uel negligere iuſſa dei ponitur.

Sermo Domini ad Abrahā factus eſt, Geneſis 15. hoc eſt, locutus eſt dominus Abræ.

Sermo egreſſus à domino eſt iſte, pro hoc negotium à deo eſt, geriturq; diuino nutu, Geneſis 24 capite.

Sermones complere, pro finire, Deuteron. 30. cap. Compleuitq; ſermones, Id eſt, tandem Moſes finem fecit recitandi populo canticum.

Sermo atqui eruditus apud Paulum loquutio eſt 1. Cor. 1. Nō erudito ſermone, ne inanis reddatur crux Chriſti. Eruditum ſermonē uocauit, quicquid nitet, quicquid ex ſapientia humana enatum, multum habet probabilitatis, & elaboratæ eloquentiæ.

Sermo nequam ſeu uerbum iniquum, Pſal. 64. appellat rem illam triſtem et amaram, hoc eſt, factam, ſeu negocium uidelicet calumnias, doloſasq; captiones iampridem meditatas, demumq; turpiſsimo ſancitas fœdere & confirmaras intelligit.

Sermo uerax apud Paulum, Col. 1. cap. De qua prius audieratis per ſermonem ueracem euangelij. Quaſi tu dicas ipſam ueritatem primam & indubitatam. Vnde conſequens eſt eam fidem indubitatam, & uerā demum eſſe, quæ perita eſt ex ueriſsima prædicatione euangelij.

Sermo fidelis, pro certo indubitatoq;, ſuperiori locutioni conſonum. 1. Timoth. 1. Fidelis ſermo, id eſt, certus. Hac præfatiuncula ſolet uti Paulus, rem certam & indubitatā dicturus, ut fidus ad rem quoq; referatur, pro indubitato.

Sermo dei non ſignificat apices, literas, ſyllabas & uoces tantum, ſed ipſam rem iis ſignificatam & annunciatam, fidem uidelicet & ſpiritum dei, Ioan. decimoſeptimo capite, Sermo tuus ueritas eſt.

Sermo crucis. 1. Cor. 1. cap. Id eſt, doctrina & prædicatio euangelij de Chriſto filio dei crucifixo, der handel, die predig des creutzes. Sermo ergo dei, pro ſententia accipitur, Hebræi quarto capite, Sermo interdum pro habitu, Pſalmo 90. Conſumpſimus annos noſtros ueluti ſermonem.

Sermonem recedere, eſt obliuiſci, Danielis 2. Sermo à me receſsit, id eſt, oblitus ſum. Eudoxius ait: Memoriam uiſionis non habeo, neq; narrare poſſum.

Sermonis nomen nonnunquam in malam partem capitur. 1. Cor. 4. cap. Et cognoſcam non ſermonem iſtorum, qui inflati ſunt. Id eſt, nihil moror eorum loquacitatem, Ir geſchvvetz, ſed uirtutem exigo.

Sermo dei apud Ioannem cap. 10 pro mandatis ac reprehenſionibus ad iudices corruptos factis accipitur. Significat iudices ac magiſtratus, eosq; reprehenſos à deo, uocatos eſſe deos. Si illos dixit deos, ad quos ſermo dei factus, inquit, eſt. Subiectionem his uerbis iudicum & principum notat, & præcipientis dei maieſtatem extollit.

Sermonem dei ſeruare, & manere in ſermone ſuo, Ioannis 8. cap. Et mortem non uidere in æternum, nihil aliud eſt, quàm quod Ioannes capite 3. & 5. & 6. habere uitam æternam eum qui in ſe credat.

¶ *Serpentis* nomine, aſtutia uenit, ſicut Columbæ uocabulo ſimplicitas, Matthæi 10.

Serpens

Serpens prudentiæ ſymbolum eſt, ſicut Columba ſimplicitatis. Vult Chriſtus, ut ſimus ſapientes ad bonum, ſynceros ad malum. Item, Ne ſitis pueri ſenſibus, ſed malicia.

Serpens item, pro diabolo, Gene. 2. Serpens erat callidior cunctis animantibus. Itē, pro hæreticis & maledicis, Pſaltes, Acuerunt linguas ſuas ſicut ſerpentes. Item, pro Impijs Matth. 3. Serpentes genimina uiperarum. Serpentis pectus, typus ſuperbiæ, uel tumidi cordis malitia, Geneſis, ſuper pectus tuum gradieris.

Serpentum adhæc luctus ſeu planctus, celebris eſt in ſcriptura in deſerto horribiliter eiulantium. Et ubicunq; in ſcriptura mentio eſt illorum, ibi uaſtatio, horror et luctuoſa miſeria ſignificatur, Micheæ 1. cap.

Serpens & Baſiliſcus in bonam partem interdum accipitur, non à proprietate malignitatis morum, ſed à uiolentia nocendi, & terrore quo hoſtes percutiunt Ozias & Ezechias, & apud Eſaiam 15 cap. Ozias uirga erat, hic flagellum erit. Ozias ſerpēs Palçſtinis erat, Ezechias Baſiliſcus & præſter uolans. Ezechias futurus erat hoſtibus, tanquā Baſiliſcus uel Draco, cuius aſpectus letifer eſt. Aſpectu enim interficit Baſiliſcus. Draco autē uolans ardore ſuo fruges & uiridia adurit. Sic ait Eſa. 15. Quia de radice ſerpentis egredietur aſpis ſeu Baſiliſcus & fructus eius erit draco ſeu ſerpens uerus & uolans. Eadē figura Chriſtus ſe mortem & peſtem mortis in propheta Hoſea appellat. Eſt autē Gnome prouerbialis, qua ſignificatur res facile quidem mutari, ſed raro in melius.

¶ *Seruare* pro implere, Matth. 19. Si autem uis ingredi in uitam, ſerua mandata. Seruare enim dei mandata, ſi pro implere accipias, nemo illa ſeruabit: at ſi pro ſtudere illis ut impleas, ſeruant illa omnes pij. Neq; enim poterit uerbis dei ſe non addicere ſeruandis, qui ea dei uere eſſe, planè nouerit.

Seruandi uerbum, interdum pro fidere Chriſto ſumi uidemus, Ioan. 8. cap. Si quis ſermonem meum ſeruauerit, id eſt, ut certo mihi fiderit. Nam alioqui multi ſeruant uerbum etiam memoriter, ſed non fidunt.

Seruari hoc uerbum. Græcè σώζεσθαι apud Ioan. cap. 10. non eſt id quod integrum, & extra diſcrimen eſt, retinere & cuſtodire, ne in perditionem ueniat, ſicuti pecunia ſeruatur, ſed è perditione liberare & eripere: ſicut ex undis ſeruatus dicitur, qui ex undis ereptus eſt: quo ſenſu dictio hæc à Virgilio uſurpata eſt cum dicit, Seruatum ex undis Strophadum me littore primum Accipiunt. Sic dominus quum dicit (Per me ſi quis introierit, ſeruabitur. Et cap. 12. Ioannis, Pater ſeruato me ex hora hac) eos demum è perditione generis humani, quæ per Adamum introducta eſt, ſeruari ac liberari, qui per ſe in ouile dei ingrediuntur, reliquos uero in perditione permanſuros, dicit.

Seruare poſtremo ſermonem domini, Ioan. 14. nihil aliud eſt, quàm credere uerum & ſaluificum, eiq; toto corde ſtudere. Id certe & alias in ſcripturis ſeruare, & cuſtodire mandata dei ſignificat, quod uel ex illo Deut. 5. cap. intelligas, Audi Iſrael ſtatuta & iudicia ea, & ſeruetis & cuſtodiatis, ad faciendum ea.

¶ *Seruator* græcè σωτὴρ ſignificat ſeruare, liberare, cuſtodire, tueri, manu quaſi tenere, ut in uerbo ſeruandi oſtēſum eſt. In unico uocabulo ſeruatoris cōtinetur fructus nativitatis. Natus eſt Chriſtus, ut perditos quęrat, inuētos in peccatis morteq;, captiuos inquā ſatanæ, liberet ac reſtituat, liberatos in libertate filiorū dei, in felicitate, integritate & beatitudine uera tueat, & cuſtodiat, Luc. 2. Quia natus eſt nobis hodie ſeruator, qui eſt Chriſtus dominus. Seruatores principes quoq; uocare Hebręis familiare eſt: Nā celebre hoc fuit illos primates, duces, beneficos ſeu ſeruatores uocare, ut in Euangeliſtis uidere licet, Luc. 22. Quales etiā Romani patres patriæ appellabant, dum id uirtute meruiſſent.

¶ *Seruire* pro ſacrificare, Exod. 10 cap. Quia ex illis accipiemus, ut ſeruiremus domino deo noſtro. Et Rom. 1. cap. Cui ſeruio in ſpiritu meo, id eſt colo: nam ſeruire pro colere & adorare frequens eſt ſcripturæ. Et Paulus ad Galatas 4 cap. Quibus iterum ab integro ſeruire uultis.

Seruiendi uerbo complectitur omnis generis cultus & religiones ſcriptura, ut ex adducto loco Pauli apparet. Sic & hoc uerbo & Moſes in libris ſuis uſus eſt. Deos, inquit, non adorabitis, neq; coletis, non ſeruietis eis, ſed ſoli deo ueſtro. Hinc Seruitus, id eſt, cultus & religio, Exod. 12 cap. Et cuſtodietis ſeruitutem iſtam. Septuaginta τὴν λατρείαν, cultum. Item, pro opere, Pſalmo 103. Et herbam ſeruituti hominum.

Seruire deo autem, regnare eſt, Pſal. 2. Seruire deo quoq;, eſt ſe formare ad uoluntatem & nutum dei. Seruare diuitijs, eſt ſe formare ad diuitiarum imperium, Lucæ 16 cap.

Seruire

Seruire peccatis, est audire affectus carnis, & illis obsequi, hoc est, carne superari & indulgere genio, neq; à malo suo resipiscunt, sed in uia peccatorum & impietatis infixi, doleredesierunt, ut est in Ephesiis Pauli Rom. 6. cap.

Seruire omnibus, est omnibus prodesse, seruire ad aliorum utilitatem, salutem ac necessitatem, Matthæi 20 capite.

¶ *Seruus et Seruitus* apud Paulum præsertim ad Galatas, est qui legẽ seruat, & non seruat. Seruat in operibus, uel timore pœnæ, uel amore commodi. Non seruat in uoluntate, qua mallet nõ esse legem, ac si iam intus odit iusticiam legis, quam fieri simulat corã hominibus. Seruare legalia non est malum, sed seruire legalibus.

Serui nomine quoq; Christus Iesus dominus noster est in forma humanitatis, iuxta prophetam Esaiã: Ecce seruus meus, suscipiã eum. Seruus insuper doctor fidelis & pius in ecclesia est, Matth. 24. Quis putas est fidelis seruus & prudẽs. Econtra doctor prauus & pseudopropheta, Matth. eod. capite, Quod si dixerit seruus malus in corde suo.

Seruus item est peccato obnoxius, iuxta Ioannẽ, Qui facit peccatum, seruus est peccati. Serui quoq; sunt pij & sancti, Ioel. 1. Super seruos meos & ancillas meas effundã de spiritu meo. Serui sunt itẽ & iusticiæ & peccati, iuxta Paulũ liberati, serui facti estis iusticiæ. Serui quoq; uocabulum in epistolis Paulinis ministrũ & cultorẽ denotat, adeoq; officium & publicã Pauli conditionẽ & personam, nec est uocabulũ cultus, quo quisq; priuatim sese appellare seruũ Christi posset, sed eius qui officio delegato à Christo fungitur. Sic ad Rom. 1. cap. Seruus Iesu Christi, uocatus ad munus apostolicum.

Seruus seruorum, modus quoq; est apud Hebræos loquendi. Quum enim famulum domesticum designare uolunt, hunc in modum loquuntur, Genesis 9. cap. Maledictus Chenaan seruus seruorum. Septuaginta παῖς δούλων.

Seruum esse, est sub legis seruitute agere, Galat. quarto capite, Liberos ergo pronunciat & hæredes.

Seruus, nomen hoc quandoq; pro gentili sumitur, Hiere. in oratione: Serui dominũ sunt nostri, id est, gentes seu gentiles.

Seruus differt à filio in scripturis, Paulus Rom. 8. in hunc modum. Filios esse, in quibus spiritus adoptionis est. Seruos esse, in quibus spiritus adoptionis non est. Sicut & solus Isaac hæreditatem patris consequutus, Ismael aliò ablegatus. Et Ioan. 15 cap. ait: Iam non dicam uos seruos: nam serui nesciunt uoluntatẽ domini. Et quemadmodũ libertas Christiana proprie referenda est ad conscientiæ pacem & gaudium, ita & seruitus referenda est ad captiuam & intranquillam conscientiam, quæ est sine fide.

Serui postremo & Ancillæ pro sodalibus & domesticis ponuntur, Esaiæ 14. capite, Et possidebit domus Israel super terram domini in seruos & ancillas.

¶ *Sex alæ, Sex alæ*, Ezech. 1. Sex alæ sex alæ uni. Latinus ita dicit: unicuique sex alæ. In Hebræo non bis additur uni, uti apud Septuaginta, Sex alæ uni, sex alæ uni.

¶ *Si*, Hæc coniunctio hebraica אם non semper dubitationem aut conditionẽ significat, sed nonnunquam certitudinem siue affirmationem, imò iurantis coniunctio est interdum, ut Ezechielis secundo capite, At si illi audierint. Et sumitur apud Hebræos quando iurant, ut Genesis 14. cap. Si pro, non, & pro iurandi aduerbio utitur Moses. Et alibi in Psalmo: Si introibunt in requiem meam, id est, nõ. Et 3. Regum 18. Viuit dominus deus tuus, si gens sit aut regnũ: pro, non est, &c. Quod loquutionis genus & ipsum stomachum et aposiopesin habet patheticam. Hoc est, cum indignatione negantis, et sub deuotione quadam pernegantis se illud quod petitur facturum. Si introibunt, &c. Si ita nunc est, Hebraismus est, pro, si ita fieri oportet, Genesis 43. & 28. Si fuerit dominus mecum, & custodierit me in uia per quam ego ambulabo, & dederit mihi, hoc est, quandoquidem certus sum deum mihi adfore. Et quasi deprecatiuum est: nam prius dominum cognouerat si, pro: quia uel certe, Numer. 14. Si propitius fuerit dominus. Si complacitum fuerit domino in uobis. Vel si fauore suo prosequitur eos. Si amat uos. Aut, si, per quia uertendum. aut, certe, hoc modo: Quia amat nos plurimum, uel: Certe bonam uoluntatem habet erga nos, propterea inducet.

Si non, etiam iurandi formula & uerbum est. Nam si, coniunctione pro nõ, seu aduerbio iurandi, ut suprà, utuntur Hebræi: ut dum dicimus: si non fecero, hæc & illa mihi obueniant. Sic Esaiæ 5. iurantis est: Si non domus multæ. Et cap. 14. eiusdem prophetæ, quo eo aliqui Theologi Profecto posuerũt: Profecto sicut cogitaui, ita factũ est. Et Psal. 31.

Si non

Sinon posui & humiliaui animam meam. Hiere. 22. Si nõ ponam te in solitudinem. Et 1. Samuelis 14 cap. & 18. seu 19 cap. Et Ezech. 33 cap. Si non, pro certe & affirmat.

Si uult, id est, si eum fauore dignatur Matth. 27. Liberet eum, si uult eum, &c.

Si sic, ut quid ego? Hanc aposiopesin sic absoluit noster Interpres.

Si sic futurum erat mihi, quid necesse fuit concipere? Genesis 25 cap.

Sic non facient, Genesis trigesimoquarto capite, Imò sæpius in Genesi, pro eo quod nos: Tale facere non licet.

¶ *Sibilus* uocabulum hoc aliquando stuporem, aliquando irrisionẽ habet, Ezech. 27. Negotiatores in populis sibilarunt super te. Et Hieremiæ 18. cap. Sibilos, inquit, seculi ponunt, id est, multo tempore illudendi gratia sibilum & ronchum uarium uiator exprimet. Sic 19 & 25 Micheæ 6. cap.

Sibilum & Sibilare, pro tuba sacra uerbi dei, & euangelica prædicatione Zachariæ 10 cap. Meum habebunt sibilum, ait dominus, & ex meo sibilo congregabo fideles & electos meos ex toto corde.

¶ *Sicli* nomine omne argentum (omnibus Rabbinis adstipulantibus) absolute, cuius in lege mentio fit, intelligitur. Siclus templi aut sanctuarij, Leuitici uigesimoseptimo capite, Ad Siclum seu mensuram sanctuarij. Id est, ad rationem sicli sancti. Siclus sanctuarij ualebat uiginti obolos. prophanus uerò decem tantum. Et Exodi trigesimo capite, Iuxta mensuram seu Siclum templi: uel, Iuxta Siclum sanctuarij. Hoc est, quo utebãtur in templo. Vide Iosephum.

Siclus interim in drachmam, interim in didrachmam, in sacris literis est translatus. Siclus autem aliud ponderis nomen frequenter omittitur ab Ebræis, quod & Latinis familiare est, Iudicum 8. & 17 cap.

¶ *Siccus* pro inhabitabili, Hoseæ 13. Ego cognoui te in deserto in terra sicca. Septuag. inhabitabili. Hinc Siccitas, inhabitatio.

¶ *Sicut*, hæc particula non semper similitudinem, sed & probationem & confirmationem in scripturis sanctis sonat. Sic de Christo dicitur: Sicut unigenitus à patre. 2. Cor. 1. cap. Quemadmodum & agnouistis nos ex parte. Scholia græca, καθὼς, id est, δι' ὧν, hoc est, quemadmodum, id est, per quæ: non, sicut.

Sicut hoc tempore, locutio Hebraica, Numer. 23. Temporibus suis dicetur Iacob, & Israeli quid operatus sit deus. Vel: Sicut Hoc tempore dicetur. Id est, Simili tempore, siue posthac narrabitur quanta fecerit dominus pro Israele.

Sicut istud, Genesis 45. Tantundem pecuniæ & uestium mittens patri suo, addens el asinos. Interpres recte adiectis pauculis uerbis declarauit quid uellent Hebræa, Sicut istud: id est, tot uestes, quinq; uestes, nummos triginta.

Sicut tu, sicut Pharao, Genesis 44. Tu es enim post Pharaonem dominus meus. Hebræus, Quia sicut tu, sicut Pharao. Id est, Pharao est similis tibi, & tu similis Pharaoni: hoc est, tu autoritate æquas Pharaonem.

Sicut particula, in hoc mandato: Dilige proximum sicut te ipsum, id est, sit æqualitas inter te & proximum, non augeas tua commoda cum illius incommodo, non premas eum ut tua existimatio crescat, &c.

Sicut in die quoq;, locutio est 1. Samuelis 2. cap. Incendetur sicut in die adeps. Septuaginta dicunt: Sicut consuetum est, iuxta præscriptum.

¶ *Signare* haud inuenustum uerbum interdum pro ungere sumitur, Ioan. 6. Hunc enim pater signauit deus. Signabatur enim qui ungebatur. Aut naturaliter ad formam patris sui (ut ita dicam) se esse formatum, Signationis nomine denotauit. Vide D. Augustinum Tract. in Ioan. 25. de obsignatione illa.

Signare itẽ pro cõfirmare, ut, 1. Cor. 9. Signaculũ apostolatus mei uos estis. ἡ γὰρ σφραγὶς, id est, sigillum in quo certa fides fiat apostolatus, quemadmodũ uulgatis etiã puerbijs, quod uehementer etiã certũ & indubitatũ, intelligi uolumus, id dicimus obsignatis literis testatũ. Et ad Rom. 4. Signaculũ σφραγῖδα, id est, signũ ac notã impressam. Nã fidei causa solemus obsignare, quod certum esse uolumus. Atq; ad hunc modũ obsignamus, quod ad tempus sepositum ac reconditum esse cupimus, suo loco depromendũ. Et 2. Cor. 1. Et signauit nos. Rursum pro confirmare fidem. Nam hoc uerbo significare solet rei certitudinem, uelut quum obsignamus instrumentum aut uas, atq; id mox explicat Paulus, indicans datam arram, quò certius esset promissum.

Signari

Signari & consummari peccata, idem est quod impleri mensuram peccatorum, Daniel. nono capite, Vt consummetur transgressio et signetur peccatum. Hæc D. Chrysostomus & Origenes.

¶ *Signa* sunt uel propria uel translata. Propria dicuntur, cum his rebus significandis adhibentur, propter quas sunt instituta: sicut quum dicimus bouem, intelligimus pecus, quod omnes nobiscum Latinæ linguæ homines hoc nomine notant. Translata sunt cum & ipsæ res quas propriis uerbis significamus ad aliud aliquid significandum usurpantur, sicut cum dicimus bouem, & per has duas syllabas intelligimus Euangelistam, quem significauit scriptura interpretante Apostolo dicens: Bouem triturantem non infrenabis. Signum autem quid sit, Vide D. Augustinum libro secundo de Christiana doctrina, capite primo.

Signorum adhæc aliqua sunt, quæ portenta dicimus, miracula scilicet supernaturalia & inusitata, quæ fidelium imbecillitatem nonnihil firmant, infideles excæcant, & in testimonium damnationis fiunt.

Signa sunt deinde usitata quidem, sed rara, ut Iris, cæteræq; impressiones non usque adeò uulgares. Sicut etiam usitatissima, ut Solis ortus, occasus'que, quæ ex Genesi signa esse patet.

Signa uerò pacti aut symbola, ut est in ueteri lege Circumcisio, & Agni paschalis manducatio solennis. In nouo Testamento: Baptismus & Eucharistia, siue memoria, gratiarum actio, & commemoratio corporis Christi semel passi: admonent enim hominem officij. Et sunt testimonia damnationis his, qui non seruant, id quod sacratissimus ritus Sacramentorum, atq; institutio Christi saluberrima præscribit.

Signum externũ, pro re spirituali sumi uidemus. Nam sacræ scripturæ nõ infrequẽs est, quod Metonomyce, scilicet transferatur signationẽ ad signum. Illud iam cõfirmabimus Gene. 17. Hoc est pactum meum quod obseruabitis inter me & uos, semen tuum post te. Circumcidetur ex uobis omne masculinum, & circumcidetis carnẽ præputij uestri, ut sit signũ fœderis, quod est inter me & uos. Infans octo dierũ circumcidetur in uobis. Omnis mas in generationibus uestris, tam uernaculus, quàm emptitius circumcidetur. Primo uidemus hic pactum, siue testamentũ appellari, symbolũ testamenti, Circũcisionẽ metonymocos scilicet, Circumcisio testamentũ: transfertur enim signati nomen ad signũ. Secundo, uidemus idem signũ uocari signum fœderis, quod iam pactũ appellatũ erat. Tertio, est signũ eius fœderis, quod erat in deũ & Abrahã. Ergo infantes quoq; erant in fœdere: dabatur enim eis signũ, ut esset indicio eos perinde esse in fœdere atque Abrahã. Igitur & nostri non minus sunt in fœdere quàm isti. Nos enim sumus promissionis filij, ut ex Galatis patet. Quarto circũciduntur etiã uernaculi atq; emptitij: unde familiam quoq; uidemus adnumerari. Sic signum pro re signata Hebræi accipiunt.

Signa quoq; signatarum rerum nomina, ut dictum est, nomina accipiunt. Nam Circumcisio fœdus, sacrificia peccata, & peccatorum expiationes dicuntur: iuxta quum rationem & Baptismus appellatur purificatio. Baptismo enim arteſtatur deus quod ipſe sua gratia cultores suos purificet et abluat ab omnibus peccatis. Sic uides lector, signarum quarum signa sunt recipere nomina.

Signa apud Matthæum capite uigesimoquarto, pro rebus insolentibus & miraculis accipiuntur, quæ non ipsum diem domini, sed iram potius in sceleratos non tam protendent quàm præsentem exhibebunt, sicut & signum Christi appariturum in cœlo, de quo apud Matthæum.

Signũ intelligit scriptura & Apostolus ad Heb. 1. ni fallor, experientiã: Quemadmodũ eius quoq; usus est apud Dialecticos et Rhetores, qui pallorẽ, trepidationem, uestes sanguine cõsperſas, signa cædis appellitãt. Ita usurparũt & angeli apud Lucã quũ dicũt cap. 2. Et hoc uobis signum, inuenietis infantem, etc. Est autem Signũ cum aliud aliquid indicatur, per hoc quod uidetur, Lucæ 2 cap. Et in signum cui contradicetur.

Obsignaculũ uerò quod alicui rei seruandæ custodiæ traditur. Vel ubi aliquid clauditur, & non patet, Rom. 4 cap. Et signum accepit circumcisionis ob signaculum iustitiæ fides. Signaculum idem apud Apostolum est, (ut suprà expositum) quod confirmatio. 1. Cor. 9. Siquidem Signaculum Apostolatus mei uos estis in domino.

Signa atqui leuare interim dicũt Hebrei de quouis signo aut symbolo dando adaliquid designandũ aut annuendũ: interim uerò pro signum militare proferre aut propo

nere, ut

nere,ut milites nomina dent, Esaiæ capite quinto, Et signum dabit peregrinæ uel longinquæ genti.

In Signum, Deut.6. Quasi signum in signum. Id est,ut sint tibi uice signi & brachialis. Item, In signum esse. Id est,exemplo, Numer.26. Fuerunt in signũ, id est, exemplo aliis filiis Israel non esse rixandum siue litigandum contra dominũ. Et Deut.28 cap.

Signum ponere in aliquo, Geneſis 4.cap. Posuitq; dominus in Cain signum. Id est, dedit ei aliquod signum, quo indicaret ei, neminem eum impune interfecturum.

Signa sæpe pro miraculo ponuntur, genus pro specie, Ioannis 6 cap. Sic & Portentũ accipi pro miraculo & re quæ fit præter expectationem & rerũ penè naturam: quale illud est quod mortui ad uiuos redeũt, cæci uisum recipiunt, claudi saliunt & leprosi mũdantur. nõ herbis aut aliquo adiuti medicamine, sed solo uerbo curati. Signa per se nihil probant, maxime si scripturis contraria sint. Deuteron.13. Si surrexerit, &c.

Signum denicq; ponere in manum, est recordari, Exod.13. Signum in manu tua. Quũ quis enim alicuius rei uult recordari, pro signo ligat in manu sua filum.

Signa ponere, signa dare: pro, signa facere, passim occurrit in Exodo.

¶ *Silere*, Hebraicè Damah, quale sit uerbũ uideamus. Dũ nãq; peccata omnia sunt, nemo queritur, nemo clamitat, nemo tumultuatur, omnia silent, Ita & dum metus omnia tenet, & uelut opprimit, æque silentiũ agitur. De hoc uerbo Psaltes mentionẽ Psalmo facit. Et silere, nihil aliud est, quàm agnoscentes contra quẽ sese efferat furor uester: nempe cõtra deũ ipsum, cœpto deterreamini, & quietem agite. Sic cum sancti Prophetæ tremendũ dei iudicium seu aduentũ prædicant: Sileat, inquiũt, à facie eius omnis terra: hoc est, metuens à maiestate eius, tota sese illi subdat, sesecq; ab omni tumultu repugnandi iussis eius contineat. Ergo hoc primo significatu pro timere accipitur. Sic ait Dauid Psal.4. Loquimini in cordibus uestris super cubilia uestra, & silete. Septuaginta, Compungimini. Per Silere uel Tacere, permittere, negligere, quiescere significat & intelligit, Psalmo 28. Ne sileas à me, neue taceas à me. Recte enim, nihil facere, pro nihil loqui, dicit, quando loqui pro facere, scriptura passim usurpat.

Silere item pro quiescere & submisse agere, æquo esse animo, cessare, expectare. Nam Damah, hoc est, Silere, est quietum esse, tranquillũ, obedientem, non rebellare, nõ reluctari, non respõsare domino, Psalmo 65. Tibi silet laus deus in Zion. Et alibi: Dauid Sile domino, & præstolare eum. Et 2. Regum legimus dixisse populũ iudicibus, Nunc quare uos silentes estis, uel siletis, hoc est, cessatis, omittitis regem reducere, Exod.14. Dominus pugnabit pro uobis: uos autem tacebitis, id est, quieti eritis, Hic uerbũ Haraſch ponitur, quod Ebræis tranquillum & quietum esse significat. Eodem significatu Marci 4. Sile, obmutesce: & conquieuit uentus. Et Matth.8 cap.

Tropo isto scripturæ significat id quod ponere impetũ, mitigare furorem, frenare animũ. Vnde et Hebrçi sepulchrũ Dama, ab hoc uerbo silẽtio uocatur, quod ibi homo desinat, & totus in silentiũ eat. Hinc Silentes Latinis dicũtur, qui interierunt. Sic Esaiæ 30. In Silẽtio & spe erit fortitudo uestra, hoc est, si sileatis, quiescatis, impetum frenaueritis, tumultu abstinueritis, uindictam non quæsieritis, sed meam manũ expectaueritis, mihi causam tradideritis, Ecce tunc eritis fortes & uincetis, quia ego pugnabo pro uobis, uos silebitis. Hinc etiam & diuini prophetæ interdũ dominum Metalepsi describũt, qua per silentium metus atq; metum incutiens potentia, ut suprà allegatum est, significatur. Zachariæ 2.cap. Et Hiere.8.48. Amos 8. Silere ad eundem modum accipitur.

Ex his locis satis liquet quid sit Silentium in sacris literis: nempe quod non tantũ ore seruatur, sed ipsa omnino patientia & quies contraria tumultui. Psal.62. Silentium pro patientia accipitur: Ad deum, inquit, silet anima mea, ab ipso salus mea. Id est, in silentio & patientia deum, eiusq; opem præstolatur.

Similitudinibus quomodo utantur Hebræi.

Christus Matth.23. taxat Pharisæos, quod id quod foris esset in poculis purificarent, intus ipsis immundis & impuris existentibus. Hisce uerbis in proposita similitudine perstat, et cũ hoc docet, quod proponit. Similitudo talis est. Sicut stulti sunt, qui pocula extrà mundant & lauant. intus uero non lauant, ubi tamen cibus & potus continetur: sic & uos stultissime facitis, qui omnia per hypocrisim & simulationem facitis, foris speciosi & sanctuali apparentes, sed intus estis pleni rapina, furto, cupiditate, &c. Videri uultis sanctissimi, iustissimi, deum timentes, sed nihil minus estis. At Christus non ita mani-

feste & expreſſe ſimilitudinem proponit, ſed artificioſe primam ſimilitudinis partē ponens, in ſecunda parte doctrinam, & id cuius gratia parabolam aſſumpſerat, infert. Purgatis poculi patinæq; partem, cæterum intus plena ſunt rapina & intemperantia, &c. Statim antequam faciat ſimilitudinem, oſtendit, quid propoſita ſimilitudine, intendat, ſic Ioannis 6. cap. Qui edit me non eſuriet, & qui credit in me non ſitiet? Quia ſtatim in ſecunda parte indicare uoluit, quid per edere & potare uelit intelligi. Sic mos eſt Hebræis in ſimilitudinibus, ſic ſæpe apud Paulum inuenies adſumptas ſimilitudines, ſed ſimul docent etiam ſpiritualia.

Similitudinis nota ſæpe præmittitur, ut Geneſis 39. cap. ſcribitur: Iudas habitabit Leo, pro ſicut Leo. Et Eſaias: Accubabit aſinus, pro ſicut aſinus. Et Pſal. 11. Item, Et omittitur, Hiere. 46 cap. Et quemadmodum Carmelus, nota ſimilitudinis poſtrema eſt omiſſa, quod frequens eſt Ebræis.

Similitudo improprij, dicitur prouerbium aptum ad alicui improperandum & exemplum maledicendi, Sapientiæ 5. Hi ſunt quos habuimus aliquando in deriſum, et in ſimilitudinem improperij.

¶ *Similia.* Sed quoniam multis modis res ſimiles rebus apparent, non putemus eſſe præſcriptum, ut quod in aliquo loco res aliqua per ſimilitudinem ſignificauerit, hoc eā ſemper ſignificare credamus, Nam & in uituperatione fermentum poſuit dominus, quum diceret Matth. 16 cap. Cauete à fermento Phariſæorum. Et in laude, quum diceret Lucæ decimotertio capite, Simile eſt regnum cœlorum mulieri, quæ abſcondit fermentum in tribus menſuris farinæ, &c.

Duas igitur habet huius uarietatis obſeruatio formas. Sic enim alind atque aliud res quæq; ſignificat, ut aut contraria, aut tantummodo diuerſa ſignificent, Contraria ſcilicet, quum aliàs in bono, aliàs in malo res eadem per ſimilitudinem ponitur. Sicut hoc eſt, quod de fermento ſuprà diximus. Tale etiam quod Leo Chriſtum ſignificat, ubi Apocalypſis capite quinto, dicitur: Vicit Leo de tribu Iuda. Significat & diabolum. 1. Petri quinto capite, Ita ſerpens in bono eſt. Aſturi ut ſerpentes, Matthęi 10 capite. In malo autem: Serpens Euam ſeduxit aſturia ſua. 2 Corinth. 11. cap. In bono, Panis: Ego ſum panis uiuus, &c. Ioan. ſexto capite, In malo autem panis, Salomon: panes occultos libenter editis, Prouerb 9. Sic & alia plurima.

Cum uerò res eadem non in contraria, ſed tantum in diuerſa ſignificatione ponitur, illud eſt exemplo: quod aquā & populum ſignificat. Sicut Apocalypſis ſeptimo capite, legimus. Et ſpiritum ſanctum, &c. Vnde & illud: Flumina aquæ uiuæ fluent de uentre eius, Ioan. 7. cap. Etſi quid aliud atq; aliud pro locis in quibus ponitur, aquā ſignificare intelligitur. Sic & aliæ res non ſingulæ, ſed unaquæq; earū non ſolum duo aliqua diuerſa, ſed etiā nonnunquam multa ſignificat pro loco ſententiæ ſicut poſita reperitur. Vbi autē apertius ponūtur, ibi diſcendum eſt, quomodo in locis intelligantur obſcuris. Neq; enim melius poteſt intelligi, quod dictū eſt: Apprehende arma & ſcutum, & exurge in adiutorium mihi, Pſal. 34. quàm ex loco illo Pſal 5. Domine, ut ſcuto bonæ uoluntatis tuæ coronaſti nos. Nec tamē ita, ut iam ubicunq; ſcutū pro aliquo munimento gerimus poſitū, nō accipiamus, niſi bonā uoluntatē dei. Dictū eſt enim, Ephe. 6. Et ſcuti fidei, in quo poſsitis, inquit, omnes ſagittas maligni ignitas extinguere. Nec rurſum ideo debemus in armis huiuſmodi ſpiritualibus, ſcuto tantū modo fidē tribuere, cū alio loco etiā lorica dicta ſit fidei. Induti, inquit, loricam fidei & charitatis. De quibus omnibus conſule D. Auguſtinum de doctrina Chriſt. lib. 3. cap. 25. & 26. Item, lib. 2. cap. 6.

Porrò ſatis eſt Tropo ſcripturæ in ſimilitudinibus in uno uel altero ſimilitudinem ſeruari. Sic Eſaiæ decimoquarto capite, Babylon non eſt cœleſti incendio exuſta ſicut Sodoma, ſed in hoc eſt ſimilis Sodomæ, quia ſicut Sodoma, diuina ira periit, ita & Babylon.

¶ *Simplex*, Hebraice Thom, ut Geneſis. Et Iacob Thom, id eſt, ſimplex, innocuus, minime uafer & uerſutus. Hinc ſimplices: Pthom, qui omnem ſui curam prouidentiæ dei commiſerunt, poſita cuncta carnis uafricie. Hi νήπιοι illi ſunt, quibus deus ſua arcana reuelat, Matth. 12 cap. quorumq; ira curam gerit, ut grauiſsime ulturus ſit, ſi quis illos offenderit, Matthæi decimotertio capite, Pſalmo 116. Cuſtodit ſimplices dominus. Vnde ſimplicitas oritur, quæ uirtus pro innocentia, probitate, ſinceritate, integritate, & candore uitæ capitur, ubi nulla morum peruerſitas, nulla animi malitia & obliquitas,

nulla

nulla hypocriſis: ſed rectitudo & puritas uitæ eſt. 2 Corinth. octauo capite, Et Matthæ. decimo capite, Nam Columbæ non ſunt uerſipelles, ſubalæ, malæ, peruerſæ, ſed ſine dolo, ſynceræ & innocentes.

Simplicitas 2 Corinth. 11. cap. ipſa fides eſt, non contaminata doctrinis aut uerſutijs. De quibus & Apoſtolus ad Ephe. 4. Error enim uerſutia ſe defendit, ueritas uero ſimplicitate gaudet. Ne corrumpatur, inquit Paulus, ſenſus ueſtri à ſimplicitate, quæ erat erga Chriſtum. Quid ſit ſimplex oculus. Vide ſuprà.

¶ *Simul* hæc uox in medio poſita, ad utrunq; membrum ſeruit, hoc modo: Vacca & urſa paſcentur ſimul, ſimul accubabũt catuli leonum, Eſa. 11. iſte locus patet ſimul pro ſubito, Eſaiæ 1. cap. Et comburentur ambo illa ſimul, & non extinguens. Item, Simul hoc aduerbium multitudinem in unum collectam ſignificat, ut Pſalmo centeſimo uigeſimo ſecundo. Cuius participatio eius in idipſum, id eſt, Hieruſalem aſſociatur in ſimul cum omnibus, qui in ea ſunt. Et Pſalmo 34. Exaltemus nomen eius in idipſum, id eſt, omnes in unũ ſimul congregati. Et Pſalmo 14. Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, id eſt, omnes in unum ſumpti.

¶ *Singularis* numerus pro Plurali frequens eſt apud Hebræos, ut Geneſis cap. 1. Herbam uirentem, pro herbas uirentes. Sic pleraq; elata numero ſinguları re ipſa pluraliter exponunt & intelliguntur, ut Pſal. 104. Dixit & uenit locuſta, & brucus, cuius non erat numerus, Ioelis 1. cap. Reſiduum bruci comedit locuſta. Pſalmo 77. Attendite populeus. Exodi 13. Omne maſculinum adaperiens uuluam, &c. Zacha. Oculus hominis, id eſt, hominum: Et cap. 7. Num flebo in menſe? tanquam de uno loquens. Et perinde eſt, ac ſi multi orent & dicant: Exaudi deus orationem meam, id eſt, orationes noſtræ multitudinis, id quod in Pſalmis crebro occurrit.

Singulari numero ſententioſe loqui, uulgare eſt Hebręis: Hinc eſt quod Chriſtus dixit: Qui amat animam ſuam, potius dixerit, quàm: Qui uitam ſuã plus quàm me amat. Econtra, quæ Pluraliter enunciantur, ſingulariter intelliguntur, Exod. 32 cap. de uitulo aureo: Feçerunt ſibi deos aureos. Item, illi ſunt dij tui, qui eduxerunt de terra Ægypti. Sic de latronibus dicitur, Matthæi uigeſimoſeptimo capite, quod domino inſultauerint, quum tamen unus ſolus id fecerit.

¶ *Siniſtræ* nomine aduerſitas et infelicitas intelliguntur. Sic enim D. Auguſtinus lib. 1. Locutionis de Geneſi diſſerit: Renunciate (Geneſis 24 cap.) mihi ut redeam dextram uel ſiniſtram. Per dextrã ſcilicet, inquit Auguſtinus, proſperitatem: per ſiniſtram, aduerſitatem ſignificauit, id eſt, dexteram ſi conceſſerint, ſiniſtram ſi non conceſſerint. Nam utiq; ea uia rediturus fuerat, quà uenerat. Quam locutionem ſcripturarum etiam cętera earum loca indicabunt: quia dextera nominatur in omnibus bonis, Siniſtra in malis: ſiue felicitas ſiue infelicitas: ſiue iuſticia, ſiue iniuſticia: et aliquando dextera in æternis, ſiniſtra in temporalibus. Hæc ille.

Siniſtra ergo infelicitatis & miſeriæ locus, quemadmodum Dextera, felicitatis & dignitatis eſt. Vnde ueteres pro dextra repoſuere beatam uitam: pro ſiniſtra perpetuam damnationem. Ita uerò & Dexteram dei dixerunt eſſe gloriam æternam. Siniſtram, opprobriũ ſuppliciumq; perpetuũ. De quo uide ſuprà Sedere ad dexterã et ſiniſtram. Certe Latinis perfrequentes ſunt loquutiones petitæ à dextera et ſiniſtra. Dicunt enim rem ſiniſtrè ceſsiſſe: rurſus rem dextre eſſe geſtam, Matthæi 25 cap. Et ſtatuet oues quidem à dextris ſuis, hœdos autem à ſiniſtris.

Siniſtra, pro ira ergo, Dextera pro miſericordia ſumi, clarum eſt, Pſal. 7. A' Siniſtris & Dextris, hebraica locutio eſt pro undiq; ponitur ſemper, ſeu omni armorum genere. 2. Corinthiorum ſexto capite, Siniſtram ad gladium mittere, eſt latenter & malicioſe percutere. 2 Regum tertio capite.

¶ *Sinus*, Hebraico more, pro ſocietate & fide & mente, Geneſis 16. Ego dedi ancillã meam in ſinum tuũ. Vnde Latini quoq; dicunt in ſinum loqui, pro fidei alicuius credere. Item, pro inſeparabili, Pſalmo 78. Et redde uicinis noſtris ſeptuplum in ſinum eorum. Ita duntaxat etiam Euangeliſta Ioan. 1. cap. hoc idiomate uſus eſt, quum uoluit oſtendere apud patrẽ unigenitũ, inſeparabilẽ eſſe. Vnigenitus filius, qui eſt in ſinu patris: ac ſi diceret: Inſeparabilis & indiuiſibilis ab eo eſt. Attamen deus non habet ſinum, ſicut nos habemus in ueſtibus: nec ſic cogitandus eſt, ſedere, quemadmodum nos, aut cinctũ eſſe, ut ſinum habeat, ſed ſinus noſter intus eſt.

Sinum ergo patris, secretum patris appellant. Vide D. Augustinum Tract. in Ioannẽ 3. cap. Quid est, inquit, In Sinu patris? In secreto patris, &c. Et insuper Cyrillũ lib. in Ioannem primo, capite uigesimosecundo.

In Sinu esse accipiamus, pro eo quod in arctissima coniunctione & amicitia esse, adeoq; esse à secretis & consilijs. Ita enim scriptura non uno loco utitur uocabulo Sinus. Quia ergo filius à consilijs & secretis est patris, potuit nobis explicare cœlestia mysteria, quæ alioqui nemo potuisset. Certe apud Latinos quoq; perinde dictũ est: In Sinu, quasi dicas in pectore, nõ in labijs aut fronte, quibus partibus uulgus cõsueuit prodere quod in animi penetralibus occultat. Etenim M. Cicero in epistola quadam ad Quintum fratrem, Mihi crede in sinu est, neq; ego discingor. Quibus uerbis promittit fidem silentij. Nam si quis discingatur, effluit quod sinui creditum est.

¶ *Sinus Abrahæ* autem sanctorum requies est, hoc est, fides in promissionem seminis, quo uniuersæ gentes benedicendæ inueniunt, ob illius uiri singularem fiduciam & probitatem, ita à Christo appellata, in qua fide, qui defuncti sunt, in Sinum Abrahæ tralati scribuntur: sicut Helias, atq; quotquot coram deo innocenter per fidem ambulauerunt. Nam in fide Abrahæ, & benedictionis per semen Christum futuræ, quiescebant & qui escunt, nobiscum resurrecturi. Reliqui omnes in desperatione moriebantur, neq; reuera ad patres & populum suum apponebantur aut colligebantur. Sicut & hodie omnes increduli moriuntur, horrenda morte detenti, quod ignis ille æternus per sententiam nouissimam ueniat super eos, Lucæ decimosexto capite, de diuite epulone ab angelis in sinum Abrahæ, nunc uerò appellatur Cœlum, domus patris æterni. 2 Corinth. quinto capite, Et 1. Ioan. 4 cap.

Sinus autem receptus est, & consortium. Nam qui fidem Abrahæ habẽt, & operibus fide dignis sese declarant esse filios Abrahæ, illi excedentes ex hac uita, colliguntur in locum in quo gaudet Abraham: & sicuti pueri in periculis confugiunt, & sese recondunt in Sinum tanquam in tutum & asylum parentum: ita nos quoq; fidem sanctorum patrum imitantes, ubi morimur in societatem ipsorum & in uitam quidẽ dei colligimur. Apparet hinc beatos societate coniungi cum omnibus sanctis in alia uita, & consortium hoc fore in deo iucundissimũ. Hic enim uidebimus et audiemus Adamum, Noe, Abrahamum, Mosen, &c.

Theophylactus, sinum, inquit, Abrahæ uocat continentiam bonorum, quæ reposita sunt iustis, qui à tempestate huius maris ingrediuntur in portus cœlestes. Quoniam & in mari sinus appellamus loca portubus & quieti apta. Hęc ille. Ergo Sinus Abrahæ aliud non est quàm Portus salutis.

¶ *Sitire* uerbum pro concupiscere, Psalmo 62 Sitiuit te anima mea.

Sitire & Esurire iustitiam apud Matth. 5. cap. nihil aliud uoluit his uocabulis quàm ingens desiderium & modis omnibus exquisitissimum iustitiæ studium, id quod à suis requirit. Hinc sitientes, qui egent, & egent iustitia.

¶ *Sitis* nomen pro omni genere egestatis uel penuria ponitur, Hiere. 48 cap. Et sede bis in siti, &c. Sitis quoq; pro quouis ingenti desiderio usurpatur, Apocalyp. 21. Et Psaltes, Quemadmodum desiderat ceruus, &c. Item, Sitis uocabulo interdum intelligimus defectum uerbi dei, & ariditatem quandam, et per aquam sitis illius extinctionem, ut in Esaia, Omnes sitientes uenite ad aquas. Sitis denique aliquando pro luctu usurpatur, Esaiæ sexagesimotertio capite, Ecce qui seruiunt mihi, bibent. Vos autem sitietis, hoc est, lugetis, sicut Ebrietas pro gaudio animæ & lętitia mentis accipitur, Psal. 22. Et poculum tuum inebrians quàm præclarum est.

¶ *Sobrietatis* nomen. 1. Thess. 5 cap. referri debet ad animi puritatẽ & synceritatem: ita & Ebrietas ad omnes affectus & uitiorum furorem. Nam & Theophylactus, Ebrietatẽ uocat Apostolus, inquit, non modo uinaticam illam, sed quæ ab quibusuis uitijs oritur temulentia, quæ ipsius naturæ limites excedit, mentemq; obtenebrat.

¶ *Societatis* appellatione pax, concordia, consensus, amicitia & fœdus, quo deo unimur, ueniunt: ideo apud Ioannẽ in prima Canonica cap. 1. non substantia, sed amicitia & participatio intelligitur. Vt & uos, inquit, societatem habeatis nobiscũ, & societas nostra sit cũ patre & filio eius Iesu Christo. De qua in Corinthijs ita scripsit Apostolus: Fidelis deus per quẽ uocati estis in consortium filij ipsius Iesu Christi domini nostri. Itẽ, Societatis uocabulo eleemosyna designatur. 2 Cor. 8. Rogantes uos, ut beneficium

& ſocietatem miniſterij ſuſciperemus in ſanctos. Sic & eodem cap. χάριν gratiam & beneficentiam, communionem ſiue participationem eleemoſynam nominant.

¶ *Sordes* peccata in ſcripturis & inquinamenta paſsim per translationem dicuntur, Pſal. 51. ardentibus precatur affectibus, ſcelera ſua abſtergi, ſeq; iniquitate probe ablui, plurimum enim fœdatum & deturbatum ſe ſentiebat.

¶ *Sol* more ſcripturæ uſurpat pro tempore proſperitatis & cõſolationis animæ, quẽadmodum uernacula lingua dicimus: Huic ſol adfulget, ſplendet, hoc eſt, ſuũ gaudium uidit, gaudio perfuſus eſt, compos factus uoti ſui & feliciter huic omnia ſucceſſerũt hodie. Adeò quod Sol ſignificet lęticiã, gaudiũ, proſperitatẽ. Sic Pſal. Per diem ſol non uret te, neq; luna per noctem, id eſt, affulgente luce conſolationis dei, non extolletis, nõ eris ſecurus & negligens dei. Rurſumq; aduenientẽ tentationis nocte, non deiſcieris, nõ cades à tua fiducia in deum. Id eſt, neq; in proſperis neq; in aduerſis turbari. Sic Iob dicit 31. Si uidi Solem quum fulgeret, & lunam incedentem clare, non eſt lætatum cor meum in abſcondito. Eſt cupide intueri & præſentis lucis ſpeciem appetere.

Solis nomen interdum pro tribulatione ſeu perſecutione, Marci 4. Et orto ſole aruerunt, id eſt, orta tribulatione, Et Cant. 1. cap. Quia decolorauit me Sol. Et Pſal. 131. ut ſuprà. Sic uidemus in ſcripturis & Solis ardorem & frigidam aeris plagam, ut ferme illa eſt quæ Boreæ ſubiacet, pro aduerſis accipi legimus, ut Pſalmo 45. A' noxio Aquilonis flatu. & ut in Canticis oſtenſum eſt.

Solis atqui uocabulum per allegoriam, ſaluator noſter Chriſtus eſt. Orietur nobis timentibus dominum Sol iuſtitiæ. Aliquando ſanctorum à reſurrectione ultima claritas. Fulgebunt iuſti ſicut Sol in regno patris eorum. Aliquando decor uirtutum & piorum operum. Sic luceat (Matth. 5. cap.) lux ueſtra coram hominibus, ut uideant opera ueſtra bona. Item, Sol ſapientiam ſignificat, & eius acumen.

In Solis conſpectu. Locutio quæ. 2 Regum 12 cap. habetur, pro eo, quod dicimus: in publico, & eſt δήνοσις. Et in conſpectu (inquit Nathan ad Dauidem) Solis, hoc eſt, in publicum protraham, & non patiar ab aliquo ignorari.

¶ *Solis obſcuratio*, locutio eſt in prophetis familiaris qua conſcientiæ calamitates & adflictiones per Solis obſcurationẽ & tenebras exprimere ſolẽt. Ioel. 1. 2. Hiere. 15. Ezech. 32. Amos 8. Mich. 3. Sic enim adflicta cõſcientia, quæ ſupplicio diuino obruit. Etiã illuminatio per uerbũ domini omnia ſunt lucida & illuminata, etiã ipſa mors et infernus: ita huiuſmodi adflictionũ tenebris orbuto, omnia ſunt obſcura & tenebroſa, etiã ipſa meridies & clarus ſolis ſplẽdor. Iam & uulgare dictũ ferẽ: Nulla mihi ſtella lucet. Quo utimur, quoties ſignificamus fortunã eſſe aduerſam, nec uſpiã nobis affulgere uel ſcintillam felicitatis. Sic Lunam obnubilari, mœroris indicium, ut apud Ezechielem. Et lunam non ſplendere, more prophetico, prędici horrendum iudicium dei ſuper populos. Mat. 24. ſimiliter per obſeruationem ſolis, lunæ ſtellarumq; & ſimilia: quæ eo capite prædicuntur, ſummas ultionis diuinæ tempeſtates ſignificare, ut & Eſaiæ 13. & 24. & locis alijs ſuprà allegatis legimus dei ultionem, nunc Iudæis, nunc alijs gentibus prædictam.

¶ *Solium & Sedes* in ſcripturis accipiuntur pro imperio & iudicandi poteſtate, quemadmodum annotatur cap. 19. Geneſis. Lot ſedit in porta Sodomæ.

Solium nullum eſſe, pro eo quod eſt, nullam miſericordiam, ſeu nullã iuſtitiam eſſe Eſa. 47. Non ſolium filiæ Chaldæorum.

¶ *Solennitas*, pro ſacrificio interdum reperitur Malachiæ ſecundo capite, Sternis ſolẽnitatum ueſtrarum.

¶ *Soluere* in ſcriptura euangeliſtarum nonnunquam idem eſt quod explicare, ut Ioannis cap. 10. Et non ſolui potuit ſcriptura.

Soluere quoq; eſt prædicare euangelium, cui qui credit, ſolutus eſt à peccatis ſuis. Ligare contrà, eſt prædicare euangelium, cui qui non credit, ligatus eſt, Matth. 16. & Marci 16. Metaphora eſt, forſan ex eo mutuata, quod prophetæ Chriſti munus, per ſoluere uinctos peculiariter prædicant, Eſa. 42. 49. 71. Et alibi: Vinctus ad pœnã iam tenetur, ſi ſoluatur à pœna, iam liber eſt. Sic cum dominus dare uellent poteſtatem æterno iudicio obſtringendi, uel eo liberandi, ligandi, ſoluendiq; uerbo, uti per translationem uoluit. Breuiter, ſoluere, eſt in eccleſiam recipere, & peccata remittere.

Soluere calciamentum, ut Exod. 3. habetur & Acto. 7. Iubetur Moſes ut calciamenta de pedibus ſoluat, hoc eſt, carnalibus exutis affectibus in fide et animi integritate conſi-

ſtit. Vide ſuprà fuſius Calciamentorum nomen tractatum. Item Soluere deniq; calciamentum, indicium eſt humilitatis, ut Matth. 3. Suprà quoq; tractatum eſt.

¶ *Solertes* uafri & cati homines dicuntur, qui ſuis tantum commodis ſtudent, nunquam ſeſe totos exhibent, ſed diuidunt, facie & uerbis beneuolos ſe profitentur, corde autem & re ipſa, ſua tantum quærunt et curant. Ita ergo deum cerimonijs religioſi ſunt huiuſmodi, animo autem & omni reliqua uita impij. Ante omnia itaq; poſcit deus, ut abſit omnis fucus, ut totos & integros, nos tum ipſi, tum proximis addicamus. Talis erat Eſau callidior & in ſuis negocijs magis catus & ſolers extitit quàm Iacob, qui uir innocuus, ſimplex, minime uafer & uerſutus & à cura et proſpectione dei in omnibus pẽdens, ut habet Gene. 25 capite.

¶ *Somni & Dormitionis* nomine rerum optata pax, tranquillitas bonis omnibus abũdans quies deſignatur. Inter bona, quæ populo Iſraeli, ſi legem ſeruaſſet, dominus promiſerat & hoc legimus: Dabo pacem, inquit Moſes, dominus, & ad quietem iacebitis, nec erit qui exterreat. Ezech. 34. Habitabunt in deſerto ſecuræ, & dormient in ſaltibus. Et Hoſeæ 2. Arcum & gladium & bellum conteram de terra, & dormire eos faciam fiducialiter. Sic Pſal. 3. Ego me in lectum reponam, dormiam, excitabo me, &c. Synecdoche eſt, & ſummã ſignificat ſecuritatem. Nam qui ad quietem ſe ipſum componit, dormit: et cũ liber, nullo alio excitante euigilat: is nullis diſtentus curis, nulla eſt cõſtrictus anxietate. Et in Pſal. 41. In pace unà cum illis cubabo, & dormiã et requieſcã. Summã tranquillitatem atq; ſecuritatem denotat. Et Pſal. 127. Sic dabit dilectis ſuis ſomnum ſeu bonorũ ſocietatẽ cum quiete. Hic per ſomnũ, bonis omnibus abundantẽ quietẽ ſignificauit. Hic Tropus & apud Gentes in uſu fuit. Vnde illud iactat Prouerbiũ, Dormiẽtis rete trahit.

Somnum hinc receptiſsimũ eſt ſcripturæ appellare mortẽ, non tam ob id quod Somnus mortis imago eſt, quàm quod reſurrectionis ſpes ita nobis adumbratur, & ueluti ſpectanda proponitur. Sic Apoſtolus, 1. Theſſal. 4. Nolo uos ignorare fratres de dormientibus. Et mox: Ita & deus eos qui dormierũt per Ieſum adducet cũ eo. Hic & Dormitationis nomine, carnis mors oſtendit. Et Lucæ 8. Sed dormit. Mortẽ ſomnũ appellat. at propter corpus, nõ propter animã. Anima enim dormire non poteſt. Quod lux in ſenſibilibus, hoc mens eſt intellectualibus entelechia perpetua, hoc eſt, perpetua quædã & iugis operatio ac motus. Ne ſomno quidem dormit anima in corpore, quanto minus quum liberatur hoc terreno carcere. Dormire corpori, non animæ competit.

Somni uocabulum interdũ pro corpore negligentiæ, Rom. 13 cap. Hora eſt iam nos de ſommo ſurgere. Simili phraſi utitur, Rom. 12. cap. Abijciamus opera tenebrarum, hoc eſt, mala. Et contra Euigilare atque ſurgere ſignificant opera bona, & quæ ex fide proueniunt. Dormiunt qui impure & in cæcitate cordis uiuũt. Similiter Ephe. 4. & 1. Theſſ. quinto capite, ignauiam & infidelitatem ſpiritus denotat: Non dormiamus ſicut alij inquit, non quod uetat ſomnum naturalem, ſed ſpiritualem, qui infidelitas eſt, ex quo opera carnis proficiſcuntur, quanquam & naturalis ſomnus, opus tenebrarum ſit, ſi fiat ad uoluptatem atque eximia uentris impletione, ita ut luci, hoc eſt, fidei atque armis eius ſit impedimento.

Somnum ſuum dormitarunt, locutio hebraica eſt, Pſal. 76. hoc eſt, ſe in ſomnum mortis ſenſim inclinarunt, nec inuenerunt manus ſuas, hoc eſt, dum opus eſſet, non ſunt eis præſto, nihil ualent illis efficere, quamlibet uiri fuerint bellicoſi, & nemini non uim intentarint.

Somnum præterea frangi ſuper eum, eſt perire ſeu perdere ſomnum, Danielis 2 cap. Et ſomnus eius factus ſeu fractus ſuper eum. Hieronymus, Fugit ab eo.

¶ *Soporis* dictio ſimiliter pro morte accipitur Pſal. 3. Ego dormiam et ſoporatus ſum. Chriſti mortem ſignificari: Dormiui, inquit, mortis ſomno in cruce & in ſepulchri gremio ſoporatus ſum. Nam quemadmodum Chriſti mors, ita & iuſtorum ſopor uerius, propter futuram reſurrectionem dici poteſt, quàm mors.

¶ *Sororis* appellatione proſapia, familia, genus & cognatio etiamſi gradum ſanguinis differant, uenit: ut, Geneſis uigeſimo capite, Vere, inquit, ſoror mea eſt, ex patre ſcilicet, hoc eſt, ex ſanguine paterno, uerum interceſsit ex alieno ſanguine mater. Item, pro nepte ſumitur, Nam apud Hebræos, nepos uocatur frater, & neptis filia. Soror igitur mea eſt, id eſt, neptis ex fratre, neptis patris mei ex filio: non autem neptis matris meæ. Thare pater Abraham genuit Aran: Aran autem genuit

Sarai

Sarai. Ita Sarai erat filia: id est, neptis Thare patris Abrahæ. Soror Abrahæ fuit, sicut Lot frater eius. Dixit eñ 13. Gen. Fratres eñ sumus, quũ Lot fratris filius esset. uide tropum Frater. Sororis nomen pro uxore reperitur, ut 1. Cor. 9. Sororem mulierem circumducendi, γυνὴ, Græcis non solum mulierem significat, sed etiam uxorem.

¶ *Sortis* nomine gratia dei dicitur. Psaltes, In manibus tuis sortes meæ. Sortes dixit, quantũ ego, inquit Augustinus existimo, gratiã, qua saluati sumus. Quare sortis nomine appellat gratiam dei? quia in sorte non est electio, sed uoluntas dei. Hæc ille.

Sors item, pro hæreditate. Ephes. 1. Per quem in & sortẽ asciti sumus. Alludens ad partitionem terræ Chanaã typum hæreditatis æternæ. Præterea sortem nominauit, quod hæreditas sorte plerunq; diuiditur. Et Psal. 10. Impiorum sors, pars seu hæreditas, ignis & sulphur. Piorum uerò uita beata, pars seu sors: hoc est, hæreditas eorum. Item, Sors exiuit: hoc est, cecidit. 1. Paralip. 26. Luc. 1. Funiculus distributionis.

Sortis uocabulo Hebræi utũtur quoq; pro qualibet regione & prouincia: nam Iudæi Chanaan sorte diuiserunt, ut patet Iosue. Sic enim dicũt Hebræi: Sors Iuda, sors Ephraim: hoc est, regionem, prouinciam sorte diuisam & Iudæ attributam, & eius terminos adiudicatos Iudæ & Ephraim. Sic Psal. 124. Quia non dimittet dominus uirgam peccatorum super sortem iustorum: hoc est super regionem seu terram.

¶ *Spaciosum* manib⁹ „p loco spacioso, Gen. 34. Et terra ipsa quidẽ spaciosa manib⁹. Seputag. Spaciosa aũt ecce est terra. Spaciosum mare dicim⁹: hoc est, littoribus ac ripis.

¶ *Spargere* in aera puluerem, hoc gestu rei indignitatem testantes Iudæi, quod scilicet dixisset Paulus se ad gentes esse missum. Act. 22. cap. Et puluerẽ iactare in aera, idem est. Vide Tropum Puluis.

Spargere quoq; cinerem super caput, est pœnitentiam agere, & signum luctus & pœnitentiæ. uide suprà in Saccus & puluis.

¶ *Speculator*, *Speculatio*, pro pastore & præsidente. Esaiæ 6. cap. Speculatores eius cæci omnes. Hoseæ 5. capite, Quia laqueus facti estis speculationi. Speculationem nanq; in his appellat, subditam multitudinem, cuius curam principes habere debent.

¶ *Sperare* pro confidere. Psalm. 2. Beati omnes sperantes in eum. Septuag. πεποιθότες. Nonnunquam pro timere uiurpant, quemadmodum Latini. Nahum 1. cap. Et sciens sperantes in se. Septuaginta, timentes.

¶ *Spes*, pro perseuerantia interdum ponitur, & pro fide nonnunquam accipitur, ut fides pro spe. Siquidem ad Hebræos 11. finiuit. Fidem esse rerũ sperandarum. Et Ephes. Gratia facti estis, inquit, idq; per fidem. Ad Rom uerò 8. Si quidem, inquit, spe saluati sumus, & salui facti. Proinde si uerũ fateri uolumus de fide & spe, imò & charitate, eadem prorsus sunt, nisi quod incrementa uni rei alia atq; alia indunt nomina. Hinc ad Corinthios. Nunc autem, ait, manet fides, spes & charitas: tria hæc, sed maxima in his charitas. Nam tria hæc complectitur una pietas & religio uera: neq; aliud sunt quàm ardens in domino cor. Verum natura præcedit fides, per quam cognoscimus cui innitamur.

Sequitur autem spes, qua iam in cognita re duramus. At charitas: id est, amor dei, colophon est, & extendit se ad proximum quoq;, unde omnium latissime patet. Itaq; uides unã atq; eandẽ rem esse, quæ ex affectu & incremento uaria indipiscitur nomina. Eadẽ enim fides, iam spes, mox uerò charitas appellatur, quæ tamen una est pietas. Hæc copiosius „pter eos tractauimus, qui rerũ diuinarũ ignari clamitãt, Spe seruati sumus, ergo non fide. Item charitati debetur iustitia, ergo non fide tantũ. Quasi uerò Paulus secum pugnarit cũ scripsit. Consumatio legis charitas. Et alibi: Perfectio legis Christus ad iustificationem omni credenti. Sic nodus fidei, spei & charitatis dissolutus est.

Spe deinde secundo loco per metonymiã uel metalepsim posuit pro re sperata. Nam spem Hebræi pro re quę speratur aut expectatur sępe accipiunt. Prouer. 13. Spes quæ differtur, cruciat animum. Porrò, inquit Paulus Ro 8. si uideat non est spes. Sic ad Ephes. 1. cap. Vt sciatis, inquit, quæ sit spes ad quam ille uocauit. Vsurpat enim spem, ut aliàs sępe, pro re sperata. Heb. 6. Ad plenam spei certitudinem, accipitur pro eo quod speratur, pro Christo inquam, uitaq; æterna, per synecdochen. Et ilico: Vt proposita spe potiamur, pro fine, & pro eo quod speratur: hoc est, uita æterna.

Spe gaudere, est non prȩsentibus, aut temporalibus successu extolli, Rom. 12. cap. Spe gaudentes tribulatione, &c.

Sperare contera ſpem in ſpem, eſt ſperare in miſericordiam, quantumuis ſentias peccatum, & fidere ſeu ſperare in promiſſiones eius, ut Abraham ſperauit in ſpem contra ſpem. Spes uitæ. Hebraiſmus eſt, nos ſpem uiuam dicimus: hoc eſt, in qua certo ſperamus, atq; ſecuri ſumus æternæ uitæ, quæ modo abſcondita eſt, uel obducta, ut non uidentur, nec in præſenti, niſi corde per fidem perficitur. Sicuti Ioannes, ſcribit. 1. Ioan. 5. Nunc filij dei ſumus, &c. Rom. 12. 1. Pet. 1 Spei dictio poſtremo pro fiducia. Pſal. 77. ut ponãt in deo ſpem ſuã. Quid hic aliud ſonat ſpes, quàm fiduciã. Pſal. 146. Spei obiectum dei miſericordiam facit, inquiens, Beneplacitũ eſt domino ſuper timentes eum & in eis, qui ſperãt ſuper miſericordia eius. In ſumma, illa duo nomina, uidelicet, ſpes & fides adeò coadunata & cõiuncta ſunt, quod ferè ambæ uoces pro eadem re accipiant, ut Pſalmo adducto 77. clarum eſt.

¶ *Spina*, eſt conſcientia. Pſal. 31. Cõuerſus ſum in ærumna dum configitur ſpina. Et etiam Phariſæus. Matth. 7. Nunquid colligunt de ſpinis uuas. Item, uitæ curas, tum opum fallacias & quoduis genus peccati deſignat, Pſal. 31.

Spinæ ad hæc & uepres ſunt diuites, ambitioſi & principes, qui procliues ſunt ad peccandum. Eſa. 9. cap. Quoniam accenſa eſt, quaſi ignis impietas. Vepres & ſentes deuorabit, & ſuccendet in condenſis ſyluam & conuoluentur, ſicut ſuperbia fumi. Et Lucæ 8. cap. magnas opes, honores & iucundas uoluptates ſpinas uocat Chriſtus.

Spinarum porrò atq; tribulorum ſimilitudine, malorum ſtudium & malicia nocẽdi ſæpenumero exprimit, ut in Pſalmis & alibi uidere eſt, &c.

Spinam poſtremo in manu temulenti eſſe, eſt ſeipſum lædere, ſuo ſe gladio iugulare. Prouerb. 26. Quomodo ſi ſpina naſcatur in manu temulenti.

¶ *Spiritus*, Hebraice Ruah, uox eſt anceps & æquiuoca Hebræis, quæ non tam ad ſpiritum ſanctum dei, quàm adflatum ſeu uentum refertur, nec ſpiritus & uentus in Hebræo non diſcernuntur, ſed promiſcue hoc uocabulo Ruah utitur ſcriptura, pro uento, ſpiritu, flatu, ſiue halitu. Eſaiæ trigeſimo capite: Spiritus uel flatus, pluuia inundanti, &c. Nam aduentum irati dei ad iudicandum deſcribit. Et Zachariæ ſexto & decimo cernere licet. Et Gen. 1. cap. Spiritus ferebatur ſuper aquas, Et Pſaltes, Spiritu uiolento conterat eos. Et Ioan. cap. Spiritus ubi uult ſpirat. Pſalm. 103. Emittes ſpiritum & creabuntur, &c. Nam Hebræi hoc uno uocabulo Ruah uentum, ſeu adflatum & ſpiritum exprimunt. Qua de cauſa ubi in ſcriptura ponitur Ruah, uentum & ſpiritum poſſumus intelligere, & è contrà. Veluti angeli coram dño ſtantes, eiq; miniſtrantes. Venti, ſiue ſpiritus appellantur, ut Pſalm. 103. Qui facis angelos tuos ſpiritus, & miniſtros tuos ignem urentem. Et Hebr. 1. cap. Miniſtros tuos flammam urentem. Sic nomen ſpiritus in genere ſignificat agitationem, aut naturam, ſeu uim agitantem, & obſeruanda eſt uarietas in ipſis ſcripturis propheticis & Apoſtolicis, nec temere omnia dicta miſcenda ſunt, in quibus repetritur uocabulum ſpiritus. Sæpe ſignificat, ut dictum, uentos, ſæpe uitam hominis, ſæpe motus, ſeu impetus hominum creatos, tum bonos, tum malos. Deus eſt ſpiritus: eſtq; hoc loco nomen commune Patri & alijs perſonis. Hic ſignificat eſſentiam ſpiritualẽ: id eſt, uiuã, intelligentem, incorporeã, efficacem. Delectus igitur adhibẽdus eſt in teſtimonijs colligẽdis, ac prudẽter iudicandũ, ubi proprie loquatur ſcriptura de ſpiritu ſancto, quẽ prædicat Euangeliũ dari per Chriſtũ, ut ſanctificet ac uiuificet corda noſtra et quẽ eccleſia agnoſcit pſonã eſſe diuinã, uiuificãtẽ et ſanctificantẽ.

Spiritus quoque hac uoce utuntur Hebræi, uarie & in bonam & in malam partem, quemadmodum Germani uocabulo Beſs uel vbel. His enim nominibus ſeu uocibus omne infortunium, omnem calamitatẽ ſignificamus. Et ferè Germani omnia incõmoda diaboli tribuunt. Sic Hebræi ſpiritus infirmitatis, ut eſt Lucæ 13. id eſt, ipſa infirmitas, hoc diutinum malum, hic grauis morbus.

Spiritus nomen præterea pro re nihili & uana, ut Eſa. 26. Cõcepimus & peperimus ſpiritum. Spiritus ſeu uentus, pro indignatione ſumitur. Iob 8. cap.

Spiritum contriſtari, eſt confirmare & teſtimoniũ præbere ſpiritui noſtro: id eſt, mẽti ſiue conſcientię noſtrę. Rom. 8. cap. (Nam ſpiritus pro ipſa hominis mente ſæpe in ſacris ponitur, &c. 2. Corinth. 6) quod & nos filij dei ſumus, docet nos intus, perſuadet nobis & certos fecit nos filios dei eſſe. Et ſpiritum primo loco uſurpari pro ſancti ſpiritus dono & confirmatione. ſecundo autem loco, pro anima, ſiue mente humana, quum ille ſuis donis ditat, ducit & afficit. Et ilicò eodem capite ad Romanos: Et ſpiritus, inquit

quit auxiliatur infirmitatibus noſtris. Spiritum hoc loco uſurpari à Paulo pro fideli homine, ſeu fideli hominis mente, pro ipſa inquam fide, uel ſi ita libet, pro homine interiore, qui à ſpiritu dei bono inſtitutus carni repugnat, ut 7. ad Rom. Spiritus tamē: id eſt, fides animi fidelis auxiliatur infirmitatibus noſtris. Per ſpiritū ſanctum fideles reddimur, ergo fidelem hominem ſpiritum appellat per allæoſim. Similiter Ioan. 11. cap. Et infremuit ſpiritu & turbauit ſemetipſum. Vſurpauit ſpiritum hoc loco quoque pro mente ſeu animo aut affectione animæ, adeoq; ipſo corde.

Spiritus namq; ſuprema pars intellectualis ſubſtantiæ. hoc eſt, ſuperior portio mentis, dei capax. Luc. 1. cap. Et ſpiritus exultauit, &c.

Spiritus item uocabulū pro uano uerborum flatu. 1. Corinth. 14. quū nemo aſſidentium audiat: id eſt, intelligat. Et eod. cap. Spiritum pro halitu. Spiritus, inquit, meus orat. Annotauit enim Eraſmus, Paulum hoc loco ſpiritum uocare uocem linguæ, mentem affectū animi, Græce eñ legi πνεῦμα & νοῦς. Nec aliud eſſe ſpiritus meus orat, q̄ lingua mea ſonat pia uerba, ut intelligam⁹ id nec alijs ꝓdeſſe, nec ei magnope q̄d ſonat.

Per ſpiritum Ioan. 3. afflatum ſpiritu ſancti & cœleſtem operationem ſpiritus dei intelligit. Per aquam uerò cognitionem, charitatem, lucem cœleſtem, Erfriſtung, erlabung, erquickung, erclerung der ſeelen.

Spiritus oris, periphraſis uerbi dei & uirtutis eius: nam uerbum breue & conſummatum faciet dominus ſuper terram. Eſa. 11. & 1. Theſ. 5. cap.

Spiritus appellatione interdum intima & ſubtiliſſima quæq; in homine, qui comprehendit incomprehenſibila per naturam, ſi deus illuminauerit: aliud enim illic lumen non eſt, ſine quo in meris eſt tenebris & ignorātia. Sunt aūt hæc in cōprehenſibilia quę inuiſibilia & æterna ſunt. atq; hic eſt domiciliū fidei & habitaculū uerbi dei, ut Heb. 4. Et ſpiritus cōpagumq;. Et 1. Theſ. 5. cap. Deus pacis ſanctificet uos totos & integer ueſter ſpirit⁹ & anima & corpus, uide ſuprà in nomine Corpus & Anima. Ideo

Spiritus more Hebræo, nonnunquā ſumitur pro ſenſu cordis, & motu animorū. Spiritu pauperes hi intelliguntur hoc loco, qui ſunt afflicti cordis, & turbatæ conſcientiæ, tum propter multas alias calamitates, tum præcipue propter iudicium peccatorū, quod ſibi imminere ſentiunt. Luc. 6. cap.

Spiritus ad hæc pro ui & potentia Chriſti diuina atq; uitali. 1. Pet. 3. Mortificatus quidem carne, ſed uiuificatus ſpiritu. Pulchre aſſerens in morte Chriſti ſpiritum, id eſt, uitam conſiſtere mortalium Spiritus. 2. Cor. 3. ipſa euangelij & gratiæ dei prædicatio, quę uni Chriſto tribuit omnia, cæremonijs, legalibus, operibusq;, atq; uiribus noſtris, nihil intelligitur. Sic apoſtolus non totam legem, neq; ſenſum legis Literā uocat, ſed ipſum doctrinæ genus totum quod ab illis tradebatur.

Spiritus interim nomen per antonomaſiam pro diuino ſpiritu ponitur. Mar. 12. cap. Propterea omne conuitium in ſpiritum non remittetur hominibus: Id eſt, pro uirtute & potentia, ſicut quum dicimus Apoſtolū pro Paulo. Spiritus, Id eſt, ipſa deitas aut deus ipſe. nam hic pro diuino ſpiritu ponitur. Spiritus pro donis ſpiritus. 1. Theſ. ſpiritum ne extinguatis. Et 1. Corinth. 14. cap.

Spiritus immundus ſatan dicitur, quia ſua culpa datam diuinitus puritatem amiſit, & quoniam immunditia delectatur, immunditiā in mundo fouet & plantat, omnemq; perſequitur ſanctimoniam.

Pro dæmonibus accipere ſolet ſcriptura, ut Epheſ. 2. Iuxta principem cui poteſtatis eſt aeris, qui eſt ſpiritus agens in filijs contumacibus. Et inuaſit Saul ſpiritum nequam. Et in euangelio: Dum immūdus ſpiritus exierit ab homine, &c.

Spiritus pro anima hominis. Ioan. 10. cap. Poteſtatem habeo ponendi ſpiritum uel animam. Et ſpiritus reuertetur ad deum: id eſt, anima. Spiritus hominis eſt, ut illud: Auferes ſpiritum eorum, & deficient. Item, Animæ iumentorum. Sic Salomon: Spiritus iumentorum deſcendat deorſum. Spiritus, pro increpatione cœleſti. Vnde Dauid, Ab increpatione ſpiritus iræ tuæ. Aliquando ratio, quæ præſtat animæ: ut in Dauide, Spiritus & animæ iuſtorum benedicite dominum. Item, pro ipſo deo: ut, Deus eſt ſpiritus. Itē ſpiritus ſanctus hoc uocabulo denotatur: Spiritus aūt ſcrutatur etiam ꝓfunda dei.

Spiritus dei, interim pro ira, indignatione & excandeſcentia dei accipitur, Zachariæ 6. Et requieſcere fecerunt ſpiritum in terra aquilonis. & 4. cap. Spiritum iudicij. Et alibi, Non tu es qui meditaris ſpiritu duro interimere eos. Spiritus dei, nō quo ipſe uiuit,

ſed quem

ſed quem ſingulis diebus effundit in corpora, atq; idcirco ſuum appellat. Gen. 6. Et cap. 1. uentus appellatus eſt ſpiritus domini & ſpiritus dei: Id eſt, uentus magnus. Item

Spirituum deus. Num. 27. Deus ſpirituum omnis carnis: id eſt, qui nouit corda omnium hominum. Item ſpiritus furoris tui. Vel per flatum naris tuæ: Id eſt, quem emiſiſti, quia deus eſt autor flatuum & uentorum. Ideo dicitur naris eius: hoc eſt ab eo emiſſus.

Præſidium quoq; & auxilium dei uocari ſpiritum. Spiritus enim ante faciem noſtram Chriſtus dominus. Spiritus pro cura dei.

Spiritus pro ſententia dei, ut Eſaiæ 4. cap. Sufflante in eum ſpiritu dei: hoc eſt, ferente deo ſententiam.

Spiritus pro apparitione, ut ex Daniele 2. cap. conſtat. Et contritus eſt ſpiritus illius Græcus inquit, καὶ ἐξέστη τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. Et exceſſit ſpiritus illius. ubi exponunt per ſpiritum phantaſian: hoc eſt, apparitionẽ, quod tenuior uiſio, quaſi uentus diſſolutus ſit. Interdum ſignificat reuelationem, ſeu dogma (metonymice) non ipſum tantum dei ſpiritum. 1. Ioannis 4. Et Paulus: Spiritus, inquit, prophetarum prophetis ſubijciuntur, Potuit enim ſpiritũ pro doctrina, ſenſu, & mẽte enarratoris. Ea mens & is ſenſus prophetis ſubijcitur. Si cui uel melius uel appoſitius ſit reuelatum, ille protinus mentem in melius mutet. 1. Ioan. 4. cap.

Spiritus ſapientiæ, Epheſ. 1. & reuelationis poſuit Paulus pro ſpiritu ſapientiam conferente & arcana dei nobis reuelante. 1. Cor. 2. cap.

Spiritũ malum miſit, locutio eſt Hebraica, Iudi. cap. 9. id eſt, ſimultatem & odiũ inſæuit eis cacodæmon, domino iuſto iudicio permittente.

Spritus conturbatus Saulis & operationes impẽdiens liberas. primi Samuelis decimo ſexto capite: Spiritus dei dicitur, quo aliquando dominus illum exercebat iuſto iudicio ſuo, ſed occulto.

Spiritum Paulus Gal. 3. accipit pro gratia ipſa euangelica in cordibus credentium arrabone ſpiritus obſignata. Carnem uerò pro ipſa lege & meritis humanis. Adeò inquit, ſtulti eſtis cum ſpiritu cœperitis, nunc carne cõſumamini. Secundum ſpiritum ambulare, uide ſuprà in uerbo Ambulandi.

Spiritu orare, eſt ſpiritu ſine halitu ac uerbis ſolũ orare: at orare mẽte, eſt ipſo animo precari & orationis mentem aperire. Spiritus ille uitalis, de quo Paulus Ro. 8. loquitur. Nã lex ſpiritꝰ, inquit, uitę, ipſa uiuificans, illa fidei uis, imò ipſe dei ſpiritus, quo donati, ſcimus, quæ per Chriſtum nobis donata ſunt, uita, redemptio, & ſanctificatio.

Spiritus uerò compunctionis durus eſt, inflexibilis, inobediens, repugnans uerbo dei, & quaſi ſpina compungens, de quo ſpiritu legat Lector locum Act. 7. cap. circa finem: Et uidebit eo ſpiritu ſignificari mentem, quæ ueritati non modo obſtrepit, ſed & miſere mordetur & pungitur, Rom. 11. cap. ſicut ſcriptum eſt, Dedit eis deus ſpiritum compũctionis, Ein heſſiger, vnruvviger, pynlicher, verbeerter, beuuerglicher halsſtariger geiſt, der vvirt ab dem euangelio.

Spiritus rurſum fidei dulcis eſt & cõmodus, replet corda credentiũ gaudio & cõſolatione ineffabili. Spiritꝰ uerò cõpungens, qui mordet & exaſperat corda odio euãgelij, ut cordibus, auribus & oculis doleat audire aut cognoſcere euãgeliũ. Quo adfectu proprie Phariſæi laborabant, ſicut deſcribitur in Act. 7. Sic corde uelut ringi ac rumpere ac fremere facit ſpiritus cõpunctionis. Nam increduli audiẽtes euangelium, compungunt ur: id eſt, ringuntur & rumpuntur corde. Credentes uerò effundunt gaudio cor, & mirificam dulcedinem ex euangelica conſolatione deguſtatam ſentiunt.

Spiritus uertiginis, peruerſitatum, mendacij, ſoporis, ſtuporis & huiuſmodi: eſt nimirum deſtitutio à ſpiritu: hoc eſt, dono conſilij. Ezech. 16. Et Eſa. 28. Quoniam miſcuit dominus ſpiritum ſoporis, claudet oculos ueſtros. 3. Reg. ult. cap. Dedit ſpiritum mendacij. Qui ſpiritum uertiginis habent, non ſpiritum Chriſti poſſident. Sic Eſa. 19. Dominus miſcuit in medio eius ſpiritum uertiginis, & errare fecit Ægyptũ, ſicut errat ebrius & uomens. ſicut Rom. 1. cap. dicit Paulus: excæcatũ eſſe inſipiens cor eorum. Item, Tradidit in deſideria cordis eorum. Hanc pœnam minatur Moſes. Deut. 28. Percutiat te dominus amẽtia et cęcitate ac furore mẽtis, et palpes in meridie ſicut palpare ſolet cęcus, &c.

Spiritum mundi accipere, eſt humanam ſapientiam, ac diſciplinam accipere. 1. Cor. 2. cap. Nos uerò non ſpiritum mundi accepimus.

Spiritum

Spiritū ſanctum accipere, nihil aliud eſt, quàm externo manifeſtari ſigno, quod dei ſis, qui donum dei accipis. Act. 10. cap. Nam ipſe Petrus poſtea cap. 15. Spiritum ſanctum teſtimonium appellitat.

Spiritus ſeruilis, eſt mens mala, dura, & intractabilis, quæ non pudore, uel monitis, uel amore recti bonique, ſed minis & terrore coercetur. Eſt enim ſeruorum genus illiberale & improbum prouerbijs quoq; notatum, ſeruorū ciuitas. Ideo ſpiritus ſeruitutis, eſt adfectus ſerui captiui erga dominum, non filij erga patrem, qui habent ſpiritum adoptionis: id eſt, adfectum filiorum. Faciunt enim ſerui metu pœnæ quod faciunt, qui metus odij cauſa eſt. Qui hunc ſpiritū ſeruitutis accipiūt, illi dicunt iterum eſſe ſub lege, quia lex data fuit cum terrore. Exod. 19. De hoc ſpiritu Paulus loquitur Rom. 8. Itē, Spiritus quoq; timoris dicitur, quia timorem incutit.

Spirtuū atqui adoptionis accipere, Rom. 8. eſt libero ac hilari animo opera legis facere. Et quia hi aceperunt ſpiritum Chriſti, ſuauiter inclamant deum patris nomine. Id uerò inclamare, eſt ſecurum & hilarē confidere de eo. Dicitur & ſpiritus libertatis, ingenui enim ſunt, liberi & alacres, ultroq; faciunt quod parenti gratum eſſe ſentiunt. Ita & generoſa ingenia ultro ad uirtutes contendunt, à uitijs uerò abhorrent.

Summa, Omnis incorporea natura ſpiritus in ſcriptura appellatur. Vnde non Patri & filio, &c. ſed omni rationali creaturæ & animæ congruit.

¶ *Spiritus ſanctus*, eſt uirtus dei omniū uiuificatrix, ultrix, fotrix & conſummatrix, cuius ſolius adflatu fit, ut deum & cognoſcamus & amemus, ſimilesq; tādem illi euadamus. Qui ſpiritus eſt arrabo & pignꝰ gratiæ, & fert teſtimoniū cordi noſtro dum clamamus Abba pater, Rom. 8. & 2. Corint. 6. Spiritus dei, & ſpiritus Chriſti, & ſpiritus eius, qui Ieſum ſuſcitauit à mortuis, idem eſt dicere.

Appellatur autem nonnunquā à donis ſuis: nam ſpiritus interdum naturā ſignificat. Interdum uerò donum & operationem eius. Cum dicitur: Spiritus domini requieſcet, ſignificatur natura ſpiritus. Ita & ſpiritus dei dicitur ſpiritus patris, ſpiritus filij, ſpiritus uitæ, ſpiritus ueritatis, ſpiritus ſanctificationis, ſegregationis, promiſſionis, conſilij, fortitudinis: id eſt, ſpiritus qui adoptat, ſanctificat, ſegregat.

Quid quod apud prophetas eodem nomine exprimitur timor & pietas? ut non ſit aliud donum timoris, quàm id quod poſſit ſimul pietas ac religio dici. Et quoniā Chriſtus non ad menſuram accepit ſpiritum, ſed plenitudinem. de qua & nos, Vocat ſpiritum ſuum dicens: Quum uenerit paracletus, ſpiritus ſanctus, de meo accipiet. Vbi uerò ſubditur ſpiritus ſapientiæ & intellectus, & quod ſequitur per ſpiritum dona & operationes intelligere oportet.

¶ *Spiritum ſanctum* porrò dei & optimi patris adflatū atq; uiuificā aurā ſcriptura, nūc aquæ nomine, nunc ignis per metaphoram uocat, ut diuina omnia non niſi translatiue ſignificamus. Nam quo & ſpiritus dicitur, ſane trāslatio. Spiritus enim ſancti in cordibus efficaciter operatis, totumq; hominem interna & inuiſibili ui innouantis ſymbola ſunt, Aqua & aer, ſiue flatus aut uentus.

Aqua enim abluit, purgat, innouat, refrigerat, rigat, & ſteriles aliàs mentes ad fructificandum pietate fœcundat. Eſa. 44. Effundam ſuper ſitientē aquam, & flumina ſuper aridam, &c. Hunc eundem ſpiritum & dominus noſter Ioan. 7. cap. aquas uocauit. Eſa. 32. Ezech. 29. Flatus res eſt inuiſibilis, attamen efficax, immutans & quaſi uiuificans, & in uita conſeruans corpora noſtra.

Ignis porrò propter uim & uehementiam. Totū namq; hominē purgat, immutat, accendit, & uigorem ſuppeditat, ſordes peccatorū exurit, & in promouenda gloria domini prorſus ardentē reddit, accēdit atq; inuictū facit. Id quod in Apoſtolis plane appa ret, qui ſpiritu donato ignita uerba loquebantur & inuicta, ut uix in alijs æque declarā tum ſit illud Hier. 23. Nunquid non uerba mea quaſi ignis, &c.

Cæterum & ſpiritus nomen, qua crebrius uocatur, eadem ratione, uis hæc dei habet, quod uentus & aura, quibus hoc nomen ſpiritus primo inditum fuit, res ſint uiſibiles quidem, & à craſſitie reliquorum temporum remotiores, at miræ ſimul potentiæ & uirtutis. Quod & ipſum in die ſancto Pentecoſtes clare ſignificatum fuit, dum repente de cœlo ſonus, tanquam impetu uenientis flatus uehementis. &c.

Nunc *σφραγίδα* & obſignationem, quia eo diſcernuntur filij dei, à filijs diaboli, quique eum habuerint in æternum domini ſunt, & eos certificat, confirmatque.

Nunc

Nunc Arram, quia de plena iuſtitia ac fœlicitate olim conſequenda certificat.

Vnctio aliquando uocatur, quod ſicut per unctionem olim ſacerdotes & reges ad officia ſua deputabantur, & toti idonei declarabuntur, ita ad uiuendū & glorificandum deum, electi per ſpiritum dei inſtituuntur, & idonei non tam declarabuntur quàm efficiuntur. Vnde eſt illud. 1. Ioan. 1. cap. Et non neceſſe habetis, ut quiſquam doceat uos, ſed ſicut ipſa unctio docet uos.

Oleum lætitiæ & exultationis uocatur, de quo Pſalmo 44. Vnxit te deus, deus tuus oleo lætitiæ & exultationis. Vude Chriſtus ex Eſaia. 4. Spiritus domini ſuper me, eo quod unxerit me. Et diſcipuli Actorum. 4. cap. Ieſum quem unxiſti.

Paracletū porrò domin⁹ cognominauit, id eſt, non tam conſolatorē, q̄ exhortatorē & impulſorem. Nam miſſurum ſe illum pollicebatur, ut Apoſtolos omnia doceret, & à ſe dicta ſuggereret, ut teſtaretur de ſe, deniq; ut mūdū argueret, utrūq; ſanè in apoſtolis.

Digitus dei nuncupatur, hoc eſt, uis & potentia dei, ut alibi in tropo Digitus, oſtēſum eſt. Illo afflatu ſanctiſſimo eiecerunt dæmonia apoſtoli, id eſt digito dei. Et Exo. 8. Digitus dei hic eſt.

Donum dei, deniq; uocatur ipſe ſpiritus ſanctus, quem effundit deus in corda ſuorum. Io. 20. & Rom. 8. Porrò ſpiritus ſancti opera ſunt in ſanctorū cordibus, fides, pax, gaudium. Sic dona ſpiritus ſancti dicuntur, ut ſpiritus ſapientiæ, ſpiritus conſilij, ut dictum eſt. Vide D. Chryſoſtomū de Spiritu ſancto, de eius nominibus, & quomodo ſpiritus ſit multiplex, ad Annomium.

Spiritus ſancti officium & uirtus, eſt certificare corda de certa ſalute. Qui eſt arrabo ait Paulus Epheſ. 1. hæreditatis noſtræ. hoc eſt, uitæ futuræ hæredes. Obſignati eſtis, ait Paulus, quemadmodum tabulas obſignamus in pactis, &c. Hanc obſignationem qualis ſit, clarius explicans, Spiritus promiſſionis ſanctus, inquit, illud eſt obſignatum, quo obſignati eſtis.

Promiſſionis autem ſpiritum, hoc eſt, promiſſum ſpiritum uocauit propter frequentia prophetarum teſtimonia: item propter ampliſſimas Chriſti de ſpiritu ſancto promiſſiones. Notiſſimi ſunt loci, Eſa. 44. Ioel. 2. Ezech. 36. Ioan. 7. 15. & 16.

¶ *Spiritum ſuſcitare*, apud Hagg. eſt confortare & animare. Et ſpiritum, inquit, Zorobabel ſuſcitauit. hoc eſt, ſuo ſpiritu confortauit & animauit eos, qui ſegniores erant ac puſillanimes, dediq; eis intrepidos animos audendi & aggrediendi opus magna alacritate: hoc eſt, ut apud Paul. Spiritum non timoris, ſed fortitudinis ac ſobrietatis dedit.

Spiritus, primitias Chriſti tantum Chriſtiani habent: nam quemadmodū primitiæ frugum ac cæterarū domino conſecrabantur, quæ reſpectu totius ſeminis parum quid erant. ita & nos reſpectu gloriæ quæ nobis manet, primitias tantum ſpiritus Chriſti habemus, non decimas. Quia in hac uita non cōfertur perfectio & plenitudo ſpiritus. Ille interim mentes noſtras tantum occupat, & cœpta eſt in nobis iuſtificatio non conſummata. Habitamus etenim adhuc in carne impura, uſq; dum corruptibile hoc induat incorruptionem, & efficiamur toti noua creatura, &c.

Spiritum quieſcere ſuper Chriſtum, eſt in eo plene eſſe, non ſicut ſuper apoſtolos & prophetas particulatim. Eſa. 11.

Spiritus ueritatis dicitur, quia ueraces facit. Spiritu baptizari, eſt ſpiritu ſancto ampliter donari, quo Chriſti iam ſimus, deum patrem inuocemus, & ad gratiā eius uitam comparare ſatagamus. Eſt enim in translatione baptiſmatis ſignificata amplitudo & uis effuſior ſpiritus ſancti, qua quaſi iunguntur atq; immerguntur, qui Chriſto credūt.

Spiritum ſanctum accipere, uarie in ſcripturis dicitur. uide ſuprà in tropo Accipere.

Spiritus pro anima. Zach. 12. cap. Et fingens ſpiritus hominis in eo. Spiritus feruor, quid ſit in tropo Feruor, oſtenſum eſt.

Spiritus, ſummà ſignificat uim arcanā & energiā, qua aguntur mentes ſi ad ſancta.

Spiritus ſanctus, ſpūs Chriſti & dei: ſi ad impia, ſpūs malus, Atis, diabolus & ſatan.

¶ *Sponſos*, maritos appellare: ſponſas, uxores, loquendi ſcripturæ modus eſt. Sicq; ut etiam ſponſum, uirum ſcriptura uocet, ac è regione uirum ſponſum. Mat. 1. Iacob autem Ioſeph uirum Mariæ genuit.

¶ *Spurcus*, pro ocioſo & inutili. Eph. 4. Omnis ſermo ſpurcus ex ore ueſtro ne procedat. i. ſuperfluum & intempeſtiuū, qualis ſcurrilitas eſt & fœde dictum. Vide Theoph.

Strabi-

¶ *Stabilire* aliquem frumento & uino, pro donare aliquem abundantia omnium rerum, Gen. 27. Frumento & uino & oleo ſtabiliui eum: hoc eſt, donaui illum abundantia omnium rerum, eamq; illi imprecatus ſum à deo.

¶ *Stare* familiare tropo ſcripturæ, eſt permanere, perſeuerare, & in re aliqua multum eſſe, ut ſtare in uia peccatorum. Pſalm. 1. Et in uia peccatorum non ſtetit: id eſt, permanſit, perſeuerauit, ſed agnita peccati turpitudine, de uia peccatorum ad uiam iuſtitiæ ſtatim regrediuntur. Sic enim ſtare, pro diligenter obſeruare, nuſquam diſcedere. Apoc. 12. Et draco ſtetit ante mulierem. Stetit uerbum, emphatice accipiendum.

Stare enim plus eſſe dicunt Hebræi, quàm ire, & ſedere plus quàm ſtare. Sic leuius eſſe, obiter accedere placitis malorum, quàm animum in more inſtitutoq; eorum uelut ſtatuere & figere, & hoc minus, quàm ita illis ſe addicere, ut tanquam unus ex eis maliciam palam profitearis, &c.

Stare & pedem figere, eſt maius quàm ambulare, qui ambulat facile poteſt reuocari ab inſtituto. Verũ qui ſtat adeoq; pedẽ figit, illi ſam placet peccatũ radicesq; agit, & diffi culter ab eo euellatur, den hals ſtrecken. Et hoc Heliæ: Viuit dñs in cuius conſpectu ſto. Hoſ. 10. A diebus Gabaa ò Iſrael peccaſti. Ibi ſteterunt: hoc eſt, in eadẽ perfidia & malicia ſubſtiterunt, actis in altum impietatis radicibus quo minus dimoueri ſuſtinemus.

Stare, ire, uitę coniunctionem & morum cõſpirationẽ ſignificat, ut in allegato. Pſal. 1. Qui non ſedit, omnem penitus uerſutorum conſuetudinem, ſocietatem, conuictum, cõmertiumq; denotat, & condemnat per metonymiam ſacræ linguæ peculiare. Et alibi Pſalm. 26. Non ſedi cum hominibus uanis, &c. Hic quiuis uidet, ſedere, ingredi cum malis poſitum pro conſpirare cum eis & ſcelerum inire ſocietatem. Obſeruauit Kimhi omnem hominis uitam eundo, ſtando & ſedendo peragi. Nam iacere ſub ſedere comprehenditur, quanquam etiam iacendo nihil ferè geramus.

Stare nonnũquam uerbum eſt caſtrenſe, aut forenſe. Qui enim bello capti ſunt hac conditione domum remittuntur, ut ſe ad certum aliquem diem ac locum pretio redemptionis ſtatuant, Das ſie ſich ſtellend. Gen. 30. Statueruntq; ſe coram Ioſeph. Item, Stare pro ceſſare. Gen. 29. cap. Et ſtetit parere. Item, pro tardare, differre, moram nectere capitur. Gen. 45. Deſcende, ad me ne ſtes. Item, pro manere. Exod. 9. Et nõ addidit ſtare.

Stare in fœdere, eſt acquieſcere fœderi. 4. Reg. 23. Populus oĩs ſtabat in fœdere. Noſter Interpres, Acquieuit fœderi. Idioma Latinis, ptritũ, quoties dicunt: Stare pacto, Stare ſub manu aliorum, ſeu conſtitutũ eſſe, eſt ad nutũ alienum regi ac duci. 1. Paralip. 23.

Stare ſuper anima: id eſt, pro ſe tuẽdo, dimicare aduerſus hoſtes. Eſter 9. Et non robur ad ſtandũ: hoc eſt, ſtare nequiũt. Quo tropo uix quiſquam alius uulgatior. Stare cõtra ſanguinem proximi tui. Leuitici 19. cuius tropi is eſt ſenſus: Partes adeſſe occidentibus innocentem. Moſes autem prohibet: Non inquit ſtabis contra ſanguinem proximi tui: Id eſt non eris in cauſa quod occidatur proximus tuus. Hebraiſmus. Quaſi dicat, Non ſolũ non occides proximũ tuum, ſed etiam cædis illius cauſa non eris.

Stare à dextris, eſt potenter accuſare. Zach. 3. Et aduerſarius ſtabat ad dexterã eius: hoc eſt, iudicare humanitatem Chriſti, utpote innoxiũ, tametſi accuſet Satan. Pſal. 108.

Stare ad hæc à dextris cuipiam, eſt cauſam illius in iudicio ſuſcipere, illiq; patrocinari uel in conflictu contra hoſtem ſuppetias ferre.

Hinc ſumpta metaphora. Stare à dextris, idem eſt quod defendere, aſſerere, & eripere. Pſal. 16. Quoniam à dextris eſt mihi, ne mouear.

Stare Chriſtum ad dexteram dei in cœlo, & ſedere. Act. 8. Sedendi enim habitus regnantium eſt: at ſtandi ad occurrendum & auxilia ferenda accinctorum.

Stare coram filio hominis. Luc. 21. cap. eſt uincere affectus, & non ſuccumbere malis. Vel, eſt ſeruire filio hominis, & ſuccinctis lumbis operiri aduentum eius ut cum ipſo ingrediamur ad nuptias. Stare regnum, ſignificat florere, retinere potentiam non inclinatam. Danielis 11. capite. Stare inſuper interdum idem eſt quod in fide conſiſtere & firmum eſſe. Rom. 15. cap. Domino ſuo ſtat aut cadit. Inde calumnia Hebræis à ſtando dicitur, ſicut Latinis ſtatua. Et Rom. 5. cap. In qua ſtamus: Id eſt, firmi ſumus, & gloriamur nos cœleſtis gloriæ & uitæ æternæ eſſe participes.

Standi porrò uerbum pro accedendi, perinde capiunt, quomodo Græci παρεστῆναι Eſaiæ 47. Sta cum incantatoribus tuis, uel tum quæſo adeas auxiliares, & incantatores tuos. Sicq; per ſtandi uerbum, efferunt adire iudicem aut iudicio ſiſti.

Stare in iudicio, per metaphoram pro uincere iudicium, cauſamq; approbare accipitur. Latini uerò contrario huius utuntur, cadere cauſa, quanquam & Terentius dixit: uix ſteti, pro uix fabulam approbaui, id eſt uix approbatus ſum à populo, Pſalmo 1. Qui non ſtetit in iudicio. Standi ſeu Aſtandi quoq; uerbū Hebræis pro miniſtrandi uerbo uſurpatur, Lucæ 4. Et aſtans ſuper illam. Hinc Stare coram domino, ſchema eſt Hebraicum, pro miniſtrare, Lucæ 1. cap. Stans coram domino. Quaſi dicat: Miniſter ſum dei, aſtans ad iuſſum eius. Similiter Stare in conſpectu dei. Vel: Stare ante dominum eiuſdem ſpeciei. Nam quoq; ſignificat ſeruire deo: metaphora ſumpta à miniſtris regum: qui in conſpectu principum conſiſtunt expectantes mandata, quę ſimul atq; dicta ſunt exequantur è ueſtigio: Vnde ſtare coram rege, Vel, In conſpectu regum ſtare, eſt in aula uel regia regis aut principis eſſe: hoc eſt, regi miniſtrare & honeſtis fungi, puincips, Pro uerb. 22. Et Daniel. 1. cap. Et dimenſum conſtituit illis rex, &c. ut quidam illorum ſtent coram rege. Gen 41. cap. Triginta annorū erat Ioſeph, quando ſtetit coram Pharaone.

Stare enim eſt miniſtrorum. Angeli enim dicuntur ſtare. Hebr. cap. 1. hoc eſt, miniſtrare. Deut. 1. cap. Qui ſtat coram te, uel miniſter tuus.

Stare contra aliquem, eſt reſiſtere. Deut. 11. Nullus ſtabit contra uos, id eſt, nemo reſiſtet uobis. Item, Stare pro habitare Hebræis. ſic Exod. 8. Hebræus habet. In qua populus meus ſtans ſuper eam. Sic Germanice dicimus, der ſtat zu Fryburg, zu Paryſs.

Stare autem ſuper ſpeculam & cuſtodiam mentis. Eſa. 21. cap. eſt uigilare & cuſtodire ſe ab omni inquinamento. Nam qui ſuper cuſtodiam ſtat, is mentem ſuam ab omnibus eam demigrare facit, cuſtodit, maxime à uoluptatibus, à crapula, à diuitiarum congregatione, à faſtu & ambitione, & à cæteris huius mundi curis. Cōmendatur hoc Tropo uigilantia, qua uirtute & concionatore opus eſt, ut ſemper ſit ſobrius mensq; ſecum habitet, ſpectans quæ ſit uoluntas domini, & quid reuelari uelit.

Stare ſuper cuſtodiam die ac nocte. Eſt perſeuerare in proſperitate & aduerſitate. Tim. 1. Vigila in omnibus obdura in perſecutionibus. Sic & Hier. 13. cap. Stabis anteme: id eſt, imbueris prophetico ſpiritu. Sic Moſes & Samuel ſteterunt ante me.

Stare ſuper pedes. Ezech 2. Eſt firmiter & imperio dei, & in quadam diuina ſtare ſuper ſpeculam, cuſtodiā, ut ſuprà Stare in medio, eſt conuerſari & ſurgere more ſcripturæ, id quod legis ſubinde, Surrexit propheta, &c. Mat. 24. Surgēt pſeudo, pphetę: id eſt, ſtabunt, in populo erigentur. Quem eñ ſurgere dicis, eundē ſignificat & ſtare. Ita Deu. 18. dicit dominus, Excitabo uobis prophetam de medio fratrū ueſtrorum. Huc uidetur Ioan. reſpexiſſe, quum dicit: Stetit in medio ueſtri: id eſt, conuerſatus eſt inter uos, non minus triginta annis, quem ob eius humilitatem non agnouiſtis. Stare ſuper negotio, eſt, præfectum eſſe negotio, atq; hoc frequens eſt, quod ſtandi uerbum pro accinctum eſſe, ad aliquod negotium ponitur & miniſtrandi, primi Eſdræ ultimo capite. Stabit omne uerbum. Locutio eſt, Deut. 19. hoc eſt, accuſatio ipſa erit ſtabilis & rata, ſi duo aut tres teſtimonium dixerint.

¶ *Statuere* uerba ſeu ſermones, pro implere. Dan. 9. Et ſtatuit ſermones ſuos, quos locutus eſt ſuper nos: id eſt, uerba ſua compleuit, & ut minatus eſt, perfecit, nec iacere permiſit, 1. Samuelis 15. capite, Statui uerbum domini hoc eſt, impleui iniuncta, delere Amalec ſuper terram. Statuere atqui faciem, eſt auertere faciem. 4. Reg. 8. capite, Statuitq; faciem ſuam & poſuit in confuſionem. Statuere cultrum in gutture, eſt nihil decernere ſine fide. Prouerb 23. Et ſtatue cultrum gutture tuo.

Statuere uota, pro ratà habere, Num. 30. cap. Item, ſtatuere legem, pro ſtabilire, pro implere & fulcire. Rom. 3. Mat. 5. cap. Legem domini ſtatuere pro implere. Item, pro facere. Pſalm 37. Tu ſtatuiſti omnes terminos terræ. Septuaginta, feciſti.

¶ Hinc Cock, *Statutum* & legem Hebræis ſignificat, ſæpe tamen pro rei cuiuſq; proprietate & natura accipi ſolet. Sic lunæ certæ uiciſſitudines. Hier. 31. Chock dicuntur. Et 31. Cœlorū & terræ certū ordinē eodē noīe uocat. Itaq; partē legis, quam Sophonias 2. inſtare iudicat, ſtatutā ac decretā ultionē de populo Iudaico ſumendā, intelligent Theologi. Quum uelut quiſquiliæ diſpellendi erant. Antequā ergo hæc lex, hoc decretū æditur, & ultio iam de populo iſta exitialis ſumatur. Propheta hortatur ut reſipiſcāt, & ſeſe uelut diſperſas uentisq; expoſitas paleas colligant: hoc eſt, ab impietatis diſperſione, & toto pectore diuino uerbo addicant. Statutū ppetuū in generationibus ueſtris. Leuit. 33. ritus iſte erit uobis perpetuo obſeruandus quocunq; tempore dixeritis.

Statuo

Statuto mundi,pro ſtatuto ſempiterno celebrabitis,Exodi.12.In Statutum iudicij,id eſt,in ſtatutum ſanctum,lege & ſtatuto perpetuo,Num.27.cap.

¶ *Stathera*,pro iuſtitia.Hoſ.12.Chanaan in manu eius ſtathera.Stathera Chriſtus eſt qui ad penſandum uitæ noſtræ meritum uenit, ut ſecum iuſtitiam ſimul & miſericordiam detulit.Hiob 6.cap.Vtinam adpenderentur peccata mea, quibus iram merui,& calamitas quam patior,in ſtathera.

¶ *Stellarum* nomine præfectos eccleſiarũ ſignificari intelligimus, ut Apocalyp.cap. 1.& 12. apparet. Et habebat in dextera ſua ſtellas ſeptem. Et Danielis 12. capite. Stellarum quoq; nomine filios Iſrael ſignificari,ex pollicitatione Abrahæ facta, Geneſis 15. capite adparet.Item ex Ioſephi ſomnij interpretatione,eiuſdem 37.Inſuper ex Moſi dicto,Deuteron.1.Eſtis hodie ſicut ſtellæ cœli plurimi.Apocalyp.12. cap. Stellarum ſignificatione Apoſtoli denotantur,Apocalypſis,Et in capite eius corona ſtellarũ duodecim.

Stellarum appellatione filij deorum uocantur, Iob 28.quòd hæ inuitentur ad laudandum deum. Filij deorum,pro filijs potentum & magnatum,Pſal.29.

Stellarum autem caſus,clarorum uirorum ruinam ſcriptura ſtellarum caſum appellat.Tale quædam & Ezechiel uigeſimoſexto contra principem Tyri dicit. Et Eſaiæ decimo quarto capite, Quomodo cecidiſti è cœlis Lucifer, &c. Loquitur autem de caſu Nabuchdonoſor,cuius mortem comparat ruinæ Luciferi, ſtellæ matutinæ & exciſioni proceræ arboris. Quaſi dicat. Nihil talium tibi eueniſſe oportebat, qui in terris ſimilis eras Lucifero,quam ſtellam nemo è cœlo detrahere poſſet.

Stellæ poſtremo dicuntur libro Iudicum cap. 5.pugnaſſe aduerſus Siſſeram, faciem prouerbialem habet,ſignificans uullam proſperam fortunam à parte Siſſaræ ſtetiſſe. Nam quoties etiam nobis nulla fortuna arridet,dicere ſolemus, nulla ſtella mihi lucet, aut ſtellæ etiam mihi reſiſtunt,quo ſignificamus,omnes creaturas,tam terreſtres,quàm cœleſtes nobis exitium minari.

¶ *Stillare* uſurpat Hebraiſmus non raro pro docere,eloqui, prophetare,concionari & prædicare,Sicut ferè eadem figura pluuiam ſcriptura uocat doctrinam.Pſalmo ſexageſimoſexto,Pluuiam fœcundam ſegregabis deus hæreditati tuæ,Vbi loquitur de doctrina Euangelij, per Apoſtolos in mundum uulganda, Amos capite ſeptimo, Tu dicis:Non ſtillabis ſuper domum idoli.Nam uerbum dei ſtillis comparatur, Deuteron.2. Et Micheæ capite 2.Ne ſtilletis,imò ſtillabunt.Eſt enim uſitatum quod uerbo Nataph ſtillauit,utuntur pro docere.Eſaiæ 2.Ezechiel.21.uſus eſt. Ebræis eſt, dura & acerba increpatione profundere,ut Græcis & Germanis,Mit beſen vvorten beſchutten:uel,Stillare prophetas dicitur,quod non totam dei iram inferant, ſed paruas ſtellas commina tione denuncient.

Hinc ſtillicidium Hebraico quodam idiomate eloquium prædicandi dicebatur, abeo q fluat,& ad aures perueniat audientium,ut in Michea clarum eſt:Ne ſtillando,inquit, ſtillent:hoc eſt,prædicando prædicent,uel loquendo loquantur.

¶ *Stigma* Græca uox,ſignificat aũt notam impreſſam,ſeu punctum. Ad Philip.agapen uocat,ſolent enim ſerui notari à dominis,ne quis alienus illos pro ſuis poſſet aſſererе.Stigmata Apoſtolus plagas & uulnera tum ad prædicationem,tum ob Chriſtum appellat:Gal.6.cap.Ego enim ſtigmata domini Ieſu in corpore meo porto,hoc eſt,ſtigmata & uibices acceptas è uinculis, lapidatione & uirgis ueluti certiſſima argumenta profero,quod fidelis ſim ſeruus Chriſti,cur ergo non creditis, & mihi non minoribus aut ignobilioribus notis illuſtri?

¶ *Stilus* hominis.Eſaiæ 8.cap.Et ſcribe illorum ſtilo hominis : id eſt, manifeſte quo omnis homo poſſit illud legere.

¶ *Stimulus carnis*, carnalis tentatio eſt, apud Paulum 2. Corinth.12. cap. Nam ſolet Apoſtolus uexationem carnis ſtimulum uocare:ſiquidem ſtimulus ſit quod pungat & adfligat.Neque eſt hic ſtimulus carnis,quo ipſa pungit,ſed quo pungitur. Adhæc Græcum exemplar habet, σκόλοψ τῇ σαρκὶ. Stimulus carni : id eſt, ſtimulus carni paratus,uel carni appoſitus:quod ſignificamus adiunctum eſſe,quo adfligat, uel contineat. Quaſi uoluiſſet Paulus dicere,quemadmodum ſolet indomito cani, palus ligari à collo, urſo circulus includi naſo, equo frenũ immitti in os, porco deſtinari palo fauces,ne ſcilicet uel nimium currant,mordeant,ferociant,aut laſciuiant: ita & mihi uſu uenit, qui habeo in meo corpore ſtimulum:id eſt , alligatum grauem & moleſtum palum, ne fero-

ciam ſcilicet,aut ſupra quàm par eſt me attollam.

Theophylactus per ſtimulum carnis intellexit ueneris incitamenta, quibus maxime fuerit obnoxius,ſed pericula,uigiliæ,carceres, uincula, itinera, labores in ſacratiſſimo corpuſculo non ſinebant impuros laſciuire affectus.

D.Hieronymus epiſtolam Pauli ad Galatas exponens refert quoſdam ſenſiſſe ſtimulum hunc fuiſſe corporis aduerſam ualitudinem,eſt quod Paulus crebro capitis dolore ſolitus ſit adflictari. Alij fuerunt,de quorum numero Aquinas eſt, annotante Eraſmo,qui exiſtimarunt Paulũ morbo laboraſſe iliaco. Reuera σκόλοψ palus præacutus eſt, hic metaphorice accipitur pro aduerſitate ſubinde excruciante carnem totumq; Apoſtoli corpus.

¶ *Struthionum* & Draconum nomine malicioſorum hominũ uita exprimitur,Hier. 14.Traxerunt uentum quaſi dracones,Iob 30.cap.Frater fui draconum & ſocius Struthionum.Struthio pro ſimulatore ſolet poni. Struthionum & Draconum luctus celebris in ſacris literis in deſerto horribiliter eiulantium.Et ubicunq; in ſcriptura mentio eſt illorum,ibi uaſtatio,horror & luctuoſa miſeria ſignificatur.Micheæ capite 1.Sic Eſa. 13.uſus eſt ſimilitudine Draconum & Struthionum in deſertis ululantibus. De uaſtatione Babylonis capite trigeſimoquarto, De uaſtatione regni Edom Hier. Thren.4. De uaſtatione Hieroſolymorum,&c.Sic & Micheas oſtẽdit uaſtationẽ regni Iſrael & Iudæ per Aſſyrium futuram.Ideo plangam & ululabo, incedam ſpoliatus & nudus, planctum edam,qualis eſt draconum, & ſicut Struthionum pulli eiulabo. unde ſuprà in nomine Dracouis.

¶ *Studia* accipiunt etiam Latini in malam partem ſæpenumero, pro factione,ſuſurrijs & conuerſationibus, pro audacibus & peruerſis conſilijs,adfectu & negocio cui quis deditus eſt.Eadem forma & Hebræi,Pſalm.13. Hierem.7.& 18. & 21.& 44.Similiter ſtudiũ & ſtudia Dauid Pſalmo nono, quod crebro & ſine intermiſſione ſumma cum diligẽtia exercetur: & ſtudioſum uocant,qui rei cuipiam irremiſſa diligẽtia incumbit.Pſaltes,Et ſtudia eius.Item,ſtudia pro uoluntate,ut Eſa.58.cap.Ecce quum ieiunatis,manent ſtudia ueſtra,&c.

¶ *Stultus*, ſeu Stultitia Hebraice Nabal. Verum non quamlibet ſtultitiam, ſed quæ ſit cum ſcelere coniuncta,hoc nomine ſignificat. Nam dicitur Nabali uitium oblatum Dinæ filiæ Iacob,Gen.34.Stuprum uirginis.Deut.22. Sacrilegium ex anathemate Hiericho,Ioſue 7.capite,Scelus admiſſum in uxorem Leuitæ,Iudicum decimonono capite,Vis illa pudicitiæ,quam perditæ nequitiæ & peruerſitatis facinora fuere. Hinc Abigail de uiro ſuo,qui durus & malitioſus erat,dicebat:Iuxta nomen ſuum ſe habet,Nabal uocatur & nequitia & peruerſitas cum eo. Sic & Hoſeæ 2. capite, Et nunc reuelabo perditam ſuperſtitionib⁹ & alijs uitijs uitam eius,coram oculis amatorum eius.Vtigitur folium,cui ſuccus ei defecit: item cadauer, eo quo exceſſerit uita, Nabal dicitur,ſic puto & nihili hominem,cui deſint recta ratio,ueræ uitæ ſuccus,Nabal nominare. Ideo ſtultos ſcriptura appellat,qui plane impij ſunt:hoc eſt, quibus deus curæ non eſt, quemadmodum Nabal erat ſtultus & lapis & planè impius.Et Hiob quinto, Ego uidi ſtultum radicem mittentem. Hic impios intelligit, quemadmodum è regione ſapiẽtes pro pijs accipit.Et Moſes Deuteronomij trigeſimoſecũdo, Sapienti opponitur populus Nabal.id eſt,ſtultus & non ſapiens,Pſalm. decimoquarto.Hinc Stultus etiam pro ignauo & ignobili quolibet,2.Samuelis 3.Num Abner morte ſtultorum morietur.Alij pro impio & nequam exponunt.Et Hieremiæ quinto capite, pro ignobili. Forſitan pauperes & ſtulti ipſi,unde Apoſtolus 1.Cor.1.cap.dicit ſtulta elegiſſe dominum non claro genere natos.Similiter Rom.1.cap.pro imperito:Sapientibus & ſtultis:hoc eſt, imperitis.Sic & pro ſimplicibus & incautis capitur Eſaiæ 35 cap.

Stulti dictio pro diuite:nẽpe,qui ſuis fidit diuitijs,Prouerbiorum decimono, Melior eſt pauper,ambulans in perfectione ſua,quàm peruerſus labijs ſuis & ſtultus.

¶ *Stultitia* hinc ſummum ſcelus Hebræis ſignificat. Hieremiæ uigeſimonono cap. Quo ſtulte peccauiſſent Iſrael,Ioſue 6. Et quia fecit ſtultitiam cum Iſrael. Septuaginta ἀνόσιμα, flagitium.1.Corinth.3.cap.Etenim ſapiẽtia mundi huius,ſtultitia eſt apud deũ: hoc eſt,impietas.Stultitiam ſupremum eſſe malorum omnium,in Paradoxis Tullius diſputat.Item ſtultitiæ nomen pro immundicia & idololatria Hoſeæ 2. Et nunc reuelabo ſtultitiam eius in oculis amatorum eius.

Stulti-

¶ *Stultiloquium*, μωρολογία, est non eorum modo, qui aliqua narrant turpia, ut risum moueant, & fatuitate simulata magis illudãt, sed etiam eis quibus placere desiderant, sed etiã eorum (ut ait Hieron.) qui sapientes seculi putantur, & de rebus physicis disputantes, dicunt se arenas littorum, guttas Oceani & cœlorum spacium terræq; punctum liquidò comprehendisse. Germani uocabulo nostro prope assequimur Græcanicæ uocis uim locos appellantes, Narrente ding vnd narren vverck.

¶ *Subitum*, impuisum scriptura uocat q̃d caro nõ puidet. unde Prou. 36. Vidi impiũ exaltatũ et eleuatũ, sicut Cedros Libani. Et 20. Extinguet lumẽ eius in mediis tenebris.

¶ *Subiici*, pro audire & morem gerere intelligit Paulus 1. Cor. 13. Subditi estote talib⁹.

¶ *Subinctiuis* & Coniunctiuis carent Hebræi. Item, Optatiuis, & Præsentis temporis Indicatiuis uerbi. Coguntur ergo ea præteritis, futuris, participiis, & imperatiuo sarcire. dicant itaq; Quur speraui: pro, Quur quum sperarẽ, Esaiæ 3. Quur igitur me sperante. Ezech, 16. Agerem: hoc est, agere possem. Quia ergo carent Subiunctiuis ideo futuris loco eius utuntur.

¶ *Stuprum* uocant idololatriam Hebræi, seu Iudæi, more scripturæ, qua homo coniungitur illegitimo, dum non deo uero, sed diis falsis subiicitur. Qui in hoc falsorum deorum cultu nascuntur, è stupro nati dicuntur, Ioannis octauo: Nos è stupro non sumus nati. Negant itaque se filii esse scortatoris ac stupratoris, eo quod deos gentium non colunt.

¶ *Subsannatores* in scripturis sunt, quibus uoluptas est contemnere uerbum dei & uidere, mentiunturq; omnia sub iudicio, & sunt uel Pharisæi uel gentes. De quibus Psal. 139. Vel qui deriderent, & quibus uerbum stultitia est, & qui iustitiam & sapiẽtiam dei contemnunt. Prouerbiorum 14. Et Psal. 1.

¶ *Sub*, præpositio pro In, ut Psalm. 66. Et exultaui sub lingua mea, pro in lingua. Et: Sub lingua labor & dolor.

¶ *Super & Supra*, Mem, super pro plus, Iudicum 2. capite, Et corrumpebant super patres suos. Mos est Hebræis, ut præpositionem Al, quæ supra aut propter significat, addant uoci Diber: hoc est, uerbo aut rei, & loco aduerbii totum proferri, neq; resolui debet apud nos & Græcos, in id quod est, propter uerbum tuũ: sed propter te. Sic & Deut. 21. cap. Propter sermones tuos.

Super tecta: hoc est, manifeste, & in propatulo. Esaiæ decimoquinto capite, In triuiis suis accinxerũt saccum, Super tecta sua, & in plateis suis omnibus, ipsa ululabit, descendens in fletu.

Super te, super illum, super me, idem ualet. hoc mihi uel tibi uel illi competit, decet, meæ, tuæ, aut illius partes sunt. Psal. 16. Sub se, pro apud se, uel semetipsum. Exod. 16. Habitet uir sub se, Septuaginta, apud semetipsum.

¶ *Sudor* pro labore. Gen. cap. 3. In sudore uultus tui uescêris pane.

¶ *Sulci* appellatione labor uenit, ut trituræ fructus laboris, Zach. 10. cap. Per cupiditatem meam, & castigaui eos, & congregati sunt contra eos populi, dum alligarũt se duobus sulcis suis. Et Prouerb. 13. Multi cibi in sulcis pauperum,

¶ *Substantia*, pro fide. Hebræorum 3. cap. Si sanè principium substantiæ usque ad finem firmum tenuerimus.

¶ *Substantiua* uerba omittunt nonnunquã Hebræi, ut Esa. ait, Super omnem aũt gloriam protectio, supple erit. Item, Hebræis nullum est uerbum compositũ, præter unum aut alterum, cogit eos necessitas, ut simplicibus pro compositis utantur, per antithesin Esaiæ 8. Non dicetis, pro non condicetis. Item, Substantiua duo sæpius coniunctione. Et, coniungunt Hebræi, quorum alterũ esset genitiui casus apud Latinos, ut Gen. 3. dolorem tuum & conceptum tuum, pro, dolorem conceptus tui.

¶ *Sulphur* propter grauem fœtorem, non male sacri patres, malam famam esse arbitrati sunt. Impiorum doctores & discipuli non sunt bonus odor Christi, sed fœtor sanæ & sulphur graueolentissimũ, quod pluente in ira sua domino, in eis abundat. De quibus Psalmus 10. loquitur.

¶ *Sues* in scriptura sunt, qui toti immersi uoluptatibus obscœnis, execrantur puram castamq; euangelii doctrinam, de quibus Mat. 7. cap. disserit. Et Prouer. 9. cap. Et 2. Petri 2. Et sus lota reuersa ad uolutabrum cœni. Ex Salomone Prouer. 28. cap. citauit. Ita il

li ſolent, qui poſt ſanctam euangelij doctrinam redeunt ad porcinam uitam. Plura de hoc prouerbio Eraſmus Chiliad. 3. Cent. 5. Adag. 15.

¶ *Superindui*, eſt 2. Cor. 5. cap. quicquid mortale & corruptibile in homine eſt à uita abſorberi, ut iam immortale ſit corpus, incorruptibile, & nullis obnoxium affectibus. Poſteaquam non uolumus exui, inquit Paulus, ſed ſuperindui, ut abſorbeatur quod mortale eſt à uita.

¶ *Super quò*, Hebraico ſchemate idem ualet, quod cuius cauſa, uel quur, ut Eſaias Super quo: uel, In quo, percutiam uos?

¶ *Superbia* non ſolum pro elatione animi uſurpare ſolēt, uerum etiam pro contumelia. Quandoquidem ſuperbi nihil non faciunt cum contumelia, Eſaiæ 9. In ſuperbia & in magnitudine cordis. Septuaginta, ἀφ' ὕβρεϊ in contumelia Prouerb. 13. Hier. 43.

Superbiæ uocabulum quoque pro erectionis autoritate ponitur. Eſa. 60. Ponam te in ſuperbiam ſeculorum.

¶ *Superbus* pro alieno. Pſal. 18. A ſuperbis libera ſeruũ tuum. Septuaginta, ἀλλοτρίων alienis. Item, pro præfracto, ad Titum cap. 1. Superbi & impij, ſuperbis ac inſidiantibus beſtijs conferuntur, uidelicet tigribus, leopardis, leonibus, lupis. Iob 40. Rugitus leonis, &c. In Hebræo habes quinq; nomina, quibus leo ſignificatur. Sic Eſau leoni rapaci confertur. Et Edom ſuperbis, & de Iſraelitis ac filijs Loth latrocinantibus. Et Madianitæ ſunt quadrinomines in ſcriptura, Madianitæ, Agareni & Cedareni uocantur. Hieremiæ 10. cap.

¶ *Superuenire* uerbum comprehendit expeditionem operoſam, ualidam impreſſionẽ & feruidum certamen, ut Lucæ 1. cap. Spiritus ſuperueniet in te. Non tantum cœlitus in te deſcendet, ſed molimine magno, & ut in te efficaciter operetur & agat, ſuperueniet. Habet enim emphaſim uerbum Superueniendi, quemadmodum & Lucæ undecimo capite, Cum robuſtus armatus cuſtodit atriũ ſuum, ſalua ſunt quæ poſſidet, cum autem robuſtior eo ſuperueniens uicerit eum, diſtribuit ſpolia eius.

Simile eſt propemodum & illud in Iob cap. 19. Scio quod uindex meus uiuit, & in nouiſſimo tempore ſuper puluere ſtabit. Quid eſt em̃ ſuper puluerẽ ſtare aliud, quàm ſingularem uim adhibere puluerī? Sic Germaniſmi quoq; ſuam emphaſim habẽt, vber ein ding ſton, vnd vber ein ding kommen. Notatur enim diligentia & cura magna, & ſingularis uirium intentio. Dicitur præterea ſpiritus dei deſcendiſſe ſuper Samſonẽ & in prophetas: id quod perinde eſt, acſi dixiſſet ſcriptura, Spiritus dei commouit Samſonem & prophetas, efficax in eis fuit, & potenter operatus eſt ea quæ uoluit. Superuenit ergo ſpiritus ſanctus in uirginem: id eſt, diuinam in ipſa uirtutem exercuit, ac ſine uirili ſemine fœcundauit.

¶ *Superſtitio* Græce δεισιδαιμονία, quam interpres ſuperſtitionem uertit. Coloſſ. 2. cap. Quæ inquit, uerbotenus quidẽ habent ſpeciem ſapiẽtiæ ac per ſuperſtitionẽ, &c. Superſtitio ergo uoluntaria religio & ſpontanea, quũ uidelicet quiſq; ultro ſibi religionẽ fingit, quam ſequatur. Nam θρησκία religio dicitur, & θέλω uolo. At mirum eſt quàm placeant, quæ à nobis ipſis confinguntur deo ſeruiendi formulæ. Sordent præ his quæcunque præſcripſit dominus, qui in euãgelio dixit: Si de mundo fuiſſetis, mundus, &c. Plus ergo ꝓbatur nobis religio, quàm ipſi ultro nobis confinximus, quàm quæ à deo uiuẽte & autore profecta eſt: unde uerò eſt quod multã apud nos autoritatẽ ſpecieḿq; tam boni, quàm ueri habeant traditiones humanæ.

¶ *Supplantare* ſignificat dolo & iniquitate quempiam opprimere, & fere utitur ſcriptura hóc uerbo, quum de pauperibus, pupillis & opprimendis loquitur. Sic Moſes ad uenam lo thonaph: id eſt, non ſupplantes, ne circumuenias, neue adfligas. Item & Leuit. 19. & uigeſimonono cap. pro circũuenire accipitur, ubi de emptionibus cauetur, ne quis in eis alium fraudet aut circumueniat. Ex his & alijs locis ſatis liquet Iona idem ſignificare, quod adfligere & opprimere, adhibito dolo & fraude, uti pauperes, peregrinos, fugitiuos, pupillos & uiduas, impij, diuites & potentes obterere ſolent, Hieremiæ uigeſimotertio, Ezechielis decimo octauo, & uigeſimo ſecundo cap. Vide & ſuprà Leuare uel Magnificare plantam.

Supplantatrix ciuitas, ut apud Sophoniam cap. 3. dicitur, quæ ſcilicet pauperes & adflictos ſupplantat, fraudeq; circumuentos oppreſſit.

¶ *Surgere* pro confirmare, aut arguere, aut ratum facere. Geneſ. 23. Et ſurrexit ager Ephro-

Ephronis, pro quo Latinus transtulit: Confirmatus est ager. Ager surrexit ipsi Abrahæ in spelunca & omnibus quæ ad agrum pertinent.

Surgere quoq; pro disponere, Iosue 1. cap. Surge transi Iordanē: hoc est, para te.

Surgere interdū, est iudicium exercere: manum extollere & idem est quod proferre, declarare contra hostem potentiam, & plerunq; deo attribuitur. Psalm. Surge domine: id est, profer, declara contra hostem in meam salutē, tuam potentiam. Ideo surge domine, metaphorica loquutio frequens in Psalmis & scripturis, qua deus uelut dormiens, quispiam, athleta piorum & adflictorum inclamationibus excitatur, cum scriptum sit, Non dormitat, qui custodit Israelem. Sic iacere enim, seu quiescere deus dicitur, dum sinit malos pro eorum libidine ferri. similiter Numeri 10. cap. Surge domine, more militis, dicit Exurge domine, ut audita tuba ad arma exurgere solet miles strenuus & impiger. Surgere, euigilantium & restitutorum est.

Hominis actiones, seu uitæ partes enumerat quatuor Dauid Psal. 139. sub allegoria præcipuarum hominis motionū: ut sunt, sedere, surgere, ire, cubare. Cogitationes, inquit, meas nosti à longinquo: Ergo per sedere, surgere, &c. intellexit cogitationes & consilia sedendi, surgendi, &c. hoc est, agendi, uel cessandi, &c.

Surgere porrò Hebraice kom, stare, persistere, manere, siue superstites esse, Iosue 7. dicitur. Non poterunt filij Israel surgere siue manere, seu stare coram hostibus suis: id est, subsistere. Genesis septimo, Et deletum est omne quod surgebat, siue subsistebat (alles vvas da vvas vnd vffrecht stund, quod erat in superficie humi ab homine usque ad pecus. Hic Kom uerò & Kama Hebræis non solum surgere, sed & stare & manere significat, ut in Esaia quum dicitur: Verbum domini stabit in æternum: hoc est, firmum manet. Hinc Resurrectio mortuorum, pro uita & duratione animarum etiam à Paulo capitur, quum ait: Cur, inquam, baptizantur pro mortuis, si mortui non resurgunt: hoc est, non uiuunt post hanc uitam. Quāquam Resurrectio æque pro carnis resurrectione accipiatur in loco. Et Matthæi 12. capite, Surgent Niniuitæ in iudicio. Ston, pro darstellen. Similiter Marci decimo capite, Non intellexerant discipuli quòd de resurrectione Christus dixerat, sed more Hebraico, surgere pro incolumem aut firmum manere. Sic surgendi uerbum Hebræis pro persistendi manendiq; uerbi accipi sæpenumero uidemus.

Surgere enim potest dici, & quod omnino non cecidit, quod semper retro iacuit. Resurgere autem non est, nisi eius quod cecidit. Iterum enim surgendo quia cecidit, resurgere dicitur. Re enim syllaba, iterationi semper adhibetur, sed & angeli, Quid quæritis aiunt, uiuentem cum mortuis? Surrexit. Quid autem surgit? nonne id quod cecidit? Anima autem non cadit. Diuinitas non cadit. Corpus cecidit. Corpus itaq; resurrexit, &c. Vide suprà in uerbo Resurgere.

Sugere ad hæc uerbum forense est apud Hebræos, significat dominium alterius uenire. Leuitici 25. capite, Ad depulsionem cedet: id est, sic eius possessione depellat. Ebræus dicit: suget.

Surgere pro patribus, est succedere. Numerorum 32. capite, Surrexistis pro patribus uestris: id est, successistis patribus uestris.

Non surrexit, locutio est, pro non natus est. Deut. 34. Et non surrexit ultra prophe ta in Israel, sicut Moses: hoc est, non natus est.

¶ *Suscipere* nonnunquam ponitur pro partes agendi, ut apud Tullium defendendi, fouendi ac patrocinandi. Hoc modo interdum in Esaia uidere licet, pro interpellare & defendere. Viduarum, inquit, ac pupillorum causam non suscipiunt. Et Psalmo tertio, Tu autem domine susceptor meus es. Id est, protector. Licet uerbum Suscipere, plus significet quàm protegere, quoties scriptura utitur, ut, Suscipiens mansuetos dominus.

Suscipere quoque pro approbare & amplecti ἀποδέχεσθαι. Actorum uigesimo quarto: Suscipimus optime felix. Sic Paulus Romanorum decimoquinto iubet, ut firmiores imbecilles suscipiant: id est, foueant, patrocinentur, consolentur. Quemadmodum aduocatus clientis causam suscipit, si cubi errare uidet, corrigit prædicatione, sciens hoc esse infirmarum conscientiarum consolationem. Suscipite, inquit, Paulus inuicem: hoc est, adsumite, alius alium adiungat & opituletur, ut respondeat illi: Infirmum in fide suscipite: id est, adsumite.

Suſcipere ſemen, eſt procreare liberos & poſteritati conſulere, profteritatiq; præeſſe gignendis liberis, Gene.38.& alibi.

Suſcipere porrò pro docere, Philip.4. Nam Latinis accipere aut ſuſcipere pro docere aliquando capitur,& pro molliter tractare, fouere,&c.

Suſcipere perſonam, eſt eis deferre & in gratiam eorum peruertere iudicium, Pſalmo octuageſimoſecundo, Simili modo faciem ſuſcipere dicimus pauperis, Geneſis decimonono capite, Ne ſuſceperis faciem pauperis, neue honores faciem præpotentis. Hoc eſt, ne habueris rationem pauperis uel diuitis, quando iudicabis. Et Faciem adſumere idem eſt. Vide Facies nomen. Item ſumere uultum, Geneſis trigeſimoſecundo capite, eſt idem quod ſuſcipere faciem alicuius, id eſt, reſpectum habere unius præ alio, facere aliquid ob huius præſentem petitionem, quod non facias petente alio, &c. Accipere uultum dicimus, primo Regum uigeſimoquinto capite. Vbi nos Honorandi uerbo utimur.

Suſcipere interdum faciem alicuius in re aliqua, eſt exaudire, Geneſis 19 cap. In hoc ſuſcepi faciem tuam, pro exaudiui te in hac re. Septuaginta, admiratus ſum. Et Geneſis 32. Forſitan propitiabitur mihi, fortaſſe ſuſcipiet faciem meam. Hebraiſmus eſt pro, Fortaſſe ſuſcipiet me fronte hilari. Vel honorifice excipiet. Suſcipere faciem denique pro honorare, Pſalmo 132.

¶ *Suſpenſus* pro ambiguo & dubio, Deut. 28. Et erit uita tua ſuſpenſa ante te, hoc eſt, in dubio erit. 1. Regum 2. Delictum ſuſpenſum.

¶ *Suſurrones* ſunt, qui alienant principem, & qui calumniantur uerbum dei, aut doctores uerbi, illi ſunt qui te iugulant, & iſtud eſt negocium Satanæ, Prouerbiorum decimooctauo capite, Verba ſuſurronum uerbera ſunt. Ad Romanos primo capite, Paulus uſus hac uoce.

Suſurrones ſunt qui in aurem obſtrepunt, & occulta maledicentia aut diſſenſionem moliuntur, aut odium alicuius rei inducere uolunt, Germanice, Ohren trager, Turpiſsimum genus hominum, quod omnibus ſeculis, & apud omnes Gentes peſsime ſemper audiit.

¶ *Suſcitare ſemen*, eſt inſtaurare poſteritatem, ut Geneſis trigeſimooctauo capite, Vt ſuſcites ſemen fratri tuo. Id eſt, inſtaures poſteritatem fratri tuo. Hoc eſt, procrees liberos qui cenſebuntur filij fratris tui, & de nomine eius uocabuntur. 1. Paralipo. decimoſeptimo capite, Suſcitabo uel ſuſcipiam ſemen tuum, hoc eſt, faciam te prole parentem. Erunt tibi filij & liberi.

Suſcitare autem uerbum, eſt ſe accingi & præſtare quod pollicitus eſt. 2. Regum 7. capite, Suſcita uerbum tuum, hoc eſt, accingere, & fac nunc quod ante hac pollicitus es. ſic Nehemiæ 5. Qui non ſuſcitat uerbum hoc. Verum ſecundum uirtutem uocabuli hebraici Kum ſeu Kom, æquipollet hic ſtatuendi & ſuſcitandi uerbum. Non ſtatuit uerbum meum, quod reddit Interpres latinus. Non impleuit opere. 1. Regum decimoquinto capite, Verbum dei erigi dicitur, quum factis exprimitur. Crebro obuiam fit idiotiſmus ille, Dominus ſuſcitat uerbum ſuum, pro eo quod eſt, quicquid ſe facturum recipit, id facit reuera, ſiue in bonum, ſiue in malũ. 1. Regum 3.& 12 &c. Et reſuſcitare mortuos Hebraico more, pro in uita ſuperſtitem manere, Ioan.6. Ego reſuſcitabo eum. Reſuſcitatio, eſt conuerſatio in uita.

Suſcitabit te ſibi deus in populum, modus & Hebraiſmus loquendi, Deut.28. Suſcitabit, Eriget. Id eſt, Faciet ut ſis ei populus ſanctus.

¶ *Surſum ſurſum*, Deorſum deorſum, modi loquendi ſunt, Deut.28. Aſcendet ſuper te ſurſum ſurſum: tu autem deſcendes deorſum deorſum. etc. Hebraiſmus, pro multis modis, aut longe erit ſuperior te: tu autem eris eo longe inferior.

¶ *Suſtentare* pro adiuuare, fulcire, firmare, Pſalmo nonageſimotertio, Miſericordia tua domine ſuſtentabat me, Septuaginta ἐβοήθει, adiuuabat. Et Pſalmo tertio, Quia dominus ſuſtentat me, hoc eſt, ſtabiliuit me. Quem enim dominus fulcit ac geſtat, is in ſumma rerum perturbatione ſumma pace & tranquillitate fruitur, ſciens ſibi omnia cooperari in bonum, ſemper in prouidentia clementis dei ſuſcipiã domino, & eximia quacunq; calamitate.

¶ *Suſtinere* deũ, eſt ſperare in deũ, & nõ frangi aduerſitatibus, ut Eſa.33. Domine miſerere noſtri: te enim ſuſtinuimus, uel expectauimus. Nã ſuſtinere & expectare dominũ

idem

Idem ſonant, eſt fidere certa uidelicet & indefecta fide, &c. Quid autem ſit Expectare uide in litera E.

¶ *Synagoga* Græca dictio eſt. Græcis autem ſignificat συνάγω, congrego, & συνάγειν cogere in unum, & συναγωγὴ, congregatio. Reuera ergo Synagoga eſt congregatio, conuentus, cœtus populi qua ſignificatione nos Chriſtiani dictione eccleſiæ utimur. Sed ponitur interim & pro loco in quo ſolet conuenire congregariq; populus: quemadmodũ & eccleſiæ uocabulum, quod & ipſum à Græcis tranſumptum eſt, proprie quidem cõcionem ſignificat, hoc eſt, populum euocatum ad audiendum de reipublicæ negotijs: Interim tamen & pro loco, id eſt, templo uſurpatur, in quo ſolet conuenire concio. Veteres ſcriptores eccleſiaſtici plerunq; ponunt Synagogam pro cœtu populi Iudaici, Eccleſiam autem pro communione Chriſtianorum. Equidem arbitror idem ſignificare Synagogam & Eccleſiam, ſed ideo nunc rarius nobis tribui uocabulum Synagoga, quod per illam plerique intelligunt Iudęorum cœtum, quo nomine ingratum & inauſpicatum cœpit haberi. Ergo ut doctrinæ apoſtolicæ nouum datum eſt nomen, & iam non dicatur Lex, ſed Euangelium, ica apparet Eccleſiam & non Synagogam appellare nunc, tam ipſam concionem fidelium, quàm locum in quo religionis gratia conueniunt fideles.

A Synagogis alienum facere. Aut è Synagoga eijcere, eſt excommunicare, è conuentu, congregatione ac ſocietate populi dei eijcere, condemnare aliquem impietatis & hæreſeos, habere pro exortibus fœderis ac populi dei, de quo Ioannes capite nono & decimoſexto loquitur.

T

Tabernaculi nomen non uacat myſterio, quod ſcriptura ſancta ſimilitudine eorum utitur, qui in tabernaculis habitant. Nam peregrini in hoc ſeculo ſumus, nec habemus hic manentem ciuitatem. Vide Baſilium Magnum in Pſalmum decimũquartũ, annotauit terrenam hanc habitationem, quàm ceu hoſpites in procinctu colimus Tabernaculi nomine ſiue Tentorij ſignificari. Olim autem Hieruſalem & Iudęa erant tabernaculum, nunc uerò totus mundus uaticinio Eſaiæ quinquageſimoquarto capite, Dilata loca tabernaculorum tuorum, & cætera. Et Paulus uſus eſt hoc uocabulo ſecundæ Corinthiorum quinto capite, Scimus enim quod ſi terrenum noſtrum domicilium huius tabernaculi deſtructum fuerit, ædificationem ex deo habemus, domicilium non manufactum æternum in cœlis. Ducta eſt metaphora à tabernaculis, quæ quod homini ſunt oberranti & nullas ſedes certas habenti, id eſt, corpus homini, ſcena quædam quæ marceſcit tempore & uetuſtate confecta ruit tandem. Non potuiſſet miſeriam & fragilitatem humani corpuſculi commodiore pinxiſſe typo quàm hoc. Per Tabernaculorum ſeu Tentorij inhabitationem, aliud quàm incertas ſedes & exilium intellexit?

Hinc & D. Petrus humanum corpus ſcenam ſiue tabernaculum uocauit 2 Petri 1. cap. Videlicet corpus ipſum & uas fragile uniuſcuiuſq; animæ fidelis, ſiue anima pij in hac mundi peregrinatione degens, ſubinde abſolui & eſſe cum Chriſto cupiens D. Petrus admodum extenuans dum non domum (corpus ſuum) ſed tabernaculum, tugurium appellat, ubi paſtores habitare ſolent. Hac forma loquendi (ut ſupra patuit) Paulus corpus domicilium, uas teſtaceum ſeu fictile nuncupat, duasq; facit habitationes, & duas peregrinationes.

Tabernaculum deinde quoque pro domo. 2. Samuelis decimo capite, Fugerũt unuſquiſque in tabernacula ſua. Hiob decimooctauo capite, Habitabis in tabernaculo eius. Et capite quinto, Et tabernacula impiorum non compareant. More Orientalium: habitant enim magna ex parte in tabernaculis, unde tabernacula pro domibus ſolent accipi, Hoſeæ duodecimo capite, Sic & Pſalmo nonageſimoprimo, uerſu decimo, uxorẽ intelligit & liberos, qui domi agere ſolent. Hinc quum ſcriptura uellet Iacob patriarcham à ſtudio uitæ tranquillioris & umbratilis commendare, teſtatur eum uerſatum in tabernaculis.

Tabernaculum adhæc pro æternitate accipimus, ut Pſalmo 14. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Quamuis in alijs locis nonnunquam opera exprimat.

Taber-

Tabernaculum & habitaculum cordis, & habitaculum mentis est. Nam sicut anima habitamus in corpore, ita per cogitationes habitamus in mente, Hiob 21. Et longe facies iniquitatem à tabernaculo tuo.

Tabernaculum uocat protectionem gloriosarum domuum, cuius usus erit, ut custodiant ab æstu in persequutione, ita ut per diem sol non urat nos. Hoc æstu solis sponsa denigratam se fatetur. At spiritus sanctus uenit super pios, & uirtus altissimi obumbrabit ipsis. Vnde & dicunt: Dominus protexit me in abscondito tabernaculi sui. Similiter defenduntur in die iræ, sicut tempestas erumpet super caput impiorum. Item, Tabernaculum ciuitatem munitam, ut Psalmo trigesimo, Proteges eos in tabernaculo tuo à contradictione linguarum.

Tabernaculum Mosaicum repręsentauit Christum & eius ecclesiam, Exod. uigesimo nono capite, Hinc tabernaculum ecclesia militans quoq; dicitur, Psal. 14. Tabernaculum dei Dauid uocat regnum dei, regnũ cœlorum, beatã sanctorum concionẽ, hoc per Tabernaculum & montem sanctum allegoricos significari uult, sicut Psal. 11. Cœlos per templum. In Tabernaculo fœderis, quod regnante Dauide in monte Zion erat, deus se peculiariter pręsentem populo Israeli exhibebat. Interiorẽ igitur illã & beatiorem dei in sanctis præsentiam adumbrauit, atq; ideo pro illa, per allegoriam non abs re positum est.

Tabernacula Cham Dauid Psalmo 78 dixit pro Ægypto, quia Mizraim, unde Ægyptij nomen Ebræis & originem duxerunt, filius Cham fuit, Geneseos 10 cap. Sic ait Dauid, Primitias uirtutis illorum in tabernaculis Cham.

Tabernaculum suum ponere in medio populi sui, Leuit. 2. Id est, Semper fauebo uobis, semper ero uobis.

Tabernaculum testimonij, Leuitici primo capite, Ad ostium Tabernaculi testimonij. Vel ad ostium Tabernaculi conuentus. Vel fœderis, id est, ad ostium atrij. Tabernaculum conuentus uel fœderis, proprie domicilium arcæ & altaris thymiamatis, id est, Sanctum & sanctum sanctorum significat: accipitur tamen aliquando pro toto ædificio illo.

Tabernaculum testimonij ideo uocatum est, quod illic conueniret cœtus Israel ad adorandum & sacrificandum.

Tabernacula dei sunt conuentus & congregationes populi, quæ est pulchra & sancta ecclesia, Numer. 24 cap. Quàm pulchra tabernacula tua. Et Prouerb. 14. cap. Tabernacula iustorum.

Tabernaculi ostium, pro ostio atrij, Leuitici quarto capite, Hic ostium tabernaculi accipitur pro ostio atrij. Tabernaculum sanctum, Exod. decimoquinto capite, Tabernaculum sanctitatis tuę, id est, ad tabernaculum sanctum, in quo tu qui sanctus es habitabis, intelligit montem.

¶ *Tacere*, in scripturis nonnunquam nihil aliud est, quàm quietam patientiam habere: qui tropus frequens est in sacris literis: Sic Exod. 14 cap. Dominus pugnabit pro nobis, & uos tacebitis? id est, quieti eritis, nihil ad rem facietis, sed agetis quasi negotij nihil ad uos pertineat, Esaiæ quadragesimoprimo capite, Taceant ad me insulæ, & gentes metuent fortitudinem. Sed ex capite trigesimo, eiusdem prophetæ patet, quid sit Tacere & Tumultuari: nempe alterum pati & quiescere: alterum moneri & monere omnia, & ut dicitur: Cœlum & terram miscere. Hoc Tacere & quiescere, Psalmo quarto, reperitur, & Psalmo 28. Huiusmodi uerbis ocium & securitatem quam habent, qui deo fidunt, significant.

Tacendi deinde uerbum pro obedire interdum positum reperimus, Psal. 36. Tace domino. Septuaginta ὑποτάγηθι, Subditus esto. Item pro auscultare, per metalepsi 1. Quienim silentium postulant, auscultationem quærunt, Esaiæ 41. Taceant ad me Insulæ. Itẽ, obliuiscì, Esa. 65. Ecce scriptum est coram me: non tacebo, sed reddam in sinu eorum, iniquitates uestras, et iniquitates patrum uestrorum. Fusius explicatum hunc Tropum reperies in uerbo Silere.

Tacere oculus dicitur apud Hieremiã Thren. 2. à fletu cessare, qui est oculorũ clamor & affectionum expressio. Neq; taceat pupilla oculi tui, inquit, propheta.

¶ *Tangere* pro uexare, Zachariæ: Qui tetigerit uos, tangit pupillã oculi mei, Psal. 104. Ne tangetis Christos meos. Item, pro miscere, Hoseæ 4. Et Sanguinem cum sanguine tetigerunt. Septuaginta, miscuerunt.

Tantummodo,

¶ *Tantummodo*, hortantis uox est, Iosue 1. cap. Tantummodo confortare, & esto robustus. Septuaginta ἀλλὰ, id est, sed.

¶ *Tegumentum* tectum pro peccato, Esaiæ uigesimo quinto capite, Et tegumenti tecti super omnes gentes.

¶ *Telas araneæ texere*, est huius mundi concupiscentia temporalia quælibet operari, quæ dum nulla stabilitate solidata sunt, ea dubio procul uentus uitæ mortalis capitur. Esaiæ quinquagesimonono capite, Telas araneæ texuerunt: hoc est, opera eorum splẽdent, & habent magnam speciem sanctitatis. Reuera sunt telæ aranearum, hoc est, uenenata & inutilia opera.

¶ *Tempestas* dictio Hebræis est, repentinus, summeq; uiolentus uentorum flatus. Vnde quæritur Hieremias, improborum iniurias, uentum esse urentem in uijs, quæ sunt in deserto. Dauid Psal. 55. hostium insidias atq; impetus tempestatem uocat: Expectabo eũ qui saluum me fecit à pusillanimitate spiritus tempestate. Tempestatis uocabulũ pro diuina & ualida potẽtia usurpat, Psal. 50. Ignis, inquit, ante ipsum præcedet, & in circuitu eius tempestas ualida. Ignẽ hic uocat spiritus, uirtutẽ illã efficacẽ, quam sub ab ęterno inseuit uerbo et legis deus, cuiusq; ardor in ipso statim gratię limine, mortaliũ eũ omnium, tũ Iudęorũ maxime corda uiolẽtius, quàm antea, & mouit, et partim ad uitã, partim ad interitũ excusit. Cæterũ tẽpestas ualida, seu turbo, ut uertũt Hebræi, eo sanè tropo, q̃ ignis, dei potentiam omnia in Christi aduentu proterentem deuastantemq; significat.

¶ *Templum* apud Hiere. 7. cultum dei significat. Templũ domini, inquit propheta. Cõplectitur nomine Templi, totum externum cultum diuinum. Item, Templum pro ijs qui in templo uersantur, Leuit. 19. cap. Significat quemuis locum, in quo populus dei conuenit ad uerbum, qui quum sit uere templum dei à se nõ inepte denominatũ. Quod autem Templum populum fidem significet, testatur Apostolus. 1. Cor. 3. Templũ enim dei sanctum, inquit, quod estis uos. Sic quoq; ecclesia & populum et domum significat. Hinc Paulus uocat Christianos homines templa uiua, templa dei spiritui sancto consecrata, Psalmo 10. Dominus in templo sancto suo. Dominus in cœlo sedes eius. Sedes dei est anima pia, ac sancta & cœlestis. Atq; sic in spiritu cœlum & terra conueniunt in unum, & nihil differunt, nisi fide & spe.

Templum dei hic mundus est, ecclesia catholica, & cuiusq; hominis cor fidele. Templũ domini, iuxta D. Hieron. est in quo habitat ueta fides, sancta conuersatio, omniũq; uirtutum chorus, Actorum 7. cap.

Templum dei prophanare & perdere, sunt hi qui pro euangelio humana docent. Et illi uocantur prophanatores. Econtrario Templum sanctificare, uera docent, & beneficijs inopes iuuant. Illi enim sunt uerum dei templum. Est autem unice delectatus Apostolus figura templi dei, de qua secundæ Corinthiorum sexto capite, Et Ephesiorum quarto capite.

Templum porrò dei, tabernaculum, sanctum dei, mons Zion, & huiusmodi uoces nunquàm sine magna emphasi ponuntur, & significant omnia illa fieri in spiritu, quæ fiebant in remplo corporaliter, Ezechielis capite trigesimoseptimo, Et erit tabernaculum meum cum eis, & ero eis deus, & ipsi erunt mihi populus. Et Psalmo centesimo trigesimoseptimo, Adorabo ad templum sanctum tuum. Hic cœlestis & sancta Hierusalem denotatur.

Templum Malachię 3 cap. humanam naturam quam deus uerbum susceptit, adpellauit. Ita etiam ipse dominus Iudæis Ioann. secundo capite. dixit: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Hoc explanans Euangelista adiunxit. Ille autem dicebat de templo corporis sui. Verba Prophetæ sunt hæc: Et confestim ueniet ad templum suum.

¶ *Tempus* hoc uocabulum non Hebræo & Philosopho idem est, sed nomen Temporis Hebrais significat theologice, statuta festa, item interualla dierum, quæ in annum concurrunt, ut Genesis primo capite, Quare ferè ubique redditur per nomen festum seu festiuitas, nisi cum de tabernaculo dicitur. Et erunt signa & tempora, inquit Moses, hoc est, non quod à philosophis mensura motus uocatur, & de quo Plato. De hoc tempore intellexit: Erunt in dies & annos. Sed hic tempora uocantur, ut dixi, dies stati ac solennes, quos Hebræi à contestatione atque admonitione Moadim appellant, à uerbo Adi, id est testatus est, quarum dierum frequentissima est

mentio

mẽtio in ſacris literis earum itaq; Sol & luna indices ſunt: ad ſolis enim ac lunę curſum, huiuſmodi dies celebrantur & repetuntur.

Moed ſignificat ſtatum, fixum & certum tempus. Hinc commune nomen in Bibliis eſt tabernaculo fœderis quod iſtic certæ feſtiuitates, in certo loco, certo tempore, & certis ritibus fierent. Quod Græcis καιρὸς dicitur, hoc Hebræis Moed.

καιρὸς non tempus quoduis, ſed certum & oportunum temporis articulum ſignificat Gal. 4. cap. Et Eraſmus in Annotat. in nouum Teſtamentum in primum cap. Actorũ: Domine num in tempore hoc reſtitues regnum Iſraeli? καιρὸς hoc loco, inquit, plus quid dam eſſe, quàm χρόνος. Hoc enim proprie eſſe quoties de genere ſeu modo ſpatio'ue tẽporis agitur, ueluti ſeculum, annus, dies, menſis, hora. Illud autem articulum ipſumq; momentum ac punctum (ut aiunt) in quo ſit agenda, quod καιρὸς ſit cum ſentimus opportunitatem rei gerendæ. Quanquam apud Græcos καιρὸς nonnunquam pro χρόνος uſurpetur, at non contra.

Tempus ſeu καιρὸς hinc ſcriptura pro oportunitate & occaſione uſurpat, Romanorũ decimotertio capite, Et hoc quum ſciatis tempus, quia iam hora eſt nos à ſomno ſurgere. Et Coloſſ. quarto capite, Sapienter ambulate redimentes tempus. καιρὸς hic non tempus modo ſignificat, ſed & occaſionem & opportunitatem temporis. Et Epheſiorum quinto capite, Redimentes occaſionem aut tempus. Hortatur Apoſtolus ut prudentes ſimus omniumq; rerum diſpendio redimamus ueram parandæ ſalutis opportunitatem, ne uſpiam excutiamur à parte ſalutis per corruptiſſimum illud ſeculum, in quo agimus, ſed probemus potius quæ ſit uoluntas domini. 1. Theſſal. 4. cap.

Antiqui pingebant Occaſionem deum, quæ fronte eſſet capillata, qua parte comprehendi poſſet. Hoc figmento uoluerunt opportunitatem & occaſionem temporis ſignificare, qua quæque res ſit agenda, quæ ſi negligitur, à poſteriori parte calua amittetur. Significat etiam καιρὸς aliquando periculum. Senſus ergo Pauli eſt, Obſeruate occaſionem & opportunitatem temporis, ut euitetis periculum. Nam tempora periculoſa ſunt, ſi non opportune & iuxta occaſionem ambulauerimus.

Tempus inſuper pro anno accipi conſtat Danielis ſeptimo capite, Vſque ad tempus & tempora & dimidium temporis. Tempora iuxta Hebraici ſermonis proprietatem qui & ipſi dualem numerum habent duos annos aut tres præfigurant. Vt ſenſus ſit prophetæ: Vſque ad tempus & tempora, & dimidium temporis, hoc eſt, annos tres cum dimidio. Sic etiam metaphraſtes Ioannis: Et data eſt ei poteſtas, ut faceret bellum menſes quadraginta duos. Ecce totidem menſes faciunt annos tres cum dimidio. Et tanto quidem tempore prophanatum erat ſub Antiocho templum, qui & ipſe Antichriſti figura. Et capite duodecimo, Ad tempus & tempora & dimidium. Ioannes claram paraphraſim poſuit, dicens: Ad modicum tempus: quo modo loquendi frequenter utitur, quoties breuitatem huius uitæ iudicare uult. Nam quia hebdomada abbreuiati temporis ſymbolum eſt. Sic Ioannes Apocalypſis capite undecimo, dicit corpora prophetarum per tres dies & dimidium, non poni in monumentis. Item capite decimotertio, deſcribit per menſes quadraginta duos, qui & ipſi tres annos cum dimidio reddunt. Et infra dies mille ducentos nonaginta, & iterum dies mille ducentos triginta quinque, circiter tres annos cum dimidio conſtituunt.

Tempora porrò modus loquendi eſt cum annorum multitudinem et longa tempora ſignificant. Dimidium uero temporis, ſignat ablationem & euerſionem. Tempus, Tempora igitur, & dimidium temporis Apocalyp. 10. cap. ſignificari putant, diem pro anno accipiendo.

Tempora & leges mutare, eſt doctrinam apoſtolicam peruertere, ad ſuum beneplacitum accommodare, iuxta humanas traditiones & contra dei legem et euangelicam libertatem, Danielis 7. cap.

Tempus nouiſsimum in ſcriptura, omne illud ſpacium à natiuitate & aſcenſione Ieſu Chriſti, uſq; ad conſummationem ſeculi, quicquid interim geſtum eſt, aut fiet adhuc, dicitur fieri in nouiſsimis diebus. Tempora extrema Apoſtoli uocant, quibus deus miſit filium ſuum, Gal. 4. Quibus Chriſtus ipſe docuit, quibus nihil præter Chriſtum doceri uult. Sicut in Epiſtola ad Hebræos inquit: Loquutus eſt patribus per prophetas. extremus autem diebus loquutus eſt per filium. Item, Termini ætatum. 1 Cor. 10. capite,

ultima

ultima ætas est à Christo ad consummationem seculi. Nouissima hora à Ioanne appellatur.

Tempus exactum ac finitum, dicere impletum, mos quoq; scripturæ est, Actorum. 2. cap. Quum impleti essent dies Pentecostes, id est, euoluti iam ac transacti. Ita Lucæ capite 1. Quum iam impletum esset tempus Elizabeth pariendum. Et Exodi. 24. cap. Implebo dies tuos, pro eo quod est, non abbreuiabo eos, sed faciam diuturnos. Sic ad Galatas 3. capite. Vbi autem tempus fuit completum. Et ad Ephesios, Plenitudinẽ temporis uocans, quod Hebræi Statutum: nam Hebræi zoah quod militiam significat, & tempus statutum ac exercitum. Nouissimi dies in quibusdam scripturæ locis uocantur, in quibus nasci & debebat Christus, per quem dimissa sunt peccata nostra.

Tempus salutis dicitur. 2 Cor. 6. dum adflictus salus opus est, & à deo succurritur: Ecce nunc tempus acceptum (inquit Esaias quadragesimonono capite) Nemo differat, nemo procrastinet pœnitentiam.

Tempus matutinum, pro, prosperitate & secundo & prospero tempore ponitur, sicut uespera & uox, sæpe pro aduerso & infelici accipitur, autore Kimhi Psalmo centesimoquadragesimotertio.

Temporibus confortari, apud Danielem undecimo, est gesta temporum feliciter, & infelici æuo perfrui, uotisq; prosperari.

A Tempore usque ad tempus, Locutio est apud Ezechielem quarto, ueluti si dicatur, à uespere usque ad uesperam. Licet quidam perperam ab Anno usque ad annum intelligi putent. A tempore, inquit Propheta usque ad tempus comedes illud, Non ab anno in annum.

¶ *Tenebræ* tribulationem, adflictionem, miseriam, calamitates, aduersitatemq; denotant, sicut econtrario per lucem felicitatem, prosperitatem & iustitiam, ut: Post tenebras spero lucem. Et Psalmo centesimotrigesimooctauo. Sicut Tenebræ eius, ita & lumen eius. Esaiæ quinto capite. Adspiciemus ad terram, & ecce Tenebræ, id est, quærent ubiq; auxilium, & nihil præter tenebras occurret. Hæ nimirum Tenebræ illæ exteriores, quas interminatus est Iudæis dominus, Esaiæ decimotertio. Quia stellæ cœli & succulæ eius, non facient fulgere lumen ipsorum, hoc est, nulla refocillabitur consolatione, sed aduersa sunt omnia.

Tenebræ sunt, concupiscentia carnis, dei ignorantia, impietas, cæcitas mentis, superstitio, idololatria, scelerata & propudiosa uita, turpitudo, obscœnitas, immundicia, crapula, ebrietas, incredulitas, & quæ alia sunt huius notæ flugitia, Ioannis tertio capite Et dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem. Ephesiorum quinto. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino, hoc est, iusti. Tenebræ pro impijs & peccatoribus certum est. Et Ioannis primo capite, pro omnibus facinoribus, Et tenebræ eum non comprehenderunt. Tenebræ sunt ignorantiæ. iuxta illud: Tenebris obscuratum habentes cor.

Tenebræ nonnunquam supplicia & damnatorum desperationem denotant, ut est in Euangelio Matthæi uigesimosecundo, Mittite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dẽtium. Vtitur uerbis temporarijs, sed his adumbrat pœnam ineffabilem, & nunquam terminandam. Et Matthæi octauo, Filij uero regni eijcientur in tenebras extremas, illic erit ploratus & stridor dentium. Significat autem scriptura his & similibus parabolis tormenta impiorum fore maxima.

In Tenebris dicere, secreto colloquio aliquid committere, Matth. 10. cap. Quod dico uobis in tenebris, dicite in luce: & quod in aurem auditis, prædicate in tectis. Ergo in luce dicunt, qui palam & diserte efferunt quod acceperunt. Ita In aurem dicere uel audire, est priuato congressu aliquid excipere uel silentio committere. Translatum id uidetur ab ijs, qui proximis admoti ad aurem insusurrant quæ uoluit ab alijs exaudiri. Ergo In Tectis prædicare, paraphrastica quadam notatione ponitur pro eo quod est, palam in uulgus spargere commissum, & quàm significantissime latissime'que euulgare, quod tibi est concreditum. Prouerbialiter enim omnia ista dicuntur, ut non oporteat in hærere literæ, & è tecto concionari. Vulgares sunt nobis etiam hodie istiusmodi sermones.

Per Tenebras & umbram mortis, extrema intelligit Matthæi quarto capite, pericula

adeoq; ipsam mortem nunc irruentem. Sicuti Tenebræ extremæ figurant inferni pœnas, ita & ploratus & stridor dentium denotant damnatorum supplicia & maximos cruciatus. Tenebræ exteriores: id est, extimæ, fletus & stridor dentium, frigus & ignis inextinguibilis, uermis quoque perpetuo arrodens. Hæc omnia cognitissima sunt ex Euangelio. Ezechiel in trigesimo secundo capite dicit apud inferos maximam esse sepulchrorum copiam, ita & per metalepsim quandam horrorem significans tristitiam & luctum damnatorum.

Tenebras Dauid Psalmo centesimonono, & aliàs docet aduersa: nempe paupertatem, morbos, persecutiones atque id genus alia crucis præludia. Lumen uerò consolationem, quæ ex dei cognitione oriri solet, sic ait: exortum est in tenebris lumẽ rectis. Rectos appellat, quibus tandem cœlestis cognitionis lumen, ex quo maxima animæ exoritur consolatio, in tenebris interlucere asserit.

Tenebrosum diem uocat Ioel capite secundo, infaustum infelicem usitata scripturæ phrasis, quæ lucem appellat pacem, & felicem rerum successum. E contra Tenebras & Caliginem, calamitates & pericula, ut apud Esaiam: Qui non dixerit secundum uerbum hoc, non erit ei matutina lux. Et Psalm. 23. Si ambulauero in ualle mortis umbræ, non timebo malum. Significat certum periculum mortis.

Tenebrarum potestas, satanæ potestas est, cui nos seruiebamus quondam in peccatis: nempe in densissimis ignorantiæ tenebris, in idololatria, &c. Ideo Tenebrarum nomine comprehendit Paulus commessationes, lasciuias, simulachrorum cultum, & similia. Romanorum duodecimo capite, Esaiæ nono. De hac potestate & liberatione differit quoq; Colos. cap. 1.

¶ τέλος, finem nonnunquam Latini exponunt, nonnunquam consummationem ac perfectionem sonat, non interitum, ut Romanorum decimo capite: Finis enim legis Christus. Nam Græci quod absolutum & omnibus quæ solent requiri perfectum est, τέλειον appellant. Quod & Diuus Augustinus explanans Psalmum quintum indicauit, Christus summa est legis. τέλος ergo non modo finis, sed & salarium, uectigal & emolumentum est. Romanorum sexto capite, quod pro tributo & uectigali sumi potest, quod ex seruitute peccati colligitur. Nam finis illorum mors, Romanorum septimo capite.

¶ *Tentare* Latinis significat exasperare, irritare. Sic Exo. 17. cap. patientiam & longanimitatem dei irritant ac contemnunt. Et in Actis: Quur tentatis dominum, ut imponatis iugum super ceruices discipulorum.

Tentare hinc experiri, periculum facere atque explorare rem, probare, argumentum, seu experimentũ sumere, quo quid ualeat cognoscatur, ut tentare uires. Ita legitur deus tentasse Abraham: id est experimento aliquo elicuisse, quali studio & amore in deum fuerit Abraham: adeoq; omnibus hominibus documẽtum præbere, quàm fuerit Abraham obsequens & timens dei, non quod quicquam deum lateat, sed quod sic deceat iustum deum facere, conducatq; id exemplum pluribus mortalibus. Pari modo legis Deut. 13. cap. Quia tentauit nos dominus deus uester: id est, argumentum sumit & explicat uos, quemadmodum deus de fide Abrahæ.

Tentare rursus significat impellere, & occasionem aliquam oblata in præcipitium atq; grauem ruinam trahere. Ita uerò tentat diabolus Christum & probat eum. Mat. 4. hoc est, eũ deũ esse, ꝓbasse atque inuestigasse an deus esset. Et ita tentare negat sanctus Iacobus deum, cap. 1.

Tentare dominum, est deo obstrepere, murmurare, indignari, & cum uel contemptu dei, adeoq; ex infidelitate audere, & omnino experimentum de aliquo sumere. Exodi decimoquarto & decimoseptimo, Esaiæ octauo, Numeri decimoquarto & uigesimo primo & uigesimosecundo. Hebræorum secundo, Matthæi quarto, clarissime patet. Nam id scriptura uocat murmurare aduersus deum. Hinc ergo uidemus Tentare dominum, est præceptis ac mediis à deo institutis, dei absolutam potentiam, extra ordinem ullamq; necessitatem, pro adfectu & libidine nostra, ex nimia confidentia appellare atq; deposcere, &c.

Tentationis uocabulum Hebræis non modo probationem quandam significare, uerum etiam adflictionem, uexationem. Deuter. 7. Tentationes magnas. Hinc tentatio est à dextris & à sinistris. A dextris tentamur, quum abundant carnis felicitates,

sanitas

ſanitas,diuitiæ,maieſtas, gloria. Tentamur & à ſiniſtris,cruce,adflictione,& id genus malis.

¶ *Tener* pro infirmo & imbecilli, Geneſis 29. Et oculi Leæ teneri. Septuaginta ἀσθενῆ infirmi. Iuuenalis: Cum tener uxorem ducat Spado.

¶ *Tentorium* pro omnibus caſtris, genus pro numero, Iudicum 7. cap. Venitq; ad tentorium Synagoga tentorium uocatur, eo quod ceſſaſſe à prædicatione ſacerdotes dominus per Hieremiam quæritur. Non eſt qui extendat ultra tentorium meum & erigat pelles meas. Eccleſia ergo militans Tentorio & Tabernaculo comparatur, ut ſuprà audiuimus.

¶ *Tergum uertere*, pro contradicere, Eſaiæ 50. Et ego non rebellaui retro, non tergum uerti. Septuaginta, contradico.

¶ *Terræ* uocabulum late patet, Geneſis cap. 1. Terra uniuerſaliter appellata ſimul cum ipſis aquis, terræ adhærentibus, ſicut appellata eſt in illo Pſalmo, ubi cœleſtium laudibus terminatis, ad terram facta eſt conuerſio ſermonis dictum. Laudate dominum de terra, dracones, &c. Nec poſtea dictum eſt: Laudate Dominum de aquis. Ibi enim ſunt omnes abyſſi quæ tamen de terra laudant Dominum. Ibi etiam reptilia & uolatilia pennata, quæ nihilominus de terra laudant Dominum ſecundum iſtam uniuerſalem appellationem terræ, ſecundum quam etiam de toto mundo dicitur: Deus qui fecit cœlum & terram, ſiue de arida ſiue de aquis, quæcunq; creata ſunt, de terra creata, ueraciter intelliguntur. Hæc D. Auguſtinus de Geneſi ad literam lib. 9. cap. 1.

Terra pro homine, Malach. 3. Quia eritis uos terra deſiderabilis. Sic ſæpius dicuntur terreni homines, ut ſit terra ſynecdochicos, pro agentibus in terra, Geneſis. 6. cap. Corrupta eſt autem terra coram deo, id eſt, adeò peruerſe uiuebant homines, ut nec deum quidem reuerebant. Nam corruptum eſſe coram deo, eſt illius mandatis repugnare. Vides in cap. 6. Moſen his uocibus, Terra, Caro, indiſcriminatim uſum eſſe: nam quod modo terram, mox carnem uocat. Capit enim terram pro homine terram incolente, & Carnem pro homine ſynecdochicos.

Terræ nomine accipiuntur interdum, qui terram ſapiunt, ac terrenis rebus toti incumbunt, Apocalypſis duodecimo, Væ terræ in mari: Sic Eſaiæ ſecundo, Quum ſurrexerit ipſe ad concutiendam terram, hoc eſt, terrenos homines: ſed uti terra ſunt, ita terrena ſola ſapiunt. Et capite undecimo, terrenos homines, qui præter terram ſapiunt nihil, & nõ cœleſtis uocationis participes: Terram uocat nimirum illos ipſos, quos & impios uocat. Sic primi Samuelis decimoquarto capite, Omnis terræ uulgus uenit in ſaltum. uel, ut Hebræus legit, Omnis terra ueniebat in ſaltum. hoc eſt, omnes homines. Et infrà: Pater meus turbauit terram. hoc eſt, exercitum, qui ſecum erat, homines uidelicet illius terræ.

Terra, pro regione. Quemadmodum Itali quoq; & Galli, terram pro regione ac patria uſurpant. Deuter. 4. In hac humo. uel iuxta Septuaginta, Ego enim morior in terra hac. id eſt, hac regione. Eſaiæ cap. 9. Habitantes in terra umbræ mortis. Septuaginta legunt euchora, id eſt, regione. Exodi 9, Vt darem eos in terram Chenaan. Ionæ 1 capite, Quæ terra tua & ex quo populo es tu. Septuaginta, Ex qua regione.

Terra, pro porta & littore. Lucæ cap. 5. Et ſubducentes naues ad terram.

Terra, pro loco infimo & humili, teſte Dauid Kimhi. Ezech. 1. cap. Et ecce rota una in terra, id eſt, in loco infimo, reſpectu rotarum quæ erant ſuperne. Pſal. 139. In inferioribus terræ. id eſt, uuluæ.

Terra, porrò animam quæ carnaliter uiuit, ſignificat. Eſaiæ cap. 26. Ecce enim exibit de loco ſuo, ut uiſitet iniquitatem habitantis ſuper ipſam & reuelabit terra ſanguinem ſuum. Item pro eccleſia, Deuter. cap. 32. Audiat terra uerba ex ore meo.

Terra, nihil aliud eſt quàm homo peccator. Primo homini dictum. Gen. cap. 3. Terra es, & in terram ibis.

Per Terræ extremum, quemlibet terræ locum intelligit Aben Ezra.

Item, Terra interdum uſurpatur pro potentibus, ſapientibus, in terra & mundo uigentibus, quorum corda, mentes & ſenſus & animi, nihil niſi quæ terrena ſunt, ſapiunt: quæ quidem terra nunquam non mouetur, ubi Dei uerbum uigere ſentit: propterea quod illud cœleſte & omnino ſpirituale ſit, Pſal. 17. & Paulum ad Galat. cap. 3. lege de hac allegoria. Nam ſemper aduerſatur ſpiritui.

Terram atqui commotam in resurrectione Christi legimus in Euangelistis fuisse, quo significatur, ubi Euangelium prædicatum fuerit, ibi reperiuntur prudentes huius mundi resistentes uerbo Dei, præcipue honorati episcopi, &c.

Terræ fundamenta commoueri, eadem significatione accipitur. hoc est, pro potentibus, prædiuitibus, tyrannis & principibus Euangelio magni dei resistentibus: nam hi, ceu terræ columnæ & fundamenta uidentur & existimantur, hi irritantur.

Terra, insuper pro domicilio, habitaculo, uel conuersatione, ut Esa. 26. negat, quod habitationem iucundam scilicet, habituri sunt impij tyranni.

Terra, siue Caro, in scriptura, silere coram facie Domini: non in uno loco dicitur, quod idem est dicere, Domini est omne regnum: hoc est, nomini eius honorem det omnis mundus, tanta reuerentia, ut coram ipso sileat, & planè Dominum fateatur, Zach. 2. Sileat omnis caro.

Terra Domini porrò, terra Israel & montes eius, sicut montes Hierusalem. Esaiæ decimoquarto capite, Vt conteratur Assur in terra mea, & super montes meos conculcem eum. Sic etiam eodem cap. populus per terram exprimitur: reges uerò & principes per abietes & cedros Libani. Conticuit omnis terra, etiam abietes lætati sunt tibi cedri Libani.

Terra desiderabilis, Iudæa dicitur apud Dan. 8. elegans, inclyta, pulchra & desiderabilis sicut hinnulus, propter ubertatem.

Terra Hermonim quoq; Iudæa dicitur, ut alibi in Psal. Terram Hermonim uocat Iudæam, quæ montibus istis cingitur. Item, Terra Israel decor Iacob dicta. Psal. 47. Et terram, absolute pro Iudæa sæpe accipi uidemus.

Terra colere, Latinis non solum terram aratro proscindere significat, sed inhabitare. Sic Gen. 2. cap. præcepit deus Adam, ut coleret paradisum: hoc est, inhabitaret. Das ers in eren hielt.

Terra lugere dicitur, quando habitatoribus, cultura & cultoribus suis destituta, in solitudinem redigitur. Et non solum homines eliminabuntur, sed & iumenta, quæ inseruiunt homini, ut sunt boues, oues, asini, &c. atq; aues cœli, quæ cum hominibus morari consueuerunt in eius commodum, his omnibus denudabitur terra. Hoseæ capite quarto, Propterea lugebit terra, & cætera. Et Hieremiæ primo & 12 cap. Ioelis 1. Esa. 3. &. Lugebunt portæ.

Terra præterea fatigata dicitur, quando perpetuo radijs solaribus aduritur, ideo & nullum fructum adfert & deserta est. Esa. 52. cap.

Terra uiuentium simplicissimo tropo scripturæ, nihil aliud est, quàm hoc præsens seculum & uita, in qua nos uiuimus & habitamus. Esaiæ quinquagesimotertio, describens mortem & passionem Christi, ait Abscisus est de terra uiuentium. Et adhuc clarius Ezechias explicat, ut illud ex sua cantione uidere licet, quum ait, Ego uadam ad portas inferi: Non uidebo dominum in terra uiuentium: pro humanis, uel pro hac uita. Aliàs etiam accipitur pro cœlesti. Fatetur se huc fuisse redactum, ut crederet se ex hominum uita sublatum iri. Sic Hieremiæ undecimo cap. Et excindamus eum de terra uiuentium. Sic Dauid Psalm. 114. Placeho domino in regione uiuorum. Et Psalm. 26. 116. 27. & 141. Credo uidere bona domini in terra uiuentium, satis indicat de fide dici, quæ est in hac uita sanctis. Eodem tropo usus est Christus Matthæi 5. Beati mites quoniam possidebunt terram.

In terram longinquam manibus proijcere: id est, in terram distantem longo interuallo. Item, Terra spacioſa, ut quæ uelut manibus late protrectet. Geneſis trigesimo quarto capite.

Terræ & cœli nomine, mundus uniuersus intelligitur. Et qui fecit cœlum & terram hoc est, mundum. Augustinus de moribus ecclesiæ. Terra & cœlum aliquando synecdochicos pro cœlestibus & terrenis usurpantur, ut ibi: Qui fecit cœlum & terram.

Terræ columnæ. Metaphora sumpta ab ædificijs nostris, quemadmodum & Iob 9. Qui commouet terram de loco suo, & columnæ eius concutiuntur. Et cap. 26. Columnæ quoq; cœli dicuntur. Terra nulla re sustentatur, nisi manu dei, quemadmodum Iob dicitur: Qui appendit terram suam super nihili. Tamen Psalmo 74. Ego confirmaui columnas eius.

Terræ nomen insuper pro hominibus terræ incolis accipitur per metonymiam.

Gene-

Geneſis cap.6.qui non ſapiebant quæ cœleſtia erant,ſed quod terrena.id eſt,Ante hæc tempora iam cœperunt homines flagitioſiſſime uiuere,uidente ac ſciente Deo.quaſi dicat,Iam erat maximus contemptus Dei. Corrupta eſt autem terra coram Deo,& repleta eſt iniquitate.

Terram comedere,& ſuper uentrem gradi. Geneſ.5.Eſt uerſari in imis & obſcuriſſimis terræ cauernis,anguſtis admodum,& non altis.Sunt enim cauernæ multæ ita anguſtæ & depreſſæ,ut in illis nemo erigere ſe poſſit,niſi manibus exporrectis innitatur.

Terram clamare,eſt contra regentis iniuſtitiam iuſte ſubiectos dolere. Hiob 31.

Terram manducare,nihil aliud eſt,D. Auguſtino teſte,quàm terrenis paſci,delectari & inhiare,ſurſumq; corda non habere.

Terra ænea,cœlum ferreum. Leuitici capite 26.id eſt,aer ipſe non uertetur poſthac in pluuiam,& terra ueſtra non dabit fructum ſolitum.

Terra ferrea,quæ arari non poteſt. Deute.21. Vocat cœlum æneum, quod non pluit: & terram ferream,hoc eſt,inarabilem.quaſi dicat,nulla aqua molliet, & macerabit terram ut aretur,erit inarabilis.

Terra torrentium aquarum.Deuteronomij octauo capite,Terram riuorum aquarumq; & fontium,&c.torrentium aquarum.id eſt,in qua ſint multi amnes,ſiue flumina.Et Deuteron.cap.10.In terra aquarum atque torrentium.id eſt,patria in qua multi ſunt amnes.Per appoſitionem dictum.

Terra obliuionis,Pſalmo octogeſimooctauo,Et iuſtitia tua in terra obliuionis. Vocat inferos uel ſepulchrum,terram obliuionis,quod mortuorum memoria apud inferos breui intereat.

Terra recta,pro uia recta. Pſal.143. Spiritus tuus bonus deducat me in terra recta. Hoc eſt,neceſſe eſt ei omnia optime credere,qui Deo gratificari ſtuduerit,ad hoc ſe inſtituendum & educi diuino ſpiritu in terram rectam,inſtitutum rectum.

Terra omnis,Pſal.138.Celebrabunt te,ô Iehouah,cuncti reges terræ.hoc eſt, uicinæ ſcilicet (ſic enim ſcriptura,Omnis terræ appellatione uti ſolet) Deum celebrare.Hij reges fuere,Hiram rex Tyri,Toi rex Hamath,ac alij nonnulli.

Terræ plenitudinem,Micheas capite 1.uocat habitatores utriuſque regni Iſraelis & Iudæ.

Terræmotus,potentiæ Dei ſignum præclarum.Pſal.104.Qui reſpicit terram,& tremit,tangit montes & fumant.Hoc eſt,reſpicere terram,nutu ſuo diuino exagitare,&c.

Per Terræ autem tremorem & montium fumigationem, ſignificat nihil tantis nitiuiribus,quod non concidat,ipſo irato.Perelegans autem eſt potentiæ diuinæ ſignificatio,in eo quod canit à ſolo Dei intuitu terram tremere,& à ſolo eius contactu montes iam incenſos fumare.Solenne quoq; eſt in ſcripturis,per ignem,diuinam ultionem ſignificare. Terrenum domicilium,pro tempore.2.Corin.5.Scimus enim quod ſi terrenum noſtrum domicilium huius tabernaculi.Corpus uocat terrenum domicilium. Facit ad amplificãdam corporis humani fragilitatem.Quod domicilium appellitet terrenum,quaſi tu dicas ſcenum & domum luteam.Ex luto conditum eſt corpus.

Terribilis,pro illuſtri.Malach.1.Et nomen meum Terribile in gentibus.Septuaginta,epiphanes legunt:id eſt,illuſtre.Ioel.2.

¶ *Terrere*, uerbum elegans in ſcriptura frequens eſt,ut quas ſumit Dei de improbis pœnas,per terrorem ſignificet.Pſal.2.Tunc loquetur ad illos in ira ſua,& in indignatione ſua terrebit eos.Iraſcitur Deus & commotus perterrefacit eos,dum conſcientiæ ipſorum pauorem immittit,dum oſtendit uerbum ſuum inuictum & æternum aduerſus machinas eorum.

¶ *Terroris* appellatione religio uenit,2 Corin.3.Scientes igitur terrorem illum Domini,ſuademus hominibus. Gen.31.cap. Vbi Iacob dicit,Niſi timor ſeu metus Iſaac adfuiſſet mihi.hoc eſt,metus ille & amor quo coluit pater meus Deum,&c,effecit.

Item,Terror appellatur quoq; qui nimis peccat.Ezech.28.ca.Terror fuiſti & non tu uſque in æternum.Septuaginta,perditio.

In Terrorem eſſe, eſt contremiſcere. Deuteronom.21.cap.Et eris in terrorem (uel commotionem) omnibus regnis terræ.Id eſt,audita calamitate tua,contremiſcent regna terræ.

¶ *Ternarius* & Denarius numerus multitudinem deſignat,ut apud Daniel.7.cap.

Cornu illud paruulum quod inter decem cornua enatũ tria alia euulſit. Per Ternariũ enim numerum multiplicem intellexit.

¶ *Tertio*, pro ſæpe & haud uulgariter. 2. Cor. 12. Super tertio rogaui dominum, hoc eſt, multoties enim rogauit dominum. Nam hæteroſi uſus eſt, certum pro incerto numero poſuit Apoſtolus.

¶ *Teſtari* pro exponere, Exodi 19. Deſcende, teſtare populo. Et Exodi 21. Non teſtificata, hoc eſt, non deſponſata.

Teſtari ſeu teſtificari & iudicare Pſalm. 122. ſignificant docere uerbum: Illuc enim aſcendent tribus domini ad teſtificandum Iſraeli: hoc eſt, ad docẽdum & audiendum uerbum dei, ſeu prædicandum populo Iſrael. Quia illic conſtitutæ ſunt ſedes ad iudicandum ſedes domus Dauid. Habent enim Ebræi multa uerba, quibus ſignificatur miniſterium docendi, ſeu doctrina. Sicut enim multa uerba habent, quæ Iraſci & gaudere ſignificant. Eloqui, promittere, confiteri, ſedere, iudicare, teſtificari, docere, hæc omnia ferè ſignificant idem, quod nobis uerbum prædicare ſeu concionari. Hinc

Teſtandi uerbum Hebræis, pro intrepide & conſtãter prædicandi uerbo accipitur.

¶ *Teſtamenti* uerò uocabulum uſurpatur pro ordinatione & legatione certæ hæreditatis adeoq; pro promiſſione & decreto, quo aliquis quid poſt mortem fieri uelit decernit. Vlpianus enim Teſtamentum ait, eſt uoluntatis noſtræ iuſta ſententia, de eo quod poſt mortem fieri uoluerimus. Galat. 3. cap. Hominis licet teſtamentum ſi modo comprobatum ſit, nemo reijcit aut addit aliquid. Teſtamentum & promiſſionem pro eodem uſurpat Apoſtolus. Et Hebr. 7. Tanto potioris teſtamenti ſponſor factus eſt Ieſus. Et capite 8. ad Hebræos, & Hierem. 31. capite, pro ordinatione aliqua: Metaphora ſumpta à morientibus, qui teſtamenta condunt: id eſt ita res ſuas diſponunt ordinantq; ut uolunt. Aliquando pro certa ponitur promiſſione, & per metalepſin, nonnunquam pro ipſa etiam re promiſſa. Sic enim ſolemus ipſam peccatorum remiſſionem, teſtamentum uocare.

Teſtamentum dei, reuera legatum illud eſt, quod nobis legauit, promiſit & ordinauit deus per filium, peccatorum uidelicet remiſſio. Mat. 26. Sic Paulus ut ſuprà ad Hebræos audiuimus, ex autoritate Hieremiæ 31. Teſtamentum hoc fœdus, & illud dei pactum eſt, quo deus uoluntatẽ ſuam erga nos teſtatus eſt, prorſusq; nobiſcum certis conuenit conditionibus: Ero deus tuus & ſeminis tui, &c.

Teſtamentum uſurpat Zacharias apud Lucam cap. 1. quoq; pro fœdere & promiſſione, qua ſe obſtruxit ex gratia hominibus. Imitatur enim morem hominum, quibus in uſu eſt condere teſtamenta & inire fœdera, idq; conceptis uerbis & ſolenniter.

Cæterum ברית Græci interpretes Bibliorum *διαθήκην*. D. Hieron. fœdus, alij teſtamentum reddiderunt. Id cum ſcriptura memorat, Deum iciſſe cum populo uel ueteri uel nouo fœdus, ſignificat pactum illud, quo deus pollicitus eſt, ſe fore populi ſui deum, illumq; ſuſcepit in fidem ſuam, ut ſe deo frueretur: id eſt, ſeruatore & patre, ſeq; inuicem uoluntati dei in omnibus addiceret. Vetus itaq; fœdus & teſtamentum eſt, quo deus ſuſcepit Abrahã & ſemen eius. Gen. 17. Deinde renouauit cum toto populo per Moſen in monte Sina, de quo Exodi 19. & 24. Et Ioſuæ 24. cap. Nouum fœdus & teſtamentum eſt, quo deus omnes gentes ſuſcepit in populum ſuum per euangelium, de quo fœdere prophetæ multa prædixerunt, ut Eſaiæ 54. 55. 69. 61. Hierem. 31. deſcribitur fœdus hoc per remiſſionem peccatorum, & amplitudinẽ ſpiritus omnibus electis impertiendi, ut cognoſcant dominum à minimo uſque ad maximum, inſcripta lege dei in cordibus eorum.

Si quis diligenter Hebraica uolumina, cum Septuaginta interpretum translatione contulerit, inueniet ubi teſtamentum ſcriptum eſt, non teſtamentum ſonare, ſed pactum, quod Hebræo ſermone dicitur ברית, quod Aquila (teſte Hieron.) *συνθήκην*, id eſt, pactum interpretatur. Septuaginta autem ſemper *διαθήκην*: id eſt, teſtamentum. Pleriſq; autem in locis ſcripturarum, teſtamentũ in uoluntatem defunctorum ſonare ſciat pius Lector, ſed pactum uiuentium.

Teſtamenta porrò ſunt, quæ aliquid teſtantur, ſiue alicuius rei memoriam faciunt, ut eſt Sabbatum, Paſcha, &c. Ideo Teſtamentum abuſiue interdum accipitur pro ſigno aut ſymbolo teſtamenti, quemadmodum inſtrumentum dicuntur teſtimonia qui tamen nec ſpirent, nec loquantur, ſed ſigna ſunt dictorum & factorum eorum

qui ali-

qui aliquando ſpirabant. Aliud exemplum & clarius. Accipiuntur interdum inſtrumenta pro teſtamentis, ut apud Marcum illum T. Ciceronem ſæpenumero, apertum eſt teſtamentum, &c. At literæ non erant teſtimonium, ſed bona legata. Quid enim profuiſſet literas legatas eſſe? ſed in literis continebatur, quod cuiq; legatum diſtribui oporteret. Sic & in Euangeliſtis, Teſtamentum eſt mors & Sanguis Chriſti. Teſtamentum proprie eſt ultima & irreuocabilis morientis uoluntas. Qua ille ſuorum bonorum hæredes inſtituit. Sic Teſtamentum, ſiue fœdus Chriſti, uerba dei ſunt, quibus dicit: Hoc eſt corpus meum, hoc facite in meam commemorationem, &c. & quod nos per Chriſtum in filios dei coaptati ſumus.

Teſtamentum pro pacto (ut ſupra attigimus) & promiſſione, autore etiam Chryſoſtomo, in caput ad Hebræos decimum Homil. 19. Et Diuus Auguſtinus. Amat enim ſcriptura Teſtamenti nomine pactum appellare, Geneſis 21. Et diſpoſuerunt ambo Teſtamentum, uel teſtati ſunt ambo. Et alibi Deuteron. 5 cap. Non diſpones ad eos teſtamentum, cum de gentibus diceret: Teſtamentum ergo pro pacto poſuit. Et Ioſuæ. 9 cap. Vide ne in me habites, ſed quomodo diſponam tibi teſtamentum. Pactum pacis teſtamentum uocat ſcriptura quidem ſuo more: nam ſæpe ita loquitur.

Teſtamentum quoq; pro præcepto. Ioſ. 7. cap. peccauit populus, & trãſgreſſus eſt teſtamentum meum, quod diſpoſui ad eos. Notandum quemadmodũ teſtamentũ appellet hoc, quod præceperat, ut anathema eſſet Hiericho, & nemo ſibi inde uſurparet.

In Teſtamentũ manum ad femur ponunt Hebræi, quod femur principiũ eſt proſeminãdi & gignẽdi. Quemadmodũ igitur ſaluator omniũ hominũ Chriſtus ſemen illud benedictũ ex illis naſciturus erat corporaliter, & omnes homines in fide Abrahę collecturus, ponunt manum ad femur, quoties huic rei admonere uolebant. Ideo tum anxie & Iacob adiurabat Ioſeph filium ſuum chariſſimũ, & cui maxime fidebat, à iuramento & extremo ſigno liberum eſſe non uoluit. Ardua enim res erat, & maximum myſterium.

¶ *Teſtificari*, eſt ueritatẽ non ſolũ dicere, ſed aliàs incognitam, tanquam certam aſſerere & affirmare. Quapropter in teſte requiritur non modo ut uerax ſit, ueritatemq; de qua teſtificatur, compertam habeat, ſed etiam ut fide dignus habeatur. Ioannis 8. Tu de teipſo teſtificaris.

Teſtificari quoq; pro apparere, loqui, exhortari, aut conuenire eum, cum quo loquaris. Exod. 24. Teſtificabor quoq; ibi filijs Iſrael. Hinc apud Dauidem Pſalm. 118. Inclina cor meum in teſtimonia tua: nihil aliud eſt, quàm uoluntatem meã, cogitationes meas, deſiderium meum, inflecte ad ea quæ locutus es, ad tua oracula, præcepta tua, in quibus uita & animi & corporis poſita eſt.

Apparet in hoc loco Teſtari nonnunquam ſumi pro eo quod eſt loqui deum cum homine, & Teſtimonia dei eſſe eius oracula, eius uoces, eius eloquia. Numeri ſeptimo cap. Vbi teſtificabor uobis, aut teſtimonium mei uobis exhibebitur, ubi mei conteſtatio uobis fiet.

Teſtificatio & Teſtimonium, pro libro fœderis. Exod. 25. cap. Teſtificationem quam dabo tibi, uel teſtimonium quod daturus ſum tibi: id eſt, librũ fœderis, tabulas lapideas continentes Decalogum, quæ uobis teſtantur meam uoluntatem.

Teſtificari ſermonem dei, eſt magna libertate & grauitate annunciare ueritatem, quam niſi ſuſceperis, audieris tamen, tibiipſi in teſtimonium iuſtæ damnationis audieris, ſumpta eſt metaphora à teſtibus & ratione teſtificandi.

¶ *Teſtis* ſignificationem Hebræi pro prædicatore nonnunquam accipiunt. Eſa. 55. Ecce dabo populis. Quomodo & in Actis: Eritis mihi teſtes in omni Iudæa, &c. hoc eſt, prædicabitis & teſtificabimini de me Iudæis, Samaritanis, & cunctis gentibus: nam teſtari (ut & ſuprà annotatum eſt) uſu ſcripturæ, idem quod uerbũ dei annunciare, ut Pſal. 80. Et Pſal. 121. Hinc

¶ *Teſtimonium* uerbum domini & prædicatio eius in ſcriptura appellatur. 1. Cor. 1. & alibi. Et ob hanc cauſam, quod deus ſolet uerbum ſuũ per homines eloqui, qui teſtes ſunt ad populũ, ut ex ſuperioribus patuit. Nam id quod teſtatur, non uidetur, ſed auditur, & tantum creditur. Hincq; Teſtimonium nihil aliud eſt, quàm uerbum domini per angelos, uel homines eloquutũ, quod fidem requirit. Et promiſſa dei ſimul & iuſſa, Teſtimonia dei dicũtur, quæ nobis ſcilicet, de eius uolũtate teſtant. His itaq; dũ ſtudemus,

dum incumbimus,& teſtimonia & fœdus obſeruamus:tum & ſentimus atque experi-mur,ut uere nihil niſi bonitas ſit & fides,quicquid à nobis poſuit.hoc eſt,cunctæ eius uiæ,in quibus poſtulat ut gradiamur.

Teſtimonium.1.Cor.2.Paulus capit pro eo quod ſibi à deo demandatum erat.

Teſtimonium Dei.id eſt,mandatum & præceptum Dei.Teſtem ergo eſſe,aut Teſtimonium ferre,Hebraico more ſignificat.id quod alicui mandatum eſt ſtrenue & conſtanter exequi.

Teſtimonium quoq; ferre,aut Teſtari, Hebræis annunciare,& exactè exponere ſignificat,confiteri etiam non ſolum in iure,ſed in omni ſermone.Exod.20,Non loquaris contra proximum tuum falſum teſtimoniũ:hoc præcepto uetatur,ne quis aut mendacium in proximum confingat,aut proximi dicta calumnietur,quod ex cap.19.Leuit. facile deprehenditur.

Teſtimonium ferre ueritati,periphraſis eſt Prophetiæ. Sic Chriſtus apud Matthæũ, In hoc ueni,inquit ad Pilatum,ut teſtimonium feram ueritati.Quaſi dicat,Non in hoc ueni ut regnem,ſed ut teſtimonium ueritati feram.Sic Ioannes miſſus fuit,ut teſtimonium de luce,id eſt de ueritate ferret.Sic apoſtolis Chriſtus dicit Ioan.15.ca.Et uos teſtes eſtis mei.Et Lucæ ult.cap.Pater ergo miſit filium in mundum,ut teſtimonium ferret ueritati.hoc eſt,ut ſeſe mundo innoteſceret,ipſe enim eſt ueritas.

Teſtimonium autem mereri poſuit epiſt.ad Heb.11.pro placere & probari Deo.Per hanc enim teſtimonium ueteres meruerunt.

Teſtimonium porrò legem uocari,uel ex Pſal.abunde,ut & ſuprà,liquet.In teſtimonium illis,Mat.7.hoc eſt quod Moſes toti populo legem & ius ſtatuit. Et Mar.24.In teſtimonium omnibus gentibus.Non ſolum in malam partem,pro condemnatione,ſed in genere magis accipiendum eſt,ut electis prædicari euangelium agnoſcamus in teſtimonium gratiæ dei & ſalutis,reprobis autem in teſtimonium condemnationis.

Hic Teſtimonium pro lege & doctrina Dei in ſcripturis accipi uidemus.Hinc Pſal. 78.Et ſtatuit teſtimonium in Iacob,& legem poſuit in Iſrael,Hic quis non uideat,Teſtimonium & legem pro eodem accipi.Item Pſal.122.In teſtimonium Iſraelis.Prædicationem uocat teſtimonium Iſraelis.hoc eſt,tale teſtimonium quod prædicatur populo Iſraelitico iſtic congregato. Item,Teſtimonium, ceremoniæ & iudicium pro eodem accipit pſaltes in Pſal.81.

Teſtimonium adhæc pro ipſa re teſtata,proq; ipſo Chriſto aut ſalute.1.Ioan.5.Qui credit in filium dei,habet teſtimonium in ſeipſo,&c.

Teſtimonium,pro arca teſtamenti.Exo.30.& Leuit.16.Arca dicitur Teſtimonium, quod teſtimonium in ea ſeruaretur.Supra teſtimonium.pro,Supra arcam teſtimonij fœderis.

¶ *Tharſis* dictione,longinquum aliquod mare ſignificatur quodcunq;,ubi præter cœlum & mare nauigantibus nihil uiderur.Ionæ cap.1.apparet.

Hinc Tharſis ſignificat interdum exteras & remotiſſimas quaſq; ac maritimas regiones ſeu nationes.Ezech.38.ad quas benedictio Abrahæ peruentura eſſet.

¶ *Theſauri* uocabulo infinitam & inexhauſtam abundantiam interim ſcriptura exprimit,ut Pſal.17.Quorum uentrem de theſauro tuo adimples.Vuæ noſtrę alimoniam theſauro Dei Pſaltes adſcribit.Theſaurum illius uocans omnem eam ſubſtantiam è qua paſcimus in hac uita.Similiter Pſaltes accipit Pſal.134.pro largitate immenſa Qui producit,inquit,uentum de theſauris ſuis.Et Luc.6.Bonus homo ex bono theſauro cordis ſui profert bonum. Theſaurum,pro repoſitione,more Hebraico capit Lucas,in quo reponitur aut ſeruatur theſaurus.Similiter & Matth.5.Chriſtus pro loco & repoſitorio. Cor, appellat theſaurum bonorum & malorum.hoc eſt,locum & repoſitorium,unde promittuntur bona & mala.

Theſauri deinde nomine,ſecreta Dei intelligit Pſalmiſta,Pſal.22.Ponens cum theſauris abyſſos.Nouit ille omnium corda,quid ad tempus proferat,unde proferat,quantam poteſtatẽ tribuat malis in bonos,ad iudicandos quidem malos,erudiendos autem bonos.Nouit quomodo hæc agat qui ponit in theſauris abyſſos.Hæc in Pſal.32.Auguſtinus,theſaurum ergo dei,ſecretum dei eſt.

Theſauri quoque nomen Hebræi exponunt pro uaſis quibuslibet,ut ſunt uaſa domus & pocula uinaria.Hierem.35.Item,pro pectore uſurpatur.Deut.32.

In The-

In Thesauris meis, id est, in pectore meo, ita ut mihi excidere non possit.

Thesaurus denique dicitur, quicquid scilicet in quo speratur, fiditur, animus conquiescit, quod diligitur, fouetur, & ita custoditur, quasi sine eo pereundum sit, quo animo mundani diuitias colligunt ac reponunt, Matth. 6.

¶ *Thorah*, id est lex: uocamus enim legem uel doctrinam Thorah, ideo quod uiuendi recteque agendi rationem præscribat. Ebræis ab indicando, docendoque dicitur, & uocantur illis hoc nomine toti quinque libri Moses, licet non solum præcepta uitæ, sed & historias multas contineant. Verum dum omnia bonitatem dei indicant, ad imitãdam illam inuitant, & uniuersi illi libri totum utriusque Testamenti instrumẽtum, denique quicquid uspiam ueri & recti, siue de deo ipso, siue de conditis ab ipso rebus, siue denique de moribus & institutis humanis traditum est, Lex non inepte dicitur.

Lex dei, quæ in se nihil est, quàm uoluntas Dei, mortalibus declarata, Thorah, id est, doctrinam uocat, Psalmo primo, in hunc finem esse legem à deo datam, ut populus dei redderetur intelligens, & ad ueræ pietatis & iusticiæ cognitionem ac studium instituerẽtur, Deuteronom. quarto. Hæc est enim uestra sapientia & intellectus. Iosue primo capite. Item, Tunc diriges uiam tuam, & intelliges eam.

¶ *Thopheth* hoc nomen pro gehenna accipi clare constat, consentientibus etiam Hebræis, cum nostris scriptoribus: nempe apud Esaiam capite 30. Quoniam ordinata est ab heri Thopheth (gehennæ,) etiam pro rege est præparata: quam (Dominus) in profundum posuit & dilatauit. Hoc est, ab initio mundi infernus paratus est, &c.

¶ *Thronus* siue Sedes imperij, regnique symbolum, sic & sceptrum à uirgarum ratione, ut in uocabulo Sedes, seu Sedere dictum est, Hebræorum primo capite. Considere in throno maiestatis in cœlis, hoc est, uerè filius dei est, & æqualibus cum patre bonis potitur & summo honore conspicuus. Nam hoc sibi modus loquendi uult.

Per Thronum maiestatis, deitatem intelligit scriptura, sicut nos per Imperatoriam maiestatem, Cæsarem. Hinc & Thronus pro potentia, Psalmo nono sumitur, sed isti super thronum, qui iudicas iustitiam.

¶ *Thuribulum* & Ara in qua suffitus fit, Hebræorum nono capite, quo orationes & desideria sanctorum significantur, dicente propheta: Sit oratio mea incensum coram te, eleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum, Leuitici decimosexto, Ara seu Altare Christum significare, ex Epistola ad Hebræos notum est. Thymiama seu incensum adumbrare orationem, scriptura Psalmi adducta ipsa explicat, Psalmo centesimoquadragesimo. Et Lucas de Zacharia Ioannis parente, cum adoleret incensum, compos factus est orationis suæ.

¶ *Thuris* dictio orationem, cultum dei & deuotionem denotat, Cant. 4. Et odor uestimentorum tuorum, sicut odor thuris, Psal. 140. Ascendat seu dirigatur oratio mea, sicut thus in conspectum tuo, cum superiore confine.

Thuris incensum adumbratum uidemus Leuitici cap. 2. hoc est, orationem Christi & Christianorum. Thus ad cultum dei pertinet: nam

Thure deo litare solebant Iudæi. Hoc quoque illis tribus Magis de quibus Matthæus scribit præfiguratum fuisse, Matth. cap 1. Obtulerunt ei munera, aurum propter regiam potestatem & administrationem: Thus ad cultum dei: Myrrha ad sepulturæ splẽdorem. Ponit D. Hieronym. mysticam horum rationem unico uersiculo: nempe isto, aurum thus, myrrham, regique hominique deoque.

¶ *Tibia* poni pro fortitudine Psalm. 141. non est ambigendum, ne quis instrumentum nescio quod musicum imaginetur. Est enim tibia, quæ à genu incipiens ad malleolos usque protenditur: cuius partes sunt, crura ac sura. Igitur pro eleganti adducto Psalmo, hominis gressu ac robusto ponitur. Sic ait, Neque in tibijs uiri beneplacitum erit ei.

¶ *Timere*, pro colere. Ionæ capite 1. Ego timeo eum, qui fecit mare & aridam. Ergo Timere, in sacris, frequens usus pro suspicere, adorare est. Apocalyp. 14. Timete Deum. Nam timor Domini uerus est cultus. Videtur Hebrææ linguæ proprium esse, ut Timorem Dei uocet, id quod nos cultum, metum Dei, seu pietatem dicimus, Græce theosebian, pietatem, Deique ueneratiõnem, declarantes nihil esse aliud Deum in sacris literis Timere, quàm apud gentes eum uenerari, pieque colere. Hinc passim Timoris nomine scriptura religionem trepidamque Dei uenerationem significat. Sed talis Timor est,

quali

qualis filij erga parentes dilectos, non seruitutis iugum sub tyrannide. Tali reuerentia, seu timore cum amore coniuncto coluerunt sancti patres Deum, ut Genesis 31 capite, Et Moses duo illa coniungit, timorem & obseruantiam præceptorum. Deutero. 6. cap. Vt timeas Dominum, &c. Vnde Timere Deum, seu Dominum. nihil aliud est, quàm Deum colere. Sic coluerunt omnes pij. nam talis cultus est fiducia in Deum & conuersatio coram Domino recta, ac ei seruire. Sic & Dauid Psalmo 39. Timorem Iehouæ docebo uos. intelligit uerum Dei cultum & uitam religiosam, quæ Deo probetur, cuius timor & obseruantia Dei, fundamentum & initium est. Econtra impij seruire agentes, suisq; libidinibus seruientes, Deum contemnunt ac negligunt. Sed ubi Timor Domini, hoc est cultus uerus Dei, ibi Deus metuitur, ibi uerò colitur. Sic & Tremor, non raro cum Timore, solet coniungi, quemadmodum in Psalmo 1. & in nomine Tremor, uidebimus. Sic Tremor, Terror, Metus & Timor, sæpenumero pro eadem significatione usurpantur.

Timor hinc quoq; duplex oritur. Timor reuerentiæ, seu filialis, est qua filius patrem timet, id est, reueretur. Hunc Timorem Latini irreuerentiam uocant. De quo timore habetur in Ecclesiaste, capite ultimo: Time Deum, & obserua mandata eius. De illo Timore, plena est scriptura, & admonet commendatq; nobis hunc summa charitate. Alter est Timor pœnæ seruilis, qui Ioan. describitur, Timor pœnam habet. id est, adfligit & cruciat. Rom. cap. 8. Vos enim non accepistis spiritum seruitutis, De quo Seruitutis spiritu, in litera S diximus. Summa, Seruilis timor, malus: nam quatenus timetur pœna, oditur Deus: quatenus amatur Deus, metus abest.

Timor, porrò non semper pro cura & studio mandatorum, & reuerentia Dei. De quo Propheta dixit, Initium sapientiæ est timor Domini. Nihil horum apud Ioannem. 1. Ioan. 4. cap. agitur. Timor non est in charitate: sed perfecta charitas foras eijcit timorem, quia timor cruciatum habet. Timor, sumitur pro desperatione & conscientia consternata, quæ angitur curis indefessis. Nam ipse Ioannes statim subiecit, Timor cruciatum habet. Cum Timore seruire, est cum reuerentia studioq; summo, de quo Psal. 2. & in uerbo Seruire explicatum est.

Timor adhæc nocturnus, ubi omnia aguntur in infidelitate, in Dei ignorantia, in ueris tenebris, tali obliuione & contemptu Dei, quasi non sit aliquis Deus. Vbi fit iusto Dei iudicio, ut impius semper sibi mali conscius, quum Deum sancto & filiali timore nocturno afficiebatur. Vnde in Psalmo, Non est timor Dei coram oculis eorum, illic trepidauerunt timore, ubi non erat timor. Et in Prouerbijs Fugit impius nemine persequente. De quibus item Psaltes, Fiat uia eorum tenebræ. Hoc nimirum est, quod Deuteron. 28. dicitur. Quod si audire nolueritis uocem Domini, palpabitis in meridie, sicut palpare solet cæcus in meridie.

Timori tremor, sæpe coniungitur in sacris literis, id quod Paulus facere consueuit. Ephes. 6. cap. Serui, obedite ijs qui Domini sunt, iuxta carnem cum timore ac tremore, &c. Id est, magna cum diligentia curaq; facere & omni studio annitẽdum esse, & quàm exactissime obediant. Nam qui summo studio quid faciunt, timent, ac tremunt, subinde metuentes ne sat bene faciant, quod faciendum susceperunt. Et 2 Corin. 7. Quemadmodum cum timore & tremore exceperitis illum. id est, summo gaudio & summa reuerentia. Similiter & Dauid Psal. 2. Seruite domino in timore, & gaudete in tremore. Tremor ex gaudio nascitur. Quo enim plenius cognoscitur, quanta sit salus Christum regem habere, eo utique maiore gaudio, timore ac tremore datur opera, ut tanto regi rite seruiatur, & grata illi nostra habeatur. Id in probo filio erga parentem, & bene morata uxore erga maritum uidere liceat. Ad aduentum ille parentis, hæc mariti, toto animo commouetur: & gaudio simul & timore, sed qui ex nimio gratificandi studio nascitur, penitus connititur. Sic affectus decet eos esse erga Christum regem, eoq; ardentius, qno pluris ille nobis & charior esse debet, quàm mortales sunt mortalibus. Hoc uates uidetur per timorem & tremorem nomine significare, quo utiq; intenta diligentia significari.

Timore dei uacui dicuntur, quicunq; instituendæ uitæ ad placitum dei non sunt solliciti, nihilq; dei norunt, quicquid iactant.

Timore timere, Psal. 14. est maximopere timere, & uehementer pauere ac trepidare. Nam hoc pleonasmo, quo Hebræi admodum frequenter utuntur ad exprimendam rei magnitudinem.

Timere

Timere, seu Pauere Hebraice Pahad mediũ uerbum est, & nonnunquam in malam nonnunquã in bonã partẽ accipit. Nam Moses minat transgressoribus legis, Deut. 28. dicit futurũ, ut paueãt dies ac noctes. Cõtrà, cum dicit Gen. 31. de Iacob iurasse eum per Pauorem seu Timorem patris sui Isaac. Ibi de deo & beato pauore & timore eñ loqui clarũ est. Hos. 3. cap. Pauebunt à bonitate eius quis non uidet pauorem hunc uerius reuerentiam esse, & acre studium, ne tam beneficus deus offendatur?

Timere à uobis, loquutio Hebraica est, longe enim aliter Hebræus, quàm Latinus, Hebræus accusatiuum cum præpositione adscribit. Latinus tantum accusatiuũ. Deut. 1. Timebunt à uobis. Septuaginta, Et timebunt uos.

¶ *Tingere*, pro lauare. Dan. 5. Corpus eius tinctum: id est, lotum.

¶ *Tondere* pro polire. Exod. 20. Non ædificabit illos tonsos. Septuaginta, sectos.

¶ *Tinnire aures* dicitur prouerbialiter lib. 1. Samuelis 3. pro consternari & obstupefieri in re graui & horrenda. Tinniant ambæ aures, inquit, eius.

¶ *Titiones fumigantes* locutio est apud Esaiam cap. 7. Exercitus duorum regum dicuntur Titiones fumigantes, eo quod ira fumigent ac sæuiant: & caudæ, eo quod breui extinguendi sint, & iam ad finẽ furoris sui peruenerint, ut pote erepti ab igne. Est insignis extenuatio. Apparebant enim hostes Iudæ non titiones, sed ardentes fornaces & ingentia incendia esse, & tamen dicit fides: Sunt titiones combusti, qui non ardent amplius, sed tantum fumant ac mox in cinerem redigentur. Sunt omnes (ut est Terra titio, &c.) titiones adusti & fumigantes, qui contra pios & in deum sperantes suscipiunt arma & acuunt ingenium. Ne formides à duabus caudis, inquit Esaias titio.

¶ *Tonitrui* uox significat superni terroris, incarnationisq; apertam prædicationem, quam etiam philosophi sapientes mirum obstupescunt. Apocalypsis sexto capite, Tanquam uocem tonitrui. Et Hiob 38. cap. Et uiam sonantis tonitrui. Etiam ipse dominus per hoc exprimitur Mar. 3. Et imposuit Simonis nomen Petrus, & Iacobum filium Zebedæi, & Ioannem fratrem Iacobi, & imposuit eis nomina Boanerges, quod est filij tonitrui, filij fremitus atq; tumultus, quam appellationem indepti sunt à donorum Christi præstantia. Tonitrua & fulgura isti sunt loquuti, concusserunt totum orbem, multo potentiores & uiuidiores in dicendo & agendi multis Periclibus ac Tullijs. Theophylactus inquit, tonitrui nominat filios Zebedæi, & præcipuos prædicatores & maximos Theologos.

Tonitrui præterea, fulguris, tempestatibus & fulminibus deum suam bonam uoluntatem declarare legimus. Ita sanè fecit, cum legem daturus, primum populo loqueretur, ut scriptum est Exodi 19. Item cum ad preces Samuelis declararet se populo offensum, quod regem postulassent. 1. Samuelis duodecimo capite. Sic præclaram ab Assyrijs liberationem Hierosolymitanis promitteret per Esaiam. Inuiseris, inquit, cum tonitruo commotione, uoce grandi, turbine & tempestate, & flamma ignis uorantis. Ita orbis redemptionem, morte filij partam, Solis obscuratione & terræmotu testatus fuit, illo in cruce expirante. Sic cum spiritum sanctum suis seruator mitteret, tonuit. Actorum 1. & cum postea precationẽ eorum se audisse testaretur, terram commouit, Acto. 4. cap. Certe Tonitru, uel alia, quopiã insigni rerum immutatione deum testari suam beneuolentiam, ita olim uulgo receptũ fuit, ut Poetę, quoties Iouẽ fingant supplicantibus magnis in rebus annuisse, & fulminibus suam uoluntatem esse testatum, hoc est, deũ cum præsentius & reuelatius hominibus suam uoluisse potentiã atq; uim declarare, tonuisse, fulgurasse & terrã concutisse. In summa ratio tonitruũ est, maiestatem dei agnoscere, & nostram infirmitatem declarare: Hiob. 37. cap.

¶ *Tollere uerba*, est confiteri delicta, Hoseæ. 14. cap. Tollite uobiscum uerba. Statim enim propheta seipsum explicat quum ait: Omnem aufer iniquitatem.

Tollet carnem dentibus, est dolere, & ingemiscere, & seipsum adfligere, Hiob. 13. Quare tollam carnem meam dentibus.

Tollere crucem seu ferre Crucem, est deo uere placens cultus: nempe semetipsum sibi ipsi eripere, & totum deo offerre ac consecrare: id est, ea aduersa patienter tolerare, quæ propter confessionem Christi, propter iustitiam, aut propter quoscunq; alios casus accidunt. Lucæ. 9. Matth. 16.

¶ *Torcular* pro ultione & supplicijs peccatorum ponitur. Interdum tamen in congregatione nouorum fructuum pro pœnis usurpatur, atq; tormentis. Thre. 1. Torcular

calcauit

calcauit dominus. In bonam partem ſcribũtur, Pſalm. pro torcularibus. 8. & 83. in quo torculari, & malis ſupplicia, & bonis præmia à domino ſaluatore calcantur.

Torcular porrò prædicationem euangelij & uerbi & crucis denotat. Certe uerbũ crucis ſicut Torcular conterit, & humiliat homines mundi, & in unum corpus multos co l gir, ſicut uinum in lacum.

Torcularia ſignificant myſtice paſſiones. Eſaiæ ſexageſimo ſecundo & quadrageſimonono, Torcular calcaui ſolus. Quod omnes ſacri patres de Chriſti paſſione intelligunt. Nã pro eccleſia & uerbo dei & martyrio & dominica paſſione accipitur hoc uocabulum, Hinc per Torcularia paſſiones generaliter poſſunt, quod uerbum crucis, & crucifigat ueterem hominem, & pro ſe cogat, uarias ſuſtinere paſſiones. Iterum Eſaias Et Torcular extruxit in ea. Sicut enim boues in area terentes, ſignificant prædicatores primæ Corinthiorum nono. Ita & calcantes in torculari eoſdem ſignificat. Hinc uinacea palea, & triticum uinum, in ſcripturis paſſim ſignificant populos uerbo dei eruditos, uel indurãtos. Hinc quoque torcular ſignificat abundantiam omnium rerum, nel ipſum uerbi dei miniſterium ac legum exercitium, adeoq; totam diſciplinam pietatis, per quam ueluti exprimitur ſuauiſſimus ſuccus iuſtitiæ & innocentiæ. Mat. 21. cap. Et fodit in ea torcular.

¶ *Torrens* abſq; additamento nuſquam torrens in bonam partem legitur: nam torrente uoluptatis tuæ potabis eos, cum additamento dicitur uoluptatis. Et è contrario, ſaluator ad torrentem Cedron. Helias quoq; perſecutionis tempore ad torrentem Cauth latitat, qui & ipſe ſiccatur & non impletur. Hæc Hieronymus.

Torrens deinde propter tranſitum ſiue decurſum, ſimul autem & propter hyemem quam habet, diuerſarum tentationum atque tribulationum, recte nominatur præſens uita, ita ut Dauid de Chriſto diceret: quia & ipſe de mundo & eius tribulationibus, utpote ſimilis nobis affectus guſtauit. Pſalmo centeſimonono, De torrente bibens, id eſt, de calice paſſionis in hac uia, hoc eſt, mortali uita bibet, propterea ita ſublimabitur.

Torrentes atqui Belial, metaphorica locutio, intelligitur per eam uehemens tyrannorum perſequutio, & inſultus improbiſſimorum, qui inundationi comparatur aquarũ. 2. Sam. cap. 22. Torrentes, &c.

Torrens eſt quoq; irrigatio ſanctæ prædicationis. Prouerb. 30. Oculus qui ſubſannat patrem & deſpicit patrem matris ſuæ, effodiant illum corui de torrentibus. Eſt etiam uniuerſa gens, Pſalm. 17. Torrentes iniquitatis conturbauerunt me.

¶ *Tradere* pro permittere. Rom. 1. cap. Tradidit eos deus in reprobam mentem, ſeu reprobum ſenſum: hoc eſt, ut bonum (iuxta Eſa. uerbum) dicerent malum, & malum bonũ, &c. Reprobũ eſſe idem eſt quod degenerem & auerſandum eſſe, Sic Pſal. 118. Lapidẽ quem reprobauerunt ædificantes. Et Hier. 6. Argentum reprobum. Et Pſal. 106. Et reprobauerunt terram deſiderabilem. Sic Deſiderabile oculorum, alibi in ſcriptura uxor dicitur. Abominabilis & reprobus idem eſt.

Tradere regnum deo & patri, eſt perducere credentes ad contemplationẽ dei & patris. 1. Cor. 5. uel, Et id quod prius non fiet, quàm Chriſtus regnum tradiderit deo ac patri: id eſt, quàm filius patri eccleſiam, totum, inquam, electorum numerum, quem morte ſua aſſeruit, adduxerit: id eſt, pios omnes ſaluandos, patrono & interpellatore Chriſto. Vide D. Auguſt. Tract. in Ioan. 86.

Tradi in manus domini, eſt ab eius iudicio req; ipſa, uel ipſo uindicante puniri, qui punit æterna uindicta, licet ad tempus diſſimulare uideatur, malos in bonos deſæuire. Pſalm. 10. Vt tradas eos in manus tuas. Corrigibiles non tradit in manus ſuas, ſed ut Pſalmo octuageſimooctauo dicit: Viſitat in uirga iniquitates eorum, & in uerberibus peccata eorum. Et ſumptum uidetur ex lege Moſi & alijs ueteris Inſtrumenti libris, in quibus ſæpiſſime legimus, Hoſtes tradi in manus filiorum Iſrael. Et rurſus in manus hoſtium, quoties uindictã ſumptam, aut ſumendam legimus, Tradidit eos deus in manus hoſtium. hoc eſt, ſe uolente uicti ac rapti, pœnas dederunt idololatriæ & impuriſſimæ uitæ.

Tradere uerò ſatanæ apud Paulum primæ Corinth. 5. cap. eſt in aduerſitatem conijcere, ad interitum carnis: id eſt, ad mortificandum externum hominem, adeoq; ipſum ſcelus deſignatã. Proinde ſcripturarũ more, ſatanæ tradere dixit, pro eo quod eſt adfligere, confun

cõfundere, pertusbare. Sic enim & Iob Satanæ traditus est, & de Paulo refertur datus angelus Satanæ, qui colaphizet ipsum. Tradatur Satanæ, inquit Apostolus, ad interitum carnis, ut spiritus saluus sit in die Domini Iesu. Proinde ista non damnatur anima, nisi accedat & supplicij contemptus & sceleris perseuerantia, hoc est, cor pœnitere nescium. Hinc, autem

Tradere Satanæ aliquem ad carnis interitum, est iudicio ecclesiæ eum excludi è cœtu fidelium, ita ut ei nemo communicet: nempe in iusto & infideli quantum ecclesiæ cõstat. Tradatur ergo Satanæ, hoc est, excludatur è corona fidelium, ad fligaturq; corpore, id est, condemnatur ad tempus. Nam hac electione exterior homo confunditur.

¶ *Traditionis* nomine totam euangelij prædicationem Paulus intelligit primæ Corinthiorum decimoquinto. Tradidi uobis in primis quod & acceperam, & cætera. Et primæ Corinthiorum undecimo capite, Et quemadmodum tradidi uobis instituta tenetis.

Per Traditiones (Paulus ad Galatas cap. 1. Vbi inquit: Cum uehementer essem studiosus à maioribus meis traditorum institutorum) non modo eas intelligamus quas legi dei asseuerant Pharisæi, sed ipsam quoq; legem dei quod scilicet ceremonias, ritus, & figuras attinet.

Traditiones humanæ dicuntur Scoria, Sordes, Siliquæ, Paleæ, Somnia, Stercora humana, Vinacea uuarum, Tenebræ, maledictio, &c.

¶ *Trahere* pro adducere, Iudicum 4. Et traham ad te torrentem Kison Sysuram principem exercitus Iabin. Septuaginta κοὶ ἀπάξω, adduco. Item, pro adiungere per fiduciam Christo, ut Ioan. 6. Nemo potest ad me uenire, hoc est nemo mihi accedit, tanquam unico salutis pignori, nisi pater qui me misit, ipsum trahat. Quem autem is ad me traxerit, hoc est, mihi per fiduciam iunxerit, hunc ego resuscitabo, id est, in uita seruabo, ultimo die. Trahere atqui iniquitatem tanquam in plaustro, est pergere in iniquitate, non uelle emendari, Esaiæ 5. cap.

¶ *Transferre* לקח Hieronymus, Verbum translationis in Genesi primum legimus ubi Henoch transtulit deus & non inueniebatur, qui transfertur à deo, non inuenitur ab inimicis suis, nec ei potest insidiator obrepere. Hoc quippe significare æstimo, & non inueniebatur. Sapientes quoq; huius seculi eos qui de dogmate transferuntur, ad dogmata translatos uocant. Vt Dionysius ille, cuius fuit ante sententia: Dolorem non esse malum, post quam oppressus calamitatibus & dolore cruciatus, cœpit quod dolor esset summum omnium malorum, ab his appellatus, translatus, quod scilicet, à priori decreto recedens, in contrarium recidisset. Hæc ille.

¶ *Transire* uerbum est nonnunquam forense, & idem est quod in potestatem ueni re seu redigere, & conditionem mutare: ut quum serui fiunt qui liberi erant, quomodo in rebus Ægyptiacis in Genesi habetur cap. 47. Et populum ipsum transire fecit ad ciuitatem de termino ad terminum. Quasi dicat Moses: Non solum tellus ipsa facta est Pharaonis, sed & populum ipsum oppidatim proprium fecit Pharaoni de suo iure in ius Pharaonis fecit transire: ut sit Facere transire, idem quod capite diminui. Sic Exodi cap. 13. Separabis omne quod aperit uuluam Domino, Hebræus legit transire facias, domino omne primogenitum, hoc est, mancipi facias. Hiere. 15. cap. reperitur: Transferam te in terram hostilem ignotam tibi.

Transire deinde dei, elegantissimus idiotismus linguæ sacræ, est uim atq; energiam suam declarare, iuxta naturam casus, adiuncti, ut: Dominus transiuit per Ægyptum: nempe occidendo primogenita.

Transijt super faciem Mosi, cum cognitione sui aliqua illustrando, & id genus alia. Sic Hoseæ 10. cap. Ego transij super bonum collum eius, hoc est, iugum induxi collo.

Transit dominus, quando se patefacit, sicut contaminato populo in Ægypto per Mosen & Aaronem se aperuit, Ezech. 16. cap. Et transi propè te. Quoties in scripturis sanctis ex persona dei ponitur, pro pœna accipiendum, ut nequaquam apud eos maneat, sed pertranseat ac relinquat, Amos. 5. cap. Et in omnibus uineis planctus, quia transibo in medio tui. Item, Transire pro commutare & consumere Psalmo 84. Mane sicut herba transeat. Et Hiere. 40. cap.

Pertransire gregem, est numerare, recensere gregem, ut ex Genesi patet.

Transire atqui filium alicui idolo, est immolare deo Moloch, ut Leuitici 18. Et conse

cretur idolo Moloch, nec pollues, &c. Vel: Ttranſire ad ipſum Moloch, ne polluas, &c. Id eſt, ne ullum è filijs tuis immoles deo Moloch. Hoc enim eſſet mihi dedecori, ſi coleres idola eo ritu, aut alio. Solebant autem luſtrare filios ſuos idolo Moloch, & combure re in honorem eius. Idolum Moloch nonnulli putant fuiſſe Saturnum.

Tranſire in fœdus domini, Deut. 24. Vt tranſeas in fœdere domini dei tui. Id eſt, ut ineas fœdus cum domino deo tuo, &c. ergo tranſire in fœdus, eſt inire fœdus & pactum.

Tranſire porrò ex hoc mundo, & ire ad patrem, mortis eſt periphraſis, ut eſt apud Ioannem.

Tranſire denicꝙ per agrum & uineam, eſt cuius libet uitam negligentis inſpicere, eiuſcꝙ opera perpendere, Prouerb. 34.

¶ *Tranſitiuis uerbis* in alium utuntur Hebræi, non tantum ut in alio quid fieri ſignificent, uerum ut eius rei, quam uerbum ſignificat, magnitudinem oſtendant, Eſa. 1. cap. Corrumpere facientes, ponuntur pro tam corruptis ut alios corrumpere poſſint, hoc eſt, pro perditiſſimis & corruptiſſimis. Quemadmodum Latini quoꝙ perditum appellant eum, qui non tantum ipſe perditus eſt, ſed alios quoꝙ perdit, & corruptiſſimum qui non ſolum correptus eſt, ſed tam ſceleratus ut alios quoꝙ inquinet.

¶ *Tremere*, eſt habere conſcientiam ex lege, Eſaiæ 66. Tremere ad ſermonem dei, nempe, quando pij non ſunt ſecuri, ſed reuerentur deum & metuunt, necubi eum offendant. Hinc Tremor, ut ſuprà in uerbo Timere & Timor.

¶ *Tribulationis* dictio pro cura & anxietate. 1. Cor. 7. Tribulationem autem carnis habebunt huiuſcemodi. Id eſt, adflictionem. Quaſi dicat: Scio enim quantas cultorum procellas in ſe prouocent, qui coniugiũ ſubeunt, quantas ue in carne moleſtias & uora re & concoquere oporteat.

¶ *Triticum* pios, electos, ueros & fideles Iſraelitas, hoc eſt, eos qui euangelio credunt, denotat. Imò quoꝙ qui magno & feruenti ſtudio uitam Chriſti dignam meditantur, qui operam dant, ut in omnibus deo placeant, & iuxta eius uoluntatem uiuant: utcunꝙ interim ſentiant ſuam infirmitatem, utcunꝙ quotidie & ſingulis fere horis labantur, non tamen deſperant, non deſpõdent animum, ſubinde poſt caſum reſurgunt, & ſordes per pœnitentiam ac aſperſionem ſanguinis Chriſti emundant. De his pijs Matthæi decimotertio, eiuſdem euangeliſtæ & cap. 3.

¶ *Tribus Ioſeph*, Quod ſi alicubi in ſcripturis reperimus Tribũ Ioſeph, intelligimus tribum Manaſſe & tribum Ephraim: Nam Ioſeph per ſe nullam tribum conſtituit.

¶ *Tribunalis* appellatione, iudiciaria poteſtas, dignitas ac maieſtas uenit. Pro tribunali ergo ſedere, more ſcripturæ dicitur dominus, quando iuſto iudicio liberat innoxios, & punit reprobos. Matth. 25. & Pſalm. 9. Quoniam feciſti iudicium meum & cauſam meam, ſediſti ſuper thronum, qui iudicas iuſte. Item, parauit ad iudicium ſuum tribunal, ſeu thronum ſuum.

¶ *Triſtis* pro ſupplice, Malachiæ tertio: Quia ambulauimus triſtes. Septuag. *ἱλάσκα*, ſupplices, Geneſ. quadrageſimo capite: Quare uultus ueſtri hodie triſtes: hoc eſt, ſeueri, mali & adflicti, &c.

¶ *Triturare* eſt idem quod prædicare. Apoſtolus. 1. Cor. 9. probat: Non obligabis os boui trituranti. Sic apud Micheã 4. dicitur: Surge & tritura filia Zion, quia cornu tuum ponam ferreum, & ungulas tuas ponam æreas & comminues populos multos, &c. At cornu ferreum & ungulæ æreæ, quid ſunt, niſi illud Chriſti: Ego dabo uobis os & ſapientiam, &c.

Triturare atqui ferreis plauſtris, eſt conculcare. Quæ metaphora eſt ducta à bobus paleas triturantibus, & frumẽta excutientibus, Amos. 1. cap. Triturauit plauſtris ferreis, hoc eſt, rotis dentatis. Qua uſus eſt Eſaiæ 23. Triturabitur Moab ſub eo, ſicut teruntur paleæ plauſtro. 4. Regum 8. cap.

¶ *Tuba* quæ diſcrimen belli denunciat, nihil aliud eſt, quàm uox ſecularium poteſtatum, quæ contempta reſiſtentibus mortis certamen parat, Hiob. 39. Feruens & fremens ſorbet terram, nec reputat tubæ ſonare clangore.

Tuba canere ante aliquem, Prouerbiali figura, pro eo nimirum dicitur quod eſt inſolenter & arroganter ſtudia & beneficia tua iactare, in unoꝙ preconio uendicare palam, Matth. 6. cap. Non abſimili figura hodie quoꝙ dicimus Ebuccinare laudes, pro eo

quod

quod eſt longe prædicare & ampliſſime efferre alicuius laudes.

Tuba & ſonitu inſuper perire, eſt in bello peſſum ire, Amos 2. Et morietur in ſonitu Moab, in clangore & in uoce tubæ.

Tuba denicꝙ extrema apud Paulũ. 1. Cor. 15. ea locutio intelligitur, qua per angelos euocabit mortuos Chriſtus. In Epiſt. ad Theſſ. κελεύσμα uocat, Ioan. 6. Vocem filij dei uocat Chriſtus. Et Pſal. 49. dicitur: Aduocauit cœlum deſurſum, id eſt, angelos è cœlis, & terram, id eſt, homines è terra, Matth. 24. cap. Et mittet angelos ſuos cum Tuba & uoce magna: omnia enim idem ſignificant, & aliud alio exponitur.

Tubæ ad hæc extremæ cantus, uoluntatis dei omnipotentis denunciatio atꝙ exemptio eſt. 1. Cor. 15. cap.

¶ *Tumultus* pro inſania, Amos 3. Et uidete tumultus multos in medio eius. Septuaginta θαύματα, admirabilia.

¶ Ad *Tumulos* uelut ſemimortui ſenes, Eſaiæ. 59. capite. Eſt prouerbium, offendere dicimus ad ſepulchra ſenes ac decrepitos capulares, hoc eſt, uicinos eſſe morti.

¶ *Tunicæ* nomine allegorice omnia exteriora quæ nos onerant, deſignantur, Lucæ 22. capite. Qui habet Tunicam uendat eam, & emat gladium.

¶ *Turbare* pro perdere, Ioſue 7. capite. Quia turbaſti nos, turbet te Dominus in die hac. Hinc Turbatores eccleſiæ, hoc eſt, deſtructores, falſi magiſtri & doctores.

Turba deinde apud Lucam in Actis capite primo, ponitur pro numero, & nominũ pro nominatim. Vnd es vvas die gantz zal manhafftig by zuei hundert vnd zuentzig. Eratꝙ turba nominum ſimul fere centum uiginti.

¶ De *Turbine loqui*, locutio eſt apud Iob capite 38. legis uerba denotant, quibus declaratur & autoritas maieſtatis domini ad terrendum impium: lex enim non datur niſi tumultu & turbine ut habetur Exodi.

¶ *Turtur* pro anima uiri innocui, imbecillisꝙ, ac ſuas ſimpliciſſime ingemiſcentis ærumnas, ut ſolet turtur ſolitaria ſuo amiſſo conſorte: ne beſtiæ dominio, tyranno ſcilicet impuro & crudeli ſupponas. Moab noſter ſuperbus eſt ualde, idcirco quid illi cum turture prorſus inermi, arꝙ omni irę genere uacuæ & humili? Pſal. 74. Ne tradas beſtiæ animam Turturis tuæ. Hebræi ferè omnes transferunt, Qui ſint porrò Turtures, confitentes ſcilicet Domino, ſequenti aperit hemiſtichio, Et animas pauperum tuorum ne obliuiſcaris in finem.

¶ *Turpitudo* ſignificat apud Paulum Epheſeorum quinto abſconditam cogitationem, quum inflammatur, ſenſus ad libidinem, & carnis titillationibus anima ignita ſuccenditur, & nihilominus dei timore & mentis iudicio refrenatur. Pauli uerba ſunt hæc: Et turpitudo & ſtultiloquium, & urbanitas. Eraſmus, Et obſcœnitas & ſtultiloquium, reddidit.

Turpitudinem patris & matris reuelare, eſt cum eis concumbere, rem habere, Leuitici decimooctauo capite.

Turpitudinem patris tui, & turpitudinem matris tuæ non reuelabis. Poſtea etiam prohibet & nouercæ ubi dicit: Turpitudinem uxoris patris tui non reuelabis, ubi expoſuit, quomodo in matre utriuſꝙ ſit turpitudo, hoc eſt, patris & matris, in nouerca autẽ tantum patris.

¶ *Turres & Muri* in ſcripturis allegorice ſignificant duces & protectores & maiores in populis. Sic Pſalmo 121. Fiat pax in muris tuis, id eſt, in maioribus, & abundantia in moribus tuis, id eſt, in rectoribus eccleſiæ. Et Pſalmo 49. Ecce muri tui in oculis meis ſemper. Sic etiam Pſalmo 17. In deo tranſgrediar murum, id eſt, omnem potentiam huius mundi, in qua fortis ille cuſtodit atrium ſuum, donec fortior ueniat, & uincat eum, Porrò Turris, nomen domini eſt. Turris item eccleſia eſt.

¶ *Typus* pro exemplo uſurpari. 1. Cor. 10. cap. patet. Hæc autem, inquit, omnia typo ſeu figuræ contigerunt illis, Id eſt, ideo eis contigerunt, ut eſſent nobis exempla. Et ex autoritate Tertulliani in 5. aduerſus Marcionem libro legit, typum hoc loco uſurpari, pro exemplo. Hæc enim πάντα τύποι, id eſt, hæc omnia figuræ contingebant. Hæc enim exempla inquit Tertullianus, nobis ſunt facta.

Typi præterea & figuræ non uſꝙ adeo omnibus numeris quadrant ueritati, & in omnem (ut aiunt) angulum, ut nihil deſit, nihil ſuperſit. Semper uero in typo quiddã eſt, quod ueritati reſpondeat, licet non per omnia. Hæc autem non ſunt in quibus fidei

cardo uerſatur: quare in hiſce rebus nequaquam contendere operæ precium eſt. Spirituales ſunt delicię, quę mentẽ piã oblectãt & recreãt, q̃s impia mẽs reiicit et contemnit.

V

VAccæ appellatione principes delicati & nobiles faſtuoſi ueniunt. Amos 4. Vaccæ Baſan audite uerbum iſtud in monte Samariæ, Quaſi dicat ruſticus ille propheta ad optimates impios pauperes opprimentes. Sicut enim uaccæ Baſan: id eſt, pingues, ad arandum nihil ualent, ſed tantum ad deuorandum. Sic proceres Iſrael reipublicæ nihil proderant, ſed potentes tantum erant ad edendum & bibendum, atque opprimendum pauperes. Et Dauid Pſalmo ſexageſimoſeptimo: Increpa feras arundinis, congregatio taurorum in uaccis populorum, & cætera. Vocat uates tauros: id eſt, fortes & potentes & diuites & cõfidentes in ſua iuſtitia, & uaccas, ſiue uitulos populorũ: hoc eſt, plebeios & ſubditos, una tamen impietate coniunctos contra columbam, contra exercitum dei, contra Chriſti eccleſiam. Sicut & Pſalmo uigeſimoprimo conqueritur Chriſtus: Circundederunt me tituli multi, tauri pingues obſederunt me. Sic Iob quadrageſimo capite ait de diabolo. Omnes beſtiæ agri ludent ibi, Sic Dauid totam hoſtilem turbam & concilium taurorum appellat, uitulosq; iungit populorũ: intelligens præcipuas inter principes populorumq; rectores.

Vacca rufa, Numer. 19. cap. Significat Chriſti Domini corpus & ſanguinem pro tota eccleſia oblatum, cuius uirtute mundatur ſemper eccleſia, cuius etiam reliquiis ac ſanctificationem aqua luſtrationis & baptiſmi uirtute dei conſecratur, & ſit ſignum reconciliationis diuinæ, & ſufficiens purificatio omniũ, qui ſuam humiliter fœditatem Domino conqueruntur, gratiamq; dei per Chriſtum credunt & ſperant.

¶ *Vacuus* pro ſtulto & fatuo, qui eſt uacuus intellectu. 2. Samuelis 6. cap. Quàm glorioſus fuit hodie rex Iſrael, qui diſcooperuit ſe in oculis ancillarum ſeruorum ſuorum, ſicut diſcooperit ſe diſcooperiendo ſe unus è uacuis, Vacui autem timore qui dicantur, uide ſuprà in Tropo, Timore domini uacui.

¶ *Vadere* dicitur, qui propediem abiturus eſt reipſa, & antequã hora abitus ueniat: animi propoſito iam iam abit, quamuis corpore nondum abeat. Sic Dominus iam tum abibat, quoniam è uicino appropinquabat tempus abeundi, & animus alioqui abituribat. Hinc & Vado hoc uerbum apud Ioannem cap. 8. Ego uado, &c. pro mori & aſcendere accipitur. Nam quod dicit: Vado, moriturum ſe ſignificat ac in cœlos aſcenſurum, ubi increduli nunquam peruenient.

Vade tibi, locutio eſt Hebræa, pro eo quod eſt Vade tu, uel pro abi, diſcede: Geneſis 12. Vade tibi, id eſt, Vade tu. Item, Vade perge, Exodi. 4. Vade perge in Ægyptum: ſeu, uade reuertere in Ægyptum.

¶ *Vallis* pro medio, Pſalmo. 22. Etiamſi ambulauero in Valle umbræ mortis. Septuaginta, In medio, ἐν μέσῳ.

Vallis uiſionis, pro Hieroſolyma, quæ propter prophetias uocat uallis uiſionis, Eſaiæ. 22. Onus uallis uiſionis, hoc eſt, propheria grauis Et cap. 21. Ieruſalem inſula dicitur: deſertum, officio & opere, quod faciat deſerta. Babylon dicitur mare, ſicut mare accipit multa flumina, ſic Babylon multa regna. Sunt ergo tropi.

¶ *Vah*, lætantis uox interdum, Pſalmo 35. Dixerunt Vah uah, uidit oculus noſter, ſubaudi lætetur. Vel ualet idem atq;, ò deſiderium noſtrum aſſecuti ſumus quod optabamus. Chaldæus habet: Non dicant: Lætabitur anima noſtra. Exclamatio eſt ſummæ uoluptatis, ac idem atq;. Vah tandem euenit quod animus noſter optabat. Nepheſth, hoc eſt, anima & pro deſiderio & cupiditate accipitur, ut Pſal. 77. Ne tradas me in animam infeſtantiũ me, id eſt, ne permittas me eorũ libidini, uel nõ tradas me eorum deſiderio.

¶ *Væ*, particula damnationẽ & æternũ luctũ q̃ præſentẽ ſæpius ſignificat, ut. 1. Cor. 9. Vę mihi ſi nõ euãgelizẽ, Eſaię. 3. Vę impio in malo, retributio eñ manuũ eius fiet ei, &c.

Væ dictiuncula interdũ non imprecantis (ut alias crebro) ſed prædicentis adeoq; dolentis eſt, Apocalyp. 8 cap.

Væ porrò apud Eſaiã. 18. cap. הוי uocantis interiectio eſt potius quàm lugentis, ut læta denuncientur gentibus ad unius dei cultum conuocandis.

Væ mihi quum ſe deſolatum à deo ob peccatorum impuritatem cognoſcunt, haſce

in uoces

ſa uoces prorumpere ſoliti ſunt, Væ mihi, Heu mihi, Ah, Heu. Septuaginta ὦ τάλας ἐγὼ ὁ miſer ego. Martialis, Væ tibi cauſidice?

Væ quoq; particula uſitatiſſima prophetis, ſemel complectitur quicquid eſt miſeriarum ac calamitatum præſentis ac futuri ſeculi, De ea adnuit Tertullianus contra Hermogenem, alicubi admonitionis eſſe, apud Matth. 23. certę condemnationis eſt. Nam horrendum Væ intonat Dominus, & ceu fulmine ipſorum ferit conſcientias. Tranſlata eſt è uulgi ſermonibus, qui cum indicare uolũt magnum aliquod malum alicui impendere, dicunt, vvce dir.

¶ *Vanitas*, mendacium, eſt quicquid non eſt Deus, & ſtudia hominis quæ fingit aut excogitat homo abſq; dei uerbo iuſſuq;. Eccleſiaſtes per totum copioſiſſime definit. Nec enim inueniri poteſt ſalus aut ullum bonum, niſi in deo: cætera omnia ſunt adflictio ſpiritus, & irritatio ac titillatio ad conſolationem uerius, quàm conſolatio & ſalutis ac boni potius incitabulum, quàm reuera ſalus & bonum. De uanitate & mendacio loquitur Pſaltes 4. Filij hominum quouſq; graues corde, ut quid diligitis uanitatem, & quæritis mendacium. Et Pſal. 38. Veruntamen uniuerſa uanitas omnis homo uiuens. Et pſalmo 115. Omnis homo uiuens. Sic Vanitas uita præſens eſt. Vide D. Auguſtinum lib. 9. Confeſs. capite quarto. Vanitas uanitatum hæc uita & imago ſiue umbra ſuper terram homo.

Vanitatis nomen hinc ſæpenumero pro idolo ſeu idololatria capitur. Vanitatem namq; Hieremias cap. 2. falſum dei cultum & idololatriam, id eſt, cultum qui eſt ſine uerbo & contra uerbum dei tantum ex doctrinis hominum humana cogitatione excogitatus, quo noſtra ſtudia, ſapientia & ratio propendit, ubi nobis relicti ſumus ſine ſpiritu dei, Pſalmo 24. Qui non accepit (in Hebr. leuauit) in uanum ſiue ad uanitatem animã ſuam. Vel: Qui nõ delectatur uana doctrina. Vanitas ergo eſt uana doctrina. Hinc & uanitates, idola uocãtur, qui nihili ſunt, iuuare non poſſunt, & cultus eorum ſunt nihili cultus. Ezech. 30. Et ceſſare faciam uanitates. Septuaginta μιγιστάνας, id eſt, primates.

Vanitatem ſeu uanum uidere, idem eſt quod uana pro ueris amplecti, atq; in illis oblectamenta capere. Pſal. 119. Auerte oculos ne uideas uanitatem, eſt hic probare, delectari aut cupere. Porrò uanus is affectus eſt ac deſiderium, cum quis alienam aut rem, aut uxorem deperit. Vanus item rerum etiam propriarum uſus, ſi immodicus eſt ac ſordidus. Vanus hinc translatitie in ſcripturis idem eſt quod mẽdax, fallax, fraudulent⁹.

In Vanum recipere gratiam dei, dicuntur qui Euangelium gratiæ diuinæ pręconiũ ſiue teſtimonium audientes, uel non credunt, uel non ſoli deo per Chriſtum fidunt, ſed rebus quibuſdam nihili inhærent, uel nihilo reddunt meliores, quin ſui perpetuo ſimiles in carne & deſiderijs contabeſcunt. 2. Cor. 6. Obſecramus ne in Vanum gratiam dei receperitis.

Vane uel in uanum præterea uſurpare nomen Dei, eſt contemnere & cum contemptu nomen dei uſurpare, impie de deo uerba facere, falſoq; curare. Id enim eſt accipere ad uanitatem nomen dei, ut Pſal. 139. Similis eſt loquutio in præcepto ſecundo: Non accipias, id eſt, ne nomines ad uanitatem uel ad rem falſam, nomen dei. Hoc eſt ne iures falſo per nomen dei.

¶ *Vas*, *Vaſa*, latum uocabulum. Vas primum pro corpore. 1. Theſſa. 4. cap. Sciat unuſquiſq; ueſtrum uas poſſidere in ſanctificatione & honore. Hinc per uaſculum teſtaceũ intelligit fragile corpuſculum. 2. Corinth. 4. Alludens ad rem figulinam & primam illam hominis conditionem. Deinde pro homine, Hiere. 19. Sicut uas in manu figuli, ſic uas in manu dei.

Vas electionis dixit Actorum 9. cap. Lucas pro homine ſelectiſſimo & præclariſſimo. Hinc Vaſa aurea 2. Timoth. 2. cap. ſignificant Viros bonos & pietati conſecratos: ut Vaſa lignea ſeu argentea & teſtacea ſignificant peruerſos homines. Vaſa Domini. 2. Corinthiorum ſexto. Et Eſaiæ ſecundo, Exite de medio eius, mundemini qui portatis uaſa Domini, hoc eſt deo conſecrati, ſuis dedicati miniſterijs & templum dei eſtis, cauete uobis ab idololatria.

Vaſa, corpora ſignificare teſtis & Samuelis primi Regum. 21. capite. Vaſa puerorum ſancta. Vas & Vaſa hinc Hebræis generali uocabulo omnium rerum inſtrumentum, omnem ſupellectilem, omnem poſſeſſionem, & quæq; inſtrumenta artificis & arma militis, & localia mulieris, Hebraice communiter Vaſa nominantur. Sunt enim arma ua

ſa,ſunt inſtrumenta Vaſa,ſunt pocula uaſa,ſunt uegetes uaſa, Geneſis 31. cap. Pſalmi uaſa,inſtrumənta ſunt muſica,ut ferè erant nablum,lyra,cithara, organum, atque huius generis alia,Pſalm.71.Nam & ego confitebor tibi in uaſis Pſalmi ueritatem tuam deus: hoc eſt,inſtrumentis muſicis.Et Ezech.capite 9. unuſquiſq; uas interfectionis habet in manu ſua:id eſt,inſtrumentum mortis, ſeu ad interficiendum. Exodi uigeſimoſecundo capite. primi Regum uigeſimo capite.Item,pro diuitijs & ſupellectile, Ezechielis duodecimo, Et educes uaſa tua. Et Matthæi capite duodecimo,Et uaſa illius diripere. Vaſa ad morem linguæ ſanctæ poſuit pro omni poſſeſſione, inſtrumentis & ſuppellectili,adeoq; & pro eo quod Eſaias appellauit rapinam.Et Marci undecimo capite.Nec permittebat ut quiſquam deponeret uas per templum. Vaſa hic quoque iuxta dialectum Hebraicam pro omnigenis inſtrumentis.Vas ergo inſtrumentum eſt quæſtui & negotiationi deputatum atq; idoneum.Leuiti.5.cap.Omne uas.Hebraiſmus eſt,pro, Omne ſuper quod,&c.Et eodem capite,Et uas,pro,quicquid illud ſit ſuper quod ipſa ſederit.Et Numer.31.Omne uas operis.Id eſt,omnia uaſa affabre facta.Et Geneſis.31. cap.pro ſuppellectile,Contrectaſti omnia uaſa mea,quid inueniſti ex omnibus uaſis domus tuæ.

Vaſa ſtulti paſtoris apud Zachariam cap.11.Adhuc tibi ſume uaſa,hoc eſt,inſignia & habitum,uidelicet,peram,baculum,fiſtulam & ſibilum,&c.

Vaſa iræ,Eſaiæ 13.cap. Veniunt de terra longinqua à ſummo cœli Dominus.Et uaſa iræ eius ad diſſipandam omnem terram.Inſtrumenta quibus iratus populos punit, uaſa iræ appellat. At Apoſtolus aliter uaſa iræ,nempe quæ deus perdit,ſicut uaſa gloriæ quæ honeſto loco habet.

Vaſa peregrinationis ,ſunt baculus, calcei,penula,pileus, & quæ ad iter aut uiam pertinent.

¶ *Vaſtare* pro adfligere,Pſal.16.A facie impiorum,qui me uaſtant. Vaſtitas uero, pro terra,Geneſis 7.Cuncta quæ in uaſtitate mortua ſunt.Septuaginta,ſuper Siccitatem, legunt.

¶ *Vau* nonnunquam cauſalis eſt,ut Hiere.2.Eò quod orares,כִּי Hebraica eod.cap. aduerſatiua eſt non cauſalis.Et 10.cap.Hieremiæ, ſed Dominus.Hic irrefragabile eſt, uau,coniunctionem aduerſatiuam eſſe.Et Eſaiæ.9.cap.Nam & populus.Hic cauſalis eſt,Eſaiæ.14.Et ſicut grex quem nemo colligit.Hic uau ſeu uof,pro,pro relatiuo,qui ponitur,uof celeritatis nota apud Hebræos;non aliam notam celeritatis Hebræi habent quàm uau,Eſa.1.cap.Quo citius deficeretis ſcilicet.Hic de induſtria illa nota omiſſa,ut uerborum curſu propenſio ac celeritas malorum intelligatur.

Sic & Hiere.1.Ac ſimul extendit.Simul,de uirtute eſt Hebraici uau,quæ multis locis celeritatem connotat.Vau expoſitiua,ut Eſaiæ 9.Et Dominum exercituum non quæruntuide ſuprà in Et ſuſius.

¶ *Vber,ubera* pro ſumma dilectione interdum uſurpantur,ut Canticorum.1.Quia meliora ſunt ubera tua uino.Per uinum temporalis cura exprimitur,qua mens ſecularis cuiuslibet inebriatur.Vbera quoq; pro delectatione,Prouerb.5.cap.Hoſeas uero cap. 2.Vbera cor appellat ſub uberibus ſitum,ex quo proficiſcuntur cogitationes malæ, inuidiæ,homicidia.Similiter ubera pertinent ad doctrinã,qua aluntur animi,ut fiat perfectus homo ad omne opus bonum,Cant.1.Eam comparat uino,cui ſacra ſcriptura tribuit,quod lætificet cor.Ponitur igitur per metaphoram uinum pro omnibus mundi delicijs & uoluptatibus.Duo ubera,ſunt duo Teſtamenta,&c.

¶ *Velamen* capitis ſeruitutis eſt inſigne,ſicut raſus uertex libertatem arguit.1.Cor.11. cap.Etenim ſi non uelatur mulier,etiam tondeatur,Quod ſi fœdum eſt tonderi autradi,ueletur,&c.Atqui non uelatam ingredi eccleſiam aliud non eſt quàm attonſam uenire in conuentum.Hæc Pauli uerba tranſumpta ſunt ex Deuteron.cap.22.Non geret mulier arma(ueſtes & habitum)uiri,nec uir utetur ueſte muliebri.

¶ *Velle* pro cupere,Marci cap.10.Præceptor uolumus,id eſt,cupimus.Sic,Quod uultis id eſt,quid cupitis.Et Lucæ 10.Voluerunt,pro cupierunt,more Hebraico.Velle quoq; pro operam dare.1.Theſſal.2.Sic affectu propenſi uos εὐδοκοῦμεν,id eſt,animo cupimus impertire uobis.Εὐδοκέω propenſum animum ac præcipuum quendam adfectum in ſacris literis ſignificat.Item,Velle,pro acquieſcere,Pſal.81.Et Iſrael non uoluit mihi,id eſt, non acquieuit.Prouerb.1.Non uoluerunt conſilium meum.Septuaginta,Noluerunt

meis

meis animum adhibere consilijs.

¶ *Velox*, pro acri & præcipiti. Malach. 3. Et ero testis uelox. Et Esdra scriba fuit uelox in lege. 1. Esd. 7.

¶ *Velum*, apud D. Paulum 2. Corin. 3. Litera est, adeoq; ipsa crassities mentis & incredulitas, Christi ignorantia.

Velum templi, Exo. 26. quid significauerit, Epistola ad Hebræos cap. 9. diserte explicat. Post secundum, inquiens, uelum erat tabernaculum, &c. Vides ibi uelum, quo sanctum sanctorum, à reliqua parte tabernaculi, seu templi distinctum fuit, & quo arcana ab oculis non populi tantum, sed & uulgarium sacerdotum, intra sanctum sanctorum remota & occultata sunt, significasse & adumbrasse: quod quamdiu uelum cum suo tabernaculo seu templo consistit, nondum reuelata & patefacta sit uia, qua peruenirì possit ad regnum cœlorum & ueram felicitatem.

Veli autem scissura denotat euangelium esse sparsum in totum orbem terrarũ, quo uia ad cœlum ita patefacta est, ut iam etiam pueris ac penè infantibus perspicuum sit, Iesum Christum esse iustitiam & redemptionem nostram.

In uelum non ingredi, id est, in sancta sanctorum, Leuit. 21. significat non posse creari summum sacerdotem.

¶ *Vena*, seu fons, pro fluxu sanguinis. Leuit. 20. Et reuelauerit turpitudinem eius, & uenam eius nudauerit, & ipsa reuelauerit fontem sanguinis sui, &c.

¶ *Venator*, nunquam in bonam partem legitur. Ismael & Esau uenatores fuerunt, & præcesserunt in typo Iudaici, quorum alter Ægyptiacæ ambulans iuxta carnem, & iuxta carnem uiuens. Alter primitiua propter lenticulam perdidit, & benedictionibus fratris inuidens, fugat eum in Mesopotamiam. Hæc D. Hieronymus. Locus ille apud Hierem. ca. 16. Ecce ego mitto ad piscatores multos, dixit Dominus, & piscabuntur eos, postea mittam ad uenatores multos, & uenabuntur eos. Interpretantur nonnulli theologi in bonam partem, uidelicet locum illum adaptauit, cap. 4. Mat. ubi Christus piscatores delegit, quo figura opificio eorum responderet ueritati. Quandoquidem fecit eos ut essent piscatores hominum. Sunt qui in malam partem interpretentur, sit iudicium penes ecclesiam.

¶ *Vendere*, in sacro sanctis literis, nihil aliud est, quàm liberaliter & hilariter officiũ præstare his, quicunq; opus habuerint, quomodocunq;, ubicunq;, qualitercunq; res fratris poscat, prompto animo relinquendi omnia, si sic postulat Christi gloria. Luc. 12. ca. Vendite quæ possidetis. Vendendi uocabulum exponit Christus, per hoc quod dicit, Date eleemosynam.

Vendendi, uerbo utitur Hebraismus, quod ea res quæ uenditur, tota in ementis potestatem transeat.

Item, uendere, pro dare. Iud. 2. Et uendidit eos in manu inimicorum suorum in circuitu. Psal. 43. Vendidisti populum tuum absq; precio.

Item, Vendere, pro circumuenire & decipere. Amos 2 cap. Vendidistis cum argento iustum.

Vendere populum in manus Iabin, Iud. 4. locutio est, qua significatur Israelitas à Iabin, non aliter tractatos, quàm iumenta & pecora, quæ uendi & emi, atq; ad uilissima & laboriosissima quæq; ministeria deputari solent, adeoq; tanta seruitute oppressos esse, & ipsa mors multo optabilior appareret. Hinc

Venditio, pro generali proscriptione accipitur, & Ioel. 3. Venditionis quoq; nomen, pro re uendita, aut precio rei uenditæ. Deut. 18.

¶ *Venire*, in scripturis pro conuersari, ut Mat. 7. Qui ueniunt ad uos in uestitu ouium. &, In sua uenit. & 1 Ioan. 4. Qui confitetur Christum in carne uenisse. In carnem autem uenire, suo more Ioannes & schemate dixit, pro eo quod est hominem induere, & in humanis conuersari agereq;. Nam idem in historia dixit, In sua uenit, & sui eum non receperunt. id est, semen Abrahæ induit, & inter fratres suos conuersatus est.

In carne uenire dominum, nihil aliud est, nisi Deum æternum, uiuum & uerum incarnari.

Venite quoq; aut ingredi. 1. Samuel. 17. administrationem aliquam significare Et Deut. 23. Non introibunt aut uenit, &c. est dignitate aliqua aut honesto officio fungi in cœtu Domini.

Venire porrò pro nauigare. Ionæ primo capite: Et inuenit nauem euntem in Thaſſis. Item, Et deſcendit in eam, ut iret cum eis. Septuaginta πλεῦσαι, id eſt, ut nauigaret.

Venire, pro occidere, Ioſue 8. Et ſuſpendit in lignũ uſq; ad tempus ueſpertinum. Et cum ueniret Sol. Item, pro uiuere, Hiere. 40. Et qui rectus in oculis tuis, ut eas illuc perge. Item, pro apparere, Gene. 20. Et uenit deus ad Abimelech in ſomnio. Pro, demonſtrare, Geneſis 2. cap.

Venire in mundum, periphraſis eſt, pro hominem fieri, ſeu humanitatem aſſumere, Matth. 16. Qui in hunc mundum ueniſti.

Venire in dies antiquos, eſt conſeneſcere & ſenio maximo obrui, & pluſquam conſeneſcere. Sic de Sara, Geneſis 17. Ioſue 13. cap. Et Lucæ 1. Proceſſiſſent in dies, erant pro uectæ ætatis, Hebræi dicunt, Ire in dies, uel uenire in annos.

Venire autem ad Chriſtum, Edere Chriſtum, & credere in Chriſtum, idem pollet, Ioan. 6. cap. Qui uenit ad me, id eſt, qui credit in me, der ſich an mich hin laſt. Qui mihi confidit, & qui auide ſermonem eius audit. Et Lucæ 6. cap. Quiſquis uenit ad me. Venire, in ſumma, ad Chriſtum, eſt ei fide & charitate adhærere, eum cognoſcere, & amplecti & ſequi.

Venire præterea, deſcendere, Conuerti ſuper caput, eſt totum hominem occupare, à ſummo uertice ad imos uſq; pedes: quaſi infundas aliquid capiti, quod totum corpus contingere uelis. Nos Germani, Es dir vff deinem ſchedel. Venire ſanguinem iuſtum ſuper aliquem, eſt ſanguinis fieri rerum atq; uindictæ ſanguinis ſubijci. Matth. 23. cap. Vt ueniat ſuper uos omnis ſaguis iuſtus qui &c.

Venire idem eſt nonnunquam quod accedere, aſſentiri, firmiter recipere, credere, Ioan. 3. cap. Qui uenit ad me non eſuriet. Et, Omnis, inquit, qui audiuit à patre & didicit, uenit ad me, id eſt, recipit me, & credit in me. Et apud Matthæum 11. Veilite ad me omnes, ait, qui laboratis & onerati eſtis.

Venire ad Ieſum, Ioan. 6. & cap. 5. uſus eſt euangeliſta, quod eſt, qui me ut ſeruatorem recipit, & ſe mihi conſecrat totum. Cui hoc facere fuerit datum, is non eſuriet, id eſt, nihil bonorum deſiderabit.

Venite, apud Hebræos non ſemper ambulantis, ſed & exhortantis eſt, Eſaiæ. 1. Venite obſecro & probemur, &c, Et Geneſis 31. Venite ergo, & in eamus fœdus. Ponitur Venite uice aduerbij, hortantis. Quaſi dicat: Age, percutiamus fœdus. Hieremiæ 18. cap. Venite, ite ſi probe obſeruatur, eo loquendi Tropo inſinuatur alacritas in ſcriptura, ſicut apud Eſaiam: Venite aſcendamus in montem Domini. Et Iob cap. 1. Ibant & faciebant conuiuia.

Venire à ueniendo, pro reuerti, Gene. 24. Porrò Iſaac ueniebat à ueniendo, id eſt, reuertebatur à puteo uiuentis & uidentis. Venit coram me finis terræ, Id eſt, ſtatutum eſt apud me, delere omnia uiuentia terræ, Geneſis 6. cap. Finis uniuerſæ carnis uenit coram me.

Veniam ad te, pro, exaudiam te, & felicem reddam, Exodi 20. cap. Veni.

Venire in nomine Domini, eſt animo & ſtudio extollendi nominis dei uenire. Sic uenientium caput Chriſtus eſt, Pſal. 118. Bene ſit ei, qui uenit nomine Iehouæ.

¶ *Veneno* dolus iniquorum colloquiorum intelligitur, Pſalmo 13. Venenum aſpidum ſub labijs eorum.

¶ *Ventris* dictio, licet creatura dei ſit uenter, ſubinde tamen male audit in ſcripturis, nimirum ꝓpter abuſum illius turpem ac probroſum, quo ingluuiei illius ſeruitur impenſe, quaſi ad hoc nati ſimus, ut comedamus & bibamus, Pſalmo 17. Quorum uentrem de theſauro tuo adimples. Salomon Prouerb. 13. diſtinguens inter iuſtum & impium. Ventris hinc nomẽ pro gaſtrimargia, ut. 1. Cor. 6. Eſcæ uentri & uenter eſcis. Hoc loco eſcam ἀδηφαγίαν. Ventrem uerò γαστριμαργίαν ἐν τῇ γαστρί appellat.

Ventri hinc quoq; ſeruire, eſt impia doctrina animas perdere. Ideo & Apoſtolus ad Titum fœdiſſima tapinoſi eos uentres adpellat, hoc eſt, homines edaces uentriq; atq; abdomini ſeruientes, quo illud Lucilij pertinere uidetur: Viuite lurcones, comedones, uiuite uentres. Et Germani appellamus homines ocio & uentri addictos, fulbuch, Grecè γαστρὸς ἄργα. Ita Pſalmo 5. uidetur eos uates Guttur adpellare: Sepulchrum patens eſt guttur eorum. Quaſi dicat Dauid, Vos toti guttur eſtis, & aliud nihil, idq; uelut

ſepulchrum

ſepulchrum patens, quum in aliud non incumbatis, quàm ut uoretis hominum ſubſtantias.

Venter quoq; pro mente, Hiere. 4. Ventrem meum doleo, Ezech. 3. Venter tuus comedet. Item Ventris nomẽ pro medio. 1. Regum 7. cap. Contra uentrem locum qui eſt ultra retiaculum. Venter quoq; interdum pro conſcientia, ut Ioan. 7. Nam & Auguſtinus Tracta. in Ioan. 32. Venter, inquit, interioris hominis conſcientia cordis eſt. Vide ipſum Auguſtinum latius. Quod ait flumina de uentre fluent, copiam ſignificauit & redundantiam omnium donorum bonorumq; operum, &c.

Venter inferi, ceti aluus Ionæ. 2. cap. intelligitur, qui tantæ fuit magnitudinis ut infiar obtineret inferni.

Ventris uocabulum pro corde credentis uſurpare, alienum à ſcriptura non eſt. Pſal. 40. talis habetur locutio. Et lex tua inquit, in medio inteſtinorum meorum, quod nihil eſt aliud, quàm in medio cordis mei. Et Ioan. 7. cap. ut ſuprà hunc locum adduximus: Flumina fluent de uentre eius aquæ uiuæ. Vim, copiam & efficaciam donorum ſpiritus intelligit, quibus donandi erant credentes.

¶ *Ventilabrum*, iudicium & poteſtas diſcernendi atq; facultas in ſcripturis deſignatur, per quod dominus ſingulos homines tentat, & cunctorum corda dijudicat, Matth. 3. Cuius uentilabrum in manu ſua. Separabuntur à bonis mali, ceu per uentilabrum excutiuntur paleæ à rritico: uel, Per uentilabrum Matth. ſermonem dei, quod tamen cum ſuperiori idem eſt, intelligit: Per Aream, populum Iſraelis, ſeu mundum: Per horreum, regnum dei: per Triticum, electos ac ueros Iſraelitas: per paleas, reprobos & incredulos: per ignem qui extingui nequeat, ſupplicium impiorum & incredulorum.

¶ *Venti* nomine, regio ſeu plaga uenit, Dan. 7. Et ecce quatuor uenti cœli. Item, Venti tentationes & magnitudinẽ tentationum denotant. Mat. 7. Et ueneruntflumina & flauerunt uenti, & irruerunt in domum illam. Et Dan. 7. cap. Ecce quatuor uenti cœli pugnabãt in mari magno: hoc eſt, mundo.

Venti uocabulo deinde peruerſa doctrina intelligitur Paulus Ephe. 4. Et quouis doctrinæ uento circumferri, ſeu ad quemuis uẽtum ſe uertere prouerbiali figura dicuntur, qui parum conſtantes cum aura mutantur: uelit nos ad quamuis doctrinam nouam mutari.

Ventorum uelocitate & ſubtilitate ſolent animæ deſignari in ſcriptura ſacra. Pſal. 27. Qui ambulat ſuper pennas Ventorum, hoc eſt, qui transgreditur uirtutes animarum.

Venti ſonitus in Actis capite ſecundo ſignificatur eo doctrinam ſpiritus ſancti, mira felicitate & ſucceſſu incredibili per uniuerſum orbem fore propagandam, neq; quenquam ram fore potentem, qui eius impetu reſiſtere poſſit.

A quatuor uentis, hoc eſt, à plagis mundi ut uenti pro plagis accipiantur, Ezech. 37. A quatuor uentis. Hinc ſcripturæ non infrequens eſt, Per Quatuor uentes ſub cœlo. Vel: Per quatuor terræ partes, uidelicet per Meridiem, Occidentem, Orientem, Aquilonem, totum terrarum orbem intelligere. Ad hunc modum & Chriſtus à quatuor uentis electos congregandos adfirmat, hoc eſt, undiq; terrarum, quemadmodum & primo Euangelium omni creaturæ prædicatum eſt, Marci ult. capite, ab Apoſtolis, quorum uox in omnem terram eſt diuulgata. Et Zachariæ ſecundo capite, Quoniam in quatuor uentos cœli diſperſi uos, Matth. 2. A quatuor uentis, à ſummis cœlorum uſq; ad ſummum cœli, à ſummo terræ, uſq; ad ſummum cœli: Quod perinde eſt, atq; undecumq; terrarum.

Venti interdum ſignificant prudentiæ humanæ ſpecioſa & uaria conſilia, quia non ſunt ex Deo, irrita ſunt, uana ſunt. Sicut Achab conſilium, quum ab Aſſyrijs opem imploraret. Sicut Paulus Ephe. 4. doctrinam humanam uentis, ut ſupra oſtenſum eſt.

In Ventum abire, Prouerbialis ſermo, eſt pro auferri aut euaneſcere, ſicut Latinis Ventos paſcere, aut in aurem loqui, pro friuole ac inaniter blaterare, Hiere. 5. Prophetæ in uentum abibunt, Et cap. 22. Paſtores tuos paſcet uentus, dixit, pro nulli aut inutiles erunt.

Ventus hinc interim pro re in utili & inani accipitur, Hoſeæ 8. & cap. Inanis eſt paſtio uenti, cũm uentrẽ exaturare nequeat: ſic qui idola colunt, rem uanam & mendaciũ ſectantur Per Ventum orientalem, qui non eſt frugifer, intelligitur pernicioſus cultus idolo-

idolorum. Prouerbium Hebræis celebre, pro inaniter laborare, & res friuolas & uanas moliri. Hierem. 22. Ventus pascet eos: id est, frustrabuntur sua spe, Ephraim, inquit Hoseas, pascitur uento, & sequitur orientalem uentum tota die mendacium, & uastitatem multiplicat. Quibus uerbis prophetæ impiorũ uanitatem: hoc est, res inutiles & uanas sectatur. Qui idola colunt, ijdem uento pascuntur, & mendaciũ sequunt. Ex his apparet Ventum & spiritum pro uanitate accipi, & idem esse atque parere uentum aut pascere. Iob 15. capite.

Ventum adhæc seminare eodem quoq; significatu reperitur. Nam Hebræis est uentum seminare. Turbinem metere, Manipulos carere farina, Farinam deuorari ab alienis. hoc est, uana sunt omnia consilia hominum, qui deum semel deserunt, Hoseæ octauo capite. Nam uentum seminauerunt. sensus est, stultissimo detinentur labore, unde nihil percipiunt nisi grauissimum damnum. Nam semen eorum in culmum non crescit, neq; ex germine eius fieri potest farina.

Ventus splendidus apud Hierem. dicitur fortis uentus. Venti enim in deserto, præsertim in locis eminentioribus ubi nulla habent obstacula, importuniores sunt, splendent, quia omnia mundant sua uehementia.

Ventum parere dicitur quoq;, quando una tribulatione superata, mox aliam quæ nos incessat, expectamus.

¶ *Venundari sub peccatum, seu uenditum esse, &c.* Est totum deditum esse peccatis. Nam Vendere & uendi peccatis, est se totum dedere ac deuouere peccatis. Esa. 52. Rom. 7. cap. Et uenundatus sub peccatum, id est, omnino mancipatus & deditus peccato, id est, ueteri homini, morbo & corruptæ naturæ Adæ omnino propensus sum ad malefaciẽdum. 3 Reg. 21. Nunquid inuenisti me, inimice meus? qui respondit, inueni: siquidem uenditus eos ut faceres malum in oculis Domini. Sensus est, Nunquid deprehendisti me in malo, ut more tuo propter illud mihi commineris futuram ultionem? Qui respondit, Deprehendi. Tum licenter enim peccas, ac si uenditus esses ad peccandum. Vtitur Hebraismus hic uerbo Vendere, quod ea res quæ uenditur, tota in mentis transeat potestatẽ. Sic rex ille uidebat ad hoc natus, ut pessime ageret, & peccata peccatis cumularet.

¶ *Verbum*, nomen Hebraice dabar, quod Latinis Verbum fecit, late apud Hebræos patet. Nam dabar plus significat Hebræis quàm Latinis nobis signat, etiam totum negocium de quo agitur aut dicitur, sicut nos ferè utimur uocabulo Rei. Mat. 4. Sicut uerbi quidem significatio angusta est apud Hebræos. Hi enim uocant dabar, quoduis negocium. Non enim uerbum solum, sed in genere rem, causam quamlibet & propemodum id quod Germanis infinitam rem exposuimus, das ding appellitat. Græce logos, id est, sermo uel uerbum.

Verbum ponitur interdum pro religione, ui & ueritate dei. 1. Ioan. 1. cap. Din forcht erkantnuss vnd krafft.

Verbum pro re, Exodi. 9. uerbum istud in terra, id est, rem hanc in hac regione. Et Ezech. 12. cap. Et locutus sum ad transmigrationem omnia uerba. Et 2. Samuelis 11. Et displicuit uerbum hoc quod fecerat Dauid coram Domino, hoc est, factum. Nonnunquam pro re & causa, Geneseos. 12. cap. Super uerbo Sarai. Item, pro opere Ioan. 14. Verba quæ ego loquor uobis, à me ipso non loquor, pater autem in me manens ipse facit opera. Certe qui proximum ędificat loquendo, bonum opus operatur. Pro præcepto & mandato, Lucæ 3. cap. Factum est super eum uerbum Domini, Deut. 4. Non adderis ad uerbum, quod ego præcipio uobis. Item, pro contumelia, Ezech. 2. Et uerba eorũ ne timeas. Item pro sententia & iudicio, Esa. 28. Propterea audite uerbum Domini.

Verbum præterea pro imperio, iussu, potestate Dei, Lucæ 4. 5. cap. In uerbo tuo laxabo rete, id est, in tuo iussu, in tuo præcepto. Et. Non in solo pane. Non consistit homo pane, sed potentia & uirtute Dei. Deus hominis est & homo dei: qui huius promissioni & uirtute fidit, famem & mortem tolerare potest.

Verbum atqui significat totum negocium euangelicum, Io. 6. cap. Verba quæ ego loquor uobis, spiritus sunt & uita. Item pro uirtute dei, Lucæ. 7 cap. Sed tantum dic uerbo uel uerbum. Verba pro factis & rebus, Lucæ. 1. cap.

Verbum quoq; significat causam narrabilem & factum aliquid. Verbum quod uidit, Esa. 2. cap. ut & Lucæ 2. dicunt pastores, Videamus hoc uerbum quod factum est ad nos. 1. rem ipsam, de qua nobis dictum est. Nam negocium, factum Hebræis, ut dictum est,

est,uerbum dicere,eo quod uerbis soleant complecti & narrari. Sic etiam Hier.33.cap. non erit tibi difficile omne uerbum.Sic in libris Regum sæpe inuenies.Luc. 1.cap. Non erit impossibile apud deum omne uerbum.Et eodem cap. Per omnia montana Iudææ uulgabantur omnia uerba hæc.

Ioannes orsurus à diuina Christi natiuitate,atq; ad humanam ab illa descensurus. Sic ergo infit:In principio erat uerbum,seu sermo: hoc est,ratio & ea res, ille dei filius, aut quomodocunq; numen istud,de quo dicturus sum,appellandum est, erat in princi cio.Et λόγον Græcam uocem posuit pro Dabar,qua Hebræi longe latius quàm λόγῳ Græci utuntur.Sic dicit:Verbum est deus, pro, est illa res de qua loquor, uerbum intelligo ipsum dei filium ab æterno genitum à patre,& patri per omnia coæqualem. Credo autem uerbum ideo nuncupatum, quod scriptura canonica prophetica'ue filium appellauit uerbum.Dauid enim Psalm.33.Verbo,ait domini cœli sunt firmati, &c. Et Psalm. 107.Misit uerbum suum ,& sanauit eos , &c. Vide fusius tropum Sermo explicatum. Verbo autem addere,seu detrahere,uide in tropo Addere.

Verbum frequenter sumitur quoq; pro Pronomine neutro demonstratiuo. Hoc ita Esa.2.cap.Hoc uidit Esaias.

Verbum æternum,Hebraismus esse dicitur, quo res æterna significetur,atq; adeò diuinus aut huius consilium,Nihil est enim uerbum æternum aliud, quàm res æterna. ut fuit uerbum æternum ac res, uerbum æternum deus fuit, Deiq; consilium & quicquid est.Est autem uerbi significatio amplior ac splendidior apud(ut suprà dictum est) Hebræos,quàm rei apud Latinos.

Verbum domini factum est ad Ioannem uel super Ioannẽ Zachariæ filium. Lucæ 3. Ita enim legimus in prophetis,Verbum domini factum esse ad Oseã,& super Zachariã. Quod perinde est ac si nos dicamus,Ioannẽ,Hoseã & Zachariã spiritu dei excitatum esse,oraculo instructum,& mandatis diuinis institutũ,ut hoc doceat, aut illud faciat. Significat item,Factum est uerbum domini,dominus loquutus est,ac per illius ministeriũ operari cœpit.Mos is est Hebræis,ut familiarius inserant dei personam, quo uidelicet & maior fides dictis haberetur,& pseudoprohetarum munus cresceret.Vnde & Moses crebro dicit:Hæc dicit dominus.Hinc est cur semper prophetæ addant: Verbum domini:uel,Verbum quod reuelatum est Esaiæ.Similiter & hac oratione sæpissime:Hæc dicit dominus,utuntur.Et si quis prophetarum dicit,ostendit se non esse ex pseudoprophetis,qui currunt etiam non uocati,magnaq; interim autoritate dictis cõciliat, Quis enim dominum creatorem cœli & terræ,Dominum angelorum & regem gloriæ audire dedignabitur?

Verbum reddere,est de negotio respondere.Nehemiæ secundo capite:Et reddidi eis sermonem.Mos quoque scripturæ est diuinas leges,& præcepta & prophetias uerbum appellare.

Verbum ponere in ore alicuius.Num.13.Posuit uerbũ in ore eius:id est, suggessit ipsi Balaam,quod responderet. Et Deut.18. Et ponam uerba mea in ore eius: Id est,per quem loquar,qui futurus est interpres meus.

Iuxta Verbum eius facere.Exodi 8. cap. Fecitq; dominus iuxta uerbum Mosi: Id est,fecit quod petebat Moses.Et iuxta uerbum tuum,Num.14.Id est,ut petis: uel, propitius ero,siue condonabo huic populo,ut postulas.Et Geneseos cap.19. Facere uerbum. Septuaginta, Non enim potero facere rem. Quapropter in libris Regum, non esset dicendum sicut scriptum est in libro Verborum dierum Regum Israel, sed in libro rerum gestarum.Et illud excepto sermone Vriæ Ethæi:id est, excepto facinore,in Vriam Ethæum perpetratum.Et illud 2.Regum 3.cap. Quod est uerbum quod factum:dicendum enim fuerat,quod factũ est.Idem loquendi mos est,& apud Græcos aliquãdo,ut ἄλλα πρὸς ἔπος.

In Verbo dei uiuere,est iuxta præscriptum diuini spiritus in omnibus agere & illo niti,Matthæi quarto:Verbum dei dictat & præscribit, quid faciendum, quid omittendum,quid nimium,quid minus,& docet in omnibus recte uiuere & agere. Quod & gentium sapiẽtes intellexerunt,dum affirmant diuinum quiddam esse in homine,quo affectus uincantur.

Verbum abbreuiatum,euangelicã legem,de fide in deum ac charitate in proximum disseminabit deus per Christũ,& apostolos in omnem terram. Hæc est promissionum

diuina-

diuinarum ſumma & legis,&c.uide ſuprà Abbreuiatum.Secundum uerbum tuum, Secundum eloquium tuum,tantũmodo ſignificat,ut,Secundũ quod præſcripſiſti, & per promiſſionem uobis ſalutem dare.Sic Dauid frequenter admonet,dum ſuarum promiſſionum meminit,& præcipue in Pſal.118.Viuifica me ſecundum uerbum tuum, ſecundum eloquium ſeruo tuo factũ:id eſt, ſicut promiſiſti ſeruo tuo ſecundum eloquium tuum:id eſt,uerbum promiſſionis tuæ à me creditum.Sic Maria apud Lucam aiebat ad angelum:Fiat mihi ſecundum uerbũ tuum.Similiter ſecundũ Nomẽ tuum, perinde eſt atq; uti nomen tuum iactatum eſt,uti de te prædicatum eſt.Pſal.48.

Verba audiret abs te.Act.10.cap.more Hebraico, pro toto commiſſo negotio.Verba ponere in corde:id eſt, memoria tenere.Deut.11.cap.

Verba ponere in ore uulgi:hoc eſt,diligenter inculcare.Deut.31.cap.Verbum labiorum.Eſa.36.pro uerbis,quæ uiua uoce proferũtur. Verbum tuum cũ uenerit: hoc eſt,cũ reipſa fuerit expletum,quod promiſiſti.Iudicum decimotertio capite. Verbum pro facto,frequens reperire licet,ut in libro Ioſuæ,Omne uerbum bonum: id eſt, omne bonum.cap.23.Mox:Omne uerbum malum,pro omni mala re.Et cap.24.Poſt hæc uerba, id eſt,poſthæc,abſolutè.Et cap.6.Quid fecit uerbum hoc?Item cap.21. Hoc uerbũ quod facietis,&c.& Lucæ 2.cap.

Verbum non habebis cum homine:hoc eſt,nihil commercij cum hominibus habebis Iudicum 18.cap.Verbum ne ponat rex ſuper ſeruum ſuum,loquutio omnino Hebraica,pro quo Interpres Latinus,Ne ſuſpiret rex aduerſum me. Germaniſmus eſt, Er legt mir vff ſich hab dis thun.1.Reg.22.cap.

Verbum omne ſtabit:id eſt,accuſatio iſta erit ſtabilis & rata, ſi duo aut tres teſtimonium dixerint.Deuteronomij decimonono cap. In ore duorum aut trium teſtium ſtabit omne uerbum.

Verbum otioſum omne(ut eſt apud Matth.12.)id eſſe apparet,quod omitti, maioriq; cũ fructu taceri potuerat,at prolatũ,uel uani aut impuri animi teſtimoniũ,uel auditoribus non tantum inutile,ſed & ſcandalum eſt.Ideo locus ille licet de tota ſententia omniq; colloquio ſine ſermone putri exponi.

Verbi repetitio frequens apud Hebræos, & ſignificat certitudinem rei. Gen.3.cap. Multiplicando multiplicabo dolorem tuum.Quaſi dicat:Haud dubie augebo.

Verba decem,Decalogus,decem præcepta.Exod.34.cap.& & 10.cap. Verba fœderis & decem præcepta idem eſt.

Verba item fœderis,ſeu pacti:id eſt,conditiones & leges huius fœderis.

Verborũ occaſiones imponere.Deut.22.Id eſt, dederit aliis occaſionem traducendi eum,ipſeq; diffamauerit eum.Impoſuitq;,inquit Moſes, nomen peſſimum,uel, Poſuit occaſiones uerborum contra eam,dicendo:Id eſt,autor fuit, quod male audiat filia noſtra,quod alij male loquantur de ea.

Verbum ad me non reuertetur uacuum:hoc eſt,non uanum ac falſum erit,quod futurum prædixi.Eſa.55.eadem habes cap.45.Præterea apud Hier.de ſagittis,cap.50.

Verbum Chriſti audire,pro recipere.Ioan.5. Qui ſermonẽ meũ audit, pro eo quod eſt,recipit & credit uerbo.

Verbum dei aliud non eſt,quàm expreſſa dei uoluntas,quam uarijs modis humano generi φιλάνθρωπως deus,ſiue uiſionibus,ſiue per angelos,ſiue per propheras, & nouiſſime per filium ſuum patefecit.Ebræorum 1.Hinc uerbum dei, facies dei eſt, Verbũ dei,eſt reuelata uoluntas dei.Verbum dei,eſt unigenitus filius dei,in nouiſſimis temporibus homo factus.Verbum ueritatis, prædicatio euangelij eſt. Coloſſ.1. Quum prius audieratis in uerbo ueritatis:hoc eſt,per prædicationem euangelij Verbũ,Phlip.2.Verbum uitæ ſuſtinentes:hoc eſt,ſemen & uiaticum uitæ habentes.

¶ *Verbi diuini nomina* ſunt hæc.Aqua uocatur,eo quod in æſtu perſecutionis,quæ uel à carne,uel à diabolo,uel à mundo nos refrigeret:nam qui humiliati lege, ſicut ceruus qui deſiderat ad fontes(ut Pſaltes ait)aquarum,euangelium ſitire incipiũt, Ioannis 4. & 7.cap.Eſa.55. cap.

Vinũ,quod exhilaret ac lætificet cor pacificans conſcientiam, quæ cruciabatur, ſciens coram ſe abominabilem,ſed uinum diuinæ ſapientiæ detergit triſtitiam illam. Eſa.55. Lac,eo quod nutrit,creſcereq; faciat paruulos,uſq; in menſuram Chriſti.Venitur ad aquas,et emũtur,et bibuntur fide,pro ut ampla & ſeruens fuerit.Eſa.55.& 1.Pet.2.cap.

Lucer-

Lucerna, quod citra hoc uerbum omnia caliginosa sunt, & quod qui hoc uerbum sequitur, in errorem impingere non possit. Vide Psal. 118. Lucerna pedibus uerbū tuum.

Lumen, quia lucet in medio prauæ & peruersæ nationis, ut Psal. 118. Lumen semitarum tuarum.

Pabulum, quo fœcundatur & seruatur securum, placetq; deo, quicquid inciderit quod operetur uox, ut Ioannis 10. cap. Illas quoq; oportet me adducere, & uocem meam audient. Appellatur autem Euangelium uox, ut discrimen legis quæ muta in tabellis mutis inscripta sint. Euangelion autem uox uiua cordibus nostris inscribitur.

Dextera Domini, ut Psal. 79. Calciamentum, diciturquod nos dirigere debet, ne eremus, ne impingamus, Ephe. 6. Et huc spectat Numer. 9. cap. Per uerbum figebant tentoria, & per uerbum illius proficiscebuntur.

Panis uiuus, qui de cœlo descendit. Ioan. 6. Hoc est, uerbum dei est, quod uiuificat, Deut. 8. cap. Margarita dici potest, quia nihil preciosius. Ideo uetat Christus has margaritas non esse proiiciendas ante porcos.

Carbunculus, quia ardens ac lucens. Crystallus, quia lucidum est: Sapphirus, &c. quia cœlestia nobis tradat, apud Esaiam 54. cap. has metaphoras reperies.

Folium, ut Psalmo. 1. Folium namq; in sacris literis signat uerbum & doctrinam.

Sermo crucis, à Paulo uocatur, eo quod carnem offendat & mortificet. Deinde Stultitiam uocat, quia pugnat cum sapientia carnis. Potentia & uirtus dei. 1. Cor. 1. quod sit organum quo deus potentes facit eos qui credunt. Brachium, Psal. 25. Pluuia uoluntaria, Psal. 67. Et ad Hebr. 4. cap. Viuus est enim sermo dei & efficax. Mensa Psal. 21. Gladius acutus, Ephe. 6. Esa. 49. Virga ferrea. Sceptrum ferreum, Psal. 2. Apocal. 18. Esa. 11. Psal. Lex Domini. Sagitta munda & Scutum, Psal. 44. Esaiæ 49. Spiritus oris & uerbū dei, idem Psal. 33. 2. Thess. 2. cap.

Visionem porrò prophetæ uocarunt, nec minus recte uerbum dei ad se factum, quo idiotismo fere semper utuntur, pro eo quod est, Loquutus est Dominus, ut Genesis 15. cap. Factus est sermo domini ad Abram per uisionem, dicens: Onus commode dixerunt, quum molestam oneros amq; dei iram prædixerunt. Virga oris Domini, Esaiæ 11. cap. Gladius spiritus, Ephesiorum 6. cap. Gladius salutis. Verbum uitæ, Philip. 2. Verbum ueritatis. Coloss. 1. Item, uerum dicitur uerbum dei, hoc est, solidum, firmum, constans, Emeth, hebraice, Lucæ 16. Quod uerum est quis credet? quo consolamur, firmamus & solidos homines facimus.

¶ *Veritatis* dictio latissime patet in scripturis Æmeth: Hebraice, quæ uox ex uarijs scripturæ locis colligitur. Ebræis significare, nunc synceritatem & integritatem: nunc certam & plenam beneficentiam, nunc certitudinem & firmitatem. In primo significatu usus ea uoce est Ezechias rex, quum orabat: Recordare Domine, quod uersatus coram te fuerim in ueritate, & corde perfecto egerimq; quod tibi probatur. Hinc ueritas quid aliud est, quàm synceritas & integritas? Hinc ueritas sumitur pro uero, integro & solido, imò pro ipso uero dei populo, pro ueris dei filijs, qui per ueritatem sicut filij 1. Ioan. 2. cap. Et quoniam omne mendacium ex ueritate non est. Ex ueritate non esse, dixerit pro eo quod est, non esse de consortio uere fidelium: Et Paulus Ephe. 4. cap. Per ueritatem, synceritatem, candorem, simplicitatem ac integritatem intelligit: sicut per mendacium, omnem dolum, fraudem. Et pauloante in eodem capite, Quemadmodum ueritas est in Iesu. Veritatem opponit uanitati, excæcationi & immunditiæ ut ueritas hoc loco hoc ipsum sit quod fides, iustitia, & integritas. Sic enim apud Hebræos in prophetis sæpe usurpatur.

In altero significatu usurpatur, & iungitur ferè Hasid, quod benignitatem significat. Sic dicebat ad familiam Bethuelis seruus Abraham: Si libet hero meo benignitatem & ueritatem quod idem pollet, ac si dixisset: Si libet hero meo iustam & plenam benignitatem exhibere. Germanicè, vvolt ir an meinem herren, freuntlich vnd getrevvlich thon. In hac significatione coniunctum Hasid deo identidem tribuitur, cuius solius bonitas plena & certa existit. De benignitate, iustitia, ueritate. Psal. 25. uersu 5. canit. In ueritate tua.

In tertio significatu usus illa uoce fuit, idem Abrahæ seruus, cum gratias ageret domino, quoditer suum secundum & prosperum fuisset. Deduxit me, inquiebat, per uiam ueritatis, id est, uiam ueram & optatam. Sic & Ezechias gratulabatur sibi, quod suis diebus futura pax esset & ueritas, ubi ueritatis nomine intellexit, certum ac firmum regni

ſtatum: quemadmodum panis nomine, ſecundum & proſperum. Hoc ſignificatu Ioan. 1. Chriſto ueritatis plenitudinem tribuit, ſignificareq; uoluit, quod uiderunt eum plenũ gratia, qui apud deum & homines gratioſiſſimus & amabiliſſimus fuerit, ut quem ne hoſtes illius peccati arguere poſſet, tum & ueritate, ut cuius omnia ſunt optima, ita etiam certiſſima & firmiſſima eſſent, cum in alijs hominibus nihil firmum, nihil ſtabile, nihil uerum, nihil proprium, nihil certum exiſtat, quare ueritas & mendacium, non immerito appellatur.

Veritatẽ hinc facere, eſt ex fide ſeu fidelitate, & corde facere, & re ipſa præſtare, uere candide, non hypocritice, Ezech. 18. cap. Vt faciat ueritatem. Et 1. Ioan. 1. cap. Et ueritatem non facimus, hoc eſt, fidelitatem, & id quod audis aut profiteris, re ipſa præſtare. Item, ueritatem & miſericordiam facere cum aliquo. Hebraiſmus ille, Gene. 47. habetur. Id eſt, iura te haud dubie collaturum in me hoc beneficium: nempe quod non ſepelies, &c. Iſraelis uerba ad Ioſeph filium ſuum. Æmeth, ueritatem, & fidem, hoc eſt, conſtantiam in dictis factisq; ſignificat, Hoſeæ 4. Quia neq; ueritas, neq; beneficentia, neq; noticia dei eſt in terra. Et Rom. 3. Etenim ſi ueritas dei. Hic Æmeth fidem ſignificat, id eſt, conſtantiam dictorum & factorum.

Veritatis uocabulum interdum iuxta idioma Hebræum cuiuſuis rei perfectiſſima eſſentia, ipſa rei abſolutiſſima perfectio. Id quod Germanicè ita efferimus, du vvirſt die gantzem uuarheit und den rechter grund heren und uerſton, Ioan. 8. Et cognoſcetis ueritatem, & ueritas liberos reddet uos.

Veritatem atqui loqui ex corde, nihil aliud eſt, quàm bona fide & ex animo candide ac ſincere quod uerum eſt loqui. Cuius contrarium eſt, ſubdole & malicioſe aliud ore loqui, & aliud corde tegere, Pſal. 12. & 15. Vide in uerbo Loqui, &c.

Veritas dei, promiſſiones dei ſunt, Gene. 32. Et omni ueritate. Per ueritatem intelligit promiſſiones impletas. Quaſi dicat, Indignus ſum omnibus promiſſionibus tuis quas adimpleſti. Et Pſalmo 43. Mitte lucem tuam, & ueritatem tuam. dei ueritatem uocat, quia ex eo quod deus ſtat promiſſis ſuis, & ſpei ſuorum ampliſſime reſpondet, erat hanc opem iſti ſeruo ſuo laturus. De hac ueritate & fide dei, in uerſu ſexto, Pſalmo uigeſimoquinto. His orat deduci ſe, hoc eſt, negocium ſuum expediri, nihil ſuis uiribus uel meritis arrogans.

Veritas dei quoq; immenſa bonitas eſt & dicitur, qua cum ſuis ac omnibus, & iuſte, & ex optima fide, & ad ſalutem ipſis, eamq; ueram ac ſolidam, cuncta agit. Id ſibi uolunt iſta nomina, iuſtitia, fides, ſalus, benignitas, ueritas. de quibus Pſal. 23. 25. & alibi. Et Pſal. 40. Non celaui eccleſiam magnam tuam bonitatem & ueritatem.

Veritatis & bonitatis obuiatio. Pſal. 85. deſcribitur: Bonitas, inquit, & ueritas obuiabunt, iuſtitia & pax ſe mutuo oſculabuntur. veritas de terra germinabit, & iuſtitia è cœlis deſpiciet. Chriſtus, iuſtitia dei eſt: quare ubi ſic præſens eſt, ibi ita regnat, ut omnia fide & bonitate, quibus uita Deo digna, & ad legem eius formata conſtat, pollent. Id canit illis uerſibus. Nam bonitatis & ueritatis inter ſe obuiatio, tum iuſtitiæ & pacis mutua oſculatio, quod ſcilicet eſt amice ſibi obuiantium, tum fidei terra progerminatio, & iuſtitiæ è cœlis deſpectio. id eſt, quàm apud omnes paſſim hæc obtinere, & unumquẽq; ſanctorum iſta alteri præſtare. Mutuata ſimilitudo eſt ab hominibus ſibi inuicem occurrentibus, & ſe mutuo oſculantibus: quod cum paſſim fit, magna eſt hominum frequentia. Inde nihil niſi ueritatis, bonitatis, iuſtitiæ & pacis frequentiam & abundãtiam, hac proſopopœia ſacri uates canere uoluerunt.

Veritatis porrò, iuſtitiæ uel fidei nomine, ea uita ſignificatur, qua iuſte & fideliter, nempe ut daret, & è re eſt proximorum uiuitur. Solet uerò in Pſalmis præcipue, quanquam & in alijs diuinæ ſcripturæ libris. Æmeth, id eſt, ueritas uel fides. Dum Heſed, ſeu Haſid. id eſt, benignitate & commoditate coniungi. Etenim qui hominem ſe profitetur, ſimul benigne agere cum quibuſuis, & quos poſſit iuuare pollicetur. Si igitur uerus ſit, & fidem colat, huic ſuæ profeſſioni, & aliorum de ſe expectationi ſtudebit ſatis facere, eoq; ex fide, & quàm benigniſſime agere cum quibuslibet, dabit operam. Hæc autem quoniam nemini niſi dei dono & beneficio contingunt, Dei merito, fides, iuſtitia, bonitas dicuntur, qua ipſe nobis dat, ueris, iuſtis, & bonis eſſe. Nonnunquam autem per hæc ipſa dei bonitas, quia ipſe bonus eſt, intelligitur, de quo uerſu 9. Pſalmi 5. diſſerit.

Verite

Veritas, Iustitia, Pax, uerbum dei, communi scripturæ usu soli quidem deo ascribuntur, quod solius dei beneficia sint, quæ in nobis operatur, & nobis omnibus largitur & concedit.

Veritas euangelij nihil aliud est, nisi exhibitio promissionum, quæ ex debito fit, qua deus se nobis obstruxit. Misericordia, est beneficium gratis exhibitū. Misericordia promittit. veritas promissionem implet. veritate fortiter urget Iacob deum, Genesis trigesimosecundo capite, Ita misericordiam & ueritatem interpretatur Paulus Romanorum decimoquinto capite Psalmo uigesimo quarto: Omnes uiæ domini misericordia & ueritas, & cætera.

Veritatis uia, apud D. Petrum, 2 Pet. 2 cap. est uia uera, & absque ullo fuco & hypocrisi, syncera conuersatio, secundum uerbum dei instituta, quæ nimirum fides est, in qua omnes uerè Christiani ambulāt. Per impios autem blasphematur illa ueritatis uia inquit D. Petrus in adducto loco.

Via ueritatis nisi unica est, illa nimirum, quàm nobis in scriptis canonicis per Christum ad cœlos ostendit cœlestis pater, simplex quidem illa, exposita, & in arctum compressa.

Veritatem Dei nonnulli uolunt, ut Psal. 91. Scuto circumdabit te ueritas eius: illius esse uerbum, quo animæ protectæ hoc uitæ deserto, securissimam degunt uitam. unde nos absque ratione à seruatore est dictum, Pater sanctifica eos in ueritate, sermo tuus ueritas est.

Veritas, iniustitia. Roma. 1. Qui ueritatem in iniustitia detinent. hoc est, euangelium cum idololatria & hypocrisi obfuscant & remorantur, adeoq; opprimunt. Veritas autem apostolo ipse deus est, & religio uera, sicut iniustitia superstitio. Gentes ergo ueram religionem sua superstitione adulterarunt.

¶ *Vermis*, non tantum conscientiarum remorsum, quantum luem miseriarum & calamitatum significat. Esa. 66. vermis illorum non morietur. id est, remorsus conscientiæ malæ, & peccati uirtus. Et sicut corpus ab illis deuorabitur, ita & mens à malæ conscientiæ uermibus cruciabitur. Cogitatione enim illæ accusantes, tanquam notæ quædam animo inscriptæ, manifestæ erunt, & tanquam Erynnis cruciabunt. Esa. 14. Sed eris uermibus tinearumq; esca. Hinc uermis pro pœna & cruciatu eorum qui damnantur, ut Mar. 9. Et uermis eorum non extinguetur. vermis quidē propter ademptam quietem. Ignis propter cruciatum grauissimum. Hi sunt thesauri diuitum & potētium, qui alios in hac uita opprimunt.

Vermis quid etiam sit perpulchre Hiob exponit, homo putredo, & filius hominis uermis. Dauid Psalmo uigesimoprimo, hunc statum rerum huiuscemodi explicat dicens: Ego autem sum uermis & non homo, opprobrium hominum, reiectamentum plebis, & cætera.

¶ *Versari* coram deo: uel, In conspectu eius, est innocētiæ & sanctitati studere, & componere nostram uitam ad eius uoluntatem & legem: hoc est, certo dei feruore gaudere, ita uicissim flagranti eius studio teneri. Sic & illud dictum Abrahæ intelligendum: versare coram me, & esto integer. Geneſis decimoseptimo capite, Et hi soli, qui ita coram te agunt, ueram uitæ lucem obtinebit, Psalmo quinquagesimosexto, vt uerser coram te ò deus in lumine uiuentium.

Similiter coram deo iustum esse, uel ambulare, uel sedere, formulæ locutionis Hebraicæ sunt, ut Lucæ 1. capite, Quæ Liphne Adonai eos iustos Lucas dicit, qui metu dei & amore iustitiæ, innocentiæ incumbunt, qui bona conscientia & syncera, quasi in conspectu dei omnia uidentis, uersantur. Sic Hanoch dicitur ambulasse, & Noe iustus fuisse coram domino: hoc est, metuentes & reuerentes dei fuerunt. Coram deo ergo iustum esse, est timorem dei habere. Erunt ambo iusti coram domino: id est, omnibus quæ deus in lege sua præceperat, diligenter & magnopere studebunt, horrebant quicquid deus uetuerat, componebant uitam & mores ad normam diuinæ uoluntatis, idq; à teneris iam annis.

¶ *Versutia*, est illa lucrandi astutia, ex impostūris & uersutijs constans. πανοῦργος enim improbum & malitiosum significat, Germanis ein beschissmer kremer. Solet enim mercatorū grex futelis, fucis, technis & uersutijs plerunq; agere, Ro. 1. Quippe qui impleti sunt omni iniustitia, scortatione, uersutia, alij nequitiam uerterunt. Hinc uersutus, qui

corde peruersus & fraudulentus,cuius consilia nemo potest peruestigare aut cauere. Psalmo.101.

Versutorum sedes, societatem & conuictum eorum per metonymiam significare, sacræ linguæ magis peculiare est, Psalmo quarto & uigesimosexto,eiusdem metonymiæ usus est.

¶ *Vesani*, qui nihil recta ratione gerunt,sed ita ferunt insaniæ eorum cupiditates,raptantur,planeq; furiunt,in conspectum tuum non admittentur,odisti quicunq; iniquitati student,perdes qui mendacijs negocium bonis facessunt,uiros sanguinis auidos & fraudi deditos auersaris.De his Psalmus 5.canit.

¶ *Vespera* & nox,sæpe pro aduerso & in felicitempore accipitur, quemadmodum matutinum tempus pro secundo & pro spero positum,Psal.143.Et Psalmo 29.Ad uesperum demorabitur fletus & ad matutinum lætitia.

Vespera tota illa,uita præsens intelligitur,quia per peccatum Adæ omnes usq; in finem seculi gemunt.

A uespera usq; ad mane,Leuitici 24.significat totam noctem.Inter duas uesperas, Exodi 12.cap.Prima uespera,est quum occubuit sol:altera,quum incipit nox.Numer.28. cap. Ad uesperam.Et Leuitici 9.cap.Inter duas uesperas facietis illud tempore suo,Id est sub uesperam,ad occasum,sub noctem,sub initium quinti diei immolabitis hunc agnũ paschalem tempore quo præcipi immolari.Chaldæus paraphrastes uertit,Inter duos soles.Id est,inter solem declinantem,in puncto meridiei,& inter solem occidentem,hoc est,inter meridiem & occidentem.Quidam dicunt unam esse uesperam solis,quum sol transit horizontem:alteram luminis,quum non apparet lumen solis post occasum,& ita ait immolandum esse agnum inter occasum solis & principium noctis.

Vespertinum sacrificium,& matutinum,quod in ecclesia Christi cessare non debet, est sacrificium laudis,quod deo debemus,à quo sumus in sacerdotium sanctum in Christo Iesu summo pontifice,electi & consecrati 1.Petri.2.cap.quod à nobis etiam Psalmo.50 requiritur.Et,Immola deo sacrificium laudis,&c.

Vespera autem est,non unius tantum horæ spacium,sed complectitur in se uulgaliter omne illud tempus,quod à tertia pomeridiana est ad noctis usq; tenebras,iuxta consuetudinẽ uero scripturæ,dimidiam diei partem.Factum,inquit,uespere & mane dies unus.Matth.14.Et,Ioan.6.

Vespertini lupi,Iudices,principes insigni auaritia corrupti dicuntur,ut Zophoniæ cap.ultimo testatur.Lupi uespertini,hoc est,famelici,doctores falsi quoq; dicuntur. Vide suprà Lupus, quale nomen.

¶ *Vertere* pro approbare,laudare,accipere,& gratum habere,Geneseos 2.cap.Et uertit se deus ad Abel,& ad munus eius. Hoc loco etiam munus pro sacrificio usurpatur. Et,uertit de post me,id est,dereliquit me.

¶ *Vertex*, pro intellectu.Psal.7.Conuertetur dolor eius in caput eius,& in uerticem ipsius iniquitas eius descendet.Ac si diceret,Non solum enim corporea illius moles tuũ iudicium sentiet,uerum etiam mens ipsa,atq; intellectus indurabitur,obbrutescet,in sensumq; reprobum sua sponte præcipitabitur.

¶ *Vestis,uestimentum*, pro ueritate,splendore,substantia,& opibus. Esaiæ 3.cap.uestem habes.uel,uestimentum tibi est,princeps esto noster. Et eodem capite, Non sum medicus,& in domo mea non est panis neque uestimentum.Tam raras isti Hebræi habent synecdochas, ut in eodem propheta cap.43. ære tuo non emisti calamum,odoratum scilicet. Vbi calamus pro uniuerso condimento isto precioso,quo & sacra uasa,& sacerdotes ipsi ungebantur,accipitur.Cui simile fieri nefas erat.Exo.30.propterea quod calamus odoratus una ex præcipuis speciebus eius esset.Sic & in adducto cap. Esa. uestis pro habitu,honore,opibus & autoritate ponitur.

Vestis & panis nominibus,omnem substantiam aut rem uenire constat. Sic ait Propheta,Panem nostrum comedemus,& uestimentis nostris operiemur.

Vestis abiecta,dicuntur omnes increduli.Esa.50.Ecce omnes illi sicut uestimentum ueterascent.Bene autem populus non adhærens deo,uestimento abiecto comparatur: quamdiu enim à Domino gestatur, bene habet,& hominem ornat, ac uicissim ornatur,abiectum uerò à tineis deuoratur.

Vestem quoq; Matt.24.pro re quauis preciosa & necessaria.Et qui in agro,non reuertatur,ut tollat uestes suas:inquit Euangelista.

Vestimentum expandere consueuerunt Iudæi,dum rem claram,perspicuam,manifestam ac explicatam uolebant facere.sic Deute.22.præcipitur,expandent uestimentum coram senioribus ciuitatis. Excutere uero solebant uestimentum,dum minabantur,ut Nehemias fecit.De uestiũ excussione,uide Luc.in Act.13.At illi excusso puluere pedum suorum in eos.De uestimentorum allegoria,uide Tertullianum libellum de Carnis resurrectione.

Vestis porrò nuptialis,est uera in Christum fides sancta'q; uitæ innocentia.Paulus enim ad Galat.3.Omnes,inquit,filij dei estis,quorquot credidistis.Nam quicunq; baptizati estis,Christum induistis.His adde & paria ex 13 cap.ad Rom.& 4 cap.ad Ephes.Et sanè conuersationem ac integritatem uitæ significari ueste,frequentissimum est.Proinde nisi uera fide & synceritate uitæ simus præditi,nihil proderit nobis locũ habere inter sanctos,audire uerbum,communicare sacramentis,interesse precibus.

Vestes,in scriptura,ornamenta uirtutũ spiritus sancti,quod sumus induti uarijs donis,ut 1 Cor.12 cernitur,& Psal.45.

Vestitus ouium,est prætextus simplicitatis,innocentiæ & sanctimoniæ.Mat.7. Lupi rapaces sunt homines ingenijs præditi lupinis,rapacibus,auaris,uoracibus,gloria & opibus inexplebilibus.

Vestium denicq; conscissio seu diruptio plangentium habitus signum,uel maximi luctus,uel indignationis maximæ ex blasphemia conceptæ.Imò hac cõscissione uestimẽtorum inauspicatissima nunciare,& dolorem maximum pro gloria nominis dei cõtempti & signum tristitiæ cõpatientis animi testabantur.Mos is Iudæis erat,tam pijs quàm hypocritis.De simulatoribus est Ioel.2.Scindite corda uestra,non uestimenta uestra. De pijs in Actis legimus cap.14.nempe de Paulo ac Barnaba,quomodo tunicas suas scinderint,ubi uidebant populum in hoc esse,ut sibi sacrificaret.Et de Dauide legimus,quod uestimenta sua sciderit.2.Samu.1.3.13.cap.& de propheta Elisæo.2.Reg.2.De Iob quoq; cap.1.Quod uestimentorum diruptio,ueteribus luctus,doloris,& repentini horroris signum fuit,quo testarentur animi perturbationem.

Per uestimenta,opera sancta exprimuntur.Apocal.16.Beatus qui uigilat & custodit uestimenta sua,ne nudus ambulat.Item pro terreno corpore,ut Eccles.9.capite,Omni tempore sint uestimenta tua candida.hoc est,membra corporis à sordibus actibus munda.

¶ *Veterem* hominem exuere,aut deponere,est uitam in melius commutare.hoc est, uanitatem mentis,tenebras,ignorantiam dei,excæcationem,indolentiam & immunditiam ponere,contraria uero in locum surrogare.

¶ *Vexillum*, pro turma & cohorte.Num.10.cap.Et profectum uexillum turmæ filiorum Iuda.Septuaginta,tagmata legunt.

Vexillum meum,seu miraculum,seu exultatio mea. Exodi.17.cap. vocauit nomen eius altare Domini uexilli mei.id est,qui fuit mihi loco uexilli.

Vexilla quatuor in profectionibus filiorum Israel primaria,minora penè innumera. Numeri secundo capite. Ideo dicit,Per uexilla sua.sequendo scilicet particularia,& minora.

¶ *Via*, in scripturis sacris est,quicquid agimus,conuersamur,utuimus:omnia denique quibus studemus siue bona,siue mala.Sic & apud Hierem.2.pro uitæ ratione capitur,mox pro ipso terrestri itinere ponit.

In uia Ægypti.id est,more,consuetudine. Esa.10.pro actione & opere.Et 3 Reg.8. pro crimine & scelere.

Via,interdum pro officio & opere.Psal.3.Contritio & infidelitas in uijs eorum.Haggei cap.1.Ponite corda uestra super uias uestras.hoc est,ita ordinate uestrum opus,tum de ædificatione templi,tum de domibus uestris, ut differentia quædam fit uobis negotiorum.Acto.9.cap.

Via Christi,politia dicitur. Item,via, pro mandato. Psal.24. vias tuas Domine,demonstra mihi.

Vias,dicit Apostolus 1.Cor.5.cap.prædicationes,dispensationes & regulam,consuetudines'q; leges'q; diuinas. Qui uobis,inquit,in memoriam reducet uias meas.Rom.11.

Pro uoluntate, Prouerb. 16. Cor hominis cogitabit uiam ſuam.

Via quoq; interdum hebraico ſchemate pro uita hominis, eo quod illa, quemadmodum uia quædam, ad exitum aliquem tendat, uel uitæ ſcilicet uel mortis, Matth. 7. cap. Sic & inſtitutũ uitæ, Pſalm. 37. Deuolue ſuper dominũ uiam tuam, hoc eſt, inſtitutum uitæ tuæ. Et Pſal. 1. Et uia peccatorum interibit, id eſt, uita peribit. Et Pſal. 2. Ne Pereatis de uia, id eſt, autore Kimhi, uita.

Via peccatorum, mores, actiones, ſtudia eorum ſunt & inſtituta, negocia, incepta opera, in quibus quaſi in uia gradientes uerſantur. Metaphora hæc, qua non ſolum ratio certa uiuendi, aut negocij gerundi, aut ſucceſſus, ſed & rerum quarum libet conditio & adfectus ſignificatur: nuſquam non in ſcripturis occurrit.

Viæ eius proſperantur, Pſal. 10. id eſt, inſtituta, iuxta paraphraſten Chaldæum, uel placita animi uenient illi, hoc eſt, iuxta Rab. Moſen Cohen, potietur cupitis. Quæ impij inſtituunt fere ſemper eis ſecundent. Sic è contrario. via inſtitutum iuſtorum. Hos deus ut ſuos cognoſcit fouetq;, ideo & uita & omnes actiones eorum ei curæ ſunt. Contra autem reprobis dicit: Non noui uos, hoc eſt, inter meos nunquam habui, nunc neceſſe eſt, ut uita horum, omneq; quod inſtituerint, tandem diſpereat, ut cumq; ad tempus uideantur florere.

Via pacis, fides ipſa in deum, Rom. 5. Hæc eſt ſecura conſcientia in omnibus quæ agimus certi quod Deo placeamus, Pſalmo decimotertio capite, Et uiam pacis non cognouerunt, &c.

Via & ſemita uitæ, eſt permanere in Chriſto, quod fide fit, uia hæc ſancta eſt neq; enim otioſa eſt fides in Chriſtũ, Eſaiæ trigeſimoquinto, Et erit ibi ſemita & uia, & uia ſancta uocabitur.

Via omnis ſeu uniuerſæ terræ, pro morte, primi Regum ſecundo capite, Ego uado per uiam omnis terræ, Pſal. 139. Deduc me in uiam uniuerſis in mundo calcanda, Vel, in uiam ſeculi, id eſt, mortem, Ioſuæ. 23. & tertij Regum ſecundo. via uniuerſæ terræ dicitur. Via iudiciorum dei, adflictio & crux eſt, quæ à peccatis nos auertit. nam in aduerſitatibus uia iuſtorum dirigi ſolet, unde ſancti ſuper adflictione gloriantur. Rom. 5. Sic Eſaiæ 26. Quin etiam in uia iudiciorum tuorum expectauimus, & ſperauimus in te, non ſolum à te beneficijs affecti, ſed etiam adflicti & caſtigati.

Viam dare in caput, eſt multare, aut in aliquem animaduertere, punire pro merito. 3. Regum octauo capite. Dando ſcilicet uiam eius in caput eius.

Via præterea nonnunquam pro doctrina, diſciplina & religione, ſchemate hebraico Actorum 9. Vt ſi quos inueniſſet eius uiæ ſeu uiros ſeu mulieres, uinctos duceret Hieroſolymam. Et capite decimonono pro inſtituto & religione, Ortus eſt autem eo tempore tumultus non exiguus de illa uia. Et pro doctrina apud Marcum. 1. cap. viam tuam, hoc eſt, Ioannis prædicatio, & doctrina uia eſt Chriſti, non alia. via, fides, glaub, meynung, art. Et primæ Corinthiorum quarto. vias meas, hoc eſt, modum quem ego in docendo ſeruo, fidem meam, ſtudium meum in doctrina Chriſti. In uia ueritatis, noſter Interpres rectè uia, qualis loquutio ſuprà in nomine veritas, explicatum eſt.

Viæ in ſcriptura pro quolibet negotio, incepto, inſtituto, re, uſurpare ſolet, Pſal. 39. Obſeruabo uias meas.

Viæ domini mera bonitas & fides, facta & conſilia eius ſunt, quæ non in templo, nec cœlo ſolum, ſed maxime inter homines exercet, quicquid nobis deus præcepit, quicquid à nobis poſcit, hoc eſt, cunctæ eius uiæ, in quibus poſtulat ut gradiamur, Pſalmo 25. 77. Et Pſal. 18.. Deus is eſt, cuius uia: ideſt, ſtudia & facta, ſincera, certa & integra ſunt, promiſſis eius probe reſpondentia. via domini, pro factis domini.

In uia dei ire, eſt iuxta uiuendi leges ab deo datas, uiuere, Pſalmo 128. Pſalmo 24. Omnes uiæ domini miſericordia & ueritas. Et Pſalmo 67. Vt cognoſcantur in terra uticq; paſſim uiæ tuæ, hoc eſt, conſilia, inſtituta, opera, quibus tuis conſulis tam amanter, benefacis largiter, defendis tam potenter.

Via bona eſt Chriſtus & uerbum ſuum, Pſalm. 35. Et Pſalmo 119. Lucerna pedibus meis, & cætera.

Viæ denique uinearum, pro uia habitabili, uel loco amœno, Hiob. 24. ca. Non aſpiciet uiam uinearum. Quamuis ſecundum quoſdam, beth litera Hebræa, ſit ſeruilis. ut ſit ſenſus, Sicut excelſi.

Vias

Vias, adhæc Hebræi interim pro quaqua uersum utuntur, quo modo istud dictum est: Ite ad exitus uiarum. pro, ite quacunq; uia est, qualibet, quoquo uersum. Et de omnibus uijs uociferare. Hier. 22.

Via mulierum. Gen. 31. noster interpres sic, Iuxta consuetudinem fœminarum accidit. verba hæc Rachelis ad physicen spectant. Quemadmodum hæc de Sara, Desiit fieri Saræ semita, secundum mulieres. pro quo legit interpres, Desierunt Saræ fieri muliebria. Gen. 18. via pro more & consuetudine. hoc est, & ipsi Saræ cessauerat esse uia secundum fœminas. Quo idiotismo circumloquuntur, eſſœtam iam fuisse Saram: ita ut iuxta fœminarum naturam, morem aut consuetudinem menstrua desiissent. Sie hat den gang nit mehr.

Viam facere, est arguere mundum peccato, & ostendere nullam adhuc esse apud homines uiam, tollẽda esse offendicula uiæ, nempe fiduciam operum, & alia electitia. Esa. 57. Et dicam, uiam facite.

In uiam gentium. Mat. 10. Hebraismus est pro eo quod aliud diceret, Ad gentes. ue Ne abieritis ad ea loca, in quibus sunt gentes & amplius quiddam dixit, quàm si dixisset, Ne abieritis ad gentes.

Viarum exitus, Matthæi 22. cardines orbis & Ethnicorum loca, in quibus idolis seruiebant, designantur.

Via pacis, credere sine meritis, imò cum maximis detrimentis, simpliciter in misericordiam domini. Esa. 59. viam pacis nescierunt.

Via domini, est ratio uiuendi, & uita diuina ut ipse in nobis uiuat. Hæc uia sic cõparatur si abijciamus præsumptionem iustitiæ & operum, & agnoscimus peccata: uidelicet, scortatio, &c. etiam sunt impedimenta in uia domini.

Via media & regia gradi, est soli & puro dei uerbo per animi sententiam, & cordis fiduciam adhærere, id quod fit dum ueritatis honorem uerbo dei imbuimus, trementes ad eius uerba, iudicia, & gaudentes ad eius promissiones.

Ad dexteram declinare, est addere uerbis dei: id est, ea pro cultu dei habere, quæ deus non mandauit. Ad sinistram uerò declinare, est uerbis dei demere & ea abijcere contemnendo. Per illud impie maior & alia sanctitas quæritur: per hoc uerò manifeste Deus contemnitur. Prohibita sunt hæc Deut 12. Quod præcipio tibi hoc tantum facias.

Vias Domini inuertere, ut est in Actis cap. 13. & res planas inuoluere, & ex rectis facere tortuosas: hoc enim diastrephin græcè significat. Nihil autem simplicius, purius & rectius est ueritate Christiana, ut hanc peruertimus cum bene dicta. Vnde interpretamur, siue aliquid de nostro assumentes, siue aliquid detrahentes, siue inuertentes, siue in suspicionem malam trahentes: & breuiter, quoties de ueritate nostri lucri gratia, improbe & inhoneste loquimur, aut lucem tenebris nostris data opera obfuscamus.

Viam Domino parare, ut est apud Luc. cap. 3. Et rectas facere semitas eius, montes planum deducere, & conuexa uallium æquare, nihil aliud est, quàm pœnitentiam agere. Vbi autem pœnitentia iubetur, ibi certe iubentur peccata tolli.

¶ *Vicinus*, pro proximo. Psal. 15. Et opprobrium non tulit super uicino suo.

¶ *Victima* domini, pro cæde multorum, de quibus uindictam sumere deus tãquam de hostibus suis. Aliàs sacrificium domino magnum dicitur. Hier. 46.

¶ *Videndi* uerbum uarijs modis in scripturis uidimus accipi. Nam crassior & uulgaris uidendi modus est, oculis carnis ea quæ præsentia & obuia sunt cernere, de quo illud est 1 Samuel. 16. Homo uidet ea quæ patent. 2. Cor. 4. Quæ uidentur, temporaria sunt: quæ non uidentur, æterna.

Item videndi uerbum, interdum sumitur pro intelligendi uerbo: quod tum in sacris literis, tum latinis fit. Sic, Iesus autem ut uidit cogitationes eorum. hoc est, ut intellexit, aut sensit. Et Io. 6. videns ergo Iesus. Et Paulus dicit Rom. 11. vide bonitatem ac seueritatem dei. Sic & Germani ea nos uidere dicimus, quæ mente intelligimus.

Deinde uidere, pro cognoscere. Psal. 27. & Io. 3. Non potest uidere regnum dei. Regnum dei hoc loco pro gratia redemptionis humanæ, quæ per Christum dispẽsabatur, de qua illud est & Ioannis & Christi, Resipiscite, appropinquauit enim regnum cœlorum. Et Io. 6. Qui uidet filium. Tertio, uidendi uerbum pro experiri, seu experientia sumitur. Psal. 77. viderũt aquæ deus. & alibi, Qui uult uidere dies bonos. & Christus, Qui sermonem meum seruauerit, mortem non uidebit in æternum. Et Malachiæ 3. Videbi-

tis quid sit inter iustum & impium. Quarto, uidere idem quod cauere, uitare, obseruare, considerare & curare aliquid. Vt Marci 13. Videte, uigilate, & orate. Et Lucæ 12. Videte & cauete ab omni auaritia. Et 1. Cor. 10. cap. Qui stat, uideat ne cadat. Ephe. 5. Videte quo modo caute ambuletis. Et Philip. 3. cap. uidete canes malos operarios, hoc est cauete, uitate, considerate, obseruate. Exodi 2. Vt uideret laborem eorum.

Videre, porrò pro eligere. Ioan. 1. Cum essem sub ficu uidi te, hoc est, positum te sub umbra legis elegi. Item, pro pugnare. 4. Regum 14. cap. veni uideamus nos. Pro misereri, Psalmo 26. Pro contemplari, Ioannis 12. cap. Qui me uidet, uidet eum qui misit me.

Videndi uerbo quoq; Ebræi utuntur pro conuersandi & colloquendi siue conferendi. Sic enim & Cæsar post deuictos Persos Romanis nuncians profectionem feliciter absoluram, congressum, conflictum & uictoriam: ueni, ait, uidi, uici, Ioan. 12. cap. Domine uolumus Iesum uidere.

Videre etiam pro comparere usus Esaias 38. Non uidebo Dominum Deum, id est, non comparebo coram domino Deo, ultra, &c. Item, uidere pro exitum ostendere, & Geneseos. 22. capite. Dominus uidebit, id est, liberabit, aderit, opem feret, exitum ostendet.

Videre Paulus ad Hebræos undecimo capite, posuit pro ipso sensu, quo sensibus corporeis corporaliter rem experimur. Argumentum, inquit, eorum quæ non uidentur. Item, uidere præterea pro habere uel accipere & demõstrare, uel ostẽdere, pro dare, & alias scriptura usurpat. Sic dominus Mosi: Ostendam tibi omne bonum, pro dabo dixit, Exodi 33. cap. Et Ioan. 3. cap. negauit uisurum dei non ingressurum uel possessurũ, Et Ioannes quinto, Omnia demonstrat ei quæ ipse facit, Id est, eadem facere donat.

Videre atqui regnum dei, est participem esse regni dei, & introire & ingredi, ut ipse dominus paulo post dicit, Ioannis tertio. Similiter sexto capite apud Ioannem, Qui uidet filium, quod non simpliciter est uidere, sed considerare potius significat, unde pro plane cognoscere accipitur. Qui enim plane cognoscitur filium, non potest non in eum credere.

Videre mortem est mori, Ioannis octauo & Lucæ 2. cap. uidere corruptionem, Actorum 2. cap. eiusdem generis, non computrescere est.

Videre pro comparere, ut apud Esaiam 38. cap. Non ultra uidebo dominum, id est non uisitabo, non cõparebo coram domino deo ultra. Videre præterea pro beate uiuere, per Antonomasiam ponitur, Esaiæ 26.

Videre uerbum significat uoti factum compotem, & uoluptatem capere, oblectari, probare, iamq; uidere quod quis diu optauerat, Psalmo 54. quod est cum gaudio & uoluptate uidere. In hostes meos uidit oculus meus, id est, oculus meus uidit in hostibus quod uolebat, quod optabat: nimirum iam oppressos, & ueritatem stare firmam, Psal. 7. ubi peccatores interierint, uidebis nimirum quod uidere cupiebas Et Psalmo 75. Aperuerunt late os suum & dixerat: Eia eia uiderunt oculi nostri, hoc est, ò quàm benefactum hoc pridem libenter uidissemus. Sic Esaiæ 53. videbit & saturabitur Et 60. cap. Tunc uidebis & fluues & formidabis. Et alibi ueruntamen oculis tuis considerabis & retributionem peccatorum uidebis. Et Exodi 32. cap. iuxta phrasim scripturæ, pro animi uoluptate affici & delectari. Sein luſt an einem ding sehen. Sic & illa quoq; Hebraica phrasi dicta sunt: In inimicis despexit uel uidit oculus meus. Significat se ultionem uidisse in inimico, ut Psalmo. 111. Donec despiciat super inimicos suos. Videre & Inspicere (eadem figura seu phrasi scriptura loquitur) mutuũ, est hostiliter inuadere, copias adducere, classicum canere. 4. Regum 14. cap.

Videre, pro rescisscere, Ezech. 16. Quas abieci posteaquàm uidissem. Item, videndo uidi, Hebraismus, quo & Grẽci sæpe utuntur, Eundo iuit, Exodi 3. Insuper & aquã hausit uobis. Hebræus dicit: Hauriendo hausit uobis. Id est, diligenter ac magna cum fide multoq; cum sudore hausit, Geneseos 26. cap. Videndo uidimus tecum esse dominũ, pro, Certo percepimus tibi fauere deum, Significat autem hæc uerborum geminatio aut uehementiã, aut certitudinẽ, aut celeritatẽ. De quibus superius tractatum est.

Vide, Hoc Imperatiuo nõ raro utunt Hebrẽi pro aduerbio demõstrãdi. Ecce, videat dñs ac iudicet, Hebraismus est, quo Hebræi, rẽ ac uindictã deo cõmittãt. Nam idem est: Dominus uindicet hanc iniuriã, cognoscetq;, Exodi 5.

Videre pro audire, Exo. 20. ca. videat, id est, audiebat. Nam apud Hebræos, quod ad sensus

ſenſus attinet,alter pro altero uſurpatur. videre inſuper turpitudinem mulieris, illaq; conſpexerit fratris ignominiam. Hebraiſmus eſt, Leuit.20. cap. pro rem habuerit cum ea,illaq; uiciſſim coierit cum illo: hoc eſt, conſenſerit concubitu.

Videre deum, non raro & uiſio dei ponitur pro beata uita ac æterna gloria, dei conſortio. Mat.5. Quoniam ipſi deum uidebunt. nam illi non ſpecioſa huius mundi, flaccida & peritura contemplabuntur, ſed ipſum deum opificem rerum omnium, æternum, & ſempiternum bonum, cuius elegantiam, puritatem atq; pulchritudinem nemo quantumuis eloquens expreſſerit.

Videre faciem patris. Mat.18. notatio eſt beatitudinis & miniſterij dei, quod deo exhibent angeli. Angeli ergo ſemper uident faciem patris. id eſt, æternum beati ſunt, & dei perfruuntur iucunda familiariq; præſentia. Nam Pſal.16. Satietas gaudiorum, inquit, iucondſpectu tuo eſt. & Ioſepho Iacob Gen.46. Iam lætus moriar, qui uidi faciem tuam.

Videre autem faciem regis. quod Latinus interpres ſic, Stare coram rege, ut alibi explicatū eſt, quod eſt frui præſentia familiariter regis & illi miniſtrare. Et Dauid ad Ioab de Abſalone. 2. Sam.14. Reuertatur in domum ſuam, & faciem meam non uideat. id eſt, non redeat in aulā, ut mihi uel miniſtret, uel me utatur, ſicut hactenus familiariter. Videamus nos facietenus, locutio hebraica 4. Reg.14. Senſus eſt, experiamur belli fortunam, uter alterum uincat, & concertando uidere quis ſit ſuperior.

Non adiiciam amplius uidere faciem tuam: hoc eſt, in poſterum te non uidebo: uel, ſub conſpectum tuum poſthac non ueniam. Illud non adiiciam, &c. Exod.10. In bibliis creberrimum eſt cap.11. talis non adiicietur, ubi interpres noſter habet, non futurus.

Videre pro cuſtodire & curam rei alicuius habere, attenteq; eam obſeruare. Pſal.118. Item, videre uanum, eſt delectari, probare. videre te faciam: id eſt, oſtendam tibi. Audire te faciam, pro eo quod eſt, dicam tibi. 1. Regum 9 cap. Eiuſdem formæ, Exire te faciam, id eſt, educam te. Sicut id genus innumera.

Videre diem meum, ut eſt apud Ioannem. hoc eſt, gloriam regni mei. Et alibi: Multi reges & prophetæ uoluerunt uidere, quæ uos uideris. Videre filium, apud Io.6. eſt oculis mentis ſuæ ipſum perſpicere, & myſterium eius intelligere, hinc fidelis credit ei, acquieſcit & ſeſe totum conijcit in tutelam filij mortem pro fidelibus & exſuſcitatis.

Videre unum dierum filij hominis, eſt conſolationem & refrigerium ſentire. ſicuti & Abraham uidit diem domini, & gauiſus eſt. uenient dies, inquit, filij hominis. id eſt, aliqua ſaltem conſolatione refocillari, exoptabitis, uerū non dabitur illis reſpiratio. Lucæ 17. Videre uerenda, ut eſt apud Habac.3. quando quis uincitur, perditur, ad inopiam legitur, quemadmodum Nebuchadnezar pleraſque gentes dehoneſtarat triumpho & gloria ſibi reſeruatas.

Videre lumen ſplendens & luna lucentem. Iob 31. eſt gloriari felicitate, & ea pro ſua libidine non tam uti quàm frui. Videre, ſignificat docere, prædicare. Hinc uidentes, prophetæ. Eſa.42.44. Qui uides multa, nonne cuſtodies.

Videri, pro exiſtimari. 1 Cor.7. videor autem & ipſe ſpiritum dei habere. id eſt, puto, & ſuſpicor. Videre foueam, eſt recondi in foueam ad corruptionem. Pſal.16. Neque dabis pium uidere corruptionem.

¶ *Videntes*, olim prophetæ aut contemplantes dicti, quod antea in ſpiritu uideant, & contemplentur futuræ. 1. Samuel.9. & 2 Samuel.15. & 1 Paral.9. & alibi, uidentes olim appellabantur uarijs modis, aut per imagines & figuras, aut per ſomnia, uel per reuelationes nudas, ſine figuris ac ſomnijs.

¶ *Viduæ*, in ſacris abſolute, nonnunquam citra ſexus ſignificationē ponuntur pro egenis & calamitoſis, ut uidere eſt in Prophetis, qui quoties monent uiduis & pupillis eſſe ſubueniendum, calamitoſos, & humano præſidio deſtitutos quoſq; intelligunt, Actorum 6.cap. Et dominus in euangelio, dicens: Væ uobis, quia comeditis domos uiduarum: non ſexum notauit tantum, ſed miſeræ ſimplicisq; plebeculæ cenſus ac facultates intellexit, quas illi religionis prætextu in ſua colligebant ratiocinaria. Et Iacobi.1.cap. Per Orphanos & uiduas omnes intelligit homines auxilio & conſilio deſtitutos quibus nos opera noſtra prodeſſe poſſumus. Aduenæ, quia carent cognatis & affinibus. Viduæ & Pupilli, quia carent patribus familias & patronis, facile cuiuſuis improbæ libidini patent. Et rari ſunt homines, qui horum miſeria & calamitate afficiantur. Ipſe igitur dñs deus noſter ſuſcipit hos in ſuā curā, & fert pro eis legē plenā humanitatis. Exod.22.

¶ Vigil

¶ *Vigil* pro doctore, Canticorum 3. cap. Inuenerunt me uigiles, qui custodiunt ciuitatem, hoc loci Ciuitas pro ecclesia usurpatur. Vigiles inde prædicatores. Quia uigilant super animas, ut epistola ad Hebræos testatur. hoc est, homines, Nam is locus tam ad ipsum magistratum, quàm ad ministros uerbi referenda sunt. Nam illi (cap. 13. inquit) uigilant pro animabus uestris. Eorum enim officium est, uigilare & reipublicæ inseruire, iustitiam & iudicium exercere. Hinc

¶ *Vigilare* pro attendere, Psalmo 34. Consurge & uigila in iudicium. Septuaginta προσχες, id est, attende. Et Matth. 24. Vigilate ergo & parati estote. Quid sit illud, vigilate: declarat per hoc quod dicit: & parati estote. Nihil enim aliud est uigilanter expectare ad uentũ domini, quàm paratum esse ad excipiendũ illum cum gaudio. Non loquitur de uigilijs corporis, sed mentis, hoc est, de irremissa cura & sollicitudine bene uiuendi, & iugi expectatione ac desiderio uẽturi Domini. Sic & uos Germani, uigilandi dictione subinde utimur, cum dicimus, dem schad vvachet, hoc est, res tua agitur, & damnum futurum citius progreditur, quàm putas. Item ich vvil es nit verschlaffen. Id est, Sedulus ero & curabo causam hanc diligenter, ne spe concepta defrauder Allusit ad militaris uigilias & rationem physicam. vigilias & excubias agunt milites ne de improuiso hostis opprimat.

Vigilare aduentũ Christi, nõ est otio indulgere, à labore cessare, sed uitæ innocentiã intelligit Euãgelista, & cor ab omnibus terrenis auocare ad cœlestia & uera bona, sese inuicem custodire ab hoc seculo & omni turpitudine, mori affectibus & desiderijs carnis, sese abnegare, crucẽ tollere, Christũ sequi, innocẽtiæ studere & omnibus quæ deus præcepit.

Vigilare 1. Thess. 5 cap. viuere est, Dormire uero mori. vt siue uigilemus, siue inquit dormiamus, vvir leben oder sterben, cum illo uiuamus. Per uigilare & Dormire, uitam & mortẽ intelligit, Est enim transitus in eisdẽ uerbis. Aliàs in eodẽ cap. Dormire pro socordia, & uigilare pro uitæ innocẽtia accipit. Proinde ne dormiamus sicut, inquit, & cæteri, sed uigilemus & sobrij simus.

Vigilare ad opus, est festinare & diligenter incumbere, Hiere. 1. virgam uigilantem ego uideo.

Vigilare ad malitiã dominus dicit, Danielis 9. est euigilare ad sceleratos puniẽdũ, mensurã malitiæ repẽdere, & declarare seueriter iustitiã suam, & in tempore ulcisci.

¶ *Vinea* peculiariter plebs Iudaica deo fuit domus Israel, sicut dicit Esaias, siue fidelium ecclesia cap. 5. vinea fuit dilecto meo, in cornu filio olei. Et Matthæi 21. cap. Paterfamilias, qui plantauit uineam, id est, fidelium ecclesiam. vites homines sunt uersantes in externa fidelium ecclesia, Ioan. 15. cap. Et alibi Christi ecclesiam uinea signat.

Vineam prophanare, est doctrina impia deserere ecclesiam dei. Sed iuxta Mosen uineam prophanare, Deuter. 20. cap. est communem, de qua uesci liceat omnibus, facere. Et nondum prophanauit eam. id est, non uindemiauit eam, ut uuis eius uesci liceat, omnibus.

Vinea, pro omni possessione & supellectile. Hos. 2. Et dabo ei uinitores ex eodem loco. Septuaginta ἀγρούς possessiones, unde Dominus Matth. 20. iubet operarios ire in uineam suam. Esa. 5. ca. vinea Domini exercituum domus Israel est. vinitor & agricola, pro propheta, Ioel. 1. Confusi sunt agricolæ, ululauerunt uinitores. Hos. 2. cap. Dabo ei uinitores.

¶ *Vindemiare*, est unumquenq; operum suorum fructum metere, ut qui sanctos oppresserunt, Domini iudicio opprimantur. Thren. 1. Et uindemia eos sicut uindemiasti me propter omnes iniquitates meas.

¶ *Vinum*, rerum abundantiam & omnem uoluptatem significat. Amos 6. Et bibentes uinum è phialis. Per uinũ aliàs & siceram intelligitur quicquid statum mentis euertit Prouerb. Derisor est uinũ et omnis qui errat in illo nõ erit sapiens. vino ḋq; tẽporalis cura exprimit, qua mẽs secularis cuiuslibet inebriat, Cant. 1. Quia meliora sunt ubera tua uino. vbera hoc loci alijs ḋq; quàm plurimis, pro summa dilectione usurpantur.

Vinum quoq; in sacris plerunq; nihil aliud est, quàm uerbũ dei. Prouer. 9. vinũ quod miscui uobis. Mane surgamus ad uineas. Cant. 5. Bibi uinum cum lacte meo. Sic etiam in Deut. 33. Lauabit in uino stolam suam. Et quemadmodum sermo dei triticum dicitur, qui ex eo fit panis, cor fidelis confirmans, sic uinum quia hominem lætificat.

Psal.

Psal.103. vt educas panem de terra. &, vinum lætificat cor hominis, ut exhilaret faciem in oleo. & panis, cor hominis confirmet. Ioel.1. Depopulata est regio, luxit humus. Quoniam deuastatũ est triticum. Per mustum, uinum, tympana, uitem, & siceram, cytharam, omnes humanæ deliciæ exprimuntur.

Vinum & oleum lætitiæ, adeoq; spiritus sancti mentẽ lætificantis in scripturis symbolum præferre constat. Apoc. 6. Hinc quoq; uinum doctrina acris dicitur. Luc. 10. vini & calicis nominibus quoq; adflictiones, calamitatesq; ueniunt.

¶ *Vindictam* meditari, est Dei maiestatem sibi usurpare. nam ingens temeritas est, si quis conatur domino deo nostro maiestatem suam diuinam surripere & sibi usurpare. veteres uocant id gigantomachiam, nos blasphemiã, sacrilegium. Atqui uindictam meditatur, is nihil aliud agit, quam quod irruat in thronum diuinæ maiestatis, & usurpet sibi sceptrum summæ potestatis. Mea, inquit dominus, est ultio, & ego rependam.

¶ *Vir*, Hebraice Isch, in scripturis non solum pro quolibet homine indefinite, sed etiam pro re qualibet, identidem accipitur. Gen. 15. ubi de componendis inter se hostiorum partibus deus præcipit. Et dabis uirum sectionis suæ, contra proximum suum.

Vir, deinde in scripturis tripliciter dicitur, ætatem, sexum, uirtutemq; significat. Aetatis nomen est. 1. Cor. 13. Cum factus sum uir, enunciaui, quæ erant paruuli. Sexus. Mat. 1. Iacob genuit Ioseph uirum Mariæ. Io. 4. uade uoca uirum tuum. virtutis. 1. Reg. 16. ait Dauid ad Abner, Nunquid non uir tu es. Hic significat præcipuum uirum uirtuteq; singulari præditum. Et Iudic. 7. Gedeon filius Ioas, uir Israel. Sic Psal. 1. Beatus uir dicitur. Sic proceres, heroes, gigantes, impauidos, strennuos uiros. Esa. 1. appellant.

Viri nomine similiter nominati, qui sibi turpibus factis nomen magnũ parant, ueniunt. Quos Latini famosos, Gene. 6. Potentes à seculo uiri famosi, scilicet uiolentia, & uiribus corporis fieri, qui cæteros opprimebãt, rapiebant, grassabantur, libidinabantur, & cætera.

Similiter uidemus uocabulum Isch: non simpliciter uirum significat, sed sæpe usurpatur pro magistratu, qui publice uir est: hoc est, qui est in publico officio, sicut in historia Regum 4. lib. cap. 4. Mors in olla, uir dei: hoc est, qui es constitutus publice in officio, quod dei est, Qui es organum dei, cuius dicta & facta accipiuntur tãquam per ipsum deum edita. Hinc Moses appellatus est uir dei, quod peculiariter à deo sit missus, ad docendam legem in populo. Viri pro militibus sæpe ponit Hebræus, Exod. 7. Elige nobis uiros: id est, delectum habe. Per uiros etiam fœminas numerare Hebræi solent, ut Mat. 1. & Num. 36. cap. Scribuntur omnes uiri.

Vir præterea idem quod proximus uel socius mulieris, Hier. 2. cap. Vir sanguinum, frequens in scripturis appellatio est, & significat, qui sanguinem fundendo, cædiq; pro uiribus intentus est.

Viri propinquitatis sunt proximi cognati, qui demortui fratris aut propinqui, semẽ excitare debebant, ut in Ruth præcipue. Et Ezech. 11. cap. Fili hominis fratris tui, uiri propinquitatis tuæ, propter captiuitates.

Viri pro aliquibus, Exod. 21. cap. viri si rixati fuerint. vertendum fuit, Aliqui, est enim Hebraismus. Et 22. Si duxerit uir uxorem: Id est, aliquis. vir insuper pro unoquoq; usurpatur. Gen. 9. cap. De manu uniuscuiusq;, proximum eius requiram. Frequentissimũ enim est apud Hebræos fratrẽ pro proximo accipi, & uirũ pro unoquoq;. Et Exod. 32. Ponat uir: id est, unusquisq;, Hebraismus.

Vir uir, pro quicunq;, siue quilibet, Leuit. 17. vir uir de domo Israel, si occiderit. Modus dicendi Hebraicus, qui sic Latine reddi debet, Quicunq; is fuerit, qui occiderit. Et Leuit. 22. cap. vir uir: Id est. quicunq;. vel, unusquisq;, uel pro quis: & uiri uiri, cuiuscunq; uiri, à fratre separauerunt se, Gen. 13. pro, separatusq; est alter ab altero. vir ad proximum, pro alter ad alterum dixit. Gen. 11. cap.

Vir agri, pro agrestis. Gen. 35. cap. Libenter uersabatur in agro procul ab urbe: hoc est, homo agricola. vir terræ, idem est, Geneſis 9. Et cœpit Noe uir terræ: hoc est, agricola plantare uineam.

Viri nominis: hoc est, proceres, nobilissimi totius multitudinis, homines nominis magni & clari, qui uocari solebant ad tentorium fœderis, consilij causa. Num. 16. cap.

Vir sermonum: id est, eloquens & disertus, Hebraismus. Exod. 4. cap. Non sum sermonum uir. hoc est, loquens.

Vir lin-

Vir linguæ.Psal.40. vir linguæ non dirigatur in terra. virum linguacem,& ut solent eiusmodi,Multa mentientem.

Vir orationis.hoc est,orationi incumbens,& deditus precationi.Psal.109.Et ego oratio,seu uir orationis.id est,precationi totus consecratus.

Viri Belial,sunt & dicuntur nihili & perditi homines,qui nihil prosunt.Deute.15.Si egressi ex te fuerunt uiri Belial. Sic uocati sunt & illi,qui uxorem Leuitæ enecarunt concubitu.Iud.19.20.Item,Filij Eli,filij Belial.1.Reg.1.Cumq; Hannah mater Samuelis,se à temulentia excusaret sacerdoti Eli,negabat se filium Belial.Ex his & similibus locis satis colligitur,Belial significare scelestum,perditum,flagitiosum.Sic iam uerbum Belial, scelus,flagitium,res praua dicitur,ut ex Psal.101.liquet,uersu 3.Sed & ex Deut.15.ubi Belial uerbum pro iniquo & peruerso consilio accipitur.Psal.41.& 18.uersu 5.pro malitiosis & sceleratis dixit.

Vir dei & spiritus differunt,prophetæ falsi habitum omnem uerorum referebant, nisi quod non ex ore Domini ad diuinam gloriam prouocarent, sed proprijs commentis sua causa committebuntur. Contrà uerò quanta prædíti sapientia prophetæ Domini,carpentes idololatriã,qui nihil per amentiam designant,qui apud se tranquillissimi & sani per omnia, mundo facere uidebantur. Qui uiri dei & habentur & sunt,non priuati spiritus, quo qui ad se respiciunt, & adadulationem compositi sunt, adflantur in pœnam,ut non minus periuraciter in mendacio,quàm nostri in ueritate cõstanter consistant.Solet enim dominus in abnegatis animis uerbum suum loqui.In carnalibus autem,sed pietatem simulantibus,concitare uim erroris, ut & ipsi seducantur,& seducan alios. Profecto nõ sine spiritu. Quis enim spiritũ in Sedechia Micheam uerum prophetam uerberantem fuisse pernegabit.1.Regum 12.cap.Et spiritus planè Saulem exagitauit,lancea Dauidem ex inopinato transfossorum, &c.

Vir spiritus huic,id est arreptitius & spiritu stulto inflatus.Hos.9.

Vir & homo præterea pro eodem usurpat scriptura,est gloria & imago dei.

Vir uento ambulans,apud Micheam,idem est quod uanus & uana promittens.Id consuetudinis quoq; scriptura habet,ut sponsum uirum uocet,ac è regione uirum sponsum.Sponsus etiam uocare uxores,& uxores sponsas. Matth.1.Iacob autem genuit Ioseph uirum Mariæ.Consueuit etiam uiros uocare,qui uirtutibus sunt prædíti diuinis. 1 Corin.16. vigilate,state in fide,uiriliter agite,estote fortes.Prouer.12.Doctrina sua nosci tur uir.

Vir numeri,pro uiri pauci.Gen.34.nam paucos quis citè numerarit?

Vir uerborum,pro eloquenti:ut Exodi patet de Aarone. vir & mulier non,&c. id est,nemo hominum.Exod.36.vir magnus nimis.ubi noster legit,diues.Congruit Germanismus,quo diuites appellamus.die grossen hausen.2 Reg.19.ca. Sic mulier magna. 4 Regum 4 cap.

Vir fratri suo,noster interpres,mutuum.Tritum hoc quoq; uir ad proximum suum. id est,inter sese. viri fratres sumus,Gen.13.hoc est,fratres sumus.Phrasin hanc apud Lucam legimus,homines pastores.Item,homo peccator,pro pastoribus & peccatore simpliciter.vir præliorum erat enim ei:quod noster reddidit,aduersarius erat.alij faciunt,uirum inexpugnabilem. vir Israel,pro uiri Israel.vir mortis,ubi noster,morti obnoxij. 2 Reg.19. vir in eundo,id est,cum iteraretur.1 Reg.13.

Vir munerũ,qui amore prosequitur munera.Prou.29.Et uir munerũ destruet eam. vir belli.Deute.2.Et factum est,ut morte interirent uniuersi uiri belli:hoc est,bellatores doryphori. vir dolorum.Esa.53.hoc est,plenis doloribus.vir puberratis,Ioel.1.pro adolescentia.vir custodiæ,idem quod tribunus uigilum.Hiere.37.seu qui custodiæ præest.vir pacis.Hier.38.Præualuerunt aduersus te uiri pacis tuæ.Hic uidemus hanc elocutionem significare amicũ,eum quo maxime fidis,quemq; integrum credis amicitiæ cultorẽ esse.

Vir desideriorum,Daniel.9.Dauid Kimhi in lib.Radicum,uir habens gradus magnus,aut dignitates magnas.

Vir diuitiarum,pro auaro.Psal.75.Dormierunt somnum suum,& nihil inuenerunt uiri diuitiarum,scilicet qui captiua mente pecunijs suis deseruiunt.

Viri nomen,pro pronomine poni inuenimus,sicut Psal.78.Confirmasti uirum dexteræ tuæ.id est,super hoc quod est in dextera tua.Esa.59.Quia non est uir.id est,nihil est propter quod populo propitius esse possit.

Virginis

¶ *Virginis* dictione interdum prophetæ populum Iſraeliticum intelligunt, eo quod uni deo ſeruierit, ut Hiere. 18. cap. Quæ fecit nimis uirgo Iſrael. virgines decẽ apud Matthæum 24. capite ſignificat uniuerſum genus mortalium. Decennarius numerus multitudinis & plenitudinis numerus eſt. Virginem atqui laudare, eſt deſponſare & nuptui tradere, Pſalmo 78. Et uirgines eius non fuerunt laudatæ, hoc eſt, non elocatæ aut nuptui traditæ.

Virgines, Apocalyp. 14 nõ ſolum corpore caſtos intelligimus, ſed maxime omnem eccleſiam, quæ fidem puram tenet, ſicut Apoſtolus dicit, Deſponſaui enim uos uni uiro uirginem caſtam Chriſto exhibere. Hæc D. Auguſtinus.

Virginem adoleſcentiæ uel puellæ nomine conſueuit appellare ſcriptura. Idq; non ſolum in fœminis, uerum etiam in uiris ſæpe ſignatum eſt. Iuuenes inquit ſcriptura, & uirgines, ſenes cum Iunioribus. Ac rurſus de puella loquens, quæ uirginitatem corporis uiolenter oppreſſa, perdiderat. Si, inquit, proclamauerit adoleſcentula, id eſt, uirgo.

Virginem uocant Hebræi populum ſinceræ fidei, ut caſtitas & maculatio carnis ferè habeantur. Et Paulus huc reſpexit 2 Corinth. 11. cap. Incorrupta uereq; fidelis anima recte comparatur uirgini incorruptæ. Hoc enim fecit Ezech. cap. 16. Sic & in plurali uirgines accipias, ſed quæ ſeruat uerbum dei purum & impermixtum, quam ſolam reſpicit deus uirginitatem, ſicut Hier. dixit: Domine oculi tui fidem reſpiciunt. Similiter populum dei uirginem uocat, non quia uirginitatis puritatem tenuerit, ſed quia inſtar uirginis ſit à domino dilecta, & ut ſponſa copulata.

¶ *Virga* in ſcripturis uarie capitur, nunc poteſtatẽ ſignificat, qua captiui ducuntur & cæduntur. Eſa. 9. Iugum enim oneris eius, &c. Et Nahum cap. 1. Confringam uirgam eius à te. Eſa. 10. uæ Aſſyrijs uirga furoris mei Nunc Imperium, ut apud Micheam 7. Pasce populum tuum in uirga tua. Et pro uerbo euangelij quoq; intelligitur. Nam hac uirga monſtratur pabulum & arcentur lupi. virga ergo paſtoris, uerbum euangelij. Hinc virga ferrea, uerbum dei recte appellatur, quod omnino inflexibile, & quod omnia donat. 2. Cor. 10. Apoc. 12. Quod recturus erat omnes gentes in uirga ferrea. Nunc autoritatem adminiſtrandi, ut Pſalmo ſecundo, Reges eos in uirga ferrea. Et Eſaiæ 9. cap. virga humeri, &c. Hac uirga prædura & ferrea Chriſti hoſtes apud Iudæos cæſi ac deleti ſunt, teſte Ioſepho de bello Iudaico.

Virga quoq; ſceptrum, regnum ſignificat. Apocalyp. 12. & ſymbolum iuſtitiæ. In his locis uirga, flagrum ſeu flagellum ſignificat. Item uirgæ nomine correptio uenit. 2. Cor. 4. In uirga ueniam ad uos, an in charitate. Iſta eſt uirga, de qua Dauid loquitur: virga tua & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt. Perpulchre poſuit, conſolata ſunt. Nam omnis correptio & labor cõtinentiæ amara quidẽ uidetur ad præſens, at fructus parit dulciſſimos, unde etiam uetus illa ſententia eſt, Literarum radices amaræ, fructus dulces. 2. Sam. 7. Et arguam eum in uirga uirorum & cum plagis filiorum hominũ: hoc eſt, flagellabo illum perinde ut plebeios homines, nullo regis reſpectu habito. Hiob 21. Et nõ uirga dei ſuper eos. Septuaginta, Flagellum autem à domino, non eſt ſuper eos. Hinc quoq; uirgæ nomen, pro tribulatione & perſecutione, Pſal. 22. Virga tua & baculus ipſa me conſolata ſunt. Quem enim diligit dominus, corripit. Eundem ſenſum cum ſuperiore habet. Nunc pro uirtute. Eſa. 14. virgam impiorum, virgã uirtutis, ipſum uerbum dei, & ſacroſanctum Chriſti euangelium, de qua uirga Pſal. 2. etiã loquitur. Et 44. 109. Eſa. 11. Rom. 1. cap. ubi uirtus dei uocatur. Virga directionis, uirga regni diuini: hoc eſt regnum Chriſti & ſedes ipſius non obliqua, ſed recta & iuſtiſſima faciens iudicia, Pſal. 44. Secundum quod Baſilius Magnus enarrat.

Virga panis, pro ſuſtentatione. Pſal. 105. uerſu 16. Ducta inde metaphora, quod gradientes baculo utantur. Sic Eſaias gubernaculũ panis dixit. Hinc uirga & baculus Hebræis robur aut potentiam ſignificat, ut baculus panis. Luc. 9. Neq; uirgam tollere, nulla potentia ſeculari freti ad iter accingimini.

Virga ſuperbiæ. Prouer. 14. In ore ſtulti uirga ſuperbiæ. hoc eſt, propter uerba quæ loquitur ſtultus, ueniet ſuper eum uirga ſuperbiæ. id eſt, cedetur magnis plagis ob uerba ſua. Virga oris, & ſpiritus oris & labiorum, idem eſt, & euangelij efficaciam denotat. Eſa. 11. & 2 Theſſal. 2.

Virga dei, pro immani & ingenti ira dei uſurpatur, ſicut montes dei, cedri dei, & ali

bi oſtenſum eſt. Sic etiam habetur in capite quarto Exodi.

Virga dei dicitur, per quam deus facturus erat miracula, ſiue per quam iam fecerat. Sub uirga tranſire, eſt eſſe ſub cura paſtoris. Leuit. 27. Et omnis decima armenti & gregis & omnium quæ ſub uirga tranſeunt.

Virgam tollere & ſandaliꝭ calciari, dominus apud Marc. poſuit, pro eo quod eſt, expedite ad iter accingi. Mat. 10. Virga furoris domini, ſunt tyranni. Eſa. 10. virga de radice Ieſſe Chriſtus eſt. Eſa. 10.

Per uirgam. Prouer. 13. Qui parcit uirgæ intellige nedum plagas, uerum & totam inſtitutionem puerilem, doctrinam, honeſta exercitia, certa ſtudia & pœnas delictorum. Virga paſtoralis uerbum dei. Zach. 11.

¶ *Virtus* ponitur interdum pro fortitudine & potentia, ut Pſalmo 131. Domine uirtus ſalutis meæ, hoc eſt, tu es mea fortitudo & ſalus mea, Pſalmo 45. Deus adiutorium noſtrum, & uirtus noſtra, id eſt, fortitudo noſtra & auxiliū. Et Pſalmo 22. & 146. & 149. Nam uirtutum nomine (Pſalmo 150. ubi ait: Laudate eum in uirtutibus eius) res ab eo enim cum in terra, tum in cœlis, ſapienter fortiterq; geſtas intelligit: hoc eſt, ea ratione factas, quæ humanum ingenium penitus ſuperet uires. Deinde pro maieſtate, autoritate, poteſtate, & dicendi libertate, Hebræorum cap. 2. Conteſtante ſimul deo ſignis & prodigiꝭ & uirtutibus uariꝭ, &c. Et Actorum. 4. cap. non pro potentia miraculorum, ſed pro autoritate, & libertate cum agendi tum dicendi. Et uirtute magna, inquit, reddebant Apoſtoli teſtimonium reſurrectionis.

Virtus. 1. Corinth. 4. cap. Non in ſermone regnum Dei, ſed in uirtute. Eſt ergo uirtus ipſa res, iuſtitia ſcilicet, innocentia, fides.

Virtutes præterea interdum ponuntur pro exercitibus uel ornatu, &c. videlicet, ut ſunt ſtellæ & lumen, ut Pſalmo 148. Laudate eum omnes uirtutes eius. Viri quæ fecit uirtutem eorum: pro, quæ fecit exercitibus illorum.

Virtutem roborare, eſt exercitum congregare, Nahum. 2. cap. Robora uirtutem valde. Septuaginta, Confortare robore uehementer. Hinc uirtutes cœlorum, eſt omnis exercitus cœli, omnis militiæ, omnes planetæ. Mat. 25. Bifariàm capitur. Vno modo, ut intelligas per uirtutes cœlorum, cœlos uirtute præditos, uel potentes, ut qui uirtute omnes creaturas ſuperent. Omnes nanq; reliquæ creaturæ, quæ ſub cœlo ſunt, à lucis calore, & motu cœlorum mouentur, & uirtutem accipiunt. Eadem ratione ſcriptura & principes & magiſtratus uirtutes appellat: nimirum quod regunt, & ſua uelut uirtute ſubditos gubernant atq; gnauos ad opera reddunt.

Altero modo, uirtutes cœlorum tantundem ſignificat, atq; cœlorum exercitus uel ornatus, iuxta illud Pſalmi 32. Verbo domini cœli firmati ſunt, & ſpiritus oris eius omnis uirtus, hoc eſt, omnis exercitus eorum. Er Geneſis. 1. cap. Perfecti ſunt cœli & terra, & omnis uirtus, hoc eſt, omnis exercitus eorum: & hac ratione ferè in ſcripturis uirtutes cœlorum appellantur. Neq; obſcurum eſt uel parum exercitatis, his duobus locis, exercitus uel uirtutes cœli & terræ ſignificare, quæ in cœlo & in terra continentur: quæ in cœlo, ut ſol, luna ſtellæ, & quicquid præterea in terra continetur, & is eſt modus communis in ſcripturis de uirtutibus cœlorum loqui. vide ſuprà in tropo Militia, fuſius exponitur. Virtus dei, ſpiritus ſanctus dicitur, quia omnium perfectrix & conſummatrix eſt, ſicut Chriſtus uerbum & potentia dei eſt, per quam facta ſunt omnia, Pſalmo. 33.

¶ *Viſcera* dicuntur omnia interiora hominis, ut ſunt præcordia, cor, pulmo, iecur. Quia uerò in præcordiꝭ, ut Platonici quoq; uolunt, adfectuum ſedes eſt, hinc uſurpatur uiſcera pro rebus ipſis quas continent, concupiſcentia, ira, dolore, gaudio, apud Ioannem, Ioan. 3. cap. pro miſericordia, eſt enim metonymia.

Per uiſcera miſericordiæ (inquit Lucas cap. 1.) dei noſtri, id eſt, per intima commiſeration dei noſtri. Significant enim in ſcripturis uiſcera, intimam affectuum commotionem, ueluti cum matres commouentur erga filium, id eſt, cum omnia eius intima propter filium concitantur. ſicuti de ea ſcriptum eſt, quæ coram tribunali Solomonis conſiſtens, dum crederet filium ſuum gladio diſſecandum, intimis commota eſt uiſceribus ſicut uidere eſt: uel, calefacta, adeoq; exuſta ſunt uiſcera eius ſuper filio, Es gieng ir die durchs hertz als ein gluender ſpies. tertij Regum tertio capite. Sic autem

adumbra-

adumbratur nobis in effabilis dei dilectio, ſtudium & miſericordia erga nos ſumma. De qua Moſes Geneſis 22. cap. Paulus quoq; Rom. 15. Ioannes in Canonica ſua cap. 4. denique ipſe dominus Ieſus, Ioan. 3. & 5. cap. Lucæ 1. cap. Et Paulus ad Philemonem de Oneſimo. Quod uiſcera ſanctorum refocillata ſunt per te frater, hoc eſt, qui internum cordis affectum & profundos animi ſanctorum receſſus ſuſcipiendo refeceras. Et hoc idioma apoſtolicum eſt, ut ſemper Viſcera uocet, uolens plenam mentis oſtendere charitatem, &c. Et paulo poſt: Tu autem eum, id eſt, uiſcera mea ſuſcipe, &c. Nunc enim uiſcera ipſum appellitat ſua, id eſt, affectus cordis intimos & unice charum filium. Hinc uiſcera pro adfectu ſæpe legimus. Et per uiſcera miſericordiæ ſuæ, id eſt, per adfectum ſeu commotionem animi. Et Coloſſ. 3. viſcera miſerationum Hebraica conſuetudine ſignificant, quod nos dicimus ex animo. Iubet Paulus igitur ex animo & miſericordes eſſe, & uere tangi ſenſu alternæ calamitatis, ſicut Chriſtus teſtatur lachrymis ſuis, ſe miſereri Hieroſolymorum.

Viſcera quoq; pro uitalibus uiſceribus atq; intellectualibus accipi Hebræis nouum non eſt, Hiere. 31. cap. Et ad Philip. 2. cap. Si qua uiſcera & miſerationes. vbi nos legimus: Miſerationes ac uiſcera, ibi Hebræi Rahemim & Hæſed ponunt. Prius Miſerationes ſignificat, cum ſcilicet quis affectu intimo propenſus eſt, & commouetur erga aliquem, Poſterius ſignificat uiſcera & beneficentiam. Illud in animo flagrat: hoc uerò erumpit in opus.

Viſcera in Luca cap. 1. quoq; uocatur idiotiſmo Ebræo, doctrina illa qua populum agnoſcere ſua peccata, & credere Chriſto docebat. Verè enim id percepiſſe, eſt ſcientiam habere ſalutis, fidem nimirum, qua iuſtificamur & ſaluamur. Sicut autem ipſa peccatorum remiſſio, ita & hæc fides ex ſolis uiſceribus miſericordiæ, id eſt, effuſiſſima quadam bonitate dei contingit, nullis noſtris meritis.

¶ *Viſitare* uerbum proprie ſignificat, aut augere aut inſtituere præfectum: tranſſumitur pro in memoria habere, potiſſimum ſi de deo termo eſt, ut Geneſis. 21. cap. Et dominus uiſitauit Saram, quemadmodum dixit, hoc eſt, præſtitit quod promiſerat. viſitauit Hebraice Pakad deus Saram, &c. hoc eſt, illius recordatus eſt, præſtititq; quod pollicitus erat, fœcundam eam reddendo. Hoſeæ ſecundo capite: Deus, inquit, uiſitabo: hoc eſt, memor ero uel imputabo. Cæterum, viſitare in utranque partem in ſcripturis accipitur. Significat aũt proprie, ut dixi, rationẽ alicuius habere. Inde dicitur deus uiſitare peccata, cum ea punit. Pœna enim declarat illa deo animaduerſa. Sic Exo. uigeſimo capite, viſitans iniquitatem patrum ſuper filios: hoc eſt, in memoriam reuocans. Deut. quinto capite. Hic Exodi pro punire ponitur. Et Exodi trigeſimo ſecundo capite, Ego autem in die ultionis uiſitabo, & hoc peccatum eorũ. Et hic pro uindicare & punire ſignificat. Eſaiæ decimo capite, viſitabo ſuper fructum magnitudinis cordis regis Aſſur. Hic quoque pro multare, numerare, creſcere, caſtigare ſumitur. Hinc viſitatio impiorum in ſcripturis, eſt eorum iudicium & caſtigatio ſiue pœna. Eſaiæ decimo tertio, viſitabo per orbem mala: id eſt, adfligam eos. Et in Pſalmo octuageſimo octauo, viſitabo in uirga iniquitates eorum: hoc eſt, eos aduerſis puniam & caſtigabo. Et Pſalmo 18. Intende, ut uiſites omnes gentes: id eſt, caſtiges, pœnas de eis ſumes. Gentes uerò uocat more ſcripturæ, qui alieni ſunt à deo, ſiue Iudæi nomine, ſiue gentiles: id eſt, omnes qui operantur iniquitatem.

Porrò in bonam partem accipi hoc uerbum Viſitare Hebræis rarum nõ eſt, ut Gen. 21. patet, Nempe pro conſulere, iuuare, afferere, ut eſt uidere in Exodo interdum. Gen. 50 & Matthæi uigeſimo quinto. Iacobi primo capite. Nam interdum eſt uelle finem facere laborum & adflictionum, ut Exodi tertio, viſitando uiſitaui uos, & uidi adflictiones ueſtras. Lucæ primo capite, viſitauit nos ex alto. Et uiſitaſſe & redemptionem feciſſe populo ſuo prædicat, quod idem eſt: cum enim ſermonem populo ſuo dedit, declarauit ſe eius rationem habuiſſe, id quod eſt Pakad. Nam uiſitaſſe & feciſſe redemptionem nihil aliud eſt, quàm ad nos uenire, nobis proponere & adferre ſalutare uerbum per quod ſeruamur. Ideo Zacharias de Ioanne in hanc uocem prorumpebat: Benedictus dominus deus Iſrael.

Interim etiam hoc uerbo inſinuatur Cura & prouidentia dei erga genus humanum Lucæ 19. cap. Non cognouerunt tempus uiſitationis. Et Hoſeæ 4. Non uiſitabo ſuper filias ueſtras, quum fornicatæ fuerint.

Visitare uias est obseruare, ut Episcopi solent, num in aliqua re operarij peccent, Iob 36. cap. Quis uisitauit coram, quis reprehendere illum potest? Item, uisitatio pro iustitia, Psalmo 18. visitationes domini rectæ lætificantes cor.

¶ *Visio*, Hebraice Hazon, quam uocem omnes uisionem sunt interpretati, eo quod uisio diuersimode apud prophetas accipitur. Nam uisio idem est quod prophetia, Esaię primo capite. Et 1. Samuelis. 3. cap. Et uidentes, passim in scriptura accipiuntur pro prophetis. 1. Regum 9. cap. Est autem humilitatis uocabulum, quasi dicat, Ecce ego prædico quod uideo. Aliquando pro spectro: ut quum Esaias uidit speciem Babylonis nocte expugnatæ. Hieremias, uirgam amygdalinam, illamq; feruentem: & Petrus linteum, omnigenis quadrupedibus refertum, cœlo demitti. Aliquando pro reuelatione interna, qua mens citra omne spectrum illustratur, ut quod prius ignorabat uideat: quemadmodum. 2. Regum. 7. cap. Dauid dicit auriculam sibi à domino esse reuelatam, hoc est, menti ac cogitationi inspiratum, ut ad ædificationem templi materiam contrahat. 1. Cor. 14. cap. Quisq; reuelationem habet: hoc est, pro mensura quæ ei cœlitus est data, uidet atq; intelligit. Et paulo post: Quod si sedenti reuelatum erit, primarij illi taceant. Hoc est, si inter subsellia erit qui uideat atq; intelligat de quo est sermo, primarijs istis hallucinantibus amplectendum est ecclesiæ, quod spiritus eius humiliori membro reuelauit. Paulò enim latius patet Prophetiæ nomen, quàm uisionis.

Prophetia acccipitur pro expositione oraculorum cœlestium, ut. 1. Cor. 4. cap. habetur. Et 1. Paralip. 15. cap. Chonnenias prophetiæ præerat, hoc est, doctrinæ sacrorum oraculorum, exponẽdæ legis, formandæ mentis, castigandorumq; morum disciplinæ præfecturam gerebat: Accipitur deinde Prophetia, pro apportatione aut prædictione rerum futurarum: ut quum adflictis salus promittitur, aut celeratis exterminium. Cuius generis plurima sunt, ut apud Esaiam, tum apud omnes reliquos prophetas, ut exemplis nihil sit opus. Prophetarum autem prædictionem siue denunciationem, procedere oportere aut ex diuinis responsis & oraculis, uel afflata, uel angelorum ministerio allatis siue id uoce, spectro, insomnio, siue paradigmate aliquo fiat: aut ex lege recte perspecta. Est igitur prophetia (uocatur interdum pro auditorio fidelium. 1. Cor. 11.) denunciandi exponendiq; diuinorum iussuum cum fide officium. Libuit discrimen inter uisionem & Prophetiam ostendere. Hinc Prophetæ uidentes aut Contemplantes (ut & supra nõnihil declaratum est) appellantur, quod antea in spiritu uideant & contẽplentur futura. vndè & Esa. uolumẽ suũ uisionẽ super Iuda & Hierusalẽ nominat, quod de futuris, quæ ipse spiritu præuiderit, agat. Abdias itẽ librũ suũ, uisionẽ Abdiæ inscribit, Amos prçterea scribit, quod Amazia iusserit eum incedere hisce uerbis: Tu uidens seu contẽplator, amoue te hinc in terram Iuda. Ideò autem uidentes uocati sunt. 1. Regum 9. cap. propter certitudinem uerbi diuini, quod uisus tantum rerum certissima probatio & demonstratio est, & quod futura & occulta, quæ alijs sepulta sunt, uideat. Opus ergo illorum uisum & uisio nominatur, ut uisum Esaiç, &c. videntes, Spectatores & contemplantes idem. Contemplantur enim prophetæ & inspiciunt acie mentis suæ Dei consilia super mortales, quæ & eis interdum spectris quibusdam obijciuntur. Huiusmodi uerborum figuris nos assuefieri oportet.

Visionem atqui dei pro cognitione illius esse accipiendam, patet Matth. 5. cap. Beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. Visio præterea oculorum, est secundum faciem personæ iudicare, Esaiæ 11. cap. Neq; secundum uisionem oculorum iudicabit, neq; secundum auditum aurium arguet. Septuaginta, Non secundum gloriam iudicabit.

Visionem cordis loqui, est quod sibi bonum uidetur, & non quod à spiritu dei, uel alijs quoq; prophetis reuelatum est, Hiere. 23. Neq; Hebræi tantum eam uisionem appellant, quæ noctu fit, sed omne prophetiæ genus, ut auditum est.

¶ *Vita* uocabulum ponitur Ioannis primo capite, pro habitu siue subsistentia, & esse rerum. In ipso uita erat. Hinc pro salute, Luc. 12. Non in abundantia cuiusquam uita. Des menschen heil uuolstandt, more hebraico. Quasi diceret, Salus hominis nõ in hoc sita est, ut multa possideat, qnin salutem hominis impedit, & in pericula multa conijcit: cœlestia ergo cogitate, spiritualibus intendite.

Vita quoq; pro domina & conuersatione uitæ Christi. Ioan. 1. cap. Vitam quoq; reperimus in sacris scripturis, ut dicit Petrus, Domine ad quem ibimus, uerba uitæ habes. Et Ioan. 5. cap. Scrutamini scripturas, quia uidemini nobis in illis uitam habere æter-

nam

nam. In peregrinis autem literis mors est. Corrumpunt enim bonos mores colloquia praua, 1. Cor. 5. cap.

Vita adhæc pro gratia dei & omnibus bonis, quæ ex hac sequuntur. Mors pro ira dei, & calamitate, quæ ex hac uenit, Ezech. 18.

Vita etiam pro anima, mortem uero pro corpore Apostolus usurpat, Rom. 14. In hoc enim Christus, & mortuus est, & resurrexit, atq; reuixit, ut mortuis & uiuentibus dominetur. Hoc est, animabus & corporibus. Hæ quidem sunt immortales. Hæc uerò mortalia. Ad hunc modum ferè beatus Methodius in sermone de resurrectione interpretatur.

Vitam dare. 1. Ioan. 5. pro impetrare, Schema namq; est, idq; quod impetrauimus dicere uidemur. Sic ait Ioannes: Petet & dabit ei uitam peccantibus. Sed quomodo uitam dabit homo, qui uitam non habet? Respondeo, Schema est nobis quoq; usitatissimum. Nam Dare, usurpamus pro impetrare, &c.

Vita denicq; apud Ioannem 3. opponitur morti, maledictioni, & condemnationi, significans iustificationem, absolutionem, felicitatem & beatitudinem æternam. Similia legis. 1. Ioan. 5. cap.

Vita ergo est tranquillitas cõscientiæ, gaudiũ animæ, & sensus ille Christi, quem experiuntur in animis fideles in præsenti uita, ac conseruatio incolumitasq; animæ, in morte corporea & post mortem, qua Christi ac fidei in Christum beneficio & uirtute conseruatur homo, ne quicquam illi noceat peccatum, mors & condemnatio, sed expiatis peccatis omnibus & confracta morte, condemnationeq; proxima euolet in regnum patris.

Vita æterna reuera est, uisio ipsius dei, consortium & perfruitio superni & æterni boni.

¶ *Vituli & Tauri* pingues apud Psalten, Psalmo 21. senes, potentes, doctores, pontifices, honorati, iuuenes, petulantes sunt in populo, quemadmodum tauri in pecora sunt. Ad hunc modum loquitur Moses Deut. 33. De benedictione eius. Quasi primogeniti tauri pulchritudo eius. Speciosum ac forte regnum Israelis, uiris & uiribus: Reges, principes, ac duces ad bella habet fortissimos. Simili phrasi loquitur Esaiæ 34. cap. De his tauris & potentibus Iudæorum loquitur Christus: Circumdederunt me uituli multi, tauri pingues obsederunt me: Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens. Clamauerunt, ut crucifigerer, sicut leo qui rapit prædam, & rugit non saturatus adhuc.

Vitulorum sicq; nomine non absurde ad petulantem & indomitam iuuentutẽ referri potest, quæ ab impijs patribus in delitijs & ocio educata, lasciuiendo bonos lædit uiros, mox enim ab unguiculis, ut dicitur irridere, & etiam lacessere audet pietatis studiosos. Sic Psal. 21. per prophetam accusat dominus ludibria Iudæorum, qui illum in crucem adigere sunt aggressi.

Vitula triennis pro lasciua & summa frugum abundantia. Item, pro magno & opti mo & forti usurpatur, Esaiæ 15. cap. Cor meum ad Moab clamabit, uectes eius se usq; ad Sægor uitulæ triennis siue trimæ. D. Hieronymus: Possumus uitulam consternantem pro perfecta ætate accipere: sicut enim tricesimus annus in hominibus, ita in pecudibus ac iumentis tertius robustissimus est, Rabi Dauid in Commentarijs, vitulam magnam filiam trium annorum, id est, triennem quæ est bona: sic Moab plena fuit omni bono, quando uenit super illum malum. Hinc

Vitula trima Moab, prouerbialiter apud Esa. 16. uocatur, propter ubertatẽ pascuorum & alia cõmoda, quibus ea terra abundabat, sicut trima uitula fœcunda est & abundans lactis. Sic in Hosea Ephraim dicitur uitulus declinans.

Vituli, denicq; labiorũ typus in sacrificijs, Psalmo 51. Tunc demum imponent super altare tuũ uitulos, nõ illos petulantes & lasciuos, sed labiorũ nostrorũ tuas concinentiũ laudes. Ideo uituli labiorũ laudes sunt in deo, & gratiarũ actiones, Hoseæ, 14. Accipe bonum & reddemus uitulos labiorũ nostrorũ. Septuaginta, fructum labiorũ nostrorum.

¶ *Viuere*, uerbũ He, Hebræis non solum uiuere significat, sed etiam in uita seruare, uitã instaurare Geneſis 45. Ad uitam misit me deus ante uos. Zu fryſtung, zu erhaltung. quasi diceret præmisit me deus, in hãc terrã ante uos, ut per me multi in uita seruarẽtur. Ita sæpissime accipi uidemus in Psalmis & in Euangelijs, in aliena lingua frequens est.

Viuere, Hebræi nonnunquam accipiunt pro iucunda & ociosa uiuendi ratione, in qua nihil desideratur. Id est, quod Latini dicunt, genialiter} uiuere, & bene uiuere. Sic Terentius: Vixit, dum uixit bene. Et Prouerbio dicunt Latini: Sibi uixit. Hoc uocabulo uiuendi utitur etiam Christus, Lucæ duodecimo capite, pro commode agere, non solum uita esse præditum, Hiere. 21.

Viuere etiam capitur pro refici & bonæ ualetudini restitui & uitam seruare & tueri ut Geneſis 42. vt uiuamus & non moriamur.

Viuere pro nutrire, Geneſis. 6. cap. Ingredientur tecum ut uiuant. Item pro saluum esse, Hiere. trigesimooctauo capite, Et qui egredietur ad Chaldæos uiuet. viuere interim accipitur pro beate & feliciter uiuere. Viuet, dicunt Hebræi pro saluus erit. Sæpe enim uiuendi uerbo pro saluum, sanum & incolumen existendi uerbo utuntur, sicut & uiuificandi uerbum usurpant. vt uiuatis, pro ut sitis incolumes, Deut. octauo capite. vt uiuatis, & multiplicemini. Id est, ut sitis sani, felices, ut diu uiuatis, & habeatis multos liberos.

Viuere coram deo, est deo obedire, ei placere, Geneſis 17. cap. vtinam Ismael uiuat coram te. Hebraismus. Id est, utinam Ismael ita uiuat, ut tibi placeat, & obediat mandatis tuis, quasi dicat: Satis mihi fuerit, si Ismael filius meus obediat mandatis tuis. Septuagin ta, Ismael iste uiuat. Ita loquuntur quum aliquem ad nutum ac uoluntatem alicuius uiuere demonstrare uolunt.

Viuere in conspectu dei, est in iudicijs domini in se peccatorem exhibitis agnoscere ueritatem, iustitiam, atq; bonitatem, iustitiam, atq; bonitatem dei, quia sentiunt illum eundem percutere & sanare. Sic ualet humiliatio sub cruce ad gloriæ sublimitatem, & sic conuiuificatur, qui commoritur Christo. Nam in contemplatione operum atq; iudicio rum dei, melius proficit electus, donatus spiritu. Mortui alieniq; à spiritu: & si electi, tamen non sufficiunt dicere: venite, ipse rapuit, ipseq; sanabit, &c. ut Hoseas. 6. cap. inquit Reuertamur ad dominum.

Viuo ego dominus: ueteris testamenti iuramentum. Amen dico uobis noui Testamenti Ezech. 16. cap. Domini iuramentum & Iurantis est, iuxta Hebraicam phrasim, Æsa. 49. Tolle in circuitu oculos tuos & uide, omnes illi congregati sunt, uenerunt tibi: viuo ego dicit dominus, quia omnibus illis sicut ornatu indueris & redimiculis sicut sponsa. Et Numeri 14. viuo ego & implebitur gloria domini uniuersa terra. Quasi dicat, Id eueniet quod ego dico: nempe omnes. Viuo ego, si non faciam. hoc est, certo faciam, uehemens est affirmatio. Et D. Paulus 2. capite ad Galatas, Viuo ego, non iam ego. hoc est, homo humanis fretus uiribus, sed uiuit in me Christus. Constat enim in uno homine duos esse, ueterem & nouum: secundum ueterem ergo non uiuimus, sed secundum nouum uiuit in nobis Christus.

Viuit dominus, uiuit anima, uulgaris Iuramenti forma apud Hebræos erat & apud ueteres quoq;. Quasi dicas: Per deum uiuentem, Per deum uerum & sanctum, & sic iurabatur in gloria Dei. Quum Gentiles iurarent per deos, qui certe non uiuebant, Hiere. 16. & 23. 2. Samuel. 14. viuit dominus si ceciderit de capillis filij tui in terram, non cadet quippiam ex capilco capitis, id est, non perdetur, ut Matthæi. 10. cap. Ita uetus dei Ecclesia aliud non præscripsit iuramenti genus, quàm Ita me deus adiuuet. Lege A. Gellium in lib. 7. cap. 18.

Viuit dominus, nonnunquam non iurantis, sed gratias agentis, ut Psal. 17. viuit dominus, & benedictus deus, & exaltetur deus salutis meæ. Viuit dominus, sicut nos dicimus: Deus adhuc uiuit: quum uidemus deiici impios, & causam iustorum apparere iustam, id quod curante deo fieri non dubitamus. Viuit dominus, si moriatur, hoc profecto non morietur. 1. Regum 19. cap.

Viuere in uerbo dei, Matth. 4. est iuxta præscriptum diuini spiritus in omnibus agere & illo niti.

Viuere seu ambulare secundũ seculũ mundi huius, est pro cupiditate uitæ præsentis seculi & temporis, quo in hoc mundo agimus, Ephes. 2. cap.

Viuere inordinate, est otiari & gratis panẽ accipere, hoc est, facis similes aliorũ uescunt laboribus. Hinc Inordinati appellãtur, qui occlamant ueritati, pacẽ publicã interturbant, sua prodigũt, aliena cupiũt, malis artibus plebem circũueniunt, ecclesiam item onerant & sceleribus suis sanctos offendunt.

Viuere

Viuere autem ordinate, qui cum labore & sudore noctes atq; dies, hoc est, assidue opus faciunt, nec cuiquam oneri sunt. De his. 1. Thess. 5. & 2. Thessal. 3.

Viuere porrò in carne, ad Gal. 2. cap. honestius & melius usurpat Paulus quàm in epist. ad Roman. 7. & 8. Significat enim ad Galatas in carne uiuere, in humanis uiuere.

Viuere autẽ secundũ carnẽ, Rom. 8. est totũ carni imperio eius esse deditũ, & à spiritu alienũ. Simili phrasi dicitur secundũ hominẽ uiuere, teste Augustino, est secũdũ mẽdacium uiuere, quia homo ita factus est rectus, ut non secundum seipsum, sed secundũ eum, à quo factus est, uiuere. id est, illius potius quàm suam faceret uoluntatem. vnde non frustra dici potest, omne peccatum esse mendacium.

Viuere iuxta spiritum porrò, est audere quid deus loquatur in nobis, à fide in deum non discedere, etiamsi caro interim à contagio peccati non sit aliena. Qui ergo sub carnis imperio seruiunt, in Christo nondum sunt renati, ut cap. 6. ad Romanos differit: Ne regnet peccatum.

Secundum deum uiuere, eodem fermè significatu usurpatur, est in ueritate dei stare, secundum ueritatem dei agere, illiusq; solius ueritatem facere. Deus est enim qui dixit: Ego sum uia, ueritas & uita, Ioan. 14. capite. Potest etiam isto modo dici, quod alij secundum hominem, alij uerò secundum deum uiuant. Apertissime quippe Paulus. 1. Cor. 2. capite dicit: Quum enim inter uos sint æmulatio & contentio: nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Quid ergo est ambulare secundum hominem? hoc est, secundum hominem uiuere, quod à carne, id est, à parte hominis minore intelligitur homo. Eosdem ipsos quippe dixit animales quos postea carnales. 1. Cor. 2. Talibus igitur, id est, animalibus. paulò pòst. 1. Cor. 3. cap. dicit. Et ego fratres non potui loqui uobis, quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Et illud ex eodem loquendi modo intelligitur, id est, à parte totum. Et ab anima namq;, & à carne quæ sunt partes hominis, potest etiam significari, quod est homo. Atq; ita non est aliud animalis homo, aliud carnalis, sed idem ipse est utrunq;, id est, secundum hominem.

Viuere in carne, ad Philipp. capite primo, longe diuersiore sensu quoque usurpat Paulus quàm ad Rom. 8. capite, Quod si ait, contingit uiuere in carne, hoc est, si dominus uoluerit me esse in hac uita superstitem, &c. ut & suprà.

Viuere in gladio, est artem militarem exercere, Geneseos 26. viues in gladio, id est, arte militari comparabis tibi uictum.

Viuere regem, est regnare dominium, sedere, ungere, surgere idem est. viuat rex, hoc est, regnet. Viuere in æternum, nihil est aliud quàm uitam æternam habere, Ioã. 6. viuet in æternum.

¶ *Viuificare*, Chaiah, est saluare, seruare, liberare, recreare & exhilarare. Psal. 71. Qui ostendisti mihi aduersa magna, & acerba restituisti, uiuificasti me, Geneseos. 12. cap. Et interficent me, te autem uiuificabunt, hoc est te seruabunt & liberabunt te. Tu salua euades, ego morti irradar. Prius enim uiuebat Sarai antequam ueniret in Ægyptum, quo modo ergo à Ægyptijs uiuificari potuit? nisi uiuificare, pro seruare accipias.

Viuificare, item pro recreare, Psalmo 119. In uia tua uiuifica me.

Viuificare, in scripturis accipi obseruo, pro eo quod est, uitam concedere, uitam prorogare, uiuum aliquem seruare, uitæ uires addere, reminiscere ex infirmitatibus, adeoq; reualescere, nec non enutrire uictualibus destitutum, &c. Iosua 14. Iudicum. 8. 15. 1. Regum. 12. 27. 4. Regum. 20. 4. Regum. 4. Geneseos. 6. 12. 47. &c. Malefaciam non uiuificabis, hoc est, uiuere ne patiaris. Sic Geneseos 20. cap. Propheta est, & orabit pro te, & uiues. id est, ut seruetis. Similiter Exodi. 1. cap. de obstetricibus, quod uiuificauerint uires, hoc est, seruauerint.

Viuificare autem semen, pro excitare posteritatem seu suscitare, Geneseos 19. Et Paulus 1 Cor. 15. cap. Seminare idem pollet quod sepelire. viuificari uel enasci idem esse quod resurgere. Semen uiuificari non potest nisi seminetur: intelligamus ergo in sepultura cõcludi resurrectionem. Pro saluare, Psal. 29. Ex inferno animam meam uiuificasti me. Septuaginta, saluasti me. Pro instaurare. 1. Paralip. 11. cap. Et Ioab uiuificabit residuum ciuitatis, id est, restaurabit.

Viuificare opus, est mira facere & auxiliari, ut Abac. 3. Opus enim tuũ in medio annorũ uiuificas, quo nihil aliud est, quàm in adflictione opem ferre, qui enim in tribulatione cõstitutus est, ille ferè mortuo similis est, atq; dum ei succursum est, perinde est

ac si reuixerit,ac recens iterum genitus sit.Nam uiuificare & cognobilem reddere,ferè idem sunt:nisi quod uiuificare,est mira facere & auxiliari.Innotescere,est auxilium experiri,ut inde gaudium oriatur.

Viuificari in uijs dei,est recreari,uirtute cœlesti firmari.Psal.119.Et uiuificare,pro incolumem seruare.Deut.6.vt uiuificaret nos secundum diem hanc.id est,ut seruaret nos incolumes,ut in hac die sumus.viuificasti nos,Gen.47,id est,autor uitæ nostræ es,restituisti nos in uitam.

Viuificare in liberationem magnam.Gen.45. id est,ut seruarentur nepotes nostri in hac regione,& præberem uobis uictum,ut uos eriperem.

Viuificare populum.Gen.50.Et uiuificaret populum multum.id est,ut me exaltaret,& constitueret principem,ut multos populos ministerio aut officio meo pasceret fa mis tempore.

¶ *Vlcisci* Hebræi utuntur pro punire.Sic ulcisci ultionem,id est,persequere iniurias.Num.31.cap. Vltio mea est.Deute.32.id est,sumam de illis pœnas,quum ad tempus exiget.Vltorem sanguinis uocat Moses,Num.35.consanguineos interfecit.

¶ *Vltimus*, pro reliquo.Amos 9.Et ultimum eorum occidam gladio. Septuaginta, reliquos.

¶ *Vltrà*, pro perpetuò,Exo.17.Et ultra,id est,perpetuo.Dominus regnabit in æternum & ultra.

Vltroneum sacrificium autem , ut est Amos 4 capite, Et uocate ultronea sacrificiate, Latine epulum possumus appellare. Septuaginta Græcè legunt homologias,id est,possessiones.

¶ *Vlulare in cubili suo*, est idolis seruire, & alienos deos adorare siue colere.Hoseæ 7. vlulabunt in cubilibus suis.Perpulchre cantica idolis seruientiũ non carmina in deum, sed ululatum appellat. Et Amos 5.tumultum sonitumq; confusum cantica impiorum uocat Nam Psalmi & Cantica,quæ pro mercede ex usu & sine fide ac deuotione canuntur,est tumultus Domino,&,ut ita dicam,clamor asinorum.

¶ *Vmbilicus* significat cupiditates,delectationes, quæ uerbo Dei,seu timore dei sanantur,non inuentionibus humanis.Prouerb.3.Time deum,& recede à malo.Id tuis umbilicis salubre est,& rigat corpus,id est,cupiditates tuas.ut Ezech.16.vmbilicus tuus non erat præcisus. Prouerb.3.

¶ *Vmbra* Hebræi pro fouendo,protegendo,defendendo,proq; asylo & confugio, sub quo quis protegitur familiariter & capiunt & perpetuo utuntur. Esa. 51. Posui uerba mea in ore tuo,& in umbra manus meæ protexi te.Et Dauid Psal.16,pro præsidio & protectione.

In umbra alarum tuarum sperabo. Genes.19.capite:Quia eapropter uenerunt in umbram culminis mei.id est,sub præsidium,sub protectionem. Iudi.9 venite,fiduciam habete in umbra mea.Septuaginta,In protectione mea.Num.14.Recessit umbra eorũ. hoc est,recessit ab eis omne præsidium,omnis defensio.

Vmbræ Ægyptiorum fidere,locutio & Hebraismus est,non in malam partem capitur:hoc est,rei friuolæ fidere,sed pro refugio Hebræis accipitur.

Vmbras præterea à sole,à corporibus prodeuntes,promouere quidem suis spacijs scimus,ut nemo sentit. Denicq; uesperi,quando sunt longissimæ,subito pereunt,& uertuntur in tenebras. Talis profecto est uita nostra,ut qua senectam aduenisse intelligimus,temporis lapsum & spacia illa quibus accedit,non percipimus.Sic Psal.101.legitur, Dies mei sicut umbra declinauerunt.Et Psal.143.& 118.

Porrò sicut umbra sequi ex sua natura corpus,illoq; plerunque apparet esse maior, quum prorsus nihil sit,& res omnium uanissima,ita pericula huius uitæ semper condu plicant metum.Hinc factum,ut umbram pro figura rei accipiamus,ut Psal.22.Si ambu lauero in medio umbræ mortis,non timebo mala.Psal.43.& 87.

Vmbram autem mortis uocant Hebræi,ubi est tenebrosum, id est, omnia infausta, ubi nihil boni adest,nihil commodi,ubi minime libet agere,unde cupimus quàm primum euadere,quia deteriora illic metuimus,quàm coram uidemus.Sic ouis in ualle,tenebrosa & desertis syluis,ubi à grege & pastore aberrauerit, est in umbra mortis,non solum non habens tutelam,sed etiam lupis obnoxia.Sic & in umbra mortis ambulare dicimus, quando in lucis & desertis uersamur aut sumus,ubi non solum omnia quæ

requirimus

requirimus desunt, sed etiam periculum nobis est à latronibus, quod alij ibi interfecti sunt. Hieremiæ secundo capite. Hinc umbra mortis, calamitas est, quæ cum præsens est, tam est acerba, ut morti pene similis uideatur. Sic enim pro tentationum mole, tetroq; persecutionum profundo & abysso sumitur. Psalmo quadragesimoquarto: Et cooperuit nos umbra mortis. vmbram appellat, quia umbræ rebus similes esse solent, quarum formas repræsentant.

Vmbra mortis interdum peccatum & ignorantiam denotat, ut Psalmo uigesimotertio: Nam si ambulauero in medio umbræ mortis: hoc est, Si fuero in tenebris mortis, in caligine peccati, in terra inferorũ nocte, adhuc sperabo. Item, visum est etiam umbram mortis, peccatum esse ad mortem: mortem uerò ipsam, æternam damnationem. Nam quemadmodum umbra corpus, ita peccatum mortem comitari solet. Hinc quoq;, In umbra mortis sedere. Lucæ 1. hoc est, in peccatis, & in erroribus, adeoq; & præsentissimæ morti implicari. Et Matthæus per tenebras & umbram mortis extrema intelligit pericula, adeoq; ipsam mortem nunc irruentem capite 4. Et Esaiæ 9. cap. In umbra mortis sedere, destitui luce ueritatis, & in crassis agere tenebris ignorantiæ uerbi & diuinæ cognitionis. Et Psalmo 44. vmbram mortis, seruitutem inter (autore Kimhi) crudeles gentes uocat, morte enim durius & horrendum magis, expositum esse per omnia libidini impiorum, audire continuo blasphemari nomen dei, damnari omnem pietatem, nihilq; non iniuriarum genus irrogari eius studiosis. Vmbra mortis, canit: hoc est, ipsis mortis tenebris obtexisti nos.

¶ *Vngere*, per tropum synecdochen, significat in regem constituere, initiari, inaugurari. Sic Psalmo 2. Et ego unxi regem meum super Zion montem sanctum meum: hoc est, constitui illum in regem super uniuersum populum Zion, metonymicos. Et Lucæ 4. Propterea quod unxit me. Hic quoq; est inaugurari, ad aliquod officium. Sacerdotes ueteris testamenti ungebantur, quum ad officium externũ inaugurabãtur ac consecrabantur: ita ego sum à spiritu sancto ordinatus, &c. Et Psal. 61. Et propterea unxit deus me id est, consecrauit.

Vngendi uoce Hebræi omnem cultum ciuiliorem & humaniorẽ intelligunt. Id quod manifestũ fit 2. Reg. 12. Surrexit Dauid et unctus & lotus est. Et Lu. 9. vnxit oleo caput.

Vnctionis dictio symbolum regni & sacerdotij habet. Vngebantur reges & sacerdotes, & ungendo inaugurabantur. Itaq; unctionis uocabulum, ad regni & sacerdotij dignitatem usurpatũ est. Hinc Christus Græce, Meschias Hebraice, Latine unctus. vnctionis quoque nomen spiritum sanctum denotat. Et per unctionem: hoc est, inspirationem & institutionem sancti spiritus intelligit Paulus 2. Corinth. 2. cap. Et qui unxit nos deus est, qui etiã obsignauit nos, deditq; arram spiritus in cordibus nostris. De qua unctione Ioannes apostolus 2. capite, epistol. 1. disserit. vnctus hinc etiam pro summo sacerdote usupetur. Leuitici tertio capite, quia summi sacerdotes ungebantur unctione solenni, non alij infimi sacerdotes. Hinc unctos etiam sanctos, sacerdotes & reges appellari in scripturis, inusitatum non est.

Vngere dei. Hebr. 1. capite. vnxit deus te: id est, dignitatis maioris te iudicauit, euexitq;, seu exaltauit in summã sublimioremq; maiestatem.

Vnguentum bonum, oleum nuncupare mos est Hebræis. Ecclesiast. 7. Bonum nomen super unguentum bonum. Quod clarius Symmachus (teste [Hieron.) interpretatus est, Melius est nomen bonum, quàm unguentum bene olens.

Per Vnguenta uirtutes, quæ ex charitate originem ducunt intelliguntur. Cant. 4. Et odor unguentorum tuorum super omnia aromata.

¶ *Vnica* pro anima. Psal. 22. De manu canis unicã meam. Et uocatur sic anima quod sit unica respectu partium corporis & potentiarum eius, quæ sunt plures.

¶ *Vnigenitus*, seu Vnicus uocabulum satis elegans. Nam Iehid enim & unigenitum & summe dilectũ, seu preciosum & super omnia charum significat. Sic etiã uox Hebręis ambo habet significata tum unigeniti, tum summe dilecti, unigenitũ dicit Latinus, Ebræus unicum: quæ dictio Iehid non modo solum unum, sed & precio sum denotat, ut dictum est, Gene. 22. Accipe obsecro filium tuum unigenitũ, quem diligis, ipsum scilicet Isaac. Ibidem: Et non pepercisti filio tuo, unigenito tuo. Septuag. ἀγαπητὸν: id est, dilecto: uel, quasi dicas, uice adamatum.

Vnigeniti luctus, quum scriptura meminit, maximũ luctum & horrendos dolores minatur

minatur,ut Amos 8 cap.Et ponam eam quasi luctum unigeniti,& posteros eius quasi diem amaram.Nam parentum tunc maximus luctus est,quum moritur unigenitus ipsorum filius:&dies amarissima,cum uident unius occubitu omnem suam posteritatem interire.Ad quem etiam Hieremias Hierosolymitanos uocat,cap.6. Luctum unigeniti fac tibi.& Zach.12.

Vnigenitus Christus appellatur fortassis,quod solus saluus non sit factus,sed genitus,diuinitatis æternitatesq; argumentum est.

Vnigenitus quidem æterna natiuitate patris & unigenitus Mariæ,secundum carnem filius,quem appellarunt parentes Iesum,sicut præceperat angelus,Matth.1.cap.& quia à patre dabatur orbi redemptor ac salus,ut unica ita præsentissima certissimaq;.

Primogenitusq; dicitur,quia primogeniti hæredes & omnium rerum domini.Imò olim fuerunt primogeniti duces& principes familiarum,deniq; & sacerdotes.Et reuera Christus rex & sacerdos est populi dei.vnde & D.Hieronymus aduersus Heluidium recte dixit, Primogenitum non tam eum esse, post quem & alij, quàm eum ante quem nullus.Itaq; hoc nomen quidem dominij est & regni.

Athanasius Alexandriæ episcopus de Assumptione hominis aduersus Marcellinũ in hanc sententiam scripsit.Quamobrem,inquit,unigenitum dum scriptura refert,secũdum diuinitatem indicat,quia in deitate unigenitus à deo patre omnino fratres non habet,& dum primogenitum nominat,naturam hominis ostendit.Hebr.cap.1.

¶ *Vniuersum*, quod uocamus,quandoq; significatur in scripturis sanctis,Cœli & terræ nomine,ut Gen.1.ca.In principio creauit deum cœlum & terram.id est, omnia quæ sunt,siue totum uniuersum.Quandoq; ita explicatur,cœlum,terra,mare & omnia quæ in eis sunt,ut sæpe in Psalmis & Prophetis,Nonnunquam etiam tantum cœli nomine, quo significatur,quicquid cœli ambitu continetur,ut Hierem.2. Obstupescite cœli,uel Obstupescet cœlum.Hebræi semper dicunt in plurali.Samaim,id est,cœli,Latini dicunt tantum in plurali Nuptiæ,nuptiarum.

Vniuersitatis nomine quoq; homo designatur,quia in ipso & uera species,& magna communio uniuersitatis ostenditur.Mar.16.Euntes in mundum uniuersum prædicate euangelium omni creaturæ.

¶ *Vnicornis* æquæ habet duas intelligentias,ut Cedrus:si ad bonam partem, custos: si ad malam,peccatores & elatos exprimit,Psal.28 Dilectus quemadmodum filius unicornium.id est,potens,qui scilicet magnifit inter suos,ut erant illi reges, scilicet erit, uel fuit,quemadmodum pullus unicornium fugiens.

In malam partem,Psal.21.Salua me,ex ore leonis,& à cornibus unicornium humilitatem meam.hoc est,ab impugnationibus illorum,qui iam me uidentur multo potentiores,salua humilitatem meam.id est,hanc deiectionem & infirmitatẽ meam,in quam iam traditus sum.Et ponitur pro aduersarijs obstinatis Christi,qui nulla lege, nullis propheris,nullo uerbo dei domari possunt,ut non sequerentur sensum suum.Obstinati enim permanent;qui uerbo dei non obediunt,& tamen gloriantur se esse populum dei.vnicornis animal,indomitum & ferum,ut Plinius ex aliorum sententia dicit,quod uiuum sese capi non sinit.Iob 39.

¶ *Vnus,unum*, ut enim unum in numeris est minimum,ita quando de modico scriptura loquitur,plerunq; unum usurpat.vide Dauid Kimhi in Radicibus.Gen.29.Dies pauci,id est uni.Et 27.Diebus paucis,ideſt unis.

Vnus,deinde apud Hebræos etiam ordinis est.Primus ergo, vnus in ea lingua dicitur,atq; ita Geneſis cap.1.etiam est uespere,& mane dies unus: id est, primus. Et cap.2. Nomen uni Phison,id est, primo. Deut.1.In uia mensis. Tibullus:Iamq; tum cum ausus es unus Italorum,omne æuum tribus explicare chartis. Quod loquendi etiam in Euangelistis reperitur,quorum phrasis tota Hebraica est ut Matth.28.vespera autem Sabbati,quæ lucescit in unam Sabbati,id est,hoc est,primum diem in hebdomada,qui nobis est dies solis & dies dominica.Et Marci 16.cap.primus Sabbatorum siue Sabbati. Nam plurali quoq; numero uocari solet unum sabbatum. Marci decimotertio capite, est postridie sabbati.

Vnus deniq; pro solus exponitur,Matth.19.vnus:id est, solus bonus est deus. Nam Lucas 18.his uerbis eandem sententiam extulit,Nemo bonus,nisi solus deus.Ioannis 8. At filius dei unus tantum ac solus est.

Vnus pro toto,ut,vnus pauper,unus diues:id eſt, totum unum eſt, ſiue ſit pauper, ſiue ſit dines.vnus item pro altero in Hebraica lingua reperire licet. Item,vnum ex his, Leuit.6.cap.Id eſt,aliquid ex his.

Vnus dies pro breui tempore.Eſa.10.Et erit lux Iſrael in ignẽ,& ſanctus eius in flam mam,& exuret & deuorabit uepres & ſpinas eius in die uno.Sic ut ſuprà,pro pauco u-nus intelligitur,Gen. 27.Diem unum. Septuag.ἡμέρας τινὰς: id eſt, dies aliquos. vnus quoq; cum uno:hoc eſt, altero,Hiob 41.vnus cum uno.

Vna uox,idem eſt quod unum os.Ioſue 9.Congregati ſunt ſimul & pugnauerunt cum Ioſua & cum Iſrael.Septuaginta omnes ſimul:hoc eſt,unanimiter,& quemadmo-dum uulgaris translatio habet uno animo,eadem ſententia. Sic & Exod.24. Et reſpon dit omnis populus uoce una,id eſt,ore uno.

¶ *Vocandi* uerbum inter alias ſignificationes, enunciare, prædicare,ſeu externum uerbum annunciare,quo deus ſe nobis reuelat. Mat.20. Multi uocati, pauci electi. Et prophetæ utuntur hoc uerbo vocãdi,ut diſcamus omnia ad ſolum nutum dei,ſicut ſer-ui domino obedire,qui mox ut accerſantur præſto ſunt, & obediendo reſpondent. Sic vocationis uocabulum frequens eſt in ſcripturis,pro quacunq; occaſione,quæ alicui ob uenit,non quæſita aut ſperata,quemadmodum ſalus per fidem in Chriſtum gentibus per Apoſtolos eſt prædicata,quam ſibi ſoli Iudæi pollicebantur.

Vocari ad munus Apoſtolicum,eſt ſegregari:id eſt, eligi ad prædicationem Euan-gelij.Rom.1. vocatus ad munus apoſtolicum.Et 1.Cor.1.

Vocandi uerbo pro eſſe & exiſtendi,conſtituendi,uerbis uirtute metalepſeos utun tur Hebræi.Pro eſſe uel exiſtendi,quia quæ talia exiſtunt,talia uocentur. Gen.21. Quo-niam in Iſaac uocabitur tibi ſemen:hoc eſt, Iſaac erit hoc ſemẽ quod pollicitus ſum, uel vocabitur tibi ſemen in Iſaac:hoc eſt,filij ac nepotes Iſaac dicentur filij ac nepotes tui, non autem qui ex Iſmaele naſcentur. Lucæ 1.cap. Et filius altiſſimi uocabitur: hoc eſt, erit filius altiſſimi.Rom.1.capite uocatus apoſtolus:id eſt,qui ſum apoſtolus,more He-braico.Et Lucæ 1. Quod naſcetur ex te ſanctum uocabitur filius dei:id eſt, erit.1. Cor.1. Paulus uocatus apoſtolus Ieſu Chriſti,Matthæi 5.Pacifici filij dei uocabuntur: id eſt, e-runt filij dei.

Conſtituendi,quia qui urbes alias q; res conſtituunt, nomẽ quoq; imponunt, & uo-cauit Oriona:hoc eſt,condidit atq; in ordinem ſuum conſtituit.Item,pro ſunt,ut princi-pes gentium benefactores uocãtur:id eſt,in hoc inſtituti ſunt reges,ut benefici ſint.Ro-man.4 Et uocat ea quæ non ſunt, tanquam ſint.

Vocari aliquando Hebræis pro uere eſſe dicitur,vt quum dicitur:Filius altiſſimi uo cabitur,Hebraico more,pro,uerè erit,ponitur.Rom.8.vocatum enim eſſe iſthic,pro ue rè ſanctum eſſe accipitur.

Vocare præterea pro inducere.Haggæi.Et uocabo ſiccitatem ſuper terram. Septuag. ἀνάξω,inducam.Item,pro adiuuare.Eſaiæ quinquageſimonono : Non uocans in iuſti-tiam. Vocare item ex nomine.Exodi 31.Hebraiſmus, pro,præ alijs delegi. Et Exodi tri geſimoquinto: vocauit dominus ex nomine:uel,uocauit dominus nominatim : Id eſt, delegit,ſiue ſelegit, vocauit ſubaudi,is qui uocauit.Numer. 11. uel, qui nomen indidit, uocauit nomen,&c.Latini per paſſiuum,Hebræi per actiuum,hoc dicendi genus expri munt.Et Gen.21.vocauit locum illum,Is ſcilicet qui indidit nomen loco illi, uocauit il-lum Berſeba,id eſt.Puteus ſeptem.Vocari in nominibus: id eſt nominatim.1. Paral.14. vocauit ad Iacob:id eſt,uocauit Iacob.

Vocare ſuper uineam & ficum,eſt exultare & lætari.Zachariæ tertio capite,In die il-la dicit dominus exercituum:vocabit uir amicum ſuum ſubter uineam & ſubter ficum. Vocatio pro inductione apud Paulum 1. Corinth.7. vnuſquiſq; in uocatione, qua uo-catus eſt in hac permaneat.

Vocat dominus famem,pro mittit. Hebraiſmus, pœnam uidelicet noſtris peccatis debitam mittet.4.Reg.8. Ætate noſtra uocat Turcæ gladium in nos, uocat peſtem & famem,uocat ignem,nec à peccatis tamen deſiſtimus.

Voca uocationem.Eſa.1.Septuaginta,ἡμέραν μεγάλην, diem magnum. D. Hieronymus,Solennitates ueſtras tranſcripſit. Dauid Kimhi uerò dicit locum illum uocatum machero, eo quod illuc cõuocari ſolita ſit cõgregatio coram ſapientibus,ſoleq; interpretari, curias,conuentũ nominare licet,quẽ nos Græco nomine ſynodũ appellamus.

¶ Volare

¶ *Volare*, quemadmodum Latini quum celeritatem quandam mittendi significare cupiunt, uolare dicunt, Cicero, Tu autem fac ut mihi literæ tuæ uolent obuiæ. Ita Hebræi in usu habent, Esaiæ 6. Et uolauit ad me unus ex Seraphim, Septuaginta ἀπεστάλη, missus. Et Apocalypsis 14. cap. volantem per medium cœlum. Significat publicam & intrepidam Euangelij prædicationem iuxta illud: Quod in aure & in cubiculo auditis, prædicate super tecta, Matth. 10. Porrò quod uolabat, alacritatem & sedulitatem Christi euangelij annunciandi significat. Id quod rectissime de sanctis apostolis dici potest, iuxta illud, uelociter currit sermo eius.

¶ *Voluntatis* uocabulum pro beneplacito reperiri constat, Hebr. 10. cap. Ecce adsum, ut faciam deus uoluntatem tuam. Etenim in Christo placatus est orbi pater, qui supra caput filij testificans, ista pronunciauit, Hic est filius meus dilectus, in quo beneplacitum est. Item, uoluntas, seu beneplacitum pro amore accipi ac usurpari constat, Psalmo 147. Neq; in tibijs uiri uoluntas seu beneplacitum erit.

Voluntas item pro omnibus uiribus humanis, species pro genere poni uidet apud Ioannem cap. 1. sicut & Caro pro ipso toto homine, more scripturæ Canonicæ. Sic ait: Ex uoluntate carnis existimant nasci dei filios, qui arbitrantur se humanis facultatibus ad æternam gloriam pertinere posse.

Secundum uoluntatem suam aliquid facere, Leuitici cap. 19. pro, uoluntarie & sponte immolare. Alij, pro uestri acceptatione offerte ipsam.

Voluntas domini, Amos. 5. cap. est facere iudicium & iusticiam in forensibus causis, sine acceptione personarum & numerum, amore iustitiæ, non carnis niti affectibus in iudicio, ut expulsa iniquitate, ueritas redeat. Domini uoluntas, est quod posuit omnium iniquitates super Christum. Esaiæ. 53. Et uoluntas Domini per manum eius dirigetur.

Voluntaria peccata dicuntur, quæ cum aperto dei contemptu fiunt, quale fuit adulterium Dauidis & similia. Similiter uoluntarie peccare idem est, quæ tendunt in spiritum sanctum, est non ex infirmitate quadam peccare, carnis ue succumbere cupiditatibus, sed qui destinata malitia ueritatem in mendacio detinere, nempe qui probe norunt, quod nulla alia in orbe possit esse hostia pro peccatis, quàm unica Christi, interim uerò isti unicæ adeò non committunt, ut magis aspernentur, itaq; in contemptu dei impie uiuendo pergunt. Hebr. 10. cap.

Voluntarius corde, Exodi. 35. cap. Accipite à uobis oblationem domino: quicũq; est uoluntario corde, offerat eam domino: nempe, aurum & argentum, &c. Id est, accipite de his quæ apud uos sunt, de facultatibus uestris quas offeratis domino: quicumq; est liberali animo offerat.

Voluntas carnis & mẽtium. Carnis peccatum est impudicitia atq; luxuria, & ea quæ per ministerium eius in libidinibus explentur. Mentium uero ad dogmata pertinet contraria ueritati, Ephe. 2. facientes uoluntates & mentium.

Voluntas dei est uelut filium uniuersæ iusticiæ ac bonitatis, nũquam errans. Quod rectum bonumq; uidetur, id propterea & rectum & bonum est, quod sic diuinæ uoluntati consultum uidetur. volũtas dei illa est, ut credamus in eum quem misit Iesum Christum, Ioan. 6. voluntas dei est sanctificatio nostra, ut anima, spiritu & corpore sancti simus. 1. Thessal. 4. 5. cap. utiq; ambulemus in præceptis eius, atq; semper & in omnibus tam prosperis quàm aduersis demus omnem deo gloriam, alacriter & patienter ferentes manum domini.

Voluntas humana error est, quam conformem ac subiectam esse diuinæ uoluntati oportet, in qua rationalium creaturarum perfectio sita est. Sic & oramus: Fiat uoluntas tua. Ad hunc modum & Christus orat: Pater, fiat uoluntas tua. Si Christus optimam rectissimamq; suam uoluntatem in patris sui cœlestis uoluntatem coniecit, quid nos miserrima ac sordidissima lues homuncio in omnibus oportet non suam, quæ error est, sed dei uoluntatem, quæ ueritas est fieri?

Voluntas carnis, Ioan. cap. 1. electionem seu adoptionem humanam intelligit. voluntas uiri, est imitatio seu studium bonum, sine spiritu sancto, quod nõ facit filios dei, sed filij dei ex deo nascuntur.

Voluntatem patris facere, est resipiscere, & credere Euangelio & in Christum credere, & ille ingreditur in regnũ cœlorum. Ioan. 7. & Matth. 19. Si quis uoluerit uoluntatẽ

eius

eius facere cognoscet de doctrina, id est, intelliget, Rom. 1. In uoluntate dei. id est, deo adiutore, seu adiuuante.

¶ *Volo*, pro cupere, Marci. 16. cap. Præceptor uolumus. id est, cupimus. Sic, Quid uultis. id est, quid cupitis. Capiunt ergo discipuli, ut & ipsi aliquid in isto regno. Et Lucæ 10. cap. Voluerunt, pro cupierunt, more Hebraico.

Volens, pro desiderans. Psalmo 5. Quoniam non deus uolens iniquitatem tu es: ut sit idem uoluntas & desiderium.

¶ *Vos*, apud Hebræos non absq; emphasi dicitur: acuit enim sensum & reprehensionem, ut apud Haggæum 4. cap. Nonne tempus uobis ô uos. Quasi dicat, ô increduli & obmurmurantes deo, qui dicitis, Nondum uenit tempus, &c.

¶ *Vox*, apud Ioannem cap. 10. pro euangelio sumitur. Illas quoq;, inquit, oportet me adducere, & uocem meam audire.

Vocem domini audire, est cognoscere deum spiritu, & percipere uocem in corde, & uiuificare per eam. In hanc sententiam dicit Ioannes 6. cap. Neq; uocem eius nunquam audistis. Iudæos nec audisse deum, nec speciem uidisse, qui spiritu non perceperint, quo solo cognoscitur deus, & percipitur uox eius.

Appellatur autem euangelium uox, ut discrimen Legis, quæ muta, in tabellis mutis inscripta fuit. Euangelium autem uox uiua cordibus nostris inscribitur. Hinc uox prædicatorem signat, id est, non nisi illa quæ dicis, Christus illi in os dederit, effari debet. Marci. 1. vox clamantis in deserto. hoc est, sum uox clamantis, ego nihil aliud doceo, quàm quod dominus suggerit, non meum, sed domini uerbum doceo.

Vox enim sum domini. vox clamantis, idiotismus est Hebrææ linguæ, Exodi 10. cap. ubi dominus dicebat Mosi: Aaron erit os tuum. id est, pro te loquetur. Et Iob 31. Eram cæco oculus, claudo pes. Et Ioannis. 1. quod dicit: Vox clamantis ego, perinde est atq; ego sum clamans, uocisq; nomine uocor, ab officio clamandi: sicut ab orandi officio, Aaron dictus fuit os Mosi. Itaq; quod Hebraismo dicitur Vox clamantis, Latine reddi poterat, uox clamans. Eadem loquendi forma siue figura Pauperes sanctorum, pro pauperibus sanctis dixit, Rom. 15. cap. 1. Timoth. 3. Mysterium pietatis, pro mysterio: ut si dicam Lingua Germanorum, pro Lingua Germanica. Huiusmodi formæ loquendi, non infrequentes sunt apud Hebræos.

Vox dei, horrendam illius maiestatem, & ad plectendum noxios, potentiam omnibus humanis uiribus maiorem significari, ex Geneseos cap. 3. certum est. Ait enim postquàm in legem dei commisisset Adam, & ab illo uocatus esset in paradiso: Vocem tuam domine audiui, & timui, &c. Sic & Psal. 28. vox domini super aquas, deus maiestatis intonuit, dominus super aquas multas. id est, Dominus potentiam suam pluris faciam, ostendit in aquis. Et Psalmo 46. Dedit uocem suam, &c. subaudi Deus, uidelicet contra impios. Forte enim tonitru deus opem se laturum suis, & prostraturum eorum hostes significauit, uel tempestate quadam consternatos illos fecit cædi. Aut intelligunt sacri uates per uocem dei, uirtutem qua hostibus dei populus factus fuit superior.

Vox, cordis formidantis nuncia est, quemadmodum & Esaias ait cap. 21. Humiliaberis, de terra loqueris, & de humo audietur eloquium tuum. vbi exilis uox animum metu perculsum esse arguit. Hiere. 26. cap.

Vocem, Dauid Psal. 55. appellat contumelias diramq; uocis acerbitatem cum hostibus, ac minas, quibus ferè pauidi exanimari solent, & ipsam oppressionem, uiolentiam & tribulationem, quam Christus à Iudæis passus.

Vox interdum fremitum ac turbationem significat: interdum uerò non bellum, sed felicitatem coeuntis turbæ sonat, ut Ezech. 21. Et uox multitudinis felicitas in ea.

Vox pro tonitru, Exodi 9. cap. Et satis sit uocum dei. Id est, ut desinant tonitrua dei. vtuntur autem Ebræi, Multum esse, pro satis esse, quemadmodum Germani, Es ist sein zeuil, hoc est, es ist sein gnug. Et eodem capite, Dominus dedit uoces. Koloth uoces, pro tonitruis ponit Ebræus. Appellatiua pro proprijs, & generalia pro specialibus poni, per synecdochen frequens est Ebræis.

Vocem fecerunt transire, hoc est, curarunt proclamari publicitus, Exodi 36. cap.

Vocem meam audi, hoc est, acquiesce consilijs meis, Exodi 4. Neq; audient uocem meam. Id est, non parebunt mandatis meis.

Vox sanguinum. hoc est, ipse sanguis, Genes. 4.

Vox galli, apud Matthæum cap. 26. est prædicatio resipiscētiæ in aures eorum qui in peccatis obdormierunt, & ueluti nocturna somnolentia obsoporati sunt. vox galli erat prædicatio Iouæ in Niniue. vox galli erat ubi Nathan corripiebat Dauidem.

Vox archangeli, uerbum dei & tuba idem signat. Vox dei, tonitru, Iob 37. cap.

¶ *Vorare*, est non simpliciter edere apud Dauidem Psalmo 14. sed summa auiditate, latæ & insatiabili ingluuiei quæuis consumenda tradere: sicuti solent animalia uoracia, canes, lupi, ursi, leones & dracones. Itaq; hac uorandi metaphora notat Psal. 14. in illis insatiabilem & inexplebilem auariciam.

¶ *Voti* nomen, in scripturis cum dei laude semper coniunctum reperies, Psal 5. Immola deo sacrificium laudis, & redde altissimo uota tua: sic uota cum diuinis laudibus semper cõiuncta, Psal. 65. Te decet hymnus deus in Sion, & tibi reddet uotũ in Hierusalẽ. Votum interdum pro spontanea oblatione, Exodi 36, cap. Ipsi autem uotum adhuc afferebant ad eum in mane & mane. Votum, uocat spontaneam oblationem, singulis diebus uota statuere, pro rata habere, Numeri 31. cap.

Votum animarum, Leuitici 27. cap. votum est, quo quis animam, hoc est personam aliquam domino uouerit. Votum, nihil aliud esse uideo, quàm liberam earum rerum, quas possumus, & quas deo acceptas esse scimus, pollicitationem. Gratum autem est uotum, quicquid ad præscriptum uerbi sui exigitur, & quicquid fit ex fide. Nam quicquid non est ex fide, peccatũ est: quemadmodũ & illud deo contrarium est, quod à scripturis (quæ uoluntas dei est) alienũ est. Votum sanctorũ, nomen dei glorificare. Vota spontanea dicuntur, quæ non ex lege, nec pro culpa, sed pro gratiarum actione offerebantur Nidboth, id est, spontanea uocabantur. Iam Dauid Psal. 119. sciebat, deum pecudum hostias nihil morari, igitur ut & alias laudis sacrificia oblaturum se recipit, dum orat, ut ea deus grata habeat.

¶ *Vouete* & reddite domino deo uestro. Celebris est hic locus ad confirmanda uota, quem perperàm quidam legunt: Si uoueritis reddite. vouet enim omnino, quicunq; uere orauerit, gratias ue agerit, de quo Psalmo 21. uersu 28. canit. Et est uouete, imperatiue legendum. Hoc autem monendi sunt homines, ut deo id uoueant, quod illi gratum nouerint. Huiusmodi est uera innocẽtia, & officia dilectionis, quæ totam implet legem. Quicquid huiusmodi est, id & uouendum pijs est, & item reddendum. His autem si quid aduersum sit, neq; uouendum, neq; uotum sit, præstandum est. Dei enim sumus, contra cuius uoluntatem, nihil licet tam uelle quàm facere.

¶ *Vri*, Paulus dicit se discruciari quoties cuiquam scandalum obijceretur, hoc est, quoties praua doctrina uel exemplo fides alicuius læderetur. De quo scandalo plura Rom. 14 cap. scripsit. Rectè autem quum non posset scandalizari, cum patientibus scandalon, ut infirmari cum infirmantibus, dixit se uri, quum quis scandalizaretur, hoc est, magnopere sibi dolere: eaq; causa se plurimum discruciari. Eiusdem dilectionis & curæ fratrum fuit, quod urebatur, hoc est, misere discruciabatur, secundæ Corinthiorum undecimo capite.

Vri, alibi usurpat D. Paulùs pro libidinis incendio molestiaq; corporis non se continentis, ut cernere licet primæ Corinthiorum septimo, Melius est nubere quàm uri. Palam hic de ustione uenerea loquitur. D. Ambrosius inquit, quod uri sit, quum uoluntas calori carnis consentit, hoc est, desiderijs agi uel uinci. Loquitur enim Apostolus de libidinis incendio, quod & animum & corpus mira molestia afficit, imò & absumit.

¶ *Vrbes*, in scripturis montium nomine uocantur: constat enim urbes, regiones & regna, mõtes in scripturis uocari, uide in nomine Mons. Vrbes item quoq; mulieres dicuntur, Esaiæ trigesimosecundo, Mulieres opulentæ, surgite, nam tunc ualde abundabunt. id est, urbes & synagogæ & congregationes Iudæorum confidentes in diuitijs operum legis. & Hiere. 8. 9. Vrbes dicuntur quoq; filiæ, Esa. 32. Hiere. quadragesimosexto, Ezechieles 16. Oseæ 4. cap. Vrbs præterea habitationis dicitur, pro locis quæ ab hominibus incoluntur, Psal. 17. 107.

¶ *Vsuram*, definiunt esse lucrum, quod ad mutuum accedit, seu ubi præter sortem soluitur aliquid propter mutuationem. Hoc lucrum in mutuo exigere, est iniquum & quia pecunia instituta, propter commutationem, non ut numus numum gignat, id quod fit in usura, ideo recte sentiunt, usuram esse paraphysin, hoc est, præter naturam, adeoq; referenda est ad genera furtorum & rapinarum, Leuitici 25. Si attenuatus fuerit frater tuus, &c.

Vſuræ tamen uocabulum(ſicut & Fœnoris nomen)non ſemper in malam partem accipitur, tametſi pro fœnore ferè,id eſt,pro eo quo quis proximum fraude premit ponatur.Nec tamen ſemper & ubiq; in malum ſonat,quemadmodum & occidere & concupiſcere & lucrari,&c.Neq; enim omnis occiſio mala eſt,nec omnis concupiſcentia peruerſa,nec omne lucrum turpe.Eſt rerum bonarum concupiſcentia,& lucrum eſt honeſtum & quod per deum licet.Et in Germania honeſte utimur hac dictione vvucher, & quum prouentus agri dicimus erdvvucher.Sic geminum eſt lucrum,alterum turpe, honeſtum alterum.1.Timoth.3.Sic duplex uſura,honeſta & turpis ac fraudulenta.Honeſtam uſuram,dicimus iuſtum & honeſtum lucrum,per quod proximus nihil lęditur. Turpis uero per quam aut damno afficitur proximus,aut totus opprimitur.Hoc ergo fœnus,quod ex auaritia naſcitur,quod cum dolo iniuria proximi coniũctum eſt,quod cum uerbo Chriſti(quæcumq; uultis ut uobis faciant homines,&c)pugnat,quod ex iniuſtitia & malitia prodit,malum eſt,& flagitium ac crimen magnum,prohibitum eſt Deut.23.Non fœnerabis,&c.

Per Fœnus autem intelligit turpe lucrum quo proximus læditur & nimium præmitur.Quod ex cap.22.Exodi manifeſtum eſt.Si pecuniam mutuo dederis populo meo pauperi qui habitat tecum,non urgebis eum quaſi exactor,nec uſuris opprimes eum, Germani dicũt vvucher vff einem tryben.Hebraica metaphora uenuſta à mordendo tracta Neſchech,morſum nominant,& uſura Hebræis morſus ſit.Non morſum inferre, quod ſcilicet uſura mordeat hominem,hoc eſt,perdat,ſpoliet,quod Latini fœnus nominant.Vt enim omnis morſus ueneni quiddam habet adiunctum & peſtifer eſt,maxime colubri,& tandem interficit:ita fœnerator opibus ſuis,quibus citra neceſſitatem carere poſſet,ad perniciem proximi ſui utitur,donec eum tandem perdat & opprimat,Etiam toch, nominant uſuram, quod detrimentum,dolum ,fraudem, occultum damnum & impoſturam ſignificat, Leuitici 25.Tharbith, nec accipias ab eo Neſchech, nec amplius quàm dediſti Tharbith.Græci pleonaſmus habent.Significat autem Græcis pleonectein interdum fraudare,extorquere,circunuenire & eripere.Nam homines cupidi,fraudulenti & non raro uiolẽti eſſe ſolent.Et pleonexia uitium eſt cognatum uitæ turpiter queſtuoſæ.Eſt autem pleonexia plus habendi acquirendiq; cupiditas immodica,auaritiaq;,&c.ut alibi explicatum eſt.Hic cauendum ne Tharbith,Toch & Neſchech concurrant:hoc eſt, ut Paulus dicit, ne quis in negotio fatrem fraudet, aut circumueniat.Pſal.15.Vſuræ nomine peccata ueniunt,ut:Ex uſuris & iniquitatibus redimet animas eorum.Quæ ſunt iſtæ uſuræ,niſi peccata quæ etiam debita nominantur. Hæc D. Auguſtinus in Pſal.71.

¶ *Vrſus* in ſcriptura,propter inſidias & crudelitatem leoni ſæpe iungitur. Prouer.18. Leo rugiens,& urſus eſuriens princeps impius.Amos 8.Si fugiat homo à facie leonis, & occurrat ei urſus. Thren.2.vrſus inſidioſus factus eſt mihi in uia. Et apud Danielem Perſæ adſimulantur urſo & ſymbolum regni Perſici,carniuorum animal & minus generoſum animal leone,tardiusq; & ineptius,& in ſenecta immite,ac infidũ.Et prouerbium eſt,Pueri principes catuli urſorum,uetuli principes,uetuli urſi.vide Dan.7.cap.

¶ *Vſque*,donec,quid iuxta proprietatem ſcripturæ ſignificet,ſuprà oſtenſum eſt.Sic etiam vſq;,& ſi temporis alicuius terminum circumſcribere uidetur,uere tamen infinitũ aliquod præ ſe fert,ubicũq; à domino uerbum hoc memoratur:Ecce,inquit, uobiſcum ſum omnibus diebus,uſq; ad cõſummationem ſeculi,Poſt ſeculum,dicere non erat neceſſe.Non enim cum ſanctis cuiquam dominus eſſe deſinit. Nec præſentiũ promiſſio, futurorum eſt ereptio.Baſilius Magnus de humana Chriſti generatione.Vſq; in hodiernum diem,pro ſemper.Actorum 23.Viri fratres ego omni conſcientia bona conuerſatus ſum ante deum uſq; in hodiernum diem.Vide fuſius in litera D, in nomine Dies.

Vſq; ad fluuium,Exodi 23.cap.per Elleipſin Euphratem ita demonſtrant.Vſq; ualde,Pſal.119.Præcepta tua cuſtodiam,derelinquas me uſq; ualde,hoc eſt,perfecte,uel uſque in ſeculum,id eſt,perpetuo,omnibus diebus uitæ meæ.

Vſq; ad mingentem ad parietem,id eſt,ne pueros quidem reliquos faciam,iugulatis ſenioribus.Vſq; in excelſum, pro eo quod eſt, magis atq; magis, mirum in modum 2. Paralip.decimoſeptimo & 26.

Vſquequo,Numer.24.cap.perinde ualet ac ſi dicas,non tantum expelleris,ſed etiam abduceris captiuus.Vel:ita expelleris,ut abducaris captiuus ab Aſſyriis.Vſq; ad deci-

mam generationem. Deut. 23. Ne decima quidem generatione: Id est, nunquam poterit ducere Israelitidem in uxorem.

¶ Vt, particula interdum est admiratiua, quemadmodum & Quàm sæpius, secundæ Petri primo capite, Vt eius diuina uirtus omnia nobis largita est, &c. Notissimus est literatis ille uersiculus Poetæ: Vt uidi, ut perij, ut me malus abstulit error.

¶ *Vterum*, nouum non est in scripturis pro arcano substantiæ dei, ac deitate usurpari, & plerunq; metaphoricè deo tribuitur hoc uocabulum. Esaiæ quadragesimosexto capite: Qui portamini ab utero meo. Psalmo centesimonono: Ex utero ante luciferum genui te. Vt sit uterus arcanum naturæ & secretum cõsilij. Est ergo sensus Psalmi, iuxta enarrationem Rabani: id est, ex arcano substantiæ meæ, ex ipsa deitate, totum ex toto, id quod nullus sensus adsequi poterit, sed sola fides ad firmandum cor sincerum sufficit. Dei uterus, est occulta illius penitusq; incognita substantia: ex qua quidem ante lucis huius uisibilis ortum, nempe absque principio genitus sit filius patri æqualis, atque eadem cum illo æditus natura, uirtute, essentia, potestate. Ab utero idem est, quod semper. Esa. 48. Transgressorem ab utero uocaui te.

Rursus in Iob scriptum est: Dominus utero egressa est glacies. Vternm concludere, est periphrasis sterilitatis. 1. Samuelis 1. cap.

¶ *Vulpes* in scripturis notam habet callidorum & uersutorum, adde & immundorum fœdissimorumq; hominum. Vulpes enim ut dolosæ, ita fœdissimæ sunt, uictitantes cadaueribus habitantesq; in cauernis terræ. Hoc itaque probri pulchre Lucæ decimo tertio capite hæsit in Herode, qui ut astutus erat nebulo, ita fœdissimus erat ganeo & adulter, scelerum maximorum ferens infamiam. Rursus competebat Vulpis parœmia Phariſæis. Artibus enim & uulpino ingenio agebant cum domino, conantes illi os obstruere. Nam impij in rem suam oculati, & in aliorum niuentes perniciem, aptissimo uocabulo scripturæ, Vulpes appellantur. Psalmo sexagesimosecundo, impios indicare uolẽs suis ipsorum telis interire: Tradentur, inquit, in manibus gladij, partes uulpium erunt. Lucæ 9. Vulpes hypocritam denotat. Vide Cyrillum.

Vulpibus, doctores traditionum humanarum comparantur, qui simulant dei culturam & augent cæremonias, uiasq; docent domino complacendi. Ezech. 13. Quasi uulpes in desertis, prophetæ in Israel erant.

¶ *Vulnus* pro peccato usurpari in sacris constat. Nam uulnera etiam leuia, aliquando fiunt lætalia, non tam ex alia causa, quàm quia negliguntur, & sic ad uicina quæque serpit mali contagio: quo uerbo aptissime peccatum in scripturis significatur. Nisi enim pœnitentia huic malo medearis, medicum accersens illum, qui non ad recte ualentes missum se ait, sed ad languidos, actum est de salute tua. Id quod non obscure Esaias capite decimo indicat: Væ genti, & cætera. vulnus & liuor & plaga tumẽs non est circũligata, nec curata medicamine, neque fota oleo. Et Psalmo octuagesimosexto. Christus seruator peccatorum nostrorum onere pressus: Factus sum, inquit, sicut uulnerati dormientes in sepulchris, & cætera. Et Psalmo quinquagesimooctauo, Tu humiliasti sicut uulneratum superbum.

¶ *Vultus*, nonnunquam in scripturis prophetarum pro honore & autoritate ponitur apud Esaiam tertio capite: Auferet omnem honorabilem uultũ, & consiliarium: hoc est, grauem & honestum uirum. Item, Vultus pro anima capitur, Hieremiæ uigesimo primo capite: Posui enim uultum meum super ciuitatem hanc: in malum, & non in bonum.

Vultus uel nasus plerunque metaphorice, pro ira & furore sumitur, quod ira uiri indicia sua habeat in naso & vultu. Psalmo decimo: Impius elato uultu seu ira, spiritu & furore, nihil curat.

Similiter Vultus, obseruatio contra urbem, apud Ezechielem quarto capite, est seueritatis diuinæ indicium, iuxta illud: Fauces Domini super scientes mala. Sic Vultus, sæpe in scripturis pro indignatione iracundiaq; sumi uidemus. Psal. trigesimo tertio, & uigesimo primo. Hinc Vultum auertere, & firmare aut intendere in loco idem pollent, quum utrunque fit per indignationem. Hieremiæ tertio capite, Non enim auertam uultum meum, Signatũ est lumen uultus tui super nos. Et alibi: Illuminet uultum suum super nos. Nihil aliud est, quàm illam gratiam & fauorem spiritus dei, & illuminationem uenire uobis & augescere in nobis, & cætera, Vide suprà Faciem

auerte-

auertere,&c.Sic ad hunc modum uultus præsentiam dei sæpissime denotat.Psalm.4.Illumina,uel attolle super nos uultus tui lumen:hoc est,benigne respice nos,faue nobis, exere tuam in nos bonitatem.

Vultum sumere alicuius,est suscipere faciem alicuius,id est,respectum habere unius præ alio,facere aliquid ob huius præsentem petitionem,quod non facias petente alio, &c.Genesis 19.cap.& 32.Facies peccatorum sumitis. Accipere uultum.1.Regum 25.cap. ubi nos,honorare.Et 4.Regum 4.Nesuphanim,id est,acceptabili uultu,ubi noster interpres:Honoratus,reddidit.

Vultus tui ibunt in medio.Quod sic interpres:Tu eris in medio eorum.2 Regum 17.cap.Exodi 34.Vultum suum statuit,& posuit usq; ad confusionem.Noster interpres sic:Stetit cum eo,& conturbatus est usq; ad suffusionem uultus.Septuaginta uero:Stetit Azael ante faciem eius & apposuit coram eo munera, donec confusus esset:Er stand vnd vvar verstarret.

Vultus eius non fuerunt ei amplius,hoc loco interpres ita legit,uultus illius non sunt amplius in diuersa mutati.Septuaginta sic: Vultus eius non concidit amplius, hoc uultum alium,uidelicet lætiorem sumpsit.Exporrexit frontem,antea corrugatam.

Vultus flammarum,stuporem mentis intelligit,Esaiæ 13.quum sanguis ebullit in faciem.Facies combustæ uultus eorum.

¶ *Vulua*, est occulta & malicioſa carnalium cogitatio,Hiob 38.Quis conclusit hostijs mare,quando erumpebant quasi de uulua procedens.

Vuluam aperire,pro primogenitum nasci, Numer. 18.cap.Erumpet è uulua. Vel, Quicquid aperit uuluam.Id est,omne primogenitum.Hinc uuluam aperire est fœcundam fieri.Vuluam aperuit illi deus,hoc est,effecit,ut quæ antehac sterilis,parere potuerit.Eo tropo uix alius in scripturis uulgatior.

Contrarium huic,Concludere uuluam, est sterilem fieri.Vuluam conclusit illi dominus,Genesis 21.Concluserat enim dominus omnem uuluam domus Abimelech,id est,steriles reddiderat mulieres totius familiæ Abimelech. Et,Conclusit uuluam,id est, fecit ut sterile fieret.1.Regum.1.Nasci autem super genua dicitur tam de uiris quàm mulieribus,Bilha parit super genua Rahelis,cap. 30. Et nati sunt filij super genua Iosephi, Gene.50.cap.

¶ *Vxores* dicuntur in sacris literis sponsæ,& mariti sponsi.Maria dicitur uxor Iosephi,ut seruetur in eo loquendi modus scripturæ,Matth.2.cap.Docet Christum nihil habere ex Ioseph,sed totam suam substantiam traxisse ex substantia uirginis Mariæ:iccirco enim toties repetit,Puerum sumat Ioseph,& matrem eius:non dicit filium tuum cum uxore tua.Quamuis enim Maria aliàs uxor dicatur Iosephi,ut dictum est.Et quod inter ipsos interceſſerunt nuptiæ,sed uoci communi concumbentium,sed sancte tantum cohabitantium lege.Quid sit inter uxorem & Concubinam,uide suprà in litera C,& Sponsus.

Vxorem proximi per adulterium uiolare,est uerbis & factis ad id solicitare,Ezech. decimooctauo.

Vxor Lamech, Genesis 4.Audite uocem meam uxores Lamech,hoc est,uxores meæ.Hebræi enim proprium nomen,pro pronomine possessiuo ad maiorem emphasim solent ponere.Ad uxorem ingredi,est rem habere cum ea,Deut.22.cap.Vide suprà Ingredi.

Z

Elotypiam Cicero in 4.Tusculan.Quæst.ægritudinem uoluit esse ex eo quod alter quoq; potiatur eo quod ille ipse concupiuerit.Ita ipse zelotes & zelotypus dicitur deus,quod solus adorari & coli uelit ex toto animo & fortitudine tota,nolitq; cultorem illum, qui alium amauerit quàm deum uerum.Et Paulus non sibi erat zelotypus,sed Christo domino. 2. Cor.11.Nam zelotypus,inquit,sum erga uos dei zelo.Non dixit,diligo enim uos,sed quod his multo uehementius erat,ponit.

Zelotypæ enim sunt animæ,quæ immodico,dilectorum amore flagrant,& non aliunde nascetur zelotypia, quàm ex uehemẽti dilectione.Item,Deus ut dictum est dicitur zelare,non ut affectionem quandam in ipso suspicetur quispiam. Deus enim passio

nibus non est obnoxius, sed ut discant omnes, quod propter nihil aliud quàm propter eos quos tam afflictim omnia faciat, non ut ipse aliquid lucri faciat, sed ut illi seruentur. Hæc in epist. ad Corinth. 2. cap. 1. D. Augustinus.

Est autem Zelus dei, ne quis fallatur, bifarius: fallus uidelicet & uerus. Falsus est, quo studium gloriæ dei simulatur, cum reuera uel propria gloria quæratur, uel studio priuatæ opinionis laboretur. Sic prætexũt hodie pleriq; studium cultus dei, & unitatis ecclesiasticæ, cum homines impurissimi ac uanissimi, pro uindicando suo nomine ac quæstu sanguinem Christo credentium fundunt. Talis zelus est & ille, quo pro eorum quos suscipimus existimatione zelamus. Sic pro Mose zelabat Iehosua, Numer. 10. Pro Ioanne illius discipuli, Ioan. 3. cap. Sic Corinthii pro pseudapostolis quos suscipiebant, & hæretici pro hæresiarchis suis. Sic magna hodie multitudo pro mortuis sanctis zelat, quasi periclitetur illorum gloria si ueritas dei defenditur.

Verus zelus dei est, quando reuera, & ex animo pro deo zelatur. Et hic est bifarius. Aut ita enim cæcus est, ut pro eo conseruando zeletur, quod deo non placet: aut impugnetur, quod illi gratum est. id quod fit cum non habet coniunctam scientiã dei. Et is zelus quidem qui ex opinione quadam uana aut certe non exactius expensa nascitur aut uenit, nihil distat à quouis carnali affectu, amore, odio, inuidia, furore. Habẽt enim & hæc suum studium ardoremq;. Talis aũt zelus eorũ est qui putant se patrocinio sanctorum deo præferri. Talis & apostoli Pauli persequentis ecclesiam dei fuit euangeliũ dei pro deo zelans, ad sanguinem usq; fidelium impugnabat, Ignorans, inquit, feci. Et Iudę is testimonium dedit, quod zelo dei laborarint, qui fuerit præter scientiam, Roman. 10. Et omnium qui uel hodie religionis amore, hoc est, superstitionis hactenus obseruatæ, bella & deo & euangelio eius mouent.

Aut illuminatus zelus est, exactam tenens diuinæ uoluntatis cognitionem, ut non solum uerè zeletur, sed & recta cum ratione, modo, ac fine, ut & quæramus quod certo scimus deo placere, & quod illi displicet studiosissime auersemur, & si fieri queat ulciscamur etiam. Is porrò Zelus est ex fide uera, quæ sapientia & iudicio spiritus moderatur. Nihil enim aliud est quàm ardor & uiua agendi uis in hominem per spiritum dei sanctum, qualis in Mose, Petro, Helia, aliisq; uiris dei præclaris fuit.

Quemadmodum uerò hic Zelus uita est ueræ religionis: ita peruersus ille zelus & è carnali opinione natus, animæ est tyrannis & pertinacia, unde & culpa non liberat eum, qui stulto ac impio agitur Zelo. Non enim quid facias dispiciendum, sed quàm bene & rectè facias. De hoc duplici zelo differit D. Paulus Rom. 8. 10. cap. Testimoniũ enim illis perhibeo quod zelum dei habent, sed non secundum scientiam. Neq; enim hæc sine zelo facere possent quidam quæ faciunt, sed citra scientiam, iudicium, ueramq; fidem omnia faciunt. Iudicium enim ex fide ac uerbo domini paratur. Sic Germani loquuntur Er meints vvol vnd guot, aber nit vvysslich. Videmus nunc clare aliũ zelũ qui dem bonum & secundum scientiam: alium uero malum, & non secundum scientiam.

Zelus igitur aliquando inuidiam, interdum furorem & ultionem, ut Esaiæ 42. Sicut uir belli excitabit æmulationem seu zelum. Aliquando honestissimum & accensum amorem significat. & in bonam partem Zelus accipitur teste Apostolo. 2. Cor. 12. cap. Zelamini charismata maiora, Psalmo 68. Zelus domus tuæ comedit me. Et 2. Cor. 8. Zelum per æmulationem in bonam partem usurpat. Imò inquit, æmulationẽ. Vnde D. Ambrosius ait, zelum incipit pati bonorum operum perficiendorum, qui intelligit pro se esse quod corripitur.

Zelus est igitur nihil aliud, quàm feruentior quidam amoris affectus, qualis est uiri erga uxorem, cum maritus indigna experitur in uxore, uehemens & iusta ira esse solet & uicissim uxoris erga uirum, qui affectus ferre nequeat uel contemptum, uel læsionem rei amatæ. Similiter cum parentes indigne tractari liberos uident, Ioelis 2. cap. Dominus promittit se zelaturum pro terra. Nihil aliud est, quàm quod nullo modo passurus sit durius tractari populum agentem pœnitentiam. Et hic zelus omnium fortissime regnat inter deum & populum eius, populum uidelicet sanctorum. Hinc illud est, quod zelotem uocat seipsum quippe qui alienos deos iuxta se ferre nequeat, nec pati, ut sui lædantur. Qui tangit uos, inquit, tangit pupillam oculi mei. Quoniam autem zelus uehemens est amoris affectus, locus est prouerbio factus apud D. Augustinum, quo uulgariter dicitur, Qui non zelat, non amat: & è contrario, qui non amat, nõ zelat

Zelus

Zelus igitur more ſcripturæ non ſignificat iram, qualis eſt inter inimicos, ſed eam, quæ ex ardenti, ut dictum eſt, amore proficiſcitur, ueluti quum parẽtes ob aliquã offenſam liberis ſuccenſent, non quod eis male uelint, ſed eo ipſo oſtendunt ſe erga eos amantiori eſſe animo. Nam adhibentes correctionem præcauent, ne rurſus in flagitium aut crimen incidant, unde grauius poſſint puniri.

Zelus iraq; in ſcripturis ſæpe uſurpatur pro ea ira, quæ inter amantes uerſatur: nam quemadmodum ferrum diu intactum à rubigine abſumitur, ita mutuus amor ſi nunquam interceſſerit quædam iracundiæ ſpecies intercidit. Et ut Comicus ait: Amantium iræ amoris reintegratio & renouatio eſt.

Zelus inquit Paulus 2. Cor. 11. cap. in culpa eſt, adeoq; dei zelus inquam iuſtus & bonus. Non ambio honores, non amo ut deplumem, ſed nihil non metuo, imò miſere timeo, ne temere ſeducamini. Per zelum enim intellexit amorem propemodum morosum, & impatientem, qui omnino alium non admittit amatorem, nec illo modo ferre poteſt Zelum autem excitare, apud Eſaiam 42. eſt uindictam ſumere, ut ſuprà annotatum eſt. Zelus dei, inquit D. Auguſtinus non ſunt perturbationes dei, ſicut nonnulli ſcripturas, quas non intelligunt arguunt: ſed nomine iræ intelligitur uindicta iniquitatis, nomine zeli exactio caſtitatis, ne anima legem domini ſui contemnat, & à deo ſuo fornicando deſperent.

¶ *Zion*, arx ipſa fuit, poſtquam cepit Dauid ut eſt & Samuelis. 5. cap. ciuitas Dauid dicta eſt. Quod autem Pſaltes ait: Pſal. 2. Ego autem cõſtitutus ſum rex ab eo ſuper Zion montem ſanctum eius. Id eſt, ſuper Hieruſalem ciuitatem ſanctam, ubi erat ſacerdotiũ & regnum à deo conſtitutum, ubi erat templum, & omnia dei ſacra, quæ olim erant in terris, ubi erat doctrina legis & prophetarum, ubi expectabatur Chriſtus ſeſſurus ſuper ſolium Dauid patris ſui, ut corroboraret, & confirmaret illud in iudicio & iuſtitia, non armis carnalibus, nec ad tempus, ſed in ſempiternum, ſicut prædixerat Eſaiæ cap. nono & angelus apud Lucam repetijt. Vide Hieremiæ uigeſimũ ſecundũ caput & Ezechielis, trigeſimũ quartũ caput. Vnde ex Sion expectabatur lex alia quàm ex Sion prodierat, & uerbum domini uenturum ex Hieruſalem, Eſa. 2. & Micheæ 4. Quod eſt euangelium gloriæ magni dei, quod in Iudæa à Chriſto cœptum prædicari, exiuit per Apoſtolos in omnem terram, & in fines orbis terræ: ut ſicut carnaliter ſibi ſubdiderat Dauid pater eius gentes 2. Regum octauo capite & decimo. Ita & hic filius eius non ſolum Iudæorum eſſet rex, ſed & gentium, quotquot ſuo uerbo ſibi ſubacturus eſſet.

Zion modo ſunt credentes & dicuntur Hieruſalem, templum, ſacerdotium, regnum ſpiritus in cordibus credentium, ſacrificia, lex uiua, ſemen Abrahæ & Iſraelis, Iudæi in ſpiritu, gens ſaucta, populus & peculium dei. Suſcitauit enim iam deus de lapidibus filios Abrahæ hæreditatem & poſſeſſionem ſibi. Sic in ſpiritu hæc uocabula accipi ſæpe uidemus in Pſalmis & in prophetis. Vide Eſa 43. & 49.

Zion igitur mons ille, ſæpe eccleſiam fidelium denotat, cuius umbra fuit illa priſca Hieruſalem, Pſalmo ſecundo. Ideo Sion, Hieruſalem eſt in ſcripturis, Pſalmo quinquageſimo. E Sion ſpecies decoris eius. Et Pſalmo quadrageſimooctauo. Lætetur mons Sion. Mons Sion, eccleſia fidelium ſeu credentium eſt, quæ in Chriſto, qui mons montium à prophetis appellatur, fundata, in diuinarum rerum ſpeculatione continue uerſatur. Zion mons, fidei imago. Pſal. 65. Te decet hymnus deus in Zion.

¶ *Zizania* uocatur in ſcripturis præcipuè Matth. 13 humanæ traditiones, humana doctrina, impia & pernitioſa hæreticaq; ſcientia dei, ſeu doctrina, humana ſapiẽtia. Græci æran ſiue thyaron, Latini appellant loliũ. Talis corrupta doctrina zizania merito uocari debet, & quod inimicus ea, dormientibus epiſcopis imò autoribus, in ſementem dei iecerit.

Zizania quoq; apud Matthæum quum dicit, quod non ſit eradicanda, intelligit non tantum falſum cultum dei, & id genus impietatem, ſed filios diaboli, homines malos ſcilicet & falſos Chriſtianos, quos non iubemus extirpari, ſed abominationem in cultu & doctrina prohiberi debere docemus.

FINIS.

AVGVST. LIB. DE ESSENTIA DIVINITATIS.

OMnipotẽs deus pater & filius, & ſpiritusſanctus unus atq; trinus, unus uidelicet in natura, trinus uerò in perſonis, ſolus: inuiſibilis, ſolus immenſus atque incomprehenſibilis, ſolus incircũſcriptus, ſolus immutabilis, incorporeus, & immortalis: ubiq; præſens, ſed latens: ubiq; totus, ſed immenſus.

¶ Inuiſibilis eſt, quia eſſentia ſua uideri omnino non poteſt, Apoſtolo atteſtante, qui ait. 1. Timoth. 6. Quem nullus hominũ uidit. & in euangelio Ioan. cap. 1. Deum nemo uidit unquàm.

¶ Incorporeus eſt Deus, quia nullis membrorum liniamentis compoſitus, ſiue compactus exiſtit. Sicut ueritas in euangelio ait, Io. 4. Spiritus eſt Deus, & eos qui adorant eum, in ſpiritu & ueritate oportet.

¶ Immenſus eſt, quia quantitas eius uel qualitas à nullo ex creaturis metiri poteſt.

¶ Incircumſcriptus eſt, quia circumſcribi nullo modo poteſt.

¶ Illocalis, quia à loco ad locum alium nequaquam tranſit.

¶ Immutabilis eſt, quia mutari omnino ab eo quod eſt, non poteſt, ipſo dicẽte per Malachiam prophetam: Ego Dominus & non mutor. Ideo autem Deus immutabilis dicitur, quia in natura eius, ira, furor, pœnitentia, obliuio, recordatio, & alij his ſimilia nullo modo accidunt.

¶ Immortalis, quia mori nullo modo poteſt. Vbicunq; autem ſacra ſcriptura ſparſim per diuinos libros motus in deum, animæ, ſeu humana membra deſcribit: id eſt, caput, capillos, oculos, & cætera. Et alia his ſimilia non carnaliter iuxta hiſtoriam à recte intelligentibus, ſentienda ſunt, ſicut à Iudæis & pleriſq; hæreticis carnaliter ſapiẽtibus, qui Deum corporalem ac localem opinantur, ſed ſpiritualiter omnia de eo intelligenda & confitenda ſunt. Si quis autem in deum humana membra, ſeu motus animæ more humano ineſſe credit, proculdubio in corde ſuo idola fabricat. Igitur ut dictum eſt figuraliter in Deo caput cum legimus, ipſam eſſentiam diuinitatis eius, quæ omnia præcedit, & cui omnia ſubiecta ſunt, intelligere debemus.

¶ Capillos uerò capitis eius, ſanctos angelos, ſeu uniuerſos electos typice accipi oportet. Vnde Dan. 7. Aſpiciebam donec throni poſiti ſunt, & antiquus dierum ſedit. Veſtimenta eius quaſi nix candida, & capilli capitis eius quaſi lana mũda. Hoc enim ſignificatur per ueſtimentum eius candidum, quod & per capillos capitis eius, ſanctos uidelicet angelos, & multitudinem ſanctorum dealbatorum.

¶ Oculos habere dicitur deus, eo quod omnia uidet, & nihil eum latet, in cuius conſpectu, ut ait Apoſtolus, Nulla creatura inuiſibilis eſt. Hebr 4. Omnia enim nuda & aperta ſunt oculis eius. Aliter uerò Oculi domini reſpectus gratiæ eius intelligitur, ut eſt illud in Pſal. 13. Oculi domini ſuper iuſtos. Item aliter Oculi domini præcepta eius, per quæ nobis lumen ſcientiæ ſubminiſtratur, myſticè accipiuntur, Pſalmo 18. Præceptum Domini lucidum illuminans oculos.

¶ Palpebræ domini, occulta atq; incomprehenſibilia iudicia eius, ſiue ſpiritualis in diuinis libris locutio innuitur. De quibus in Pſalmo ſcriptum eſt: Palpebræ eius interrogant filios hominum: id eſt, probant.

¶ Aures habere dicitur deus, propter quod omnia audit, & nihil illum ſub ſilentio latet. Sap. 1. Auris cœli audit omnia. ¶ Nares dei, inſpiratio eius in corda fideliũ, 2. Reg. 22. Aſcẽdit fumus de naribus: id eſt, lachrymoſa cõpũctio pœnitẽtis p inſpirationẽ illi⁹.

¶ Facies Dei, eſt cognitio Deitatis eius ad homines, Pſalm. 79. Oſtende nobis domine miſericordiam tuam, & ſalui erimus. Hoc eſt, da nobis cognitionem tuam, quæ cognitio hominibus per filium innotuit. Aliter uerò facies dei ſignificat inuiſibilem eſſentiam diuinitatis filij dei. De qua ipſe ad Moſen per angelum reſpondens, ait: Exodi 33. Poſteriora mea uidebis, faciem autem meam uidere non poteris. Ac ſi diceret, incarnationẽ meam uidebis nouiſſimis diebus, diuinitatem autem meam uidere non poteris.

¶ Os Dei, filius dei patris: id eſt, Chriſtus Dominus. De quo Hier. Thren. 1. ex perſona Iudæorũ effatus, ait: Quia os eius ad iracundiã prouocauimus. Aliter uerò, os Domini,

mini, sermo Domini siue iussio eius accipitur, Esa. 18. Os domini loquutum est.

¶ Verbum Dei, est filius dei patris, per quod omnia facta sunt. De quo in Psal. Verbo domini cœli firmati sunt. Misit uerbum suum, & sanauit eos.

¶ Lingua Dei mysticè significat spiritum sanctum per quem deus pater secretum suum hominibus manifestauit. Vnde Psalm. 44. Lingua mea calamus scribæ, uelociter scribentis, &c.

¶ Labia Domini, utriusq; Testamenti consonantia intelliguntur. De quibus duobus testamentis in Prouerb. 16. scriptum est. Diuinatio in labijs eius, in iudicio non errabit os eius.

¶ Brachium Dei patris, singulariter eius filius accipitur. De quo Hiere. 32. ad ipsum ait. Et nunc domine deus meus, qui eduxisti populum tuum de terra Ægypti in manu forti, & brachio extento. Idcirco autem filius dei, patris brachium eius dicitur, quia omnis creatura electa ab ipso continetur.

¶ Dextera Dei patris: id est, unigenitus filius eius accipitur. De quo in Psal. 117. ex persona hominis sumpti: Dextera, inquit, domini fecit uirtutem: Dextera dñi exaltauit me: Aliter autem Dextra domini gloriam patris significat, id est, æternam beatitudinẽ Psal. 109. Sede à dextris meis. Dicitur autem dextra dei, etiam omnis electa creatura in cœlo & in terra: sicut & per sinistram eius intelligitur reproba creatura, id est, dæmones & omnes impij.

¶ Manus dei patris, filius accipitur pro eo quod per ipsum facta sunt omnia. Aliter uerò manus dei potestas eius intelligitur. De qua potestate in lib. Hieremiæ scriptum est Hie. 18. Sicut lutum in manu figuli, ita uos in manu mea domus Israel. Iterum, Manus domini flagellum ipsius accipitur, Soph. 1. Et extendam manum super Iudam & Hierusalem, Iob. 19. Manus Domini tetigit me.

¶ Digitus Dei singulariter spiritus sanctus accipitur, à quo spiritu sancto lex in duabus tabulis lapideis in monte Syna scripta narratur. Lucæ. 11. Si ego in spiritu dei eijcio dæmonia.

¶ Digiti uerò pluraliter sancti intelliguntur prophetæ, per quos spiritus sanctus libros legis ac prophetarum sua inspiratione descripsit, Psal. 8. Videbo cœlos tuos opera digitorum tuorum. Per cœlos, libros legis & prophetarum: per digitos, sanctos prophetas accipimus.

¶ Imago Dei patris inuisibilis, unigenitus est filius eius. De quo ait Apost. ad Coll. 1. Qui est imago Dei inuisibilis.

¶ Cor Dei Patris arcanum sapientiæ eius mysticè innuit: ut Psal. 44. Eructauit cor meum uerbum bonum.

¶ Alas habere dicitur deus, pro eo quod amore auis electos suos tanquàm pullos sub se colligit, & fouet Psal. 4. Sub umbra alarum tuarum protege me.

¶ Scapulas habere dicitur deus, quia infirma membra patienter quasi in scapulis suis portat, & portando protegit. Psal. 90. Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis.

¶ Venter Dei patris, secreta origo substantiæ uel scientiæ eius accipitur, Psal. 109. Ex utero ante lucriferum genui te. Aliter uterus dei incomprehensibilia & occulta iudicia eius mysticè insinuat.

¶ Posteriora filij Dei, incarnatio eius accipitur, Exod. 33. Posteriora mea uidebis.

¶ Pedes Dei, stabilimentum uirtutis ac potentiæ eius sunt, eò quod ubiq; præsens sit, & uniuersa illi sint subiecta, Esa. 66. Cœlum mihi sedes. Aliter sicut enim per caput ut dictũ est, diuinitas, ita & per pedes figuraliter humanitas eius exprimitur, Psal. 8. Omnia, inquit, sub pedibus eius, oues & boues uniuersas. Aliter per pedes domini Iesu Christi signati sunt sancti prædicatores, de quibus Deut. 33. Qui appropinquat pedibus eius, accipient de doctrina eius.

¶ Vestimentum filij dei, aliquando caro eius, quæ à diuinitate assumpta est, accipitur, Esa. 36. Quis est iste qui uenit de Edom tinctis uestibus de Bosra. Rursum uestimẽta eiusdem dñi sancta accipitur ecclesia, quæ per fidem & dilectionẽ ei cõiuncta est.

¶ Palliũ dei, antedicta ecclesia recte intelligit, Gen. 49. Lauabit in uino stolã suã: hoc est, in sanguine passionis carnẽ suã, et in sanguine uuæ palliũ suũ: id est, Ecclesiam.

¶ Calciamenta dei mysticè significant incarnationem suam, quam ex mortalitate

humani generis assumere dignatus est, Psalm. 59. In Idumæam extendam calciamentum meum: id est, plebi gentium manifestabo incarnationem meam.

¶ Gressus Domini, aduentus filij dei in mundũ est, & regressio eius ad patrẽ. De quibus gressibus Psal. ait 67. Visi sunt gressus tui deus, ingressus dei mei, qui est in sancto.

¶ Ascendere deus dicitur, cum filius dei carnem de nobis assumptam in cœlum uelut captiuam duxit, Psal. 67. Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem.

¶ Abscondere faciẽ suam deus legitur, cum quibusdã reprobis eorũ exigentibus culpis, cognitionem suam abscondit, sicut in populo Iudæorũ nunc impletũ uidemus, &c.

¶ Ostendere dicitur faciẽ suam Deus, cum respectu gratiæ suæ quibus uult electis scilicet suis, seipsum in corda eorum occulta inspiratione insinuat, & ad diligendum se amorem suum infundit.

¶ Sedere dicitur Deus, non corporaliter humano more, sed potentialiter super omnem creaturam rationalem præsidere. Psalmo 46. Regnabit dominus super gentes, Deus sedet super sedem sanctam suam. Sedere etiam Dominus dicitur super Cherubin, quod interpretatur plenitudo scientiæ, siue multitudo, per quod significantur sancti angeli, siue mentes spiritualium uirorũ in quibus deus inuisibiliter præsidet & regnat. In illis eñ sedet, qui scięt̃ia ei⁹ & dilectiõe pleni sunt. In Pro. Anima iusti sedes est sapięt̃ię.

¶ Descendere Deus in mundum legitur: quando aliquid nouum quod antea non fuerat in creatura humana operatur, sicut Dei filius descendisse narratur: quando ueram carnem ex Maria uirgine suscepit propter redemptionem nostram. De cuius descensione: hoc est incarnatione, Psalmo decimoseptimo: Inclinauit cœlos & descendit, & caligo sub pedibus eius cœlos inclinauit, quia ante aduentum suum prænuncios angelos siue prophetas misit, qui eius aduentum hominibus nunciarent. Caligo sub pedibus eius fuit, quia impij homines à sua malicia excæcati, eius incarnationem cognoscere non potuerunt, sed neq; nunc possunt.

¶ Stare deus dicitur, cum infirmos: id est, creaturã suam ad pœnitentiam conuersatione uitæ patienter sustinet. Abac. 3. Stetit & mensus est terram, & dissoluit gẽtes, id est, stetit ad subueniendum, & dissoluit à peccatorum uinculis.

¶ Transire dicitur deus, cum à cordibus quorundam hominũ, in quibus ante per fidem inhabitare credebatur, postea surrepente perfidia, uel quolibet delicto, ab his recedit, & ad alios transit, quemadmodum à Iudæis ad gentes, & de hæreticis ad catholicos, quod non localiter aut uisibiliter, sed inuisibiliter occulto iusto'que iudicio facere consueuit.

¶ Ambulare dicitur deus, non de loco ad locum transeundo, quod impiũ est ita credere, sed deambulatio eius est, in cordibus sanctorum delectari, sicut scriptum est, Et inhabitabo in eis, & inambulabo, & ero illorum dominus. vel certè Ambulare dei, est in sanctis prædicationibus suis de loco ad locum transire.

¶ Loqui dei, est inuisibiliter sine sono uocis, uel quolibet strepitu occultè in mẽtibus sanctorum uoluntatem suam atque rectum intellectum inspirare, seu futura, sicut sanctis prophetis reuelare. Quæ locutio oris dei, ut quidam uolunt, tribus modis accipitur. Primo nanque modo per subiectam creaturam sicut ad Mosen cum in rubo & igne apparuit, uel sicut ad Abraham, Iacob, siue ut iam dictum est Mosen & cæteros sanctos quibus uoluit in angelis apparere. Secũdo modo in somnijs, sicut ad Iacob & ad Zacharam prophetam, & ad Ioseph uirum Mariæ, & ad alios sanctos quibus uoluit secreta reuelare. Tertio autem modo, neque per creaturam uisibilem, neque per somnium: sed occulta tantum inspiratione, inuisibiliter corda sanctorum tangendo loquentes efficit, quemadmodum in libro prophetarum legitur cum ipsi prophetæ diuino subito afflati spiritu exclamabant, dicentes: Hæc dicit Dominus.

¶ Videre dei, est acta bona approbare, sicut illud in Gen., Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona: id est, intelligentibus bona esse demonstrauit. Aliter uidere Dei, est mala hominum sciendo reprobare, sicut & illud in Esaia 59. Et uidit Dominus, & apparuit malum in oculis eius. Item aliter uidere dei est, nos uidentes: id est, scientes facere, Psalm. 138. Proba me domine & scito cor meum, &c. Et uide si uia iniquitatis in me est, Iob 28. Tunc uidit illam & narrauit, & inuestigauit: id est, uidentes fecit atq; prædicantes, & inuestigantes, atq; alijs annunciantes.

Cognoscere dei, est cognoscentes facere, sicut ait ipse ad Abraham Geneseos 22. Nunc cogno-

cognoui quod timeas dominum. Neq; enim ille ex tempore nouit qui ſcit omnia ante quàm fiant. Sed cognoſcere deus dicitur, cognoſcentes facere, ut qui prius de ſe quales eſſent incogniti erant per eius interrogationem: id eſt, probationem ſibimetipſis manifeſti fierent. Tale eſt & illud in lege Moſi de populo Iſraelitico. Deut. 13. Vt tentem, inquit, eos, utrum cuſtodiant mandata mea, an non.

¶ Neſcire dei, eſt quoſdam reprobos reprobare, ſicut in euangelio Luc. 13. Neſcio uos unde ſitis, recedite à me qui operamini iniquitatem.

¶ Zelare dicitur deus, cum creaturam ſuam quam nõ uult perire ſæpe caſtigat, corripit atq; flagellat, & flagellando ad ſe reducit: uel certè zelare deus dicitur, cum nullum peccatum impunitum ultrelinquere.

¶ Iraſci dicit deus, nõ animi motu uel qualibet perturbatiõe, quæ illi omnino accidere non poteſt, ſed creaturæ delinquenti: id eſt, hominibus impijs & peccatoribus iuſtam inferre dicitur ultionem, hoc eſt enim illis reddere quod merentur, & ſic ultio diuina, & ira & furor eius dicitur. Pœnitentia dei dicitur, rerum in eius poteſtate cõſtitutarum hominibus inopinata mutatio.

¶ Pœnitere deus dicitur, non quod more hominũ, pro tranſactis operibus ſuis pœniteat. Qui enim omnia nouit antequam fiant, pro præteritis factis ſuis pœnitere non poteſt. Sed pœnitentia dei eſt ſtatuta mutare, ut quod prius aliter inchoatũ fuerat, in aliud mutare: id eſt, aut de bono exigentibus culpis in malum: ſicut de Saule legitur pœnituiſſe dominum quod conſtituit eum regem. Hanc uerò mutationem de bono ad malum, ſiue de malo ad bonum, quæ occulto iuſtoq; iudicio dei, ſeu per ſeueritatem iuſtitiæ, ſeu per miſericordiam eius fiat, pœnitentiam dei dicimus.

¶ Non pœnitere dei, eſt ſtatuta nullo modo mutare, ut eſt illud Pſal. Iurauit dominus & non pœnitebit eum: id eſt, pater ad filium: Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Sacerdos patris dictus eſt filius dei, non ſecundum diuinitatem, ſed propter humanitatem, in qua ſe pro nobis per paſſionem & mortem ſuam acceptabile ſacrificium deo patri obtulit, ut ipſe eſſet ſacerdos, qui & ſacrificium.

¶ Obliuiſci dicitur deus, cum quibuſdã impijs & peccatoribus non miſeretur, quod utiq; non facit per crudelitatem, quæ in deo non eſt, ſed per occultum iuſtumq; iudicium ſuum.

¶ Indurare deus dicitur quorundã corda, ſicut de Pharaone ſcriptum eſt, nõ quod omnipotens deus per potentiam ſuam corda eorum induret, quod eſt impium ita credere: ſed exigentibus eorum culpis cum duriciam cordis quam ipſi ſibi mala perpetrando nutriunt, non aufert, quaſi ipſe eos induret, quia iuſto iudicio indurari ſinit.

¶ Dormire dei eſt, cum unigenitus filius patris in aſſumpta carne pro nobis mori dignatus eſt. Cuius mors rectè dulcis ſomnus prædicatus eſt. Aliter dormire dicitur deus, cum fides eius inter proſpera huius mundi in quorundam fidelium corda non uigilat, ſed dormit. Hanc dormitionem ſaluator noſter in ſe ſignificauit. Matth. 8. cum in naui inter fluctus maris dormiuit. Vel certe dormire Dei, eſt electis ſuis in tribulationibus huius mũdi poſitis tardius ſubuenire. Pſal. 43. Exurge quare obdormis domine.

¶ Vigilare dei, eſt in defenſionem electorum ſuorum, & in ultionẽ inimicorum ſuorum ſe manifeſtum demonſtrare. Hæc omnia quæ prædicta ſunt, & alia his ſimilia quę de deo, iuxta hiſtoriam ſacra ſcriptura narrat non ſecundum literam, ſed figuratiua locutione accipienda ſunt: quia omnipotens deus in eſſentia diuinitatis ſuæ ſpiritus eſt, non caro, inuiſibilis atque incorporeus nullisq; humanis membris compoſitus eſt. Et idcirco non de oculis carnis, ſed de oculis cordis contemplãdus eſt.

Beati mundo corde, quoniam ipſi deum uidebunt. Videre enim deum eſt rectè in illum credere, & ex corde illum diligere.

AFFE-

AFFECTVS HVMANOS, MEMBRA HVMANA, ET ea quæ propria corporum ſunt, quo pacto deo attribuuntur.

QVO pacto autem deo incorporeo affectus, & humana membra tribuantur ſcribit Origenes Homilia. 3. ſuper Gen. Quoniam in multis diuinæ ſcripturæ locis deum legimus ad homines loqui, & propterea hoc Iudæi quidem, ſed & noſtrorum nonnulli deum quaſi hominem intelligendum putauerunt: id eſt, humanis membris, habituq; diſtinctū: philoſophi uerò uelut fabuloſa hæc, & ad poeticorū ſimilitudinē figmentorum formata deſpiciūt: uidetur mihi de his primo paucis ſermocinandum, & hinc ad ea, quæ recitata ſunt, ueniendum. Primo ergo ad eos fit ſermo, qui foris poſiti, arroganter nos circumſtrepunt, dicentes, excelſo illi, & inuiſibili, atq; incorporeo deo non conuenire, ut humanis utatur affectibus. Si enim loquendi, inquiunt, ei datis uſum, ſine dubio dabitis & os, & linguam, cæteraq; membra, quibus loquendi expletur officium. Quod ſi ſit, receſſum eſt ab inuiſibili, & incorporeo deo, & multa his ſimilia nectentes, noſtros fatigant. Ad hæc ergo, ſi precibus ueſtris iuuemur, prout dominus dederit, breuiter occurremus. Nos ſicut incorporeum eſſe deum, & omnipotentem, & inuiſibilem profitemur: ita eum curare mortalia, & nihil abſque eius prouidentia geri, neq; in cœlo, neq; in terris, certo & immobili dogmate profitemur. Memento quia nihil ſine prouidentia eius geri diximus, non ſine uoluntate. Multa enim ſine uoluntate eius geruntur, nihil ſine prouidentia. Prouidentia nanq; eſt, qua procurat, & diſpenſat & prouidet quæ geruntur. Voluntas uerò eſt, qua uult aliquid, aut non uult. Sed de his aliàs. Longior enim eſt, & diffuſior iſte tractatus. Secundum hoc ergo quod prouiſorem omnium, & diſpenſatorem profitemur deum, conſequens eſt, ut quid uelit, uel quid hominibus expediat, indicet. Si enim non indicet, nec erit prouiſor hominis, nec creditur curare mortalia. Indicans igitur deus hominibus, quæ eos agere uult, quo potiſſimum affectu dicēdus eſt indicare? Nonne eo, qui hominibus in uſu, & notitia eſt? Si enim (uerbi cauſa) dicamus quia ſilet deus, quod naturæ illi conueniens creditur, quomodo indicatum eſſe aliquid ab eo putabitur per ſilentium? Nunc autem idcirco loquutus dicitur, ut ſcientes homines hoc miniſterio uoluntatem alterius alteri innoteſcere, agnoſcant ea, quæ ſibi per prophetas deferuntur, Dei eſſe uoluntatis indicia. In quibus utiq; non intelligitur uoluntas dei contineri, niſi ea locutus dicatur, quia nec ſentit, nec intelligitur inter homines indicari uſquam poſſe per ſilentium uoluntatem. Sed hæc rurſum non ſecundum errorem Iudæorum, uel etiam ex noſtris nonnullorum, qui cum illis errant, eatenus dicimus, ut quoniam humana fragilitas aliter audire de deo non poteſt, niſi ut ſibi res ipſa, & uocabula nota ſunt, idcirco etiam membris hæc noſtris ſimilibus, & habitu humano deum agere ſentiamus. Alienum hoc eſt ab eccleſiaſtica fide. Sed hoc ipſum, quod uel aſpirat in corde uniuſcuiuſq; ſanctorum, uel ſonum uocis peruenire ad aures eius facit, loquutus homini deus dicitur: ſic & quum nota ſibi eſſe indicat, quæ unuſquiſq; uel loquitur, uel agit, audiſſe ſe dicit. Et quum aliquid iniuſtum geri à nobis indicat, iraſci ſe dicit. Quum beneficijs ſuis ingratos nos arguit, pœnitere ſe dicit, indicans quidem hæc his affectibus, qui hominibus in uſu ſunt. Simplex namq; eſt illa ſubſtantia, & neq; membris ullis, neque compaginibus, affectibusq; compoſita: ſed quicquid diuinis uirtutibus geritur, hoc ut homines poſſent intelligere, aut humanorum membrorum appellatione profertur, aut communibus, & notis annunciantur affectibus. Et hoc modo uel iraſci, uel audire, uel loqui dicitur deus. Nam ſi uox humana aer ictus, id eſt lingua repercuſſus dicitur, poteſt & uox dei aer ictus, uel ui, uel uoluntate diuina. Et inde eſt, quod ſi quando uox diuinitus datur, non ad omnium aures, ſed ad quorum intereſt, auditus allabitur, ut agnoſcas ſonitum, non linguæ pulſu redditum, alioquin fieret communis auditus, ſed ſuperni nutus moderamine gubernatum, quanquàm prophetis ſæpe, & patriarchis, cæterisq; ſanctorum, etiam ſine uocis ſono uerbum dei factum eſſe referatur, ſicut ex omnibus ſacris uoluminibus abundanter docemur. In quo, ut breuiter dicam, illuminata mens per ſpiritum Dei formatur in uerba. Et ideo ſiue hoc, ſiue illo quo ſuprà diximus, modo, quum uoluntatem ſuam indicat, loquutus eſſe dicitur.

Idem

¶ Idem Origenes homilia octaua ſuper Exodum, exponens illud, Deus zelans, &c. Vide, inquit, benignitatem Dei, quomodo ut nos doceat, & perfectos faciat, ipſe fragilitatem humanorum non recuſat affectuum. Quis enim audiens deum zelantem non continuò miretur, & humanæ fragilitatis uitium putet? Sed omnia propter nos agit & patitur deus: & ut poſſumus edoceri, notis & uſitatis affectibus nobis loquitur.

¶ In libro quarto contra Celſum, idem Origenes hoc pacto ſcribit: Sed quum Celſus minus intelligat, inquit, quæ de deo pro humanis affectibus exprimũtur, carpit hæc planè, & cauillatur, & ea præcipuè in quibus & iraſcentium uoces in impios & in peccatores comminationes eduntur. Dicendum erit quòd quemadmodum ipſi, ubi cum pueris minutioribus oborta nobis eſt diſceptatio, non noſtras dicendi uires attendimus, ſed illorum imbecillitati nos ipſos accommodãtes, non ſolum his conſentanea fabulamur, ſed ea etiam facimus, quæ ad puerorum uidentur emendationem ſat facere, & illis non parum conducere: ſic item & dei uerbum uidetur, quæ ſcripta ſunt, diſpenſaſſe pro auditorum & uiribus & utilitate diuerſiendo, quæ decenter denunciarit. Quemadmodum uerò quæ ad deum ſpectant, denuncientur, in Deuteronomio ſic proferuntur: Portauit te dominus deus tuus, ut ſolet homo geſtare paruulũ filium ſuum. Quaſi humanos mores deo ſacra ſcriptura imponit, ut hominibus conferant. Non enim erat multis neceſſe, ut deus perſonam ſibi effingeret, ut pro eius dignitate iſtos alloqueretur. Sed quibus curæ eſt ſacras literas apertiores efficere, comperturi proculdubio ſunt ſpiritalia ſpiritalibus nunciari, ubi ſic dictorum ſenſu contulerint, ut quæq; uel ad infirmiores habentur, uel ad ſolertiores quoſdam denunciatur, & ita ut in una ſæpe & eadem dictione id utrunq; ineſſe ei appareat, qui audire hanc nouerit. Iram igitur Dei nos dicimus, non tamen iraſci illum aſſeueramus, ut uſurpatum id eſſe, ut qui permulta commiſerint, caſtigentur, dum grauiter & trucius arguuntur. Quod autem Dei ira, dum nuncupatur, uel ubi dicitur furor, caſtiget, idq; diuinæ doctrinæ perlibeat, ex eo liquet, quod in ſexto Pſalmo ſic dicitur, Domine, ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripias me. Et item in Hieremia, Corripe me domine, ſed in iudicio, & non in furore. Qui uerò in libro Regum ſecundo, dei iram perlegerit, Dauid ipſi perſuadentem, ut populum ſuum recenſeat, & in Paralipomenon primo, diabolum, & inuicem iſtorum dicta examinando expendat: planè uidebit qua in re ſit ira hæc conſtituta, cuius & filios Paulus homines omnes redditos eſſe affirmat, ſic inquiẽs: Eramus olim filij iræ ſicut & cæteri. Quod autem non ira deus afficiatur, ſed ſinguli delinquẽdo ſibi hanc uendicent, Paulus idem in his patefecit, Num diuitias bonitatis eius & patientiæ & magnanimitatis cõtemnis? Ignoras quoniam bonitas dei te ad pœnitentiam ducit? Secundum aũt duriciem tuam & impœnitens cor, theſaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iuſti iudicij dei. Verũ quo pacto quis poterit in die iræ iram ſibi theſaurizare, ſi iram pro affectu animi quodam, & paſſiõe acceperis? Vel quomodo quiuerit iræ affectio hæc caſtigare? Non enim uel ſacra dicta, quæ minime iraſcendum eſſe commonefaciunt, & in ſexto iniũgunt & trigeſimo Pſalmo, Deſine ab ira, & relinque furorem. & in Paulo illud edicunt, Deponite & uos omnia, iracundiam, furorem, odium, blaſphemiam, turpiloquium. hunc iræ affectum deo accommodaſſent, à quo nos prorſus uelit eximere. Liquet ſanè de ira hac dei fuiſſe tropologice explicatum, quando & de eius ſomno id literis proditur. Prophetanaq; ueluti è ſomno hunc excitans: Surge, inquit, quid dormis domine? Et rurſum, Et ſurrexit tanquam dormiens crapulatus à uino. Si itaq; hoc loco aliud quippiam ſomnus iſte deſignat, & non id quod in promptu ex dictione accipitur, cur non item & ira intelligatur, & comminationes inſuper ea prætendant, quæ denuncientur his occurſura, qui praue uitam hanc degunt? nec ſecus ac ſi & comminari quis diceret medicum, quum ægro illud inclamat, præcidam te equidem, & inuſtiones mox adigam, ſi meis legibus minus obtemperaueris, uel ab his illisue haudquaquam abſtineas, uel te non ita ut iniũxero geſſeris? Non itaq; humanos affectus deo annectimus, nec impie de eo ſentimus, neq; errore aliquo ducti ſacris adinuicem ſcriptionibus examinatis, quæ de Deo narrantur, proferimus. Nec ſanè aliud eſt illis propoſitum, qui diuinam hanc prædicant diſciplinam, niſi pro ſua uirili, ut auditores à ſtultitia uindicent, & ſapientiores efficiant.

FINIS.

ERRATA.

¶ Pagina 51, anima. Ibidem, ſuam. 61, hæreditatum. 62, uitiatus. 67, uoce. 68, uegetat. 69, animam. 74, repentino. 75, mori. 78, frigus. ibidem, palmæ. 89, iudicare. 91, iudicia. 92, ulli. 102, hominem. 94, cum. 95, ægyptŋ. 103, qua. 104, cauto. ibidem, polluros. 106, captus. 112, concidere. 113, iudicare. 114, celeuſma. 116, apertas. 124, conſpuere. 126, uoluit. 128, domino. 133, culmum ſeu unguem. 134, defecatorum. 137, derectum. 145, uos. ibidem, incolarum. 195, iudicare. 147, permittere. 148, deo. 153, paſcuis. 158, deos. 167, facie. 171, peius. 180, iudicia. 181, greſſuum. 186, uos. ibidem, ſacrificia. 189, celeuſma. 196, ſuam. 203, uotum. 206, inimici. 207, unde. 208, iudicium. 228, ablatiuis. 234, rancorem. 236, fuit. 240, mittam. 241, cauebitis, cauetis, cauere. 223, nomen. 241, & Baſilius Magnus de inſtitutis monachorum. ibidem, fiant filij. 243, externum. 244, exhauriantur. 249, uſurpatur. 255, mouent. 261, cunctis. 265, pro integritate ſiue fide. 266, cubat. 272, canit. 275, multiplicitatis. 276, repenſatio. 284, uetus. 288, meritas. 295, neqꝫ. 310, facierum. 320, Sinai. 323, uocum. 330, iudicium. 334, pernicitate. 342, quoties. 348, onus leuare. 349, uno. 351, iniurijs. 354, erumpet. 355, conſtrictius. ibidē, proprie. 356, quomodō. 364, ut. 373, illuſio. 381, ad populum. ibidē, uobis. 396, reſipiſcēdi. 403, ſimiliter. 427, cautio. 431, ueſtimentum ſcindere. 437, ſenum. 446, impropery. 447, ſubdolæ. 449, obruto. ibidem. ſtercus, 455, altrix. 457, columna. 463, ſurgere. 468, deam. 293, nationes. 439, concedat. 445, pacata. 478, concutitur. 480, intelligi. 482, malorum. 493, ſunt. 495, cogitationes. 510, fucis. 494, pacis. 501, cogitur. 164. iuri 502. hoſtiarum. 504, peruicaciter. 514, filius. 517. cupiunt.

†. A B C. D E F. G. H. I. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. V. X. Y. Z.
AA. BB. CC. DD. EE. FF. GG. HH. II. KK. LL. MM.
NN. OO. PP. QQ. RR. SS. ΓT. VV. XX. YY.
Omnes terniones. Sed † & YY,
ſunt quaterniones.

BASILEÆ, PER IOANNEM
HERVAGIVM, ANNO
M. D. LI.

Lyon